Curſus librorum philo ſophie naturalis venerabilis magiſtri Nicolai de Or belli ordis minorū ſcd̛m viā docto ris ſubtilis Scoti.

Xpedita prima pte pricipali huius tractatus scz de scientia mathematica: videndū est consequenter de secūda: scz de phisica: siue ꝺ naturali phia. Et primo videndū est de eius subiecto. Ad cuiꝰ euidentiā assignabo primo rationē subiecti primi in qualibet sciētia. Deinde ponā aliquas ꝯclusiōes. Quātū ad primū de subiecto primo primitate scz adequatōis assignabo talē rationē seu diffinitionē ꝺm ꝙ pōt elici ex dictis docto. subtilis sup primū sentētiarū: ꝛ ꝙmaxime ī reportationibꝰ. ¶ Primū subiectū sciētie est quod habꝫ ꝯceptū quidditatiuū nō inclusū ꝟtualiter ī aliquo priori ad illā sciētiā ptinēte: primo notū ꝺm ꝓpriā rationē: et hoc formalē ꝛ absolutā: ꝟtualiter ꝓmo cōtinēs noticiā oīm veritatū: adequatū toti illi sciētie cuiꝰ ē subiectū. ¶ Ponit primo ꝙ habeat conceptū quidditatiuū siue entitatiuū: tum quia si illud subiectū habet ptes subiectiuas est de eis ꝑdicabile in qd: qꝺ non esset si ꝯceptū q̄dditatiuū nō haberet. Tum q: de nō ente nō est sciētia. Req̄rit ergo ꝙ subiectū primū sciētie sit ens: nō quidēz ꝙ actu existat. Rosa eīn non existēte actualiter potest haberi ꝺ ea scīa: sed req̄ritur ꝙ nō sit ens ꝓhibitū vt chimera: sꝫ ens possibile ¶ Ponit scꝺo nō inclusuꝫ virtualiter ꝛc. Probatio huiꝰ In eēntialiter ordinatis optet stare ad aliqꝺ simplicit̄ primū ī illo ordine: sed inter ꝯsiderata in sciētia est ordo essentialis ꝺm ordinem cognitionis: ergo necesse est ibi stare ad aliqꝺ simplicit̄ notuꝫ primo: et ꝑ ꝯsequēs nō inclusuꝫ virtualiter in aliquo priori ad illā scientiaꝫ ptinēte: illud dico esse subiectū primū. Maior est euidens: sꝫ minor ostēdit̄: ꝙ in consideratis in sciētia est ordo essentialis ꝯclusionū ad principia principiorū ad terminos ꝓprios: q: principia cognoscimus inquantū terminos cognoscimꝰ: primo posteriorū. ¶ Ponit tercio primo notū. De subiecto eīn habetur duplex ꝑcognitio: q̄d est: et quia est. Cuꝫ eīn primū subiectū virtualiter ꝯtineat oīa cōtenta in sciētia est omnino indemōstrabile ꝑ illā sciētiā demōstratione ꝓpter q̄d arguēdo scꝫ a causa ad effectuꝫ. Nulla eīn sciētia ꝓbat suū subiectū esse ꝑ talē demōstrationē: et sic est primo notū. Hoc tamē nō obstāte potest demōstrari demōstratione q: est: arguēdo videlicꝫ ab effectu ad causaꝫ. Potest etiā demonstrari ꝑ aliquā sciētiam priorē cōmunem. Duplex est eīn cōis sciētia. s. methaphisica q̄ est realis: ꝛ logica q̄ est rōnalis. ¶ Ponit q̄rto ꝺm ꝓpriā rationē formalem et absolutā: q: si ꝑ rationē formalē esset notum seu diffinitionē alterius: iā esset inclusum ꝟtualiter in noticia alterius: qꝺ est contra scꝺaꝫ ꝯclusionē dictam. Dico absolutā: q: ratio respectiua ꝑsupponit rationē absolutā: ideo si subiectū scientie esset notū ꝺm rationem respectiuā et non absolutā: tam esset ꝟtualiter contentū in aliquo priori ad illam sciētiā ptinēte. ¶ Ponit q̄nto ꝟtualit̄ primo continēs noticiaꝫ omniū veritatū. Expono quid est virtualit̄ continere: et quid primo virtualiter. Illud ꝺ: virtualiter aliquid continere qꝺ sua virtute pōt id ponere in esse siue in esse existentie et nature siue in esse cognito. Et hoc duplici mō subiectū continet virtualit̄ oēs ꝟitates scibiles ī illa sciētia cuiꝰ ē subiectū: nā subiectū continet ꝑdicatū: et ꝑ ꝯseq̄ns ꝟitateꝫ ꝓmi principij complexi ex ꝑdicato et subiecto. principiū aūt īmediatū sic ꝯtinet mediatū ꝛ vniuersalit̄ principia demōstratiōis ꝯtinent virtualit̄ cōclusiōes. Ex q̄ ptꝫ ꝙ subiectū ꝯtinet ꝟtualiter oēs ꝟitates totius habitus: et sua ꝟtute ponit eas tā in esse nature ꝙ noticie. Scꝺo expono illꝺ q̄d sit virtualiter continere primo. Illud aūt ꝺ: primum qꝺ ab aliq̄ non dependet: ꝗ illud ꝺ: primū cōtinere qꝺ ī cōtinendo ab alio non depēdet. Exēplū: ysocheles et triangulus cōtinent virtualiter hāc passionem q̄ ē habere tres: sꝫ ysocheles nō primo: q:

nõ p ppriam rationẽ:sed p rationẽ alterius.s. p rationem trianguli. Triangulus autẽ cõtinet primo: quia p rationẽ ppriã et nõ alterius cõtinet ipsam passionẽ.

¶ Nũc probo illã quintã cõditionẽ. Omnis effectus adequatus continet virtualiter primo a sua causa adequata. Sed quecunq3 sciẽtia ẽ adequatus effectus sui subiecti primi seu obiecti: ergo &c. Maior ẽ euidẽs: qr ba oppositũ pdicati sequit op=positũ subiecti .s. q nõ erit effectus adequatus illius cause. Minor patet: qr subiectũ ẽ causa scientie: ergo si subiectũ ẽ primũ: id est adequatũ: erit causa adequata. Ponit sexto q ẽ adequatũ toti illi sciẽtie cuius ẽ subiectũ: qr oĩa determinata in scientia reducunt ad primũ subiectũ: et ad ipm oĩa habẽt attributionẽ. Nã vel sũt ptes subiectiue integrales seu eẽntiales vt corpus: aĩa: aĩal rationale: vel sunt partes subiectiue: vel sunt p° ssiones eius: vel effectus ei° aliquo mõ: vel sunt negatões vel priuationes vel vie quedã: puta generationes vel corruptiones: vel dispositiones. Hoc exprimit dicit Aristo. iiij. metaphi. ponẽs exemplũ de sano.

Quantũ ad secũ

dũ articulũ sit hec prima pclusio. Ens vniuersaliter sumptũ nõ põt esse subiectũ materiale pħie naturalis. Ad cui° euidentiã sciendũ: q in subiecto aliquod ẽ materiale et aliquod formale: vt dicẽdo q linea visualis est subiectum pspectiue: linea se habet ibi vt materiale. Visualis ṽo vt ratio formalis subiecti: non eñ linea sub qualibet rõne ẽ subiectũ pspectiue: sed sub ratione visualitatis. Siĩr ponẽdo q de° sub ratione diuinitatis sit subiectũ theologie deus se habet ibi vt materiale vel substratũ: deitas ṽo vt formale.

¶ His pmissis pbat cõclusio p pħm. iiij. meta. Est inquã scientia q̃ speculat ens in quãtũ ens: et que huic insunt p se.s. metaphisica: aliaꝶ ṽo nulla tractat vniuersaliter de ente. ¶ Scda pclusio sit illa. Mobilitas nõ põt esse formalis ratio subiecti

ua primi subiecti pħie naturalis. Ad cuius euidentiã pono duo dicta. Primũ est q mobilitas ẽ formaliter respect° seu relatio: pbat: qr oĩs aptitudo ẽ respect°: cũ esse eius sit ad aliq̃d: sed mobilitas ẽ quedã aptitudo ad motum. Mobile eñ dicit quod ẽ aptũ moueri: ex. v. phisicoꝶ: ergo &c. ¶ Si arguat ptra hoc: q relatio non põt esse sine termino: cum esse ei° sit ad aliud: sed mobilitas põt esse sine motu actuali: ergo nõ ẽ relatio. Rñdeo: Maior ẽ vera solũ3 de respectu actuali. Mobilitas aũt ẽ respectus aptitudinalis: ideo potest esse sine termino i actu: sufficit eñ q habeat terminũ in potẽtia. ¶ Scdm dictum est: Mobilitas est ppria passio conuertibilis cu3 pprio subiecto pħie naturalis: hoc pbat inductiue: qr quicquid includit p se sub psideratione pħie naturalis: vel mouet actu: vel saltẽ aptũ natũ ẽ moueri: tum qr imobilia trãscendũt psiderationẽ pħie naturalis: ex. iij. phisicoꝶ. His pmissis pbat secũda pclusio: videlicet q mobilitas nõ sit ratio formalis subiecti pħie naturalis. Et primo sic: qr mobilitas est formaliter respect°: g pclusio vera. Añs patet ex pmo dicto. Probat psequẽtia. Oĩs formalis ratio subiectiua ẽ ipsi sui iecto ppria ratio ṽtualiter ptinẽdi oĩes veritates quas ptinet. Et est etia3 ratio sibi causandi et mensurãdi sciẽtiã cuius est subiectũ: sed nullus respect° est hmõi: qr respectus nõ potest esse formalis ratio subiectiua. Maior ẽ euidẽs. Nã dicte pditiones competũt subiecto ratione sue formalitatis. Sũt eñ pprietates puenientes forme nõ materie. Minor patet: qr cu3 respect° nõ sit forma actiua: et sit imperfectior q̃ forma absoluta: nõ põt esse ratio continendi vel causandi et mensurãdi ipsam scientia3 que ẽ forma absoluta. Mẽsurare eñ et ṽtualiter ptinere arguit pfectionẽ maiore3 in ptinente et mensurãte q̃ in contento et mensurato. Item pbat eadẽ conclusio: qr mobilitas est ppria passio primi subiecti pħie naturalis: ergo non ẽ ratio formalis subiectiua. Añs patet ex pcedẽtib°. Consequẽtia patet: qr subiectũ vt pus sua pas

sione est cognoscibile circumscripta p intellectũ ipsa passione: sed nullũ subiectuȝ potest cognosci sine ꝓpria formai ratiõe subiectiua: ğ nulla passio põt esse ratio formalis subiectiua. Maior patet: qꝛ subiectũ est prius ex natura rei sua passione sicut causa suo effectu. Minor ꝓbaꝭ: quia illud qđ est ratio formalis cognoscẽdi subiectũ voco rationẽ formalem subiectiuaȝ. Illa enĩ ẽ formal' ratio qua subiectum est cognoscibile ⁊ contentiuũ noticie alioꝝ. ¶ Contra illã rationeȝ instaꝭ: ꝙ visualitas videꝭ esse ratio formalis subiectiua p spectiue scientie: ⁊ sonoritas musice: ⁊ sic de multis alijs sciẽtijs: ⁊ tamẽ visualitas est quedã passio linee ⁊ sonoritas numeri. Respondeꝭ ꝙ in scientijs subalternis est aliter dicendũ ꝙ̃ ĩ primis ⁊ subalternãtibus: eo ꝙ sciẽtie subalternate vtplurimũ contrahunt subiectũ scientie subalternantis p aliquã dr̃ĩtiã accidentalẽ. ¶ Itẽ arguo sic: Propria ratio formalis subiectiua imediatius ĩheret primo subiecto philosophie natural' ꝙ̃ quecunqȝ passio demõstrabilis de subiecto: sed mobilitas non imediatius inheret ꝑmo subiecto phie naturalis ꝙ̃ quecũqȝ passio demõstrabil' de ipso subiecto: ergo mobilitas nõ ẽ formalis ratio subiectiua primi subiecti phie natural'. Maior ẽ euidẽs: qꝛ ip̃a ratio formalis subiectiua ẽ ratio ꝟtualiter continẽdi omnẽ veritatẽ scibilẽ de subiecto: ⁊ p cõsequens ꝑsupponiꝭ omni passioni scibili de subiecto. Minor ꝓbaꝭ: qꝛ mobilitas videꝭ passio remota valde: sicut pȝ discurrẽdo p passiones subiecti primi phie naturalis. Prius enĩ supponiꝭ ꝙ substantia corporea sit quãta quãtitate determinata: ꝙ̃ ꝙ sit mobil' ꝭm quantitatem. Indiuisibile enĩ nõ est mobile ad quantitatẽ: iõ quãtitas immediatius inheret substãtie corporee ꝙ̃ mobilitas ad quantitateȝ. Item substantia corporea prius ẽ qualis ꝙ̃ ostẽdaꝭ mobil' ꝭm qualitatẽ. Itẽ ꝑusꝙ̃ ostendaꝭ corpus mobile localiter: presupponiꝭ habere vbi localit': quod cõmuniꝭ supponit qualitatẽ ⁊ quãtitatẽ determĩatã: qđ enĩ nec est quantũ nec quale: nec habet eẽ in vbi determinato: non est mobile ꝭm locũ. Qñ ergo poniꝭ mobilitas ratio formalis subiecti phie naturalis cũ sit eius passio multũ remota: ex illa cõclusione sequitur ꝙ opinio ponentiũ ens mobile vl' corpus mobile esse subiectũ phie naturalis ẽ falsa: cũ mobilitas nõ sit ratio formal' subiectiua. Tercia ꝯclusio: Substãtia corporea est materiale subiectuȝ phie natural': ꝓbaꝭ: qꝛ vt habeꝭ .vj meta. Phisica ẽ circa quoddã genus entis: est enĩ circa talẽ substantiaȝ que habet principiũ motus in se ⁊ quietis: sed substãtia corporea est huiusmodi: vt habeꝭ sexto ⁊ septimo phisicoꝝ: vbi phus solum attribuit mobilitateȝ corpori seu substantie corporee quod ideȝ ẽ: ergo substãtia corporea est subiectũ materiale philosophie naturalis. ¶ Contra istã conclusionẽ instaꝭ: quia angeli habẽt ĩ se principiũ motus: ⁊ possunt moueri de loco ad locum: cũ sepe mittanꝭ ad nos: vt patet ex sacra scriptura de Gabriele et alijs angelis: sed angeli nõ sunt corporei: ergo substãtia corpea nõ erit subiectũ primũ ⁊ adequatũ phie naturalis: sed substãtia vt est cõmunis ad substantiã corporeã ⁊ incorporeã. Respõdeo ꝭm Scotũ disti. x. quarti senten. ꝙ licet angeli mutenꝭ ꝺ loco ad locũ: ⁊ acquirãt nouũ vbi seu nouam ꝑsentiã ad locũ: tamen ille motus nõ est motus localis ꝓprie dictus: sed multũ distat a vera ratione motus: cũ p huiusmodi motũ vel mutationẽ angelus nõ acquirat vbi circũscriptiue ⁊ localit': quod requiriꝭ ad verã rationẽ motus ꝓprie dicti. Angelus enĩ cũ habeat esse tñ in loco diffinitiue: nõ aũt localiter seu circumscriptiue: p suũ motũ seu mutationẽ soluȝ acquirit nouũ vbi diffinitiue: id non mouetꝭ motu locali ꝓprie dicto: quare nõ hȝ poni sub subiecto phie natural'. Ad euidẽtiã aũt ꝑdictoꝝ sciendũ: ꝙ esse ĩ loco capitur tripl'r. Uno mõ repletiue: ⁊ sic de⁹ ẽ ĩ loco: qꝛ ex sua imẽsitate replet oẽm locũ. Scđo diffinitiue: ⁊ sic angelus est ĩ loco: qꝛ sic ẽ hic ꝙ nõ ẽ alibi. Tercio circũscriptiue: ⁊ sic corp⁹ ẽ ĩ loco quod cõmẽsuraꝭ ptib⁹ loci. Quart⁹ mod⁹ poniꝭ a doctore

subtili vbi. d. q. s. ẽ eẽ ĩ loco p̄ñtialiter: et sic corpus xp̄i est sub speciebꝰ panis ꝛ vini nõ enĩ est ĩ loco repletiue: cũ non repleat omnẽ locũ: vꝫ sic nec est in loco diffinitiue cũ non tñ sit hic sub istis speciebꝰ ĝn etiaꝫ sit alibi sub aliis speciebꝰ: nec ẽ ibi circũscriptiue cũ non cõmensuraꝭ hmõi speciebus: ẽ ğ ibi p̄ñtialiꝭ solũ. ¶ Quarta ꝯclusio ẽ ista: Naturalitas ẽ rõ formal subiectiua p̄mi subiecti pħie naturaꝭ: pbaꝭ: qꝛ illud ẽ rõ formaꝭ subiecti pħie naturalis ꝑ qđ hmõi subiectũ hꝫ in se p̄ncipiũ motꝰ et quietis: sed naturalitas respectu sube corporee q̄ ẽ subiectũ nãle pħie nãlis ẽ hmõi ğ naturalitas erit rõ formaꝭ subiectiua p̄mi subiecti pħie nãlis. Maior patꝫ ex auctoritate allegata: ĩ qua dicebaꝭ q̄ phisica ẽ circa talẽ subaꝫ q̄ hꝫ ĩ se p̄ncipiũ motꝰ ꝛ q̄etis: ğ sub illa rõne formali f̄m quã hꝫ in se hmõi p̄ncipiũ. Minor ꝓbaꝭ: qꝛ natura ẽ p̄ncipiũ motꝰ ꝛ q̄etis: ex. ij. phisicoꝝ. Confirmaꝭ: qꝛ suba corpea ꝑ naturalitatẽ hꝫ oẽs sex ꝯditiones req̄sitas ad rõneꝫ p̄mi subiecti: vt patꝫ eas intuenti. Ex premissis patet q̄ substãtia corporea inquantũ naturalis est primũ subiectũ pħie naturalis. Hanc materiã tractat Sco. vj. meta. q. de trimembri diuisione scie speculatiue: vbi dicit q̄ substãtia corpea inq̄tuꝫ hꝫ in se formã que ẽ principiũ motus ꝛ q̄etis ꝛ determinate oꝑationis: ẽ subiectum pħie naturaꝭ: qđ (vt estimo) ĩ idẽ redit cũ eo qđ. d. dictũ ẽ: q̄. s. substantia corporea inq̄tũ naturalis est subiectũ pħie naturalis: qꝛ (vt p̄missum ẽ) natura ẽ p̄ncipium motus ꝛ q̄etis: ꝛ natura dꝛ principaliꝭ d forma: vt dꝛ. ij. phisicoꝝ. ¶ Sed ꝯtra p̄dicta arguiꝭ sic: Eodẽ mõ quo res distinguunꝭ ab alio formaliter constituunꝭ ĩ eẽ: eadem enĩ sunt principia essendi ꝛ distinguendi. Sed primũ pħie naturalis subiectuꝫ distinguiꝭ ꝑ esse mobile formaliter a subiectis aliaꝝ scientiaꝝ: ergo ꝑ eẽ mobile ꝯstituiꝭ formaliter in esse subiecti. Maior ẽ euidens. Minor patet ex. vj. meta. vbi Aristo. sepat phisicã a mathematica ex eo q̄ naturalia sunt mobilia. Confirmatur ꝑ pħm dicenteꝫ. j. phisicoꝝ: q̄ ad pħm naturalẽ non spectaꝭ disputare ꝯtra negãtes motũ: qꝛ naturalis ipm̄ p̄suppo-nit: ergo videꝭ q̄ mobilitas sit rõ formaꝭ subiectiua pħie naturalis. ¶ Ad primuꝫ qñ dꝛ: eodẽ mõ quo res ꝛc. concedo maiorẽ vniformiter acceptã. s. q̄ eodẽ modo quo res distinguiꝭ ꝛ constituiꝭ in esse: si essentialiter essentialiter: si accidẽtaliter accidẽtaliter. Exemplũ p̄mi: Ratiõabilitas distinguit hoĩem essentialiter ꝛ specifice ab oĩ alio: ꝛ ꝯstituit hoĩem in esse specifico ꝛ essentiali. Exemplũ secũdi: Albedo distinguit albũ a nigro accidẽtaliꝭ: ꝛ constituit subiectũ in quo est in esse accidẽtali: puta in esse albo: tũc ad minorẽ dico q̄ mobilitas distinguit subiectũ ĩ esse formali accidẽtali: nõ q̄dditatiuo ꝛ eẽntiali: naꝫ cũ mobilitas sit respectus formaliter: non põt ꝯstituere nec distiguere nisi accñtaliꝭ subiectũ nãlis pħie qđ ẽ ens absolutũ. Illa ğ distinctio scie quã ponit arist. vj. meta. nõ ẽ quidditatiua: sed ẽ forte ꝑ passionẽ notiorẽ. ¶ Ad ꝯfirmationẽ dico q̄ phisicꝰ supponit motũ tanq̄ passioꝫ ꝯuertibilẽ cũ suo subiecto: nõ tanq̄ rationẽ formalẽ subiecti. Quia aũt vt dicit Arist. iij. d aĩa: Secanꭍ scie quẽadmodũ ꝛ res de quibus sunt: ꝛ phisica (vt patet ex dictis) ẽ d suba corpea inq̄tũ habet ĩ se p̄ncipiũ motus: id f̄m eius multiplicẽ acceptionẽ oꝑtet accipe libros ꝑtiales in scia naturali. Suba enĩ corpea vel sumiꭍ inq̄tũ habet in se principiũ motꝰ simplr seu vniuersaliter aut ꝯcte. Si simplr ꝛ vniuersaliter: sic determinaꭍ de ea ĩ li. phi. Si ꝯtracte hoc ẽ duplr: vl qꝛ ꝯtrahiꭍ ꝑ motũ ad vbi: ꝛ sic ẽ ĩ li. de ce. ꝛ mũ. vbi determiaꭍ de suba corpea inq̄tũ hꝫ in se pñcipiũ motꝰ ad situ. Si vo ꝯtrahiꭍ ꝑ motũ ad formã: sic ẽ duplr: qꝛ aut determinaꭍ de tali motu in cõi: ꝛ sic ẽ liber de gnãtione q̄ est de suba corpea inq̄tũ hꝫ ĩ se principiũ motꝰ ad formã ĩ cõi. Si vo de motu ad formã ĩ spãli hoc ẽ duplr: qꝛ vel hoc ẽ respectu elementoꝝ: ꝛ sic ẽ liber metheoroꝝ: vel respectu mixtoꝝ: ꝛ hoc ẽ dupliciter: qꝛ aut ẽ de inanimatis: ꝛ sic est liber de minerãlibus: aut d animatis: ꝛ hoc dupliciter: qꝛ aut de ani-

matis ĩ cõmuni: ꝛ sic ẽ liber de aĩa: aut in speciali: ꝛ hoc dupliciter: qꝛ aut de anima tis anima vegetatiua: ꝛ sic est liber de vegetabilibus ꝛ plãtis: aut anima sensitiua ꝛ sic est liber de animalibꝰ. Et ꝑ hũc modũ ꝑ respectũ ad aĩam ſm se: ꝛ potẽtias ꝛ obiecta potẽtiaꝝ. Sufficientia aliorum librorum inuestigari posset. Omissis autẽ alijs libris phisice causa breuitatꝭ: ad presens ꝑcise intendo ꝑscrutari de libris phisicorũ: de celo ꝛ mũdo: de generatione et corruptione: metheroꝝ: ꝛ de anima.

Capitulum. II

Quoniamquidẽ intelligere et scire contingit circa omnes scientias quarum sunt principia: cause ꝛ elemẽta. Iste liber phisicoꝝ diuidiť in duas ptes: videlicet in ꝓhemium ꝛ tractatũ. Secunda ibi: Necesse est igiť ꝛc̃. In prima autẽ pte que est ꝓhemium huius libri: ponit Aristote. ordinẽ ꝓcedendi in phia naturali ꝛ in qualibꝫ scientia: ꝓbando ꝙ inchoandũ est a principijs ꝛ causis in vniuersali: et hoc sic: In omi scientia cuius sunt principia: cause et elementa: inchoandũ est a cognitione illorũ principioꝝ: causarũ ꝛ elementorum: ſm modũ quo sumus nati scire. Sed in philosophia naturali sumus apti nati scire nõ ex prioribus nature: sed ex prioribꝰ nobis que sunt magis vniuersalia et magis ꝯfusa: ergo in tali sciẽtia est inchoandũ a cognitione ꝑncipioꝝ ꝛ causaꝝ in vniuersali. Maiorẽ ꝓbat ꝑ cõmunẽ estimationẽ. Tunc enĩ vnumquodqꝫ cognoscere arbitramur cũ causas eius ꝛ principia cognoscimus vsqꝫ ad elementa. Per principia autẽ intelliguntur cause efficientes quibus prius competit ratio principij: ꝑ causas intelliguntur cause finales: quia finis est causa causaꝝ: ꝑ elementa vero intelligũtur cause intrinsece. s. materia ꝛ forma. Elementũ enĩ dicit aliq̃d qd̓ est ĩ re: large tamẽ loquendo principia ꝛ cause possunt sumi tam ꝓ causis intrinsecis q̃ ꝓ causis extrinsecis.

Notandũ ad euidẽtiã minoris rõnis phici:

ꝙ circa cognitionẽ quã habemꝰ de rebꝰ naturalibꝰ est multa ꝯsiderare. Primo ipas res nãles de q̃bꝰ cognitiõꝫ hẽmꝰ: scd̓o sensũ ꝑ quẽ cognitionẽ accipimꝰ. Incipit enĩ nr̃a cognitio a sensu. i. posteriorũ. Tercio ipa noĩa vt ipas diffinitiões ꝑ q̃ talꝭ cognitio exprimiť. Scd̓m ꝗ hec tria tripliciť ꝓbat propositũ: ꝛ ꝑmo ꝓbat hũoi minorẽ: cõparando intellectũ ad naturã seu ad res nãles: de quibꝰ cognitionẽ habemus: ꝛ hoc sic: Innata ẽ nob̃ via a certioribꝰ nob̃ ad incertiora nature ꝓcedere. Nõ enĩ eadẽ sũt nobis nota ꝛ simplr̃: sunt autẽ nobis nota ꝑmũ ꝯfusa magis seu vniuersaliora: ergo innata est nobis via ab vniuersalibus in singularia. i. minus vniuersalia ꝓcedere.

Pro huius declarationes

sciendũ: ꝙ cũ aliqua sunt magis ĩ actu: ꝛ plus habẽt de entitate tãto quantũ est de se sunt magis cognoscibilia: quia vt habeť. ij. meta. Sicut se habet res ad esse ita ad cognosci: ꝛ ideo talia dicuntur nota simpliciter seu nota nature: qꝛ cum de natura sua plus habeãt de ꝑfectione ꝛ de entitate: sequiť ꝙ plus habeãt de cognoscibilitate. Sed quia ĩtellectus noster se habet ad ea que sunt manifestissima in natura sicut oculus noctue ad lumẽ solis. ij. meta. ideo que sunt magis nota nature: sunt minus nota nobis. ¶ Notãdũ insuꝑ ꝙ phs nõ intẽdit hic compare vlẽ ad singulare simplr̃: sed intẽdit compare magꝭ vlẽ ad minus: singulare enĩ cognitiõe sensitiua ꝑus cognosciť: cũ nr̃a cognitio ortũ habeat a sensu. De eius aũt cognitiõe intellectiua habeť. iij. de aĩa. ¶ Cõsequenť ꝓbat Aristo. ipam minorem: compando cognitionẽ intellectiuã ad cognitionẽ sensitiuã: qꝛ sicut se habꝫ sensus ad sensibilia sic intellectus ad intelligibilia: sꝫ totũ ſm sensũ notius ẽ: vniuersale aũt ẽ quoddã totũ cuiꝰ ĩferiora sũt ptes: ꝗ ꝛc̃. ¶ Notãdũ autem ſm ꝑspectiuã: visus primo fertur

ꝺ totã rẽ ꝙ̃ ĩ ꝑtes. Unñ ait ꝙ ſi alicubi eẽnt ſubtiles ſculpture: nõ ſtati cũ viderem⁹ illud apphẽderem⁹ ſculpturas illas: ſꝫ pri⁹ ferreꝭ viſus in totã rẽ: et poſtea diligẽter intuẽdo apphẽdim⁹ ſculpturas illas. Ex quo pꝫ ꝙ ſenſus apphẽdit pri⁹ totũ ꝙ̃ ꝑtes: ſic eſt de intellectu ſuo mõ. Tercio ꝓbat phs eandẽ ꝓpoſitionẽ compando nomẽ ſeu diffinitũ ad diffinitionẽ: qꝛ ſicut diffinitũ qꝺ ẽ q̇ddã totũ ꝓus cognoſciꝭ ꝙ̃ diffinitio q̃ exṗmit ꝑtes eſſentiales diffiniti ſic magis vlẽ ꝓus cognoſciꝭ ꝙ̃ min⁹ vlẽ. Sciendũ ĩ hac rõne ꝙ nõ ẽ om̃imoda ſilitudo: ſed ibi ẽ ſilitudo quo ad hoc: ꝙ ſicut diffinitũ qꝺ ẽ q̇ddã totũ eẽntiale ẽ pri⁹ notũ ꝑtib⁹ diffiniẽtib⁹: ſic magis vlẽ qꝺ ẽ totũ vlẽ: ẽ prius notuꝫ min⁹ vli: qꝺ eſt ei⁹ ꝑs ſubiectiua: ſꝫ ĩ hoc ẽ diſſimilitudo: qꝛ totũ vlẽ ſeu magꝭ vlẽ ẽ pri⁹ notũ ſuis ꝑtib⁹ ſubiectiuis noticia determĩata: ⁊ in ordine diſtincto ꝯcipiẽdi. Totũ ꝟo eſſentiale ſiue diffinitũ pri⁹ ẽ notũ ꝑtibus diffiniẽtibus ĩ ordine ꝯfuſo ꝯcipiẽdi: vt ponit doc. ſubtil' diſt. iij. ṗmi ſen. Unñ multa noĩa ſcim⁹ ſm diffinitionẽ q̇d noĩs ⁊ ꝯfuſe: quoꝝ diffinitiones q̇dditatiuas ĩgnoram⁹: ⁊ ſic nõ habem⁹ eaꝝ noticiã diſtinctã. Diffiniẽtia ꝰ ⁊ magis vlĩa ſũt ꝓus nota noticia diſtĩcta. Diffinitũ ꝟo ⁊ min⁹ vlẽ ẽ prius notũ noticia ꝯfuſa: vt magis declarabiꝭ ĩ ſeq̃ntib⁹.

Deinde manifeſtat phus qꝺ dixerat ꝑ ſignũ. Signũ eñi ẽ ꝙ cognitio vlis ꝓcedit qꝛ pueri ṗmo appellãt oẽs viros p̃res: et feminas m̃res: ⁊ poſtea determinant vnũ quodq; videlicet diſtinguẽdo vnũ ab alio

¶ Ad euidẽtiã planiorẽ hui⁹ ꝓlogi vidẽdũ ẽ de duob⁹: videlicet de cognitiõe vliũ: ⁊ de cognitiõe cauſarũ ⁊ principioꝝ.

Quãtũ ad ṗmũ ṗmo ſm mentẽ Sco. l. j. meta. ⁊. iij. di. ṗmi ſen. ꝑnitã aliquas diſtinctiones. ſcꝺo ſubiungã aliquas ꝯcluſiones. Sit ꝰ hec prima diſtinctio: ꝙ aliq̇d eẽ pri⁹ cognitione põt eẽ triplr. Uno mõ prioritate origĩs vel gnãtionis: cui⁹ videlicet cognitio in nobis pri⁹ generaꝭ: et de hac p̄mitate eſt intẽtio ĩ ꝓpoſito. Scꝺo mõ aliquod eſt prius cognitũ prioritate ꝑfectionis: de quo diceꝭ. ij. metaph. Tercio mõ prioritate adequationis: qñ videlicet aliqua potẽtia adequat ſibi aliqꝺ obiectũ cõe: ita ꝙ nihil apphẽdit niſi ꝯtentuꝫ ſub iſto ⁊ ꝑ rationẽ illi⁹: ſicut ſe habꝫ forte ens reſpectu intellectus: de q̃ diceꝭ. iij. de aĩa.

¶ Scꝺa diſtĩctio ẽ illa: ꝙ vli⁹ dꝛ dupliciꝭ. vno mõ cauſatiue: alio mõ p̄dicatiue. Primo mõ dꝛ vlius illud qꝺ in ꝟtute ſua ꝯtinet pl'es effect⁹. Scꝺo illud qꝺ eſt cõmuni⁹ ⁊ põt de plurib⁹ p̄dicari. Exẽplũ primi: de⁹ reſpectu cuiuſlibet cauſe. Exẽplũ ſcꝺi: animal reſpectu hoĩs: ⁊ qꝺlibet ſup̄i⁹ reſpectu ĩferiorꝭ.

¶ Tercia diſtĩctio ſit iſta: ꝙ totũ dꝛ duplr: vel totalitate vliſtatis vel ꝯtinẽtie eẽntialis. Primo mõ ſe hꝫ om̃e ſup̄i⁹ reſpectu ſuoꝝ inferioꝝ. Nã ip̄a inferiora reſpiciunt ſupius ſicut ꝑtes ſubiectiue ſuũ totũ vniuerſale. Scꝺo mõ ſe habet inferi⁹ reſpectu ſuoꝝ ſupiorꝫ: vt hõ reſpectu aĩalis. Om̃e eñi inferi⁹ continet eẽntialꝭ ſuũ ſup̄i⁹: ſicut totũ ſuã ꝑtem eẽntialẽ

¶ Quarta diſtĩctio ẽ hec: ꝙ ꝯfuſũ dꝛ duplr: vel cõfuſione vlitatꝭ q̃ ẽ ꝯfuſio p̄dicatiua: vel ꝯfuſione toti⁹ reſpectu ſuarũ partiũ intrinſecaꝝ. Primo modo om̃e ſupius eſt ꝯfuſum inferioris. Scꝺo modo totũ eſſentiale reſpectu ſuaꝝ partiũ intrinſecarũ.

¶ Quinta diſtinctio ẽ ꝙ duplex ẽ ꝯceptus. ſ. ſimpliciter ſimplex: ⁊ non ſimpliciter ſimplex. Cõceptus ſimpliciꝭ ſimplex ẽ ille qui nõ eſt reſolubilis in plures conceptus: vt conceptus entis vel vltimarũ dr̃iaꝝ. Conceptus ꝟo non ſimpliciter ſimplex: eſt ille q̃ poteſt ꝯcipi ab intellectu actu ſimplicis intelligẽtie: licet poſſit reſolui in plures ꝯcept⁹ ſeorſuꝫ ꝯceptibiles: ſicẽ ꝯcept⁹ diffiniti vl' ſp̄ei.

¶ Sexta diſtinctio ẽ: ꝙ aliud ẽ ꝯfuſũ intelligere ⁊ aliud ꝯfuſe intelligere. Cõfuſuꝫ eñi idẽ ẽ qꝺ indiſtĩctũ: ⁊ hoc in diſtiguibilitate toti⁹ eẽntialis in partes eſſentiales: vel totius vniuerſalis in ꝑtes ſubiectiuas. Cõfuſum ergo intelligiꝭ quãdo intelligitur aliqꝺ indiſtinctũ altero p̄dictorum modorũ. Sed confuſe diciꝭ concipi: quãdo concipiꝭ ſicut exprimiꝭ ꝑ nomen. Diſtincte ꝟo qñ concipiꝭ ſicut exprimiꝭ ꝑ diffinitionẽ. Patet aũt drĩa iſtoꝝ: quia aliqꝺ ꝯfuſuꝫ

pōt ꝯcipi distincte. Possum eñi cognosce
re animal: qḋ est quoddā ꝯfusū3 distincte
ꝑ sua principia intrinseca. Potest eñi ali-
quod distinctū concipi confuse: vt ꝯcipien
do hominē tm̄ ſm quid nomis: vel ī vni-
uersali tm̄: vt quia animal nō concipiēdo
rationale. His premissis pono tres con-
clusiones. Prima conclusio. Loquendo
de vniuersali ſm causalitatē3: magis vni
uersale est nobis minus notum ꝙ minus
vniuersale. Hanc conclusionē ꝓbo aucto-
ritate Aristo. j. metaph. dicens: ꝙ maxi-
me vniuersalia sunt difficilia ad cognoscē
dū: cuiusmodi sunt deus et intelligentie.
Scda conclusio est illa. Loquēdo de vni
uersali ſm ꝑdicationē: primū confuse cog-
nitum est minus vniuersale: puta spēs spe
cialissima: cuius significare efficaci⁹ et for
tius mouet sensum: siue sit visibile siue au
dibile siue tangibile. Probaꝛ ꝑ Auicen-
nam. ij. metaph. dicentē: ꝙ metaphisica
est vltima in ordine doctrine: ergo prin-
cipia ꝑma aliaꝝ scientiaꝝ pn̄t concipi: et
terminī illoꝝ ante principia metaphisice:
sed hoc nō ess3 si oportet prius actualiter
ꝯcipi ꝯceptus cōmuniores ꝙ actus speci
erū spālissimaꝝ. Tercia ꝯclusio ē illa. Pri
mū cognitū actualiter cognitiōe distincta
ē eꝯuerso: tale eñi ē cōmunissimū: et que
sunt ꝓpinquiora sunt priora: et que remotio
ra sunt posteriora. Probaꝛ: qꝛ sicut dictū
est: nihil concipiꝛ distincte nisi qn̄ conci-
piunꝛ oīa que includunꝛ in ratione eius
eēntiali. Ens autē includiꝛ in oībus cō
ceptibus quidditatiuis inferiorib⁹: et alia
magis vniuersalia in ꝯceptibus min⁹ vni
uersaliū: igiꝛ nullus ꝯceptus inferior di-
stincte ꝯcipiꝛ nisi ꝯcepto ente et alijs ma-
gis vniuersalibus. Itē ens nō pōt concipi
nisi distīcte: cū hēat ꝯceptū simplr̄ simpli
cem. Simpliciter autē simplex aut totali
ter sciꝛ aut totaliter ignoraꝛ: cū nō habeat
resolui in alios conceptus: ergo ens pōt
ꝯcipi distincte sine alijs: alia autem nō si-
ne eo. Hoc idē ꝓbatur: quia metaphisica
que est de ente est prior ſm Auicēnā: vbi
prius in ordine distincte ꝯcipiēdi: qꝛ ipa
habet certificare principia aliaꝝ scientia-
rū: licet sit posterior ī ordīe doctrīe. Uñ ꝓ
cessus naturalis est ab imꝑfecto ad perfe-
ctū ꝑ mediū. Cōfuse aūt cognoscere ē me
diū quasi inter ignorare et distincte cogno
scere: et ideo confuse debemus habere ma
thematicā et phisicam anteꝙ discam⁹ me
taphisicā: qua distincte habita: possūt al:e
scientie distincte cognosci. Ex ꝑdictis pa
tet intentio ph̄i in hoc ꝓhemio. Ostendit
eñi ꝙ magis vniuersalia sunt nobis pri-
us nota noticia distincta iuxta terciā con
clusionē. Uñ intēdit ibi dare modū deue
niēdi ī cognitionē distinctā sciētie natura
lis ꝓcedendo. s. a magis cōmunib⁹ ad mi
nus cōmunia. Et hoc de ꝑmo ꝑncipali.

Quātū ad secun-

dū articulu3 videndū est: an ad cognitioe
nē cuiuslibet rei dependētis a quolib3 ge-
nere cause reqꝛaꝛ cognitio cuiuslibet cau-
se. Pro huius euidētia pono talē distinct
onē: ꝙ cognitio est duplex: quedā imꝑfe-
cta. s. qua cognosciꝛ cā ꝑ effectū demōstra
tione qꝛ. Alia est ꝑfecta et ꝓpter quid: qn̄
sc3 cognosciꝛ effectus ꝑ causam: de prima
nihil ad ꝓpositum: sed tm̄ de secūda. Iux
ta quod pono talē distinctionē: ꝙ illa cog
nitio ꝑfecta diciꝛ dupliciter. Una est qua
res cognosciꝛ absolute quid est ī se. Alia
est qua res nō solum cognosciꝛ absolute ī
se: sed etiam cognoscitur in ordine ad ali-
qua a quibus depēdet. Loquēdo autē de
cognitione primo modo: poniꝛ conclusio
tal'. Ad cognitiō3 ꝑfectā cuiuslibet rei nō
reqꝛiꝛ cognitio cause cuiuslibet. Hoc pro-
baē sic: qm̄ tunc sequereꝛ ꝙ omnis diffi-
nitio dareꝛ ꝑ additamentū: hoc ē falsum.
Probaꝛ ꝯsequētia: quoniā alique cause a
quibus depēdet talis res sunt extrinsece:
et nō sunt de essentia diffiniti. Item illud
quod ē quidditatiue diffinibile quocunqꝫ
alio extrinseco circūscripto pōt quiddita-
tiue notificari et cognosci quocūqꝫ alio cir
cūscripto. Pat3: qꝛ diffinitio notificat ꝗd
ditatē seu essentiā rei: sed effect⁹ pōt ꝗddī
tatiue diffiniri circūscepta quacunqꝫ causa
extrinseca: vt hō ꝑ aīal rōnale: ꝗ pōt cog-

nosci q̄dditatiue talib⁹ causis circūscptis.
Loquēdo aūt de cognitiōe scđo mō possz
dari talis distītio: q̄ hmōi cognitio ē du
plex: vna ē i genere ⁊ alia extra gen⁹. Co
gnitio pfecta i genere ē cognitio rei īfra
limites vni⁹ generis: sicuti ē pfect' faber
q̄ cognoscit ferrū sufficiēter quātū spectat
ad artē fabrilē exercendā. Et illo modo
ad cognitionē pfectā nālis sufficit cogno=
scere oīa genera cāꝝ: sm̄ q̄ nō excedunt
gen⁹ ɔsiderationis nālis: vbi grā: sufficit
ei cognoscere pmā cām efficientē inq̄tuz
est pmū mouēs: nō aūt requirit̄ cognitio
eius pfecta in se: similiter ⁊ ī alijs causis.
¶ Ad cognitionē tm̄ rei extra genus qua
cognoscit̄ res sm̄ oēm rationē sm̄ quā ē
cognoscibilis: bn̄ requirit̄ cognitio pme
cause sm̄ se: sed hec cognitio nō pōt hri ī
hac vita. Q̄ aūt reqrat̄ cognitio tal' cause
pbat̄: qm̄ sicut se habet res ad esse ita ad
cognosci: sed res q̄tum ad suū esse depen=
det a suis causis: ḡ ⁊ in cognosci. Q̄ autē
cognitio pfecta que ē extra genus non sit
homi possibilis ī hac vita patet ex hoc: q̄:
cognitio quā habemus de pma causa que
deus ē: valde ē ɔfusa ⁊ indistincta: vt vi=
debitur .ij. meta. Modicam eñ cogniti=
onē habemus de rebus: nō tm̄ loquendo
de eaꝝ cognitiōe ī ordine ad aliud a q̄ de
pēdet: sz etiā de cognitione qua cognosci
tur absolute q̄d sūt ī re res ipe: cū obscure
cognoscam⁹ diffinitiōes seu q̄dditates re
rū tā subē q̄ accidētiū. Ipe eñ habēt da
ri p genus ⁊ drīiā. Drīie aūt eēntiales
reꝝ sunt nobis ignote sm̄ Boeciū: ⁊ ideo
vt in plurib⁹ ī diffinitionib⁹ reꝝ circūloq̄=
mur drīias essentiales nobis ignotas p
alia nobis magis nota: vtpote p pprieta=
tes vel passiones eaꝝ. Vn̄ ⁊ passiones po
steriores aliqñ pbant̄ de subiectis p pas=
siones priores: vt habere tres angulos eq̄
les duobus rectis: pbat̄ de triangulo p ha
bere angulū extrinsecū equiualentē duo=
bus intrinsecis sibi oppositis: q̄ ē pma pas
sio trianguli: vt visum ē in pma pte hui⁹
compendij qñ agebat̄ de geometria.

Capitulum. III.

Necesse est igi
tur. Posito ordine dicēdo℞: con
sequēter exequit̄ Arist'. intentū. Et q: vt
dictū ē pcedēdū ē a pncipijs sub mō vni=
uersali ad alia sub mō pticulari: iō in isto
libro q̄ pōr ē in phia naturali: determiat
phs de pncipijs reꝝ naturaliū in vniuer=
sali. Et circa hoc ponit varias opiniones
phoꝝ antiquoꝝ. Quoꝝ quidā posuerunt
vnū pncipiū: alij vo plura. Inter ponen
tes vnū pncipiū quidā loquebant̄ nō na=
turaliter: quia negabant motū qui conce=
dit̄ ab omnibus naturaliter loquētibus:
⁊ isti fuerunt pmenides ⁊ mellissus: q̄ po
suerūt omia esse vnū ens immobile. Et ex
hoc mouebant̄: q: antiqui phi solū posue=
rūt materiale pncipiū ⁊ nō formale: ⁊ hu=
iusmodi materiale pncipiū dixerūt eē cor
pus et ens in actu: quo posito q: materia
semp manet: semp manebit ens ī actu: et
sic oīs trāsmutatio erit alteratio: sola vo
materia erit substātia: oīa aūt alia erūt ac
cidētia. Hmōi aūt accidētia sm̄ pmenidē
⁊ mellissū erant solū quedā apparentie ⁊
quedā estimationes q̄tū ad sensum: nihil
aūt erant a pte rei. Cū ergo sm̄ istos sola
materia eēt substātia: ⁊ eēt tm̄ vnū mate=
riale pncipiū: sequebat̄ oīa esse vnū ens.
Et q: accntia sm̄ eos nō erāt nisi quedā
estimationes sensus: nihil aūt a pte rei: iō
ponebāt nihil a pte rei moueri: licz sensui
apparuit oppositū: ⁊ sic dicebāt omia esse
vnū ens immobile. Alij vo ponētes tm̄
vnū pncipiū loq̄bant̄ naturalit̄: q: ɔcede=
bāt motū. Et hoꝝ q̄dā ponebāt ignē esse
pncipiū reꝝ naturaliū: alij aūt aerē: alij
vo aquā. Et dicebāt isti phi alia genera=
ri ex hoc pncipio p densitatē ⁊ raritatem
seu p excellentiā ⁊ defectū: ad q̄ pñt redu
ci magnū ⁊ pvū: q̄ posuit Plato esse pnci
pia. Ponit tamē phus drīiā int̄ pdictos
phos ⁊ Platonē. Plato eñ ponebat vni
tatē ex pte forme: ⁊ pluralitatē ex pte ma
terie. s. magnū ⁊ pvū. Alij aūt ecōtra po=
nebāt vnitatē subiecti seu māe: ɔtrarieta
tē vo ⁊ plitatē respectu forme. ¶ Pro cu

I

suo euidētia sciendū Platonē nō mō hūa no ꝓbatū fuisse. Cognitio em̄ nr̄a incipit a sensu: ⁊ ex sensibilib⁹ tendim⁹ ad itelligibilia. Plato vo ecōtra ex intelligibilib⁹ in sensibilia: ⁊ sicut vidit ex pte intellect⁹ sic credidit eē ex pte rei. Et qꝛ intellect⁹ ex plurib⁹ pticularib⁹ abstrahit vnū vniuersale: qꝛ pticlaria sunt materialia respectu vniuersalis: et abstractio magis fit ex pte forme: iō posuit pluralitatē ex pte materie: ⁊ vnitatem ex pte forme. Credidit em̄ q̄ sicut intellectus intelligit vnū vniuersale qd̄ ē vnū p̄ter multa: sic esset in rerū natura q̄ videlicet eēt aliq̄s hō separatus a pticularib⁹ hoībus: sicut intelligitur p̄ter pticulares hoīes: ⁊ illū hoiēꝫ sic abstractū dixit esse ydeaꝫ seu exemplar et formā ac quidditatē oīm pticularium hominū: ad cui⁹ exemplar dicit oēs homīes fieri ⁊ generari. Phi vo nāles ex sensibilib⁹ ꝓcesserūt ad intelligibilia. Videbant em̄ q̄ vna forma nō sit alia: raritas em̄ nō fit densitas: sed materia que est sub forma raritatis efficiē postea sub forma densi: sic ergo est vnitas ſm eos ex pte materie: et pluralitas ex pte forme. ¶ Notandū aūt q̄ Plato dr̄ñaꝫ ex pte materie posuit eē magnū ⁊ pruū: ⁊ qꝛ posuit ideas esse sup intelligētias: sup aīas ⁊ sup materiā corpaleꝫ: ⁊ dicebat: vna ⁊ eadem ydea imprimebat similitudinē suam in intelligētias animas ⁊ materiaꝫ corpalem: sed intelligentie recipiebant illam influentiaꝫ magis vniuersaliter: anima vo min⁹ vniuersalit̄. Materia vo corpalis oīno corpaliter. Et qꝛ omne receptiuū habet aliquo modo ratiōnē materie: ideo oīa illa erant aliquo mō materialia respectu ydee. Ex pte ergo materie erat magnuꝫ ⁊ pruū: ſm q̄ magis vel minus vniuersaliter recipiebant influxus ydeales ī intelligentias: animas ⁊ materiā corpalē. ¶ Ponētium aūt plura p̄ncipia quidā ponebāt ea finita: vt Empedocles: q̄ posuit quattuor elemēta eē p̄ncipia reꝝ naturaliuꝫ. Alij vo ponebāt ipa eē īfinita: cuiusmodi fuerunt anaxagoras: anaxemādros. In hoc autē ꝯueniebāt isti tres: qꝛ ponebāt q̄dā esse chaos ꝯfusuꝫ: a quo dicebāt formas segregari ꝯtrarias ī ipo latitātes. Differebāt tamē ī hoc: quia Empedocles posuit in illo chaos esse confusa ⁊ cōmixta quattuor elementa. Anaxagoras vo ⁊ anaxemandros posuerūt illud ꝯfusū eē pmixtū ex rebus īfinitis. Et vltra hoc posuit anaxagoras illō nō solū eē p̄ncipiū māle oīm: sed etiā effectiuū: posuit em̄ illō eē q̄d diuinū. Differebāt īsup dicti phi: qꝛ empedocles posuit circulationē ī istis: dicebat em̄ aliqn̄ corrūpi elemēta et gnāri: chaos aliqn̄ ecōuerso: ita q̄ ſm eū infinities gnābat̄ ⁊ corrūpebat̄ mūd⁹. anax. aūt ⁊ an. dicebāt tm̄ sel' gnāri mūdū: ita q̄ ex q̄ īcepit ītellect⁹ diuin⁹ cape aliq̄d ab illo chaos ꝯtinue sepauit: ⁊ nūq̄ cessabit. vn̄ isti posuerūt qd̄libet eē ī q̄libet: nā ī q̄libet posuerūt eē īfinitas ptes auri ⁊ argēti: ⁊ sic de alijs. Et si q̄reret̄ si oīa sint ī oīb⁹: quare ē noīm dr̄ña: rn̄debāt q̄ noīabat̄ res ex eo q̄ sup abūdauit ī ipis: ita q̄ illud qd̄ plus h̄ꝫ de auro noīat̄ ⁊ appet eē auꝝ: ⁊ sic de alijs. ¶ Democrit⁹ etiā posuit p̄ncipia īfinita. Posuit em̄ athamos seu corpa indiuisibilia esse reꝝ p̄ncipia. Istas igit̄ opiniōes impugnat phs: de quib⁹ supsedeo cā breuitatis. Veꝝ qꝛ phus impugnādo hmōi opiniōes tractat de distinctōe toti⁹ a suis ptib⁹: ⁊ de cognitōe infiniti: ideo circa illa aliqualiter īmorabor: ⁊ p̄mo videbit̄ d̄ totius a suis ptib⁹ distinctione. Scd̄o ne ꝓcedam⁹ p ignota: tractabit̄ incidētalit̄ de distīctionū varia acceptione: et tercio de infiniti cognitione.

Quantuꝫ ad primū in quo ꝯsiderādum ē de distīctiōe toti⁹ a suis ptibus: ponā tres ꝯclusiones de mēte docto. subtil: dis. ij. tercij. sen. quarū p̄ma ē hec: Cōpositū p se vnū: puta cōpositū ex materia ⁊ forma dicit formalit̄ aliquā entitatē distinctā ex natura rei ab entitate suaꝝ ptiū simul sumptaruꝫ. Hoc ostēdit̄ sic: Cōpositū est termin⁹ generationis p se p̄mo: ex. vij. metaphi. ergo dicit aliquam entitatē aliaꝫ ab eius ptibus

Probatur consequentia: quia terminus generationis habet aliquam propriam entitatem productam per generationem: alioquin generatio terminaretur ad nihil. Confirmatur. Si ambe partes perirent: nihilominus esset productio compositi. Exemplum in resurrectione: quia resurrectio est ad esse compositi. Preterea entitates partium possunt esse corrupto composito: ergo distinguuntur a parte rei. Consequentia est euidens: quia aliter idem simul esset et non esset: quod est oppositum primi principij. Sed antecedens patet per philosophum. vij. metaphysice. de ista syllaba ba: qua corrupta possunt seorsum remanere a et b. Similiter patet in alijs compositis. Item hoc videtur esse expresse intentio philosophi in hoc primo: vbi mouens dubitationem de distinctione totius a suis partibus dicit: quod si vtraque pars est vnum et idem cum toto: sequitur quod ipsum totum est sicut indiuisibile: quod est falsum. Probatur consequentia: quia si partes sunt idem cum toto: tunc erunt idem inter se per illam regulam: Quecunque vni et eidem sunt eadem inter se sunt eadem. Ex quo sequitur totum esse indiuisibile: cum non habeat distinctas partes. Item cause intrinsece aliquid causant: non se: nec altera alteram: quia principia non sunt ex alterutris. j. huius: ergo aliquid aliud causant scilicet compositum. Sed omne causatum a parte rei distinguitur a suis causis: quia nihil causat seipsum: ergo etc. Ex materia ergo et forma vnitatis resultat seu originaliter pullulat seu causatur aliqua tercia entitas que est entitas ipsius compositi.

Sed contra hanc

conclusionem arguitur dupliciter. Primo per Commentatorem. j. phisicorum: vbi videtur dicere: quod totum est aliud a qualibet parte: non tamen ab omnibus simul sumptis. Preterea ad idem: quia si sic: ergo diffinitio non dicit totam quidditatem diffiniti. Consequens est falsum euidenter. Probatur consequentia: quia sic in composito essent tres res: scilicet materia et forma et illa tercia entitas. Diffinitio autem non est nisi due res. scilicet materia et forma vel genus et differentia.

Ad primum de Commentatore

dicendum: quod Commentator non distinguit ibi inter illud quod est per se et quod necessario concurrit. Sic enim se habet vnio partium et esse totius quod necessario concurrunt: non tamen oportet quod sint idem: sed vnio est respectus: et esse illud est absolutum. Nec est inconueniens aliquod absolutum pexigere quodammodo respectiuum. Uniuersaliter enim absolutum causatum a pluribus causis preexigit vnionem et approximationem istarum causarum in causando: et ita potest esse hec entitas totius absoluta: licet necessario pexigat vel coexigat vnionem partium.

Ad secundum de

diffinitione dicendum: quod diffinitio dicit totam quidditatem diffiniti: non comprehensiue sed explicatiue et indicatiue: in quantum indicat principia intrinseca et essentialia diffiniti. Uel aliter potest dici quod diffinitio est quedam totum habens partes sicut diffinitum. Sicut ergo se habent partes diffinitionis ad partes diffiniti: sic tota diffinitio ad totum diffinitum: vt patet. vij. metaphysice. et sic tota diffinitio est aliud a suis partibus: sic totum diffinitum est aliud a suis partibus: tota ergo diffinitio indicat totam essentiam diffiniti: non obstante quod diffinitum sit aliud a suis partibus. ¶ Secunda conclusio est ista: Entitas compositi alia ab entitate partium est entitas absoluta: hoc apparet per rationes precedentes. Tum quia cause absolute maxime intrinsece non causant per se aliquod respectiuum formaliter: quia absolutum non est pars essentialis respectiui: tum quia quidditates omnium absolutorum vt includentes materiam et formam: et vt diffinibiles: quia vt sic sunt species generis absoluti: non sunt forma liter entia respectiua: quod tamen oporteret si entitas propria totius esset respectus. Item quia solus respectus non sufficeret ad hoc quod totum diceretur per se vnum: quia in vno toto per accidens est per se respectus: et essentialis partis ad partem: vt patet de dependentia accidentis ad subiectum. ¶ Tercia conclusio est ista: Entitas compositi alia ab entitate partium est forma totius. Ad euidentiam cuius sciendum: quod si intel-

ligat in toto pter formā partis eius: que est in hoīe anima intellectiua esse aliā formā quasi supuenientez illi forme partis q̄ sit aliquid ipsius totius: ⁊ conduuidat forma totius cōtra formā partis: qꝛ complestius constituit totū q̄ ista alia forma partis. Iste intellectus ē falsus: qꝛ tūc esset in homine alia forma constituēs hominē pfectioꝛ aīa intellectiua: quod ē falsuz. Itē si intelligat q̄ forma totius sit quoddam mediū vniens formā ptis cuz materia ad ꝯstituendū vnū p se. Similiter ille intellectus ē falsus: qꝛ de ipsa possit queri quo modo facit vnū cū materia ⁊ forma ptis: si ex se ita pōt dici de forma partis: qꝛ ex se nata est facere vnū cū materia. Si p aliud erit pcessus in infinitū. Ideo dico q̄ vltra vltimā formā que pficit materiā: ⁊ ex hoc dicit forma partis: non est necesse ponere aliquā formā quasi pficientē tā materiam q̄ formā: qꝛ materia ⁊ forma nō sunt ī toto partes eiusdē ratiōis siue elementa pfectibilia ab aliquo actu tercio: sed vnuz est ꝓpriū pfectibile: ⁊ aliud actus ei⁹: et hec est ratio quare p se faciunt vnum: ex. viij. metaphi. Si tamē intelligat forma totius nō aliquid ꝯstituens totū: sed ipsa natura tota vt quidditas: hoc mō concedo q̄ forma totius ē alia a forma ptis. Q' autē quidditas possit dici forma: patz p philosophū. v. metaphi. ca. de cā: que quidē ē forma totius: nō forma informās: sed forma qua suppositū ē ens quidditatiue: non quidē q̄ forma totius sit quasi causa toti⁹ cū materia ⁊ forma ptiali causās quasi totū: sed est ipm totū abstracte consideratuz sm moduz quo loquit Auicēna. v. meta. q̄ eq̄nitas est tm̄ eq̄nitas. Verū qꝛ (vt dictū est) duplex ē forma. s. forma ptis ⁊ forma totius: duplex ē materia correspōdēs cū materia ⁊ forma opponant relatiue: ex secūdo hui⁹: et quot modis dicit vnū oppositoꝝ: tot modis ⁊ reliquū: ex. j. topicoruz. Est eñ materia correspondēs forme partis: que ē pncipiū eēntiale rei constituens vnū cū forma ptis vnū ens p se. Exempluz: in homīe materia ptis ē corpus: forma vo anima. Est etiā materia correspondēs forme totius: que quidē materia est ꝓprietas seu drña indiuidualis que ē causa ꝓpria indiuiduationis: ⁊ pōt vocari hecceitas: de quo ampli⁹ dicet. v. meta. Forma aūt totius ⁊ ei correspōdēs est ipa quidditas rei: abstrahēs ab hmōi drña indiuiduali ac omib⁹ pdicatis p accidēs: sicut dictū est pus q̄ equinitas est tm̄ equinitas. Et hec de pmo articulo.

Quātū ad secundū articulū: ī quo videndū ē de distinctionū varia acceptione. Sciendū q̄ ab aliq̄bus sequacib⁹ doctoris subtilis ponunt septē modi distinctionū. Quoꝝ pmus ē distinctio rationis. Secūd⁹ est distinctio ex natura rei. Terci⁹ est distinctio formalis. Quart⁹ ē distinctio realis. Quint⁹ distīctio eēntialis. Sext⁹ distinctio se totis subiectiue. Septim⁹ distinctio se totis obiectiue. Quibus ecōtra correspondēt septem modi idētitatū. Quoꝝ prim⁹ est idētitas rōnis. Scōs idētitas ex natura rei. Tercius idētitas formalis. Quart⁹ identitas realis. Quint⁹ idētitas essentialis. Sextus idētitas se totis subiectiue. Septim⁹ identitas se totis obiectiue. Hi autē modi identitatis possunt cognosci p modos oppositos distinctionis: quorum

Primus ē distinctio rationis. Ad cui⁹ euidentiā sciendū: q̄ ratio multipliciter accipit. Uno mō ꝓ diffinitiōe: sic eñ diffinitio q̄dditatiua dicit ratio formalis. Alio mō ꝓ cā: ita q̄ potest distingui ratio sicut distinguit causa. Alio mō ꝓ potentia rationali. Alio mō ꝓ actu rōnādi. Alio mō ꝓ obiecto hui⁹ act⁹. Ultimo ꝓut opponit rei. Itē sciēdū q̄ duplex ē actus intellect⁹. qꝛ quidā ē act⁹ rectus: ⁊ alius collatiu⁹. ¶ Act⁹ rectus appellat quo intellect⁹ fert sup aliquā rē: vt qñ intellect⁹ intelligit rosam. Actus vo collatiu⁹ appellat quo intellect⁹ rē intellectā compat ad seipsam vel ad aliā. Distinctio ergo rationis ē que habet fieri p actū intellect⁹ compatiuū: vt sortes ē sortes: sor

tes posit⁹a pte pdicati vl' t a parte posito a pte subiecti sola rõne: ⁊ non a parte rei.

Sed cõtra argui

tur sic: q: talis distinctio facta p intellectũ vel sumit a re vel nõ. Si a re: g non solũ ẽ rationis: si non sumit a re: ergo est figmẽtum. Confirmat: nã intelligere rẽ alit q̄ est: ẽ ipsam intelligere falso modo: ergo similiter intelligere aliqua sm rationẽ distincta sine habitudine ad distinctionẽ aliquam verã ⁊ realem est falso modo huius modi distinctionez rationis intelligere. ¶ Ad primũ dico: q distinctio rõnis sortit robur ex non repugnãtia rei ad sic vel sic ↄcipi: ⁊ ex hoc sequit q talis distinctio non ẽ pura fictio. Ad ↄfirmationẽ r̄ĩdo dico: q intelligere rẽ aliter q̄ est: potest intelligi dupliciter. Uno modo intelligẽdo eaz non eodẽ modo quo est: non tamen q intelligat modo repugnãti sibi: vt intelligendo lineã que vnit materie sensibili nõ intelligendo huiusmodi materiã: non repugnat rationi linee. Alio mõ intelligendo rẽ modo repugnãti sue nature: vt intelligendo deũ corporeũ. Dico igit q ille qui intelligit rẽ aliter q̄ est: secũdo modo fallit: non aũt primo modo. Sic in ꝓposito qñ intelligunt distincta sm rationẽ absq3 habitudine ad aliqua sm rẽ distincta: non currit talis alietas.

Secũdus modus

distinctionũ ẽ ex natura rei. Illa aũt distĩguunt ex natura rei de quib⁹ pdicata contradictoria pñt verificari p̄ter opus intellectus: vt se habent totũ ⁊ pars: supius et inferius: totũ eñi habet esse q̄d constitutũ partes aũt non. Constitutũ aũt ⁊ non constitutum contradicunt. Silr supius p̄ter opus intellectus est multiplicabile in plura: inferius r̄o non: multiplicabile autez ⁊ non multiplicabile sunt contradictoria Sic etiã distinguit modus intrinsecus a re cuius est modus: vt essentia diuina et ei⁹ infinitas: humanitas ⁊ sua finitas: sortes ⁊ sua dr̃ĩa indiuidualis: albedo ⁊ ei⁹ grad⁹ intẽsionis: ⁊ sic de alijs. ¶ Est autẽ mod⁹ intrinsecus q̄ addit⁹ alteri nõ variat ei⁹ rationẽ formalẽ: vt de albedine patz ⁊ ei⁹ gradibus. Albedo eñi intẽsa ⁊ remissa sunt eiusdez rationis formal'. Ut eñi dicit Sco. di. viij. pmi sen. i quocũq3 itelligat gradu eẽ aliqua pfectio: q̄ grad⁹ ẽ grad⁹ illius pfectionis: non tollit ratio formalis pfectionis ꝓpter istũ gradũ. Est autẽ modus intrinsecus inseparabilis in actuali existẽtia a re cui⁹ est: inexistit eñi rei cuius ẽ ⁊ ipsam intrinsece modificat. Licet autez mod⁹ intrinsec⁹ nõ sit p se i genere: cũ non sit nec gen⁹ nec spẽs nec drñtia: tñ p reductionẽ põt poni i eodẽ pdicamẽto cũ eo cuius ẽ. Et si q̃rat quare Arist. nõ fecit mẽtionẽ de hmoi mõ. Dicẽdũ q nõ curauit nisi de his quoz noticia req̃rit ad demonstrationẽ: mod⁹ aũt ille non req̃rit ad demonstrationẽ: nec ẽ mod⁹ ita euidẽs sicut alij: ⁊ iõ non curauit ponere illũ moduz. Licet aũt mod⁹ intrinsec⁹ non ptineat ad primũ modũ dicẽdi p se: cũ non sit de diffinitione q̄dditatiua ei⁹ cui⁹ ẽ motus: tamẽ videt intimi⁹ rei cui⁹ ẽ q̄ ꝓpria passio: cuz reducat ad idẽ gen⁹. Non aũt ẽ inconueniens ꝓpriam passionẽ esse alterius generis a suo subiecto: licet sit idẽ realiter cuz ipõ: vt videbit q̃rto articulo q̄nti ca. hui⁹ Uñ dicit Sco. iij. dist. pmi sen. Cũ dico infinitũ ens: non habeo conceptũ quasi p accidens ex subiecto ⁊ passione: sed conceptũ p se subiecti in certo gradu pfectiõis vel infinitatis. Silr albedo intẽsa non dicit ↄceptũ p accidens: sicut albedo visibilis: immo dicit gradũ albedinis in se.

Tercius mod⁹ di

stinctionis est distinctio formalis. Pro cuius declaratione aliqua sunt p̄mittenda. Et primo sciendũ: q formalitas vel q̄dditas põt vno mõ sumi ꝓ eo quod ẽ diffinitio quidditatiua vel ps diffinitionis alicuius: ⁊ sic oĩa contẽta formaliter i spẽb⁹ spãlissimis: siue sint genera siue drñtie vl' q3 ad ens iclusiue sunt formalitates vl' q̄dditates: ⁊ hoc nõ incongrue. Formalitas

I

cū đr a forma: forma aūt ē principium co gnoscēdi cōpositū. Illa ergo q̄ ptinent ī diffinitione alicuius congrue dicunt formali tates: cū sine illis distincte cognit̄ nō pos sit diffinitū distincte cognosci: vt dictū est scđo capitulo hui⁹ primi: videlicet ī plogo Alio mō ab alio sumit formalitas magis ample: ita q̄ puenit non solū his que sunt diffinibilia: vt includunt ī diffinitionib⁹ alioꝝ s̄ ⁊ alijs: vt in diuinis pūt sūmi for malitates: licet de⁹ nō posset pprie diffini ri: cū nō sit ī genere. Et sic diffinit formali tas: ē rō obiectaꝟl repta ī re ex natura rei cōprhēsa ab intellectu: quā nō optet sp mouere intellectū: dūmō actū ītellect⁹ possit terminare. Quod đr p tanto: q: licet aliqd possit actū intellect⁹ termiare: non tñ mouere pōt ad sui intellectione3: sicut colter đr q̄ relationes nō mouēt intelle ctū rōne dependētie: et q: non sunt aliqđ absolutū: ⁊ non terminānt actū eius. Sicut negationes terminānt: li: et nō moueāt: q: nō sūt formalit̄ entia. Dr aūt ex nā rei p pter aliq̄ q̄ terminānt actus intellect⁹: non tñ ex natura rei: vt sūt relatiōes q̄ fabricā tur p ītellectū: ex qua distinctiōe ꝯcludit correlarie: q̄ q̄cūq̄ pūt distīcte ꝯcipi p in tellectū: habēt distinctas formalitates ex natura rei. Itē notandū ꝟm pħm. j. poste rioꝝ: quattuor sunt modi dicēdi p se: q̄ruꝫ sufficiētia ꝟm aliq̄s sic accipi pōt. Omne eñ pđicatū vel ē intra q̄ditatiuā ratio nē subiecti vel extra. Si intra: sic ē p̄m⁹ mod⁹: q̄ ē qñ idē pđicat̄ de seipō: vel diffi nitio vel ps diffinitionis de diffinito. Si aūt pđicatū ē extra rationem subiecti: vel habet cām ī subiecto vel nō. Si sic: vel il la causa enunciat̄ expsse vel non. Si sic. s. q̄ enunciat̄ expsse: est quartus modus: vt cuꝫ dicit̄: interfectus interit ppter inter fectionē. Si autē non enunciat̄ expsse: sic est tercius modus: ꝟm quē passio dicit̄ đ subiecto: vt homo ē risibilis: hic eñ licet in subiecto sit causa pđicati: non tñ enūci atur. Si aūt pđicatū non habet causam ī subiecto: vel tamē subijciat̄ illud quod n a tam est sub jcite ī tercius modus: ⁊ quia substātie primo competit subijci: ideo ill͛ modus maxime attribuit̄ substātie. Alij aūt ponūt q̄ ille tercius modus est magis modus essendi q̄ dicēdi: est eñ esse p se ſi ue solitarie. Aliter pōt poni sufficiētia se cūdi ⁊ quarti modi: ⁊ forte magis ad mē tem Scoti disti. vij. tercij sen. Scđs eñ modus est: qñ ī subiecto includit̄ cā neces saria pđicati: vt homo ē risibilis. Risibi litas eñ necessario consequit̄ rationabili tatē q̄ includit̄ in hoīe. Quart⁹ ꝟo mod⁹ ē: qñ ī subiecto includit̄ prima rō inherē tie pđicati: l3 nō necessaria iherētia: vt vo lūtas vult ⁊ calidū calefacit. Iste eñ licet sint ꝯtīgētes: tñ sunt īmediate. His p̄mis sis dico: q̄ ille distinguunt̄ formalit̄ quo rū vnū nō includit aliud ī p̄mo mō dicēdi p se: vt decē pđicamēta: genus ⁊ dr̄ia: subiectū ⁊ ppria passio.

Quartus modus

distinctionū est distinctio realis. Illa aūt distinguunt̄ realiter que sunt res ⁊ res ⁊ nō aliqd rei. Illa ꝟo sunt res ⁊ res quoꝝ vnū est generans ⁊ aliud generatuꝫ: quia nulla res seipsam gignit ꝟm Aug. in lib. de trini. vt ī diuinis pater ⁊ filius. Item illa sunt res ⁊ res quoꝝ vnū potest corū pi alio remanēte ⁊ econuerso: vt sortes et plato: paries ⁊ albedo: ⁊ sic de alijs. Hec igitur distinguunt̄ realiter. Illa aūt sunt aliquid rei que includunt̄ in vna et eadē re: sicut gen⁹ ⁊ differētia in albedine. Itē alia regula potest poni de distinctione re ali: q̄ illa sunt res ⁊ res ⁊ distinguuntur realiter quoꝝ vnuꝫ potest corrumpi alio remanēte: licet nō econuerso: vt deus et creatura: fundamentū ⁊ relatio. Hec ta men regula videt̄ pati instantiā in toto ⁊ parti bus: si totū ⁊ partes tñ distingnant̄ ex natura rei ⁊ non distinctione reali p prie dicta: quia licet totū possit corrumpi partibus remanētibus: nō tamē econuer so: ⁊ id eo si sic ponat̄ oportet addere illi regule q̄ illa distinguant̄ realiter quoꝝ vnū pōt corrumpi alio remanēte: licet nō econuerso: dū tamē vnū non includat̄ in alio sicut pars in toto.

Quintus modus

distinctionū ē distinctio eēntialis. Illa distinguunt essentialiter q̄ p aliquā potentiā pñt separari: vt sortes ꝛ plato. Est autē drñtia inter distinctionē realē ꝛ essentialē: qꝛ distinctio realis in plus se habet q̄ essentialis: qꝛ quecūq; distinguunt essentialiter distinguunt realiter: non tñ econuerso. Et nō reꝑitur nisi vna instātia: videlicet in diuinis: vbi est distinctio realis ꝑsonaꝝ cū vnitate essentie.

Sextus mod⁹ di

stinctionū est distinctio se totis subiectiue. Illa aūt distinguunt se totis subiectiue q̄rū realitates sunt distincte ꝛ ab inuicē separate ī actuali existentia: ita q̄ nō ꝯueniunt in aliqua realitate subiectiua seu actu existēte: vt duo indiuidua eiusdē speciei. Nec tñ coincidit hec distinctio cū distinctione reali: qꝛ ibi nō necessario requirit ſeꝑatio actualis: hic autē requirit. Vñ ꝛ corpus ꝛ aīa vnita distinguunt realiter: qꝛ licet nō sint seꝑata actu: tñ pñt separari: et vnū pōt corrūpi alio ꝑmanēte: et tñ nō distinguunt se totis subiectiue: ꝯueniunt eñ ī vnitate subiectiua: cū ex his ꝯstituatur vnū eus p se .s. hō. Licet sic dicat ab aliquib⁹: aliter tñ pōt dici: et forte magis ad mentē Scoti: qꝛ illa distinguunt se totis subiectiue que nō ꝯueniūt ī aliqua realitate potēciali ꝛ ꝯtrahibili p alias realitates ad ipā: vt deus ꝛ creatura. Cuꝫ eñ deus sit simplex: nō est ī eo ordo realitatū quaꝝ vna contrahat aliā: de quo magis videbit .iiij. meta. ca. j.

Septimus mod⁹

distinctionū est distinctio se totis obiectiue. Illa aūt sic distinguunt que ī nullo cōceptu reali q̄dditatiuo conueniūt: vt sunt due vltime drñtie. Sic igit sunt septē modi distinctionū: q̄ quidē sic se inferūt q̄ vltima arguit oēs alias: ꝛ penultīa oēs alias ꝑter vltimā: ꝛ sic descēdēdo vsq; ad ꝑmā: nō aūt econuerso sic se inferūt. Prima eñ nō arguit secundā: nec scđa terciam: ꝛ sic de similibus ascēdēdo vsq; ad vltimaꝫ. His aūt septē modis distinctionū correspōdent p oppositū septē modi identitatum vt dictū est. Prim⁹ mod⁹ ē idētitas rationis. Scđs ē idētitas ex natura rei. Tercius est idētitas formalis. Quartus identitas realis. Quint⁹ idētitas essentialis. Sextus identitas se totis subiectiue. Septim⁹ idētitas se totis obiectiue. Iste aūt idētitates nō sic se inferūt sicut distinctiones sed p oppositū: vltima eñ non arguit penultimā: ꝛ sic descendēdo vsq; ad ꝑmā: sed ꝑma arguit secundā: et secūda terciā: ꝛ sic ascendēdo vsq; ad vltimā. Ex predictis infero aliqua correlaria. Primū ē q̄ maior idētitas que pōt esse ē idētitas rationis. Scđm q̄ minor idētitas que possit esse est idētitas se totis obiectiue. Causa ꝑmi: qꝛ idētitas rōnis infert oēs alias. Causa secūdi ē: qꝛ identitas obiectiua nullā aliā infert. ¶ Correlariū tercium. Maior distinctio que possit esse est distinctio se totis obiectiue: et minor est distinctio rationis. Ratio primi ē: qꝛ distinctio obiectiua infert oēs alias distinctiōes. Ratio secūdi est: qꝛ distinctio ratiōis nullā aliā infert. ¶ Quartū correlariū. Cū distinctione rōnis stat idētitas ex natura rei: ꝛ cū distinctiōe ex natura rei stat idētitas formalis: ꝛ sic de alijs ascendendo. Vñ aīal ꝛ homo distinguunt ex natura rei: ꝛ tñ sunt idē formaliter: cū animal includat ī homīe ī primo mō dicendi p se. Itē modus intrinsecus ꝛ id cuius ē distinguunt ex natura rei: et tñ fm aliquos ꝓprie non distinguunt formaliter: qꝛ ad distinctionē formalē requirit q̄ sit quidditatiuū ꝛ quidditas. Modus aūt intrinsecus ꝓprie nō est formalis vel quidditas: qꝛ quidditas addita alteri variat rationē formalē eius: seu ꝯstitui p illa: vt ratiōale ꝛ irrationale addita animali ꝯstituunt species habētes varias rōnes formales: nō sic modus intrinsec⁹. ¶ Quintū cum distinctione obiectiua nulla stat idētitas ¶ Sextū cū identitate reali nulla stat di

stinctio formalis et ex natura rei: hec omnia patet ex dictis. Confirmatur et istud vltimum correlarium: accipiendo albedinem que est vna res et forma simplex: hec conuenit cum nigredine in ratione coloris: et differt a nigredine per propriam differentiam specificam. Cum igitur idem non possit a parte rei per idem cum alio conuenire et differre: oportet quod realitas a qua sumitur genus albedinis per quam conuenit cum nigredine: sit alia a parte rei a realitate a qua sumitur differentia per quam differt a nigredine: non est autem alia realiter: cum albedo sit forma simplex: ergo est alia formaliter et ex natura rei: cum ista conuenientia albedinis et nigredinis sit a parte rei seclusa operatione intellectus: et sic patet correlarium.

Sed contra illud

arguitur tripliciter. Primo sic: Omne ens aut est reale aut rationis: ergo omnis distinctio erit realis vel rationis. Consequentia patet: quia distinctio est passio entis: ex. v. meta. Item illa que distinguuntur formaliter distinguuntur quidditatiue: sed quecunque distinguuntur quidditatiue distinguuntur essentialiter: cum quidditas et essentia sint idem: que autem distinguuntur essentialiter distinguuntur realiter: vt patet ex predictis: ergo que distinguuntur formaliter distinguuntur realiter. Item formalitas dicitur a forma: ergo vbi erunt plures formalitates: erunt plures forme. Item formalitas est quedam realitas: vbi autem sunt plures realitates sunt plures res: ergo vbi sunt plures formalitates sunt plures res: et sic distinctio formalis. ¶ Ad primum quando arguitur: omne ens aut est reale aut rationis: ergo et omnis distinctio etc. Dico quod distinctio realis est duplex quedam large sumpta: alia vero stricte. Distinctio realis large sumpta: est omnis distinctio que habet esse circumscripto omni opere intellectus: et de ista dico quod verum est quod sicut omne ens aut est reale aut rationis: sic omnis distinctio aut est realis: id est non fabricata per intellectum: aut rationis. i. fabricata per opus intellectus. Alio modo distinctio realis sumitur stricte pro distinctione que est inter rem et rem: et de illa non est verum quod omnis distinctio sit realis aut rationis. Distinctio enim formalis non est realis hoc modo: quia non est inter rem et rem: nec est rationis: quia non est fabricata per opus intellectus: vt patet ex predictis. ¶ Ad secundum cum dicitur quod que distinguuntur quidditatiue distinguuntur essentialiter: negatur. Ad probationem dico quod quidditas et essentia non sunt idem adequate: quidditas enim est in plus quam essentia: vnde quidditas abstrahit ab essentia sicut entitas a substantia: et sic cum identitate essentie stat pluralitas quidditatum. ¶ Ad tercium cum dicitur plures formalitates: ergo plures forme: vel plures realitates: ergo plures res: non valet consequentia. Essentiale enim dicitur ab essentia sicut formalitas a forma: et tamen non sequitur in diuinis sunt plura essentialia: ergo plures essentie. ¶ Pro quo sciendum quod essentiale in diuinis non distinguitur contra accidentale: cum in deo nihil accidat: sed distinguitur contra notionale. Illa enim dicuntur essentialia in diuinis que sunt communia tribus personis: vt sunt potentia: sapientia: clementia: et sic de alijs. Notionalia vero dicuntur per que notificatur distinctio personarum diuinarum: et sic illa non sunt communia tribus personis. Assignantur autem quinque notiones communiter. s. innascibilitas: generatio actiua: generatio passiua: spiratio actiua: spiratio passiua. Innascibilitas conuenit soli patri. solus enim pater est ingenitus et innascibilis cum solus pater sit subsistens: non productus. Generatio actiua seu paternitas quod idem est etiam soli patri conuenit. Generatio vero passiua seu filiatio quod idem est conuenit soli filio. Spiratio autem actiua patri et filio. Spiratio vero passiua soli spiritui sancto etc.

Quantum ad terci

um articulum videndum est de cognitione infiniti secundum mentem doctoris subtilis. l. ij. meta. Primo ponam aliquas distinctiones: secundo ostendam aliquas conclusiones. De primo sit illa distinctio: quod infinitum potest capi tripliciter. s. negatiue: priuatiue et contrarie. Primo dicitur infinitum quod non est aptum natum finiri: sed repugnat sibi: et sic punctus est infinitus: vt habetur. iij. huius: sicut vox.

dicit inuisibilis. Infinitum priuatiue dr quod priuat finitatem in apto nato finiri. Infinitum autem contrarie dr quod negat finitatem et ponit contrarium: et illo modo loquitur Boecius super predicamenta: ca. de qualitate: vbi dicit phs quod qualitati inest habere contrarium: sicut iusticia contrariatur iniusticie. Iniustus autem contrarie dr: quia habet contrarium habitum ex actibus generatum: sic infinitum contrarie negat finitatem ponendo contrarium: puta infinitum extensum sine terminis. Istud infinitum contrarie dictum pot sumi dupliciter. Uno modo vt actu existens sine terminis. Alio modo quod sit tale in potentia: quod diffinit phs. iij. huius: quod infinitum est cuius quantitatem accipientibus semper est aliquid vltra accipere: ita quod quantumcunque accipiatur semper est aliquid extra. Infinitum autem contrarie semper est in quantitate molis vel virtutis. Omnis autem quantitas proprie dicta vel metaphorice est magnitudo vel multitudo ergo omnis infinitas talis est in magnitudine vel multitudine proprie dicta vel metaphorice. ¶ Item sciendum quod infinitum potest capi dupliciter. Uno modo pro ratione infinitatis in se. Alio modo pro substrato seu pro eo quod subest rationi infinitatis. ¶ De secundo sit illa prima conclusio: Infinitum contrarie in magnitudine vigoris vel perfectionis est a nobis intelligibile. Probatur: quia deus est infinitus illo modo: sed deum possumus intelligere: vt ostendetur. ij. metaphi. ergo etc. Confirmatur: quia agnitio rei est per omnes causas: ergo per primam causam: sed prima causa est infinita: ergo etc. Respondetur quod deus vel prima causa potest cognosci a nobis: non tamen sub ratione infiniti.

¶ Contra hoc phs probat. viij. huius: deum esse infinite potentie: ergo cognoscitur sub ratione infiniti. ¶ Secunda conclusio est ista: Infinitum contrarie in multitudine non potest intelligi a nobis simul tanquam vnum obiectum. Hoc ostenditur sic: Intellectus qui includit contradictionem est impossibilis: sed intelligens infinitum contrarie in multitudine simul est huiusmodi: igitur etc. Maior est euidens. Minor patet: quia non est dare tale infinitum. Idem etiam est dicendum de infinito contrarie in magnitudine molis: quia scilicet repugnat rei. ¶ Tercia conclusio sit ista: Infinitum contrarie in multitudine non potest intelligi a nobis successiue: puta intelligendo vnum post aliud. Hoc ostenditur sic Si infinitum in multitudine sic successiue potest intelligi: ergo contingit pertransire infinitum. Consequens est euidenter falsum: ergo et antecedens. Probatur consequentia: quia si contingit intelligere successiue infinitum in multitudine: oportet totam illam multitudinem pertransire. Hec conclusio videtur esse ad mentem phi. ij. meta. dicentis: quod si cause formales essent infinite nihil contingeret scire. Item in hoc primo arguendo contra Anaxagoram ponentem principia infinita quod tunc nihil esset cognoscibile: cum infinitum inquantum huiusmodi sit nobis ignotum. Esto enim quod intellectus haberet infinitas species supernaturaliter infusas apud se: vt forte habuit anima christi: non tamen posset actu intelligere infinita in multitudine: quia non posset elicere infinitas operationes: nec posset intelligere vnum post aliud: quia non posset ea pertransire. Infinita autem intelligi habitualiter per species: non quidem naturaliter acquisitas sed a deo infusas: forte non est impossibile: de quo in. iij. senten. ¶ Quarta conclusio sit illa: Infinitum priuatiue in magnitudine molis vel multitudine: non potest intelligi a nobis: probatur sicut prius. quia non est dare aliquam talem magnitudinem vel multitudinem que sit apta nata finiri: et sit infinita. Intelligendum tamen quod in omnibus conclusionibus predictis accipitur infinitum pro infinito in actu non in potentia: et pro re que subijcitur rationi infinitatis. Si autem queratur de infinito accepto pro ratione infinitatis in se sit ista conclusio quinta: Infinitum omni modo dictum potest intelligi a nobis: hoc ostenditur sic: Impossibile est aliquid intelligere inesse vel non inesse alteri: nisi prius ipsum apprehendatur ab intellectu. Sed infinitum omni modo dictum possumus cognoscere inesse alicui vel non inesse: ergo necessario ipsum infinitum sic prius apprehenditur ab intellectu. Ex omnibus predictis concludo correlarie: quod infinitum sum-

pris, p re substrata est possibile intelligi vel non intelligi: sicut ipm possibile est eẽ vel non esse a parte rei. Si em ipsam possibile sit esse: potest intelligi a nobis vt deus. Si autez sit impossibile esse vt infinitum actu in magnitudine vel multitudie modis: sic non intelligi a nobis potest. Infinitũ tamẽ in potẽtia ĩ magnitudine vel multitudine potest a nobis intelligi: et hoc potentialiter accepta: vt sic semp intellectus conformet rei. ¶ Sexta conclusio sit ista: Infinitum negatiue potest intelligi a nobis. Hoc apparet: quia pũctus vel vnitas pñt intelligi a nobis: sed ipa sunt infinita negatiue: ergo etc.

Capitulum. IIII.

Omnes igitur contraria faciunt etc. Postq̃ phs determinauit de principijs fm opinionẽ aliorum: in ista parte determinat de eis fm opinionem ppriam. Probat igit prima principia esse cõtraria. Primo ex opinione antiquorum: quia omes contraria faciunt principia. Nam pmenides facit principia calidũ et frigidum: et hec appellat ignem et terram.

Pro quo notandũ q̃ lz pmenides pceret vnũ ens fm veritatẽ: tñ vt supius dictũ est vt Cõmentator ait: ponebat etiã duobus modis: vera et estimabilia. Uera erãt entia fm ratioẽ: estimabilia fm sensuz. Ut ḡ saluaret ea q̃ fm sensum fiebãt: posuit pncipia ignem et terrã siue calidũ et frigidũ. ¶ Notãdũ insup q̃ ptrarietas hic accipit large, p quacũq; oppositiõe siue ipositiõe: vt sursum et deorsuz: añ et retro: vel positiõe siue in ordine siue ĩ figura: et sic de alijs. Cõsequenter oñdit phs hoc eẽ rõnale: qz sic oĩa illa q̃ sunt de rõne pncipioꝝ saluam⁹ ponẽdo pncipia ptraria. Tria aũt sunt ḋ ratione principioꝝ. Primũ ẽ q̃ pncipia oportz eẽ non ex alterutris. s. q̃ vnũ non sit ex alio. Secundũ est q̃ non debent esse ex alijs. Tercium q̃ oĩa alia debent esse ex his. Hec autem tria insunt primis contrarijs. Nam p hoc q̃ prima sunt nõ sunt ex alijs. ppter hoc q̃ contraria sunt nõ sunt ex alterutris. Tercia conditio pbatur: scz q̃ oĩa sunt ex ptrarijs: qz oĩa sunt ex cõtrarijs vel ex medijs: sed ipsa etiã media sunt ex ptrarijs: ergo oĩa sunt ex ptrarijs. Probat aũt Arist. añcedẽs hui⁹ rõis: qz nũq̃ fit ptingẽs ex ptingẽti: id est quodlibet a quolibet nisi fm accidens. ¶ Pro q̃ notandũ q̃ quia agens assimilat sibi passum: ex eo aliquid fit quod ab illo aptũ natum est pati: vt ex eo fit ignis quod ab igne pati põt: et qḋ potest in ignẽ puerti: et qz nõ quodlibet a quolibet patit: sed oĩs passio, ppzie loquẽdo ẽ a cõtrario: quicq̃d q̃ fit ex ptrario fit. Dicit ḡ phs: qualiter vtiq; fiet albuz ex musico nisi musicum sit accidens albo vel nigro: nõ ergo fit quod libet ex quolibet nisi p accidẽs. Per se autez solũ contrariũ fit ex contrario: vt albũ fit ex nõ albo: et hoc non ex oĩ non albo quia nõ ex musico: et sic de alijs: sed ex nigro: aut ex medijs vt ex pallido: sic et musicum fit ex nõ musico. Similiter oĩe qḋ corrumpit: corrumpit in contrariũ: vt album nõ corrumpit in musicuz nisi forte p accidẽs: sed corrumpit in nõ albũ: vt ĩ nigrũ vel ĩ mediũ. ¶ Dubitaret forte aliqs qz phs videt sibi cõtradicere. dixerat em supius q̃ pma ptraria nõ fiãt ex alterutris hic aũt dicit q̃ ptrariũ fit ex ptrario. Respondeo q̃ ppzie loquẽdo ptrariũ non fit ex ptrario: vt albedo non fit ex nigredine nisi inquãtum ptrarium includit subiectũ sic em albuz fit ex nigro: qz fit ex subiecto qḋ ẽ potẽtia albũ. Sic similiter forma nõ fit ex priuatione: sed educit de potẽtia materie priuate. Sic ergo intelligẽdũ ẽ contraria fieri ex ptrarijs. Prima ḡ, ppositio q̃ dicit q̃ ptraria nõ fiũt ex alterutris: est intelligẽda ḋ ptrarijs ĩ abstracto. ¶ Deinde phs dicit q̃ silr dicendum est in cõpositis sicut dictum est in simplicib⁹. Uñ consonans fit ex nõ consonante: et corrumpitur in consonãtiam: et hoc nõ in quamlibet sz in oppositũ. ¶ Notandum autem

simplicia hic accipi oĩa generata p̱ acceptionē alicuiꝰ vniꝰ forme: siue illa sit substãtialis vt hō: equꝰ: siue accidẽtatis: vt album nigrũ. Cõposita vero hic appellant̃ que generant̃ ex acceptiõe alicuiꝰ ordinis: vt generatio alicuiꝰ ciuitatis ex ordine multorum domorum: vel ex acceptione alicuiꝰ cõpositionis: vt generatio parietis ex cõpositione multorum lapidũ: vel ex acceptiõe alicuius simphonie vel alicuiꝰ ꝯsonãtie: vt generatio cythare ex multis cordis: vel generatio statue ex p̱tibus ꝯsonãtibꝰ: vel generatio picture ex correspõdentibꝰ coloribus. Dicit ergo phs q̄ oĩa huiꝰmoi semp̱ fiunt ex oppositis. Domꝰ eñ nõ fit ex eo q̄ sũt cõposita ea ex quibꝰ domꝰ fit: sed ex eo q̄ cõponẽtia domũ sunt simplicia ⁊ diuisa. Similiter statua fit ex nõ figurato: ⁊ sic de alijs. Oĩa ergo fiunt ex ꝯtrarijs vel medijs tã artificialia q̃ naturalia. Dicit aũt phs q̄ antiq̄ phi ip̄a veritate coacti ꝯcesserũt p̄ncipia esse contraria: in quo innuit hoc esse quasi p̱ se notum.

Capi. V. vtrum tm̃ tria sint principia.

Consequẽs autẽ vtiq̄ꝫ erit. Postq̃ phs venatꝰ ẽ de p̄ncipiorum ꝯtrarietate: hic ꝯsequẽter inquirit numerum eorum. Dicit ergo q̄ consequẽs vtiq̄ꝫ erit dicere de numero p̄ncipiorũ: vtrũ sint duo aut tria aut plura. Et q̄ sint plura, p̱bat: q̄ꝛ sunt ꝯtraria. Q̄ autẽ non sint infinita, p̱bat: q̄ꝛ in vnoquoq̄ꝫ genere est vna p̄ma ꝯtrarietas. s. priuatio ⁊ habitus. Quare aũt priuatio ⁊ habitꝰ dicat̃ p̄ma ꝯtrarietas: videbit̃. x. meta. Substãtia aũt vnũ quoddã genus ẽ: ergo ĩ eo est vna p̄ma ꝯtrarietas. Sed p̄ma contraria ĩ genere substãtie sunt ponẽda principia simpliciter p̄ma: talia aũt nõ sunt infinita. ¶ Pro quo notandũ q̄ p̄ncipia sunt primo ꝯtraria: vt dicebat̃. s. ergo prima p̄ncipia simplicier sunt p̄mo cõtraria ĩ p̄mo genere simpl'r. Sed primũ genus simpliciter ẽ subã: ergo prima principia de quibus nũc loq̄mur ponẽda sunt in genere substãtie. ¶ Deinde ostẽdit Arist. tria esse p̄ncipia: qḋ p̱bat̃: q̄ꝛ cũ principia sint contraria: ⁊ ꝯtraria nõ possint p̱ se stare: oportꝫ dare terciũ principiũ in quo subsistant. s. materiã: que quidẽ est p̄ncipiũ principij: q̄ꝛ. s. est magis principiũ q̃ forma ĩ via generationis: cũ forme educant̃ de potentia materie: licet forma magis habeat rationẽ p̄ncipij in via generationis: q̄ꝛ forma dicit esse rei. Dicit etiã Arist. q̄ materia appetit formã: q̄ꝛ videlicet naturaliter inclinat̃ ad formã sicut ad suã p̱fectionem. ¶ Ad euidentiã eorum que dicta sũt de p̄ncipijs tribus rerũ naturaliũ: declarandi sunt q̄nq̄ꝫ articuli. Primus articulus erit de entitate materie. Scḋs de distinctiõe materie a forma. Tercius de eorum separatione. Quartus erit de distinctione materie ab eius potẽtia. Quintus de distinctione priuationis a potẽtia materie.

Quãtum ad primũ dico duo dicta fm mentẽ docto. subtilis. p̄ij. di. scḋi sen. Primũ est q̄ materia est ens positiuũ: p̱bat̃: q̄ꝛ materia est fundamentũ ⁊ receptiuũ oĩm formarum naturaliũ. Vñ phs noĩat materiã. j. de generatione pãdoxeas. i. receptaculũ formarum. Materia etiã ẽ p̱ se ps rei: vt habet̃. vij. meta. Materia etiã ẽ p̱ se subiectũ generationis. Vñ. j. de generatiõe dicit̃ materia p̄ma: quã ibi phs vocat yle: ẽ maxime subiectuꝫ generationis. Materia etiã est p̱ se principiũ: ex. j. huiꝰ: ⁊ est p̱ se causa: ex. ij. huiꝰ. Sed certũ est q̄ oĩa p̄dicta nõ p̄nt cõpetere nõ enti: ergo materia nõ est nõ ens: ergo ẽ vere ens. Scḋm dictũ ẽ q̄ materia ẽ ens in potẽtia. Ad cuiꝰ euidentiã notandũ: q̄ ens in potẽtia dicit̃ dupliciter. Vno mõ vt subiectũ potẽtiale. Alio mõ illud ad qḋ est potẽtia. Exemplũ p̄mi superficies dealbanda. Exemplũ scḋi: albedo generãda. Prima potentia dr̃ subiectiua: scḋa obiectiua: nec ille potẽtie sunt eędẽ: p̄nt eñ separi. Qḋ eñ ẽ creabile: puta angelus ẽ in potẽtia obiectiua nõ subiectiua. ¶ Ad p̱positum materia dicit̃ ens

nō in potētia obiectiua ſʒ ſubiectiua. Nō obiectiua dico: vt albedo ante ꝙ fit. Tuʒ qꝛ eſſet ſimplr̄ nō ens: tum quia ens ī potētia obiectiua nō eſt ſubiectū traſmutationis ſed terminus. Materia autem ponitur ſubiectū. Sed materia ē ī potētia ſubiectiua mō quo ſuperficies in potētia ad albedinē: ita ꝙ materia eſt ens receptiuuʒ actꝰ ſubſtāſ pmo: ꝛ actus accidētalis ſecūdario. ¶ Notandū inſup ꝙ actꝰ pōt capi dupl'r. Uno mō, put diſtinguiē ꝯtra potentiā obiectiuā ſm que. ſ. actū ꝛ potentiā totū ens diuidit: ꝛ ſic actꝰ non ꝯuertit cū forma. ſm hoc eni oīne qđ ē extra cām eſt in actu: ꝛ ſm hoc etiā puatiōes dicunt eſſe. Unū cecitas dr̄ eſſe actualit' ī oculo carēte viſu. Alio modo ſumit actus ſm ꝙ loquitur pħs. vij. meta. p actu diſtinguēte formali ſpecifico ꝛ recepto: et ſic diſtinguit ꝯtra receptiuū ſiue potentiā ſubiectiuam. Materia ergo licʒ ſit ens actu entitatiuo qꝛ. ſ. ē aliquid extra cām ſuā: tamē diſtinguit ꝯtra actū ſecūdo modo dictuʒ. ſ. contra actū diſtinguentē formalē ſpecificū: ꝛ ita deſcribit p ens in potētia: qa maxime ē receptiuū actus. Eſt ergo materia ens ī potētia ſubiectiua: ꝛ magis ꝙ ſubiectū accidētis: q: minꝰ habēs in ſe actualitatis ꝛ maioris actualitatis capax.

Sed cōtra predi

cta arguit dupliciē. Pꝛimo p id quod habet in. vij. meta. ꝙ materia nec eſt quale nec quantū: nec aliqđ aliud quibꝰ ens deꝛ minat: ergo materia nō ē ens. Itē. v. phiſic. ad pbandū ꝙ generatio nō eſt motus arguit ſic: Qđ generat nō eſt: qđ mouet ē: ergo generatio non eſt motus. Quero quō intelligit in maioꝛi qđ generat: nō p termino: qꝛ ſi ſic tūc terminus motus nō ē. Nec pōt dici ꝙ ī maioꝛ ly qđ generat accipiat p termīo: ꝛ ī minoꝛi ly qđ mouetur p ſubiecto: qꝛ tūc argueret ex quattuoꝛ termīs: ergo cū dr̄: qđ generat nō eſt: accipit p ſubiecto: ſʒ ſubiectū gnātionis ē materia: ergo materia nō ē. ¶ Ad pmuʒ dr̄ vno mō ꝙ pħs loquit ſm opinionē alioꝝ. qđ ptʒ ex duobus: pmo ex epilogo: Ex his ergo ſpeculationibꝰ ꝛc̄. Scđo q: ſtatim arguit ad oppoſitū: Sʒ impoſſibile ꝛc̄. Aliter dicit ꝙ loquit de diuidentibꝰ ens p ſe. vn̄ ſequit: neqꝫ aliqđ eoꝝ quibꝰ ens determinat ꝛc̄. Sic etiā foꝛma nec ē quid nec quātū qꝛ nec materia nec foꝛma ſunt p ſe ī genere ſʒ p reductionē. ¶ Ad ſcđm ꝯcedo ꝙ argumēto pħi vnifoꝛmit negat eē a ſubiecto gnātionis: ꝛ affirmat de ſubiecto motus: ſʒ loquit de eē foꝛmali pfecto ꝛ ſpecifico: qꝛ ſubiectū motꝰ ē aliqđ ens actu pfecto ꝛ formali: materia aūt nō: ſʒ ex hoc nō ſequit ꝙ ſit nihil: ſʒ ē ens diſtinctuʒ extra cām ſuā. Et hoc de pmo articulo.

Quātū ad ſecun

dū articulū in quo erit videndū de diſtinctione materie a foꝛma. Dico ſm doc. vbi ſ. ꝙ materia ꝛ foꝛma realiter diſtinguūt Pꝛo cuius pbatione noto tres ꝯditiones materie poſitas ī pcedēti articulo: videlicet ꝙ ipa ē receptaculū oīm foꝛmaꝝ materialiū. Scđo ꝙ ipa ē p ſe pncipiū ꝛ cauſa Tercio ꝙ ē ſubiectū generatiōis. Ex prima ꝯditione arguo ſic: Impoſſibile ē idē realit' a ſeipō ſepari: qꝛ da oppoſitū: ſequit ꝙ idē ſimul erit ꝛ nō erit: qđ oppoſituʒ ē pmi pncipij: ꝛ p ꝯſequēs falſū: ſʒ materia ꝛ foꝛma ſunt abinuiceʒ ſepabilia: materia eni ē receptaculū oīm foꝛmaꝝ: ſʒ nō ſimul: ergo ſucceſſiue: ꝛ p ꝯſequēs ſepabilis a qualibet foꝛma ſeoꝛſuʒ: ergo materia ꝛ foꝛma non ſunt idē foꝛmalit'. Pꝛeterea ex ſcđa ꝯditione arguo ſic: Oīne cōpoſitū vere ꝛ eēntialiter ꝯſtat ex cōponētibꝰ realit' ꝛ eēntialiter diſtinctiſ. Oppoſitū eni pdicati īfert oppoſitū ſubiecti: ſʒ cōpoſitū ex materia ꝛ foꝛma ē vere ꝛ realit' ꝛ eēntialiter cōpoſitū: ergo ꝛc̄. Maioꝛ pbat: qꝛ materia ē p ſe pncipiū eēntiale ꝛ p ſe cauſa. Pꝛetea ex tercia ꝯditiōe arguo ſic: Materia ē p ſe ſubiectū generatiōis: foꝛma nō ē ſubiectū generatiōis ſʒ magis terminꝰ: ergo foꝛma nō ē materia. Ad cuiꝰ euidētiā ſciēdū: ꝙ cōpoſitio ē duplex: qđā ē ꝯceptuū: qđā entitatiū: ꝛ ī qualibʒ cōpoſitiōe cū nō ſit pceſſus

i infinitũ ẽ deueni͛re ad aliq̃ duo extrema totalr̃ alteri⁹ rõis: ita vt nihil vni⁹ icludatur i rõne alteri⁹: illa extrema in cõpõne entitatiua sũt mã ⁊ forma: ita ꝙ mã ẽ pura actuabile ⁊ potẽtionale: forma aũt ẽ purũ actuatiuũ: ⁊ nihil vni⁹ includit̃ in rõne alteri⁹: q2 aliter illud nõ ẽ purũ actuabile: nec aliud purũ actuatiuũ. Extrema in cõpõne ꝯceptuũ sunt tñ ꝯcept⁹: quorum sunt determiabiles aliq̃ tñ qual̃ ẽ ꝯcept⁹ entis ad quẽ stat resolutio ꝯceptuũ determiabiliũ. Aliud extremũ ẽ pure dẽminatiuũ q̃ lis ẽ ꝯcept⁹ vltie dñe. Ex q̃ p3 correlariũ ꝙ extrema i q̃libet harum cõpositione sũt in suo ordine pmo diuersa ⁊ i nihilo ꝯueniũt ita ꝙ vt pdixi nihil vni⁹ includit̃ in rõe alteri⁹. Pt3 ꝗ ex pdictis: ꝙ mã realiter distinguit̃ a forma. ¶ Sed ꝯtra hoc arguit̃ sic: Qð nõ ẽ distinctũ ꝯceptibilit̃ ab aliq̃ nõ distinguit̃ ab eo realiter: s3 materia ẽ hmõi respectu forme: ꝗ ⁊c. Maior pt3: q2 sola distinctio ꝯceptibilitatis ẽ mĩor distĩctione reali: multa enim sũt distincta ꝯceptibiliter: nõ tñ realiter: vbi aũt nõ ẽ minor distinctio nec maior. Minor pt3. j. huius Materia enim cognoscibilis ẽ p analogiam ad formam. Rñdeo ꝙ minor est falsa. Ad ꝓbationẽ cũ dicit̃ ꝙ materia est cognoscibilis in analogia ad formam. Concedo ꝙ nõ põt aliter cognosci ꝓ statu illo a nobis ex hoc tamẽ nõ sequit̃ q̃n ẽm se sit cognoscibilis. qð ꝓbat̃: q2 oĩs entitas absoluta in se est cognoscibilis: materia ẽ hmõi: cũ ex materia ⁊ forma ꝯstituat̃ compositũ qð est ens absolutũ: ⁊ habeat ydeã in deo ergo ẽm se ẽ cognoscibilis: non est tamen nũc cognoscibilis a nobis ẽm se: qð ꝓbat̃: quia materia est minus cognoscibil̃ ꝙ forma: cũ magis sit remota a sensibus: s3 forma nõ est p se a nobis cognoscibilis: cum nõ cognoscat̃ nisi ex opationib⁹: ergo nec materia. Cognoscimus igit̃ (vt dicit Cõmẽtator) materiã p mutationẽ: videmus enim vnã nouã formã p⁹ aliã. ꝓbatio: q2 videm⁹ nouã opationẽ q̃ arguit nouã formã ⁊ sic cognoscim⁹ subiectũ trãsmutationis cõe. s. materiã q̃ manet sub vtraq3 forma: ⁊ hoc de secũdo articulo.

Quãtũ ad tertiũ

articulum. s. de sepatiõe mãe a forma: dico ẽm doc. vbi. s. ꝙ licet nãliter materia nõ possit eẽ sine forma: tñ p diuinã potentiam absq3 ꝯdictiõe põt eẽ sine forma. Qð pbo pmo sic: Absolutũ distinctũ ⁊ pri⁹ alio ab soluto põt eẽ sine ꝯtradictiõe sine ipo. mã ẽ absolutũ distinctũ ⁊ prior forma quacunq3 subali seu accñtali: ꝗ potest eẽ sine alio absoluto. Maior ẽ manifesta in oĩb⁹ absolutis: ⁊ minor patet. Q͛ enim materia sit quid absolutũ pat3: q2 facit compositionem realẽ ⁊ absolutã. Q͛ etiã sit pꝰr forma saltẽ ordine nature pt3: q2 est receptiua forme: ⁊ fundamentũ eius. Itẽ quicq̃d de⁹ absolutũ facit in creaturis mediãte causa secũda: põt facere sine ipa que nõ ẽ de essentia causati: s3 forma ẽ cã scdã q̃ nõ ẽ de eẽntia materie qua. s. forma: tñ mã ẽ sine forma q̃ dicit eẽ materie: ꝗ põt facere materiã sine illa. Q͛ aũt forma nõ sit de essentia materie pat3: q2 adueniente alia ⁊ alia forma: eẽt alia ⁊ alia essentia materie. Dico aũt absolutũ: q2 forte nõ est sic de respectu vt de aptitudine naturali: que nõ põt a subiecto separi: cu3 sit eius ꝓpria passio idẽ realiter cũ eo: vt ẽ risibilitas respectu hoĩs: ⁊ mobilitas respectu corpis. Et si queras: vbi e ista materia sine forma. Dico ꝙ sicut angelus qui nõ est quãtus est i aliquo loco diffinitiue nõ circumscriptiue: supposito ꝙ sit in vniuerso: si tamẽ fieret extra vniuersum vbi nõ est locus: non esset i loco diffinitiue. Sic materia si fieret sine forma in vniuerso. cũ nõ esset quanta esset diffinitiue alicubi: si autẽ fieret extra vniuersum: nusꝗ eẽt localiter nec diffinitiue: tamẽ esset in se quedã natura absoluta. Si queras etiã si habeat ptes sepatas. Dico ꝙ substãtiales ptes habet: illas enim nõ h3 p quãtitatẽ. Si etiã dicas. materia sic existẽs sine forma habet respectũ ad deum vt ꝯseruantẽ: saltẽ igit̃ habet aliquam formã: cũ relatio sit forma accidẽtalis. Dico ꝙ ille respect⁹ non ẽ forma addita materie: s3 idẽ realiter cũ materia: cũ non sit

aliud nisi dependētia ipi⁹ materie a deo. Nulla aūt creatura pōt eē sine tali depen dētia ad deū ɔseruātē. Illa materia ð en titate materie ⁊ de ei⁹ distinctiōe ⁊ separati one a forma diffuse tractat a doc. supradi cto vbi. ṡ. quare, pn̄ūc nolo circa hoc diu ti⁹ immorari. ⁊ hec de tercio articulo.

Quātū ad quartū articulū q̄ ē de distinctione materie ab eius potētia. Primo pmittā triplicē distinctionē. Scdo ponā quadruplicē ɔclusionē. ¶ Quantū ad primū sit ista pma distinctio: ꝙ potētia ē duplex: quedā actiua: et quedā passiua. Potētia actiua dr̄ q̄ ē principiū transmutādi aliud inquantū aliud. Potētia aūt passiua ē principiū transmutandi ab alio inquantū aliud: sicut habet̄ v. meta. ¶ Secūda distictio sit illa: ꝙ potētiale est nomē relatiuū: sicut hoc nomē simile: et est concretū huius abstracti qd̄ est potētialitas. Ab hac potētialitate si ē actiua denominat̄ principium quo: ⁊ dicit̄ potētia actiua. Denominat̄ etiā principium quod ⁊ dicit̄ potens actiue. Si autē illa potētialitas sit passiua denominat̄ ab ea principiū quo: ⁊ dicitur potētia passiua. Denominat̄ etiā principiū quod ⁊ dicitur potēs passiue: puta subiectū passibile. ¶ Tercia distinctio sit ista: ꝙ cum potētia sit nomē relatiuū: ⁊ omne relatiuū dicit aliquid pter relationē: fm̄ Aug. vij. de trini. Ideo potētia materie de qua est sermo potest accipi vel p fundamento vel p respectu potētiali. Si autē p respectu adhuc dupliciter: vel p respectu aptitudinali qui abijcit formā ad quam: vel p respectu actuali q̄ supponit actum forme ad quē est. ¶ Quantū ad scd̄m sit ista prima ɔclusio: Potētia accepta p fundamēto nō distinguit̄ aliquo modo a materia ex natura rei. Hāc ostēdo sic: Idē a seipo realiter nō distinguit̄ aliquo modo ex natura: sꝫ materia vt materia et vt fūdamētū: tal' respect⁹ ē idē realiter: sicut ptꝫ ex pceden tib⁹: ꝗ ⁊c. ¶ Scda ɔclusio sit ista: Potentia materie accepta p respectu aptitudinali nō distinguit̄ realit' a materia sicut pꝫ: qꝛ materia ē simplr̄ inseparabil' a tali respectu: ꝗ ⁊c. Sꝫ ɔtra hanc ɔclusionē arguit̄ dupl'r: pmo sic: potētia ē ī pdicamēto relationis: mā aūt in pdicamēto subē: ꝗ distinguit̄ realit': cū eēntie pdicamētoꝝ sint impmixte. Itē q̄cūqꝫ sic se hn̄t ꝙ vno plificato aliud nō plificat̄: illa videnẗ realiter distigui: sꝫ mā ⁊ potētia aptitudinalis sunt hmoi: qꝛ materia vna manens hꝫ plures hmoi aptitudīes: ꝗ ⁊c. Rn̄deo ad pmū: ꝙ potētia aptitudīalis ppie nō ē ð genere relatiōis nisi solū determiatiue ⁊ sīlitudinarie: sꝫ ē realiter ī eodē genere cū mā. Alit' possꝫ dici tenēdo ꝙ eēt ī genere relatiōis: qd̄ nō ē inconueniēs ea q̄ sūt idē realit': dn̄ tn̄ distinguūnt̄ formalit' eē ī diuersis pdicamentis. Ols em̄ relatio creature ad deū ponit̄ ī tercio mō relatiuoꝝ: ī quo nō ē mutua dependētia: vt pꝫ. v. meta. ⁊ tn̄ relatio depēdētie creature ad deū vt ɔseruantē est idē realiter cū creatura: vt hꝫ videri ī. ij. sen. Cū autē dr̄ ꝙ eēntie pdicamētoꝝ sūt impmixte: possꝫ dici ꝙ verū ē formalit' nō realit'. Ad scd̄m dico ꝙ maior ē falsa. Essentia em̄ diuia et eēntia aīe nō plificata attributa ī deo plurificantur ⁊ potētie in aīa: nō plificata idētitate reali: sufficit ꝗ ad hoc saluādū distictio formalis. ¶ Tercia ɔclusio sit ista: Potētia materie accepta p respectu aptitudinali distīguit̄ aliq̄ mō a materia ex natura rei scꝫ formalit'. Hāc pbo p pħm. iiij. meta. q̄ opinio de ꝟitate apparentiū ducit ad hoc inconueniēs: ꝙ oīa erūt formalit' ad aliqd: dās intelligere ꝙ null⁹ respectus ē idē formalit' alicui absoluto. ¶ Quarta ɔclusio sit ista: Potētia materie accepta p respectu actuali distīguit̄ realiter ab ipsa. Hāc sic ondo: Quicqd pōt ab alio separi ab eo realit' distinguit̄: sꝫ potētia māe sic accepta pōt realit' a materia separi: ꝗ ⁊c. Maior ē euidēs: sꝫ minor pbat̄: qꝛ omis respect⁹ actualis ē realiter sepabilis cui⁹ termin⁹ ē sepabilis realiter: forma aūt q̄ est termin⁹: ta l' respect⁹ ē realiter sepabilis a mā. Ptꝫ ergo ⁊ ipē talis respectus. Et hoc de quarto principali.

Quantū ad quintū articulū qui ē de distinctione priuationis a potētia materie. Primo pmittā aliqua vtilia: deinde concludā aliqua necessaria. De primo dictū primū sit: q priuatio formaliter nihil ponit. Probatio huius: Negatio nihil ponit formaliter: sed priuatio est formaliter negatio: ergo priuatio formaliter nihil ponit. Maior patet: quia negatio ē nō ens: ex. iiij. meta. Minor probatur: quia priuatio ē negatio in subiecto: et ibidē vocatur negatio in genere: vnde nil addit supra negationē nisi connotationē et presuppositionē subiecti apti nati. Illa aūt connotatio ē extra conceptū eius formalē sicut est subiectū quod connotat. ¶ Secundū dictū est: q priuatio in materia non est vna tm̄ realiter. Probatio huius. Nā priuationes multiplicantur habitibus: nā quot modis dicitur vnū oppositorū tot et reliquū. j. topicorū: sed habitus siue forme quo successiue existūt in materia sūt plures realiter: ergo et priuationes eis opposite. ¶ Terciū dictū est q priuatio materie ē realiter separabilis a materia. Patet: quia termini motus sunt incōpossibiles: ex v. huius: et hoc verū est de terminis primis: sed priuatio et forma sunt termini primi generationis: ergo inexistēte forma in materia: priuatio non est. ¶ Quartū dictū ē q priuatio ē principiū per accidēs: tū quia accidit materie que ē principiū per se: tū quia ad generationē naturalē necessario requiritur: nō vt aliquid inexistēs genito: quia cū nō est inexistēs: ideo nō est principiū per se tū quia est necessario prerequisita: ideo est principiū aliquo modo. s. per accidēs. Primū scz q nō sit inexistēs: patet ex. j. huius. Secūdū. s. q sit necessario requisita patet ex hoc: quia aliter generatio nō esset naturalis: naturalitas enim generationis est ex inclinatione seu tendentia naturali subiecti ad illā formā: quod sine priuatione esse nō pōt. ¶ De secūdo sit ista prima conclusio: Priuatio que est terciū principiū in natura distinguitur realiter a potētia materie accepta pro substrato. Hanc probo sic: Illa quorū vnū realiter ab altero separatur realiter sunt distincta: sed materia que est potētia accepta pro substrato et priuatio sunt huiusmodi: quia vnū ab altero realiter separatur: sicut patet ex tercio dicto: ergo etc. ¶ Secūda conclusio sit ista: Priuatio que ē terciū principiū in natura distinguitur realiter a potētia materie accepta pro respectu aptitudinali. Que conclusio sic probatur: quia priuatio realiter separatur a respectu aptitudinali potētie: ergo realiter distinguitur. Antecedens patet: quia in aduētu forme non uiter generate manet iste respectus aptitudinalis sicut prius: priuatio autem non manet respectu illius forme. ¶ Tercia cōclusio sit ista: Priuatio que est terciū principiū in natura distinguitur realiter a potētia materie accepta pro respectu actuali. hanc probo sic: quia illa que sic se habent q ad vnius generationē corrumpitur aliud et econuerso realiter distinguuntur: sed sic se habent priuatio et respectus actualis vel potentie in materia: ergo etc. Maior patet: et minor probatur: quia generata forma generatur respectus actualis: priuatio vero corrūpitur: sed corrupta forma ē econuerso. Ex his concludo correlariū: q priuatio que est principiū terciū in natura distinguitur realiter a potētia materie accepta omni modo.

Sed cōtra predicta arguitur q priuatio sit idem realiter quod potētia materie: quia si nō: tunc sequeretur q essent quattuor principia nature. Consequēs ē falsū et contra Aristo. j. huius: ergo et antecedēs. Probatio consequētie: quia vt patet ex precedētibus: priuatio ponitur principium per accidens: tum quia inest materie que ponitur principiū per se: tū quia ad generationē naturalem necessario requisita: vtrūque conuenit potētie materie. Patet ergo q erit principiū nature: ergo quartū: si potētia materie a priuatione distinguatur. Preterea que solū distinguuntur conceptibiliter sunt idē realiter: sed priuatio et potētia materie sunt huiusmodi: ergo etc. Minor probatur ex j. huius: vbi dicitur q priuatio et materia sunt idem subiecto: differētia tamē ratione

⁊ idem dicitur esse de potentia materie. Preterea oīs distinctio realis arguit duo extrema realia: sed priuatio nihil est reale: ergo ⁊c̄. Respondeo ad primū cum infert: ergo sunt quattuor principia nature Nego ↄsequentiā. Ad pbationē dico ꝙ vtrūqȝ eoꝝ cōpetit potentie materie' non actuali sed aptitudinali patet ꝺ sc: illa autem aptitudinalitas nō distinguitur realiter a materia: vt p̄ostensuȝ est: ⁊ ideo nō posuit ī numeꝝ cū materia: quare nō erūt principia nisi tria. ¶ Ad secūdū nego minorem. Ad pbationem dico: dato ꝙ materia ⁊ potētia materie et priuatio sūt idē subiecto: distinguūtur tamen ratione formali ⁊ reali modo p̄expoſito: et p ↄseq̄ns plus ꝙ̄ cōceptibiliter. ¶ Ad tercium dico ꝙ dato ꝙ priuatio nō fundet distinctionem realem: est tamen hec distinctio realis ex altero extremo: quod nō est potentia que potest fundare relationem realeȝ. Aliter dicit ꝙ reale est duplex. s. positiuū ⁊ negatiuuȝ. Circumscripto enī omni intellectu: adhuc ens negatiuū esset distinctum ab ente positiuo. Hoc autē mō p̄uatio est extremum reale negatiuū: ⁊ potest fundare distinctionem realem negatiuaȝ vt in ꝑposito. Aliter potest dici: ꝙ si velis restringere nomen distinctionis ad extrema realia ⁊ positiua: vtaris in proposito nomine non identitate: dicendo scȝ ꝙ priuatio ⁊ potentia materie sunt nō idem realiter. Et hec de quinto principali et de primo phisicorum.

Explicit liber primus Phisicorum. Sequitur secundus.

Orum que sunt q̄dā sunt a natura ⁊c̄. Post ꝙ̄ ī p̄mo libro determinauit de principijs ītrinsecis nature: hic ↄseq̄nt' ostēdit ꝙ ↄsiderare ꝺ talib⁹ spectat ad pħm nālē: ⁊ arguit sic: Quicqd hȝ rōnē nature ē de ↄsideratiōe phie naturalis: sȝ mā ⁊ forma ⁊ p̄uatio habēt rōnē nature: ḡ sūt de ↄsideratōe phie naturalis. Ptȝ enī ꝙ si naturalis dȝ ↄsiderare de natura: tū materia ⁊ forma ⁊ p̄uatio vt patebit pn̄t dici natura: optet ꝙ de his ↄsiderare hēat phia naturalis. Ostēdit aūt phs primo qd ē natura. Pro q̄ ponit talē diuisionē: ꝙ eoꝝ q̄ sunt: q̄dā sunt natura: alia ꝑpter alias cās: vt p volūtateȝ vel artē: ⁊ exponit se q̄ sunt natura dicēs: ꝙ natura sūt aīalia ⁊ plāte et corpa simplicia: vt ignis: terra ⁊c̄. Ex qua diuisione assignat drn̄tiam inē naturalia ⁊ nō naturalia dicens: ꝙ naturalia videnē differre a nō naturalibus: q2 oīa q̄ sunt naturalia videnē eē habētia ī se principiū motus ⁊ stat⁹: sȝ nō eodē mō: q2 aliqua habēt hmōi principiū ſm locū: alia ꝟo ſm augmētū ⁊ decremētū: q̄dā ꝟo hn̄t hmōi p̄ncipiū ſm alterationē. Exēplū ꝺ habētib⁹ principiū mot⁹ ſm locū: vt q̄ttuor elementa ⁊ corpa aīata: ⁊ sic de alijs. Scđm aūt augmentū nō habēt nisi vegetabilia. ſm ꝟo alterationē habēt ī seip̄is principium corpa cōposita ⁊ simplicia: artificialia ꝟo vt lectul⁹: nō hn̄t hmōi principiū innatū Ex his īfert diffinitionē nature dicēs: ꝙ natura ē principiū aliqđ ⁊ cā mouēdi ⁊ q̄escēdi ei⁹ in q̄ ē principiū p se ⁊ nō ſm accidēs. Exponit aūt nō ſm accn̄s: vt si aliqs sit medic⁹: ⁊ fiat sibi cā sanitatis: sȝ tn̄ n̄ ē p se: q2 nō ſm ꝙ sanaē medicinā hȝ. Nō enī sanaē inq̄tū medic⁹ sȝ inq̄tū infirm⁹. Accidit enī eūdē sanari ⁊ eē medicū. Vn̄ diuidunē enī aliqñ a seinuicē: q2 aliqñ nō seip̄m sanat medicus sȝ aliū. Dr̄ ḡ natura

esse ꝑncipiū motus eius in quo ē ꝑ se: non
ſm accidēs ad drn̄tiā artis: q2 lȝ ars pos-
sit esse ꝑncipiū hm̄oi: q2 medicus pōt seip
suȝ sanare: hoc nō est ꝑ se ſȝ ſm accidens.
¶ Notādū ꝙ ea q̄ sunt ꝑ se sūt necessaria:
⁊ sunt semꝑ talia: q̄cūqȝ separi ↄtingit nō
ↄiūgunt ꝑ se ſȝ ꝑ accidēs. Accidit ḡ me-
dicine ꝙ sit principiuȝ motus eius ī quo ē
cum cōtingat hec diuidi. Hec aūt nō est ī
nā. naturaliter enī nō ↄtingit ꝙ vnuȝ sit
leue: ⁊ ꝑ hm̄oi leuitatē aliud moueat sur-
suȝ: sed quodlibet quod mouet naturali-
ter sursū mouet ꝑ formā leuis q̄ ē in ip̄o.
¶ Deinde ostēdit pħs q̄d ē habere natu-
rā dicens: ꝙ illa habēt naturā quecunqȝ
habēt hm̄oi ꝑncipiū. Addit autē ꝙ om̄ia
hec sunt subā: nā tā habēs naturā q̄ꝫ natu
ra suba est. Et ne quis crederet ꝙ omnis
natura eēt eodē mō suba: subdit ꝙ natu-
ra sp̄ ē vel subiectū quoddā q̄tū .s. ad ma
teriā: vel est in subiecto q̄tū ad formam.
¶ Consequēter ostēdit pħs: ꝙ non opor-
tet demōstrare naturā esse: q2 manifestuȝ
ē ꝙ multa sunt naturalia: ergo manifestū
est naturā esse. Manifesta aūt ⁊ ꝑ se nota
nō sūt demōstrāda: q2 ꝑ se notū nō pōt de
monstrari nisi ꝑ aliqd̄ minꝰ notū. Demō-
strare autē manifesta ⁊ nota ꝑ immanife-
sta: est non potētis iudicare quid ē cogni-
tum ꝓpter seipsum ⁊ quid nō. ¶ Notan-
dū aūt ꝙ de re simplici questio pōt dupli-
citer fieri: vna est an sit: alia quid sit: que-
stio aūt quid ē p̄supponit questionē si est:
nullus enī inuestigat q̄d ē nisi p̄supponat
ip̄m eē. Quia ḡ pħs inuestigat q̄d ē natu
ra: nō tn̄ ꝓbauerat naturā eē: iō ait ridi-
culū eē tēptare de natura demōstrare si ē
cū sit manifestū ip̄m eē. ¶ Notādū insuꝑ
ꝙ volēs ꝓbare ꝑ se nota et manifesta ꝑ i-
manifesta: signū est ꝙ non possit discerne
re q̄d sit ꝑ se notū ⁊ quid nō: immo hm̄oi
hoīes nihil intelligūt: sed solas voces ap-
prehendūt ⁊ rōnes q̄d noīs. Qꝫ autē hoc
multis ↄtingat ostēdit pħs. Nā aliq̄s ce-
cus syllogisare pōt de coloribꝰ: et q2 cecū
natū a natiuitate impossibile ē hr̄e scien-
tiā colorꝝ: necesse est hm̄oi cecū apprehen
dere solas voces: nihil aūt intelligere d̄ re

¶ Notādū aūt ꝙ cā quare cecꝰ a natiuita
te nihil de coloribꝰ intelligit ē: q2 deficiē-
te sensu necesse ē deficere sciam̄ q̄ ſm illū
sensuȝ ē: vt hȝ declarari .j. posteriorꝝ pōt
ḡ cecꝰ app̄hēdere voces ⁊ rōnes noīm: et
syllogisare de coloribꝰ: nihil tn̄ intelligit
de his q̄ dicit: nec sciet q̄d ē ꝑ se notū ī na
tura colorū. Et q2 multi ſm intellectū sūt
siēs cecī: ⁊ nō apprehendūt nisi solas vo-
ces: ideo non pn̄t intelligere q̄d ī naturis
rerꝝ est ꝑ se notū ⁊ quid nō. ¶ Circa diffi
nitioneȝ nature in qua dicit: ꝙ natura est
ꝑncipiū motus ⁊ quietis ⁊c̄ Notādū aūt
ꝙ natura est ꝑncipiū passiuū non actiuū:
⁊ ꝑ hoc naturalia differūt ab artificialibꝰ
q2 in naturalibus principiū passiuū hȝ in
clinationē determinatā ad formā. In ar-
tificialibus non sic: sed ibi inductio forme
vel est ↄtra naturalē inclinationem mate
rie: vt patet in edificijs et erectionibꝰ: q2
est ↄtra inclinationē grauiū ꝙ ponant sur
sum: vel saltem materia est in potētia im
mediata ⁊ neutra ad formas artificiales.
¶ Cōtra: q2 natura magis dicit de forma
q̄ꝫ de materia: forma aūt habet rationem
actiui. Rn̄. natura vt dicit ꝑncipiū passi-
uū motꝰ dicit de materia ⁊ forma: q2 licet
forma habeat rationeȝ actus: sic ꝙ ꝑ eam
res habet esse actu: ꝑ eandeȝ tn̄ ip̄a res ē
receptiua passionis ↄsequentis formam.
Exemplū: ꝑ eandē formā qua. homo ē hō
est receptiuus risibilitatis: ⁊ ꝑ eandē for-
mā qua graue ē graue ⁊ leue leue: ↄuenit
eis talis vel talis motꝰ. Sic etiā differt a
violēto naturale: q2 violentū ē id cuiꝰ ꝑn-
cipiū ē extra nō ↄferente vim passo: ita ꝙ
ly passo dȝ ↄstrui cū ly ↄferēte vim: ⁊ nō
cum ly principiuȝ extra: vt sit sensus: ip̄o
passo nō ↄferente vim. Confert aūt passuȝ
vim nō semꝑ actiue: ſȝ dispositiue ⁊ incli-
natiue: qn̄ .s. hȝ naturalē inclinationeȝ ⁊
dispositionē ad formā inducendā: qd̄ nō ē
verꝝ de violēto: vt cum lapis fert sursum.
¶ Notādū tn̄ ꝙ natura aliqn̄ pōt etiā eē
ꝑncipiū motꝰ actiue: vnde graue vt lapis
actiue tēdit deorsuȝ: et seip̄m aīal mouet:
de quo .vij. ⁊ .viij. huius. Sic ergo pȝ ꝙ
natura ē ꝑncipiū motꝰ ꝑ se vel inclinatiue

⁊ dispositiue vel etiaȝ aliqñ actiue. Dicit̃ etiã pmo .i. pncipaliter: ad drñtiã formarũ accidẽtaliũ: oẽs eñi forme accñtales sũt quasi instrumẽta formaꝝ subaliuȝ. ꝓpter qḋ ĩ nulla actiõe nec ĩ aliq̃ motu ad formã subalẽ: forma accñtal' põt eẽ pncipale pncipiũ sȝ instrumẽtale ⁊ dispositiuũ. ¶ Alteri⁹ forte dubitaret aliquis: q2 ĩ diffinitione nature supflue addat̃ nõ ẽm accidens. q̃cq̃d eñi est non ẽm accidẽs: videt̃ esse ꝑ se: ⁊ ecõuerso. Dicendũ q̇ hec se habẽt ꝑ ordinẽ: non ẽm accidens ꝑ se ⁊ pmo. In pl⁹ eñi ẽ non ẽm accñs q̃ ꝑ se. Illud ẽ eñi ꝑ accñs qḋ ẽ indeterminatũ. Albũ eñi fit ex dulci ꝑ accñs: q2 nõ magis est ex dulci determiate q̃ ex amaro. Si ergo accipiatur ꝑ accñs ꝓprie: albũ nõ fit ex nigro vel ex suo ꝯtrario ꝑ accñs. Determiate eñi generationes sũt ex ꝯtrarijs: nõ eñi põt fieri ꝯtrariũ nisi ex ꝯtrario. Ex dulci autẽ fit albũ ꝑ accñs: q2 (vt dictũ ẽ) nõ hȝ albũ q̇ determiate fiat ex dulci vel aliquo alio sapore. Sȝ licet albũ nõ fiat ex nigro ꝑ accidens: si ꝓprie accipiat̃ ꝑ accñs: non tñ fit ex nigro ꝑ se: sȝ ꝑ se loquẽdo albũ in actu fit ex albo ĩ potẽtia. Verꝫ q2 albũ ĩ potentia sꝑ ẽ ꝯiunctũ nigro vł alicui colori medio ex ꝯñti albuȝ fit ex nigro vel ex colore medio. In plus ḡ est non eẽ ꝑ accñs q̃ eẽ ꝑ se: q2 qḋ ẽ ex ꝯñti põt esse non ꝑ accñs: nõ tñ d2 ꝓprie esse ꝑ se. Et sicut non ꝑ accidens est in plus q̃ ꝑ se: sic per se est in plus q̃ primo: quia sufficit ad hoc q̇ sit ꝑ se: q̇ sit causa ꝓpria: sed ad esse pmo oportet q̇ sit principalis. Cum ergo ait pħus q̇ natura est principium motus ⁊ quietis eius in quo est non ꝑ accidens: sed ꝑ se et primo. Vult dicere q̇ est huiusmodi causa determinata ⁊ ꝓpria ⁊ principal'. ¶ Notandũ insuꝑ q̇ pħus non intelligit q̇ natura sit principiũ motus in quolibȝ respectu cuiuslibet speciei motus: sed in aliquibus est principiũ motus localis: vt in grauibus ⁊ leuibus: in aliquib⁹ augmenti: vt in vegetabilibus: et sic de alijs. Vñ non oĩa grauia ⁊ leuia mouent̃ motu augmenti: nec etiã oĩa mouent̃ motu alterationis: vt corꝑa celestia.

Capitulm. II.

Videtur autẽ nã ⁊ suba eorum q̃ nãlit̃. Postq̃ pħs inuestigauit q̇d sit nã: ĩ ꝑte ista oñdit q̇ mã ⁊ forma ⁊ ꝑuatio debẽt dici natura Et pmo ꝓbat hoc de mã sic: Illud qḋ ꝑpetuat̃ ĩ reb⁹ nãlib⁹ est eaꝝ suba ⁊ nã: sed hoc ẽ mã: ḡ ⁊c̃. Minorẽ ꝓbat ex testimonio antiquoꝝ dicens: q̇ antiq̇ pħi qḋlibet hoꝝ elemẽtoꝝ qḋ dicebãt alioꝝ materiã dicebãt esse ꝑpetuũ. Nõ eñi ponebãt ipsis elementis esse mutationẽ ex seipsis: q2 nõ ponebãt ea fieri ex seinuicẽ vł ex alijs sed alia ab elementis dicebãt fieri et corrumpi infinities. Patet ergo dicendũ eẽ q̇ vno mõ natura dicit̃ sic: puta subiecta materia vniuscuiusq3 habentiuȝ in seipsis principiũ motus. ¶ Cõsequẽter ꝓbat formã esse naturã: quia nihil habet naturaȝ suijpsius nisi habeat speciem ⁊ formã ẽm rationẽ ⁊ diffinitionẽ qua forma distĩguẽtes vnã rem naturalẽ ab alia dicimus q̇d est vnũquidq3 tale: ⁊ quid est caro aut os: sic ergo forma ⁊ spec es ẽ illud ꝑ quod aliquid d2 naturale: quare ipa ẽ maxime nã. ¶ Dicit aũt pħs: q̇ alio mõ d2 nã de forma q̃ de mã cũ sit ens seꝑabile ab ipa ẽm rõnẽ ⁊ diffinitionẽ: q2 dicit quid in actu: materia vero quid in potentia. Quod aũt ex his est .s. compositũ: nã quidẽ nõ ẽ sed a nã. Forma igitur ẽ magis nã q̃ mã: q2 vnumquodq3 cuȝ sit endelechia vel ens ĩ actu quod habet ꝑ se formã est magis tale q̃ qḋ est in potẽtia quod habet ꝑ materiã Iteꝝ ꝓbat hoc idẽ pħs dicẽs: q̇ mutatio nãlis puta gnãtio ẽ dicta natura: quia est via in naturã .i. formã: ergo potissime forma ẽ natura: q2 ꝓpt' qḋ vnũqḋq3 tale ⁊ illud magis. ¶ Notandũ q̇ illud nomẽ nature nõ ꝯuenit gnãtioni nisi valde large: q2 .s. via ĩ naturã. Qr aũt generatio dicatur nã ostẽdit: quia denominat̃ a termĩo ad queȝ vt a forma: qḋ ostẽdit ꝑ drñtiam quã habet ars ad naturã: ideo dicit q̇ generatio nõ dicit̃ quẽadmodũ medicatio. Naȝ medicatio non d2 via in medicinam

sed in sanitatem: et sic denominatur a termi-
no a quo: non a termino ad quem vt a for
ma: quod ostendit per differentiam quam habet ars ad
naturam: ideo dicit quod generatio non dicitur quedam
modum medicatio: nam medicatio non dicitur via
in medicinam sed in sanitatem: et sic denominatur a ter
mino a quo: non a termino ad quem. Medi-
cationem enim necesse est esse a medicina non in
medicinam: sed natura .i. generatio naturalis non
sic se habet ad naturam vel ad formam: quia sic de-
nominatur a forma ad quam vadit. ¶ Pro quo scien
dum quod quia consideratio naturalis est circa mo
tum actiones naturales potissime considerantur
vt habent rationem motus: et ideo suscipiunt
denominationem a forma et a termino ad quem.
Et ideo cum naturalis generatio dicatur natura: eo
quod habeat hanc denominationem a forma et a
termino ad quem: oportet quod forma potissime
dicatur natura. ¶ Notandum insuper quod licet na
turalia agant mota: ars tamen agit immobiliter
Actiones igitur naturales licet considerentur per
modum motus: actiones tamen secundum artem possunt acci
pi per modum actus. Et quia actiones denominantur
a principio: factiones secundum artem vt plerumque non
denominantur a forma quam inducunt: sed ab
arte a qua sunt: vt medicatio ab arte me-
dicine: non a sanitate. Edificatio ab arte
edificandi: non a domo. Et si vtraque deno
minatio sit possibilis: quia sicut dicimus
quod medicus medicatur: sic dicere possumus
quod sanet: et sicut dicimus quod edificator edi-
ficet: sic dicere possumus quod domificat: vi
detur tamen magis conuenientes tales facti
ones denominari a principio a quo quam a ter
mino ad quem: quia secundum quod huiusmodi magis vi-
dentur considerari vt sunt actiones quam vt sunt
motus. ¶ Consequenter ostendit philosophus quod pri-
uatio potest quodammodo dici natura: dicens
quod forma et natura dupliciter dicitur: dicitur
enim de forma completa et de priuatione.
¶ Pro quo notandum quod priuatio potest dici for
ma et natura dupliciter. Tum quia semper est an
nexa forme vel nature. Nunquam enim priua-
tio vnius contrarij est nisi sit annexa forme
alterius. Tum quia in suo intellectu includit for
mam. Semper enim in non facere intelligitur fa-
cere: et in negatione dictio: vt dicitur circa
finem .ij. elencorum.

Capitulum. III.

Quoniam autem determinatum est etc. Postquam philosophus
ostendit quod materia et forma et priuatio dicuntur natu
ra: ex quibus haberi potest quod spectat ad natura-
lem considerare de ipsis. In parte ista ostendit hoc
idem ex differentia quam habet naturalis ad mathema
ticum. Intendit autem talem rationem: Natura-
lis differt a mathematico: quia mathemati-
cus considerat formam preter materiam sensibilem
Naturalis vero considerat formam in materia
sensibili. Sed considerans formam in materia
sensibili habet considerare de materia et
forma: igitur spectat ad naturalem tam de
materia quam de forma. Venatur ergo philosophus differentiam
inter naturalem et mathematicum. Et primo
ponit rationes probantes mathematicum non dif-
ferre a physico sic: Corpora physica .i. natura-
lia habent plana .i. superficies: et firma .i. so-
liditates: et longitudines .i. lineas et pun-
cta: de quibus intendit mathematicus: sed
scientie considerantes de eodem sunt eedem
et non differunt: igitur mathematica et natura-
lis sunt eedem: quia de eodem considerant. Item quia
astrologia aut est altera a naturali aut est
eius pars: non videtur autem quod sit altera: cum de
eisdem sit physicus et astrologus: patet: quia
si physici est considerare quid est sol et quid est luna:
nullum inconueniens est quod ad phisicum pertine-
at consideratio accidentium que per se insunt soli
et lune. Cuiuscumque enim est considerare subie-
cta: est considerare accidentia subiectorum. Si
ergo phisicus considerat de sole et luna: ha-
bet etiam considerare de motibus et eclypsi
bus eorum. Et quia de talibus considerat astro-
logus: ergo est de eisdem phisicus et astrolo-
gus: quare videtur quod mathematica saltem
quo ad illam partem que est astrologia non diffe-
rat a phisica. Consequenter soluit philosophus
dictas rationes. Solutio autem omnium dictarum ratio
num in hoc consistit: quod licet de eisdem considerat
naturalis et mathematicus: non tamen eodem modo: ideo
quod de his .s. lineis et huiusmodi negociatur
mathematicus: non in quantum vt vnumquodque illorum
est terminus corporis phisici: nec etiam accidentia
solis et lune speculantur mathematici in quantum

tã accidũt corpib⁹ existẽtib⁹ talibus.i.existẽtibus naturalibus. Unde mathematicus abstrahit p considerationẽ a talib⁹ corpibus. Cõsiderat enĩ q̃ sunt abstracta a motu: et hmoi ꝯsideratio q̃tum ad veritatem nihil differt. Uera enĩ est ꝯsideratio mathematicoꝝ: ideo subdit q̃ nõ sit mendaciũ abstrahentium. ¶ Dubitaret forte aliquis: an phisicus differat ab astronomo: Et videt̃ q̃ nõ: motus enĩ nõ põt ꝯsiderari pter motũ: q: tũc aliquod ꝯsideraretur pter seipm. Cũ ergo ad astronomũ ptinet ꝯsiderare de motibus planetaꝝ: videt̃ q̃ astronomia nõ sit abstracta a motu: et p consequẽs ẽ naturalis. Dicendũ q̃ astronomia magis appropĩquat naturali phie q̃ quecũq3 alia sciẽtia pure mathematica non tñ ẽ eadẽ sciẽtia astronomia et phisica: q̃uã licet vtraq3 sit de motibus planetarũ: nõ tñ ẽ hoc eodẽ mõ: q: phisica magis ẽ de dictis motib⁹ vt mot⁹ sunt. Astronomia xo ẽ de talib⁹ motib⁹: vt ĩ eis fm velocitatẽ et tarditatẽ repiret̃ maior et minor distãtia planetaꝝ adinuicẽ. Cõsiderat ergo astrologus de hmoi motib⁹ non fm rõnẽ motus: s3 vt in eis repit̃ ratio quãtitatis: ita q̃ astrolog⁹ ꝯsiderat de quãtitate ipoꝝ fm velocitatẽ et tarditatẽ. Naturalis xo (vt ait cõmẽtator) cõsiderat de naturis coꝝ fm q̃ mobilia sunt corpa phisica. Aliter posset dici q̃ astronomia nõ ẽ pure mathematica: vt dictũ est ĩ.ij.ca.pme ptis hui⁹ compẽdij. ¶ Ulterius forte dubitaret aliq̃s: vtrũ differat q̃tũ ad xitatem ꝯsideratio abstracta et nõ abstracta. Et videt̃ q̃ sit mẽdaciũ: q: sicut res se h3 ad eẽ ita ad xitatẽ.ij.meta. Que g̃ non sunt abstracta fm se nõ pñt esse abstracta fm xitatẽ. Mathematica ergo cũ nõ sit abstracta fm esse: si considerent̃ vt abstracta ꝯsiderabunt̃ vt non sunt: falsus g̃ erit intellectus. Dicendũ q̃ duplex ẽ abstractio.s.pcisiua et diuisiua. Precisiua ẽ qñ intelligit̃ hoc sine hoc: vt si itelligat̃ aĩal nõ intelligẽdo hominẽ vel materiã quantã: nõ intelligendo materiã sensibilem: et hoc mõ abstrahentiũ nõ ẽ mẽdaciũ. Alia est abstractio diuisiua: qñ.s.hoc intelligit̃ nõ inesse illi: vt intelligere aĩal nõ inesse homĩ: et hoc mõ abstrahentiũ est mendaciũ. Mathematica ergo abstrahit primo modo et nõ scdo mõ. Cu3 ergo dicit̃: sicut se habet res ad esse etc. est intelligendũ q̃ res nõ est intelligẽda modo repugnanti sue nature: vt abstrahẽdo scdo modo: nõ aũt primo mõ. Cõsequenter ostẽdit phus alia rõne: q̃ phisici ẽ ꝯsiderare materiã et formã: et hoc sic: Ars imitat̃ natura3. S3 eiusdẽ sciẽtie vel eiusdẽ artis est ꝯsiderare speciẽ et materiã: vt artis medicine est cognoscere sanitatẽ tanq̃ formã: et colerã et flegma tanq̃ materiã in quibus est sanitas. Pari ergo ratione et naturalis philosophie est cognoscere vtrasq3 naturas scilicet materiam et formam.

Capitulum.IIII.

Determinatis aũt his. Postq̃ phs determinauit de causis intrinsecis: hic ꝯsequẽter determinat de omĩbus causis.s. tã intrinsecis q̃ extrinsecis. dicit ergo q̃ his determinatis ꝯsequẽter ẽ inquirendũ de omnibus causis rerũ naturaliũ: q: hoc negociũ ẽ sciẽdi gra. Scire enĩ tũc vnũquodq3 opinamur cũ ei⁹ causas cognoscimus. Dicit igit̃ q̃ vno mõ dicit̃ causa ex quo aliq̃d fit: cũ insit q̃tu3 ad cãm materialẽ. Alio modo dicit̃ causa forma que est spẽs et exẽplũ. Hec aũt ẽ rõ ipsius qd quid erat esse: q: s3 a forma sumit̃ pncipaliter diffinitio. Notandũ q̃ forma põt sumi tripl'r. Uno mõ vt dicit esse: et sic dr spẽs. Alio mõ vt ẽ rõ generãdi sibi simile: et sic dr exemplũ vel paradigma. Alio mõ vt ẽ ratio intelligẽdi: et sic dr q̃ quid erat esse.i.quidditas. Ampli⁹ dr causa efficiẽs vt de eo qd ẽ: vñ pmũ principiũ mutationis et quietis vel quod ẽ vt causa consilians: vel vt ẽ cã pater filij: et vniuersaliter faciens facti. ¶ Notandũ aũt q̃ causa põt accipi dupliciter. Primo q: quedã ẽ principalis: quedã scdario coadiuuans. Scdo põt distingui cã: q: quedã ẽ vniuersalis: quedã pticularis. ¶ Quantũ g̃ ad cãm principalẽ.

dicit inuisibilis. Infinitu3 priuatiue dr qd
puat finitatem i apto nato finiri. Infini-
tum aut contrarie dr quod negat finitate
et ponit contrarium: et illo modo loquitur
Boeci9 sup pdicamenta : ca. de qualitate:
vbi dicit phs q qualitati inest habere co
trariu: sicut iusticia contrariat iniusticie.
Iniustus aut contrarie dr: quia habet co
trariu habitu ex actibus generatu: sic infi
nitu contrarie negat finitate ponedo con
trariu: puta infinitu extesum sine termis.
Istud infinitu otrarie dictu pot sumi du-
pliciter. Uno modo vt actu existens sine
termis. Alio modo q sit tale i potentia:
qd diffinit phs. iij. hui9: q infinitu est cu
ius quantitate accipientibus semp est ali
quid vltra accipe: ita q quantucunqz ac-
cipiat semp e aliqd extra. Infinitu autem
contrarie semp est i quatitate molis vl v
tutis. Omis aut quatitas pprie dicta vel
metaphorice e magnitudo vel multitudo
ergo ois infinitas talis est i magnitudine
vel multitudine pprie dicta vl metapho-
rice. ¶ Ite sciendu q infinitu potest capi
dupl'r. Uno modo p ratione infinitatis i
se. Alio modo p substrato seu p eo quod
subest rationi infinitatis. ¶ De secudo sit
illa pma conclusio: Infinitum contrarie i
magnitudine vigoris vel pfectionis est a
nobis intelligibile. Probat: qr deus e in-
finitus illo modo: sed deum possumus in-
telligere: vt ostendetur. ij. metaphi. ergo
etc. Confirmat: quia agnitio rei est p om
nes causas: ergo p prima cam: sed prima
causa est infinita: ergo etc. Respondetur
q deus vel pma causa potest cognosci a
nobis: non tamen sub ratione infiniti.
¶ Contra hoc phs pbat. viij. huius: de-
um esse infinite potetie: ergo cognoscitur
sub ratione ifiniti. ¶ Secunda conclusio
est ista: Infinitum contrarie i multitudie
no potest itelligi a nobis simul tanq vnu
obiectu. Hoc ostendit sic: Intellectus qui
includit cotradictionem est impossibilis:
sed intelligens infinitum contrarie i mul
titudine simul est huiusmodi: g etc. Ma-
ior est euidens. Minor patet: quia non e
dare tale infinitum. Idem etiam est dice-
dum de infinito otrarie i magnitudie mo
lis: qr. s. repugnat rei. ¶ Tercia coclusio
sit ista: Infinitu otrarie i multitudine no
potest intelligi a nobis successiue: puta i-
telligedo vnu post aliud. Hoc ostendit sic
Si infinitum i multitudine sic successiue
potest intelligi: ergo contingit ptransire
infinitu. Consequens est euideter falsu3:
ergo et antecedes. Probat consequentia:
qr si contingit intelligere successiue infini
tu i multitudine: oportet tota illa multitu
dinem ptransire. Hec conclusio videt ire
ad mente phi. ij. meta. dicentis: q si cau
se formales essent infinite nihil continge-
ret scire. Item in hoc pmo arguedo con-
tra Anaxagora ponente pncipia infinita
q tuc nihil esset cognoscibile ecu infinitu3
inquantu3 hmoi sit nobis ignotum. Esto
eni q intellectus haberet infinitas speci
es supnaturaliter infusas apud se: vt forte
habuit aia xpi: non tame posset actu intel
ligere infinita i multitudine: qr no posset
elicere infinitas opationes: nec posset in-
telligere vnu3 post aliud: quia non posset
ea ptransire. Infinita aute intelligi habi-
tualiter p species: non quide naturaliter
acquisitas sed a deo infusas: forte non est
impossibile: de quo in. iij. sent. ¶ Quar
ta conclusio sit illa: Infinitum puatiue in
magnitudine molis vel multitudine: non
potest intelligi a nobis: pbat sicut prius.
qr non e dare aliqua tale magnitudinem
vel multitudine que sit apta nata finiri: et
sit infinita. Intelligendu tn q i omnibus
oclusionibus pdictis accipit infinitum p
infinito in actu non in potetia: et p re que
subijcit rationi infinitatis. Si autem que
rat de infinito accepto p ratione infinita-
tis in se sit ista conclusio quinta: Infinitu
omi modo dictu potest intelligi a nobis:
hoc ostendit sic: Impossibile est aliqd in-
telligere inesse vel non inesse alteri: nisi p
us ipm apprehendatur ab intellectu. Sz
infinitum omi modo dictum possum9 co-
gnoscere inesse alicui vel non inesse: ergo
necessario ipsum infinitum sic prius app-
hendiatur ab intellectu. Ex omibus predi
ctis ocludo correlarie: q infinitum sumi

ptũ ꝑ re substrata est possibile intelligi vł non intelligi: sicut ipm̄ possibile est eē vel non esse a parte rei. Si eñ ipsam possibile sit esse: potest intelligi a nobis vt deus. Si autez sit impossibile esse vt infinitum actu in magnitudine vel multitudie modis: sic non intelligi a nobis potest. Infinitũ tamē in potētia i magnitudine vel multitudine potest a nobis intelligi: ꝛ hoc potentialiter accepta: vt sic semꝑ intellect⁹ conformet rei. ¶ Sexta conclusio sit ista: Infinitum negatiue potest intelligi a nobis. Hoc apparet: quia pũctus vł vnitas pñt intelligi a nobis: sed ipa sunt infinita negatiue: ergo ꝛc̄.

Capitulum. IIII.

Omnes igitur ꝯtraria faciunt ꝛc̄. Postq̄ pħs determinauit de principijs ẜm opinionē aliorum: in ista parte determinat de eis ẜm opinionem ꝓpriam. Probat igit̃ prima principia esse cōtraria. Primo ex opinione antiquorum: quia oēs contraria faciunt principia. Nam ꝑmenides facit principia calidũ ꝛ frigidum: ꝛ hec appellat ignem ꝛ terram.

Pro quo notandũ q̄ lz ꝑmenides pōeret vnũ ens ẜm veritatē: tñ vt supius dictũ est vt Cōmentator ait: ponebat etiā duobus modis: vera ꝛ estimabilia. Vera erāt entia ẜm ratiōz: estimabilia ẜm sensuz. Ut ḡ saluaret ea q̄ ẜm sensum fiebāt: posuit ꝑncipia ignem ꝛ terrā siue calidũ ꝛ frigidũ. ¶ Notādũ insuꝑ q̄ ꝯtrarietas hic accipit̃ large ꝓ quacūq̄ oppositiōe siue ipositiōe: vt sursum ꝛ deorsuz: añ ꝛ retro: vel positiōe siue in ordine siue ł figura: ꝛ sic de alijs. Cōsequenter ondit pħs hoc eē rōnale: q: sic oīa illa q̄ sunt de rōne ꝑncipioꝝ saluam⁹ ponēdo ꝑncipia ꝯtraria. Tria aũt sunt ð ratione principioꝝ Primũ ē q̄ ꝑncipia oportz eē non ex alterutris. s. q̄ vnũ non sit ex alio Secunduz est q̄ non debent esse ex alijs. Tercium q̄ oīa alia debent esse ex his Hec autem tria insunt primis contrarijs Nam ꝑ hoc q̄ prima sunt nō sunt ex alijs ꝓpter hoc q̄ contraria sunt nō sunt ex alterutris. Tercia conditio ꝓbatur: scz q̄ oīa sunt ex ꝯtrarijs: q: oīa sunt ex cōtrarijs vel ex medijs: sed ipsa etiā media sunt ex ꝯtrarijs: ergo oīa sunt ex ꝯtrarijs Probat aũt Arist̃ .añcedēs hui⁹ rōis: q: nũq̄ fit ꝯtingēs ex ꝯtingēti: id est quodlibet a quolibet nisi ẜm accidens. ¶ Pro q̄ notandũ q̄ quia agens assimilat sibi passum: ex eo aliquid fit quod ab illo aptũ natum est pati: vt ex eo fit ignis quod ab igne pati pōt: ꝛ qð potest in ignē ꝯuerti: et q: nō quodlibet a quolibet patit̃: sed oīs passio ꝓprie loquēdo ē a cōtrario: quicq̄d ḡ fit ex ꝯtrario fit. Dicit ḡ pħs: qualiter vtiq̄ fiet albuz ex musico nisi musicum sit accidens albo vel nigro: nō ergo fit quodlibet ex quolibet nisi ꝑ accidēs. Per se autez solũ contrariũ fit ex contrario: vt albũ fit ex nō albo: ꝛ hoc non ex oī non albo quia nō ex musico: ꝛ sic de alijs: sed ex nigro: aut ex medijs vt ex pallido: sic ꝛ musicum fit ex nō musico. Similiter oē qð corrumpit̃: corrumpit̃ in contrariũ: vt album nō corrumpit̃ in musicuz nisi forte ꝑ accidēs: sed corrumpit̃ in nō albũ: vt ł nigrũ vel ł mediũ. ¶ Dubitaret forte aliq̄s q: pħs videt̃ sibi cōtradicere. dixerat eñ supius q̄ ꝑma ꝯtraria nō fiāt ex alterutrꝭ hic aũt dicit q̄ ꝯtrariũ fit ex ꝯtrario. Respondeo q̄ ꝓprie loquēdo ꝯtrariũ non fit ex ꝯtrario: vt albedo non fit ex nigredine nisi inquātum ꝯtrarium includit subiectũ sic eñ albuz fit ex nigro: q: fit ex subiecto qð ē potētia albũ. Sic similiter forma nō fit ex priuatione: sed educit̃ de potētia materie priuate. Sic ergo intelligēdũ ē contraria fieri ex ꝯtrarijs. Prima ḡ ꝓpositio q̄ dicit q̄ ꝯtraria nō fiũt ex alterutris: est intelligēda ð ꝯtrarijs ł abstracto. ¶ Deinde pħs dicit q̄ silr̃ dicendum est in cōpositis sicut dictum est in simplicib⁹. Uñ consonans fit ex nō consonante: ꝛ corrumpitur in consonātiam: ꝛ hoc nō in quamlibet sz in oppositũ. ¶ Notandum autem

simplicia hic accipi oīa generata p acceptionē alicuiꝰ vniꝰ forme: siue illa sit substātialis vt hō: equꝰ: siue accidētalis: vt album nigrū. Cōposita vo hic appellant que generant ex acceptiōe alicuiꝰ ordinis: vt generatio alicuiꝰ ciuitatis ex ordine multarū domorū: vel ex acceptione alicuiꝰ cōpositionis: vt generatio parietis ex cōpositione multorū lapidū: vel ex acceptiōe alicuius simphonie vel alicuiꝰ ꝯsonātie: vt generatio cythare ex multis cordis: vel generatio statue ex ptibus ꝯsonātibꝰ: vel generatio picture ex correspōdentibꝰ coloribus. Dicit ꝗ phs ꝙ oīa huiōi semp fiunt ex oppositis. Domꝰ eī nō fit ex eo ꝙ sūt cōposita ea ex quibꝰ domꝰ fit: sed ex eo ꝙ cōponētia domū sunt simplicia ꝛ diuisa. Similiter statua fit ex nō figurato: ꝛ sic de alijs. Oīa ergo fiunt ex ꝯtrarijs vel medijs tā artificialia ꝙ naturalia. Dicit aūt phs ꝙ antiq phi ipa veritate coacti ꝯcesserūt pncipia esse contraria: in quo innuit hoc esse quasi p se notum.

Capi. V. vtrum tm̄ tria sint principia.

Consequēs autē vtiqꝫ erit. Postꝙ phs venatꝰ ē de pncipiorū ꝯtrarietate: hic ꝯsequēter inquirit numerū eorū. Dicit ergo ꝙ consequēs vtiqꝫ erit dicere de numero pncipiorū: vtrū sint duo aut tria aut plura. Et ꝙ sint plura, pbat: qꝛ sunt ꝯtraria. Et autē non sint infinita, pbat: qꝛ in vnoquoqꝫ genere est vna pma ꝯtrarietas. s. priuatio ꝛ habitus. Quare aūt priuatio ꝛ habitꝰ dicat pma ꝯtrarietas: videbit. x. meta. substātia aūt vnū quoddā genus ē: ergo ī eo est vna pma ꝯtrarietas. Sed pma contraria ī genere substātie sunt ponēda principia simpliciter pma: talia aūt nō sunt infinita. ¶ Pro quo notandū ꝙ pncipia sunt primo ꝯtraria: vt dicebat. s. ꝗ pma pncipia simpliciter sunt pmo cōtraria ī pmo genere simplr. Sed primū genus simpliciter ē suba: ꝗ prima principia de quibus nūc loqmur ponēda sunt in genere substā

tie. ¶ Deinde ostēdit Arist. tria esse pncipia: qđ pbat: qꝛ cū principia sint contraria: ꝛ ꝯtraria nō possint p se stare: oportꝫ dare terciū principiū in quo subsistant. s. materiā: que quidē est pncipiū principij: qꝛ. s. est magis principiū ꝙ forma ī via generationis: cū forme educant de potentia materie: licet forma magis habeat rationē pncipij in via generationis: qꝛ forma dicit esse rei. Dicit etiā Arist. ꝙ materia appetit formā: qꝛ videlicet naturaliter inclinat ad formā sicut ad suā pfectionem. ¶ Ad euidentiā eorū que dicta sūt de pncipijs tribus rerū naturaliū: declarandi sunt qnqꝫ articuli. Primus articulus erit de entitate materie. Scđs de distinctiōe materie a forma. Tercius de eorū sepatione. Quartus erit de distinctione materie ab eius potētia. Quintus de distinctione priuationis a potētia materie.

Quātum ad primū dico duo dicta fm mentē docto. subtilis. rij. di. scđi sen. Primū est ꝙ materia est ens positiuū: pbat: qꝛ materia est fundamentū ꝛ receptiuū oīm formarū naturaliū. Vñ phs noīat materiā. j. de generatione pādoreas. i. receptaculū formarum. Materia etiā ē p se ps rei: vt habet. vij. meta. Materia etiā ē p se subiectū generationis. Vñ. j. de generatiōe dicit materia pma: quā ibi phs vocat yle: ē maxime subiectuꝫ generationis. Materia etiā est p se principiū: ex. j. huiꝰ: ꝛ est p se causa: ex. ij. huiꝰ. Sed certū est ꝙ oīa pdicta nō pñt cōpetere nō enti: ꝗ materia nō est nō ens: ergo ē vere ens. Scđm dictū ē ꝙ materia ē ens in potētia. Ad cuiꝰ euidentiā notandū: ꝙ ens in potētia dicit dupliciter. Vno mō vt subiectū potētiale. Alio mō illud ad qđ est potētia. Exemplū pmi superficies dealbanda. Exemplū scđi: albedo generāda. Prima potentia dr subiectiua: scđa obiectiua: nec ille potētie sunt ¬e dēpñt eīm separi. Qđ eīm ē creabile: puta angelus ē in potētia obiectiua nō subiectiua. ¶ Ad ppositum materia dicit ens

nō in potētia obiectiua ʒ subiectiua. Nō obiectiua dico: vt albedo ante q̄ sit. Tūc q2 esset simplr nō ens: tum quia ens ī potētia obiectiua nō est subiectū trāsmutationis sed terminus. Materia autem ponitur subiectū. Sed materia ē ī potētia subiectiua mō quo superficies in potētia ad albedinē: ita q materia est ens receptiuū act9 substāha pmo: τ actus accidētalis secūdario. ¶ Notandū insup q act9 pōt capi duplr. Uno mō, put distinguit̄ ɔtra potentiā obiectiuā fm que .s. actū τ potentiā totū ens diuidit̄: τ sic act9 non ɔuertit̄ cū forma. fm hoc eñ oñe qd ē extra cām est in actu: τ fm hoc etiā puatiões dicunt̄ esse. Unā cecitas dr̄ esse actualir ī oculo carēte visu. Alio modo sumit̄ actus fm q loquitur pbs. vij. meta. p actu distinguēte formali specifico τ recepto: et sic distinguit̄ ɔtra receptiuū siue potentiā subiectiuam Materia ergo licʒ sit ens actu entitatiuo q2 .s. ē aliquid extra cām suā: tamē distinguit̄ ɔtra actū secūdo modo dictuʒ .s. contra actū distinguentē formalē specificū: τ ita describit̄ p ens in potētia: qa maxime ē receptiuū actus. Est ergo materia ens ī potētia subiectiua: τ magis q̄ subiectū accidētis: q2 min9 habēs in se actualitatis τ maioris actualitatis capax.

Sed cōtra predi

cta arguit̄ dupliciṙ. Primo p id quod habet̄ in. vij. meta. q materia nec est quale nec quantū: nec aliq̄d aliud quib9 ens det̄minat̄: ergo materia nō ē ens. Itē. v. phi. tc̄. ad pbandū q generatio nō est motus arguit̄ sic: Qd generat̄ nō est: qd mouet̄ ē: ergo generatio non est motus. Quero quō intelligit in maiori qd generat̄: nō p termino: q2 si sic tūc terminus motus nō ē. Nec pōt dici q ī maiori ly qd generat̄ accipiat̄ p termio: τ ī minori ly qd mouetur p subiecto: q2 tūc argueret ex quattuor termīs: ḡ cū dr̄: qd generat̄ nō est: accipit̄ p subiecto: ʒ subiectū gñationis ē materia: ḡ materia nō ē. ¶ Ad pmuʒ dr̄ vno mō q pbs loquit̄ fm opinionē alioꝝ. qd ptʒ ex duobus: pmo ex epilogo: Ex his ḡ speculationib9 τc̄. Scd̄o q2 statim arguit ad oppositū: Sʒ impossibile τc̄. Aliter dicit̄ q loquit̄ de diuidentib9 ens p se. vñ sequit̄: neq3 aliq̄d eoꝝ quib9 ens determīat̄ τc̄. Sic etiā forma nec ē quid nec quātū: q2 nec materia nec forma sunt p se ī genere sʒ p reductionē. ¶ Ad scd̄m ɔcedo q argumēto pbi vni̇formit̄ negat̄ eē a subiecto gñationis: τ affirmat̄ de subiecto motus: sʒ loquit̄ de eē formali pfecto τ specifico: q2 subiectū mot9 ē aliqd ens actu pfecto τ formali: materia aūt nō: sʒ ex hoc nō sequit̄ q sit nihil: sʒ ē ens distinctuʒ extra cām suā. Et hoc de pmo articulo.

Quātū ad secun

dū articulū in quo erit videndū de distinctione materie a forma. Dico fm doc. vbi ś. q materia τ forma realiter distinguūt̄ Pro cuius pbatione noto tres ɔditiones materie positas ī pcedēti articulo: videlicet q ipa ē receptaculū oīm formaꝝ materialiū. Scd̄o q ipa ē p se pncipiū τ causa Tercio q ē subiectū generatiōis. Ex prima ɔditione arguo sic: Impossibile ē idē realit̄ a seipo separi: q2 da oppositū: sequit̄ q idē simul erit τ nō erit: qd oppositū ē pmi pncipij: τ p ɔsequēs falsū: ʒ materia τ forma sunt abinuiceʒ sepabilia: materia eñ ē receptaculū oīm formaꝝ: ʒ nō simul: ḡ successiue: τ p ɔsequēs sepabilis a qualibet forma seorsuʒ: ḡ materia τ forma non sunt idē formalit̄. Preterea ex scd̄a ɔditione arguo sic: Oñe cōpositū vere τ eēntialiter ɔstat ex cōponētib9 realit̄ τ eēntialiter distinct̄. Oppositū eñ pdicati ifert oppositū subiecti: ʒ cōpositū ex materia τ forma ē vere τ realit̄ τ eēntialiter cōpositū: ḡ τc̄. Mior pbat̄: q2 materia ē p se pncipiū eēntiale τ p se causa. Preterea ex tercia ɔditiōe arguo sic: Materia ē p se subiectū generatiōis: forma nō ē subiectū generatiōis ʒ magis termin9: ḡ forma nō ē materia. Ad cui9 euidētiā sciēdū: q cōpositio ē duplex: q̄dā ē ɔceptuū: q̄dā entitatū: τ ī qualibʒ cōpositiōe cū nō sit pcessus

ĩ infinitũ ẽ deueni·e ad aliq̃ duo extrema totalr̃ alteri⁹ rõis: ita vt nihil vni⁹ iclndatur ĩ rõne alteri⁹: illa extrema in cõpõne entitatiua sũt mã ⁊ forma: ita q̓ mã ẽ pur̃ actuabile ⁊ potẽtionale: forma aũt ẽ purũ actuatiuũ: ⁊ nihil vni⁹ includit̃ in rõne alteri⁹: q꞉ aliter illud nõ ẽ purũ actuabile: nec aliud pur̃ actuatiuũ. Extrema in cõpõne ꝯceptuus sunt tñ ꝯcept⁹: quor̃ sunt determĩabiles aliq̃ tñ qual' ẽ ꝯcept⁹ entis ad quẽ stat resolutio ꝯceptuũ determĩabiliũ. Aliud extremũ ẽ pure detminatiuũ q̃lis ẽ ꝯcept⁹ vltie drñe. Ex q̃ p꞉ correlariũ q̓ extrema ĩ q̃libet har̃ cõpositione sũt in suo ordine p̃mo diuersa ⁊ ĩ nihilo ꝯueniũt ita q̓ vt p̃dixi nihil vni⁹ includit̃ in rõe alteri⁹. P꞉ ĝ ex p̃dictis: q̓ mã realiter distinguit̃ a forma. ¶ Sed ꝯtra hoc arguit̃ sic: Q̃d nõ ẽ distinctũ ꝯceptibilit̃ ab aliq̃ nõ distinguit̃ ab eo realiter: s꞉ materia ẽ hm̃oi respectu forme: ĝ ⁊c̃. Maior p꞉: q꞉ sola distinctio ꝯceptibilitatis ẽ mĩor distĩctione reali: multa enĩ sũt distincta ꝯceptibiliter: nõ tñ realiter: vbi aũt nõ ẽ minor distinctio nec maior. Minor p꞉. j. huius Materia enĩ cognoscibilis ẽ p̱ analogiã ad formã. Rñdeo q̓ minor est falsa. Ad ꝓbationẽ cũ dicit̃ q̓ materia est cognoscibilis in analogia ad formam. Concedo q̓ nõ põt aliter cognosci ꝓ statu illo a nobis ex hoc tamẽ nõ sequit̃ q̃n ̃m se sit cognoscibilis. q̃d ꝓbat̃: q꞉ omĩs entitas absoluta in se est cognoscibilis: materia ẽ hm̃oi: cũ ex materia ⁊ forma ꝯstituat̃ compositũ q̃d est ens absolutũ: ⁊ habeat ydeã in deo ergo ̃m se ẽ cognoscibilis: non est tamen nũc cognoscibilis a nobis ̃m se: q̃d ꝓbat̃: quia materia est minus cognoscibil' q̃ forma: cũ magis sit remota a sensibus: s꞉ forma nõ est p̱ se a nobis cognoscibilis: cum nõ cognoscat̃ nisi ex op̱ationib⁹: ergo nec materia. Cognoscimus igit̃ (vt dicit Cõmẽtator) materiã p̱ mutationẽ: videmus enĩ vnã nouã formã p⁹ aliã. ꝓbatio: q꞉ vidẽm⁹ nouã op̱ationẽ q̃ arguit nouã formã ⁊ sic cognoscim⁹ subiectũ trãsmutationis cõe. s. materiã q̃ manet sub vtraq꞉ forma: ⁊ hoc de secũdo articulo.

Quãtũ ad tertiũ

articulũ. s. de sep̱atiõe mãe a forma: dico ̃m doc. vbi. s̃. q̓ licet nãliter materia nõ possit eẽ sine forma: tñ p̱ diuinã potentiã absq꞉ ꝯdictiõe põt eẽ sine forma. Q̃d ꝓbo p̃mo sic: Absolutũ distinctũ ⁊ pri⁹ alio absoluto põt eẽ sine ꝯtradictiõe sine ip̃o. mã ẽ absolutũ distinctũ ⁊ prior forma quacunq꞉ subali seu accñtali: ĝ potest eẽ sine alio absoluto. Maior ẽ manifesta in oĩb⁹ absolutis: ⁊ minor patet. Q̓ enĩ materia sit quid absolutũ pat꞉: q꞉ facit compositionẽ realẽ ⁊ absolutã. Q̓ etiã sit p̃or forma saltẽ ordine nature p꞉: q꞉ est receptiua forme ⁊ fundamentũ eius. Itẽ quicq̃d de⁹ absolutũ facit in creaturis mediãte causa secũda: põt facere sine ip̃a que nõ ẽ de essentia causati: s꞉ forma ẽ cã scd̃a q̃ nõ ẽ de eẽntia materie qua. s. forma: tñ mã ẽ sine forma q̃ dicit eẽ materie: ĝ põt facere materiã sine illa. Q̓ aũt forma nõ sit de essentia materie pat꞉: q꞉ adueniente alia ⁊ alia forma: eẽt alia ⁊ alia essentia materie. Dico aũt absolutũ: q꞉ forte nõ est sic de respectu vt de aptitudine naturali: que nõ põt a subiecto separi: cu꞉ sit eius ꝓpria passio idẽ realiter cũ eo: vt ẽ risibilitas respectu hoĩs: ⁊ mobilitas respectu corp̱is. Et si queras: vbi e ista materia sine forma. Dico q̓ sicut angelus qui nõ est quãtus est ĩ aliquo loco diffinitiue nõ circumscp̃tiue: supposito q̓ sit in vniuerso: si tamẽ fieret extra vniuersum vbi nõ est locus: non esset ĩ loco diffinitiue. Sic materia si fieret sine forma in vniuerso. cũ nõ esset quanta esset diffinitiue alicubi: si autẽ fieret extra vniuersum: nusq̃ eẽt localiter nec diffinitiue: tamẽ esset in se quedã natura absoluta. Si queras etiã si habeat p̱tes sep̱atas. Dico q̓ substãtiales p̱tes habet: illas enĩ nõ h꞉'p̱ quãtitatẽ. Si etiã dicas. materia sic existẽs sine forma habet respectũ ad deum vt ꝯseruantẽ: saltẽ igit̃ habet aliquã formã: cũ relatio sit forma accidẽtalis. Dico q̓ ille respect⁹ non ẽ forma addita materie: s꞉ idẽ realiter cũ materia: cũ non sit

aliud nisi dependẽtia ipi⁹ materie a deo. Nulla aũt creatura põt eẽ sine tali depen dẽtia ad deũ ɔseruãtẽ. Illa materia d̃ en titate materie ⁊ de ei⁹ distinctiõe ⁊ separati one a forma diffuse tractaẽ a doc. supradi cto vbi. s̃. quare pñũc nolo circa hoc diu ti⁹ immorari. ⁊ hec de tercio articulo.

Quãtũ ad quar

tũ articulũ q̃ ẽ de distinctione materie ab eius potẽtia. Primo p̃mittã triplicẽ disti ctionẽ. Scd̃o ponã quadruplicẽ ɔclusio nẽ. ¶ Quantũ ad primũ sit ista p̃ma disti ctio: q̧ potẽtia ẽ duplex: quedã actiua: et quedã passiua. Potẽtia actiua d̃r q̃ ẽ prin cipiũ transmutãdi aliud inquantũ aliud. Potẽtia aũt passiua ẽ principiũ transmu tandi ab alio inquantũ aliud: sicut habeẽ v. meta. ¶ Secũda distĩctio sit illa: q̧ po tẽtiale est nomẽ relatiuũ: sicut hoc nomẽ simile: et est concretũ huius abstracti qd̃ est potẽtialitas. Ab hac potẽtialitate si ẽ actiua denominaẽ principiuz quo: ⁊ diciẽ potẽtia actiua. Denominaẽ etiã principi um quod ⁊ diciẽ potens actiue. Si autez illa potẽtialitas sit passiua denominaẽ ab ea principiũ quo: ⁊ dicitur potẽtia passi ua. Denominaẽ etiã principiũ quod ⁊ di citur potẽs passiue: puta subiectũ passibi le. ¶ Tercia distinctio sit ista: q̧ cum po tẽtia sit nomẽ relatiuũ: ⁊ omne relatiuũ di cit aliquid p̃ter relationẽ: s̃m Aug. vij. de trini. Ideo potẽtia materie de qua est sermo potest accipi vel ꝑ fundamento vel ꝑ respectu potẽtiali. Si autẽ ꝑ respectu adhuc dupliciter: vel ꝑ respectu aptitudi nali qui abijcit formã ad quam: vel ꝑ re spectu actuali q̃ supponit actum forme ad quẽ est. ¶ Quantũ ad scd̃m sit ista prima ɔclusio: Potẽtia accepta ꝑ fundamẽto nõ distinguiẽ aliquo modo a materia ex na tura rei. Hãc ostẽdo sic: Idẽ a seipõ reali ter nõ distinguiẽ aliquo modo ex natura: sz materia vt materia et vt fũdamẽtũ: taẽ respect⁹ ẽ idẽ realiter: sicut pz ex p̃ceden tib⁹: g̃ ⁊c̃. ¶ Scd̃a ɔclusio sit ista: Poten tia materie accepta ꝑ respectu aptitudina li nõ distinguiẽ realiẽ a materia sicut pz. qz materia ẽ simplr inseparabil̃ a tali respe ctu: g̃ ⁊c̃. Sz ɔtra hanc ɔclusionẽ arguiẽ dupl̃r: p̃mo sic: potẽtia ẽ ĩ p̃dicamẽto rela tiõis: mã aũt in p̃dicamẽto subẽ: g̃ distin guiẽ realiẽ: cũ eẽntie p̃dicamẽtoꝝ sint im ꝑmixte. Itẽ q̃cũqz sic se hñt q̧ vno plĩfica to aliud nõ plĩficaẽ: illa videnẽ realiter di stĩgui: sz mã ⁊ potẽtia aptitudinalis sunt hm̃oi: qz materia vna manens hz plures hm̃oi aptitudĩes: g̃ ⁊c̃. Rñdeo ad p̃mũz: q̧ potẽtia aptitudĩalis ꝓprie nõ ẽ d̃ gene re relatiõis nisi solũ determĩatiue ⁊ sĩlitu dinarie: sz ẽ realiter ĩ eodẽ genere cũ mã. Aliẽ possz dici tenẽdo q̧ eẽt ĩ genere re lationis: qd̃ nõ ẽ inconueniẽs ea q̃ sũt idez realiẽ: dũ tñ distinguanẽ formaliẽ eẽ ĩ di uersis p̃dicamentis. Oĩs eñ relatio crea ture ad deũ poniẽ ĩ tercio mõ relatiuoꝝ: ĩ quo nõ ẽ mutua dependẽtia: vt pz. v. me ta. ⁊ tñ relatio depẽdẽtie creature ad deũ vt ɔseruantẽ est idẽ realiter cũ creatura: vt hz videri ĩ. ij. sen. Cũ autẽ d̃r q̧ eẽntie p̃dicamẽtoꝝ sũt impmixte: possz dici q̧ ve ruz ẽ formaliẽ nõ realiẽ. Ad scd̃m dico q̧ maior ẽ falsa. Essentia eñ diuia et eẽntia aĩe nõ plĩficata attributa ĩ deo plurifican tur ⁊ potẽtie in aĩa: nõ plĩficata idẽtitate reali: sufficit g̃ ad hoc saluãdũ distĩctio for malis. ¶ Tercia ɔclusio sit ista: Potẽtia materie accepta ꝑ respectu aptitudinali distĩguiẽ aliq̃ mõ a materia ex natura reĩ scz formaliẽ. Hãc ꝓbo p pħm. iiij. meta. q̃ opinio de vitate apparentiuz ducit ad hoc inconueniẽs: q̧ oĩa erũt formaliẽ ad aliq̃d: dãs intelligere q̧ null⁹ respectus ẽ idez formaliẽ alicui absoluto. ¶ Quarta ɔclusio sit ista: Potẽtia materie accepta ꝑ respectu actuali distĩguiẽ realiter ab ipsa. Hãc sic oñdo: Quicq̃d põt ab alio separi ab eo realiẽ distinguiẽ: sz potẽtia mãe sic accepta põt realiẽ a materia separi: g̃ ⁊c̃. Maior ẽ euidẽs: sz minor ꝓbaẽ: qz omĩs respect⁹ actualis ẽ realiter separabilis cui⁹ termin⁹ ẽ separabilis realiter: forma aũt q̃ est termin⁹: talĩ respect⁹ ẽ realiter separabi lis a mã. Pz ergo ⁊ ipẽ talis respectus. Et hoc de quarto principali.

Quantū ad quintū articulū qui ē de distinctione priuatiōis a potētia materie. Primo pmittā aliqua vtilia: deinde cōcludā aliqua necessaria. De pmo dictū pmū sit: q priuatio formaliter nihil ponit. Probatio hui⁹: Negatio nihil ponit formaliter: sed priuatio est formaliter negatio: ergo priuatio formaliter nihil ponit. Maior p3: q2 negatio ē nō ens: ex. iiij. meta. Minor pbaē: q2 priuatio ē negatio in subiecto: ⁊ ibidē vocaē negatio ī genere: vñ nil addit supra negationē nisi cōnotationē ⁊ psuppositionē subiecti apti nati. Illa aūt cōnotatio ē extra cōceptū ei⁹ formalē sicut est subiectū quod connotat. ¶ Secundū dictū est: q priuatio in materia non est vna tm̄ realiter. Probatio huius. Nā priuationes multiplicanē habitibus: nā quot modis diciē vnū oppositorū tot ⁊ reliquū. j. topicorū: sed habitus sine forme quo successiue existūt ī materia sūt plures realiter: ergo ⁊ priuationes eis oppōsite. ¶ Terciū dictū est q priuatio materie ē realiter separabilis a materia. Pt3: q2 termini motus sunt incōpossibiles: ex v. hui⁹: ⁊ hoc vez est de terminis pmis: s3 priuatio ⁊ forma sunt termini pmi gnātiōis: g inexistēte forma in mā: priuatio istius forme separaē a materia. ¶ Quartū dictū ē q priuatio ē pncipiū p accidēs: tū q2 accidit materie que ē principiū p se: tū q2 ad generationē naturalē necess:rio pexigiē: nō vt aliquid inexistēs genito: q2 cum nō est inexistēs: ideo nō est principiū p se tu3 quia est necessario prequisita: ideo est pncipiū aliquo'mō. s. p accid:ēs. Primu3 sc3 q nō sit inexistēs: pat3 ex. j. hui⁹. Secūdū. s. q sit necessario reqsita p3 ex hoc: q2 aliter generatio nō eēt naturalis: naturalitas eni generationis est ex inclinatione seu tendentia naturali subiecti ad illā formā: qd̄ sine priuati: ne eē nō pōt. ¶ De secūdo sit ista prima cōclusio: Priuatio q̄ est terciū pncipiu3 ī natura distinguiē realiē a potētia māe accepta p substrato. Hanc pbo sic: Illa quo3 vnū realiter ab altero separaē realiter sunt distincta: s3 materia q est potētia accepta p substrato et priuatio sunt hm̄oi: q2 vnū ab altero realiter separaē: sīt ut patet ex tercio dicto: g ⁊c. ¶ Secūda conclusio sit ista: Priuatio que ē terciū principiū in natura distinguiē realiter a potētia materie accepta p respectu aptitudinali. Que cōclusio sic pbatur: q2 priuatio realiter separaē a respectu aptitudinali potētie: ergo realiter distinguitur. Añcedēs patet: quia in aduētu forme non uiter generate manet iste respectus aptitudinalis sicut prius: priuatio autem non manet respectu illi⁹ forme. ¶ Tercia cōclusio sit ista: Priuatio que est terciū pnciπiū in natura distinguiē realiter a potētia materie accepta p respectu actuali. hanc pbo sic: q2 illa que sic se habent q ad vnius generationē corrumpit aliud ⁊ econuerso realiter distinguuntur: sed sic se habent priuatio ⁊ respectus actualis vel potentie in materia: ergo ⁊c. Maior pt3: et minor pbaē: quia generata forma generatur respectus actualis: priuatio vo corrūpiē: s3 corrupta forma ē ecōuerso. Ex his cōcludo correlariū: q priuatio q̄ est principiu3 terciū in natura distinguiē realiter a potētia materie accepta oīm modo.

Sed cōtra predicta arguiē q priuatio sit ide3 realiter qd̄ potētia materie: q2 si nō: tunc sequ:reē q essent quattuor principia nature. Consequēs ē falsu3 ⁊ contra Aristo. j. hui⁹: g ⁊ añcedēs. Probatio cōsequētie: q2 vt pt3 ex pcedētibus: priuatio poniē principium p accidens: tum q2 inest materie que poniē principiū p se: tū q2 ad generationē naturalem necessario requisita: vtrūq3 conuenit potētie materie. Pat3 ergo q erit pncipiū nature: ergo quartū: si potētia materie a priuatione distīguaē. Preterea que solū distinguunē cōceptibiliter sunt idē realiter: sed priuatio ⁊ potētia materie sunt huiusmodi: ergo ⁊c. Minor probatur ex j. huius: vbi diciē q priuatio et materia sunt idem subiecto: differētia tamē ratiōe

⁊ idem dicitur esse de potentia materie. Preterea oīs distinctio realis arguit duo extrema realia: sed priuatio nihil est reale: ergo ⁊c. Respondeo ad primū cum infert: ergo sunt quattuor principia nature Nego ꝯsequentiā. Ad ꝓbationē dico ꝙ vtrūqꝫ eoꝝ cōpetit potentie materie non actuali sed aptitudinali patet ꝺ se: illa autem aptitudinalitas nō distinguitur realiter a materia: vt ꝑostensuꝫ est: ⁊ ideo nō posuit ī numeꝝ cū materia: quare nō erūt principia nisi tria. ¶ Ad secūdū nego minorem. Ad ꝓbationem dico: dato ꝙ materia ⁊ potētia materie et priuatio sūt idē subiecto: distinguūtur tamen ratione formali ⁊ reali modo ꝑexposito: et ꝑ ꝯseqñs plus ꝙ̄ cōceptibiliter. ¶ Ad tercium dico ꝙ dato ꝙ priuatio nō fundet distinctionem realem: est tamen hec distinctio realis ex altero extremo: quod nō est potentia que potest fundare relationem realeꝫ. Aliter dicit ꝙ reale est duplex. s. positiuū ⁊ negatiuuꝫ. Circumscripto eñ omni intellectu: adhuc ens negatiuū esset distinctum ab ente positiuo. Hoc autē mō ꝑuatio est extremum reale negatiuū: ⁊ potest fundare distinctionem realem negatiuaꝫ vt in ꝓposito. Aliter potest dici: ꝙ si velis restringere nomen distinctionis ad extrema realia ⁊ positiua: vtaris in proposito nomine non identitate: dicendo scꝫ ꝙ priuatio ⁊ potentia materie sunt nō idem realiter. Et hec de quinto principali et de primo phisicorum.

Explicit liber primus
Phisicorum.
Sequitur secundus.

Orum que sunt q̄dā sunt ꝑ natura ⁊c. Post ꝙ̄ ī ꝑmo libro determinauit de principijs īntrinsecis nature: hic ꝯseqñt ostēdit ꝙ ꝯsiderare ꝺ talibꝰ spectat ad ꝑhm nālē: ⁊ arguit sic: Quicqd hꝫ rōnē nature ē de ꝯsideratiōe phie naturalꝭ: sꝫ mā ⁊ forma ⁊ ꝑuatio, habēt rōnē nature: ģ sūt de ꝯsideratōe phie naturalꝭ. Ptꝫ eñ ꝙ si naturalis dꝫ ꝯsiderare de natura: tñ materia ⁊ forma ⁊ ꝑuatio vt patebit pñt dici natura: optet ꝙ de his ꝯsiderare hēat phia naturalis. Ostēdit aūt phs primo qd ē natura. Pro q̄ ponit talē diuisionē: ꝙ eoꝝ q̄ sunt: q̄dā sunt natura: alia ꝓpter alias cās: vt ꝑ voluntateꝫ vel artē: ⁊ exponit se q̄ sunt natura dicēs: ꝙ natura sūt aīalia ⁊ plāte et corpa simplicia: vt ignis: terra ⁊c. Ex qua diuisione assignat dr̄ñtiam int̄ naturalia ⁊ nō naturalia dicens: ꝙ naturalia videnť differre a nō naturalibus: q̄ oīa q̄ sunt naturalia videnť eē habētia ī se principiū motus ⁊ statꝰ: sꝫ nō eodē mō: q̄ aliqua habēt hmōi principiū ꝑm locū: alia ꝟo ꝑm augmētū ⁊ decremētū: q̄dā ꝟo hn̄t hmōi ꝑncipiū ꝑm alterationē. Exēplū ꝺ habētibꝰ principiū motꝰ ꝑm locū: vt q̄ttuor elementa ⁊ corpa aīata: ⁊ sic de alijs. Scđm aūt augmentū nō habēt nisi vegetabilia. Fm ꝟo alterationē habēt ī seipis principium corpa cōposita ⁊ simplicia: artificialia ꝟo vt lectulꝰ: nō hn̄t hmōi principiū innatū Ex his īfert diffinitionē nature dicēs: ꝙ natura ē principiū aliqđ ⁊ cā mouēdi ⁊ q̄escēdi eiꝰ in q̄ ē principiū ꝑ se ⁊ nō ꝑm accidēs. Exponit aūt nō ꝑm accñs: vt si aliqs sit medicꝰ: ⁊ fiat sibi cā sanitatꝭ: sꝫ tñ ñ ē ꝑ se: q̄ nō ꝑm ꝙ sanať medicinā hꝫ. Nō eñ sanať inq̄tū medicꝰ sꝫ inq̄tū infirmꝰ. Accidit eñ eūdē sanari ⁊ eē medicū. Vñ diuidunť eñ aliqñ a seinuicē: q̄ aliqñ nō seipm sanat medicus sꝫ aliū. Dr̄ ģ natura

esse pͥncipiū motus eius in quo ē ꝑ se: non ſm accidēs ad differētiā artis: qꝛ licȝ ars possit esse pͥncipiū huiͦi: qꝛ medicus pōt seipsuȝ sanare: hoc nō est ꝑ se sȝ ſm accidens.

¶ Notādū ꝙ ea q̄ sunt ꝑ se sūt necessaria: ⁊ sunt semꝑ talia: q̄cūqȝ separi ɔtingit nō ɔiūgunt ꝑ se sȝ ꝑ accidēs. Accidit ḡ medicine ꝙ sit principiuȝ motus eius ī quo ē cum cōtingat hec diuidi. Hec aūt nō est ī nā. naturaliter eñi nō ɔtingit ꝙ vnuȝ sit leue: ⁊ ꝑ huiͦi leuitatē aliud moueat sursuȝ: sed quodlibet quod mouet naturaliter sursū mouet ꝑ formā leuis q̄ ē in ip̄o.

¶ Deinde ostēdit p̄hs q̄d ē habere naturā dicens: ꝙ illa habēt naturā quecunqȝ habēt huiͦi pͥncipiū. Addit autē ꝙ oīa hec sunt suba: nā tā habēs naturā ꝙ natura suba est. Et ne quis crederet ꝙ omnis natura eēt eodē mō suba: subdit ꝙ natura sp̄ ē vel subiectū quoddā q̄tū .s. ad materiā: vel est in subiecto q̄tū ad formam.

¶ Consequēter ostēdit p̄hs: ꝙ non oportet demōstrare naturā esse: qꝛ manifestuȝ ē ꝙ multa sunt naturalia: ergo manifestū est naturā esse. Manifesta aūt ⁊ ꝑ se nota nō sūt demōstrāda: qꝛ ꝑ se notū nō pōt demonstrari nisi ꝑ aliq̄d minꝰ notū. Demōstrare autē manifesta ⁊ nota ꝑ inmanifesta: est non potētis iudicare quid ē cognitum ꝓpter seipsum ⁊ quid nō. ¶ Notandū aūt ꝙ de re simplici questio pōt dupliciter fieri: vna est an sit: alia quid sit: questio aūt quid ē p̄supponit questionē si est: nullus eñi inuestigat q̄d ē nisi p̄supponat ip̄m eē. Quia ḡ p̄hs inuestigat q̄d ē natura: nō tñ ꝓbauerat naturā eē: iō ait ridiculū eē tēptare de natura demōstrare si ē cū sit manifestū ip̄m eē. ¶ Notādū insuꝑ ꝙ volēs ꝓbare ꝑ se nota et manifesta ꝑ īmanifesta: signū est ꝙ non possit discernere q̄d sit ꝑ se notū ⁊ quid nō: immo huiͦi hoīes nihil intelligūt: sed solas voces apprehendūt ⁊ rōnes q̄d noīs. Q̄r autē hoc multis ɔtingat ostēdit p̄hs. Nā aliq̄s cecus syllogisare pōt de colorib⁹: et qꝛ cecū natū a natiuitate impossibile ē hr̄e scientiā coloꝝ: necesse est huiͦi cecū apprehendere solas voces: nihil aūt intelligere d̄ re

¶ Notādū aūt ꝙ cā quare cecꝰ a natiuitate nihil de colorib⁹ intelligit ē: qꝛ deficiēte sensu necesse ē deficere sciam̄ q̄ ſm illū sensuȝ ē: vt hȝ declarari .j. posterioꝝ. pōt ḡ cecꝰ apprehēdere voces ⁊ rōnes noīm: et syllogisare de colorib⁹: nihil tñ intelligit de his q̄ dicit: nec sciet q̄d ē ꝑ se notū ī natura colorū. Et qꝛ multi ſm intellectū sūt siles cecꝭ: ⁊ nō apprehendūt nisi solas voces: ideo non pñt intelligere q̄d ī naturis reꝝ est ꝑ se notū ⁊ quid nō. ¶ Circa diffinitioneȝ nature in qua dicit: ꝙ natura est pͥncipiū motus ⁊ quietis ⁊c̄. Notādū aūt ꝙ natura est pͥncipiū passiuū non actiuū: ⁊ ꝑ hoc naturalia differūt ab artificialib⁹: qꝛ in naturalibus principiū passiuū hȝ inclinationē determinatā ad formā. In artificialibus non sic: sed ibi inductio forme vel est ɔtra naturalē inclinationem materie: vt patet in edificijs et erectionib⁹: qꝛ est ɔtra inclinationē grauiū ꝙ ponant sursum: vel saltem materia est in potētia immediata ⁊ neutra ad formas artificiales.

¶ Cōtra: qꝛ natura magis dicit de forma ꝙ de materia: forma aūt habet rationem actiui. R̄n. natura vt dicit pͥncipiū passiuū motꝰ dicit de materia ⁊ forma: qꝛ licet forma habeat rationeȝ actus: sic ꝙ ꝑ eam res habet esse actu: ꝑ eandeȝ tñ ip̄a res ē receptiua passionis cōsequentis formam. Exemplū: ꝑ eandē formā qua homo ē hō est receptiuus risibilitatis: ⁊ ꝑ eandē formā qua graue ē graue ⁊ leue leue: ɔuenit eis talis vel talis motꝰ. Sic etiā differt a violēto naturale: qꝛ violentū ē id cuiꝰ pͥncipiū ē extra nō ɔferente vim passo: ita ꝙ ly passo dȝ ɔstrui cū ly ɔferēte vim: ⁊ nō cum ly principiuȝ extra: vt sit sensus: ip̄o passo nō ɔferente vim. Confert aūt passuȝ vim nō semꝑ actiue: sȝ dispositiue ⁊ inclinatiue: qñ .s. hȝ naturalē inclinationeȝ ⁊ dispositionē ad formā inducendā: q̄d nō ē veꝝ de violēto: vt cum lapis fert sursum.

¶ Notādū tñ ꝙ natura aliq̄n pōt etiā eē pͥncipiū motꝰ actiue: vnde graue vt lapis actiue tēdit deorsuȝ: et seip̄m aīal mouet: de quo .vij. ⁊ .viij. huius. Sic ergo pȝ ꝙ natura ē pͥncipiū motꝰ ꝑ se vel inclinatiue

ꝛ diſpoſitiue vel etiaȝ aliq̃n actiue. Dicit
etiā ꝑmo.i.ꝑncipaliter:ad drñtiā forma=
rū accidētaliū:oēs eñi forme accñtales ſūt
quaſi inſtrumēta formaꝝ ſubaliuȝ.ꝓpter
qꝺ ī nulla actiōe nec ī aliq̃ motu ad formā
ſubalē:forma accñtal' pōt eē ꝑncipale ꝑn=
cipiū ſȝ inſtrumētale ꝛ diſpoſitiuū.¶ Ul=
teri⁹ forte dubitaret aliquis:q2 ī diffinitio
ne nature ſupflue addat nō ſm accidens.
q̃cq̃d eñi eſt non ſm accidēs: videt eſſe ꝑ
ſe:ꝛ ecōuerſo. Dicendū ꝙ hec ſic habēt ꝑ
ordinē:non ſm accidens ꝑ ſe ꝛ ꝑmo. In
pl⁹ eñi ē non ſm accñs ꝙ̃ ꝑ ſe. Illud ē eñi
ꝑ accñs qꝺ ē indeterminatū. Albū eñi fit
ex dulci ꝑ accñs: q2 nō magis eſt ex dulci
determiate ꝙ̃ ex amaro. Si ergo accipia=
tur ꝑ accñs ꝓprie:albū nō fit ex nigro vel
ex ſuo ꝯtrario ꝑ accñs. Determiate eñi ge=
nerationes ſūt ex ꝯtrarijs: nō eñi pōt fie=
ri ꝯtrariū niſi ex ꝯtrario. Ex dulci autē fit
albū ꝑ accñs:q2(vt dictū ē)nō hȝ albū ꝙ
determiate fiat ex dulci vel aliquo alio ſa
pore. Sȝ licet albū nō fiat ex nigro ꝑ acci
dens:ſi ꝓprie accipiat ꝑ accñs: non tñ fit
ex nigro ꝑ ſe:ſȝ ꝑ ſe loquēdo albū in actu
fit ex albo ī potētia. Ueꝝ q2;albū ī poten
tia ſꝑ ē ꝯiunctū nigro vl' alicui colori me=
dio ex ꝯñti albuȝ fit ex nigro vel ex colore
medio. In plus ḡ eſt non eē ꝑ accñs ꝙ̃ eē
ꝑ ſe:q2 qꝺ ē ex ꝯñti pōt eſſe non ꝑ accñs:
nō tñ ꝺ2 ꝓprie eſſe ꝑ ſe. Et ſicut non ꝑ ac=
cidens eſt in plus ꝙ̃ ꝑ ſe:ſic per ſe eſt in
plus ꝙ̃ primo:quia ſufficit ad hoc ꝙ ſit ꝑ
ſe:ꝙ ſit cauſa ꝓpria:ſed ad eſſe ꝑmo opor=
tet ꝙ ſit principalis. Cum ergo ait pħus
ꝙ natura eſt principium motus ꝛ quietis
eius in quo eſt non ꝑ accidens: ſed ꝑ ſe et
primo. Uult dicere ꝙ eſt huiuſmodi cau=
ſa determinata ꝛ ꝓpria ꝛ principal'. ¶ No
tandū inſuꝑ ꝙ pħus non intelligit ꝙ na=
tura ſit principiū motus in quolibȝ reſpe=
ctu cuiuſlibet ſpeciei motus:ſed in aliqui=
bus eſt principiū motus localis: vt in gra
uibus ꝛ leuibus:in aliquib⁹ augmenti: vt
in vegetabilibus: et ſic de alijs. Uñ non
oīa grauia ꝛ leuia mouent motu augmen
ti:nec etiā oīa mouent motu alteratio=
nis vt corpa celeſtia.

Capitulm.II.

Uidētur autē
nā ꝛ ſuba eorum q̄ nālit. Poſtꝙ̃
pħs īueſtigauit q̃d ſit nā: ī pte iſta oñdit
ꝙ mā ꝛ forma ꝛ ꝑuatio debēt dici natura
Et ꝑmo ꝓbat hoc de mā ſic: Illud qꝺ ꝑ=
petuat ī reb⁹ nālib⁹ eſt eaꝝ ſuba ꝛ nā: ſed
hoc ē mā: ḡ ꝛc. Minorē ꝓbat ex teſtimo=
nio antiq̄noꝝ dicens: ꝙ antiq̃ pħi qꝺlibet
hoꝝ elemētoꝝ qꝺ dicebāt alioꝝ materiā
dicebāt eſſe ꝑpetuū. Nō eñi ponebāt ip=
ſis elementis eſſe mutationē ex ſeipſis: q2
nō ponebāt ea fieri ex ſeinuicē vl' ex alijs
ſed alia ab elementis dicebāt fieri et cor=
rumpi infinities. Patet ergo dicendū eē
ꝙ vno mō natura dicit ſic: puta ſubiecta
materia vniuſcuiuſqȝ habentiuȝ in ſeipſis
principiū motus. ¶ Cōſequēter ꝓbat for=
mā eſſe naturā: quia nihil habet naturaȝ
ſuijpſius niſi habeat ſpeciem ꝛ formā ſm
rationē ꝛ diffinitionē qua forma diſtīguē
tes vnā rem naturalē ab alia dicimus q̃d
eſt vnūquidqȝ tale: ꝛ quid eſt caro aut os:
ſic ergo forma ꝛ ſpecies ē illud ꝑ quod ali
quid ꝺ2 naturale: quare iꝑa ē maxime nā
¶ Dicit aūt pħs: ꝙ alio mō ꝺ2 nā de for=
ma ꝙ̃ de mā cū ſit ens ſeꝑabile ab ipa ſm
rōnē ꝛ diffinitionē: q2 dicit quid in actu:
materia ꝟo quid in potentia. Quod aūt
ex his eſt.ſ.compoſitū: nā quidē nō ē ſed
a nā. Forma igitur ē magis nā ꝙ̃ mā: q2
vnumquodqȝ cuȝ ſit endelechia vel ens ī
actu quod habet ꝑ ſe formā eſt magis tale
ꝙ̃ qꝺ eſt in potētia quod habet ꝑ materiā
Itēꝝ ꝓbat hoc idē pħs dicēs: ꝙ mutatio
nālis puta gnātio ē dicta natura: quia eſt
via in naturā.i.formā: ergo potiſſime for
ma ē natura: q2 ꝓpt' qꝺ vnūqꝺqȝ tale ꝛ il
lud magis. ¶ Notandū ꝙ illud nomē na
ture nō ꝯuenit gnātioni niſi valde large:
q2.ſ.via ī naturā. Qr aūt generatio dica
tur nā oſtēdit: quia denominat a termīo
ad queȝ vt a forma: qꝺ oſtēdit ꝑ drñtiam
quā habet ars ad naturā: ideo dicit ꝙ ge
neratio nō dicit quēadmodū medicatio.
Naȝ medicatio non ꝺ2 via in medicinam

sed in sanitatem: et sic denominatur a termino a quo: non a termino ad quem ut a forma: quod ostendit per differentiam quam habet ars ad naturam: non dicit quod generatio non est quedam modum medicatio: nam medicatio non est via in medicinam sed in sanitatem: et sic denominatur a termino a quo: non a termino ad quem. Medicationem enim necesse est esse a medicina non in medicinam: sed natura .i. generatio naturalis non sic se habet ad naturam vel ad formam: quia semper denominatur a forma ad quam vadit. ¶ Pro quo sciendum quod quia consideratio naturalis est circa motum actiones naturales potissime considerantur ut habent rationem motus: et ideo suscipiunt denominationem a forma et a termino ad quem. Et ideo cum naturalis generatio dicatur natura: oportet quod habeat hanc denominationem a forma et a termino ad quem: oportet quod forma potissime dicatur natura. ¶ Notandum insuper quod licet naturalia agant mota: ars tamen agit immobiliter. Actiones igitur naturales licet considerentur per modum motus: actiones tamen secundum artem possunt accipi per modum actus. Et quia actiones denominantur a principio: factiones secundum artem ut plerumque non denominantur a forma quam inducunt: sed ab arte a qua sunt: ut medicatio ab arte medicine: non a sanitate. Edificatio ab arte edificandi: non a domo. Et si utraque denominatio sit possibilis: quia sicut dicimus quod medicus medicatur: sic dicere possumus quod sanet: et sicut dicimus quod edificator edificet: sic dicere possumus quod domificat: videtur tamen magis conveniens tales factiones denominari a principio a quo quam a termino ad quem: quia secundum quod huiusmodi magis videntur considerari ut sunt actiones quam ut sunt motus. ¶ Consequenter ostendit philosophus quod privatio potest quodammodo dici natura: dicens quod forma et natura dupliciter dicitur: dicitur enim de forma completa et de privatione. ¶ Pro quo notandum quod privatio potest dici forma et natura dupliciter. Tum quia semper est annexa forme vel nature. Nunquam enim privatio unius contrarii est nisi sit annexa forme alterius. Tum quia in suo intellectu includit formam. Semper enim in non facere intelligitur facere: et in negatione dictio: ut dicitur circa finem .ij. elencorum.

Capitulum .III.

Quoniam autem determinatum est etc. Postquam philosophus ostendit quod materia et forma et privatio dicuntur natura: et quibus modis potest quod spectat ad naturalem considerare de ipsis. In parte ista ostendit hoc idem ex differentia quam habet naturalis ad mathematicum. Intendit autem talem rationem: Naturalis differt a mathematico: quia mathematicus considerat formam preter materiam sensibilem. Naturalis vero considerat formam in materia sensibili. Sed considerans formam in materia sensibili habet considerare de materia et forma: igitur spectat ad naturalem tam de materia quam de forma. Venatur ergo philosophus differentiam inter naturalem et mathematicum. Et primo ponit rationes probantes mathematicum non differre a physico sic: Corpora physica .i. naturalia habent plana .i. superficies: et firma .i. soliditates: et longitudines .i. lineas et puncta: de quibus intendit mathematicus: sed scientie considerantes de eodem sunt eedem et non differunt: igitur mathematica et naturalis sunt eedem: quia de eodem considerant. Item quia astrologia aut est altera a naturali aut est eius pars: non videtur autem quod sit altera: cuius de eisdem sit physicus et astrologus: patet: quia si physici est considerare quid est sol et quid est luna: nullum inconveniens est quod ad physicum pertineat consideratio accidentium que per se insunt soli et lune. Cuiuscumque enim est considerare subiecta: est considerare accidentia subiectorum. Si ergo physicus considerat de sole et luna: habet etiam considerare de motibus et eclypsibus eorum. Et quia de talibus considerat astrologus: ergo est de eisdem physicus et astrologus: quare videtur quod mathematica saltem quo ad illam partem que est astrologia non differat a physica. Consequenter solvit philosophus dictas rationes. Solutio autem omnium dictarum rationum in hoc consistit: quod licet de eisdem considerat naturalis et mathematicus: non tamen eodem modo: quod de his .s. lineis et huiusmodi negociatur mathematicus: non in quantum unumquodque illorum est terminus corporis physici: nec etiam accidentia solis et lune speculantur mathematici in quantum

tā accidūt corꝑib⁹ exiſtētib⁹ talibus.i. exiſtētibus naturalibus. Vñ mathematicus abſtrahit ꝑ conſiderationē a talib⁹ corꝑibus. Cōſiderat eñ q̄ ſunt abſtracta a motu: ⁊ hmōi ꝯſideratio ꝙtum ad veritatē nihil differt. Vera eñ eſt ꝯſideratio mathematicoꝝ: ideo ſubdit ꝙ nō ſit mendaciū abſtrahentium. ¶ Dubitaret forte aliquis: an phiſicus differat ab aſtronomo: Et videt̄ ꝙ nō: motus eñ nō pōt ꝯſiderari ꝑter motū: q2 tūc aliquod ꝯſideraretur ꝑter ſeipm̄. Cū ergo ad aſtronomū ꝑtineat ꝯſiderare de motibus planetaꝝ: videt̄ ꝙ aſtronomia nō ſit abſtracta a motu: ⁊ ꝑ conſequēs ē naturalis. Dicendū ꝙ aſtronomia magis appropīquat naturali phie ꝙ quecūqȝ alia ſciētia pure mathematica non tñ ē eadē ſciētia aſtronomia et phiſicanā licet vtraqȝ ſit de motibus planetarū: nō tñ ē hoc eodē mō: q2 phiſica magis ē de dictis motib⁹ vt mot⁹ ſunt. Aſtronomia xo ē de talib⁹ motib⁹: vt ī eis ſm velocitatē et tarditatē reperit̄ maior ⁊ mīor diſtātia planetaꝝ adinuicē. Cōſiderat ergo aſtrologus de hmōi motib⁹ non ſm rōnē motus: ſȝ vt in eis reperit̄ ratio quātitatis: ita ꝙ aſtrolog⁹ ꝯſiderat de quātitate ipoꝝ ſm velocitatē ⁊ tarditatē. Naturalis xo (vt ait cōmētator) cōſiderat de naturis coꝝ ſm ꝙ mobilia ſunt corꝑa phiſica. Aliter poſſet dici ꝙ aſtronomia nō ē pure mathematica: vt dictū eſt ī.ij.ca.ꝑme ꝑtis hui⁹ compēdij. ¶ Ulterius forte dubitaret aliqs: vtrū differat ꝙtū ad xitatē ꝯſideratio abſtracta ⁊ nō abſtracta. Et videt̄ ꝙ ſit mēdaciū: q2 ſicut res ſe hȝ ad eē ita ad xitatē.ij. meta. Que ḡ non ſunt abſtracta ſm ſe nō pñt eſſe abſtracta ſm xitatē. Mathematica ergo cū nō ſit abſtracta ſm eſſe: ſi conſiderent̄ vt abſtracta ꝯſiderabunt̄ vt non ſunt: falſus ḡ erit intellectus. Dicendū ꝙ duplex ē abſtractio.ſ.ꝑciſiua ⁊ diuiſiua. Preciſiua ē qñ intelligit̄ hoc ſine hoc: vt ſi itelligat̄ aīal nō intelligēdo hominē vel materiā quantā: nō intelligendo materiā ſenſibilem: et hoc mō abſtrahentiū nō ē mēdaciū. Alia eſt abſtractio diuiſiua: qñ.ſ. hoc intelligit̄ nō ineſſe illi: vt intelligere aīal nō ineſſe homī: ⁊ hoc mō abſtrahentiū eſt mendaciū. Mathematica ergo abſtrahit primo modo ⁊ nō ſcđo mō. Cuȝ ergo dicit̄: ſicut ſe habet res ad eſſe ⁊c̄. eſt intelligendū ꝙ res nō eſt intelligēda modo repugnanti ſue nature: vt abſtrahēdo ſcđo modo: nō aūt primo mō. Cōſequenter oſtēdit phus alia rōne: ꝙ phiſici ē ꝯſiderare materiā ⁊ formā: ⁊ hoc ſic: Ars imitat̄ naturaȝ. Sȝ eiuſdē ſciētie vel eiuſdē artis eſt ꝯſiderare ſpeciē ⁊ materiā: vt artis medicine eſt cognoſcere ſanitatē tanꝙ formā: ⁊ colerā ⁊ flegma tanꝙ materiā in quibus eſt ſanitas. Pari ergo ratione ⁊ naturalis philoſophie eſt cognoſcere vtraſqȝ naturas ſcilicet materiam ⁊ formam.

Capitulum.IIII.

DEterminatis aūt his. Poſtꝙ phs determīauit de cauſis intrinſecis: hic ꝯſequēter determinat de om̄ibus cauſis.ſ. tā intrinſecis ꝙ extrinſecis. dicit ergo ꝙ his determinatis ꝯſequēter ē inquirendū de omnibus cauſis rerū naturaliū: q2 hoc negociū ē ſciēdi grā. Scire eñ tūc vnūquodqȝ opinamur cū ei⁹ cauſas cognoſcimus. Dicit igit̄ ꝙ vno mō dicit̄ cauſa ex quo aliqd fit: cū inſit ꝙtuȝ ad cām materialē. Alio modo dicit̄ cauſa forma que eſt ſpēs ⁊ exēplū. Hec aūt ē rō ipſius qđ quid erat eſſe: q2 ſcȝ a forma ſumit̄ ꝑncipaliter diffinitio Notandū ꝙ forma pōt ſumi tripl'r. Uno mō vt dicit eſſe: et ſic đr ſpēs. Alio mō vt ē rō generādi ſibi ſimile: ⁊ ſic đr exemplū vel paradigma. Alio mō vt ē ratio intelligēdi: ⁊ ſic đr ꝙ quid erat eſſe.i. quidditas. Ampli⁹ đr cauſa efficiēs vt de eo qđ ē: vñ ꝑmū principiū mutationis ⁊ quietis vel quod ē vt cauſa conſilians: vel vt ē cā pater filij: et vniuerſaliter faciens facti. ¶ Notandū aūt ꝙ cauſa pōt accipi dupliciter. Primo q2 quedā ē principalis: quedā ſcđario coadiuuans. Scđo pōt diſtingui cā: q2 quedā ē vniuerſalis: quedā ꝑticularis. ¶ Quantū ḡ ad cām principalē.

ꝛ secundariam ait. Vñ primū principium
aut consiliās: ita ꝙ ꝑ primū principiū in=
telligat causam principalē: ꝑ ꝯsilians au
tem coadiuuantē ꝛ secundariā. Quantū
vo ad causam vniuersalem ꝛ particularē
ait pater ꝛ faciens: faciēs e ñ est vniuer=
salio: causa ꝙ pater. ¶ Deinde dicit phs
ꝙ adhuc se habet causa quemadmoduꝫ fi
nis. Hec aūt est causa cui⁹ grā alia fiūt: vt
sanitas est finalis causa ambulandi. Sunt
igit quattuor cause ꝑ se. Deīde dicit phs
ꝙ eiusdē rei possunt esse plures cause ī di
uersis generibus causarum: vt statufic⁹
ꝛ es sunt cause statue. s. efficiens ꝛ materi
alis. ¶ Consequenter dicit phus: ꝙ que=
dam sunt sibiīuicē cause: vt laborare est
causa sanitatis: ꝛ sanitas est causa laborā=
di: sed nō eodem mō: sed sanitas est cau=
sa sicut finis: ꝛ laboratio est causa sicut pn
cipiū vñ motus. s. efficiēs. Deinde dicit:
ꝙ idem potest esse causa ꝯtrarioꝝ aliter ꝛ
aliter: vt nauta ꝑ sui pñtiam eū causa salu
tis nauis: ꝛ ꝑ sui absentiā ē causa submer=
sionis. ¶ Positis speciebus causaꝝ: cōse=
quēt phs ponit eaꝝ modos dicēs: ꝙ mo
di causaꝝ sunt multi. Nā in eadē spē cau=
saꝝ ē diuersitas modoꝝ: qꝛ cā pōt accipi
vt cōmunis ꝛ ꝓpria: vt medic⁹ ē cā ꝓpria
sanitatis: ꝛ artifex ē causa cōmunis. Et si=
cut in genere cause efficiētis repit cōmu=
nis ꝛ ꝓpria: ita ī genere cause formal'. No
tandū etiam ꝙ causa cōmunis ꝛ ꝓpria du
pliciter accipi possūt: vel ſm causalitateꝫ
vel ſm ꝑdicationē, ꝛ vt sol est causa cōmu=
nis respectu vtutis pullulatiue in planta
ſm causalitatem: ꝛ artifex respectu medi=
ci ſm predicationem. Dicit autē sol cau
sā cōmunis respectu plante: quia ad plu=
res effectus se extendit. ¶ Postea ponit
phs aliā cōbinationē causaꝝ dicēs: ꝙ que
dā sunt cause ꝑ se ꝛ quedaꝫ ꝑ accidens: vt
statuam faciēs est causa ꝑ se statue ꝛ poli=
cletus ꝑ accidēs: quia accidit statuam fa=
ciēti policletū esse: et sicut policlet⁹ ē cau=
sa ꝑ accidēs: ita vlia ad policletum: vt hō
ꝛ aial ꝛ alia vlia sub quib⁹ ꝯtinet policle
tus. ¶ Dubitaret forte aliqs vtrū policle
tus vł formā sit cā statue ꝑ accñs: ꝛ videt
ꝙ non. Rō eñi actiōis etiā ꝑ se loquēdo
nō solū ē forma sꝫ etiam subiectū. Si igit
ars statufica hꝫ eē ī forte vt ī subiecto: for
tes erit cā statue ꝑ se. Dicēdū ꝙ rō agēdi
ꝑ se ꝛ pmo competit forme: si autē cōpetit
subiecto: hoc ē inꝙtuꝫ stat sub forma. Si
aūt accipit subiectū non vt stat sub forma
statue q̄ ē ratio illi⁹ actionis: accipit non
vt cā ꝑ se sꝫ ꝑ accidēs. Policlet⁹ eñi ꝑ ali=
am formā ē policlet⁹ ꝛ homo: ꝛ ꝑ aliā ē ar
tifex. Rō aūt ꝓpria faciēdi statuā nō ē for
ma ꝑ quā ē policlet⁹: vel ꝑ quā ē homo sꝫ
ꝑ quā ē artifex. Si igit subiectuꝫ nūꝙ est
ratio pncipal' agēdi sꝫ forma: nūꝙ dꝫ acci
pi vt ꝑ se: cū nō vt stat sub forma q̄ ē ratio
agēdi. Ex hoc pōt accipi ꝙ cū in eodē sub
iecto possint eē diuerse forme: quaꝝ vna ē
rō agēdi ꝛ ñ alie: subiectū ꝯsideratuꝫ sub
forma actiua erit cā ꝑ se ꝛ sub alijs cā per
accidēs. ¶ Notādū etiā ꝙ ꝑ accidēs pōt
sumi ex pte effect⁹: vt qñ nō fit illud sꝫ fit
aliqd annexū. vt apiēs fenestrā illuminat
domū ꝑ accñs: ñ qꝛ faciat lumen: sꝫ qꝛ fa=
cit aliqd ad qd sequit hmoi illuminatio.
¶ Postea ponit phs terciā combinationē
di. ꝙ alie sunt cause ī potētia: alie cause in
actu: vt edificator ē cā ī potētia edificādi
domū: ꝛ edificās ē cā ī actu. ¶ Consequē
ter ponit phs quartā combinationem di=
cēs: ꝙ cause aliqñ sunt complexe ex cā: ꝑ
se ꝛ ꝑ accidēs: ꝛ dicunt etiā simplr seu in
complexe: vt policletus ñ ē cā complexa:
nec statuā faciēs: sꝫ hoc totū: policlet⁹ sta=
tuā faciēs est cā complexa. Alteri⁹ ponit
Arist. drñtiā inter cās ī potētia ꝛ ī actu:
dicēs ꝙ cause in actu simul sunt ꝛ nō sunt
cū effectib⁹ suis: ñ sic autē de causis ī potē
tia. ¶ Ad euidentiā eoꝝ q̄ ꝑdicta sunt de
caus tria ꝯsiderāda sūt. Primū de plura=
litate cāꝝ respectu eiusdeꝫ rei. Scōm de
causalitate cause finalis: ꝛ terciuꝫ de drñ=
tia cause ī actu ꝛ ī potētia. Quantū ad p
mū pmo pmittam aliquas distinctiones.
Scdo ostēdā aliquas ꝯclusiones. De pri
mo sit illa pma distinctio ꝙ causaꝝ q̄daꝫ
sūt eiusdē ordis: q̄dā alteri⁹ ordis. Dicū=
tur aūt cause eiusdē ordinis que in eodeꝫ
genere cause sūt eque pme ꝛ sunt eiusdeꝫ

spēi. Sȝ dicūř cause alteri⁹ ordis q̄ ī eodē
genere cause sūt eēntial'r ordiate fm p⁹ et
posteri⁹: ⁊ sūt alteri⁹ spēi. Exemplū pmi:
duo hoies eq̄ pmo trahūt nauē. Exēpluȝ
scdi: hō ⁊ sol ī gnātiōe hois. Scda distin-
ctio sit illa: q̄ cāꝝ eiusdē ordis q̄dā sūt to-
tales q̄dā ptiales. Dicit aūt cā total' q̄ in
illo genere ñ indiget ad suaȝ cālitatē alia
cā eiusdē ordis secū ꝯcausante: sȝ ipa suffi-
cit p se. Sȝ cā partialis dr̄ q̄ ī illo genere
nō sufficit ad causandū effectum sine alia.
Exemplū pmi: ignis generās ignē. Exē-
plū scdi: duo hoies trahētes nauē: quoꝝ
alter non sufficeret de se ad trahendum.
¶ Tercia distictio q̄ causaꝝ q̄dā sūt eius-
dē generis q̄daȝ alteri⁹. Exēplū pmi: oēs
cause efficiētes sūt eiusdeȝ generis: ⁊ sic de
alijs. Exēplū scdi: accipiāř cause diuerse:
vna mālis: alia efficiēs vel formal'. ¶ De
scdo sit illa pma ꝯclusio: q̄ eiusdeȝ effect⁹
pñt eē pl'es cause p se alteri⁹ [illegible] generis
⁊ totales: hoc ptȝ p Aris. bi [illegible] : ⁊ ī. v.
meta. q̄r statue sūt cā: statuefa [illegible]
rū q̄libet ē cā total' ī suo genere [illegible]
ꝯclusio sit illa: q̄ eiusdē effect⁹ pñ [illegible]
res cause eiusdē generis ⁊ totales [illegible]
teri⁹ ordis: hoc ptȝ p exemplū: q̄r deus ⁊
sol ⁊ homo pducūt hoiem in esse: quoruȝ
q̄libet ē causa totalis ⁊ sufficiēs ī suo ordi
ne: ⁊ est q̄libȝ de genere efficiētis. ¶ Ter-
cia ꝯclusio sit illa: q̄ eiusdē effectus possūt
esse plures cause eiusdē generis ⁊ eiusdeȝ
ordinis si sint cause ptiales. Hoc patet p
exemplū. Sicut eīn plures hoies trahen-
tes nauē sunt cause tractus nauis: ita pr̄ ⁊
mater sunt illo mō cause plis. ¶ Quarta
ꝯclusio ē illa: Impossibile ē eiusdē rei esse
plures causas eiusdē generis ⁊ eiusdē or-
dis ⁊ totales. Hanc pbo sic: q̄r si sic: ergo
effectus nō depēdēt eēntialiter ab aliqua
causa illaꝝ. Ꝯsequēs est falsum euiden-
ter: ergo ⁊ añcedēs. Probatio ꝯsequētie
Si a ⁊ b sunt cause totales ipsius c: nō de-
pēdet ab ipa a: quia sufficiēter habet esse
p ipm b: que ponit totalis causa eius: ⁊ p
idē pōt pbari q̄ nō depēdet ab ipo b eēn-
tialiť: q̄r bȝ esse sufficienť p ipm a: qd po-
nit causa totalis: ḡ ipm c nō depēdet eēn-
tialiť nec ab a nec a b: quod est oīno ex-
tra rōem. Sed illa ratio nihil facit cōtra
scdam ꝯclusionē: q̄r cause alterius ordis ⁊
totales nō supfluūt: quatinus rōne ordis
eēntialis oēs simul requirunť: ⁊ sūt alte-
rius rōnis: qd nō est ī pposito.

Quantū ad secū-

dū articulū principalē videnduȝ est an fi-
nis causa sit efficiētis ⁊ maxie cā. Pro cui⁹
declaratiōe pmo pmittā aliquas distinctī-
ones. Scdo ad questionē rñdebo. De p-
mo sit illa pma distinctio: q̄ finis est du-
plex: vt habeť. ij. de aīa. s. finis cui⁹ et fi-
nis quo. Dicit aūt finis cui⁹ ipm obiectū
qd p opationeȝ attingiť: vt de⁹ q̄ attingiť
a bonis p opationē intellectus ⁊ volūta-
tis. Sȝ finis quo dr̄ ipa opatio qua obie-
ctuȝ attingiť: puta volitio vel intellectio.
¶ Secūda distinctio q̄ finis cui⁹ aliqñ p
opatione ī esse pducit: aliqñ nō sed psup-
ponit. Exemplū pmi de forma naturali:
q̄ p motum vel generationē pducit. Vñ
v. meta. ca. de natura dr̄: q̄ finis genera-
tiōis ē forma: ⁊ ille finis ē obiectū qd atti-
git actione trāseūte p quem pducit ī esse.
Exemplū secūdi: de⁹: ⁊ ille finis ē obiectū
qd attingiť opatiōe īmanēte: puta p actū
intellectus ⁊ volūtatis. ¶ Tercia distin-
ctio sit illa q̄ ponit ab Auicenna. iiij. me-
ta. ca. v. q̄ res dicit causata dupl'r: q̄r res
aliqñ est causata ī causalitate: aliqñ ī esse
suo. Primo efficiēs habet rōem causati re-
spectu finis nō quātum ad suū esse: ptȝ: sȝ
q̄tū ad causalitatē. Secūdo autē ē causa-
ta forma seu compositū q̄tum scȝ ad suum
esse. ¶ De secūdo dico ad q̄stionis ptem
affirmatiuā: q̄ pȝ p pħm hic ⁊ v. meta. di-
cente: q̄ finis est cā efficiētis. Cōmētator
etiā dicit q̄ ē maxime cā. Et Auicē. di-
cit: q̄ si de vnaquaq; cā eēt aliqua sciā: il-
la q̄ de fine eēt: eēt nobilior. Et ḡ ille or-
do est ī causis: q̄ finis pmo venit ī mente
agētis sub ratione boni ⁊ appetibil': agēs
aūt motum a fine pducit formā: q̄ pducta
cōicat materie: et vltimo sequit q̄ mate-
ria sustētat formā.

Sed cōtra predi cta arguit: et p̄mo q finis nō sit causa: q̄a vel ē causa sm q ens: vel sm q non ens: n̄ scđo mō: q: n̄ ē ens nulli⁹ ē cā: nec p̄mo mō: q: finis nō est cā nisi sm q mouet efficiēs ad agendū: sed qn̄ finis est: nō mouet efficiēs sed cessat a factiōe: g̃ 7c. ¶ Scđo arguit sic: q nō sit cā efficiētis: q: sic seq̄rent duo incōueniētia. Primū q idē respectu eiusdē e ēt cā 7 causatū: qđ patet ex hoc: q: etiā ip̄m efficiēs ē causa finis sicut ecōuerso: vt habet in textu. Scđm inconueniēs est: q ī demōstratione erit circulus: qđ p̄z sic: q: demonstratio p̄p̄ter q̄d est p cām. Cū ergo efficiēs sit cā finis: poterit p efficiēs demōstrari finis. Si etiā finis sit cā efficiētis: g̃ p finem poterit demōstrari: 7 sic erit circulus. ¶ Tercio arguit sic: q finis nō sit maxime causa: q: finis ē cā extrinseca: g̃ nō ē maxime causa. Consequentia patz: q: materia 7 forma q̄ sunt cause intrinsece: magis vident ꝯferre ad esse rei q̄ cā extrīseca. ¶ Ad ista argumēta respōdeo. Ad p̄mū dico q finis ē cā sm q est ens in mente artificis: sic eīn mouet agentē in rōne diligibilis. ¶ Ad scđm de primo incōueniēte dico q nō est incōueniēs idē esse cā 7 causatū causalitate diuersimode dicta: t̄n ī eodē genere causalitatis ē impossibile. Un̄ efficiēs est causa finis: 7 p ꝯsequens prius in rōne cause efficiētis: finis aūt ē cā efficiētis: 7 p ꝯsequēs prior in rōne finis. De scđo incōueniēte dico: q nō est circulus in demōstratione qn̄ nō est vtrobiq̄ idē genus demōstrationis: quod nō est in p̄posito: q: sicut cā ē equoca ita et demōstrationes. ¶ Ad terciū cū dr q cause intrinsece sunt magis cause. Dicendū q falsum ē: q: illa que est p̄ma causalitas oīm ē verior: tal̄e causalitas finis: q: oēs alie causalitates dependēt a fine vt dictū ē. Un̄ verū ē q effect⁹ dependet a causis intrinsecis imediati⁹ 7 p̄p̄inquius: nō tamē magis simpliciter.

Quantū ad terciū articulū p̄ncipalē. s. de d̄ria cause in actu 7 ī potētia: dicit p̄hs hic 7 ī. v. meta. q cā ī actu 7 effect⁹ ī actu simul sunt et nō sunt: nō de cā 7 effectu ī potētia. Ad cui⁹ euidētiā dico tria s̄ mēte doc. subtil̄ ī. v. meta. Primū ē q illa d̄ria inter cām in actu 7 ī potētia respectu effectuū p̄portionabiliter acceptorū nō ē accipiēda q̄tum ad ip̄as relationes cause ad effectū: q: sic simul est cā ī potētia 7 effect⁹ ī potētia sicut cā ī actu et effect⁹ in actu. Nā oīa hec referunt vno genere relatiōis. s. scđo mō. Sz veritas hui⁹ dicti attendēda ē de fundamētis relationū: vt sit sensus q relatio cause ī actu 7 effect⁹ ī actu: nō pōt fūdari nisi in ente ī actu: 7 ideo simul sunt et non sunt sicut relatiōes: ita 7 fundamēta ear̄. Sed relationes cause in potētia 7 effect⁹ in potētia nō requirūt fundamēta ī actu: 7 ideo nō oportet fundamēta eor̄ simul esse licet relatiōes simul sint: nō oportet eīn simul esse edificatorē 7 edificabile: q: edificabile pōt esse in mēte in potētia. Scđm dictū est q ista d̄ria nō ē intelligēda de fundamētis relationū in q̄tū fundamēta sunt: q: sicut sunt vtreq̄ relationes vtriusq̄ simul sunt 7 nō sunt: 7 fundamēta in q̄tū fundamēta sunt: cū sine illis vt sic nō sint relatiōes. Sed est intelligēdū de fundamētis compatis ad existentiā: q: in cā 7 in effectu ī actu: si vnū fundamentū existit 7 aliud: nō sic aūt de cā in potētia 7 effectu. Terciū dictū q ista d̄ria nō ē intelligēda de fundamentis absolute acceptis: nō sub relationib⁹. Nō eīn sequit q si vnū fundamentū existit. s. cause ī actu q effect⁹ existat: q: fundamentū actu absolute pōt esse sine relatiōe: sed si fundamētū ī actu sub relatiōe existat actu: tūc etiā fūdamentū effectus sub relatiōe effectus in actu existit in actu: nō sic de causa in potētia respectu effectus in potētia.

Sed cōtra predi cta arguit: 7 videt q causa p̄ticularis ī actu nō sit simul cū effectu p̄ticulari et in actu: q: si sic: g̃ ī p̄ncipio mot⁹ cessat mot⁹.

Consequēs est euidēter falsum: ergo ꝛ añ cedēs. Probatio ꝯsequētie: qꝛ habitibus p̄sentibus cessat motus: ex .j. de generatione. Accipiat ergo aliquod efficiēs p̄ motū: certū est ꝙ ī principio mot⁹ ē efficiēs ī actu: q̄ē effect⁹ ī actu ſʒ existēte effectu ī actu cessat mot⁹: ḡ cessat mot⁹ ī p̄ncipio. Preterea mouens ē naturalit̄ prius moto: vt dꝫ iiij. meta. ergo pōt esse sine illo: sicut pri⁹ potest esse sine posteriori: ergo cā in actu sine effectu in actu. ¶ Preterea scitum in actu est sciētie cā in actu: sed scitū in actu potest esse sciētia nō existente ī actu: ergo cā ī actu pōt esse sine effectu in actu. Probatio minoris: qꝛ in tercio modo relatiuorū referunt: vbi nō est mutua dependētia quia scientia depēdet a scito ꝛ non ecōuerso. ¶ Preterea deus est semp̄ cā in actu: si igit cā in actu ꝛ effectus in actu simul sūt: sequit ꝙ effectus semp̄ fuisset in actu: ꝛ sic mūdus fuisset ab eterno: quod est falsuꝫ ꝛ hereticū. Q̄ autē deus semp̄ sit cā in actu ptꝫ: qꝛ si nō: tūc prius fuisset causans ī potētia: ꝛ postea in actu: ꝛ p̄ consequens fuisset mutatus. ¶ Ad primū dico ꝙ consequētia non valet. Ad ꝓbationē dico ꝙ eodē mō quo agēs p̄ motū est ī actu: effect⁹ ē in actu modo p̄exposito: sed dū motus est ipm̄ agēs nō est causa in actu facti esse vsqꝫ ad vltimū instās: accipiēdo tamen effectuꝫ respectu cuius ē mouens in actu: ille effectus ē in actu .s. ipm̄ fieri: quia dū mouet nō est cā in actu nisi ipius fieri: sed in vltimo ē cā in actu facti esse: ꝛ tunc effect⁹ ꝛ cā simul sunt: ꝛ non sunt ī actu. Vñ si cā ē in actu in fieri: simul erit effectus ī actu in fieri: si cā est in actu in facto esse: erit simul effectus in actu in facto esse. Quādo ergo dꝛ ꝙ habitib⁹ p̄sentibus cessat mot⁹: dicendū ꝙ presente habitu .s. effectu i[n] facto esse cessat motus ꝛ nō aliter: sic autem est tm̄ p̄ns in fine motus ꝛ nō in p̄ncip[io]: vel in via ad terminū ad quē. ¶ Ad secūdū de .iiij. meta. dicendū: ꝙ mouens ē [si]mul natura cū effectu: accipiēdo ita vt sūt sub relationibus modo p̄dicto: tamen res subiecta mouens est prior re in qua fundatur relatio effectus: phs autē loquitur de fundamētis nō de relationibus. Dictuꝫ ē aūt ꝙ differētia illa attendēda est non de fundamētis absolute: sed vt sunt sub relationibus. ¶ Ad terciū dicendū: ꝙ scitum in actu ꝛ scientia in actu simul sunt et non sunt. Et cū dicit ꝙ referunt tercio modo dico ꝙ falsum ē: nisi accipiendo scientiaꝫ in actu ꝛ scibile: non autem scitū. vnde accidit scibili ꝙ sciat: quod intelligendū est de re subiecta: scꝫ de lapide vel de ligno: hoc tamē non obstante scibile inquantum scibile s̄m se ꝛ essentialiter refert ad scientiā in potētia: ꝛ scientia in potētia ꝛ scibile in potentia simul sunt ꝛ non sunt. Nec accidit scibili vt sic ꝙ sciat in potētia. Accidit tamen lapidi ꝙ sciat: sicut accidit iohanni ꝙ sit pater: nō tamen accidit patri ꝙ sit pater. Unde sicut sciētia in potētia essentialiter depēdet a scibili in potentia: ita ecōuerso: ꝛ sicut scientia etiam in actu depēdet a scito in actu: ita ecōuerso. Probatio huius: quia scibile nō est scibile nisi quia eius potest esse sciētia. nam si eēt scibile ꝛ eius nō esset scientia in potētia: eēt scibile ꝛ non scibile: ergo in ratione scibilis vt scibile est includit scientia in potentia vt suum p̄ se correlatiuū. ¶ Ad quartum de deo negat antecedens: quia deus semp̄ fuit: nō tamen fuit semp̄ causa ī actu. Quādo dicit ꝙ tunc esset mutabilis: dico ꝙ non valet: quia agens voluntarium cuiusmodi de⁹ ē: volūtate antiqua nō mutata potest causare quādo placet sine mutatiōe sui. Exemplū: si vellē mō me scribere cras: ꝛ p̄ actum volūtatis ponere sc̄ptură in esse: ita vt ꝙ volitione mea qua hodie volo librū esse cras sc̄ptū: liber cras ꝓducet in esse: ibi nulla esset mutatio ex p̄te mei: sed solū ex p̄te libri ꝓducti de non esse ad esse: sic de⁹ ab eterno voluit res eē ꝓ tempore: ita ꝙ p̄ illam volitionem qua ab eterno voluit res temp̄alit̄ ꝓduci: ipe res sunt t̄p̄aliter ꝓducte nulla facta mutatione ex p̄te sui: sed solum ex p̄te rerum ꝓductaꝝ de non esse ad esse: ꝛ de quo magis habet videri in theologia.

Ca. V. De causis p̄ accidēs.

Dicitur autē fortu
na ⁊c. Post q̄ determinauit de
causis ꝑ se: hic ꝯsequēter deter
minat de fortuna et casu que sunt cause ꝑ
accidēs. Circa quod possit dubitari: vtrū
de casu ⁊ fortuna que sunt entia per acci-
dens possit esse sciētia: cum scientia sit de
necessarijs: de quo vide. vj. metaph. ca.
ij. Dicendū q̄ de corruptibilibus ⁊ de cō
tingētibus potest esse scientia inquātū de
his formari possunt incorruptibiles ⁊ ne-
cessarie rōnes. Dicit ergo phs q̄ quidā
credūt nihil esse fortunā ⁊ casum: ⁊ nihil
fieri a fortuna ⁊ casu: sed quecunq̄ nos di
cimus esse casu aut fortuna: omniū illorū
dicunt esse aliquā causam determinatam:
vt veniēdi a fortuna in forū: ⁊ inueniendi
debitorē quē volebat: ⁊ antē q̄ veniret ad
forū nō est opinatus eū inuenire: huiꝰmoi ve
niendi vel inueniēdi causa determinata ē
venientē velle emere. Silr autē ⁊ i alijs
que dicunt̄ fieri a fortuna: semꝑ est accipe
re aliquā causam determinatā: sed nō for-
tunā: fortuna eñ nullius ē causa. Posset
autē sm Cōmentatorē sic formari rō: Cū
fortuna videat̄ esse de genere causarū: si
fortuna esset aliquid esset alicuius cā: sed
nullius est causa: ergo nihil est. Hāc opi-
onē improbat phs dicēs: q̄ multa sunt et
fiūt a fortuna ⁊ casu que nō ignorātes: quo
niam est inferre vnūquodq̄ taliū i aliquā
causam eorū q̄ fiunt: id est in aliquā cām ꝑ
se: sicut dicit rō antiquā destruēs fortunā
⁊ casū: hoc tñ nō obstāte: q̄. s. vnūquodq̄
est reducere i causam ꝑ se. Alia eorū que
videmus dicunt omēs esse a fortuna: talia
autē nō a fortuna. ¶ Pro quo notandū q̄
omē ꝑ accidēs reducit̄ ad per se. Illud dr
esse ꝑ accidēs quod ē per aliud. Tūc que
ram de illo alio: vtrū sit per aliud sed nō
abire in infinitum: est ergo deuenire ad ꝑ
se. Nō ergo obstāte q̄ omia reducunt̄ in
per se: multa tamē sunt per accidēs. Fri-
uola est ergo ratio dicens nihil esse fortu-
nā: vel nihil esse per accidens: quia omia
reducunt̄ in per se. ¶ His p̄missis ostēdit
phs quid est casus ⁊ fortuna. Circa qđ sci
endū: q̄ p̄ncipaliter phus videt̄ insistere
ad inuestigandū diffinitionē fortune: q̄r
inuestigata diffinitiōe fortune: de leui ptz
quid ē casus: diffinitio eñ casus ꝯtinet̄ in
diffinitiōe fortune sicut diffinitio generis
in diffinitiōe speciei vt patebit. Diffinit igit̄
phs fortunā sic: Fortuna est cā ꝑ accidēs
in his que sunt raro in agentibꝰ ꝓpter fi-
nem ⁊ a ꝓposito. Dicit̄ in his que sunt ra
ro: quia in his que fiūt semꝑ vel frequēter
nō est fortuna. Notandū insuꝑ q̄ non in
omibus que fiūt raro sm se est fortuna vl
casus. Que eñ sunt sm intentionē: licet
fiāt raro: nō tamē sunt a fortuna. Sed i ꝓ
posito illa dicunt̄ fieri raro ⁊ sunt a fortu-
na q̄ sunt p̄ter intentionē agentis ⁊ inopi-
nata. Patet etiam q̄ fortuna est cā ꝑ acci
dens: q̄r infinita. i. indeterminata: cā au-
tē per se est finita ⁊ determinata. Oīa eñ
sunt cā ꝑ accidēs que pñt accidere cause
per se. Infinita autē. i. indeterminata vni
accidūt: vt edificatori pōt accidere esse al-
bū musicū ⁊c. ¶ Dicit ꝯsequēter in agen
tibus ꝓpter finē. vñ ponit phs q̄ quedā
g[illegible] ꝓpter finē quedā nō. Cōtra: q̄r omē
[illegible] agit ꝓpter finem: ⁊ qui tollit finem
[illegible] llit omnē actionē. ij. meta. Ad hoc re-
spōdet Cōmentator: q̄ aliqua sunt nō pro-
pter finē: q̄r nō habēt finē deliberatū: vt
ꝯfricatio barbe vel eleuatio festuce: q̄ ta-
men hñ habēt finē imaginatū: quia licet
hñ fiāt sine deliberatione: nō tamē fiūt si-
ne imaginatiōe. In istis ergo nō est fortu
na. Finaliter dicit̄ in his que fiūt a ꝓposi-
to. i. ab intellectu: nō a natura. Unde di-
cit phs: q̄ fortuna nō est nec i infantibus
nec alijs nō agētibꝰ a ꝓposito. Addit aūt
phs q̄ tam illa que fiunt a ꝓposito: q̄ illa
que fiūt a natura sunt ꝓpter finē. ¶ Con-
sequenter ponit duplicem fortunam. s. bo-
nam et malā. Eufortuniū autem dicit esse
valde bonam fortunā: ⁊ diffortuniū val-
de malā. ¶ His p̄missis dat drñtiā inter
fortunā ⁊ casum: dicēs q̄ differētia est in-
ter hec: quia casus est in plus q̄ fortuna:
⁊ quasi genus ad ipā. Omis eñ fortuna
est casus: sed nō econuerso. Uñ fortuna di-
cit̄ esse i his que agūt a ꝓposito et ꝑ intel-

lectā: que quidē libere agūt: ꝛ sūt dn̄i sui actus. Casus vo ꝑ se vanū: id est frustra: quod est ꝓpinquū casui est tam in his que agunt a ꝓposito ꝙ in alijs: vt equus fugiens a bello casu venit ad stabulum: ad qḋ veniens saluatus est: sed hoc fuit per accidens: quia nō veniebat ad stabulum vt saluaret: sed forte causa cibi: et tripoda casu cecidit ꝛ facta ē sedes: ſ3 hoc fuit ꝑ accn̄s: q: nō cecidit causa sedendi. Tripoda eni vel aliquod graue cadens ꝑ se tēdit ad centrum: ꝙ autē cadat sic disposita ꝙ homo possit sedere in ea: hoc est casuale. In talibus aūt que nō agūt libere ſ3 solo instictu nature: que videlicet magꝭ agunt ꝙ agāt nō ē fortuna sed casus ē tā in his ꝙ ī alijs Talia etiā nō dicūt ꝓprie eufortunata vl' disfortunata: ſ3 tn̄ metaphorice ꝛ similitudinarie. ¶ Dicit aūt pħs ꝯiter: ꝙ fortuna ꝛ casus reducunt ad genus cause efficientis: q: casus ꝛ fortuna sunt aut eorū q̄ sunt a natura vel ab intellectu: et tūc supplēda est rō ꝙ intellectus ꝛ natura sunt cause efficiētes. Notādum ꝙ pħs dicit ꝙ ꝑ se vanū est ꝓpinquū casui: hec eni ꝯueniunt et differunt. Conueniūt: quia vtrūqꝫ habet esse ī agentibus ꝓpter finem. Nisi eni aliquis ageret ꝓpter finem: nūꝙ̄ contingeret ei aliquid frustra. Ex hoc eni aliqḋ dicit fieri frustra vel vane: quia agēs nō cōsequit finem intentū. In hoc tamen differūt: quia vanū est ꝑ cōpationē ad finem inquātum in finem nō attingit. Casus vo ꝑ cōpationem ad finē inquantum attingit aliud quod nō est finis: vt si finis deambulationis sit depositio cibi: nō tamen inuētio debitoꝝ sit finis: si nō deponat cibus deambulatio erit frustra: si autē inueniat debitor erit casus. Notādū insuꝑ ſm Scotū ī quotꝭ. ꝙ fortuna nō ē aliqua ꝑ se cā distincta a natura ꝛ itellectu sine ꝓposito: imo eadē volūtas que respectu effectꝰ est ꝑ se causa eadē respectu effectus euenientis nō intēti dicitur esse fortuna. ¶ Itē nota ſm eūdem ꝙ nihil sic euenit a fortuna q̄n eueniat ab aliqua causa ꝑ se intēdēti. Iuxta illud Platonis ī Thimeo: Nihil est cuiꝰ ortū nō p̄cessit legittima ratio. Sub intētione eni cause ꝑ se cadūt oēs effectus: sed quādo alicuius effectus non apparet causa proxima siue ꝑ se intendēs tūc ille effectus dicit esse fortuitꝰ siue casualis. Vn̄ si aurum sit ibi: ꝛ aliquis fodiēs ipm̄ nō intēdēs inueniat: hoc est quia est magis dispositꝰ vt cā vniuersalis ipm̄ moueat ad hoc bonū magis ꝙ ad aliud.

Capitulum. VI.

Quot aūt sunt cause. Postꝙ pħs determiauit de oībꝰ vniuersaliter causis: hic ꝯsequēter ostēdit ꝙ de talibus ꝯsiderare ad naturalem spectet. Dicit ergo: ꝙ pħi erit ꝯsiderare de quattuor causis: quia in demōstratōe his vtit. Dubitaret forte aliquis vn̄ est ꝙ ad naturalē spectat demonstrare ī oībus causis. Ad quod respondet Commētator: quia in quo est materia sunt oēs cause: quod patet. Materia eni nō est in actu nisi ꝑ formā: nec materia habet cognosci nisi ꝑ analogiā ad formā: ſ3 igit res habet materiā: de necessitate habet formam. Rursus: quia materia dicit quid ī potētia: ꝛ quod est ī potētia nō agit ex necessitate res habēs causam materialem habet causam efficientē: que materiā reducit ad actū. Et q: efficiēs nō agit nisi ꝓpter finē: de necessitate ꝯcurrit ibi causa finalis. Naturalis igit cuius est ꝯsiderare oīa materialia est ꝯsiderare omnes causas. Ostēdit ergo pħs p̄mo: ꝙ naturalis ē cōsiderare seu cognoscere oēs causas: ꝛ ꝯsequēter ꝙ habeat demonstrare ꝑ oēs causas. Premittit duo p̄ambula. Primū ē ꝙ multotiēs tres cāe veniūt ī vnā: q: forma ꝛ finis coincidūt ī vnū numero ꝛ efficiens cū forma ꝛ fine ī vnū specie. Homo eni hoiem generat: quia ergo homo generās ꝛ genitus sunt vnuꝫ specie forma generātis: que ratio agēdi ꝛ principiū actionis est eadē specie cum forma geniti que est finis materie ꝛ ꝑfectio eiꝰ. Materia ergo nō coincidit cū alijs causis: sed alie tres coincidūt in vnū. Et notādum ꝙ dicit multotiēs: quia nō semꝑ. Vn̄ finis dicit dupliciter: vt ait Comen-

tator: scz finis generationis et geniti. Fi-
nis generationis homis est ipa forma hu
mana: sed finis geniti est pfectio quam ac
quirit genitus p suas opationes: vt finis
naturalis homis geniti est felicitas. Co-
incidunt ergo in vnū finis generationis et
forma: nō autem finis geniti. Efficiēs eti-
am in generatione vniuoca coincidit cū
alijs: non aūt efficiens i generatione equi
uoca. Sol eñi nō est calidus formaliter et
nō cā efficiens colorum. ¶ Consequēter po
nit secundū pambulū dicēs: q̄ phicus te-
net omnino considerare quecunq̄ mouent
mota: quē autē mouent non mota: nō sunt
amplius phice cōsiderationis: qr talia non
habēt in seipsis principium motus: sed cum
mouēt sunt immobilia: vt deus et intelli-
gentie. Ex secūdo pambulo infert: q̄ ad
naturalē spectat cōsiderare de materia et
forma et efficiente: qr si phisicus habet cō
siderare motus et generationes rerum: ta
men ad generationē rerū tres cause con-
currunt. s. forma que p generationē fit: et
materia que generationem sustinet: et ef-
ficiens que generationem facit: oportet
phm considerare de tribus causis pdictis.
¶ Deinde pbat q̄ spectat ad naturalem
considerare de fine: qr forma et finis sunt
idē numero: vt dictū est in primo pambu
lo: ergo si naturalis cōsiderat de forma: cō
siderat etiā de fine. Notandū tamē q̄ licz
eadē res sit forma et finis: non tñ sub eadē
rōne. Dicit eñi forma inq̄ tū dat esse ma-
terie: finis aūt vt terminat motū.

Capitulum. VII.

Ex penitus reddē-
dū. Postq̄ phus ostēdit q̄ opor-
tet phisicū cognoscere omes cau
sas: hic cōsequēter ostēdit q̄ spectat ad eū
demonstrare p quodlibet gen⁹ cause. Ad
cuius euidentiā sciendū: q̄ tollēs naturā
agere ppter finē tollit oēm demonstratio
nem naturalē. In naturalib⁹ eñi finis im-
ponit necessitatē efficiēti: efficiēs forme:
forma materie. Tollēs igit finē tollit om
ne efficiēs: qr nullū agens agit nisi inten-
dēdo finē. Si aūt tollat omne efficiēs: tol-
lit omis forma: destructa aūt omi forma
nulla remanebit materia. Ex quo manife-
ste ptz: q̄ tollens finem in naturalibus tol
lit omne genus cause: tollēdo aūt omne ge-
nus cause tollit omnē demonstrationem.
Si ergo volumus in phisicis demonstra-
re: supponendū est naturā agere ppter fi-
nē. Rursus si demonstrare volum⁹ in na
turalibus: supponendū est in eis aliquā
necessitatē esse: cū demonstratio nō nisi ex
necessarijs fieri habeat. Primo ergo ostē
dit phs naturā agere ppter finē. Secun-
do quō se habeat necessarium in phisicis.
Circa primū pmo ponit opinionem anti-
quorum dicēs: q̄ antiqui reducunt oēs effe
ctus naturales in materiā. Si autē pone
rent alias causas parum de illis curabāt: qr
paucorum effectuū reddebant rationes p il-
las. Ponebāt ergo naturales effectus eē
ex necessitate materie: et nō ex intentione
finis: vt si aial corrumpit: qr nullus agēs
p se intēdit corruptionem. Dicebāt ergo
hoc accidere ex necessitate materie: qr vi-
delicet componit ex cōtrarijs. Imagina-
bant eñi sic esse naturalia: sicut si dicere-
mus de domo lapides grossos inferi⁹ esse
ex necessitate materie qr grauiores: ligna
vo superius qr leuiora: et nō ppter aliquē fi
nē. Sic ergo imaginabant esse in natura-
libus: vt quia talia habēt materiā sic dis-
positam: vt quia sunt calida vel leuia: ideo
sic se habēt. Alia vo habētia materiā ali-
ter dispositā aliter se habēt. ¶ Ponit er-
go phs rationes eorum dicēs: q̄ Jupiter. i.
deus vel orbis pluit: nō vt augmētet fru-
mentū: sz ex necessitate materie: qr aquā
sursum ductam oportet congelari: et cōge
latā oportet deorsum venire. Si igit con
gelatio a nullo agēte intendit: oportet ip
sam esse ex necessitate materie. Secundo
hoc idem pbat sic: Si pluuia esset ppter
augmentū frumēti vel aliquid aliud i na
turalibus esset ppter finē: tūc in talib⁹ nō
contingeret cōtrariū illius finis: sz pluuia
non solū augmentat frumentū sed destru-
it: vt cū pluit frumēto existēte i area: igi-
tur pluuia non est ppter frumentū: nec p
cōsequens aliquid phisicū est ppter finem.

¶ Hanc opinionē reprobat philosophus dicens q hoc est impossibile: quia queciiq sunt a natura aut fiūt sicut semp: aut sicut frequēter. Illorū autē que fiunt a fortuna vel a casu nihil fit sicut semper aut sicut frequenter. Nam pluere multotiens quod fit in hyeme nō videt esse neqz a fortuna nec a casu: sed si forte plueret sub cane sicut etiā caumata est calorez fieri sub cane nō est a casu. Sed si forte hyeme essz calor esset a casu. Si igit naturalia nō sūt a casu fm semper aut frequenter: igit sūt ppter finē. ¶ Notandū q pluuia sub cane z calor in hyeme aliquādo habent esse quia effectuū hic existentiū nō solum causa est s. l: sed alij planete. Licet ergo sol i hyeme nō habeat calorē generare vl' estū tamen hoc nō obstāte erit calor in hyeme quia mars vel alius planeta calidus erit in signis calidis: z quod dictū est de calore vel caumate respectu hyemis: intelligendū est d pluuia respectu canis. Canis eni est quedā stella sub qua sol existēs tantū estū generat: vt nō sit aptū natuz tempus ad generationē pluuie. De hoc vide vj. meta. ca. ij. Itē sic arguit phus: quia ars imitat naturā: vel perficit aliquando que natura nō potest operari: si igit artifex agat ppter finē: a fortiori natura aget. Notandū q ars perficit naturā: quia natura est determinata ad vnū: ars vo quia nō sic determinat: pōt in rebus naturalibus aliquas formas inducere quas nō potest ipsa natura. Uirtute eni artis potest iuuari natura: vt celerius z facilius consequat intentū. Imitat autē naturaz: quia cū intellectus noster teneat infimū gradū in genere intelligentiaz z imitet eas: oportet q ars intellectus nostri aliquo mō imitet naturā: in qua refulget opus z ars intelligentiaz. Itē arguit phs q nos videmus aīalia agere ordinate z ppter finem: vt aranee faciendo telā: z formice ɔgregādo grana. Uidem etiā q plante faciūt folia p coopertimēto fructuū: z habent radices deorsuz gratia accipiendi nutrimētū: oīa aūt talia sunt solo instinctu nature. Pro quo sciendū q formice z hmoi aīalia nō agūt ex arte vel deliberatiōe: p arte eni operātes in eadē specie fm magis z minus subtilē intentionē magis z minus subtiliter operant: que ergo in eadez specie vniformiter agunt: nō operant ex arte: sed ex instinctu nature. Arance aūt eodē modo faciūt telā z hyrundines niduz. Si ergo talia agunt ppter finē: quia hyrundines faciūt nidos ppter filios conseruādos: patet q natura agit ppter finem. Respōdet aūt phs ad motiua in oppositū opinantiū remouēdo difficultatē sumptaz ex errore vel ex peccato nature: quia nos videmus in his que sunt fm artē contingere peccatuz z errorem: vt medicus aliquādo nō recte medicat: z tamē hoc non obstāte ipsi phisici nō negabant finē in artificialibus: quare nec ppter huiusmodi errorē ratio finis est neganda a naturalibus. Siue ergo fiat pluuia tēpore messis z destruat frumentū: siue fiāt monstra ex corruptione seminis: hoc est p accidens: z in paucioribus: nec ppter hoc arguitur naturā nō agere ppter finē. Et si arguat q natura nō agit ex deliberatiōe: respondet q ex hoc nō sequit quin agat ppter finē: quod pbat in simili de arte. Licet eni ars agat ppter finē: nō tamē artifex semper deliberat. Et ponit exemplū: quia citharista perfecte habituatus nō deliberat tangēdo cordas cithare. Si eni cū tāgit vnā cordā deliberet anteq tangat aliam: tollet consonātia: quia nimiū eēt spaciū temporis inter tactū vnius corde z alterius. Natura igit agit ppter finē q cognoscat finē: sed quia dirigit a cognoscēte. s. ab intellectiua naturā agente. Natura igit dicit intēdere finē inquantū intelligētia ppter finē agit mouendo naturā: z hoc sufficit. Un licet in nobis voluntas agat ppter finē: nō tn cognoscit: sed ab intellectu dirigit.

Capitulum. VIII.

Quod autem ex necessitate zc. Hic cōsequēter determinat phus qualiter reperitur necessariū in rebus phisicis. Querit

igiẗ phs vtrũ necessitas ponẽda id est su-
mẽda sit in rebus phisicis ex pte materie
que est necessitas simpliciter absoluta vel
ex pte finis que est necessitas ex suppositi
one seu cõditionata. Et rephendit antiqs
ponẽtes necessitatez in rebus naturalibꝰ
ex parte materie. ¶ Pro quo notandũ: ꝙ
in rebus naturalibus nõ est ponẽda neces
sitas ex pte materie eodẽ modo quo anti-
qui ponebãt. s. ꝙ huiusmodi necessitas su
menda esset principaliter ex parte mate-
rie: cũ sumenda sit principaliter ex pte fi-
nis. Licet bñ possit sumi aliquãdo neces
sitas ex parte materie: vt tactũ est pmo de
corruptione animalis. Probat ergo phs
intentuz ex similitudĩe quã habet finis in
naturalibus cũ fine ĩ artificialibus. Dicit
ergo ꝙ domus in artificialibus nõ est fa-
cta pncipaliter ex necessitate materie: sed
causa abscondẽdi ꝛ saluãdi ipas res: licet
nõ possit fieri sine materialibꝰ principijs.
Similiter igiẗ est in alijs tam naturalibꝰ
ꝙ artificialibus: in quibus est agere pro-
pter aliquid. s. propter finem. Necessitas
enĩ materie oritur a fine: quia vt talis fi-
nis sequaẗ: oportet materiã sic disponi: vt
serrã esse ferreaz ꝛ dentatã: vt sit apta ad
secanduz. Sic est de materia in ordine ad
formã substantialẽ que est finis generati-
onis. Concludit igitur ꝙ necessitas ĩ na
turalibus est ex suppositione finis: nõ ꝙ fi
nis sit necessarius: sed quia imponit neces
sitatẽ alijs causis. Si arguatur cõtra hoc
quia ponit finis necessitatẽ alijs: ergo est
quid necessariũ. Dicẽdum ꝙ ibi est falla-
cia figure dictionis mutãdo quo in quid.
Finis enĩ est illud quo aliqua sũt necessa-
ria: nõ tñ ppter hoc sequiẗ ꝙ sit qd neces-
sariũ: qꝛ enĩ denoĩatio est a forma: ideo
illud qd ẽ formaliter tale absolute dꝛ tale
sed quod solũ est vĩtualiter tale: ꝛ ẽ ratio
quare alia dicunẗ talia non diciẗ absolute
tale. Scdo arguit phs: qꝛ finis ĩ naturali
bus se habet vt pncipiũ: ꝛ que sunt ad fi-
nẽ vt ꝯclusio: ꝛ tũc supplẽda est rõ: cũ pn-
cipia imponãt necessitatẽ ꝯclusioni: iõ ra-
tio necessitatis in naturalibus pncipaliẗ
sumenda est ex fine. Subdit rõem quõ fi-
nis habet rõem pncipij: nõ quidẽ actiõis
vel quo ad executionẽ sed ratiocinatiõis:
id est quo ad intẽtionẽ: quia videlicet a fi
ne incipimus ratiocinari de his que sunt
ad finẽ. ¶ Dubitaret forte aliquis quõ ve
rũ sit qd dicit phs: ꝙ ĩ naturalibus sumẽ
da ꝛ reddẽda est necessitas ex suppõne et
nõ simplr. Dicenduz ꝙ simplr vt ad pñs
sufficit põt dupl'r sumi. Primo vt idez est
qd vniuersaliter ꝛ sp. Scdo põt sumi put
idẽ est qd absolute sumptũ: quod enĩ ẽ re
spectiue: tale diciẗ esse nõ simpliciter tale
Oĩbus istis modis possumus dicere ne
cessitatẽ naturaliũ sumendã esse nõ simpli
citer Primo enĩ hmoi necessitas nõ ẽ sim
pliciter: qꝛ nõ est sp: imo vtplurimũ natu-
ralia sunt vt frequẽter. Secundo natura
lia dicunẗ esse nõ simplr: qꝛ nõ habẽt ne-
cessitatẽ absolutã. Necessitas enĩ materie
est necessitas absoluta. Que enĩ cõtingũt
ex necessitate materie vt mors ꝛ corruptõ
ꝛc. talia sine relatiõe ad finẽ ꝛ absqꝫ intẽ-
tione eius esse habẽt. Sed naturalia que
sunt intẽta a natura nõ habẽt ꝯtingere ni
si p relationẽ ad aliud: vt ex ĩtẽtiõe finis.
Notãduz insuper ꝙ licet finis sit causa eo
rum que sunt ad finẽ: tamẽ in via genera
tionis ꝛ tempe posterior erit oĩbus illis
Materia enĩ intelligiẗ prior his quorum
est causa. Cũ ergo priora imponãt necessi
tatem posterioribus simplr: ideo materia
diciẗ necessaria simpliciter. Quia vo po
steriora nõ imponãt necessitatez prioribꝰ
nisi ex suppõe: iõ dicit phs: ꝙ sumẽda est
necessitas ex pte finis ex suppõe. Uel pos
sumꝰ dicere ꝙ necessitas ex materia ẽ ne-
cessitas simplr ꝛ absolute. Nã si necesse ẽ
corrũpi aĩal: qꝛ compositũ ex ꝯtrarijs: hu
iusmodi necessitas ẽ simpliciẗ ꝛ inevitabi
lis: necessitas aũt ex pte finis ẽ necessitas
ex suppositiõe: qꝛ si necesse ẽ hr̃e aliqd p
pter finẽ ꝯsequendũ: vt nauigiũ ad mare
trãsfretandũ: hmoi necessitas nõ ẽ absolu
ta: sꝫ ad talẽ finẽ ꝯsequendũ. Finaliẗ ostẽ
dit. p. necessitatẽ ĩ naturalibꝰ sumẽdã ali-
qñ mõ ex pte mãe: qꝛ ĩ diffõne põiẗ aliqñ dve
mãle. Diffinitio aũt ẽ necia ĩ demõstratõe
qre ad hñdã cõpletã demrãtiõez ĩ nãlibꝰ

aliq̃ modo necessaria est materia. Fiunt nãq; res naturales ex pncipijs materiali bus hñtibus aptitudinẽ ad formã que est finis generatiõis: ꝛ sic l3 ibi fit necessitas materie: nõ tamen pncipaliter: q2 rõ necessitatis sumit ab ipo fine.

Finit liber secũdus Sequitur tertius.

Quoniaz autẽ natura ꝛc. Postꝙ .p. in duo bus libris pcedentibus determiauit de pncipijs motus in pte ista icipit de terminare de motu q̃ est passio subc corporee inq̃tũ naturalis Dicit ergo qm natura est principiũ motus: ꝛ scia nobis ẽ de natura: ideo optet nos naturales non ignorare q̃d sit motus: q2 ignorato motu necesse est ignorare naturã. Qd põt sic in telligi: q2 cũ suba corpes inq̃tũ naturalis sit subm huius scie ꝛ motus eius passio. nõ possumus hre plenariã noticiã de natura siue suba naturali nisi cognoscamus motũ: q2 in q̃libet scia inquirunt passiões subiecti. Dicit ergo ꝙ determinandũ est de motu ꝛ de ꝓsequẽtibus ipm sc3 infinito: loco: vacuo: ꝛ tpe Quia eñ motus est de nũero cõtinuoꝝ: ꝛ q2 infinitũ ponit in rõe cõtinui: iõ õt pmo esse determinandũ de infinito. Continuũ eñ est diuisibile in infinitũ. Adhuc aũt sine loco vacuo ꝛ tpe impossibile est esse motũ: ideo determinãdũ est etiã de istis. Dicit etiã .p. ꝙ de his determinandũ est vniuersaliter et in cõi cũ iste liber sit cõmunis ad omnes libros philosophie naturalis. Notandũ insuper ꝙ illud qđ dicit ꝙ predicta sunt cõmunia oĩbus naturalibus: intelligendũ est aut fm apparentiã: aut fm veritatem. Uacuum aũt fm veritatẽ nõ est ponendũ: licet aliqui antiquoꝝ illud posuerunt. Primo determinat igit de motu: ꝛ consequenter d alijs in hoc libro et sequẽtibus. Diffinit ergo motũ dicens: Motus est actus entis in potentia fm ꝙ hmõi: id est fm ꝙ in potentia: vt alteratio est actus et motus alterabilis inquantũ est alterabile. ¶ Consequẽter oñdit .p. quõ motus est in genere reꝝ d. ꝙ est in genere reꝝ ad quas est motus: ideo ait ꝙ motus nõ est pter res supple ad quas ẽ illud quod mutat. Illđ aũt quod mutat aut mutat fm substantiã aut quantitatẽ aut qualitatẽ aut vbi. Motus igit est in q̃tuor generib9. Addit aũt ꝙ in his sicut dicim9: nullũ est accipe cõe ꝙ sit genus ad illa q̃tuor. Uñ motus cõiter sũptus nõ est in aliq̃ genere: sed abstrabit a q̃tuor illis generibus. Motus aũt specialiter sũptus ẽ in genere reꝝ ad q̃s ẽ motus: ꝛ cã est: q2 fm cõmentatorẽ in hoc tertio: motus est forma fluens siue impfecta Perfectũ aũt ꝛ impfectũ nõ variãt speciem. ¶ Consequẽter oñdit phs quõ motus est in specie dicens ꝙ vnũquodq; boꝛũ pdicamẽtoꝝ potest capi dupliciter: vt in substantia aliquid põt capi vt forma vł vt priuatio: ꝛ fm hoc sumuntur due species motus: sc3 generatio ꝛ corruptio: ꝛ similiter fm quantitatẽ: ꝛ sic sumũtur alie species: sc3 augmentatio et diminutio Secundũ qualitatẽ etiã fm priuatiõem ꝛ habitum: vt album. Nigrum enim quedam modo dicit priuationem albi: et fm hoc possunt accipi alie due species que ꝓpter penuriam nominũ dicunt alteratio. Secundũ etiã vbi: sursum qđ se habet vt habitus: ꝛ deorsum quod se habet vt priuatio: que quidem due species pñt dici vno noĩe loci mutatio. ¶ Notandũ circa diffinitiõem motus in q̃ dicit Motus est actus entis ꝛc. ꝙ actus ponit ibi tanꝙ genus ad motũ ꝛ ad formã: sed entis in potentia dicit ad differentiã forme: que est entis actus in actu. Consequenter ponit tertiam particulã motus bene assignatamquã do dicitur fm ꝙ huiusmodi. Arguit igitur sic: Subiectum motus est actu ꝛ potẽtia: vt id quod est actu es: est potentia statua: sed motus nõ est actus eius: vt inest

actu: ergo est actus eius vt est in potentia. ¶ Notandum autem quod si motus ad statuam esset actus eris vt es est: tunc quandiu eset semper moueretur ad statuam quod est inconueniens. ¶ Insuper ondit phs quod motus non est actus rei prius quam sit in fieri: nec post quam est in facto esse. Dicit ergo quod edificatio est actus edificabilis inquantum edificabile vel inquantum edificatur: ergo non est actus eius antequam sit in fieri. Deinde ondit quod non est huiusmodi actus in facto esse: quia cum domus terminata est: non amplius est edificabile. Edificatio autem est actus edificabilis. Patet igitur ex his quod motus est actus edificabilis impfectus: quia solum est in fieri et non in facto esse. Unde consequenter dicit quod antiqui errauerunt circa motum: quia est quid indeterminatum: quia nec est eorum que sunt in potentia simpliciter: nec que in actu: quod patet ex hoc: quia vt dictum est quando aliquid est simpliciter in potentia ad aliud nondum mouetur quando autem est in actu ad illud ad quod erat prius in potentia: terminatus est motus. Dicit ergo quod motus vere est actus impfectus: quia vt dictum est in forma fluens: id est forma incompleta siue impfecta et in fieri: vt motus localis est vt fluens et dealbatio est albedo fluens et in fieri et sic de alijs. ¶ Consequenter ponit aliam diffinitionem motus que est quasi materialis: dicens quod motus est actus mobilis in eo quod mobile. Et arguit sicut dictum est. Omne mouens mouetur secundum quod in potentia mobile: ergo motus per se competit ei quod est potentia mobile. Secundo arguit sic: quod non inest mobili et agenti nisi inquantum agit et patitur et est mobile: illud per se competit mobili et non mouenti: motus est huiusmodi: ergo et cetera. Dicit ergo. p. quod quia agens mouet tactu id est tangendo: ideo simul patitur: quia actus est actiuorum et passiuorum adinuicem. Et probat. p. quod motus accidit mouenti: quia causa tota quare mouens mouetur est quia mouet tangendo: ideo simul patitur ¶ Notandum autem quod non est de ratione mouentis quod moueat tangendo: vel quod moueat motu: bene igitur arguitur quod mouenti non competit motus per se. ¶ Notandum insuper quod illa secunda diffinitio dicitur quasi materialis respectu alterius: quia vt habet videri secundo posteriorum: illa diffinitio que ostendit demonstrationis principium est formalis respectu eius que ostendit demonstrationis conclusionem: sic est in proposito quia ex prima diffinitione sequitur secunda. Ex his igitur infert phs quod motus est in mobili et non in mouente est enim actus mobilis a mouente. ¶ Consequenter dicit quod motus est vnus actus mouentis et mobilis. Est enim actus mouentis in eo quod agit: et mobilis in eo quod patitur: sic est idem spacium ascendentis et descendentis: licet ratio non sit vna.

Capitulum. II.

Habet autem defectum

Postquam. p. determinauit de motu quia actio et passio sunt quedam motus: ideo mouet hic questionem: in qua habeat esse: et primo probat quod in agente et mouente non sit actio dicens: quod si hoc est sequitur quod in mouente erit motus cum actio et passio sint quidam motus. Eadem enim ratio est in mouente et moto que est in agente et patiente: quia omne agens est mouens: et omne patiens motum. Ponere ergo rationem in agente est ponere motum in mouente. Si autem motus est in mouente: sequitur quod omne mouens mouebitur: aut habens motum non mouebitur. Primum autem est inconueniens quia est dare mouens immobile vt deus. Et secundum est inconueniens: quia sicut stare non potest: quod in aliquo sit albedo et non sit album: sic esse non potest quod in aliquo sit motus et non moueatur. ¶ Pro huius dubij declaratione secundum mentem docto. subtilis. xiij. q. quolibe. et. xiij. distinc. iiij. sententiarum primo aliqua premittam: secundo conclusiones subiungam. ¶ Quantum ad primum sciendum quod duplex est actio. s. immanens: vt visio intellectio: et transiens: vt calefactio: secundum quod ponit. p. nono meta. Quod sic potest declarari: Operatio autem siue actio Imanens duas habet conditiones in quibus conuenit cum actione transeunte. Prima est quod semper est in fieri: non dico fieri successiuo: quia operatio est indiuisibilis: sed sic in fieri quia continua dependentia ad causam eandem et

ꝭm idē:sicut dependētia rei create ad cau
sam conseruantē.s.deū. Secūda conditio
est: ꝙ opatio quasi transit in obiectū sicut
in terminū:licet nō accidientē esse ꝑ ipāz
sed p̄supponit̄ in suo esse:⁊ ꝓpter istas du
as ꝯditiones pōt opatio dici actio:et ꝓpt̄
illas significat̄ grāmatice ꝑ v̄bū actiuuz.
Actio autē transiēs vltra istas conditio-
nes addit terciā:quia.s.est ꝓductiua ali-
cuius vt termini accipiētis ꝑ eam esse: vt
calefactio est ꝓductiua caloris in ligno vl
tra passionē quam infert.s.calefieri. Ista
autē distinctio actionis sic intellecta non
est generis in species sed vocis in signifi-
cationes. Nā actio transiēs est vere actio
de genere actionis. Actio autē immanēs
est vere qualitas : vt intellectio visio :sed
equiuoce dicit̄ actio ꝓpter conditiones p̄
dictas in quib⁹ ꝯuenit cū actione de gene
re actionis. Alio modo potest etiā actio
de genere actionis diuidi in immanentē
⁊ transeuntē sicut supius in inferiora. Nā
nō solum ad formā inductam ꝑ motuz in
passo alio ab agente ē actio d̄ genere acti-
onis:sed etiā ad formā inductā in ip̄o met
agente. Intellectio eñ aliqua actione in
tellectus ꝓducit̄: que actio ꝓductiua ē de
genere actionis. Illa eñ forma absoluta
cū sit noua:est termin⁹ alicui⁹ actionis ꝓ-
prie dicte ꝑ quā accipit esse. Quādo er-
go forma terminās ipsam actionē est ī ip-
so agēte:tūc actio ip̄a manet. Quādo vo
forma terminās ipsaz actionē est extra a-
gēs:tūc actio ip̄a trāsit. Distinctio illoꝝ
modoꝝ accipiēdi immanentē actionē pa-
tet:quia illud quod ꝭm primū intellectuz
dicit̄ actio immanēs vt intellectio: hoc di
cit̄ terminus actionis īmanētis ꝭm aliuz
intellectū. Illam autē actionē ꝓductiuaz
intellectionis cōmuniter intelligimus ꝑ
hoc quod ē dicere vel elicere intellectio-
nez. Iste scd̄s intellectus de actione īma-
nēte ⁊ transeūte licet sit verus:tñ nō ē de
intētione Aristo. ix. meta. sicut primus.

Item sciendū ꝙ respe
ctus in genere est duplex :vnus intrinse-
cus adueniēs: ⁊ alius extrinsecus. Uoco
autē respectū intrinsecus aduenientē qui
sequit̄ necessario ambo extrema posita in
actu:vel quod idē est:quādo necessario se
quit̄ suū fundamentū posito termino :⁊ ta
lis respectus est tm̄ de genere relatiōis.
Uoco autē respectū extrinsecus aduenie̅-
tem: qui nō necessario sequit̄ posita extre
ma in actu: ⁊ sub hoc mēbro cadūt illa sex
p̄ncipia de quibus agit auctor sex p̄ncipi
oꝝ. Patz eñ de actione ⁊ passione: quia
possibile est actiuū ⁊ passiuū esse:⁊ etiā ap
proximata:⁊ tamē nō habere illum respe
ctū: ꝙ.s.agēs sit illud a quo passum trās-
mutet̄:nec passum id quod ab ip̄o trāsmu
tet̄: puta si sit aliquid impediēs actionez:
et ꝓ tāto illa sex principia nō sunt species
relationū:qꝛ relatio dicit respectū intrin-
secus aduenientez:illa aūt nō. De quādo
tamen est specialis difficultas. Uidet̄ eñ
ꝙ sit respectus intrinsecus adueniēs:cuz
necessario sequit̄ extrema posita in actu.
posito eñ tp̄e ⁊ motu que sūt extrema qñ
necessariū est esse motuz in tp̄e: ⁊ ꝑ conse-
quens respectū quē importat qñ. Respō-
deo ꝙ quando nō necessario sequit̄ extre-
ma. Et cū instat̄ de tēp̄e ⁊ motu: dico ꝭm
Aris̄t. iiij. hui⁹:si esset aliud celū cēt ali-
ud tp̄s. Ex quo ꝯcludo ꝙ posset esse mo-
tus in alio celo vel vniuerso: qui nō men-
surat̄ temp̄e huius celi Silr̄ si deus extra
vniuersum crearet lapidē:et moueret ip-
sum ꝑ notū spaciū:ille motus nō mensura
ret̄ tp̄e hoc nostro. Silr̄ loquēdo possibi-
le est poni tempus ⁊ motū: ⁊ tamē motuz
nō mensurari tp̄e:⁊ ꝑ consequēs nō habe
re qñ. Ex quo patz ꝙ quādo est respect⁹
extrinsecus adueniēs:cū nō necessario cō
sequit̄ extrema posita in esse. ¶ Ulterius
sciendū ꝙ agens creatū habet respectum
ad terminū primū siue totalē qui dicit̄ ꝓ-
ductū: ⁊ ad terminū qui est forma educta
⁊ ad subiectuz illius forme quod ē passum
seu trāsmutatū. Qꝛ autē respectus isti sūt
alij ꝓbatur: quia sunt ad alios terminos:
tum quia respectus correspōdentes e con
uerso sunt omnino alij. Respectus eñ pro
ducti ad ꝓducēs est sicut depēdentia ad il
lud ad quod depēdet: ⁊ hoc simplicit̄ ꝭm

esse suũ: sicut simpliciter accipit esse. Respectus aũt trāsmutabilis ad trāsmutantē nō est respectus simpliciter dependentis fm esse. Trāsmutabile eñ fm esse sui simpliciter cōcurrit cū agente vt cōcausa: et nō accipit esse simpliciter ab ipso: sed tñ accipit eē fm formā q̄ inducit. Respectus etiam pducti et inducti patet q̄ sunt alij: et si vterq̄ sit dependentis ab ipo pducēte: quia illud pmo dependet qd accipit pmo esse: ⁊ hoc est pductū. Illud aũt secūdario dependet qd secūdario accipit esse: et hoc est eductū vel inductū. Istoꝝ triū respectuum ex parte agētis duo primi nō sunt extrinsecus aduenientes: quia vel agens non habet relationem realē ad productum vel inductum: vt patet de deo pducente creaturam: vel aliquid in creatura. vel si habet relationem necessario consequitur fundamentum posito termino. Ille autē tertius respectus qui est ad passum est extrinsecus adueniens: quia bene possibile est actiuum vel passiuum vt subiectum esse etiam approximata et tamen non habere illum respectum vt agens sit illud a quo passum transmutetur: nec illō transmutetur ab ipso: vtpote si est aliquid impediēs actionem: ergo cum actio sit respectus extrinsecus adueniens vt pri⁹ dictum est erit habitudo agentis ad patiēs seu passum transmutatum. Duo autem alij respectus scilicet productionis et inductionis siue actiue siue passiue pertinebūt ad genus relationis proprie dicte: q: sunt intrinsece aduenientes. Ex predictis apparet multiplex equiuocatio huius nominis actio. Vno enim modo dicitur ð operatione prout intellectio vel volitio dicit operatio: et tamen in rei veritate est qualitas. Alio modo actio dicit per se habitudinem vel respectum: et quandoq̄ accipitur hoc nomen actio pro respectu producentis ad productū: sicut pater dicit causa agens filij. Aliquādo pro respectu educentis ad eductum: sicut calidum est causa caloris in ligno. Aliquando pro respectu trāsmutantis ad transmutatū: Iuxta illud. vj. principiorū. Actio est fm quam in id quod subijcitur agere dicimur. Aliquando etiam accipit actio pro re seu forma acta et producta includendo istum respectum quem exprimit hoc quod est ab alio: sicut accipitur in hoc tertio. Scōm enim hanc quintā significationē exponit cōmuniter Aristo. in hoc capitulo: et tūc actio q̄tum ad illud cōnotatum pertinet ad aliquod genus absolutū scōm q̄ passus transmutatur: vtputa quantitatem qualitatem: ⁊ hmōi. Sic eñ loquēdo de actione dicit hic phs q̄ est opus ⁊ finis actiui. Opus aũt ⁊ finis est ipsa forma absoluta ĩ passo: lʒ vt fluens loquendo de agente p motum Unde premittit ibi q̄ motus est actus actiui et passiui: Sed passiui vt in ipso: Actiui aũt ab ipso. Ille aũt mot⁹ realiter fm cōmentatorem est forma fluēs. Dicitur igit ibi actio ipm actum siue op⁹ siue finis agentis inq̄tum est ab agente: et hoc de primo. ¶ Quantum ad scōm sit ista prima conclusio: Actio pmo mō accepta que est operatio ⁊ forma immanēs absoluta ē in agēte vt in subiecto: hoc apparet per phm. ix. meta. d. q̄ visio ē in vidēte. De actiōe aũt scōo mō ⁊ tertio modo acceptis ē respectus intrinsecus adueniens et de genere relationis dicet a's. Scōa cōclusio sit illa: Actio quarto mō accepta que ē respectus de genere actionis est in agente subiectiue ⁊ non in passo: q: in eodem est respectus et fundamentū. Ratio eñ fundamēti videt hoc ostēdere: nec oppositū est intelligibile. Sed potentia actiua que ē fundamētū hui⁹ respect⁹ ⁊ actionis ē in agēte: g talis actio ē in agēte subiectiue. Itē in q̄cūq̄ ē forma aliq̄ illō simpliciter ē tale fm illā formā oĩno eñ irrationabile videt q̄ forma sit in aliq̄ ⁊ nō cōstituat ipm informatū fm ipsam: g si actio sit formalit in passo: passum erit simplicit agens. Sic g intelligēdo hāc cōclusionē q̄ actio q̄ est respect⁹ extrinsec⁹ adueniēs est in agēte sicut in subiecto: In forma aũt q̄ dʒ potētia actiua ē vt in fundamēto primo. Silr passio dicit respectū oppositum correspōdentē isti q̄ suo mō silr ē in passo ⁊ in potētia passiua. ¶ Tertia cōclusio sit

illa: Actio accepta q̄nto mō q̄ ē forma trā-siens acta seu ꝓducta ꝑ actionez de genere actiōis est in passo vt ī subiecto: hoc apparet ꝑ pħm. ix. meta. di. Edificatio ē in edificato: accipit ibi edificatio ꝓ forma acta ꝑ edificationē. Et ꝓbat etiā: q2 tal' forma acta dū est in fluxu ē motus: vt dictum est. Motus aūt est ī mobili subiectiue: vt pz capitulo p̄cedēti: ḡ ꝛc̄. Sic ḡ pz quō actio est in agēte: ꝛ quō nō. Et tunc ad argumentuz in oppositum qn̄ dicebat ꝙ scz actio ē in agente: cū actio ꝛ passio sint q̄dā motus: sequit ꝙ motus erit in mouente: pz ꝙ pħs accipit actionē quinto mō ꝛ facit ꝓ tertia cōclusione. Ex predictis patet differētia inter actionē ꝛ passionē. Differūt eñ formaliter licet sint idē motus materialiter: patet ex textu superi⁹ allegato vbi dr ꝙ licet idez motus sit actus agētis et patiētis: nō tñ sub eadē rōne. Est enim actus agentis: q2 est ab hoc et est actus et passio patientis: q2 est in hoc scz patiente. Hoc idē pz alia auctoritate pħi in lr̄a di. ꝙ lz idem sit spaciū ꝛ eadem distātia a sursum ad deorsum: ꝛ ecōuerso: nō tñ est idē distare. Propter quod notandū ꝙ spaciū existens inter aliq duo aliter accipit vt ē spaciū: ꝛ aliter vt importat quoddā distare: nam spaciū dicit vt cōsideratur ꝯm se: distare vero notat spaciū applicatum ad terminos. Cū ḡ distare nō nominet spacium simpliciter sed etiam terminos: et diuersi sint termini: erit aliud ꝛ aliō distare: Sic actio ꝛ passio licet sint idem motus materialiter: q2 ad vnā formā: differunt tñ formaliter vt dictū est ꝛ sunt in alijs subiectꝭ.

¶ Et si contra hoc arguat ꝙ Aristo. dicat h̄ ꝙ cui insunt hec scz actio ꝛ passio motus est: ergo videtur ꝙ motus sit subiectū vtriusqꝫ. Respondeo: littera potest sic exponi: Cui insunt hec: nō quidem vt subiecto vel fundamēto: quia nec passio de genere passionis inest motui vt fundamēto: quia respectus fundatus super motum ad agens est intrinsecus adueniens: cum motus sit forma inducta vl' educta: sed cui insunt hec: alterū terminatiue scilicet actio et alterum quasi subiectiue: quia concomitantur se in eodē subiecto. s. passio. Ex predictis pz ꝙ cū actio et passio formalit' distinguant nec dicant motū ꝯm se: sed ꝑ relationem ad agens ꝛ patiens sunt diuersa p̄dicamenta. Patet etiā ꝙ mot⁹ nō est formaliter in p̄dicamento actionis nec passionis cū ab ipis formaliter distinguātur: q2 motus ꝯm ꝙ huiōi nō dicit aliquid ꝑ cōparationē ad agens aut patiens: sed ꝑ cōparationē ad formam: que per motuz inducitur quare motus vt mot⁹ est in eodez genere cum forma que ꝑ motū inducitur: vt dictum est in precedentibus.

Capitulū. III. De infinito:

Quoniā aūt de natura. Postq̄ determinauit d̄ motu in parte illa determiat de infinito. Cui⁹ causa est: q2 sciētia naturalis est circa magnitudines tempus ꝛ motuz: quorū vnumquodqꝫ necesse est esse finituz vel infinitū. De infinito multa dicta sunt primo huius: Alia tamen tangam eoruz: que hic ponit pħus. Primū est ꝙ aliquid dicitur esse infinitum vel in actu vel in potentia. Nulla aūt magnitudo vel multitudo est in actu infinita: Magnitudo tamen est infinita in potentia ꝯm diuisionem: et multitudo ꝯm appositionem. Et si arguat contra hoc: quia frustra est potentia q̄ nō potest reduci in actum: quia possibili posito in esse nulluz sequitur impossibile. Respondet ꝙ infinitū qd̄ est in potentia pōt poni ī actu ꝛ in esse quē respicit: scz ī actu in fieri: nō in facto esse: quia talem actum non respicit. Est ergo continuum diuisibile in infinitum: nō respectu actus in facto esse: quia nunq̄ potest poni continuum in infinitum diuisum: sed est ibi possibilitas actus in fieri: q2 ad semper diuidi. Unde si ponatur in tali actu scz semꝑ diuidi nullum sequitur incōueniens. Secunduz qd̄ premittit hic pħs est ꝙ magnitudo est diuisibilis in infinitū accipiendo partes ꝯm eandē ꝓportion: ē nō tñ ꝯm eandē magnitudinē vel quantitatē. Exemplum diuidēdo ꝯtinuū ī duas medietates: ꝛ medietatē in alias duas: ꝛ sic sꝑ ꝓcedēdo ꝯm hāc ꝓ-

portionem itur i infinitũ. Sed si fiat acceptio fm eandẽ quãtitatem: vt ꝙ semp accipiat a qualibet magnitudine finita quãtitas vnius cubiti: vel quecunqꝫ alia quãtitas determinata: nõ procederet in infinitum: sed finaliter oporteret illã magnitudinem cõsumi ꝛ deficere. ¶ Contra tamen pdicta arguit: ꝛ videt ꝙ continuum nõ sit diuisibile in infinitũ: etiam fm partes eiusdẽ pportionis: quia est dare minimã carnem ꝛ minima ossa: in. j. bui⁹. Ad illud respondet cõmuniter: ꝙ continuum potest accipi dupliciter: vel inquãtum quã tum ꝛ mathematice: vel inquãtum naturale. Si primo modo: sic est diuisibile in infinitũ: nec ei repugnat vt sic diuisio. Si autẽ capiat vt est in materia naturali: sic nõ habet veritatẽ: sꝫ est dare minimã carnẽ. Si velis scire quid sup hoc sentiat doctor subtilis: vide. ij. di. scdi sen. vbi hãc materiã diffuse tractat. ¶ His premissis phs diffinit infinitũ i potẽtia dicẽs: Infinitum est cuius quãtitatem. i. quãtumcũqꝫ accipiẽtibus semp est aliquid extra accipere: vt vno numero accepto restat alius numerus accipiẽdus i infinitũ. Unde oĩe quod est acceptũ est finitũ: ꝛ cuilibet numero accepto potest addi vnitas: et sic numerus variari. Dicit aũt phus ꝙ numerus variat ex diuisione continui: quod nõ est intelligendũ p se sed tm̃ p accidẽs: quia videlicet diuiso ↄtinuo resultãt plures vnitates. Numerus eñ p se capit ex vnitatibus: cũ numerus sit multitudo ex vnitatibus aggregata.

Explicit tercius liber Phisicorum. Incipit quartus.

Similit' autem necesse est phisicũ ꝛc. In hoc quarto libro vt patet ex dictis phi intẽdit determinare de loco vacuo ꝛ tẽpe. Probat aũt locũ esse dicẽs: ꝙ nõ solũ mutationes corpoꝝ indicãt locũ esse: sed etiã ostendũt ꝙ locus habeat quandã potentiã seu virtutẽ saluatiuã. quia eñ vnũquodqꝫ fert in suum locũ nisi phibeat: vt leue sursum ꝛ graue deorsum. Unũquodqꝫ autẽ fert i id quod est sui ↄseruatiuũ: sequit ꝙ locus nõ solum sit: sed etiã habeat virtutẽ conseruatiuã. Premittit Aristo. quedã antequã diffiniat locũ. Primo ꝙ aliquis est locus cõmunis: qui videlicet multa continet: vt aer vel celũ. Alius est locus ꝓprius qui ẽ adequatus locato. Secũdo ꝙ locus nõ est in aliquo vt i loco: qꝛ tũc eẽt ꝓcessus i infinitũ. Pari eñ ratione alius locus esset i loco: ꝛ sic i infinitũ. Sed locus est i aliquo vt i subiecto: ꝛ iõ ponit Aris. octo modos essendi in: de quibus habet i sũmulis. Tercio dicit phs: ꝙ locus continet locatũ: ꝛ nihil est eius. Quarto ꝙ ꝓprius locus est equalis locato. Quĩto ꝙ locus est separabilis a locato. Sexto ꝙ loc⁹ habeat differẽtias totales: vt sursum: deorsũ añ ꝛ retro: dextrorsum: sinistrorsum. Septimo ꝙ vnũquodqꝫ fert ꝛ quiescit i proprio loco. Octauo ꝙ eoꝝ que mouent lo caliter quedã mouent p se quedaꝫ p accidẽs: qꝛ videlicet accidũt his que mouent p se: vt albedo mouet ad motũ hominis. ¶ Sciendũ aũt ꝙ illa ꝓpositio in qua dicit phus: ꝙ locus ↄtinet locatuꝫ: ꝛ illa in qua dicit ꝙ locus est equalis locato: non ↄtradicũt. Licet eñ ↄtinẽs vt corpus sit maius contẽto: nõ tamẽ continẽs vt supfficies. Quod eñ continet vt corpus: addit aliquã qũtitatẽ supra cõtentũ. Locus autẽ est equalis locato: qꝛ est equalis supficiei eius ¶ His pmissis ponit diffinitionẽ loci: dicẽs ꝙ Locus est vltima supficies corpis ↄtinẽtis immobilis primũ. Ad cuius euidentiã sciendũ primo: ꝙ loc⁹ ẽ ens

p accidēs: q: s. ē ens aggregatū ex rebus diuersorū generum: et ideo nō est in aliquo genere: vt magis videbit .v. metaph. ca. de quātitate. Locus eñ dicit duo. s. superficiē corporis continētis: et vltra hoc addit relationē cōtētiui ad contētum: que est respectus extrinsecus aduenieñs: cum nō sequat naturam fundamēti posito termino nisi vnū alteri applicet. Ille autem respectus videt ptinere ad predicamentū vbi: superficies vo ad predicamentū quātitatis. Item sciendū q locus est immobilis p se et p accidens. Immobilitas autem inest ei ex ratione ppria: quod pbat: quia si locus posset aliquo modo esse mobilis localiter quātumcūq p accidens moueret possz dici esse in loco: et sic loci esset locus: quod ē falsum: vt patet ex pcedētibus. ¶ Circa quod sciēdum q aliqui nitūtur saluare immobilitatē loci p comparationem ad palos mūdi et ad centrū: quod pbat de palo affixo i aqua: circa quē ptinue fluit aqua et refluit: licet eñ moueat aqua que est ibi corpus locans: et superficies aque etiā moueat p accidēs: palus tamē dicit semp manere in eodē loco: nō q sit eadem superficies cōtinēs: sed quia est semp eadē distantia ad polos et ad centrū. Sz illa opinio nō placet doctori subtili: lib. scdo sen. dist. scda. Cuius causa est: quia si subiectū non manet idē: nullū accidens respectiuū manet idē: fm Arist. Cū ergo nō maneat ibi eadem aqua numero: nō manebit idē locus. Aqua eñ pcedēs adueniente aqua succedēte: nō plus habet relationē ptētiui respectu locati. Dicendū ergo aliter fm doctorē subtilē: q licet locus corrumpat motu ei9 subiecto localit: ita q remota aqua vel aere fluente vēto nō manet eadem relatio loci que prius i aqua vel i aere succedēte: vt patet ex pdictis. Tū etiam quia idē accidēs numero nō pōt manere i duobus subiectis. Tū q: illa ratio loci succedēs que. ē alia a rōne pcedēti: fm veritatē est eadē pcedēti p equipollentiā quantū ad motū localem: et sic locus equiualēter dicit manere. Exemplū huius aliqualiter patet in nominibus significatiuis: qa hec vox homo quotienscunq p lata dicit vna vox numero: cū tamen nō possit eē eadem vox numero bis pferri: ita q sūt tot plationes quot voces numero distincte: tamē quātū ad finē vocis. s. quātum ad exprimendū mētis conceptū sunt p equiualentiā idē numero. Sic dico in pposito q locus est immobilis p se et p accidens: localiter est tamē corruptibilis moto subiecto localit: quia tūc nō amplius manet i eo illa relatio ptentiui: et tamē nō est corruptibilis fm equiualentiā: q: necessario succedit illi corpori in quo fuit illa relatio loci aliud corpus in quo est alia relatio loci numero: et tamē eadez pcedenti fm equiualentiā p compationē ad motū localem. Palus eñ sic affixus circa quez aqua vel aer moueat: licet formaliter nō habeat eūdem locū: cū sit ibi alia et alia relatio continentie. Dicit tū habere eundē locuz equiualenter p compationē ad motū localem: cū nō moueat localiter: licet habeat aliuz et aliū locū.

Contra hoc tamen arguit sic:

Illud quod habet se. fm locū aliter nūc q prius mouet localiter: sed pal9 est hmōi ex quo ē in alio et alio loco: vt ptz ex pcedentibus: ergo mouet localiter. ¶ Ad euidentiā huius argumenti sciendū est: q ad motū localē duo requirūtur. Primū q mobile propter sui mutationē locū mutet. Secundū q inter terminos motus sit quedam distantia media. Utra q autem conditio deficit in ppsito. Palus eñ sic affixus pter sui mutationem nō mutat locum: sed propter motum vel tansmutationē aque fluentis. Secundum etiā deficit: quia inter locū priorem et posteriorem nō est aliud spaciū intermediū: quare nō concludit argumentū. Ex predictis patet quomodo sit intelligenda loci diffinitio. Deinde dicit Arist. quomodo partes vniuersi sunt in loco: dicens q celū fm se totū nō est alicubi cū a nullo cōtineatur: partes autē celi bene sunt in loco cū vna aliā contineat. Dicit eñ q celū p partes est in loco: et etiā ipsum celuz

ꝛ etiã aĩa est in loco ꝑ accidens. ¶ Pro quo sciendũ ꝙ celũ dupliciter potest sumi vel pro tota regione celesti: vel pro vltimo mobili. Si dicatur primo modo: sic ē in loco ꝑ partes: quia sic acceptũ nominat plures speras: quarũ vna circulariter cõtinet alterã. Sed si accipiatur celũ pro vltimo mobili ſm opinionē pħorum nõ est in loco per se: nec ſm se totũ: nec ſm partes: quia nõ habet aliud corpus cõtinens ipsum. Est eñi in loco per accidens: vt ꝑ centrũ: quod sic patet: quia eñi (vt habetur in principio huius quarti) locũ querimus propter motũ: sicut dicimus aliqua moueri: sic eis competit locus: ergo que mouenť in aliquo sunt ĩ aliquo corpore cõtinẽte. Sed que mouenť circa illud: non competit eis locus quia sunt in aliquo: sꝫ quia sunt circa aliquid: cũ de ratione spere sit ꝙ nõ moueať a medio vel ad medium: sed ꝙ moueať circa mediũ: assignandus est locus spere inquantũ est circa aliquod: vel circa mediũ vel circa centrũ. Bene ergo dictũ est ꝙ celũ est in loco: q̃a centrũ est in loco. Celũ ergo est in loco ꝑ accidẽs: nec possumus dicere ꝙ illud circa quod celũ moueť sit ꝑ se locus celi: vt si octaua spera moueť circa connexũ spere Saturni: locus octaue spere sit connexũ spere saturni: quia nõ ꝙ saluare possumꝰ locũ alicuius per se nisi ibi saluemus ea q̃ sunt de ratione loci: videlicet ꝙ contineat locatũ ꝛ ei equeť. Inferior eñi spera nõ potest cõtinere superiorem nec ei equari: nec vltima sup̃ficies celi potest dici locus quia de ratione locati est ꝙ nõ moueať cũ loco sed in loco. Locus etiã est quid separatũ a locato: quare ꝛc. ¶ Concludit ergo pħs ꝙ vltima spera nõ est ꝑ se in loco sed oĩa sunt in celo cũ omnia contineat: vltra autem celũ nihil est. Unde dicit ꝙ terra est in aqua: aqua in aere: aer in igne: ignis in celo: vltra quod nihil ē. Notandũ tamē ꝙ ſm fidē primũ mobile est in loco ꝑ se: quia vltra illud est empireũ: de quo pħi nõ habuerunt noticiã. Celũ autē empireũ nõ est in loco: quia vltra illud nihil est.

Capitulum. II.

Manifestum autē ex his ꝛc. Postꝙ pħs d̃ quãtitate loci determinauit: hic ꝯsequẽter soluit rationes dicentiũ locũ nõ esse: quarũ vna inter alias erat: ꝙ si locus esset aliquid: oporteret duo corpa esse ĩ eodē loco. Supponebat autē illa ratio locũ habere trinas dimẽsiones: ꝛ esse dimensiones alias separatas inter latera corporis continẽtis. Cũ ergo locus videať habere dimensionē corpis: si esset aliquid esset corpus: sed nõ est corpus: ergo nihil ē. Propter quod dicendũ ꝙ locus nõ cedit locato adueniente: imo simul est cũ locato. Locatũ etiã totaliter attingit locum. Si igitur locus esset huiusmodi distantie quibus determinať oĩe corpus: tũc vnũ corpus totaliter attingit aliud corpus: hoc autem nõ potest esse nisi sint duo corpora simul. Si eñi aqua est in aere: et locus aque nõ est sup̃ficies aeris: sed ipsum corpus aeris: oportebit ꝙ aqua totũ aerē attingat aere nõ cedente. Illa ergo ratio bñ ꝓcedit supposita opinione antiquorũ: sed cõtra nos nihil facit: qꝛ nos ponimus locũ esse sup̃ficiē corpis cõtinentis. Alia rõ erat talis: Si locus esset aliquid: esset differens ab eo cuiꝰ est: sed nõ potest poni ꝙ sit differẽs: ergo nihil ē. Minorē ꝓbat qꝛ si corpis vere est locus ꝛ receptaculũ: manifestũ est ꝙ sup̃ficiei ꝛ reliquoꝝ terminoꝝ: vt linee ꝛ pũcti erit etiã locus ꝛ receptaculũ. Eadē eñi ratio ꝯsonat in oĩbꝰ: sed locus pũcti nõ differt a pũcto: ergo eadē ratiõe locus superficiei differt a superficie: nec locus corpis a corpe. ¶ Dubitaret forte aliquis: vtrũ locus pũcti differat a pũcto. Ad quod diciť a quibusdã: ꝙ pũcti nõ est locus ꝓprie ꝛ per se: sed tñ ꝑ accidẽs. Corpi eñi debetur locus per se nõ pũcto: tamen sicut sup̃ficies corpis locati attingit sup̃ficiē corpis locãtis: sic aliquo mõ attingũt puncta vel actu si ponanť talia pũcta actu esse vel potẽtia si ponantur potẽtia esse. Et si pũcta illa vellemus appellare locũ: querere: vtrũ pũctus sit idē

tuz loco suo: est querere: vtrū duo puncta se cōtingentia sint vnus punctus. ¶ Ad qḋ dīm ꝙ d̄rīaꝫ punctorū ꝛ suꝑficierū ꝛ taliū dupliciter accipe possumus. Primo ex situ. Eo em̄ ꝙ ille pūctus est in aliquo situ ꝙ̄ ille differt ab alio. Secūdo tal' differentia pōt accipi ex eis in quibus sunt. Cū em̄ aqua cōtiguaꝫ aeri simul est superficies aque cū suꝑficie aeris: quia cōtigua sunt quorū vltima sunt simul. Remanent ergo ille suꝑficies aeris ꝛ aque distincte: quia suꝑficies aque est in alio subiecto ꝙ̄ suꝑficies aeris: quia alia est natura aque alia aeris. Sed si essent corpa mathematica que solū ꝯsideranꝫ vt quāta: nec differūt ex diuersitate nature ẜm Cōmentatorez .iiij. huius: si ponerenꝫ cōtigua fierēt cōtinua. Si em̄ vltima ꝛ suꝑficies taliuz corpoꝝ essent simul de necessitate essent vnū. Suꝑficies em̄ ꝛ vltima taliū corpoꝝ nō pñt differre ex diuersitate naturarū in quibus sunt: sed solū differunt ex diuersitate situs. Si ergo due tales superficies ponanꝫ simul: efficienꝫ vna suꝑficies ꝛ duo talia pūcta vnꝰ pūctus. Cum ergo queriꝫ: vtrū differāt pūctus ꝛ locus puncti: vel vtrū differat pūctus a pūcto. Dici pōt ꝙ si loquamur de loco ꝛ puncto mathematico nō. id ē nō differt: secus est de loco ꝛ pūcto naturali. ¶ Sed ꝯtra predicta arguit doctor subtilis: disti. i. quarti sen. Aliqua em̄ ꝑdictorū prima facie non videnꝫ esse vera. Linea em̄ mathematica nō est alia a naturali: licet fictio ꝛ imaginatio linee posset esse si nulla esset linea naturalis. Et simili mō posset esse sciētia de rosa: etiā si nulla esset rosa in re. Item si linea mathematica esset alia a naturali: tūc nō haberet scientiā geometricā ď aliqua naturali linea quā video: vel de passionibꝰ istius linee: qḋ est falsū ꝛ inconueniens: al's nō haberemꝰ verā scientiā de q̈ntitatibꝰ naturalibus: ꝛ sic sequereꝫ ꝙ abstrahentiū semꝑ esset mendaciū: quia abstractio tūc esset actus intellectꝰ componētis ꝛ diuidētis: ꝛ nō ꝯsideratio simplex vniꝰ obiecti absq̧ ꝯsideratione alterius. Ūn̄ eadē linea que est naturalis cōsideratur a mathematico: nō tamē intelligēdo qualitates eiꝰ naturales quas habet in tali subiecto. Nec ꝓpter huiusmodi abstractionē que ē simplicis intelligētie intellectus componēs vel diuidēs dicit lineā eē sine hmōi qualitatibus. Dico igiꝫ ꝙ ille due linee quantum ad consideratione mathematici nō sunt due: quia mathematicus nō considerat lineas nisi in habitudine ad figuras. Et ita si centū vel mille linee essent simul: nō facerēt ad ꝯstitutionē figure nisi vnā basim trianguli: vel alterius figure: nec haberēt rōnē nisi vniꝰ lateris in ꝯstituēdo triangulū: ita ꝙ si vna linea esset basis ī triangulo ꝛ alia silr: ꝛ alia sibi silia: ex quo ē simul cū ea: nō facerēt aliquo mō duo latera: ꝛ tñ eēnt due linee realiter distincte. Illo mō intelligit Cōmentator in hoc quarto qñ dicit: ꝙ q̄ habēt vnū sitū q̈tuz ad ꝯsideratione mathematici sūt vnū. s. ī ꝯstituēdo figuram. Sic intelligiꝫ dictū Arist. vj. huiꝰ dicentis: ꝙ si duo pūcta sunt simul faciūt vnuz: qḋ est veꝝ q̈tū ad ꝯsiderationē mathematici: in q̈tū ꝯstituūt maius: ꝛ neutrū est extra aliud: licet sint distincta inter se. Sic igiꝫ qꝛ antiqui magis loquebanꝫ mathematice ꝙ̄ naturaliter: qꝛ solū ꝯsiderabāt locū rōne dimēsionis: ideo dicebāt ꝙ idē est pūctus ꝛ locꝰ pūcti: ꝛ suꝑficies ꝛ locus suꝑficiei: qḋ tamē nō est veꝝ: vt patet ex dictis: quare rō eoꝝ nō ꝯcludit. Et dato ꝙ eēt bona ꝑsupposito hoc qḋ ꝑsupponebāt antiq̄: videlicet ꝙ locꝰ eēt dimēsionis seꝑate: tamen nihil facit cōtra phm: quia vt suꝑius dictū est: locꝰ nō est huiusmodi dimēsionis. Et si queras: si ponereꝫ duo corpa mathematica cōtigua: per q̄d differunt abinuicem: ꝛ ipsoꝝ suꝑficies cuz nō differāt ex diuersitate situs: nec ex diuersitate naturarum. Respondeo ꝙ differunt per heccceitates seu differētias indiuiduales: de quo vide capitulo. viij. quinti metaphisice.

Ca. III. De vacuo.

Eodem autez mō: Postꝙ̄ phs determinauit de loco

hic ꝯsequēter determinat de vacuo. Et p̄
mo ostēdit q̄ aliqui affirmauerūt vacuū
nō esse: licet ꝓbatio eoꝝ nō esset sufficiēs.
¶ Pro quo notandū q̄ aliqui crediderūt
idē esse vacuū ⁊ aere plenū: ideo Anaxa-
goras ⁊ quidā alij sui sequaces credebant
sufficienter ꝓbare nō esse vacuū: probādo
aerē esse aliquid. Nam si aer est aliquid
plenū aere: ergo nō est vacuū. Aerem au
tē esse aliquid probāt: vt dicit pħus: quia
videbāt q̄ vter inflatus ⁊ plenus aere: si
sit ligatus potest sup̲ se sustinere aliquid
quod nō posset sustinere nisi in eo eēt aer:
ergo vt dicebāt: nō solū aer est aliquid: s3
est etiā fortis cū possit sustinere pondus.
Pro quo notandū q̄ probatio talium fuit
insufficiens: quia de vacuo fuerūt due cō-
munes opiniones: quidā enī posuerūt va
cuū ex parte spacij: ⁊ hi dixerūt vacuū eē
aliquod sep̲atū a mobili: ⁊ hoc quidē po-
suerūt ꝓpter carentiā corp̲is sensibilis: vt
ponētes plenū aere esse vacuū: vt dictū ē
Quidā vero propter distinctionē corpoꝝ.
Alij vero propter infinitū spaciū extra ce-
lū quod est vacuū. Unde pictagorici non
credebāt posse esse res distinctas sine va-
cuo. Et quia videt̄ conueniēs esse distin-
ctionē mediāte corpore celesti: ideo pone
bant extra celū esse infinitū vacuū: ⁊ dice
bāt celū esse quoddā magnū animal quod
p̲ anhelitū suū attrahebat multū de illo
vacuo: et quasi ex infinito sp̄ū emittebat
hmōi vacuū in hec inferiora: quod emit-
tendo causabat distinctiōes rerū. Sic pa
tet q̄ triplex fuit opinio ponentes vacuū
ex parte spacij. Quidā vero posuerūt va-
cuū mobilis dicētes esse vacuū aliquid im
bibitum in mobili: ⁊ esse quosdā poros ⁊
quedā foramina mobilis. Cū igit̄ probā-
tes aerē esse aliquid: nō improbarēt om-
nē positionē de vacuo: ideo insufficienter
improbāt ipsū ⁊ solū particulariter. Con
sequenter tangit pħs ratiōes dicentiū va
cuū esse: quoꝝ vna ratio est: q̄ nō erit mo
tus ſm locū nisi sit vacuū: in quo recipia-
tur corp⁹ mobile. Plenū enī impossibile ē
recip̲e aliquod corp⁹: quia tūc duo corpo
ra simul essent. Si autem duo possūt esse
simul: infinita possūt esse simul eadē rati-
one. Pro quo notandū q̄ tota causa qua-
re vnū corp⁹ nō compatit̄ secū aliud cor-
pus est: q2 dimēsiones resistūt dimēsioni-
bus. Unde ⁊ si dimensiones essent sep̲ate vt
infra ꝓbabit̄: nō compaterent̄ secū aliud
corp⁹. Si igit̄ vnū corpus posset esse cum
alio: dimēsiones dimensionib⁹ nō resiste-
rent: quo posito quodlibet corpus posset
esse cū quolibet corp̲e: ⁊ quotcūq3 corpo-
ra possent simul esse: quia sibijnuicē no re
sisterēt. Similiter dimēsiones vni⁹ par-
tis nō resisterent dimensionib⁹ alteri⁹ par
tis: ꝓpter quod vbi esset vna pars corpo
ris posset esse alia: ⁊ sic absq3 eo q̄ diuide
ret̄ corp⁹ vbi eēt vna p̲s corp̲is posset esse
totū corp⁹. Et quia pars est minor toto ī
eodē loco posset esse corpus magnū ⁊ par
uū simul. Et etiā in eodē loco pñt eē mul
ta corp̲a magna: ⁊ multa corp̲a p̲ua: qua-
re in eodē loco essent simul equalia ⁊ ine
qualia: qđ est incōueniēs. Itē arguebant
antiqui esse vacuū: q2 quedā corp̲a viden
tur cocūtia: id est subintrātia ⁊ calcātia se
adinuicē: vn̄ vas plenū cinere dicebāt re-
cip̲e tantū aque quātū vas vacuū. ¶ His
p̄missis ponit pħs rationē ꝓpriā de vacuo
improbās cōmunes opiniones antiquoꝝ
dicēs q̄ vacuū ē locus nō repletus corp̲e
Et dicit̄ notāter locus: quia vt dicit pun
ctus nō est vacuū: licet in pūcto nō sit cor-
pus: quia pūctus nō apt⁹ recip̲e corpus.
¶ Dubitaret forsan aliqs: q̄ vacuū incō-
ueniēter diffiniat̄ cū nihil sit. Dicendū q̄
sicut habet̄. ij. posterioꝝ: duplex ē diffini
tio. s. q̄d nomīs ⁊ quid rei. Diffinitio q̄d
nōīs ē diffinitio que ostēdit q̄d p̲ nomē si-
gnificat̄: ⁊ est tā entiū q̄ nō entiū. Diffini
tio vero q̄d rei ē tm̄ entiū. Diffinit̄ aūt va-
cuū prima diffinitiōe nō secūda. Tūc ad
rōes factas rñdet pħs. Ad p̄mā qn̄ argu
ebat̄ q̄ si nō eēt vacuū nō eēt localr̄ mot⁹: ⁊
dicit q̄ nō sequit̄: q2 cū vnū corp⁹ mouet̄
localiter vel augmētat̄: aliud corp⁹ cedit
ei: ⁊ hoc patet ī reuolutiōib⁹. i. circulatio
nib⁹ ꝯtinuoꝝ: sicut ī his ꝯtinuis q̄ sunt de
numero humidoꝝ: ꝓiecto enī lapide ī aq̄
fiūt mox ibi circulatiōes: q2 vna p̲s aq̄ ce-

dit alteri: τ vnus circulus impellit aliu3. Unū etiā corpus potest augmētari per alterationē: vt si ex aqua fiat aer: erit ibi qđ dā augmentū: quia occupat ibi maiorē locū. Ad illud etiā de cinere pōt dici ꝙ intra cineres sūt alique ꝑtes aeree q̄ ꝑ comparationē aq̄ euaporant. Cinis etiā ꝑ appositionē aque inspissat: τ occupat minorē locū. Itē qꝛ cinis ē adustus τ sicc⁹: aliquā corruptionē facit i aqua: τ aliquas ꝑtes aque facit euaporare.

Capitulum. IIII.

Quoniam autem nō est vacuū. In parte illa adducit rationes ꝓbantes vacuū nō esse. Dubitaret forsan aliquis: qꝛ questio si est videt̄ ꝑcedere questionē quid ē. ij. posteriorum: τ tamē pħs prius inquisiuit quid est vacuū: τ postea inquirit si sit vacuū. Dicendū ꝙ questio si est ꝑcedit questionē quid ē: loquēdo de diffinitiōe quid ditat ua: nō aūt loquēdo de diffinitiōe q̄d nois. Impossibile em̄ est de aliquo inuestigare si est nisi prius sciat̄ quid importetur nomine eius. De vacuo aūt (vt dictū est) inquisiuit tm̄ Arist. diffinionē q̄d nominis. ¶ Ad euidentiā aūt eorū que dicūtur de vacuo: sciendū ꝙ licet nō sit vacuū in rerū natura: tamē virtute diuina potest fieri celū vacuū. Pōt em̄ de⁹ annihilare om̄ia que sunt in sup̄ficie ɔcaua celi. Rōnes aūt Aristo. ꝓbātes vacuū nō eē: nō ꝓbāt nisi de vacuo quod ponebāt antiqui esse quasdā dimensiones sepatas a q̄litatib⁹ sensibilibus: vt dicit doctor subtilis. ij. q. quolibe. de quib⁹ tangā solū duas: quarū prima sumit̄ ex parte velocitatis τ tarditatis in motu. Ubi dicit Arist. ꝙ videmus idē corp⁹ velocius τ tardius fieri ꝓpter secūdas causas: videlicet a ratione medij ꝑ quod fert̄: aut ratiōe mobilis qđ fert̄: qꝛ si mediū sit equale: pōt esse differētia in motu ꝓpter excellentiā grauitatis τ leuitatis ipsius mobilis. Medium etiā quod facile nō diuidit̄. s. mediu3 grossi⁹ impedit motu3 mobilis: vt aqua q̄ est grossior aere: mediū etiā magis impedit qn̄ mobile fert̄ ɔtra inclinationē suā: vt si lapis ferat̄ sursum. Ex hm̄oi ergo velocitate vel tarditate ostēdit: ꝙ nō est ponendū vacuū dicens: ꝙ si idē mobile moueat̄ ꝑ aquā que ē mediū grossius: τ ꝑ aerē qui est mediū subtilius: ita ꝙ sit equalis lōgitudo vtriusq̄ spacij vel medij: illud mobile mouebit̄ fm̄ analogiā corporis impedientis. Tanto em̄ citius mouebit̄ ꝑ aerē q̄ ꝑ aquā quāto aer est subtilior aqua. Hanc ergo ꝓportionē quā hab3 aer ad aquā: habebit velocitas motus facti in aere ad velocitatē motus facti in aq̄ quare si dupliciter subtilior sit aer q̄ aq̄: tēpus in quo trāsit̄ aqua erit duplex respectu tp̄is in quo transit̄ aer. Uacuu3 ergo nullā habet rationē vel ꝓportionē qua excellat̄ sub pleno: sicut neq̄ nihil habet ꝓportionē ad numerū. In vacuo igit̄ quia nihil est impediēs: nullū requiret ibi tempus. Motus igit̄ in vacuo nō erit velox nec tardus: imo nullus erit ibi mot⁹: cu3 de ratione motus sit ꝙ fiat in tempore. Ꝙ aūt nihil ad numerū non sit aliqua ꝓportio ostendit: quia si quattuor excellūt tria fm̄ vnū: plus excellūt duo q̄ tria: et plus vnu3 q̄ duo: nō autē habent ꝓportionem qua excellūt nihil. Necesse est eni3 omne quod excellit diuidi in excellentia: τ in id quod excellit̄. Quattuor em̄ si excellunt tria in vno: oportet quattuor componi ex tribus τ vno: quare si quattuor excellunt nihil: nihil erit de cōpositione eorū: quod est incōueniens. Nullus igit̄ numer⁹ habet ꝓportione3 ad nihil: cū nō componat̄ ex nihil. Similiter aūt vacuū ad plenu3 nullā habet ꝓportionē: ergo nec motū in vacuo possibile est habere ꝓportione3 ad motū factu3 in pleno. Si igitur in pleno fit motus in tempore: in vacuo fiet in nō tempore: neq̄ igit̄ erit velox nec tardus. Pro quo notandū ꝙ vt dicit Scotus. ij. distin. secūdi sen. ꝙ si poneret̄ vacuū grauε: ibi nō moueret̄ fm̄ pħm: quia vacuu3 non potest cedere graui: vt infra dicet̄: et dimēsiones nō possūt esse cū dimensionibus. Tamē si poneret̄ vacuū ꝙ posset cedere: tūc mot⁹ grauis esset successiue i va

cuo: q' graue pri⁹ pertrāsiret hanc partē spacij q̄ aliaȝ. Vñ ex diuisibilitate spacij motus haberet diuisibilitatem successiuam: sicut modo ex diuisibilitate spacij pleni mot⁹ habet successionē essentialem. Sed vltra illā successionē potest addi velocitas ꝛ tarditas rōne cōditionis accidētalis ipsi⁹ medij: inq̄tum est ꝑmotiuū vel impeditiuū ipsi⁹ mot⁹ siue ratione subtilitatis ꝑ quā ꝑmouet: vel saltē nō impedit aut densitatis opposite. Fieret igit̄ tunc motus successiu⁹ in vacuo: ꝛ esset ꝓportionabilis motui in pleno: et hoc loquendo de successione essentiali: ꝛ nō de velocitate ꝛ tarditate supaddita: quia oīno nullā velocitatē aut tarditatē supadditaȝ haberet mobile in vacuo: haberet aūt in pleno: ꝛ quo ad hoc intelligit p̄hus q̄ lapis moueret̄ in instanti p̄cise: igit̄ habet p̄hs ex hoc ꝯtra aduersariū dicentē esse motuȝ in vacuo: q̄ null⁹ mot⁹ habens aliquā velocitatē ꝛ tarditatē supadditā successioni essentiali posset esse ī vacuo. Hoc nō est inconueniens si poneret̄ p̄cise motū esse ī vacuo: sed esset si cū hoc poneret̄ vacuū mediū ꝑmotiuū in motu: vel mediū necessariū in motu: ex parte cuius sumeret̄ velocitas ꝛ tarditas mot⁹. Secūda ratio probans vacuū non esse sumit̄ ex ipō vacuo ꝑ se ꝯsiderato. Vñ dicit p̄hs: q̄ si ponat̄ cubus .s. corp⁹: quod habȝ sex supficies quadratas: vel quodlibet aliud corpus in aere vel in aqua: oportet q̄ cedat aer vel aq̄ ſm quantitatē illius corporis: quod magis patet in aqua q̄ in aere: quia est magis sensibilis: nisi illud corp⁹ coeat .i. condenset̄ in seipō. Vacuū aūt nō pōt cedere sed si poneret̄ corpus in vacuo: oportet dimēsiones vacui subintrare dimēsiones illi⁹ corpis. Nā si ex ligno fieret cub⁹: ꝛ poneret̄ in aqua vel aere: si illa nō cederent sibi: oporteret dimēsiones aeris vel aque subintrare dimensiones cubi. Quia igit̄ cubus habet tantā magnitudinē quantaȝ continet vacuū in quo ponit̄: ꝛ dimensiones vacui sunt simul cū dimensionib⁹ cubi: sequit̄ q̄ duo corpa possūt esse simul in eodē loco. Et subdit q̄ licet corpus cubū sit calidū aut frigidū: aut graue aut leue: nihilomin⁹ tamē alterū est ſm rationē ab hmōi passiōibus: sic et naturaliter nō possit separi ab hmōi passionib⁹. Et licet separetur ab hmōi passionibus: continebit equaliter locū: ꝛ hmōi corpus erit in eadē parte que est loci vacui equali: q2 tantū d vacuo quāta est magnitudo cubi erit simul cū cubo. Vult ergo ostendere p̄hs vt patet ex dictis: q̄ corpus non occupat locū: ꝛ nō resistit corpori ratione passionū Sed hoc cōpetit ratione dimensionū: ita q̄ si dimensiones essent ab hmōi passionibus sepate: nihilominus occuparēt locū. Quia igit̄ ponētes vacuū receptiuū corporis vt patuit: oporteret eos dicere q̄ dimēsiones simul sunt cū dimensionib⁹: ideo incidūt in hoc impossibile q̄ possunt duo corpa simul esse. Ex predictis pȝ quō dimēsiones dimensionib⁹ resistūt. Primo ex cessione. Secūdo ex occupatiōe loci. Primū patet: si eñ cubus ponat̄ ī aqua: aqua cedit cubo ſm modū dimensionū eius: ita q̄ quāte erūt dimensiones cubi: tāta erit cessio aque. Siue igitur corpus cubū ponat̄ graue vel leue: siue calidū vel frigidū: non mutabit̄ cessio aque. Modus igitur cessionis corporū nō sumit origineȝ ex modo qualitatis vel passionis: sed tm̄ ex modo dimensionū. Cū igit̄ ex hoc corpus cedat corpi: quia vnū resistit alteri: oportet q̄ resistere ꝛ nō cōpati secū aliud corpus ꝑ se dimensionibus cōueniat. Secundū videlicet de occupatione loci patȝ: naȝ ex hoc plura corpa in eodeȝ loco esse non pñt: q2 qōlibet occupat totū locū suū. Occupādo aūt totū locū suū: in eodeȝ loco aliud corpus esse nō potest. Illud ergo per quod habet corp⁹ quod occupet locū est illud ꝑ qō habet q̄ resistat alteri corpi: ꝛ q̄ nō cōpatiat̄ secū aliud corp⁹: hoc autē nō habet ꝑ qualitatē sȝ ꝑ quantitatē. Q autē corpus sit diuisibile: ꝛ q̄ occupet spacium habet ꝑ quantitatē: hoc eñ ꝑ se cōpetit quātitati: alijs aūt nō nisi ratiōe quantitatis. Nec pōt dici q̄ hoc competat corpori ꝓpter materiaȝ: quia materia nō occupat locū nisi vt est sub dimēsiōibus: vt

dictũ est q̃nto capitlo p̃mi hui⁹. Utraq̧ aũt via patet in textu si bene cõsideretur. Si aũt queraƚ si corpus poneretƚ in vacuum: vtrũ vacuũ ei cederet. Dicẽdũ ꝙ corpus nunq̃ cederet alteri corpi nisi sit rarefactibile vel cõdensabile. Uacuum autẽ quia dicit dimensiones sepatas a talibus passionibus: ꝛ a motu ꝛ a materia sensibili ꝑ se: nõ habet vnde cedat corpi. Cũ ergo vacuũ nõ cedit corpi: et dimensiões vacui resistãt dimensionibus corporuʒ: si ponaƚ corpus in vacuo: duo corpa esse in eodẽ loco poterũt: cũ dimensiones sepate quantumcũq̧ a passionib⁹ nõ cõpatiuntur secũ dimensiones alteri⁹ corpis. Ex p̄dictis patet ꝛ potest patere: ꝙ dimensiones vacui quas ponebant pħi: nõ tñ erãt dimensiones imaginate sed etiaʒ reales. Ipsi eñ (vt visum est prius) ponebãt vacuũ esse spaciũ illud ꝛ dimẽsiones q̃ erant inter latera corpis cõtinẽtis: ꝛ illud dicebant locũ. Locus auteʒ realiter differt a locato. Itẽ dicebãt vacuũ esse spaciũ priuatũ corpe. Ex quo sequiƚ ꝙ illud spaciuʒ ꝛ ille dimẽsiones erãt q̃d reale. ꝓbaƚ ꝯsequẽtia: q꞉ priuatio ponit subiectũ priuatũ. Si ergo nihil essent hñoi dimensiones: nõ possent dici vacuũ nec plenũ.

Circa predicta possũt oriri due questiões. Prima est: vtrũ duo corpa possunt simul esse in eodẽ loco. Secũda: vtrũ idem corpus possit simul esse ĩ diuersis locis. Ad primũ patet ex dictis: ꝙ loquendo naturaliter nõ est possibile: sed bene supnaturaliter ꝑ dotẽ subtilitatis. Quod patet: quia christus fuit nat⁹ de virgine matre clauso claustro virginali: ꝛ post resurrectionẽ ingressus est ad discipulos ꝑ ostia clausa: ꝛ clauso sepulchro surrexit: licet angeli remouerint postmodũ lapidẽ. Nec valet qđ antiqui dicũt ꝙ corpus gloriosũ possit se facere ad taleʒ ꝛ tantã figuram: vt posset etiam penetrare quodcũq̧ corpus ꝑ poros subtilissimos ĩ aliquo corpe pertransibili: quia potest se tantũ subtiliare: vt per tales poros posset istud penetrare. Illud (vt dictũ est) non valet: quia si extenderetur corpus christi vel aliud gloriosum multũ in longum: et stringeretur corpus eius sicut acus: tunc nõ haberet quantitatem corporis organici debitam. Anima autẽ humana requirit in corpe debitam organizationẽ partium ꝛ membrorũ. Ꝙ si arguiƚ: quia (vt dictũ est in p̄cedenti capitulo) dimensiones sine qualitatibus ꝛ passionibus faciũt distare duo corpa: ergo nõ possũt esse simul sine ꝯtradictiõe. Qđ cõfirmaƚ. Quia sicut vnũ cõtrariũ habet impossibilitatẽ essendi cũ alio ĩ eodẽ subiecto: sic dimẽsiões due sũt incõpossibiles ĩ vno loco: sʒ ꝑ nullã potentiã ꝯtrariã pñt esse simul in eodẽ subiecto: q꞉ ſm Arist. iiij. meta. Si ꝯtraria pñt simul esse ĩ eodẽ subiecto: ꝫ ꝛ ꝯtradictoria: ꝫ ꝛc̃. Dicendũ ꝙ aliqua pñt dupliciter repugnare: vel formaliter vel ꝟtualiter. Due aũt dimẽsiões nõ habẽt ĩ se repugnantiã formalẽ: sed tñ ꝟtualẽ. Repugnãtia aũt duaꝝ dimẽsionũ nõ ẽ nisi ꝓpter simultatẽ duplicis repletiõis loci quẽ vnũ corp⁹ põt replere: ergo si aliud corpus repleat illũ locũ est repugnãtia ꝑori quãtitati nõ formaliter sed ꝟtualiter ꝛ effectiue ratiõe illi⁹ effect⁹ q̃ est repletio loci. Sed de⁹ põt tollere hũc effectũ a quãtitate: vt due quãtitates vel plures nõ faciãt nisi vnã repletiõʒ loci: ꝛ tñ q̃libʒ suã: sicut dñs põt facere calorẽ sine effectu calefactiõis: sicut ĩ trib⁹ pueris. Sic etiã eodẽ mõ põt dici de ꝯceptu et ꝑtu ꝟginis. Isti eñ effect⁹ nõ stãt simul naturaliƚ cũ sua cã: sicut virt⁹ diuina põt esse cã illius ꝯcept⁹ ꝛ ꝑtus: que licet repugnent respectu cause ꝑticularis: nõ tñ respectu ꝟtutis supioris agentis. ¶ Ad cõfirmationẽ de cõtrarijs dicẽdũ: ꝙ nõ est simile: licet eñ sit talis repugnãtia ĩ quãtitatib⁹ sicut in q̃litatib⁹: ꝟtualiƚ tñ nõ formaliter. Due eñ q̃litates ĩ eodẽ subiecto sũt formaliter repugnãtes: nõ sic de q̃ntitatibus. Ista q̃stio tractaƚ diffuse a Sco. l. di. q̄rti. q. de dote subtilitatis. ¶ Quantuʒ ad scđm concediƚ ex fide: ꝙ ideʒ corpus põt esse p̄sentialiter in diuersis locis. sed vtꝝ localiter: dicũt quidã ꝙ non. Qđ ꝓbaƚ. sic. Termini locati et loci sunt simul: er

go si locatũ sit extra terminos loci sui pro
prij est extra terminos suos ꝓprios. Item
sicut res ꝑ ꝓpriam naturam est tm̃ in vna
specie: sic ꝑ vnã dimensionẽ ẽ simul ĩ vno
loco. Cõsequẽtia patet a simili. Itẽ si idẽ
corpus esset in pluribus locis: ergo pos
set esse in infinitis: et sic esset vbiqꝫ. Conse
quẽs est falsuꝫ: quia illud ẽ dei ꝓpriuꝫ: ꝓ
bat: quia cũ agens supnaturale sit poten
tie infinite: qua ratione potest facere illud
in pluribus: eadẽ ratione põt facere in in
finitis. Itẽ termini motus sunt incõpossi
biles: ex. v. phisicoꝝ: sed quecũqꝫ duo vbi
possũt esse termini eiusdẽ motus: quia cor
pus potest moueri ab vno vbi ad aliud:
ergo quecũqꝫ duo vbi sunt incõpossibilia
ꝓm idẽ corpus. ¶ In oppositũ arguit: qa
vbicũqꝫ deꝰ potest facere substantiã natu
ralẽ nõ sub suo mõ naturali: põt ibidẽ fa
cere sub suo mõ naturali: qꝛ in primo duo
sunt miracula. s. in causando p̃sentiã vni
us corpis respectu plurium locoꝝ: et in se
parando a suo mõ naturali et locali. In se
cũdo aũt nõ nisi vnũ. Sed deus ꝓm omnes
põt facere suũ corpus sacramẽtaliter: id ẽ
nõ sub suo mõ naturali in diuersis locis: et
facit de facto: ergo põt idẽ facere et quod
libet aliud corpus in eisdẽ suo mõ natura
li: id ẽ localiter et dimẽsiue. ¶ Item omne
qđ nõ includit euidẽter ꝯtradictionẽ est
deo simplr̃ possibile: sꝫ hoc ẽ huiõi: ergo et cetera.
Dico igit̃ ꝙ deo simplr̃ ẽ possibile idẽ cor
pus facere simul ĩ diuersis locis localiter
hoc patet ex intellectu terminoꝝ. Cũ enĩ
dico idẽ corpus simul esse in diuersis locis
localiter: nihil dico supra corpus nisi quẽ
dã respectũ extrinsecꝰ aduenientẽ funda
tũ in quãto ad aliud quantũ circũscribẽs.
Respectũ aũt talẽ plurificari sup idẽ fun
damentũ ad diuersos terminos nõ appa
ret ꝯtra aliquid notũ ꝓm rõem: qꝛ respe
ctus intrinsecꝰ aduenientes de quibꝰ minus
videt̃ posse plurificari fundamẽto eodẽ ma
nẽte: vt supra eandẽ albedinẽ põt due simi
tudines fundari ad duos terminos: vt ꝓ
bat Scotꝰ dist. viij. tercij. Nõ enĩ ẽ neces
se plurificato posteriori prius plurificari
Ipsa aũt vbi sunt manifeste posteriora ipo
quãto locato. ¶ Pro argumẽtis aũt ĩ op
positũ soluẽdis pono tres ꝓpositiões: qua
rũ p̃ma ẽ: Quecũqꝫ sunt p̃ora eẽntialiter
ipo vbi vniformiter insũt ipsi corpi: quãto
habẽti diuersa vbi: id ẽ nõ variant̃ varia
to ipo vbi: que vo posteriora vel simlr̃ na
tura variabunt̃ ꝓm varietatẽ vbi. Hoc pꝫ
quia prius essentialiter non variat̃ ꝓpter
variationẽ posterioris: sed posterius bñ
variat̃ ad varietatẽ prioris: que etiã simlr̃
sunt natura cũ aliquo variant̃ illo varia
to. vñ si habens famẽ comedat ĩ vno vbi
et nõ in alio: satiat̃ in illo vbi ex comestio
ne facta ĩ alio: et cessat eius appetitus. Fa
mes enĩ siue sit appetitꝰ sensitiuꝰ siue vo
lũtarius dicit aliquid absolutũ: vñ nõ va
riat̃ ꝓpter variationẽ vbi. Si autẽ dicas
saturitatẽ esse repletionẽ corpalem stoma
chi: tunc si nõ recipiat cibum in illo loco:
nec ei ibi approximet̃: sꝫ hic ideo hic esset
repletꝰ illo mõ et nõ illic: quia ista repletiõ
nõ dicit nisi p̃sentiã alimẽti cõtenti ad sto
machũ continentẽ vel ventrem. Vñ nihil
absolutũ dicit: sed tm̃ respectum extrinsecꝰ
aduenientẽ. Itẽ nõ potest dici ꝙ moriat̃ ĩ
vno et nõ in alio: quia si hic moritur: mo
ritur et ibi. Mors enĩ et vita nõ dicunt ni
si quid absolutũ priuatiuũ vel positiuũ: et
ꝑ consequẽs nõ variant̃ ꝓpter varietatem
vbi. Sed tamen nõ sequit̃: vulnerat̃ hic:
ergo vulnerat̃ ibi: qa vulneratio dicit di
uisionẽ cõtinui vt ab aliquo hic diuidẽte.
Sed tamẽ verũ est si ibi habet vulnus ꝙ
et alibi habet: qꝛ sic ẽ discõtinuatio partiũ
que si ibi est in hoc corpe et alibi in eodem.
Silr̃ dicendũ est de nutrimẽto quod sum
ptũ in vno vbi cõuertit̃ in substantiã cor
poris eiusdẽ existentis in alio vbi: quia il
la ꝯuersio ẽ generatio partis substãtie ip
siꝰ nutriti. Tota aũt substãtia nutriti, et q̃
libet pars p̃or ẽ ipo vbi: nõ ergo variabit̃
ad variationẽ eius. Motꝰ tamẽ localr̃ nu
trimenti ad stomachũ nõ est hic, idem qui
ibi: qꝛ ex quo vbi ẽ aliud: et motus localis
ad vbi tm̃. Vñ cum moueri vel quiescere
ꝓm locũ sunt simul cum vbi vel posterius
eo: variabitur ad variationem vbi. Et ita
idem corpus poterit in vno vbi moueri

localiter ꝛ ĩ alio quiescere. Sicut eñi pos-
sibile est ꝙ idē corpus habeat hic ꝑmanē-
ter vbi vnū et aliud ibi: sic possibile ē ꝙ ꝑ-
manēter habeat hic vnum vbi ꝛ alibi plu-
ra successiue: vnde idē poterit moueri de
vno vbi ad se existentē in alio vbi: ꝛ se pel-
lere et trahere: ꝛ idem homo habens mil-
le vbi facere exercitum ꝛ choreas du cere
Similiter poterit ĩ vno vbi loqui ꝛ ĩ alio
tacere si loqui dicat formationē vocis per
instrumenta naturalia in aere repercus-
so. Uñ q: aer mouebit localiter in illo vbi
et in illo non: in isto formabit verbū: in isto
aūt nō: ꝛ ille loquit ꝛ ille tacebit: et hic te-
nebit tenorē et ibi quintā: et hic attrahit
aerem: et alibi idē in aqua existens nō at-
trahit nō tñ submerget hic: q: cor ei⁹ erit
refrigeratū ꝑ aerem alibi attractū. Si au-
tem loqui dicat actū imaginatiōis vel in-
tellectus ille quidē est idē vbicūq; fuerit
loquēs. ¶ Ex predictis ptꝫ ꝙ nō est incō-
ueniens idem moueri et quiescere diuer-
sis respectibus: ꝛ moueri ꝛ nō moueri ꝼm
diuersa vbi. Silr̃ idem poterit eē supe-
rius ꝛ inferius seipso: ꝓpinquū et distans
respectu diuersorum vbi. Unde relatiōes
contrarie in genere bene pñt inesse eidē
ꝼm diuersa fundamēta: sicut idem pōt esse
simile alicui ꝼm albedinē: ꝛ dissimile ꝼm
scientiā. Propinquū autē et distās funda-
tur in corpore diuersimode vbi vbitato: ꝛ
hec de ꝑma ꝓpositione. ¶ Secunda pro-
positio est illa: Sicut passum existēs ĩ vno
vbi recipiet formā a duobus agētib⁹ sibi
ibidē approxĩatis: sic ipm in duob⁹ locis
vel vbi existēs patietur ab eisdē sibi in il-
lis duob⁹ vbi approximatis. Et hoc intel-
ligendo de passione que est ad formā abso-
lutam: hoc ptꝫ: quia ad hoc ꝙ patiens pa-
tiatur ab agēte recipiēdo istā formam nō
oportet nisi ꝙ sit in potentia passiua: et a-
gens habeat formā actiuam: et sint debite
approximata: siue in hoc vbi siue in illo sit
approximatio. Sꝫ passo posito in duobus
vbi ipm habet eandē potentiā passiuā ad
formā absolutā: et actiuum eandē potenti-
am actiuā: ꝛ eodē modo potest sibi appro-
ximari: vt est in isto vbi sicut in alio ergo
eodem modo patietur quantū ad formā
absolutam a quocunq; actiuo sibi approxi-
mato siue in isto vbi siue in alio: sicut si tā-
tū esset in vno vbi: et esset agēs sibi appro-
ximatum. Addidi autē ꝼm formā absolu-
tam: q: nō oportet ꝙ eadem patiat loquē-
do de respectiuis q̄ sunt simul natura cum
vbi vel posteriora: q: illa possunt variari
sicut ꝛ vbi ex prima ꝓpositiōe. ¶ Tertia
ꝓpositio ē ista: sicut corpus ĩ vno vbi exi-
stēs haberet se in ratiōe actiui ad diuersa
sibi approximata in illo vbi: sic ipm vt exi-
stens in duobus vbi se habet ad eadem si-
bi in illis vbi approximata. hoc ptꝫ ex pro-
batione precedentis. Ex his ꝓpositiōib⁹
patet ꝙ si vnum corpus esset in duob⁹ lo-
cis: in quorum vno esset tēperies aeris: in
alio vero intemperies: illō corpus erit sa-
num vł egrū: sicut si illud corpus esset tm̄
in vno loco ꝛ illa tēperies aeris esset cū in-
tēperie mixta: et il'i corpori ĩ vno loco ap-
proximata: ita ꝙ si illa sint improportiona-
ta corpus illud passum tale erit quale na-
tū est causare agens vincēs. Si autē sint
equalia in agēdo passum: alterabit in me-
dia proportione. Eodem modo dicēdum
est de duobus ignibus vni ligno approxi-
matis in diuersis vbi: talē eñi effectū ca-
loris in illo ligno aggenerabūt: sicut si ap-
proximarent respectu ipsi⁹ corporis existē-
tis solū in vno loco. ¶ Ad argumēta ĩ op-
positū: Ad ꝑmū cū dr̄ ꝙ termini loci ꝛ lo-
cati sunt siř: verꝫ est: non tñ simulate ꝑcisa
et adequata: et ideo non oportet ꝙ si loca-
tū sit extra terminos alicuius loci: ꝙ sit ex-
tra terminos ꝓprios. ¶ Ad scđm dico ꝙ
illud simile nō tenet: q: natura vna nō est
formalis ratio essendi ĩ vna specie: sed di-
mēsio nō est formalis ratio approxĩata es-
sendi in loco sꝫ tm̄ remota sicut fundamen-
talis: sicut albedo ē ratio fundamētalis q̄
quis est siłis alteri: nō aūt formalis sꝫ ipsa
siłitudo. ¶ Ad tertiū cum dicitur ꝙ tunc
idē corp⁹ posset esse vbiq;: cōcedo. et cum
dicis ꝙ hoc ē ꝓpriū dei: Dico ꝙ eē vbiq;
necessario ex immēsitate sua ē ꝓpriū dei:
non autem esse vbiq; per potentiam eius
actiuā. ¶ Ad quartum cū dicit ꝙ termi

ni motus sunt incōpossibiles: Dico ꝙ du
plices sunt termini motus: quidā sunt pri
mi: sicut priuatio et forma: quidā aūt sunt
cōcomitantes primos terminos vt termi
nus a quo: ⁊ terminus ad quē. Termini
ergo primi motus sunt in compossibiles.
Unde idē nō potest priuari aliquo loco et
habere sil'illum locū. Nō sic ē d terminis
cōcomitantib⁹: imo terminus a quo ⁊ ter
min⁹ ad quē aliquādo naturaliter pūt eē
simul: vt in augmēto quātitas preexistēs
est cū quātitate aduenīēte. Aliqn̄ pūt esse
sil' supnaturalr: vt i ꝓposito. Hec Sco. di.
iiij. qrti sen̄. q. ij. p totū. vbi diffusetractat
hāc materiā. Et hec de vacuo sufficiunt.

Capitulum. V.

Consequēs est autē
Postꝙ phs determinauit de va
cuo: hic cōsequenter determinat
de tpe. Et pmo p quasdā distinctiōes ex
traneas: id est logicas ⁊ cōes inqrit vtruz
tps sit aliquid: et scdo quid sit. Dicit ḡ ꝙ
patebit ex rationib⁹ sequētibus ꝙ vix aut
obscure potest sciri an tēpus sit vl' non sit.
Et ꝙ nō arguit sic: Illud qd componitur
ex nō entibus nullā substantiā participat
et est non ens: tempus est hm̄oi: ergo ⁊c.
Et probat minorē: quia siue capiatur tem
pus finitū siue infinitū: cōponit ex preteri
to quod factū est ⁊ iam non est: ⁊ ex futuro
quod nōdū est. ¶ Secundo arguit sic: Si
tempus esset aliquid cū sit diuisibile: tunc
aliqua eius pars haberet esse: consequēs
est falsum: ergo et antecedens. Probatio
falsitatꝭ: quia partes tpis nihil sunt: vt pa
tet ex prima ratiōe: Tum quia de tpe nō
habemus nisi nunc: qd nō est pars ei⁹: qꝛ
pars mensurat totū: ⁊ oportet totum cōpo
ni ex suis ptib⁹ tpis: tps aūt n̄ videt cōpo
ni ex ipis nunc: quia diuisibile nō cōponi
tur ex indiuisibilib⁹. ¶ Notanduz ꝙ cum
ait pars mensurat totū: et totū oportet cō
poni ex partibus: ꝙ est duplex pars: scili
cet aliquotta et nō aliquotta. Aliqtta aūt
est que aliquotiēs sumpta reddit totū ipm
et hanc dicit totum mensurare. Non ali
quotta autē est que non mensurat totum:
tamen ex ea cōponitur totuz: sicut quattu
or est pars de sex: licet ipsuz non mēsuret:
quia quattuor cuz duobus cōponunt sex.
¶ Dubitaret forte aliquis: an tempus sit
de numero entiū. Dicendū ꝙ quedā sunt
entia permanentia: et quedam successiua.
vtraqꝫ tamen sunt partibilia per compara
tionē ad partes: aliter tamē ⁊ aliter. nam
in permanētibus omes partes simul sunt
Successiua aūt nō dicunt partibilia ppt
simultatē partium sed propter ordinez eo
rum. Nam si in successiuis partes essent si
mul: iam non essent successiua sed perma
nentia. Ad esse ergo successiuoruz sufficit
ordo partium: que quidē fundatur in ipo
nunc: quod est principiū vnius partis tē
poris et finis alterius. Licet ergo de tpe
non sit nisi nunc: ⁊ nūc nō sit pars tempo
ris: tamē eo ipso ꝙ est nunc est tempus: qꝛ
in ipso fundatur ordo partiū tēporis. Ex
quo ordine partiuz dicitur tempus habe
re esse. Argumenta ergo procedebant ac
si tempus esset de genere permanentiuz.
¶ Consequenter iuxta predicta inquirit
phs an sit vnum et idē nunc ⁊ in toto tem
pore. Dicendū ꝙ ipsum nunc quod vide
tur determinare pteritū et futuruz: qꝛ vi
delicet est principiū vnius et finis alteri⁹
vtrū semper maneat idem in toto tēpore:
an sit aliud ⁊ aliud non est facile scire. Et
ꝙ sit idem probatur sic: Si in tēpore esset
dare plura nunc: dare oporteret primum
nunc corrumpi ne simul esset cum sequēti
nunc: cōsequens est falsum ergo ⁊ antece
dens. Probat aūt consequentiā: quia plu
ra nunc nō possunt simul esse: quod pbat:
quia plura tēpora nō possunt esse simul ni
si vnū cōtineat aliud. Et potest dari exem
plū: Uidemus eni ꝙ si aliqd corpus loca
liter est i plurib⁹ locis simul: oportet vnū
illoꝝ locoꝝ esse ꝯtentiuuz alteri⁹. Est eni
aliquis homo in domo ⁊ in ciuitate: quia
ciuitas est contentiua domus: sic et aer in
igne: ⁊ in celo: qꝛ celū est contētiuū ignis
Similiter nunꝙ est aliqd temporale i plu
ribus ptibus simul: nec pūt esse plura tpa
simul nisi vnū sit cōtentiuū alteri⁹. Una ⁊
eadē eclipsis dr fieri in anno: in mense: in

die:τ in tali hora.τ oĩa hec tpa dicunẽ eẽ
simul:quia sunt cõtentiua inuicem. Ann⁹
eñi continet mensem:mensis diẽ:dies ho
ram:plura ergo tẽpora nõ possunt esse siẽ:
nisi vnũ contineat aliud. Cum ergo nunc
nõ possit habere rationez continẽtis:cum
sit instans indiuisibile: impossibile ẽ duo
nunc in tempore esse simul: quia tũc vnuz
cõtineret aliud:quod est inconueniens: pa
tet ergo cõsequentia. ¶ Probat autẽ con-
sequenter Aristo. falsitatẽ ꝯsequẽtis ostẽ
dẽs ꝙ impossibile est corrumpi ipm nũc:
quia nõ potest corrumpi in nũc in quo ẽ:
quin tunc simul esset et nõ esset:oportet er
go ꝙ corrumpatur in posteriori nũc. Sit
ergo.a.nunc quod debet corrumpi: si er-
go corrũpatur in b.quia res est ꝙ̃diu non
est corrupta anteꝙ̃ veniat b. semper verũ
est ꝙ est a.cũ ergo b.nõ possit eẽ ꝯsequen
ter ipsi a.sed inter b.et a.cadat tẽpus me
diũ qꝛ intẽ q̃libz duo instãtia cadit tpꝰ me
diũ cum in quolibet tẽpore sunt infinita in
stantia:sic in q̃libet linea sunt infinita pũ-
cta:oportet ꝙ intẽ a.τ b.sint infinita instã
tia. Si ꝗ a.nõ est corruptũ nisi in b.ĩ oĩmi
bus illis instãtib⁹ q̃ sunt inter a. et b.erit
verũ dicere ꝙ est a. Quia igiẽ illa instan-
tia sunt infinita:erit a.cũ infinitis instan-
tib⁹: qꝺ est impossibile: quia impossibile
est aliq̃d instans vel aliquod nũc eẽ siẽ cuz
alia:nõ ꝗ est possibilis corruptio ipꝰ nũc
vel instãtis cũ nõ possit corrũpi nec in in-
stanti in q̃ est nec in alio. Erit igiẽ ẜm rẽ
vnũ instans manens ẜm rem incorruptũ
in toto tempore. ¶ In oppositum arguit
pħs sic: Cuiuslibet continui sunt termini
distincti:sed tempus est quoddam conti-
nuum:cuius termini sunt ipsa nũc: igitur
ipa sunt distincta. Ista ratio põt sic decla-
rari:qꝛ ipm nũc ẜm substantiã est aliquid
indiuisibile qꝺ est ꝑ se ꝺ genere q̃ntitatꝭ:
vel est termin⁹ cõtinui:vel est ꝑs discreti
Si nũc ponit ꝑs discreti:ꝗ rẽs ponit di-
scretũ:qꝺ nõ ꝯcederet ꝓꝑe loquendo. Si
ponit termin⁹ cõtinui:ꝗ oportet ꝙ sit ali-
ud τ aliud ẜm ꝙ terminat aliã τ aliã ꝑtez
cõtinui:qꝺ est ꝓpositũ. Ad illud respon-
dent q̃dam ponẽtes ipm nũc idez ẜm sub-
stantiã in toto tpe:τ aliud ẜm esse: ꝙ vnũ
et idẽ nũc ẜm rem põt terminare aliqꝺ tẽ
pus ex vtraqꝫ ꝑte:sicut vnũ τ idẽ mobile
ꝑ suũ motũ terminat aliqꝺ spaciũ ex vtra-
qꝫ ꝑte:quia pri⁹ exñs in ꝓ̇ncipio alicuius
spacij fit postea ꝑ motũ in fine illi⁹ spacij.
¶ Cõtra:qꝛ ista eẽ accidũt illi nũc eidem
ẜm rẽ τ subaz:qꝛ ꝑ te illꝺ nũc mãet idem
sub diuersis eẽ:τ ꝑ ꝯsequẽs ista eẽ accidũt
sibi:igiẽ nũc tpis nõ ꝑ se sed ꝑ accidẽs erit
termin⁹ tpis:qꝺ est falsum:qꝛ oĩme indiui
sibile de genere q̃ntitatis ꝑ se termĩat q̃n-
titatẽ:vel est ꝑs discreti:q̃re sequiẽ:ꝙ ta-
le idẽ nũc nõ sit indiuisibile ꝑ se de genere
q̃ntitatis. Preterea ista eẽ quero cui⁹ ge
neris sunt si sint indiuisibilia ꝺ genere q̃n
titatis:ꝗ sufficiũt ad terminãdũ ipm cõti-
nuũ absqꝫ illo nũc ẜm substãtiã:qꝺ nullus
diceret. Si autẽ alterius generis puta q̃-
litatis:igiẽ quale erit ꝑ se ratio terminan
di cõtinuũ in genere quãtitatis:qꝺ est fal
sum. Scꝺa ratio pħi est talis: Ista dicunẽ
simul eẽ q̃ sunt in eodẽ nunc indiuisibili:si
ꝗ est idem nunc in toto tpe:ꝗ illa que fue-
runt in millesimũ annuz τ que sunt hodie
sunt simul:qꝺ est euidenter falsum. Ad il-
lud dicũt isti ꝙ omĩa pñt in eodẽ nũc esse
realiter:sicut vnũ et idez mobile realiter
ꝑ motũ suũ habet eẽ in oĩmib⁹ ꝑtibus spa-
cij:nõ tamẽ oĩa sunt ĩ eodẽ nũc ẜm rõnez:
sicut nõ est idẽ mobile ẜm rõnẽ ꝓut est in
diuersis ꝑtibus spacij. ¶ Sed contra ar-
guendo sic: vniformitas simultatis accipi
enda est correspondenter identitati ipius
nunc:vt que sunt in eodem nunc realiter
sunt simul realiter:τ q̃ ĩ eodẽ nunc ẜm ra
tionẽ sint simul ẜm rationẽ. Si ergo ĩ to-
to tpe est idez nũc realiter:τ alterꝫ ẜm ra-
tionẽ:sequiẽ ꝙ que fuerũt in millesimũ an
num:τ que sunt hodie sint idẽ siẽ realiẽ et
ẜm veritatez:lz non simul ẜm rõnem: qꝺ
nullus sane mentꝭ diceret. Videnẽ ꝗ iste
ratiões pħi stare nec ipe eas soluit aliq̃n:
vt ꝑ3 intuenti materiã de tpe. Pro solu-
tione aũt rõnis in oppositũ ẜm mẽtẽ doc.
subti.ij.dis.ij.sẽ ñ.et.xij.q.q̇libe. Scien-
dũ ꝙ illoꝝ q̃ accipiũt eẽ p⁹ nõ eẽ q̃daz sũt
raptim transeũtia: quedã ꝟo ꝑmanentia:

naturaliter genita vel corrupta. In pri-
mis scz raptim trāseuntib⁹ est dare tā pri
mū ꝙ vltimū in esse: scz illud instans in q̄
solū habēt esse: ꝛ ideo nec est dare primuz
nec vltimū instās in nō esse: q2 tā toto tpe
terminato ad hoc instans ꝙ toto tpe seq̄n
te hoc instans hñt non esse: In secūdis au
tem est dare primū in esse sed non vltimū.
In generatiōe eñ et corruptione natura-
li corruptū nō habet vltimū sui esse: quia
tunc haberet qualitates conuenientes sal
tem in tali gradu in quo possent stare cuz
forma eius: et si sic nō subito abijcerētur:
Non ergo corrūpendū subito corrūperet:
Et sicut corruptū nō habet vltimū in esse
sic habet primū in non esse: q2 cū esse geni
ti cōcurrit nō esse corrupti: genitū autē in
instanti generatiōis habet esse: q2 tūc for-
ma est in materia et habet tunc primū eē:
q2 tūc forma imediate succedit priuationi:
et sicut genitū habet primū sui esse sic cor-
ruptum habet primū nō esse. ¶ Notādū
vlterius: ꝙ corrūpi seu desinere eē pōt in
telligi dupliciter: Uno mō p positionē p̄-
sentis: et negationē futuri: vel p positionē
preteriti ꝛ negationem p̄ntis. Primo mō
habēt corrūpi seu desinere indiuisibilia et
raptim trāseuntia. Cum ḡ querit de cor-
ruptione instantis seu alicui⁹ habētis esse
indiuisibile. Dico ꝙ corrūpit p positionē
p̄ntis: et negationē futuri: ita ꝙ nunc ē et
statim nō erit. Unde nō corrūpit in instā-
ti in quo est: q2 tunc simul esset ꝛ nō esset:
sed corrūpit in tēpore imediate sequēti: in
quo nō habet esse. Huiusmodi aūt raptim
transmutātiū idem est fieri ꝛ factum esse:
et corrumpi ꝛ corruptū esse. Unde si crea
tura nō maneret nisi per instans creatio-
nis eius annihilatio nō esset in instanti sȝ
in tpe habito in instanti creationis. Siq̄-
dem post instans non esset accipere aliqḋ
immediatū indiuisibiliter vt supponebat
ratio sed diuisibilit᷑ tali immediatiōi qua
cōtinuū terminatū est imediatū suo termi
no. Intentio autē p̄hi sup hac materia vi-
debitur in fine huius capituli. ¶ Ulteri⁹
determīat p̄hs q̄d sit tp̄s. Circa qḋ dicit
ꝙ tp̄s nō ē mot⁹: sȝ nō sit sine motu nec p̄-
cipiat sine tp̄o. vñ dormiētes et in magna
delect̄atiōe existētes: q2 nō sentiūt motuz
nō sentiūt tp̄s: videturq3 eis modicū d̄ tē-
pore in dormitiōe et delectatiōe trāsisse:
lȝ multū ibi remāserint. E cōuerso ē cū ali
q̄s est i anxietate cordis: nam q2 turbat in
aīo: ꝛ q2 sp cogitat trāsmutationē ꝛ motū:
maxie p̄cipit tp̄s: ꝛ videt ei modicuȝ tp̄s
esse multū. Describit igit p̄hs tp̄s di. ꝙ
tp̄s ē numer⁹ mot⁹ ꝑm pri⁹ et posterius.
Ad cui⁹ euidētiā ponit tria: Primū est ꝙ
tp̄s hȝ quandā depēdentiā ad motū: sicut
eñ mot⁹ hȝ q̄ndā depēdētiā ad magnitu
dinē seu spaciū in ꝙ fit cū diuidit ad diuisi
onē magnitudis: sic suo mō tp̄s sequit mo
tū. Ex q̄ sequit ꝙ pri⁹ ꝛ posterius sunt p̄n
cipalit᷑ in magnitudīe: q2 vna ps ē situata
an aliā ꝛ ꝓportionabilit᷑ i motu ꝛ tpe. Se
cundū dictū ē ꝙ habitudo tpis ad motum
accipiēda est ꝑm pri⁹ ꝛ posteri⁹. Nos eñ
vt dicit Aristo. determinam⁹ ꝛ cognosci
mus tp̄s accipiēdo ip̄m pri⁹ ꝛ posteri⁹ eē
aliud ꝛ aliud: ꝛ accipiēdo mediuȝ ip̄oꝝ eē
aliq̄d alteꝝ: ꝛ sic d̄termiām⁹ ip̄m tp̄s ꝑm
pri⁹ ꝛ posteri⁹: q̄ reperiunt in motu. Ex q̄
p3 ꝙ tp̄s hȝ habitudinē ad motū ꝑm ꝙ i
motu reperit pri⁹ et posteri⁹. Qḋ sic pōt
declarari: Sicut eñ intelligēdo duo pun
cta: ꝛ intelligēdo int᷑ ea esse aliqḋ mediuȝ
intelligim⁹ lineā: q2 inter duo puncta nō
pōt esse aliqḋ mediū nisi linea: Sic intelli
gēdo duo nunc q̄ꝝ vnū sit pri⁹ ꝛ aliud po-
steri⁹ intelligim⁹ mediū esse tp̄s. cuȝ igit
nō possint accipi duo nunc: q̄ꝝ vnū sit pri
us et aliud posterius nisi accipiantur ꝑm
prius et posterius i motu: oportet ꝙ tem-
pus habeat habitudinem ad motuȝ prout
in eo reperit prius ꝛ posterius. Tertium
dictum est ꝙ in habitudine vel dependē-
tia quam habet tempus ad motuȝ reperit
ratio numeri. Quod sic declarat Aristo.
q2 sicut in vno nunc nō fit motus: sȝ opor-
tet imaginari diuersa nūc si volum⁹ ima-
ginari motuȝ: ita oportebit imaginari di-
uersa nūc si volumus imaginari tempus
Nunq̄ ergo imaginamur temp⁹ nisi ima
ginemur diuersa nunc: vel nisi imagine-
mur in ipso motu esse aliqua plura quoꝝ

vnū sit prius ⁊ aliud posterius. Cū ergo ī
pluralitate intelligat̄ esse aliq̄s numerus:
oportet ꝙ in habitudine quā hꝫ tēpus
ad motū sit aliq̄ ratio numeri. Ex istis tri
bus cōcludit pħs ꝙ tēpus est numerꝰ mo
tus ſm prius ⁊ posterius. Ipsa eni priꝰ et
posterius in motu vt sunt ab anima nume
rata cōplent ratione tēporis. Pro decla
ratione p̄dictoꝝ sciendū insup: ꝙ quedā
sunt entia vere realia: vt sunt entia natu
re: q̄dā pure rationis vt intētiōes secūde:
q̄dā partim sic et partim sic vt vniuersa
lia q̄ includūt aliq̄d rei ⁊ aliq̄d ratiōis: vt
videbitur .j. et .vij. meta. Siľr est tēpus:
q2 tp̄s m̄aliter est ens reale cū sit idē ma
terialiter ꝙ motꝰ q̄ est ens reale. Forma
liter tn̄ tp̄s vt hꝫ rōnē numeri ſm prius
et posteriꝰ sic ē ens rōis: q2 hoc hꝫ ab aīa
numerāte priꝰ ⁊ posterius in motu: vt di
ctū est. si ḡ accipit̄ tp̄s m̄aliter q̄tū ad id
qđ ē ex pte rei: sic ē in genere sicut motꝰ.
Si vo accipit̄ ſm ꝙ dicit cōpositū ex ma
teriali ⁊ formali nō ē ī gn̄e cū sit qđdā ens
p accn̄s cōpositū ex re ⁊ itentiōe: vt q̄ vide
bit̄ .v. meta. ca. de q̄ntitate. ¶ Notandū
insup ꝙ lꝫ in linea accipiēda sint duo pun
cta actu terminātia lineā: tn̄ non sunt acci
piēda duo nūc actu terminātia tp̄s: vt p
bat Auicēna: q2 nō est interruptio tp̄is ni
si ſm intellectum tm̄: vel ſm comparatio
nem ad motum aliquē terminatū. ¶ Iu
xta predicta potest queri:

Utrū tēpus sit idē rea

liť ꝙ motꝰ: ita ꝙ quātitas q̄ motꝰ ē q̄ntꝰ
sit ip̄m tp̄s. Dicēdū ꝙ tp̄s est idē ꝙ motꝰ
m̄aliť ⁊ realr̄ distinctū tn̄ formaliter, et p
cōsequēs q̄ntitas q̄ motꝰ ē q̄ntꝰ formaliť
est ip̄m tp̄s materialiter nō tamen forma
liter. ¶ Contra cuius partes copulantur
ad aliū terminum habēt realiter aliquam
q̄ntitatē ⁊ aliā ꝯtinuitatē: sꝫ ad aliū termi
nū copulant̄ ptes tp̄is ⁊ ptes motꝰ: q2 par
tes tp̄is ad nūc: ptes vo motꝰ ad mutatū
esse. Preterea ꝙ hꝫ ꝓpriū maꝰ et minꝰ a
liud a maiori ⁊ minori alteriꝰ hꝫ etiam di
stinctā q̄ntitatē ⁊ ꝯtinuitatē ab alio: sꝫ tē
pus ē hm̄oi respectu motꝰ q2 ī minori tp̄e

est maior motꝰ si mobile sit velox et ī ma
iori tp̄e minor motus si mobile sit tardū
¶ Preterea relatiua realiť dr̄nt realiť: sꝫ
tp̄s ⁊ motꝰ sunt hm̄oi: ḡ ⁊c̄. Probatio mi
noris: q2 mēsura ⁊ mēsuratū referunt̄ rea
liter: sꝫ tp̄s ē mēsura motꝰ: ḡ q̄ntitas mo
tus nō ē ip̄m realiť tp̄s. ¶ Rn̄sio: ad eui
dentiā huiꝰ p̄mitto tres distinctiōes: Pri
ma ē ꝙ duplex ē motꝰ: scꝫ cōis et primꝰ. s.
motus p̄mi mobilis. Aliꝰ ē specialis ⁊ se
cundariꝰ: puta oēs alij motus a p̄mo. Se
cunda distinctio sit illa ꝙ tp̄s est duplex
scꝫ cōe ⁊ speciale: de p̄mo intelligit̄ ꝙ dicē
pħus in .iiij. huiꝰ: ꝙ ē idē tp̄s oīm in celo
et in terra ⁊ ī mari. Scđm aūt tp̄s et spe
ciale ē mēsura ꝓpria motus inferiorū: ita
ꝙ q̄t sunt motꝰ pticulares: tot sunt hm̄oi
tp̄a specialia. Tertia distīctio ē illa ꝙ mē
sura ē duplex: q̄dā intrinseca: quedā extrī
seca. Exemplū p̄mi ip̄a duratio rei: ⁊ vlti
ma supficies corpis. Exemplū secūdi locꝰ
Tūc ad argumēta: ad primū dico ꝙ mior
est falsa. Ad pbationē dico ꝙ sicut tp̄s est
idē realiť cū motu: ita ⁊ ip̄m nūc cū muta
to esse: tn̄ cū ista idētitate reali stat aliq̄ di
stinctio ex nā rei: vel saltē ſm rōnem ꝓpť
quā diuersa noīa sortiunt̄. ¶ Ad scđm di
cendū ꝙ minor est falsa: si tp̄s ⁊ motꝰ vni
formiter accipiant̄: scꝫ motus primꝰ ⁊ tp̄s
cōe: Sꝫ accipiēdo tp̄s cōe ⁊ motū aliquē
inferiorē sic veꝝ est ꝙ ſm velocitatē ⁊ tar
ditatē mobilis ī minori tp̄e erit maior mo
tus: ⁊ in maiori minor: ⁊ sic nō plus ꝯclu
dit nisi ꝙ cōe tp̄s qđ est passio p̄mi motꝰ
distinguit̄ realiter a motu inferiori: qđ cō
cedo: tn̄ hoc non obstante qđlibet tp̄s erit
idē realiter. ¶ Ad tertiū cū dicit̄ ꝙ mēsu
ra ⁊ mensuratū referant̄ realiť: dico ꝙ ve
rū est de mensura extrinseca: ⁊ sic cōparā
do tp̄s cōe ad motꝰ inferioꝝ q̄ꝝ ē mēsura
extrinseca differt vtiq3 ab eis: Tn̄ si tp̄s
cōe cōparet̄ ad motū primū cuiꝰ ē mensu
ra intrinseca sic nō differt ab eo realiť: si
cut nec refert̄ ad ip̄m realiter. Et siľr ē de
tp̄e speciali si cōparet̄ ad motū inferiorū
cuiꝰ est mensura intrinseca. ¶ Deinde sol
uit dubitationē factā de tp̄e instanti vel
nūc. Pro q̄ notandū ꝙ est vna opinio quā

Vba pħi videnť sonare φ idez est nūc ſm
subaz in toto tpe: lz sit aliud ⁊ aliud ſm eē
et ratiōnē. Qđ declarat sic p tex. Aristo.
in hoc ca. qꝛ suba ipi⁹ nūc rñdet sube ipi⁹
mobil'. Variatio aūt ipi⁹ nūc ſm eē rñdet
variatiōi mot⁹. Vñ ſm defluxū ipi⁹ mot⁹
varianť nūc ſm eē: lz māeat idē ſm subaz
in toto tpe ſm idētitatē mobilis in motu.
Ipm ğ nūc lz sit idē ſm rē ī toto tpe: tñ cū
mēsurat tp̄s ſm pri⁹ ē aliđ ſm rōnē φ vt
mēsurat ipm ſm posteri⁹. Isti eñi imagi-
nanť: φ sicut mobile fluxu suo causat mo-
tū: et punct⁹ si poneretur fluens fluxu suo
causaret lineā: sic idē nūc fluens causat tē
pus. Sz ista opinio nō pōt stare: vt ptz p
rōnes pħi positas in pncipio hui⁹ ca. nec
etiā euasiōes istoꝝ ad dictas rōnes valēt:
vt ibidē patuit. Dicendū ğ aliť ſm Sco.
di ij. scdi sen. φ nūc ē aliud ⁊ aliđ ſm sub
stantiā ī toto tpe: sicut aliud ⁊ aliud pun-
ctū in linea tota. Sed ad saluandū pħm q̄
pma facie videť dicere oppositū: notādū
est φ nō ē intentio pħi φ idē nūc māeat ī
toto tpe. Vñ dicit pħs in lr̄a: φ ē idē nūc
inq̄tū ē qđcūq₃ ens: hoc ē dictū: φ qđcū-
q₃ nūc de pluribꝰ ꝯsideratū ſm se ē idē: et
hoc est dicere idē esse ſm substantiā. Cō-
sideratū aūt in ordine ad tp̄s p̄teritū et fu
turū cū sit terminus preteriti ⁊ futuri pn-
cipiū distinguiť ſm esse ⁊ ſm rōnē: qꝛ alia
est ratio termini ⁊ pncipij vt sic. Vnuz ğ
nunc habet identitatē ſm substantiā: hoc
est a se et ſm se ⁊ habet distinctionē ſm eē
in respectu partiū tēporis: ⁊ tanta non est
instantiū identitas in toto tēpore: cuz ista
sint infinita quanta est identitas vni⁹ in-
stantis: ğ instans ī toto tpe vere est aliđ ⁊
aliud ſm substantiā. Ad hoc valet deter-
minatio pħi quā isti ad se adducūt de mo-
bili qđ manet idē nō quidē mobile vt ab-
solute precedet mutationē: quia hoc mo-
do tempus nō est mensura eius: nec aliq̄d
pertinens ad tēpus: sed forte euū vt sic est
mensura eius: de quo alr̄. Sed mobile vt
est sub vna mutatione est idē ſm substātiā
id est ſm esse istius mutatiōis considerate
ſm se. Est autē aliud ſm esse: id est vt sub
illa mutatione terminat preteritū: ⁊ initi-
at futuꝝ: et ſm hoc diciť alibi esse: nō q̄dē
actu sed in eodē vbi medio inter extrema
inq̄tū terminat illū motum ſm prius vbi
⁊ inchoat motū ſm posterius: vbi dicitur
alibi ⁊ alibi esse quatin⁹ mutari est aliud
vtriusq₃ extremi. Et qꝛ pħs dixerat nunc
ipsuz mensurare tēpus: ideo illud ꝯsequē
ter declarat dicens: φ ipm nūc mensurat
tēpus: qꝛ cū sit maxime notuz respectu tē-
poris: tempus cognosciť per ipm: sicut mi
nus notum p maius: sic motus habet co-
gnosci per mobile: quia mobile manet: id
est est ens pmanēs motus āt nō manet: qꝛ
videlicet est ens successiuuz. Pro quo no-
tandū φ mensura vt videť velle cōmēta-
toꝛ per prius videť reperiri in numeris.
Ratio enim mensure per prius competit
vni quod est principiū numeri. vnde ⁊ nu
merus diffiniť a pħo. iiij. metaphi. qđ est
multitudo mensurata p vnuz. Ex hoc aūt
translata est ratio mēsure ad alia. verum
qꝛ oēs transferentes ſm aliquā siītudi
nem transferunt: nō oportet φ oē illud
qđ reperiť in vno qđ est principiū nume-
ri reperiatur in oībus alijs ad q̄ transla
ta est ratio mensure: sed sufficit φ oīa q̄
sunt mensura alioꝝ habeant aliquā simili
tudinē cum vno qđ est principiū numeri:
et φ aliquo modo se habeat ad sua mensu
rata: sicut se habet vnum ad numerū. Vi-
demus eñi φ per vnū cognoscimus nume
rum et vnum per sui replicationez cōmen-
surat se cuicūq₃ numero. Cum ergo ratio
mensure transferť ad alia aliquādo ē trāſ
lata ſm replicationē: et hoc modo vncia
est mensura ponderū: qꝛ replicata reddit
quodcunq₃ pondus. Et palmus similiter
vel alia quecunq₃: minoꝛ quantitas ē mē-
sura cōtinuoꝝ. Aliquādo vero hmōi trāſ
latio fit nō ꝓpter replicationē sed ꝓpter
manifestationē. Dicimus eñi albedinē eē
mensurā coloꝛuz: nō φ p sui replicationē
reddat oēs coloꝛes: sed qꝛ plus habet đ
natura lucis: est et notioꝛ ceteris coloꝛibꝰ
Sic etiam primā substantiā dicimus mē-
suram omniū substantiarū: quia est notioꝛ
et perfectioꝛ substantijs omnibus. Patet
ergo φ duplex est mensura: scz mensura p

replicationē:et mensura per cognitionez seu pfectionem. Quia ergo p instans cognoscim⁹ tempus potest dici mēsura ipi⁹ non obstante q ipm in se cōmensurari nō possit:nec aliquotiens sumptuz reddat tēpus:cum tempus quod est quid continuū nō cōponatur ex indiuisibilibus. ¶ Cōsequenter ostendit rationem coꝝ que dicuntur de ipso nunc. Sunt aūt qūtum ad pñs tria. Primū est q nūc est inseparabilit̄ annexum tēpori. Quod ꝓbat nisi tēpus sit ipsum nunc nō erit:ꝛ si ipm nūc nō sit:nec tempus erit:sicut mobile vt sic nō est sine motu:nec mot⁹ sine mobili. Scdm qđ dicitur de nūc est qđ cōtinuat tempus. Qđ sic oñditur:qꝛ sicut vnū mobile motū cōtinuat sic vnū nunc cōtinuat tempus Hoc etiā vt ait .p. patet quodāmodo ex pūcto Sicut eñ vnus punctus cōtinuat duas ptes linee adinuicē: est eñ finis vnius partis ꝛ principiū alterius sic nūc est principium vnius ptis tpis ꝛ finis alterius Differūt aūt pūctus ꝛ nunc:qꝛ si quis vno puncto vt duobus vtit̄ quiescere accidit :hoc est dictū: q si motus fiat sup lineā : ita q mobile vtat̄ puncto cōtinuante : vtet̄ ipso in ratiōe finis ad precedentē magnitudinem:ꝛ ideo vtetur ipō in motu esse . quia moueri seu motus non est in fine alicuius magnitudinis vt ꝓbat sexto phisicoꝝ . Si aūt vtat̄ ipō in rōne principij : tūc vtetur ipō vt post : qđ est motus in sequenti magnitudine . Sed qñ vtitur puncto vtitur eo in nunc:sed bis vtit̄ pūcto:ergo in duobus nunc. Et quia inter quelibet duo nūc est tempus medium. ergo inter duo nunc in quo vtitur puncto vt fine:ꝛ inter nunc in quo vtitur puncto eodem vt principio est tempus:ꝛ sic est quies. Non potest autem sic dici de ipso nunc: quia non manet sed semper est alterū et alteꝝ. Tertiū qđ dicitur de ipō nunc est q nō est pars temporis:qđ sic oñditur:quia sicut mutatum esse quod est indiuisibile motus nō est ps eius:nec punctus pars linee:sic nec nunc pars temporis. Due eñ linee sunt ptes vnius:semp enim linea diuidit̄ in duas lineas ꝛ nō in puncta:sic nec tempus.

Capitulū. .vj.

Non solum autem.

Post hꝯ .p . determinauit ista dubia de ipō nunc:hic ɔ̄ñter oñdit quō tempus est mensura motus et ecōuerso:ꝛ quō diuersa diuersimode mensurant̄ tpe di. q nō solum tpe mensuramus motum sed etiā motu metit̄ tempus ꝛ hoc est ꝓpter adinuicem diffiniri ꝛ ad inuicē cognosci:qꝛ vnū cognoscit̄ p reliquū. Tempus eñ p se mensurat et determinat motum cū sit mensura eius:motus aūt p accidens mensurat tempus Hoc eñ accidit ex pte nr̄i :qꝛ aliqñ motus est nob notior q̄ sit tps ¶ Dubitaret forte aliq̄s quō per res numeratas deuenim⁹ in cognitiōem nūeri. Nā quō p numeꝝ cognoscim⁹ multitudinē numeratoꝝ nō habet dubiū : eo eñ q habem⁹ artē numerādi si offerant̄ nob numeralia p hmōi artē cognoscim⁹ multitudinē numeraliū . Sz quō p numeralia innotescit nob nūerus videt̄ dubiū. ¶ Dicendū q si q̄s sciret se hr̄e decē digitos:ꝛ nesciret cōputare vsq ad decē:posset ex ipis digitis q̄ sūt nūerali ɔq̄dā cognoscere numeꝝ ð alijs reb⁹:vt posset cognoscere numeꝝ denariū ī ipis equis si ꝓ vno digito accipet vnū equū:p seq̄ ē q ex nūero cognoscim⁹ numerabilia Sz ex pte nr̄i ɔtingit aliqñ q ex numerabilib⁹ cognoscimus numeꝝ . vt si nob sint magis nota numerabilia q̄ nūerus:sic ē de tpe respectu motus cui⁹ est numer⁹. ¶ Cōsequent̄ oñdit .p. q tempus est mensura motus in determinādo quēdā motū: quo motu mensurabit totū motū . Videm⁹ eñ q si volumus mēsurare aliquā lōgitudinē:vt pannū p cubitū: p̊mo mensuram⁹ aliquā ptē panni:p quā ptē mēsuramus totū:sic p tēpus mēsuramus motū. qꝛ primo mēsuramus aliquā pē motus ꝛ postea aliā partē donec motus totus mensuret̄:

Pro q̊ notandū q mēsura mēsurat totū mensurando partez aliquaz que mensurat totum'. Nunq̄ eñ cubitus mensuraret pannum nisi pars cubiti vel illius pāni esset pars aliquota eius

que aliq̃tiens sumpta mẽsurat totum. Si
igit̃ esset pannus duoꝝ cubitoꝝ cuȝ dimi-
dio: nõ mẽsuraret̃ cubito sed medio cubi-
to. Oportet eñi mensurã ꝑ sui replicatio-
nẽ reddere totũ in equalitate: qḋ nõ esset
nisi pri⁹ mensuraret aliquã partẽ aliq̃tã.
¶ Notãdũ insuꝑ ꝙ ẜm pħȝ. iiij. meta. sꝑ
mensurã ponimus ad modũ in q̃ nõ sic de
facili põt cadere error. Et qꝛ ĩ minori q̃n-
titate minus accidit deceptio ꝙ̃ in maio-
ri: semꝑ videt̃ habere mensurationẽ mini
mi. Eo ergo ipso ꝙ tp̃s habet rationẽ mẽ
sure: cõgruenti⁹ est ꝙ tꝑe totũ mẽsurem⁹
particulariter primo ſ mẽsurãdo vnã par
tẽ motus ⁊ postea aliã donec cõpleat̃ tota
numeratio motus ꝙ̃ ꝙ simul mensurem⁹
totũ motũ. ¶ Cõsequẽter ponit pħs quã
dã distinctionẽ dicẽs ꝙ aliq̃ diuersimode
dicunt̃ esse in tꝑe. Quedã eñi dicunt̃ esse
in tꝑe qꝛ sunt q̃n tp̃s est: vt intelligẽtie: et
hoc improprie. Alia ꝟo dicunt̃ esse in tẽ-
pore ꝓprie: ⁊ hoc vel qꝛ sunt in eo vt ĩ nu-
mero: qꝛ scȝ mẽsurant̃ tꝑe: vt mot⁹ ⁊ mo-
bilia in q̃tuȝ hm̃oi. Uel qꝛ sunt in eo sicut
partes vel passio: vel aliq̃d numeri: sicut
vnitas vel paritas est in numero. Uñ tẽ-
pus p̃teritũ ⁊ futuruȝ sunt in tẽpore sicut
ptes tꝑis: lõgũ vel breue sicut passio: nũc
ꝟo sicut principiũ vel terminus. ¶ Hoc
notabili p̃misso dicit ꝙ illa q̃ sunt in tꝑe
continent̃ sub tẽpore: sicut locus continet
locatũ. Illa etiã q̃ sunt ĩ tꝑe patiũt̃ ab ip̃o
tꝑe: sic̃ ꝯsueuim⁹ dicere ꝙ tp̃s tabefacit:
id ẽ putrefacit et corrũpit: et senescũt oĩa
sub tꝑe: ⁊ obliuiscit̃ aliq̃s ꝓpt̃ tp̃s: sȝ nõ di
dicit ꝓpter ip̃m: neqȝ bonũ neqȝ factũ no
uũ est ꝓpter tp̃s. Tempus eñi ꝑ se ẽ cau-
sa corruptionis nõ generatiõis. Qḋ ideo
cõtingit: qꝛ tp̃s est numerus motus. Mo
tus aũt ꝑ se facit rẽ distare ab eo qḋ est: id
est a sua natura: ergo motus per se facit ad
corruptionẽ: ꝑ accidens aũt ad generatio
nẽ. Si ergo sic est in motu ⁊ in tꝑe ꝙ ẽ nu
merus motus. q̃ ergo sunt in tꝑe ꝑ se pati
untur ⁊ corrũpunt̃. Sed ꝙ in tꝑe fiat no-
uũ vel bonũ vel generatio hoc est per acci
dens. Pro quo notandũ ꝙ in fine huius
quarti ostendit pħus hoc per signuȝ di. ꝙ

signũ sufficiẽs qḋ tẽpus ꝑ se facit ad corru
ptionẽ: ꝑ accidens autẽ ad generationem
est: qꝛ nihil generat̃ nisi aliq̃d quodãmo-
do moueat ⁊ agat: Agens ergo est per se
causa generationis nõ tẽpus: sed tp̃s est ꝑ
se causa corruptionis: qꝛ aliq̃d corrũpitur
supposito ꝙ nulla causa extrinseca agat: ⁊
hanc corruptionem maxime solem⁹ dice-
re sub tꝑe: vt si aĩal nõ corrũperet̃ ferro vł
ꝑ aliquã violentiã sed solo senio moreret̃.
Addit aũt ꝙ nec ad corruptionẽ facit tẽ-
pus: sed accidit hanc mutationeȝ fieri sub
tꝑe. ¶ Ad quoꝝ euidentiã cõsideranduȝ
ꝙ motus dupliciter considerari põt: p̃mo
simpliciter vt motus. Secũdo vt habȝ eẽ
contractũ et vt determinat̃ ad hanc speciẽ
motus vel ad illaȝ. Si considerat̃ motus
simpliciter: sic facit sꝑ determinate dista-
re ab eo in quo est. Nihil eñi mouet̃ loca-
liter nisi distet ab eo loco in quo est. Sic
etiã nihil alterat̃ nisi distet ab ea qualita-
te in qua est. Est ergo de ratione mot⁹ fa
cere distare ab eo in quo est. Sȝ ꝙ appro
pinquet ad hanc formã vel ad aliam: hoc
nõ habet ex parte motus vt sic: sed hoc cõ
petit ei vt determinat̃ ꝑ aliquod agẽs ad
aliquã specieȝ. Exẽplũ huius põt poni in
transmutatione substantiali. Sufficit eñi
ꝙ aer transmutet̃ substãtialiter ad hoc vt
distet a forma ĩ qua est. Sed ad hoc ꝙ ap
propinquet ad aliquã formã substãtialem
oportet ꝙ hm̃oi transmutatio specificet̃ ꝑ
aliquod speciale agens: vt si debet trans-
mutari in ignẽ transmutabit̃ ab igne et a
calido. Si debet trãsmutari in aquã trãs-
mutabitur ab aqua et a frigido. motus er
go vt motus ẽ facit distare et corrumpit.
Qꝫ autẽ generet hoc nõ cõpetit ei vt mo-
tus ẽ sȝ vt specificat̃ ꝑ aliud agens. Quia
aũt motus sit cõtractus ꝑ se facit ad gene
rationẽ: idcirco motus sumit speciẽ et de-
nominationẽ a termino ad queȝ: vt in. v.
huius habet̃. ¶ Insuꝑ sciendũ ꝙ in his q̃
sunt ꝑ accidens est dare gradus. Uñ ter-
minus per accidens corrũpit et ꝑ accidẽs
generat: vt vult pħus. Omnino tñ ꝑ acci-
dens generat: qꝛ hoc nec cõpetit sibi rati-
one sui nec rõne motus: non tñ omnino ꝑ

accidēs corrūpit: qꝛ licet hoc non cōpetat sibi rōne sui: tñ cōpetit rōne mot⁹ i q̄ fundat. Ex quo ptꝫ q̄ nō ē ꝯtrouersia in verbis pħi aliqñ dicētis q̄ tēp⁹ p se corrūpit: aliqñ vo q̄ corrūpit p accidēs. Ex predictis ꝯcludit q̄ que sunt semꝑ fm q̄ semꝑ nō sunt in tpe: qꝛ nec ꝯtinent sub tpe: nec mēsurant tūc esse eoꝝ sub tpe. Signū autē ē qm̄ neqꝫ patiunt sub tpe ¶ Cōsequenter ostēdit Arist. quō quies mēsuret tpe: di. q̄ qm̄ tps ē mēsura mot⁹: erit etiā mēsura quietis fm accidēs. Pro quo sciēdū: q̄ quies est ꝑuatio mot⁹: ꝑuatio autē est apta cognosci p habitū: nā priuatio nō cognoscit p speciē ꝓpriā: cū fm q̄ hmōi sit nō ens. Sicut ergo ꝑuatio hꝫ cognosci p habitū ꝛ p accidēs: sic etiā habet mēsurari per mēsurā sui habit⁹: cū mensura sit illud per qđ cognoscim⁹: ꝓpter qđ si quies ē ꝑuatio mot⁹: ꝛ mot⁹ se hꝫ quasi habitus respectu quietis: sequit q̄ tps qđ ē mēsura mot⁹ per se erit mēsura q̄etis p accidēs ¶ Cōsequēter oñdit pħs quō diuersimode mēsurant quiescēs ꝛ mobile ꝛ quies et mot⁹ di. q̄ quiescēs ꝛ mobile tpe mensurant: ꝓut in eis reperit ratio quiet[is] ꝛ motus. Mensurat aūt motus ꝛ quies ꝓut in eis reperit ratio quātitat[is]. Quare quod mouetur vel quod quiescit nō simpliciter erit mensurabile sub tēpore: fm q̄ ipm in se ē aliquod quantū: sed fm q̄ eius quies vel mot⁹ est quātus. Ea eciā que neqꝫ mouent neqꝫ quiescūt nō sunt i tēpore. In tēpore eciā esse est mēsurari tēpore: quod ergo nō mouet nec quiescit fm q̄ hmōi: nō mēsurat tpe nec p se nec p accidens. Pro quo sciendū q̄ ipm mobile est quid quantū: ꝛ ipe motus ē quātus. Uerūtamē quātitas mobilis vel quiescētis est de genere permanentiū: ꝛ quātitas mot⁹ est de genere successiuoꝝ. Cū ergo mēsura debeat eē vnigenia mensurato: cū tempus sit de genere successiuoꝝ: mēsurabit quātitatē motus vl' quietis: nō aūt quantitatē mobilis vel quiescentis. ¶ Deinde ostendit pħus quō nō entia mensurant tēpore di. q̄ illa que sunt simpliciter nō entia nō mensurant tēpore: quia cū tēpus sit mensura motus: oportet q̄ oīa que mensurant tēpore vel moueant vel quiescāt: illa vo que fuerūt licet nūc non sint: mensurant tēpore ꝑterito: que vo erūt tēpore futuro.

¶ Insuꝑ determinat Aristo. de tēpore p cōpatiōnē ad ipm nunc. Et pmo determinat de ipō nūc ꝓut sumit ꝓprie ꝛ indiuisibiliter: ꝛ ꝯsequēter ꝓut sumit large. Dicit ergo q̄ ipm nūc est ꝯtinuatio tēporis: vt dictū est pus. Cōtinuat aūt tps ꝓut est vnū ꝛ idē in re: sed diuidit ipm ꝓut differt fm ratiōnē ꝓut est ꝑncipiū vni⁹. s. futuri: ꝛ finis alteri⁹. s. ꝑteriti. Sed q̄ hec ꝯueniāt ipi nūc: nō sic manifestū ē in nūc sicut i pūcto manēte ꝛ stāte i linea. Quia eñ pūctus manet: melius pōt accipi vt finis ꝛ principiū linee q̄ ipm nūc quod fluit. Manifestat aūt quod dixerat p simile: dicens q̄ sicut in lineis mathematicis: id est in lineis in ꝯsideratio punctū nō semper est idē fm rationē: ꝓut est diuisiuū et ꝯtinuatiuū linee: quia ꝓut diuidit est aliud ꝛ aliud: ꝓut aūt continuat est idē: sic ꝛ ipm nūc qđ in q̄tū ꝯsiderat multa in potētia: vt. s. potest accipi ꝑncipiuꝫ hui⁹ tēporis ꝛ finis alterius: diuidit tps in ...ud ꝛ aliud fm esse ꝛ fm rationē: sed vt continuat est idē. ¶ Cōsequēter determinat pħs de ipō nūc ꝓut sumit large dicēs: q̄ idēꝫ nūc aliquādo sumit p aliquo tēpore breui quod est ꝓpinquū nūc i quo sum⁹: vt si dicam⁹ de aliquo q̄ venit nūc: id est hodie: vel venit nūc: id est hodie quo ad futurū. Et hec de tēpore.

Explicit liber quartus Phisicorum.
Sequitur quintus.

Trāsmutatur autē a trāsmutatiōe omne 7c. Post ꝙ pħs determinauit de motu 7 cōsequētibus ipm: hic ꝯsequēter determinat de ptib⁹ eius. Et hec ps diuidit̄ ī duas: qꝛ p̄mo determinat de ptib⁹ ei⁹ subiectiuis in hoc q̄nto: 7 ꝯsequēter determinat de ptibus quātitatiuis a p̄ncipio sexti vsqꝫ ad finē libri phisicoꝝ. ¶ Quantū ad primū ī quo pħs determinat de ptib⁹ subiectiuis. s. de speciebꝰ motus. Primo diuidit pħs motū in motū p se 7 in motū p accidēs. In motu potest accipi p se 7 p accidēs tripliciter: vel ex pte mobilis vel motōris vel termini. Primo ergo hoc ostendit ex pte mobilis dicēs: ꝙ omne transmutās: id est omne trāsmutabile vel transmutat̄ fm accidēs: vt cū dicimus musicū ambulare: vel p ptē: vt cū dicimꝰ sanari corpus cū sanat̄ oculꝰ vel p se 7 pmo. Propterea qð notādū ꝙ moueri p partē ē q̄si mediū inter p se 7 per accidēs: qꝛ cū pars nō est omnino idē quod totū: ideo tale moueri potest dici p accidēs. Quia vō pars est aliquo modo idē cū toto. ideo talis motꝰ potest dici p se. ¶ Consequēter ostēdit hoc ex parte mouētis: vt medicus sanat p se: manus pcutit tanꝙ pars: musicus sanat per accidens. Tercio hoc ostēdit ex parte forme seu termini: ppter quod p̄mittit ꝙ ad motū quinqꝫ requirunt̄. s. mouens: mobile: tp̄s in quo est motus: terminus a quo: 7 terminꝰ ad quē. Probat aūt ꝙ mobile differt ab vtroqꝫ terminoꝝ: qꝛ motꝰ ē in mobili vt ī subiecto: sed nō est in specie siue in forma vel termino q̄ p motū acquirit̄ vt ē calor: 7 vt̄ ali ̄s terminoꝝ ꝗd pꝫ: qꝛ p prie loquēdo nec substantia nec quātitas nec qualitas nec vbi vt sūt terminꝰ motꝰ mouēt aut mouent̄. ¶ Alterꝰ ostēdit terminos esse alios inť se: qꝛ motꝰ denoīat̄ a termino vno. s. a termino ad quē 7 nō ab alio: vt motꝰ a nigredine ad albedinē dicit̄ dealbatio: 7 sic de alijs. Et causa huiꝰ pōt poni: qꝛ a fine denominant̄ res: vt habet̄. ij. de aīa. ¶ His p̄missis ōndit quō p se: p partes 7 p accidēs inueniunt̄ in ipsis terminis di. ꝙ ibi inuenit̄ p accidēs: vt illud qð fit albū vel nigrū fm accidēs mutat̄ in aliqð intelligibile. Et ibi inuenit̄ p partē: vt qð fit albū vel nigrū mutat̄ ī colorē: qꝛ albedo est ps coloris: 7 ibi inuenitur p partē per se: qꝛ qð fit albū mutat̄ p se in colorē albū. Pro quo notandū ꝙ aliquid esse p accidēs pōt ī telligi dupliciť: vel simplr̄ 7 absolute: vel respectu alicuiꝰ attributi: vñ esse intelligibile p se et simpliciter nō accidit albo: qꝛ quicq̄d habet rōez entis habet p se rōnē intelligibilis: tñ put albū stat solū p illo attributo qð ē terminꝰ trāsmutatiōis accidit ei eē q̄d intelligibile: qꝛ nō trāsmutat̄ aliq̄d ī albū: vt ē q̄d intelligibile: sed vt q̄d sensibile.

Scōm accidens igitur quidē mutatio dicta. Cōseq̄nter dicit. p. ꝙ mutatio p accidēs ē dimittēda: qꝛ est ī omibꝰ 7 sp̄: qꝛ. s. ē q̄d indeterminatū. Uñ ex q̄libet pōt fieri qðlibet p accidēs. Per accñs eñ pōt fieri albū ex dulci et amaro 7 ex quolibet: sꝫ mutatio p se nō fit nisi ex aliquo determinato: est eñ ī ꝯtrarijs: medijs 7 ꝯdictiōe: hic accipit pħs ꝯtradictionē p p̄uatiōe: vt declarabit in sequētibꝰ. Q̄ aūt mutatio possit fieri ex medijs ostēdit: qꝛ mediū respectu vnꝰ extremi se habet vt aliud extremū: vt pallidū respectu nigri est albū: 7 ecōuerso respectu albi est nigrū. Sicut ergo ex albo per se fit nigrū sic ex pallido 7c. ¶ Cōsequenter diuidit mutationē in suas species. Pro quo p̄mittit quot modis pōt aliq̄d mutari dicens: ꝙ cū ois mutatio fit a quodā in quoddaꝫ: q̄diu eñ aliq̄d manet eodē mō non dicit̄ mutari: ideo oñis mutatio vel est ex subiecto in subiectū. i. a termino positiuo seu affirmatiuo ī terminū positiuū Uñ subdit pħs ꝙ subiectū dico qð ē affirmatiue mōstratū: vt mutatio q̄ ē ab albedine ī nigredinē: aut ex subiecto ī nō subiectū. i. ab ha

bitu in ꝑuationē: vt ab esse ī nō eē. Aut ex nō subiecto ī subiectū: vt a nō esse ī esse aut ex nō subiecto ī nō subiectū. Cū ergo mutatio ex nō subiecto in non subiectū fit per accñs: ꝯcludit pħs tres eē spēs mutatiōis ꝑ se. Q̄ aūt mutatio ex nō subiecto in subiectū sit per accñs ostdit: qꝛ nō est ꝑ ꝯtrapositiōez. i. qꝛ ꝑuatio nō est opposita ꝑuatōi. Oīs aūt motus per se est ex oppositis. ¶ Pro quo notandū ꝙ fieri aliquid ex aliquo vt ex forma vel ꝑuatione pōt intelligi dupliciꝭ: vel tanq̄ ex subiecto motus: vel tanq̄ ex termino mot⁹. Si tanq̄ ex subiecto mot⁹: tūc ex forma ꝛ ꝑuatione nō fit aliq̇d nisi per accñs: sed ex ente ī potentia fit aliquid per se: vt tangiꝭ in. j. huius: qꝛ mutatio ꝛ mot⁹ vt in subiecto sūt ī ente in potētia vel in mobili: nō aūt ī forma vel ꝑuatione. Sed si accipiaꝭ aliquid fieri ex aliquo tanq̄ ex termino mot⁹: sic ex forma ꝛ ꝑuatiōe fit aliq̇d ꝑ se: qꝛ forma ꝛ ꝑuatio per se pñt esse termī mot⁹. Oīs igiꝭ mutatio per se vꝭ incipit a forma ꝛ terminaꝭ ad formā: vel incipit a forma ꝛ terminaꝭ ī priuatiōez: vel incipit a ꝑuatione ꝛ terminaꝭ ad formā: que aūt est a ꝑuatione in priuationē: vt a nō nigro ī nō albū: est oīno per accñs: qꝛ idē pōt esse nō nigrū ꝛ nō albū. Termini aūt mot⁹ nō pñt in idē coīcidere: sed sūt oppositi. ¶ Omissa igiꝭ mutatione per accidens q̄ est ex nō subiecto in non subiectū: exequiꝭ de alijs trib⁹ mutationibus. Et ꝑmo ponit scđas mutationes hmōi nō esse motū. Pro quo ꝑmittit quandā distinctiōez dicens ꝙ mutatio ꝭm ꝯtradictiōez q̄ est ex nō subiecto ī subiectū. s. a ꝑuatione ī formā q̄ diciꝭ generatio ē duplex. s. generatio simplex q̄ ē formaꝝ substātialiū: ꝛ generatio ꝭm q̇d q̄ est generatio formaꝝ accñtaliū: ꝛ idez dicit de corruptione. Quo ꝑmisso ostdit ꝙ gnātio simplex nō ē mot⁹. Et qꝛ gnātio ē mutatio ex nō esse ad esse: ne laboret ī eq̄uoco ostdit q̇t modis dicaꝭ nō ens: dicēs ꝙ nō ens đꝛ tripl'r. Uno mō qđ nō ē ꝭm cōpositionē ꝛ diuisionē: ꝛ tale nō moueꝭ. Alio mō sumiꝭ nō ens ꝓ ente ī potentia: qđ nō hꝫ esse in actu simpl'r: ꝛ tale etiā nō moueꝭ. Tercio mō diciꝭ nō ens ꝓ eo qđ nō est ꝭm esse accñtale: vt qđ nō est albū: ꝛ tale bñ moueꝭ. Esse significat veruꝫ. v. meta. Nō esse significat falsū. ¶ Pro quo sciendū ꝙ esse ꝛ nō esse ꝑmo mō sumunꝭ vt esse dicit aliq̇d reale: sꝫ vt dicit habitudinē ꝑdicati ad subiectū: vt cū đꝛ: chimera est opinabilis: nō eñ ex hoc possum⁹ inferre ꝙ chimera sit. Uñ esse vel nō eē sic acceptū nō dicit nisi ỽitatē vel falsitatez cōpōis ꝛ diuisionis siue affirmatiōis ꝛ negationis. Cū ġ veꝝ vꝭ falsū sint ī aīa: tale esse vꝭ nō eē magis se tenet ex ꝑte ītellect⁹ q̄ ex ꝑte rei. Ex tali eñ nō esse nō pōt eē mot⁹. Sil'r a ñ esse scđo mō dicto. Quia ġ generatio est mutatio a nō esse ad esse: iō nō est mot⁹. Hāc ꝯsequentiā ꝓbat Aris. dupl'r. Primo sic: Qđ moueꝭ ē: qđ generaꝭ nō est: ġ generatio nō est mot⁹. Scđo sic: Omē qđ moueꝭ est ī loco: sꝫ qđ nō est nō est ī loco: ġ qđ nō est nō moueꝭ. Tale aūt est subiectū generationis. s. ipa materia que est ens in potentia. Notanduꝫ ꝙ ens in potentia nō est in loco: qꝛ de ratione loci est ꝙ equaꝭ locato: ꝓpriuꝫ aūt est quātitati ꝭm eā equale vel inequale dici. Cū ergo ens oīno ī potentia nō sit quātū: nō poterit esse in loco. ¶ Alteri⁹ dicit pħus: ꝙ si generatio q̄ est mutatio ex non subiecto ī subiectū nō est mot⁹: sic nec corruptio q̄ est mutatio ex subiecto ī nō subiectū. Ex q̄ ġ ille due mutatiōes nō sūt mot⁹ necesse ē terciū esse motū q̄. s. ē ex subiecto in subiectū: siue ex forma in formā.

Capitulum. II.

Si igitur ꝑdicata ꝛc. Postq̄. p. diuisit mutatiōez cōiter sumptā ī gnātionē: corruptionē ꝛ motū: in ꝑte ista subdiuidit ipm motū ī species suas. Determinare aūt de specieb⁹ mot⁹ est determinare ī quib⁹ ꝑdicamētis hꝫ esse mot⁹: et q̄ sunt illa ꝑdicamenta q̄ acquirunꝭ ꝑ motū: nā mot⁹ recipit speciē a termino: ꝛ est ī eodē genere cū reb⁹ ad quas est mot⁹: vt dictū est in. iij. hui⁹. Et sicut mot⁹ recipit spēz a termino: sic recipit ab eo quodāmodo ꝯtrarietatē

⁊ vnitatẽ. Sunt eñ motus contrarij habentes terminos ꝯtrarios. Albari eñ et denigrari contrariant̄: quia albedo et nigredo que acquirunt̄ p̄ tales mot⁹ ꝯtrarietatẽ habent. Rursus motus quodammodo habet vnitatẽ a termino: quia vni⁹ motus p̄ se est vnus termin⁹ acquisitus p̄ motũ. Determinare igit̄ de speciebus mot⁹ ⁊ eius vnitate ⁊ contrarietate sunt quasi cõnexa. Possumus ergo totũ istũ quintuʒ diuidere in tres p̄tes: quia p̄mo determinat de specieb⁹ motus: secũdo de vnitate eius: tercio de cõtrarietate eius. Secũda ibi: Post hec aũt dicam⁹. Tercia ibi Amplius aũt determinandũ. Quo ad p̄mũ dicit ꝙ sunt tres sp̄es mot⁹. s. fm̄ quãtitatẽ: qualitatẽ ⁊ vbi: fm̄ aũt alia p̄dicam̄ta nõ est mot⁹. Q aũt ĩ subiecto nõ sit mot⁹ ꝓbat: q̄ꝛ substãtie nihil est ꝯtrariuʒ: mot⁹ aũt fit a ꝯtrario in ꝯtrariũ. Ad cuius euidentiã p̄mo declarabo quõ substãtia suscipit magis ⁊ minus et quõ nõ. Deinde quõ substantie inest ꝯtrarietas ⁊ quõ nõ: Ex quib⁹ ostendet̄ quõ in substãtia nõ est motus. ¶ Circa p̄mũ sciendũ ꝙ illa p̄prietas substantie sn̄ qua dicit̄: ꝙ substantia nõ suscipit magis et minus: nõ est intelligẽda sicut quidã opinant̄ false: ꝙ videlicet vna substãtia non sit p̄fectioꝛ alia: etiã̄ eiusdeʒ speciei cũ ip̄a. Dicere eñ ꝙ aĩa christi vel v̄ginis gloriose Marie etiam essentialiter ⁊ quidditatiue nõ sit nobilioꝛ q̄ aĩa Jude: nõ solũ ẽ absurduʒ: sed etiã tã q̄ erroneũ parisi⁹ ꝯdẽnatũ. Est eñ ꝓp̄rietas intelligẽda d̃ eadẽ substãtia nu mero illo mõ ꝙ demõstrata quacũq̄ subã puta hoĩe vel asino nõ ẽ veꝝ dicere ꝙ tũc sit magis hõ vel minus q̄ p̄us: et illo mõ nõ ꝯtingit rep̄ire instantiã. Hãc aũt ꝓp̄etatẽ ꝓbat ph̄s. ij. d̃ gnãtõe: q̄ꝛ si substãtia suscipet magis ⁊ min⁹: tũc vna p̄s posset acquiri post aliã: et p̄ ꝯsequẽs ad substantiã eẽt motus. Vñ inter subaʒ ⁊ accñtia q̄tũ ad suscip̄e magis et min⁹ ponit̄ ab aliq̄b⁹ talis drĩa: q̄ꝛ ĩ accidẽtalib⁹ natura singularis hʒ latitudinẽ graduũ: ita ꝙ hm̄oi latitudo nõ tm̄ ponit̄ ĩ natura specifica: sed ĩ eadẽ singulari foꝛma. In substãtijs nõ sic sʒ ibidẽ natura vniuersalis hʒ latitudinẽ ĩ q̄libet v̄o singulari ẽ determiata ad gradũ: iõ nõ ẽ ibi mot⁹ nec intẽsio. ¶ Quãtũ ad secũdũ notandũ ꝙ ꝯtrarietas põt sumi dupliciť. s. ꝓp̄ie ⁊ large. Si cõtrarietas sumat̄ ꝓp̄ie vel stricte: tũc illa dicunt̄ cõtraria que habẽt oẽs ꝯditiões req̄sitas ad ꝯtrarietatẽ. Si aũt sumat̄ large: sic dicit̄ ꝯtrarietas cui deest aliqua hm̄oi ꝯditionũ: sic sumẽdo ꝯtrarietatẽ substãtie inest ꝯtrarietas. Foꝛma eñ ignis ⁊ aque sic ꝯtriant̄ cuʒ sint foꝛme positiue q̄ nõ p̄nt eidẽ inesse simul: sed successiue bene. Nõ eñ p̄nt reduci ad priuationẽ ⁊ habitũ: q̄a licet vna foꝛma includat p̄uationẽ alterius: nõ tñ p̄cise: sed vltra hoc dicit aliq̄d positiuũ. Sumẽdo v̄o ꝯtrarietatẽ stricte ꝯtrarietas nõ inest substãtie: quia ad minus quidẽ est vna ꝯditionũ requisitaꝝ ad ꝯtrarietatẽ: videlicʒ ꝙ foꝛme cõtrarie sũt maxie distãtes a seinuiceʒ. Sic loq̄t̄ hic Arist. de ꝯtrarietate ꝓut illa dicunt̄ contraria esse inter que sunt aliq̄ grad⁹ ⁊ quedã distãtia: ita ꝙ nõ statim cũ aliq̄d incipit recedere ab vno ẽ ĩ alio: sʒ ꝓpter istos grad⁹ ⁊ ꝓp̄ istaʒ distantiã: si aliq̄d dʒ ire de vno ĩ aliud: optet ꝙ inueniat ibi q̄dã mot⁹ ⁊ q̄dã successio. Sic eñ loq̄ndo d̃ cõtrarietate ꝓpositio hic adducta ꝙ in suba nõ est mot⁹: q̄ꝛ ĩ ea nõ ẽ ꝯtrarietas pʒ euident̄. Nã cũ de rõne mot⁹ sit ꝙ fiat in tp̄e impossibile ẽ aliq̄d moueri ab vno ĩ aliud nisi inter illa sit quedã distãtia ⁊ q̄dã gradus: fm̄ q̄s successiue eat̄ ĩ illud. Cũ ḡ in foꝛma subali nõ sint aliq̄ gradus nõ possumus intelligere ꝙ ꝓp̄ie sit distãtia inter foꝛmas substãtiales: nisi velles accipe distantiã: fm̄ ꝙ vna foꝛma nõ est alia. Sed hec distãtia nõ facit oppositionẽ ꝯtrariaʒ sʒ magis ꝯtradictoꝛiã vel p̄uatiuã. Cũ ergo in substãtia nõ sit cõtrarietas ꝓp̄ie in substãtia nõ est motus: sʒ generatio vľ coꝛruptio q̄ habẽt fieri ĩ instãti. Vñ si ex aqua generet̄ ignis: ĩ toto tp̄e p̄cedẽti ẽ alteratio: puta calefactõ dispositiua materie aq̄ ad introducendã foꝛmã ignis: ⁊ ĩ vltimo instãti isti⁹ alteratiõis ĩtroducit̄ foꝛma ignis: ⁊ foꝛma aq̄ coꝛrũpit̄: ita ꝙ generatio

fit ignis: est termin⁹ alterationis pcedentis. ¶ Deinde pbat pbs q ad relationē nō est motus: qz aliquid pōt referri ad aliud absqz sui mutatione: pōt eñ quis simil' effici alteri absqz sui mutatione: altero tñ mutato. Pōt tñ esse motus ad relationē p accidēs: pōt eñ quis p se moueri ad albedinē: quod aūt mouet p se ad albedinē mouet p accidēs ad similitudinē que fundat i albedine. ¶ Insup pbat q actionis z passionis nō sit motus: quod quidē probat: qz motus nō est motus: nec mutationis est mutatio. Cū eñ actio z passio sint idē materialiter cū motu: vt dictū est in iij. hui⁹: pbato q motus nō sit mot⁹: patebit q actionis z passionis nō sit motus. Q aūt mutatiōis sit mutatio vel mot⁹ sit motus pōt intelligi dupli. it. Pōt eñ intelligi tanq̄ subiecti: vt dicam⁹ motus eē motū tanq̄ subiecti: qz. s. motus fundat i motu tanq̄ in subiecto. Secūdo hoc pōt intelligi tanq̄ termini: quia. s. motus terminet ad motū. Primo ergo ostēdit Aristo. motus nō esse motū tāq̄ subiecti. Impossibile est eñ motū esse subiectū motus siue moueri: quia motus nō est de numero subiectorū: id est pmanentiū: sed de numero successiuorū. Subiectū aūt mot⁹ nō est de numero successiuorū. ¶ Deinde ondit q motus vel mutatio non pōt esse termin⁹ mutatiōis: nec generatio generationis. Terminū aūt possum⁹ accipe dupliciter: simplicē z cōpositū. Termin⁹ aūt simplex generatiōis ē ipsa forma q̄ p generationē introducit. Terminus aūt cōpositus est ipm cōpositū quod generat: generatio eñ leonis terminat ad leonē qui generat z ad formā leonis que p generationē inducit. Ostendit ergo pbs primo q mutatio nō terminat ad mutationē sicut ad formā quia tūc idē moueret diuersis motibus simul: vt a sanatione in egritudinē: z ecōuerso. ¶ Pro quo sciendū: q cū aliquid mouet sm aliquā mutationē denominat a termino illius mutatiōis: vt si mouetur ad sanitatē: possumus dicere q sanet. Si ergo mutatio terminat ad mutationē: et subiectū vadat de mutatione in mutatiōē sicut de forma in formā: cū oīs motus z oīs mutatio sit de opposito in oppositū: vt de sanitate in egritudinē vel econuerso. Si subiectū hoc mō vadit de mutatiōe in mutationē: sequit q vadat de mutatiōe in mutationē oppositā. Ibit ergo de sanitate vel de sanatiōe in egritudinē. Cū & termin⁹ denoiet id qd vadit ad terminū: si aliqd diu sanat vadit ad egrotatiōē: z egrotatio ē termin⁹ sanatiōis: sequit q egrotatio denoiet id qd sanat: qre verū est dicere q id qd sanat egrotat: qd nō esset nisi aliqd simil' sanaret z egrotaret: quare cū egrotatio z sanatio sint mot⁹ oppositi: mouebit insup motib⁹ oppositis. Dicit insup Arist. q licz mutatio nō possit esse p se termin⁹ mutatiōis: pōt tñ eē p accidēs. ¶ Pro q̄ notādū q si subiectū aliqd i illo instāti in q̄ ē plene sanatū, incipiat dealbari: sanatio terminabit ad dealbationē: sed hoc nō erit p se vt sanatio ē: sed p accñs z rōne subiecti. Nā qz subiectū cui sest sanatio incipit dealbari: z hz ordinē ad dealbationē: ideo sequit q p accñs vna mutatio habeat ordinē ad aliā mutatōē. Que libet aūt mutatio indifferēter pōt terminari p accidēs ad quālibet mutationē tā ɔtingentē q̄ oppositā. Sed differunt: qz ad cōtingentē poterit terminari imediate In illo eñ instāti in quo quis ē dealbatus: poterit incipe calefieri: sed ad oppositā terminabit nō imediate: sed interueniēte quiete media. Nō eñ in illo instāti in quo qs ē sanat⁹ poterit incipe egrotari egrotatiōe opposita illi sanatiōi: sed interueniet quies media: z si graue moueat sursum: quiescit ibi anteq̄ moueat deorsū. ¶ Deinde ostendit Arist. q mutatio nō terminet ad mutationē: nec generatō ad generationē tanq̄ ad illud quod generat Si eñ generatio generaret: essz pcessus i infinitū in generationib⁹: qz ego queraz de illa generatione qua generatio generat: an generet an nō. Si nō: pari ratiōe standū est in primo. Si sic: ego queraz de illo alia generatiōe vtrū generet vel nō: z sic pcederet i infinitū. Patz ergo ex pcedentibus q mutationis nō est mutatio: z

ꝙ motus nõ habet esse in genere actiõis nec passionis. De pdicamẽtis etiã quan‑do: situs ꝛ habit⁹: patet ꝙ ibi nõ ẽ mot⁹. ¶ Cõcludit ꝑ phs ꝙ mot⁹ nõ habet esse nisi ĩ trib⁹ generib⁹. s. in quãtitate: quali tate ꝛ vbi. Vñ ĩ quãtitate ẽ augmentũ et diminutio: in qualitate alteratio. Est eñ alteratio mutatio a ɔtraria q̃litate ĩ ɔtra riã q̃litatẽ: vt ab albedie ĩ nigredinẽ. In pdicamẽto vbi ẽ mot⁹ ẜm locũ. ¶ Quia ꝯo motui videt̃ repugnare ĩmobilitas vł quies: oñdit ꝙ ĩmobile dicit̃ tripliciter. Vno mõ dicit̃ ĩmobile illud qđ est oĩno impossibile moueri: sicut sonus est inuisi‑bilis. Scđo mõ aliqđ đr immobile qđ de difficili est mobile. Tercio sumit̃ ĩmobile qđ ẽ aptũ natũ moueri: nõ tñ mouet̃: ꝛ ta‑le ꝓprie đr quiescere: q: quies est ꝓuatio motus in apto nato moueri ꝛc̃.

Capitulum. III.

Post hec autem di camus. Hic determinat Arist. de vnitate mot⁹. Circa qđ p̃mit tit aliqua. Primo. s. q̃d ẽ simul esse: quid seꝑatũ: q̃d tãgere: q̃d mediũ: q̃d ɔseq̃nter quid habitũ: q̃d cõtinuũ. Dicit ergo ꝙ il la dicunt̃ simul esse ẜm locũ q̃ sũt ĩ vno lo co ꝓprio. Esse aũt seꝑatũ habent quecũq; sũt ĩ loco altero. Illa aũt se tangũt quoꝝ vltima sunt simul. Illud aũt est mediũ in motu quod mobile p̃mo natũ ẽ attingere scꝫ ipm spaciũ. Ex medio autẽ spacio acci‑pit̃ ɔtinuitas mot⁹: dũmodo sit ibi ɔtinui tas temporis. Vñ si in via ponãtur lapides nõ se tangẽtes: poterit illi ɔtinuari mot⁹ si nõ discõtinuet̃ tẽpus. Similiter ꝑcutiẽ do cordas cithare potest ɔtinuari motus manus: licet vltima ꝑcutiat̃ post p̃mã: dũ tñ cõtinuet̃ tp̃s. ¶ Deinde dicit ꝙ illa se habẽt cõseq̃nter quoꝝ nõ est aliqđ mediũ eiusdẽ generis: vñ si int̃ duas domos nõ eẽt dom⁹ media: licet ibi eẽnt arbores: il‑le dom⁹ dicunt̃ se habere cõseq̃nter. Illa aũt dicũt habita q̃ sunt ɔseq̃nter se haben tia dũmodo se tangẽt: vñ esse habitũ ẽ spe cies ei⁹ qđ ẽ ɔsequẽter esse. Et sicut eẽ ha bitũ est spẽs eius qđ est esse ɔsequẽter: ita ɔtinuũ est species eius quod est esse habi‑tũ. Vñ illa dicunt̃ esse ɔtinua quoꝝ vltiã sunt vnũ. Vñ continuũ dicit̃ a cõ quod est simul: ꝛ teneo. Illa ergo sunt ɔtinua que simul se tenẽt. Vñ dicit Arist. ꝙ ĩ his q̃‑dẽ est continuũ: ex quibus est aliq̃d aptuꝫ natũ fieri vnũ: aut colla aut ꝑ inclauatiõꝫ vel sicut adunata seu inserta aut aliquo a‑lio modo. Dicit Arist. ꝙ esse ɔsequenter est in numeris q̃ sunt p̃ores ꝙ sint ipa cõ tinua. ¶ Circa qđ põt queri: an numer⁹ sit prior ɔtinuo: ꝛ videt̃ ꝙ ñ: q: nũer⁹ cau sat̃ ex diuisiõe ɔtinui: vt ptꝫ. iij. hui⁹: sed effectus ẽ posterior sua cã. Dicẽdũ ꝙ cuꝫ vnitas sit p̃or pũcto: quia pũct⁹ se habet ꝑ additionẽ ad vnitatẽ: addit eñ supra eaꝫ positionẽ in cõtinuo: oportet ꝙ quãtitas discreta ꝛ vniuersaliter oĩs numer⁹ cu‑ius principiũ est vnitas sit prior quantita te ɔtinua cuius principiũ est pũct⁹ Quia ꝯo dicit̃ ꝙ numer⁹ causat̃ ex diuisione cõ tinui: hoc est materialiter ꝛ quasi ꝑ acci‑dẽs. Numerus eñ ꝑ se causat̃ ex collecti one vnitatũ. Q aũt causat̃ ex diuisiõe cõ tinui: hoc idẽ ẽ: q: diuiso ɔtinuo resultãt ibi plẽs vnitates. Ex hoc aũt nõ debem⁹ arguere ɔtinuũ eẽ pri⁹ numero. Nã sicut numer⁹ quasi ꝑ accñs causat̃ ex diuisione ɔtinui: sic ꝛ ɔtinuũ causari põt ex ɔiũctio ne nũeroꝝ. Sicut eñ diuidẽdo ɔtinuũ ef ficit̃ numer⁹: sic si nũerata ɔiũgerent̃ vel clauo vel colla: vł aliq̃ alio mõ: resultaret inde ɔtinuũ. ¶ His p̃missis det̃minat. p. đ vnitate mot⁹ dicẽs: ꝙ oĩes mot⁹ ꝑ quos acquirit̃ vnũ p̃dicamentũ sunt vnũ gene‑re. Sꝫ oẽs ꝑ quos acq̃rit̃ vna spẽs specia lissima: sunt vnũ spẽ specialissima. Oĩes ꝯo ꝑ quos acquirit̃ vna species subalter‑na sunt vnũ ẜm spẽm subalternam. Om‑nis ergo alteratio omni alteratiõi ẽ vnuꝫ genere: q: qualitas q̃ acquirit̃ ꝑ alteratio nẽ nominat vnũ genus. Oĩs etiã deal‑batio oĩ dealbationi ẽ vnus motus ẜm spẽm spãlissimã: q: albedo q̃ acquirit̃ per talẽ motũ noĩat spẽꝫ specialissimã. Om‑nis etiã doctrinatio oĩ doctrinationi ẽ vnus motus ẜm speciẽ subalternam: quia scientia que acq̃ritur ꝑ talẽ motũ est spẽs

subalterna:est eñi spẽs et genus:q̄ꝛ ẽ spe-
cies cognitiōis. Est eñi sciã cognitio nõ
q̄libet: sed cognitio ꝑ cãm sue cognitio
certa. Est etiã sciã genus ad grãmaticã:
logicã: ⁊ alias sciãs. Circa p̄dicta põt
dubitari: cũ ergo diuersi motus sint idem
genere: si ꝑ eos acq̄rat̃ res eiusdem p̄dica
mẽti: sic vr̃ q̄ possumus arguere eundẽ
motũ eẽ in diuersis gñibus: si ꝑ illũ acq-
ratur res diuersoꝝ p̄dicamentoꝝ: erit g̃
motus localis in genere q̄ntitatis et ĩ vbi
⁊ in situ Per motũ eñi localẽ acq̄rit̃ locus
q̄ ſm aliq̄s est in gñe q̄ntitatis: Et etiã ꝑ
ip̃m acq̄rit̃ ordo ptiũ in loco: qui est p̄dica
mentũ situs. ⁊ ꝑ hmõi etiã motũ acquirit̃
ip̃m vbi. Erit ergo p̄dictus motus in tri-
plici genere. Dõm q̄ res nõ sumit speciẽ
ex eo q̄ est per accñs et ex ꝯñti: sed ex eo
qȯ est ꝑ se ⁊ p̄mo. ex motu aũt locali p̄mo
⁊ ꝑ se acquirit̃ ip̃m vbi. ex ꝯñti aũt acq̄ri-
tur locus ⁊ ordo ptiũ in loco. Dictus er-
go motus nõ sumit sp̃ẽm ex loco nec ex p̄-
dicamẽto situs sed ex vbi. erit g̃ solũ in ge
nere vbi: ⁊ nõ in alijs p̄dicamẽtis. Q̄ ãt
ex motu locali ꝑ se ⁊ p̄mo acq̄rat̃ vbi ptꝫ.
Nã cũ motus sit in corꝑe mobili vt in sub
iecto ꝑ se ⁊ p̄mo: ꝑ hmõi motũ acq̄ret̃ ali
q̄d in subiecto nõ extra s̃bm. Cũ g̃ loc⁹ sit
in corꝑe locãte: vbi aũt sit in ip̃o corꝑe mo
bili ꝑ motũ localẽ p̄mo ⁊ ꝑ se acquiret̃ ip
sum vbi: ⁊ acq̄sito ip̃o vbi acquiret̃ loc⁹ et
situs ¶ Circa p̄missa mouet arist. vnũ du
biũ vicꝫ si idẽ acq̄rat̃ ꝑ motũ rectũ ⁊ curuũ
siue ꝑ cordã ⁊ arcũ: an illi duo motus sint
vnũ sp̃ẽ: Rñdet q̄ si spaciũ sit alteꝝ sp̃ẽ q̄
etiã motus isti distinguunt̃ sp̃ẽ. Circula-
re a recto est alteꝝ sp̃ẽ. Quia licꝫ hi duo
mot⁹ possint eẽ ad eundẽ terminũ: nõ tñ ꝑ
eandẽ lineã: nec ꝑ idẽ spaciũ. ¶ Cõsequẽ
ter oñdit. p. q̄d req̄rat̃ ad vnitatẽ numera
lẽ mot⁹. d. q̄ mot⁹ ẽ vn⁹ nũero in q̄ ẽ idẽ
mobile numero ⁊ vnitas tp̄is ⁊ termini si
ue spacij vel rei acquisite ꝑ motũ ¶ Circa
p̄missa põt dubitari an ꝓ toto tp̄e ꝓ quo
durat sanitas sit eadẽ numero. Rñdeo q̄
sic: q̄ꝛ licet nõ sit esse punctuale in oñibus
formis: sed in aliq̄bus sit magna latitudo
graduũ cui intendat̃ ⁊ remittat̃: tñ hmõi

esse cũ tota latitudĩe sua rñdet vni forme
numero: nisi ergo tale esse interrumpetur
quãtũcũq̧ variaret̃ ꝑ intentõem ⁊ remis-
siõem nõ tollit̃ vnitas numeralis ipsius
esse. ¶ Ulterius dicit: q̄ motus regula-
ris seu vniformis est magis vnus q̄ diffor
mis: qȯ ex hoc ptꝫ: q̄ꝛ cũ de rõe vnius sit
indiuisio ⁊ indifferẽtia: et in motu irregu
lari sit maior diuersitas q̄ regulari: oꝑtet
q̄ regularitas faciat ad quandã vnitatẽ
motus. Assignat ãt arist. duos modos re
gularitatis ⁊ irregularitatis. Primus est
ex ꝑte spacij siue rei in qua est mot⁹. Cũ
ergo magnitudo regularis debeat eẽ vni
formis: ⁊ debeat ꝯuenire q̄libet ꝑs cũ q̄li-
bet parte. Rectũ et circulare sunt magni-
tudines regulares: q̄ꝛ quelibet ꝑs recti est
recta: et in quolibet circulo secando equa
les arcus inuenimus eos eq̄liter curuos.
Sed si sit magnitudo circũflexa vel aliter
curua q̄ circulariter nõ poterit in tali ma
gnitudine et in tali spacio esse regularis
motus. Secũdus modus est ſm velocita
tem ⁊ tarditatẽ: motus eñi cuius veloci-
tas ⁊ tarditas est eadẽ est regularis: cui⁹
aũt nõ est eadẽ est irregularis. ¶ Deinde
determinat arist. de contrarietate motus
dicens: q̄ licet cõtrarietas motuũ sit su-
menda ab vtroq̧ termino: scꝫ a termino a
quo: et a termino ad quem: tamen magis
sumitur a termino ad quem: cum motus
sumat speciem ab ip̃o. Motus igitur sunt
contrarij qui sunt ex cõtrarijs et in cõtra-
riam: vt dealbatio que est ď nigredine in
albedinem contrariat̃ denigrationi: que
est ab albedine in nigredinem: quia albe-
do et nigredo contrariant̃ Similiter mo
tus sursum est cõtrarius ei qui est deorsuꝫ
quia sursum et deorsum cõtrariant̃. Silr
motus q̄ est añ est ei cõtrarius q̄ est retro
⁊ sic de alijs. ¶ Dicit etiã arist. q̄ q̄ꝛ me-
diũ cõꝑatum ad vnũ oppositoꝝ hꝫ rõnem
alteri⁹ oppositi: vt fuscũ cõꝑatũ albo habꝫ
rõem nigri: iõ etiã sumẽda est ibi q̄dãmõ
ꝯtrarietas: licet nõ ita ꝓprie vt mot⁹ q̄ ẽ
ab albo in fuscũ cõtrariat̃ ei q̄ est a nigro
in fuscum. ¶ Notandum tamẽ q̄ magis
ẽ sumẽda ꝯtrarietas ex eoq̧ ex eoȯ medio

itur ad ɔtraria ꝙ ex eo ꝙ ex ɔtrariis itur ad mediū: qꝛ motus (vt supra dicebat) magis recipiūt spēm ⁊ ɔtrarietatē a termīs ad quos ꝙ a qbus. ¶ Dicit insup ꝙ quies opponit̄ ꝑuatiue motui nō tn̄ cuilibet vt quies ƒm locū opponit̄ motui ƒm locū Sic etiā motui ƒm aliud genus opponit̄ qes ƒm illud genus. Motui etiā qui est ex sanitate in egritudinē opponit̄ qes in sanitate. Dicit etiā ꝙ sicut motus opponunt̄ adinuicē: sic ⁊ quies. Sicut em̄ dealbatio ⁊ denigratio opponunt̄: sic opponunt̄ quies in albedine ⁊ qes in nigredine. ¶ Cōsequenter oñdit phs quō mutatio opponit̄ mutatiōi di. ꝙ in his in qbus nō est ɔtrarietas: scꝫ in substantijs mutatio q̄ est ex ipō opponit̄ ei q̄ est in ipm: vt corruptio q̄ est ex esse in nō esse opponitur generationi que est non esse in esse. Et aūt dicit arist. in hoc q̄nto: ꝙ generatio ⁊ corruptio se hn̄t vt ɔtradictoria etponit̄ ɔñter ꝑ ɔtradictoēm ꝑuatiue oppositam qꝛ scꝫ sunt sicut cōtradictoria circa subm aptū natū. qꝛ subm tale necessario vel est sub forma vel sub priuatione: nō sic est de subiecto qd nō est aptū natū: vt lapis nec est cecus nec est vidēs. ¶ Cōtra hoc tn̄ arguit̄ ⁊ videt̄ ꝙ generatio ⁊ corruptio opponant̄ ɔtradictorie: qꝛ vna est ad eē alia ad nō esse: eē aūt ⁊ nō eē ɔtradicūt. Dōm ꝙ dr̄ntia est inter purā negatoēm ⁊ ꝑuatiōem: qꝛ pura negatio nihil ponit: sed ꝑuatio aliqd ponit: scꝫ subm in q̄ fundetur. Ūn̄ quarto meta. dr̄ ꝙ priuatio est negatio in subiecto: Cū ergo in subalibus ꝓcedatur ab eē ad nō esse si iretur ad nō esse ꝑ oēm modū scꝫ ad pure nihil esse: eēt oppositō contradictoria. Talis aūt ꝓcessus nō est in mutatiōibus substantialibus: et ideo dicit. p. ꝙ in talibus mutationibus est aliud scꝫ materia.

Explicit quintus liber phisicorum Incipit sext⁹

Si aūt est continuū qd tangit̄. Postꝙ p. in quinto determīauit de motu vt habet diuidi in suas spēs seu ptes subiectiuas: In hoc sexto determinat de eo ꝓut habet diuidi in suas ptes integrales seu quātitatiuas: hic ergo determinat̄ de mo tu inquantum est qd quantū ⁊ cōtinuū: ⁊ vt diuidit̄ in suas ptes. Uerū qꝛ motus circularis qui ƒm arist. est eternus potissime est ɔtinuus: iō de huius eternitate incipit determīare a principio septimi. Circa primū duo facit. qꝛ pmo ꝓbat motū esse qd cōtinuū. secundo oñdit quō habeat diuidi in suas ptes integrales: ibi. Necesse est aūt ipm nunc

¶ Ad euidentiā aūt pme ptis sciendū ꝙ. tps hꝫ ɔtinuitatē a motu: ⁊ mot⁹ a magnitudīe: iō em̄ tps ē cōtinuū: qꝛ mot⁹ est cōtinuus: ⁊ iō mot⁹ est ɔtinuus: qꝛ magnitudo ē diuisibilis in sp diuisibilia. Primo ḡ ꝓbat oēm magnitudinē eē diuisibilē in sp diuisibilia oñdendo vicꝫ lineā seu magnitudinē nō cōponi ex pūctis seu indiuisibilibus: ⁊ boc trina rōe. Quaꝝ pma est talis: ꝙ cū nō fiat cōtinuū nisi ex hn̄tibus vltimū: qꝛ ɔtinua sūt quoꝝ vltima sūt vnū: vt dcm̄ est in q̄nto. Indiuisibilia aūt cum nō hēant vltima ɔtinuari non poterunt. Probat aūt ꝙ indiuisibilia nō hn̄t vltima: qꝛ nō hn̄t ptes: alterū aūt est vltimū: ⁊ id cuius est vltimū Si em̄ idē eēt terminus ⁊ id cuius ē terminus: tūc idē terminaret se. Scḋa rō est talis: illa ex qbus fit aliq̄ magnitudo vel sūt ɔtinua: vel se tangunt: vel se hn̄t ɔñter: sꝫ indiuisibilia nō sūt hmōi: ḡ ex talib⁹ nō pt fieri magnitudo. Mior pꝫ q̄ntū ad pmā ptē vicꝫ ꝙ indiuisibilia n̄ pn̄t ɔtinuari: qꝛ scꝫ n̄ hn̄t vltima: vt dcm̄ ē Scḋa ps ꝓbat̄ vicꝫ ꝙ indiuisibilia n̄ se tāgūt: qꝛ oē qd tāgit aliud: vel totū attingit totū: vł ps ptē: aut ps tāgit totū. Cū āt īdiuisibile n̄ hē at ptē: necē ē totū tāgere totū. Cū aūt ali ̄q se hn̄t ꝙ totū tāgit totū: eis cōpetit idē situs: ⁊ sic ex talibus nō pōt fieri cōtinuū nec cōtiguū. Nā tā ɔtinua ꝙ ɔtigua hn̄t ptes distictas

ꝰm situ̅. Qꝛ aűt illis q̄ sic se habe̅t vt totu̅ tangit totu̅ co̅petat ide̅ situs p3: na̅ si vni co̅peteret maioꝛ situs q̄ alij: tűc vnű illorű no̅ attingeret aliud ꝰm se totű. Deinde ꝓbat Arist. tertia̅ p̄te̅ mioꝛis: vicȝ q̄ inꝑ partibꝰ lia no̅ se h̄nt ꝯsequenter: q2 int̄ duo pűcta cadit linea media: ⁊ inter duo nűc cadit tp̄s ¶ Circa qd̄ pōt aliq̄s dubitare q̄ vꝛ.p. insufficie̅ter arguere cű ait q̄ pűcta non se h̄nt ꝯn̄ter: q2 inter illa cadit linea. Nec etia̅ ipa nunc: q2 inter ea cadit tp̄s: q2 cű linea sit aliud a pűctis ⁊ tp̄s ab ip̄is nűc hoc no̅ tollit q̄n possint se h̄re ꝯn̄ter. Na̅ vt dicebaꝛ in q̄nto duę domus p̄nt se ꝯn̄ter h̄re: dato q̄ iter eas essent arboꝛes vel q̄dcűq3 aliud q̄ no̅ essent eiusde̅ gn̄is cű domo. Dőm q̄ cum in q̄libet linea sint infinita pűcta: ⁊ in q̄libet tp̄e infinita nűc si int̄ q̄libet nűc cadit tp̄s: int̄ q̄libet duo nűc cadűt infinita nűc. Et si iter q̄l3 duo pűcta cadit linea: iter q̄libet duo pűcta cadűt infinita pűcta. Duo ꝗ pűcta no̅ se habent ꝯn̄ter. q2 iter ea cadit linea: sed hoc no̅ est rōe q2 linea: sed q2 ex eo q̄ est ibi linea media sűt ibi infinita pűcta media Ad ide̅ dőm e̅ d̄ ip̄is nűc ⁊ alijs imp̄tibilibus ¶ Insup ponit.p.tertia̅ rōem: ⁊ hoc sic: Omne co̅positű diuidiꝛ in ea ex q̄bus co̅ponitꝛ: s3 magnitudo non diuidiꝛ in pűcta: ꝗ no̅ ꝯponiꝛ ex illis. minoꝛ p3 ex p̄ceden̄. q2 si magnitudo diuideretꝛ in indiuisibilia seqretꝛ q̄ illa se attingere̅t ꝰm se tota ⁊ no̅ distare̅t abinuice̅: s3 ee̅nt oi̅a simul. optet ꝗ magnitudine̅ diuidi in semp̄ diuisibilia ¶ Ondit insup.p. q̄ sicut magnitudo no̅ co̅poniꝛ ex diuisibilibus: nec motus: nec tp̄s: qd̄ ex hoc p3. q2 cű q̄ntitas motꝰ depe̅det a q̄ntitate magnitudis ⁊ spacij sup qd̄ fit motus ⁊ q̄ntitas tp̄is a q̄ntitate motus: sequiꝛ etia̅ q̄ diuisibilitas vniꝰ depe̅deat a diuisibilitate alterꝰ.: cű diuisibilitas ꝯsequaꝛ q̄ntitate̅: est em̄ eiꝰ passio: vt ondeꝛ.v. meta. Dicit etia̅ arist. q̄ si magnitudo sit infinita exte̅sive: tp̄s in q̄ ꝑtra̅situr erit infinitű. Et si sit finita: tp̄s erit finitű: nisi ipsa reitereꝛ: qd̄ d̄t ꝓpter coꝛpora celestia q̄libet sint finita: tn̄ ꝰm ip̄m mouenꝛ tp̄e infinito p reiteratōem ipsoꝝ

circa terra̅: q̄liter aűt intelligaꝛ diuisio co̅tinui in infinitű dictum est tertio huius.

Capitulum. II.

Necesse est aute̅ ip̄m nűc. Postq̄ ph̄s o̅ndit motű esse ꝯtinuű: in p̄te illa determinat de p̄tibus eius. Motꝰ aűt dupliciꝛ diuidiꝛ. Pꝛimo p co̅paratōem ad mensura̅. Eo em̄ ip̄so q̄ motus me̅suraꝛ tp̄e seq̄ꝛ ip̄m diuidi diuisiōe tp̄is. Scd̄o motꝰ diuidiꝛ p co̅parationē ad subm̄ Si em̄ mobile qd̄ est subiectű motꝰ e̅ diuisibile: sequiꝛ ip̄m motum diuidi ꝰm p̄tes ip̄ius mobilis. Volens ꝗ p. determinare de p̄tibus ip̄ius motꝰ tria facit: q2 p̄mo o̅ndit mensura̅ motus no̅ co̅ q̄d indiuisibile s3 diuisibile. Scd̄o oste̅dit subiectű motus ee̅ etia̅ q̄d diuisibile. Tertio determiat de p̄tibus motꝰ ta̅ p co̅paratione̅ ad me̅sura̅ q̄ p comparatōem ad subm̄. Circa p̄mű d̄t arist. q̄ motꝰ no̅ pōt ee̅ in indiuisibili tp̄is. s. in ip̄so nűc qd̄ e̅ terminus tp̄is p̄teriti ⁊ initiű futuri: qd̄ sic pꝛobat: q2 cű mobile velox in eq̄li tp̄e ꝑtra̅seat maius spaciű q̄ mobile tardű: si motus fit in ip̄so nűc: tűc mobile velox mouebiꝛ i̅ nűc p maioꝛe̅ magnitudine̅: ⁊ tardű p minoꝛe̅ Si ꝗ velox moueaꝛ p maioꝛe̅ magnitudine̅ in ip̄o nunc: ide̅ mobile mouebiꝛ p minoꝛe̅ magnitudine̅ in mioꝛi q̄ nűc ⁊ tűc seq̄ꝛ q̄ ip̄m nűc sit diuisibile: qd̄ est falsum Qꝛ etia̅ q̄es no̅ habeat ee̅ in nűc p3: q2 q̄es est p̄uatio motꝰ: oppofita aűt nata sunt fieri circa ide̅: cű ꝗ no̅ possit ee̅ motꝰ in nunc nec etia̅ erit q̄es. ¶ Deinde o̅ndit arist. q̄ subm̄ motus sit diuisibile: q2 cű mobile exn̄s in termio a q̄ no̅ moueaꝛ: q2 no̅dű est motus incohatus: nec exn̄s in termino ad que̅: q2 tűc co̅pletus est motus: seq̄ꝛ q̄ cű mobile moueꝛ p̄tim sit in termio a q̄: ⁊ p̄tim in termio ad que̅. oe̅ a̅t tl'e est diuisibile: ꝗ oe̅ mobile est diuisibile. Circa qd̄ scie̅dű q̄ l3 angelꝰ sit i̅diuisibilis tn̄ p̄t moueri no̅ tn̄ moueꝛ motu de q̄ inte̅dit .p. p que̅. s. motű acq̄riꝛ ip̄m vbi ꝓp̄e dcm̄: cű no̅ possit circűscribi loco: cű no̅ sit q̄ntus. moueri tn̄ pōt acq̄re̅do vbi large sumptű hoc est noua̅ p̄ntiam ad locű cui p̄us non

erat p̄sens . ꝛ hmōi etiam motus angeli ē
successiuus: vt habet videri. 2 sen̄. dj. No
tandū tn̄ ꝓpter intentōem arist. ꝙ vt dt
Sco. 2. di. scdi sen̄. In motu locali est suc
cessio ex duplici cā: vicȝ ex diuisibilitate
mobilis ꝛ diuisibilitate spacij . Utraqȝ cā
si eēt ꝑ se eēt sufficiēs rō successiōis. Nam
q̄dlibet mobile ꝑus ꝑtrāsit vnā partē spa
cij q̄ aliā: ꝛ illa eēt successio ex parte spa-
cij etiā respectu eiuidē indiuisibil'. Hoc si-
mil' p̄t assignari in motu alt'atōis . Pōt
etiā esse successio ex ꝑte mobil' si sit ꝑtibi-
le: q2 vna ps ꝑus acqrit ꝑtē spacij q̄ alia
Negat ꝙ. p. ꝛ hn̄ ꝙ indiuisibile q̄tū ē de
se nō possit moueri: ita ꝙ ex ꝑte ei⁹ possit
accipi ꝯtinuitas ita ꝙ in se hēat cōpletam
rōem mobilis ꝯtinui: q2 nō hȝ in se ꝙ ꝯti-
nue moueat' non tn̄ sibi repugnat ꝯtinue
moueri accipiēdo ab alio ꝯtinuitatē mot⁹
Cū ꝙ. p. dt ꝙ oē qd mouet' ꝑtim est ī ter-
mino a q: ꝛ ꝑtim in termīo ad quē: verū ē
si sit tale mobile ex rōne cuius fit successio
motus. Tale em̄ mobile est ꝑm partē suā
in termino ꝛ termino: nō solū ꝑm ista sed
etiā ꝑm idē sui est ꝑtim in vno termino et
ꝑtim in alio inquantū est in medio: quod
est aliq̄d vtriusqȝ extremi: hec Scotus .
¶ Notandū etiā ad euidentiā p̄dictoꝝ ꝙ
in motu alteratōis aliq̄n est successio ex ꝑ
te ꝑtiū q̄ntitatiuaꝝ ipius mobilis . q2 scȝ
forma q̄ acquirit' ꝑ hmōi motū ꝑus imuta
uit vnā partē mobilis q̄ aliā: ꝛ hoc aliq̄n
accidit ex debilitate agentis: vt ignis pri
mo mō calefacit vnā ꝑtem aeris: ꝛ illa ps
calefacta calefacit aliā: ꝛ sic successiue cale
fit aer donec compleat' calefactio tota Ali
q̄n hoc accidit ꝓpt' distantiā: q2 scȝ ps ꝓ-
pinqua ꝑfectius immutat' q̄ remota . Ali
q̄n in tali motu est solū successio ex ꝑte for
me q̄ acquirit' ꝑ motū ꝛ nō ex ꝑte ꝑtiū q̄n
titatiuaꝝ ipius mobilis. Cōtingit em̄ to-
tū simul alterari: vt oēm aquā simul ꝯge-
lari Ipm ꝙ totū qd simul alterat' ꝑtim est
in termino a q: ꝛ ꝑtim ē in termīo ad quē
nō ꝙ ꝑm vnā ꝑtē suā q̄titatiuā sit in vno
termīo: ꝛ ꝑm aliā in alio: q2 positū est ipm
totū alterari sil': sȝ dū alterat' hoc mō ē ꝑ-
tim in hoc ꝛ ꝑtim in illo: q2 ꝑtim hȝ d vna
forma ꝯtraria ꝛ ꝑtim de alia. Nā si ꝑm se
totū: ꝛ ꝑ oēm modū esset sub forma q̄ ē ter
minus a q̄ nōdū inchoatus eēt mot⁹ . Si
vo ꝑm se totū eēt sub forma alia iā eēt cō-
pletus mot⁹ . Quādiu ꝙ durat mot⁹ ali-
q̄d hȝ de vna forma ꝛ aliq̄d de alia. ¶ Al
terius ōndit. p. motū eē diuisibilē . Et p̄-
mo ōndit ꝙ est diuisibilis diuisiōe mobil'
q2 de ipo motu aliq̄d est in vna ꝑte mobi-
lis: ꝛ aliq̄d in alia. Motus em̄ ꝑm se totū
nō ē in q̄libet ꝑte mobilis sȝ extendit' ꝑm
diuisiōem mobilis: sic albedo q̄ extēditur
ꝑm extensiōem q̄ntitatis Opposito āt mō
p̄t argui aīam rōnalē nō diuidi diuisione
corporis: q2 nō aliō de cēntia aīe ē in vna ꝑ-
te corporis q̄ in alia parte. sȝ aīa ꝑm se totā
est in q̄libet ꝑte corporis: nec extendit' ad ex
tensiōem corporis cū sit indiuisibilis. ¶ Se
cūdo ōndit motū diuisibilē diuisiōe tpis: ꝛ
hoc: q2 in minori tpe est minor motus ꝛ in
maiori maior. Tertio etiā ōndit motū di
uidi ꝑm diuisiōem spacij vel rei acq̄site ꝑ
motū. Dicit tn̄ ꝙ illa in q̄bus hȝ eē mot⁹
diuidunt' dissimiliter: q̄ntitas em̄ est diui
sibilis ꝑ se: q̄litas vo ꝑ accn̄s: q2 em̄ albe-
do est q̄nta quātitate superficiei: iō diuidi
tur diuisiōe superficiei . ¶ Pro q̄ sciendū
ꝙ sic ōt Sco. di. xij. iiij. sen . si q̄litas eēt
separata a quantitate esset indiuisibilis cū
nihil diuidat' nisi mediante q̄ntitate. Un̄
dt ꝙ diuisibile p̄t capi dupl'r: vel qd est in
potētia ꝓpinqua vt diuidat': vel qd est in
potētia remota. Dicit' aūt diuisibile potē
tia remota qd habet sufficientē formā: nō
tn̄ sub mō ꝯuenienti sub q̄ oportet eā hr̄i ad
hoc vt diuidat'. Diuisibile aūt in potentia
ꝓpinq̄ dr ꝙ sic hȝ eā ꝙ stati cessante impe
dimēto possit sequi act⁹. Albedo ꝙ separa
ta eēt diuisibilis potētia remota: q2 eēt for
ma q̄ ꝑm se eēt diuisibilis nō tn̄ potētia ꝓ
pinq̄ q2 non sub illo mō eēndi q̄ reqrit' ad
diuisiōem. Sil'r eēt insensibilis potētia ꝓ
pinq̄ nō tn̄ potētia remota. Talis etiā q̄-
litas separata lȝ eēt indiuisibilis mō p̄dicto
non tn̄ esset spūalis: q2 nata est informare
corpus non spūm. Quarto dicit. p. motū
diuidi ꝑm moueri. i. ꝑm q̄ntitatē ꝓprīā
Sūt aūt iste dimensiōes alie ꝑm ꝙ q̄ntita

tes sunt alie: licȝ enim q̄ntitas motus habeat esse a q̄ntitate mobilis vel spacij: alia tñ est q̄ntitas mot⁹ a q̄ntitate illoꝝ. Quātitas enim mobilis vel spacij est quantitas motus causaliter. Quātitas vero tēporis est q̄ntitas motus. motus enim mēsurat̄ tēpore sicut pānus vlna. q̄ntitas aūt ipsius moueri est quātitas ipius motus ꝓpria. ¶ Notandū aūt ꝙ .p. in principio huius ca. nō tetigit nisi duos modos diuisionis motus: scȝ fm diuisiōem mobilis ⁊ temporis: lȝ in fine tāgat q̄ttuor. Cui⁹ cā est q: q̄ttuor p̄nt reduci ad duos fm ꝙ oīs q̄ntitas mot⁹ vl' ē sit' vel ē successiua: q̄ntitas enim mobi. vl' spacij ē simł: q̄nt tas aūt tp̄is ⁊ q̄ntitas ꝓpria mot⁹ est successiua.

Capitulum. III.

Quoniā autē omne quod mutat̄. ¶ Hic arist. oñdit de ordine quē habet mutatū eē ad motū: circa qđ oñdit qđ sit mutatū esse dicēs ꝙ mutatū eē ab aliq̄ termino est distasse vel discessisse ab illo termino. Omne enim qđ mutatū est in termino ad quem mutatū est: habet aūt mēsurari mutatū eē per ip̄m nūc. Dicit etiā arist. ꝙ nō est dare mutatū esse in principio motus sȝ in fine: q: mutatū eē p̄supponit motū p̄cessisse ¶ Deinde ostendit ꝙ aliq̄d mutari in tēpore pōt intelligi dupliciter: vel primo vel fm partē. Illud dicit̄ mutari primo ī anno qđ mouet̄ fm totū annū. Illud aūt dicitur mutari fm partē in anno qđ muta̅t in die vel in mēse q̄ est pars anni. ¶ His p̄missis cōparat moueri ad mutatū esse dicens: ꝙ an̄ oīe mutatū esse p̄cedit moueri: ⁊ ante oē moueri p̄cedit mutatū esse: q: ante oē mutatū eē fm totū tp̄s p̄cedit moueri fm mediū tēporis ⁊ an̄ moueri fm totū tp̄s precedit mutatū esse fm mediū tēporis. ¶ Deinde soluit Arist. rōes zenonis negantis motū esse. Cuius vna ratio erat: q: mobile prius debet pertāsire mediū spacij q̄ totū: ⁊ adhuc prius dimidiū dimidij: ꝗre cū cōtinuū sit diuisibile in infinitū ⁊ nō contingat infini a pertransiri: dicebat ꝙ non contingit aliquid moueri. Hanc rōem soluit arist. dicens ꝙ licȝ infinitum in actu nō possit pertransiri: tamen infinitū in potentia potest: Continuū aūt nō est infinitum in actu sed tantum in potentia

Explicit sextus liber phisicoꝝ

Sequit̄ septimus

Omne qđ mouet̄ necesse est moueri ⁊c̄. Quia motus circularis qui fm .p. ē eternus ē maxie vn⁹ et continu⁹ ideo postq̄ .p. in sexto libro determinauit de ꝯtinuitate mot⁹: in his duob⁹ vltimis libris vult determiare de eternitate ei⁹. Oñdit aūt .p. motū eē eternū per hoc ꝙ est deuenire ad vnū motorē primū oīno īmobilē. Qđ aūt sit deuenire ad primū motorē īmobilē oñdit .p. per hoc: q: omne qđ mouetur ab alio mouet̄. Nā si in mouētib⁹ ⁊ moti nō ē ꝓcedere ī infinitū: ⁊ si oē qđ mouet̄ ab alio mouet̄: ē deuenire ad aliquē motorē p̄mū ⁊ īmobilē. Primo ḡ .p. oñdit: ꝙ oē qđ mouet̄ ab alio mouet̄ Scđo ꝓbat ꝙ ē deuenire ad aliquē p̄mū motorē p̄mū ⁊ īmobilē. Tertio ꝓbat ꝙ ē dare motū eternū. scđa ibi: Quī aūt oīe qđ mouet̄. Tertia incipit in p̄ncipio octaui: ibi. Utrū aūt fact⁹ sit. Circa p̄mū dē ꝙ oē qđ mouet̄ ab alio mouet̄. vñ si motū nō habet in seip̄o principiū motus: manifestū est ꝙ mouet̄ ab altero. Si aūt habet in seipso principiū motus: licet non sit ita manifestum ꝙ tale mouetur ab altero: tamen vt ipse probabit: oportebit etiam ꝙ tale moueatur ab altero. Dicit ergo ꝙ.

nihil seipsum mouet. Sed aliter dicit̃ mo
ueri a se: qꝛ est diuisibile in duo ꝛquorum
vnũ est mouens: scꝫ aĩa: ꝛ alteꝝ motũ scꝫ
corpus. Decipimur aũt ꝛ credimus ꝙ to
tum moueat totũ: qꝛ ignoramus que pars
quã ꝑtem moueat. ¶ Pro quo sciendũ ꝙ
licet nihil moueat seipm̃ ꝑmo ꝛ per se: ali
qd̃ tñ mouet seipm̃ ꝑ accñs: vt qꝛ aĩa mo-
uet ꝑ se corpus ꝛ corpore moto mouet̃ aĩa
sequit̃ ꝙ anima moueat seipam ꝑ accñs.
Aĩa ꝫ mouente corpus ꝑ se: sequit̃ etiã
ex hõc ꝙ totũ aĩal moueat̃: qꝛ etiã ipa aĩa
mouet̃ licet ꝑ accñs. Ignorantes autẽ que
pars animalis quã ꝑtem moueat: ꝛ vidẽ-
tes totũ aĩal moueri: credũt ꝙ totũ aĩal se
ipsum moueat, ꝭm se totũ. Ad ꝓbandũ aũt
ꝙ nihil moueat ꝑ se. ꝑmo adducit p. q̃n-
dam ꝓpositõem: vicꝫ ꝙ illd̃ qd̃ moueat̃ a
se ꝑmo nõ q̇escit ꝑ q̇etẽ alteri⁹ mobil̃. Nã
si aliquid mouet̃ a se ipo ꝑmo: ꝫ est sibijpi
sufficiens cã motus. q̇cquid ergo q̇escat
nõ ꝓpter hoc illud quiescet. Ex hoc ergo
arguit. p. nihil quod q̇escit ꝑ quietẽ alteri
us mouet̃ a se ꝑmo: vt pꝫ ex dictis: Sed
oñe mobile q̇escit ꝑ quietem alterius scꝫ
ꝑtis. qꝛ oñe mobile habet partes: quarũ
vna q̇escente pꝫ ꝙ totũ nõ mouet̃ primo
sed q̇escit: ꝫ nihil mouet̃ a se ꝑmo. Oñe
ergo qd̃ mouet̃ ab alio mouet̃. ¶ Ad eui
dentiã predictoꝝ sciendũ ꝙ reperimus duo
genera ꝑtium. Aliqñ eñ totũ diuidit̃ in
suas ꝑtes essentiales: vt aĩal i animã ꝛ cor
pus. Aliqñ ꝟo in partes q̃ntitatiuas: vt
aer in diuersas ꝑtes aeris: vtroqꝫ modo
pars mouet partẽ: vt aĩa mouet corpus: ꝛ
pars aeris calefacta calefacit aliã. ¶ No
tãdũ insuꝑ ꝙ vt dt Sco. nono meta. et. ij
dist. scd̃i senten. Primo põt dici duplici-
ter. Vno mõ vt diuidit̃ ꝯtra partem: sicut
accipit. p. ca. ꝑceden. Et ideo ꝙ sic inest
ꝑmo remouet̃ ab eo cui inest. si remouet̃
ab eo qd̃ est aliqd̃ eius: ꝛ ideo nihil sic pri
mo mouet̃ si aliq̃ pars eius quiescat. Alio
mõ dicit̃ ꝑmo vt dt ꝑcisiõem ꝑ adequatio
nẽ causeco mõ quo triangulus habet tres
primo. ꝙ aũt sic inest primo alicui nõ re-
mouet̃ ab eo si ab eo remoueat̃ qd̃ est ali-
qd̃ eius. Nã triangulus nihilominus ha

bꝫ tres: lꝫ pars trianguli scꝫ vnus angu-
lus nõ habeat tres. Est ergo intentio phi
ꝙ nihil mouet se ꝑmo vtraqꝫ ꝑmitate: qꝛ
sequeret̃ ꝯtradictio scꝫ ꝙ q̇esceret ad quie
tem ꝑtis ꝛ nõ q̇esceret: qꝛ q̇escente parte
ñ ꝑt moueri ꝑmo ꝑma ꝑmitate ꝛ tñ nõ re
pugnaret sibi moueri ꝑmo secũda primita
te: qꝛ vicꝫ in se habet ꝟtutem q̃ pot se mo
uere effectiue ꝛ elicitiue. Qd̃ eñ mouet̃
sic ꝑmo nõ oportet ꝙ q̇escat ad q̇etem ꝑtis
q̃ est aliqd̃ eius. Differũt aũt hi duo modi
dupliciter: sit eñ primũ ꝑmo quãtitatiuũ
ꝛ vocet̃ a. secundũ ꝟo ꝑmo q̇dditatiuum
ꝛ vocet̃ b. Et tunc sit prima dĩntia qꝛ inesse
se aliqd̃ alicui ꝭm partẽ repugnat a ꝛ non
repugnat b. Exemplũ dr̃e hr̃e tres inest
triãgulo ꝛ risibile inest hoĩ ꝑ partẽ qꝛ per
suã formã siue specificã dĩntiã ꝛ tñ inest ꝑ
mo b ꝛ nõ primo a. Scd̃a differẽtia est q̃
sequit̃ ex prima: qꝛ quod inest alicui ꝑmo
a remouet̃ ab eo si remoueat̃ ab alio quod
est eius aliqd̃. Exemplũ hõ nõ sanat̃ pri-
mo a: si manus eius nõ sanat̃. Ratio hui⁹
pꝫ ex ꝑdictis. Sꝫ ꝙ inest alicui primo b:
nõ remouet̃ ab eo: et esto ꝙ remoueat̃ ab
alio qd̃ est aliqd̃ eius. Exm̃: risibile inest
primo hoĩ b: tñ risibile nõ remouet̃ ab ho-
mine si remoueat̃ a pede hoĩs q̃ est aliqd̃
eius. ¶ Contra ꝑdicta arguit̃. ꝛ videt̃ ꝙ
nihil moueat se primo q̃cũqꝫ primitate. et
hoc sic. Impossibile est idẽ ꝛ ꝭm idẽ simul
esse in potẽtia ꝛ in actu: sed mouẽs mouet
inquantũ est in actu ꝛ mobile mouet̃ inq̃n
tum est in potẽtia: vt pꝫ ex diffinitiõe mo-
tus: ꝫ impossibile est ꝙ idẽ moueat seipm̃.
Cõfirmat̃ qꝛ agens ꝛ patiẽs sũt cõtraria
ex primo de generatiõe: sꝫ idẽ nõ ꝯtrariat̃
sibijpi. Itẽ impossibile est relatiões reales
oppositas fundari in fundamẽto vno fini-
to ꝛ limitato: sed actiuũ ꝛ passiuũ mouens
ꝛ mobile referunt̃ ꝭm relatiões reales et
oppositas ꝑtinentes ad secundũ modũ re-
latiuoꝝ vt pꝫ ex. v. meta. ca. de ad aliqd̃:
ergo impossibile est idẽ esse actiuũ ꝛ passi-
uum: motũ ꝛ mobile. Maior ꝓbat̃: qꝛ fun
dare relatiões oppositas attribuit̃ eẽntie
diuine rõne sue illimitatis. ¶ Ad ista re-
spondeo. Ad primũ dicendũ ꝙ duplex est

actus .s. formalis & virtualis. Exemplū pri mi: ignis est actu calidus: nō formaliter. Exemplū secūdi: sol ē actu calidus nō formaliter sꝫ virtualiter. Isti duplici actui correspondet duplex potētia. passiua .s. & virtualis. Ad formā igitur rōnis cū dr: q̄ īpossibile est idē simul esse ī potētia & ī actu ſm idē: ꝯcedo istā accipiēdo actū & potentiā vniformiter: si formaliter formaliter: si virtualiter virtualiter & tūc minor est falsa in ꝓposito: quia quādo aliquid mouet se cū sit actio equiuoca & nō vniuoca. non potest dici q̄ sit in actu formali: sed est in potentia formali & in actu virtuali: & ita nō repugnat. Ad ꝯfirmationē dicendū ꝑ idē. Nā q̄ agēs & patiēs dicant esse ꝯtraria: intelligendū ē de agēte vniuoco. Sic eni agens & patiēs habēt formas ꝯtrarias formaliter: & tūc nihil cōtra nos. Ad aliud dicendū q̄ nō est incōueniens relationes reales oppositas fundari in eodē fundamēto nō simpliciter: sꝫ aliqualiter illimitato. ¶ Ubi sciendū q̄ quedā sunt relatiōes opposite reales que sunt incōpossibiles in eadē natura et supposito: vt sunt relationes cause & causati. Et rō huius ē: q̄ causatū essentialiter depēdet a sua cā. Idē aūt nō essentialiter depēdere a seipō. Quedā aūt sunt relationes reales opposite que sunt incōpossibiles in eodē supposito: sed nō in eadē natura illimitata: vt sunt relationes ꝓducētis & producti: patet in diuinis. Ratio huius ē: quia ꝓducens prius est in origine ꝓducto. Quedā aūt sunt relatiōes reales opposite que neutro modo sunt incōpossibiles: vt sūt relationes mobilis & motiui. Cuius ratio ē quia oīs talis incompossibilitas relationū realiū reducenda est ad aliquā priorē: & vbi illa prior non inuenit ibi nec illa posterior ꝯcludit. Nūc aūt īcompossibilitas in duobus p̄mis mēbris reducit ad ordinē seu dependentiam essentialē vel originis. Sed in isto tercio mēbro reducit dependētia taliū relationū ad dependentiā accidentalē. Nō est aūt incōueniens idē suppositū depēdere a se accidētaliter. Ad formā ergo rōnis dicendū: q̄ fundamētū relationū mouentis & mobilis qū aliquid mouet se licet nō sit simpliciter illimitatū est tamen ſm quid & aliqualiter illimitatū: quatinus idē habet rationē mouētis & mobilis: aliter tn̄ & aliter.

Capitulum. II.

Quoniā aūt omne qđ mouet. Postq̄ phs ondit q̄ oīe qđ mouet ab alio mouet: hic ꝯsequēter ꝓbat q̄ est deuenire ad motorē imobilē. De ista tn̄ materia nūc supersedeo: sed vsq̄ ad octauū differat. Quia tn̄ phs ꝓbādo q̄ est deuenire ad motores imobile: ꝓsupponit q̄ mouēs & motū sunt sil: ideo hic consequenter declarat di. q̄ mouens & motū sunt simul: nō q̄ sint in eodē loco: sed q: inter illa nullū est mediū: qđ quidē intelligit de mouente ꝓximo: vt si manus moueat ꝓximo lapidē: inter illa nullū est mediū. Declarat aūt hoc phs p̄mo ī his que mouent a principio intrinseco: vt in animali: vbi aīa mouens corpus & corpus motū sunt simul. Hoc etiā declarat d his que mouent a principio extrinseco dicens: q̄ illud quod mouet ab alio: mouet quadrupliciter. Motus eni qui sūt ab altero sunt quattuor .s. pulsio: tractio: vertigo & vectio. Pulsionis aūt due sunt species .s. expulsio & impulsio. Expulsio est cum quis pellit lapidē vel aliud dimittēdo ipsum. Impulsio vo dicit si ꝯiungat eidē: sic q̄ pellendo nō dimittat ipm. Tractio vo dicit cū quis trahit aliquid ad se vel ad aliud. Vertigo aūt componit ex tractu & pulsione: ideo reducit ad illa sicut cōpositū ad simplex: nā vertens aliquid pellit partē superiorē & trahit inferiorē. Vectio autē reducit ad alia tria. Illud eni qđ vehit & portat: mouet ꝑ accidens ad motū portātis. Ipm aūt portās vel mouet seipsum: vt equus portās bouē: vel mouetur ab alio pulsu aut tractu aut vertigine. Cū aūt isti quattuor modi motus localis reducāt ad duos vt dictū est .s. ad tractū & ad pulsionē: sufficit ꝓ ondere q̄ mouēs & motū sunt sil ī illis duobus modis. Ūn dicit q̄ nihil p̄t aliqd depellere nisi pellēs ꝓximū & illud qđ pellit simul sint: nihil etiā p̄t aliud trahe

re nisi sit sint trahes et tractū. Et q2 circa hoc possz dubitari de motu piectōis: ideo huiõi dubiū remouet. p. d. q3 lapis n̄ sit sp̄ piūct⁹ manui expellētis: ipe tñ ē sp̄ piū ct⁹ alicui pti aeris q̄ ē pellēs primū. Proijciēs em̄ lapidē sil' ipellēdo lapidē ipellit aerē: ꝛ aer ipulsus impellit lapidē. Nō ḡ optet lapidē cessare a motū statī cū dimittit ꝺ manu: s3 postq̄ recessit a mău adhuc mouet: q2 pellit ab aere. Tādiu autē durat iste mot⁹ q̄diu mot⁹ ipulsi aeris supat nālē grauitatē lapidis siue nālē motū ei⁹ Jn tali ḡ motu sp̄ ipulsiuū ē piunctū ipelleti pxīo. Deīde oñdit. p. hoc idē hr̄e ⱱitatē ī motu alteratiōis d. q᷑ oī alteratiōe alterās ꝛ alteratū sūt simul: qđ pbat: q2 alteratio habet fieri ꝭm qualitates sensibiles. Uidem⁹ em̄ ī alteratiōe oīm eaꝝ simul esse alterās ꝛ alteratū. Dicit aũt q̄ q̄litates sensibiles seu passiones sensibiles sunt q̄b⁹ dr̄nt corpa sensibilia adinuicē vt albedo: nigredo: dulcedo: amaritudo: humiditas: siccitas: densitas ꝛ raritas: calor: frigus: asperitas: lenitas: grauitas: leuitas: mollicies: duricies. ¶ Consequēter, hoc spāliter oñdit ī alteratiōe aīatoꝝ .s. q̄ sil' sunt alterās et alteratū. Nullū em̄ mediū ē inter visū ꝛ id quo visus īmediate patit Corp⁹ em̄ coloratū īmediate ī mutat aerē causando .s. in eo speciē suam: aer aũt īmutat⁹ īmediate īnutat visu3. Sil'r dicēdū ē de alijs sensibus respectu eoꝝ a quib⁹ īmediate mouent ꝛ alterant. Hoc idē pbat in augmēto ꝛ decremēto: q̄ si sunt simul mouēs ꝛ motū. Simul em̄ sunt augens et id quod auget. Cū em̄ augmentū sit quedā appositio: augēs quod apponit aucto debet ei esse piunctū. Sil'r ē de incremento Nā decremēti causa ē ablatio queda3: qđ fieri nō posset nisi ablatū esset piunctū ei a quo aufert. ¶ Notandū q̄ augmentū possum⁹ attribuere duplici agēti: vel quia attribuim⁹ ip̄m ⱱtuti augmētatiue: vt calori naturali qui est in mēbro: qui attrahit ip̄m alimentū. Uel attribuem⁹ ipsum ipsi cibo ꝛ ipsi alimēto: q2 alimentū in eo q̄ ē quid nutrit: ꝛ in eo q̄ est quātū auget: et quocūq3 mō dicim⁹ semp simul est augēs ꝛ quod auget: q2 ⱱtus augmētatiua ꝛ calor naturalis simul est cu3 mēbro ꝛ sil'r alimentū. Eodē mō dicendū ē de decremento: siue attribuam⁹ ip̄m ipsi calori naturali psumēti humidū: siue illi pti q̄ recedit. Quia ⱱo p̄hs in pcedēti supposuerat alterationē solū fieri ꝭm qualitates sensibiles q̄ sunt ī tercia specie qualitatis: iō hoc psequēter pbat dicens: q̄ si eēt alteratio ꝭm alias spēs q̄ ꝭm terciā speciē qualitatis: hoc maxime esset ꝭm p̄mā ꝛ quartā ex eo q̄ quis perdit ꝛ acquirit huiõi qualitates: sed (vt patebit) nō est alteratio nec in p̄ma nec ī quarta spē qualitatis: ḡ solū est in tercia. Q̄ aũt in quarta que ē forma vl' figura nō sit alteratio p se pbat: quia tunc circa formā ꝛ figurā fit variatio cū quedā alterant: vt cū fit alteratio in quibusdam alijs. Quod sic pōt declarari: Quia em̄ mā variat ꝭm caliditatē ꝛ frigiditatē vel ꝭm raritatē ꝛ densitatē: vel ꝭm alias variatiōes: ideo fit variatio circa formā ꝛ circa figurā. Uidem⁹ em̄ aīalia cōplexionis calide aliā habere formā mēbroꝝ ꝛ aliam figurā q̄ sunt cōplexionis frigide. Jn eadē em̄ specie pspicim⁹ q̄ colerici habēt formā speciei magis tenue3. Flegmatici ⱱo habent magis corpulentā. Sic ꝛ qui sunt complexionis rare diuersificant in forma ab his q̄ sunt cōplexionis dense. Cū ergo variatio ꝭm formā ꝛ figurā fit ex eo q̄ accidit variatio et alteratio circa talia: non poterit esse alteratio per se: ꝛ ꝭm q̄ huiõi circa formā ꝛ figura3. Sumit aũt forma ī pposito p exteriori dispositiōe seu decenti lineatione. Uñ. iiij. ethic. dicit: q̄ pui pñt esse formosi ꝛ cōmēsurati: id ē decenter lineati. Figura ⱱo nō sumit, put significat supficiē inclusa3 vel terminatā linealiter: q2 sic ptinet ad genus quātitatis: s3 p ip̄a terminatione vel clausione supficiei ¶ Deinde ostendit p̄hus q̄ nō est alteratio circa primā speciē qualitatis que ē habitus vel dispositio. Et p̄mo hoc ostēdit ī habitibus corpalibus: quia habitus sunt virt⁹ ꝛ malicia. Om̄is aũt virtus ꝛ malicia sunt ad aliud: sicut sanitas que ē q̄da3 cōmensuratio humoꝝ p respectu3 adinuī

tē: vel ad corpus vt pulchritudo: que ē q̄dā ꝓportio mēbrorꝫ: 7 sic de alijs. Cū ergo relatio nō possit terminare motū circa hmōi ꝟtutē: nō poterit esse motꝰ vel alteratio. ¶ Cōsequēter hoc idē ostēdit ī habitibꝰ aīe. Habitus aūt anime distinguūtur: q2 quidā sunt ꝟtutes morales que fiunt in ꝑte appetitiua: vt iusticia: temperātia: 7 sic de alijs: quidā aūt sunt virtutes intellectuales que habēt esse in intellectu vt intellectus: sapientia: 7 sic de alijs: de quibus habetur in lib. ethicorūꝫ. Primo ergo ostendit Aristo. ꝙ circa ꝟtutes morales nō fit alteratio: quia ꝟtus consistit in quadā ꝑfectione: 7 malicia in quadam imꝑfectione. Qđ exponēs Egidiꝰ dicit: ꝙ ꝑfectio quā importat ꝟtus: 7 imperfectio quā importat malicia: consistūt ī quadā relatione: q2 virtus consistit in quadā dispositione ꝑfecti ad bonū: 7 malicia in disdositiōe imꝑfecti ad malū. Quia aūt ī ad aliquid nō ē motus: circa talia nō erit motus vel alteratio. ¶ Ulterius ostendit etiā hoc de virtutibus intellectualibus: ꝙ scꝫ circa talia nō fit alteratio: quia sciētia 7 omnis habitus intellectus est ad aliquid. ¶ Circa p̄dicta pōt queri: cū omnes habitus licet habeāt relationē annexam sint forme absolute 7 de prima specie qualitatis: quō valeat consequentia phi ꝙ circa talia nō fit alteratio cū sint ad aliquid. Dicendū ꝙ intentio phi est ꝙ nō est proprie alteratio ad aliquā qualitatē: nisi q̄ potest p̄mo acquiri. Uult enī ꝙ ī illis qualitatibus nō est alteratio que fiunt cū quedā alterant̄. Uult ergo dicere ꝙ sicut ad relationē nō est motus nisi ꝑ accidēs: q̄a alteratione facta circa aliquid aliud acq̄ritur ipsa relatio. Cōtingit enī ex eo ꝙ aliq̄d mutat̄ ad albedinē fieri simile: sic circa hmōi ꝟtutes nō est alteratio ꝑ se: quia acquirunt̄ alteratione facta circa aliud. Facta enī variatione circa passiones corporales acquirunt̄ habitus corꝑales. Facta etiā alteratione circa passiones q̄ moderantur 7 reducunt̄ ad mediū ꝑ virtutes morales acq̄runt̄ ipse ꝟtutes. Facta etiā alteratione circa partē sensitiuā acq̄rit̄ in nobis scientia: vt videbit̄ magis in libro de aīa. Nō autē ꝓprie pōt fieri alteratio in ꝑte intellectiua cū sit indiuisibilꝭ: 7 sic nō est susceptiua motus: qui requirit subiectum diuisibile. Ipsa etiā q2 indiuisibilis: ideo nō est p̄sens localiter alicui agēti naturali: quia nō replet locū. Agēs aūt phisicū nō est actiuū: nisi passum localiter sibi p̄sens. Sensus aūt ꝑ oppositum pōt dici alterari rōne organi qđ est quantū 7 diuisibile: 7 p̄ns localiter agēti naturali: sic exponit Scotus hunc textū. xiij. q. quolibe. 7c̄.

Capitulum. III.

Dubitabit aūt aliquis: q2 phs ꝓbando ꝙ ē deuenire ad motorē īmobilē supposuerat motus 7 mobilia esse cōꝑabilia ad inuicē: ideo hic ꝯsequēter agit de cōꝑatione motuū. Circa qđ p̄mittit tres ꝯditiones que requirunt̄ ad hoc ꝙ aliqua possint adinuicē comꝑari. Prima cōditio est ꝙ nō sint equoca. Uñ q2 acutū ī magnitudinibus: saporibus 7 sonis dicit̄ equoce: ideo hmōi acuta nō sūt cōparabilia ad inuicē. Nō enī est comꝑabile vtrū stilus sit acutior vino. Propter quod dicēdū ꝙ aliter đ: corpꝰ acutū: alr̄ sonꝰ alr̄ sapor. Acutū enī ī corꝑibꝰ opponit̄ obtuso. Acutū ī saporibꝰ opponit̄ dulci vl̄ amaro: vl̄ alicui alteri differētie saporis. Acutū ī sonis opponit̄ graui. Scđa ꝯditio est ꝙ opꝫ ꝙ cōꝑabilia adinuicē habeāt idē subiectū ꝓximū: ꝓpter tñ alietatē subiecti remoti non impedit̄ cōꝑatio. Equꝰ enī 7 canis sūt cōparabiles: vtrū vnꝰ sit albior altero. Nā licet equꝰ 7 canis differāt spē: 7 sic subiectū remotū albedinis sit aliud 7 aliud: ꝓximū tñ eiꝰ subiectū ē idē. s. ipa suꝑficies. Tercia ꝯditio q̄ req̄rit̄ ad hoc ꝙ aliq̄ sint cōꝑabilia adinuicē ē ꝙ sint eiusdē nature sicut eiusdē spēi. ¶ His p̄missis ōndit aris. ꝙ nō ōis motꝰ ē omni motui cōꝑabilis: sed solū adinuicē comꝑant̄ motus q̄ sunt eiusdem speciei. Unde dicit ꝙ motus circularis 7 rectus nō sunt adinuicē comparabiles: tū q2 differūt spē: tū etiā q2 linee su

per quas ſunt hmōi motus differūt ſpecie. Linea enī eſt genus ad lineā rectā ⁊ lineam circularē. Dicit ergo ꝙ vnitas generis nō ſufficit ad compatione aliquorū ad inuicē: quia latent equiuocationes ī generibus. Propter quod ſciendū ꝙ licet genus ſit vniuocū ſuis ſpeciebꝰ vniuocatiōe logica: qr .ſ. dicit vnū nomen ⁊ vnā rationē ⁊ diffinitionē cōmunē illis: ſicut diffinitio aīalis .ſ. ꝙ aīal eſt ſubſtātia aīata ſenſibilis: equo boui ⁊ hōi: hoc tn̄ nō obſtante genus eſt equiuo. ū equiuocatiōe phiſica: q̄z generi nō correſpōdet vna natura ſed plures. Sola aūt ſpecies ſpecialiſſima eſt vniuoca vniuocatiōe phiſica. Inter illa ergo que differūt ſpecie nō pōt fieri cōparatio. ¶ Ad euidentiā aūt huiꝰ notandū3: ꝙ compatio attendiť inter habentia aliquā vnitatē adinuicē. Unitas aūt aliqrū dupliciter pōt accipi: vl' ſm ꝓportionē vel ſm ꝓportionabilitatē. Illa vero vniuntur ſm ꝓportionē que ad ſeinuicē habent aliquā habitudinē vel compationē quantitatiuā. Nā ꝓportio eſt duaꝝ quantitatū alteriꝰ ad alterā certa habitudo. Ex quo apparet ꝙ nō eſt ꝓportio niſi inter ea que ſunt eiuſdē rationis. Numeri enī ad ſupficiē vel linee ad corpus: nō eſt ꝓprie proportio ſed linee ad lineā: ſupficiei ad ſupficiē poteſt eſſe ꝓportio dupla vel tripla: et ſic de alijs. Secūdo poteſt reſeruari vnitas aliquoꝝ ſm ꝓportionabilitatē: et hoc nō eſt reꝝ ad ſeinuicē: ſed ꝑ compationez ad alia. Eſt enī ꝓportionabilitas (vt tradit Euclides .v. geometrie) quedā ſimilitudo ꝓportionū: quare nō eſt incōueniēs ſm ꝓportionabilitatē reſeruari vnitatē inter res diuerſoꝝ generꝝ: ⁊ inter ea que nō ſunt eiuſdē rationis: ꝓpter hoc licet non ſit ꝓportio numeri ad ſupficiem: poteſt tn̄ inter talia eſſe ꝓportionabilitas .i. ſimilitudo ꝓportionū: quia ſicut ſe habet vna ſuperficies ad aliā: ſic ſe habere pōt vnꝰ numerus ad aliū. Ex hoc aūt apparet ꝙ cū3 compatio ꝓ̄ſupponat aliquā vnitatē: ⁊ ſit duplex vnitas .ſ. ꝓportionis ⁊ ꝓportionabilitatis: duplex poteſt eſſe cōpatio .ſ. ſm ꝓportionē ⁊ ſm ꝓportionabilitatē. Uerū qz vnitas ꝓportionis dicit dicit habitudinē reꝝ ad ſeinuicem ⁊ ſm ſe. Unitas vero ſm ꝓportionabilitatē dicit habitudinē rerum ꝑ compationē ad alia ⁊ nō ſm ſe: ideo que ſunt compabilia ſm ꝓportionez ſunt compabilia ꝓprie. Sed que ſunt compabilia ſm ꝓportionabilitatē ſunt compabilia abuſiue ⁊ improprie. Uere ergo vniuoca vniuocatione phiſica ſunt ꝓprie compabilia ⁊ ſm ꝓportionez: quia inter talia ad ſeinuicē poteſt eſſe certa ⁊ determīata habitudo. Illa aūt que ſunt tm̄ vniuoca vniuocatione logica ſunt compabilia large ⁊ ſm ꝓportionabilitatē: quia licet inter talia nō poſſit eſſe ꝓprie ꝓportio: eſt tamē inter ea ſimilitudo ꝓportionū. Que autem ſunt pura equiuoca equiuocatione logica ſm ꝙ hmōi nullo modo ſunt compabilia cū talia nō dicāť niſi ſolā vnitatē nominis habēt enī ſolā vocē cōmunē. ¶ Notandū inſuꝑ ꝙ licet ꝓportio ſtricte ſumpta ſepe ſumať a doctoribus ꝓ habitudīe reꝝ eiuſdez generis que in quadā cōmenſuratiōe ꝯſiſtit: ſm quā exceſſū aliquotiēs ſumptū reddit excedēs: ꝓportionabilitas vero ꝓ ſimili habitudine rerū3 alterius generis. Aliquādo tamē vnū3 ſumitur ꝓ reliquo. Unū ꝓportio large pōt ſumi ꝓ quacūq3 habitudine: vbi etiā eſt conuenientia ſolum ſm analogiā.

Explicit ſeptimus liber Phiſicorum.
Sequitur octauus.

Trū autē factus sit aliqñ

motꝰ. In hoc octauo libro ondit .p. motū esse eternū. Circa qḋ duo facit. Prīo ꝓbat motū nō incepisse sed esse eternū. Scḋo ex eternitate motꝰ inuestigat ꝯditiōes primi mobilis ⁊ ꝑmi motorꝫ. Scḋa ibi: Principiū aūt ꝯsideratiōis. Circa primū dicit ꝙ motus est eternꝰ qui est quedā vita omnibꝰ subsistentibꝰ naturaliter. Qḋ quidē pōt intelligi de motu ī cōmuni: vel etiā ḋ motu celi a quo oīs motꝰ dependet: qui quidē dicit vita quedā naturalibꝰ: q₂ oīa naturalia ꝑ bm̄oi motū subsistūt ⁊ accipiunt esse. Dicit aūt Aristo. ꝙ nō optet ꝓbare motū esse: q₂ oēs q̄ locuti fuerunt naturaliter ꝯcesserūt motū eē: sed bn̄ ꝯgruit ꝓbari eiꝰ eternitatē: q₂ ex eṫnitate motus ꝓbat ꝑmū ꝑncipiū esse. Hoc aūt ꝓbat Arist. ī hoc. viij. ⁊ in. xij. meta. tn̄ superuacue vt cōiter dr. Illud em̄ dicit supuacue qḋ siue ponat siue nō: nihilominus habet intentū. Si igit ponamꝰ motū eē eternū: oportet ꝑmū principiū esse qḋ sit causa eterni motꝰ. Si vero ponamꝰ motū incepisse: necesse est primū principiū eē: q₂ omne principiatuꝫ indiget aliquo principiante: Nō ḡ indigemꝰ eternitate motꝰ ad inuestigandū primū principiū eē. Phs igit ꝓbat motū ⁊ tp̄s nūꝙ incepisse neqꝫ desinere: ⁊ hoc multis rōnibꝰ: de quibꝰ ad pn̄s supersedeo: q₂ nō sunt vere rōnes sꝫ sophistice: ⁊ hn̄t solui a doctoribꝰ theologicis: qui ꝭm fidem catholicā ⁊ ꝭm rei veritateꝫ ponūt principiū ⁊ finē ⁊ celi ⁊ motus eiꝰ: ac etiā temporis.

Capitulum. II.

Principiū autem.

Postꝙ phs ꝓbauit mūdi eternitatē esse: ī illa pte ex his q̄ dixerat inuestigat q̄ digna attribuēda sūt motori ꝑmo: ordinās q̄dāmodo totū sequētē librū in laudē ipsiꝰ. Primo aūt mouēti attribuendū ē ꝙ sit mouēs oīa: ⁊ ꝙ sit q̄d imobile: ꝙ sit vnū ⁊ ꝑpetuū: ꝙ sit impartibile ⁊ infinitū. Tria ḡ facit: nā ꝑmo ostēdit mouēs primū esse mouēs oīa ⁊ imobile. Scḋo declarat ip̄m eē vnū ⁊ ꝑpetuū. Tercio ꝓbat ip̄m eē impartibilē ⁊ infinitū. Secūda ibi: Qm̄ aūt optet eē sp̄ motū. Tercia ibi: Qm̄ aūt hoc necesse ē eē impartibile. ¶ Ad euidentiā aūt ꝑme partis sciēdū ꝙ si ꝓbare volumꝰ ꝑmū motorē mouentē oīa esse imobileꝫ: oportet primo nos scire quō motꝰ repit in entibꝰ. Nā ꝑ viā motꝰ phs naturalis deuenit ī cognitionē primi motoris. Scḋo optet nos scire ꝙ per se ⁊ ꝑmo nihil a seip̄o mouet: sꝫ oīe qḋ mouet: mouet ab alio. ¶ Quātū ad primū dicit phs: ꝙ aliq̄ sp̄ mouent vt corpora celestia: aliqua sp̄ quiescūt vt terra. Reliqua vero medio mō se habentia aliqñ mouent aliqñ q̄escūt. Nō ḡ oīa sp̄ q̄escūt: vt posuerat Mellissus: nec oīa sp̄ mouēt vt posuerat Eraclitꝰ. ¶ Quātū ad scḋm ostendit Aristo. ꝙ oīe qḋ mouet ab alio mouet. Pro quo sciendū ꝙ hoc alit ostēdit hic: ⁊ alit in. vij. li. ph̄. ꝓpter qḋ .p. nō ē nugatorꝰ. In. vij. em̄ hoc fuit ostēsuꝫ de motu in cōi: hic aūt descēdēdo ad spāles modos motꝰ. Motꝰ aūt duplex ē. s. nālis ⁊ violētus. Naturalis etiā duplex ē. s. aīatoꝝ et inaīatoꝝ. Primo aūt ostēdit in motu violento: ꝙ oīe qḋ mouet ab alio mouet: dicēs ꝙ hoc ē manifestū: cū motꝰ videātis sit a ꝑncipio extrinseco. Uiolentū em̄ ē cuiꝰ principiuꝫ ē extra. Deinde ostēdit hoc in motu aīaliū. In aīalibꝰ em̄ ē accipe per se mouēs. s. aīaꝫ: ⁊ per se motū. s. corpꝰ. Ūn̄ dicit phs: ꝙ aīa se habet ad corpus sicut nauta ad nauē: ꝓpter qḋ sciendū ꝙ nauta ad nauē ⁊ aīa ad corpus se habēt silr ⁊ dissilr. Habēt em̄ se silr: q₂ sicut nauis ē ꝑ se mota: ⁊ nauta ꝑ se mouens: sic corpꝰ ē ꝑ se motū: ⁊ aīa per se mouēs. Et sicut nauta mouēdo nauē mouet seip̄m ꝑ accn̄s: sic aīa mouēdo corpꝰ mouet se per accidens. Dissilr aūt se hn̄t: q₂ ex aīa ⁊ corpe fit vnū per se: nō aūt ex nauta ⁊ naui. ¶ Alterius

q motus nō habet esse in genere actiōis nec passionis. De pdicamentis etiā quan-do:situs ⁊ habit⁹:patet q ibi nō ē mot⁹. ¶ Cōcludit g pħs q mot⁹ nō habet esse nisi i trib⁹ generib⁹.s.in quātitate:quali tate ⁊ vbi. Uñ i quātitate ē augmentū et diminutio:in qualitate alteratio. Est eñ alteratio mutatio a ꝯtraria q̄litate i ꝯtra riā q̄litatē: vt ab albedie i nigredinē. In pdicamēto vbi ē mot⁹ ſm locū. ¶ Quia vo motui videt repugnare imobilitas vl quies:oñdit q imobile dicit tripliciter. Uno mō dicit imobile illud qđ est oīno impossibile moueri: sicut sonus est inuisi-bilis. Scđo mō aliqđ đr immobile qđ de difficili est mobile. Tercio sumit imobile qđ ē aptū natū moueri:nō tñ mouet:⁊ ta-le ꝓprie đr quiescere:qꝛ quies est ꝓuatio motus in apto nato moueri ⁊c.

Capitulum.III.

Post hec autem di camus. Hic determinat Arist. de vnitate mot⁹. Circa qđ pmit tit aliqua. Primo.s.qđ ē simul esse: quid sepatū:qđ tāgere:qđ mediū:qđ ꝯseq̄nter quid habitū:qđ cōtinuū. Dicit ergo q il la dicunt simul esse ſm locū q̄ sūt i vno lo co ꝓprio. Esse aūt sepatū habent quecūqꝫ sūt i loco altero. Illa aūt se tangūt quoꝝ vltima sunt simul. Illud aūt est mediū in motu quod mobile pmo natū ē attingere scꝫ ipm spaciū. Ex medio autē spacio acci-pit ꝯtinuitas mot⁹:dūmodo sit ibi ꝯtinui tas temporis. Uñ si in via ponātur lapides nō se tangētes:poterit illi ꝯtinuari mot⁹ si nō discōtinuet tēpus. Similiter ꝑcutiē do cordas cithare potest ꝯtinuari motus manus:licet vltima ꝑcutiat post pmā:dū tñ cōtinuet tps. ¶ Deinde dicit q illa se habēt cōseq̄nter quoꝝ nō est aliqđ mediū eiusdē generis: vñ si int duas domos nō e&ē dom⁹ media:licet ibi e&ēt arbores:il le dom⁹ dicunt se habere cōseq̄nter. Illa aūt dicūt habita q̄ sunt ꝯseq̄nter se haben tia dūmodo se tangēt: vñ esse habitū ē spe cies ei⁹ qđ ē ꝯseq̄nter esse. Et sicut eē ha bitū est spēs eius qđ est esse ꝯseq̄nter:ita ꝯtinuū est species eius quod est esse habi-tū. Uñ illa dicunt esse ꝯtinua quoꝝ vltia sunt vnū. Uñ continuū dicit a cō quod est simul:⁊ teneo. Illa ergo sunt ꝯtinua que simul se tenēt. Uñ dicit Arist. q i his q̄-dē est continuū:ex quibus est aliqđ aptuꝫ natū fieri vnū: aut colla aut ꝑ inclauatiōꝫ vel sicut adunata seu inserta aut aliquo a-lio modo. Dicit Arist. q esse ꝯsequenter est in numeris q̄ sunt ꝓꝛes q sint ipa cō tinua. ¶ Circa qđ pōt queri: an numer⁹ sit ꝓꝛior ꝯtinuo:⁊ videt q ñ:qꝛ nūer⁹ cau sat ex diuisiōe ꝯtinui: vt ꝑꝫ.iij. hui⁹: sed effectus ē posterior sua cā. Dicēdū q cuꝫ vnitas sit ꝓꝛ pūcto:quia pūct⁹ se habet ꝑ additionē ad vnitatē: addit eñ supra eaꝫ positionē in cōtinuo:oportet q quātitas discreta ⁊ vniuersaliter oīs numer⁹ cu-ius principiū est vnitas sit prior quantita te ꝯtinua cuius principiū est pūct⁹. Quia vo dicit q numer⁹ causat ex diuisione cō tinui:hoc est materialiter ⁊ quasi ꝑ acci-dēs. Numerus eñ ꝑ se causat ex collecti one vnitatū. Et aūt causat ex diuisiōe cō tinui:hoc iđo ē:qꝛ diuiso ꝯtinuo resultāt ibi plēs vnitates. Ex hoc aūt nō debem⁹ arguere ꝯtinuū eē pri⁹ numero. Nā sicut numer⁹ quasi ꝑ accñs causat ex diuisione ꝯtinui:sic ⁊ ꝯtinuū causari pōt ex ꝯiūctio ne nūeroꝝ. Sicut eñ diuidēdo ꝯtinuū ef ficit numer⁹: sic si nūerata ꝯiūgerent vel clauo vel colla:vl aliq̄ alio mō:resultaret inde ꝯtinuū. ¶ His pmissis detmiat.p.đ vnitate mot⁹ dicēs:q oēs mot⁹ ꝑ quos acquirit vnū pdicamentū sunt vnū gene-re. Sꝫ oēs ꝑ quos acqrit vna spēs specia lissima:sunt vnū spē specialissima. Oēs vo ꝑ quos acquirit vna species subalter-na sunt vnū ſm spēm subalternam. Om-nis ergo alteratio omni alteratiōi ē vnuꝫ genere:qꝛ qualitas q̄ acquirit ꝑ alteratio nē nominat vnū genus. Oīs etiā deal-batio oīi dealbationi ē vnus motus ſm spēm spālissimā: qꝛ albedo q̄ acquirit per talē motū noīat spēꝫ specialissimā. Om-nis etiā doctrinatio oīi doctrinationi ē vnus motus ſm speciē subalternam:quia scientia que acqritur ꝑ talē motū est spēs

subalterna: est eni spēs et genus: q̄r ē spe cies cognitiōis. Est eni scia cognitio nō q̄libet: sed cognitio p cām sue cognitio certa. Est etiā scia genus ad grāmaticā: logicā: z alias scias. Circa pdicta pōt dubitari: cū ergo diuersi motus sint idem genere: si p eos acq̄rat res eiusdem pdica mēti: sic vr q̄ possumus arguere eundē motū eē in diuersis gñibus: si p illū acq̄ ratur res diuersoz pdicamentoz: erit ḡ motus localis in genere q̄ntitatis et i vbi z in situ. Per motū eni localē acq̄rit locus q̄ fm aliq̄s est in gñe q̄ntitatis: Et etiā p ip̄m acq̄rit ordo ptiū in loco: qui est pdica mentū situs. z p hmōi etiā motū acquirit ip̄m vbi. Erit ergo pdictus motus in tri plici genere. Rōm q̄ res nō sumit specie ex eo q̄ est per accñs et ex q̄nti: sed ex eo. qd est p se z pmo. ex motu aūt locali pmo z p se acquirit ip̄m vbi. ex q̄nti aūt acq̄ri tur locus z ordo ptiū in loco. Dictus er go motus nō sumit spēm ex loco nec ex p dicamēto situs sed ex vbi. erit ḡ solū in ge nere vbi: z nō in alijs pdicamētis. Q̄ āt ex motu locali p se z pmo acq̄rat vbi pz. Nā cū motus sit in corpe mobili vt in sub iecto p se z pmo: p hmōi motū acq̄ret ali q̄d in subiecto nō extra sbm. Cū ḡ loc⁹ sit in corpe locāte: vbi aūt sit in ipō corpe mo bili p motū localē pmo z p se acquiret ip sum vbi: z acq̄sito ipō vbi acquiret loc⁹ et situs ¶ Circa pmissa mouet arist. vnū du biū vicz si idē acq̄rat p motū rectū z curuū siue p cordā z arcū: an illi duo motus sint vnū spē: Rñdet q̄ si spaciū sit alter spē q̄ etiā motus isti distinguunt spē. Circula re a recto est alter spē. Quia licz bi duo mot⁹ possint eē ad eundē terminū: nō tñ p eandē lineā: nec p idē spaciū. ¶ Cōseque ter ondit. p. q̄d req̄rat ad vnitatē numera lē mot⁹. d. q̄ mot⁹ ē vn⁹ nūero in q̄ ē idē mobile numero z vnitas tpis z termini si ue spacij vel rei acquisite p motū ¶ Circa pmissa pōt dubitari an p toto tpe p quo durat sanitas sit eadē numero. Rñdeo q̄ sic: q̄r licet nō sit esse punctuale in oībus formis: sed in aliq̄bus sit magna latitudo graduū cui intendat z remittat: tñ hmōi esse cū tota latitudie sua rñdet vni forme numero: nisi ergo tale esse interrumpetur quātūcūq̄ variaret p intentōem z remis siōem nō tollit vnitas numeralis ipsius esse. ¶ Ulterius dicit: q̄ motus regula ris seu vniformis est magis vnus q̄ diffor mis: qd ex hoc pz: q̄r cū de rōe vnius sit indiuisio z indifferētia: et in motu irregu lari sit maior diuersitas q̄ regulari: optet q̄ regularitas faciat ad quandā vnitatē motus. Assignat āt arist. duos modos re gularitatis z irregularitatis. Primus est ex pte spacij siue rei in qua est mot⁹. Cū ergo magnitudo regularis debeat eē vni formis: z debeat ouenire q̄libet ps cū q̄li bet parte. Rectū et circulare sint magni tudines regulares: q̄r quelibet ps recti est recta: et in quolibet circulo secando equa les arcus inuenimus eos eq̄liter curuos. Sed si sit magnitudo circūflexa vel aliter curua q̄ circulariter nō poterit in tali ma gnitudine et in tali spacio esse regularis motus. Secūdus modus est fm velocita tem z tarditatē: motus eni cuius veloci tas z tarditas est eadē est regularis: cui⁹ aūt nō est eadē est irregularis. ¶ Deinde determinat arist. de contrarietate motus dicens: q̄ licet cōtrarietas motuū sit su menda ab vtroq̄ termino: scz a termino a quo: et a termino ad quem: tamen magis sumitur a termino ad quem: cum motus sumat speciem ab ipō. Motus igitur sunt contrarij qui sunt ex cōtrarijs et in cōtra riam: vt dealbatio que est d̄ nigredine in albedinem contrariat denigrationi: que est ab albedine in nigredinem: quia albe do et nigredo contrariant Similiter mo tus sursum est cōtrarius ei qui est deorsū quia sursum et deorsum cōtrariant. Silr motus q̄ est an̄ est ei cōtrarius q̄ est retro z sic de alijs. ¶ Dicit etiā arist. q̄ q̄r me diū cōpatum ad vnū oppositoz hz rōnem alteri⁹ oppositi: vt fuscū cōpatū albo habz rōem nigri: iō etiā sumēda est ibi q̄dām cōtrarietas: licet nō ita pprie vt mot⁹ q̄ ē ab albo in fuscū cōtrariat ei q̄ est a nigro in fuscum. ¶ Notandum tamē q̄ magis ē sumēda cōtrarietas ex eo q̄ ex eod medio

itur ad ꝯtraria q̄ ex eo ꝙ ex ꝯtrarijs itur ad mediū: q̄ꝛ motus (vt supra dicebať) magis recipiūt spēm ꝛ ꝯtrarietatē a terminis ad quos q̄ a q̄bus. ¶ Dicit insup' ꝙ quies opponiť ꝑuatiue motui nō tñ cuilibet vt quies ſm locū opponiť motui ſm locū Sic etiā motui ſm aliud genus opponiť q̄es ſm illud genus. Motui etiā qui est ex sanitate in egritudinē opponiť q̄es in sanitate. Dicit etiā ꝙ sicut motus opponunť adinuicē: sic ꝛ quies. Sicut eñ dealbatio ꝛ denigratio opponunť: sic opponūnť quies in albedine ꝛ q̄es in nigredine. ¶ Cōsequenter ōñdit phs quō mutatio opponiť mutatiōi ei. ꝙ in his in q̄bus nō est ꝯtrarietas: scꝫ in substantijs mutatio q̄ est ex ipo opponiť ei q̄ est in ipm: vt corruptio q̄ est ex esse in nō esse opponitur generationi que est non esse in esse. Ex aūt dicit arist. in hoc q̄nto: ꝙ generatio ꝛ corruptio se hñt vt ꝯtradictoria exponiť ꝯñter ꝑ ꝯtradictōem ꝑuatiue oppositam q̄ꝛ scꝫ sunt sicut cōtradictoria circa subm aptū natū. q̄ꝛ subm tale necessario vel est sub forma vel sub priuatione: nō sic est de subiecto qđ nō est aptū natū: vt lapis nec est cecus nec est vidēs. ¶ Cōtra hoc tñ arguiť ꝛ videť ꝙ generatio ꝛ corruptio opponanť ꝯtradictorie: q̄ꝛ vna est ad eē alia ad nō esse: eē aūt ꝛ nō eē ꝯtradicūt. Dōm ꝙ drñtia est inter purā negatōem ꝛ ꝑuatiōem: q̄ꝛ pura negatio nihil ponit: sed ꝑuatio aliq̄d ponit: scꝫ subm in q̄ fundetur. Vñ quarto meta. dř ꝙ priuatio est negatio in subiecto: Cū ergo in subalibus ꝓcedatur ab eē ad nō esse: si iretur ad nō esse ꝑ oēm modū scꝫ ad pure nihil esse: eēt oppositō contradictoria. Talis aūt ꝓcessus nō est in mutatiōibus substantialibus: et ideo dicit. p. ꝙ in talibus mutationibus est aliud scꝫ materia.

Explicit quintus liber phisicorum Incipit sext⁹

Si aūt est continuū qđ tangiť. Postq̄ p. in quinto determinauit de motu vt habet diuidi in suas spēs seu ꝑtes subiectiuas: In hoc sexto determinat de eo ꝓut habet diuidi in suas ꝑtes integrales seu quātitatiuas: hic ergo determinať de motu inquantum est q̄d quantū ꝛ cōtinuū: ꝛ vt diuidiť in suas ꝑtes: Verū q̄ꝛ motus circularis qui ſm arist. est eternus potissime est ꝯtinuus: iō de huius eternitate incipit determiāre a principio septimi. Circa primū duo facit. q̄ꝛ ꝑmo ꝓbat motū esse q̄d cōtinuū. secundo ōñdit quō habeat diuidi in suas ꝑtes integrales: ibi. Necesse est aūt ipm nunc ¶ Ad euidentiā aūt ꝑme ꝑtis sciendū ꝙ tps hꝫ ꝯtinuitatē a motu: ꝛ mot⁹ a magnitudiē: iō eñ tps ē cōtinuū: q̄ꝛ mot⁹ est cōtinuus: ꝛ iō mot⁹ est ꝯtinuus: q̄ꝛ magnitudo ē diuisibilis in sp̄ diuisibilia. Primo ḡ ꝓbat oēm magnitudinē eē diuisibilē in sp̄ diuisibilia ōñdendo vicꝫ lineā seu magnitudinē nō cōponi ex pūctis seu indiuisibilibus: ꝛ hoc trina rōe. Quaꝝ ꝑma est talis: ꝙ cū nō fiat cōtinuū nisi ex hñtibus vltimū: q̄ꝛ ꝯtinua sūt quoꝝ vltima sūt vnū: vt dcm̄ est in q̄nto. Indiuisibilia aūt cum nō hēant vltima ꝯtinuari non poterunt. Probat aūt ꝙ indiuisibilia nō hñt vltima: q̄ꝛ nō hñt ꝑtes: alterū aūt est vltimū: ꝛ id cuius est vltimū Si eñ idē eēt terminus ꝛ id cuius ē terminus: tūc idē terminaret se. Scđa rō est talis: illa ex q̄bus fit aliq̄ magnitudo vel sūt ꝯtinua: vel se tangunt: vel se hñt ꝯñter: sꝫ indiuisibilia nō sūt hmōi: ḡ ex talib⁹ nō p̄t fieri magnitudo. Maior pꝫ q̄ntū ad ꝑmā ꝑtē vicꝫ ꝙ indiuisibilia ñ p̄nt ꝯtinuari: q̄ꝛ scꝫ ñ hñt vltima: vt dcm̄ ē Scđa ps ꝓbať vicꝫ ꝙ indiuisibilia ñ se tāgūt: q̄ꝛ oē qđ tāgit aliđ: vel totū attingit totū: vł ps ꝑtē: aut ps tāgit totū. Cū āt īdiuisibile ñ hēat ꝑtē: neceē ē totū tāgere totū. Cū aūt aliq̄ se hñt ꝙ totū tāgit totū: eis cōpetit idē situs: ꝛ sic ex talibus nō p̄ōt fieri cōtinuū nec cōtiguū. Nā tā ꝯtinua q̄ ꝯtigua hñt ꝑtes distinctaſ

ꝫm sitū. Q̄ aūt illis q̄ sic se habēt vt totū tangit totū cōpetat idē situs p3: nā si vni cōpeteret maior situs ꝙ alij: tūc vnū illorū nō attigeret aliud ꝫm se totū. Deinde ꝓbat Arist. tertiā ꝑtē minoris: vic3 ꝙ indiuisibilia nō se hn̄t ꝯseqn̄t: q2 int̄ duo pūcta cadit linea media: ⁊ inter duo nūc cadit tp̄s ¶ Circa qđ pōt aliq̄s dubitare ꝙ vr̄ .p. insufficiēter arguere cū ait ꝙ pūcta non se hn̄t ꝯn̄ter: q2 inter illa cadit linea. Nec etiā ip̄a nunc: q2 inter ea cadit tp̄s: q2 cū linea sit aliud a pūctis ⁊ tp̄s ab ip̄is nūc hoc nō tollit q̄n possint se hr̄e ꝯn̄ter. Nā vt dicebat̄ in q̄nto due domus pn̄t se ꝯn̄ter hr̄e: dato ꝙ īter eas essent arbores vel q̄dcūq3 aliđ ꝙ nō essent eiusdē gn̄is cū domo. Dōm ꝙ cum in q̄libet linea sint infinita pūcta: ⁊ in q̄libet tp̄e infinita nūc sit int̄ q̄libet nūc cadit tp̄s: int̄ q̄libet duo nūc cadūt infinita nūc. Et si īter q̄l3 duo pūcta cadit linea: īter q̄libet duo pūcta cadūt infinita pūcta. Duo ḡ pūcta nō se habent ꝯn̄ter. q2 īter ea cadit linea: sed hoc nō est rōe q2 linea: sed q2 ex eo ꝙ est ibi linea media sūt ibi infinita pūcta media Ad idē dōm ē đ ip̄is nūc ⁊ alijs imꝑtibilibus ¶ Insuꝑ ponit .p. tertiā rōem: ⁊ hoc sic: Omne cōpositū diuidit̄ in ea ex q̄bus cōponit̄: s3 magnitudo non diuidit̄ in pūcta: ḡ nō ꝯponit̄ ex illis. minor p3 ex p̄ceden̄. q2 si magnitudo diuideret̄ in indiuisibl'ia seq̄ret̄: ꝙ illa se attingerēt ꝫm se tota ꝙ nō distarēt abinuicē: s3 eēnt oīa simul. opꝫt ḡ magnitudinē diuidi in sempˀ diuisibilia ¶ Ondit insuꝑ .p. ꝙ sicut magnitudo nō cōponit̄ ex diuisibilibus: nec motus: nec tp̄s: qđ ex hoc p3. q2 cū q̄ntitas mot⁹ depēdet a q̄ntitate magnitudis ⁊ spacij suꝑ qđ fit motus ⁊ q̄ntitas tp̄is a q̄ntitate motus: sequit̄ etiā ꝙ diuisibilitas vni⁹ depēdeat a diuisibilitate alteri⁹.: cū diuisibilitas ꝯsequat̄ q̄ntitatē: est eñ ei⁹ passio: vt ondet̄ .v. meta. Dicit etiā arist. ꝙ si magnitudo sit infinita extēsiue: tp̄s in q̄ ꝑtrāsitur erit infinitū. Et si sit finita: tp̄s erit finitū: nisi ip̄sa reiteret̄: qđ đt, ꝓpter corpora celestia q̄libet sint finita: tn̄ ꝫm ip̄m mouent̄ tp̄e infinito ꝑ reiteratōem ipsoꝝ

circa terrā: q̄liter aūt intelligat̄ diuisio cōtinui in infinitū dictum est tertio huius.

Capitulum. II.

Necesse est autē ip̄m nūc. Postꝙ ph̄s ondit motū esse ꝯtinuū: in ꝑte illa determinat de ꝑtibus eius. Mot⁹ aūt dupliciṫ diuidit̄. Primo ꝑ cōꝑatōem ad mensurā. Eo eñ ip̄so ꝙ motus mēsurat̄ tp̄e seq̄t̄ ip̄m diuidi diuisiōe tp̄is. Scđo mot⁹ diuidit̄ ꝑ cōꝑationē ad subm Si eñ mobile qđ est subiectū mot⁹ ē diuisibile: sequit̄ ip̄m motum diuidi ꝫm ꝑtes ip̄ius mobilis. Volens ḡ .p. determinare de ꝑtibus ip̄ius mot⁹ tria facit: q2 p̄mo ondit mensurā motus nō eē q̄d indiuisibile s3 diuisibile. Scđo ostēdit subiectū motus eē etiā q̄d diuisibile. Tertio determīat de ꝑtibus mot⁹ tā ꝑ cōꝑationē ad mēsurā ꝙ ꝑ comꝑatōem ad subm. Circa p̄mū đt arist. ꝙ mot⁹ nō pōt eē in indiuisibili tp̄is. s. in ip̄so nūc qđ ē terminus tp̄is p̄teriti ⁊ initiū futuri: qđ sic probat: q2 cū mobile velox in eq̄li tp̄e ꝑtrāseat maius spaciū ꝙ mobile tardū: si motus sit in ip̄so nūc: tūc mobile velox mouebit̄ ī nūc ꝑ maiorē magnitudinē: ⁊ tardū ꝑ minorē Si ḡ velox moueat̄ ꝑ maiorē magnitudinē in ip̄o nunc: idē mobile mouebit̄ ꝑ minorē magnitudinē in minori ꝙ nūc ⁊ tūc seq̄t̄ ꝙ ip̄m nūc sit diuisibile: qđ est falsum Q̄ etiā q̄es nō habeat eē in nūc p3: q2 q̄es est p̄uatio mot⁹: opposita aūt nata sunt fieri circa idē: cū ḡ nō possit eē mot⁹ in nunc nec etiā erit q̄es. ¶ Deinde ondit arist. ꝙ subm motus sit diuisibile: q2 cū mobile exn̄s in termīo a q̄ nō moueat̄: q2 nōdū est motus inchoatus: nec exn̄s in termino ad quē: q2 tūc cōpletus est motus: seq̄t̄ ꝙ cū mobile mouet̄ ꝑtim sit in termīo a q̄: ⁊ ꝑtim in termīo ad quē. oē āt tl'e est diuisibile: ḡ oē mobile est diuisibile. Circa qđ sciēdū ꝙ l3 angel⁹ sit īdiuisibilis tn̄ p̄t moueri nō tn̄ mouet̄ motu de q̄ intēdit .p. ꝑ quē. s. motū acq̄rit̄ ip̄m vbi ꝓp̄e dc̄m: cū nō possit circūscribi loco: cū nō sit q̄ntus. moueri tn̄ pōt acq̄rēdo vbi large sumptū hoc est nouā p̄ntiam ad locū, cui p̄us non.

erat psens. 9. & hmoi etiam motus angeli est successiuus: vt habet videri. 2. sen. ¶ Notandum tamen propter intentionem arist. quod vt dicit Sco. 2. di. scdi sen. In motu locali est successio ex duplici causa: videlicet ex diuisibilitate mobilis & diuisibilitate spacij. Utraque causa si esset per se esset sufficiens ro successionis. Nam quodlibet mobile prius pertransit vnam partem spacij quam aliam: & illa esset successio ex parte spacij etiam respectu eiusdem indiuisibilis. Hoc similiter potest assignari in motu alterationis. Potest etiam esse successio ex parte mobilis si sit partibilis: quia vna pars prius acquirit partem spacij quam alia. Negat Sco. p. & hoc quantum ad indiuisibile quantum est de se non possit moueri: ita quod ex parte eius possit accipi continuitas ita quod in se habeat completam rationem mobilis continui: quia non habet in se quod continue moueatur non tamen sibi repugnat continue moueri accipiendo ab alio continuitatem motus. Cum Sco. p. dicit quod omne quod mouetur partim est in termino a quo: & partim in termino ad quem: verum est si sit tale mobile ex ratione cuius sit successio motus. Tale enim mobile est secundum partem sui in termino & termino: non solum secundum ista sed etiam secundum idem sui est partim in vno termino et partim in alio inquantum est in medio: quod est aliquid vtriusque extremi: hec Scotus. ¶ Notandum etiam ad euidentiam predictorum quod in motu alterationis aliquando est successio ex parte partium quantitatiuarum ipsius mobilis. quia scilicet forma quae acquiritur per huiusmodi motum prius immutauit vnam partem mobilis quam aliam: & hoc aliquando accidit ex debilitate agentis: vt ignis primo modo calefacit vnam partem aeris: & illa pars calefacta calefacit aliam: & sic successiue calefit aer donec compleatur calefactio tota. Aliquando hoc accidit propter distantiam: quia scilicet pars propinqua perfectius immutatur quam remota. Aliquando in tali motu est solum successio ex parte forme que acquiritur per motum & non ex parte partium quantitatiuarum ipsius mobilis. Contingit enim totum simul alterari: vt omnem aquam simul congelari. Ipsum ergo totum quod simul alteratur partim est in termino a quo: & partim est in termino ad quem non quod secundum vnam partem suam quantitatiuam sit in vno termino: & secundum aliam in alio: quia positum est ipsum totum alterari simul: sed dum alteratur hoc modo est partim in hoc partim in illo: quia partim habet de vna forma contraria & partim de alia. Nam si secundum se totum: & per omnem modum esset sub forma que est terminus a quo nondum inchoatus esset motus. Si vero secundum se totum esset sub forma alia iam esset completus motus. Quamdiu ergo durat motus aliquid habet de vna forma & aliquid de alia. ¶ Alternus ostendit. p. motum esse diuisibilem. Et primo ostendit quod est diuisibilis diuisione mobilis quia de ipso motu aliquid est in vna parte mobilis: & aliquid in alia. Motus enim secundum se totum non est in qualibet parte mobilis sed extenditur secundum diuisionem mobilis: sic albedo que extenditur secundum extensionem quantitatis. Opposito autem modo potest argui animam rationalem non diuidi diuisione corporis: quia non aliud de essentia anime est in vna parte corporis quam in alia parte. sed anima secundum se totam est in qualibet parte corporis: nec extenditur ad extensionem corporis cum sit indiuisibilis. ¶ Secundo ostendit motum diuisibilem diuisione temporis: & hoc: quia in minori tempore est minor motus & in maiori maior. Tertio etiam ostendit motum diuidi secundum diuisionem spacij vel rei acquisite per motum. Dicit tamen quod illa in quibus habet esse motus diuiduntur dissimiliter: quantitas enim est diuisibilis per se: qualitas vero per accidens: quia enim albedo est quanta quantitate superficiei: ideo diuiditur diuisione superficiei. ¶ Pro quo sciendum quod sicut dicit Sco. di. xij. iiij. sen. si qualitas esset separata a quantitate esset indiuisibilis cum nihil diuidatur nisi mediante quantitate. Unde dicit quod diuisibile potest capi dupliciter: vel quod est in potentia propinqua vt diuidatur: vel quod est in potentia remota. Dicitur autem diuisibile potentia remota quod habet sufficientem formam: non tamen sub modo conuenienti sub quo oportet eam habere ad hoc vt diuidatur. Diuisibile autem in potentia propinqua dicit quod sic habet eam quod stante cessante impedimento possit sequi actus. Albedo ergo separata esset diuisibilis potentia remota: quia esset forma que secundum se esset diuisibilis non tamen potentia propinqua quia non sub illo modo essendi quem requiritur ad diuisionem. Similiter esset insensibilis potentia propinqua non tamen potentia remota. Talis etiam qualitas separata licet esset indiuisibilis modo predicto non tamen esset spiritualis: quia nata est informare corpus non spiritum. Quarto dicit. p. motum diuidi secundum moueri. i. secundum quantitatem propriam. Sunt autem iste dimensiones alie secundum quod quantita

tes sunt aliē: licȝ enī q̄ntitas motus habe at esse a q̄ntitate mobilis vel spacij: alia tñ est q̄ntitas mot⁹ a q̄ntitate illoꝝ. Quā titas eñ mobilis vel spacij est quantitas motus causaliter. Quātitas vo tēporis est q̄ntitas motus. motus eñ mēsurat̄ tē pore sicut pānus vlna. q̄ntitas aūt ipsius moueri est quātitas ipius motus ꝓpria. ¶ Notandū aūt ꝙ .p. in pncipio huius ca. nō tetigit nisi duos modos diuisionis motus: scȝ fm diuisiōem mobilis ꝛ tem poris: lȝ in fine tāgat q̄ttuor. Cui⁹ cā est qꝛ q̄ttuor pñt reduci ad duos fm ꝙ oīs q̄ntitas mot⁹ vl' ē sil' vel ē successiua: q̄nti tas eñ mobi' vl' spacij ē simul: q̄nt tas aūt tpis ꝛ q̄ntitas ꝓpria mot⁹ est successiua.

Capitulum. III.

Quoniā autē omne quod mutat̄. ¶ Hic arist. oñdit de ordine quē habet mutatū eē ad motū: circa qđ oñdit qđ sit mutatū esse dicēs ꝙ mutatū eē ab aliq̄ termino est di stasse vel discessisse ab illo termino. Om ne eñ qđ mutatū est in termino ad quem mutatū est: habet aūt mēsurari mutatū eē per ipm nūc. Dicit etiā arist. ꝙ nō est da re mutatū esse in principio motus sȝ in fi ne: qꝛ mutatū rē presupponit motū pcessisse ¶ Deinde ostendit ꝙ aliq̄d mutari in tē pore pōt intelligi dupliciť: vel primo vel fm partē. Illud dicit̄ mutari primo i an no qđ mouet̄ fm totū annū. Illud aūt di citur mutari fm partē in anno qđ muta̅t in die vel in mēse q̄ est pars anni. ¶ His pmissis cōparat moueri ad mutatū esse di cens: ꝙ aūt oīe mutatū esse p̄cedit moue ri: ꝛ ante oē moueri p̄cedit mutatū esse: qꝛ ante oē mutatū eē fm totū tps p̄cedit mo ueri fm mediū tēporis ꝛ aūt moueri fm to tū tps precedit mutatū esse fm mediū tē poris. ¶ Deinde soluit Arist. rōes zeno nis negantis motū esse. Cuius vna ratio erat: qꝛ mobile prius debet pertāsire me diū spacij q̄ totū: ꝛ adhuc prius dimidiū dimidij: ꝛ sic cū cōtinuū sit diuisibile in in finitū ꝛ nō contingat infinit a pertransiri: dicebat ꝙ non contingit aliquid moueri, hanc rōem soluit arist. dicens ꝙ licȝ infi nitum in actu nō possit pertransiri: tamen infinitū in potentia potest: Continuū aūt nō est infinitum in actu sed tantum in po tentia

Explicit sextus liber phisicoꝝ

Sequit̄ septimus

mne qđ mouet̄ necesse est moueri ꝛc. Quia motus circularis qui fm .p. ē eter nus ē maxie vn⁹ et contin⁹ adeo postq̄ .p. in sexto libro determina uit de ptinuitate mot⁹: in his duob⁹ vlti mis libris vult determiare de eternitate ei⁹. Oñdit aūt .p. motū eē eternū per hoc ꝙ est deuenire ad vnū motorē primū oīno imobilē. Q aūt sit deuenire ad pri mū motorē imobilē oñdit .p. per hoc: qꝛ om ne qđ mouetur ab alio mouet̄ Nā si in mouētib⁹ ꝛ motī nō ē p̄cedere i infinitū: ꝛ si oē qđ mouet̄ ab alio mouet̄: ē deuenire ad aliquē motorē pmū ꝛ imobilē. Primo g̊. .p. oñdit: ꝙ oē qđ mouet̄ ab alio mouet̄ Scđo p̄bat ꝙ ē deuenire ad aliquē pmū motorē pmū ꝛ imobilē Tertio p̄bat ꝙ ē dare motū eternū. scđa ibi: Qm̄ aūt oīe qđ mouet̄. Tertia incipit in p̄ncipio oce tani: ibi. Utꝝ aūt fact⁹ sit. Circa pmū dē ꝙ oē qđ mouet̄ ab alio mouet̄. vñ si motū nō habet in seipō principiū motus: mani festū est ꝙ mouet̄ ab altero. Si aūt habet in seipso principiū motus: licet non sit ita manifestum ꝙ tale mouetur ab altero: ta men vt ipse probabit: oportebit etiam ꝙ tale moueatur ab altero. Dicit ergo ꝙ

nihil seipsum mouet. Sed aliter dicit moueri a se: quia est diuisibile in duo quorum vnum est mouens: scilicet anima: et alterum motum scilicet corpus. Decipimur autem et credimus quod totum moueat totum: quia ignoramus que pars quam partem moueat. ¶ Pro quo sciendum quod licet nihil moueat seipsum primo et per se: aliquid tamen mouet seipsum per accidens: vt quia anima mouet per se corpus et corpore moto mouetur anima sequitur quod anima moueat seipsam per accidens. Anima igitur mouente corpus per se: sequitur etiam quod hoc quod totum animal moueat: quia etiam ipsa anima mouetur licet per accidens. Ignorantes autem que pars animalis quam partem moueat: et videntes totum animal moueri: credunt quod totum animal se ipsum moueat secundum se totum. Ad probandum autem quod nihil moueat per se primo adducit philosophus quandam propositionem: videlicet illud quod moueatur a se primo non quiescit per quietem alterius mobilis. Nam si aliquid mouetur a se ipso primo: igitur est sibiipsi sufficiens causa motus. Quicquid ergo quiescat non propter hoc illud quiescet. Et hoc ergo arguit philosophus nihil quod quiescit per quietem alterius mouetur a se primo: vt patet ex dictis: Sed omne mobile quiescit per quietem alterius scilicet partis: quia omne mobile habet partes: quarum vna quiescente patet quod totum non mouetur primo sed quiescit: igitur nihil mouetur a se primo. Omne ergo quod mouetur ab alio mouetur. ¶ Ad euidentiam predictorum sciendum quod reperimus duo genera partium. Aliquando enim totum diuiditur in suas partes essentiales: vt animal in animam et corpus. Aliquando vero in partes quantitatiuas: vt aer in diuersas partes aeris: vtroque modo pars mouet partem: vt anima mouet corpus: et pars aeris calefacta calefacit aliam. ¶ Notandum insuper quod vt dicit Scotus nono meta. et .ij. dist. .secundi senten. Primo potest dici dupliciter. Uno modo vt diuiditur contra partem: sicut accipit philosophus capitulo precedenti. Et ideo quod sic inest primo remouetur ab eo cui inest. si remouetur ab eo quod est aliquid eius: et ideo nihil sic primo mouetur si aliqua pars eius quiescat. Alio modo dicitur primo vt dicit precisionem per adequationem causeeo modo quo triangulus habet tres primo. quod autem sic inest primo alicui non remouetur ab eo si ab eo remoueatur quod est aliquid eius. Nam triangulus nihilominus habet tres: licet pars trianguli scilicet vnus angulus non habeat tres. Est ergo intentio philosophi quod nihil mouet se primo vtraque primitate: quia sequeretur contradictio scilicet quod quiesceret ad quietem partis et non quiesceret: quia quiescente parte non fit moueri primo prima primitate et tamen non repugnaret sibi moueri primo secunda primitate: quia vicis in se habet virtutem qua potest se mouere effectiue et elicitiue. Quod enim mouetur sic primo non oportet quod quiescat ad quietem partis quod est aliquid eius. Differunt autem hi duo modi dupliciter: sit enim primum primo quantitatiuum et vocetur a. secundum vero primo quidditatiuum et vocetur b. Et tunc sit prima differentia quia inesse aliquid alicui secundum partem repugnat a et non repugnat b. Exemplum dicendo habere tres inest triangulo et risibile inest homini per partem quia per suam formam siue specificam differentiam et tamen inest primo b et non primo a. Secunda differentia est quod sequitur ex prima: quia quod inest alicui primo a remouetur ab eo si remoueatur ab alio quod est eius aliquid. Exemplum homo non sanatur primo a: si manus eius non sanatur. Ratio huius patet ex predictis. Sed quod inest alicui primo b: non remouetur ab eo: et esto quod remoueatur ab alio quod est aliquid eius. Exemplum: risibile inest primo homini b: tamen risibile non remouetur ab homine si remoueatur a pede hominis quod est aliquid eius. ¶ Contra predicta arguitur. et videtur quod nihil moueat se primo quacunque primitate. et hoc sic. Impossibile est idem et secundum idem simul esse in potentia et in actu: sed mouens mouet inquantum est in actu et mobile mouetur inquantum est in potentia: vt patet ex diffinitione motus: igitur impossibile est quod idem moueat seipsum. Confirmatur quia agens et patiens sunt contraria ex primo de generatione: sed idem non contrariatur sibiipsi. Item impossibile est relationes reales oppositas fundari in fundamento vno finito et limitato: sed actiuum et passiuum mouens et mobile referuntur secundum relationes reales et oppositas pertinentes ad secundum modum relatiuorum vt patet ex .v. meta. ca. de ad aliquid: ergo impossibile est idem esse actiuum et passiuum: motum et mobile. Maior probatur: quia fundare relationes oppositas attribuitur essentie diuine ratione sue illimitatis. ¶ Ad ista respondeo. Ad primum dicendum quod duplex est

actus.s.formalis ⁊ ꝟtualis. Exemplū ꝑmi: ignis est actu calid⁹: nō formalit̄. Exēplū scd̄i: sol ē a.tu calid⁹ nō formalit̄ sȝ ꝟtualit̄. Isti duplici actui correspondet duplex potētia.passiua.s.⁊ ꝟtualis. Ad formā igit̄ rōnis cū dr̄: ꝙ īpossibile est idē sit̄ esse ī potētia ⁊ ī actu ƀm idē: ꝯcedo istā accipiēdo actū ⁊ potentiā vniformiter: si formaliter formaliter: si ꝟtualiter ꝟtualiter ⁊ tūc minor est falsa in ꝓposito: quia quādo aliquid mouet se cū sit actio equiuoca ⁊ nō vniuoca. non potest dici ꝙ sit in actu formali: sed est in potentia formali ⁊ in actu ꝟtuali: ⁊ ita nō repugnat. Ad ꝯfirmationē dicendū ꝑ idē. Nā ꝙ agēs ⁊ patiēs dicant̄ esse ꝯtraria: intelligendū ē de agēte vniuoco. Sic eñ agens ⁊ patiēs habēt formas ꝯtrarias formaliter: ⁊ tūc nihil cōtra nos. Ad aliud dicendū ꝙ nō est incōueniens relationes reales oppositas fundari in eodē fundamēto nō simpliciter: sȝ aliqualiter illimitato. ¶ Ubi sciendū ꝙ quedā sunt relatiōes opposite reales que sunt incōpossibiles in eadē natura et supposito: vt sunt relationes cause ⁊ causati. Et rō hui⁹ ē: qr causatū essentialiter depēdet a sua cā. Idē aūt nō essentialiter depēdere a seipō. Quedaȝ aūt sunt relationes reales opposite que sunt incōpossibiles in eodē supposito: sed nō in eadē natura illimitata: vt sunt relationes ꝓducētis ⁊ producti: patet in diuinis. Ratio hui⁹ ē: quia ꝓducens pri⁹ est in origine ꝓducto. Quedā aūt sunt relatiōes reales opposite que neutro modo sunt incōpossibiles: vt sūt relationes mobilis ⁊ motiui. Cuius ratio ē quia oīs talis incompossibilitas relationū realiū reducenda est ad aliquā priorē: ⁊ vbi illa prior non inuenit̄ ibi nec illa posterior ꝯcludit̄. Nūc aūt īcompossibilitas in duobus ꝑmis mēbris reducit̄ ad ordinē seu dependentiam essentialē vel originis. Sed in isto tercio mēbro reducit̄ dependētia taliū relationū ad dependentiā accidentalē. Nō est aūt incōueniens ideȝ suppositū depēdere a se accidētaliter. Ad formā ergo rōnis dicendū: ꝙ fundamētū relationū mouentis ⁊ mobilis qū aliquid mouet se licet nō sit simpliciter illimitatū est tamen ƀm quid ⁊ aliqualiter illimitatū: quatinus idē habet rationē mouētis ⁊ mobilis: aliter tñ ⁊ aliter.

Capitulum. II.

Quoniā aūt omne qđ mouet̄. Postꝙ pħs oñdit ꝙ oīe qđ mouet̄ ab aliq̄ mouet̄: hic ꝯsequēter ꝓbat ꝙ est deuenire ad motorē īmobilē. De ista tñ materia nūc supsedeo: sed vsqȝ ad octauuȝ differat̄. Quia tñ pħs ꝓbādo ꝙ est deuenire ad motoreȝ īmobilē: ꝑsupponit ꝙ mouēs ⁊ motū sint sit̄: iō hic consequenter declarat di. ꝙ mouens ⁊ motū sunt simul: nō ꝙ sint in eodē loco: sed qr inter illa nullū est mediuȝ: qđ quidē intelligit̄ de mouente ꝓximo: vt si man⁹ moueat ꝓximo lapidē: inter illa nullū est mediū. Declarat aūt hoc pħs ꝑmo ī his que mouent̄ a principio intrinseco: vt in animali: vbi aīa mouens corpus ⁊ corpus motū sunt simul. Hoc etiā declarat ð his que mouent̄ a principio extrinseco dicens: ꝙ illud quod mouet̄ ab alio: mouet̄ quadrupliciter. Motus eñ qui sūt ab altero sunt quattuor.s.pulsio: tractio: vertigo ⁊ vectio. Pulsionis aūt due sunt species.s.expulsio ⁊ impulsio. Expulsio est cuȝ quis pellit lapidē vel aliud dimittēdo ipsum. Impulsio ꝟo dicit̄ si ꝯiungat̄ eideȝ: sic ꝙ pellendo nō dimittat ipm̄. Tractio ꝟo dicit̄ cuȝ quis trahit aliquid ad se vel ad aliud. Uertigo aūt componit̄ ex tractu ⁊ pulsione: ideo reducit̄ ad illa sicut cōpositū ad simplex: nā vertens aliquid pellit partē suꝑiorē ⁊ trahit inferioreȝ. Uectio autē reducit̄ ad alia tria. Illud eñ qđ vehit̄ ⁊ portat̄: mouet̄ ꝑ accidens ad motuȝ portātis. Ipm̄ aūt portās vel mouet seipsuȝ: vt equ⁹ portās hoieȝ: vel mouetur ab alio pulsu aut tractu aut ꝟtigine. Cū aūt isti q̄ttuor modi mot⁹ local̄ reducāt̄ ad duos vt dictū est.s.ad tractū ⁊ ad pulsioneȝ: sufficit.p.oñdere ꝙ mouēs ⁊ motū sunt sit̄ ī ill̄ duob⁹ modis. Uñ dicit ꝙ nihil pt̄ aliq̄d depellere nisi pellēs ꝓximū ⁊ illud qđ pellit̄ simul sint: nihil etiā pt̄ aliud trahe

re nisi sil'sint trahēs et tractū. Et qꝛ circa
hoc possꝫ dubitari de motu ꝓiectōis: ideo
hm̄oi dubiū remouet. p. d. ꝙ lꝫ lapis ñ sit
sꝑ ꝯiūct⁹ manui expellētis: ipē tñ ē sꝑ ꝯiū
ct⁹ alicui pti aeris q̄ ē pellēs ꝓximū. Pro-
ijciēs em̄ lapidē sil' ipellēdo lapidē ipellit
aerē: ⁊ aer ipulsus impellit lapidē. Nō ḡ
optet lapidē cessare a motū stat' cū dimit-
tit' ō manu: sꝫ postꝙ recessit a mān adhuc
mouet': qꝛ pellit' ab aere. Tādiu autē du-
rat iste mot⁹ ꝙdiu mot⁹ ipulsi aeris supat
nālē grauitatē lapidis siue nālē motū ei⁹
In tali ḡ motu sꝑ ipulsiuū ē ꝯiunctū ipel-
lēti ꝓxio. Deīde oñdit. p. hoc idē hr̄e vi
tatē i motu alteratiōis d. ꝙ i oī alteratiōe
alterās ⁊ alteratū sūt simul: qđ ꝓbat: qꝛ al
teratio habet fieri ꝭm qualitates sensibi-
les. Uidem⁹ em̄ i alteratiōe oīm eaꝝ simul'
esse alterās ⁊ alteratū. Dicit aūt ꝙ q̄lita-
tes sensibiles seu passiones sensibiles sunt
q̄b⁹ dr̄ūt corpa sensibilia adinuicē vt albe
do: nigredo: dulcedo: amaritudo: humidi
tas: siccitas: densitas ⁊ raritas: calor: fri-
gus: asperitas: lenitas: grauitas: leuitas:
mollicies: duricies. ¶ Consequēter, hoc
spāliter oñdit i alteratiōe aīatoꝝ .s. ꝙ sil'
sunt alterās et alteratū. Nullū em̄ mediū
ē inter visū ⁊ id quo visus imediate patit'
Corp⁹ em̄ coloratū imediate imutat aerē
causando .s. in eo speciē suam: aer aūt imu
tat⁹ imediate imutat visuꝫ. Sil'r dicēdū ē
de alijs sensibus respectu coꝝ a quib⁹ ime
diate mouent' ⁊ alterant'. Hoc idē ꝓbat in
augmēto ⁊ decremēto: ꝙ si sunt simul' mo-
uēs ⁊ motū. Simul em̄ sunt augens et id
quod auget'. Cū em̄ augmentū sit quedā
appositio: augēs quod apponit' aucto de-
bet ei esse ꝯiunctū. Sil'r ē de incremento
Nā decremēti causa ē ablatio quedaꝫ: qđ
fieri nō posset nisi ablatū esset ꝯiunctū ei a
quo auferi'. ¶ Notandū ꝙ augmentū pos
sum⁹ attribuere duplici agēti: vel quia at
tribuim⁹ ipm̄ vtuti augmētatiue: vt calo
ri naturali qui est in mēbro: qui attrahit
ipm̄ alimentū. Uel attribuem⁹ ipsum ipsi
cibo ⁊ ipsi alimēto: qꝛ alimentū in eo ꝙ ē
quid nutrit: ⁊ in eo ꝙ est quātū auget: et
quocūꝗ mō dicim⁹ semꝑ simul est augēs

⁊ quod auget': qꝛ vtus augmētatiua ⁊ ca
lor naturalis simul est cuꝫ mēbro ⁊ sil'r alt.
mentū. Eodē mō dicendū ē de decremen
to: siue attribuam⁹ ipm̄ ipsi calori natura-
li ꝯsumēti humidū: siue illi pti q̄ recedit.
Quia vo phs in ꝓcedēti supposuerat al-
terationē solū fieri ꝭm qualitates sensibi-
les q̄ sunt i tercia specie qualitatis: iō hoc
ꝯsequēter ꝓbat dicens: ꝙ si cēt alteratio
ꝭm alias spēs ꝙ ꝭm terciā speciē qualita-
tis: hoc maxime esset ꝭm pmā ⁊ quartā ex
eo ꝙ quis perdit ⁊ acquirit hm̄oi qualita
tes: sed (vt patebit) nō est alteratio nec in
pma nec i quarta spē qualitatis: ḡ solū est
in tercia. Q' aūt in quarta que ē forma vl'
figura nō sit alteratio ꝑ se ꝓbat': quia tunc
circa formā ⁊ figurā fit variatio cū quedā
alterant': vt cū fit alteratio in quibusdam
alijs. Quod sic pōt declarari: Quia em̄
mā variat' ꝭm caliditatē ⁊ frigiditatē vel
ꝭm raritatē ⁊ densitatē: vel ꝭm alias va-
riatiōes: ideo fit variatio circa formā ⁊ cir
ca figurā. Uidem⁹ em̄ aīalia cōplexionis
calide aliā habere formā mēbroꝝ ⁊ aliam
figurā ꝙ sunt cōplexionis frigide. In ea-
dē em̄ specie ꝯspicim⁹ ꝙ colerici habēt for
mā speciei magis tenueꝫ. Flegmatici vo
habent magis corpulentā. Sic ⁊ qui sunt
complexionis rare diuersificant' in forma
ab his q̄ sunt cōplexionis dense. Cū ergo
variatio ꝭm formā ⁊ figurā fit ex eo ꝙ ac-
cidit variatio et alteratio circa talia: non
poterit esse alteratio per se: ⁊ ꝭm ꝙ hm̄oi
circa formā ⁊ figuraꝫ. Sumit' aūt forma i
ꝓposito ꝓ exteriori dispositiōe seu decen
ti lineatione. Uñ. iiij. ethic. dicit': ꝙ pui
pñt esse formosi ⁊ cōmēsurati: id ē decen-
ter lineati. Figura vo nō sumit' ꝓut signi
ficat supficiē inclusaꝫ vel terminatā linea
liter: qꝛ sic ptinet ad genus quātitatis: sꝫ
ꝓ ipā terminatione vel clausione supficiei
¶ Deinde ostendit phus ꝙ nō est altera
tio circa primā speciē qualitatis que ē ha
bitus vel dispositio. Et pmo hoc ostēdit i
habitibus corpalibus: quia habitus sunt
virt⁹ ⁊ malicia. Omis aūt virtus ⁊ mali
cia sunt ad aliud: sicut sanitas que ē q̄daꝫ
cōmensuratio humoꝝ ꝑ respectuꝫ adinuī

tē:vel ad corpus vt pulchritudo:que ē q̄dā ꝓportio mēbrorū:ꝛ sic de alijs. Cū ergo relatio nō possit terminare motū circa huiꝰ v̄tutē:nō poterit esse motꝰ vel alteratio. ¶ Cōsequēter hoc idē ostēdit ī habitibꝰ aīe. Habitus aūt anime distinguūtur:q: quidā sunt v̄tutes morales que fiunt in pte appetitiua:vt iusticia:temperātia:ꝛ sic de alijs:quidā aūt sunt virtutes intellectuales que habēt esse in intellectu vt intellectus:sapientia:ꝛ sic de alijs:de quibus habetur in lib. ethicorū. Primo ergo ostendit Aristo. ꝙ circa v̄tutes morales nō fit alteratio:quia v̄tus consistit in quadā ꝑfectione:ꝛ malicia in quadam imꝑfectione. Qđ exponēs Egidiꝰ dicit: ꝙ ꝑfectio quā importat v̄tus:ꝛ imperfectio quā importat malicia:consistūt ī quadā relatione:q: virtus consistit in quadā dispositione ꝑfecti ad bonū:ꝛ malicia in disdositiōe imꝑfecti ad malū. Quia aūt ī ad aliquid nō ē motus:circa talia nō erit motus vel alteratio. ¶ Alterius ostendit etiā hoc de virtutibus intellectualibus: ꝙ scʒ circa talia nō fit alteratio:quia sciētia ꝛ oīs habitus intellectus est ad aliquid. ¶ Circa p̄dicta pōt queri:cū oēs habitus licet habeāt relationē annexam sint forme absolute ꝛ de prima specie qualitatis:quō valeat consequentia phi ꝙ circa talia nō fit alteratio cū sint ad aliquid. Dicendū ꝙ intentio phi est ꝙ nō est proprie alteratio ad aliquā qualitatē:nisi q̄ potest p̄mo acquiri. Ait eīm ꝙ ī illis qualitatibus nō est alteratio que fiunt cū quedā alterant̄. Uult ergo dicere ꝙ sicut ad relationē nō est motus nisi ꝑ accidēs:q̄a alteratione facta circa aliquid aliud acq̄ritur ip̄a relatio. Cōtingit eīm ex eo ꝙ aliq̄d mutat̄ ad albedinē fieri simile:sic circa huiꝰ v̄tutes nō est alteratio ꝑ se:quia acquirunt̄ alteratione facta circa aliud. Facta eīm variatione circa passiones corporales acquirunt̄ habitus corꝑales. Facta etiā alteratione circa passiones q̄ moderantur ꝛ reducunt̄ ad mediū ꝑ virtutes morales acq̄runt̄ ipse v̄tutes. Facta etiā alteratione circa partē sensitiuā acq̄rit̄ in nobis scientia:vt videbit̄ magis in libro de aīa. Nō autē ꝓprie pōt fieri alteratio in pte intellectiua cū sit indiuisibil̄:ꝛ sic nō est susceptiua motus:qui requirit subiectum diuisibile. Ipsa etiā q: indiuisibilis:ideo nō est p̄sens localiter alicui agēti naturali:quia nō replet locū. Agēs aūt phisicū nō est actiuū:nisi passum localiter sibi p̄sens. Sensus aūt ꝑ oppositum pōt dici alterari rōne organi qđ est quantū ꝛ diuisibile:ꝛ p̄ns localiter agēti naturali:sic exponit Scotus hunc textū. xiij. q. quolibe. ꝛc̄.

Capitulum. III.

Dubitabit aūt aliquis:q: phs ꝓbando ꝙ ē deuenire ad motorē īmobilē supposuerat motus ꝛ mobilia esse cōꝑabilia ad inuicē:ideo hic ꝯsequēter agit de cōꝑatione motuū. Circa qđ p̄mittit tres ꝯditiones:que requirunt̄ ad hoc ꝙ aliqua possint adinuicē comꝑari. Prima cōditio est ꝙ nō sint equoca. Ūn̄ q: acutū ī magnitudinibus:saporibus ꝛ sonis dicit̄ equoce: ideo huiꝰ acuta nō sūt cōparabilia ad inuicē. Nō eīm est comꝑabile vtrū stilus sit acutior vino. Propter quod dicēdū ꝙ aliter d̄: corpꝰ acutū:alr̄ sonꝰ alr̄ sapor. Acutū eīm ī corꝑibꝰ opponit̄ obtuso. Acutū ī saporibꝰ opponit̄ dulci vl̄ amaro:vl̄ alicui alteri differētie saporis. Acutū ī sonis opponit̄ graui. Scđa ꝯditio est ꝙ opꝫ ꝙ cōꝑabilia adinuicē habeāt idē subiectū primū:ꝓpter tn̄ alietatē subiecti remoti non impedit̄ cōꝑatio. Equꝰ eīm ꝛ canis sūt cōparabiles:vtrū vnꝰ sit albior altero. Nā licet equꝰ ꝛ canis differāt sp̄e:ꝛ sic subiectū remotū albedinis sit aliud ꝛ aliud:p̄mū tn̄ eiꝰ subiectū ē idē. s. ip̄a suꝑficies. Tercia ꝯditio q̄ req̄rit̄ ad hoc ꝙ aliq̄ sint cōꝑabilia adinuicē ē ꝙ sint eiusdē nature siue eiusdē sp̄ei. ¶ His p̄missis ōndit aris. ꝙ nō oīs motꝰ ē oīm motui cōꝑabilis:sed solū adinuicē comꝑant̄ motus q̄ sunt eiusdem speciei. Unde dicit ꝙ motus circularis ꝛ rectus nō sunt adinuicē comparabiles:tū q: differūt sp̄e:tū etiā q: linee su

per quas sunt huiusmodi motus differunt specie. Linea enim est genus ad lineam rectam et lineam circularem. Dicit ergo quod vnitas generis non sufficit ad comparationem aliquorum ad inuicem: quia latent equiuocationes in generibus. Propter quod sciendum quod licet genus sit vniuocum suis speciebus vniuocatione logica: quia scilicet dicit vnum nomen et vnam rationem et diffinitionem communem illis: sicut diffinitio animalis. scilicet quod animal est substantia animata sensibilis: equo boui et huiusmodi: hoc tamen non obstante genus est equiuocum equiuocatione phisica: quia generi non correspondet vna natura sed plures. Sola autem species specialissima est vniuoca vniuocatione phisica. Inter illa ergo que differunt specie non potest fieri comparatio. ¶ Ad euidentiam autem huius notandum: quod comparatio attenditur inter habentia aliquam vnitatem adinuicem. Unitas autem aliquorum dupliciter potest accipi: vel secundum proportionem vel secundum proportionabilitatem. Illa vero vniuntur secundum proportionem que ad seinuicem habent aliquam habitudinem vel comparationem quantitatiuam. Nam proportio est duarum quantitatum alterius ad alteram certa habitudo. Ex quo apparet quod non est proportio nisi inter ea que sunt eiusdem rationis. Numeri enim ad superficiem vel linee ad corpus: non est proprie proportio sed linee ad lineam: superficiei ad superficiem potest esse proportio dupla vel tripla: et sic de aliis. Secundo potest reseruari vnitas aliquorum secundum proportionabilitatem: et hoc non est rerum ad seinuicem: sed per comparationem ad alia. Est enim proportionabilitas (vt tradit Euclides. v. geometrie) quedam similitudo proportionum: quare non est inconueniens secundum proportionabilitatem reseruari vnitatem inter res diuersorum generum: et inter ea que non sunt eiusdem rationis: propter hoc licet non sit proportio numeri ad superficiem: potest tamen inter talia esse proportionabilitas. i. similitudo proportionum: quia sicut se habet vna superficies ad aliam: sic se habere potest vnus numerus ad alium. Ex hoc autem apparet quod cum comparatio presupponat aliquam vnitatem: et sit duplex vnitas. scilicet proportionis et proportionabilitatis: duplex potest esse comparatio. scilicet secundum proportionem et secundum proportionabilitatem. Uerum quia vnitas proportionis dicitur dicit habitudinem rerum ad seinuicem et secundum se. Unitas vero secundum proportionabilitatem dicit habitudinem rerum per comparationem ad alia et non secundum se: ideo que sunt compabilia secundum proportionem sunt compabilia proprie. Sed que sunt compabilia secundum proportionabilitatem sunt compabilia abusiue et improprie. Uere ergo vniuoca vniuocatione phisica sunt proprie compabilia et secundum proportionem: quia inter talia ad seinuicem potest esse certa et determinata habitudo. Illa autem que sunt tantum vniuoca vniuocatione logica sunt compabilia large et secundum proportionabilitatem: quia licet inter talia non possit esse proprie proportio: est tamen inter ea similitudo proportionum. Que autem sunt pura equiuoca equiuocatione logica secundum quod huiusmodi nullo modo sunt compabilia cum talia non dicant nisi solam vnitatem nominis habent enim solam vocem communem. ¶ Notandum insuper quod licet proportio stricte sumpta sepe sumatur a doctoribus pro habitudine rerum eiusdem generis que in quadam commensuratione consistit: secundum quam excessum aliquotiens sumptum reddit excedens: proportionabilitas vero pro simili habitudine rerum alterius generis. Aliquando tamen vnum sumitur pro reliquo. Unde proportio large potest sumi pro quacunque habitudine: vbi etiam est conuenientia solum secundum analogiam.

Explicit septimus liber Phisicorum. Sequitur octauus.

Erũ au

tē factus sit aliqñ mot⁹. In hoc octauo libro oñdit .p. motũ esse eternũ. Circa qđ duo facit. Prio ꝓbat motũ nō incepisse sed esse eternũ. Scđo ex eternitate mot⁹ inuestigat ꝯditiões primi mobilis ꝛ ꝑmi motorꝫ. Scđa ibi: Principiũ aũt ꝯsideratiõis. Circa primũ dicit ꝙ motus est etern⁹ qui est quedã vita omnib⁹ subsistentib⁹ naturaliter. Qđ quidē pōt intelligi de motu ĩ cōmuni: vel etiã đ motu celi a quo oĩs mot⁹ dependet: qui quidē dicit vita quedã naturalib⁹: q꞉ oĩa naturalia ꝑ bm̄oi motũ subsistũt ꝛ accipiunt esse. Dicit aũt Aristo. ꝙ nō oꝑtet ꝓbare motũ esse: q꞉ oēs q̄ locuti fuerunt naturaliter ꝯcesserũt motũ eē: sed bñ ꝯgruit ꝓbari ei⁹ eternitatē: q꞉ ex eťnitate motus ꝓbaꝭ ꝑmũ ꝑncipiũ esse. Hoc aũt ꝓbat Arist. ĩ hoc .viij. ꝛ in .xij. meta. tñ superuacue vt cōiter đꝛ. Illud eñ dicit singuacue qđ siue ponaꝭ siue nō: nihilominus habeꝭ intentũ. Si igiꝭ ponam⁹ motũ eē eternũ: oportet ꝑmũ principiũ esse qđ sit causa eterni mot⁹. Si ꝟo ponam⁹ motũ incepisse: necesse est primũ principiũ eē: q꞉ omne principiatuꝫ indiget aliquo principiante: Nō ꝗ indigem⁹ eternitate mot⁹ ad inuestigandũ primũ principiũ eē. Phs igiꝭ ꝓbat motũ ꝛ tp̄s nũꝙ̄ incepisse neqꝫ desinere: ꝛ hoc multis rōnib⁹: de quib⁹ ad pñs supersedeo: q꞉ nō sunt vere rōnes sꝫ sophistice: ꝛ hñt solui a doctorib⁹ theologicis: qui ꝭm fidem catholicã ꝛ ꝭm rei veritateꝫ ponũt principiũ ꝛ finē ꝛ celi ꝛ motus ei⁹: ac etiã temporis.

Capitulum. II.

PRincipiũ autem. Postꝙ̄ phs ꝓbauit mũdi eternitatē esse: ĩ illa ꝑte ex his q̄ dixerat inuestigat q̄ digna attribuēda sũt motori ꝑmo: ordinãs q̄dãmodo totũ sequētē libꝝ in laudē ipsi⁹. Primo aũt mouēti attribuendũ ē ꝙ sit mouēs oĩa: ꝛ ꝙ sit q̄d ĩmobile: ꝙ sit vnũ ꝛ ꝑpetuũ: ꝙ sit impꝑtibile ꝛ infinitũ. Tria ꝗ facit: nã ꝑmo ostēdit mouēs primũ esse mouēs oĩa ꝛ ĩmobile. Scđo declarat ip̄m eē vnũ ꝛ ꝑpetuũ. Tercio ꝓbat ip̄m eē impꝑtibilē ꝛ infinitũ. Secũda ibi: Qm̄ aũt oꝑtet eē sꝑ motũ. Tercia ibi: Qm̄ aũt hoc necesse ē eē impꝑtibile. ¶ Ad euidentiã aũt ꝑme partis sciēdũ ꝙ sꝫ ꝓbare volum⁹ ꝑmũ motorē mouentē oĩa esse ĩmobileꝫ: oportet primo nos scire quō mot⁹ reꝑiꝭ in entib⁹. Nã ꝑ viã mot⁹ phs naturalis deuenit ĩ cognitionē primi motoris. Scđo oꝑtet nos scire ꝙ per se ꝛ ꝑmo nihil a seip̄o moueꝭ: sꝫ oĩe qđ moueꝭ: moueꝭ ab alio. ¶ Quãtũ ad primũ dicit phs: ꝙ aliq̄ sꝑ mouenꝭ vt corpora celestia: aliqua sꝑ quiescũt vt terra. Reliqua ꝟo medio mō se habentia aliqñ mouenꝭ aliqñ q̄escũt. Nō ꝗ oĩa sꝑ q̄escũt: vt posuerat Melissus: nec oĩa sꝑ moueꝭ vt posuerat Eraclit⁹. ¶ Quãtũ ad scđm ostendit Aristo. ꝙ oĩe qđ moueꝭ ab alio moueꝭ. Pro quo sciendũ ꝙ hoc aliꝭ ostēdiꝭ hic: ꝛ aliꝭ in .vij. li. ꝓ. ꝓpter qđ .p. nō ē nugatori⁹. In .vij. eñ hoc fuit ostēsuꝫ de motu in cōi: hic aũt descēdēdo ad sp̄ales modos mot⁹. Mot⁹ aũt duplex ē .s. nãlis ꝛ violētus. Naturalis etiã duplex ē .s. aĩatoꝝ ꝛ inaĩatoꝝ. Primo aũt ostēdit in motu violento: ꝙ oĩe qđ moueꝭ ab alio moueꝭ: dicēs ꝙ hoc ē manifestũ: cũ mot⁹ vidētis sit a ꝑncipio extrinseco. Violentũ eñ ē cui⁹ principiuꝫ ē extra. Deinde ostēdit hoc in motu aĩaliũ. In aĩalib⁹ eñ ē accipe per se mouēs .s. aĩaꝫ: ꝛ per se motũ .s. corp⁹. Vñ dicit phs: ꝙ aĩa se habet ad corpus sicut nauta ad nauē: ꝓpter qđ sciendũ ꝙ nauta ad nauē ꝛ aĩa ad corpus se habēt siĺr ꝛ dissiĺr. Habēt eñ se siĺr: q꞉ sicut nauis ē ꝑ se mota: ꝛ nauta ꝑ se mouens: sic corp⁹ ē ꝑ se motũ: ꝛ aĩa per se mouēs. Et sicut nauta mouēdo nauē mouet seip̄m ꝑ accñs: sic aĩa mouēdo corp⁹ mouet se per accidens. Dissiĺr aũt se hñt: q꞉ ex aĩa ꝛ corpe fit vnũ per se: nō aũt ex nauta ꝛ naui. ¶ Alterius

hoc idē ostēdit Arist. ī motu inaīatoꝝ: vt ī motu grauiū ꝛ leuiū: vbi vt dicit Arist. ē maxime dubiū. Ista aūt lrā sic exponit a Sco. di. ij. scdi sen. Primo eñi ꝓbat. p. quadruplicit̄ ꝙ graue nō moueat se: Tū qꝛ graue nō ē aīal. Mouere aūt se ꝓprium ē animatoꝝ. Tū qꝛ si graue posset mouere seipm: posset facere stare seipm. Illud eñi mouet seipm ī cuiꝰ ꝑtāte ē mouere vel nō mouere. Nō est aūt ī ꝑtāte grauiū vel leuiū mouere vel nō mouere seipm. Tū qꝛ motꝰ quo aliq̄d seipm mouet est ad plures dr̄ias positiōis: grauia aūt ꝛ leuia nō pn̄t se mouere motibꝰ diuersis. Tū quia oē qd mouet ex se habet ptes diuersaꝝ rationū: qꝛ est diuisibile ī mouēs ꝛ motū q̄ ꝓm ꝙ hmōi in vnam rationē nō coincidūt. Graue aūt ē quid ꝯtinuū ꝛ eiusdē dispositiōis in toto ꝛ in partibꝰ. ¶ In oppositū pħs soluēs hāc dubitationē dicit: ꝙ potētia dicit̄ multipliciter. Distinguit autē potentiā ad actū. Primū q̄ ē potentia eēntial̄: vt ē potētia ad scientiam: ꝛ potentia ad actū. Scdm q̄ ē potētia accn̄tal̄: vt habita scīa hō ē ī potētia accn̄tali ad actualē ꝯsiderationē. Applicādo igit̄ ad ꝓpositū dicit: ꝙ frigidū ē potētia calidū. i. in potētia eēntiali vt fiat calidū: vt cū ex aq̄ generat̄ ignis. Cū aūt mutatū fuerit ī calidū: et iā ē ignis ē ī potētia accidētali ad cōburēdū: ita ꝙ ardet nisi aliq̄d impediat. Ista etiā dicit de graui ꝛ leui. Leue eñi fit ex graui: vt ex aq̄ fit aer vel ignis. Cū aūt est iā leue opabitur mox nisi impediatur. Intendit ḡ dicere ꝙ sicut ignis habens calorē vt actū primū vere ꝛ effectiue se habet ad calefactionem que est opatio eius: ita ꝛ ignis actu existēs leuis: effectiue se habet ad esse sursum. Idē etiā dicit iiij. phisicoꝝ. ca. de vacuo: ꝙ ꝓm grauitatē ꝛ leuitatē erūt actiua: ꝓm ꝟo duꝝ ꝛ molle erūt passiua. ¶ Si contra hec dicas: qꝛ ij. de generatiōe Arist. enumerās qualitates actiuas: excludit graue ꝛ leue a q̄litatibꝰ ꝟe actiuis ꝛ passiuis. Dico ꝙ Aristo. nō ꝯtradicit sibi: qꝛ aliꝰ loquit̄ d̄ actione ꝛ passione in li. phisicoꝝ ꝛ ī li. de generatione. Sicut eñi in li. phisi. loquit̄ d̄ motu ī generali: in li. de generatione de motu ad formā: sic in libro phisi. loquit̄ d̄ actione in cōi: ꝛ sic grauia ꝛ leuia habent ꝑncipiū agendi ꝛ patiendi respectu motꝰ localis. In li. aūt de generatiōe loquit̄ de actione ad formā: ꝛ sic grauia ꝛ leuia non habent principiū agendi ꝛ ꝓducendi aliquid ꝓm formā: neq̄ principiū patiēdi ab aliquo agēte. Ad hoc ē ratio talis: Oīs effectus qñ causat̄ habet causā ī actu: hoc patet ex. ij. phisi. vbi dicit̄ ꝙ causa efficiens in actu et causatū in actu simul sunt et nō sunt: ergo cū descensus grauis est in actu aliquid est causans in actu. Nō est autē tunc in actu a remouēte ꝓhibens: quia tale mouēs (vt hic dicit Aristo.) est quasi mouēs p accidēs: ꝛ ꝑter mouēs p accidens oportet dare mouēs p se efficiēs: q̄a oē p accidens habet reduci ad p se: nec illud potest poni generās: qꝛ tūc pōt non esse. Oportꝫ igit̄ dare aliquid intrinsecū graui. Grauitas ergo sine forma grauis ē ꝑncipiū actiuū ad vbi deorsum. Propter tñ pħm declarandū sciendū: ꝙ motus ex se nō ē naturalis p hoc ꝙ mobile habꝫ ꝑncipiū actiuū in se: sed ꝓm ꝙ habet in se ꝑncipium passiuū intrinsecū ad motū. Hoc patet: quia ideo aliquid mouet̄ naturaliter: quia mouet̄ sicut aptū natū est moueri. Et hoc est quod dicit pħus querēs quare graue ꝛ leue mouent̄ in ipsoꝝ loca. Respondet ꝙ apta nata sunt ibi esse: id est qꝛ habēt inclinationē naturalē ad illud vbi. Et hoc mō postea subdit ꝙ habēt principiū patiēdi ꝛ non faciendi. s. respectu motus inquantū naturalis est. Per hoc patꝫ ad auctoritates. Nam prime tres que habent vnā vim ostendūt graue nō mouere se sicut agens p cognitionē. Nō eñi possꝫ animal sistere: nec se mouere nec dirigere nisi ageret per cognitionē. Ex hoc satis patet ꝓpositū pħi: ꝙ ista nō sunt ꝑmo mouentia: nā primū mouens mouet p cognitiōē. ¶ Quarta ratio bn̄ ꝓbat ꝙ vna ps grauis existēs ī actu nō causat motū ī alia parte: hoc tamē nō obstāte totū graue est in actu ꝓm actū primū: ꝛ causat in se actū secundū. Sed si obijcias: Pħs sꝫ cō-

cedat graue et leue remoueri a se effectiue licet nō per cognitionē: quomō habet pn cipale ppositū suū q ita necessario moueatur ab aliquo quod intēdit principaliter pbare. Dico q satis hoc habet ex distinctione potētie. Ista eīm non reducūt se de potētia secūda ad actū: nisi prius fuerīt reducta de potētia pma ad actū primū. Sequitur igitur q omne graue et leue licet moueat se effectiue de potētia secūda ad actū secundū: tamē mouetur ab aliquo alio extrinseco. s. a generante de potentia prima ad actū primum. Nō eīm oportet si omne quod mouetur ab alio mouetur q in omni motu moueatur ab alio. Et sufficit phs primum: quia p hoc deuenitur ad aliqd aliud ab omnibus istis: quod nec in vno motu nec in q̄cūq poterit moueri ab alio: sed erit omnino mouens immobile: cū nō sit pcessus in infinitū in mouētibus et motis. Hāc materiam diffusius tractat Sco. vbi. s. Q3 aūt nō sit pcessus i infinitū i mouētibus et motis siue in quocūq genere causaꝝ: ostēdet. ij. meta. ca. ij.

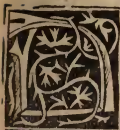
Capitulum. III.

Quoniam autem oportet. In ista pte incipit determinare de vnitate: ppetuitate: infinitate et incorruptibilitate pmi motoris loqui: de quibus prius pertrāseo: qz ista habēt magis videri in theologia. Solum ad p̄sens tractabo de duobus que hic tāgit. p. quō. s. motus localis ē primus motuū. Et d quadā questiōe quā mouet phs circa motū. ¶ Quantū ad primū ostēdit phus: q motus localis ē primus motuū. Qd pbat: qz alteratio p̄cedit motū fm augmētū. Loci aūt mutatio p̄cedit alterationē: ergo loci mutatio p̄cedit oēs alios motus. Q3 aūt alteratio p̄cedat augmētū pbat: qz ad hoc q fiat augmētū: optet q alimentū cōuertatur in substantiā aliti. nō pōt autem cōuerti nisi prius alteretur. Q3 etiā loci mutatio p̄cedat alterationē ostendit: qz alterans aliqñ nō alterat et postea alterat: perigitur igitur ibi loci mutatio q̄ facit agēs esse ppinquū qd prius erat remotū. Arist. eīm ad saluandū motū generatiōis et corruptōis h inferius posuit itelligētias imediate mouere orbes. i. celos: et mediāte celo moto pp pter diuersitatē aspectuū causare diuersitatē motuū i his inferioribus. Stelle eī siue signa ifrigidātia vel etiā calefaciētia aliqñ sūt ppinquora ei qd alterat aliqñ remotiora: et successiue habēt aliū et aliū aspectum ad hec alterabilia rōne motus huius stellaꝝ siue planetaꝝ in circulo obliquo q̄ dicitur zodiacus: qz cum hic circulus declinet ad vtrāq ptē ab equinoctiali: illud quod mouetur fm circulū p zodiacum: optet q sit magis qñq ppinquū: et qñq magis remotū: et fm hoc sua ppinquitate vel remotione causat varietatē et difformitatē generationis et corruptiōis i istis iferioribus. Videmus eīm q ea que appropinquāte sole ad nos generantur: recedēte sole corrumpūtur: sicut herbe que in vere nascuntur: i autumno deficcantur: et sic de alijs suo mō. Et qz hoc nō fit sine motu locali celi: oportet motū localē p̄cedere alios motus. Hoc aūt est veꝝ q̄tū ad ordinē quē videmus in rebus. Ista eīm corpa iferiora alterantur et generantur et corrumpuntur mediantibus corporibus celestibus. In hoc tñ phs errauit: qz ponit q nō ē possibile aliter esse generationē et corruptionē: et oēm mutationē i his inferioribus: ita q ista nō pñt imediate moueri a motore imobili: qz. s. vt ipse dicit: illud qd mouetur imediate a motore imobili ē ppetuū. Nā imobile sp manet idē eodem mō: et sic nō mutat diuersimode ipsas res pp ter sui imutabilitatē: et ideo fm ipm varietas generatiōis et corruptiōis nō habet esse nisi mediantibus motibus orbiū celestium: et sic posuit ordinē causarū simpliciter necessariū: ita q pma causa nō potest agere in hec inferiora: nisi mediantibus causis secūdis: vt sunt intelligētie et corpora celestia. Sed oppositū huius tenemus ex fide. Deus eīm cū sit agēs ex volūtate sine sui mutatiōe pōt imediate ista inferiora mouere: et nouas creaturas condere: et hoc volūtate antiq: vt si ego pponerē mihi hodie me scripturꝝ cras: et possem scripturā ponere in esse p actum voluntatis

scriptura posset cras hr̄e nouū eē sine mei mutatiōe: Sic de⁹ voluit ab eterno res eē p tēpore: ⁊ ip̄e res create habuerūt nouū eē absq̧ mutatiōe ipsi⁹ dei sola mutatione facta in ipsis reb⁹: vt habes diffusi⁹ tractare in ip̄a theologia. ¶ Ostēdit insup p̄hs q̧ sol⁹ mot⁹ localis pōt perpetuo ɔtinuari. Cū eñ in alijs motib⁹ sint termini cōtrarij: non pūt ɔtinuari sine q̄ete media: alr̄s idē posset mutari simul oppositis mutationib⁹. Uñ si aliq̄d sanaṫ: ⁊ adepta sanitate sine quiete media tēdit ad oppositū terminū ⁊ infirmeṫ: cū quilibet mot⁹ possit denomiari a termino ad quē tēdit sine intermissione motus ad sanitatē: denoiareṫ ab infirmitate: ⁊ simul idē sanareṫ ⁊ infirmareṫ. Solus ḡ motus localis pōt perpetuo ɔtinuari: nō tñ quilibet sed circularis tm̄: q̄z solus iste ē ab eodē ad idē: non a ɔtrario in ɔtrariū. ¶ Propter qđ sciendū q̧ triplex ē motus: localis .s. circular̄ ⁊ rect⁹: qui sunt mot⁹ simplices: ⁊ mot⁹ cōposit⁹ et mixtus ex vtroq̧: vt si aliq̄d moueret per cordā: ⁊ rediret ad arcū faceret motū mixtū ex vtroq̧. Motus aūt rectus nō pōt ɔtinuari cū habeat terminos ɔtrarios: vt sunt añ ⁊ retro: sursū ⁊ deorsū: dextrorsū: sinistrorsū. Añ super spaciū infinitū nō pōt mot⁹ rect⁹ ɔtinuari: Tū q̄z nō ē dādū spaciū tale Tū q̄z ñ ē ibi signare terminū ad quē. Sup aūt spaciū finitū nō potest ɔtinuari nisi fiat reflexio a termino ad quē ad terminū a quo. Nō potest aūt fieri hm̄oi reflexio sine quiete media in termino ad quē. De termino ad quē vide in .vj. ca. ij. Silr̄ dicēdū ē de motu cōposito seu mixto. ¶ Notandū tñ q̧ licet idē nō possit moueri motib⁹ ɔtrarijs sine quiete media motu ꝓprio ⁊ p se: tñ pōt motu alteri⁹ ⁊ per accidēs: vt si lapill⁹ aliq̄s ꝓiect⁹ sursū turri magne cadēti obuiaret: ɔstat q̧ lapill⁹ ille turrim illā per nullū tp̄s remoueret. Opteret ḡ lapillū descēdere sine q̄ete media: sed hoc nō esset motu ꝓprio: s3 ad motū alteri⁹ .s. ipsi⁹ turris. ¶ Quātū ad secundū hic tractandū mouet p̄hs qđdā dubiū circa motū. Nā cū per motū cōtingat aliquid hr̄e esse post nō esse: ⁊ contingat ip̄m per tp̄s p̄cedēs nō esse: ī tēpore aūt ɔsequēti esse: questio ē de illo instāti copulāti duo tp̄a: vtrū in eo debeat dici esse vel nō esse: ⁊ vtrū hm̄oi instās teneat se cū re priori corrupta: vel cū re posteriori generata. ¶ Ad quod rñdet p̄hs q̧ signū .i. instās qđ ē termin⁹ p̄teriti ⁊ initū futuri debet esse posterior̄ rei: vt si ex aqua fiat aer: nō pōt dari vltimū instās in quo fuit aqua: ⁊ primū instās in quo incipit esse aer: q̄z tūc vel esset idē instās vel aliud ⁊ aliud. Nō idē: q̄z tūc in eodē instāti ess3 aer et aqua: genitū ⁊ corruptū: ens ⁊ nō ens: quod est falsu3. Nec potest dari q̧ sit aliud ⁊ aliud instās: q̄z cū inter duo instātia sit semꝑ dare tp̄s mediū: vt habetur .vj. phisicoꝝ: oporteret dare tp̄s in q̄ nec esset aer nec aqua: nec esse corruptu3 nec genitū: quod est falsu3. Oportet ergo dicere q̧ in instāti quod terminat tp̄s p̄teritū ⁊ inchoat futuꝝ ē aer: ⁊ desinit eē aq̄: ⁊ in tēpore p̄cedēti cuius hm̄oi instās est terminus fuit aqua. In ip̄o aūt instāti et ī tēpore sequēti cuius initū est aer. Sic ergo patet q̧ corruptū nō habet vltimū instās sui esse: sed genitū hab3 primū instās sui esse corruptū: tñ habet secundū instās sui nō esse: quia (vt dictū est) in illo instanti in quo genitū incipit esse corruptū desinit esse ⁊ incipit nō eē. Hec de mēte Scoti .xij. q. quolibetoꝝ. Nota circa hec ea q̄ dicta sunt .v. ca. ⁊ .iiij. huius.

Expliciunt libri Phisicorum.

Incipit primus liber de celo et mundo.

E natura 7c. Hic incipit liber de celo et mundo: qui est de substantia corpea inquantū habet in se principium motus localis. Quia vo motus localis est prim a species motus: iō iste liber qui est de tali motu p̄cedit librū de generatione 7 corruptione q̄ est de motu ad formam. Diuiditur autem iste liber in quattuor libros p̄cipales siue partiales. In quoꝝ primo agitur d̄ toto vniuerso. In scd̄o de p̄te principalissima vniuersi.s. de celo. In tertio de minus principali parte scz de elementis: 7 hoc f̄m opinionem antiquorum. In quarto vo f̄m opinionem propriā. In primo autē determinat principaliter d̄ tribus. Primo de p̄fectione vniuersi. Secūdo de generabilitate 7 ingenerabilitate eius. Tertio de finitate 7 infinitate eius. ¶ Quantum ad primū tractat Aristo. de perfectione vniuersi f̄m q̄ vniuersum cōstituitur ex partib⁹ eius principalib⁹ que sibi determināt certum situm in vniuerso: que quidē sunt q̄nq̄ corpora simplicia.s. quattuor elementa 7 celum p̄ut comprehendit omnes orbes celestes: quod a ph̄is vocatur quinta essentia. Hec autem corpora vndiq̄ sperice se circūdant. Aqua enim sperice circūdat terram dempta quadam eius parte: q̄ discoop̄ta est aquis p̄p̄ʼ inhabitationem hoim. Aer vo sperice circūdat aquam: et ignis aerē: 7 sic de corporib⁹ celestib⁹ de quib⁹ agetʼ in scd̄o. Numer⁹ autem hmōi corporꝝ simpliciū pōt sumi f̄m numerꝝ motuū simpliciū. Ad cui⁹ euidētiā sciēdū: q̄ vt hic dicit Aristo. om̄e corp⁹ phisicū est mobile localiter: p̄batʼ q2 om̄e corp⁹ phisicū hꝫ naturā tanq̄ principiū intrinsecum: sed natura est p̄ncipiū 7 causa mot⁹: ex secūdo phisicoꝝ om̄e corp⁹ phisicū ē mobile: sꝫ om̄e qd̄ mouetʼ aliq̄ motu est mobile motu locali cū mot⁹ localis sit prim⁹ motuū: ḡ om̄e corp⁹ phisicū ē mobile f̄m locū. Et loquitʼ Aristo. de corp̄e phisico ad differētiam corp̄is mathematici. ¶ Item sciēdū q̄ duplex est mot⁹.s. simplex 7 cōpositus. Est aūt mot⁹ simplex q̄ fit sup̄ magnitudinem simplicē.s. sup̄ magnitudinē rectā vl' circularē. Vn̄ duplex est motus simplex: q2 quidā ē mot⁹ circularis q̄ fit circa mediū. Quidā vo mot⁹ rect⁹ q̄ est vel ad mediū vl' a medio. Ad mediū vt mot⁹ grauiū q̄ tendūt deorsuꝫ ad cētrū terre qd̄ est mediū toti⁹ vniuersi. A medio aūt vt motus leuiū q̄ tendūt sursum. Motus mixt⁹ est q̄ cōponitʼ ex recto 7 circulari. ¶ Sicut insuper duplex ē mot⁹: sic ē duplex corp⁹: scꝫ simplex 7 mixtū. Corp⁹ simplex ē qd̄ nō ē cōpositū ex p̄oꝛib⁹ corp̄ib⁹: nec resolubile in p̄oꝛa corp̄a: vt elemēta. Corp⁹ mixtū ē qd̄ ē cōpositū ex p̄oꝛib⁹ corp̄ib⁹ 7 ē resolubile in ip̄a: vt aurū argentū: 7 sic de alijs. His p̄missis pōt videri q̄ f̄m motus simplices p̄n̄t sumi corpora simplicia. Motu em̄ circulari mouetʼ celuꝫ. Motus em̄ circularis est p̄fectioꝛ motu recto: qd̄ probat Aristo. q2 linea recta ē imp̄fecta cum sibi possit fieri additio. Linea vo circularis ē p̄fecta cū ꝯiungat finē suo p̄ncipio: 7 p̄ cōsequēs sibi nō pōt fieri additio. Et sic motus circularis p̄fect⁹ f̄m lineā circulareꝫ est p̄fectioꝛ motu recto. Debetʼ ḡ corp̄i nobilissimo cuiuimodi ē celū qd̄ est nobilissimū intʼ corp̄a simplicia. Elemēta vo mouentur motu recto. Leuia quidē vt aer et ignis motu a medio. Grauia vo vt aqua et terra motu ad mediū. ¶ Sed cōtra arguitur: q2 ignis 7 aer mouentʼ motu circulari cū moueantʼ circa medium. R̄n̄sio q̄ motus circularis nō inest eis f̄m naturaꝫ p̄p̄riā sicut nec motus planetaꝝ ab oriēte in occidentē sup̄ polos mūdi inest eis f̄m naturā p̄p̄riā cū motu p̄p̄rio moueantur sub zodiaco: vt magis videbitʼ scd̄o huius. Vn̄ licet vnius corporis simplicis sit tm̄ vnus motus f̄m naturam p̄p̄riaꝫ: vt dicit

Aristo. potest tamē aliter moueri virtute corporū superiorū. et hoc de principali p̊mo. ¶ Quantū ad secundū articulum in quo tractatur de generabilitate ꝛ ingenerabilitate di. p. ꝙ celum est ingenerabile et incorruptibile. Ex quo sequitur correlarie ꝙ celuȝ nō est compositū ex materia et forma: sed est quedam essentia simplex. Probaṫ ꝯsequētia: qꝛ vt dicit Aristo. viij. meta. nō omnis rei est materia: sed quorū est generatio ꝛ trāsmutatio adinuicē hec habent materiā. ¶ Ad cui⁹ euidentiā sciendū ꝙ vt dicit Sco. doc. subti. xiiij. di. scōi sen̄. aliter circa hoc est dicendum ꝼm viā Aristo. ꝛ pħoꝝ. et aliter ꝼm viā theolo. Pħs enim diceret ꝙ in celo nō est cōpositio ex materia ꝛ forma: vt patet ex auctoritate allegata: qꝛ sequereṫ ipsum eē corruptibile. Confirmaṫ: tum qꝛ omnis potētia passiua materie ē potētia cōtradictiōis sed celum est necessariū ꝛ sempiternū ꝼm pħm in plerisqꝫ locis: ergo celū non est in potētia cōtradictiōis nec aliq̄d qđ ē in potentia in ipso: ꝛ sic in celo nō est materia. Tū qꝛ materie est annexa p̊uatio: qꝛ semper machinaṫ ad maleficiū: ex p̊mo phisi. Materia etiā est qua res pōt esse ꝛ nō eē vij. meta. Rn̄sio vno mō ꝙ verū est ꝙ in celo est materia: nō tamē est corruptibile eo ꝙ nō habet cōtrariū agens qđ possit illud corrumpere: ꝛ ideo remanet incorruptibile: qꝛ omne qđ corrumpiṫ a suo corrūpitur cōtrario. ¶ Contra tū qꝛ ista solutio nō euadit q̄n celum sit corruptibile q̄tum est de se: qꝛ habebit intra se principiū corruptionis scȝ materiaȝ: Tum qꝛ ꝼm pħm omī potētie actiue respōdet in natura aliqua potētia passiua: ꝛ ecōuerso. Si ḡ celū est corruptibile de se vt habet dicere ponē do ibi materiā oportet dare in natura aliqđ agens qđ possȝ ip̄m corrūpere. Aliter rn̄deṫ ꝙ in celo ē materia: nō tn̄ eiusdē rationis cū materia inferioꝝ: et iō illa mā nō est in potētia ꝯtradictiōis: nec potest q̄tū est de se trāsmutari de vna forma ad aliā. ¶ Cōtra qꝛ si sic: ergo erūt due prime materie alteri⁹ ꝛ alteri⁹ rōnis. Cōsequēs est falsum: ḡ ꝛ antecedēs: falsitas ꝯsequentis ꝓbatur. Tū qꝛ non sunt duo fines primi nec duo efficiētes alterius ꝛ alterius rationis: ergo similiter nec due materie p̊me alterius ꝛ alterius rōnis. Tum qꝛ dubiū est vnde sit illa alteritas in materia hac et illa: cuȝ sola forma distinguat ꝛ separet ex vij. meta. Tum qꝛ concessa illa alteritate illa materia saltē ꝑin celo est in potentia ad hanc formā et priuationē huius: ꝛ ita ꝺ se erit in potentia cōtradictiōis. Sed materia est per se ratio corrūpendi inquantum est in potentia ad priuationē forme quam habet: ergo celū erit corruptibile. ¶ Aliter respondeṫ ꝙ in celo est materia et eiusdem ratiōis: non tn̄ in potentia contradictionis: qꝛ forma eius complet ꝛ satiat totum appetitū materie sue respectu alteri⁹ forme. ¶ Cōtra: nulla forma complet appetitum sue materie: nisi qꝛ formaliter vel saltem virtualiter cōtinet in se omnes formas quibus sua materia est priuata: sȝ forma celi non est huiusmodi: ergo ꝛc̄. Probatio minoris ꝙ non formaliter patet de se. Q̄ non virtualiter patet de anima itellectiua: nullū enī imperfectū continet virtualiter aliquid perfectius se. Anima aūt intellectiua est forma ꝑfectissima oīm corporaliuȝ. Ex p̄dictis sequiṫ correlarie: vt dicit doc. vbi. s̄. ꝙ corp⁹ celeste ꝼm viaȝ pħi nō est animatum: quia si sic necessario haberet materiā: cum anima sit actus corporis organici ꝛc̄. Preterea vel esset animatum formaliter anima intellectiua tm̄: vel cum hoc anima alia puta sensitiua q̊cquid des sequitur ꝙ haberet materiā cuȝ anima sit actus ꝛc̄. et ꝑ consequens corruptibile. Preterea vel celum tm̄ esset anima vel cum hoc esset aliquid aliud perfectibile ꝑ aīam. Primū dari non pōt: qꝛ cū celum sit q̄tum intellectus esset quantus. Nec secūdum: quia tūc celum esset in potētia passiua ꝛ in potētia contradictionis: ergo non esset sempiternum ꝛ necessarium. ¶ Sed contra quia pħus. ij. huius ꝛ. xij. meta. dicit celū esse animatū. Respondeṫ si pħus ponat celum esse animatum formaliter: anima que sit ꝑ se de essentia celi cōtradicit sibiipsi: vt patet ex precedētibus:

ideo oportet ipm exponere. ¶ Pro quo sciēdum ꝙ anima duplex habet officiū respectu corporis. s. informandi et mouendi: q̄r est forma corporis ⁊ corporis motrix. Ubicūqꝫ ergo phūs loquit᷑ de anima celi exponendus est ſm cōditionē qua anima ē motrix corporis ⁊ nō forma in ratione motricis: et illa anima est intelligētia ꝓpria cōiuncta huic orbi vt ꝓpria motrix: et talis nō est nisi vnica vnius: ita ꝙ cōiūgit᷑ orbi in ratiōe motricis ⁊ nō in ratione informantis. Et ꝙ hmōi sit intellectꝰ. p. videt᷑ posse probari ex. viij. phisi. vbi dicit phūs ꝙ p̄mū mobile diuidit᷑ in duo: quoꝝ vnuꝫ per se mouet᷑ ⁊ aliud per se mouet ⁊ est immobile ⁊ ꝑ se ⁊ per accidens. Illud quod mouetur est celū. Sed mouēs immobile ē intelligētia: que si esset forma celi tunc saltem ꝑ accidēs moueret᷑. s. ad motum celi. Si autē loquamur ſm theologoꝝ viam: sic dicendū est ꝙ corpus celeste est vere cōpositum ex materia ⁊ forma. Sic enim exponūt illud Gen̄. In principio creauit deus celū: scꝫ empireū plenū angelis: ⁊ terram: id est materiā informem oīm a terra vsqꝫ ad celū empireū: ⁊ illa materia q̄ntuꝫ est de se est eiusdem rationis cū omnibus. Sed tunc est dubiū quō celum sit incorruptibile si habeat materiā eiusdem ratiōis cum istis inferioribus. Respōdetur ꝙ celum simpliciter loquendo est corruptibile cum habeat materiā qua possit esse et non esse. Unde theologi habent discordare a phō in hac ꝓpositione: qua scꝫ dicit celuꝫ esse īcorruptibile et necessariū. Licet aūt celuꝫ sit simpliciter corruptibile: ſm quid tamen est incorruptibile: qꝺ patet autoritate Damasce. dicentis ꝙ celum de se est corruptibile: tamē voluntate dei est incorruptibile: quia illud deus nō vult corrumpere: sed perpetuo ꝯseruare. Ratiōe etiaꝫ potest ꝓbari: tum quia celū nō habet contrariū agens potens vincere eius formā: Tum quia forma celi est alterius ratiōis a formis elementoꝝ: ⁊ ideo celum nō ē capax ꝯtrariarū qualitatū: ⁊ ideo non ē corruptibile nec alterabile ꝑ naturam. Celū nempe nec est calidum nec frigidū nec humidum nec siccum formaliter. Tales enī impressiones non sunt formaliter ī corporibus celestibꝰ sed virtualiter: sicut sol dicitur calidus: quia causat calorem in istis inferioribus. Et similiter saturnus dicit᷑ frigidus: ⁊ luna humida virtualit᷑: vt patet in plenilunio. Tunc enim mare ē plenum: ⁊ cū luna est in decremento sui luminis: mare decrescit: et cum fuerit diminutum: iterum incipit augeri: sic ꝙ in nouilunio rursus plenum efficitur. ¶ Si vero querat᷑ an celum sit animatū ſm viā theologorum. Respondendū est ꝙ non: vt ptꝫ per Damascenū dicentē corꝑa celestia inanimata. Item glo. suꝑ illud Esaie. j. Audite celi ⁊ auribus percipe terra. Dicit ꝙ ꝓpheta nō alloquit᷑ inanimata: scꝫ celū et terraꝫ: sed tm̄ habitatores celi ⁊ terre. Et hoc de secundo principali. ¶ Quantum ad tertium in quo agit Aristo. de finitate et infinitate vniuersi. Dicit ipe ꝙ vniuersum est finitum: et ꝙ nō est dare aliqꝺ corpus infinituꝫ: qꝺ probat pluribus rationibus: q̄s nunc causa breuitatis omitto.

Incipit secuudus de celo et mundo.

Uod quidem igitur neqꝫ factum est ⁊c. Hic incipit secundus liber de celo ⁊ mūdo in quo phūs tractat de principaliori parte vniuersi scilicet de celo. Circa qꝺ primo tractat de diuersitate partium eius. Secundo de motu ipsiꝰ. Ad euidentiā p̄me q̄r celū ē sperice figure vt dic̄ Ari. ¶ Sciēdū ē p̄mo ꝙ differentia est int᷑ sperā ⁊ orbē. Spera enī est corpus solidū vnica suꝑficie ꝯtē-

tū in cuius medio est centrū: a quo omnes linee ducte ad circūferentiam sunt eq̄les. Sed orbis habet duas superficies: sc3 cōcauam et connexam. Sepe tamen vnū ponitur pro reliquo. Linea vero transiēs per centrum spere applicans extremitates suas ad circumferentiam dicitur axis spere Duo aūt puncta axim terminantia dicunt poli mūdi: sc3 polus artic⁹ et polus antarticus. Polus artic⁹ est qui nobis semper apparet. Et dicitur articus ab arthos: id est vrsa: quia est prope maiorem vrsam. Dicitur etiā septētrionalis ab illis septe3 stellis que voluunt circa polu3. Polus antarticus est polus illi oppositus: qui nobis nū͂q̄ apparet. Et dr̄ ab anti qd̄ est ꝯtra quasi contra articum. Dicitur autem meridionalis: quia est ex parte meridiei Dicitur etia3 australis: quia est in illa parte a q̄ venit auster. Ista duo puncta in firmamēto stabilita dicuntur poli mundi: quia ad illos voluitur totus mundus. ¶ Sciendū insuper q͛ vt habetur in tractatu de spera: sunt aliqui circuli ex quibus spera materialis componitur: et illa supcelestis cōponi intelligitur: quorū quidam sunt minores: et quidam maiores: vt patet intuēti speram materialem. Maior in spera circulus dicitur qui descriptus in superficie spere super eius cētrum speram quidē diuidit in duo equalia. Minor vero qui descriptus in superficie spere super eius centrum eam non diuidit in duo equalia: sed in proportiones inequales. Licet autem sint sex circuli maiores vt patet in tractatu de spera: hic tamen solum tangā de tribus sc3 equinoctionali zodiaco et orizonte Equinoctionalis circulus est ille qui diuidens speram in duo equalia s̄m quālibet sui parte n est eque distans ab vtroq͛ polo. Et dicitur equinoctionalis: quoniā qñ sol transit per illum quod est bis in anno sc3 in principio arietis et libre est equinoctium in vniuersa terra. Unde etiā appellatur equator diei et noctis: qr̄ adequat diē artificialē nocti. Est aūt dies artificialis s̄m philosophos ab ortu solis vsq͛ ad occasum: licet vulgus sumat diē ante ortū solis. Dies vo naturalis est spaciū. xxiiij. horarum. Circulus zodiac⁹ ē ille q̄ intsecat eq̄noctionalē et intersecat ab eodē ī duas ptes eq̄les: et vna medietas eius declinat versus septētrionē et alia versus austru3. Et dr̄ a zoe qd̄ ē vita: qm̄ s̄m motū planetarū sub illo est oīno vita in istis inferioribus reb⁹. Uel dr̄ a zodias qd̄ ē aīal: qr̄ cū diuidatur in duodecim ptes equales quelibet ps appellat signum: et habet nomen speciale a noīe alicui⁹ aīalis ꝓpter ꝓprietatē aliquā cōmunē tam ipi q̄ animali: vl ꝓpē dispositionē stellarum fixarū ī ill' ptib⁹ ad modū hmōi aīaliū. Iste āt circul⁹ latine dr̄ signifer: qr̄ ibi sūt signa. Ab Aristo. vero in ij. de generatiōe et corruptiōe dr̄ circulus obliqu⁹: vbi dicit q͛ s̄m accessum et recessum solis in circulo obliquo fiūt generatiōes et corruptiōes in reb⁹ inferioribus. Noīa aūt signorum et ordo et numer⁹ ī his versibus patet. Sunt aries thaurus gemini: cancer: leo: virgo. Libraq͛ scorpio: arcitenens: caper: amphora: pisces. Q̄libet aūt signū diuidit in. xxx. grad⁹. Un̄ pt3 q͛ in toto zodiaco sunt. ccclx. gradus s̄m astronomos. Item q̄libet gradus diuidit in. lx minuta. Cū eni quilibet circulus in spera preter zodiacū intelligat sicut linea: solus zodiacus intelligit superficies habēs in in latitudine. xij. gradus: in lōgitudine vero. ccclx. vt dictū est. Linea vo diuidēs zodiacū in circuitu ita q͛ ex vna pte sui relinq̄t. vj. grad⁹. et alia parte. vj. alios: dicit linea ecliptica. quoniā qñ sol et luna sunt linealiter sub illa cōtingit eclipsis solis et lune. Sol quide3 semper decurrit sub linea ecliptica. Oēs alij planete declināt vel versus septētriones: vel v̄sus austrū. Nūq͛ etiā sūt sub ecliptica. Pars vero zodiaci que declinat ab eq̄noctionali versus septētrionē dicit septētrionalis. Et illa sex signa que sunt a principio arietis vsq͛ ad finē virginis dicuntur septētrionalia signa. Alia vo ps zodiaci q̄ dclinat ab eq̄noctionali versus meridiē dr̄ meridional vel australis. Et illa sex signa q̄ sunt a principio libre vsq͛ ad finē piscium dicuntur meridionalia. Cū autē dis

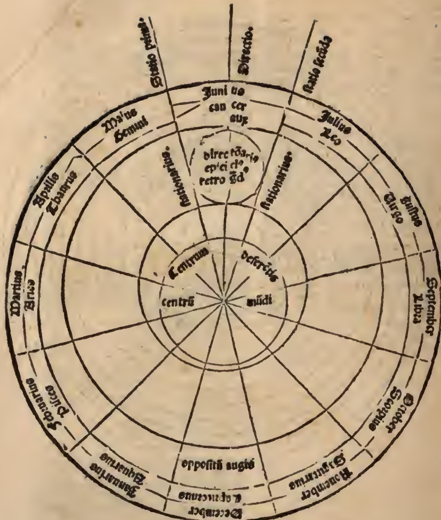
citur in ariete esse sol vel in alio signo: sciendum q in ponitur pro sub sm q nūc accipitur signū. Orizon autē est circulus dividens superius emisperium ab inferiori. Unde dicit orizon: id ē terminator visus. ¶ Notādum insuper q sunt quattuor circuli minores in spera. Sole enim existēte in primo puncto cancri siue in puncto solsticij estiualis: raptu firmamēti describit quendam circulū qui vltimo descript⁹ est a sole a parte poli artici: et appellatur circulus solsticij estiualis. Eadem ratione vr tropicus estiualis dictus a tropos qd est conuersio: qz sol tūc incipit conuerti ad inferius emisperiū τ recedere a nobis. Item sol existens in pmo puncto capricorni siue solsticij hyemalis describit quendā circulum qui vltimo descriptus est a sole ex parte poli antartici: τ appellat circulus solsticij hiemalis vł tropic⁹ hiemalis a tropos qd est cōuersio: qz sol tunc cōuertit ad nos. ¶ Item quantū zodiacus declinat ab equinoctiali: τ polus zodiaci declinat a polo mundi. Cum ergo mouet octaua spera τ zodiacus qui est ps octaue spere circa axē mundi: et polus zodiaci circa polum mundi mouebit: et ille circulus quē polus zodiaci describit circa polū mundi articum dicit circulus articus. Ille vero circulus quē describit alter polus zodiaci circa polum mundi antarticum dicit circulus antarticus. ¶ Notandū insup q isti qttuor minores circuli distinguūt in celo quinqȝ zonas siue quinqȝ regiones qbus correspondent in terra qnqȝ plage eis directe supposite. Unde aūt zonarū vna est inter duos tropicos que cōmuniter dicit inhabitabilis pter calorē solis semp decurrentis sup illā. Alie vo due zone sunt que circumscribunt a circulo artico τ circulo antartico circa polos mūdi sunt inhabitabiles pter nimiā frigiditatē: qz sol maxie ab eis remouet. Similiter etiā intelligendum est de plagis terre illis directe suppositis. Ille aūt due zone quaꝝ vna est inter tropicū estiualē et circulū articū: τ reliqua que est inter tropicū hiemalē τ circulū antarticū habitabiles sunt τ temperate et remote a caliditate toride zone existentis inter duos tropicos τ frigiditatē zonarum extremaꝝ que sunt circa polos. Idem intelligendū est de plagis terre illis directe suppositis. Est autē habitatio nostra in illa zona que est inter tropicum estiualē et circulū articum: que diuidit in septē portiones seu climata: vt magis habet videri in tractatu de spera. In illa vero que est inter tropicū hiemalē et circulū antarticū nulla est ibi habitatio hoīm cū ibi nullus sit accessus rōne toride zone. Uñ pbabile est q sit aquis coopta. pdicta patent euidēter ex sacra scriptura. In psalmo em dicit de aplis q in oēm terrā ex. so. coꝝ. zc. tñ nō legunt vltra toridam zonam accessisse. ¶ Demū sciendū q in celo sm arist. in hoc li. pñt signari sex differētie positionū. s. sursum. deorsum. dextrorsum. sinistrorsum. ante τ retro: qd patet sic. Ad hoc em q celū reuoluat necesse est ponere polos: vt dictū est: quoꝝ vnus habet ratiōem sursum scȝ antarticus: τ alius habet ratōem deorsum: vt articus. Et est ponere duo emisperia quoꝝ vnū habet ratiōem ante: et alteꝝ habet rōnem retro. Itē necesse ē ponere q in emisperio vna pars sit ex qua celestia corpa primo apparere incipiūt. Alia vero ps ex qua desināt et hoc totū ē facili est imaginari: Si quis imaginet hoīem qui pedes habeat in polo artico τ caput in polo antartico: et habeat faciem versam ad nostrū emisperiū: et habeat brachiū dextrū circa orientē: et sinistrū circa occidentē. Sumitqȝ lōgitudo celi sm longitudinē hoīs sic imaginati: τ latitudo sm latitudinē eius: licȝ celū sit sperice figure: τ hoc sm cōpatiōem ad eius pncipia motiua seu ad motū. Longitudo vero terre habitabilis sumit ab oriente in occidentē sm arist. in scdo metho. Latitudo vo sm distantiam poli artici τ meridiei: qz maior est distantia orientis ad occidentē q poli artici ad meridiē seu tropicum estiualem. Q aūt dextrū celi sit circa orientē ex hoc patet: qz in illis corporibus que mouent ad locū et magis in vna pte q in alia suscipiūt motoꝝ influentiam

ꝓprie ponit̃ dextrũ ⁊ sinistꝝ sicut ⁊ in ala-
malibus que mouent̃ motu ꝓgressiuo : et
in q̃bus v̾tus cordis ⁊ motoris magis vi
get in pte dextra . Cuius signũ est maior
fortitudo aĩaliũ in pte illa: ꝓpter qđ ⁊ illã
ptem primo mouent qñ incipiũt ambula-
re. Cũ igit̃ intelligẽtia mouens celũ maxi
me influat in parte oriẽtali vt ꝓbabiliter
credit̃: ideo oriẽs ponit̃ cõgrue dextra ps
celi. et hoc de primo articulo . ¶ Quantũ
ad secũdũ articulũ in q̃ videndũ est de mo
tu celi: Sciendũ q̈ ẜm theologos . x. sunt
celi seu spere celestes: quaꝝ p̃ma est spera
lune: secunda mercurij: tertia veneris: q̃r
ta solis: quinta martis : sexta iouis: septĩa
est spera saturni. Isti aũt . vij . spere dicun
tur spere . vij . planetaꝝ ⁊ quoꝝ ordo et nu-
merus põt haberi p litteras duaꝝ dictio-
nũ huius v̾ . Post sim sum sequit̃ vltima
luna subest. Dicunt̃ etiã isti planete stelle
erratice: eo q̈ q̃libet habet ꝓpriũ celũ : et
nõ figunt̃ in firmamẽto vt alie stelle: s3 ha
bent distinctos orbes Octaua spera est fir
mamentũ in quo sunt stelle fixe. Nonũ ce
lũ cristallinũ qđ est p̃mũ mobile ẜm docto
res theolo . Decima spa est celũ empireũ
qđ est ĩmobile in q̃ habitãt aĩe btõꝝ . istaꝝ
aũt speraꝝ q̃libet inferiorẽ sperice circun-
dat . Figura em̃ spica q̃ est figuraꝝ capa-
cissima recte ꝯgruit celo cum oĩa ꝯtineat.
Mouet̃ nona spera motu diurno ab orien
te in occidentẽ: ⁊ iteꝝ ĩ orientẽ directe re
diẽs: suoq3 impetu oẽs alias speras secum
apit infra diẽ et noctẽ circa terrã illis cõ
ra tendentibus. Quilibet em̃ septẽ pla-
netaꝝ habet sperã ꝓpriã in q̃ defert̃ mo-
tu ꝓprio ꝯtra celi motũ in zodiaco: ⁊ in di
uersis spacijs tpm ipm metit̃: vt saturnꝰ
xxx. annis: iupiter . xij . mars duobus: sol.
ccclxv. diebꝰ ⁊ sex horis . venus ⁊ mercu-
rius fere cũ sole ferunt̃ . Luna v̾o . xxvij .
diebus: et . viij . horis. De firmamẽto aũt
an moueat̃ ꝓprio motu sub zodiaco dubi
um est . Circa qđ fuit opinio ptolomei q̈
mouet̃ sub zodiaco centũ ãnis gradu vno
ita q̈ cõplet cursum suũ in . xxxvj . milibꝰ
annis. Imaginat̃ em̃ in nono celo quẽdã
zodiacũ instar zodiaci qui est in firmamẽ-
to sub quo dicit firmamentũ moueri mo-
tu ꝓprio. Qđ vtrũ verũ sit dubiũ est : vt
dĩt doctor seraphicus Bonauẽtura . xiiij .
dist. scđi señ. et doctor subtilis . xliij . dist.
q̃rti señ. Et adducunt ad hoc rõem cuius-
dam pħi ꝓbantis celũ stellatũ nõ sic mo-
ueri ab occidente in orientẽ : q2 tũc aliqñ
foret in principio cancri noni celi stella il-
la que aĩs fuit in p̃ncipio capricorni no-
ni celi. Mouet̃ etiã firmamẽtũ (vt ponũt
quidã astrologi) quodã alio motu supra p̃
ma puncta arietis et libre: supra que mo-
uetur in octoginta annis gradu vno. ⁊ vo
catur iste motus motꝰ accessus ⁊ recessus
⁊ sic attribuitur firmamento triplex mo-
tus. Unus qui sibi inest p ꝓpriam naturã
sc3 motus: quo mouet̃ super polos zodiaci
siue circa eius axem centum annis gradu
vno. Secundus motus est accessus et re-
cessus quo mouetur ad motũ noni celi cu-
ius ille motus dicitur esse ꝓprius motus
Tertius motus est motus diurnus q̃ fir-
mamentũ mouetur ad motum decimi celi
cuius dicitur esse ꝓprius motus. Sed q̃c-
quid sit de motu firmamenti ponere tamẽ
decimũ celũ esse primũ mobile : non bene
consonat dicto auicenne ponentis primũ
mobile esse nonum celum . Hoc etiã non
bene consonat dictis theologoꝝ qui po-
nunt cõiter decimũ celũ esse immobile: cũ
sit locus deputatus ppetue quieti beatoꝝ
¶ Sciendũ tñ q̈ arist. de vltimis duobꝰ
celis nullã fecit mentiõem : q2 forte hmõi
celi erãt tpe suo ignoti . Uel q2 hmõi celi
sunt sine astris ipos cũ alijs nõ numerauit
Et hoc mõ lic3 q̃libet planeta habeat tres
celos: vt videbit̃ statim: nõ computant̃ tñ
nisi p vno celo rõne vnitatis planete: vel
etiã q2 hi tres celi nõ hñt nisi duas supfici
es ꝯcentricas mũdo: sc3 cõnexã supioris:
⁊ concauã inferioris. Dicit̃ autẽ circulus
ꝯcentricus cuius centrũ idẽ est cũ centro
mũdi: a con qđ est simul: et centrũ. Circu
lus v̾o eccẽtricus dicit̃ ille q̃ lic3 includat
centrũ mũdi . habet tñ centrũ aliud a cen
tro mũdi: et dicit̃ ab e qđ est extra. ¶ Cir
ca motũ v̾o planetaꝝ est sciendũ q̈ in hu-
iusmõi motu apparet q̃druplex differẽtia

Prima est q licet oia signa sint eqlis lon-
gitudinis: planeta tn citius trāsit vnū q
aliud. vt sol citius trāsit signū pisciū q leo
nis. Scda dñtia est in eleuatōe et depssi
one: qr idē planeta qnqz plus appropinqt
ad centr terre et qnqz plus distat. Tertia
est: q idē planeta velocius transit in vnū
et idē signū in vno tpe q in alio. Quarta
dñtia est q qnqz planeta videt añ vnam
stellā fixā in firmamēto: et post videt esse
retro eandē. ¶ Ad saluādas duas pmas
dñtias oportet attribuere cuilibet plane
te ad minus tres celos circūstantes terrā
fm Sco. et astrologos: quor duo extremi
scz supior et inferior habeāt supficies vlti-
mas cōcentricas. s. supius cōnexā: et infe
rius concauā. Habeāt etiā alias supficies
ecentricas mōo. s. supius concauā et infe
rius connexā. Et inter illas duas supfici-
es sit tertius orbis q dicit deferens: q est
ecētricus quo ad vtrāqz supficiem cuius
motu circa ppriū centrū mouet planeta q
in eo affigit. Sunt aūt in deferenti qttuor
puncta: quor quoddā maxime distat a cē-
tro mūdi: et id vocat aux: qd idē est qd ele
uatio. Et aliud est maxime accedēs ad cē-
trū mūdi: et vocat oppositū augis. Duo
vo puncta intermedia vocant stationes.
Vn qn planeta est in primo puncto dicit
esse in auge: qn vo in secūdo dicit esse in
opposito augis: et quādo est in punctis in-
termedijs vocatur stationarius. Sic ita-
qz planeta fixus in vna pte deferētis quā-
doqz erit in auge quando scz illa pars de-
ferentis in qua est ipe directe supponitur
parti spissiori inferioris orbis: quia tunc
maxime distabit a centro terre. Erit autē
planeta in opposito augis qn ista pars de
ferētis orbis vbi ipe fixus est supponetur
parti tenuissime inferioris orbis: qr tunc
maxime appropinquabit centro terre. et
sic patet secunda differentia que est in ele
uatione et depressione. Patet etiā pri-
ma differentia scz quō planeta citius per-
transit vnum signum q aliud. quia maior
pars ecentrici correspondet vni signo q
alteri: quod patet ducendo duas lineas a
centro mundi vsqz ad signū concludentes
ipm Spere enī in parte remotiori a terra
maiorē distantiā continebūt: et in parte p
pinquiori minorē: et hec est natura duarū
linear pcedentiū ab eodē centro q qnto
plus a centro distant: tanto plus ab inui-
cem elongant. Patet etiam quō ex motu
planete in deferente nō sequat vacuū: nec
simultas corpor cū ps magis eleuata de-
ferentis veniet ad locū ptis magis depsse
qr supficies deferentis sunt ambe cōcen-
trice superficiei concaue superioris orbis
et superficiei connexe inferioris semperqz
pars spissior vnius est contra partem mi-
nus spissam alterius et econuerso.
¶ Ad saluandum autem duas alias dif-
ferentias oportet ponere epiciclos. Est
aūt epiciclus quidā circulus cuius centrū
et circūferentia est inter connexum et con
cauū deferentis contiguus cū ptibus de-
ferentis. Et dicit ab epi qd est supra: et cir
culus: qsi circa vel supra circulū. Centrū
aūt et circūferentia planetar hñtium epi-
cielū cuiusmōi sunt omes planete dempto
sole affigunt inter concauū et ɔnexum epi
cicli. Vn planeta est contiguus epiciclo: et
epiciclus deferenti: et deferens orbi supe-
riori et inferiori. Non defert quoqz epici-
clus de vna parte deferentis ad aliā: sed
mouetur motu circulari circa centrū suū
Sicut aūt signant quattuor puncta in de-
ferēti: sic etiā in epiciclo. Si enī imaginē-
tur due linee egredientes a centro mundi
ita q includāt epiciclū: vna a pte orientis
et altera a pte occidētis: punctus contra-
ctus ex pte vero orientis dicit statio pma
ex pte occidentis dicit statio scda. Et qn
planeta est in alterutra stationū illar di-
citur stacionarius. Cuius rō est: q: cū pla
neta ascēdit in epiciclo motu ipsius epici-
cli ɔtra firmamētū qdiu circa aliquā stel
lā fixā videt: iudicat stare: et similiter cum
descendit vsus terrā. Arcus aūt epicicli
superior inter dues stationes interceptus
dicit directio: et qn est in illo arcu dicitur
directus Arcus vo epicicli inferior inter
duas statōes dicitur retrogradatio: et pla
neta ibi existēs dicitur retrogradus. Po-
nendo igitur epiciclum pñt saluari tertia

et quarta differentia: qđ ꝓbatur: q2 quando in epiciclo planeta est directus: tūc du plici motu egredif signum. s. motu ipsius planete in epiciclo ꝛ motu totius deferentis. Quādo ꝟo est retrogradus: tūc licet motu deferentis egrediaf signū: tñ motu ꝓprio in epiciclo ipm ingredif. ꝛ ideo necessariū est ꝙ tunc tardius hmōi signū ptranseat. Sic etiā planeta qui videf ante stellā fixam dum est in secūda statiōe videtur post ipam dum est in pma statiōe. Q2 aūt due vltime dr̃ntie nō apparent in motu solis: ideo nō habet epiciclū sed figitur īmediate in deferente: ꝛ ꝓpter hoc nō dicitur directus aut retrogradus. sed dicitur eleuatus in auge ꝛ ecentrici et depressus in opposito et in puncto intermedijs dicif stationarius. Et licet sol in hyeme qñ scꝫ est in opposito augis sit ꝓpinquior terre ꝙ̃ in estate: nō tñ generat super nos tantū calorē sicut in estate: q2 in estate directe nos aspicit: fortificaturq3 radius ei9 p radiū reflexum. Uñ licet tunc sol sit remotior a terra ꝙ̃ in hyeme: dicitur tñ ad nos accedere: q2 radij ei9 magis accedūt ad cenith capitis nostri et ad radiū ppendicularē qui est fortissimus in agēdo. Est aūt cenith pūctus ī firmamēto directe sup positus capitibus nostris. Quāuis aūt luna moueaf in epiciclo: nō tñ dicif stationaria vel retrograda ꝓpter velocitatem sui motus: ꝓpter qđ q̃si est insensibilis eius differētia in dictis pūctis epicicli. Ponif quoq3 q̄libet planeta p̃ter solem ad minus moueri q̄ttuor motibus pmo motu diurno ab oriente in occidentē sup polos mundi. Secūdo ab occidente in orientē sup polos zodiaci: q̄ motu mouef tota spera planete composita ex tribus ecentricis in centū annis gradu vno cōformiter motui firmamenti. Tertio mouef motu sui deferētis circa propriū centrū. Quarto motu sui epicicli. Tribus aūt primis motibus mouetur sol et nō q̃rto cū careat epiciclo. Ultra ꝟo motus p̄dictos dicif luna ꝓpo motu moueri circa ꝓpriū centrū: quod habet inter concauū ꝛ conuexum epici cli: q2 illa macula que est in luna nunꝙ̃ apparet nobis nō opposito: ita scꝫ vt illa ps macule q̄ est inferius postea sit supius et econuerso. Et tñ si motu ꝓprio inde moueref trāsponeref p motū epicicli: ita ꝙ ps inferior fieret supior ꝛ ecōuerso: et ē mot9 lune circa centꝝ suū ad ptē ꝯtrariā mot9 epicicli ī tali ꝓportione ꝙ ꝙ̃tum p motū epicicli illa macula trāsponeref tantū p motū lune pprium ad contrariū transpositio ꝓhiberetur. ¶ Et si arguaf p pħm dicentē in hoc secundo: ꝙ stelle nō mouenf motibus proprijs: quia si essent ad hmōi motū abiles natura dedisset eis instrumēta apta ad motum: ꝛ adduxit ad hoc expientiā de luna cuius facies nō mutatur sed sp est opposita nobis. Respondeo vno modo ꝙ argumentū pħi non ꝓbat nisi ꝙ stella non mouetur de vna parte orbis sui ad aliam gradiendo sicut gradianf alalia. Aliter dicif ꝙ .p. simpliciter fuit cōtrarie opinionis: nec videtur posuisse aliquē planetam moueri nisi p propriū motū spere sue: ꝛ p motum diurnum. Qđ aūt arguit .p. de facie lune solutum est p illud quod dictum est de motu sui epicicli: et de motu lune circa ꝓpriū centrū. Causa aūt macule apparentis in luna dicif esse: q2 illa pars lune non est ita disposita ad hoc ꝙ illuminef a sole sicut alie ptes lune ꝓpter nimiā eius densitatem. Que predicta sunt patent p figuram sequentem.

Primũ mobile cuius motus diurnus est, ꝓprius: q̃ ē cā vniformitatis ꝛ ꝑmanētie rerũ: cōplet motũ suũ in viginti quattuor horis.
Orbis qui mouet motu accessus ꝛ recessus: applicat esse ad materiã: et motũ suũ cōplet in triginta sex milibus annis.
Celũ stellatũ qd motu suo est causa diuersitatis rerũ in figuris: et complet motũ suũ supra polos zodiaci in centum annis vno gradu.
Orbis Saturni complens motum suum in triginta annis.
Orbis Iouis complens motum suum in duodecim annis.
Orbis Martis complet motum suum in duobus annis.
Orbis Solis complens motum suum in vno anno.
Orbis Veneris complens motum suum cum sole.
Orbis Mercurij complens motum suum in vno anno.
Orbis Lune complet motum suum in quolibet mense.
Ignis.
Aer.
Aqua.
Terra

Meridies progressiuus
Statio prima
Directio
statio secunda
Junius cancer
Maius Gemini
Julius Leo
Aprilis Thaurus
Augustus Virgo
stationarius
stationarius
Centrum
deferentis
centrum
mundi
Martius Aries
September Libra
Oriens
Occidens
Februarius Pisces
October Scorpius
oppositum augis
Januarius Aquarius
November Sagittarius
December Capricornus
Septentrio

Circa predicta notandũ vt dicit phs: orbes quanto sunt supremo ꝓpinquiores: tanto velocius mouetur motu primi mobilis ⁊ tardiꝰ motu ꝓprio. Prima ps patz. Propinquiores pmo orbi cũ sint maiores: in equali tpe maiores circulos describunt motu primi mobilis: ergo velocius mouent. Secũda ps patz: qꝛ Saturnus qui est ꝓpinquior planeta primo mobili: non circuit zodiacum nisi in xxx. annis: cũ tamen luna percurrat ipsuz infra menses. Utriusqꝫ ratio assignat: qꝛ quanto aliquis orbis est supremo propinquior: tanto supremus in ipsuz magis influit: ergo ipsuz velocius mouet motu suo Per oppositũ autẽ tardius mouetur motu suo qui est ab occidente in orientẽ cũ sit quodãmodo ꝯtrarius motui pmi mobilis qui est ab oriente in occidentẽ. Ponit autẽ motus pmi mobilis esse causa pmanentie et vniformitatis in istis inferioribus. Motꝰ vero alioꝝ orbiuz sub zodiaco ponit causa difformitatis seu generationis et corruptionis. ¶ Insup sciendũ ꝙ Aristot. in hoc li. imitẽs astrologis sui tẽpis: ponit solez imediate circa lunã. Cuius ratio assignat: qꝛ si sol supponeret veneri ⁊ Mercurio: tũc causaret eclipsis solis ratõe veneris ⁊ mercurij sicut ratione lune: quod nunꝙ visuz est. Itẽ si sic: tũc ipsis directe suppositis soli supra visuz nostrũ: deberẽt ibi planete nobis paparere tenebrosi sm illaz superficiẽ que dirigit ad nos quẽadmodũ est de luna: quod tamen est falsuz. Ptolomeus tamen qui fuit magis expertus in talibus: ponit solẽ super hos duos planetas. Ad rõnẽ in oppositũ dicit vno mõ: ꝙ venꝰ ⁊ Mercuriꝰ sunt corpa subtiliora ꝙ sit luna: et sic lumen cadens supra vnã supficiẽ diffunditur per totũ vt sufficiat illuminare quãlibet superficiez: ⁊ ideo nõ impediunt lumen solis ne ad nos pertingat. Alio mõ dicit ꝙ isti planete sunt multo minores ⁊ multo distantiores ꝙ sit luna: ⁊ ideo vmbra eoꝝ nõ potest causare eclipsim solis. Quia vero sol pcurrit zodiacũ in. ccclxv. diebꝰ ⁊ sex horis pter rẽ modicã: que quasi nulliꝰ est sensibilitatis: ideo semp in quarto anno ponit annꝰ bisextil. Sex nãqꝫ hore quater accepte faciũt vnã diẽ naturalẽ. Et quãdo de illis sex horis res modica deest: que dicit a quibusdã q̃rta pars hore: ab alijs vero cẽtesima ps diei: ideo sic ponẽdo in centuz annis habetur vna dies superflua. Uerbi gratia: ponamus ꝙ ĩ hac media nocte sol consũmauerit. ccclxv. dies et sex horas motu suo sub zodiaco: tunc redit ad eundẽ punctuz a quo mouit a principio anni ante mediã noctẽ per spaciũ centesime partis diei: et sic infra centũ annos sol per vnã diẽ ante mediã noctẽ signatũ perficiet cursum suũ veniendo de puncto ad punctũ. Et sic cuz pertransierint mille quadringenti anni ⁊ plus a tẽpore natiuitatis christi: retrocedunt solsticia per. xiiij. dies siue solsticiuz hyemale siue estiuale. Si igitur quando dominus natus est fuerit solsticiũ hyemale: vt quidã volunt asserere: retrocessit tã ipsa dico natiuitatis ꝙ etiã solsticiũ: tunc existens per spaciũ. xiiij. dierũ: ⁊ sic si mũdus per longa tẽporũ curricula duraret: festa hyemalia venirent ad estatem. Hoc tñ inconueniens posset euitari absqꝫ motu kalendarij editione: si semp ĩ centũ annis dimitteret vna dies bisextilis. ¶ Dicit etiã Aristot. vlterius motũ celi esse regularẽ seu vniformẽ. Uocat autẽ motũ regularẽ cuius non intenditur nec remittitur velocitas: sed semp est eque velox. Et loquit maxime de motu pmi mobilis q̃ ẽ regularissimus: cũ sit mensura oim alioꝝ motuũ. Licet aũt in motibus alioꝝ orbiũ appareat irregularitas ꝓpter pluralitatẽ motuũ ipsis ꝯuenientiũ: tñ sm veritatez nõ ẽ ibi irregularitas: qꝛ quilibet motꝰ ꝑtialis hmõi orbiũ ẽ regularis. ¶ Deinde dicit Aristo. ꝙ licet corpa celestia nõ sint formaliter calida: sunt tamen virtualiter cum ex ipsorũ motu ⁊ lumine causetur calor in istis inferioribus. Causa autẽ quare motus localis maxime primi mobilis ẽ generatiuꝰ caloris in istis inferioribus assignat: qꝛ est primꝰ motuũ. Primũ autẽ in vnoquoqꝫ genere est causa illoꝝ que sunt

alius generis: et sic est causa alterationis: que fit secundum quattuor qualitates primas quarum caliditas est perfectior: et ideo motus celi localis et alij motus locales virtute ipsius sunt generatiui caloris in istis inferioribus. Secundum autem sanctum Bonauenturam. xiiij. dist. secundi sententiarum: motus et lumen corporum celestium non sunt sufficiens causa caloris: sed motus cum velocitate: et lumen cum radiorum multiplicatione: que maxime competunt soli. Quod videtur Aristote. innuere circa principium secundi Metheo. Et vltra hoc sol de natura sua est virtualiter calidus: et ideo maxime generatur calor ex lumine solis: nec tamen est equalis calor hic inferius in nocte et in die: in hyeme et in estate. Sol namque duplicem habet ascensum: vnum per motum diurnum quo de mane ascendit et in nocte descendit. Et secundum hunc ascensum maior est calor de die quam de nocte. Aliquando vero habet ascensum per motum in zodiaco quo ascendit ad cenith nostri capitis: et secundum hoc maior est calor in estate quam in hyeme. Diffunditur quoque lux a sole in stellas. Est namque stella pars densior orbis secundum Comentatorem: et ob hoc conuenienter est lucis solaris susceptiua. Licet enim ad hoc quod aliquod corpus sit lucidum: lucisque conseruatiuum: exigatur quod non sit multum opacum et grossum. Unde luna non est lucis solaris conseruatiua: non tamen debet esse omnino peruium: sed oportet quod habeat quandam densitatem: vt lux in tali corpore sit bene vnita et compacta: propter quod aer qui est rarus non lucet. Omnia ergo astra celi lumen a sole recipiunt: quod potest a simili persuaderi. Sicut enim est in minori mundo: ita rationale est esse in maiori. sed in homine qui mundus minor dicitur (quia gerit similitudinem maioris mundi) cor ponitur in medio corporis: et est primum principium vite: a quo fit influxus vite alijs partibus corporis: ergo a simili sol qui est in medio planetarum erit primum et fontale principium luminis: et ab eo diffundit lumen in omnibus alijs astris: quod quidem vario modo recipiunt secundum diuersitatem natu re ipsorum. Quidam namque propter puritatem sue substantie lumen ita clarum recipiunt: vt nihil in eis obscuritatis remaneat: sicut patet in Ioue. In quibusdam vero lumen declinat ad rubedinem: vt in Marte. In quibusdam ad albedinem: vt in Galacia: et ita diuersimode in diuersis recipitur secundum varias dispositiones ipsorum. Uidentur autem stelle fixe in firmamento scintillare: non propter motum ipsarum: sed propter tremorem et commotionem visus in ipsarum apprehensione ratione longinquie distantie ipsarum: non sic de planetis qui sunt nobis propinquiores. ¶ Ostendit consequenter Aristot. astra esse sperice figure. Et quia idem videtur esse iudicium de omnibus astris quo ad hoc: ideo istud declarat in luna. Quod enim luna sit sperice figure patet: quia crescit et decrescit secundum arcuales proportiones. Cum enim luna soli directe coniungitur: totum eius superius emisperium est a sole illustratum: scilicet pars lune que est versus celum: et inferius totum obscurum remanet: scilicet pars lune que est versus terram. ¶ Deinde dum incipit a sole recedere: pars que primo a sole distat: incipit superius obscurari: et ex opposito inferius illustrari: quousque veniat ad quartam partem zodiaci: ad quam cum peruenerit, media pars inferioris emisperij est clara et alia obscura: et similiter de superiori emisperio. Ulterius ipsa magis recedente a sole maior pars inferioris emisperij illuminatur quousque sit immediate zodiaci opposita soli: et tunc dicitur plena: quia totum eius inferius emisperium est lucidum: superius vero obscurum: et deinde per aliam partem zodiaci incipit moueri iterum accedendo ad solem: et tunc emisperium inferius incipit obscurari: et superius illuminari secundum easdem portiones quibus illuminabatur inferius recedendo a sole. Predicta possunt faciliter intelligi attendendo ex his que predicta sunt de motu solis et lune ipsam lunam percurrere totum zodiacum sole existente in vno signo. ¶ Sciendum insuper quod in coniunctione solis et lune seu in nouilunio solet esse eclipsis solis: et hoc quando luna recto diametro inter nos et solem est interpo

ftra. Tūc eñi nō valemus lumen solis intueri ꝓpter interpositionē lune que ē corpus opacū. Hoc aūt nō fit in qualibet coniūctione: cū in quolibet nonilunio nō interponatur recto diametro inter nos ꝛ solē. Ut eñi dictū est in p̄cedētibus: sol semper decurrit sub linea eclyptica: nō autē alij planete. Eclypsis aūt lune fit quādo luna opponit soli: siue in plenilunio ꝑ intraposítionē diametralē terre inter solē ꝛ lunā. Tūc nāq3 ꝓpter vmbrā3 tumoꝛ terre priuat luna lumine suo quod habȝ a sole: hoc autē nō fit in qualibet oppositione: cū nō semꝑ in huiusmodi oppositiōe interponatur terra diametraliter inter solē ꝛ lunā. Ex p̄dictis patet quomodo corpa celestia mouent circa terrā: que quidē in medio mundi s̄m Aristot. naturaliter quiescit. Quod sic ꝓbat: Idē eñi motus est naturalis totius et partis: sed quelibet ꝑs terre naturaliter fert ad mediū vt docet experiētia: ergo tota terra naturaliter ē mobilis ad mediū. Sed om̄e corpus naturaliter quiescit ī loco ad quē naturaliter fertur: ergo terra ī medio mūdi naturaliter quiescit. Est etiā terra naturaliter sperica quod patet: quia prius sol orit his q̄ sunt in oriente q̄ his qui sunt in occidēte: ꝛ etiam eis prius occidit. In oriente eñi existētes nō vident stellas que sunt in occidēte ꝛ hoc non est nisi ꝓpter tumorē terre. Licet q3 sint in terra tumositates montiū et ꝯcauitates valliū: nō tamē impediūt rotūditatē terre nisi s̄m q̄d: cū sit modice quātitatis per compatiōnē ad totā terrā. Terra itaq3 est sperica: circa quā varie mouētur corpa celestia: que varietas seu difformitas motuū est causa successionis: generationis ꝛ corruptionis. Motus eñi diurnus nō est causa huiusmodi varietatis: vt dicit Aristo. in fine. ij. de generatiōe: q̄a idē similiter se habens semꝑ est natū facere idē. Quod est intelligendū de agente naturali cuiusmodi sunt corpa celestia: et non de agente libere. Deus eñi īmobilis manēs dat cūcta moueri. Ille ergo mot⁹ cū sit regularissimus ꝛ semper similiter se habens in se ꝛ in ordine ad nos: nō ē cā sufficiēs varietatis gn̄atōis et corruptiōis: s3 hec varietas causat ex varietate accessus ꝛ recessus corpoꝝ celestiū in zodiaco et q̄ maxime solis. Unde ibi dicit Arist. q̄ latio seu motus est causa generationis ꝛ corruptiōis: quia adducit ꝛ abducit generās sc3 solem. Uidemus eñi sole accedente ad nos fieri generationes: ꝛ ipso recedēte fieri corruptiones.

Circa predicta posset

dubitari: an cessante motu corpoꝝ celestium cessaret omnis motus. Ad quod dicūt quidā q̄ sic: quia motus celi est prim⁹ motuū. Deficiente aūt primo alicui⁹ ordinis deficiūt om̄ia posteriora. Sed ista opinio nō est vera. Dicere nāq3 q̄ stāte celo: si ignis applicet stuppe non poterit comburere: est tanq̄ erroneū Parisius condemnatū. ¶ Ad rationē in oppositū dico: q̄ motus celi nō est primus s̄m causalitatē essentialē: sed tm̄ s̄m quandā perfectionē que attendit in velocitate ꝛ regularitate eius. Quod aūt est tm̄ sic primū: nō oportet q̄ illo destructo alia destruant.

Finitq3 liber de celo et mundo. De tercio autē ꝛ quarto libris agit de elementis: nihil ad p̄sens de ipsis: q̄ tn̄ eis dicet in sequentibus.

Sequitur liber primus de generatiōe et corruptiōe.

E gene ratõe aūt rc. Hic incipit liber de generatiõe et corruptione: cui⁹ subiectū ē sub͂a corpea inq̄tū habet in se pncipiū motus ad formā. Ad cuius euidentiā notandū: q̄ licet mot⁹ large sūptus sit in quattuor generib⁹. s. substātia qualitate: quātitate et vbi: vt habet in. v. phisicoꝝ: mot⁹ tñ ad formā nō pōt eē i vbi: q̄ p talē motū nō acquirit noua forma: sꝫ nou⁹ situs. Accipiendo ergo motū ad formā vt includit mutationē: bꝫ esse in trib⁹ generib⁹. s. substātia: et hic dicit generatō vel corruptio: i quātitate: vt augmētatō et diminutio: in qualitate vt alteratio. Cū ergo iste liber sit de omī motu ad formā: oportet ibi determīare nō solū de generatione: sed etiā de augmētatiõe et alteratiõne. Sed quia generatio inter ista ē principalior: augmētatio ꝟo et alteratio sūt quasi annexa: ideo iste liber intitulat de generatione. Diuidit autē iste liber in tres ptes. In prima determinat de generatiõe s̄m se et de eis annexis. In secunda ꝟo de natura generatoꝝ et corruptoꝝ. In tercia ꝟo de causis vniuersalib⁹ omniū generatoꝝ et corruptorū. Prima pars continet totum libꝝ. Secūda incipit in pncipio secūdi libri. Tercia ꝟo circa finē secundi libri: ibi: Quia ꝟo quedam generalia rc. Quantū ad pmū libꝝ pmo ponit Aristo. dr̄ñaꝫ inter generationē et alteratiõnē: q̄a i alteratiõe manet idē subiectū simpl'r sub vtroq̄ extremoꝝ: nō sic aūt i generatiõe: sed totū mutat in totū.

Pro quo sciēdum q̄ totū sumit ibi cathegorematice: nō sincathegorematice. Dicunt aūt dictiões cathegorematice que significāt rē vel dispositionē rei que subijcit vel pdicat in enūciatione: vt hō alb⁹ currit. Homo eīn significat reꝫ que subijcit: et albus significat dispositionē subiecti: et ly currit significat reꝫ q̄ pdicat. Dictiones aūt sincathegorematice dicunt ille q̄ nō significāt rē vel dispositiõꝫ rei: sed magis modū determinatū. Verbi grā: Omis hō currit: ly ois ē dictio sincathegorematica: q̄ nec significat rē nec dispositionē rei: sed magis determinat rē ipaꝫ: puta hoiem accipi distributiue p omnibus suis partib⁹ subiectiuis. Ad ppositū: totū acceptū sincathegorematice determinat ipam rē accipi p qualibet sui parte et sic capiēdo i generatione sua cathegorematice totū nō trāsit i totū: q̄ tūc esset sensus q̄ res s̄m quālibet sui partē trāsiret i quālibet partē alteri⁹ totius: vt si ex aere generet ignis: materia et forma aeris trāsiret in materiā et formaꝫ ignis: qḋ est falsum. Materia eīn q̄ ē sub forma aeris non corrumpit: sed in eodē instāti in q̄ corrumpit forma aeris: inducit in eadē forma ignis. Totū aūt acceptū cathegorematice significat rē ɔstitutā ex ptib⁹: et sic cū i generatione simpliciter fiat mutatio i forma substātiali a qua est esse rei: ideo totū dicit trāsire in totū: q̄ totū esse aeris in totū eē aque: vel econuerso. Nō sic aūt i alteratiõe q̄ ibi nō fit mutatio i forma subali: ꝫ tm̄ i forma accidētali: vt q̄n hō alb⁹ fit niger remanet ei⁹ forma subalis: et fit solū variatio in accidētib⁹. ¶ Deinde oñdit pħs an sit dare gnātionē simpl'r vel tm̄ gnātiōꝫ s̄m quid. Ad cui⁹ euidentiā sciendūꝫ: q̄ gnātio ē pgressio a nō esse ad esse: et corruptō ab esse in nō esse. Dicit q̄ ens simpl'r pōt dici tripliciter. Uno mō ens simpl'r dicit sub͂a: et nō ens simpliciter dicat accidens. Accidētia eīn sunt entia in eo q̄ entis: id est p compatiõnē ad substantiā: vt habet vij. meta. Secūdo mō ens simpliciter dr̄ ens vniuersalit': nō ens aūt simpl'r dr̄ nihil. Tercio mō ens simpl'r dr̄ ens actu: n̄ ens aūt simpliciter dicit ens in potentia et nō in actu: vt mā pma. Accipiendo ergo simpl'r pmo mō gnātio subalis est gnātio simpl'r: q̄ ē pgressio a non esse ad esse simplicit': siue eē subale Itē accipiēdo simpl'r tercio mō: generatio subal' dr̄ gnātio simpl'r: q̄ subiectū eius ē ens i potēña et nō i

actu scȝ materia pma. sȝ accipiẽdo ens sim pliciť scđo mõ nõ ẽ aliq generatio simplr qꝛ tũc aliq̃d generareť ex nihilo qđ ẽ ꝯtra oẽs phãtes. ¶ Est ĝ duplex generatio scȝ substantialis q̃ đr generatio simplex ꝛ accidẽtalis que diciť generatio ẜm quid. ¶ Alteriꝰ mouet Aristo. aliud dubiũ vi delicet an sit eadẽ materia cõtrarioꝝ. Ad qđ rñdet ꝙ sic: qꝛ cũ cõtraria generenť ex seinuicẽ vt ex aqua generať ignis: oportȝ ꝙ sit vna eoꝝ materia: ita ꝙ cũ ex aq̃ ge nerať ignis ꝛ đsinit esse forma aque: ꝛ cor rumpiť eadẽ materia nũero q̃ erat sub for ma aque in eodẽ instãti habet esse sub for ma ignis: ita ꝙ corruptio vniꝰ ẽ genera tio alteriꝰ ꝛ ecõuerso. ¶ Notãdũ tñ ꝙ ẜm Sco. di. xj. q̃rti señ. ꝙ lȝ sit eadẽ materia numero in generato ꝛ corrupto: non tñ in duobꝰ generis simul existẽtibꝰ. Alia ẽ em̃ materia nũero in te ꝛ alia in me: lȝ sit vniꝰ rõnis in te et in me. Et sic debet intelligi dictũ phi. in hoc pmo ꝙ materia vt quid est oĩno indistincta: quod est verum ẜm rationẽ: qꝛ. s. est vniꝰ rõnis. ¶ Cõsequen ter diffinit Aristo. alterationẽ dicẽs ꝙ al teratio est mutatio a ꝯtraria q̃litate ĩ ꝯtra riã q̃litatẽ: vt ab egritudĩe ĩ sanitatẽ ꝛc̃.

Capitulum. II.

De augmentatiõe

Hic agit Aristo. de augmenta tione ꝛ diminutiõe. Est aũt au gmentatio pexistẽtis q̃ntitatis additamẽ tũ. Diminutio vo est pexistẽtis q̃ntitatis minoramentũ. Dupliciter aũt potest sumi augmẽtatio scȝ large ꝛ stricte. Large em̃ semp cũ q̃ntum q̃nto addiť augmẽtũ effici tur: ẜm quẽ modũ etiã inanimata crescũt Augmentať em̃ paries cũ lapis lapidi ad ditur: ꝓprie aũt augmẽtũ sumiť cũ q̃libet ps aucti est aucta: vt cũ ꝑ nutrimentuȝ ad singulas ptes alimentũ trahiť ꝛ sic conue nit solũ animatis. ¶ Tria aũt requirunť ad augmẽtũ ꝓprie dictũ. Primo ꝙ queli bet pars aucti sit aucta. Secũdo ꝙ mãeat idem quod augeť. Et tertio ꝙ augmẽtuȝ habet fieri aliquo adueniente et diminu tio aliquo recedẽte. Ad euidentiã pmi po nit Aristo. quandã distinctionẽ de parte ẜm formã ꝛ ẜm materiã. ¶ Pro quo sciẽn dum ẜm Sco. xxiiij. dis. q̃rti señ. ꝙ pars ẜm formã nõ est ipsa forma: nec ps ẜm ma teriã est ipsa materia: sed vtraq ps est ps integralis totius et vere cõposita ex mate ria ꝛ forma. Vñ vocat Aristo. carneȝ ẜm materiã: nõ aũt materiã carnis. Pars igi tur ẜm speciẽ vel formaȝ ẽ: q̃ tante v̾tutis et q̃ntitatis ẽ ꝙ sibi possit cõpetere ꝓpria actio: nõ q̃dẽ vt supposito extra totũ: sȝ sic ꝓpria ꝙ nõ tm̃ ꝯcurrat ad actionẽ totius. Huiusmodi aũt ps ꝯgrue đr ps ẜm formã qꝛ forma dat esse ꝛ agere. Pars vo ẜm ma teriã đr q̃ nõ est tãte virtutis ꝛ quãtitatis ꝙ possit habere actionẽ ꝓpriã in toto: sed tm̃ põt ꝯcurrere ad actionẽ totiꝰ: põt em̃ dari ita modica caro ꝙ ei nõ põt compete re ꝓpria actio. Et qđ dictum est de carne: intelligendũ est de oĩbꝰ habẽtibꝰ formã in materia. Hec aũt distĩctio vt dicit Ari sto. magis est euidens in manu ꝛ brachio et ĩ alijs q̃ sunt dissimiliũ ptium q̃ ĩ carne vł osse vel in alijs q̃ sunt siĩum ptiũ: qđ ex hoc ptȝ: Actio em̃ facit scire formã. Et qꝛ actio manus ꝛ brachij ꝛ hmõi organorum quoꝝ est mouere ꝛ agere aliq̃s actiões ex trinsecas ẽ magis nota q̃ actio carnis vel ossis quoꝝ est cõuertere alimẽtuȝ ꝛ agere actiões intrinsecas. Et iõ in illis faciliꝰ co gnosciť ps ẜm formã vel materiã q̃ ĩ istĩ. Dicunť aũt caro et ossa ptes similiũ ptiũ: qꝛ q̃libet ps carnis est caro: ꝛ sic de alijs. Manus vo ꝛ brachiũ dicunť ptes dissiĩliũ ptiũ: qꝛ nõ q̃libet manꝰ est manꝰ: et sic de cõsimilibꝰ. ¶ His pmissis põt videri quõ q̃libet ps aucti est aucta. In augmẽto em̃ transmittiť cibus ad singulas ptes mẽbri nõ ad singulas ptes q̃tũcunq minimas: sed ad tales ptes quibꝰ põt reseruari vir tus ꝛ actio couertẽdi ad se trãsmissum ali mentum. Tales aũt ptes sunt partes ẜm formam: ideo quelibet pars aucti ẽ aucta loquendo de partibus ẜm formam nõ aũt ẜm materiam.

Secũdo ostẽdit Aris.

Quõ oportet manere id qđ augetur: quia

tū in cuius medio est centrū:a quo omnes linee ducte ad circūferentiam sunt eq̄les. Sed orbis habet duas superficies:sc3 cō cauam et conuexam. Sepe tamen vnū po nitur pro reliquo. Linea vero transiēs p centrum spere applicans extremitates su as ad circumferentiam dicitur axis spere Duo aūt puncta axim terminantia dicunt poli mūdi:sc3 polus artic⁹ et polus antar ticus. Polus artic⁹ est qui nobis semper apparet. Et dicitur articus ab arthos: id est vrsa:quia est ꝓpe maiorem vrsam. Di citur etiā septētrionalis ab illis septe3 stel lis que voluunt circa polu3. Polus antar ticus est polus illi oppositus:qui nob nū ꝙ apparet. Et dr ab anti qđ est ꝯtra quas si contra articum. Dicitur autem meridio nalis:quia est ex parte meridiei Dicitur etia3 australis:quia est in illa parte a q̄ ve nit auster. Ista duo puncta in firmamēto stabilita dicuntur poli mundi: quia ad il los voluitur totus mundus. ¶ Sciendm insuper ꝙ vt habetur in tractatu de spe ra:sunt aliqui circuli ex quibus spera ma terialis componitur:et illa supcelestis cō poni intelligitur:quorū quidam sunt mi nores:et quidam maiores:vt patet intuēti speram materialem. Maior in spera cir culus dicitur qui descriptus in superficie spere super eius cētrum speram quidē di uidit in duo equalia. Minor vero qui de scriptus in superficie spere super eius cen trum eam non diuidit in duo equalia: sed in proportiones inequales. Licet autem sint sex circuli maiores vt patet in tracta tu de spera:hic tamen solum tangā de tri bus sc3 equinoctionali zodiaco et orizonte Equinoctionalis circulus est ille qui diui dens speram in duo equalia fm quālibet sui parte n est eque distans ab vtroqꝫ po lo. Et dicitur equinoctionalis:quoniā qn sol transit per illum quod est bis in anno sc3 in principio arietis et libre est equinoctium in vniuersa terra. Unde etiā appel latur equator diei et noctis : qr adequat diē artificialē nocti. Est aūt dies artificia lis fm philosophos ab ortu solis vsqꝫ ad occasum:licet vulgus sumat diē ante ortū solis. Dies ꝟo naturalis est spaciū.xxiiij. horaꝝ. Circulus zodiac⁹ ē ille q̄ intsecat eq̄noctionalē et intersecat ab eodē ī duas ptes eq̄les:et vna medietas eius declinat versus septētrionē et alia versus austru3. Et dr a zoe qđ ē vita:qm fm motū plane tarū sub illo est oīno vita in istis inferiori bus reb⁹. Uel dr a zodias qđ ē aīal: qr cū diuidatur in duodecim ptes equales quelibet ps appellat signum:et habet nomen speciale a noīe alicui⁹ aīalis ꝓpter ꝓprietatē aliquā cōmunē tam ipi ꝙ animali: vl ꝓpt dispositionē stellaꝝ fixarū ī ill'ptib⁹ ad modū hmōi aīalū. Iste āt circul⁹ latine dr signifer:qr ibi sūt signa. Ab Aristo. vero in ii. de generatiōe et corruptiōe dr circulus obliqu⁹: vbi dicit ꝙ fm accessus et recessum solis in circulo obliquo fiūt ge nerationes et corruptiōes in reb⁹ inferiori bus. Noīa aūt signoꝝ et ordo et numer⁹ ī his versibus patēt. Sunt aries thaurus gemini:cancer:leo:virgo. Libraqꝫ scor pio:architenens:caper:amphora:pisces. Q̄libet aūt signū diuidit in.xxx.grad⁹. Uñ pt3 ꝙ in toto zodiaco sunt.ccclx.gra dus fm astronomos. Item q̄libet gradus diuidit in.lx minuta. Cū eñ quilibet cir culus in spera preter zodiacū intelligat si cut linea:solus zodiacus intelligit super ficies habēs in in latitudine.xij. gradus: in lōgitudine vero.ccclx.vt dictū est. Li nea ꝟo diuidēs zodiacū in circuitu ita ꝙ ex vna pte sui relinq̄t.vj. grad⁹. et alia parte.vj.alios:dicit linea ecliptica. quo niā qñ sol et luna sunt linealiter sub illa cō tingit eclipsis solis et lune. Sol quide3 sp decurrit sub linea ecliptica. Oēs alij pla nete declināt vel versus septētriones: vel ꝟsus austrū. Nūqꝫ etiā sūt sub ecliptica. Pars vero zodiaci que declinat ab eq̄no ctionali versus septētrionē dicit septētri onalis. Et illa sex signa que sunt a princi pio arietis vsqꝫ ad finē virginis dicuntur septētrionalia signa. Alia ꝟo ps zodiaci q̄ dclinat ab eq̄noctionali versus meridiē dr meridional'vel australis. Et illa sex si gna q̄ sunt a principio libre vsqꝫ ad finē pi scium dicuntur meridionalia. Cū autē dies

citur in ariete esse sol vel in alio signo: sci=
endum q in ponitur pro sub sm q nūc ac=
cipitur signū. Orison autē est circulus di
uidens superius emisperiuz ab inferiori.
Unde dicit orison: id ē terminator visus.
¶ Notādum insuper q sunt quattuor cir
culi minores in spera. Sole enim existēte
in primo puncto cancri siue in puncto sol=
sticij estiualis: raptu firmamēti describit
quendam circulū qui vltimo descript⁹ est
a sole a parte poli artici: et appellatur cir
culus solsticij estiualis Eadem ratione vl'
tropicus estiualis dictus a tropos qd est
ꝯuersio: qꝛ sol tūc incipit conuerti ad infe=
rius emisperiū ꝛ recedere a nobis. Item
sol existens in pmo puncto capricorni siue
solsticij hyemalis describit quendā circu=
lum qui vltimo descriptus est a sole ex p=
te poli antartici: ꝛ appellat circulus solsti
cij hiemalis vl' tropic⁹ hiemalis a tropos
qd est ꝯuersio: qꝛ sol tunc cōuertit ad nos
¶ Item quantū zodiacus declinat ab eq=
noctiali: ꝛ polus zodiaci declinat a polo
mundi. Cum ergo mouet octaua spera ꝛ
zodiacus qui est ps octaue spere circa axē
mundi: et polus zodiaci circa polum mun
di mouebit: et ille circulus quē polus zo=
diaci describit circa polū mundi articum
dicit circulus articus. Ille vero circulus
quē describit alter polus zodiaci circa po
lum mundi antarticum dicit circulus an
tarticus. ¶ Notandū insup q isti q̄ttuor
minores circuli distinguūt in celo quinq
zonas siue quinq regiones qbus corespō
dent in terra qnq plage eis directe sup=
posite. Horū aūt zonarū vna est inter du=
os tropicos que cōmuniter dicit inhabi=
tabilis ppter calorē solis semp decurren
tis sup illā. Alie vo due zone sunt que cir
cumscribunt a circulo artico ꝛ circulo an=
tartico circa polos mūdi sunt inhabitabi=
les ppter nimiā frigiditatē: qꝛ sol maxie
ab eis remouet. Similiter etiā intelligen
dum est de plagis terre illis directe sup=
positis. Ille aūt due zone quaꝝ vna est in
ter tropicū estiualē et circulū articū: ꝛ re=
liqua que est inter tropicū hiemalē ꝛ cir=
culū antarticū habitabiles sunt ꝛ tempa=
te et remote a caliditate torride zone exi=
stentis inter duos tropicos ꝛ frigiditatē
zonarum extremaꝝ que sunt circa polos.
Idem intelligendū est de plagis terre il=
lis directe suppositis. Est autē habitatio
nostra in illa zona que est inter tropicum
estiualē et circulū articum: que diuidit in
septē portiones seu climata: vt magis ha
bet videri in tractatu de spera. In illa ve
ro que est inter tropicū hiemalē et circulū
antarticū nulla est ibi habitatio hoīm cū
ibi nullus sit accessus rōne torride zone.
Unde pbabile est q sit aquis coopta. predi
cta patent euidēter ex sacra scriptura. In
psalmo eni dicit de aplis q in oēm terrā
ex. so. coꝝ ꝛc tn nō legunt vltra torridam
zonam accessisse ¶ Deinde sciendū q in
celo sm arist. in hoc li. pūt signari sex dif=
ferētie positionū s. sursum. deorsum. dex
trorsum. sinistrorsum. ante ꝛ retro: qd pa
tet sic Ad hoc eni q celū reuoluat necesse
est ponere polos: vt dictū est: quoꝝ vnus
habet ratiōem sursum scz antarticus: ꝛ ali
us habet ratōem deorsum: vt articus. Et
est ponere duo emisperia quoꝝ vnū habet
ratiōem ante: et alteꝝ habet rōnem retro
Itē necesse ē ponere q in emisperio vna
pars sit ex qua celestia corpa primo appa=
rere incipiūt Alia vero ps ex qua desināt
et hoc totū d facili est imaginari: Si quis
imaginet hoīem qui pedes habeat in po=
lo artico ꝛ caput in polo antartico: et ha=
beat faciem versam ad nostrū emisperiū:
et habeat brachiū dextrū circa orientē: et
sinistrū circa occidentē. Sumitq lōgitu=
do celi sm longitudinē hoīs sic imagina=
ti: ꝛ latitudo sm latitudinē eius alicz celū
sit sperice figure: ꝛ hoc sm cōpatiōem ad
eius pncipia motiua seu ad motū. Longi
tudo vero terre habitabilis sumit ab ori=
ente in occidentē sm arist. in scdo metho.
Latitudo vo sm distantiam poli artici ꝛ
meridei: qꝛ maior est distantia orientis ad
occidentē q poli artici ad meridiē seu tro
picum estiualem. Q aūt dextrū celi sit cir
ca orientē ex hoc patet: qꝛ in illis corpori=
bus que mouent ad locū et magis in vna
pte q in alia suscipiūt motoꝝ influentiam

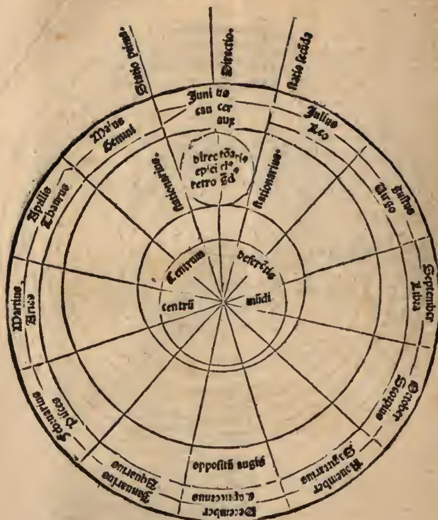
ꝓprie ponit̄ dextrū ⁊ sinistꝝ sicut ⁊ in aīamalibus que mouent̄ motu ꝓgressiuo: et in q̄bus v̄tus cordis ⁊ motoꝛis magis viget in pte dextra. Cuius signū est maioꝛ fortitudo aīaliū in pte illa: ꝓpter qḋ ⁊ illā ptem primo mouent qn̄ incipiūt ambulare. Cū igit̄ intelligētia mouens celū maxime influat in parte oꝛiētali vt ꝓbabiliter credit̄: ideo oriēs ponit̄ cōgrue dextra pe celi. et hoc de primo articulo. ¶ Quantū ad secūdū articulū in q̄ videndū est de motu celi: Sciendū ꝙ fm theologos .x. sunt celi seu spere celestes: quaꝝ p̄ma est spera lune: secunda mercurij: tertia veneris: q̄rta solis: quinta martis: sexta iouis: septia est spera saturni. Isti aūt. vij. spere dicuntur spere. vij. planetaꝝ: quoꝝ oꝛdo et numerus pōt haberi p litteras duaꝝ dictionū huius v̄. Post sim sum sequit̄ vltima luna subest. Dicunt̄ etiā isti planete stelle erratice: eo ꝙ q̄libet habet ꝓpꝛiū celū: et nō figunt̄ in firmamēto vt alie stelle: ſ3 habent distinctos oꝛbes. Octaua spera est firmamentū in quo sunt stelle fixe. Nonū celū cristallinū qḋ est p̄mū mobile fm doctores theolo. Decima spa est celū empireū qḋ est īmobile in q̄ habitāt aīe btōꝝ. istaꝝ aūt speraꝝ q̄libet inferioꝛē sperice circundat. Figura eni sp̄ica q̄ est figuraꝝ capacissima recte ꝯgruit celo cum oīa ꝯtineat. Mouet̄ nona spera motu diurno ab oꝛiente in occidentē: ⁊ iteꝝ ī oꝛientē directe rediēs: suoq3 impetu oēs alias speras secum apit infra diē et noctē circa terrā illis cōtra tendentibus. Quilibet eni septē planetaꝝ habet sperā ꝓpꝛiā in q̄ defert̄ motu ꝓpꝛio ꝯtra celi motū in zodiaco: ⁊ in vniuersis spacijs tpm ip̄m metit̄: vt saturn⁹ xxx. annis: iupiter. xij. mars duobus: sol. ccclxv. dieb⁹ ⁊ sex hoꝛis. venus ⁊ mercurius fere cū sole ferunt̄. Luna v̄o. xxvij. diebus: et. viij. hoꝛis. De firmamēto aūt an moueat̄ ꝓpꝛio motu sub zodiaco dubium est. Circa qḋ fuit opinio ptolomei ꝙ mouet̄ sub zodiaco centū ānis gradu vno ita ꝙ cōplet cursum suū in. xxxvj. milib⁹ annis. Imaginat̄ eni in nono celo quēdā zodiacū instar zodiaci qui est in firmamēto sub quo dicit firmamentū moueri motu ꝓpꝛio. Qḋ vtrū verū sit dubiū est: vt dt doctoꝛ seraphicus Bonauētura. xiiij. dist. scḋi sen̄. et doctoꝛ subtilis. xliij. dist. q̄rti sen̄. Et adducunt ad hoc rōem cuiusdam pbī ꝓbantis celū stellatū nō sic moueri ab occidente in oꝛientē: qꝛ tūc aliqn̄ foret in principio cancri noni celi stella illa que al's fuit in p̄ncipio capricoꝛni noni celi. Mouet̄ etiā firmamētū (vt ponūt quidā astrologi) quodā alio motu supꝛa p̄ma puncta arietis et libꝛe: supꝛa que mouetur in octoginta annis gradu vno. ⁊ vocatur iste motus mot⁹ accessus ⁊ recessus ⁊ sic attribuitur firmamento triplex motus. Unus qui sibi inest p ꝓpꝛiam naturā sc3 motus: quo mouet̄ super polos zodiaci siue circa eius axem centum annis gradu vno. Secundus motus est accessus et recessus quo mouetur ad motū noni celi cuius ille motus dicitur esse ꝓpꝛius motus. Tertius motus est motus diurnus q̄ firmamentū mouetur ad motum decimi celi cuius dicitur esse ꝓpꝛius motus. Sed q̄cquid sit de motu firmamenti ponere tamē decimū celū esse primū mobile: non bene consonat dicto auicenne ponentis primū mobile esse nonum celum. Hoc etiā non bene consonat dictis theologoꝝ qui ponunt cōiter decimū celū esse immobile: eū sit locus deputatus ꝑpetue quieti beatoꝝ. ¶ Sciendū tn̄ ꝙ arist. de vltimis duob⁹ celis nullā fecit mentioēm: qꝛ foꝛte hmōi celi erāt tpe suo ignoti. Uel qꝛ hmōi celi sunt sine astris ip̄os cū alijs nō numerauit Et hoc mō lic3 q̄libet planeta habeat tres celos: vt videbit̄ statim: nō computant̄ tn̄ nisi p vno celo rōne vnitatis planete: vel etiā qꝛ hi tres celi nō hn̄t nisi duas supficies ꝯcentricas mūdo: sc3 cōnexā supioꝛis: ⁊ concauā inferioꝛis. Dicit̄ autē circulus ꝯcentricus cuius centrū idē est cū centro mūdi: a con qḋ est simul: et centrū. Circulus v̄o ecētricus dicit̄ ille q̄ lic3 includat centrū mūdi. habet tn̄ centrū aliud a centro mūdi: et dicit̄ ab e qḋ est extra. ¶ Circa motū v̄o planetaꝝ est sciendū ꝙ in huiusmōi motu apparet q̄druplex differētia

Primus est ꝙ licet oīa signa sint eq̄lis longitudinis: planeta tñ citius trāsit vnū ꝙ̄ aliud. vt sol citius trāsit signū pisciū ꝙ̄ leonis. Scđa dr̄ntia est in eleuatōe et depssione: qꝛ idē planeta qñqꝫ plus appropinq̄t ad centꝝ terre ꝛ qñqꝫ plus distat. Tertia est: ꝙ idē planeta velocius transit in vnū et idē signū in vno tp̄e ꝙ̄ in alio. Quarta dr̄ntia est ꝙ qñqꝫ planeta videt̄ añ vnam stellā fixā in firmamēto: ꝛ post videt̄ esse retro eandē. ¶ Ad saluādas duas p̄mas dr̄ntias oportet attribuere cuilibet planete ad minus tres celos circūstantes terrā ſm Scō. ꝛ astrologos: quoꝝ duo extremi scꝫ supior ꝛ inferior habeāt supficies vltimas cōcentricas. s. supius cōnexā: et inferius concauā. Habeāt etiā alias supficies ecentricas mōo. s. supius concauā et inferius connexā. Et inter illas duas supficies sit tertius orbis q̄ dicit̄ deferens: q̄ est ecētricus quo ad vtrāqꝫ supficiem cuius motu circa ꝓpriū centrū mouet̄ planeta q̄ in eo affigit̄. Sunt aūt in deferenti q̄ttuor puncta: quoꝝ quoddā maxime distat a cētro mūdi: ꝛ id vocat̄ aux: qđ idē est qđ eleuatio. Et aliud est maxime accedēs ad cētrū mūdi: et vocat̄ oppositū augis. Duo ṽo puncta intermedia vocant̄ stationes. Vñ qñ planeta est in primo puncto dicit̄ esse in auge: qñ ṽo in secūdo dicit̄ esse in opposito augis: ꝛ quādo est in punctis intermedijs vocatur stationarius. Sic ita, ꝙ planeta fixus in vna p̄te deferētis quādoqꝫ erit in auge quando scꝫ illa pars deferentis in qua est ip̄e directe supponitur parti spissiori inferioris orbis: quia tunc maxime distabit a centro terre. Erit autē planeta in opposito augis qñ ista pars deferētis orbis vbi ip̄e fixus est supponetur parti tenuissime inferioris orbis: qꝛ tunc maxime appropinquabit centro terre. et sic patet secunda differentia que est in eleuatione et depressione. Patet etiā prima differentia scꝫ quō planeta citius pertransit vnum signum ꝙ̄ aliud. quia maior pars ecentrici correspondet vni signo ꝙ̄ alteri: quod patet ducendo duas lineas a centro mundi vsqꝫ ad signū concludentes ip̄m Spere enī in parte remotiori a terra maiorē distantiā continebūt: et in parte ꝓpinquiori minorē: ꝛ hec est natura duarū lineaꝝ ꝓcedentiū ab eodē centro ꝙ q̄nto plus a centro distant: tanto plus ab inuicem elongant̄. Patet etiam quō ex motu planete in deferente nō sequat̄ vacuū: nec simultas corpoꝝ cū ps magis eleuata deferentis veniet ad locū p̄tis magis depsse qꝛ supficies deferentis sunt ambe cōcentrice superficiei concaue superioris orbis ꝛ superficiei connexe inferioris semperqꝫ pars spissior vnius est contra partem minus spissam alterius et econuerso.

¶ Ad saluandum autem duas alias differentias oportet ponere epiciclos. Est aūt epiciclus quidā circulus cuius centrū et circūferentia est inter connexum ꝛ concauū deferentis contiguus cū p̄tibus deferentis. Et dicit̄ ab epi qđ est supra: ꝛ circulus: q̄si circa vel supra circulū. Centrū aūt ꝛ circūferentia planetaꝝ hñtium epiciclū cuiusmōi sunt om̄es planete dempto sole affigunt̄ inter concauū et ꝯnexum epicicli. Vñ planeta est contiguus epiciclo: ꝛ epiciclus deferenti: ꝛ deferens orbi superiori et inferiori. Non defert̄ quoqꝫ epiciclus de vna parte deferentis ad aliā: sed mouetur motu circulari circa centrū suū Sicut aūt signant̄ quattuor puncta in deferēti: sic etiā in epiciclo. Si enī imaginētur due linee egrediētes a centro mundi ita ꝙ includāt epiciclū: vna a p̄te orientis et altera a p̄te occidētis: punctus contractus ex p̄te vero orientis dicit̄ statio p̄ma ex p̄te occidentis dicit̄ statio scđa. Et qñ planeta est in alterutra stationū illaꝝ dicitur stacionarius. Cuius rō est: q: cū planeta ascēdit in epiciclo motu ip̄ius epicicli ꝯtra firmamētū ꝙ̄diu circa aliquā stellā fixā videt̄: iudicat̄ stare: ꝛ similiter cum descendit ṽsus terrā. Arcus aūt epicicli superior inter duas statiōes interceptus, dicit̄ directio: ꝛ qñ est in illo arcu dicitur directus Arcus ṽo epicicli inferior inter duas statōes dicitur retrogradatio: ꝛ planeta ibi existēs dicitur retrogradus. Ponendo igitur epiciclum pūt saluari tertia

et quarta differentia: qd probatur: q: quando in epiciclo planeta est directus: tūc du plici motu egredit signum. s. motu ipsius planete in epiciclo et motu totius deferentis. Quādo vero est retrogradus: tūc licet motu deferentis egrediat signū: tñ motu proprio in epiciclo ipm ingredit. et ideo necessariū est q tunc tardius hmōi signū pertranseat. Sic etiā planeta qui videt ante stellā fixam dum est in secūda statiōe videtur post ipam dum est in prima statiōe. Qz aūt due vltime drntie nō apparent in motu solis: ideo nō habet epiciclū sed figitur imediate in deferente: et propter hoc nō dicitur directus aut retrogradus. sed dicitur eleuatus in auge et ecentrici et depressus in opposito et in puncto intermedijs dicit stationarius. Et licet sol in hyeme qñ scz est in opposito augis sit propinquior terre q in estate: nō tñ generat super nos tantū calorē sicut in estate: q: in estate directe nos aspicit: fortificaturq radius ei9 per radiū reflexum. Vñ licet tunc sol sit remotior a terra q in hyeme: dicitur tñ ad nos accedere: q: radij ei9 magis accedūt ad cenith capitis nostri et ad radiū ppendicularē qui est fortissimus in agēdo. Est aūt cenith pūctus i firmamēto directe suppositus capitibus nostris. Quāuis aūt luna moueat in epiciclo: nō tñ dicit stationaria vel retrograda propter velocitatem sui motus: propter quā qsi est insensibilis eius differētia in dictis pūctis epicicli. Ponit quoq quilibet planeta pter solem ad minus moueri qttuor motibus primo motu diurno ab oriente in occidente sup polos mundi. Secūdo ab occidente in orientē sup polos zodiaci: q motu mouet tota spera planete composita ex tribus ecentricis in centū annis gradu vno cōformiter motui firmamenti. Tertio mouet motu sui deferētis circa propriū centrū Quarto motu sui epicicli. Tribus aūt primis motibus mouetur sol et nō qrto cū careat epiciclo. Vltra vero motus pdictos dicit luna proprio motu moueri circa propriū centrū: quod babet inter concauū et connexum epicicli: q: illa macula que est in luna nunq apparet nobis mō opposito: ita scz vt illa ps macule q est inferius postea fit supius et econuerso. Et tñ si motu proprio inde moueret trāsponeret per motū epicicli: ita q ps inferior fieret superior et ecōuerso: et ē mot9 lune circa centrū suū ad ptē ɔtrariā mot9 epicicli i tali proportione q tum per motū epicicli illa macula trāsponeret tantū per motū lune proprium ad contrariū transpositio prohiberetur. ¶ Et si arguat per pbm dicentē in hoc secundo: q stelle nō mouent motibus proprijs: quia si essent ad hmōi motū abiles natura dedisset eis instrumēta apta ad motum: et adducit ad hoc expientiā de luna cuius facies nō mutatur sed sp est opposita nobis. Respondeo vno modo q argumentū pbi non probat nisi q stella non mouetur de vna parte orbis sui ad aliam grassiendo sicut gradiunt aīalia. Aliter dicit q .p. simpliciter fuit cōtrarie opinionis: nec videtur posuisse aliquē planetam moueri nisi per propriū motū spere sue: et per motum diurnum. Qd aūt arguit .p. de facie lune solutum est per illud quod dictum est de motu sui epicicli: et de motu lune circa propriū centrū. Causa aūt macule apparentis in luna dicit esse: q: illa pars lune non est ita disposita ad hoc q illuminet a sole sicut alie ptes lune propter nimiā eius densitatem. Que predicta sunt patent per figuram sequentem.

Primū mobile cuius motus diurnus est ꝑprius: q̄ ē cā vniformitatis ꝛ ꝑmanētie rerū: cōplet motū suū in viginti quattuor horis.
Orbis qui mouet motū accessus ꝛ recessus: applicat esse ad materiā: et motū suū cōplet in trigintasex millibus annis.
Celū stellatū ob motu suo est causa diuersitatis rerū in figuris: et complet motū suū supra polos zodiaci in centum annis vno gradu.
Orbis Saturni complens motum suum in triginta annis.
Orbis Iouis complens motum suum in duodecim annis.
Orbis Martis complet motum suum in duobus annis.
Orbis Solis complens motum suum in vno anno.
Orbis Veneris complens motum suum cum sole.
Orbis Mercurij complens motum suum in vno anno.
Orbis Lune complet motum suum in quolibet mense.
Ignis.
Aer.
Aqua.
Terra

Meridies progressiuus
Statio prima.
Directio.
Statio secūda
Juni us
can cer
aux
Julius
Leo
Ma ius
Gemini
directōaria
ep'ci cl'e
retro gd'
stationarius.
stationarius.
Aprilis
Thaurus
Augustus
Virgo
Centrum
deferētis
centrū
mūdi
September
Libra
Martius
Aries
Oriens.
Occidens.
Februarius
Pisces
October
Scorpius
oppositū augis
Januarius
Aquarius
Nouember
Sagittarius
December
Capricornus
Septētrio

Circa predicta notandū vt dicit phs: orbes quanto sunt supremo ppinquiores: tanto velocius mouetur motu primi mobilis ⁊ tardius motu ppio. Prima ps pz. Propinquiores primo orbi cū sint maiores: in equali tpe maiores circulos describunt motu primi mobilis: ergo velocius mouent. Secūda ps patz: qz Saturnus qui est ppinquior planeta primo mobili: non circuit zodiacum nisi in xxx. annis: cū tamen luna percurrat ipsuz infra mensez. Utriusqz ratio assignat: qa quanto aliquis orbis est supremo propinquior: tanto supremus in ipsuz magis influit: ergo ipsuz velocius mouet motu suo Per oppositum autē tardius mouetur motu suo qui est ab occidente in oriente cū sit quodāmodo ɔtrarius motui primi mobilis qui est ab oriente in occidentē. Ponit autē motus primi mobilis esse causa pmanentie et vniformitatis in istis inferioribus. Motus vero aliorum orbiuz sub zodiaco ponit causa difformitatis seu generationis et corruptiōis. ¶ Insup sciendū qz Aristot. in hoc li. innitēs astrologis sui tēpis: ponit solez imediate circa lunā. Cuius ratio assignat: qa si sol supponeret veneri ⁊ Mercurio: tūc causaret eclipsis solis ratōe veneris ⁊ mercurij sicut ratione lune: quod nunqz visuz est. Itē si sic: tūc ipsis directe suppositis soli supra visuz nostrū: deberēt ibi planete nobis paparere tenebrosi sm illaz superficiē que dirigit ad nos quēadmodū est de luna: quod tamen est falsuz. Ptolomeus tamen qui fuit magis expertus in talibus: ponit solē super hos duos planetas. Ad rōnē in oppositū dicit vno mō: qz venus ⁊ Mercurius sunt corpa subtiliora qz sit luna: et sic lumen cadens supra vnā supficiē diffunditur per totū vt sufficiat illuminare quālibet superficiez: ⁊ ideo nō impediunt lumen solis ne ad nos pertingat. Alio mō dicit qz isti planete sunt multo minores ⁊ multo distantiores qz sit luna: ⁊ ideo vmbra eorum nō potest causare eclipsim solis. Quia vero sol pcurrit zodiacū in. ccclxv. dieb9 ⁊ sex horis pter rē modicā: que quasi nullius est sensibilitatis: ideo semp in quarto anno ponit ann9 bisextil. Sex nāqz hore quater accepte faciūt vnā diē naturalē. Et quādo de illis sex horis res modica decēt: que dicit a quibusdā qrta pars hore: ab alijs vero cētesima ps diei: ideo sic ponēdo in centuz annis habetur vna dies superflua. Verbi gratia: ponamus qz i hac media nocte sol consūmauerit. ccclxv. dies et sex horas motu suo sub zodiaco: tunc redit ad eundē punctuz a quo mouit a principio anni ante mediā noctē per spaciū centesime partis diei: et sic infra centū annos sol per vnā diē ante mediā noctē signatū perficiet cursum suū veniendo de puncto ad punctū. Et sic cuz pertransierint mille quadringenti anni ⁊ plus a tēpore natiuitatis christi: retrocedunt solsticia per. xiiij. dies siue solsticiuz hyemale siue estiuale. Si igitur quando dominus natus est fuerit solsticiū hyemale: vt quidā volunt asserere: retrocessit tā ipsa dies natiuitatis qz etiā solsticiū: tunc existens per spaciū. xiiij. dierū: ⁊ sic si mūdus per longa tēporū curricula duraret: festa hyemalia venirent ad estatem. Hoc tū inconueniens posset euitari absqz motu kalendarij editione: si semp ī centū annis dimitteret vna dies bisextilis. ¶ Dicit etiā Aristot. vlterius motū celi esse regularē seu vniformē. Uocat autē motū regularē cuius non intenditur nec remittitur velocitas: sed semp est eque velox. Et loquit maxime de motu primi mobilis qui ē regularissimus: cū sit mēsura oīm aliorum motuū. Licet aūt in motibus aliorum orbiū appareat irregularitas pter pluralitatē motuū ipsis ɔuenientiū: tū sm veritatez nō ē ibi irregularitas: qz quilibet mot9 ptialis huiusmoi orbiū ē regularis. ¶ Deinde dicit Aristo. qz licet corpa celestia nō sint formaliter calida: sunt tamen virtualiter cum ex ipsorū motu ⁊ lumine causetur calor in istis inferioribus. Causa autē quare motus localis maxime primi mobilis ē generatiu9 caloris in istis inferioribus assignat: qz est prim9 motuū. Primū autē in vnoquoqz genere est causa illorum que sunt

illius generis: et sic est causa alterationis: que fit secundum quattuor qualitates primas quarum caliditas est perfectior: et ideo motus celi localis et alii motus locales virtute ipsius sunt generativi caloris in istis inferioribus. Secundum autem sanctum Bonaventuram. xiiij. dist. secundi sententiarum: motus et lumen corporum celestium non sunt sufficiens causa caloris: sed motus cum velocitate: et lumen cum radiorum multiplicatione: que maxime competunt soli. Quod videtur Aristoteles innuere circa principium secundi Metheo. Et vltra hoc sol de natura sua est virtualiter calidus: et ideo maxime generatur calor ex lumine solis: nec tamen est equalis calor hic inferius in nocte et in die: in hyeme et in estate. Sol namque duplicem habet ascensum: vnum per motum diurnum quo de mane ascendit et in nocte descendit. Et secundum hunc ascensum maior est calor de die quam de nocte. Aliquando vero habet ascensum per motum in zodiaco quo ascendit ad cenith nostri capitis: et secundum hoc maior est calor in estate quam in hyeme. Diffunditur quoque lux a sole in stellas. Est namque stella pars densior orbis secundum Commentatorem: et ob hoc conuenienter est lucis solaris susceptiua. Licet enim ad hoc quod aliquod corpus sit lucidum: lucisque conseruatiuum: exigatur quod non sit multum opacum et grossum. Unde luna non est lucis solaris conseruatiua: non tamen debet esse omnino peruium: sed oportet quod habeat quandam densitatem: vt lux in tali corpore sit bene vnita et compacta: propter quod aer qui est rarus non lucet. Omnia ergo astra celi lumen a sole recipiunt: quod potest a simili persuaderi. Sicut enim est in minori mundo: ita rationale est esse in maiori. sed in homine qui mundus minor dicitur (quia gerit similitudinem maioris mundi) cor ponitur in medio corporis: et est primum principium vite: a quo fit influxus vite aliis partibus corporis: ergo a simili sol qui est in medio planetarum erit primum et fontale principium luminis: et ab eo diffundit lumen in omnibus aliis astris: quod quidem vario modo recipiunt secundum diuersitatem natu re ipsorum. Quidam namque propter puritatem sue substantie lumen ita clarum recipiunt: vt nihil in eis obscuritatis remaneat: sicut patet in Joue. In quibusdam vero lumen declinat ad rubedinem: vt in Marte. In quibusdam ad albedinem: vt in Galacia: et ita diuersimode in diuersis recipitur secundum varias dispositiones ipsorum. Uidentur autem stelle fixe in firmamento scintillare: non propter motum ipsarum: sed propter tremorem et commotionem visus in ipsarum apprehensione ratione longinque distantie ipsarum: non sic de planetis qui sunt nobis propinquiores. ¶ Ostendit consequenter Aristoteles astra esse sperice figure. Et quia idem videtur esse iudicium de omnibus astris quo ad hoc: ideo istud declarat in luna. Quod enim luna sit sperice figure patet: quia crescit et decrescit secundum artuales proportiones. Cum enim luna soli directe coniungitur: totum eius superius emisperium est a sole illustratum: scilicet pars lune que est versus celum: et inferius totum obscurum remanet: scilicet pars lune que est versus terram. ¶ Deinde dum incipit a sole recedere: pars que primo a sole distat: incipit superius obscurari: et ex opposito inferius illustrari: quousque veniat ad quartam partem zodiaci: ad quam cum peruenerit, media pars inferioris emisperii est clara et alia obscura: et similiter de superiori emisperio. Ulterius ipsa magis recedente a sole maior pars inferioris emisperii illuminatur quousque sit immediate zodiaci opposita soli: et tunc dicitur plena: quia totum eius inferius emisperium est lucidum: superius vero obscurum: et deinde per aliam partem zodiaci incipit moueri iterum accedendo ad solem: et tunc emisperium inferius incipit obscurari: et superius illuminari secundum easdem portiones quibus illuminabatur inferius recedendo a sole. Predicta possunt faciliter intelligi attendendo ex his que predicta sunt de motu solis et lune ipsam lunam percurrere totum zodiacum sole existente in vno signo. ¶ Sciendum insuper quod in coniunctione solis et lune seu in nonilunio solet esse eclipsis solis: et hoc quando luna recto diametre inter nos et solem est interpo

sta. Tūc eñi nō valemus lumen solis in-tueri ꝑpter interpositionē lune que ē cor-pus opacū. Hoc aūt nō fit in qualibet con-iūctione: cū in quolibet nouilunio nō inē-ponatur recto diametro inter nos ⁊ solē. Ut eñi dictū est in p̄cedētibus: sol semper decurrit sub linea eclyptica: nō autē alij planete. Eclypsis aūt lune fit quādo luna opponit̄ soli: siue in plenilunio p̄ intrapo-sitionē diametralē terre inter solē ⁊ lunā. Tūc nāq̄ ꝑpter vmbrā tumor terre pri-uat̄ luna lumine suo quod habꝫ a sole: hoc autē nō fit in qualibet oppositione: cū nō semp in huiusmodi oppositiōe interpona-tur terra diametraliter inter solē ⁊ lunā. Ex p̄dictis patet quomodo corpa celestia mouent̄ circa terrā: que quidē in medio mundi s̄m Aristo᷑. naturaliter quiescit. Quod sic ꝓbat̄: Idē eñi motus est natu-ralis totius et partis: sed quelibet ps ter-re naturaliter fert̄ ad mediū vt docet ex-periētia: ergo tota terra naturaliter ē mo-bilis ad mediū. Sed oīe corpus natura-liter quiescit ī loco ad quē naturaliter fer-tur: ergo terra ī medio mūdi naturaliter quiescit. Est etiā terra naturaliter sperica quod patet: quia prius sol orit̄ his q̄ sunt in oriente q̄ his qui sunt in occidēte: ⁊ eti-am eis prius occidit. In oriente eñi existē-tes nō vident stellas que sunt in occidēte ⁊ hoc non est nisi ꝑpter tumorē terre. Li-cet q̄ sint in terra tumositates montiū et ꝯcauitates valliū: nō tamē impediūt rotū-ditatē terre nisi s̄m q̄d: cū sit modice quā-titatis per compationē ad totā terrā. Ter-ra itaq̄ est sperica: circa quā varie mouē-tur corpa celestia: que varietas seu diffor-mitas motuū est causa successionis generationis ⁊ corruptionis. Motus eñi diur-nus nō est causa huiusmodi varietatis: vt dicit Aristo. in fine. ij. de generatiōe: q̄a idē similiter se habens semp est natū face-re idē. Quod est intelligendū de agente naturali cuiusmodi sunt corpa celestia: et non de agente libere. Deus eñi imobilis manēs dat cūcta moueri. Ille ergo mot⁹ cū sit regularissimus ⁊ semper similiter se habens in se: ⁊ in ordine ad nos: nō ē cā suf-ficiēs varietatis gñatōis et corruptiōis: s̄ꝫ hec varietas causat̄ ex varietate accessus ⁊ recessus corpoꝝ celestiū in zodiaco et q̄ maxime solis. Unde ibi dicit Arist. q̄ la-tio seu motus est causa generationis ⁊ cor-ruptiōis: quia adducit ⁊ abducit generās scꝫ solem. Uidemus eñi sole accedente ad nos fieri generationes: ⁊ ipso recedēte fi-eri corruptiones.

Circa p̄dicta posset dubitari: an cessante motu corpoꝝ celesti-um cessaret omnis motus. Ad quod dicit̄ quidā q̄ sic: quia motus celi est prim⁹ mo-tuū. Deficiente aūt primo alicui⁹ ordinis deficiūt oīa posteriora. Sed ista opinio nō est vera. Dicere nāq̄ q̄ stāte celo, si ig-nis applicet̄ stuppe non poterit combure-re: est tanq̄ erroneū Parisius condemna-tū. ¶ Ad rationē in oppositū dico: q̄ mo-tus celi nō est primus s̄m causalitatē eēn-tialē: sed tñ s̄m quandā perfectionē que attendit̄ in velocitate ⁊ regularitate eius. Quod aūt est tñ sic primū: nō oportet q̄ illo destructo alia destruant̄.

Finitq̄ liber de celo et mun-do. De tercio autē ⁊ quarto libris agit̄ de elementis: nihil ad p̄sens de ipsis: satis eñi dicet̄ in sequentibus.

Sequitur liber primus de generatiōe et corruptiōe.

E generatõe aūt ꝛc. Hic incipit liber de generatiõe ꝛ corruptione: cui⁹ subiectū ē suba corpea inq̃tū habet in se pncipiū motus ad formā. Ad cuius euidentiā notandū: ꝙ licet mot⁹ large sūptus sit in quattuoꝛ generib⁹. s. substātia qualitate: quātitate ꝛ vbi: vt habeť in. v. phisicoꝝ: mot⁹ tñ ad formā nō pōt ee ĩ vbi: qꝛ p talē motū nō acquirit noua forma: sꝫ nou⁹ situs. Accipiendo ergo motū ad formā vt includit mutationē: hꝫ esse in trib⁹ generib⁹. s. substātia: ꝛ hic dicit generatō vel corruptio: ĩ quātitate: vt augmētatiō ꝛ diminutio: in qualitate vt alteratio. Cuꝫ ergo iste liber sit de omi motu ad formaꝫ: oportet ibi determiare nō solū de generatione: sed etiā de augmētatiõe ꝛ alteratiõne. Sed quia generatio inter ista ē principalioꝛ: augmētatio ꝯo ꝛ alteratio sūt quasi annexa: ideo iste liber intitulať de generatione. Diuidiť autē iste liber in tres ptes. In prima determinať de generatiōe ꝑm se ꝛ de eis annexis. In secunda ꝯo de natura generatoꝝ ꝛ corruptoꝝ. In tercia ꝯo de causis vniuersalib⁹ omniū generatoꝝ ꝛ corruptoꝝ. Prima pars continet totum libꝝ. Secūda incipit in pncipio secūdi libri. Tercia ꝯo circa finē secundi libri: ibi: Quia ꝯo quedam generalia ꝛc. Quantū ad pmū libꝝ pmo ponit Aristo. drñaꝫ inter generationē ꝛ alterationē: qꝛ ĩ alteratiõe manet idē subiectū simplr sub vtroqꝫ extremoꝝ: nō sic aūt ĩ generatiõe: sed totū mutať in totū.

Pro quo sciēdum ꝙ totū sumit ibi cathegoꝛematice: nō sincathegoꝛematice. Dicunť aūt dictiões cathegorematice que significāt rē vel dispositionē rei que subijcit vel pdicať in enūciatione: vt hō alb⁹ currit. Homo eñ significat reꝫ que subijcit: et albus significat dispositionē subiecti: ꝛ ly currit significat reꝫ q̃ pdicať. Dictiones aūt sincathegoꝛematice dicunť ille q̃ nō significāt rē vel dispositiõs rei: sed magis modū determinatū. Verbi grã: Omis hō currit: ly ois ē dictio sincathogoꝛematica: qꝛ nec significat rē nec dispositionē rei: sed magis determinat rē ipaꝫ: puta hoīem accipi distributiue, p omnibus suis partib⁹ subiectiuis. Ad, ppositū: totū acceptū sincathegoꝛematice determinat ipam rē accipi, p qualibet sui parte ꝛ sic capiēdo ĩ generatione sua cathegoꝛematice totū nō trāsit ĩ totū: qꝛ tūc esset sensus: ꝙ res ꝑm quālibet sui partē trāsiret ĩ quālibet partē alteri⁹ totius: vt si ex aere generet ignis: materia ꝛ forma aeris trāsiret in materiā ꝛ formaꝫ ignis: qđ est falsum. Materia eñ q̃ ē sub forma aeris non corrumpiť: sed in eodē instāti in q̃ corrumpiť forma aeris: inducit in eadē forma ignis. Totū aūt acceptū cathegoꝛematice: significat rē ↄstitutā ex ptib⁹: ꝛ sic cū ĩ generatione simpliciter fiat mutatio ĩ forma substātiali a qua est esse rei: ideo totū diciť trāsire in totū: qꝛ totū esse aeris in totū eē aque: vel ecōuerso. Nō sic aūt ĩ alteratõe qꝛ ibi nō fit mutatio ĩ forma subali: sꝫ tm̃ ĩ forma accidētali: vt qñ hō alb⁹ fit niger remanet ei⁹ forma subalis: ꝛ fit solū variatio in accidētib⁹. ¶ Deinde oñdit phs an sit dare gnātionē simplr vel tm̃ gnātioꝫ ꝑm quid. Ad cui⁹ euidentiā sciendū: qꝛ gnātio ē, pgressio a nō esse ad esse: ꝛ corruptō ab esse in nō esse. Dicit ꝙ ens simplr pōt dici tripliciter. Uno mō ens simplr dicit suba: ꝛ nō ens simpliciter diciť accidens. Accidētia eñ sunt entia in eo ꝙ entis: id est p cōpatione ad substantiā: vt habeť vij. meta. Secūdo mō ens simpliciter dr ens vniuersalit: nō ens aūt simplr dr nihil. Tercio mō ens simplr dr ens actu: ñ ens aūt simpliciter diciť ens in potentia ꝛ nō in actu: vt mã pma. Accipiendo ergo simplr pmo mō gnātio subalis est gnātio simplr: qꝛ ē, pgressio a non esse ad esse simpliciť: siue eē subale. Itē accipiēdo simplr tercio mō: generatio subal' dr gnātio simplr: qꝛ subiectū eius ē ens ĩ potētia ꝛ nō ĩ

actu scz materia pma. sz accipiēdo ens sim plicit' scdo mō nō ē aliq generatio simplr qz tūc aliqd generaret ex nihilo qd ē ptra omēs pbantes. ¶ Est ḡ duplex generatio scz substantialis q̄ dr generatio simplex et accidētalis que dicit generatio sm quid. ¶ Alteri⁹ mouet Aristo. aliud dubiū videlicet an sit eadē materia cōtrarioz. Ad qd rñdet q sic: qz cū cōtraria generent ex seinuicē vt ex aqua generat ignis: opoꝛz q sit vna eoz materia: ita q cū ex aq generat ignis et dsinit esse forma aque: et corrumpit eadē materia nūero q̄ erat sub forma aque in eodē instāti habet esse sub forma ignis: ita q corruptio vni⁹ ē generatio alteri⁹ et ecōuerso. ¶ Notādū tñ q sm Sco. di. xj. q̄rti sen̄. q lz sit eadē materia numero in generato et corrupto: non tñ in duob⁹ genitis simul existētib⁹. Alia ē em̄ materia nūero in te et alia in me: lz sit vni⁹ rōnis in te et in me. Et sic debet intelligi dictū phi. in hoc pmo q materia vt quid est oīno indistincta: quod est verum sm rationē: qz. s. est vni⁹ rōnis. ¶ Cōsequenter diffinit Aristo. alterationē dicēs q alteratio est mutatio a ptraria q̄litate i ptrariā q̄litatē: vt ab egritudīe i sanitatē etc.

Capitulum. II.

De augmentatiōe

Hic agit Aristo. de augmentatione et diminutiōe. Est aūt augmentatio pexistētis q̄ntitatis additamētū. Diminutio vo est pexistētis q̄ntitatis minoramentū. Dupliciter aūt potest sumi augmētatio scz large et stricte. Large em̄ semp cū q̄tum q̄nto addit augmētū efficitur: sm quē modū etiā inanimata crescūt. Augmentat em̄ paries cū lapis lapidi additur: pprie aūt augmētū sumit cū q̄libet ps aucti est aucta: vt cū p nutrimentuz ad singulas ptes alimentū trahit et sic conuenit solū animatis. ¶ Tria aūt requirunt ad augmētū pprie dictū. Primo q quelibet pars aucti sit aucta. Secūdo q mācat idem quod augeť. Et tertio q augmētuz habet fieri aliquo adueniente et diminutio aliquo recedēte. Ad euidentiā pmi ponit Aristo. quandā distinctionē de parte sm formā et sm materiā. ¶ Pro quo sciendum sm Sco. xxiiij. dis. q̄rti sen̄. q pars sm formā nō est ipsa forma: nec ps sm materiā est ipsa materia: sed vtraq ps est ps integralis totius et vere cōposita ex materia et forma. Vñ vocat Aristo. carnez sm materiā: nō aūt materiā carnis. Pars igitur sm speciē vel formaz ē: q̄ tante vtutis et q̄ntitatis ē q sibi possit cōpetere ppria actio: nō q̄dē vt supposito extra totū: sz sic ppria q nō tm̄ pcurrat ad actionē totius. Huiusmodi aūt ps pgrue dr ps sm formā qz forma dat esse et agere. Pars vo sm materiā dr: q̄ nō est tāte virtutis et quātitatis q possit habere actionē ppriā in toto: sed tm̄ pōt pcurrere ad actionē toti⁹: pōt em̄ dari ita modica caro q ei nō pōt compete re ppria actio. Et qd dictum est de carne: intelligendū est de oīb⁹ habētib⁹ formā in materia. Hec aūt distictio vt dicit Aristo. magis est euidens in manu et brachio et i alijs q̄ sunt dissimiliū ptium q̄ i carne vl osse vel in alijs q̄ sunt siliū ptiū: qd ex hoc ptz: Actio em̄ facit scire formā. Et qz actio manus et brachij et hmōi organorum quoz est mouere et agere aliq̄s actiōes extrinsecas ē magis nota q̄ actio carnis vel ossis quoz est cōuertere alimētuz et agere actiōes intrinsecas. Et iō in illis facili⁹ cognoscit ps sm formā vel materiā q̄ i istis. Dicunt aūt caro et ossa ptes similiū ptiū: qz q̄libet ps carnis est caro: et sic de alijs. Manus vo et brachiū dicunt ptes dissiliū ptiū: qz nō q̄libet man⁹ est man⁹: et sic de cōsimilib⁹. ¶ His pmissis pōt videri quō q̄libet ps aucti est aucta. In augmēto em̄ transmittit cibus ad singulas ptes mēbri nō ad singulas ptes q̄tūcunq minimas: sed ad tales ptes quib⁹ pōt reseruari virtus et actio couertēdi ad se trāsmissum alimentum. Tales aūt ptes sunt partes sm formam: ideo quelibet pars aucti ē aucta loquendo de partibus sm formam nō aūt sm materiam.

Secūdo ostēdit Aris.

Quō oportet manere id qd augetur: quia

videlicȝ manet idē q̄tū ad ptes ꝺm formā
non ꝺm materiā. Cui⁹ rō est: qꝛ ps ꝺm ma
teriā fluit. i. est ī ꝓpinqua dispositione ad
fluendū ꝓpt̄ defectū q̄ntitatis ꝟtutis per
quā in toto ꝯseruaret. Et qꝛ nō hȝ q̄ntitas
tē sufficientē vt ali⁊ ps ad sui ꝯseruationē
adgeneret: ꝑ oppositū est de parte ꝺm spe
ciē vel formā oppositis rōnib⁹. ¶ Tertio
ostēdit Aristo. quō adueniente aliq̄ fit au
gmentū dicēs ꝙ hoc est ꝑ cōuersionē cibi
in alitū. ¶ Cōsequēter cōparat augmētū
ad generatōeȝ dicēs: ꝙ si cib⁹ acciperet for
mā carnis ꝑ se existens tūc esset generatio
si aūt cōiunct⁹ mēbro tūc est augmētatio.
Et ponit exemplū: qꝛ ꝯtingit duobus mo
dis ex lignis facere ignem. Uno modo ꝙ
ad ignē existentē adiungant ligna: τ sic ē
augmētatio: qꝛ ille ignis auget. Sȝ si ipa
ligna ꝑ se incenderentur: esset generatio.
¶ Deinde cōparat augmētū ad nutritio
nē dicēs: ꝙ nutritio fit ꝑ adgenerationem
carnis ex cibo. Augmentū ꝟo ꝑ adgene
rationem carnis quante seu maioris. Assi
gnat aūt causam tam augmēti q̄ꝫ nutrimē
ti di. ꝙ causa hoꝝ ē natura aīalis ꝯuertēs
in se alimentū: qđ quidē inest toti aīali nō
ratiōe materie sed rōne forme. Scđm em̄
pħm in lib. ꝺ lōgitudine τ breuitate vite:
vita cōsistit ī calido τ humido: nō sic autē
ī frigido τ sicco: qꝛ frigidū τ siccū īmobili
tāt. Un̄ terra q̄ ē frigida τ sicca ē immobi
lis: vita ꝟo iudicat ꝑ sensū τ motū. Quia
aūt calor naturalis deficiēte humido nutri
mētali agit in humidū radicale seu natura
le ipm̄ ꝯsumēdo: in q̄ tn̄ est vt in subiecto:
ideo seipm̄ destruit: ꝓpter qđ deficit vita
q̄ in calido τ humido cōsistit. Necessariuȝ
est igit alimentū ad restaurationē deꝑdi
ti. Un̄ qn̄ natura plus pōt ꝯuertere q̄ꝫ sit
deꝑditio: nō tm̄ erit nutritio sed etiam au
gmētū. Qn̄ ꝟo nō pōt amplius ꝯuertere
q̄ꝫ sit deꝑditio: tūc deficit augmētū: τ tāta
finaliter ē debilitatio virtutis ꝙ aīal morit.
Sic em̄ imaginari debemus ꝙ ꝑ alimētū
semꝑ generat caro mixta τ īpura: τ ꝓpter
hmōi impuritatē ita debilitat virt⁹ ꝙ nō
pōt tātū ꝯuertere q̄nta sit deꝑditio: τ tunc
cessat tp̄e augmēti. Ad vltimū aūt tn̄ de
bilitat ꝙ nō pōt vlteri⁹ ꝯuertere: τ tūc de
ficit aīal τ morit. Exēpluȝ hui⁹ ptȝ ī aqua
mixta vino q̄ virtute vini in ipm̄ ꝯuertit:
reddit tn̄ ipm̄ impurū: et q̄nto plus appo
nitur tāto impuri⁹ reddit: ita ꝙ finaliter
virt⁹ deficit τ fit totū aquaticum.

Capitulum. III.

Quoniaȝ autē pri
mū oportet. Quia antiq̄ determi
nātes ꝺ generatione elemētorū
vtebant ꝯgregatiōe τ segregatione: et ita
mixtiōe τ tactu: qꝛ in ꝯgregatiōe est q̄daȝ
mixtio τ q̄dā tact⁹ reſuat: iđ Ari. ꝯñr de
termīat de istis. et ꝑmo de tactu: vñ dicit
pħs ꝙ tact⁹ pt̄ sum̄i dupliciꝷ. s. ꝓꝑe τ me
taphorice. Tact⁹ ꝓꝑe sumpt⁹ ē in hn̄tib⁹
positionē ī loco q̄ꝝ vltima sunt sil' actiuis
et passiuis adinuicē. Ad euidētiā āt tact⁹
metaphorice sumpti ponit quō mouens τ
agēs ꝯueniūt τ differūt. cōueniūt em̄: qꝛ si
cut ē dare mouēs motū τ mouēs īmobile:
sic ē dare agēs passuȝ τ agēs īpassuȝ. Dif
ferūt aūt: quia mouere ē in plus q̄ꝫ agere.
Omne em̄ agēs mouet sȝ nō omne mouēs a
git: sȝ tūc solū mouēs agit cū mobile patit
τ hoc passiōib⁹ ꝺm q̄s fit alteratio vt calo
re frigore τ hmōi. Un̄ angel⁹ mouēs celū
ꝓꝑe nō agit: qꝛ celū n̄ patit passiōes hmōi
¶ His ꝑmissis dicit ꝙ tact⁹ metaphoric⁹
sumit dupl'r: vl' qꝛ cā hui⁹ ē ī vtroqꝫ extre
moꝝ vel in altero tn̄. ¶ Pro q̄ sciendū ꝙ
sube sepate mouēt corꝑa celestia: corpora
ꝟo celestia mouēt hec īferiora: τ hec infe
riora mouēt seipsa adinuicē. Intelligētie
āt mouēt corꝑa celestia nō mote nec passe.
Corꝑa ꝟo celestia mouēt hec īferiora mo
ta sȝ nō passa. Hec āt īferiora mouēt seipa
adinuicē mota τ passa: iđ vt ītelligētie mo
uēt corꝑa celestia ē oīno tact⁹ metaphori
cus tā ex ꝑte tāgētis q̄ꝫ tacti: qꝛ nec intelli
gētie mouēdo ꝓꝑie agūt nec corpora cele
stia patiunt. Sȝ cū celestia mouēt hec infe
riora ē ibi tact⁹ metaphoric⁹: sȝ cā hui⁹ vi
det oriri ex altera ꝑte tn̄. Nā ex ꝑte hoꝝ
inferioꝝ bn̄ est apt⁹ natus reꝑiri tact⁹ ꝓ
prius: sȝ nō ex ꝑte celestiū qꝛ tāgūt īpassi
biliter. Cū ꝟo hec inferiora se tangāt ad

probat elementa manere virtualiter in mixto

I

inuicē est ōsno ibi tact⁹ ꝓprie: et agēdo re patiunt̄ ex eo ꝙ cōmunicāt in materia et habēt formas distinctas q̄ sunt capaces cōtrariaꝝ q̄litatū: vt caloris frigoris et hmōi cui huiusmodi nō sunt forme celestes: vt dictū est in pmo de celo, et mūdo. ¶ Deinde determinat Aristo. d̄ mixtione. d. ꝙ mixtio est miscibilium alteratoꝝ vnio. Dicuntur aūt miscibilia illa q̄ agūt et patiunt̄ adinuicem: cuiusmodi sunt elemēta q̄ pñt misceri et facere ex se vnum aliud: qm̄ quodlibz elementū est cōtrariū alteri. Est aūt ꝓprietas mixti ꝙ q̄libet ps mixti ē mixta: sicut q̄libet ps aque ē aq̄. ¶ Circa premissa pōt dubitari: Utrū elemēta maneāt in mixto fm substantiā. Ad qd̄ dicendum fm doc. subti. di. xv. scdi sen̄. ꝙ elemēta nō manēt in mixto fm substantiā: siue remissam vt dicit cōmētator: siue nō remissam vt dicit Auicen̄. Qd̄ ꝓbat̄ sic: qz forma elementaris est nata cōstituere cū materia suppositū p se subsistēs in genere substātie. Si igit̄ ē ibi forma aque ꝓficiēs materiā cōpositū ex materia et forma ē p se subsistēs: et sicut est de forma et materia aque: sil̄r est de alijs tribus: et ꝑter mixtū essent q̄ttuor supposita subsistētia: qd̄ videt̄ incōueniēs. Itez formā ignis ꝯsequit̄ q̄ntitas et sil̄r formam aque: sed nō pōt eadē q̄ntitas duoꝝ esse subiectoꝝ: ꝗ vel duo corpa erūt simul: vel nō q̄libet ps mixti erit mixta. ¶ Dico ꝗ ꝙ forma elemēti et forma mixti nō cōpatiuntur se simul. Un̄ sicut est impossibile q̄n ex aq̄ fit ignis materiā ꝑfici sil̄ forma aqua et forma ignis: sic hic ꝓbat̄: qz cū mixtum generet̄ ex elemento vel elemētis et corrūpatur in illa: talis erit incōpossibilitas inter formā elementi et formā mixti sicut int̄ terminū a quo et ad quē generatiōis eiusdem. ¶ Quō elemēta manent in mixto. Dico ꝙ sicut licet medium dicat̄ componi ex extremis: vt rubeum ex albo et nigro: tamen ista compositio non est nisi conuenientia quedam: qz nullus ponit quin qualitates medie sint simplices. Unde propter istā cōuenietiā naturalē medij cum extremis q̄ nō est extremi ad extremū dicuntur extrema esse et manere in medio. Et non dicit̄ ꝙ extremum sit in extremo: sic in mixto dicunt̄ manere forme elementoꝝ ꝓpt̄ naturalem conuenientiā que est forma mixti cum elementis vel cum elementoꝝ formis: que conuenientia non est vni⁹ elemēti ad aliud. Itē Aristo. vult ꝙ forma generiti mixti est actualior et perfectior forma elementi: ita ꝙ forma elementi inferior et potentialior est. Et ideo dicunt̄ elementa manere virtualiter sicut i perfecta: et inferiora manent in supioribus: in quib⁹ nō manēt nisi virtualiter. Un̄ Aristo. postq̄ dicit ꝙ elementa manent in mixto subdit: saluatur em̄ virtus eorum. ¶ Dico ergo ꝙ elementa nō manent i mixto fm substātiam. Nec oportet dicere ꝙ plus maneāt in mixto q̄ extrema maneant in qualitate media: vel sicut sensitiua et vegetatiua manent in intellectiua. ¶ Sed cōtra predicta arguit̄. Nam sicut dictum est prius mixtio est miscibilium alteratoꝝ vnio: ex q̄ sumitur duplex argumētū: nā dicit alteratorū nō corruptoꝝ: ꝗ si miscibilia nō corrumpunt̄ manēt fm substantiā. ¶ Dicit etiaz ꝙ est vnio. vnio aūt nō est corruptoꝝ sed entiū: igit̄ cū mixtio sit vnio miscibiliū: miscibilia manēt fm substantiā. ¶ Itē qualitas elemēti non ē sine elemēto: sed q̄litas elementi apparet in mixto: ergo ibi est elementum. ꝓbatio maioris. iij. de aīa. Humiditas aq̄ non ē sine aq̄. ¶ Itē pmo celi et mūdi mixtum mouet̄ fm naturā elemēti ꝑdominātis: ꝗ si effect⁹ ē: ꝗ causa ē: ꝗ si graue actu mouet̄ deorsuz ē ibi t̄ra actualiter. ¶ Itē. v. meta. Elementuz est ex q̄ res cōponit̄: et est immanēs: ꝗ substantia elementi manet. ¶ Ad ista dicendū et primo ad primū cum dicit̄ ꝙ mixtio est vnio alteratorū. Dico ꝙ si mixtio accipiatur ꝓ vltimo instanti generationis in quo miscibilia corrumpuntur q̄tuz ad suas formas tunc mixtio est miscibiliū prius alteratorū vnio. Unio inq̄ā in vno effectu communi in quo sicut in virtute saluatur virt⁹ eorum fm Aristo. vnd̄ quia miscibilia oportet prius alterari anteq̄ vniantur in vno effectu non propter hoc oportet concludi ꝙ maneant in isto effectu: cum mixtio etiā

ſit generatio q̄dam ſm̄ Ariſto. nõ accipit
hic vnio ꝓprie. vnde quia ibi cõtinentur
virtualiter vt dictũ eſt ⁊ ſm̄ cõuenientiã:
ideo ibi dicunt̄ vniri. ¶ Ad aliud cũ dici
tur ꝙ qualitates elementoꝝ non ſunt ſine
elemẽto. Dico ꝙ non ſunt ibi qualitates
elemẽtoꝝ ſed cõſimiles eis. vnde ibi ẽ con
uenientia qualitatis naturalis elemẽti cũ
q̄litate mixti. In mixto em̄ animato eſt ca
lor alius q̄ꝫ in igne: licet ſint ſiles in aliq̄.
Calor em̄ ignis alterat ad ignẽ: et ali⁹ ad
carnẽ ⁊ nõ ad ignẽ. Unde q̄litas mixti eſt
ꝑfectior q̄ꝫ q̄litas elemẽti. ¶ Ad aliud de
q̄litate ꝑdominãte. Dico ꝙ ꝑdominiũ il-
lud ẽ cõuenientia i iſta q̄litate q̄ eſt ꝓncipiũ
motus localis: vt mouẽdi deorſum eſt gra-
uitatis ꝓncipiũ: ⁊ ſic oĩa mixta habẽt q̄li-
tatẽ talẽ que magis cõuenit cũ terra q̄ꝫ cũ
alio elemẽto: vnde ſi elemẽta eſſent actu i
mixto cum nõ eſſent ibi ſine ſuis qualitati
bus: magis eſſet ibi motus violent⁹ q̄ꝫtuꝫ
ad tria elemẽta q̄ꝫ naturalis. ¶ Ad vlti-
mũ dico ꝙ illa diffinitio elementi cõuenit
ſolũ materie prime: nam iſta manet in re q̄
ex ea cõponit̄ ⁊c. Explicit primus.

Incipit ſecundus liber de generatione.

E mix
tiõe ⁊c. Poſt q̄ꝫ
pħs in primo li-
bro determina-
uit de corrupti-
one ⁊ generatio
ne: hic ꝯħr de-
terminat de ipſis
corpib⁹ nãliter
generatis ⁊ corruptis. ſ. de q̄ttuor elemẽ-
tis. Ponit aũt diſtinctionẽ eoꝝ ſm̄ q̄druplicẽ
cõbinationẽ q̄ttuor q̄litatũ ꝓmaꝝ tã-
gibiliũ q̄ ſunt caliditas: frigiditas: humi-
ditas ⁊ ſiccitas. Iſte em̄ q̄ttuor q̄litates fa
ciũt ſex cõbinatiões: q̄ꝝ q̄ttuor ſunt cõpoſ
ſibiles: due vo incõpoſſibiles: ſcꝫ calidum
frigidũ humidũ ⁊ ſiccũ: q̄re ex illis cõbina-
tionibus duab⁹ nullũ elementũ eſt. con-
traria em̄ in eodẽ eſſe ſimul impoſſibile ẽ.
Secundũ ergo quattuor cõbinationes cõ
poſſibiles ſumunt̄ q̄ttuor elementa. ignis
em̄ eſt calidus ⁊ ſiccus. aer humidus ⁊ ca
lidus. aqua frigida ẽ humida: terra frigi-
da ⁊ ſicca. Dicunt̄ aũt ille q̄litates ꝓme q̄ꝛ
non fluunt ab alijs: ſed oẽs alie q̄litates
ſiue ꝯtrarietates fluũt ab iſtis: ſeu ad eas
reducunt̄. Iſte autẽ qualitates nõ depen-
dent abinuicẽ. Caliditas enim nõ depen-
det a ſiccitate nec econuerſo: ⁊ ſic de frigi-
ditate ⁊ humiditate. Secundarie autem
qualitates ſunt que dependent ab iſtis. ſ.
durum ⁊ molle: aſperum ⁊ lene: album et
nigrũ: ⁊ ſic de alijs. ¶ Calidũ vero ſic dif
finitur a pħo. Calidũ ẽ cõgregatiuũ omo-
genioꝝ ⁊ diſgregatiuũ etherogenioꝝ. Et
dicunt̄ omogenia ab omos qḋ eſt vnum ⁊
genus. Inde omogenia dicunt̄ que ſunt
eiuſdeꝫ generis vel nature. Etherogenia
dicunt̄ ab etheros quod eſt variuꝫ. Unde
etherogenia q̄ſi varij generis. ¶ Ad eui
dentiam autẽ huius ſciendum ꝙ calidum
rarefacit ⁊ rarefaciẽdo q̄cquid eſt ibi ſub-
tile eleuat̄ ⁊ euaporat: ideo dicit̄ diſgrega
re etherogenia q̄ꝛ groſſa ⁊ grauia relinq̄t
deorſum: leuia aũt ⁊ ſubtilia facit aſcende-
re ſurſum. Et quia calor cõiũgit leuia le-
uibus ⁊ groſſa relinquit cuꝫ groſſis: ideo
habet congregare omogenia. Unde vide
mus in eſtate ꝙ caro caleſit et rareſit: po-
riqꝫ aperiũtur: ⁊ humiditas naturalis in-
de exit. Frigidum autem eſt congregati-
uum omogenioꝝ ⁊ etherogenioꝝ. Frigi
dum enim cõſtipat ⁊ conſtringit: ⁊ iõ non
ſeparat ſubtilia a groſſis ſed coagulat ca
ſimul. Unde videmus ꝙ in hyeme ꝯſtrin
gitur caro ita ꝙ humiditas naturalis nõ
exit: ⁊ inde eſt ꝙ celerior ẽ digeſtio i hye
me q̄ꝫ in eſtate. ¶ Non computata auteꝫ
digeſtione cibi in ore ponitur triplex di-
geſtio. Prima eſt qua cibus digerit̄ i ſto-
macho. Secunda eſt in epate: ⁊ ibi gene-
rant̄ humores. deinde humores deriuan
tur ad mẽbra et ibi digeritur cibus. Ter
tia digeſtione et per nutritiuam cõuertit̄
pars in ſubſtantiam corporis ad conſerua

tionem individui: et alia reponitur ad cõservationẽ speciei: ita q nutritiva preparat et disponit materiam generative. Efficitur enĩ semen ex superfluo tertie digestionis: vt patz p phm .v. de animalibus. Et huius signũ est: qz multa et supflua comestio augmentat materiam spermatis ꝛ excitat generativã. Nota autẽ q calidũ per accidens habet frigefacere: et frigidũ calefacere. verbi gratia: adveniente calore aperiuntur pori: et humores naturales exalant: ita q corpus interius frigescit. Similiter frigus cõstringit corpus ꝛ retinet humores intus q corpus efficitur calidum. Humidũ vero est quod est male terminabile termino proprio: bene aũt terminabile termino alieno. Vñ patz q aer est humidior q̃ aqua: qz magis fluxibilis. Siccũ est qd est bene terminabile termino proprio: male autẽ termino alieno sicut terra lapis et hmõi. ¶ Et sciendũ q prout dicit Ari. predictarũ qlitatũ due sunt active scz calidũ ꝛ frigidũ: ꝛ due passive scz humidũ et siccũ: que due dicuntur passive: qz nõ sũt adeo vehemẽtis actionis sicut alie due: hoc tamẽ nõ obstãte sunt active: alioqn nõ cõtingeret ex terra generari aquã: nec econverso nisi inter siccitatẽ terre ꝛ humiditatez aq̃ esset actio ꝛ passio. Illa enĩ elemẽta cõveniũt in frigiditate. Similiter alie due scz calidũ ꝛ frigidum dicuntur active: nõ q omnino nõ sint passive: sed q sunt minus passive q̃ humidũ ꝛ siccũ: alioqn ex aqua nõ fieret aer: q̃ cõveniũt in humido: nec ex terra ignis que conveniũt in sicco. In generatiõe aũt elemẽtorum ex vno pugillo terre fiunt decẽ aque: et ex vna aqua decem aeris: ꝛ ex vno aeris decem ignis. Cuius ratio est: qz aqua in decuplo rarior est terra: et aer aqua: et ignis aere. ¶ Dicit consequẽter Aristo. q in elemẽtis habentibus simbolum .i. cõvenientiã in aliqua qualitate facilior est trãsitus. ꝛ ratio ẽ: qz facilius est trãmutare vnum q̃ multa. Vñ si ex igne fiat aer: eorum trãsmutatio erit facilior qz cõveniunt in vna q̃litate scz caliditate: ꝛ ideo si humiditas aeris dominetur siccitati ignis: statim ignis efficitur aer. Ubi nota q licet q̃litas simbola vtpote caliditas ignis nõ corrũpatur p caliditatẽ aeris cũ non contrarientur: corrumpitur tamen p accidens ad corruptionẽ sui subiecti. ¶ Sciendum insup q cognito q ignis excedit in caliditate: statim possumus cognoscere q̃ qualitates primo conveniũt elementis aliis. Cum enim aer sit calidus ꝛ humidus caliditas nõ primo cõvenit ei qz primo est posita cõvenire igni. cõveniat ergo ei primo humiditas: quo scito cognoscimus q̃ qualitas cõveniat primo aque. nam nõ humiditas cũ cõveniat primo aeri: frigiditas ergo ei primo cõveniet. Sic frigiditas nõ cõveniet primo terre: qz cõvenit aque: g̃ erit terra primo sicca. Et notanduz q licet humiditas aque sit magis cõpacta propter frigiditatẽ ꝛ densitatez materie q̃ sit humiditas aeris: ꝛ ideo magis humectet: tñ nõ est ille proprius effectus humiditatis: sed proprius eius effectus est fluere ꝛ esse ꝛ male terminatum termino proprio ꝛ bene termino alieno: ꝛ hec magis cõveniũt aeri. ¶ Deinde sciendũ q triplex est interstitiũ aeris seu regio aeris: scz superior regio que ex vicinitate ad ignẽ a phis estus appellatur: ꝛ media zona vel regio que vocatur locus frigoris: et inferior pars aeris prope terram habens aliquid caloris ꝛ aliquid frigoris. Superior aũt pars pura ẽ ꝛ rara propter vicinitatem ignis: calida q3 vehemẽter. Inferior aũt pars q̃ est circa terram habet frigus ex se propter aquam ꝛ terram: calida autem est ex repercussione seu reflexione: aut etiã refractione radiorũ ad solidã planiciem terre et aque: et efficitur illa nõ inflãmans sed quasi vaporem sui natura quidem prohibens: vt non comburatur vel incẽdatur. Reflexiõe aũt radiorũ evocata spirat ex se vaporẽ. regio aũt aeris p eque distantiam quidem ab his duabus sumpta frigida est valde propter causam oppositã: cum nõ habeat calorez ex vicino igne: nec ex radiorum reflexione eo q radij non reflectuntur ad trãsparẽs perviũ ꝛ diaphonũ: sed tñ ad solidũ planũ. Ex vaporibus igitur elevatis ab aqua vel a terra causantur in istis regiõibus aeris pluvie: vẽti: tonitrua:

comete: et cetere impressiões: sm q vapores eleuati sunt calidi vel frigidi; subtiles vel grossi sm q alias varietates vaporum eorumq variam eleuationem: vt multipliciter Aristo. ostēdit i libro metheoro rum.

Capitulum. II.

Quia vo. Hic. p. determinat consequenter de causa generatiōis et corruptiōis efficiētu dicens: q hmōi causa est motus solis in circulo obliquo. Videmus em q sole ad nos accedente fit generatio hoc inferiorum eo vo recedēte corruptio. De influxibus vero syderum circa hec inferiora: et de iudicijs astrologorum super his dicit doc. subtilis. xiiij. di. scd̄i sen. q stelle agūt in elementa ad eorum generationem et alterationem. Accedente em sole cum alijs stellis calidis ad centrū alicuius regiōis elemēta superiora scz ignis: et aer augmentatur: et inferiora scz aqua et terra minuunt: et in illa conuertunt: et econuerso eo recedente et accedentibus stellis frigidis vt saturno: accidit generatio elementorū terre et aque. Si dicatur q tunc spera aque erit aliquādo maior: aliquando minor. Dico q sicut accedente planeta puta sole ad centrum vnius regionis p accessum eius generatur ibi plus de igne et minuitur d aqua ita per eius recessum ab alia regiōe generatur plus pportionabiliter de elemētis frigidis et minuit de calidis: et sic seruatur equalitas q ad totū. Habēt etiā actionē super mixta impfecta: vt impssiones q generant in aere vt comete rc. Nam materia eorū que est vapor nō eleuatur ad locū generationis istarum nisi p calorem incorporatum in illis virtute alicuius stelle. Silr habēt actionem circa mixta pfecta vt metalla que in quibusdā regionibus generātur ex cōstellatiōe habēt respectū ad generatiōnē istā. Nam terra nō est causa huius diuersitatis. Item super animata alterando corpora ad qualitates conuenientē vel disconuenientē anie pficienti corpus: et sic agunt ad generatiōnē et corruptionem et sensus deordinationem: et p cōsequēs pūt habere aliquā actionē in intellectum: quia si deordinabit sensus in actu suo p consequens deordinabit intellectus: vt ptz in freneticis et lunaticis: et quo ad hoc pūt esse causa deordinationis in volūtate. Possunt em appetitū sensitiuum alterare vt magis inclinet ad hoc vel illō q ad aliud. Quia et in viatore inclinat volūtas ad psequendū qd est appositū sm appetitū sensitiuum: ideo hoc mō inclinant voluntatē: nō tamē necessitant: q: pōt cōtraire p liberum arbitrium. ¶ Patet ex his q astronomi possunt pronosticare de morib hominū sm cōstellatiōes natiuitatū et sepe sm veritatem: q: sensus et cogitatio hoim pnt sunt ad malū licet nō semp pter libertatē voluntatis. In multis etiā errant et q ad hec et alia ab eis pnosticata: q: nesciunt pfecte qualitates et vires celorum et astrorum cōcurrentiū ad tales effect. effectus em vnius stelle pōt impediri p aliam eis ignotā rc.

Explicit scd̄s liber de generatione et corruptione.

Incipit. I. liber metheororum.

E pri mio rc. Incipit liber metheororū in q agit de impressionibus factis i elemētis ex alteratione qualitatū primarū cuiusmodi sunt comete: grādines: pluuie: vēti: et hmōi: et sic tractat de elemētis inqtum sunt i via ad tales mixtiōes imperfectas. Vn corpus simplex inqtū habet in se principiū mot ad formā mixti impfecti ponit hic subiectū. Hec aūt scia vocat metheorologica a meta qd ē trās et theoron qd ē cernere vel speculari: et logos qd ē sermo: qsi sermo de sursum apparētibus. s. in supma media seu infima regione aeris. Vndē qnis alique impressiones infra terram ge

nerenꝰ: quia tamen ipressiones que superius generanꝰ sunt nobis magis note et apparētes: ideo ab hm̄oi denominatur liber iste. ¶ Sciendū est ꝙ impressio potest sumi dupliciter. Uno modo ꝓprie: alio modo similitudinarie. Sumitꝰ autē impressio ꝓprie ꝑ vestigio relicto in aliquo corpore molli facto ab aliquo duro: sicut impressio sigilli in cera. Similitudinarie autē sumitur ꝑ aliquo effectu facto ꝛ derelicto ī elementis ex alteratione qualitatū primarū: et sic sumitur in ꝓposito. Causa vero efficiens hm̄oi impressionū sunt corpora celestia: quorū influxu oīs virtus naturalis huius inferioris mundi sensibilis ex quattuor elementis cōpositi gubernatur: vt declaratū extitit in fine libri secūdi de generatione. Quod ꝓbat Aristoꝰ. quia omne variabile reducitur ad aliquod inuariabile sicut in causā eius. Sed motus corporū īferiorꝝ est variabilis: cū illa quādoqꝫ sint ꝛ quādoqꝫ nō sint: ergo reducitꝰ in motū corporꝝ celestiū que sunt incorruptibilia ꝛ quorꝝ motus semꝑ continuatꝰ. Est autē terra modice quātitatis respectu celi cū sit minor q̄busdā astris: vt dicit Aristo. astrologorꝝ dictis adherendo. Circūdat vero aqua terrā sperice: dempta quadā ꝑte terre q̄ discooꝑta est ꝓpter inhabitationē hoīm: vt dictū est in p̄cedentibꝰ. Quod autē inter terrā ꝛ celū sit ponendꝰ ignis: ꝛ hoc in cōcauo orbis lune ꝓbatꝰ: qz videmꝰ ignē naturaliter moueri sursū: tendēdo ad locū suū naturalē. Licet autē videatꝰ a nobis ignis in materia aliena: puta aerea vel terrea: nō tn̄ in materia ꝓpter eius raritatē. Quod etiā inter terrā ꝛ celū nō sit tm̄ ignis probatꝰ: quia cū terra sit modice quantitatis ꝛ quasi nullius in ordine ad celū: si totū illud spaciū esset repletū igne: sequeretꝰ ꝙ ignis cū sit maxime actiuus: tandē conuerteret totā terrā ī sui naturā. Ponitꝰ ergo aer in ꝯcauo ignis. Cuiꝰ assignat Aristo. triplicē regionē. s. infimā: mediā ꝛ supremā: vt de q̄ dictū est ī fine li. de generatione. Media ergo regio ē frigidissima nō solū priuatiue ꝓpter defectū reflexiōis radiorū solariū ꝛ distantiā eius ab igne et a celo: sed etiā positiue ex influxu aliqꝝ planetaꝝ frigefactaꝝ: qui vbi deficiunt radij solares in virtute calefactiua: generāt frigiditatē cuiꝰ illa regio est capax. Frigiditas quoqꝫ illius regionis patet ex hoc: ꝙ ī summitate quorundā montiū illā regionē attingentiū ꝑ totū annū seruantur niues. In suprema autē regione ꝓpter sui calorē vehementē: nō valēt venti vel nubes generari. Itaqꝫ ex vaporibꝰ ab aqua ꝛ a terra virtute corporꝝ celestiū eleuatis: generantꝰ metheorologice īpressiones. Hec enī duo elementa sunt magis materialia: ꝛ ideo sunt exalabilia. Licet autē oīs fumus a terra vel aqua eleuatus large possit dici exalatio aut vapor: ꝓprie tamen fumus terrestris dicitꝰ exalatio: ꝛ fumus aqueus dicitꝰ vapor. Unde dicit phus: ꝙ vaporꝝ natura est humidū ꝛ calidū: exalationes autē calidū ꝛ siccū. Vapor enī humiditatem habet ab aqua: ꝛ calorē incorporatū virtute corporū celestiū: ꝛ est in potentia aer. Sic exalatio siccitatē habet a terra: et calorē a corporibus celestibꝰ: ꝛ est in potentia ignis. Ipsa enī corpora celestia (vt dicit Aristo.) licet nō sint formaliter calida causant tamē motu suo calorē in istis inferioribus: et q̄ maxime sol. Quod probat Aristo. Quia ad hoc ꝙ corpꝰ celeste motu suo sit causa caloris in istis inferioribꝰ: oportet ꝙ velociter moueatur: ꝛ ꝙ nō longe sit. Hec autē sufficiēter reperiuntꝰ in sole: ꝛ ideo sol est maxime causa caloris: nō sic de alijs stellis. Licet enī astra fixa in firmamento velociter moueantꝰ motu primi mobilis: longe tamen distant a nobis. Luna vero licet sit ꝓpinquior sole: tamen tarde mouetur motu scilꝫ primi mobilis: vt dictū est in secūdo libro de celo ꝛ mundo. Licet igitur motu aliorū astrorū a sole causetur calor in istis inferioribus: non tamen ita intensus sicut causatꝰ a sole. Ultra etiā predicta sol habet specialem influxum caloris de sua natura: sicut dicūt quidā ꝙ alique stelle frigide sunt de natura sua virtualiter: vt Saturnus est frigidus ꝛ siccus: que sunt qualitates contrarie calido ꝛ humido in quibus consistit vita: et

ideo est mo tferus. Jupiter vo econtra ē calidus ⁊ humidus: ⁊ sic eius malicia3 tē perat: Mars aūt calidus ⁊ sicc⁹. ¶ Consequenter dicit Aristo. ꝙ signū ꝙ corpora celestia nō sunt formaliter calida est: qꝛ sol qui maxime videt calidus esse: non apparet esse igneus sed alb⁹. ¶ Circa predicta sciendū: ꝙ calor ꝑ accidēs potest causari a frigore ⁊ ecōuerso. Anū enī contrariū fortificat ꝑ antipistasim siue per iuxta positionē alterius: quod ꝓbat: quia vnū contrariū naturaliter fugit reliquū: et ei resistit: ergo quādo iuxta vnū contrariu3 ponit aliud ipsu3 circūdans: sequit ꝙ aliud se vnit ⁊ resistit ei: ⁊ ꝑ consequēs vniendo se fortificat: quia virtus vnita fortior est seipsa dispsa. Et hac de causa frigidiores sunt concauitates terre in estate ꝙ in hyeme: quia frigiditas terre vt resistat calori circūdanti: se recolligit ⁊ vnit ad intra: ⁊ vniendo se fortificat. Dicit autē antiparistasis ab anti quod ē contra: ⁊ para quod ē iuxta: ⁊ thesis positio: quasi iuxta positio contrariorū. ¶ Si arguatur ꝙ vnū contrariū est corruptiuū alterius: ergo nō est eius fortificatiuū. Respō. ꝙ contrariū iuxta positū alteri potest dupliciter se habere ad ipm. Uno modo vt circundans ipsu3 tm̄: ⁊ tūc ipsum fortificat vt dictū est. Alio modo vt penetrans: quando sc3 tante virtutis est ꝙ pōt ipsu3 penetrare vsqꝫ in pfundu3: ⁊ ipm destruere et toto: ⁊ sic vnū ɔtrariū est corruptiuū alterius: nō aūt primo modo.

Capitulum. II.

His autē determinatis ⁊c. Hic determinat Arist. de impssionib⁹ ignitis cuiusmodi sunt flāme apparētes in aere ⁊ sydera decurrentia ⁊ dali seu ticiones. Circa q̄d notādū ꝙ materia impssionū ignitarū est duplex. s. ꝓpinqua ⁊ remota. Remota ē corpus siccū terrestre: habens aliquid de humido aereo pingui ac de facili inflāmabili. Uidemus nāqꝫ oleū ī quo humidū aereum dominat de facili inflāmari. Materia vo ꝓpinqua est exalatio calida ⁊ sicca siccitate opposita humiditati aquose: ⁊ dicit ypecauma ab yper quod est sup ⁊ cauma quod est incendiū: quia est valde inflāmabilis. Causa vo efficiens est duplex. s. remota et ꝓpinqua. Remota est sol et corpora celestia exalationē subtiliantia ⁊ eleuantia. Propinqua autē est calidum inflāmans exalationē eleuatā ⁊ subtiliatā: vel etiā frigidū fortificans calidū exalās per antiparistasi3: cuiusmodi est frigiditas aeris coagulantis vel nubis aquose. In tali autē exalatione aliquādo est caliditas debilis: ⁊ sic eleuatur tm̄ ad infimā regionē aeris. Aliquando vo mediocris: ⁊ sic eleuat vsqꝫ ad media3. Aliquādo autē excellens: ⁊ sic eleuatur vsqꝫ ad supremā. Cu3 enī siccū bene retineat ⁊ non humidū: exalatio que est sicca caliditatē fortius retinet: ⁊ ꝑ consequens leuitatē: vt ascendat versus supremā regionē aeris. Uapor autē cū sit humidus de facili amittit calorē: ⁊ ideo nō ascendit vltra mediā regionem que est frigida. Unde fm diuersa3 dispositionē exalationis ī caliditate ⁊ frigiditate: raritate ⁊ densitate: grauitate ⁊ leuitate contingit diuersitas locoꝝ ⁊ figuraru3 in huiusmodi impressionibus ignitis. Uerbi gratia. Si exalatio habet plus d̄ grosso ꝙ de subtili: tūc quādo inflāmat: apparet ꝑ modū columne piramidalis. Si vo exalatio sit equaliter subtilis in omnibus partib⁹ suis: habeatqꝫ longitudinē ⁊ latitudinē: videt flāma accensa veluti ī area ardenti. Si autē ptes exalationis fuerint multipliciter dispse fm longitudine3: latitudinē et profunditate3: videntur sydera volātia. Et si globus vn⁹ exalatiōis incendat: et ipo cōsumpto alter alteri inflāmet: tunc videt impressio per modū ignis saltantis de priori loco ad posteriorem: et dicunt capre saltātes: que ab Aristo. dicunt eges. Si vo vna pars exalatiōis sit subtilis et de facili inflāmabilis: alia autē nō ꝓpter frigiditatē ⁊ humiditatē aqueā ad quā declinat: tūc apparet vt ticia: que dicit impressio ꝑ modum ligni extincti in aquis fumigatis post extinctionē. Mouē

tur quoq; exalationes ignite ſm ꝓpriam
naturā ſurſum: quia calidū naturaliter tē
dit ſurſuȝ: vt dicit Ariſto. Aliquando au
tē ꝑ accidens tendūt deorſuȝ a contrario
ꝓpellente. Cū eñ exalatio in nube frigi-
da includitur ꝑ antiparistaſim inflāmat:
ꝛ inflāmata a frigiditate ꝯtraria deorſuȝ
ꝓpellit ad modū ſyderis de ſurſuȝ caden
tis. Aliquādo aūt mouent lateraliter ꝓ-
pter grauitatē ꝟtutū mouentiū. Nā exa
latio quia leuis eſt ꝛ calida nitit aſcende-
re: ſed quādoq; impedit a ꝯtrario, ſuperi
us exiſtente: ideo mouet nāliter: ꝛ ſic ap-
parent in aere ſydera volātia ꝛ diſcurren
tia: que quia ſunt ꝓpe nos: apparēt veloci
us moueri ſyderib⁹ que ſunt in celo: licet
non ita ſit ſm rei veritatē. Fiunt etiā ma
xime in autumno. Nā in hyeme exalatio
nes nimis habent de humido aqueo: ideo
non ſunt ita inflāmabiles. Non etiā fiunt
ita cōmuniter in vere: qꝛ nimis ſapit natu
rā hyemis: nec etiā ita cōmuniter fiunt in
eſtate ꝓpter nimiā ſiccitateȝ ꝛ caliditatē.
¶ Deinde agit Ariſtot. de quibuſdā fan
taſmatibus apparentib⁹ de nocte ſerenita
te aeris exiſtēte: qñ .ſ. nō ſunt nubes in ae
re que dicunt hiatus: vorag nes ꝛ ſangui
nei colores: qꝛ eñ hec habēt ꝓ materia in
qua apparent exalationē calidā ꝛ ſiccaȝ:
ideo de his hic determinabit phs. ¶ Ad
cu⁹ euidentiā ſciendum: ꝙ vt habet in li
bro de ſenſu et ſenſato: Color eſt extremi-
tas ꝑſpicui in corꝑe terminato. Pro quo
ſciendū: ꝙ quoddā eſt ꝑſpicuuȝ totaliter
luce repletū ſicut ſol. Aliud eſt ꝑſpicuum
quod nō habet lucē in actu: ſed ē ſuſcepti-
uū lumis ſm totū .ſ. in extremo ꝛ ꝓfundo
ꝛ hec dicunt peruia trāſparētia ꝛ diapha
na: cuiuſmodi ſunt corꝑa celeſtia: dempt;
corꝑibus aſtroꝝ: aere ꝛ alijs que penetrā
tur a viſu. Aliud eſt ꝑſpicuū quod tñ re-
cipit lumen in ſuperficie: nec pōt a viſu pe
netrari: ſed terminat viſuȝ: ꝛ ſic corporuȝ
quedā ſunt lucida: quedā trāſparentia: et
quedā opaca vel terminata: que oīa q̄ȝ
ammodo ſunt ꝑſpicua. In diffinitiōe itaq;
coloris ſumit ꝑſpicuuȝ tercio mō: ꝛ co
lor dicit extremitas ꝑſpicui: qꝛ .ſ. eſt lux ī
extremitate ꝑſpicui ānſati ꝑ opacitatē et
groſſicieȝ. Eſt nāq; color lux obūbrata ex
cōmixtiōe corꝑis opaci. Cauſat aūt effecti
ue ex actiōe qualitatū elemētariuȝ ſm va
riā elemētoꝝ cōmixtionē. Qñ ḡ i tali cō-
mixtione plurimū dñat lux: tūc cauſat al-
bedo: quādo aūt dominat opacū cauſat ni
gredo: que minus habet de luce inter ali
os colores ſicut albedo plus habet: vnde
ſunt duo extrema in genere coloruȝ. Sic
etiā cauſant colores medij: ſm ꝙ plus vł
min⁹ lux dominat opaco: vel opacū luci: ſi
cut in colore rubeo plus domiat lux opa-
co q̄ȝ in viridi: licet ibi ſit min⁹ de luce q̄ȝ ī
colore albo. ponit āt rubedo mediū int̄ al
bedinē ꝛ nigredinē ꝑ eq̄ diſtātiā ab vtro
q; extremo. Sed inter rubeū ꝛ albū ſunt
colores alij: quoꝝ quidā magis declinant
ad albedinē: vt color qui dicit flauus vel
glaucus: cuiuſmodi eſt color folioꝝ cadē-
tiū in hyeme: ꝛ ali⁹ magis ad rubedinem
puta color croce⁹. Silr inter rubeū et ni-
grū ponuntur alij colores: videlicet pur
pureus vel coccineus: qui magis declināt
ad rubedinē: ꝛ viridis q̄ magis decliat ad
nigredinē. Ad has aūt ſeptē ſpēs coloris
pñt alij colores reduci ſm variā ipſorum
participationē ſeu cōuenientiā: vt color a-
zureus ſeu celeſtis qui dicitur indic⁹: aut
blauius qui magis cōuenit cū nigredine
q̄ȝ cuȝ viridi: ꝛ ſic de alijs. ¶ Ex his pōt
patere quomō colores nubiū cauſant. Co
lor eñ albus in nube cauſat ex adiūctiōe
luminis cū nube multe diaphanitatis ꝛ ra
ritatis. Color eñ niger ex adiunctiōe lu-
minis cū nube multe denſitatis. Medij
autē colores cauſant ſm variā iſtoruȝ cō-
mixtionē: vt patet ex ꝑcedētibus. ¶ His
premiſſis ſciendum: ꝙ de die per caloreȝ
ſolis eleuatur exalatio calida ꝛ ſicca: q̄ fri
giditate noctis ſuperuenientē aere exiſtēte
ſereno ſurſum congregatur ꝛ condenſat:
quandoq; magis in vna parte q̄ȝ in alia.
Qñq; ergo cōtingit ꝙ extremitas rarior
eſt q̄ȝ mediū: ꝛ penetrabilior a lumine ali
cui⁹ aſtri incidētis ſuꝑ hmōi exalationeȝ:
ꝛ pars media eſt groſſa ꝛ compreſſa: et ſic
parum a lumine penetrabilis: tunc extre

mitas apparet alba: et mediū apparet nigrū. Et quia nigrū minus mouet visum q̄ albū vel lucidum: ideo pars media nobis distantior apparet q̄ partes extremales: et sic apparet quasi quedā fenestra in celo seu profunditas: que cū parua apparet dicitur hiatus: quando vero magna dicitur barathrus seu vorago. Huius simile apparet in castris a longe visis: in quibus propter alicuius interpositionē nigre partis inter duas albas apparent quandoq; alique fenestre: licet ibi nō sint. Sanguinei autem colores causantur a lumine astri transeunte per exalationē opacā calidā et siccā propter noctis frigiditatē compactam et constrictā. Ut enī dictū est: quando lucidum nō simpliciter dominatur super opacum: nec econtra causantur colores medij secundum variam ipsorū cōmixtionē: sic albū vel lucidū visum per nigrū apparet rubeum: vt patet de sole in ortu et occasu: qui apparet rubeus ratione vaporū ascendentiū. Cum enī species vtriusq; venerit per idē medium ad oculū sensus: non iudicat de extremis sed de medio colore: alias oporteret q; eidē corpori attribueret contraria. Non apparent autē hec de die: quia sol suo calore sufficit dissoluere materiā impressionis. Et licet sint in aere: apparent tamen esse in celo: quia visus nō percipit distantiā que est inter exalationē et celū. Quando etiā apparent impressiones ignite: aliquando audiunt parui soni: quia tunc viget multitudo exalationū calidarum et siccarū: quarū quedā includunt in terra: alie in corporibus mortuorum: que petentes exitum quādo exeunt per vias strictas cū quodam impetu: ideo causant sonos. Et inde est q; sepe audiunt in cemiterijs: quia ibi ē materia apta inflāmari. i. fumus pinguis eleuatus a cadaueribus.

Capitulum. III.

De cometis. Post q̄ prius determinauit de impressionibus ignitis cito transeuntibus: consequēter determinat de impressionibus diu permanētibus: et primo de cometa. Circa quod fuit opinio quorundā ponentiū cometā esse vnū planetarū. Alij vero ponebant cometā esse simphasim seu coniunctionē stellarū errantiū siue planetarum que quādoq; prope inuicē veniūt: apparet esse vna stella: que videt habere comā propter augmentū luminis ex appropinquatione illarū stellarū. Istas opiniones improbat Aristo. quia omnes stelle erratice mouent sub zodiaco: sed multi comete apparuerunt vltra pdictū circulū: ergo cometa nō est vnus planetarum. Itē ante bellū Achaie visus fuit magnus cometa non multū minor sole: cuius cauda protendebatur vltra partē terciā celi: sed talis cometa non potuisset apparere ex coniūctione omniū planetarum. Cometa ergo nō est aliquis planetarum: sed est de natura elemētari: cū generet ex terrestri exalatione calida et sicca. Cuius signū est: quia cōmuniter tempore generationis comete fiunt magni vēti. Et hoc est signū q; eleuantur multe exalationes calide et sicce: inter quas quedā nō sunt bene inflāmabiles: ideo nō possūt ascendere per mediā regionē aeris: sed reuerberantur et conuertuntur in ventos.

¶ Est igitur cometa exalatio terrestris calida et sicca: grossa: pinguis et viscosa: cuius partes abinuicē contacent: eleuata vsq; ad supremā regionē aeris: vbi propter vicinitatē ignis et materie dispositionē inflāmatur: ad quā inflāmationem quādoq; facit astrū sub quo eleuatur: que quidē est diuturne permanentie propter dispositionem materie que nō cito consumitur cum sit viscosa et compacta: et etiā propter continuam eleuationē materie que additur precedenti virtute aliquorū astrorum sub quibus generatur cometa. ¶ Notandum autē q; cometa diuersimode nominatur secundum variā figurā exalationis. Quandoq; enī exalatio ē circularis figure: grossior ī medio et subtilior in extremitatibus circumquaq;. Ideo in medio inflāmationem habet obscurā: in extremis vero clariorē: et tūc apparet ad modū vnius stelle vndiq; habentis comam: et proprie vocatur stella comata. Quandoq; vero exalatio protē

ditur in longum: et tunc apparet habere caudam: ꝛ dicitur caudata stella. Quando- ꝙ autem inferius exalatio habet partes quasi discõtinuatas subtiles et lucidas: ꝛ tunc vocatur stella barbata. Habet etiaꝫ cometa varios colores ſm diuersam dispositionẽ materie ſm ſubtile ꝛ grossuꝫ. Naꝫ quãdo materia est subtilis et bene inflãmabilis apparet esse albus: ꝛ quando est mediocris grossa: apparet rubeus ꝛ intensus. Sed quãdo est multuꝫ grossa: aliqualiter extinguitur incensio propter grossiciẽ: ꝛ tũc apparet niger ꝛ fumigans. Mouetur vero cometa non solum ab oriente in occidẽtẽ sequendo motũ celi: sed etiam sub zodiaco ad motuꝫ planete sub quo generatur ¶ Scd̃m enim Damascenũ ꝛ ſm astrologos: Cometa est signũ mortis regũ ꝛ principũ: super quo sunt varie doctorum opiniones. Quidam enim innitentes verbis Damasceni dicunt: ꝙ Cometa vt significat morteꝫ regis non sit naturaliter sed diuino iussu. Mors autẽ regis hoc signo pnunciatur. Tum quia est persona cõmunis. Tum quia ex hoc frequenter potest oriri perturbatio regni. Et huius opinionis est sanctus Bonauẽtura. Alij autẽ magis viam phisicã tenentes dicunt: ꝙ cum Cometa sit impressio calida ꝛ sicca: significat ꝛ causat nõ per se sed per accidẽs mortalitatẽ prouenientẽ ex infirmitatibus calidis ꝛ siccis: quia vehemens ꝛ distemperata siccitas consueta est preuenire et concomitari comete generationẽ. Et quia vt plurimuꝫ diuites nutriuntur calidis ꝛ siccis: ideo illo tẽpore multi diuites moriuntur: inter quos mors regũ ꝛ principuꝫ est magis notabilis: plusqꝫ plangitur ꝛ publicatur: ꝛ ideo signare dicitur mortẽ regũ et principũ. Alij vero dicũt ꝙ tẽpore generationis comete viget in hominibus colera ratione caliditatis ꝛ siccitatis a corporibus celestibus causata. Acuties autẽ colere incitat homines ad rixas: iurgia et bella. Et quia sepe homines inclinationes suas sequuntur: ideo cometa est signũ bellorũ: in quibus sepe principes cadunt: ꝛ sic significat mortẽ principũ. Patet ex predictis ꝙ impressiones quidẽ syderũ disponunt quodammodo ad diuersitatẽ morũ: inquantuꝫ anima sepe sequitur passiones corporis: ꝛ sic disponũt contingẽter: nõ tamen necessario: vt dictũ fuit in fine libri de generatione. Unde dicit Ptolomeus maximus astronomus: ꝙ vir sapiens dominabitur astris. Fuit tamẽ opinio quorundã mathematicorum: ꝙ ex vi positionis syderuꝫ necessario causatur in hominibus diuersitas morũ: ita ꝙ talis est quisqꝫ in moribus qualeꝫ esse fecit dispositio syderum in qua est conceptus vel natus: ꝛ istã vim vocauerunt nomine fati. Sed hec opinio nõ ẽ tm̃ falsa: sed etiã heretica. Cum enim tollat libertatẽ arbitrij tollit ꝛ meritũ: ꝛ per consequẽs tollit premiũ. Unde fatum ſm istam acceptionẽ nihil est: vt dicit Gregorius in omelia Epiphanie. Alio modo potest dici fatum dispositio seu ordinatio causarum secundarũ ad pducendũ effectus diuinitus puisos: ꝛ hoc mõ fatuꝫ est vere aliquid. Prouidẽtia enim diuina p causas medias exequitur suos effectus. Pot ḡ ipsa effectuũ ordinatio dupliciter cõsiderari. Uno mõ ſm ꝙ est in deo: ꝛ sic dicitur puidẽtia. Alio mõ ſm ꝙ ẽ ĩ causis medijs ordinatis a deo ad effectus pducendos ꝛ sic habet rationẽ fati. Et hoc mõ Boecius loquẽs de fato in libro de consolatõe phie dicit: ꝙ fatũ est rebus mobilibus inherens dispositio: per quã prouidẽtia diuina suis queqꝫ nectit ordinibus. Sed tamẽ sancti doctores hoc nomine vti recusauerunt ppter illos qui illud ad vim positionis syderũ retorquebant. Unde Augus. in li. v. ciui. dei dicit: Si ppterea quisqꝫ res humanas fato tribuit: quia ipsaꝫ dei volũtatẽ vel dispositionẽ fatũ vocat: sententiã teneat ꝛ linguã corrigat.

Capitulum. IIII.

Qualiter autem. Hic determinat Aristo. de galacia. Ubi sciendũ ꝙ galacia ẽ quidã circulus lacteus siue albus apparẽs ĩ celo transiẽs a pedibus geminorum p principiũ sagittarij: ꝛ iterum rediẽs in signũ geminorum. Circa quod fuit opinio Democriti et Ana-

ragore dicentiū galaciā esse lumia astroꝝ quorundā congregata. Imaginabant̄ au tē astra habere ꝓp̄riū lumē aliud a lumie solis:sed non apparet nisi extra radios so lis.qz maius lumen obfuscat min⁹. Quia ergo vmbra terre d̄ nocte impedit lumen solis ne ꝑtingat ad astra in huiusmodi cir culo existentia:ideo lucent ꝓprio lumine. Hanc opinionē improbat phs p̄mo:quia si appareret illo mō galacia:tūc ad motuȝ solis necesse esset eā variari. Cōsequēs ē falsuȝ:cū galacia semp appareat sub eisdē stellis. Probat̄ ꝯsequentia:quia ad motū solis fit mot⁹ vmbre. Secūdo:qz f̄m theo reumata seu considerationes astrologorū sol est maior tota terra:ꝛ insup multo ma ior distātia astrorū fixorū a terra q̄ solis. Quanto aūt corpus luminosuȝ est maius ꝛ opacū min⁹:tanto vmbra ab eis causata terminat̄ citius: ergo conus vmbre terre ꝑtingere nō potest ad astra fixa: quare ne cesse est solē semp oīa astra illuminare. Ponit̄ autē alius modus generatiōis ga lacie a phō in noua trāslatiōe:vbi dicit q̄ ꝑ calorē solis ꝛ alioꝝ astroꝝ eleuant̄ mul te exalationes calide ꝛ sicce:que ꝑ v̄tutē stellaꝝ speradicaꝝ .i. spissim sparsarū ele uant̄ vsq̄ supremā regionē aeris sub illis stellis speradicis. In quibus quidem exa lationibus consistentibus seu congrega tis aut condensatis recepto lumine illorū astrorū apparet magna claritas et albedo que vocatur galacia.seu via lactea. Sed hec opinio nō tenet̄ cōmuniter. Si enim galacia esset de natura elementari nō sem per maneret:sed de facili corrumperet̄: si cut patet de alijs exalationib⁹. Uidemus eñ galaciā semp manere:ergo non est de natura elemētari. Item si esset de natura elementari:appareret difformiter in alio ꝛ alio tpe f̄m vnā ꝛ eandē ptē:quod nun q̄ videmus. Probat̄ ꝯsequētia: quia quā doq̄ eleuat̄ maior exalatio et qñq̄ minor f̄m maiorē vel minorē dispositionē corpo rū inferioꝝ. Dicit̄ autē aliter f̄m Aristo. in antiqua trāslatione .s. q̄ galacia est de natura celesti. Pro quo sciēdū q̄ sicut ha betur in libro de celo ꝛ mūdo:stella ē den

sior ps orbis. Quia ergo in loco genera tionis galacie sunt plurima astra que dicū tur speradica:vt dictū ē:ꝛ illa ps celi stel lati est spissior ceteris paribus:adeo ma gis sufficit retinere lumen solis ꝛ astroruȝ ibideȝ spissim seminatoꝝ :ꝛ sic apparet la ctea ꝛ alba ꝓpter magnā claritateȝ eius. Apparent auteȝ in galacia duo circuli al bi:qui non sunt vbiq̄ coniuncti nec vbiq̄ sepati. Duplicātur nāq̄ circuli f̄m q̄ du plicant̄ astra speradica. ¶ Sed quid dice mus ad Aristo.in noua trāslatione. Re spondetur q̄ fuit viciū trāslatoris qui fu it de illa opinione. ¶ Ex predictis a qui busdā infertur q̄ celū stellatuȝ est a nobis visibile in parte nō stellata: cuȝ galacia q̄ est in celo a nobis videat̄ in qua sunt mul te partes nō stellate. Uñ dicit̄ a quibusdā q̄ illud quod iudicat se hō videre in par te celi nō stellata: est aliquid simile colori existens in parte nō stellata vel in celo cri stallino:quod quidē causat̄ ex naturali lu ce ipsi⁹ celi:ꝛ lumie qd̄ recipit a sole ꝛ stel lis. Pars eñ illa nō est tāte densitatis q̄ in ea possit aggregari lumen sicut aggre gat̄ in parte stellata: nec est tāte raritatis sicut pur⁹ aer vel purus ignis. Uñ magis potest esse aliqualis aggregatio luminis in ea q̄ in puro aere vel in puro igne:ꝛ iō pars celi nō stellata vel ip̄m celū cristalli nū magis potest terminare visum q̄ pur⁹ aer vel purus ignis. ¶ Sed contra hanc opinionē arguit sic Auicēna .vj. naturali um:ꝛ dicit q̄ corp⁹ simplex trāslucēs non est visibile vllo modo:sed celū in pte non stellata est corpus simplex translucēs: qa mediantib⁹ speris planetaꝝ vident̄ stelle fixe:ergo celū nō est a nobis vllo modo vi sibile in parte nō stellata. ¶ Itē Auicēna eodeȝ li. dicit :q̄ visibile ex sua essentia ꝓ hibet videri id quod est post ip̄m : sed ps celi nō stellata non prohibet videri id qd̄ post ipsuȝ est:ergo nō est visibilis vllo mō ¶ Item spera octaua nō magis recipit d̄ die lumen solis q̄ de nocte. Sol enim exi stens in emisperio cōtraposito emisperio nostro:nō magis distat a medietate octa ue spere que est super emisperiū nostrū q̄

existens in oriēte distet a parte octaue spere que est in occidente: ergo si partez celi nō stellatā viderem⁹ de die: equaliter eaz videremus de nocte. Cū ergo illud quod vulg⁹ dicit celū nō appareat nobis equaliter de nocte sicut de die: vt docet experientia: videtur ꝙ ſm rei veritatē illud nō est celū quod vulgus dicit se videre. Jdō est alia opinio ponēs ꝙ sicut nō videmus aerem purū nec ignez purum ꝓpter raritatē ipsorū: sic non videmus aliquid de tota essentia quinta nisi stellas: quia quanto corpora sunt superiora tāto sunt nobiliora: ⁊ quanto nobiliora tanto rariora. Jllud ergo quod videmus est quoddaz confusum resultans quantū ad apparentiā visus nostri ex aere et igne ⁊ celo. Sicut si acciperemus plura corpa quorum quodlibet esset ita tenue ꝙ neutrū eorū ꝑ se sufficeret ad terminandū visuz nostrū a remotis: ⁊ plura simul sufficerent si ordinarentur: ita ꝙ vnū esset ante aliud: magna distātia inter ea existēte: visus a remot' aspiciēs iudicaret vnum visibile esse: quia nō apprehenderet distinctionē inter ea: ⁊ appareret sibi quoddaz confusum ex illis: et hoc manifestaret si visui a remotis obijcerentur multi parietes vitrei: vn⁹ ante alium diuersimode lumē participātes. Sed siue videamus siue non quod dicit ista opinio: quedā falsa supponunt in ea. Sol em̄ est nobilior inter planetas: ⁊ tamen supra ipsum sunt Mars: Jupiter ⁊ Saturnus: ⁊ sic nō semꝑ corpa superiora sunt nobiliora. Nec etiā rariora semꝑ sunt nobiliora cū pars celi nō stellata sit rarior parte celi stellata: nō tamen nobilior. ¶ Ad argumenta respondeo. Ad primū cum dicit ꝙ corp⁹ translucēs nō est visibile vllo modo dico ꝙ illud est verū corpus translucens qd rez que est post ipm nō prohibet videri: nec facit ipsam minus clare videri: qd dico ꝓpter vitrum cristallinuz: ⁊ similia: que ⁊ si non prohibeant rem que est post ipa: videri tamen faciunt ipsam min⁹ clare videri; nisi quādoqꝫ ꝑ accidēs inquantū ꝓpē fractionē radiorū res apparet maior que videtur mediante cristallo. Pur⁹ vo aer ⁊ ignis purus ⁊ septē spere planetaꝝ excepta parte stellata sunt corpora ita ꝑfecte translucētia ꝙ ī nullo diminuit claritatem visionis: ⁊ de talibus corporibus transluecentibus verbū Auicenne intelligendū est. Octaua autē spera in parte nō stellata vel ipsum celū cristallinū non ita translucent: nec tāte sunt raritatis: ⁊ ideo aliquo modo possunt terminare visum: sicut cristallus clarissima ⁊ vitrum lucidissimū visum termināt. ¶ Ad secundū quando dicit: ꝙ ps celi nō stellata nō ꝓhibꝫ videre illud quod ē post ipm. Dico ꝙ licet hoc sit veꝝ de speris planetaꝝ: tamē īcertum est de spera octaua ⁊ celo cristallino. Vn̄ Ricb. xiiij. di. scdi sen. dicit ꝙ ipē credit si celū empireū esset terminatiuū visus nostri inq̄tū est ex pte sua ꝙ ꝓhiberet videri a nobis ꝓpter octauā sperā vel celuz cristallinuz: vel si totaliter nō ꝓhiberent tamen ꝓpter ipsa minus clare videretur. ¶ Ad terciū dico ꝙ causa quare celū minus clare videt a nobis de nocte q̄ de die est: qꝛ mediū. s. aer nō est ita illuminatū d nocte sicut de die.

Capitulum. V.

DE loco aūt positione se. Postq̄ Arist. determinauit de impssiōib⁹ ignitis: hic ꝯsequēter determiāt d impssionib⁹ humidis quaꝝ. s. materia ē vapor calid⁹ ⁊ humid⁹ hūiditate aquea. Et pmo detmiāt d pluuia: q̄ quidē sic generat: Per calorē nāqꝫ solis a corpib⁹ aqueis eleuat vapor calid⁹ ⁊ humid⁹ vsqꝫ ad mediā regionē aeris: vbi ꝓpter frigiditatē loci ꝯdēsat ⁊ ꝯuertit in nubē: deinde ī aquā descēdētē ꝑ guttulas q̄ quidē qn̄qꝫ sunt grossiores ⁊ qn̄qꝫ minores ſm diuersā dispositionē materie ⁊ medie regionis aeris. Huiōi autez guttule si ꝯtinue cadāt dicunt pluuie: si autem non continue dicunt ꝑsecades: id est guttatiz cadentes. Est etiā pluuia quādoqꝫ dulcis: qn̄qꝫ amara: qꝛ qn̄qꝫ cuz vapore cōmiscet humidū aereū quod est causa dulcedinis quandoqꝫ vo cōmiscet exalatio terrestris adusta que causat amaritudinez. Et inde

est q quedā pluuia apparet rubicunda et turbida: qa talis exalatio adusta τ nigra cōmixta aque albe videt rubea: sicut albū visum per nigruȝ apparet rubeū: sicut dictū est in precedentibus. Cuȝ pluuia quādoqȝ cadūt ranūcule τ vermes: quia quādoqȝ cū vapore aqueo eleuatur exalatio viscosa: que p virtutē solis τ aliorū astrorum trāsmutari potest ad formā viuētis. ¶ Et sciēdū q differūt nubes τ caligo: quia nubes est vapor condensat⁹ que est in propinqua dispositiōe ad pluuie generatiōē. Sȝ caligo est qua nubes sterilis ex qua nō est nata generari pluuia. Est eī illa materia que sursuȝ relinquit post generationē pluuie. Ponunt aūt multa signa pluuie: quorū vnū ē humectatio parietū: quia pluuia non tm̄ generatur ex vapore: sed etiam ex aere ꝯuerso ad aquā: vñ quia tpe generationis pluuie viget virtus potens conuertere vaporē in aquā: aer tangens lapides frigidos in aquā conuertit. Secunduȝ signū est matutina rubedo solis. Sol enim apparet rubeus ꝓpter vapores aquosos ascendētes inter solē τ aspectū nostruȝ: quibus vū coniungit lumen solis efficit colorem rubeū: sicut apparet in flāma lignoꝝ viridiuȝ que apparet rubea ratione fumi ascendētis. Rubedo autē serotina ē signū serenitatis. Tum quia causatur ex adustione caloris solis diei ꝓcedentis. Tū quia post diē sequitur nox in qua deficit calor: nō amplius eleuans caliginē ad mediā regionē aeris in qua pluuia generat. Terciū signū est cantus ranaꝝ. Quartum signū est: quia pulices τ musce fortius pungunt. Sentiūt nāqȝ animalia ex instinctu nature tēporis perturbationē τ mutationē. ¶ Deinde determinat Aristo. de rore τ pruina: que in hoc conueniūt q generant ex vapore subtili habēte debilē calorem p calorē solis tendentis ad occasuȝ a corpib⁹ humidis eleuato ad infimā regionē aeris: que superueniente frigiditate noctis ꝯuertit in rorē vel pruinā ſm variaȝ frigiditatē tpis τ loci. Si eñ sit frigus tēperatū: cuiusmodi est in vere τ autumno talis vapor ꝯuertit in aquā descendenteȝ p guttulas adherētes herbis: τ sic generat ros. Si vō sit frigiditas intēsa: vt in hyeme: talis vapor ingrossat τ congelat: τ descendēs adheret pilis aīaliū τ folijs arboꝝ: τ sic generat pruina. Generat autē ista in infima regione aeris: qȝ talis vapor habet debilē calorē: vt dictū ē: τ ideo adueniēte pauca frigiditate statim inspissat τ descēdit. Hinc est q in montib⁹ altis nō inuenit ros neqȝ pruina. E cōuerso autē vapor ex quo generat pluuia altius eleuat: qȝ maiorē habȝ calorē. Generant etiam tm̄ tpe trāquillo: qȝ magis venti flantes statim illā materiā dissoluūt. ¶ Cōsequēter agit Ari. de generatiōe niuis: vbi sciendū q p calorem solis eleuat vapor calid⁹ τ humid⁹ vsqȝ ad mediā regioneȝ aeris: qui ꝓpter vehementē frigiditatē loci τ temporis condensat in nubem: τ nubes congelat in niuē. Unde sicut pruina generat ex vapore cōgelato ī infima regione aeris: sic nix generat in media regione ex nube cōgelata: vt dicit Arist. sed differūt p multū τ paucuȝ. Generat eñ nix ex vapore ꝑ̄fiori cui īmixta ē exalatō terrestris viscosa τ pinguis. Et hinc est q nix apparet mollis: indeqȝ blada nutriunt. Est autē nix alba rōne vehementis frigiditatis Q aūt nix generet in media regione aeris signū est: quia in mōtib⁹ hāc regioneȝ attingētib⁹ niues ꝑpetuo ꝯseruant. ¶ Ulteri⁹ Aristo. tractat de generatiōe grādinis: q̄ quidē sic generat. Per caloreȝ eñ solis τ alioꝝ astroꝝ a corpib⁹ hūidis eleuat vapor calid⁹ τ humid⁹ vsqȝ ad mediā regionē aeris: vbi ꝓpter frigiditatē loci ꝯuertit in nubē: τ nubes in aquā descensdentē p guttulas frigidas: que cadēdo p infimā regionē aeris calidā infrigidātur p antiparistasim: τ cōgelant ad modū lapidis cristalli. Exemplū hui⁹ ponit Aristo. ī locis subterraneis: que sunt frigida ī estate rōne caloris circūstātis. Dicit etiam q ad celeritatē coagulatiōis seu ꝯgelatiōis multū ꝯfert ꝑexistēs calefactio vaporū ex quo generant ille gutte. Qñ eñ aliqd calefit rarefit: τ p hoc sit frigidū: magis pōt ipm ad intra penetrare: τ cui⁹ et

fortius infrigidare. Signū aūt q grando congelat in infima regione aeris est: q2 in montibus mediā regionem attingentib9 nō apparent grandines sicut niues. ¶ Fiunt q3 grandines minus in estate q in vere aut in autumno. q2 calor in estate est penetrās et nō circūstans: et sic nō fit ibi antiparistasis sicut in vere τ autumno: in q̄bus īfima regio ē tēperate calida. In hyeme aūt minus fiunt q in estate: q2 calor ē nimis debilis ad cōgelandū p antip ristasim. Apparēt quoq3 in grandinib9 figure hominū et porcoꝝ ſm diuersitatem cōstellationū. ¶ Deinde agit Aristo. de generatione fluuioꝝ τ fontiū dicens q sicut ex vaporibus sursum eleuatis generātur nubes ex aqua p infrigidationē generant primo parue guttule que in vnum venientes faciunt multitudinē aque pluuialis. Item similiter ex aere in visceribus terre incluso ꝓpter frigiditatem lateꝝ terre inspissato: et ex vaporib9 in viscerib9 terre inclusus generantur multe guttule aque: que in locum vnū ꝯfluentes causant originē fontiū a quib9 fluuij emanāt. Et hoc declarat p duo signa. Primū est de fossorib9 terre ad faciendū puteos qui nō reperiūt aqua3 in vnū ventrem cōgregatam: sed eam vidēt guttatim p diuersos poros terre descēdere ac si terra sudaret. Secundū signū est: q2 ex montib9 maximi 3 oriunt maximi fluuij: vt ꝓbat Aristo. in multis mōtibus et fluuijs in textu nominatis. In montibus etiā oriunt multi fontes: τ hoꝝ ratio ē: q2 loca montana sunt multū spongiosa τ porosa: τ ibi sunt plures cōcauitates in quibus multū includit de aere et q̄ multe aque generant. Licet aūt aque pluuiales faciant ad augmētū fontiū τ fluuioꝝ: non tñ sunt causa sufficiens generatiōis τ cōtinuitatis ipsorum. ¶ Ad euidentiam predictorum sciendum q licet fluuij possint modo predicto generari: fuerunt tamen plures producti in creatione mundi. Ut enim habetur in libro Geñ. a paradiso voluptatꝭ q̄tuor fluuij in principio productionis rerū egrediebantur. Quoꝝ vnus circuit totā terram ethiopie. Alij duo per varias mūdi prouincias diffundunt: τ sic posset dici de pluribus alijs fluuijs hincinde p mundum diffusis. Multa etiā vel oīa flumina egrediunt a mari. Iuxta verbum sapiētis Ecclesiastes. j. Omnia flumina intrāt mare τ mare nō redundat: excundo. s. hoc ꝓpter ripas suas. Cui9 causa subdit. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur vt iterum fluant. Qđ dupliciter exponitur. Uno mō q p vias subterraneas de mari fluunt aque ad loca remota: et motu naturali pñt tantum ascendere quāta est altitudo superficiei maris: τ adhuc plus: q2 transeundo sic p terrā efficiunt dulces p talem colationē: τ per cōsequēs leuiores q aque maris salse: τ sic erumpunt in fontes et flumina in loco altiori q sit superficies maris. Alio mō q2 p influentiā solis τ stellaꝝ eleuantur vapores humidi a mari: τ condensantur ī nubes que p ventos deferunt longe sup aridam: τ tandem resoluunt in pluuias: ex quib9 augmentant flumīa ad mare currentia. Sic etiam multi montes potuerunt ab initio mundi ꝓduci. Uñ añ diluuiū erant multi montes excelsi vt habet in Genesi: licet possint accidētaliter generari p fluxum aquarū potantiū terram ex vna parte: vel vallē faciendo τ ex alia mōtem: vt dicit a quibusdā montes generantur aliq̄ñ p hoc q supra vnā partē terre viget influentia desiccatiua et calefactiua p quā rarefit τ leuificat terra: τ in ea generant magne cōcauitates in quas postea terra rarefacta corruit: et ex vtraq3 parte relinquuntur montes.

Explicit prīm9 metheoroꝝ.

Incipit scđs metheororum.

Ema

ri aūt τc̄. Postq pħs in primo libro determinauit de impressionibus ignitꝭ q̄ generant ex exalatiōe calida τ sicca: τ d humidis

que generant ex vapore humido et calido: consequenter determinat in hoc scdo de his que generant ex exalatione calida et sicca al teri immixta. s. vel aque vt est in mari: vel aeri vt est in vento: vel terre vt est in terremotu: vel nubibus vt est in tonitruo. Et primo determinat de maris generatione vel corruptione plures opiniones antiquorum adducendo: circa quas non est immorandum. Certum enim est ex sacra scriptura mare a principio mundi secundum se totum fuisse a deo productum vt habet Gen. j. Corrumpit tamen et generatur continue secundum partes: vt dictum est in fine scdi de generatione. Est etiam mare secundum naturalem eius dispositionem purum: tamen vt disponit per actionem nature vniuersalis et corporum celestium: habet exalationes terrestres admixtas: hoc autem non impedit quin sit principium fluminum a quo oriunt et ad quod refluunt: vt dictum est.

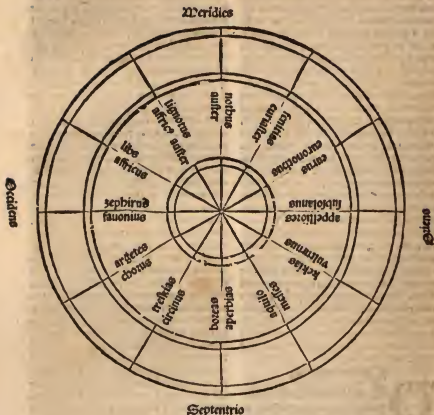
¶ Et si dicat quod tunc mare deberet augeri in immensum per ingressum fluminum: Negetur consequentia: quia ipsum mare continue per virtutem corporum celestium euaporat: ita quod illud quod est subtile et potabile eleuat sursum: et quod est grossum et terrestre relinquit deorsum. ¶ Tractat consequenter de salsedine quomodo sic causat. Nam per calorem solis et aliorum astrorum cum euaporationibus humidis eleuant plurime exalationes terrestres et aduste quam per pluuias descendentes in mare permixte: quod cum humido aqueo faciunt salsedinem in aqua maris. Siccum enim adustum humido admixtum causat salsedinem vt patet in lixinio sudore et vrina secum trahentes aliquas partes terrestres: vt de vrina residente in vrinali pot videri. Causat etiam salsedo maris ex permixtione exalationum calidarum a fundo maris cum aqua permixtarum. Quod autem permixtio exalationum calidarum sit causa salsedinis maris: ostendit Aristo. per multa signa. Primum signum est quod mare versus austrum est magis salsum: quia per calorem solis ibi plures eleuatur exalationes iterum descendendo in mare. Secundum signum est quod aqua maris est calidior alijs aquis: et hoc est propter permixtionem exalationum prius calefactarum. Tertium signum est quod si quis vas cereum vndique clausum in mare posuerit: aque que per poros cere ingrediunt dulces erunt et potabiles: et hoc est signum quod terrestreitates que per huiusmodi poros ingredi non possunt faciunt in aqua salsedinem. Aliud est signum quod aqua maris grossior est alijs aquis: et ideo maius pondus portat. Non sic autem salsi sunt fontes et fluuij: quia cum sint stricti et angusti: ideo in ipsos non possunt cadere tot exalationes quot cadunt in mare. Item quia generant intra terram: ideo aque dulces noue et potabiles continue ab origine fontium et fluuiorum procedunt que impediunt salsedinem. Sunt tamen aliqui fontes et fluuij salsi diuersosque colores et sapores habentes. Cuius ratio est: quia per virtutem et influxum corporum celestium infra terram generantur multe exalationes: que quandoque inflamant et inflamant quasdam partes terre: et ideo aque fluuiales et fontales per huiusmodi loca transeuntes diuersos colores et sapores contrahunt: ob hoc reperiunt aliqui fontes calidi alij salsi alij acetosi alij amari.

¶ Et sciendum quod maria sunt in multiplici differentia. Quoddam enim est mare magnum quod dicit oceanum et totam circuit terram. Alia sunt maria mediterranea que in aliqua sui parte coniungunt cum oceano et nominant secundum varietatem locorum in quibus sunt inter que mare oceanus ingredit per angustum introitum marrochij versus hispaniam dicit magnum per comparationem ad alia. Et quidem ab occasu fluens in meridiem vergit: ac deinde vsque ad orientem per mediam terram diffundit: aziam: africam et europam terminans: que tres partes orbis a filijs noe post diluuium diuise fuerunt et inhabitate: inter quos sem cum posteritate sua aziam quasi medietatem terre habitabilis versus orientem continet possedit. Japhet autem europam: que a septentrione vsque ad occidentem pertingit. Cham vero affricam ab occidente per meridiem se extendit. ¶ Notandum insuper quod luna habet influxum specialem super humida vt patet in conchis et ostreis que sunt meliores in plenilunio quam in lune decremento. Hinc est quod ipsa luna per suam influentiam que deriuat in hec inferiora mediantibus suis radijs luminosis est causa fluxus et refluxus maris: vnde cum luna ascendit a

parte orientis sup orizontē vbi est mare: tunc incipit mare fluere quousqꝫ perueniat ad punctū meridiei. Sed quādo luna declinat a puncto meridiei refluit quousqꝫ perueniat ad punctū occidētis. Et quādo recedit a puncto occidentis: iterū fluit quousqꝫ perueniat ad angulū noctis qui opponitur puncto meridiei. Sed qñ declinat ab angulo noctis iterū refluit quousqꝫ perueniat ad punctū orientis. Ratio huius assignatur a quibusdam q radij lune per quos respicit mare cū cōcurrūt medio densiori franguntur ad perpendicularē lineam: ideo secundum q luna magis ac magis accedit ad lineam perpendicularem que supponitur puncto meridiei radij eius magis vniuntur et fortificantur: et per consequēs magis cōtinue rarefaciūt aquā maris disgregando et rarefaciēdo terrestreitates aque admixtas: ideo aqua sic rarefacta ebulit vndiqꝫ et defluit. Sic qñ luna recedit a pūcto meridiei: tūc continue radij magis ac magis declinātur a perpendiculari et cōtinue debilitantur: et sic iterū refluit mare quousqꝫ luna perueniat ad punctum occidētis. Similiter post recessum lune a pūcto occidētis mare incipit cōtinue defluere quousqꝫ perueniat ad angulū noctis. Et per recessum ab angulo noctis mare iterum incipit refluere. Si velis videre quid super his sentiat Sco. vide. xiiij. di. scdi sen.

Capitulum. II.

De spiritibus &c. Postq̄ Aristo. determinauit de mari. hic pñr determinat de spiritibus seu vētis q̄ dicuntur venti a vehementia motus. Est aūt ventus secundum Aristo. multitudo sicce exalatiōis terrestris mote circa terrā. Per calorē nāqꝫ solis et aliorum astrorum eleuatur exalatio calida et sicca: nō inflāmata a corpibus terrestribus vsqꝫ ad mediam regionē aeris q̄ a frigiditate medie regionis repercutitur inferius. Et qr talis exalatio leuis est tendit sursum et nititur ascēdere: ideo propter diuersitatē illorum principiorū mouētiū mouetur localiter: et hoc dimittendo latus vbi sibi obuiat maius repellēs ad oppositā partē tēdēdo. Sic eciā obuiat excellens frigidū a parte aquilonari: a parte vero australi excessiuū calidū. Nō est aūt talis inflāmatio exalabilis ratiōe humiditatis aquee admixte. Vñ dicit Aristo. q vbi plurimā aquam terra suscipit: hic plurimā necessario fieri exalationem: sili modo vt ex viridibus lignis fumū Exalatio autē hec ventus est. Sicut aūt pluuia causatur ex exalatione humida: sic ventus ex exalatione sicca. Et sic quando plus abundant exalationes vaporose fit pluuiarum multiplicatio. Cum vero magis vigent sicce et fumose generātur venti. Et quis nō sit humidum sine sicco nec siccum sine humido vt dicit Aristo. exalationes tamē dicuntur humide vel sicce secundum illud in quo excedunt. Fuit autem quorundam opinio q ventus nihil aliud erat nisi aer cōmotus: que opinio improbatur ab Aristotele. Cum enim aer sit humidus: ventus vero siccus: vnde per ipsum desiccantur madefacta: sequitur q ventus non erit aer: licet cū cōmotione ventorum aeris cōmotio. ¶ Dicit etiam Aristoteles q sol est causa generationis et cessationis ventorum: licet diuersimode. est enim causa generatiōis ipsorum terram mediocriter: scilicet calefaciendo et deinde fumos sursum eleuando. Sed est causa cessationis per calorē excessiuum exalatiōes eleuatas disgregando et consumendo: ac etiam terram sic adurendo vt exalare non valeat. Non eciā sol trahit humorem a terra solum: sed etiā ipsam desiccat: sic q in terra est multus ignis et multus calor per influxum solis et aliorum astrorum generatus vt dicit Aristo. Magne etiā pluuie faciunt cessare vētos: opilando poros terre et materiā venti prescindendo: que iterum per calorem solis eleuantur ac vapores resurgunt. licet autem ventus sit exalatio calida et sicca: diuersi tamē vēti varias qualitates accidentales trahunt ex locis a quibus et per que flant: sicut boreas est frigidissimus: quia flat a loco frigidiori. ¶ Ponit quoqꝫ Aristo. xij. ventos quorum quattuor sunt principales correspondētes quattuor regionibus mundi scilicet orienti occidenti septentrioni et meri-

diei. Et quilibet horum habet collaterales duos. Est aūt regio orientalis cū suis ventis calida ꝛ sicca ꝯueniēs cū colera cū estate cū iuuentute ꝛ cum igne in qualitatib⁹ hmōi: quia omnia ista sunt calida et sicca. Regio autem occidentalis cum suis ventis est frigida et humida: in hoc cōueniēs cum aqua cum flegmate cum hyeme cum senectute. Septentrionalis regio cum suis ventis est frigida et sicca et conuenit cū autumno: cum terra: cum melancolia et cum senio seu vltima etate. Australis vero regio cum ventis suis est calida ꝛ humida conueniens cum sanguine: cum vere: cum aere: cum adolescentia. Sunt autem quattuor venti principales scilicet subsolanus: zephirus: boreas et auster. Subsolanus flat ab oriēte equinoctiali: in q̄ scȝ sol oritur dum est in libra vel in ariete. Unde dicit̄ subsolan⁹ eo ꝙ sub solis ortu oriatur Et habet duos vētos collaterales scȝ vulturnū qui flat ab oriente estiuali; vbi vides

licet sol oritur dum est in cancro: ⁊ dicitur vulturnus sm̄ aliquos eo ꝙ valde sonat: sm̄ alios aũt eo ꝙ vultui nocet: habet etiam eurum qui flat ab oriẽte hyemali: vbi scꝫ sol oritur dum est in capricorno: ⁊ dicitur eurus quasi eous: id est orientalis.
¶ Secundus ventus principalis ē zephirus qui oritur in occidẽte equinocciali oppositus subsolano: ⁊ dr̄ zephirus eo ꝙ flores ⁊ gramina eius flatu viuificant: ⁊ habet duos collaterales scꝫ fauoniũ qui orit̄ in occidente hyemali: ⁊ dicitur fauonius: quia fouet terre nascentia. habet etiã chorum qui ab occidente estiuo flat. ⁊ dicitur chorus quasi ventorum chorũ faciẽs ipoꝝ circulum claudẽdo. ¶ Tertius principalis est boreas dictus: sic eo ꝙ a borcis partibus flat: et dicitur septẽtrionalis: qꝛ sub circulo septem stellarum polum circũeuntium oritur: hic habet circium a parte occidẽtali: ⁊ dicitur circius quasi circa chorum: quia scꝫ est choro cõiunctus. A parte vero orientali habet aquilonem qui dicitur quasi aquas ligans. Cum eñi sit gelidus ventus ⁊ siccus aquas stringit et pluuias dissipat: poros terre cõstringendo ne possit euaporare: ⁊ ideo aereꝫ depurat ab scindendo materiam pluuie. ¶ Notãduꝫ tamen ꝙ a quibusdam ponitur aquilo vẽtus septẽtrionalis: et boreas eius collateralis: que variatio nominũ habet ortuꝫ a conueniẽtia ⁊ propinqͥtate huiusmodi vẽtorum: Sic fauonius a quibusdã ponitur ventus principalis: ⁊ zephirus eius collateralis. ¶ Quartus ventus principalis ē auster oppositus vento boreali seu septentrionali: et dicitur auster quasi hauriens aq̄s: hic eñi nebulaꝫ nutrit: aerẽ corrũpit ⁊ pestẽ gignit: Calore eñi suo facit euaporare nãle calidũ ⁊ sic subintrat calidũ aerꝭ corruptũ. hic habet affricum a parte occidentali qui sumit nomen ab affrica regiõe a qua initiũ flandi sumit. A parte vero oriẽtali habet nothũ qui euro austro dicit̄: qꝛ ex vna parte habet eurum ⁊ ex alia habet austrum. ¶ Et sciendum ꝙ licet vẽti boreales flent a polo artico: non tamen tenduntur vsqꝫ ad polum antarticum: nõ eñi possunt transire tropicũ cancri propter nimium calorem existentẽ inter duos tropicos. Sic ventus genitus sub polo antartico nõ potest ad nos peruenire: quia consumitur a calore torride zone existente inter duos tropicos. Quapropter vt dici Aristo. auster in nostra terra habitabili flans a parte meridionali: non flat a polo antartico nec a tropico hyemali: sed a tropico estiuali. ¶ Sciendum insuper ꝙ licꝫ plures venti possint insimul flare: non tamen venti oppositi sm̄ lineam diametralẽ: vnꝰ enim alium vel impediret vel totaliter exterminaret. ¶ Item sciendum ꝙ aliquãdo materia venti resoluitur in aereꝫ: quia enim multũ dispergitur debilitat̄: ⁊ sic ab aere circũstante in aerem cõuertitur. Aliquando etiam propter vapores humidos abundantes cum eis alteratur: ⁊ totuꝫ in aquam conuertitur. Potest etiam resolui in terrã sicut vapores humidi in aquã.

Capitulum. III.

De agitatione ⁊ cẽ. hic Aristo. determinat d̄ terre motu: qui sm̄ ipm̄ generatur ex vento incluso in visceribus terre: qui ibidem impetuose mouetur sicut mouet̄ ventus in aere: ⁊ querens exitũ continue fortificatur p̄ antiparistasim. s. per frigidũ circũstans. Et quia exire non valet suo impetu causat terremotũ. Licet nãqꝫ terra sit naturaliter sicca: habet tamen ipsa in se multam humiditatem ratione imbrium et pluuiarũ in ipsa receptaruꝫ: ita ꝙ possunt per calorem solis multe exalatiões ex ipsa generari: nõ solum ad extra sed etiã ad intra in cõcauitatibus eius mediante calore et igne in ipso incluso. Hec auteꝫ exalatio quãdoqꝫ exit per poros terre: ⁊ tũc in aere facit magnos ventos: quãdoqꝫ vero non valet exire: et tunc facit terremotum.
¶ Est autẽ duplex causa quare hmõi exalatio nõ valet terram exire: vna est: qꝛ nõ est satis subtilis sed grossa. Alia est: quia vbi talis exalatio est subtilis: licꝫ terra sit ab intra porosa ⁊ spongiosa: est tñ ab extra dura et compacta cuiusmodi est terra saxo

sa: et sic exalatio non valet exire: vnde vbi terra est rara et porosa intra et extra: nõ fit cõmuniter terremotus. ¶ Q3 autẽ terremotus generetur ex exalatiõe ventosa declarat Aristo. per multa signa: quorũ vnũ est q terremotus maxime fiunt tpe tranquillo: quod est signum q exalatiões que sunt materia ventorum sunt tũc intra terram vbi sunt principium motus eius. Aliud signum est: quia in animalibus ex modico spiritu causatur pulsus et tremor mẽbrorum et totius corporis. Non ẽ ergo mirum si multi spiritus in terra inclusi possint ipsum mouere fm aliquã eius partẽ. Ad hoc cõfert q ventus impetuosus euellit arbores et subuertit edificia ¶ Durat autem terremotus aliquãdo per .xl. dies in vna regione et quãdoq per vnum vel p duos annos. Cuius ratio est magnitudo exalationum in terra inclusarum. Causat quoq sonus in terra ante terremotum ratione motus exalationis contra terrã hinc inde agitate: ipamq terram suo calore cõburentis et incinerãtis: sicut causat ex aere verberato vel percusso ad aliud corpus. Fit etiã terremotus fm Aristo. aliquando in latũ: et sic vocatur tremor. Aliquando vo per eleuationem terre sursum: et sic dicitur pulsus. Unde recitat Aristoteles de quodam terremotu tempore suo facto in quo pars terre intumuit et ascendit velut collis moles terre: qua tandem rupta exiuit multus ventus: qui flãmam et cinerem eleuans quandam ciuitatem propinquam penitus incinerauit.

Capitulum. II.

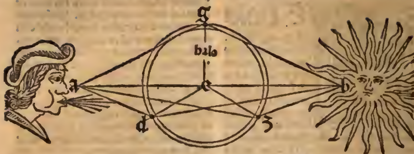
De coruscatõe etc. Hic determinat Aristo de tonitruo. Ad cuius euidẽtiã presupponit q ab istis inferioribus eleua ur duplex exalatio. s. calida et sicca: et calida et humida: que quidẽ exalationes simul eleuari possunt: ita q ex eis vna põt fieri consistentia que põt eleuari vsq ad mediã regionẽ aeris: vbi illud qð est frigidũ et humidũ ꝯdensat et ꝯuertit in nubẽ extensam admodũ cuiusdã pellicule circa calidum et siccũ: et tũc exalatio calida et sicca fortificat p antiparistasim et inflãmat: et fugiendo hincinde nubẽ frigidam exitũq petendo percutit ad latera nubis: et demũ nubes i aliqua sui parte frangitur: et sic apparet illa inflãmatio que choruscatio dicit. Sonus vero causatus ex violenta percussiõe illius exalationis ad latera nubis: et ex nubis fractione dicitur tonitruum. Quãdo q etiam exalatio illa in exitu obuiat alteri nubi multum aquose: et ibi extinguitur: in qua extinctione causatur sonus. Exemplum huius patet in ferro ignito posito in aqua. Licet autẽ tonitruum sit prius choruscatione: prius tamen apparet choruscatio q̃ audiatur tonitruum: quia visus anticipat auditũ. Causatur vo varietas tonitrui fm diuersam dispositionem nubis et etiam exalationis. Nam quanto nubes est densior tanto maior requiritur percussio et maior exalatio ad hoc q frangatur: ideo faciunt maiorem sonũ. ¶ Sicut aũt aliquid mixtum ex sicco et humido ita põt indurari mediante calore vt ex ipso fiat lapis vt patet in tegulis. Sic etiã ex illa cõsistentia exalationis sicce et humide quandoq per calorem causatur lapis qui dicit fulmen seu cuneus fulminis: et qui in parte anteriori est acutus quia illud qð ẽ subtilius antecedit propter velocitatem motus. Quia enim consistentia nubis ẽ maior et fortior in superiore parte ratione frigiditatis ipsum cõdensantis: ideo in inferiori parte que est debilior frangit nubes et sic fulmen a superiori parte nubis impetuose ad terram ꝓpellitur. Sumit etiam fulmen ex exalatiõe sicca et inflãmata que ab ipsa nube frigida ꝓpellitur ad terrã: corpora super que morã trahit adurẽdo. Exurit nãq hominẽ sine lesione vestis: et frangit gladiũ sine lesione vagine. Cuius ratio est vt dicit Aristo. quia talis exalatio propter eius subtilitatem et motus velocitatem corpora rara preuenit: pertransiens ante q̃ igniat. per oppositũ vo corpora densiora sibi resistentia super q̃ moram facit exurit atq denigrat.

Explicit scðs metheorou.

Incipit tertius metheoroꝝ.

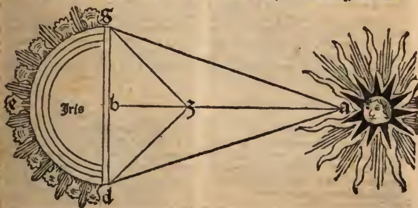
E halo
rc. Postq̄ Arist.
determinauit d' to
nitruo: hic det'mi
nat de halo et iri-
de q̄ videnť de sur
sum: et causanť ex
ꝯmixtione luci cū
vapore. ¶ Ad cu-
ius euidentiā sciendū q radius visualis ē
lumē directe multiplicatū a corꝑe lucido
ꝑ aliqd mediū: ꝛ multiplicať tale lumē in
medio subito: quia mediū est in potētia vl
timo disposita ad susceptionē luminis: nec
lumen in eo repperit ꝯtrariū. Sicut autē
lumē qd est species lucis dr radius visual
corꝑis luminosi seu lucidi: sic etiā species
visibilis corporis colorati illuminati ī di-
rectum multiplicatur. dr radius visualis
Sunt q̄ȝ linee radiose naturales ſm ꝑspe-
ctiuā sicut ꝛ species lucis vel coloris radi-
ose multiplicate. Corꝑa tn̄ lumiosa princi
paliter dicunť radiare: q2 radij eorū cete-
ra illustrāt: p̄cipue sol cui⁹ radij sunt sen-
sibiles. Est autē ꝓꝑetas lucis vel coloris
diffundere se orbiculariter: ita q a quoli-
bet pūcto corꝑis illumiāti vel lucidi ī quo
libet pūcto medij existētis infra sperā acti
uitatis ipsi⁹ corꝑis multiplicať: nisi sit cor
pus opacū impediēs. ¶ Diuidiť aūt radi
us visualis dupliciť. Uno mō ꝑ radiū ꝑ-
pendicularē ꝛ obliquū alac'ē in sua ꝑspecti
ua. Perpēdicularis dr qui cadens sup ali
quē lineam vel supficiē relinquit ex vtra-
q3 parte duos angulos rectos: et radi⁹ ob
liquus nō. Scd̄o diuidiť ꝑ radiū rectū si-
ue recte multiplicatum et radiū reflexum
seu fractū. Rectus radius est q̄ diffundiť
a luminoso in medio eiusdē diaphaneitatis
q̄tum durat virtus luminosi. Radius re-
flexus est ille q̄ occurrente corpore opaco
anteq̄ termineť virt⁹ actiua luminosi dif-
fundiť in partē oppositā resiliēdo .s. vsus
luminosum a q̄ ꝓcedit. Radi⁹ fract⁹ est q̄
occurrēte medio alteri⁹ diaphaneitatis nō
tn̄ omnino opaco multiplicať in isto medio
vlterius scȝ ꝓcedendo: nō tn̄ ſm lineā re
ctam sed incidit ibi angulus. Quādo aūt
occurrit mediū densius frangiť radi⁹ obli
quus accedendo ad radiū ꝑpendicularē.
Cuius ratio ē radius ꝑpendiculariter ca-
dens sup quodcūq3 mediū est fortissimus
in agendo: cū sit rectior ꝛ breuior: ꝛ iō nō
frangiť: q2 fortitudo sua nulli⁹ diaphanei
tatis obiectione hebetať. Cū ergo maior
diaphaneitas min⁹ resistāt luci faciliorq3
sit trāsitus ꝑ vnum mediū q̄ reliquum: et
trāsitus nō ꝑpēdicularis tāto sit debilior
q̄to a ꝑpendiculari remotior: ꝛ tanto for-
tior q̄nto ei ꝓpinquior ad agendū in medi
um dēsius: requiriť situs ꝓpinquior ꝑpē-
diculari radio: talis ē situs radij fracti ad
ꝑpendicularē: verbi gratia: a corpore lu-
minoso a. per aerē supra aquā cadit radi⁹
perpendicularis a. g. nec frangiť omnino
nec cadit oblique. a. c. que linea ꝓcederet
in b. si esset mediū simile: sed frangiť ver-
sus ꝑpendicularē. c. d. vt patet ī hac figu
ra. Dum aūt occurrit mediū rarius frāgi-
tur radius obliquus recedendo ꝓpter op
positam causam: quia ei medium subtilius
minus resistit: minor fortitudo cōgruit ra
dijs in ip̄m a medio densiori cadentibus.
verbi gratia sit luminosum. b. existens in
aqua a quo cadit. b. k. radius perpendicu
laris ꝛ. b. l. obliquus in aere. Dico q ip̄e
b. l. nō ꝓcedit directe in. o. nec frangitur
versus ꝑpendicularē. l. p. sed ab illa cadit
in. q. sicut patet in figura sequēti. ¶ Sci
endum vlterius q q̄cunq3 radius refle-
ctitur: oportet q angulus reflexiōis sit eq̄
lis angulo incidente et ecōuerso. Dicitur
autem angulus incidentie angulus causa
tus ex radio cadente super supficiem: et li
nea imaginata ibidem erigibili. Sed an-
gulus reflexionis est angulus causat⁹ ab
eadem linea reuerberata a superficie sup
quam cadit versus locū corporis lumino-
si siue colorati illuminati: quapropter ra-
dius ꝑpendiculariť cadēs vel totaliť tran
sit ꝑ medium vel reflectitur in seip̄m. Si
enī ꝑ aliam lineā reflecteretur ꝑ minorem
angulum resiliret: ꝛ sic non essent equales

anguli incidentie et reflexionis. Angulus vero obliq̄ cadēs ad partē aliā obliq̄ reflectitur. ¶ Notandum q̄ licet reflexio et refractio multū differant vt patet ex p̄dictis large tamen vnū sumitur p̄ reliquo. Unde Aristo. aliquādo vtitur nomine vnius pro nomīe alterius: refractionē quoq̄ cōcomitatur reflexio. Unde licet radius solis partim aquā ingrediatur et ibidem refrangatur: quia tū aqua nō est corp⁹ animo diaphonū: sed habet quandā densitatem: ideo q̄ntum ad sui nobiliorē puritatē reflectitur ab aqua. vt habet glosa p̄me p̄positionis secunde partis perspectiue pisani. ¶ Item sciendū q̄ ad hoc q̄ fiat reflexio sensibilis per quā fit representatio perfecta rei vidende oportet q̄ corpus a quo fit non sit asperum sed magis politum et tersum seu mundū. Partes enim asperi corporis nō habent cōformitatem adinuicem: ideo quelibet facit suam p̄priam reflexionem: et p̄pter hoc quasi dissipant totā speciem: ita q̄ nō potest integra ad oculū peruenire. Sed p̄pter equalitatē et lenitatē superficiei corporis politi: omnes partes cōcordant in vnam actionē: et ideo redit species vna integra vsq̄ ad oculū: et ideo fit visio manifesta: nō tamē ita perfecta sicut quādo oculus videt p̄ lineam rectā: q̄ reflexio omnis debilitat speciem: vt dicūt perspectiui. ¶ Ulterius dicendū fm Aristo. in hoc tertio q̄ aliquādo fit reflexio radij visualis ab aere: vel p̄pter eius ingrossationem vel p̄pter notabilem debilitatem visus: vt exemplificat de quodā qui semp̄ videbat faciem suam in aere: quia ex debilitate virtutis visiue nō poterat penetrare aerem sibi p̄pinquū: sicut potest facere virtus fortis. ¶ Ex predictis potest inferri q̄ radius visualis exit ab oculis sicut a corporibus: sed nō ita fortis: cū visus frangatur ab aere vel p̄pter ingrossationem aeris vel p̄pter notabilem visus debilitatem. ¶ Sed cōtra hoc arguit: q̄ in libro de sensu et sensato dicit Aristo. q̄ visio non fit extra mittēdo: sed intus suscipiēdo speciem obiecti visibilis. ¶ Ad hoc respōdetur vno mō q̄ ea que dicit hic Aristo. dicit fm cōmunem opinionē antiquo℞. In libro autē de sensu et sensato loquit fm p̄priam opinionem. Aliter ȳo respondetur ab alijs q̄ Aristo. in libro de sensu et sensato nō negat quādo fit emissio radij visualis ab oculis: sed impugnat hm̄oi emissionem esse causam principalē visionis: nō tū negat ipsam cōcomitari visionem. Impugnat enim hm̄oi radios esse corporales sicut ponebat empedocles. Quicq̄d sit de re p̄ma responsio est cōmunior. v. q̄ fortis fantasia quā habebat antiphon ꝟ figura sua erat causa vidēdi faciē suā in aere. ¶ His premissis videndum est quomodo

halo habet fieri. Ubi sciendū ꝙ halo gre
ce idē est qḋ corona latine. Est eñ quidā
circulus apparens circa lunā ꝛ solē: ꝛ cir
ca quedā alia astra: ꝛ causaꝛ ex vapore vni
formi nō multū denso existēte inter visum
nostrū ꝛ astꝝ. Radius eñ astri incidens
ꝑpendiculariter sup huiꝰ materiā cuȝ sit
fortissimus dissipat mediū vaporis: faciēs
ipsum fluere circulariter v̄sus partes ex-
tremales. Radij v̄o oblique super hunc
vaporē incidentes: fractiq̄ʒ ad radiū per-
pendicularē hunc vaporeȝ hincinde illu-
minant. Exemplū huius est: si lapis per-
pendiculariter cadat infra aquā: patȝ ad
sensum ꝙ ibi fiunt inundationes circula-
res. Videꝛ etiā halo habere colorē albuȝ
ratione luminis incidentis super illū va-
porē qui est rarus: ꝛ non multū condensa-
tus. Et sciendū quādo halo ingrossatur et
inspissaꝛ: tunc sequiꝛ pluuia: sed qñ mate-
ria eius segregaꝛ ꝛ rarefit: est signū sereni
tatis. Si v̄o rumpaꝛ ꝛ diuidaꝛ est signuȝ
flatus ventoꝝ.

COnsequēter vidē
dū est de iride. Circa qḋ sciendū
ꝙ iris causaꝛ ex reflexione radio
ruȝ solariū a nube rorida soli opposita exi
stente in ꝓpinqua dispositiōe ad pluuie ge
nerationem: qui quideȝ reflectunꝛ a nube
ſm tres ꝑiferias nubis ad oclos nostros
existentes inter solē ꝛ nubem. Potest eti
am causari a luna: sed nō nisi raro. Sunt
autē in iride tres fantasie siue apparentie
coloris ſm tres periferias seu semicircu-
los vel minores portiones circuli: ita ꝙ ī
superiori est color puniceus: in media vi-
ridis: ꝛ in infima alurgus. Qui quidem
causanꝛ ex varia reflexione radioruȝ solis
a nube densa soli opposita. Sicut eniȝ ex
varia mixtione causaꝝ coloris causanꝛ di
uersi medij colores: sic etiā per mixtioneȝ
nubis ꝛ luminis ſm diuersas reflexiones
apparent in iride diuersi colores. Unde
quāto ē maior reflexio radioꝝ solariū a nu
be: tāto apparet maior albedo: ꝛ fit maior
recessus a nigredine: ꝛ sic vbi apparet co-
lor puniceꝰ ī iride: maior ē reflexio ꝙ̄ vbi
apparet color viridis vel alurgꝰ: qꝛ puni
ceꝰ plꝰ accedit ad albedinē ꝙ̄ alij colores
Un̄ puniceus est color rubeus ad albedi-
nem tendens. Sed alurgus est color bla-
uius seu azureus tendens ad nigredinē.
Et viridis color medio modo se habet in-
ter puniceū ꝛ alurgū: ꝛ minꝰ accedit ad ni
gredinē ꝙ̄ alurgꝰ: ꝛ minꝰ ad albedinē ꝙ̄
puniceꝰ. Cū ḡ radiꝰ ꝑpendicularis sit for
tissimꝰ: sequiꝛ ꝙ ip̄e īcidēs directe supra
nubē ip̄aȝ penetrat: ꝛ ab ip̄a non reflectiꝛ
ad causandū apparētiā coloꝝ. Et qꝛ ī infe
riori arcu radij magis accedūt ad ꝑpēdi-
cularē ꝙ̄ radij incidētes ī supiori: iō sunt

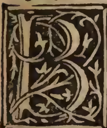

fortiores ad penetrandū: et sic minus refle ctit de lumine ad oculū: quapropter appa ret ibi color alurgus qui accedit ad nigre dinē. Sed in superiori radij magis recedūt a ppendiculari: ideo modicū sufficiunt pe netrare nubē: et sic intensius reflectuntur ad oculum. Rōnabiliter ergo ibi apparet color puniceus tendēs ad albedinem. In medio autē arcu radij medio modo se ha bent: ita q partim penetrāt et partim re flectunt: ideo ibi debet apparere color me dius inter alios: et talis est viridis: et sic i iride apparent tres colores causati per re flectionē. Apparet etiā ibi quidā color p iuxta positionem viridis et punicei: qui ab Aristo. vocatur xanctos: qui ē color glau cus vel citrinus. Cum eñ oppositū iuxta oppositum magis relucent: rubeus color apparens iuxta viridē videt albior q sit. Ex hoc fit cū iris incipit dissolui: tunc eñ ppter nubis disgregationē color punice us marcescit: et declinat versus colorē sub albū vel glaucū. ¶ Notandū insup q quā do fiunt duo irides: inferior iris habet co lores p oppositū situatos ad colores supe rioris: q: color alurgus est superior: et pu niceus inferior. Cuius ratio est: quia superi or arcus inferioris iridis ppinquior ē loco vbi dominat radius directus i fortitudie: et ideo in ipso fit pauca reflexio quēadmo dū in inferiori arcu superioris iridis: i in feriori autē arcu inferioris fit plurima re flexio radiorū sicut i superiori arcu superi oris iridis. Apparent aūt superioris colo res iridis remissiores q inferioris: q: supe rior longius protenditur. Apparent vo duo irides quādo nubes ingrossata ē mul tū pfunda. ¶ Notandum insup q iris ap paret per modū semicirculi vl' maioris por tionis circuli. Quod sic declarat: q: cen trū iridis est pūctus quē tangit linea recta: pcedens a centro solis per centrū oculi. Vñ quādo iris apparet: semp vmbra cau sata ab homine vidente iridē, pijcit recte contra centrū iridis: sed punctus quē per cutit linea pdicta ē punctus in orizonte et in superficie terre: ergo supra terrā relinqui tur semicirculus: et hoc sole existēte in ori zonte: et nube opposita i occidente vel eco tra. Ex hoc sequit q quāto sol magis ele uabit supra orizontē: tanto minor appare bit iris. Et quantū eleuat linea recta trā siēs p centrū oculi in vna pte: tantū depri mit in alia: vt patet ad sensum. Ex hoc eti am patet q nunq centrū iridis eleuat vl tra circulū orizōtis. Sic eñ oporteret so lē deprimi sub orizonte. Oportet ergo q vel sit i orizōte: et sic iris apparet p modū semicirculi: vl' sub orizōte: et sic iris appet p modū portiōis minoris circuli. Nō eñ apparet de iride nisi quod est supra orizō tem. ¶ Quia vero in premissis facta est mentio de radijs visualibus corporum lu minosorū terminatis ad oculū: de eius dis positione aliqua breuiter dicā. Ut eñ ha bet. xxxj. ppositione pme partis pspecti ue. Primo in oculo est tunica cōseruatiua que est fortis ad retinendū totū oculum in dispositione sua intra quā est tunica que dicit cornea: quia cornu ē similis: que qui dē est diaphana vt sit speciebus puia. Intra istā autē est tunica que vuea dicit: que ni gra est ad vue similitudinē: et vt conserue tur in ea humor: in quo viget visus habēs in anteriori parte sua foramē circulare vt transeat p eā spēs intra quā ē humor al bugineus similis albugini oui. Intimus vo humor glacialis glaciei siis: qui diui dit in anteriorē et posteriorē: que subtilior est i anteriori pte: et he due circūdant tela quadā subtili que aranea dicit: similis te le aranee: cuius officiū ē humorē illū fluidū ptinere. ¶ Demū dicit Aris. i hoc tercio q sicut supra terrā: sic etiā ad intra gene rant quedā corpa ex vaporibus et exalatiōi bus in ea inclusis. Ex sicca eñ exalatiōe a dominio: q. s. ignit et diuersimode con sumit et exurit intra terrā virtute corpoꝝ celestiū generant fossibilia: vt lapides illi quabiles: vernix: sulphur et quidā pulue res terre defosse csi'es. Ex exalatiōe autē vaporosa seu humida a dominio a frigidi tate ptinētis diuersimode coagulata gene rant metalla: quoꝝ quedā dicūt fusibilia seu liqbilia: q. s. fundūt et liqfiūt: vt plum bū et stānū. Quedā vo ductilia: q. s. mal

leo ducūt: vt es ⁊ auꝝ. De hmōi aūt mīe ralibꝰ i q̄rto huiꝰ specialius determinat: q̄ cōiter nō legit. et ꝺ ipō ad pn̄s ꝯtrāseo

Finit liber Metheororum.

Incipit liber primꝰ de Aīa.

Onorū honorabilium ⁊c. Hic incipit liber ꝺ aīa: q̄ quidē dicit de aīa: nō ꝙ aīa sit ibi subiectū: sꝫ corpus aīatū. Nō eīm querunt i hoc libro tm̄ passiones aīe: sꝫ totiꝰ ꝯiūcti. Oīes eīm potentie organice sunt ꝓprietates totius ꝯiūcti ⁊ non ipsius anime. Cum eīm operationes huiusmodi potentiaꝝ sint opationes totius: vt patet in fine huiꝰ capituli: sequit ꝙ potētie sint ꝓprietates totiꝰ. Patet ꝯsequētia ꝑ Aristo. de somno ⁊ vigilia: cuiꝰ est actus eius ē potentia. Sed dicit iste liber de anima inquantū anima est principiū intrinsecuꝫ corporis animati. In hoc eīm libro Aristo. p̄mo ponit ꝓhemiū: in quo reddit auditorem beniuolū: ostendēdo dignitatē ⁊ vtilitatē huiꝰ scientie dicēs: ꝙ inter bona honorabilia cuiusmodi sunt scientie vna est nobilior ⁊ dignior altera: vel q2 est de nobiliori subiecto: vel q2 ē certior altera. Et ꝓpter vtrūq3 scientia de anima est dignior omī sciētia naturali. Est eīm certa scientia: quod patet: quia quilibet expitur i seipso ꝙ habeat animaꝫ ex actibus ipsiꝰ anime. Est etiā aīa nobilissima int᷑ formas rerū corꝑaliū. ¶ Ad euidētiā huiꝰ notādū: ꝙ ꝺm Ari. viij. eth. triplex ē bonū. s. honestū: delectabile ⁊ vtile. Bonū honestū dr̄ inq̄ptū ē i se bonū ⁊ perfectū: vt ꝟtutes ⁊ scie. Dicit aūt bonū delectabile: inquantū in eo quiescit appetitus. Dicit aūt vtile: inquantū est ꝓpter aliquē finē: vt propter subleuationē necessitatis vel indigentie: vel ꝓpter aliū finē his ꝯsimilē appetitur. Distinguunt aūt ista bona tm̄ ꝺm rationē: nō aūt subiecto: cū idē possit esse bonū honestū: vtile ac delectabile: vt virtutes. Notandū etiā ꝙ ꝟtutes intellectuales vel morales que sunt bona honesta dicunt bona honorabilia: quia honor ē premiū ꝟtutis. viij. ethicoꝝ. Quia ꝟo hic fit mētio de bono: ideo icidētaliter hic ponā quandā aliā distinctionē bonitatis bn̄ vtilem: quā ponit doctor subtilis di. vij. secūdi sen. Preter eīm bōitatē entitatiuā qua oīe ens est bonū: est triplex bonitas moralis. s. bonitas ex genere que cōpetit volitioni: ex hoc ꝙ trāsit suꝑ obiectū ꝯueniens actui tali ꝺm dictamē recte rōnis. Et dicit ex genere: q2 sicut genꝰ ē materiale respectu specierū: sic ista bonitas est quasi materialis ⁊ quasi potētialis respectu oīs boni vlterioris i genere moꝝ. Actus eīm talis ē formalis ꝑ circūstātias morales: ⁊ qn̄ his format: tūc ē scd̄a bonitas q̄ dicit bonitas ꝟtuosa: ⁊ ista ē bonitas in specie moꝝ que habet circūstātias quasi differētias ꝯtrahētes. Tercia bonitas ē meritoria que ē gratia formata. Exemplū p̄mi: dare elemosynā. Exemplū scd̄i: dare elemosynā de ꝓprio pauꝑi: ⁊ ꝓpter deuꝫ vel pietatē. Exemplū tercij: dare ex charitate vel gr̄a. ¶ Deinde oñdit phs vtilitatē huiꝰ sciētie dicēs: ꝙ hec sciētia videt multis ꝓficere ad omnē aliā scientiā: qḋ patꝫ: quia si ad phiam p̄mā accedamꝰ: nō possumus deuenire in cognitionē diuinaruꝫ ⁊ altissimaꝝ causaꝝ nisi ꝑ eā q̄ ꝟtute intellectus possibilis acquirimꝰ. Si ꝟo accedamꝰ ad moralē scientiā: nō possumꝰ ꝑfecte eā acquirere nisi sciamus potētias anime: cū diuerse ꝟtutes habeāt in diuersis potētijs assignari. Sapiētia eīm est in intellectu: iusticia in volūtate. Maxime autē (dicit Aristo.) valet hec sciētia ad sciētiā naturalē: cuꝫ aīa sit principiū aīalium. ¶ Cōsequēter Aristo. in hoc lib. recitat opiniones antiquoꝝ de aīa: quas cā breuitatis omitto cum sint modice vtilitatis Diuersificant aūt hmōi opiniones ꝺm diuersitatem ponentiū p̄ncipia reꝝ: de quibus dictū est in. j. phisicoꝝ. Quia ꝟo dicit Arist. i hoc p̄mo: ꝙ dicere aīaꝫ irasci: sile ē ac si quis dicat eā texere vel edificare

re. Meli⁹ ē aūt fortassis nō animaȝ intelligere sed hoīeȝ. Idcirco sciendū q̄ aliq̄ue sunt ōpationes que nō sunt ōpationes anime sed totius ꝯiūcti: cuiusmodi sunt ōpationes coniūcti potentiaꝝ organicaꝝ: vt videre: audire: ⁊ sic de alijs. Aliq̄ue vō nō sunt solū ōpationes coniūcti: sed etiā ipsius anime: vt intelligere et velle. Et ideo q̄ꝫ intellect⁹ ⁊ volūtas nō sūt potētie organice: ⁊ ideo nō solū hō intelligit sed etiaȝ aīa: cū etiā ipā sepata a corpe intelligat. Quia ḡ irasci requirit organū: cuȝ ira sit accensus sanguinis circa cor: ideo est ōpatio toti⁹ cōiuncti: quare nō debem⁹ dicere q̄ anima irascit̄ sed homo: sicut non debemus dicere ipāȝ texere vel edificare. Qō aūt dicit Aristo. meli⁹ est aūt fortassis nō dicere animā intelligere. hoc dicit: q̄ꝫ nōdū ꝓbauerat intellectū nō esse potentiam organicā: sed hoc ꝓbat in tercio.

Finit primus liber de aīa.

Incipit secundus de Anima.

Que quidem a priorib⁹ ⁊c̄. Postq̄ ph̄s venat⁹ est in primo libro opiniones antiquorum de anima: hic in secundo tractat de ipsa anima s̄m opinionē ꝓpriā. Et primo ponit quandā diffinitionē de aīa pertinentē oīni aīe dicēs: q̄ anima est act⁹ primus corpis organici phisici. Pro cui⁹ explanatione ponit quandā distinctionē de actu dicēs: q̄ duplex ē act⁹. s. p̄m⁹ vt scia: scd̄s vt ꝯsideratio actualis. Quoꝝ actuū differētia pōt ꝑpendi ex potentijs. Dicit̄ eīn aliquis in potētia grāmatic⁹ anteq̄ acquirat habitū grāmatice: q̄ q̄dē potētia ī actū reducit̄: qn̄ iā aliq̄s h̄ȝ habitū sciētie ⁊ tūc iteꝝ ē ī potētia ad vsum habit⁹ cū nō ꝯsiderat actu: ⁊ ō hac potētia ī actū reducit̄ cū actu ꝯsiderat: sic igit̄ ⁊ scia ē act⁹: ⁊ ꝯsideratio ē act⁹. Anima ḡ ē act⁹ p̄m⁹ corpis organici: q̄ꝫ dat ei eē aīatū viuū. Dr̄ aūt aīa act⁹: q̄ꝫ est forma subalis q̄ dat esse actu corpi: nō q̄dē eē corpis: q̄ꝫ corpus est corp⁹ ꝑ formā corporeitatis: sed q̄ꝫ ipsum quod erat in potētia ad vitā h̄ȝ esse actu ꝑ aīam. ¶ Cōsequēter explanat Aris. illud qō dicit corpis phisici ōi. q̄ corp⁹ ph̄i. ū ē illud qō h̄ȝ in se p̄ncipiū mot⁹ ⁊ q̄etis. Dicit̄ aūt organicū qō h̄ȝ diuersitatē organorū. ¶ Pro quo notandū q̄ diuersitas organoꝝ ī corpe suscipiēte vitā necessaria ē ꝓpter diuersas ōpatiōes aīe. Aīa eīn cuȝ sit forma ꝑfectissima inter formas reꝝ corporaliū ē p̄ncipiū diuersaꝝ opationū: ideo reqrit diuersitatē organoꝝ in suo ꝑfectibili. Forme vō inanimataꝝ ꝓpter sui imꝑfectionē sunt p̄ncipiū paucaꝝ opationuȝ. Ūn̄ in suis ꝑfectibilib⁹ nō exigūt diuersitatē organoꝝ. Inter aīas aūt aīa plantaruȝ imꝑfectior repitur. Ūn̄ in plātis minor ē diuersitas organoꝝ: q̄ in animalib⁹: ⁊ iō ad ostendendū q̄ omne corpus suscipiens vitā est organicuȝ: accipit ph̄us argumentū ex plantis in quib⁹ est minor diuersitas organoꝝ: ⁊ hoc est quod dicit: q̄ etiā platāꝝ ptes sūt diuersa organa: cū sint ad diuersas opatiōes: sicut foliū est ad coopertimentū fruct⁹. Radices aūt in plātis sunt siles ori aīaliū: q̄ꝫ vtraq̄ attrahūt alimētum. Non autem oportet addere in diffinitiōe aīe potētia vitā habētis: q̄ꝫ loco huius ponit Arist. organi: ⁊ oīne eīn tale h̄ȝ potētiā ad vitā: vt dictuȝ est. ¶ Cōcludit Aristot. ex p̄dictis: q̄ aīa nō pōt separi a corpe s̄m aliquas ei⁹ ꝑtes seu potētias: cū aliq̄ sint act⁹ aliquaꝝ partiū corpoꝝ: sicut potētia visiua ē oculi act⁹. Scd̄m ḡ tales potētias q̄ requirūt organa in suis opationib⁹ nō est aīa sepabilis. Licet eīn aīa separata sit potentia visiua q̄tū ad id qō ex parte aīe: nō t̄n in ordine ad actū: ⁊ iō nō est ī ꝓpinqua dispositione ad videndū: cū ad hoc requirat̄ organū. Scd̄m aūt aliq̄s ꝑtes nihil ꝓhibet animā separi ⁊ habere actus ꝓprios taliū ꝑtiū seu potentiaꝝ: vt ꝑtꝫ de potētia intellectiua: cū nō requirat organū in sua ōpatione. Posita aūtē diffinitione aīe ⁊ declarata ꝯsequēter ipsam Arist. ꝓbat ꝑ demonstrationeȝ. ¶ Pro quo notanduȝ q̄ cū ex notis deuenim⁹ in cognitionē ignotoꝝ. Oīnis aūt demōstratio adducit̄ causā notificādi aliquid: necef

se ē q̄ oīs demonstratio ꝓcedat ex notio
rib⁹ quo ad nos quib⁹ p demōstrationē fit
aliq̄d notū. In quibusdā sunt eadē notio
ra q̄ ad nos ꝛ ſm naturā: sicut ī mathema
ticis q̄ sunt a mā abstracta: ꝛ ī his demon
stratio ꝓcedit ex notiorib⁹ simplr̄ ꝛ ſm na
turā. s. ex causis in effect⁹. Uñ ꝛ dicit̄ de
mōstratio ꝓpter q̄d. In quibusdā vo non
sunt eadē mag̅ nota simpliciter et quo ad
nos: vt in naturalibus: in quibus plerūq̄
effectus sensibiles sunt mag̅ noti suis cau
sis: ꝛ ideo in naturalibus vt in plurib⁹ ꝓ
cedit̄ ab his que sunt min⁹ nota ſm natu
rā: ꝛ magis nota quo ad nos: et hec vocat̄
demōstratio q̄a. Scdm̄ hūc ergo modū a
posteriori ꝛ p effect⁹ ipi⁹ aīe dmōstrat. p.
diffinitionē ei⁹. ꝛ hoc sic: Illud q̄d ē pmū
pncipiū viuēdi ē viuētis corpis act⁹ ꝛ for
ma: sed aīa ē pmū pncipiū viuēdi his que
viuūt: ḡ est corpis viuētis actus ꝛ forma.
Manifestū aūt est q̄ hec demōstratio est
a posteriori: ex eo eñ q̄ aīa est forma cor
poris viuētis ē pncipiū opationis vite: et
nō ecōuerso. Probat aūt phs minorē di.
q̄ cū sint q̄tuor modi seu grad⁹ viuentiū:
quoꝝ vn⁹ ē p intellectū: scds p motū loca
lē: terci⁹ p sensū: ꝛ quart⁹ p motū alimenti
ꝛ augmēti. Aīa vegetatiua est pncipiū vi
uēdi quarto mō ī plātis. Aīa aūt sensitiua
ē pncipiū viuēdi tercio mō ī aīalib⁹ impfe
ctis ī q̄b⁹ ē sensus sine motu locali ꝛ ꝓgres
siuo: sicut sunt ostree: q̄ hñt solū sensus ta
ct⁹: ꝛ mouent̄ tm̄ motu dilatatiōis ꝛ ꝯstri
ctiōis. Aīa etiā sensitiua p potentiā moti
uā ē pncipiū viuēdi scdo mō ī aīalib⁹ pfe
ctis: q̄ nō solū sentiūt: ſ3 etiā mouēt̄ motu
ꝓgressiuo. Aīa aūt intellectiua ē pncipiū
viuēdi pmo mō ī hoīb⁹ ī q̄b⁹ vltra p̄dicta
ē intellect⁹. Appetitus aūt nullā facit di
uersitatē in gradib⁹ viuentiū: nā vbi ē sen
sus ibi ē appetit⁹: ideo inter illos non nu
merat̄. Ex hoc ergo q̄ aīa est principiū q̄
viuim⁹. ostēdit Arist. q̄ aīa est actus cor
poris. Dicit aūt q̄ pncipiū quo viuimus
potest dici dupliciter: vel in ratiōe forme
vel in rōne subiecti sicut principiū quo sa
namur in rōne forme est sanitas: sed in ra
tione subiecti est corpus. Act⁹ eñ actiuo

rū. i. forme que inducunt̄ ab agētib⁹ ī ma
teria sunt in patiēte ꝛ disposito. Anīa au
tē est principiū quo: nō in ratiōe subiecti:
sed in ratiōe forme: ergo est act⁹ seu forma
corpis. ¶ Circa autē p̄dicta monet phus
duas questiones. Quaꝝ pma est: Cū ani
ma sit quoddā viuēdi pncipiū ſm quattu
or grad⁹ viuentiū: vtrū quodlibet istoꝝ sit
aīa vel ps aīe. Ad quod rñdet q̄ in q̄bus
dā aīalib⁹ vt in homib⁹ insunt oīa p̄dicta:
in quibusdā vo quedā hoꝝ: in alijs
aūt vnū solū. In his aūt in quib⁹ inest solū
vnū p̄dictoꝝ vt in plantis: opꝫ q̄ illud ī
eis sit aīa. In quib⁹ aūt sunt plura: quodli
bet est ps seu potētia aīe: sed illa aīa deno
minat̄ a pncipaliori pte vt sensitiua vel in
tellectiua. ¶ Secūda questio est: si vnum
quodq̄ p̄dictoꝝ est ps anīe: puta cū oīa in
ueniunt̄ in vna aīa sicut in humana: vtrū
hoc mō sint ptes q̄ sepantur ab inuicē so
lū ſm rationē vt etiā sepent̄ loco: vtpote
q̄ in vna parte corpis sit sensitiuū: in alia
intellectiuū: ꝛ sic de alijs. ¶ Ad quod re
spondet q̄ de quibusdā ptibus anime nō
est difficile videre: vtrū sint sepabiles lo
co. i. subiecto: sed de quibusdā dubiū est.
Et ad ostendendū q̄ hoc est facile videre
in quibusdā: pmittit similitudinē de plan
tis: q̄ quedā ptes diuise ab alijs partib⁹
vident̄ viuere: ꝛ hoc ostendit p hoc q̄ ra
musculi abscisi inserunt̄ ꝛ plantant̄ ꝛ con
ualescūt: quod nō esset nisi remaneret eis
vita: ꝛ p ꝯsequēs anima que est principiū
viuēdi. Qd ꝯtingit: q2 in vnaquaq̄ plan
ta aīa est vna in actu ꝛ multiplex in poten
tia. Quia ḡ aīa plāte est impfecta in ordi
ne aīaꝝ: nō requirit magnā diuersitatē ī
ptib⁹. Uñ potest saluari in aliqua partiū
Sic etiā hoc ostēdit in aliquib⁹ aīalib⁹ q̄
decisa viuūt: quia vtraq̄ partiū habet sen
sum: quod patet: q2 retrahit se si pungit̄:
habet etiā motū ſm locū vt ad sensum pa
tet. Et si pars decisa habet sensū: necesse
est q̄ habeat appetitū. Ad sensum eñ de
necessitate sequit̄ delectatio ꝛ dolor. Ne
cesse est eñ si sensibile pceptū sit ꝯueniēs
q̄ sit delectabile. Si aūt nociuū q̄ sit do
lorosū. Ubi autē est dolor vl̄ delectatio

necesse est q sit desideriũ vel appetit⁹: sic ğ manifestũ ē q vegetatiuũ: sensitiuũ: motiuũ fm locũ ⁊ appetitiuũ inueniunt i vna pte decisa. Ex quo pꝫ q nō distinguunt in corpe aialis loco: sed de quibusdã potētijs pticularib⁹ manifestuꝫ ē q distinguit loco: visus eñ manifeste nō ē nisi in oculo audit⁹ in aure: olfactus i narib⁹: gustus i lingua ⁊ palato. Sed primus sensus. s. tactus qui est necessarius in animali ē in toto. ¶ De intellectu aũt dicit q dubiũ est: qꝛ nōdũ ꝓbauit q habeat organũ distictũ ab alijs an nō. Dicit aũt q ptes seu potētie que nō sunt sepabiles loco distinguuntur fm rationē: quod ꝓbat: qꝛ cuꝫ habeāt act⁹ diuersos habēt aliud ⁊ aliud esse: id ē aliam ⁊ aliã rōnē formalē: vñ dicit q alterum est esse sensitiuo ⁊ opinatiuo. s. intellectiuo. Ex pdictis patet q potētie anime: scꝫ vegetatiuũ: sensitiuũ: motiuũ fm locũ: appetitiuũ ⁊ intellectiuuꝫ: distinguunt ex natura rei adinuicē ⁊ ab ipsa anima: ⁊ nō tm̃ p opationē intellect⁹. Nō ab ipa aia pꝫ: qꝛ sunt eius ptes seu ptiales perfectiones. Et etiã inter se patet: quia cũ habeant distinctas rōnes formales: et sint principia distincta operationũ. A pte rei voluntas amat nō intellectus: ⁊ intellectus intelligit nō volũtas. Licet autē distinguāt ex natura rei: nō tñ distinguunt realiter i his in quib⁹ simul insũt: cuꝫ vna nō possit corrũpi alia remanēte. Nunq eñ ē intellect⁹ sine alijs potētijs: vt dicit Arist. in hoc scdo. In aia eñ sepata remanēt oēs iste potētie in se ꝯsiderate: licet nō possint exire i act⁹ aliquaꝝ hmōi potētiaꝝ: qꝛ ad suas operationes exercēdas requirunt organa: fm hoc est intelligendũ illud quod hic dicit phs: q intellectus sepat ab alijs sicut ppetuũ a corruptibili: hoc est intelligendũ q sepat ab alijs partib⁹ seu potentijs nō in se ꝯsideratis: sed vt eō plectunt organa: et sunt in ꝓpinqua dispositiōe ad actũ. ¶ Si arguas ꝯtra hoc q act⁹ ⁊ potētia ad idē genus ptinēt: sed actus istaruꝫ potentiaꝝ: vt intelligere ⁊ velle sunt accidentia ab inuicē: ⁊ ab ipsa anima realiter distincta: ergo ⁊ potentie. ¶ Itē per Aristo. in pdicamentis ponentē potentias naturales in secũda specie pdicamēti qualitatis. ¶ Respon. adprimũ. q potentia et actus possunt sumi vt sunt differentie entis: ⁊ sic sunt eiusdē generis: imo idem numero: vt Adã prius fuit i potētia: postea ꝟo in actu. Alio mō sumit potētia ꝓ pricipio actiuo vel passiuo: ⁊ tūc nō sunt eiusdem generis actus ⁊ potentia: sic est in ꝓposito. ¶ Ad secundũ dico q Aristo. accipit potentiã naturalē ꝓ facilitate vl' agilitate vtēdi hmōi potētia. Istã materiam diffuse tractat Scotus. xv. dist. scdi sentētiaꝝ. Tractat etiã ab alijs doctorib⁹ theologicis in. j. ⁊. ij. sen. ideo de ipsa breuiter ptransco.

Capitulum. II.

Potentiarũ autē aīe ⁊c. Postq Arist. diffiniuit aīaꝫ: nūc accedit ad determinãdũ de partibus eius seu potētijs. Et pmo dicit q p potētias idē intelligit qđ p partes. Distinguit aũt hmōi potētias i quinq genera. s. vegetatiuũ: sensitiuũ: appetitiuũ: motiuũ. fm locũ ⁊ intellectiuuꝫ. Ad cui⁹ euidētiã sciendũ pmo: q hmoi genera potentiaꝝ pñt reduci ad triplicē aiam scꝫ vegetatiuã: sensitiuã et intellectiuam. Motiuũ eñ fm locũ potest reduci ad sensitiuũ vel intellectiuũ: similiter appetitiuũ: fm q duplex ē appetit⁹. s. sensitiu⁹ et intellectiu⁹ qui dicit volũtas: de quib⁹ habet in principio. j. meta. ¶ Notanduꝫ insuper q phs hic ponit qnq potētias: licꝫ prius posuerit solũ quattuor: qꝛ supra aristo. intendēs ostendere q anima est pncipiũ viuēdi in oīb⁹ viuētib⁹: distīxit ipm viuere fm gradus viuentiũ: ⁊ nō fm operationes vite: fm quas hic distinguuntur genera potētiaꝝ. Appetitiuũ aũt nō cōstituit aliquē gradũ viuentiũ: quia oīa que habent sensum habent appetitũ: et sic remanent tñ quattuor gradus viuentiũ vt dictũ est. Ostendit autēꝫ phs q omnia animalia habent appetitũ: quod probat: quia oīa habentia sensũ tactus habēt appetitũ: vt probatum est in ca. precedenti:

fed oīa animalia habēt tactus:quod ꝓbat
quia sensus tactus est sensus alimenti: ne-
cessarium autē est omnibus animalibꝰ vti
alimento:ideo necessariū est ꝙ habeāt sen
sum tactus quo participāt alimentū sibi cō
ueniens:et ꝙ tactus sit sensus alimēti ma-
nifestum est. Sicut enim corpora viuētia
cōstāt ex calidis ꝛ frigidis humidis ꝛ sic-
cis:ita ex his nutriunt. Tactus autem est
discretiuus horū. Sed viuentia nō nutri-
untur alijs sensibilibus nisi ſm accidēs vi
delicet inq̄tum cōiungunt tangibilibus.
Sapor enim odor ꝛ color nihil conferunt
in alimentū inq̄tū hmōi: sed solū inq̄tum
cōtingit odorata ꝛ colorata esse calida vel
frigida humida vel sicca. Sic igit patȝ ꝙ
omnia animalia habēt sensum alimenti:q̄-
buscūqȝ aūt inest sensus alimenti inest esu-
ries ꝛ sitis:quorū vtrūqȝ est cōcupiscētia
alimēti. Esuries quidē est ꝯcupiscētia cali
di et sicci:quod habet rationē cibi. Sitis
aūt frigidi ꝛ humidi: quod habet rationē
potus. Sapor autē est quoddā horꝝ dele-
ctamentū. Sapor autem delectabilis iudi-
cat conuenientem ꝓportionem calidi ꝛ fri
gidi:humidi ꝛ sicci in alimento: vnde ma
gis ꝑtinet ad delectationem cibi q̄ neces-
sitatem. ¶ Comparat aūt pħus hmōi po-
tentias adinuicē dicens: ꝙ sensitiuū est in
intellectiuo et vegetatiuum in sensitiuo:si-
cut trigonum:id est triangulus est ī tetra-
gono. Triangulus eñ est in quadrangu-
lo in potentia: potest eñ quadrangulus ī
duos triangulos diuidi per diametrum vt
hic:sic sensitiuū est in potentia seu virtuali
ter in intellectiuo ꝛ sic de alijs. ¶ Ad de-
terminandū autem de potentijs anime in
speciali dicit pħs ꝙ prius est determinan
dum de actibus:quod ꝓbat: qꝛ ſm rōnē
diffinitiuā actus sunt priores potētijs:qḋ
patet ex hoc:quia cū potentia dicat quen-
dam respectū ad actum cum sit principium
agendi vel patiendi: oportet ꝙ actus po-
natur in eius diffinitiōe: qꝛ etiam obiecta
sunt priora actibꝰ:oportet p̄mo videre de
ip̄is obiectis. ¶ Pro q̄ notandū ꝙ ex obie
ctis diuersis nō diuersificant actus ꝛ potē
tie aīe nisi qñ fuerit differētia obiectorum
inq̄tū sunt obiecta. s. ſm rationē formalem
obiecti sicut visibile distinguitur ab audi-
bili. Si aūt obseruet eadem ratio obiecti
diuersitas ſm quecunqȝ alia non inducit
diuersitatem specificam actus et potentie:
Eiusdem enim potentie est videre hoīem
coloratū ꝛ lapidē coloratū:qꝛ ista diuersi-
tas ꝑ accidens inest obiecto inq̄tū est ob-
iectum. ¶ Notandum insuꝑ ꝙ cū aīa pro
statu isto non cognoscat seip̄am directe in-
tuendo:oportet ꝙ in cognitiōe ꝓcedamꝰ
ab extrinseco: vt scȝ ꝑ obiecta a quibus ab
strahunt species intelligibiles cognosca-
mus actus:ꝛ ꝑ actꝰ potētias:ꝛ ꝑ potētias
ipsam essentiā aīe. Si aūt directe aīa essen
tiam suā per seipsam cognosceret: esset cō
trarius ordo obseruandus in aīe cognitio
ne:quia quanto aliquid esset ꝓpinquius
essentie aīe tāto ꝑ priꝰ cognosceret ab ea.

Capitulum. III.

Quare primum ꝛc.

Hic pħs incipit tractare de potē
tijs in speciali. Et primo ḋ vege
tatiua q̄ est cōmunis omnibꝰ:determinan
do. s. de alimento quod est eius obiectum:
ꝛ de generatiōe que est actus eius. Dicit
ergo ꝙ qḋlibet viuū generat aliud eiusdē
speciei: vt planta plantā:oliua oliuā:aīal
animal. Ab hoc tñ excipit imperfecta: vt
pueros orbata eunuchos ꝛ habentes simi
les defectus. Dicunt etiā orbati carentes
aliq̄ sensu: vt ceci surdi. Excipit etiam ea q̄
generant ꝑ putrefactionē. Alimentū autē
ad tria valet:ad augmentū:ad nutritionē
de ratione alimenti est ꝙ cōseruet substan
tiam eius qḋ alitur q̄ conseruatio necessa-
rio est ꝓpter continuā cōsumptionē humi
di a calido naturali. tertio valet ad gene-
rationem. Semen enim quod est genera-
tionis principiū est superfluum alimenti.
Sed hec triplex anima vegetatiua est p̄n
cipium triplicis operationis: scilicet nu-
tritionis: augmenti et generationis. Ad
hoc autē dicit Aristo. ꝙ habet duplex in-
strumentum. s. ipsum alimentum et calo-
rem naturalem per quem alteratur: deco-
quitur et digerit alimentum.

Capitulum. IIII

Determinatis aūt bis. Postq̄ pħs determinauit d pte vegetatiua: hic pñr determinat de pte sensitiua. Et pmo dicit quō educitur sensus de potentia ad actum. ¶ Ad cuiꝰ euidentiā distinguit potentiā τ actū: circa intellectū di. q̄ aliq̄s dr vno mō sciens inq̄tū h3 naturalē potētiā ad sciēdu3: vt homo anteq̄ habeat habitū scie: hec potētia vocaṫ essentialis. Scđo mō aliq̄s dicitur sciens inq̄tum habet habitū scientie quo pōt exire in actū: τ vocaṫ potētia accidentalis: q2 talis p habitū aīe inexistentē pōt actu exire in actum. Tertio mō dr aliquis sciēs inq̄tum actu cōsiderat. Primo potentia reduciṫ in actū cū q̄s ex ignorāte fit sciens. Diciṫ aūt ignorās dupliciṫ: vel q2 caret habitu scientifico: τ talis dr ignorans p̄uatiue: vel q2 h3 habitū ɔtrariū. s. errore: τ tal' dr ignorās cōtrarie. ¶ Dicit pñr pħs q̄ sicut potētia τ actus dicuntur multipliciter ita τ pati. Uno mō ꝓpe q̄n quis patiṫ aliq̄d detrimentū ab agente ita q̄ fit ibi aliq̄ a corruptio vł obiectio forme substātalis vel accidentalis. Alio mō large pati dr aliq̄d ſm q̄ receptiuū alteriꝰ cōparaṫ ad ipm: sicut potētia ad actū. hec aūt passio nō est corruptio patiētis sed magis pfectio. Potentia eñ pficiṫ p actum: ignorās quādo fit sciens diciṫ pati hoc mō τ alterari: nō aūt primo mō. Sicut ḡ ille qui nō habet habitū est in potētia ad habitū: τ ille qui habet habitū est in potētia ad actū: ita dicit pħs q̄ ille qui nō habet sensum est in potentia ad sensum: τ reducitur talis potētia ad actū a generante: et ille q̄ habet sensum est in potētia ad actū sentiendi: τ talis potētia reduciṫ ad actū mediāte obiecto sensibili. ¶ Circa p̄dicta notādū q̄ licet cū q̄s ab errore reduciṫ ad scientiā veritatis: fit ibi quedā silitudo alterationis que ē de cōtrario in cōtrariū: nō est tñ ibi vere talis alteratio: nā alterationi q̄ est d cōtrario in cōtrariū vtrūq̄ p se τ essentialiter cōpetit. s. q̄ fit a contrario τ q̄ fit in contrariū. Sicut enim dealbatio nō est ni si ad albū: ita nō est nisi a nigro vł medio quod respectu albi ē quodāmodo nigrū. Sed tamē in acquisitione scientie accidit q̄ ille qui acquirit scientiā veritatis prius fuerit in errore: absq̄ hoc eñ potest adduci ad scientiam veritatis: vnde nō est vere alteratio. Tum etiā quia in parte intellectiua non est alteratio: proprie sumpta: vt dictum est. ij. ca. vij. phisi. ¶ His premissis determinat pħus de sensibilibus di. q̄ duplex est sensibile. s. p accidens et per se. Est aūt sensibile per accidēs quod accidit ei q̄d est sensibile per se: sicut accidit albo esse hominē: ideo homo est sensibile p accidens. Tale aūt sensibile apprehendiṫ per aliam potentiam cognitiuam vt p estimatiuā vel intellectiuā. Sensibile autem per se diciṫ dupliciter: quia quoddā est ꝓpriū et quoddā cōmune. Est aūt sensibile ꝓprium q̄d non potest alio sensu sentiri: vt sonus respectu auditus τ sic de alijs. Sensibile autē cōmune apprehendiṫ a pluribꝰ sensibus. Et sunt quinq̄ que hic Aristo. enumerat: sc3 numerus: motus: quies: figura: magnitudo. Tactus enim et visus pcipiūt oīa ista. Alij eñ sensus pcipiūt aliq̄ istorū: l3 āt sensus ñ decipiaṫ circa ꝓpriū obiectu3 cōe bene tñ decipiṫ circa obiectū cōe: vt habeṫ i li. de sensu τ sensato. ¶ Cōsequenṫ determinat Aristo. de ꝓprijs sensibus ſm vnūquēq̄ sensum. Et primo de obiecto visus. di. q̄ illud sensibile cuiꝰ est proprie perceptiuus visus est visibile: sub visibili autem apprehenditur color: et illa que videntur lucida de nocte: vt putredines quercus: τ oculi quorundā animaliū: et sic de alijs: τ similiter corpora lucida vt ignis. dicit aūt q̄ color est p se visibilis nō primo mō sed scđo modo. ¶ Est autem primus modus dicendi p se cū predicaṫ diffinitio vel pars diffinitionis de diffinito: sicut ponit pħus in libro poste. vt homo ē animal. Scđs modus q̄n passio predicaṫ de subiecto: vt hō est risibilis: sic color ē p se visibilis: quod ꝓbat: quia color est motiuus diaphani in actu: causando scilicet in eo propriam speciem. Est autem diaphanum corpus trāsparēs: vt aer aqua et

vel priuationem
ignorans
ignorant [illegible]
[illegible]

aliquas corpora celestia: non eñi possemus
videre stellas fixas que sunt in octaua spe
ra nisi inferiores spere planetarum essent
transparētes vel diaphane: dicit ğ Arist.
cū illud qđ mouet diaphanū in actu sit vi-
sibile: sequit᷑ q̄ color erit visibilis. Quia
vo diaphanū nō fit in actu nisi ꝑ lumē: nō
eñi aer vel aqua aut hmōi est actu trāspa-
rens nisi fuerit illuminatū: ideo color nō
est visibilis sine lumine. ¶ Ad euidentiā
predictoꝝ vidēda est differētia inter lucē
et lumen. lux aūt nō pōt poni substātia: qꝛ
est ꝑ se sensibilis: vt ptꝫ ex p̄dictis: nō aūt
substantia: vt ptꝫ in sacramēto altaris: lux
ergo est quedā q̄litas in tertia specie q̄lita
tis: lumē aūt nō est substātia cōpleta hoc ē
ꝑ se existēs: qꝛ nec est spūalis cū sit extensi
bilis: nec corporalis: qꝛ tūc duo corpora si
mul essent vt hic ostēdit Aristo. est eñi lu
men cū toto aere: nec oportet aerē moue-
ri aduenīēte lumine: qꝛ tūc in medio illu-
minato nō esset respiratio aeris: nec etiam
lumē est forma substātialis: qꝛ illud cui ad
uenit manet ꝑfectū in esse isto recedēte: si-
cut ptꝫ de aere qñq̄ illumiato: qñq̄ tene-
broso: nec est materia nec aliquid ꝑtinens
ad genus substātie sed q̄litatis. Cū aūt ge
nus q̄litatis q̄tum ad tertiā speciē distin-
guat᷑ in q̄litatē sensibilē ꝛ q̄litatē q̄ est spe
cies seu intētio q̄litatis sensibilis. ¶ No-
tandū q̄ nō dꝛ hic intētio illud qđ intēdit
sensus: hoc mō ip̄m obiectuꝫ eēt intētio: sꝫ
intētio dꝛ ibi illud ꝑ qđ tanq̄ ꝑ p̄ncipium
formale tēdit in obiectum sensus. Hoc mō
dico q̄ lumē est intentio siue spēs sensibil'
ipsi⁹ luci: q̄ quidē reqrit tā in ꝑficiēdo me
diū q̄ organū anteq̄ fit visiuū: nec eñi me-
diū nec organū est receptiuū speciei colo-
ris sine lumie: ip̄m aūt lumē vocat᷑ radi⁹ si
sit s̄m rectā lineā a diaphano ad corp⁹ lu-
cidū. ¶ Cōsequēter dicit Aristo. q̄ ex p̄
dictis ptꝫ q̄ color sine lumine videri non
pōt cū de ratiōe coloris sit q̄ est motiuum
diaphani s̄m actū. Diaphanū aūt nō ē in
actu nisi ꝑ lumē: et iō color sine lumine vi
deri nō pōt. Qđ ꝓbat ꝑ signum: qꝛ si ali
q̄s ponat coloratū sup organū visus nō vi-
det᷑: qꝛ nō est ibi diaphanū in actu qđ mo-
ueat᷑ a colore. Nam ꝛ si pupilla sit qđdam
diaphanū: non tñ erit diaphanū in actu si
supponat᷑ ibi corpus coloratū. ¶ Dicit ğ
Aristo. q̄ color mouet diaphanū in actu:
causando. s. in eo speciē ꝛ similitudinē suā:
et ab hoc mouet᷑ organū visus sicut a cor-
pore sibi cōtinuato: corpora eñi nō se imu-
tāt nisi tangāt se. Eodem aūt mō se habet
vt ait Aristo. in alijs sensib⁹ sicut in visu.
Unde dicit q̄ nec odor nec sonus sentiun-
tur si tangant organa sensus: sed ab odore
ꝛ sono mouent᷑ media: a medio aūt vtriūq̄
organorum scꝫ visus ꝛ olfactus. Similiter
vt dicit est in gustu et tactu: de quo ca. se-
quēti videbit᷑. ¶ Determinat etiā p̄hs ð
noctilucis que nō vident᷑ in lumine sed in
tenebris. hec eñi in tenebris vident᷑ lucen
tia: in lumine vo colorata. Cui⁹ ratio pōt
assignari: qꝛ ista habēt aliq̄d lucis: lucidū
enim ignis ꝛ diaphanū aeris et aque nō ē
in eis totaliter extinctū ꝓpter opacum ter
re: sed qꝛ modicū habent de luce: earū eñi
lux ad p̄sentiā maioris lucis occultat᷑. sicut
etiā est de stellis q̄ de die nō vident᷑. vñ in
lumine nō vident᷑ vt lucentia: sed vt colo-
rata tñ. lux aūt eoꝝ ꝓpter sui debilitateꝫ
nō pōt diaphanū perfecte reducere i actū:
s̄m q̄ natū est moueri a colore. Unde sub
eorū luce nec eoꝝ nec aliorū color videt᷑: sꝫ
solum lux eorum. lux aūt cum sit efficacior
ad mouendū diaphanū q̄ color: eñ minori
immutatione diaphani videri pōt. ¶ Cō
sequēter ostendit quō videat᷑ ignis et cor-
pora lucida dicens: q̄ nō solum vident᷑ in
lumine sicut colorata: sed etiā in tenebris:
sicut illa de quibus dicit. et hoc ideo: quia
ignis habet tñ de lumine q̄ pōt diapha-
num oīno facere in actu: ita vt ip̄m et alia
videant᷑: nec est tam debile lumē ei⁹. q̄ ad
p̄sentiā maioris luminis obumbret᷑. Ex p̄-
dictis patet q̄ nō solum videantur colora
ta sed etiā lucida: cum etiam lux sit inbstā-
tia coloris. Color eñi non est nisi lux q̄dā-
modo obscurata ex admixtiōe corpis opa-
ci. sequitur q̄ lux sit obiectū adequatū vi-
sus. Color eñi est obiectum ꝑ se contentuꝫ
sub hmōi primo obiecto. ¶ Notandū aūt
q̄ causa quare distantia impedit visuꝫ est:

nō q medium resistat in mutatiōe visibilis: nō enī diaphanū habet ꝯtrarietatē ad lumen vel colorē: sed est in vltima dispositione ad eoꝝ receptionē. cuius signum est q subito imutatur a lumīe vel colore: sꝫ causa huius est: qꝛ omne corpus videt̃ sub quodam angulo piramidis: cuius basis ē in re visa: ꝛ angulus est in oculo vidētis: qđ idē necesse est: qꝛ cum res visa sit maior q̄ntitate q̄ pupilla: oportet q ꝓportionabilit̃ diminuendo ꝑueniat imutatio visibil' vsqꝫ ad visum. Manifestū est aūt q quanto latera piramidis sunt lōgiora: dūmodo sit eadem basis: tāto angulus est minor: et idō a remotiori minus videt̃: et tāta pōt esse distātia q omnino non videatur.

Capitulum. V.

Nunc autē. Hic determinat Aristo. de obiecto auditus scꝫ de sono. Unū dicit q sonus habet generari ex ꝑcussione duorum corpoꝝ solidorū. Nō enī lana ꝛ hmōi molia faciunt sonū: cum cedāt ꝑcutienti. oportet enī q ibi sit resistētia corporis percussi ad ꝑcutiēs: ꝛ q fiat cū violentia vt fiat aeris cōmotio: q̄ ꝯtinuet̃ vsqꝫ ad aures. Fit autē huiusmodi inmutatio aeris: vt dicit Aristo. eodē mō quo fit in aqua cuꝫ aliq̄d in ea ꝓijcit̃. fiunt enī ibi quedā regirationes in circuitu aque ꝑcusse: que quidē circa locū ꝑcussionis sunt parue: ꝛ motus ē fortis. In remotis aūt girationes sunt maiores ꝛ motus debilior: tandē aūt motus totaliter euanescit ꝛ giratiōes cessant: sic ad ꝑcussionē corpoꝝ aer in gyro mouet̃: ꝛ sonus vndiqꝫ diffundit̃: ꝛ in vicinis girationes sunt minores: ꝛ motus fortior: idō sonus ibi certius ꝑcipit̃. In remotis aūt sonus obscurius auditur: ꝛ tandē totaliter deficit. Est aūt sonus nō in corpore sonante sed in medio vt aere ꝛ aqua. Postmodū determinat Aristo. đ voce que est species soni di. q vox est percussio aeris respirati ad vocalem arteriam cum imagine significādi. Ista aūt diffinitio est ꝑ causaꝫ: nō enī vox est ꝑcussio sꝫ sonus causatus ex ꝑcussione. Fit autē hmōi percussio ab anima verberante aerem ad vocalem arteriam: et ideo solū animata habēt vocem: nō tñ omnia. Dicit̃ aūt cum imagine significandi: oportet enī q sit cū imaginatione aliqua intendente ad aliquid significandū vel naturaliter vel ad placitū. Dicit autē Aristo. q natura vtit̃ respiratiōe: ꝛ ad formationeꝫ vocis ꝛ ad mitigationē caloris. Uocal' enī arteria q̄ est organū respirationis est ordinata ad pulmonem: vt ei deseruiat ꝑ attractionē aeris. Aer aūt necesse est vt recipiatur in pulmone: qꝛ in hac ꝑte aīalia gressiua plus habēt de calore q̄ in alijs ꝑtibus. Pulmo enī ꝯiungit̃ cordi: in q̄ est ꝑicipiū calor[is] natural[is]. oportet ḡ q aer ingrediat̃ ad pulmonē ꝓpter refrigeriū natural[is] caloris. Animalia aūt que multū habēt sanguinē: multuꝫ habēt de calore naturali: idō indigent respiratiōe: nō aūt illa que modicū habēt sanguinis vt pisces: vel que omnino carent sanguine: vt cācri: ostree: ꝛ aīalia annulosi corpis: vt apes ꝛ formice ꝛ sic de alijs. Talia ḡ cū nō respirēt nō habēt vocem. ¶ Cōsequenter determinat ph's de obiecto olfactus: scꝫ de odore. Est autē odor vapor vel fumus quē calor resoluit ab odorifero. Ostēdit aūt ph's q sicut visus est cognoscitiuus lucis ꝛ tenebre: cū priuatio nō cognoscat̃ nisi ꝑ habitū: sic olfactus est cognoscitiuus odorabilis ꝛ ñ odorabil'. Non odorabile aūt ſm ip̄m đr dupliciter. Aliqđ nullū habet odoreꝫ sicut corpa simplicia. aliqđ habet parū de odore vel malum odorē. Similiter dicendū est de alijs sensibus. ¶ Notandū q Aristo. hic dicit q duri carne sunt inepti mēte: molles vero sunt apti. Cuius ratio pōt esse: qꝛ quāto cōplexio est delicatior ꝛ mollior tāto aīa minus impedit̃ ab operatiōe sua: ideo intellectus est ꝑspicacior. ¶ Determināt insuꝑ ph's de obiecto gustus dicēs q obiectum gustus. s. sapor percipit̃ a gustu q̄ est q̄daꝫ tactus: nō ꝑ mediū extraneū vt per aerem aut aquā que nō sunt partes aīalis: sed ꝑ mediū ꝯiunctū aīali. Caro enī est mediū in sensu tactus. Cū aūt gustabile sit qđdā tangibile: erit etiam medium in sensu gustus. ¶ Ubi notandum q licet tactus et

gustus conueniāt in modo sentiendi: quia
vtrūq; percipit obiectū suū tāgendo: hoc
tñ non obstāte sunt distincti sensus: qr ha-
bent obiecta distincta. Gust⁹ enī est discre
tiuus saporis: q̄ nō est aliqua qualitatū sen
sibiliū p tactū ¶ Deinde ostēdit phus q
sapor est gustabilis mediāte humore. vnd
omne gustabile vel est actu humidū vł hu-
mectabile p saliuā. ¶ Ultimo determinat
phs de tactu. Circa qd mouet duas que-
stiones. Prima est: Utrū sensus tactus sit
vnus vel plures. ¶ Ad qd respondet q
nō est vn⁹ sensus: & hoc ideo: qr ē plurium
cōtrarietatū que nō ꝯueniūt in vno gene-
re subiecti: vt calidi & frigidi: hūidi & sicci
mollis & duri: grauis & leuis. Auditus est
vn⁹: licet sit plurium cōtrarietatū: vt soni
acuti & grauis: asperi & lenis: qr iste ꝯtra-
rietates cōueniunt in vno genere subiecti
scz sono. Potest tñ tactus dici vnus ratio-
ne vnitatis organi. ¶ Scda questio qd sit
organū tact⁹. Ad qd rñdet q caro nō est
organū: sed ē mediū: sz organa tact⁹ & gu-
stus sunt iuxta cor: vt ponit in libro de sen
su & sensato. Est aūt organū tact⁹: vt dicit
cōmentator neruus coextensus toti corpo
ri. vnde iuxta vel ppe quālibet partē car
nis sunt aliqui ramusculi neruoꝝ q̄ exten-
dunt p corpus p quos deriuat actiua vir
tus a corde vel cerebro p totum corpus.
¶ Ulterius ostēdit Aristo. illud in q̄ con
ueniūt oēs sensus di. q cōmune ē oīni sen
sui q est susceptiu⁹ specieꝝ sine materia: si
cut cera recipit signū annuli sine ferro vel
auro. ¶ Sed videt hoc cōe esse oīni pati-
enti: omne enī patiēs recipit ab agente for
mā sine materia. Nō enī aer recipit ab ig-
ne materiā eius sed formā. ¶ Dicendū est
q licet sit cōmune omni patienti q reci-
piat formā ab agente: differentia tñ est in
modo recipiēdi. Nam forma que in pati-
ente recipit ab agente quādoq; habet eū-
dem modū essendi in patiente quā habet
in agente: & hoc quidē accidit quando pa-
tiens habet eandē dispositionē ad formam
quā habet agēs: vnūqdq; enī recipit in al
tero p modū recipiētis. Hoc mō patit aer
ab igne & sic de alijs. Quandoq; vero for

ma recipit in patiēte ſm aliū modū essen-
di q̄ sit in agente: qr dispositio materialis
patiētis ad recipiēdū nō est silis dispositi-
oni materiali q̄ erat in agēte: et iō recipit
in patiēte sine materia inq̄tū patiēs assi-
milat agēti ſm formā & nō ſm materiā.
Et p hūc modū ppriū ē sensui recipe for-
mā sine materia: qr aliū modū essendi hūt
forme ī sensu & ī re sensibili. nā in re sensi-
bili hñt eē nāle. In sensu āt intētionale vł
spūale. Et pōit ꝯueniēs exēplū de signo &
cera. Nō enī ē eadē dispositio cere ad ima
ginē q̄ erat ī ferro vel auro. Un̄ assilat ce-
ra sigillo aureo q̄tū ad imaginē sz nō q̄tū
ad dispositionē auri. Et qr etiā cōuenit in
tellectui q recipiat species sine materia:
iō ad ponēdū differētiā int̄ sensuz & itelle-
ctū dicit q sensus reqrit organū in debita
pportiōe: nō aūt intellect⁹. Ex q̄ infert q
excellēs sensibile corrūpit sensum. Cū enī
sensus requirit organū in debita pportio
ne: si virt⁹ sensibilis fuerit fortior q̄ orga-
nū natū sit pati: soluit pportio & corrūpit
sensus. Et ē sile sicut cū aliqs fortit̄ percu-
tit chordas soluit simphonia & ton⁹ instru
mēti: q̄ in q̄dā pportiōe ꝯsistit. Nō sic aūt
excellēs intelligibile corrūpit intellectum
cū careat organo. ¶ Ex hoc ostēdit insup
Aristo. q̄re plāte nō sentiāt cū tñ calescāt
qr nō hñt illā pportiōnē q̄ reqrit ad orga
nū tact⁹ vt possint recipe spēs sine mā: sz
patiunt in trāsmutatiōe materiali. ¶ Ad
euidētiā aūt cuiusdā dicti qd h pōit Ari.
videlicz q sensibile positū supra sensuz nō
facit sensuz siue n̄ sentit: vt visibile positū
supra sensuz visus n̄ videt. Sciēdū q q̄ ad
hoc ī visu ē cā spēalis alia ab alijs sensib⁹
qr enī color nō videt nisi in lumie & reqrit
ad hoc q videat mediū illuminatū. Si co
lor poneret supra organū visus obūbraret
ipm: & iō sequit q nō posset videri: quo ad
alios sensus: alit̄ vificat ista ppositio phi
Pro q̄ notādū q vt dictū ē pri⁹ duplex est
imutatio ipsi⁹ sensibilis. vna ē materialis.
qn̄ scz sensus imutat a sensibili ſm illd: vł
t'le eē vł ſm eūdē modū eēndi q̄ ē ī re extra
vt cū sensus tact⁹ calefit vel ali⁹ sensus ali-
q̄lit̄ alterat. Alia ē imutatio aīal' ſm quā

immutatur intentionaliter vel spiritualiter a sensibili: licet habeat modum essendi extra realem et materialem. Modo ita est quod aliqui sensus immutantur intentionaliter solum ut visus. Tactus autem utraque immutatione mutatur. Quod realiter vel materialiter probatur: quia organum tactus est corpus mixtum sicut medium quod est caro: ergo est passivum naturale et receptivum actionis naturalis. Qualitates autem tangibiles sunt naturaliter active: ergo etc. Similiter immutatur intentionaliter: quia si tantum naturaliter immutaretur ratione quod mixtum naturale: non plus sentiret qualitates sensibiles quam lignum vel lapis qui naturaliter immutantur: quia ergo qualitates huiusmodi sensibiles sentit tactus: ideo etc. Preterea hoc patet ratione theologica. In damnatis enim post resurrectionem generalem erit sensus tactus et omnis sensus in actu suo. Tunc autem tactus non immutabitur naturaliter: potest tamen secundum Scotum dis. xliij. q. iij. c. ij. et tamen non oportet ideo ponere corruptionem: quia illa immutatio non est corruptiva: ergo tantum intentionaliter. Tamen illa erit maxime afflictiva: ergo verissima. Poterit ergo ibi una esse sine alia: tamen in statu isto non est immutatio intentionalis sine reali et naturali immutatione: quia causatur ab ea immutatione: ergo intentionalis facit sensum: non autem naturalis: cum sine naturali possit esse scilicet in damnatis. Naturalis etiam esse potest in inanimatis que non sentiunt. Tangere autem inquantum huiusmodi est naturaliter immutare: quia tactus potest esse in inanimatis que tamen naturaliter immutantur: et ideo tangibile positum supra tactus organum cum non immutet nisi naturaliter non facit sensum tactus sed species sensibilis recepta in eo intentionaliter facit sensum tactus. Sic ergo immutatio animalis in organo tactus vel aliorum sensuum bene facit sensum: non autem naturalis. Sed immutatio naturalis in organo non facit sensum: immo magis impedit: quia si sine naturali posset esse intentionalis magis sentiretur sensibile: sicut patet in damnatis. Licet ergo in aliis sensibus a visu sentiantur sensibilia tangentia organum hoc est ratione immutationis animalis per se que causatur a naturali secundum quam tangunt organum. Et ideo secundum hoc est vera propositio ubi quod sensibilia tangentia sensum non faciunt sensum: quia ratione immutationis naturalis secundum quam tangunt organum non faciunt sensum. Hec Jacobus de Escalo sequax Scoti questionibus super li. de anima: que quidem ab aliquibus dicuntur esse ipsius Scoti. Quorum principium est: utrum sensus tactus sit unus de quo vide. xliij. dis. iiij. sen. eiusdem doc.

Capitulum. VI.

Quod autem non sit aliquis sensus. Hic tractat Aristoteles de sensu communi: dicens quod oportet ponere sensum communem in animalibus cum sit aliqua potentia que habeat iudicare de obiectis sensuum particularium et illa adinvicem distinguere. Hoc autem non potest facere sensus particularis: quia nulla potentia potest distinguere inter aliqua extrema nisi illa cognoscat. Sed nulla potentia potest cognoscere album esse aliud a dulci nisi cognoscat album et dulce. unde nullus sensus particularis non potest cognoscere obiectum alterius. Oportet ergo ponere sensum communem qui habeat apprehendere obiecta sensuum particularium: et de ipso iudicare. Iste autem sensus movetur a sensibus particularibus recipiendo species ab ipsis sicut et sensus particulares movent ab obiectis. ¶ Circa quod sciendum quod ut dicit doc. subti. iij. di. primi sen. Sensus non se habet active respectu speciei sed solum passive: licet se habeat active respectu significationis. Notandum insuper quod distinctio potentiarum sensitivarum interiorum potest colligi ex dictis Avicenne. vj. naturalium: et in li. de differentia spiritus et anime. Cerebrum enim animalis in duas partes dividitur: anteriorem scilicet que est maior: et posteriorem que est minor. Et in prima parte anteriori sunt duo ventriculi: unus altior alio et animalium. in postrema autem parte est unus tamen: inter istas duas partes est unus ventriculus medius habens duas partes: unam superiorem et aliam inferiorem: ita quod una est sita super aliam: et inter istum ventriculum et partem posteriorem est quoddam corpus ad modum vermis vel nervi: quod clauditur et aperitur cum opus fuerit memorari: et vergit versus partem posteriorem. De dictis igitur dicamus per ordinem. A primo ergo ventriculo prime partis cerebri procedunt septem paria nervorum: quorum unum deservit virtuti visive et oritur unus nervus a dextra

parte illi⁹ primi vētriculi ⁊ alius a sinistra
⁊ ille qui oritur a sinistra tēdit ad dexterā: ⁊
ali⁹ a dextra tendit ad sinistrā: ita ꝙ ꝯcur
rūt ⁊ intersecāt se ad modū crucis: et ille
ꝯcursus neruoꝝ dr̄ neru⁹ obliqu⁹: ꝓcedūt
aūt isti nerui ⁊ elongantur quousqꝫ recipiāt in
suis orificijs ip̄os oculos. ¶ Nota etiā ꝙ
in loco ꝯcursus ē quedā cōcauitas ꝑ quaꝫ
pōt eē trāsit⁹ ipsius spūs ab ocul' vsqꝫ ī pri
mū vētriculū p̄me ꝑtis cerebri: ⁊ ab illo ē
via vsqꝫ ad mediū vētriculū: ⁊ ab illo vsqꝫ
ad posteriorē. His p̄missis sciendū ꝙ in il
lo ꝯcursu illoꝝ duoꝝ neruoꝝ ē organū ꝟ
tutꝭ visiue: qꝛ ꝟ alibi iudicaret visus de ob
iecto cū recipiāt duas spēs in duob⁹ ocul':
sꝑ iudicaret vnū esse duo. Virt⁹ aūt sensi
tiua interior ꝓpinquior visiui est sensus cō
munis: cui⁹ organū ē in primo vētriculo an
terioris ꝑtis cerebri: cui⁹ officiū ē appꝛhen
dere oīa sensibilia sensuū ꝑticulariuꝫ: ⁊ iu
dicare dr̄ias eoꝝ: vt dictū ē. Ad hūc sen
sū videntur ꝯcurrere organa sensuū ꝑticula
riū sicut ad cētꝝ. Post sensū cōeꝫ āt ē ima
ginatiua: cui⁹ organū ē posterior vētricul⁹
anteriorꝭ ꝑtꝭ cerebri: officiū aūt ei⁹ ē retie
re illud qđ redditur sibi a sensu cōi. Retiet
aūt spēs illoꝝ q̄ appꝛhēduntur tā a sensib⁹ ꝑ
ticularib⁹ ꝙ̄ a sensu cōi: nō tn̄ distiguit vl'
discernit: vt vult Auic. vj. natur. Discer
nere ꝟo cōpetit sensui cōi: ⁊ etiaꝫ cuilibet
sensui ꝑticulari suo mō. Post imaginatio
nē aūt ē vis cogitatiua: cui⁹ organū ē ī in
feriori ꝑte vētriculi medij: cui⁹ officiū ē fa
cere cōpositionē inter ea q̄ ꝯseruantur in ima
ginatiōe: vt vult Auic. vbi. s̄. hec vis vo
catur ab aris. intellect⁹ passiu⁹: q̄ corrumpitur
rōne organi. Per istā potētiā possum⁹ co
gnoscere solē viridē ⁊ mōtē aureū: licꝫ nū
ꝙ̄ viderem⁹ ea ꝯiūcta in re: tn̄ spēs sol' ⁊ vi
ridis hēm⁹ seorsū ī imaginatiōe: forsā hec
ē vis exꝑimētiua. Post cogitatiuā est vis
estimatiua: cui⁹ organuꝫ ē in supiori parte
eiusdē vētriculi medij. Officiū ꝟo eius ē
appꝛhēdere intētiōes nō sensatas: q̄. s. nun
ꝙ̄ ceciderūt sub appꝛhensiōe alicui⁹ sensus
ꝑticularꝭ: ⁊ tn̄ appꝛhēdit sub intētiōib⁹ sen
satis: q̄. s. ceciderūt sub particulari sensu.
Per hāc ꝟtutē appꝛhēdit ouis inimiciciā
lupi: vidēs lupū: licet speciez inimicicie ꝑ
ꝑticularē sensū nō appꝛhēdat: ⁊ iō videns
lupū fugit illum: vt vult auic. vbi. s̄. Itē
s̄m eundē ibidē: ꝑ hāc ꝟtutē appꝛhēduntur
aliqn̄ intētiones sensate: q̄s. s. sensus par
ticularis nat⁹ ē appꝛhēdere: licet ea nō ap
p̄hēderit: puta cū videm⁹ aliq̄d eē rubeū ⁊
iudicam⁹ ⁊ estimam⁹ id eē multū dulce. Vl
timo ē vis mēoratiua: cui⁹ organū ē vētri
culus posteriorꝭ ꝑtis cerebri: cui⁹ officiū ē
retinere ea q̄ appꝛhēsa sūt s̄m estiatōeꝫ: vn̄
sic se hꝫ ad estimationē sicut imagiatio ad
sensū cōeꝫ. Sicut eñ sensus cōis appꝛhen
dit ea q̄ reddūtur sibi a sensib⁹ ꝑticularib⁹: ⁊
nō retinet nisi forte aliqđ modicū: vel ꝙ̄
diu ē ī actu sentiēdi. Imagiatio āt illa re
tinet ⁊ ꝯseruat: sic mēoria illa retinet q̄ esti
matiua appꝛhēdit: vt vult auic. vbi. s̄. Ex
p̄dictꝭ pꝫ euidēter quō oīs nr̄a cognitio sēsi
tiua interior oritur a sēsitiua exteriori: lꝫ āt sic as
signentur organa sensuū ī cerebro s̄m auic.
tn̄ aris. de sōno ⁊ vigilia vult ꝙ p̄mū sensi
tiuū qđ vocat cōem sensū sit situ in corde.
Vult etiā in li. de sensu ⁊ sensato: vt tactū
est pri⁹: ꝙ gust⁹ ⁊ tact⁹ habeāt organa cir
ca cor: lꝫ ꝯcedat ibi de visu: auditu ⁊ olfa
ctu ea hr̄e organa circa cerebꝝ. Teneas
quā opiōnē volueris. ¶ Deinde ostēdit ari
sto. q̄d sit fātasia: d. ꝙ fātasia ē mot⁹ fact⁹
a sensu existēte ī actu. Ad cui⁹ euidētiā sciē
dū: ꝙ q̄dā ponūt sensū cōem ⁊ fātasiaꝫ esse
vnū. Alij ꝟo ponūt fantasiā ⁊ imaginati
onē eē idē. Primi hn̄t diffinitionē expōe
re fātasie: ꝙ ē mot⁹ fact⁹ a sensu ꝑticulari:
qꝛ. s. mouetur a sensib⁹ ꝑticularib⁹ recipiēdo
spēs ab ip̄is: sicut ⁊ sensus ꝑticulares mo
uentur ab obiectis. Ponētes aūt fantasiā et
imaginationē esse idē: hn̄t dicere ꝙ fanta
sia ē motus fact⁹ a sensu cōi: ita ꝙ sicut sen
sus cōis mouetur a sensib⁹ ꝑticularib⁹ recipiē
do spēs ab ip̄is: sic fātasia vel imaginatio
mouetur a sensu cōi. Hui⁹ opini. vr̄ eē doc.
sub. di. x. q̄rti sen. q. v. de actiōe īmanēte
vbi dicit ꝙ imaginatio est motus factus a
sensu s̄m actū: ⁊ sic videtur accipe fantasiā ⁊
imaginationē ꝓ eodē.

Sequitur tercius de Aia:

E par-
te aũt aĩe. In isto
tercio determĩat
ari. de pte ĩtelle-
ctiua: ꝛ p̃mo deť
mĩat de ĩtellectu
possibili. d. ꝙ ñ ẽ
potẽtia orgãica ñ
em̃ ẽ ĩmixt⁹ mãe:
dꝫ ãt maxĩe ĩtellect⁹ ĩmãlis ꝓm sco. q. ix. q
li. q: ñ exercet opatiõꝫ ꝓpriã p organa. or
ganũ em̃ qđ ẽ cõpositũ ex aĩa ꝛ de certa p
te corpis ẽ rõ ĩmediate recipiẽdi visiõꝫ: ñ
sic đ receptiuo intellectiõis. Ex q̃ ↄcludit
ari. ꝙcũ pꝰ intellectiua ñ hẽat organũ sicẽ
pꝰ sensitiua: iõ p̃t v̈ificari dictũ illoꝝ q̃ di
xerũt ꝙ aĩa ẽ loc⁹ spẽꝝ: qđ p̃t intelligi ꝓm
doc. di. iij. j. sen. ꝙ vicꝫ intellect⁹ ẽ locus
spẽꝝ inq̃tũ hꝫ hm̃oi spẽs saluare: sicut lo
cus hꝫ saluare locatũ Alie ãt potẽtie ñ sic
ponũť loca: q: ñ saluãt ita spẽs sine ↄꝓuãt
Spẽs em̃ intelligibiles ñ videnť deleri si
cut sensibiles: nã spẽs sensibiľ ita ẽ ĩ orga-
no ꝙ p̃t deleri p ↄ̃riũ: sicut pꝫ p. p. đ me.
ꝛ remi. vbi dicit ꝙ senes et iuuenes sunt
male remĩscitiui ꝓpť abũdãtiã hũoꝝ Isto
mõ ñ est spẽs intelligibilis ĩ intellectu vt
p se deleať p aliqđ ↄtrariũ ad ip̃aꝫ. ¶ Di
cit etiã idẽ doc. xlv. di. iiij. sen. ꝙ ariſ. nõ
diceret aliquẽ bñ vľ male mẽoratm̃: q: in
tellect⁹ ei⁹ bñ vel male ↄꝓuat spẽꝫ alic⁹ p̃-
us intellecti: sꝫ q: mẽoria ei⁹ sensitiua q̃ cõ
currit cũ ĩtellectiua ad recordatõꝫ intelle
ctiuã: sicut fãtasma ad intellectõꝫ ẽ bñ vel
male retẽtiua ꝓpť diuersitatẽ orgãi. For
te em̃ mẽoria intellectiua qñq ↄꝓuat spẽs
sꝫ ñ p̃t in actũ sui: q: spẽs đleta ẽ a mẽoria
sensitiua. Et sciẽdũ ꝙ lꝫ memoria ꝛ remĩs
cẽtia large possint sumi p eodẽ: drñt tñ ꝓꝫ
ari. q: memoria ꝓp̃e ẽ retẽtio seu ↄꝓuatio
p̃teritoꝝ. Remĩsci ãt est resũptio seu rcor
datio oblitoꝝ ꝛ a memoria relapsoꝝ Cõse
q̃nter tractat đ p̃mo obo intellect⁹ nr̃i qđ
vr̃ esse ꝓm ip̃m q̃dditas rei mãlis seu sensi
biľ. Circa qđ notãdũ ꝙ vt dicit doc. sub.
xliij. q. q̃li. q̃dditas rei mãlis nõ p̃t poni
obm intellect⁹ nr̃i vt ẽ talis potẽtia: q: tũc
seq̃reť ꝙ intellect⁹ btĩ hr̃et q̃dditatẽ rei
mãlis p obo adeq̃to: vel si ñ: ñ mãeret ea-
dẽ potẽtia q̃ mõ: cui⁹ vtrũq ẽ falsũ: nec vꝫ
dicere ꝙ eleuať p lumẽ glĩe: null⁹ ei habi-
tus eleuãs potẽtiã p̃t hr̃e obm qđ excedit
p̃mũ obm potẽtie: q: tũc ille habit⁹ nõ eẽt
illi⁹ potẽtie: sꝫ vel eẽt ĩ se potẽtia vel face-
ret potẽtiã eẽ aliã ab ista: sicut hr̃et aliud
obm p̃mũ. Dicit ĝ doc. ꝙ obm p̃mũ nãle
p̃t dici dupľr. Uno mõ ad qđ potẽtia nãli
ter ĩclinať: ꝛ hoc ẽ ens respectu intellect⁹
creati ꝓm totã suã cõitatẽ ꝓut vicꝫ se extẽ
dit ad om̃e positiuũ qđ nõ ẽ nihil: siue sit
ens reale siue rõis: cũ om̃e tale sit ĩtelligi
bile. Alio mõ accipiť obm primũ nãle qđ
p̃t potẽtia nãliť attigere ꝓm ↄcursũ cãruꝫ
nãliũ: ꝛ hoc ẽ ens limitatũ. Intellect⁹ em̃
nr̃ sepat⁹ a corpe vel etiã intellect⁹ angeli
cus p̃t nãliter cognoscere om̃e ens limita
tũ: nõ aũt ens illimitatũ: vt deũ sub ꝓpria
rõne deitatꝭ. Et iõ ens ꝓm totã suã cõita-
tẽ nõ est obm ab intellectu nãliter attingi
bile: q: tũc om̃e ens posset nãliť cognosci:
cũ obm ꝛ potẽtia debeãt adeq̃ri: hoc tñ ẽ
falsũ: vt pꝫ đ deo sub rõe deitatꝭ. Obiectũ
tñ nãliter attingibile ꝛ adeq̃tũ intellectui
nr̃o p statu isto est quidditas rei mãlis vľ
sensibilis: intelligẽdo nõ soluꝫ de sensibili
ꝓprie: sꝫ etiã de incluso ẽẽntialiť vel v̈tu
aliť ĩ sensibilib⁹. Hãc mãꝫ tractat diffuse
idẽ doc. di. iij. j. sen. vbi oñdit ꝙ q̃dditas
rei sensibilis ẽ obm intellectus nr̃i p statu
isto in rõne motiui: q: vicꝫ p statu isto nõ
nãliť intelligit alia q̃ non ↄtinenť sub isto
motiuo p̃mo: cũ ꝓnũc ñ intelligat nisi me-
diãtib⁹ fãtasmatib⁹ seu spẽb⁹ reꝝ sensibiliũ
ꝛ hoc ꝓpť penã originaľ pctĩ. vt dicit au-
gus. xv. de tri. Qualiť ãt intellect⁹ nr̃ in-
telligat q̃dditates ĩmãles videbiť. ij. me-
ta. ¶ Ad euidẽtiã p̃dictoꝝ sciẽdũ ꝙ p q̃d
ditatẽ rei sensibiľ intelligiť ẽẽntia rei q̃ p
diffinitõꝫ ĩportať. Mãifestũ ẽ em̃ ꝙ spẽs
ĩtelligibiles ñ sũt obm ĩtellect⁹: nõ em̃ se
hñt ad intellectũ sicut ꝙ ĩtellect⁹ ĩtelligit
sꝫ sicut q̃: sicut spẽs q̃ ẽ ĩ visu nõ est qđ vi-
deť sꝫ q̃ visus videt. Qđ aũt vr̃ ẽ color q̃ ẽ
ĩ corpe. Et siľr illud qđ intellect⁹ ĩtelligit

ẽ q̄dditas q̄ ẽ in reb⁹: nõ aũt spẽs ĩtelligi-
bilis nisi inq̄tũ intellect⁹ sup ip̄m reflectit.
Quia em̄ intellect⁹ reflectit sup seip̄m co
gnoscẽdo se intelligere intelligit ⁊ suũ in-
telligere: ⁊ speciẽ q̄ intelligit: ⁊ sic spẽs ĩ-
telligibilis secũdario ẽ illud qđ intelligit
sed illud qđ p̄mo intelligit ẽ res cui⁹ spẽs
ẽ siĺitudo. Intellectus etiã vt hic dicit ari
sto. nõ intelligit singulare directe: ƺ refle
ctẽdo se supra fãtasmata. Cui⁹ rõ ẽ: q2 ĩtel
lect⁹ nr̄ p statu isto nõ ĩtelligit nisi abstra-
hendo sp̄ẽ3 intelligibilẽ a cõditiõib⁹ indi-
uiduãtib⁹ q̄ spẽs rep̄ñtãt vl'e actu: ⁊ iđ in-
tellect⁹ nr̄ nõ est cognoscitiu⁹ directe nisi
vl'iũ. Indirecte aũt reflectẽdo ⁊ ɔuertẽdo
se ad fãtasmata intelligit singularia q̄ru3
sũt fãtasmata: de q̄ p ampli⁹ dicet. vij. me-
ta. ¶ Alteri⁹ mouet ari. quãdã dubitatio
nẽ. s. cũ intellect⁹ sit simplex ⁊ impassibiĺ:
quõ põt intelligere: cũ intelligere sit qđ-
dã pati: patiẽti aũt ⁊ agẽti d3 esse aliquid
cõe: cõicãt em̄ in mã: vt đr. j. de gñatiõe.
Ad hoc rñdet q̄ lic3 agẽs ⁊ patiẽs passio
ne p̄p̄rie dicta ⁊ reali (de q̄ dictũ ẽ p̄us) de
beãt cõicare in mã: nõ tñ optet de illo qđ
patit passione large sũpta: q̄. s. patiens re
cipit aliq̄d ab alio: hoc mõ intellect⁹ dicit
pati inq̄tũ ẽ in potẽtia ad intelligibilia: ⁊
nihil coꝝ est actu anteq̄ intelligat. Intel
lectus em̄ nõ cognoscit seip̄m nisi p actus
suos intelligẽdo. s. se intelligere. Du3 em̄
p̄cipimus nos intelligere cognoscim⁹ nos
hr̄e animã intellectiuã. Añ intellectus añ
q̄ intelligat est sicut tabula rasa in qua ni
hil ẽ depictũ: sed plura pñt in ea scribi: p
qđ excludit opinio Platonis: q̄ posuit na
turaliter aĩam humanã hr̄e omnẽ sciẽtiã
quã quidẽ obliuiscit p vnionẽ ad corpus:
vñ dicit q̄ addiscere nihil aliud sit q̄ re-
minisci. ¶ Ad euidentiã p̄dictoꝝ notãdũ
q̄ p illud qđ hic dicit Arist. q̄ intellect⁹
nihil ẽ intelligibiliũ añq̄ intelligat actu:
põt intelligi alia auc̄tas quã ponit in hoc
tercio: vic3 q̄ intellect⁹ possibilis nihil est
coꝝ q̄ sunt añ intelligere: quã sic exponit
Sco. di. iij. j. sen. Aliq̄ inquit istã auc̄tē3
sic ptractãt: vt dicãt intellectũ possibilem
esse in pura potẽtia in genere intelligibi-
liũ sicut mã ĩ genere entiũ q̄ nõ ẽ intentio
p̄hi: q2 potẽtia ad accñs ñ fũdat nisi ĩ sub̄a
intẽtio aũt siue spẽs intelligibiĺ nõ est for-
ma sub̄aĺ ƺ accñs: ĝ qđ est imediate rece-
ptiuũ illi⁹ ẽ aliq̄d ĩ actu sub̄ali. Intellect⁹
igit possibiĺ in q̄ recipit forma intelligibiĺ
⁊ intẽtio nõ erit pure potẽtiõale: licet ip̄e
respectus potẽtie nõ sit aliq̄d ĩ actu: cũ vo
loquor đ potẽtia receptiua albedinis: nõ
loq̄r de potẽtia q̄ dicit respectũ ad albedi-
nẽ: ille em̄ respectus nõ ẽ aliq̄d in actu si-
cut nec albedo ad quã ẽ: q2 respectus nõ ẽ
sine termino: ƺ illud in q̄ ẽ illa potẽtia est
aliq̄d in actu: vt superficies. Licet ĝ añ in-
tellectionẽ respectus ad intellectionẽ nõ
sit aliq̄d in actu: nec intẽtio ad quã ẽ: tñ il
lud in q̄ ẽ ista potẽtia: qđ. s. ẽ receptiuũ il
li⁹ respectus ẽ aliq̄d ĩ actu: ⁊ illud ẽ intel-
lectus possibiĺ. Nõ ẽ ĝ apud. p. intellect⁹
possibiĺ nihil in actu sicut isti accipiũt: sed
optet exponere istã auc̄tē3 hoc mõ. Natu
raĺr ĝ p̄mo intelligimus illa q̄ primo oc-
currũt ex fantasmatibus: vt p3 ex p̄dictis
Nihil ĝ possumus potẽtia p̄pinqua intel
ligere añ intellectionẽ alicuius imagina-
biĺ: iđ nõ possumus intelligere intellectũ
añ intelligere alterius intelligibiĺ. Intel
lectus igit nihil est coꝝ q̄ sunt. s. intelligi
biliũ añ intelligere: non q̄ anteq̄ intelli-
gat nihil sit in actu: sed q2 nõ est aliq̄d qđ
possit potentia p̄pinqua intelligi a nobis
añ intelligere alterius p̄pter intellectio-
nẽ nostra3 naturalẽ orientẽ a fantasmati-
bus. ¶ Illud insup qđ hic dicit Arist. q̄
intelligere est pati: sicut exponit idẽ doc.
vbi. s. dicit: q̄ p̄hs cõiter locutus ẽ đ po
tentijs anime inq̄tũ sunt: quibus sum⁹ for
maliter in actu secũdo: puta de sensu inq̄-
tũ ẽ illud quo formaliter sẽtim⁹. De intel
lectu inquantũ est quo formaliter intelli-
gimus: formaliter aũt intelligimus intel-
lectu inquantũ recipit intellectionẽ: q2 li-
cet eam causet actiue: nõ dico: intellige-
re intellectu inquantũ causat: sed inquan
tum habet intellectionẽ vt formã. Habe
re em̄ qualitatẽ est esse quale: ⁊ intellectũ
habere intellectionẽ sine recipe quod idẽ
est: est ip̄m esse intelligentẽ. Nos ergo in

tellectu intelligim⁹ inq̃tū recipit ītellecti onē: iō ari. sic loq̄ns de intellectu: necesse habuit dicere ipm eē passiuū: τ filr d̄ sēsu ij. hui⁹. Intelligere ḡ ē pati. i. intellectio ē q̄dā forma recepta ī intellectu q̄ sum⁹ formalr̄ intelligentes: nō aūt intelligim⁹ ea inq̃tū ē aliq̄d causatū ab intellectu. Nā si de⁹ eā causaret: τ intellectui nr̄o impmeret: nō min⁹ ea intelligerem⁹. Licet ḡ aristo. dicat intellectū eē passiuū: nō tñ negat eū eē actiuū. Locus em̄ ab auc̄te nō tenet negatiue. Intellect⁹ em̄ τ obiectū p̄ns ī se vel in spē intelligibili sūt due cāe ptiales respectu intellectōis. Intellect⁹ em̄ est p̄ncipalior cā: τ obiectū min⁹ p̄ncipal' sicut simr̄ ponat' se h̄re actiue respecu p̄lis. P̄r est cā p̄ncipalis: mr̄ v̄o min⁹ principalis: et p̄formiter dicendū est de sensu respectu sensatiōis. Uñ dicit Aug. j. de trini. Ex visibili τ vidente gignitur visio: ex. ix. de tri. A cognoscēte τ cognito parit' noticia Hāc materiā poptime tractat Sco. dist. iij. primi sen.

Ca. II. De intellectu agente.

Quoniā autē sic in omi natura. Postq̄. p. determinauit de intellectu possibili: h̄ p̄nster determinat de intellectu agēte: et ponit dr̄ñtiā inter vtrūq̄: dicēs q̄ intellect⁹ agēs ē q̄ est oīa facere: τ intellect⁹ possibil' est quo est omnia fieri. Ad cui⁹ euidētiā notandū: q̄ f̄m Sco. di. iij. primi sen. τ. xv. q. quolibe. spēs in fantasia nō repñtat vl'e actu: iō nō est sufficiēs ad mouēdū intellectū possibilē ad intellectionē vl'is. Intellectus v̄o agēs ē quo ē omnia facere: inq̃tū facit de intelligibili in potētia intelligibile in actu: depurādo τ abstrahendo spēs ab omib⁹ p accñs p̄diēcris: est em̄ actiuū respectu oīs intelligibilis. Uñ dicit hic aristot. q̄ ē sicut lumē respectu coloris: lumē em̄ mouēdo diaphanū ī actu facit colores eē visibiles: sic intellect⁹ agēs facit de potētia intelligibili actu intelligibile de potētia vl'i actu vl'e. Intellect⁹ em̄ agēs cū fātasmate sunt due cause partiales respectu spēi intelligibil'. Intellect⁹ aūt possibilis ē q̄ est oīa fieri inq̃tū ē h̄moi receptiu⁹ spērū intelligibiliū repñtātiū actu vl'e: τ f̄m hoc vt hic dicit aris. intellect⁹ agēs est nobilior possibili: cū se habeat actiue respectu spēꝝ intelligibiliū: possibilis aūt passiue. Utꝝ aūt respectu intellectionis sol⁹ intellect⁹ possibilis mediāte spē intelligibili se habeat actiue: vel sol⁹ agēs: vel vterq̄ sūt varie opi. quaꝝ q̄libet pōt sustineri: vt dicit idē doc. ī p̄fata. q. q̄li. Si āt vterq̄ se habeat actiue respectu ītellectōis agēs ē cā p̄ncipal': possibil' v̄o min⁹ p̄ncipalis. Et ex istis p3 distictio formal' intellect⁹ agētis τ possibilis: sicut pri⁹ dictū ē de alijs potentijs aīe. Cū em̄ sol⁹ agēs se h̄eat actiue respectu spēi intelligibilis τ sol⁹ possibil' passiue: p3 q̄ eoꝝ ē aliq̄ distinctio ex nā rei: lic3 nō ē realis. Scđm p̄dicta pt intelligi illa distinctio potentiaꝝ Aug. x. de tri. m. memoriā: intelligētiā τ volūtatē. Intellectus em̄ possibilis d̄r memoria inq̃tū ē receptiu⁹ τ retētiu⁹ spēꝝ: s3 q̄ ad aliū actum memorie q̄ ē gignere noticiā actualē: q̄ si sit p̄fecta τ distīcta d̄r v̄bū. Quo ad h̄moi ḡ actū si intellect⁹ possibilis se h̄eat actiue d̄r etiā memoria: τ silr intellect⁹ agēs si se habeat actiue respectu h̄moi noticie: vel ambo f̄m h̄moi opiniōes varias. Sol⁹ aūt possibilis d̄r intelligētia: q: solus actū ītelligēdi recipit. ¶ Notādu3 etiā q̄ vt dicit idē doc. vbi. s. ī volūtate nō req̄rit' volūtas agēs sic intelligēdo q̄ sit p̄parās obiectū suū vt sit actu volibile: sicut intellect⁹ agēs p̄pat obiectū vt sit actu intelligibile qñ em̄ obiectū ē actu intellectū ē actu volibile. ¶ Cōseq̄nt' oñdit. p. intellectū agētē eē sepatū ab organo sicut τ possibilē: cū sit nobilior eo vt dictū ē. Pōst q̄ vlterius duplicē opationē intellect⁹: p̄ma ē q̄ ītellect⁹ intelligit īdiuisibilia siue incōplexa: scđa ē q̄ ipa cōponit τ diuidit. In p̄ma āt opatione dicit q̄ nō est v̄itas vel falsitas q̄tū. s. ad illud q̄d intelligit': l3 pōt ipm incōplexū nō sit veꝝ vel falsū: tñ intellectus intelligēdo ipm ver⁹ ē inq̃tū adequat' rei intellecte: ī scđa aūt opatiōe ē v̄itas vl' falsitas. Cōpositio em̄ est v̄a si ea' q̄ cōponit intellect⁹ sint ī re cōposita: vt ista bō ē alǀ

bus ē v̄a si albedo inhereat hoī a pte rei: sin aūt ē falsa: qꝛ aūt verꝫ ꝛ falsū ꝯsistūt ī cōpōne q̄ hꝫ fieri p̱ ītellectū: iō d̄ꝛ .vj. meta. ꝙ verꝫ ꝛ falsū nō ē ī reb⁹ sꝫ ī mēte. Dicit āt ꝙ īdiuisibile d̄ꝛ tripl'r sicut ꝛ vnū. Cui⁹ rō ex indiuisiōe ē. Dr̄ eñ vnū qḋ ē ī se indiuisū: ꝛ hoc tripl'r. P'ᵒ d̄ꝛ vnū seu īdiuisibile ꝯtinuitate: vt linea: ꝛ tale vt d̄r p̄t ītelligi ī instāti si intelligaꝛ vt ī se indiuisū: pōt tū̄ ꝯtinuari ꝯsideratio p̱ aliqḋ tp̄s. Si āt intelligaꝛ vt diuisibile ī p̱tes: cū ītelligaꝛ p̱s p⁹ p̱tē intelligiꝛ ī tp̄e. Scḋo mō indiuisibile d̄r f̄m spēꝫ: vt hō vel exercit⁹ vl' dom⁹: ꝛ tale etiāꝫ p̄t intelligi ī instāti. Si tū̄ ꝯsideraꝛ p̱tes vt abinuicē diuise: vt caro: os ꝛc̄. tūc intelligiꝛ ī tp̄e. Tercio mō vnū vel indiuisibile d̄r qḋ ē penit⁹ īdiuisibile: vt pūct⁹: ꝛ tale vt dicit intelligiꝛ p̱ p̄uatione ꝯtinui ꝛ diuisibil'. Cui⁹ rō ē: qꝛ cū intellect⁹ accipiat cognitōꝫ a sensib⁹: illa p'ius cadūt ī app̄hēsiōe nr̄i intellect⁹ q̄ sūt sensibilia: hm̄oi aūt sunt magnitudinē hn̄tia: vn̄ pūct⁹ ꝛ vnitas nō diffiniūꝛ nisi negatiue. Sil'r intellect⁹ nr̄ cog̊scit vnū oppositū p̱ spēꝫ alteri⁹ oppositi: vt nigꝝ p̱ albū: malū p̱ bonū. Cui⁹ rō ē: qꝛ sp̱ alteꝝ ꝯtrarioꝝ ē impfectū: ꝛ sic q̄dāmodo p̄uatio alteri⁹: p'iuatio aūt cognosciꝛ p̱ habituꝫ. Deinde cōp̱at aris. sensū ad intellectū: dicēs ꝙ fātasmata hn̄t se ad intellectuꝫ sicut sensibilia ad sensū: ita ꝙ sicut sensibile mouet mediū ei spēꝫ suā imp̄mēdo: ꝛ aer īmutat⁹ immutat sensū: sic fantasmata intellectū. Dicit aūt ꝙ neutꝝ hoꝝ moueꝛ ab obiecto motu p̱p'ie dicto: cū nec sensus nec intellect⁹ patiaꝛ passiōe p̱p'ie dicta: vt dictū ē p'ius. Ex his ꝯcludit p̄hs: ꝙ sicut sensus nō pōt sentire sine sensibili: ita nec intellect⁹ intelligere sine fātasmate. Hoc aūt iō ē vt dicit Sco. doctoꝛ subtilis. iij. dist. p'imi sen. nō q̄n in intellectu sit spēs intelligibilis alia a specie q̄ ē in fantasia: sꝫ p̱pter conexionē hm̄oi potētiaꝝ ad inuicē: q̄ p̱ statu isto ita sunt ꝯnexe: ꝙ quotiēscūꝙ intelligim⁹ vniuersale fantasiamur singulare. Vn̄ dicit cōiter p̄hus: ꝙ sine sensu nō pōt hō aliq̇d addiscere: quasi de nouo acq̇rēs sciētiā: neqꝫ pōt intelligere quasi vtēs scientia habita: sꝫ oꝑtet cū aliq̇d speculaꝛ actu: ꝙ formet sibi aliqḋ fantasma. Hinc ē ꝙ leso organo fantasie impediꝛ intellect⁹ a sua op̱atiōe. Cōp̱at etiā sensū ad intellectū: qꝛ sicut post app̄hēsionē sensus sequiꝛ delectatio si obiectū sit ꝯueniēs: vel tristicia si sit disconueniens: ꝛ deinde desideriū seu appetit⁹ aut fuga. Sic intellect⁹ p⁹ app̄hēsioneꝫ obiecti ip̄m p̱sequiꝛ vel fugit. Dicit autē ꝙ q̄uis appetere vel fugere ꝛ sentire sint diuersi act⁹: nō tū̄ differūt subiecto: cū sit idē organū sensus ꝛ appetitus differūt tū̄ rōne formali: cū habeāt distinctas rōnes formales ex natura rei. Ex p̄dictis ꝯcludit p̄hs: ꝙ aīa ē q̄dāmō oīa inq̄tū. s. hꝫ spēs oīm. Est eñ p̱ sensus sensibilia et p̱ intellectū intelligibilia: nō ē aūt vt dicit oīa eo mō q̄ posuit empedocles ꝙ erat terra inq̄tū cog̊scebat terrā: ꝛ lapis inq̄tuꝫ cognoscit lapidē. Lapis aūt nō ē in aīa: sꝫ spēs lapidis siue silitudo lapidis.

De potētia motiua. Ca. III.

Quoniam aūt aīa postq̄ p̄hs determinauit de p̱te aīe intellectiua: nūc determinat de p̱te motiua: ꝛ p̄mo distinguit duplicē appetitū. s. sensitiuū et intellectiuū siue volūtatē. Appetitū aūt sensitiuū distīguit in duas vires. s. in vim irascibilē ꝛ ꝯcupiscibilē. Circa quod notādū ꝙ f̄m cōmunē opinionē in vi ꝯcupiscibili ponunꝛ sex passiones. s. amoꝛ ꝛ odiū: desiderium ꝛ fuga: gaudiū ꝛ tristicia. Obiectū eñ ꝯcupiscibilis poniꝛ bonū ꝛ malū: delectabile vel tristabile. vn̄ amoꝛ ꝛ odiū respiciūt q̄ddā bonū vel malū in cōi: siue sit p̄ns siue absens In appetitu igiꝛ ꝯcupiscibili ab ip̄o bono app̄hēso causaꝛ passio amoris q̄ ē cōplacētia boni: cui ecōtrario r̄ndet odiū ex parte mali quod est eius displicētia: respectu aūt boni absentis ē motus ad ip̄m assequēdū q̄ diciꝛ desideriū vel cōcupiscentia: cui ecōtrario respōdet fuga ex p̱te mali. Ip̄m aūt bonū habitū imp̄mit passioneꝫ gaudij vel delectatiōis qui est quies in bono: cui ecōtrario respōdet tristicia vel doloꝛ ex p̱te mali. Gaudiū aūt ꝛ tristicia termināt ꝛ

ꝯsequunt̄ nō solū passiōes ꝯcupiscibil': sed
etiā irascibil': ſm Arist'.ij.ethi. In vi vo
irascibili ponunt̄ quinq̄ passiones.s.spes
⁊ desp̄atio: timor: audacia ⁊ ira. Obiectū
nāq̄ irascibilis ponit̄ bonū vel malum ar
duū: siue de difficili attingibile vel sup̄a-
bile: qḋ bonū app̄hēsū vt possibile adi
pisci imp̄mit passionē spei: que quidē ad
dit supra desideriū quēdā conatū ⁊ quan-
dā eleuationē animi ad ipsum ꝯsequendū
App̄bensū vo vt impossibile adipisci cau
sat passionē desp̄atiōis: sicut malū arduū
app̄hēsū vt impossibile sup̄ari imp̄mit pas
sionē timoris: q̄ addit sup̄ a fugā quandā
dep̄ssionē animi p̄pter difficultatē: vn̄ ti
mor ꝯsequit̄ desperationē vincēdi. Malū
vo arduū app̄hēsū vt possibile sup̄ari im
primit audaciā que ꝯsequit̄ spem victorie
Ira aūt ꝯsequit̄ audaciā: nullus eñ irascit̄
vindictā appetens nisi audeat vindicare.
ſm Auicen. ¶ Notandū insup̄ q̄ act' ap-
petit' sensitiui īq̄tū habēt trāsmutationē
corp̄alē annexā q̄ maxime circa cor dicun
tur passiones. Omis etiā forma recepta si
ue in potētia cognitiua siue appetitiua in-
q̄tū h̄mōi pōt dici passio. Alteri' sciendū
q̄ passiōes aīe dicunt̄ affectiōes inq̄tū sūt
inclinatio q̄dā ad actū interiorē vel exteri
orē: vn̄ affectō d̄: quasi adfactio.i.ad actū
inclinatio. Dicunt̄ etiā passiones affecti
biles: eo q̄ sunt in vi affectiua. ¶ Aliter
eñ a Scoto dicunt̄ vis irascibilis ⁊ con-
cupiscibilis. dist.xxxiiij. tercij sen. Cōcu
piscibilis respicit illud quod natū ē esse ex
se ꝯueniēs: vt cibū ⁊ h̄mōi: vl' disconueni
ens: vt carentiā cibi: ita q̄ nullo alio posi-
to circa ipsum sola facta app̄hensiōe na-
tus est sequi actus delectandi vel tristādi
fugiendi vel p̄sequendi quantū est ex par
te eius. Talis aūt nō respicit irascibilis p̄
obiecto. Act' eñ irascibilis est irasci. Ira
sci eñ ſm p̄hm.ij.rethorice: est appetere
vindictā. Obiectū igitur eius est vindica
bile: vel (vt vsitato mō loquar) offendēs:
Illud offendens nō dicit̄ q̄ statim est dis-
cōueniens concupiscibili: sed q̄ impe-
dit illud quod est primo conueniēs: puta
si cibus est primo ꝯueniens appetitui gu-
statiuo aīalis. Et ideo primo concupiscit̄
p̄hibēs cibū vel remouēs offendit animal
ꝯcupiscēs: Hoc offendens est obiectū ira-
scibilis: circa quod irascibilis habet nolle
quoddā: nolle nō quidē p̄p̄rie refugiētis si
cut ꝯcupiscibilis refugit nolitū: sed magi
repellētis. ¶ Et si dicas: cui' ē velle vnū
oppositū ei' ē nolle alterū. Rn̄deo et dico
q̄ qn̄ irascibil' h̄z suū actū sūt ibi duo noli-
ta: vnū irascibilis: aliud ꝯcupiscibil': patet
i exemplo p̄ri' posito. Nolitū ꝯcupiscibile
ē carere cibo: ⁊ ex ista nolitione i ꝯcupisci
bili tristicia q̄.s. refugit nolitū. Est etiam
ibi aliud nolitū.s. illud qḋ aufert cibū: ⁊ il
lud ē nolitū irascibil': nō actu refugiēdi s₃
p̄pellēdi: et dū nō actu repellit̄: ē tristicia
ip̄i' irascibilis. Isti autē dolores irascibi-
lis ⁊ ꝯcupiscibilis nō sunt idē. Dolor eñ
ꝯcupiscibilis fit cū alia imutatione organi
in p̄te sensitiua q̄ irascibilis. Cōcupiscibi
lis quidē cū restrictione sicut delectatio
opposita est cū dilatatione. Dolor aūt ira
scibilis cū calefactione: qui est accēsus san
guis circa cor. Et ex hoc sequit̄ q̄ in p̄te
sensitiua irascibile ⁊ ꝯcupiscibile habēt di
uersa organa. ¶ In rōnali aūt p̄te possūt
habere realē distinctionē obiectoꝝ sicut i
sensitiua. Nō tamē est tanta distīctio isto-
rū in volūtate quāta in appetitu sensitiuo:
q̄ volūtas nō est potētia organica: s₃ sicut
rō diuidit̄ in portionē sup̄iorē ⁊ inferiorē
p̄ comp̄atione ad diuersa obiecta: ⁊ tn̄ sim
plicit̄ ē eadē potētia sicut eadē potētia est
op̄atiua circa p̄mo ⁊ scḋo delectabilia et
tristia: ita q̄ nō est ibi distinctio nisi ex p̄-
te obiectorum in qua tendit: hec Scotus.
¶ Ad euidētiā eoꝝ q̄ dicta sunt notandū.
q̄ idē doc. dicit di.xxij. scḋi sen. q̄ portio
sup̄ior includit tres potētias aīe: et sil'r in
ferior.s. memoriā: intelligentiā ⁊ volūta-
tē: q̄ portiones distinguunt̄ p̄ officia. Per
portionē eñ sup̄iorē cognoscit̄ ⁊ diligitur
deus: per inferiorē vo proximus: ⁊ sic por-
tio sup̄ior ē respectu eternorū: inferior vo
respectu temporaliū. ¶ Deinde ostendit
Arist'. quid sit mouēs aīal ſm locū motu
p̄gressiuo: ⁊ q̄ hoc nō sit potētia vegeta-
tiua p̄bat: quia semp̄ motus p̄gressiu' ſm

locū eſt ꝓpter aliquid imaginatū vel deſi
deratū. Nō eñ aīal mouet̄ niſi appetens
vel fugiēs aliq̄d: niſi forte ꝑ violētiā. Sꝫ
fantaſia ⁊ appetit⁹ nō cōpetūt ꝑti vegeta-
tiue: ğ pᷓs vegetatiua nō eſt ꝓncipiū mot⁹
localis ꝓgreſſiui. Hoc idem ꝓbatur ꝺ ſen
ſu: quia ſenſus eſt in omnibus aīalibus: ⁊
tñ ſunt multa aīalia que nō mouent̄ hoc
motu: ſed ſemꝑ manēt in eodē loco. ¶ Et
qꝛ poſſet aliquis dicere ꝙ hoc nō ē ꝓpter
hoc ꝙ deficiat eis ꝓncipiū motiuū: ſed qꝛ
eis deficiūt inſtrumenta apta ad motum.
Jdeo ad remouendū hoc ſubdit: ꝙ nāa ni-
hil facit fruſtra: nec deficit in neceſſarijs
niſi in aīalib⁹ orbatis: vt ſunt quedā mon
ſtra que accidūt ꝑter intētionē nature ex
corruptione alicui⁹ ꝓncipij ī ſemīe. Sed
animalia imobilia ſunt ꝑfecta in ſua ſpe-
cie ⁊ nō orbata: ğ in hmōi animalib⁹ natu
ra nihil facit fruſtra: nec deficit in neceſſa
rijs. Vñ ſequit̄ ſi habēt ꝓncipiū mot⁹: ꝙ
haberēt ꝑtes organicas diſpoſitas ad mo
tū ꝓgreſſiuū: alˀs principiū motus eſſet in
eis ſuꝑfluū: neceſſaria ad executionē potē
tie motiue ſibi deficerēt. ¶ Ponit ğ Ari-
ſto. duo principia mouentia. ſ. appetitum
⁊ intellectū: ſub intellectu autem cōꝓhē
dit fantaſiā: quod patet: quia alia anima-
lia ab hoīe mouēt̄: que tamē carēt intelle-
ctu. Mouet aūt (vt dicit) intellect⁹ nō ſpe
culatiu⁹ ſꝫ practic⁹: q̄ differt a ſpeculatiuo
fine: qꝛ videlicet intellectus ſpeculatiuus
ratiocinat̄ ꝓpter ſcire. Practic⁹ ꝟo ꝓpter
operari. Practicū eñ dicit̄ a praxi: praxis
aūt grece idem ē qᵭ operatio latine. Mo
uet aūt fantaſia ſiue intellectus inq̄tuꝫ re
p̄ntat obiectū appetibile quod ē principi-
um intellectus practici. Naꝫ illud quod ē
ꝓmo appetibile eſt finis in quo incipit cō-
ſideratio intellectus practici. Cū autē vo-
lumus aliquid deliberare de agendis: ꝓ-
mo ſupponimus fineꝫ: deinde ꝓcedimus
per ordinē ad inquirenda illa que agēda
ſunt ꝓpter finem: ⁊ hoc eſt quod ſubditur
ꝙ vltimū in conſideratione intellect⁹ pra-
ctici eſt ꝓncipiū actionis. i. illud vñ debe
mus incipe actioneꝫ. Reducit autem iſta
duo mouentia. ſ. intellectū ⁊ appetitū ad

vnū. ſ. ad ipſum appetibile quod ē mouēs
nō motū. Appetitus aūt eſt mouens mo-
tū ab obiecto appetibili. Manifeſtū ē eñ
ꝙ ſecūda mouentia nō mouent niſi inquā
tū ꝑticipāt ꝓmū. ſ. ipm appetibile. ¶ Cir
ca hoc notanduꝫ: ꝙ potentia motiua que-
dam eſt imꝑans: quedā imꝑata. Jmꝑans
eſt ipā volūtas. Jmꝑata autē eſt potentia
motiua ſita in neruis et organis: que mo-
uet ipā mēbra ⁊ organa: vt potentia moti
ua in manu: ⁊ ſic de alijs. ¶ Conſequent̄
excludit pħs quandā obiectionē q̄ pōt fie
ri: ꝙ. ſ. appetitus ſenſitiu⁹ non mouet: qꝛ
cōtinētes nō ſequunt̄ hmōi appetitū: que
rō ſoluit̄ ꝑ hoc: qꝛ in hoīe ſunt ꝯtrarij ap-
petitus: quoꝝ vnū ꝯtinētes ſequunt̄. ſ. in
tellectiuū: alteri autē repugnāt. ſ. ſenſiti-
uo. Jntellectus eñ iubet aliquādo retra-
here a ꝯcupiſcibili ꝓpter conſiderationē
futuri. ¶ Diſtinguit vlteri⁹ pħs duplicē
rationē practicā. ſ. vlēm ⁊ ꝑticularē. Uni
uerſal ē: vt opꝫt filiū honorare parenteꝫ:
ꝑticularis ꝟo: vt ego filius talē honoreꝫ
pr̄i meo debeo exhibere. Ulis aūt nō mo
uet niſi vt cā ꝓma ⁊ quieſcens: ꝑticularis
ꝟo mouet vt cā ꝓxima: et quodāmō mo-
tui applicata. Nā opationes ⁊ motus in ꝑ
ticularibus ſunt: vñ opꝫt ad hoc vt mot⁹
ſequat̄: ꝙ opinio vlis ad ꝑticularia appli
cet̄: ⁊ ꝓpter hoc etiā peccatuꝫ in actōibus
accidit: quādo opinio in ꝑticulari opabi-
li corrumpit̄ ꝓpter delectationē: vel pro-
pter aliquam aliā paſſionē: que tñ opinio
nē vlem non corrumpit. ¶ Deinde oñdit
pħs ꝙ tactus eſt neceſſari⁹ omi aīali quo
ꝑcipiat qualitates tāgibiles ſeu elementa
res. Guſtus etiam eſt neceſſarius: ⁊ ineſt
omi aīali inq̄tū eſt quidā tactus: ē eñ ali
mēti tangibilis. Eſt tamē de bñ eſſe inq̄-
tum eſt diſcretiuus ſapoꝝ: qui faciunt ali-
mentū delectabile vel triſte. Alij etiā ſen
ſus ſunt de bene eſſe: ideo inſunt ſolū ani-
malibus que mouent̄ ſm locū. ¶ Circa ꝑ
miſſa notandū: ꝙ intellectus ⁊ ratio non
ſunt diſtincte potentie: ſed intellect⁹ dr̄ rō
inq̄tū ratiocinat̄ conferendo ab vno ī ali-
ud. Notandum etiam ꝙ anima intellecti
ua ſm eſſentiā ſuā eſt tota in toto: et tota

in qualibet pte ei⁹: vt diffu'e tractat bona
uētura in.ij.snlaꝝ: nec determīat sibi' ali
quā ptē corpis quo ad opatiōes sibi ppris
as: vt itelligere ꝛ velle: cū intellect⁹ ꝛ vo-
lūtas nō sint potētie organice. Sec⁹ aūt ē
de opationib⁹ potentiaꝝ sensitiuaꝝ: vt vi
dire: audire: ꝛ sic de alijs. ¶ Demū scien
dū ꝙ spūs aliqñ sumit̄ p aīa ipa: aliqñ vo
p humore subtili. Dicit̄ aūt triplex spūs:
sc3 vitalis: aialis ꝛ natural'. Vital' spūs fū
damētū ē cor: a quo pcedit ad totū corp⁹:
omīa eius mēbra viuificans. Aialis autē
spūs fundamentū est cerebꝝ: ꝛ ab eo ad to
tius corpis mēbra venit sensu3 eis pstās.
Naturalis vo spūs fundamentū est epar:
ꝛ ab illo ad totū corpus tēdit omībus mē
bris quattuor vtutes dās naturales: que
videlicet sunt appetitiua: ɔtētiua: digesti
ua ꝛ expulsiua. Unicuiqȝ em̄ mēbro neces
se est vt sit vtus appetitiua calida ꝛ sicca:
que sit nature colere rubee: vt desiccet hu
miditatē cibi: ꝛ attrahat ea3 ad se. Decet
etiā vt vnūquodqȝ mēbru3 vtutē habeat
ɔtentiuā: cui⁹ natura sit fm colerā nigrā:
vt ɔtineat cibū quousqȝ digestiua suā com
pleat actionē in eo. Cōuenit iteꝝ eis vir-
tutē habere digestiuā fm sanguinis natu-
rā existentē qua cōtentū digerat cibū ꝛ eū
in suā mutet essentiā. Uirtutis aūt expul-
siue flegmatis natura3 habētis necessitas
est: vt per eā superfluitas et fex cibi a mē-
bris expellatur.

Explicit liber de anima: et p ɔsequens tota philosophia naturalis: que est secūda pars huius compendij: copulata ex dictis Scoti doctoris subtilissimi.

Incipit tercia pars que ē de Metaphisica.

Xpedi-
ta scđa pte isti⁹ tra
ctat⁹ q̄ erat de phi-
sica: restat nūc age
re de tercia pte: sc3
Metaphisica. Cir
ca quod' primo vi-
dendu3 est de eius
subiecto. Pro cui⁹
euidētia fm doctrinā Scoti doctoris sub
tilis in hoc primo: ꝛ in plogo primi sentē-
tiarū. q. de subiecto theologie: presuppo-
nendo ea que dicta sunt de subiecto scien-
tie. j. ca. primi phisicoꝝ: primo aliqua pre
mittā: deinde aliquas conclusiones subiū
gam. ¶ Quantū ad primū sciendū ꝙ ens
inquantum ens. s. ens in cōmuni sumptū
fm rationē entis: prima sui diuisione diui
dit̄ in ens finitū ꝛ infinitum. Nam diuisio
entis in decē pdicamenta nō est eius pri-
ma diuisio: sed alia est prior ea: et accipien
do alterū membrū. s. finitum: diuidit̄ i de
cē pdicamenta. Unde deus cadit sub vno
membro diuisionis: ꝛ decē predicamenta
sub alio'. Omne em̄ ens predicamentale
est finitū: deus est ens infinitū: ideo deus
est ens extra genus. ¶ Item sciendū quā
tum ad presens sufficit: duplex est primi-
tas: sc3 perfectionis et adequationis. Pri
mitas perfectionis in quacūqȝ scientia re-
spicit gradum entitatis rei: vt sic illud di
catur primū quod est nobilius ens quocū
qȝ alio ad istam scientia3 ptinente. Unde
fm hāc primitatē deus est primū subiectū
consideratū in hac scientia: id est pfectissi-
mū. Sed pmitate adequatiōis voco pmi
tatē qua subiectū et sciētia adequant̄: ita
ꝙ nec sciētia excedit suū subiectū: nec ecō
uerso. Sed quicq̄d aliquo modo cadit sub
consideratione scientie cadit sub rōne for-
mali subiecti: ꝛ econuerso: quicq̄d partici
pat rationem formalem subiecti cadit sub
ratione formali illi⁹ scientie. Et sic ens inē

q̄tum ens est primum subiectum in metaphisica: quicquid participat naturam entis vt sic: cadit sub cōsideratione metaphisice. Et quicq̄d consideraꝛ in metaphisica cōsideraꝛ sub rōne entis. ¶ Notandū insup ꝙ ens inq̄tum ens dicit vnum conceptum cōmunē vniuocū ⁊ realē deo ⁊ creature: de q̄ habeꝛ in q̄rto huius ⁊ hoc de p̄mo principali. ¶ Quantū ad secundū sit hec prima conclusio: Ens inq̄tum ens hꝫ ꝓprias passiōes: pbaꝛ ꝑ Aristo. iiij. metaphi. Est sciētia que speculaꝛ ens inq̄tum ens ⁊ q̄ huic insunt ꝑ se. Item ibidē c. iij. dicit ꝙ sicut numerorum inq̄tū numeri sūt: sunt ꝓprie passiōes vt paritas imparitas: sic enti inq̄tum ens. ¶ Sꝫ ꝯtra hāc ꝯclusionē arguiꝛ sic: Si ens inq̄tū ens hꝫ aliquā ꝓpriā passionē illa sit a. tunc sic si ens hꝫ passionē a. ergo a. est nihil: ꝯsequēs est falsum ergo ⁊ añcedēs: falsitas ptꝫ ꝯsequētis: q2 nō ens nō est passio alicui⁹: pbatio ꝯseq̄ntie. Omne subiectū est extra essentiā passionis cū cadat in diffinitiōe passionis vt additum ex. ix. metaphisice. Sed quicquid est extra entis naturā vel essentiā est non ens: ⁊ ꝑ ꝯsequēs nihil. ¶ Sequiꝛ etiaꝫ ꝙ ens s̄m suam totā cōmunitatē nō predicetur in q̄d de quolibet. Respōdeo ad istud ꝙ passio entis nō est simpliciter nihil. Ad pbationē cum diciꝛ ꝙ omne subiectum est extra rationē vel essentiā passionis. Dico ꝙ ꝑ esse extra essentiā alicui⁹ intelligitur esse extra cōceptū formalē eius sic cōcedo. nam subiectū distinguiꝛ formaliꝛ a sua passione ꝓpria ⁊ sic in sua diffinitiōe cadit vt additū. Si vero ꝑ esse extra essentiā intelligas distictionē realē q̄ est inter rē ⁊ rē: sic nego: q2 ꝓpria passio nō distinguiꝛ realiꝛ a suo subiecto: ⁊ ꝑ ꝯñs a. est ens realiter ⁊ nō nihil: nō eñ ens formaliter. Est eñ medium inter ens ⁊ nihil formaliter. s. aliq̄d qđ nec est hoc nec illud: tñ inter ens realiter ⁊ nihil nullū est mediuꝫ. Qd aūt addit ꝙ ens s̄m suā cōmunitatē totā nō p̄dicaꝛ in q̄d de omnib⁹: nō habeo pro incōueniēti sed ꝓ necessario: q2 impossibile est ens predicari in quid de vltimis differentijs: nec de ꝓprijs passionib⁹: nec de suis proprijs cōtractiuis quib⁹ cōtrahitur ad ens creatū ⁊ increatū: sicut ostendā in. iiij. huius ¶ Scđa ꝯclusio est ꝙ passiones entis sunt de eo demonstrabiles: pbaꝛ id quod est ꝑfectiōis in qualibet scīa nō est negandū in sciētia perfectissima: sꝫ ꝑfectiōis ē in quacūqꝫ scīa ꝙ demōstret passiōes de subiecto: cū scīa sit habit⁹ ꝯclusiōis demōstrate. j. posteriorum. cōclusio aūt demōstrationis cōtinet passiōes de subiecto: ergo hoc nō est negandū in illa scientia perfectissima q̄ est de ente vt de subiecto: vt diceꝛ ꝯclusione sequēti. ¶ Sed cōtra illā cōclusionē arguiꝛ sic: ꝙ in demōstratōe potissima oportet sumere ꝓ medio aliq̄d mediās inꝛ subiectū ⁊ passionē: sꝫ inter ens ⁊ suā passionē nō est aliqđ mediū: ergo de ente nō potest aliquid demōstrari demonstratiōe potissima ꝓbatio minoris. Inter subiectū cui⁹ cōceptus est simpliciter simplex ⁊ suā passionē nō potest esse aliqđ mediū: sꝫ ꝯtract⁹ entis est simplr̄ simplex ergo ⁊c. Probatio maioris ꝓsyllogismi: q2 illud mediuꝫ aut ē diffinitio subiecti aut passionis aut mixtū ex diffinitiōe hui⁹ ⁊ illi⁹. Sꝫ subiectuꝫ ⁊ passio q̄ habēt cōceptū simpliciter simpliceꝫ cuiusmodi sunt ens ⁊ sua passio: nō p̄nt diffiniri ergo inter ens ⁊ suā passionē nullū demōstratiuū mediū pōt sumi. ¶ Preterea nullum subiectū ē in potētia ꝯtradictiōis ad passiones demōstrabiles đ ipo: sꝫ ens ē in potentia ꝯtradictiōis ad ea q̄ ponunꝛ passiones ei⁹: ergo illa q̄ ponunꝛ passiōes ei⁹. s. entis ñ sūt passiōes demōstrabiles de illo. Maior ptꝫ: q2 aliꝛ passio inesset ꝯtingēter suo subiecto: ⁊ ꝑ ꝯñs nō esset demōstrabil' nec scibilis de illo. Minor ꝓbaꝛ inductiue ī passionib⁹ disiūctis entis: vt sunt act⁹ ⁊ potētia causa ⁊ causatū ⁊c. q2 potentia includit negationē act⁹ ⁊ ecōuerso. Si ergo ens ē in actu vel potētia pōt eē actu ⁊ nō actu ⁊ potētia ⁊ non potētia: ¶ Preterea nulla passio demōstrabil' de subiecto p̄dicaꝛ in q̄d đ subiecto: nec de aliq̄ cōtento sub subiecto: ptꝫ. Sꝫ aliq̄d qđ poniꝛ passio demōstrabilis de ente: puta vnū p̄dicaꝛ in q̄d de ꝯtentis sub ente: q̄re ⁊c. ꝓbatio mioris. ij. metaphisice ca. iij. in fine: dicit p̄hus ꝙ sicut

ens pdicaē fm eandem naturā de quāto z qli.zc.ita vnū:ſʒ ens pdicaē de decem pdicamētis in qd ꝑ vnū. ¶ Rn̄ſio ad pmuʒ cū dr: ꝙ in demōſtratiōe potiſſima optet ſumere zc.cōcedo maiorē:ſʒ minor ē falſa Ad pbationē dicendū:ꝙ diffinitio eſt duplex:q̄dā dicit qd:q̄dā ꝓpter qd:medium aūt demōſtratiōis nō ē diffinitio dicēs qd eſt ſimplr:ſʒ diffinitio dicēs ꝓpter quid. Ad pbationē dicēdū:ꝙ inter ens z paſſiones entis pōt ſumi diffinitio dicens ꝓpē q̄d paſſiōis:nō obſtāte ꝙ paſſio hʒ ꝯceptū ſimplr ſimplicē. Ad cui⁹ euidētiā ſciēdū ꝙ ſubiectū hn̄s plures paſſiōes ſic ſe hʒ reſpectu eaꝝ:ꝙ ipe paſſiōes ſūt ab ipſo ſubiecto ꝑmq̄ndā ordinē nālē:qꝛ vna mediāte alia:ita ꝙ prior paſſio ē cauſa ꝓpē qd inherēte ſcde paſſionis ad ſubiectū:z pōt ſumi ꝓ medio ad demōſtrandū ſcdam de ſubiecto. Exemplū:hr̄e angulū extrinſecū equiualentē duob⁹ itrinſecis ſibi oppoſitis: et hr̄e tres angulos eq̄les duob⁹ rectis:ſunt due paſſiōes trianguli hn̄tes ſe ad ipm triangulū ꝑm ordinē naturalē: ita ꝙ vna ineſt mediāte alia: z vna pōt ſumi ꝓ medio ad pbandā aliam demōſtratiue:qꝛ p hr̄e angulum extrinſecū pbaē triangulus hr̄e tres. Sʒ nunq̄d hr̄e angulū extrinſecū eſt diffinitio ipſius hr̄e tres. eſt vtiqꝫ diffinitio nō dicēs quid ſed ꝓpter quid. Nā diffinitio ꝓpter q̄d eſt mediū in demōſtratione:z hoc modo ois cauſa eſt mediuʒ dicēs ꝓpter quid effectus. Vn̄ Ariſto.ij.poſterioꝝ:idem ait eſt mediū z cauſa. Ad ꝓpoſitū:cū entis ſint plures paſſiōes nō opoztet q̄rere diffinitionē q̄d eſt ad probandū de ente paſſionem ſicut q̄rit rō:ſed ſufficit diffinitio propter q̄d:hec eſt vna paſſio reſpectu alterius ſcʒ prior reſpectu poſterioris:ſic diffinitio paſſionis eſt medium demonſtrationis.ij.poſterioꝝ. Paſſiones ꝑ entis habēt quēdā ordinē inter ſe in comparatione ad ens:z vna poteſt ſumi ꝓ medio ad demonſtrandū aliam. Eſto ꝙ ens vel quecunqꝫ paſſio entis ſit indiffinibilis diffinitione dicente quid eſt: vtputa quia cōceptus ſimpliciter ſimplex nō eſt diffinibilis: vt patet p Ariſto.iiij. metaphiſice contra platonē: ¶ Sed hic eſt vnū dubiū que paſſio ſit prior et que poſterior in paſſionibus entis:vt ſic vna alteram poſſit demōſtrare. Rn̄ſio ſaluo melio:i iudicio:ꝙ quid ſit de alijs paſſionibus: qꝛ nimis prolixum z difficile eſt videre de omnib⁹ paſſionibus entis. Dico ꝙ vt videtur ꝙ vnū ſit ſimpliciter prima paſſio entis. Tum qꝛ probat de ea ſpecialiter Ariſto. ꝙ ſignificat eandem naturaʒ cū ente.iiij.meta.ca.ij. Tum quia.xj.metaphi.dicit.iij.ca.ꝙ nihil differt omnia entia reducere ad ens vel vnum:cum idem ſignificent conuertibiliter. Poſt hanc videē eſſe verum ſecunda paſſio entis:tertia autē bonum: nā ratio veritatis videē eſſe prior ex natura rei ꝙ bonitatis: ſicut intellectus naturaliter eſt prior voluntate. Sic poteſt dici d̄ alijs paſſionibus cōſequēter:qđ ſubtilioꝛi lectori relinquo. Q: ſi ita ipm vnū poteſt ſumi ꝓ medio ad demonſtrandū ens eē verū. Et verum poteſt ſumi ꝓ medio ad demonſtrandū ens eē bonum: z ſic de alijs. Ipm aūt vnū remanet indemonſtrabile de ente vel ꝓpter defectum medij: vel qꝛ ipm ineſſe enti eſt per ſe notum: vel ꝓpter vtrūqꝫ. ¶ Ad ſecundū cum dicē ꝙ nullū ſubiectum eſt in potētia ꝯtradictiōis dicē ꝙ paſſiones diſiuncte nō ſunt ꝓprie paſſiōes illius cōmunis cui aſſignanē ſed inferioꝝ Sed cōtra:omnis ꝓpria paſſio habet ſubiectum cui ineſt p ſe et primo ſic ꝙ illi non ineſt p rōnē alterius ſed omni alij p rōnē eius:ex.j.poſterioꝝ. Sed paſſio diſiūcta habet aliquod tale ſubiectū primū niſi ipm cōmune:qꝛ nulli cōuertibiliter ineſt:patet ergo ꝙ illud cōe ē primū ſubiectū. Aliē ꝑ dicēdum eſt:ꝙ paſſio diſiuncta realiter z q̄tū ad illud qđ ſignificat eſt vnica. Qm ergo paſſio illa vnica eſt nobis ignota:nō poſſumus eam nominare vno noīe: ſʒ circūloquimur eam p aliqua duo diſiūcta eo mō quo loquiē Ariſto.iiij.meta.d̄ medio contrarioꝝ innominato: quod circūloquimur p abnegationē vtriuſqꝫ:vt qđ eſt neqꝫ albū neqꝫ nigrū. Dico ergo ꝙ per ꝯtingens vel neceſſariū circūloquimur vnam paſſionem:ſit igiē illa paſſio a.ad a.non ſe

habet ens in potẽtia cõtradictiõis: immo
necessario oĩe ens est a. ¶ Ad tertiũ di-
cendũ: q͏ illa similitudo nõ currit supra q̃t
tuor pedes. vnde simile ẽ ⁊ dissimile. Si-
mile ꝑ tanto: q͛ sicut ens significat eandẽ
naturam realiter cũ quolibet de quo p̃di-
catur: sicut ⁊ vnũ cum sit ꝓpria passio en-
tis nõ differt realiter a quocũq͛ ente. Sꝫ
in hoc ẽ dissile: q͛ ens ẽ idẽ formal'r cuili-
bet inferiori de q̃ p̃dicat͛ et iõ predicat͛ in
quid. Nõ sic aũt vnũ: ⁊ iõ p̃dicat͛ in quale
⁊ denominatiue de subiecto ⁊ nõ in quid.
Passio enĩ ⁊ si sit idẽ realr̃ cũ subiecto: nõ
tñ formaliter: vt dicet͛. iiij. hui⁹. ¶ Ter-
tia cõclusio est ista: ens inq̃tũ ens est p̃mũ
subiectũ in meta. ꝓbat͛ p̃mo aucte Arist.
in p̃ncipio. iiij. metaphi. est scĩa q̃ specula
tur ens inq̃tũ ens: sed ista nõ est aliq̃ alia
sciẽtia ꝑticularis ꝫ ⁊c̃. Ad idẽ est Auicẽ.
j. metaphi. ij. ca. Item Aristo vj. meta.
vbi mouet an prima pħia sit vniuersal' vel
circa aliq̃d gen⁹ particularis entis: videt͛
soluere q͏ est vniuersalis. vnde in fine so-
lutionis dicit de ente inq̃tum ens erit hu
iusmodi sciẽ speculari. Item etiã ꝓbat͛ ra
tione: illud est subiectum primũ cuiuslibet
sciẽtie cuius sunt ꝑ se primo passiones q̃ ꝑ
se cõsiderant͛ in illa sciẽtia. Sed nihil ali-
ud ab ente est hmõi cui passiones conside-
rate in metaphisica insunt per se p̃mo: er-
go ens est primũ subiectum metaphi. Ma
ior ptꝫ accipiẽdo ly p̃mo sicut accipit phi-
loso. in. j. poste. ca. de vniuersali: quod. s.
inest alicui ƒm q͏ ip̃m ⁊ nõ ꝑ aliud. Sed
omni alij inest ꝑ ip̃m. hec est enĩ conditio
primi subiecti cuiuscũq͛ passionis Sꝫ mi-
nor patet: q͛ passiões metaphi. puta vnũ:
verum: bonũ: actus et potentia: necessitas
contingentia: ⁊ sic de alijs nõ sunt alicui⁹
entis inferioris primo ⁊ per se: sed cuiusli-
bet inq̃tum ens: nam al's non cõuenirent
omni enti: ꝫ sunt passiones entis inq̃tum
ens primo ⁊ ꝑ se. Confirmatur: q͛ ista sci-
entia dicit͛ metaphisica a meta q̃d est trãs
et icos scientia: quasi trãscẽdens scientia.
¶ Sed contra istam conclusionem arguit͛
multipliciter. Primo sic: illud quo forma-
liter scĩa distinguit͛: ⁊ a q̃ formalr̃ denola-

tur est ei⁹ ꝓpriũ subiectũ: sꝫ ens sic cõe nõ
est hmõi respectu metaph. ꝫ ⁊c̃. Maior ẽ
euidens. He enim sunt conditiones primi
subiecti et q͏ denominet formaliter scien-
tiã ⁊ q͏ distinguat. Secant͛ enĩ sciẽ quẽad
moduꝫ et res. iij. de anima. Minor ꝓbat͛
primo q̃tum ad primã partem videlicet
de distinctiõe: q͛. vj. metaphi. distinguit
Aristo. tres partes scientie speculatiue vi
delicet phisicam: que est circa inseparabi-
lia a materia ⁊ mobilia: et mathematicam
que est circa inseparabilia a materia ⁊ im-
mobilia. Et metaphisicam que est circa se
parabilia ⁊ imobilia: cuiusmodi sunt sub-
stantie separate: si ergo distinctio scientia-
rũ speculatiuarũ sit conueniens: videtur q͏
sit circa propria subiecta earũ. Secũda ps
minoris patet de denominatione: patꝫ ex
prologo huius vbi vocat pħus hanc sciẽ-
tiam diuinam: quia est diuinorũ. ¶ Prete
rea si ens sic commune sit subiectum ĩ me-
taphisica: ergo in speculatione entis sic cõ
munis consistit felicitas naturalis. conse-
quens est falsum: ergo et antecedens: pro
batio cõsequentie: ƒm Aristo. x. ethicoꝝ:
dicitur q͏ felicitas naturalis consistit ĩ cõ-
sideratione metaphisicali. tunc sic. noticia
subiecti in scientia continet virtualiter to-
tam noticiam illius habitus vel scientie:
ergo perfectior est quocunq͛ alio in illa sci
entia: quia quod continet aliquid virtua-
liter est eo perfecti⁹. Si ergo felicitas cõ-
sistit in aliquo actu metaphisico: maxime
erit circa actum cognoscendi subiectum
metaphisice quod est ens per se: cum ille
actus sit perfectissimus in Metaphisica.
Falsitas consequentis patet in hoc q͏ no-
ticia entis vt ens non est simpliciter perfe
ctissima. ¶ Preterea si ens sic commune
est subiectum primũ metaphisice: ergo me
taphisica sub se alias omnes subalternat:
cõsequens est falsum ergo ⁊ antecedẽs: ꝓ
batio consequẽtie: quia tunc subiectum cu
iuslibet scientie esset sub subiecto metaphi
sice: hec enim est conditio subalternate sci
entie: vt patet. j. posteriorum. falsitas con
sequentis ptꝫ: ex. vj. metaphisice vbi Ari
stoteles distinguit tres partes essentia-

les sciētie speculatiue: qđ nō esset si omnes alie subalternarent metaphisice: probatio quia scientie subalterne vel ponunt in numerum cum subalternantibus vel non: si sic: ergo plures essent scientie speculatiue ꝙ tres: cum multe sint sciētie subalterne. Si non ponunt: ergo phisica et matemathica cum ponant in numerum cum metaphisica: non subalternant ei quod erat probandum. ¶ Preterea de subiecto sciētie opoꝛtet precognoscere si est et quid est. j. posterioꝝ: sed in ista sciētia non est notum quid est ens: ergo non huiusmodi subiectū: probatur minor: quia ens est cōmunissimum nō habens genus ⁊ differentiā: ergo nec diffinitionem: ergo nec quid: cum diffinitio dicat quid. j. topicorum. ¶ Preterea subiectum cuiuslibet scientie habet ꝓpria principia: ex. j. posterioꝝ: sed ens sic commune nō est huiusmodi: ergo ⁊c. probatio minoris. Tum quia ente nihil est prius: principiū autem est prius pricipiato. Tū qꝛ si ens in ꝙtum huiusmodi ⁊ vt sic cōmune haberet principia: ergo qđlibet ens haberet principia. Sic enī arguit Aristo. j. posterioꝝ de reduplicatione. Si iusticia esset bonū in eo qđ bonū: iusticia eēt omne bonū: ꝯn̄s est falsum: quia tunc esset ꝓcessus in infinitum in principijs ⁊ principiatis. ¶ Item substantia est primū subiectū huius scientie: ergo ens nō est subiectum: cōsequētia pꝫ: quia eiusdem scientie non sunt plura subiecta p̄ma: antecedēs patet ex. vj. metaphisice. Substantiaꝝ queruntur principia ⁊ cause: sed illud cuius p̄ncipia ⁊ cause querunt in aliqua scientia ē eiꝰ subiectū. Item arguit ꝙ deus ⁊ intelligētie siue genꝰ substātiaꝝ sepataꝝ qđ idem est sit ibi subiectū: ꝑ cōmentatorē. j. phisicoꝝ cōmento vltimo dicentem: Q̄ prima phia. i. metaphisica que nititur ꝓbare entia separabilia esse peccat: genus enī entiū separatorum esse nō declarat nisi in scientia naturali: hec enim entia sunt subiectū metaphisice vel phie p̄me. Et impossibile est aliquam scientiam probare suum subiectum. ¶ Ad ista argumēta dicend adū p̄mum cum dicitur: Illud quo scientia formaliter distinguitur ⁊c. Dico ꝙ ista maior nō est vera vniuersaliter. Ad cuiꝰ euidentiam notandum p̄mo ꝙ scientia nō videtur esse tm̄ circa aliquid tanꝙ circa subiectum p̄ncipaliter consideratum: sed etiam circa causas subiecti: exemplum sicut in libro de anima tractatur de diffinitione anime et partibus et passionibus eius: ꝙuis illius scientie subiectū ponat corpus animatum cuius anima est p̄ncipiū: ⁊ sic de multis alijs. Consimiliter est in proposito de metaphisica. Nam eius consideratio est circa causas altissimas: nō tanꝙ circa subiectum p̄ncipale: sed tanꝙ principia subiecti: vnde in p̄ncipio. vj. huius dicit ꝙ principia ⁊ cause querunt entis. Considerat ergo metaphisica causas altissimas vt principia sui subiecti: vel etiā aliter cōsiderat eas vt partes principales subiecti primi: quia sunt nobilissima entia. ¶ Secundo notandum ꝙ substantie immateriales et immobiles non pertinent ad considerationem scientie alicuius particularis note nobis ex puris naturalibus: licet enī de ipsis sint infinite ꝓprietates cognoscibiles ꝙtum est ex pte earū: nō tamē nobis via sensus: iō aliq̄ scia possibilis est haberi de eis sed nō nobis. Proprietates aūt scibiles a nobis via sensus sunt passiōes entis. vnde verū est ꝙ iste substātie sunt subiectum alicuiꝰ scie speculatiue potenti eas cognoscere ſ; nō nobis. Et ideo ꝙtū ad ea que sunt scibilia de eis cadunt sub consideratione metaphisice: nō vt primū subiectū: ſ; tanꝙ aliq̄d cōtentū sub primo subiecto qđ ē ens. Deꝰ enī cognoscit in metaphisica nobilissimo mō quo pōt ꝯsiderari in aliqua scia naturaliter acquisita. Passiones nāq; entis cū eo cōuertibiles cognosci in summo de aliq̄ ente ⁊ passionū disiunctaꝝ nobiliꝰ diuidēs eidē cōpetere in summo ē nobilissima cognitio naturalit̄ possibilis ō deo. Hec aūt tota cognitio est metaphisica: qꝛ cuiꝰ est ꝯsiderare passionē in cōmuni de subiecto ī cōmuni: eiusdē ē cognoscere eandē passionē in summo de eodē subiecto pticulariter. Tūc ad pbm de distinctione scie speculatiue dico: ꝙ licet hmōi di

ſtinctio poſſit fieri penes ſubiectū:iuxta il-
lud.iij de Aia: ſecant̃ ſcie quēadmodū et
res:nō tm̄ ſolū ſed etiā pōt fieri ꝑ ṗncipia
vel ṗncipales ꝑtes ſubiecti: ⁊ iō ſcia hec ē
circa ſeparabilia ⁊ immobilia tanꝙ circa
principia et ṗncipales ꝑtes ſubiecti:⁊ hoc
mō denominat̃ theologia vel diuina nō a
ſubiecto ſed a cauſa:ſicut naturalis ſciētia
dicit̃ a natura q̄ tm̄ cōmuniter nō ponitur
ſubiectū illi⁹ ſcientie ſed eſt ṗncipiū ſubie-
cti eius. ❡ Ad ſcōm dicit̃ ꝙ tunc in ſpecu
latione entis cōſiſteret fe icitas naturalis
nego ꝯſequentiā:ad ꝓbationē dico ꝙ ali-
quid ꝑfectiue pōt eſſe dupliciter:vl' ꝑmiſ-
ſiue vel poſitiue. Primo mō quanto aliq̄d
vniuerſalius tāto ꝑfecti⁹. Scōo mō oīe
inferi⁹ eſt ꝑfectius ſuo ſuperiori: qꝛ inclu-
dit aliquid poſitiue qḋ addit ſupra ſuperi-
us. Exemplū aīal eſt ꝑfectius muſca ꝑmiſ
ſiue ꝓ q̄nto poteſt eſſe in aliquo inferiori
perfectiori ꝙ ſit muſca:puta in hoīe:ſed
muſca perfectior eſt animali poſitiue ꝓ q̄n
to includit animal ⁊ aliquid aliud. Ad ꝓ-
poſitū noticia ſubiecti in ſciētia eſt ꝑfectior
ꝑmiſſiue:non oportet aūt ꝙ poſitiue: per-
fectior eſt em̄ cognitio qua ſcitur ꝙ primū
ens intelligit per eſſentiā ſuam:qḋ proba
tur.xij.huius:ꝙ ſcire ꝙ ens inq̄tum ens
eſt vnū. Cum ergo ait Ariſto.x.Ethicoꝝ
qꝛ in actu metaphiſicali conſiſtit felicitas
naturalis hoc habet veritatē ꝓ quāto ſub
ſtantie immateriales ſunt de conſideratio
ne metaphiſici mō prec ꝓpoſito :in quaruꝫ
contemplatiōe conſiſtit felicitas naturalis
ſm ipm. ❡ Contra omne virtualiter con
tentiuū alicuius eſt ꝑfectius eo etiam poſi
tiue:ſed noticia ſubiecti continet virtuali-
ter omnē aliā noticiā in iſta ſcientia ģ ⁊c.
❡ Reſpondet̃ ꝙ continere virtualiter ali
quid poteſt eſſe dupliciter vel virtualiter
actualiter vl' virtualiter potentionaliter.
Prima continentia arguit perfectiorē no
ticiam poſitiue. Secunda ſolum permiſſi
ue:ſic eſt in ꝓpoſito maxīe de ſcientia vna
vnitate generis ꝓximi vel remoti de quo
habet̃.vj.huius. ❡ Ad tertiū cum arguit̃
ꝙ tunc oēs alias ſcientias ſubalternaret:
nego ꝯſequentiā:ad ꝓbationē dico ꝙ ꝓ-

cedit ab inſufficiēti. Nam ad ſcientiā ſub-
alternam nō ſuffic it ſubiectū ſub ſubiecto:
ſed plura alia requirunt̃ inter que vnū eſt
ꝙ noticia inferior a ſuperiori accipiat ṗn-
cipia ſua ad ꝓbandum concluſionem. Re
quiritur etiā ꝙ ſubiectū ſcientie ſubalter-
ne addat aliquā differentiā accidentalem
ad ſubiectū ſcientie ſubalternantis quomō
ſe habet ꝑſpectiua que ē ꝺ linea viſuali ad
geometriā:et muſica que eſt de numero ſo
norum ad arithmetricā. Sonus em̄ addit
numero ⁊ linee addit viſuale: hēc additio
deeſt in ꝓpoſito:licet enim ſubiecta aliaꝝ
ſcientiarum ſint ex additione ad ſubiectuꝫ
metaphiſice:et aliquod ꝯſtitutū ex ſubie-
cto metaphiſice:et aliquo addito: illud tm̄
additum nō facit vnum per accidens cum
eo:ſed vnum per ſe. Illud nanqꝫ additum
eſt differentia mediata vel immediate cō-
trahens ens que eſt ꝑ ſe eſſentialiter vnū
facit cum ente:vel cum aliquo includente
ens inq̄tum ens: ſicut binarius addit ſu-
pra numerum differentiam eſſentialem.
❡ Ad q̄rtū cum dicit̃ ꝙ de ſubiecto opor
tet preſupponere quid eſt:concedo:ſed mi
nor eſt falſa:⁊ cum dicit̃ ꝙ ens non habet
quid cum ſit cōmuniſſimū ⁊ tranſcendēs.
Dico ꝙ hoc ita ē in oīm generaliſſimo: ꝙ
nullum generaliſſimū habet quidditatem
ꝓprie dictam cum nō habeat genus ⁊ dif-
ferentiam ſupra ſe: et tm̄ quodlibet habet
quid:quia al's nō predicaret̃ in quid ꝺ ali-
quo:vnde probatio iſta eſt inſufficiens ꝙ
ſi nō habet diffinitionem vel quidditateꝫ
ꝓprie dictam ꝙ non habeat: quid:vel q̄d
ditatem large ſumendo. Non em̄ ſequitur
niſi de quidditate ſpeciei cuius proprie eſt
diffinitio. Licꝫ ģ ens ꝓprie nō habeat q̄d
qḋ exprimit̃ per diffinitioneꝫ:ſicut arguit
probatio illa:tamē habet quid eo mō quo
habet eſſentiam. Oportet em̄ in diffinitio
nib⁹ deuenire aliquo modo ad aliqua ſim
pliciter indiffinibilia:quia non eſt proceſ-
ſus in infinituꝫ in rationibus ſm pħm.ij.
huius. Quidditas ergo non ſolum ſumit̃
pro diffinitione quidditatiua: ſed etiā pro
incluſis in ipſa. ❡ Ad aliud quando dice-
batur ꝙ ens inq̄tum ens non habet prin-

cipia. Dicendum ꝙ principia subiecti pñt intelligi in duplici genere: vel incōplexa vel complexa: ⁊ vtroqꝫ mō ens habet pͥn cipia. Nam principia incōplexa entis inq̄tuꝫ ens sunt prime cause scꝫ materiales: nam ipē sunt cause pͥmi eff. ctus qui est rei entitas: habet etiā principia complexa. i. pͥncipia per q̄ sue ꝓprietates sibi inherēt: q2 de ipso pōt esse demōstratio ꝓpter q̄d vt dictum est. Tunc ad ꝓbationē ente nihil est prius: principiū aūt est prius principiato: dico ꝙ cū sit sermo d̄ incōplexo pͥncipio: ens comune vt sic nō habet principium: q2 cū sit cōmune tam isti q̄ illi abstrahit ab vtroqꝫ: ⁊ neutrū includit in sua ratione: sed bene ens habet principiū vt reseruat᷑ in suis inferioribus: nam plura sunt entia quibus cōuenit habere principiū: et esse pͥcipiata: ⁊ hoc mō ens habet aliq̄d prius se. ¶ Sed loquendo de cōplexo cōcedo ꝙ tale principiū est prius: nō quidē ente sed ꝓprietate entis cui⁹ est principiū vt dictū ē. ¶ Ad secundā ꝓbationem: q2 tūc qōlibet ens haberet pͥncipia si entis: in q̄tum ens essent principia. Respondeo si loquimur de principio incōplexo: sic dico ꝙ ens inq̄tum ens habet principia: accipiendo ly inq̄tū specificatiue: sed nō reduplicatiue eo mō quo arguit phs. j. posteriorū. Si vero loquitur de principio cōplexo que sunt ꝓpositiones immediate ad ꝓbandū passiones de subiecto: sic dico ꝙ entis inq̄tum ens sunt principia accipiendo ly inq̄tum reduplicatiue: et sic omne ens habet principiū: quia passiones entis sunt demonstrabiles de quolibet ente per principia cōplexa. Nam omnis passio superioris est passio cuiuslibet inferioris ꝑ se: licet non primo. Sic ergo patet ꝙ argumentū accipit minorē falsam. ¶ Notandum autē ad euidentiam: ꝙ inq̄tum ⁊ quelibet alia dictio reduplicatiua sumit᷑ dupliciter. Aliquando reduplicatiue aliquando specificatiue. Reduplicatiue quidem sumit᷑ quando denotat illud cui iungitur esse formalē causam et precisam inherētie predicati ad subiectū. Exempli gratia: homo inq̄tum homo est risibilis: ibi inq̄tū denotat ꝙ ly homo qui sequit᷑ immediate ad ly inq̄tuꝫ est causa precisa et formalis quare risibile inest subiecto quod est homo. Nam risibile inest homini ſm ꝓpriam rationē humanitatis vt ꝑ causam: ⁊ tunc valet cōsequentia a ly inq̄tum ad vniuersalē. Nam si homo inq̄tum homo est risibilis: omnis homo est risibilis. Accipitur autem aliquando specificatiue quādo non notat talē causam: sed tm̄ formalem rationem illius cui adiungit᷑. Exemplum: homo inq̄tum rationalis est albus: sensus est: ꝙ homo qui est rationalis est albus Unde ly inq̄tum specificat ꝙ homini sic considerato sub ratione rationabilitatis non repugnat albedo: et tunc non valet consequētia ab inq̄tum ad vniuersalem. non enim sequitur: igitur omnis homo est albus. ¶ Ad illud ꝙ substantia est primum subiectum: ergo non ens: nego antecedens. Ad pbm dico ꝙ nihil plus vult nisi ꝙ de substantia est principalior intentio metaphisici q̄ de accidente tanq̄ de nobiliori ꝑte sui subiecti: Sic eñ principia queruntur et cause substantie non vniuersaliter sed principaliter Et hoc Aristo. intendit ꝓbare in principio. vij. metaphi. vbi probat substāciā priorem omni accidente prioritate triplici: q̄re de ipsa principaliter est agendum.

¶ Ad cōmentatorem autē impugnantem auicennā dico ꝙ negandus est comētator et standū est cuꝫ auicenna ponente ens inq̄tum ens esse subiectuꝫ metaphisice. Qꝛ aūt cōmentator dicit ꝙ nulla scientia probare potest suum subiectū esse: falsum est: licet eñ nulla scientia demōstret suū subiectum: demonstratiōe ꝓpter quid ⁊ a priori: quia ipm̄ subiectū est prius notum primitate nature. potest tamen demonstrare suum subiectum demōstratione quia est et a posteriori. Qꝛ etiam dicit ꝙ metaphisica nō potest ꝓbare deum esse: falsum est. hoc eñ potest phisica ⁊ metaphisica. ꝓbatur: quia omnis ꝓprietas considerata de effectu quem impossibile est sibi inesse nisi causa talis sit: cōcludit causam demonstratam esse demōstratiōe quia. Sed tam proprietas ꝯsiderata in sciā naturali q̄ ī meta

phisica: de effectu nō potest sibi inesse nisi primū mouens ⁊ nisi primū ens sit: igitur vtraqȝ scīa pōt demonstrare ipsum esse de monstratione quia.

OMnes hoīes natura scire desiderāt. ⁊c̄. Uiso de subiecto metaphisi. accedenduȝ est ad explanationē textus. Iste igiꝰ liber diuidiꝰ in duas ptes: scȝ prohemiū et tractatū. secūda incipit ibi: Qm̄ aūt manifestum. In ꝓhemio aūt ostendit Aristo. circa q̄d ista sciētia versetur. scd̄o qualis sit: ibi: quare ꝯo non actiua. Circa primum duo facit: primo ostendit ꝙ huius scientie que sapientia diciꝰ est considerare causas. secūdo aūt quas vel quales causas cōsiderat ibi: Qm̄ autē scientiā ⁊c̄. Circa ꝑmuȝ adhuc duo facit: primo premittit quedam ex quibus ad ꝓpositū arguiꝰ. Scd̄o ex p̄dictꝭ rationē sumit ibi: Cuiꝰ aūt grā. Circa ꝑmū duo facit: ꝑmo ostēdit scīe ī cōi dignitatē: scd̄o cognitiōis ordinē ibi: Alia quidē. Dignitas aūt sciētie ptȝ ꝑ hoc: ꝙ naturaliter ab omnibꝰ desideraꝰ: ideo dicit Aristo. ꝙ omnes hoīes natura scire desiderant. Hoc aūt ideo ꝓponit: vt ostēdat: ꝙ querere sciam nō ꝓpter aliqđ vtile qualis est hec sciētia nō est vanum: cum naturale desideriū vanum esse non possit. Ad euidentiā huiꝰ ꝓpositionis notandū: ꝙ triplex est appetitus vel desideriū ī rebus. Quidā est appetitꝰ naturalis: id est inclinatio vel tendētia q̄dam q̄ vnaqueqȝ res naturaliter inclinaꝰ ⁊ tendit in suā ꝑfectionē vel finē. Appetitus aūt aīalis seu sensitiuus dr̄ qui cōsequiꝰ sensum ſm queȝ quilibet sensus inclinaꝰ ⁊ tēdit in obiectū cōueniēs ⁊ fugit incōueniēs. Sȝ appetitꝰ rōnalis dr̄ ip̄a volūtas ꝯsequēs ip̄m intellectū: sicut sensitiuus ꝯsequiꝰ ip̄m sensum. ¶ Et nota ꝙ isti appetitꝰ drn̄t abinuiceȝ. Primo: qꝛ appetitꝰ rōnalis est formaliꝰ liber: nō sic aīalis: vel naturalis. Secūdo qꝛ appetitꝰ rōnalis ⁊ sensitiuus aliqn̄ nomināt potentiā: aliqn̄ actū elicitū a potētia. Appetitus aūt nālis nec nominat potentiā nec actū elicitū: sed est quedā tendētia ꝯsequēs naturā rei: nō differens realiꝰ a nā rei. Tertio: qꝛ appetitꝰ sensitiuus se hȝ in plus q̄ꝫ intellectiuꝰ. Nā vbicunqȝ in istis inferioribꝰ ē intellectiuꝰ repiꝰ ⁊ sensitiuꝰ ⁊ nō ecōuerso. Silr̄ appetitꝰ nālis se hȝ in plus q̄ꝫ sensitiuus ⁊ intellectiuus. Nā vbicūqȝ reperiunꝰ isti ⁊ ille ⁊ nō econuerso. Un̄ isti appetitꝰ intellectiuꝰ ⁊ sensitiuus vt sunt q̄dā natura: hn̄t q̄ndā appetitū naturalē ⁊ inclinationē ⁊ tendentiā q̄ tēdūt ad suū finē ⁊ ꝑfectionē ⁊c̄. Quarto: qꝛ appetitꝰ aīal' ⁊ rōnal' in suis actibꝰ semꝑ ꝑ̄supponūt priorē actū alteriꝰ potētie cognitiue: puta volūtas p̄supponit actū intellectꝰ ⁊ appetitꝰ sensitiuꝰ actū sensus. Appetitus aūt naturalis nullū actū alicuius potētie p̄supponit; vt appetitꝰ q̄ graue appetit centrū ⁊ leue sursum. ¶ His p̄missis notādū ꝙ p̄dicta ꝓpositio nō intelligiꝰ d̄ appetitu rōnali: qꝛ oīs appetitꝰ rōnal' est formaliter liber: vt patet ex p̄missis: sȝ appetitus quo omnes homines natura scire desiderāt: nō est formaliter liber: qꝛ si sic: tunc possemus nō desiderare scire: ⁊ sic dicta ꝓpositio nō esset necessaria sed contingens. Nec eñ dicta ꝓpositio intelligiꝰ de appetitu aīali: qꝛ tūc bruta appeterent scire: cū habeāt appetitū sensitiuū. Intelligitur igiꝰ ſm Sco. de appetitu naturali: patet ꝑ locū a sufficiēti diuisiōe: qꝛ nō restat alius appetitus. Omnes hoīes igitur desiderant scire natura. i. naturali appetitu: et pōt ꝓbari hec ꝓpositio a priori. Unūquodqȝ appetit suā ꝑfectionē tam primam q̄ est forma q̄ꝫ secūdā que est opatio: ꝑ quam cōiūgiꝰ suo ꝑ̄ncipio: igiꝰ hō naturaliꝰ appetit sciam que est eius ꝑfectio ꝑ̄ma: et intelligere qđ est eius ꝑfectio secūda: ꝑ quā cōiungiꝰ suo ꝑ̄ncipio. Probat aūt Aristo. hāc ꝓpositionē a posteriori ꝑ signū: qꝛ cuȝ sensus nobis deseruiūt: ⁊ ad cognitionē rerū ⁊ vite vtilitatē: diliguntꝰ a nobis ꝓpter seip̄os inq̄ꝫtū sūt cog̃scitiui: etiā p̄ter hoc ꝙ vtilitatem conferunt ad vitam: ⁊ hoc probat ex illo: ꝙ ille sensus maxime ab omnibus diligitur qui magis est cognoscitiuꝰ: cuiusmodi est visus: quē diligimus nō solum ad aliqđ agendū: sed etiā si nihil age-

re debem⁹. cuius causã reddit: q: iste sen
sus inter omnes alios facit nos magis sci-
re: et plures differẽtias rerũ nobis demõ-
strat. ¶ Propter quod notandũ: q̃ licz ta
ctus sit duarũ contrarietatũ scz calidi: fri-
gidi: humidi ⁊ sicci: propter qð nõ ẽ vnus
simplr̃ sed duo: vt patet in hoc p̃mo. Vi-
sus autẽ tñ vnius sit contrarietatis: scz al
bi et nigri: plures tamẽ differẽtias rerum
demonstrat nobis visus q̃ tactus: quia ob
iectum visus scz lux et color in plurib⁹ cor
poribus reperiunť q̃ om̃es qualitates tã-
gibiles: quia om̃ia corpora q̃ superiora q̃
inferiora lucem ⁊ colorez participant: non
autem alias qualitates: puta tãgibiles au
dibiles et huiusmodi.

Animalia quidem igiť

natura sensuũ ⁊c̃. Consequenter prosequi-
tur ph̃s de ordine cognitiõis dicẽs: q̃ oĩa
animalia in hoc comunicãt q̃ habent sen-
sum. Nam ex hoc animal ẽ animal q̃ ha-
bet animã sensitiuã: q̃uis aũt oĩa animalia
habent sensum: nõ tñ habent oẽs sensus sz
solũ pfecta. Omnia tamẽ habent sensum
tactus cuz sit maxime necessarius. Est eñ
cognoscitiuus eoꝝ ex quibus aĩal constat:
scz calidi: frigidi: humidi ⁊ sicci: ¶ Dein-
de ponit Aristo. gradus cognitiõis in hu
iusmodi animalib⁹ dicẽs: q̃ quedã sunt q̃
habent sensum: nõ tñ memoriam: cuiusmo
di sunt animalia ĩmobilia ẽm locũ vt sunt
conchilia. Ex quo infert q̃ quedam sunt
prudentia et quedam non. Cum ergo pru
dentia ex preteritorum memoria de futu-
ris puideat: in animalibus prudentia esse
nõ põt que memoria carẽt: illa vero que me
moriam habent aliquid prudentie habere
possunt. ¶ Deinde ostendit q̃ etiã hmõi
animalia aliquid participant experimẽti:
licet parum: et hoc: quia ex multis sensibi
libus et eorum memoria assuescunt ad ali
quod psequendũ vel vitandum.

Pro euidẽtia predicto

rum notandu3 q̃ duplex est prudentia scz
proprie dicta et metaphorice. Prudentia
ppric dicta est habitus actiuus cum ratio
ne vera. In omni eñ virtute morali req̃ri
tur prudentia in intellectu regulatiua: et
habitus virtutis in voluntate: vt pmpte
et faciliť eligat illud qð recta ratio dictat
et determinet eligendũ. Habitus aũt vir-
tutis generať ex frequẽtibus electionib⁹:
vt habitus castitatis ex frequẽter eligere
continere. Prudentia autẽ generať ex fre
quenter dictaminib⁹: id est ex frequenter
determinate apprehendere hoc esse agen
dum. Licet aũt scientia moralis sit habit⁹
actiuus cum ratione vera sicut prudentia:
tamẽ in hoc differunt: q: sicut ars se habet
circa factibilia ad habitum experti: ita sci-
entia moralis se habz circa agibilia ad ha-
bitum prudentie: quia habitus artis ⁊ sci
entie moralis q̃si sũt remoti ad dirigẽdũ:
q: vniuersales. vt aliq̃s põt scire artẽ mu-
sice: nõ tñ dirigiť nisi in particulari habe-
at actuz: sic in habitu virtutũ simpliciter.
Sed habitus prudẽtie ⁊ experti q: geniti
sunt ex actibus sunt particulares: ⁊ ad di-
rigẽdum ppinqui: q: ergo ad prudentiaz
proprie dictam requiriť ratio: igiť est solũ
in hominibus. ¶ Prudẽtia aũt metapho-
rice dicta non requirit rationẽ: iõ reperiť
in brutis: non quidẽ respectu eorũ ad que
naturaliter et necessario inclinať: vt ĩ for-
mica ad hoc q̃ sic congreget grana simpli
citer: sed respectu eorũ ad que se habẽt cõ
tingenter vt q̃ congreget grana in illo fo
ramine ⁊ non in alio: et q̃ accipiat ab hoc
cumulo ⁊ nõ ab alio: ⁊ hoc est ex memoria
foraminis in quo primo reposuit: ⁊ cumu-
li vnde prius recepit. Quod probat doc.
subtilis: q: prudẽtia est habitus consiliati
uus: ex. vj. Ethi. in q̃ quis est potẽs facili
ter et pmpte consiliari quid agendũ. Cõ
silium nõ est de fine sed de his que sunt ad
finem: vt habet ph̃s in ethi. Medicus eñ
nõ consiliať si inducet sanitatem: sz de mo-
dis quibus inducet. Item consiliuz nõ est
de necessarijs: sz d̃ contingentib⁹. nullus
enim consiliať si sol oriatur vel nõ. Prudẽ
tia ergo debet poni in brutis circa ea que
possunt aliter ⁊ aliter agere. Sz ea ad q̃ se
habent instinctu naturali nõ sunt cõtingẽ-
tia hoc modo: q: cõsequunť totam speciẽ: ⁊

illa necessario consequuntur: ita q ad illam magis necessitantur & aguntur q̄ agant: ergo respectu talium non est prudentia. ¶ Notandū insuper q collatio est duplex. Quedā est pprie discursiua quādo ex magis noto pceditur ad minus notū: & sic conferre necessario requirit ratonē: & ideo est tm̄ in hoīe. Alia est large sumpta: put aliquid ex memoria vnius facit hoc & nō aliud: et ista nō requirit necessario rationē: ideo est in brutis: que conferendo futurū ad preteritū: ex memoria preteritorū prouident de futuris.

Capitulum. III.

Fit autem ex memoria hominibus experimentum &c. Consequenter Aristo. ponit diuersos gradus humane conditionis dicēs: q primo ex multis memorijs generat experimentū: ita ex multis experimentis ars generat. Et in hoc est quedā conuenientia artis & experimenti: quia sicut ex multis memorijs generat experimentū: ita ex multis experimentis ars siue vniuersalis acceptio de omnibus similib⁹ Differunt tamē: quia experimentū tm̄ versat circa singularia ars vero circa vniuersalia: quod consequenter p exempla exponit. Cū eñ homo accipit in sua cognitione: q hec medicina contulit sorti & platoni tali infirmitate laborātib⁹ & multis alijs hoc ad experimentū ptinet. Sed cū aliqs accipit p hoc q coferat oībus laborātib⁹ in tali spē egritudīs: & s̄m talē cōplexionē illud iā ad artē ptinet ¶ Pro quo notādū q licet ex multis nō nec̄ario inferat vl's: tñ pbabiliter pōt inferri cū hac ppositiōe: natura agit vt ī plurib⁹ nisi impediat. Notādū insup q duplex ē cognitio: quedā eñ habita est p inuētionē: alia v̄o p doctrinā. Primo eñ scientie fuerunt inuente: et deinde a magistris p doctrinam discipulis tradite. Et sunt isti modi sciēdi similes sanationi. Quādoqz eñ natura ē potens: ita q sine adiutorio extrinseco inducit sanitatē: quādoqz aūt ppter sui debilitatē īdiget adiutorio extrīseco: & ō se nō sufficit: vt p3 ad sensū: & tūc illud extrinsecū est tanq̄ instrumētū: ipsa eñ natura ē pncipalit sanās. Silr in pposito. Nā in qbusdā naturale lumē intellectus est ita potēs q ex se sufficit vt applicet pncipia ad cōclusiones: & tūc dr generari sciētia p inuentionē. Qñqz aūt ex se nō pōt ea tūc iuuat ex qbusdā signis sensibilib⁹ ppositis sibi a doctore: p que docēs exprimit applicationē pncipiox ad pclusiões: et tūc intellect⁹ addiscētis v̄tute pprij luminis pclusioni assentit: quā videt esse demonstratā ex pncipijs: ita q illa signa ita se habēt sicut instrumēta: sed lumen intellect⁹ vt principale agēs inducens scientiā: et tūc scientia dicit acquiri per doctrinā. Notādū insup q oīs nostra cognitio siue ptineat ad sensitiuā interiorē vt memoratiuā: & sic de alijs: siue ad intellectiuā oriť a sensu. De sensitiua interiori patet: vt declaratū ē in li. de aīa. De intellectiua etiā habita p inuentionē patet. De habita etiam per doctrinam patet: q2 vt est in lib. de aīa declaratū: necesse est intelligentē fātasmata speculari. Dicit etiā Aristo. j. poste. q deficiēte sensu deficit in nobis scientia de illi sensib⁹. vñ si cec⁹ nat⁹ doceret de colorib⁹: nūq̄ haberet habitum scientificū de eis: sed tm̄ habitū fidei vł credulitatis: inquantū pōt credere docēti quia color est tale ens. Notandū insup q oīs cognitio intellectiua vel est principiox vel conclusionū: & vtroqz modo tripliciter. Vel q2 est incōplexa noticia: puta de terminis principij vel pclusionis. Vel complexa de complexione hui⁹ vel illi⁹. Quantū ad cognitionē terminox nō est noticia expimentalis: que. s. est frequēs acceptio sensibilium necessaria: sed bñ est necessaria apphensio aliqua sensibilis: q2 sine ista non pñt termini ab intellectu pcipi: vt pat3 ex pcedentibus: nihil eñ est in intellectu qn prius fuerit in sensu aliquo mō:

vel quia p se: vt color: vel per suas partes: vt mons aureus: vel i suo remisso: vt albedo intēsa: vel i suo simili: vt antichristus: vel in suo effectu: vt de⁹: vel quouis modo. Quantū autē ad cognitionē completā principij vel conclusionis iuuat cognitio experimētalis: vt assentiat citius ipis. Affirmatiuis quidē si p sensus cognoscatur ɔnexio extremorū in singularibus. Negatiuis vero si cognoscatur sepatio extremorū. Quia eñ sensus frequenter videt hanc totalitatem ⁊ hanc minoritatem cōiungit: ex hoc intellectus citius assentit illi principio: Omne totū maius est sua parte. Noticia igitur expimentalis est coadiuuans ad noticiā complexā principiorum ⁊ ɔclusionū. Apphēsio vo aliqua sensibilis est necessaria ad cognitionē terminorū: ⁊ hoc mō ex expimētis generat ars nulla tñ noticia expimētalis nec sensitiua ē simplr necessaria ad cognitionē cōpletā principiorum vel ɔclusionū. Probatur: quia ipe intellectus ɔceptis terminis pōt Vtute ppria ipos coponere vel diuidere: ita q ɔceptus tales cōpleri si sint pmorum pncipiorum esse cognoscuntur veri mediāte lumie naturali intellect⁹ quia principia cognoscimus inqtū ter minos cognoscimus. j. poste. Cōclusiones aūt cū Vtualiter ɔtineant in principijs: possunt elici ex istis. Nō est igitur simpliciter necessaria cognitio expimētalis: nec sensitiua, ad cognitionē cōplexam principiorum vel ɔclusionū: licet eñ nūq p aliquē sensū videatur hec coniūctio vel sepatio in re: si tamē ex sensib⁹ apprehēdantur termini: ⁊ intellect⁹ cōponat vel diuidat: ille assentiat ppria Vtute: imo vbi sensus pcipit coniūctionē terminorum simpliciū in re: adhuc certi⁹ adheret principio complexo p lumē naturale intellectus q ppter aliquam sensus apprehensionē. Si eñ in applicatione sensus esset erro: adhuc intellect⁹ circa illud principiū nō erraret qtū ad veritatē cōpositionis: sed iudicaret etiā sensum errare circa hoc: nō obstante q a sensu errāte accipe noticiā simplicium vñ videmus vbi sensus pcipit baculum positū in aqua frangi: intellect⁹ iudicat sensum errare: q nullū durū frangit ad tactū mollis. Hec materia tractat diffuse a doctore subtili in li. j.

Ad agere quidē igit. Deinde compat Arist. artē ad expimentū p modū pminētie dicens: q quantū ad actiones experientia non videt ab arte differre: quantū eñ ad actū tollit differētia que inter expimentū ⁊ artē erat p vniuersale ⁊ singulare: q sicut expimentū circa singularia operat: ita et ars. vñ pdicta differētia erat in cognoscēdo tñ. Dicit tñ Arist. q quis i modo opandi ars ⁊ expimentū nō differūt: q vtraq circa singularia operat: differūt tamen in efficacia opandi: nā expti nō artifices certius opant artificibus nō exptis. Cui⁹ causā reddit: quia actus ⁊ generatiões sunt circa singlaria: vniuersalia eñ nō generant nec mouent nisi p accidēs inquantū hoc singularibus cōperit. Hō eñ generat hoc hoie generato: vñ medicus nō sanat hominē nisi p accidens: sed p se sanat sortē ⁊ platonē: aut p se aliquē hominē singulariter dictū: cui accidit esse hominē inqtū ē curat⁹. ¶ Pro quo notandū: q quis esse hominē p se cōueniat sorti: tamē curato vel medicato p accidēs ɔuenit: hec eñ est p se: sortes est hō: q si sortes diffiniret: hō poneretur in ei⁹ diffinitiōe: sed hec ē p accidēs curat⁹ vel sanat⁹ ē hō. Dicit igit Arist. Cū ars sit vliū: expientia singulariū: si quis haberet ratiōnē artificis sine experiētia: erit quidē pfectus i hoc q vle cognoscit: sed q ignorat singulare: ⁊ sine expimento curat: multotiēs in curādo peccabit. Pro quo notādū fm Sco. in li. j. artifex ex hoc solo ē pfect⁹: quia hȝ habitū pfectū in vli: quē hre pōt nō applicādo ad pticulare. Possibile ē igitur artificē esse pfectū: ⁊ tñ nō cognoscere p se singulare circa qd ē opatio Exp

tũ aũt impossibile ẽ esse ꝑfectuȝ nisi per se cognoscat singulare: qꝛ cognitio expimẽtalis ꝑ se ẽ vni⁹ singularis. Artifex ꝗ ex hoc ꝙ ẽ arti ex: nõ opꝫtet ꝙ cognoscat ita operabile sicut expert⁹ ex hoc ꝙ est expert⁹. Tñ ex hoc nõ sequit̃ q̇n ita sit possibile artificẽ per se ꝛ perfecte cognoscere singulare: sicut expertũ si applicet cognitionẽ vniuersalẽ quã habet ad ipm singulare. ¶ Notandũ etiaȝ ꝙ singulari circa quod fit opatio multa insunt p̃ter naturã cõis rationis: que multũ diuersificãt rationẽ vel actionẽ. Naȝ aliter oportet agere circa hũc infirmuȝ in hoc loco ꝛ in pte hac ꝗ̃ circa aliũ infirmũ in eadẽ infirmitate laborantẽ in alio loco ꝛ ĩ alio tpe. Ista auteȝ annexa cognoscit expertus ex multa cognitiõe singulariũ: q̄ nõ oportet cognoscere artificeȝ vt artifex ẽ: qꝛ licet de singulari posset per se cognoscere ꝓpter q̇d si applicet: non tñ cognoscet annexa ꝑ habitũ artis: iõ expꝫtus certi⁹ operat̃. Itẽ etiam ex hoc qꝛ expert⁹ ex freq̄nter agere habet habitũ ĩ potẽtia motiua qua exequit̃ operationẽ: vt citharedа expertus habet quẽdã habitũ ĩ manu ex frequenter agere quẽ nõ hȝ inexpert⁹: ꝛ qꝛ ille habit⁹ multũ facit ad expedite agendũ: iõ expꝫtus hñs talẽ habitũ citi⁹ operat̃.

Experti quidem

quẽ sciũt licet ꝓpter q̇d. Consequẽter compat experimentũ ad artẽ q̄tũ ad cognitionẽ ostẽdẽdo p̄eminẽtiã artis ꝛ sciẽtie dicẽs: Illi q̇ sciunt cãȝ ꝛ ꝓpter quid sunt sapiẽtiores ꝛ sciẽtiores illis qui ignorant cãm: sed solũ sciũt quia: experti auteȝ sciunt quia: sed nesciunt ꝓpter quid. Artifices autem sciunt causam: quia sciunt propter quid: et nõ solum quia: ideo sapientiores sunt expertis. Item ad hoc arguit̃ sic. Signũ scientis est posse docere: artifices aũt docere possũt: quia causas cognoscũt: experti aũt nõ cuȝ causas ignorent: ꝛ si ea que experimẽtis cognoscũt alijs tradant: nõ per modũ sciẽtie recipient̃ sed opinionis. Uñ patet ꝙ artifices sunt magis sapiẽtes ꝛ sciẽtes expertis. ¶ Ad euidentiã autẽ huius q̇d dicitur: ꝙ actus et generationes sunt circa singularia. Notanduȝ ꝙ hoc intelligit̃ de actu transeũte: cuiusmodi est edificare: nõ immanente sicut est intelligere. Actus eñ intelligẽdi maxime est circa vniuersale: de hac distinctione act⁹ dictũ est .iij. phisicoꝝ. ¶ Notandũ insuꝑ ꝙ licet potentie distinguant̃: id est notificentur distingui per actus: et act⁹ per obiecta: nõ tamẽ ex distinctione numerali actuuȝ ꝛ obiectoꝝ sequit̃ distinctio numeralis potentie: q: nõ ex quacunq; vnitate vel diuersitate obiecti vel act⁹: sequit̃ vnitas vel diuersitas potentie. sed ex vnitate vel diuersitate ſm genus ¶ Circa predicta tñ potest dubitari an singularitas sit rõ formal' obiectiua sensus. Pro cuius euidẽtia notandũ: ꝙ sicut declarabitur .iiij. ꝛ .vij. hui⁹: oportet dare p̃ter vnitatẽ vniuersalis ĩ actu aliquam vnitatẽ realem minorẽ vnitate numerali: que est prior ex natura rei vnitate vl'i in actu a qua mouet̃ intellectus ad causanduȝ aliquod cõmune ab hoc singulari: ꝛ ab illo eiusdẽ spẽi magis ꝗ̃ diuersaꝝ specieꝝ: aliter vniuersale ponit̃ fictio: ꝛ ꝓbo etiã ꝓ nũc vna ratione: quia circumscripto omni intellectu: hec albedo ꝯuenit magis cũ illa albedine magis ꝗ̃ cũ aliquo alterius speciei vel generis. Ista ꝯueniẽtia nõ ẽ de secũdo vel tercio modo relatiuoꝝ: vt patet istos modos intuẽti .v. Metaphisice: ergo de p̄mo modo: ꝛ sic fundat̃ super vnum: igitur ista vnitas est realis: quia relatio realis nõ potest fundari super ens rationis tm̃: sed hec vnitas nõ est numeralis: igit̃ aliqua minor. vnde dico ꝙ illud vnũ reale precedens actũ intellectus est vnũ ĩ multis quãtũ ẽ de se: sed est vnũ p̃ter multa vel de multis ꝑ intellectũ abstrahentẽ ꝛ predicantẽ illud de multis: ꝛ tũc est actu vniuersale: et nõ p̄us: qꝛ ambe ꝯditiones requirũt̃ ad vniuersale: vt patet ex .j. posterioꝝ.

Sed contra illud: vnum est aptū natū predicari de multis: igitur est actu vniuersale. Preterea illud vnū vel est singulare vel vniuersale: quia non est dare medium: nō est vniuersale per te: igitur singulare. Respondet ad primū: ꝙ illud vnum est aptum natum predicari de pluribus aptitudine remota: sed aptum aptitudine ꝓpinqua per intellectū. Prima aptitudo nō sufficit ad vniuersale actu: sed secunda necessaria est cum prima: et ideo illud vnū actu reale nō est actu vniuersale. Ad secundū dico s̄m Auicennam. v. metaphi. sue: ꝙ equinitas est tm̄ equinitas: nec est vnum vel plura: nec singulare nec vniuersale: sȝ abstrahit a quacunqȝ tali conditione: et ideo est mediū inter vniuersale in actu: et particulare ꝑ abnegationē vtriusqȝ. ¶ Notandū autē ꝙ Auicenna nō simpliciter negat vnitatē de quidditate cū ait: ꝙ nec est vna nec plures: sed negat vnitatē numeralē: ad quam scȝ vnitatē numeralē et multiplicitatē sibi oppositam quidditas est de se indifferens: et de se ad neutrū determinatur nec ad vniuersale nec ad singulare: et vt sic natura in se considerata sine vtroqȝ illorum est obiectū sensus: habet tamē vnitatē sibi competentē. Nā omne vnū est vnū vnitate sibi ꝓpria. Hec est vnitas prior vnitate vniuersali: et minor vnitate numerali. Singulare igitur sub ratione singularitatis nō est obiectū sensus: sed obiectū ꝑ se sensus est aliquod vnum reale prius vnitate vniuersalis: et minus vnū ꝙ vnum numero: vt iam predixi. ¶ Ubi notandū ꝙ in singulari sūt duo consideranda: scȝ ipā singularitas: et ipsa natura subiecta singularitati que de se est indifferens ad esse hoc: et vt sic indifferens precedit ipsam singularitatē: et in illo priori suo quo precedit habet illam indifferentiā et vnitatem realē minorē vnitate numerali. Cum igitur singulare sentitur ipsa natura subiecta singularitati est formalis ratio obiectiua: licet totū singulare sentiatur. ¶ Et si queras: quomodo se habȝ singularitas ipa ad obiectū ex quo nō est formalis ratio obiecti. Dico ꝙ se habet ad modū quo causa sine qua: nō sic intelligendo ꝙ ipa singularitas vel ꝓprietas indiuidualis nō est ratio agendi: sed bene est conditio agentis. Ipa eni natura est ratio agendi et mouendi sensum: licet non sine singularitate: vt patet in simili: quia color nō videtur nisi sub quantitate: licet quantitas non sit ratio formalis visus. Est eni ratio sine qua. Qȝ autē singularis nō sit ratio formalis obiectiua sensus: patet ꝑ Aristotelē secūdo posteriorū dicentē: ꝙ sensus est vniuersalis: sentire vero particularis. Item singularitas vt sic est vnius rationis i colore et sono: igitur singularitas non est formalis ratio obiecti. Probatur consequentia: quia ꝑ rationem formalē obiectiuā ostendūtur potentie esse distincte: ergo si sic eadē potentia esset respectu soni et coloris. ¶ Sed cōtra. ij. de anima: singulare dū sentitur: vniuersale dum intelligitur. Cōfirmatur: quia aliter idem s̄m eādem rationem esset obiectū et sensus et itellectus: quia si singularitas nō sit ratio obiectiua sensus: erit ipa natura subiecta singularitati: sed natura talis est obiectū itellectus: quomodo igitur ponet differentia sensus ad intellectū: cum diuersarū potentiarum sint diuersa obiecta. Preterea cuius est actus eius est potentia: sed sentire est singularium: secūdo posteriorū: ergo et sensus. Respondet primo ad illā auctoritatē secūdi de anima consimilesqȝ: ꝙ per eas intelligitur ꝙ ratio singularis ē requisita ad actū sensus vt causa sine qua nō. Ex hoc tamē nō sequitur ꝙ sit ratio formalis obiectiua. Ad confirmationē de distinctione sensus et intellectus ꝑ obiecta dicendū: ꝙ si vniuersale actu ponatur obiectū intellectus: argumentū nihil ꝯcludit: quia obiectū sensus nō est vniuersale actu: sed est indifferēs ad vniuersalitatem et singularitatem. Si vero ponat ꝙ ipsa natura vel quidditas sic

indifferens sit obiectum sensus ⁊ intel-
lectus:sic argumentū haberet apparen
tiam. Et tunc dicendū q̄ potentiarum
quedā sunt disparate:quedam subordi-
nate. Si disparate: dico q̄ etiam habe
ant obiecta disparata. Exemplū poten-
tie sensitiue particulares:⁊ ideo vn⁹ sen
sus puta visus nō potest in obiectū alte
rius puta auditus. Si sint subordinate
vel sint eiusdem generis:puta si ambe
sint cognitiue:vel alterius generis pu-
ta si vna sit appetitiua altera cognitiua
Si sint ambe subordinate eiusdez gene-
ris:habent etiam obiecta distincta sub-
ordinata ꝟm cōmunius ⁊ minus cōmu-
ne: ⁊ cum hoc potentia superior potest
in omne illud in quod potest inferior.
Exemplū:sensus cōmunis ⁊ sensus par
ticularis:quia sensus cōmunis est supe-
rior potentia potest in omne illud ī qd̄
potest inferior: et habet obiectū cōmu-
nius. Unde potest in omne illud in qd̄
potest visus ⁊ adhuc plus:vt patet secū
do de anima. Similiter est ī potentijs
subordinatis alterius generis:quia si
potentia cognitiua est cōmunior appe-
titiua:habebit obiectuz cōmunius. Si
autē sit equalis ambitus:vt in quodcū-
q̄ potest vna et reliqua potest:ambe ha
bebunt idē obiectū: ⁊ sub eadem ratio-
ne quantū ē ex parte obiecti: sicut se ha
bent (vt credo) intellectus ⁊ voluntas.
Ad ꝓpositū intellectus ⁊ sensus sūt po
tentie subordinate eiusdē generis: quia
ambe cognitiue:distinguuntur ergo pe
nes obiectū cōmunius et minus cōmu-
ne. Uñ in quodcūq̄ potest sensus et in
tellect⁹:⁊ nō econuerso. Eadē ergo na
tura īdifferēs ⁊ nō actu vniuersalis po
terit cognosci ab vtraq̄ potētia. Quid
ditas ergo ꝟm q̄ est obiectū sensus:ita
⁊ intellectus:sed intellectus cū sit potē
tia sup̄ior potest in oēm quidditatez rei
sensibilis ⁊ materialis: sensus autez nō
in omnē sed in aliquā:vt visus in quid-
ditatē coloris seu lucis: auditus ī quid
ditatē soni:⁊ sic de alijs. ¶ Ad illud d̄
somno ⁊ vigilia:cui⁹ est actus ei⁹ est po
tētia. Dico q̄ sicut potētia sensitiua ha
bet ꝓ obiecto istā naturā indifferentez:
ita ⁊ act⁹:quod ꝓbatur:quia aliter nō
esset idē obiectū potētie ⁊ actus. Tum
quia potētia sensitiua haberet obiectuz
ꝟm aliquā rationē ꝟm quaz esset impos
sibile illā potētiā illud ꝑ se obiectū cog-
noscere. Cōsequēs est euidēter falsum.
Probat̄ ꝯsequētia: tum quia sensus nil
apprehēdit nisi ꝑ actū sentiendi: tuz q̄
sensus nō potest cognoscere singl'are sub
ratione singularitatis:imo nec intelle-
ctus:vt dicet̄. vij. huius. Ipa ergo na
tura indifferēs ē obiectū potētie ⁊ act⁹
sensitiue: sentire tamē dicit̄ esse singula
ris:quia sensus nō potest huiusmodi ob
iectū apphēdere nisi sub singularitate
Hec materia hic diffusius tractat̄ a do-
ctore subti. ⁊ dist. iij. secūdi sen. q. j. vbi
sic ait: Licet quidditas vel natura nun
q̄ sit sine singularitate vel vniuersalita
te:nō tamē de se est aliquod istoꝝ:sed ē
pri⁹ obiectū naturaliter omnibus istis.
Et ꝟm hanc p̄oritatē vniuersale ē per
se obiectū intellectus:⁊ ꝑ se vt sic consi-
derat̄ a metaphisico:⁊ exprimit̄ per dif
finitionē. Nō solū aūt ipa natura est de
se indifferēs ad vniuersalitatē ⁊ singu
laritatē:seu ad esse in intellectu ⁊ in sin
gulari:sed etiā ipa habens esse in intel
lectu:non habet p̄mo ex se vniuersalita
tē. Licet eñ ipa intelligat̄ sub vniuer-
salitate vt sub mō intelligendi ipam: tñ
vlitas nō est ps ei⁹ ꝯceptus p̄mi: q̄ nō
ꝯceptus metaphisici sed logici. Logic⁹
eñ considerat secūdas intētiones appli
catas primis. Prima igitur intellectio
est nature:vt nō comitetur aliquis mo-
dus:nec qui est eius extra intellectum:
neq̄ qui est eius in intellectu. Et sicut
ꝟm illud esse nō est natura de se vniuer
salis: sed vniuersalis accidit illi nature
ꝟm primā rationē eius ꝟm quā est obie
ctū:sic etiā in re extra: vbi natura est cū
singularitate nō est ista natura de se de
terminata ad singularitatē: sed ē prior
naturaliter ista rōne ꝯtrahēte ipam ad
singularitatē istā: ⁊ vt sic nō repugnat

tibi esse sine ipso ptrahente: ita q illi vnitati existenti in hoc singulari: nō repugnat de se cū quacunqꝫ vnitate singularitatis ponatur: licet sibi repugnet vt facta ppria isti singulari p illā rationē cōtrahentē. Licet igitur esse actu vniuersale nō pueniat ipsi nature extra intellectū: sibi tñ a pte rei puenit cōicabilitas et singularitas: sed cōicabilitas puenit ei ex se: singularitas autē puenit nature p aliqđ in re ptrahēs ipam. ¶ Et si arguas q quicqđ est i vno numero ē vnū numero: igitur ipa natura ē vna numero. Respondeo primo in alio simili τ manifestiori: Quicquid est in vna specie est vnū specie: ergo color in albedine ē vnū specie: igitur nō habet vnitatē minorem vnitate speciei: nō sequitur. Nam sicut aliquod potest dici animatū denominatiue vtpote corpus: vel p se primo modo vt homo: quia subiectū includit predicatū Ita dico q potentiale quod contrahitur per actuale informatur ab illo actuali: τ per hoc informatur ab vnitate ista cōsequente istam actualitatē: τ ita est vnū vnitate ppria illius actualis: sed denominatiue est sic vnū: nō autē est de se sic vnū neqꝫ primo nec per partem essentialē. Color igitur in albedine est vnus specie: licet nō de se nec per se nec primo: sed denominatiue tm̄. Differentia autē specifica est vna primo: quia sibi primo repugnat diuidi in plura specie: albedo autē est vna specie per se: sed non pmo: quia p aliquod intrinsecū sibi vt p istā differentiā. Ita concedo q quicquid ē in isto lapide est vnū numero vel pmo vel p se vel denominatiue: primo vt illud p qđ vnitas talis puenit huic cōposito p se vt hic lapis: cui illud qđ ē pmo vnū hac vnitate ē p se ps. Denoiat tñ illud potētiale qđ pficit isto actuali: qđ quasi denominatiue respicit actualitatē eius: τ vnitatē similiter.

Capitulum. IIII

Primum quidē igitur. Cōsequēter compat phs artem actiuā speculatiue: ostendens q ars speculatiua magis est sapientia q actiua: τ hoc: quia est ppter ipsum scire τ nō ppter aliud. Et quia Aristo. vsus fuit noīe artis τ sciētie indifferenter: ne quis putet q ista stricte sumpta idē penitꝰ impartiēt: remittit ad. vj. ethic. vbi ista distinguunt. Pro quo notandū q in. vj. ethicoꝝ ponunt quinqꝫ habitus intellectuales. s. sapiētia: sciētia: intellectus: prudentia τ ars: que sic distinguunt: Intellectꝰ eñ sapiētia τ sciētia sūt habitus speculatiui: siue circa ptē anime speculatiue: quā ibi scientificū anime appellat. Differunt tamē i hoc: quia intellectus est habitus primorum principioꝝ demonstrationis: sciētia do ē cōclusionis ex causis inferioribꝰ. Sapiētia do psiderat causas primas. Vñ ibidē dicit esse caput scientiarum. Prudentia do τ ars circa partē anime practicā sunt que dicit rationatiua de ptingentibus opabilibꝰ a nobis. Et differūt Naꝫ prudentia dirigit in actionibus q̄ nō transeunt in exteriorē materiam: sed sunt pfectiores agentis. Unde dicit ibi q prudentia est recta ratio reꝝ agibilium. Ars do dirigit in factionibus que in materiā exteriorē transeūt: sicut edificare: secare. Vñ dr ars recta rō reruꝫ factibiliū. Deinde aūt cū dicit

Cuius autem gratia nūc. Ostēdit ex phabitis pncipale ppositum: q scꝫ sapientia sit circa causas vnde dicit q hoc est cuius gratia fecimus pdictā ratiocinationē: quia sciētia illa que denominat sapientia videt esse circa primas causas τ prima principia. Quod quidē patet ex pdictis. Unusqsqꝫ eñ tāto sapientior est quanto magis accedit ad cause agnitionē: qr expertus pfectior est eo qui habet solū sensum sine experimēto: τ artifex est sapiētior experto: τ inter artes τ scientias speculatiue sunt magis sapientie q̄ actiue. Cū ergo vnusquisqꝫ tāto sit sapiētior quāto magis accedit ad cause cognitionē: ista

scientia que est simpliciter sapientia erit maxime circa causas.

Quoniā aūtem hanc sciētiā. Cōsequēter ostēdit phs q̄ metaphisica ē sapientia ex his q̄ hoīes cōiter opinant de sapiente: q̄ sunt sex. Prima cōditio sapiētis est q̄ ipse ōnia scire vt contingit: sic metaphisici est omnia scire. Quod exponēs Sco. dicit q̄ ad metaphisicū spectat considerare q̄ditates oīm rerū: nō quidē in pticulari q̄r tūc oēs alie sciētie supfluerēt: sed in vniuersali r̄ fm rationē entis: r̄ hoc est q̄d dicit phs: vt cōtingit in q̄tū spectat ad ipm. s. i vniuersali: fm hoc exponit illud q̄d habet. vj. huius: q̄ nulla alia scientia tractat de eo quod quid ē: supple i cōi nisi metaphisica. ¶ Et si arguas q̄ eadē est sciētia totius r̄ ptis: ergo ad eandē scientiā spectabit cōsiderare quidditatē i cōmuni r̄ pticulari. Respōdeo q̄ verū est q̄tū ad p̄ se passiones toti⁹. Eadē eni ē scia entis r̄ cuiuslibet entis: vt homis: equi: r̄ sic de alijs q̄tū ad passiones entis dictas de ipis. nō autē q̄tum ad passiones pprias ipa℞. Secūda cōditio sapiētis ē: quia eius est cognoscere difficilia que. s. nō sunt leuia cōmuniter hominibus: ad sciendū talia habet cōsiderare metaphisic⁹: habet eni cōsiderare causas maxime vlēs: q̄ sunt difficiles ad cognoscendū: cū sit remotissime a sensu a quo oīs cognitio nr̄a hꝫ initiū. Tercia cōditio sapiētis ē q̄ de illis que scit habet certitudinē pl⁹ q̄ alij cōiter habeāt: sic metaphisica ē scientia certissima: q̄d pbat Arist. q̄r quāto aliqe sciētie sunt priores naturaliter tāto sunt certiores: quod ex hoc ptꝫ: quia ille sciētie que dicunt ex additione ad alias sunt min⁹ certe sciētijs que pauciora in suis cōsideratiōibus cōphendūt: sicut arithmetrica cer tior ē geometria. Nā ea que sunt i geometria sūt ex additione ad ea que sunt in arithmetrica: q̄d itelligere valemus si cōsiderem⁹ ea que vtraq̄ scientia considerat vt pn cipiū primū. s. vnitatē r̄ punctū. Vtrūq̄ eni est indiuisibile: punctus tamē addit super vnitatem situm seu positionē in continuo. Sic sciētie particulares sunt posteriores metaphisica r̄ et earum subiecta addunt aliquid ad ipam: vt patet de subiecto phice r̄ metaphisice. Cū ergo tāto aliqua scientia sit certior quātum ad sui scibilis considerationē pauciora actu consideranda requirunt: vñ sciētie opabiles sunt; incertissime: quia oportet q̄ cōsiderēt multas singulariū operabiliū circūstantias: sequit q̄ scientia metaphisica sit certissima. ¶ Quarta conditio est: q̄ ille dicit sapiens qui potest assignare causas cuiuslibet questi: r̄ per hoc docere: sic metaphisica cōsiderat primas causas omniū causarum ¶ Quinta conditio sapientie: q̄ illa scientia est sapientia que est magis volita pter ipsum scire r̄ nō pter aliud: huiusmodi est metaphisica. Quod probatur: quia metaphisica est maxime scientia: ergo est maxie volita pter ipm scire. Antecedens patet: quia est de maximescibilibus. s. de primis causis r̄ principijs p̄ quas alia cognoscunt. Cōsequētia sic pbat: quia qui scientiā pter scire desiderat maxime scientiā scire desiderat: iuxta illam regulam topicaꝫ. Si simpliciter ad simplicit r̄ maius ad maius: r̄ maximū ad maximū. Sexta cōditio sapiētis: q̄r nō decet ipm ordiari ab alio: sed poti⁹ ipm alios ordinare. Q̄d patet ex hoc: quia architectores. i. pncipales artifices qui sapientes dicūtur nō ordinant sic ab alijs: sed ipe scientie famulantes ordinant in finē superioris artis: sicut nauisfactio in vsum ipsi⁹ nauis: gubernator eni qui vtitur naui: iaꝫ facta est architector respectu nauis factoris. Silr ars equestris ordinat in finē militaris: r̄ sic oēs sciētie ordinant in metaphisicā: q̄d pbat ex hoc: q̄r cum particularis finis cuiuslibet sit bonū pticulare: illud q̄d ē finis oīm i toto vniuerso est optimū i tota natura. Sed deus ipe est ad quē oīa ordinant: qui quis

dē ptinet ad ɔſiderationē p̄dictā: patet ergo ꝙ metaphiſica eſt ſapiētia: ⁊ principaliſſima inter alias ſcientias.

Quare vero non actiue. Cōſequēter oſtendit pħs qualis ſit metaphiſica. Et primo oſtendit ꝙ non eſt practica ſed ſpeculatiua: cū nō ſit ꝓpter operari ſed ꝓpter ſcire. Quod oſñdit ex hoc: quia pħi fuerūt moti ad philozophandū ⁊ inquirendū ſapientiā ꝓpter admirationē. Admiratio aūt ꝓuenit ex ignorantia. Ipſi eñi videntes aliquos effectus: vt eclypſim lune: mot⁹ ſolis: ⁊ ſic de alijs: ⁊ ignorantes ipſorum cauſas fuerūt moti ad ip̄as inquirēdas ꝓpter fugā ignorātie ⁊ ꝓpter ſcire: hoc etiā ꝓbat ex ſigno: quia habitis oñib⁹ neceſſarijs ad vite neceſſitatē: ⁊ hec q̄ſita eſt ⁊ nō ꝓpter aliud ſed ꝓpter ſeipſam. ¶ Secūdo oſtēdit ꝙ hec ſcientia eſt honorabiliſſima: ibi:

Nec tali aliam honorabiliorē cū ſit diuina: deus autē eſt honorabilior oñibus rebus. Q̄ autem ſit diuina oſtēdit. Tū quia eſt de deo cum ſit de p̄mis cauſis. Tū quia ſolus deus habet ꝑfecte ip̄am .ſ. metaphiſicaʒ ſm ꝑfectā cōp̄henſionē: licet aūt eius cognitio nō poſſit ꝑfecte haberi ab hoīe: illud tñ modicū quod ab eo habet̄ p̄pōderat oñibus que ꝑ alias ſcientias cognoſcunt̄. Ex his patet ꝙ cū metaphiſica ſit ſcientia ſpeculatiua ⁊ ſit nobiliſſima: ſequit̄ ꝙ oñi practica ſciētia aliqua ſpeculatiua ſit nobilior .ſ. iſta obiectio: qđ quideʒ veꝝ eſt de ſciētijs humanit⁹ adinuentis: qꝛ vera theologia ē nobilior ip̄a: que tñ ē practica: cū dirigat ī dilectionē dei: vt diffuſe tractat Sco. ī ꝓlogo p̄mi ſen. ¶ Et ſi arguas ꝙ practice humanitus adinuēte ſunt nobiliores metaphiſica: qꝛ cui⁹ finis ē nobilior ip̄a ſciētia eſt nobilior: ſed finis practice vt moralis pħie ē bonū eſſe: finis ſpeculatiue eſt veꝝ ſcire. Primū eſt melius ſecūdo: patet ⁊ ſic nobili⁹: ergo ⁊c. Reſpondet ad hoc idē doctor ſubtilis in hoc p̄mo metaphiſice: ꝙ bonū ſimpliciter nō eſt finis practice de qua Ariſto. loquit̄ ſed bonū oꝑis. Nobilius aūt eſt bonuʒ ſpeculatiuū q̄ bonū oꝑis: ſcientia autē practica eſt vt boni ſum⁹ nō ſimpliciter ſed ſm ꝟtutes: ⁊ illud nō eſt bonū ſimpliciter: quia ſm pħm ordinat̄ ad melius bonū noſtrū: vt .ſ. ſpecularemur ſubſtātias ſeꝑatas: ⁊ quietemur in ſpeculatione earū. Illa autē ſpeculatio eſt ſummū bonū nr̄m: qꝛ eſt felicius ſm Ariſt. x. ethicoꝝ. ¶ Iuxta tamē p̄dicta poſſet dubitari: vtrū metaphiſica ſit practica vel ſpeculatiua. Et videt̄ ꝙ ſit practica qꝛ oñis ſciētia que ordinat̄ ad bonum moris ē practica: ſed iſta eſt hmōi: quia ordinat̄ īmediate ad felicitatē que ē ſūmū bonum nr̄m: igit̄ eſt vera practica. ¶ Preterea metaphiſica eſt cōis ad practicas ⁊ ſpeculatiuas: qꝛ vniuerſalis reſpectu oīm: ergo nec ſpeclatiua nec practica: qꝛ abſtrahit ab vtroq;. ¶ Cōtra Ariſto. in lr̄a. Rñdeo: ī iſta queſtione ſuppono vnū qđ ab oñib⁹ generalit̄ eſt ɔceſſum .ſ. ꝙ habit⁹ ſeu ſciētia practica aliquo mō extēdit̄ ad praxim ſicut etiaʒ intellect⁹: iuxta illud .iij. de aīa: Intellect⁹ extēſione ſit practic⁹. Hoc ſuppoſito ſic ꝓcedā. Primo ſm doc. ſubti. ī ꝓlogo p̄mi ſententiaꝝ dicā ꝙ ſit praxis: ad quaʒ dicit̄ extendi ſcientia practica. Scđo qua dicit̄ cognitio ſeu ſcīa practica extendit̄ ad praxim. Tercio ex dictis dicam ad queſtionē. ¶ Quantum ad p̄mū praxis a qua ſcientia dicitur practica eſt actus alicuius potentie alteri⁹ q̄ intellectus naturaliter poſterior intellectione nat⁹ ɔformiter elici intellectōi recte ad hoc ꝙ ſit rect⁹: ī iſta deſcꝑtiōe quattuor ponunt̄. Prima cōditio eſt ꝙ ſit actus alicui⁹ potentie alterius q̄ intellectus: ⁊ hoc apparet: quia ſtādo precise in actibus intellectus nō eſt extēſio qꝛ extēdere eſt extra ſe tēdere. Sic aūt intellect⁹ nō extra ſe tendit: nec valʒ dicere ꝙ ſufficiat ad praxim ꝙ vn⁹ actus intellectus extendatur dirigendo aliū=

quia tunc principiū in speculatiuis esset
practicum cum extendatur ad habitum
conclusionū. Sed quid absurdius. Ex
his concludo correlarie ꝙ logica nō est
scientia practica. Sed contra illud cor=
relarium arguit Auicē. multis rōnibꝰ
quarum vna est talis: Habitus cuius fi=
nis ꝓprius non est actus ꝓprius est ha
bitus practicꝰ: logica est hmōi ergo ⁊c̄.
minor patet: quia ordinatur ad alias sci
entias. Preterea habitus qui diuiditur
in vtentem ⁊ docentem est practicus: lo
gica est hmōi: ergo ⁊c̄. iste autē ratiōes
⁊ alie ꝯs ponit Auiceñ. ibidē ꝓcedunt
ab insufficienti. ¶ Ad primū maior est
vera si habeat ꝑ fine actū alteriꝰ gene=
ris a speculatiōe: ita ꝙ sit directiuꝰ vere
praxis q̄.s. sit actꝰ alteriꝰ potētie ꝙ in=
tellectꝰ vt volūtatis vel aliaꝝ potentia=
rum executiuarū: ⁊ ꝑ hoc possunt solui
omes ratiōes Auiceñ. ⁊ sic minor est fal
sa. Ad secūdam inducit ꝯtra ipm: qꝛ as=
sumpta maiore addo minorem sic: sꝫ me
taphisica diuidit in vtentē et docētem:
ergo metaphisica est practica: cōclusio ē
euidēter falsa ꝫ maior: qꝛ minor cōcedi=
tur etiam ab ipso: et probatur ꝙ omnes
alie scientie vtuntur metaphisica specia
liter q̄tum ad principia communia que
sunt dignitates quas accipiunt alie sci=
entie omnes a metaphisica ꝑm philoso.
iiij. huius. ¶ Secunda conditio est ꝙ
praxis naturaliter posterior est intelle=
ctione: ptꝫ: qꝛ actꝰ nō habētes ordinem
ad intellectū cuiusmodi sunt actꝰ vege=
tatiui aut etiam naturaliter p̄cedentes
vt sunt actus sensitiue nō dicunt praxis
nec ad eos extendit noticia practica vt
sunt priores intellectione. Similiꝰ actꝰ
potētie appetitiue sensitiue q̄tenus p̄ce
dat actū intellectꝰ nō ē praxis nec respe
ctu istorū actuū sciētia est practica nisi ꝑ
quāto aliquo modo est moderatiua isto
rum actuum: ⁊ isti actus sequunt intelle
ctionē moderantē vt ꝑ ipam moderant
ex his duabus cōditionibus praxis: seq̄
tur correlariū ꝙ praxis ad quā extendit
habitus practicus nō est nisi actꝰ volun
tatis elicitus vel impatus: qꝛ nullus ali
us est posterior essentialiꝰ intellectiōe:
licet aūt volūtas imperet intellectui vt
intelligat: tñ ille actꝰ intelligēdi nō est
praxis cū nō sit alteriꝰ potentie ab intel
lectu. ¶ Tertia cōditio est ꝙ praxis sit
actus natus conformiter elici intellecti=
oni recte: hoc ꝓbat ex. vj. ethicoꝝ: vbi
dicitur ꝙ electio recta necessario suppo
nit rationē rectam. Et si hoc est verum
de electione que est actus elicitus volū
tatis: pari rōne erit verū de actu volūta
tis imperato. Ad hoc ꝫ vt actus sit re=
ctus oportet ꝙ cōformiter eliciatur ra=
tioni recte. ¶ Ex duabus vltimis cōdi=
tionibus praxis sequitur ꝙ actus impe=
ratꝰ a volūtate non est praxis primo sed
quasi per accidēs: quod patet ex hoc: qꝛ
non est primo posterior intellectiōe nec
primo natus elici conformiter recte ra=
tioni: oportet ergo alium primo esse pra
xim. Iste est autē actus elicitus volūta=
tis que est volitio: quia ꝑ volitionē ha=
bet dictas conditiones actus imperatꝰ:
et ipa non est ꝑ aliud talis. et hec est ra=
tio eius qđ est p̄mo inesse. j. posterioꝝ
ca. de vniuersali. Tunc vltra qñ aliq̄d
est priꝰ tale tūc cōiunctū cū alio posterio
re adhuc eēt tale si posset ab isto separi:
ergo si actus voluntatis potest separari
ab actu alterius potentie erit praxis et
ab ipso separatus. Separatur autē cir
ca qđcunq̄ obiectū circa qđ potest esse
actus voluntatis: ⁊ nō actus alteriꝰ po=
tentie inferiorū cuiusmodi sunt omnia
īmaterialia: ergo circa omne tale solus
actus voluntatis elicitus est actus pri=
mo. ¶ Quarta conditio est ꝙ praxis ē
actus qui potest recte et non recte elici:
et hoc significa cū dicitur ad hoc vt sit
rectus. Nam si non posset recte ⁊ nō re
cte elici frustra poneretur respectu eius
scientia practica directiua. Non enim
indigeret directiuo.

Quantum ad secūdū articulū dico ꝙ ista extensio sciētie pra=
ctice ad praxim vt regule ad regulatū

consistit in duplici respectu vel relatiōe aptitudinali & conformitatis & prioritatis naturalis. De prioritate patet per illud .vj. ethicoꝝ. Electio recta necessario ꝯsupponit rectā rationē: nō aūt necessario eam requireret nisi esset prior. De ꝯformitate habeť ibidē ꝙ veritas cōsiderationis practice et confesse. i. conformiter se habēs appetitui recto. Dico autem aptitudinaliter: quia neutra relatio requiritur actualiter: quia ꝙ praxis virtualiter requirat considerationē cui sit cōformis hoc omnino accidit considerationi. Nā si ab actuali extensiōe diceret practica nulla sciētia esset necessario practica: sʒ eadeʒ quādoqꝫ esset practica quādoqꝫ speculatiua qđ est impossibile: sufficit ergo duplex extensio aptitudinalis. Ex his concludiť correlarie ꝙ scientia nulla est vere practica nisi sit directiua vere praxis modo preexposito.

Quantū ad tertiū articulum dico ꝙ metaphisica est scientia speculatiua et nō practica. Quod patet tum ex auctoritate Aristo. tum quia cognitio entis inquantum ens non dirigit in aliquā vere praxim. Ad argumēta ad primū data maiore ad minoreʒ dico ꝙ sm opinionē Arl. felicitas ꝯsistit in speculatiōe que nō est praxis: vt patet in primo articulo. Et ideo licet metaphisica ordinetur ad felicitatē: ex hoc tñ non sequitur ꝙ sit practica: quia ex hoc nō extenditur ad praxim. Si dicatur etiā ꝙ metaphisica ordinatur ad praxim amore vltimi finis. Dico ꝙ non ordinatur ad aliquē amorē q̄ sit act⁹ elicit⁹ ex voluntate marie sm phm q̄ nō ponit aliquam sciam esse ꝯformē praxi voluntatis circa finem: quia nō ponit voluntatē circa fineʒ habere praxim: sed quasi quandā simplicem motionē amoris naturalis qui semper est rectus: & p ꝯsequēs nō est praxis quare metaphisica que ad talem amorē ordinatur nō propter hoc erit practica. Ad scđm dicendum ꝙ licet metaphisica sit cōmunis omni scientie ratiōe subiecti: quia ens est cōmune omni enti: tamen modus considerandi non est cōmunis sed p̄prius .s. speculatiu⁹. Nec in modo considerandi abstrahit ab vtroqꝫ sed solū inquantum ad subiectuʒ. ¶ Quia vero metaphisica est causarum speculatrix: et quia etiam vnūquodqꝫ scire arbitramur cum causas eius cognoscimus: ideo phus consequenter tractat de causis ponendo varias opiniones antiquorum de quibus sufficiant que dicta sunt .j. phisicoꝝ. ¶ Notandum ꝙ logica docens diciť inquantum cōsiderat de ente rationis seu secundis intentionibus instituens modū quomodo per eas procedi possit ad conclusiones in singulis scientijs ostendēdas. Utens vo diciť sm ꝙ modo adinuento vtitur ad concludendum aliquid in singulis scientijs.

Explicit primus liber metaphisice. Incipit secundus.

E ve- ritate theorica sic quideʒ. ¶ Postq̄ p. probauit opiniones antiquorum de p̄mis rerum princi- pijs. Hic accedit ad determinādū veritatē. Aliť aūt hʒ se ꝯsideratio phic p̄me circa veritateʒ et aliaꝝ sciētiaꝝ particulariū. Nā vnaquequę p̄ticularis sciētia cōsiderat q̄ndā p̄ticularē veritatē circa determinatū genus entis: vt geometria circa magnitudines: arithmetica circa nūeros: sʒ phia p̄ma ꝯsiderat veritatē vniuersaleʒ entis. Et iō ad hūc phm p̄tinet ꝯsiderare quō se hō habeat ad veritatē cognoscendā. Diuidiť aūt ps ista ī duas. In p̄ma pte determīat ea q̄ p̄tinēt ad ꝯsiderationē vniuersalis veritatis. In scđa incipit inquirere veritatē đ p̄mis p̄ncipijs et oībus

alijs ad q̄ se extēdit hui⁹ pbie considera-
tio: ꝛ hoc in .iij. libro. ¶ Circa primum
ōndit quō hō se hꝫ ad cognitionē ỽitatis
ꝛ dic̄ pmo: ꝙ ꝯsideratio ỽitatis q̄dāmō
est facilis q̄dāmodo est difficilis. Est cī
facilis q̄ ad cognitionē pmoꝝ pncipioꝝ
Ūn̄ dicit in forib⁹ .i. in ianuis q̄s delin-
quat: interiora cm̄ dom⁹ difficile ē scire
et circa eā facile est hoīem decipi. Sed
circa ipm introitū dom⁹ q̄ omnib⁹ ptꝫ
ꝛ pmo occurrit nullus decipit: ita est in
cōsideratiōe veritatis. Nā ea p q̄ intra-
tur ad cognitionē alioꝝ nota sunt oīb⁹:
hmōi aūt sunt pma pncipia: vt de quoli
bet esse vel nō esse: ꝛ omne totū est mai⁹
sua pte ꝛ sic d̄ alijs. Circa ꝯclusiōes ve-
ro ad q̄s p hmōi quasi p ianuam introi-
tur ꝯtingit multos errare. ¶ Circa qd̄
notandū ꝙ sicut hic dic Sco. nos natu-
ralit̄ cognoscim⁹ prima principia nō q̄-
dē ꝙ eoꝝ cognitio insit nobis a natura:
aīa cm̄ nostra nullā haber cognitionēꝫ
ex sua natura: sꝫ ē tanq̄ tabula rasa .iij.
de anima. Oīs cm̄ nostra cognitio in
tellectiua ortū hꝫ ex sensu: ꝛ p ꝯsequens
nō inest nob̄ a natura. Sꝫ cognitio pri-
moꝝ pncipioꝝ est intellectiua ptꝫ. Ūn̄
in respectu pncipioꝝ ꝓbat ꝛ habitus q̄
dicit intellectus igit ꝛc. maior d̄clarat:
primo cm̄ mouet sensus ab obiecto sim-
plici nō cōplexo ꝛ sensu moto mouet in-
tellectus ꝛ intelligit simplicia qui est p-
mus actus intellect⁹: deinde post appre-
hensionē simpliciū sequit alius actus q̄
ē cōponere simplicia adinuicē. post istā
aūt cōpositionē hꝫ intellect⁹ ex lumine
nāli ꝙ assentiat illi ỽitati cōplexe: si il-
lud cōplexū sit pmū pncipiū et sic nostra
cognitio intellectiua ortū habet a sensu.
Nos igit naturaliter cognoscim⁹ pma
principia quatenus ex lumine naturali
intellectus sunt nobis nota: habita sim-
plici noticia termīoꝝ. Principia cm̄ co-
gnoscimus inq̄tum terminos cognosci-
mus .s. posterioꝝ. ¶ Notandum etiam
ꝙ principia sunt duplicia: quedaꝫ enim
sunt simplicit pma: vt impossibile ē idē
simul esse ꝛ nō esse: omne totū est maius
sua pte: ꝛ hmōi: ꝛ circa hmōi impossibi-
le ē errare ſm pħm .iiij. hui⁹. Alia sūt
pncipia q̄ sic sunt pncipia respectu aliq̄-
rū q̄ tn̄ pnt esse cōclusiōes respectu pri-
moꝝ pncipioꝝ: ꝛ talib⁹ potest vnus ma
gis vel min⁹ assentire q̄ alius: ꝛ de his
dicit cōmētator .iij. phisicoꝝ ꝙ aliq̄ pro
pter cōsuetudinē negauerunt pma prin
cipia: ꝛ exemplificat de christianis q̄ ne-
gant illd̄ principiū ex nihilo nihil fit: de
istis nō intelligit pħs in proposito.

Forsan aūt ex dif-
ficultate ſm. ¶ Consequenter
ostendit pħus quomō conside-
ratio veritatis sit difficilis: ꝛ dicit ꝙ for
sitan difficultas cognoscendi res proue
nit ex parte rerum ipsaꝝ vel intellectus
nostri: tamē se determinādo dicit ꝙ nō
ex parte rerū ipsarū sed ex parte nostra
prouenit hmōi difficultas. Quod pro-
bat: quia si difficultas esset ex parte reꝝ
sequit ꝙ illa magis cognoscerem⁹ que
sunt magis cognoscibilia ſm suam natu
ram que sunt maxime in actu scꝫ imate-
rialia entia: qd̄ tn̄ est falsuꝫ: cū talia sint
nobis ignota. Unde dicit ꝙ sicut se ha-
bent oculi nocticoracis ad lumē solis sic
intellectus noster ad ea que sunt mani-
festissima in natura. Manifestum est au
tem ꝙ non ꝓuenit ex defectu solis quin
sit visibilis ab oculis nocticoracis sꝫ ꝓ-
pter debilitatem virtutis visiue ipius q̄
est iproportionata ipsi obiecto: sic ex de-
bilitate intellectus nostri difficile ē no-
bis cognoscere substantias separatas.
¶ Ad euidentiā aūt pdictoꝝ notanduꝫ
ꝙ vna est opinio cōmentatoris ꝙ reruꝫ
quedā sunt materiales quedā immateri
ales. dicit ergo ꝙ ex parte intellect⁹ no
stri est difficultas cognoscēdi substātias
sepatas non aūt ex parte earum: sed in-
tellectione earum .s. substantiarum seu
formarum materialiū est difficultas ea-
rum ex parte rei. Cui⁹ ratio sic assigna-
tur: quia vnū quod est cognoscibile ſm
quod est actu. Et quia substantie imma-
teriales sunt dupliciter in actu. Mate-

riales ꝟo nõ: idcirco immateriales nõ
habent ex se ꝙ difficulter cognoſcantur
materiales aũt habent ex se difficultatẽ
cognoſcendi. ¶ Sed cõtra hoc quod di
cit de ſubſtãtijs materialibꝰ arguit ſic:
Si in rebꝰ materialibꝰ ẽ difficultas co=
gnoſcẽdi ex parte earum: hoc erit cõpa
rãdo eas ad quẽcũqꝫ intellectũ: ꝯñs eſt
falſum: ſicut patet reſpectu intellectus
diuini: igit ⁊ añs: ꝓbat ꝯña: qꝛ cum ipe
res ſint eedẽ ad quẽcũqꝫ itellectũ cõpa=
rentur: ſi ex parte earum difficultas ſit
hoc erit reſpectu cuiuſcũqꝫ intellectus.
¶ Dicendũ igit aliṫ ſm Sco. ꝙ totalis
difficultas cognoſcendi res eſt ex parte
intellectus noſtri: vt patet ꝑ Ariſto. i ꝓ
cedentibus. Si queris quõ vna res ꝑfe
ctius cognoſcatur ꝙ̃ alia. Dico ꝙ diffi=
cultas non eſt ex parte rei: ſed perfectio
cognitionis põt intelligi dupliciter: vel
ſm proportionẽ vel ſimpliciter. Primo
modo ita ꝑfecte cognoſcunt res materi=
ales ſicut imateriales. Nam ſm ꝓpor=
tionẽ ita ꝑfecte mouent intellectum res
habentes parũ de entitate ſicut res ha=
bentes multũ. exemplum: paruus ignis
ſm ꝓportionem virtutis ſue ita ꝑfecte
cõburit cõbuſtibile ſicut magnus. ſed ſe
cũdo modo nõ ſunt eque cognoſcabiles
oẽs res ſicut magnus ignis ꝑfectiꝰ cõ=
burit ꝙ̃ paruꝰ loqndo ſimplr et ceteris
paribꝰ. Nõ huiꝰ ẽ qꝛ cognoſcibilitas ſe
quit rem ſm ꝙ res eſt ⁊ ens: qꝛ ſicut ſe
habet res ad eſſe ita ad cognoſci. vt ha=
bet in hoc ſcdo. Concedo ergo ꝙ diffi=
cultas cognoſcẽdi ſiue ꝗ̃tũ ad materia=
lia ſiue ꝗ̃tuꝫ ad imaterialia eſt ex ꝑte in
tellectus noſtri. Materialia aũt nõ ſunt
eque in actu ſicut imaterialia: ideo ſim=
pliciter non ita ꝑfecte cognoſcunt. Co=
gnitio tamẽ q̃ poteſt haberi de eis eque
faciliter habetur ꝓportionaliṫ ſicut de
imaterialibus: qꝛ ita faciliter mouet in=
tellectum materie ſm ſuam cognoſcibi=
litatem ſicut immateriale. Nõ tñ eque
intẽſe ſimpliciter loquẽdo. ¶ Per hoc
patet q̃d ſit dicendũ ad rationem cõmẽ=
tatoris: ſolum enim cõcludit ꝙ imperfe
ctiora in entitate nõ habẽt ita ꝑfectam
cognitionẽ ſimpliciter ſicut ꝑfectiora.
¶ Notandũ aũt ꝙ nõ ſolum materialia
eque perfecte cognoſcunt ſm ꝓportio=
nem ſue cognoſcibilitatis ſicut imateria
lia: imo ꝑfectius ſm eundẽ doc. diſ. iij.
primi ſen. qꝛ cũ materialia a ſenſibus
ſunt remotiora: iõ minus ꝑfecte cogno=
ſcibilia ꝓ ſtatu iſto. ¶ Alteriꝰ poſſit h
dubitari: An ſubſtãtie imateriales poſ=
ſint intelligi ſm ſuas quidditates ab in
tellectu viatoris: ⁊ arguit ꝙ nõ ꝑ phm i
littera: ſicut oculus noctue ad lumen ſo=
lis ⁊c. et primũ eſt impoſſibile igit et ſe=
cundũ. Preterea plus diſtat intelligibi
le increatũ ab intellectu creato: ꝙ̃ intel=
ligibile creatuꝫ a ſenſu: ſed intelligibile
creatũ nõ põt apphẽdi a ſenſu: ḡ multo=
minꝰ intelligibile increatũ ab itellectu
creato. Preterea: anima cõiuncta nihil
intelligit niſi abſtrahendo a fantaſmati
bus: ſed ſubſtãtie ſeparate nõ faciũt fan
taſmata: nec pñt cognoſci ex his que fa=
ciunt fantaſma ergo ⁊c. Probatio ma=
ioris: quia fantaſmata ſe habeg̃t ad itel=
lectum ſicut ſenſibilia ad ſenſum. iij. de
anima: ſicut ergo ſenſus non poteſt ſen=
tire ſine ſenſibili ſic nec intellectus intel
ligere niſi abſtrahendo a fantaſmatibꝰ.
minor habet duas partes. Prima pro=
batur ſic: quia fantaſma eſt motus a ſen
ſu factus: ſcdo de anima: ſed ſubſtãtie ſe=
parate non ſunt ſenſibiles ergo nec fan=
taſiabiles. Secunda pars ꝓbatur: Tũ
quia effectus nõ adequans potẽtiã cau=
ſe non ducit in cognitioneꝫ quidditatis
cauſe: quoniã quidditas talis cauſe exce
dit effectum illum: ſed ſubſtantie ſapara
te ſi cognoſcãtur per iſta que faciunt fan
taſmata in nobis cognoſcuntur per effe=
ctus huiuſmodi qui ſcꝫ nõ adequant po
tentiam cauſe ſue: ergo ⁊c. Tum quia
finiti ad infinitum non eſt proportio: er=
go nec alicuius effectus ſenſibilis eſt ꝓ
portio ad quidditatẽ diuinam. ¶ Pre=
terea: quidditas ſubſtantie materialis ẽ
obiectũ intellectus noſtri pro ſtatu iſto:
vt dictum eſt tertio ð anima: ergo nihil

poterit intelligi a nobis quod nō est ma
terialis quidditas nec cognoscibile per
talem quidditatem. ¶ In oppositū ar-
guitur sic: De subiecto demonstratiōis
oportet presupponere quid est.j.poste-
rior:sed de substantijs separatis multa
a phis demonstrant:sicut patet.xij.hu
ius:de prima intelligentia scz q sit sem
piterna & q actu semper intelligat &c.
igitur quidditates substantiarū separa-
tar phi cognouerunt. Preterea phus
x.ethicor: probat q felicitas hominis
consistit in speculatiōe veritatis. Et cō-
cludit in fine capituli q sapiens erit vti
q felicissimus. Et sm ipsum.vj.ethico
rum. Sapientia est circa altissimas cau
sas: igitur in speculatiōe altissimar cau
sarum cōsistit felicitas hominis. Ad fe-
licitatem aūt cum sit finis proprius ho-
minis nō est impossibile ipsi homini p-
tingere:quia vt dicit in.ij.huius: Nul-
lus conabitur ad terminum non futurus
peruenire. ¶ Respondetur ad hāc ra-
tionem q possibile est homini speculari
altissimas causas non tamē in hac vita.
Contra: Felicitas de qua loquit phus:
potest haberi in hac vita:dicit enim sic:
quare erit vtiq felicitas speculatio que
dam. Opus aūt erit in exteriori prospe-
ritate et oportet corpus sanum esse et ci
bum & reliquum famulatū existere. Sz
certum est q ista non habeantur nisi in
ista vita. Preterea.ij.huius arguit sic:
Si cause essent infinite nihil continge-
ret scire:ista cōsequentia non valet nisi
ad cognitionē cuiuslibet effectus:opor-
tet cognoscere omnes eius causas:ergo
si nō contingit intelligere primā causam
que est maxima causa cuiuslibet effectus
nullum effectum contingit cognoscere.
¶ Responsio: q de substantijs separatis
cognoscimus quia sunt vel inq̄tuz sunt
causa omniū istorū inferiorum: non aūt
cognoscimus quid sunt. Aliter dicitur:
q de ipsis cognoscimus q̄d non sunt:&
scz non sunt aliqua istarum inferiorum:
¶ Contra primā responsionē arguit sic
Impossibile est cognoscere compositio-
nem aliquorū nisi cognitis terminis et
extremis:quia vt habet.j.periarmenis
as esse significat compositionē quaz sine
extremis nō est intelligere. Si igit co-
gnoscimus eas esse & p ꝯsequēs esse q̄d-
ditati eorum inesse sequit:de necessitate
q cognoscimꝰ quidditates ear. ¶ Cō-
tra scdm arguitur sic: Cuilibet omni ꝓpositi-
oni negatiue est aliqua affirmatiua pri-
or:ergo si cognoscatur de substantia se-
parata quid nō est:oportet ꝙ ipa cogno
scere quid est. aūcedens pt3 ex.ij.piar-
menias ca.vlti.vbi dicit phus q ista ꝓ
positio:bonum non est malū non est ve-
ra nisi qz hec affirmatiua prior est vera
bonū est bonū. Et.iiij.huius dicit phs
Notior vtiq est dictio q̄ opposita nega
tio. ¶ Dicendum est ergo: q hmōi sub
stantie possunt intelligi sm suas quiddi
tates ab intellectu viator sm modum q̄
dicet. ¶ Pro quo sciendū q duplex est
noticia scz sensitiua et itellectiua: & vtra
q est duplex scz intuitiua & abstractiua.
Cognitio intuitiua est que respicit obie
ctum vt presens est. Exemplum de sen-
sitiua vt oculus videt colorem. Exēplū
de intellectiua: vt cognitio beatorum in
patria & ista cognitio visionis est forsitā
nobis impossibilis pro statu isto. Cogni
tio aūt abstractiua ē q̄ est obiecti p̄sentis
in sua specie generata ab obiecto. Quod
potest esse absens in sua existentia. exem
plum de sensitiua: vt fantasia imaginat
colorem visum. exemplum de intellecti-
ua: vt cū intelligo rem absentez. ¶ Ad
ꝓpositum ergo dico: q substantie sepa-
rate nō cognoscunt a nobis ꝓ statu isto
cognitione intuitiua: vt pt3 ab ipsis:nec
etiā abstractiua que fit p species genitas
in ratione obiecti: cum species ipsarum
nō cadūt sub sensu: bene tn̄ cognoscunt
cognitione abstractiua per species crea
turarum. Quod sic declarat Sco. dis.
iij.primi sen̄. Id quod potest imprimere
speciem minus vniuersalis in intellectu
potest etiā causare speciē cuiuscūq vni-
uersalioris & ita creature que imprimūt
ꝓprias species intellectiui: possunt etiā

imprimere species transcendentiū q̄ cōmuniter conueniūt eis et deo: ⁊ tunc intellectus pōt vti ꝓpria virtute in multis speciebus simul ad cōcipiēdū illa simul: quoꝝ ista sunt spēs: puta speciē summi: speciē boni: speciē veri: speciē actus: ad cōcipiendū summū bonū actualissimū ⁊ sic de alijs: qḋ pꝫ p locū a minori: i imaginatiua eñ pōt vti specieb⁹ diuersoꝝ sensibiliū ad imaginandū cōpositū ex illis diuersis: sicut pꝫ imaginādo montē aureū: lꝫ mons aure⁹ nūq̄ fuerit a sensu ꝑticulari apprehēsus. Sic igiť q̄st in q̄dā descriptiōe ꝯcipim⁹ deū attribuendo ei cōcept⁹ oīm ꝑfectionū simplr in summo q̄ nulli alij ꝯueniūt: vt ꝯcipiēdo q̄ de⁹ est ens infinitū summū bonuꝫ actualissimū: licet aūt sic ꝯcipiam⁹ deū in vniuersali nō tñ cognoscit a viatore in ꝑticulari ⁊ ꝓprie scꝫ sub rōne hui⁹ essentie siue sub rōne diuinitatis. Sic ḡ pꝫ quō substātie separate pñt cognosci ex specieb⁹ creaturaꝝ: possūt etiā aliqualiter intelligi p effect⁹ suos sicut substātia cognoscit p speciē accidentis ſm vnaꝫ opinionem. ¶ Et tūc ad argumēta: ad primuꝫ pꝫ q̄ ſm cōmentatorē illa silitudo ē intelligenda nō quo ad impossibilitatē ſꝫ quo ad difficultatē. Si aūt velis intelligere similitudinē illā quo ad impossibilitatem tūc intelligenda est de intuitiua vel de noticia etiā abstractiua que scꝫ ē p ꝓpriam speciē obiecti generatā in obiecto. Ad secūdū cuꝫ dicit q̄ plus distat intelligibile increatū ⁊c̄. Dicēdū est q̄ verū est in esse nō tñ incognoscibilitate. Ad tertiū cū diciť nihil intelligimus nisi abstrahendo a fantasmatib⁹. Si intelligiť maior illa q̄ nihil intelligim⁹ nisi cui⁹ species prius fuerūt in fantasia tūc falsa est: q̄ tunc nihil p se esset intelligibile: nisi eēt p se sensibile: q̄ nihil aliud facit ꝓpriam speciem in fantasia. Istud aūt est falsum: q̄ anima multas rerū q̄ditates intelligit que tamen nō faciunt propriā speciē in fantasia. Anima eñ seipsam cognoscit et actus suos: et intētiones secundas et alia multa quorum nullum facit ꝓpriam speciē in fantasia. Si aūt intelligať illa maior q̄ nihil intelligimus nisi cognitionem accipiamus a fantasmatibus: tunc maior est vera: sed minor est falsa quo ad secūdā partē. Ad ꝓbationem aūt eius de inadequatione effectus dico q̄ nō plus cōcludit nisi q̄ effectus substātie separate nō ducunt in cognitionē ꝑfectaꝫ sue cause: sed hoc nō obstante possunt ducere in cognitionem aliquā imperfectam. ¶ Ad aliā aūt de inproportione finiti ad infinituꝫ. Dico q̄ licet finiti ad infinitum nō sit ꝓportio cōmensuratiōis: pōt tñ esse ꝓportio cognoscentis ad cognituꝫ siue potentie ad obiectū: t alis aūt ꝓportio non requiriť esse similis nec in esse nec in modo essendi: vel ī naturali existētia: q̄ tūc oculus corruptibilis quō videret solē ⁊ lunā et stellas incorruptibiles. Requiriť ḡ proportio dissimilitudinis q̄ est inter motiuum ⁊ mobile. Si aūt corpus pōt mouere intellectū: multo magis incorporeuꝫ cuiusmodi sunt substantie seꝑate. ¶ Ad quartū cū diciť: Q̄ quidditas rei materialis est obiectū intellect⁹ ⁊c̄. pꝫ respōsio ex ꝑdictis. Rn̄deo ad questionē q̄ p species reꝝ materialiū vel sensibiliū cognoscunť res immateriales. Un̄ dictuꝫ .iij. de anima. ca. j. Q̄ quidditas rei materialis vel sensibilis rei est obiectū intellectus nostri p statu isto: intelligēdo nō solum de sensibili ꝓprie ſꝫ etiā de incluso essentialiter vł virtualiter in sensibilibus: hec materia diffuse tractatur .ij. dis. tertij snīaꝝ .q. viij.

Nō solū aūt his dicere gratiā. ¶ Ostēdit phs quō hoīes seipsos iuuant in cognitiōe veritatis. Ad iuuať aūt vnus ab altero ad cognitionē ṽitatis dupliciter. Uno modo directe: alio modo indirecte. Directe q̄dē adiuuať ab his qui veritatē inuenerūt. Nūq̄ eñ fuit aliquis phoꝝ ita expers veritatis q̄n aliq̄d veri in libris suis dixerit Ista aūt modica postmodū in vnū collecta introduxerūt posteriores ī maximaꝫ

veritatis cognitionez. Indirecte iuuat inq̄tū priores errātes circa v̄itatē posterioribus exercitij occasionē dederūt vt diligenti discussione habita veritas limpidius appareret. Est aūt iustum vt his in quibus in tāto bono adiuti sum⁹ gratias agamus: τ ideo dicit ꝙ iustū est gratias referre nō solum his quos quis estimet veritatem inuenisse quoꝝ opinionibus aliq̄s cōmunicat sequēdo eas: sꝫ etiam his qui suꝑficialiter locuti sūt ad veritatē inuestigandā. Ex hoc perpendere possum⁹ q̄tum venerari debeam⁹ doctores theologie qui miruꝫ immodū fidem nostram suis sacris doctrinis illustrāt: licet circa aliquas materias varias opiniones habuerint: cū etiaꝫ grati esse debeam⁹ ph̄is antiq̄s q̄ tot absurda in libris suis etiam posuerunt.

Vocari vero philosophiam veritatis scientiā. Cōsequenter ostēdit ph̄s quō ꝯsideratio veritatis maxime ad ph̄iam p̄mā ꝑtineat: qđ ex hoc ꝓbat: q: est speculatiua: finis aūt theorice seu speculatiue est scire: practice vero opus. Sciētia em̄ practica inuestigat veritatē nō ꝓpter se sed ꝓpt̄ opari. Sciētia v̄o speculatiua ꝓpter scire: ideo ad ip̄am maxime ꝑtinet cognitio veritatis. Inter aūt speculatiuas hoc maxime ꝑtinet ad metaphisicā cū ipsa sit cōsideratiua causarū primarū sine quaꝝ cognitione nō possumus habere cognitionē veritatis: vt patet ex p̄dictis. Cum autem cognitio causaꝝ primarū sit causa cognitionis veritatis in alijs ip̄a erit ī se maxime v̄itatis. Qđ sic ꝓbat̄: vnūqđq; ē maxime tale ex quo causat̄ in alijs aliq̄d vniuoce dictū de ill' vniuoce: sicut ignis est causa caloris in elementatis. Vn̄ cuꝫ calor dicat̄ vniuoce τ de igne τ elementatis corporibus sequit̄ ꝙ ignis sit calidissimus. Cuꝫ ergo principia sempiternoꝝ sint causa vniuoca veritatis ī alijs cum veritas sit eiusdē rationis in omnibus: sequit̄ ꝙ ip̄a erūt verissima. ¶ Notandum ꝙ ꝑ p̄ncipia sempiternoruꝫ hic intelligit ph̄s p̄ncipia incōplexa: id est p̄mas causas scꝫ ipsas intelligētias que sunt principia sempiternoꝝ .i. corporuꝫ celestiū τ q̄tū ad esse τ q̄tū ad moueri: q̄ quidē ꝓbat eē causas v̄itatis in alijs eo ꝙ sunt cause entitatis. sicut aūt se res hꝫ ad esse ita ad cog̊sci vt hic dicit Ari. hm̄oi aūt p̄ncipia sunt verissima .i. de se maxie cognoscibilia τ manifestatiua sui ad intellectū. Quia v̄o: si cause in infinitum ꝓcederēt tūc nō essent p̄me cause: et sic metaphisica non consideraret primas causas: cui⁹ oppositū dictū ē prius: ideo ad hoc remouenduꝫ ostēdit ꝙ nō ē ꝓcessus in infinitū in causis: τ p̄mo ostēdit ꝙ nō est ꝓcessus ī causis efficiētib⁹ in infinitū indirectis vt ꝙ a. causaret̄ a b. et b. a c. τ sic in infinitū: sꝫ ē deuenire in vnum primū p̄ncipiuꝫ: τ pōt talis ratio formari: Causa vt causa habet rōneꝫ p̄mi: si igit̄ cause sunt infinite nō ē dare p̄mā causaꝫ nec ꝑ ꝯsequēs vltimā. vtrūq; em̄ repugnat ratiōi infiniti: τ sic erūt omnes medie: tota ꝗ vniuersitas causatorū essentialiter subordinatoꝝ ē causata: vel ꝗ ab aliq̄ causa sui ordinis vl' vniuersitatis vel ab aliq̄ causa q̄ nō ē aliq̄d illius vniuersitatis. nō p̄mo mō q: tūc illa eēt causa sui cum tota illa vniuersitas ponat̄ causata: ꝗ scđo mō. nam vniuersitas dependentiū depēdet nō ab aliq̄ illius vniuersitatis: ista ꝗ causa a qua depēdet erit p̄ma τ eēntialit̄ ordiāta τ sic habet̄ ꝓpositū. ¶ De causis materialib⁹.

At v̄o neq; ī deorsuꝫ. Scđo ostēdit ꝙ nō est ꝓcessus in infinitū in causis materialibus: vt ꝙ ignis fiat ex aere: aer ex terra: et sic in infinituꝫ Est enim deuenire ad vnam primaꝫ materiam que est vna fm̄ rationem respectu omnium formarum: vt habetur .j. d̕ generatiōe. et est eadem numero in generato τ corrupto: q̄ q̇deꝫ mā lꝫ habeat eē ab et̃no fm̄ ph̄m tū fm̄ fidē nostrā et fm̄ rei v̄itatē fuit ī p̄ncipio mōi creata.

Amplius auteꝫ quod est cuius causa. Tertio hoc ostendit in

causis finalibus: sic finis est illud quod non est propter aliã: sed alia sunt ꝓpter ipm. aut ergo aliquid est tale aut nihil: et siquidem fuerit aliquid tale illud erit vltimũ in genere finiũ: ⁊ sic nõ ꝓcederetur in infinitũ. Si autẽ nil inueniatur tale nõ erit finis: ⁊ ita tolletur hoc genus cause qꝺ dicitur cuiꝰ causa. Quarto ostendit ꝙ nõ est ꝓcessus ĩ infinitũ ĩ causis formalibus. Circa qꝺ notandũ ꝙ licet diffinitio rei includat materiã ⁊ formã: tñ pͥncipaliter sumitur a forma que est pͥcipiũ essendi ⁊ cognoscẽdi. Unũqꝺqꝫ eñ ꝯstituitur in specie ꝑ ꝓpriã formaꝫ: ⁊ ḡ forma a pħo vocatur ꝙ quid est siue diffinitio. Diffinitionẽ eñ vocamus cõmuniter rationẽ formalẽ. Ex hoc etiaꝫ tota diffinitio dicitur habere rationẽ forme respectu diffiniti. Pħus ḡ accipit ꝓcessum ĩ formis ſm ꝓcessum in diffinitionibꝰ in ꝗbus vna pars est prior altera sicut genꝰ est prior differentijs: et differẽtiaꝝ vna est prior altera: ⁊ ideo ipe volẽs ostendere ꝙ nõ sit ꝓcessus in infinitũ in causis formalibus ꝓbat nõ esse infinitũ in partibus diffinitiõis: ⁊ hoc sic: Impossibile est aliquid scire priusꝙ̃ ꝑueniatur ad indiuidua. per indiuiduum accipitur spẽs specialissima que nõ diuiditur ꝑ differentias essentiales: vel ad ipa p̃dicata superiora que nõ sunt resolubilia in alios ꝯceptus vt ens. et per hoc patet ꝙ non est ꝓcessus in diffinitiõibꝰ nec in sursum nec deorsum. Q nõ deorsuꝫ patet: qꝛ nõ habetur ꝑfecta cognitio de re nisi cognoscatur ſm rationẽ spẽi: cognitio ḡ solum ĩ vniuersali est cõfusa ⁊ imꝑfecta. si ḡ ponatur ꝓcessus in infinitũ in formis deorsuꝫ destruetur ꝑfecta cognitio de re: cũ infinituꝫ inꝙ̃tum hmõi nõ apprehendatur ab intellectu. Similiter nõ habetur ꝑfecta cognitio de re nisi cognoscantur omnia superiora p̃dicata: ipis eñ ignotis impossibile est posteriorũ aliquid scire ꝑfecte: cuꝫ in quolibet includatur vt conceptus entis. Si ergo sit ꝓcessus in infinitũ in sursuꝫ in causis formalibus nihil ꝑfecte scietur vt prius argutũ est. Item vnũqꝺqꝫ cognoscitur ꝑ intellectũ sue forme: sed si cause formales sunt infinite nõ poterunt intelligi: qꝛ infinitum inꝙ̃tum hmõi non apprehenditur ab intellectu: ergo positio vniuersaliter destruit cognitionem.

Sed si ĩfinite eẽnt pluralitate specieꝝ. Postꝙ̃ pħus ostẽdit ꝙ nõ est ꝓcedendũ in causis in infinitum indirecto: ostẽdit etiã ꝙ nõ sunt infinite species causaꝝ: ⁊ hoc sic: Tunc putamus nos aliquid scire: cũ cognoscimus omnes eiꝰ causas: sed si sunt infinite species causaꝝ nõ erit ꝑtransire istã infinitatem: ita ꝙ possunt omnes cause cognosci: ergo etiam ꝑ istum modum excludetur cognitio rerũ. ¶ Circa predicta notandũ ꝙ vt dicit Sco. in hoc. ij. et. ij. di. primi señ. Causaꝝ quedaꝫ sunt ꝑ se ⁊ ꝗdam ꝑ accidẽs. Uoco causam ꝑ se q̃ ſm naturam suam causat ⁊ nõ ſm aliud sibi accidens dicitur causare. Uoco aũt causaꝫ ꝑ accidẽs que nõ causat nisi qꝛ cõiuncta cause pͥme. Exemplũ secũdi: musicꝰ edificat et albũ generat. Exemplũ pͥmi: edificator edificat ⁊ homo generat hoiem. Secũda distinctio sit ista: ꝙ causaꝝ per se quedã essentialiter sunt ordinate quedam accidentaliter. Exemplũ pͥmi: homo ⁊ sol sunt cause hoĩs generati. Exẽplum secũdi: pater ⁊ auus sunt causa ĩ filijs. Differt aũt hec distinctio causaruꝫ a prima: nam aliud est loqui de causa ꝑ se ⁊ ꝑ accidẽs: ⁊ aliud est loqui de causis essentialiter ⁊ accidentaliter ordinatis. nam in prima distinctiõe est tm̃ comparatio vnius ad vnũ: scꝫ cause ad causatũ: in secũda aũt ẽ cõparatio duarũ vel plurium causarũ inter se inꝙ̃tum ab eis est vnũ causatũ. Notandũ etiã ꝙ esse eẽntialiter ordinate differunt a causis accidẽtaliter ordinatis tripliciter. pͥma differentia est: qꝛ in causis essentialiter ordinatis. scꝺa inꝙ̃tum causa dependet a prima. vnde nõ agit nisi in virtute pͥme sed in accidentaliter ordinatis scꝺa non dependet a prima inꝙ̃tum causat lꝫ dependeat in esse suo vel in aliquo alio: vt

de filio q̄ pōt generare p̄re mortuo Secūda d̄ria ē ꝙ ī causis eētialiter ordiatis ē causalitas alteri⁹ ⁊ alteri⁹ ordinis qꝛ supior ē ꝑfectior: ſꝫ ī accidētaliter ordinatis nō ē sic: ista d̄ria sequit̄ ex p̄ma qꝛ nulla cā eētialit̄ depēdet ī causādo a cā eiusdē ordinis: qꝛ ī causatōe alicui⁹ sufficit vnū vni⁹ rōis: ex ista d̄ria sequitur manifeste ꝙ cause eētialit̄ ordinate sūt alt̄i⁹ ⁊ alt̄i⁹ spēi. Cāe v̄o accn̄talr ordiāte sūt eiusdē speciei. Tercia d̄ria ē: ꝙ oēs cāe eētialiter ordiate sīl' ꝯcurrūt ⁊ reqrunt̄ ad causandū effectū: alioq̄n aliqua ꝑ se rō causalitat̄ deesset effectui siue aliq̄ cālitas: ſꝫ in accn̄taliter ordinatis nō nec̄ario reqrit̄ simultas oīm cāꝝ ī causādo: et hec d̄ria tercia sequit̄ ex p̄ma ⁊ scd̄a: licꝫ aūt nō sit ꝓcessus ī infinitū ī causis eētialiter ordinatis: vt ꝓbatū ē p̄us: bn̄ tn̄ ē ꝓcessus ī infinitū in accn̄taliter ordinatis s̄m .p. q̄ posuit ꝙ gn̄ātio nūq̄ incepit: ⁊ ꝑ ꝯn̄s fuerūt gn̄ātiōes infinite: ſꝫ q̄libet gn̄ātio hꝫ cām ꝓpriā efficientē ꝓximā: ⁊ finē ⁊ māꝫ ī his q̄ gn̄ānt̄ ꝑ ꝓpagationē: ⁊ forma ē termin⁹ cuiuslibet: ⁊ sic sunt cāe infinite accn̄taliter ordinate: nō tn̄ eētialit̄. Et si arguas ꝙ sit ꝓcessus etiā ī infinitū ī eētialit̄ ordinat̄: qꝛ inter p̄mū efficiēs ⁊ qd̄libet aliud efficiēs ē distantia infinita: ḡ pn̄t capi media īfinita. Añs patꝫ: qꝛ primū efficiēs ē īfinitū: ⁊ alia efficiētia finita: int̄ aūt finitū ⁊ infinitū ē distātia infinita: ꝓbatio ꝯn̄tie: qꝛ q̄to aliq̄ maḡ distāt tāto sūt plura media int̄ ista. Re. duplex est distātia: q̄dā dimēsiua: q̄dā ꝑfectiōis: si loq̄mur de distātia ꝑfectōis sic ꝯcedo añs: ſꝫ tūc nego ꝯn̄tiā: sicut ptꝫ d̄ ꝯrijs q̄ maxime distāt tali distātia: ⁊ tn̄ sūt aliq̄ ꝯria nō habētia mediū Ad ꝓbationē ꝯn̄tie patꝫ ꝙ ꝓcedit de distātia dimēsiua: de qua añs ē negādū: sicut pꝫ d̄ se: qꝛ inter deū ⁊ creaturā nō ē distātia localis vel dimēsionis sed ꝑfectionis.

Cōtingit aūt auditiones.

Cōseq̄nter ondit .p. modū ꝓcedendi ī inq̄sitiōib⁹ v̄itatis: di. ꝙ cū nō sit facile ꝙ hō duo sil' capiat: ſꝫ dū ad duo t̄edit neutrū cape pōt: absurdū ē ꝙ hō sil' q̄rat cognoscere sciam ⁊ modū sciendi q̄ ꝯuenit scie. Ex q̄ patꝫ ꝙ hō p̄us dꝫ addiscere logicam q̄ alias scias: qꝛ logica tradit cōem moduꝫ ꝓcedēdi in oībus sciētijs. modus aūt ꝓprius singulariuꝫ scientiaꝝ in singulis scientijs circa p̄ncipiū tradi debet.

Acribologia vero mathematica

thematica nō in oīb⁹ ē expetēda. Ondit ꝙ diligēs ⁊ certa rō sicut ē ī mathematicis nō dꝫ requiri in oīb⁹ reb⁹ de q̄b⁹ ē scia: sed dꝫ solū reqri in his q̄ non habēt materiā: ea eñ q̄ habēt materiā subiecta sūt motui ⁊ variatiōi: ⁊ id̄o nō pōt ī eis oīmoda certitudo h̄ri: requirit̄ eñ in eis nō ꝙ sp̄ sit ⁊ ex necessitate sed ꝙ sit vt in plurib⁹: immaterialia v̄o s̄m seip̄a sūt certissima: qꝛ sūt īmobilia: ſꝫ illa q̄ ī sui nā sūt īmaterialia nō sūt certa nobis ꝓpter defectū intellect⁹ nr̄i: vt s̄. dictū ē: cuiusmodi sunt sub̄e sep̄ate.

Finit secūd⁹ liber metaphisice Incipit tercius:

Necesse ē ad quesitā sciam nos aggredi.

Postq̄ p. in scd̄o li. ostēdit modū ꝯsiderande v̄itatis: hic ꝓcedit ad v̄itatis ꝯsiderationē: qꝛ in hoc toto tertio ꝓcedit mō disputatiuo plura dubia mouendo: ⁊ ad vtrāq̄ p̄tē arguēdo. Quia v̄o de dubijs q̄ hic mouet nil p̄bs determinat hic: sed ī li. seq̄nti de ip̄is determinabit: id̄o hic p̄cise duo tangā q̄ in hoc tercio dicit. Primū ꝙ Aris. mouet hic dubiū: an q̄libet scientia habeat demōstrare ꝑ oīa genera causaꝝ. Circa qd̄ p̄mo dicit: ꝙ ī imobilib⁹ .i. ī mathematic̄: q̄ nō mouēt nec mouent̄: sed abstrahūt a motu ⁊ a mā sensibiliū: nō ē efficiēs neq̄ finis: nō eñ ē in his efficiēs sine motu vt ē ip̄e deus: nec efficiēs ꝑ motū: vt ē oē aliud efficiēs ab eo: cuꝫ hm̄oi vt sic nō habeāt aliqd̄ esse reale. Itē in eis nō ē finis qd̄ ē bonū s̄m se: ī qd̄. s. oīa

ordinant: licet bñ reperiat in eis rõ boni eo modo quo sunt entia: et ordinant in vltimũ finẽ. In phisicis aũt reperiri possunt oĩa genera causarum: vñ causa domus: vñ principiũ motus ẽ edificator: cã vo finalẽ habitus seu vsus ipsius: cã vo materialis sunt ligna et lapides. Cã aũt formalis ẽ forma domus: ĩ metaphisicis aũt reperit causa efficiẽs: cũ ibi psiderent prime cause. Reperitur etiã causa finalis cũ ibi tractet de prima intelligẽtia que est finis oĩm: reperitur etiaz causa formalis: cum ibi psiderent rerum quidditates: que maxime sumunt a forma q̃ est principiũ cognoscẽdi: mã aũt ibi nõ psiderat nisi sub rõne entis. Scõm h tãgẽdũ ẽ q Aris. dicit q ens nõ ẽ genus: qz ens pdicat de drñijs: genus aũt nõ: qd sic tho. exponit: Genus ĩ qd p se nõ pdicat de drñijs: qz drña nõ ponit ĩ diffõne generis nec genus ĩ diffõne drañ. Ens aũt pdicat d drñijs. Qd sic exponit fm Sco. di. iij. pmi sen. vbi dicit q duplex ẽ drña: quedã cũ põt sumi a pte essentiali vltima que ẽ res et natura. Alia ab illo a q sumit conceptus generis. Sicut si ponat pluralitas formarum: et genus dicatur sumi a pte essentiali priori: et differentia specifica a forma vltima: tũc sicut ens dicit in quid de illa pte essentiali a qua sumit drñia specifica: ita dicit ĩ quid d tali differẽtia in abstracto: ita q sicut hec ẽ in quid aĩa intellectiua ẽ ens: accipiẽdo eundẽ pceptũ fm quẽ dicit de hoĩe vel albedine: ita hec est in quid: rationalitas ẽ ens si rationalitas sit talis differentia: sed nulla talis est vltima: qz ĩ tali cõtinẽtur realitates plures distincte ex natura rei: et tũc talis natura põt cõcipi fm aliqd: hoc est fm aliquã pfectionẽ et realitatẽ: et fm altã ignorari: et iõ talis nature pceptus nõ ẽ simpliciter simplex: sed vltima realitas siue pfectio realis talis nature: a qua vltima realitate sumit vltima drñia ẽ oĩno simpliciter simplex: et illa realitas nõ includit ens qdditatiue: sed hz pceptũ simpliciter simplicẽ: vñ si tal realitas sit a: hec nõ ẽ vera in qd inqtũ ẽ ens: sz ẽ p accidẽs: et hoc siue a dicat realitatẽ illã siue drñtiã in abstracto sumptã a tali realitate: qa ergo ens dicit in qd de aliquibus drñtijs sequit q ens nõ est genus pter nimiã cõmunitatẽ entis. Nullũ em genus dicit de aliqua drñtia inferiori in qd: necq de illa que sumit a forma: neqz de illa que sumit ab aliqua realitate forme: qa semp illud a quo sumit conceptus generis fm se est potẽtionale ad illã realitatẽ a qua sumit conceptus differẽtie siue ad illã formã siue differẽtia sumat a forma. ¶ Iuxta pdicta posset dubitari: an genus predicet per se de differẽtia: videt q sic: qz homo p se ẽ rationalis: ergo rationale p se est homo: ergo rõnale p se est animal. Prima psequẽtia pbat: qz ppositio necessaria cõuertit in necessariã: ex. j. posteriorum: ergo p se in p se. Secũda cõsequẽtia pbat: quia homo p se est animal: si ergo rationale p se ẽ hõ sequit q erit p se animal. Preterea homo p se est animal: homo p se est ratiõalis: ergo rõnale p se ẽ animal. Ista psequẽtia pbat: qz sicut ex pmissis necessarijs sequit pclusio necessaria: sic ex p se conclusio p se. Preterea. vij. huius habetur: q quando aliquid p se de aliquo pdicat in pcreto pmo mõ: etiã vnũ pdicat de alio in abstracto Iste igitur sunt vere: humanitas ẽ ratioalitas: et humanitas est animalitas: quia iste sunt p se primo mõ: hõ est animal: et hõ est rationalis: ergo sequit q rõnalitas est aĩalitas: et tunc concretũ predicabit p se primo modo: dicendo rationale ẽ animal. Preterea si genus p accidens predicet de differẽtia: ergo p accidẽs pdicabit d specie. Cõsequẽs ẽ falsum: g et ãtecedẽs. Probatio cõsequẽtie: qñ aliquid predicat p accidens: de aliquo predicat p accidẽs de quocũqz in quo illud formaliter includitur: differẽtia autẽ formaliter includitur in specie: ergo si genus predicat p accidẽs de differẽtia: p psequens etiã de specie. ¶ Cõtra pbs in lra. Itẽ si sic: sequeret q vnũ animal esset multa

animalia: consequens est falsum: ergo et antecedens: probatio consequentie: quia animal et rationale includuntur in conceptu quidditativo speciei: puta hominis: aut ergo idem animal importatur per genus et differentiam: aut aliud et aliud. Si primum: ergo erit nugatio in diffinitione hominis: si secundum: sic habetur propositum: quia tunc homo erit duo animalia. Respondendo dico quod genus non predicatur per se de differentia: quod patet per Avicennam v. metaphisice sue: ubi dicit quod licet genus et differentia predicentur de toto: id est de specie per se: non tamen significat totum per se: sed genus significat materiale: et differentia formale. Utrumque significat partem: species autem per modum totius et sicut materiale est extra formale: sic conceptus generis est extra conceptum differentie. Ad argumenta: ad primum neganda est prima consequentia: quia est fallacia consequentis. Perseitas enim propositionis signat causam predicati esse in subiecto: superius autem non habet causam quare inferius sibi insit sed magis econverso. In subiecto ergo potest esse causa inherentie predicati: licet in predicato non sit causa quod subiectum sibi insit. Ad probationem dico quod non valet similitudo de propositione necessaria et de propositione per se. Ratio huius est: quia antecedens non potest esse verum necessario nisi consequens sit necessarium: alioquin possit esse verum sine illo. Propositio ergo conversa non posset esse vera necessario que se habet ut antecedens: nisi propositio convertens que se habet ut consequens: sit etiam necessaria. Verumtamen antecedens potest habere causam: quia predicatum inest subiecto: sed non econverso: ut dictum est aliquando universalis affirmativa converteretur simpliciter: quia per se presupponit de omni: propositio que per se non necessario convertitur in per se. Ad secundum per idem patet: quia licet ex premissis necessariis que se habent ut antecedens in syllogismo non possit sequi nisi conclusio necessaria que se habet ut consequens: alioquin premisse possint esse vere sine conclusione: tamen ex premissis per se potest sequi conclusio per accidens licet necessaria.

¶ Contra hoc. i. posteriorum dicitur: quod si per accidens: quod non est necessarium. Respondeo: illud est verum de accidentibus comparatis ad subiectum. Predicatio enim per accidens generis et differentie: non est aliquis modus per accidens qui opponatur ad necessarium: de quo per accidens habetur. i. posteriorum quando vicem accidens predicatur de subiecto: vel subiectum de accidente: vel accidens de accidente: de tali verum est quod si accidens ergo non necessarium. Differentia autem non inest proprie per accidens generi nisi accipiendo inesse alicui per accidens quod est extra eius conceptum quidditativum et formalem: et ideo talis predicatio per accidens potest simul stare cum necessario. ¶ Ad tertium dicendum quod premisse sunt false. s. humanitas est animalitas: et similiter animalitas est rationalitas. Ad probationem dicendum quod concretio est duplex et duplex abstractio. Una concretio est ad subiectum: puta quando aliquid denominat aliquid extra essentiam suam. Alia est ad suppositum: puta quando aliquid significat per modum denominantis aliud proprie nature Exemplum primi: homo est albus: album denominat subiectum quod est extra essentiam albedinis. Exemplum secundi: ut hec albedo est albedo: hic albedo denominat suppositum albedinis quod est eiusdem nature Similiter duplex est abstractio correspondens: una est a subiecto: alia a supposito proprio Exemplum primi: cum albedo abstrahitur ab homine. Exemplum secundi: cum albedo abstrahitur ab hac albedine et homo ab hoc homine. ¶ Ad formam autem rationis dico: quod dictum philosophi. vij. huius verum est de concretis et abstractis secundo modo et non primo. unde si hec est vera: hic homo est homo: ista est vera: hec humanitas est humanitas. Non enim sic se habet in abstractis et concretis primo modo. Non enim valet: si homo est albus: ergo humanitas est albedo Sic ad propositum non valet: homo est rationalis: ergo humanitas est rationalitas Et causa est: quia rationale in concreto: id est dicitur vel predicatur de homine: quia ratione suppositi dicitur per modum totius. In abstracto autem aufertur ille modus et significat

ꝑ modū ꝑtis. Pars autē non ꝑdicat de
toto: quare iste ambe sunt false: humani
tas est rationalitas: ⁊ animalitas est ra
tionalitas. ¶ Ad quartū negādo conse
quentiā. Ad ꝓbationē dicendū: ꝙ ma
ior ꝓbationis est vera de ꝑdicatione ꝑ
accidens ꝓprie sumpta. Si autē genus
ꝑdicat ꝑ accidēs de differētia: nō est ꝑ-
dicatio ꝑ accidens ꝓprie sumpta: quia
nō est in aliquo modo trium qui ponun
tur in primo posteriorū: de quibus pri-
us dictū est: sed est ꝑ accidēs largo mo-
do: eo ꝙ predicatum est extra rationē
subiecti: ⁊ vt sic per accidens distingui-
tur contra per se. ¶ Circa predicta no
tandū: ꝙ ſm magistrū Boneti in ꝑmo
Metaphisice sue: Differētia ē inter ho
minē ⁊ humanitatem: ac similia concre
ta ⁊ abstracta de genere substātie: que
quidē licet nō differāt nec realiter nec
formaliter: nec aliqualiter ex natura rei:
differūt tamen in hoc solo: quia abstra-
ctum est nomen impositū ad significan-
dum quidditatē: prout connotat precisi
onē ab omi predicato posteriori ꝑ acci-
dens et per se. Secūdo: sicut equinitas
est tm̄ equinitas: ly tm̄ excludit ab om
ni predicato posteriori siue per se siue ꝑ
accidens: sed nō ab omni predicato pri
mo: quia nō ab omni predicato per se ꝑ
mo. Sed concretum est nomen imposi-
tum ad significandum penitus quiddi-
tatē: sed non cum tali precisione: sed vt
indifferens ad predicata per se ⁊ per ac
cidens. ¶ Quia iō dictum de predi-
catione per se et per accidens et predi-
catum denominās aliquando predica-
tur de subiecto per se: ⁊ aliquando ꝑ ac
cidens: ideo aliqua tangam de predica-
tione denominatiua. Est autē predica
tio denominatiua: vt dicit idem doctor
in tercio metaphi. sue: illa in qua predi
catū dicitur inesse subiecto in quadam
adiacentia: ⁊ ex hoc sequitur ꝙ ipsū de
nominat: id est ꝙ subiectum ſm nomen
predicati habet appellationē: sicut quā
do albedo denominatur inesse subiecto
in quadā adiacentia ⁊ formali inherē-
tia: tūc subiectū denominat: ⁊ ſm ap po
sitionē sui nominis subiectum dicit esse
album. Denominans enī ⁊ denomina-
tum eodem nomine denominantur: ni-
si ꝙ denominatū habet nomen effectus
formalis et denominans retinet sibi no
men forme. Denominatio autem que-
dam est intrinseca in qua predicatū de-
nominās intrinsece adiacet subiecto: si-
cut albedo parieti. Alia autē est deno-
minatio extrinseca: in qua predicatum
nō adiacet: nec est vnitum rei denomi-
nate: vt color dicit visus denominatio-
ne extrinseca a visione que est in oculo.
Predicatū autem denominās aliquan-
do predicatur per accidens de subiecto
⁊ est res alia a subiecto. Aliquādo aūt
predicat de subiecto in secūdo modo di
cendi per se: et est idem realiter cū sub-
iecto: vt homo est risibilis. Aliquando
predicatur in primo modo dicendi per
se de subiecto: et tamen cū hoc predicat
denominatiue: vt homo est animatus.
Aliquādo predicatū denominās est idē
cum subiecto realiter: non tamen idem
predicatur primo modo nec secūdo mo-
do: sicut differētia de genere: ⁊ econuer-
so. Hec ille.

Explicit tercius liber Metaphisice. Incipit quartus.

St sci-
entia que specula-
tur ens inquantuz
ens: ꝛ que. In p̄
cedēti libro phs
disputatiue ꝓcess-
sit de his que de-
bēt in hac sciētia
cōsiderari: hic in
cipit ꝓcedere demōstratiue: determinā
do veritatē questionū motaꝝ. Et qꝛ pri
us optet cognoscere modū scientie ꝙ ꝓ
cedere in scientia: vt dictū est in .ij. hu-
ius: ideo in hoc quarto cōsiderat ea cir
ca que versat hec scientia: ꝛ primo stabi
lit subiectū huius sciētie dicēs: ꝙ ē que
dā scientia que speculat ens inquantuz
ens sicut subiectū: ꝛ que huic insunt per
se: id est ꝓprias eiꝰ passiones. Dicit aūt
ſm ꝙ ens: quia sciētie alie q̄ sunt de en-
tibus ꝑticularibus ꝯsiderant quidē de
ente: cuz oīa subiecta scientiaꝝ sint en
tia: nō tamē ꝯsiderāt ens ſm ꝙ ens .i.
ſm rationē entis in cōi: sed ſm ꝙ hmōi
ens .s. numerus vel linea vel hmōi. Di
cit aūt: que huic insunt per se ꝛ non sim
pliciter q̄ huic insunt: ad denotandū ꝙ
ad sciām non ꝑtinet ꝯsiderare de his q̄
ꝑ accidēs insunt subiecto suo: sed solum
de his q̄ ꝑ se insunt. Dicit etiā ꝙ nulla
aliaꝝ scientiaꝝ tractat vniuersaliter d̄
ente: ꝛ ꝙ ista sciā hꝫ ꝯsiderare p̄ma p̄n
cipia ꝛ primas cās: vt dictū est in p̄mo:
que quidē sunt cause entis. Ex quo ptꝫ
ꝙ ens inquantū ens est subiectū in hac
scientia: quia illud subiectū est ī illa sciē
tia cuiꝰ principia ꝛ per se passiones que
runt. ¶ Ad euidentiā huiꝰ notandum:
ꝙ cū metaphisica sit scientia realis: op-
tet ꝙ eiꝰ subiectū dicat ꝯceptū vnuz rea
lē: cū subiectū sit causa ꝛ mensura scien-
tie: maioris autē entitatis nō est effectꝰ
ꝙ cā. Si ergo sciētia sit realis: optet ꝙ
subiectū sit quid reale. Uñ sicut sortes ꝛ
plato ꝯueniūt in rōne humanitatis ita
ꝙ est eadē humanitas ī sorte ꝛ platone
a parte rei: cū sortes et plato circūscpta
operatiōe intellectꝰ plus ꝯueniūt adin-
uicē ꝙ duo indiuidua diuersaꝝ specieꝝ
inquātuz eadē humanitas ī amboḃꝰ est
nō quidē eadē numero: alia est humani
tas numero in Sorte ꝛ alia in platone.
Sed ē eadē ꝛ vnitate sibi ꝓpria. Simi-
liter duo animalia diuersarū specieꝝ cō
ueniūt in rōne aīalitatis: nō ꝙ in eis sit
vna aīalitas vnitate numerali vel speci
fica: sed vnitate sibi ꝓpria. Sic suo mō
deꝰ ꝛ creatura: substātia ꝛ accidēs ꝯue
niūt in vno ꝯceptu reali entis q̄ ē vnus
in ipsis vnitate sibi ꝓpria: cum a ꝑte rei
plꝰ ꝯueniāt deꝰ ꝛ creatura ꝙ ens ꝛ nihil
In p̄dictis aūt licet sit aliqua silitudo: ē
tñ magna difformitas. Licet eñ deꝰ et
creatura ꝯueniāt in vno ꝯceptu entis: q̄
q̄dditatiue includit in ꝯceptu dei ꝛ cre
ature: nō tñ ꝯueniunt ī aliqua realitate
potentiali ꝛ ꝯtrahibili ad ipa per alias
realitates seu drñas: sicut ꝯueniūt spēs
eiusdē generis: cū eñ deꝰ sit simplex nō
est in eo ordo realitatū quaꝝ vna cōtra
hat aliā: ꝛ hec ē vna rō quare deꝰ nō est
in genere ſm Sco. viij. di. p̄mi. sen. ꝛ
ij. di. tercij. Realitas eñ generis ē po-
tētialis ad realitatē drñtie ꝛ ꝑ eā ꝯtrahibi
lis: vt hō ꝛ equꝰ ꝯueniūt ī realitate aīa-
litatis: q̄ ꝯtrahit ꝑ rōnalitatē ꝛ irratio
nalitatē: per conceptū aūt entis non in
telligo actū concipiēdi vel intelligendi
qui ē in anima subiectiue. Actus eñ cō
cipiēdi cū sit quedaz qualitas de prima
specie qualitatis nō est trāscendens nec
cōis deo ꝛ creature: sed ꝑ ꝯceptū entis
intelligo rationē formalē obiectiuā en-
tis: hoc ē ipaz quidditatē entis ꝯcepti-
bilē que habet esse obiectiue in intelle-
ctu. Esse eñ ī intellectu pōt ītelligi du
pliciter. Uno mō subiectiue: vt spēs et
habitꝰ sunt in aīa. Alio mō obiectiue: ꝛ
hoc dupliciter. Uno mō habitualiter
ꝛ primo mō: qñ .s. est ibi per speciē ma-
nentē in intellectu immediate motiuaz
ad intellectionē: ꝛ sic obiectū concepti-
bile est in anima añ actuz concipiendi.
Alio modo actualiter ꝛ secūdario: ꝯue

ta quãdo iã actu mouet ⁊ intelligitur: ⁊ sic obiectũ cõceptũ habet esse in anima. Ad ꝓpositum dico ꝙ conceptus entis habet esse obiectiue in anima ꝑmo mo= do nõ secundo. De ista materia dictuȝ est aliqualiter. j. huius: tercio ca. ⁊ de= cetero magis dicet. vij. huius.

Ens autez quidẽ mul

tis dicit modis. Ostẽdit pħus quõ me taphisica habet cõsiderare de substãtia et accidentibus. Quod ꝓbat ꝑ hoc ꝙ nõ solũ ad vnã scientiã spectat ꝯsidera= re d his q̃ dicunt ſm vnũ. i. que vniuo cant ĩ vno ꝯceptu: sed etiam de his q̃ di cunt ad vnũ: id ẽ que cõueniũt ĩ aliquo analogo. Licet autem ens nõ dicat eq̃ uoce de substãtia ⁊ accidẽte: tamẽ dicit analogice. Quod ꝓbat: quia sicut sani= tas dicitur de animali principaliter: q̃a animal est receptiuuȝ sanitatis: ita dicit de vrina per posterius inquantũ est in= dicatiua sanitatis: sic ens per prius di= citur de substãtia inquantũ est ens per se. Deinde dicitur de ꝓprietatibus sub stãtie ⁊ eius accidẽtibus inquãtum ha= bent esse in alio. ¶ Tercio modo dicit de generatiõe inquãtum est via in esse: et de corruptione inquantum est via in nõ esse. Quarto dicitur de priuationi= bus ⁊ negatiõibus inquãtum priuãt ip sum esse. Vñ dicimus ꝙ nõ ens est nõ ens: quod nõ esseȝ nisi negationi aliquo modo esse competeret. Tale autez esse licet forte nõ sit ĩ re: tamẽ ad minus est ĩ intellectu: quia ratio de talibus nego= ciatur quasi de quibusdã entibus: dum de eis aliquid affirmat vł negat. ¶ Ex verbis ꝑdictis pħi potest oriri dubium an ens sit vniuocũ. Pro cuius discussio ne primo recitabo vnã opinionẽ: secũdo dicam aliter ad questionẽ. ¶ Quantũ ad primũ est vna opinio tenẽs partẽ ne gatiuã: que primo probat auctoritatibꝰ pħi positis supra: scȝ ꝙ ens dicit de en= tibus sicut sanuȝ de sanis ⁊c̃. ⁊ sic ẽ ana gogũ: ergo nõ vniuocum. Preterea: pri mo phisicorũ dicitur: ꝙ principiũ pro= cedẽdi cõtra Permenidẽ ⁊ Mellissum ẽ: ꝙ ens dicit multipliciter. Itẽ auctο= ritate Porphirij d̃r: Si quis oĩa entia vocat equiuoce nũcupabit Preterea ar guit ꝑ ratiões ꝑmo sic: Si ens ẽ vniuo cũ ad om̃ia entia: ergo ens ẽ genꝰ. Cõ= sequẽs ẽ falsum ⁊ cõtra pħm. iij. meta. ergo ⁊ añcedẽs. Cõsequẽtia ptȝ: q: tũ c ens dicit ĩ q̃d de pluribꝰ drñtibꝰ spẽ: qđ ẽ ꝓpriũ generis. Cõfirmatur ratio: q̃a si ens est hm̃oi: ergo ꝑdicat de entibus sub ratiõe alicuiꝰ vniuersalis nõ differẽ tie: quia nõ ꝑdicatur ĩ quale: nec ꝓpriũ nec accidẽtis: quia hec sunt extra essen= tiam ipsoꝝ de quibus dicuntur. Nõ sic ens: nec predicabitur vt species. Patȝ: ergo relinquitur ꝙ predicetur vt genꝰ Preterea si ens est vniuocũ ad decẽ ge nera: ergo descendit in illa per aliquas differẽtias: sint ille a et b: aut igitur a ⁊ b includũt ens aut nõ: si sic: ergo in con ceptu cuiuslibet generis generalissimi includit bis ipm ens: ⁊ per ꝯsequẽs nu gatio. Si nõ: ergo a ⁊ b nõ sunt entia: ⁊ tũc nõ ens erit de intellectu entis: q: a ⁊ b includũtur in cõceptibus decẽ ge neꝝ que sunt vere entia. ¶ Preterea il lis que sũt immediate ⁊ totaliter sub ex tremis ꝯtradictionis nõ ẽ cõmune vni= uocum: sed deus ⁊ creatura: substãtia ⁊ accidẽs sũt hm̃oi: q: sunt sub istis extre mis ꝯtradictiõs. s. depẽdere ⁊ nõ depẽ dere: causatũ ⁊ nõ causatuȝ: esse sub alio ⁊ nõ sub alio. Patȝ ergo ꝙ nihil est eis cõmune vniuocũ. Maior patȝ: q: om̃is cõceptꝰ est neuter respectu illoꝝ quibꝰ est cõmunis: sed nullus ẽ ꝯceptus neu= ter respectu ꝯtradictorioꝝ: sed ẽ neces= sario alter illoꝝ: alioq̃n cõtradictio ha= beret mediũ. Preterea que sunt primo diuersa ⁊ se totis distincta ĩ nullo ꝯueni unt: sed deus ⁊ creatura sunt hm̃oi: er go ⁊c̃. Maior est euidẽs: sed minor ꝓ= bat: q: alioq̃n deus haberet quo ꝯueni ret ⁊ quo differret a creatura: et ita nõ esset simpliciter simplex. ¶ Quãtũ ad scdm articulũ ẽ alia opi. Sco. iij. ⁊. iiij dist. primi sen. quã teneo tanq̃ verã: ꝙ

ens est vniuocū cōe deo ⁊ creature: sub
stātie ⁊ accidēti: ⁊ generaliter omibus
entibus de quib⁹ predicaṫ. Ad cu⁹ eui-
dentiā primo premittā vnā distinctionē
secūdo ostēdēdo triplicem cōclusionez.
De primo sciēdum est ꝙ est vniuocatio
triplex: quedam est vniuocatio phisica
quedā logica: quedā metaphisica. Vni
uocatio phisica est vnitas nature ex na-
tura rei circumscripta omi opatiōe in-
tellectus. De ista vniuocatione loquiṫ
phus. vij. phisicorū: quādo dicit ꝙ in
specie specialissima est ꝓpria vniuocatio
⁊ nō in genere: quatenus species dicit
vnam naturam: nō autem genus sed la
tēt equiuocatiōes ī generibus. Genus
autem diciṫ equiuocū equiuocatiōe op-
posita vniuocatiōe phice: eo ꝙ nō corre
spōdet sibi vna natura extra sed plures
Uniuocatio logica est vnitas alicui⁹ re-
alitatis vel intētionis prime sub vna in
tētiōe logice ꝯcepte. Uerbi grā: Sub
intētiōe generis vel differētie vel alicu
ius alteri⁹ secūde intētionis: logic⁹ em̄
cōsiderat huiusmodi secūdas intētiōes
adiūctas primis. Ex quo ꝯcludo ꝙ ali-
quod trāscendēs est ꝓprie vniuocū vni-
uocatiōe logica: quia licet nulla secūda
intētio ī genere: puta gen⁹ vel differen
tia ⁊c. competat alicui trāscendēti ⁊ exi
stēti extra genus sicut patet. Aliqd ta-
mē sibi ꝯuenit saltem intētio vniuersali
tatis: que est logica ⁊ secūda itētio. Se
cūdo ꝯcludo correlarie ꝙ aliquod ē vni
uocū vniuocatiōe logica: et equiuocum
equiuocatiōe phica: nec hoc repugnat: pa
tet em̄ ex dictis ꝙ gen⁹ est vniuocū vni
uocatiōe logica: ⁊ equiuocū equiuocati
one phica. Uniuocatio metaphisica est
vnitas alicuius prime intētiōis abstra-
hibilis a plurib⁹ p intellectū ex natura
rei circumscripta quacūq; intētiōe secū
da vel logica. Et hoc modo trāscēden
tib⁹ nō repugnat vniuocatio vt dicetur
Ex quo ꝯcludo correlarie ꝙ aliquid ē
vniuocū metaphisice qḋ nō est vniuocū
phice ꝓprie loquēdo. ¶ De scḋo articu
lo sit ista prima ꝯclusio: ens cōmuniter
sumptū nō est vniuocū omib⁹ entib⁹ vni
uocatiōe phisica: hoc patet cuz ꝯceptui
entis nō correspōdeat vna natura ī re.
¶ Secūda ꝯclusio est ista: Ens cōmu-
niter sumptū est vniuocuz omib⁹ entib⁹
vniuocatiōe logica: hoc patet: qꝛ dicit
vnā realitatē vel primā intētionē ꝯce-
ptā sub vniuersalitatis intētiōe que est
intētio secūda vt predictuz est. Tercia
ꝯclusio est ista: Ens cōmuniter sumptū
est vere vniuocū omibus entibus vni-
uocatiōe metaphisica: sic intelligēdo ꝙ
ens dicit aliquem vnū ꝯceptū ⁊ realem
abstrahibilez ab omib⁹ participātibus
ens quidditatiue: s̄m quem ꝯceptū ens
est ꝑdicabile de omi ente vniuoce et re
aliter ⁊ in quid. Hāc ostendo sic: primo
auctoritāte phi in littera dicētis: ꝙ ens
dicitur multipliciter: nō tamē equiuo-
ce. ergo vniuoce. Probaṫ ꝯsequētia: qꝛ
vniuocū ⁊ equiuocū sunt immediata: vt
patet ex diffinitiōibus eorū. ¶ Itez ar-
guiṫ sic: Omis intellect⁹ certus de vno
cōceptu et dubius de diuersis in quib⁹
ille certus includitur quidditatiue ha
bet conceptum illum de quo est certus
alium a ꝯceptibus de quibus est dubi-
us vniuocū illis. Sed intellectus ho-
minis potest esse certus de aliquo ꝙ sit
ens: dubitando an sit deus vel creatu-
ra: substātia vel accidēs: ⁊ sic de alijs ī
quibus conceptus entis quidditatiue
includitur sicut patet: igitur cōceptus
entis est alius a ꝯceptibus illis dubijs
⁊ vniuoc⁹ illis: ita ꝙ ex se est neuter: ⁊
includitur in utroq; eorū. Maior ꝓba-
tur: quia impossibile est eūdem ꝯceptū
eidē intellectui esse certū ⁊ dubiū simul
igitur vel est alius: ⁊ sic habeṫ ꝓpositū:
vel nullus: ⁊ tūc nō erit certitudo ḋ ali
quo ꝯceptu. Est igitur alius ⁊ si quiddi
tatiue includitur ī illis: sequitur ꝙ nō
erit tm̄ alius: sꝫ etiā vniuocus illis: ⁊ mi-
nor declaraṫ primo de deo ⁊ creatura:
qꝛ quilibet phus fuit in hoc cert⁹: quia
ponebat primū principiū esse ens: puta
vnus qui posuit ignem esse principium
alius aquā: quilibet em̄ erat cert⁹ ignē

et aquã esse ens: erat tamen dubius an esset creatum vel increatũ primum vel nõ primũ. Probatio: nõ enĩ erat certus ꝙ esset ens primũ: quia tunc fuisset certus de falso. Falsum autem nõ contingit scire: nec erat certus ꝙ eẽt ens. Nõ primũ: quia tũc nõ posuisset oppositum Secundo probatur de substantia et accidente: quia phi diuersi diuersimode opinabant de lumine: quorum alius ponit ꝙ est accidens. Alius ponit ꝙ est corpus et substantia. Et ille quidem qui ponit ꝙ est substantia: certus est ꝙ est ens: sed nõ est certus ꝙ est substantia: quia tũc de falso esset certus: nec ꝙ nõ est substãtia: q: oppositũ ponit. ¶ Preterea probatur specialiter ꝙ sit vniuocum ad substantiã et accidens sic: si ens nõ est vniuocũ substantie et accidẽti: ergo intellectus noster nõ potest habere conceptũ quidditatiuũ de substantia: cõsequens est euidenter falsum ergo et ãñcedẽs. Probat ꝯsequẽtia: quia substantia nõ immutat immediate intellectum nostrũ ad intellectionẽ sui: cuius nõ intelligat ꝓ statu isto nisi ꝑ speciẽ accidẽtis sensibilis: sed nullus conceptus quidditatiuus substantie potest haberi per immutationẽ accidentis sensibilis: nisi ille posset abstrahi a conceptu accidentis et ille necessario: sic abstract⁹ sit vniuocus: alr̃ nõ esset abstrahibilis talis conceptus: videt maxime esse cõceptus entis: quia null⁹ ali⁹ esset quidditatiuus. Maior patz: quia quicquid ꝑncipaliter et immediate imutat intellectũ: illi⁹ absentia potest naturaliter ab intellectu cognosci: quando nõ immutat patet. ij. de anima: quia visus est ꝑceptiu⁹ tenebre: quãdo videlicet visui nõ est lux ꝑsens: nec visus immutat: ergo si intellect⁹ noster naturaliter immutat a substãtia immediate ad actũ circa ipsam: sequeretur ꝙ quãdo substantia nõ eẽt presens: posset eius absentia naturaliter cognosci et ita naturaliter posset in hostia consecrata cognosci nõ esse substantiam panis: quod est euidenter falsum. Nullus ergo cõcept⁹ quidditatiuus habet de substantia immediate a substantia causat⁹: sed tñ causatus vl' abstractus primo ab accidente: et talis nõ est nisi concept⁹ entis. ¶ Ad argumẽta alterius opiniõis ad illud quarti hui⁹ quo dicit de sano: dicendũ ꝙ phs. x. hui⁹ concedit ordinẽ essentialẽ inter species eiusdem generis quia ibi vult ꝙ in quolibet genere est vnũ primum quod est mensura aliorum: mensurata autem habent ordinẽ essentialẽ ad mensuram. Et tamen nõ obstante tali attributione null⁹ negat conceptum generis esse vnũ cum predicetur de pluribus differentibus specie. Si enim genus nõ haberet conceptum vnũ alium a conceptibus specierum: nullus conceptus generis dicer etur in quid de pluribus: sed quilibet de seipso: et sic idẽ ꝑdicaret de eodem et nõ genus de specie Cõcedo ergo ꝙ accidẽs habet attributionẽ essentialẽ ad substantiã: et creatura ad deũ: et ꝑ ꝯsequẽs ꝙ ens est analogũ ad ea: cũ ista tamẽ analogia stat vniuocatio metaphisica. vnde licet attributio sola nõ ponat vnitatẽ vniuocatiõis: quia vnitas attributionis est minor vnitate vniuocationis. Minor autẽ vnitas nõ arguit maiorẽ: tamen minor vnitas potest stare cũ maiore: sicut que sũt vnũ specie sunt vnũ genere: licet vnitas generis sit minor vnitate speciei. Sic ĩ ꝓposito dico: ꝙ licet vnitas attributiõis nõ arguat vnitatẽ vniuocatiõis: tñ cum vnitate attributiõis hñ stat vnitas vniuocationis: licet vna nõ sit alia formaliter: et ſm hoc possunt solui oẽs auctoritates que essent de ista materia. ¶ Ad aliud de. j. phisicoꝝ dicendũ: ꝙ phs loquit ibi de multitudine suppositoꝝ que nõ repugnat vniuocationi: vñ cũ dicit ꝙ ens dicit multipliciter: nõ intẽdit ꝙ dicat equiuoce: sed multipliciter: id est de multis: ita ꝙ vult dicere ꝙ ꝓcedendũ est ꝯtra Permenidẽ et mellissum: ponẽtes oĩa esse vnũ ens: inq̃rendo de q̃ ente intelligũt: sicut si diceret oĩa eẽ aial vnũ. Contra eos esset distinguere

aial: & inquirere de quo aiali intelligut. s. tu omnia essent vnus homo vel hmoi. ¶ Ad porphiriu dicit vno modo q ipse allegat aliu dicedo: si quis &c. ita q non loquit fm opinione ppria: vel potest di ci q ipse loquit ibi d equiuocatione phi- ca. ¶ Cotra ipe fuit logicus ergo loqui tur logice. Rndet multa dicunt l logi- ca non logice sicut in. ij. metaphisi ce dz q in omni motu est materia: hoc tn ma- gis ptinet ad phisicu considerare q ad metaphisicu. Ad pma rone q ens esset genus responsum est. iij. hui. Ad cofir matione de illis qnqs vniuersalib posi- tis a porphi. dicendu: q ipse ordinat li- brum sua ad pdicamenta Aristo. sicut ipsemet pnuciat in phemio suo: loquit ergo de illis vniuersalibus que aliquo modo inueniunt in ordine pdicametali Sed preter ista est aliud vniuersale qd est trascendes quod no ptinet ad predi- camentu scz ens. ¶ Ad aliud cocedo q ens descedat per aliqua cotrahentia in dece genera: que ppie no sunt differen tie. Cum autem dicitur q aut includut ens aut no: dico q no includut ens for- maliter sicut nec passiones entis nec vl- time differentie: vt inferius ostedam: & tamen no sunt nihil. Cum ergo argu it q non sunt entia: dicendu q verum est formaliter: sed tamen sunt entia essentia liter & realiter. Quod aut id qd no est ens formaliter dumo sit ens realit sit de intellectu entis nullum est incouenies: sicut rationale qd no est aial formaliter est de intellectu hominis q vere est ani mal. ¶ Ad aliud de extremis ptradicti onis aut intelligit q illa sunt sub extre- mis cotradictionis totalit hoc est pcise q ista sunt extrema ptradictionis: tunc minor est falsa: quia deus non est precise hoc q est no esse ab alio: quia ista nega tio etia dicitur de chimera sicut nec cre- atura est pcise ista negatio non necesse esse: quia hoc etiam competit chimere. Sed tam deus q creatura: tam substan tia q accidens est aliquid cui competit alterum extremum contradictionis. Si ergo sic accipias maiorem quibuscunqs coueniant extrema contradictionis ipsa non vniuocantur in aliquo comuni: ista maior est falsa: quia omnia diuidentia p se aliqd comune sunt talia: quia de ipsis dicuntur extrema contradictionis et tn vniuocantur in ipso comuni diuiso. Si- militer in pposito de et creatura: sub- stantia & accidens pdicatione cotradicti onis possunt accipere: et tamen habent aliquod substratum illis extremis con- tradictionis ratione cuius possunt ha- bere aliquod comune. ¶ Ad aliud dice duz q licet deus & creatura sint se totis distincta in realitate non tamen in con- ceptu reali. ¶ Ad cuius euidentiam no tandum q quado aliqua realitas intel- ligitur cum modo suo intrinseco ille co- ceptus non est ita simplex quin possit co cipi illa realitas absqs modo suo. Sed tunc est coceptus imperfectus & inade- quatus illius rei. Potest etiam concipi cum modo illo: & tunc est concept pfe- ctus et adequatus illius rei. Exemplu3 si esset albedo in tribus gradibus inten- tionis posito etiam q esset simplex om- nino in re: posset tamen concipi sub ra- tione tante albedinis: & tunc pfecte con ciperetur cocepu adequato ipsius rei: vel posset cocipi precise sub ratioe albe- dinis: & tunc conciperetur conceptu im perfecto distincto a perfectione rei: con ceptus aut ille imperfectus posset ee co munis illi albedini et alij: coceptus aut ppri non esset comunis: sequit igit in- ter illa distinctio illius de quo accipitur conceptus prius: et illius de quo acci pitur conceptus comunis: non vt distin ctio realitatis & realitatis: sed vt distin- ctio realitatis & modi intrinseci eiusdez realitatis: que distinctio sufficit ad ha- bendum conceptum perfectum vel im- perfectum de eodem: quorum imperfe- ctus sit comunis et perfectus sit propri- us. Ad propositum. Coceptus entis co munis deo & creaturis descendit in con ceptum dei & creature: non per aliam et aliam realitatem: sed per modos intrin

secꝫ alterius ⁊ alterius realitatis scꝫ ꝑ finitum ⁊ infinitum: ita ꝙ sicut cōcept⁹ albedinis abstrahit a tanto vel tāto gradu albedinis: et est conceptus imperfectus ⁊ inadequatus huic vel illi albedini ita et conceptus entis respectu dei et creature. Deus ergo ⁊ creatura sunt se totis distincta in realitate ⁊ cōceptu reali perfecto ⁊ adequato realitati cuiusli bet: sed hoc non obstante conueniunt in aliquo conceptu reali imperfecto et inadequato realitate vtriusqꝫ cuiusmodi ē conceptus entis qui vt sic abstrahit ab omni modo intrinseco realitatis dei et creature que sunt finitū ⁊ īfinitum. Unde conceptus entis formaliter non est finitus vel infinitus positiue sed communis vterqꝫ abstrahēs ab vtroqꝫ. ¶ Notandum ergo ꝙ licet ens sit vniuocum omnibus entibus tam conceptibus simpliciter simplicibus ꝙ̄ nō simpliciter simplicibus: tamen nō est vniuocum in q̊d conceptibus simpliciter simplicib⁹ cuiusmodi sunt passiōes entis ⁊ vltime differentie: de quibus ens non predicatur in q̊d: vt ponit idē doc. distinctiōe. iij. primi sententiaꝝ. ¶ Notandum etiam ꝙ vt dicit idem. iij. q. quodlibetorum. Ens vł res potest capi dupliciter. Uno modo communiter prout est commune omni enti reali quod non est fabricatum per operationem intellectus: ⁊ sic ē vniuocum. Alio modo communissime prout se extendit ad quodlibet positiuū qđ non est nihil: et sic est commune enti in anima et enti extra animam: et hoc modo non est vniuocum sed equiuocū. Ut enim dicit idem doctor dist. xxix. primi sententiaꝝ. enti reali ⁊ enti rationis nihil est commune vniuocum: quia ei qđ est simpliciter tale et ſm quid nihil est commune vniuocum. Ens ergo in ista significatione non dicit vnum conceptū communem sed solum vox est cōmunis. ¶ Notandum vero ꝙ per ens rationis non intelligo ens quod habet esse ī anima subiectiue vt species actus et habitus: quia talia sunt vere entia realia de genere qualitatis: nec ꝙ est in intellectu obiectiue: quia sic omne vniuersale est in anima: sed per ens rationis intelligo respectum rationis vt est esse cognitum quod dicit respectum rationis obiecti vt cogniti ad intellectum: ⁊ simpliciter datum dicit respectum obiecti ad voluntatem. Item secunde intentiones sunt respectus rationis q̊ habet esse per intellectū comparantem magis cōmune ad min⁹ cōmune. Similiter dextrum vel sinistrū in columna dicit respectum rationis tm̄ per intellectū comparantem columnam ad dextrum vel sinistrum in animali. Unde ſm doctorē subti. in. iiij. sententiaꝝ di. j. q. ij. ens rationis non sumitur pro primo considerato ad qđ considerandū mouetur primo anima a re extra siue pro eo ꝙ habꝫ eē in ītellectu obiectiue siue subiectiue: sed ens ratiōis est ipsa relatio rationis seu comparatio qua aīa cōparat vnū consideratum ad aliud: vt dextrū in columna est ipsa comparatio qua intellectus comparat columnam ad dextrū in animali: huiusmodi autem relatio habꝫ tm̄ esse in intellectu obiectiue: eadē em̄ intellectione intelligitur relatio ratiōis et in esse ponitur cognitio. Unde suum esse est suum concipi. Nec em̄ habet aliquod esse nisi in concipi vel intelligi.

¶ Item sciendum ſm eundē doctorem subti. di. xlij. primi sēn. ꝙ relatio rōis sumit̃ dupliciť scꝫ stricte ⁊ large. Relatio rōis stricte sumpta est illa que hꝫ esse ꝑ actum intellectus: large vero relalatio rationis dicitur que hꝫ esse ꝑ actū cōparatiuū cuiuscunqꝫ potentie collatiue. om̄is em̄ potentia que pōt habere actum circa obiectum existens vel nō existens: ⁊ illud obiectū pōt actu suo cōparare ad aliud ad quod tale obiectum nō cōparatur ex natura rei potest ī obiecto vt obiectum est causare relationem rationis ipius ad aliud que quidem nō est realis: q2 non est ex natura obiecti in se nec tñ est stricte rōnis: q2 non semꝑ ista potētia cōparās ē rō vel intellect⁹. Po-

test enim volūtas vtens aliquo bono ad finem causare in illo obiecto relationē rationis ad illum finem.

Ubiqꝫ aūt non ꝓprie primū est. ¶ Cōsequēter ponit pħus ꝙ hec scia principaliter ꝯsiderat de substā tijs tali ratione: Oīs scientia que ē ꝺ pluribus que dicuntur ad vnū primum est pncipaliter ⁊ ꝓprie de illo primo ex quo alia dependent: ⁊ hoc est vbiqꝫ verum: sed substantia est hoc primū inter omnia entia: ergo prius pħus qui consi derat omnia entia debet principalit̄ cō siderare principia ⁊ causas substantiarū. ¶ Consequēter ostendit ꝙ etiā ad hāc spectat considerare ꝺ vno ⁊ de speciebꝰ vnius: cum ens ⁊ vnum significent eandem naturā: qꝺ probat sic: quia illa que non separantur in generatione ⁊ corruptione significant eandē naturam realiter: Sed ens ⁊ vnum sunt hmōi. Si eñ generatur ens generatur vnū: ⁊ si corrumpitur ens corrumpit̄ vnū: ergo ⁊c. Et aūt vnū ꝙ est indiuisum a se et diuisum a quolibet alio. dicit etiā qꝺ cum significēt eandē naturā tot sunt spēs vnius ꝗt spēs entis: sicut eñ ptes entis sunt substantia quantitas ⁊c. sic ptes vnius sunt idē equale ⁊ sīle. Nā idē est vnū in substantia simile est vnum in qualitate. Equale est vnū in quātitate: et similiter ꝭm alias ptes entis possunt sumi alie ꝑtes vnius: si essent nomina imposita: sicut ergo ad vnam scientiam spectat considerare de oībꝰ partibꝰ entis: sic ꝭm rationē entis: ⁊ nō ꝭm rationes ꝓprias sic ⁊ de ptibꝰ vnīꝰ. ¶ Circa predicta tñ posset dubitari. an ens ⁊ vnū significēt eandē naturā. Et arguit̄ ꝙ nō: qꝛ si sic ꝗ ista vera erit vnū est tm̄ ens: ꝯñs ē falsum ꝗ ⁊ añs: falsitas cōsequētis patet ex j. phisicoꝝ vbi Aristo. improbat permenidem qui posuit tm̄ esse vnum ens. ꝓbatio consequentie. Quando aliquid ꝑ dicatur de aliquo conuertibiliter ꝑdicatur de eo cum dictiōe exclusiua: vt si homo est risibilis conuertibiliter sequitur tm̄ homo ē risibilis. Preterea diuidēs non signat eandem naturam cum diuiso: Sed vnum diuidit ens ergo non signat eandem naturam cum ente: probatio maioris: quia da oppositū tūc cōdiuidens per quo opponitur cōdiuidenti nō participaret diuisum. Si eñ rōnale diceret eandem naturam cum aīali: irrationale nō pticiparet aīal. Sīlr in ꝓposito cū vnū ⁊ multū diuidāt ens si vnum significaret eandē naturā cū ente ꝯuertibiliter multitudo eēt nō ens ⁊ sic vnū ⁊ mlta nō eēnt differētie entis. Preterea vnū est determīati generis: nō aūt ens: ꝗ vnū ⁊ ens ñ signāt eādē naturā. ꝓbatio añcedētis: qꝛ cuiꝰ ptes oēs vel spēs sūt determīati generꝭ: ipm ē determīati generis: sꝫ oēs spēs vnīꝰ sūt determīati generis: scꝫ identitas: sil̄itudo ⁊ eq̄litas: qꝛ ī gñe r̄latōis: ꝗ ⁊c. Sꝫ ꝯtra pħs in lr̄a. In ista q̄stiōe sic ꝓcedā. Primo quedā opinio ꝑmittet̄. Scd̄o improbatio apponet̄. Tertio ad questionē aliter dicet̄. Quantū ad primū sciendū ꝙ est vna opinio Auicēne ꝗ stat in tribus dictis. Primū estꝰ ꝙ ens ⁊ vnū ꝑdicant̄ de oībꝰ. Scd̄m ē ꝙ nō sunt idē ꝭm naturam. Tertiū est ꝙ vnū est determinati generis scꝫ ꝺ genere q̄ntitatis: ⁊ per cōsequēs nō conuertit̄ cū ente: ⁊ supponit primū dictū tanꝙ verū. Et scd̄m ꝓbat. qꝛ si sic: tūc dicēdo ens vnum esset nugatio: qꝺ falsum ē: ꝯsequētia ꝓbat̄: qꝛ tūc idem bis diceret̄. Tertiū ꝓbat: qꝛ si cōstitutū scꝫ numerꝰ qui ꝯstituit̄ ex vnitatibus est de genere q̄ntitatis: sequit̄ ꝙ ipā cōstituētia scꝫ vnitates erunt de genere q̄ntitatis: ⁊ sic nō erūt ꝯuertibiles cū ente: qꝛ nihil qꝺ ē determinati generis est cōuertibile cū ente cū sit transcendens. ¶ Quantū ad secundū articulū arguitur contra Auicennā primo ꝯtra ꝑmū dictū: cum eñ dicit ꝙ ens ⁊ vnū ꝑdicantur de omnibus quero an ꝑdicent̄ vniformiter an nō: sꝫ difformit̄ nō vniformiter: qꝛ vnū ꝑdicat̄ denoīatiue cum sit passio entis. Ens aūt ꝑdicat̄ q̄ditatiue licꝫ forsan aliqū posset denomi-

natiue pdicare. Si dicas q pdicant dif formiter sic intelligedo q ens predicat de oib quidditatiue: vnu vo denoiatiue Cotra primu instat et arguit q ens non predicatur quidditatiue de omnib differentijs: qd pbatur sic: Sint due differe tie a. et b. tuc sic: vel a. et b. includut qd ditatiue ens vel non. Si non habet pro positum q ens no pdicat d eis in quid: si vo includut ipm ens cum non sint om nino idem inter se habet in quo coueni unt et quo differut: igitur a. et b. no erut primo diuerse nec vltime drntie: sz diffe rentes et aliqd idem entes: igit differut alijs differentijs sicut iste c. et d. tuc ar guitur de istis sicut de prioribus: qd in cludut ens quidditatiue vel non: et sic p cedendo vel erit pcessus in infinitum in drntijs. vl stabit ad aliquas omnino no includentes ens qdditatiue quod e pro positum: et ille sole erut vltime. Si aute loquatur Auicena de pdicatione a par te entis q scz ens pdicatur de omnibus quidditatiue vel denominatiue forte ve rum dicit. ¶ Contra secundu dictum ar guitur sic: quecuqz sunt idem realiter di cunt eandem naturam: sed ens et vnum subiectu et passio sunt idem realiter: ergo etc. pbatio minoris: illa quor sepatio i cludit otradictione sunt idem realit: sz ens et vnum subiectu et passio sunt hmoi: g etc. Maior ptz: qz ex sepatione mutua aliquor pbat eoru distinctio realis: alr contingeret idem simul esse et non esse: quod est oppositu pmi principij: ita eco trario ex impossibili separatioe aliquo rum contradictionum pbatur eor ide titas realis. Minor patet ex pcedenti ca pitulo: quia consequunt se in generatio ne et corruptione. Probo autem aliter d omni propria passione. Nam si propria passio esset separabilis a subiecto: tuc in esset contingenter: et p consequens cum scientia sit de necessarijs: oclusio demo strationis concludens passione de subie cto no esset scientia: quod est manifeste falsum. Contra tertium dictum arguit. Substatia e prior oi accnte: ex. vij. hu ius: sz i suo priori e cogscibile sine poste riori: g suba i suo priori poterit intelligi sine qntitate: et intelligi vt vna indiuisa in se et diuisa a qlibz alio: tal g vnitas e sine qntitate: et sic no erit de genere qn titatis. Preterea: nullu trascedes e deter minati generis: sz vnu est aliqd trascen des cu oertat cu ente: g no erit alicui entis determiati generi. ¶ Quantu ad tertium articulum est alia opinio docto ru. Ad cui euidetia sic pceda: Primo pmitta alias distinctioes. scdo pona ali qs oclusioes. De pmo sit ista pma disti ctio q vnu dr dupli: qdda em vnu e qd est pncipiu nueri: qdda q oertit cu en te. Primu vnu e de genere qntitati. Se cundu vnu e transcedes et passio entis: et qz qlibet vnu est pncipiu numeri ali cui io fit hec scda distinctio q duplex e numer: vn in genere qntitatis alius trascedes. Prim nuer causat a diuisi one otinui. Scds aut causat ex distincti one seu diuisioe essentiar. Principiu p mi nueri e vnu d gne qntitati Pricipiu vo scdi nueri e vnu trascedes qd oer titur cu ente: et io pm nuer e qntitati uus: scds vo e qdditatiuus. Tertia di stinctio sit ista: q vnu qd oertit cu ente dr duplicit. vno mo cotter large et sim pliciter et sic est passio entis vnica et con uertibilis cum ente. Alio modo potest sumi determinate stricte et fm qd: et hoc modo opponit multitudini: et sic non est passio entis vnica sz disiuncta: et est con uertibilis cu ente no simpliciter sed sub disiunctioe. ¶ De scdo in tertio articu lo sit ista prima oclusio: ens et vnu non dicunt eande natura conuertibilitate si vnu accipiat pprie stricte et fm qd: si aut accipiat vnu comuniter et simpliciter sic ens et vnum dicunt eande natura coner tibiliter. Prima ps oclusiois pbat: qz si ens et vnu sic acceptu dicere eande na tura oertibiliter de quocuqz pdicaret vnu et alteru: sed ens pdicat de multitu dine: ergo et vnu: qd est falsum: loquedo de vno sic accepto. Scda ps huius con clusionis patet: qz de quocunqz pdicat

ens ꝛ vnum simpliciter cōmuniter ꝛ large sumptum: et hoc modo multitudo ē vnum sicut ꝛ ens. ¶ Secunda cōclusio sit hec: Ens ꝛ vnum non dicunt eandē naturam quidditatiue ꝛ formaliter. Et ostenditur sic: Tum primo q: esset nugatio dicendo ens vnum. Tum secūdo quia ens ꝛ vnum nō pdicant mutuo de se in quid: ergo nō dicunt eandē naturā quidditatiue ꝛ formaliter: ꝯsequētia patet: sed antecedens probat: quia cum vnū sit passio entis per se: ꝑ dicat de ente secūdo modo. Ens aūt nullo modo per se predicatur de vno sed per accidēs: quia fm pħm.j.posterioꝝ. predicationes p se non conuertunt: sic ergo nec vnū nec alie passiones entis dicunt eandem naturam cum ente quidditatiue ꝛ formaliter. ¶ Tertia conclusio sit ista: Ens et vnum dicunt eandem natura realiter: sed distinguuntur formaliter: vt preostensum est in precedenti cōclusiōe. hec conclusio patet per pħm in littera. Tū non separant in generatiōe ꝛ corruptione. Tum q: sunt realiter in tertio de q̄ predicāt per se nō per accidēs: igitur inter se sunt eadē vel idē realiter: ꝛ sic dicunt eandem naturā realiter. ¶ Quarta conclusio sit ista: Unū qđ est passio entis dicit formaliter aliquid positiuū: probatur: q: vnum dicit perfectionē simpliciter: sed negatio nō dicit perfectionem simpliciter de se ꝛ formaliter: ergo ip̄m vnum nō dicit purā negationem: maior patet: q: vnū in quolibet melius ē ip̄m esse q̄ nō ip̄m esse: hec est aūt descriptio perfectionis simpliciter quā ponit Anselmus in monologiō. xv.c. Et pꝑter hoc summa vnitas attribuit primo enti cui nō cōuenit imperfectio. minor etiaꝫ patet: quia priuatio vt sic habet rationē mali ꝛ similiter negatio. ¶ Sed contra istam cōclusionem arguit quidā sic: Illud positiuuꝫ qđ dicit formaliter fm seipsum vnum vt distinguitur ab ente vel est vnum vel non vnū: nō est dicendum q nō vnū ergo est vnū: tunc vel vnū positiue seipso vel aliquo alio. Si aliq̄ alio quero de illo: quia sic erit pcessus ī infinitum. Si seipso: ergo sua vnitas supra seip̄m nō addit: ergo similiter dicam de ente qđ seipso positiue est vnū ꝛ per cōsequēs vnum vt formaliter distinguitur ab ente nō dicit aliq̄d positiuū. ¶ Preterea ens vt fm suam rationē formaleꝫ distinguit ab vno vel est vnum vł non: et oportet dicere q sit vnū: alioquin fm suam rationem formalē nō distingueret ab aliquo tunc vt prius. Si ista vnitas dicit aliquid positiuū queram de illo: et sic erit processus in infinitum vel standū in hoc q ens est seipso positiue vnum: ergo vnitas nō addit supra ens aliqđ positiuum. Respōdeo ad primū q illa ratio peccat per figurā dictionis mutando q̄ in quid. Quando eñ dicis q vnum vł est vnū seipso vel aliq̄ alio. Dico q vnū cū sit principiū q̄ nō debet dici vnū fm se: quia sic haberet rationē q sicut albedo nō est alba: sed illud quo aliquid ē album sic illud positiuū q vnum addit supra ens: nec est formaliter vnum nec formaliter nō vnū: ꝫ est id quo ens ē vnū. ¶ Ad scđm dico q ens vt distinctū formaliter ab vno nō est vnum formaliter: nec non vnum: sed abstrahit ab vtroq;. Si tamē nō vnum accipiat positiue vel contrarie nō priuatiue solum vel negatiue sicut cōceptus entis formaliter positiue: nec est finitus nec infinitus. ¶ Ad rationes Auiceñ. ad primā nego consequentiā: ad probationē dicendum q nō repetitur idem omnino bis: q: cū identitate reali stat distinctio formalis ex natura rei que tollit nugatioem: et ideo dicendo ens vnū nō est nugatio. Ad scđm nego añcedens: ad pbationē dicenduꝫ q duplex est numerus: sicut patet ex secunda diuisione vnitatis que est principiū numeri causata ex diuisione cōtinui vtiq; est de genere quātitatis. Sed de tali vno non loquimur pro nunc: sed de vno qđ est principium numeri causati ex distinctione essentiaꝝ: si ergo inferas: ꝟ omnis vnitas est de genere quantitatis fallatia ꝯsequētis. ¶ Ad argumēta pn-

cipalia: ad primū cū infertur: ergo vnū est tm̄ ens: cocedo cōsequēs accipiendo vnum proportionabiliter cum ente scʒ si cōmuniter communiter: si particulariter particulariter. Nam cum vnū sit passio entis vniformiter accipitur sicut ens cū dicitur q̄ hoc infertur contra permenidem et mellissum. j. ethicoꝝ. Dicendum q̄ permenides ponit omnia esse vnum ens signatum et particulare simpliciter et sm rem: cōtra qd bene valet illa propositio phi. sed ego nō sic pono. Ad secundū dicendū q̄ vnū diuidēs ipm ens est vnum sm quid et determinate: et de tali arguit ratio de quo concessum est in prima conclusione qd nō dicit eandem naturā conuertibiliter cum ente: sed illo nō obstante vnū assumptū simpliciter qd est propria passio entis vnica dicit eādem naturam cōuertibiliter cum ente. Ad tertiū dicendum q̄ vnum nō est alicuius generis determinati cū sit trāscēdens. ad probationeʒ dicendū q̄ minor est falsa cum licet idem simile et equale dicāt relatiōes et videant̄ tm̄ esse de genere relationis: tn̄ pn̄t accipi transcēdēter quatenus om̄e ens omni enti cōparatū vel est idem vel diuisum vel simile vel dissimile: equale vel inequale. vnde inter psonas diuinas que nō sunt i genere ē identitas similitudo et equalitas vt ostēdit idē doc. di. xxxj. pmi sen. ¶ Ad euidentiā autē cuiusdam dicti phi i hoc qrto: scʒ q̄ in indiuiduis eiusdeʒ speciei nō est ordo: sciendū q̄ Aristo. non vult negare oēm ordinē inter indiuidua eiusdem speciei quin videlicet idiuidua hec prius illa posterius habeāt ordinē put sm magis et minus pfectius et imperfectius participant naturā proprie speciei: hec eni albedo intēsa pfectior est q̄ hec remissa. Sed Arist. tm̄ vult negare inter indiuidua ordinē essentialē q̄ tm̄ est inter distincta sm speciē. In indiuiduis igit̄ bene est ordo eminentie seu pfectionis: non tamē est ordo depēdentie essentialis illo modo quo ponit̄ inter causas essentialiter ordinatas: que quideʒ sunt diuersarum specierum.

Quoniam aūt vnius est opposita speculari. Hic cōsequenter dicit phs q̄ cū ad eandē sciētiā ptineat considerare opposita sicut ad medicinā considerare sanū et egrum et ad grāmaticā congruū et incongruū. Ista aūt sciētia cum consideret vnū idem equale simile necesse est q̄ consideret opposita his scʒ multū alterū diuersuʒ dissimile et inequale. Et quecunqʒ alia que reducunt̄ ad ista cuiusmodi est cōtrarietas. Nam cōtrarietas est quedā differentia eoꝝ q̄ maxime distant in eodē genere: et sic est quedam alteritas siue diuersitas. Item hoc idem pbat: quia illi⁹ sciētie est considerare passiones entis: cuius est considerare inqtum ens. Sed pdicta sunt per se accidentia entis et vni⁹: ḡ cōsideratio eoꝝ ptinet ad phm primū et per eandē rationē ptinet ad eum etiam cōsiderare de priori et posteriori toto et parte etiā q: in hoc sunt accidentia entis inqtum ens. Dicit Aristo. q̄ ad metaphisicā ptinet determinare de negatione et priuatione cū habeat determinare de vno: qd vnū dicit negationē vel priuationem diuisionis. ¶ Distinguit aūt duplicem negationem: quedam eni est negatio simpliciter et extra genus per quam absolute dicitur q̄ hoc nō est illud. Alia est negatio in genere per quam aliquid negat̄ nō absolute sed intra metas alicuius generis: sicut cecum dicitur qd nō habet visum: nō tn̄ omne qd nō habet visum est cecū: sed in genere aīaliū qd natū est habere visum. vnde negatio extra genus potest verificari tam de nō ente q̄ de ente: qd nō est natū habere affirmationeʒ tam etiam de ente qd est natū habere et non habet. Unde tam chimera q̄ lapis q̄ etiam homo potest dici nō videns nō sic de priuatiōe que est negatio in genere: quia nō omne nō videns potest dici cecum sed solum qd natū est habere visum. Negatio aūt quā importat vnū cū ponat subiectum nō est negatio extra ge

nus sed in genere: al's non ens posset di ci vnum. Importat aũt vnã negationẽ diuisionis nõ quidem quantitatiue cum ista sit determinati generis: sed diuisionis formalis que fit per opposita cuius prima radix est oppositio cõtradictoria Nam illa diuidunt adinuicem que sic se habent ꝙ hoc non est illud.

Congruit autẽ. Dicit etiã cõsequẽter ꝙ ad metaphisicã pertinet considerare de primis pncipijs demonstrationis. Cui⁹ ratio est q: cum ad ipsam spectet determinare de ente inq̃tũ ens habet etiam determinare de his q̃ insunt omnib⁹ entibus: et non solum alicui generi entium: sed prima principia sunt hmõi cum his vtant omnes scĩetie particulares: ad ipm metaphisicũ pertinet tractare de hmõi pncipijs primis. Huiusmodi aũt principia non possunt p alia demõstrari cum sint ppositiões p se note. ¶ Pro q̃ notandũ ꝙ ppositiones per se note sunt que statim notis terminis cognoscunt: vt dicit. j. posteriorũ. Contingit aũt aliquã ppositionẽ q̃tum in se est esse p se notam: nõ tamẽ esse per se notam omnib⁹: q: videlicet ignorant diffinitionẽ predicati et subiecti. Unde boecius dicit in libro de hebdomadib⁹: ꝙ quedam sunt per se nota sapientibus que non sunt per se nota omnibus. Illa aut sunt p se nota omnibus quorũ termini in cõceptione omniũ cadunt: hec aũt sunt cõmunia eo ꝙ nostra cognitio a cõmunibus ad minus cõmunia pcedit: vt dicit. j. phisicor. Et ideo iste ppositiones sunt principia demonstrationis prima que cõponunt ex terminis cõmunibus vt totum est pars et c. sicut omne totum est maius sua parte: que vni et eidẽ sunt equalia inter se sunt equalia: et sic de alijs. Et q: hmõi termini cõmunes ptinẽt ad considerationẽ metaphisici: iõ huius principia sunt de eius consideratione. Determinat aũt ea phs nõ demõstrando sed rationes terminorum tradẽdo: vt q̃d sit totũ et quid ps: hoc aũt cognito veritas hmõi principiorũ vt nota relinquit. Dicit aũt ꝙ ad ipm maxime pertinet considerare d̃ primo principio scз impossibile est idem simul esse et non esse qd est certissimũ et firmissimũ. Tũ quia terminis cognitis necesse est ipm venire in mente seu cognosci. Tũ quia non est conditionale: nihil enim pri⁹ psupponit ad sui cognitionem nisi cognitionẽ entis: alia aũt presupponũt istud. Sicut em̃ nõ põt cognosci totũ et ps nisi ente cognito: ita nec illud pncipiũ omne totum est mai⁹ sua parte: nisi isto cognito qd habз componi ex ente. Tum quia d̃ hmõi principio nõ cõtingit dubitare: licet em̃ eraclitus dicit oppositũ huius principij: tamẽ hoc nõ est opinat⁹. Nõ em̃ est necessarium ꝙ quicquid aliquis dicat hoc mente concipiat vł opinetur. Si enim eraclitus credidisset esse idem laborare et nõ laborare nunq̃ laborasset sed semper quieuisset. Sic etiam opinatus esset esse idem verberari et non verberari verberantem se nõ increpasset. ¶ Si autẽ contra hoc arguat ꝙ videlicet cõtingat contradictoria opinari: q: cõtingit scire in vniuersali et ignorari in particulari ex. ij. prior: sed illud particulare est ptradictoriũ vniuersalis sciti vt omnem mulã esse sterilem et aliquam non: ergo et c. Respondeo cũ dicitur ꝙ cõtingit sciri in vniuersali ignorando in particulari. Dicendũ ꝙ verũ est qñ nescitur illud particulare cõtineri sub illo vniuersali: sз ppẽ hoc nõ sciunt ptradictoria. Nõ em̃ opinor ptradictionẽ nisi opinarer hãc mulã ptineri sub mula: et hoc nõ facio: vt supponit: q: si opinarer hãc mulã cõtineri sub mula impossibile esset ignorare hanc mulã esse sterilem si habeat scĩa de mula in vniuersali.

Uolũt aũt hoc demõstrare. ¶ Alteri⁹ dicit phs ꝙ hmõi pncipiũ nõ põt demõstrari: qd pbat p hoc ꝙ nõ omnia sunt demonstrabilia: si em̃ oĩa demõstrarent cũ idẽ per seipm non demõstret sed p aliud: oporteret vel esse

circulum in demonstrationibus: qđ esse non potest: quia sic idem esset notius et minus ignotum: vt patet. j. posterioꝝ. Uel oporteret pcedere in infinitum: s3 si infinitum pcederet nõ esset demõstratio: quia quelibet demonstrationis conclusio reddit certa p reductionem eius in primũ demõstrationis principiu3: qđ nõ esset si in infinitũ demonstratio i sursum pcederet. patet igit q nõ oĩa sunt demonstrabilia. Si aũt sunt aliqua non demonstrabilia hmõi est maxime pmũ principiũ. Licet igitur hoc principium nõ possit demonstratiue pbari cum non sit aliud principiũ eo notius: tamen põt hmõi pncipium probabiliter ostendi ex datis et concessis ab his qui dicunt oppositum hmõi primo principio: que lic3 non sint notiora simpliciter hmõi pncipio: tamẽ fm quid sunt notiora inqtum cõcedunt ab his qui hmõi principio cõtradicunt. et hoc mõ arguit phus ɔtra ponẽtes oppositũ primo principio.

Est autez alia opinio pithago. Insuper arguit idem contra opinionẽ pithagoꝛe q̃ ponebat omnia q̃ videntur alicui esse vera. Ex qua positione sequitur cõtradictoria simul eẽ vera. Constat eñ q illi qui habent diuersas opiniones: quoꝝ quidam sunt mentientes et quidã verum dicentes: opinãtes sibij nuicem opposita. Si ergo oĩa que apparent sunt vera opposita erunt simul vera. Ista autez opinio que ponit omnia que apparẽt esse vera: ex hoc oꝛtum habuit: q2 de eisdem sensibus inueniunt contrarie opiniones diuersorum. Id eñ qđ aliquib⁹ videt dulce alijs videtur amarũ. Similiter id quod nũc videtur alicui dulce alijs videtur amarũ: vel eidem alio tempoꝛe. Nec videbatur ipsis q posset assignari certa ratio per quam fiet manifestum: que opinionum istarum sit vera et que sit falsa: ꝛ q2 non minus vna earum videtur vera vni q̃ alia alteri: et iõ opoꝛtet q equaliter sint vere vel equaliter sint false. Et ideo dicit Democritus: Aut nihil est determinate verum in rebus: aut si quid est verum nõ est nobis manifestum. Sed hec ratio parum valet: quia eñ aliqua vidẽtur amara infirmis et dulcia sanis: hoc est q2 sani habẽt oꝛgana sensuum bñ disposita: et ideo species sensibiliũ in eis recipiuntur put sunt: et ppter hoc veru3 est iudicium sanoꝝ de sensibilibus. Oꝛgana autẽ infirmoꝝ sunt indisposita. vnde nõ cõmuniter mutantur a sensib⁹ ꝛ propter hoc eoꝝ iudiciu3 de eis nõ est rectum: vt patet in gustu: cui⁹ oꝛganum quia in infirmis coꝛruptis humoꝛibus est infectum: ea que sunt boni saporis insipida videntur in eis. Similiter verius est iudiciũ sensus de visis in propinquo q̃ a remotis: qđ ideo est: q2 virtus agentis quãto plus in remotis poꝛrigitur: tanto est eius effectus debilioꝛ. Ignis enim minus calefacit que distãt q̃ que sunt ppinqua. Sic itaq3 coloꝛ nõ ita perfecte mutat diaphanũ in remoto sicut in ppinquo. ¶ Arguit aũt Arist. contra hanc opinione3 sic: Quia si oĩe apparens est verũ: nec aliquid est verũ nisi ex hoc ipso: q2 est sensui apparẽs vel opinioni res nõ habebunt esse nisi p relationem ad sensum vel opinione3: ꝛ sic omnia erunt ad aliquid: cum esse eoꝝ non sit verum nisi p respectu ad sensum vel opinionem: hoc autem est manifeste falsum. Concludit igitur phs q cũ impossibile sit contradictoꝛia verificari de eodem respectu eiusdem: manifestũ est q nec etiam cõtraria eidem inesse põt quia in cõtrarijs nõ minus alterũ eoꝝ est priuatio q̃ in alijs oppositis. Licet eñ in cõtrarijs quodlibet eoꝝ sit aliqđ positiuũ qđ non est in negatione et affirmatione priuatione et habitu: alterũ tamen eoꝝ est imperfectum respectu alterius: sicut nigrũ respectu albi: ꝛ amarum respectu dulcis. et sic habet priuationem quandã adiunctam: priuatio aũt est aliqua negatio. Sicut igitur pat3 q contrariũ includit priuationẽ: ꝛ per consequẽs negationẽ. Si igitur impossibi-

le est affirmare et negare simul idez de
eodem. Similiter impossibile est con-
traria simul inesse eidez simpliciť. Sed
si ambe insunt: hoc erit ẜm q̃d. Ex hoc
patet ꝙ contradictio includitur ĩ con-
trarietate ꝛ ꝑuatiõe. Et silr̃ põt dici de
relatiue oppositis. Sicut eñ nigrũ est
nõ albũ: ita filiꝰ ẽ nõ pater vt sic.

Uerum nec aliquid in
ter ꝯdictiões nihil esse ꝯtingit: sȝ neces
sariũ aliq̃d dicer̃ aut negare. Dicit cõse
quẽter pħus: ꝙ sicut ꝯtradictoria non
pñt simul esse vera: ita nihil põt eẽ me-
diũ inter ꝯtradictionẽ sed de vnoquoqȝ
necessariũ ẽ affirmare aut negare. Re-
probat etiã pħs in hoc quarto opinionẽ
Eracliti ac eiꝰ sequaciũ ponẽtium oĩa
semꝑ esse ĩ motu: ꝛ ideo nihil veꝝ. Pro
pter quã opinionẽ ad tantã d ementiaȝ
deuenit quidã eiꝰ discipulꝰ noĩe Cratilꝰ
ꝙ opinatꝰ ẽ ꝙ nõ opꝫtebat aliquid ṽbo
dicere: sed ad exꝓmendũ quod volebat
mouebat solũ digitũ: ꝛ hoc ideo: qꝛ cre-
debat ꝙ veritas rei quã volebat enũci
are primo trãsiret q̃ orõ finiret̃. Predi
cte aũt opiniones ex hoc venerũt: quia
nesciuerũt aliquas rõnes sophisticas sol
uere. Tũ etiã qꝛ voluerũt hr̃e rões de-
mõstratiuas ad oĩa ꝓbãda ꝛ male: cũ
pĩcipij demõstratiõis nõ sit demõstra-
tio. Finaliter ꝓbat pħus ꝙ ad primuȝ
pħm spectat disputare ꝯtra negãtes ꝑn
cipia aliaꝝ scientiaꝝ: quia oĩa princi-
pia firmant̃ suꝑ illud ꝙ affirmatio ꝛ ne
gatio nõ sunt vera de eodem simul: ꝛ ꝙ
nihil est mediũ inter illa. Ista aũt sũt ꝓ-
prijssima huic pħie ꝑme hoc mõ: cũ con
sequantur rationẽ entis: qḋ ẽ huiꝰ pħie
subiectũ. ¶ Iuxta ꝑdicta posset dubita
ri: an inter ꝯtradictoria cadat mediuȝ.
Et arguit̃ ꝙ sic: qꝛ esse ꝛ nõ esse sunt cõ
tradictoria: sed inter esse ꝛ nõ esse ẽ me
diũ. s. generatio vt. ij. meta. dicit̃: ergo
ꝛc. Preterea quãto extrema magis distãt
tãto sunt plura media inter ipa: ergo si infi
nita distãt sunt ĩfinita media int̃ ipsa: sȝ
ꝯtradictoria distãt ĩ infinitũ: ergo int̃ ꝯdi
ctoria erũt infinita media. Probatio mi
noris: qꝛ oĩ finito cõtingit intelligere
maiꝰ: sed nõ ꝯtingit intelligere maiorẽ
distantiã q̃ illã que est inter cõtradicto
ria: quia quecũqȝ daret̃ illa caderet sub
ꝯtradictiõe: ergo. Preterea ĩter ꝯtradicto
ria est mediũ ꝑ abnegationem vtriusqȝ
extremi: qꝛ scutũ cuiꝰ medietas est alba
ꝛ medietas ẽ nigra: nec ẽ album nec ni
grũ. Preterea si inter cõtradictoria nõ
est aliquod mediũ: ergo de quolibet est
vera affirmatio vel negatio: quod vide
tur esse falsuȝ: quia ambe iste sunt false:
oĩs hõ est albus: ꝛ oĩs homo est nõ
albꝰ: ergo et añcedẽs ẽ falsum. Cõtra ẽ
pħs ĩ lr̃a. Rñdeo: ĩ ista questione sic ꝓ
cedã. Primo ponã vnã distĩctionẽ. Se
cũdo dicã ad questionẽ. Quãtum ad ꝑ
mũ sit ista distinctio: ꝙ mediũ inter ali-
qua põt esse duplex: vel ẜm formaȝ: vel
ẜm subiectũ. Exemplũ ꝑmi: ĩ cõtrarijs
mediatis croceũ que ẽ forma media int̃
albũ ꝛ nigrũ. Exemplũ secũdi: ĩ priuati
ue oppositis: lapis eñ nec ẽ cecus nec ẽ
videns. Primũ medium ꝑticipat vtrũqȝ
extremũ. Scðm aũt dicit̃ ꝑ abnegatio-
nem vtriusqȝ extremi: vt patet ex textu
huiꝰ quarti ¶ Quantum ad scðm dico
istã ꝯclusionẽ: ꝙ ꝯtradictoria nullo mõ
habẽt mediũ. Hoc ꝓbo sic: Quãdocun
qȝ alicui inest aliquid ꝑ se: eiꝰ oppositũȝ
nullo mõ põt ei inesse nec ꝑ se nec ꝑ ac-
cidẽs. Illud patet inducẽdo. Sed con
tradictiõi inest ꝑ se carere medio: ẜm il
lud pħi. j. poste. Cõtradictio ẽ opposi-
tio cuiꝰ ẜm se nõ est medium: ergo ꝯtra
dictoria nullo mõ habẽt mediũ. ¶ Sȝ
ꝯtra istã diffinitionem arguit̃ sic: ꝙ nõ
sit ꝓprie dicta: qꝛ ꝯuenit ꝯtrarijs ĩme-
diatis: que ẜm se nõ habẽt mediũ saltez
ẜm formã. Rñdeo ꝙ diffinitio data est
multiplex: eo ꝙ negatio nõ põt cadere
supra ly ẜm se vel ꝑ se: vt sit negatio ꝑ-
seitatis: ꝛ tũc sensus est ꝙ ꝯtradictio est
oppositio cui nõ inest ꝑ se hr̃e mediũ: ꝛ
sic nõ capit̃ ĩ hac diffinitiõe. Uel põt eẽ
ecõuerso: vt. s. ly ꝑ se vel ẜm se cadat su
pra negationẽ vt sit ꝑseitas negationis

et sic pseitas affirmat: et sic accipit in ista diffinitione: sensus eni est: contradictio est oppositio: cui per se inest non habere mediu: et sic contradictoria nullo modo habent mediu: eo quod carere medio inest eis per se: sed primo modo put pseitas negat: sic carere medio conuenit contrarijs imediatis et priuatiue oppositis: quatenus carent medio secundum formam: hoc tamen non obstante habent medium per accidens. s. secundum subiectum. Nam carere medio non inest eis per se: ut ly per se cadit super ly non habere mediu: et est pseitas negationis. Et ideo non repugnat eis habere medium per accidens modo perposito. ¶ Notandum insuper quod de ratione contradictionis sunt duo: scilicet quod alter nihil ponat: et alter necessario insit. Contraria autem immediata circa subiectum aptum natum: licet habeant unam istarum conditionum. s. quod alter inest necessario: non tamen habent secundam: quia utrumque est aliquid positiuum. ¶ Ad primum dico: quod non esse potest capi dupliciter. Uno modo pro non ente simpliciter: quod est vere purum. Alio modo pro ente imperfecto: quod per comparationem ad ens perfectum respectu entis est in potentia sed non ens: ut semen respectu animalis inde generandi. Primo modo esse et non esse sunt contradictoria: et inter ipa nullum est medium. Secundo modo esse et non esse non sunt contradictoria: sed se habent ut priuatio et habitus: et sic sunt termini generationis: et isto modo bene est medium inter illa: de quo nota ea que dicta sunt. v. physicorum. ¶ Ad secundum dicitur: quod distantia est duplex: quedam dimensiua: et quedam perfectionis. Prima distantia est proprie dicta: et est de genere quantitatis. Secunda vero est transsumptiue dicta: et transfertur ad alia ut ad opposita. Cum ergo dicitur quod quanto extrema distant tanto sunt plura media inter illa Dicendum quod ista maior vera est de distantia dimensiua et tamen minor est falsa: quia contradictoria non sic distant. Maior autem est falsa de distantia perfectionis: quia contraria immediata maxime distant tali distantia: et tamen nullum habent omnino medium. Contradictoria autem habent hanc distantiam: quia unum est priuatio alterius: non autem alia quod qua ratio procedit. ¶ Ad tertium dicendum quod non est inconueniens illud scutum esse album et non album: quia non est secundum idem. Unum enim contradictoriorum inest ex una parte et aliud ex alia: et ideo neutrum inest simpliciter: sed utrumque secundum quid. ¶ Contra: quia tunc medium erit inter contradictoria sicut inter contraria immediata. Respondeo quod in contrarijs immediatis datur subiectum medium cui neutrum inest nec simpliciter nec secundum quid. Lapis enim nec est sanus nec eger: non sic de contradictorijs: alter enim necessario inest vel simpliciter vel secundum quid ¶ Ad ultimum dico quod contradictoriorum in complexorum alter semper dicitur de unoquoque: dummodo terminus de quo dicitur non accipiatur distributiue. Ratio huius est: quia uni supposito potest inesse unum contradictoriorum: et alteri alter: unde neutra illarum est vera: omnis homo est albus: et omnis homo est non albus. Contradictoria etiam non predicantur de quolibet cum reduplicatione. unde utraque istarum est falsa: homo inquantum homo est albus: et homo inquantum homo est non albus: quia tunc de necessitate omnis homo esset albus. Similiter etiam contradictoria non predicantur de quolibet per se ut dicit doc. ij. dist. primi sententiarum. Utraque enim istarum est falsa: homo est per se albus: homo est per se non albus: nec enim albedo nec non albedo per se inest homini.

Explicit quartus liber Metaphisice.

V

Incipit quintus libēr.

Rincipium dicitur aliud quidem vnde aliquis rem moueat. In precedenti libro determinauit phs quid pertinet ad ꝯsiderationē hui⁹ sciētie: hic incipit determinare de reb⁹ quas ista sciētia ꝯsiderat. Et p̊mo distinguit intētiones noīm que l· hui⁹ scīe ꝯsideratiōe cadūt. Scd̄o incipit determinare de reb⁹ que sub ꝯsideratiōe hui⁹ scientie cadūt: in vj. libro. Cuiuslibet aūt scientie ē cōsiderare subiectū: passiones et causas: ⁊ ideo in hoc quinto p̊mo cōsiderat diffinitiones noīm que ꝯsignāt causas. Secūdo que signāt subiectū hui⁹ sciētie vel partē eius: ibi: Unū dicit: aliud fm accidens. Tercio nominū que significāt passiones entis inquantū ens perfectū ⁊c. ¶ Circa primū primo ponit diuersos modos principij. Principiū eñ dicitur quod est primū aut in esse rei sicut prima pars rei dicit principiū: aut in fieri rei sicut cause extrinsece: vt efficiens ⁊ finis: vel intrinsece vt forma et materia dicunt p̊ncipiū: aut in rei cognitiōe sicut sunt p̊ncipia demōstrationum seu dignitates. Principia aūt seu p̄misse respectu ꝯclusionis habēt duplicem causalitatē: habent eñ se effectiue inq̄tum ꝯclusio est virtualiter in p̄missis: et habēt se vt cā materialis: inq̄tū termi cōclusionis habēt esse in p̄missis. ¶ Cōsequēter determinat phs ꝺ generib⁹ causaꝝ. s. de causa efficiēte: finali: formali ⁊ materiali: de quibus sufficiāt que dicta sunt. ij. phisicoꝝ.

Elementum vero dicitur ex quo componitur primo inexistēte ⁊c. Hic distinguit Aristo. hoc nomē elementū dicens: ꝙ hoc nomen elemētum vno modo sumitur stricte: alio mō cōmunius. Elementū stricte sumptū ē illud ex quo res componit quod inexistit composito: et est indiuisibile in plures partes specie differētes. Elementū quo ad primā partē habet rationē cause materialis: quia est illud ex quo res componit. Quo ad secundā p̄tē distinguitur a priuatiōe que nō inexistit rei. Quo ad terciā partē distiguit a corporib⁹ mixtis q̄ habēt diuidi seu resolui p̱ alterationē in ip̄a elemēta quattuor sp̄e distincta. s. ignē: aerē: aquā: terrā. Ip̄a eñ elemēta nō habēt vlteri⁹ resolui in alia specie distincta: sed solū in materiā ⁊ formā. Materia autē nullā habꝫ speciem. Ponit etiam Aristo. exemplū de l̄ris que sunt elemēta ex quibus dictiones componunt: et in quas resoluūtur. Ponit etiam exemplū ī demonstratiōibus. Prime eñ demōstrationes in quibuslibet scientijs ex quibus alia dependent dicunt elemēta: vt in Geometria dicit liber elemētoꝝ Euclidis. Cōiter aūt elemētū pōt sumi ꝓ illo qd̄ ē p̊ncipium in vnoquoq3: ⁊ sic vnitas ⁊ punctus p̄nt dici elemēta: ⁊ magis vniuersale respectu minus vniuersalis.

Natura dicit vno quidē mō nascētiū generatio ⁊c. Distiguit vlterius Arist. plures modos nature. Natura eñ dicit vno mō materia: alio modo forma: quia maxime est principiū motus. Alio mō etiā dicit forma toti⁹: vt si dicimus ꝙ hoīs natura est, nō solū aīa: sed humanitas ⁊ substātia quā significat diffinitio. Alio mō dicit ꝺ ipsa generatiōe que ē via in naturā: ⁊ q2 termin⁹ generatiōis est sub̄a quedā: iō metaphisice ꝺr de qualibet substātia.

Necessariū dicitur sine q̄. Cōsequēter ponit Aristo. q̄ttuor modos necessarij: p̊mo mō nec̄ariu3 ꝺr nec̄ariū sine q̄ aliq̄d nō p̄t viuere aut eē ꝙ licet nō sit cā p̊ncipalis rei: est tamē quedā concausa sicut respiratio: ⁊ si nō sit causa vite: est tamē ꝯcausa inquantū

operat adcōtemperamentuȝ caloris na
turalis. Secūdo mō dicit necessariū si-
ne quo nō potest esse vel fieri bonuȝ ali-
quod vel vitari maluȝ: vt bibere medi
cinā laxatiuā: quod ē necessariū: nō ꝙ si
ne illo aīal esse nō possit: sed ad malum
expellēdum quod est infirmitas. Ter-
cio modo dicit necessariuȝ ad quod q̄s
faciendū violēter cogit. Quarto modo
dicit necessariū qđ nō ꝯtingit alit se ha
bere: ⁊ tale dicit necessariū simplicit et
absolute. ¶ Circa p̄dicta posset dubita
ri: an necessaria habeāt cām sui eē. Ar-
guit ꝙ sic: q2. ij. huiꝰ dicit ꝙ necessario
rū vel sempiternoꝝ sunt cause: idē etiaȝ
dicit hic in lr̄a. ¶ Sed ꝯtra arguit: ꝙ
nullꝰ effectus ē simpliciter necessarius.
Probatio huius: quia i causis eēntiali-
ter ordinatis prima causa causante con-
tingēter omnes alie cause causāt ꝯtingē-
ter: sed ꝑma causa que deus ē causat cō
tingēter: q2 omnis actio dei ad extra est
ꝯtingēs: ergo oēs alie cause causant cōtin-
gēter. Maior patet: sed minor ꝓbatur:
quia effectꝰ necessarius requirit cām ne
cessariā: ⁊ quātū ad esse ⁊ quātū ad cau
sare: sic ꝙ destructo effectu necessario cā
destruit: vt statim dicet. Si igit prima
cā causaret aliquē effectū necessario ad
destructioneȝ effectus argueret destru
ctio prime cause: et ita eius entitas non
esset omnino absoluta ⁊ independēs: qđ
est absurdū. Respōsio in ista questione:
ꝑmo quasdā distinctiōes declarabo: se-
cūdo q̄ddā dubiuȝ remouebo: tercio ad
questionē rn̄debo. ¶ Quātum ad pri-
mū est ista prima distinctio ꝙ necessaria
sunt in duplici drn̄tia: quedā sunt cōple
xa: quedā incōplexa. Exemplū ꝑmi: ꝓ
positio necessaria siue sit ꝑncipium siue
ꝯclusio. Exemplū secūdi: deꝰ ⁊ intelligē
tie ꝛm viā pħoꝝ qui posuerūt esse que-
dā necessaria. Secūda distinctio ē ꝙ ne
cessitas ē duplex: q̄dam ē necessitas sim
pliciter: ⁊ quedā ē ꝛm q̄d: ꝑma dr̄ neces
sitas ꝯsequentis: puta qn̄ tā āncedēs ꝙ
ꝯsequēs sūt necessaria ꝛm se. Exemplū
si hō ē aīal necessario ē sensibilis. Se-
cūda vocat necessitas ꝯseq̄ntie: puta qn̄
ꝯsequēs nō ē necessariū: nisi posito ān-
cedēte: sic tn̄ ꝙ tā āncedēs ꝙ ꝯn̄s sint i
se ꝯtingentia: exemplū si hō currit mo-
uet. Tercia distinctio sit ista ꝙ ad hoc
ꝙ effectꝰ sit necessariꝰ oportet cām esse ne
cessariā dupl'r. s. ⁊ i essendo ⁊ i causādo:
q2 altero eoꝝ deficiente pōt effectus nō
esse. Exemplū: sit a cā b. Si a nō est ne-
cessariū i causando: nec b erit effectꝰ eiꝰ
necessarius: q2 nō causante a nō erit b.
Silr si a nō est necessariū i essendo nec
ip̄m b. q2 a nō existēte nō est b. Utrūq3
istoꝝ ē in cōplexis: ꝑncipia eni i se sunt
necessaria: ⁊ necessario causant ꝯclusio-
nes: q2 ratio cause necessario causantꝭ
est: ꝙ destructo effectu ip̄a destruit: sic
est de principijs respectu conclusionis:
q2 ad falsitatē ꝯclusionis sequit falsitas
premissaꝝ. Quātum ad scđm articulū
est vnū dubiū: an in rebus sit aliq̄s effe-
ctus necessarius. Respondeo ⁊ dico ꝙ
sic ꝛm viā pħoꝝ: quia ꝛm eos agēte ne-
cessario scđa causa ꝑma necessario agit.
Posuerūt eni ordinē ⁊ ꝯnexionem cau
saꝝ necessariarū. Tūc sic in causis eēn-
tialiter subordinatꝭ: vna necessario cau
sante alia necessario causat: sed cause re
ruȝ sunt essentialiter ordinate: ⁊ aliqua
cā in rebus necessario causat: ergo ⁊ omnes
alie necessario causantꝭ: ⁊ ꝑ ꝯsequens ꝑ
ma causa. Maior patet: quia hec ē vna
differētia inter causas essentialiter ordi
natas ⁊ accidentaliter ordinatas: vt di
ctū fuit. ij. huiꝰ. s. ꝙ omnes cause essenti
aliter ordinate necessario simul currūt
ad causandū effectū: nō aūt sic accidēta-
liter ordinate. Minor patet q̄tū ad ꝑ-
mā ptē ex hypothesi pħoꝝ: ⁊ verū ē ꝙ
sunt multe cause essentialiter ordinate.
Secūda ps minoris patet ex drn̄a iter
causas naturales et a ꝓposito: q2 cā na-
turalis necessario causat: sed causa a ꝓ-
posito causat ꝯtingēter: sed tenēdo viā
theologoꝝ dicit de incomplexis de qui
bus nūc ē sermo ꝙ nullus effectꝰ est sim
pliciter necessarius: quod patet ꝑ ratio
nē in pede questionis positā: ꝙ qua ma-

teria magis est videndum in theologia: Nec ratio pro phis cogit: quia secunda pars mino:is est falsa cũ dicitur: q̄ aliqua causa necessario causat. Et cuz probatur ex differentia cause natural a causa in proposito: dicendũ q̄ necessitas est duplex: scz fm quid τ simpliciter. Causa ergo natural necessario causat necessitate fm quid et sub conditione: puta si sit τ approximetur patienti. Ista enim causatio est contingẽs simpliciter: sicut τ ipa causa contingenter est. Licet eñi ignis duz est necessario calefaciat: tamẽ quia ignis cõtingẽter est: ideo simpliciter cõtingẽter causat. Quia autẽ causa naturalis fm quid necessario causat: nõ differt a causa seu agẽte a pposito: quod licet sit: nõ tamen necessario causat: sed potest nõ agere ex eo q̄ agit ex libertate volũtatis. ¶ Quantũ ad tercium articulũ patet ex pdictis respõsio ad questionẽ: cũ eñi nullus effectus sit simpliciter necessarius: necessaria nõ habent causaz sui esse fm viã theologo:uz. Ad auctoritatẽ aũt phi dicẽdũ: q̄ nõ est recipiẽda in pposito: cũ repugnet veritati theologie.

Unũ dicitur aliud autem fm accidẽs aut fm se. Postq̄ phs distinxit noia que signãt causas: hic distinguit nomia que signãt illud quod ẽ subiectũ aliquo mõ in hac sciẽtia. Et dividit in duas ptes. Primo ponit seu distinguit noia que signãt subiectũ huius sciẽtie. Secũdo ea que signãt ptes subiecti: ibi: Eadẽ ꝟo dicunt. Subiectum autez hu⁹ sciẽtie põt accipi vel sicut cõiter ĩ tota scia ↄsideratũ cuiusmodi ẽ ens τ vnũ: vel sicut id de quo ẽ pncipalis intẽtio vt suba: τ ideo pmo distinguit hoc nomẽ vnum. secũdo mõ hoc nomẽ ens. tercio hoc nomẽ substãtia. Circa pmuz dicit q̄ vnuz dicit dupliciter. s. p se τ p accidẽs. Dicit autez vnũ p accidẽs vel fm q̄ accidẽs cõpat ad subiectũ: vt hõ alb⁹: vel fm q̄ vnũ accidẽs cõpat ad aliud: vt albũ musicuz. Deinde ponit. v. modos vnitatis p se et reales. Prim⁹ ẽ q̄ aliqua dicunt vnũ cõtinuitate: vt illa q̄ nõ dividunt ĩ magnitudine vel quãtitate. Scd's mod⁹ ẽ q̄ aliqua dicunt vnũ specie. Terci⁹ ẽ vnũ genere. Quart⁹ ẽ q̄ aliqua sunt vnũ diffinitiõe: vt tunica τ indumẽtũ: Quint⁹ mod⁹ ẽ quo aliquid penit⁹ ẽ indiuisibile: vt pũct⁹ τ vnitas. talia aũt dicunt maxime vnuz: qđ pbat ex hoc: q: ad hũc modũ omes alij modi reducunt: vt ea q̄ non diuidunt ĩ hũanitate vel animalitate τc. Ex his aũt modis aliq̄ alij modi deriuãtur. Plurima eñi dicunt vnũ ex eo q̄ faciunt aliquod vnũ: sicut multi hoĩes dicunt vnũ ex eo q̄ trahũt nauẽ. Aliqua etiaz dicuntur vnũ: quia vnũ patiunt: sicut multi homines sunt vnus pplš ex eo q̄ ab vno rege regunt: τ sic de silibus.

De pprietatibus vnius.

Uni vero est vnum principium alicui est numero esse. Ponit. phus quandam pprietatem consequentẽ dicẽs: q̄ ratio vnius consistit ĩ hoc q̄ sit pncipiũ alicui⁹ numeri: qđ ex hoc pbat: q: vnũ est prima mẽsura qua omis numerus mẽsurat. Mẽsura autẽ habet rationẽ pncipij: q: p mẽsurã res mẽsurate cognoscunt: res aũt cognoscitur p sua ppria pncipia. Ex quo patz q̄ vnũ est pncipiũ cognoscẽdi in omnibus. Dicit autẽ q̄ hoc vnũ quod est principium cognoscẽdi nõ est idẽ in omnib⁹ generibus. In vocibus eñi est vnũ pmuz τ minimũ littera vocalis: in põderibus autẽ est aliquod minimũ quod est mẽsura vt vncia: vel aliquod hmoi: in motibus ꝟo est prima mẽsura motus simplicissimus τ velocissimus. s. motus primi mobilis. In omibus tamẽ istis hoc est cõmune q̄ illud quod est prima mensura est indiuisibile fm quantitatẽ vel fm speciẽ. Sciendũ autẽ circa pdicta q̄ eẽ mensurã est ppria ratio vnius fm q̄ ẽ principiũ numeri quãtitatiui. hoc autẽ nõ est idẽ cũ vno quod ↄuertit cũ ente: vt in quarto dictũ est. Ratio eñi vnius

illius in indiuisione consistit: huius au-
tem vnius in mensuratione: que quidē
ratio mensure consequit rationē indiui
sionis vt dictū est. Licet autē ratio mē
sure conueniat primo vni qđ est princi-
piū numeri: tñ p quandā similitudinē de-
riuat ad vnū in alijs generib⁹: vt osten
dit Arist. in. x. huius.

Amplius autem alia
sm numerū sunt vnū. Ponit phus diui
sionē vnius que est logica τ intētiona-
lis. Cuius primus modus ē vnitas nu
meralis. Sunt autem illa vnū numero
quorum materia est vna. Secūdus mo
dus est vnitas speciei. Tercius modus
est vnitas generis. Quartus est vnitas
proportionis: de quibus dicetur in se-
quentibus. Insuper phs ex modis vni
us accipit modos multoꝝ. Unū eñi par
ticulariter sumptum et multa opponū-
tur: τ vnū genere et multa genere: τ id
quot modis dicitur vnum tot modis di
cūtur multa. Unde sicut dicitur vnum
genere: numero: specie τc. sic multa nu
mero τc. Licet autē vnum contracte
sumptū seu particularit et multa oppo-
nūtur: vt vnū numero τ multa nume-
ro: τ sic de alijs: nō tamen vnū sumptū
ī cōmuni seu vniuersaliter: imo sic mul
titudo habet aliquā vnitatē seu indiui-
sionē: vt dictū est prius. ¶ Circa istud
capitulū duo sunt videnda: τ primo: qā
phus dicit q illa sunt vnū numero quo
rū materia est vna. Uidendū est de cau
sa indiuiduationis. Secūdo videndū ē
de secūda diuisione vnius. ¶ Quātum
ad primū: quia in entibus est aliquod
indiuisibile in partes subiectiuas. s. in-
diuiduū vel singulare: cui scʒ formali-
ter repugnat diuidi in plura: quoꝝ qđ-
libet sit ipm: potest dubitari nō quidē
de illo p quod formaliter sibi repugnet
diuidi: quia sibi formaliter repugnan-
tia repugnat: sed de illo quo vt funda-
mēto proximo τ intrinseco ista repugnā
tia sibi inest. Ad cuius euidentiam po-
no quinqʒ conclusiones de mēte docto-
ris subtilis dist. iij. secūdi sentē. quarū
pma est natura specifica: nō est de se hec
vel singularis. Probat. Tum quia ta-
lis ē diuisibilis in plura indiuidua. Tū
q: est de se vna vnitate minori q sit vni-
tas numeralis: vt dictū est primo hui⁹:
τ dicet septimo pamplius. Secūda con
clusio ē hec: Indiuiduatio substātie nō
habet esse p quātitatem vel cetera acci
dentia. Probat: quia substātia est prior
omi accidēte: septimo huius: ergo con-
uenit substātie per se ex ratiōe q sit hec
prius naturaliter q determinet aliquo
accidēte. ¶ Sed contra hanc cōclusio-
nem arguit sic: Quantitas naturaliter
precedit indiuiduationē substātie: ergo
est indiuiduū p quātitatē. Cōsequētia
est nota. Probat añcedēs: quia generās
prius requirit materiā quātam q gene
ret: τ ideo naturaliter psupponit quanti-
tas materie indiuiduatione ipsius geni
ti. Itē Boeci⁹ de tri. dicit: q dināia est
in numero accidētiū: varietas facit ma
xime ī loco. ¶ Ad primū dicit q indi-
uiduatōi geniti psupponit quātitas cor
rupti: τ oīa accidētia corrupti ordine
duratōis: quia corruptū pexistit cū oīi
bus partib⁹ suis: sed ex hoc nō sequit q
sit prioritas nature quātū ad indiuiduati
onē substātie hui⁹ī qua ē quātitas. Nā
ista accidētia corrupti que pcedūt ipm
genitū: sequit ipsam substantiā in qua
sunt: τ etiā istam vt singularē: τ eodem
modo accidētia geniti sequunt substan
tiā genitā. Unde quātitas nō est ratio
media inter agēs τ passum. Agens au
tem naturale attingit materiā sm eēn-
tiā nudā vt passum ab eodem immedia
te transmutatū. Si arguatur cōtra hoc
per Auerroim in libro de substātia or-
bis: vbi videtur velle q maneat quāti
tas: alioquin generās generaret de nō
corpore corpus. Dicendū q de eo q fu
it corpus vsqʒ ad instās generatiōis: et
hoc quātitate sibi inherēte potest agēs
naturale aliud quātū alia quātitate ge-
nerare in isto instāti esse: quia sicut pōt
pducere substātiā que nō pfuit. ita pōt

ꝓducere oĩa accidētia ꝯsequentia ipsam. Ad Boeciū dicendū: ꝙ varietas accidentiū facit varietatē in numero nō causaliter sed notificatiue: eo ꝙ distinctionem naturalē concomitatur varietas accidentiū. ¶ Tercia cōclusio est hec: Existentia actualis nō est causa indiuiduationis. Probat̃. Illud quod p̄supponit coordinationē ⁊ distinctionē alterius nō est ratio distinguēdi ipsuꝫ: sed existētia vt determinata ⁊ distincta p̄supponit ordinationē ⁊ distinctionem essentiaꝝ: ergo ⁊c̄. Si dicatur ꝙ p̄supponit determinationē ⁊ distinctionē oēꝫ aliā ab ista que est ad indiuiduū: sꝫ istā causat. ¶ Cōtra. In coordinatiōe predicamētali sunt oĩa que pertinent ad istā coordinationē circūscripto quocunqꝫ: ita ꝙ nihil est istius coordinationis qꝛ s̄m pħm. j. poste. status est in q̄libet p̄dicamēto ⁊ in sursuꝫ ⁊ ī deorsū: igit̃ sicut inuenit̃ supremū in genere considerādo illud ratiōe esse essentie p̄cise ⁊ genera intermedia: ita inuenit̃ ibi infimū. s. singulare absqꝫ oĩ existētia actuali: qđ patet euidēter: qꝛ hic hō, nō pl⁹ includit formaliter existentiā actualem ꝙ hō. ¶ Sed ꝯtra hāc ꝯclusionem arguit̃: qꝛ actus determīat ⁊ distīguit. vij meta. g̃ vltima distinctio, est p vltimuꝫ actū: sed vltimus actus indiuiduoꝝ est s̄m esse existētie: qꝛ quodlibet aliud ab ipso intelligit̃ in potētia ad ipm̄. Dico ꝙ act⁹ distinguit eo mō quo est actus si act⁹ accidētalis distīguit accidētalit̃: si eēntialis eēntialiter. Ita dico ꝙ vltīa distinctio ī coordinatiōe p̄dicamētali ē distinctio indiuidualis: ⁊ ista ē per vltimū actū p se ptinentē ad coordinatiōeꝫ p̄dicamētalē: sꝫ ad hāc nō ptinet existētia actualis: sed est vlterior actus posterior tota coordinatione: ideo cōcedo ꝙ distinguit: sed distinctiōe existēte extra totā coordinationē: que distinctio ē aliquo mō accidētalis: licet nō sit ꝟe accidētalis: sequit̃ eñ totā distinctionē s̄m esse q̄dditatiuū: eo igit̃ mō quo ē act⁹ distinguit. ¶ Quarta ꝯclusio est hec: Indiuiduatio nō habet esse p materiā nec p formā. Probat̃: quia quecunqꝫ de q̄dditate sp̄ei sunt nō ꝯstituūt rem ī eē indiuiduali: materia ⁊ forma sunt hmōi: g̃ ⁊c̄. Maior ptꝫ: qꝛ de cui⁹ q̄dditate sūt p̄ncipia indiuiduātia ipm̄ est indiuiduum de se. Minor patet. vij. ⁊. viij. huius. Itē de materia specialiter arguit̃: qꝛ eadē est materia in generato ⁊ corrupto: que tñ nō sunt idē numero. Itē in accidētalibus nō est materia: vbi tamē est distinctio indiuidualis. ¶ Sed contra hanc cōclusionem arguitur primo de forma: quia actus distinguit. vij. huius: forma autē est actus: ergo ⁊c̄. Itē de materia: quia illa sunt vnuꝫ numero quoꝝ materia est vna. v. hui⁹. Respōdeo ad primū: ꝙ forma distinguit specifice nō numeraliter. ¶ Ad scđm dico: ꝙ forma ⁊ materia opponūtur relatiue ij. phisi. ⁊ quot modis dicitur vnuꝫ oppositoꝝ tot modis dicit̃ ⁊ reliquū: ex p̄mo topicoꝝ. Forma autem quantū ad p̄sens spectat dicitur dupliciter. Vno modo ꝓ forma partis: alio modo ꝓ forma totius que est ipsa quidditas. Igit̃ materia correspōdenter dicit̃ dupliciť quia quedā est materia que opponitur forme ptis: ⁊ hec est materia que ē p̄ncipiū essentiale rei constituens cum forma vnū ens p se. Quedā est materia q̄ opponit̃ forme totius ⁊ ipsi quidditati: ⁊ p ꝯsequēs est extra rationē quidditatis rei formaliter: et hec ē materia q̄ est drñtia seu ꝓprietas indiuidualis que ē causa ꝓpria hecceitatis ⁊ indiuiduationis que potest vocari hecceitas. Cū ergo dicit Aristo. ꝙ illa sunt vnū numero: loquit̃ de materia nō p̄mo mō sꝫ secūdo mō dicta: que cōgrue vocat̃ materia: quatin⁹ ꝯstituit rē in esse vltīo subijcibili ⁊ materiali: nō aūt in esse formali qꝛ vt dictū est non pertinet formalit̃ ad formalē quidditatē rei. Et hec quidem expositio consonat littere pħi. Subdit eñ ꝙ illa sunt vnum specie quorum ratio ē vna. Ratio quidē ibi sumit̃ ꝓ q̄dditate que dicit̃ forma respectu differē-

tie indiuidualis. Quinta conclusio est ista: Unaqueque res est singularis et indiuidualis per aliquam entitatē positiuā per se determinantē naturā ad singularitatē: que quidem entitas vocatur differentia indiuidualis vel hecceitas: probatur cōclusio: quia omnis differētia differentiū reducit ad aliqua primo diuersa: alioqn nō esset status in differētibus: sed indiuidua proprie differunt: quia sunt differētia et alicui idē entia: ergo eorum differentia reducitur ad aliqua primo diuersa. Ista primo diuersa nō sunt naturaliter in illo et in isto. Nam natura conueniūt: ergo preter naturam in hoc et in illo sunt aliqua quibus hoc et illud differūt: sed hec nō sunt aliqua extrinseca nec materia nec forma: vt dictum est: ergo erūt alique entitates positiue per se determinātes naturam. ¶ Ad cuius euidentiā sciendum q ista entitas a qua est ista vnitas perfecta potest declarari per simile ad entitatem a qua sumit differētia specifica. Differētia quidē specifica siue entitas a qua sumit potest cōparari ad illud quod ē infra se: vel ad illud quod est supra se: vel ad illud quod ē iuxta se. Prime differētie specifice vel illi entitati specifice repugnat per se diuidi in plura essentialiter specie vel natura distincta: et propter hoc repugnat toti cuius entitas ista est per se pars. Ita in proposito huic entitati indiuiduali repugnat primo diuidi in quascūque partes subiectiuas: et per ipsam repugnat talis diuisio per se toti cuius ista entitas est pars. Et tamen modo est differentia in hoc q illa vnitas nature specifice minor est ista vnitate: et propter hoc illa nō excludit illam diuisionē que est secundum partes subiectiuas: sed tamen istam diuisionē que est partiū essentialiū: ista autē excludit omnē. Et ex hoc satis confirmat propositū: quia ex quo quecūque vnitas minor ista vnitate habet entitatē propriā quā per se consequit: nō videt probabile q isti vnitati perfectissime negat propria entitas quam consequit. ¶ Secunda differētia specifica potest cōparari ad illud quod est supra se. Circa quod sciendum: q ista realitas a qua sumit differētia specifica est actualis respectu illius realitatis a qua sumitur genus vel ratio generis: ita q hec realitas nō ē formaliter illa: alioquin in diffinitiōe esset nugatio. Et quādoque istud contrahēs ē aliud a forma a qua sumitur ratio generis: quādo. s. species addit rem aliquam supra naturam generis: quādoque tamen nō ē res alia: sed tamen alia formalitas vel conceptus alius formalis eiusdem rei: et secundum hoc aliqua differētia habet cōceptū simpliciter simplicē: alia nō: vt dictum est. iij. huius. Quantum ad istud realitas indiuidui est similis realitati differentie specifice: in hoc q ē quasi actus determinās realitatē speciei quasi potentialē: sicut realitas speciei est actus determinās realitatē generis. Sed in hoc est dissimilis: quia ista nūque sumit a forma addita: sed precise ab vltima realitate forme. Quo ad aliud etiā est dissimilitudo: quia realitas specifica constituit cōpositum cuius est pars in esse quidditatiuo: quia ipsa est entitas quedā quidditatiua. Ista aūt realitas indiuidualis ē primo diuersa ab omni entitate quidditatiua: quod probat ex hoc: quia intelligēdo quācūque entitatē quidditatiuā: loquēdo de quidditatiua entitate limitata cōis est multis: nec repugnat sibi dici de multis quorū quodlibet ē ipsum: ergo ista entitas que de se est hec: ē alia entitas ab illa entitate quidditatiua. Nō potest ergo constituere totū cuius est pars in esse quidditatiuo: sed in esse alterius rationis. Et quia apud philosophum frequenter quidditas dr forma: vt quinto metaphisice et vij. vt humanitas ē forma: nō alterius partis cōpositi: sed totius: ideo omnis realitas specifica cōstituit in esse formali. i. in esse quidditatiuo. Realitas aūt indiuidui constituit precise in esse materiali: hoc est in esse cōtracto. ¶ Tercio aūt compando differētiam specificā ad illud quod est iuxta se. s. ad aliam differentiā specificā. Sciendū q licet quādoque posset esse nō primo diuersa ab alia sicut ē illa

entitas que sumit a forma tñ vltima differētia specifica ē primo diuersa ab alia illa scz que habet cōceptum simpliciter simplicem. Et quo ad hoc dico ꝙ differentia indiuidualis assimilat differētie specifice: qꝛ omnis entitas indiuidualis est primo diuersa a q̄cūqꝫ alia. ¶ Et ex hoc pꝫ respōsio ad istam obiectionem: obijcit em̄ ꝙ hec entitas ꝛ illa sunt eiusdem rōnis aut nō: si sic: ḡ pōt ab ea ꝛ ab alia abstrahi aliqua entitas specifica: et de ista querendū est ꝑ quid cōtrahit ad istā entitatē ꝛ ad illā: si de se pari ratiōe potuit esse status in natura lapidis: si ꝑ aliud ḡ ꝓcessus in infinitū. Si alterius rōnis ḡ ꝯstituta erūt alterius rationis: et sic nō erūt indiuidua eiusdē speciei. Rñdeo differētie specifice vltimate sūt primo diuerse: ꝛ iō nihil vnū ab eis pōt abstrahi: nō tñ ꝓpter hoc sequit ꝙ ꝯstituta sint pͥmo diuersa ꝛ nō alicuiꝰ vnius rōnis. Aliqua em̄ equalit̄ distingui pōt intelligi dupliciter: vel qꝛ equaliter impossibilia: qꝛ si nō possunt inesse eidē vl̄ quia equaliter in nullo cōueniūt. Et primo modo verū est ꝙ distincta sunt eque diuersa: sicut ipsa distinguentia: nō em̄ possunt distinguētia eē impossibilia q̄n etiam distincta sunt incōpossibilia. Secūdo mō vniuersaliter ē impossibile: qꝛ distincta nō solū includūt distinguentia sed aliq̄d aliud quod est quasi potentiale respectu distinguentiū: ꝛ tamē distinguentia in eo nō ꝯueniūt: sicut rñsum ē de differentijs pͥmo diuersis: ita rñdeo de entitatibꝰ indiuiduantibꝰ q̄ sunt primo diuerse. Sicut ḡ iste entitates sunt simplicit̄ incōpossibiles: ita indiuidua habentia istas entitates. ¶ Et si q̄ras q̄ est ista entitas indiuidualis a qua sumitur differētia indiuidualis: est ne forma materia vel compositū. Dico ꝙ nō: sed est vltima realitas entis quod est materia vel forma vel cōpositū. ¶ Et si arguas ꝙ omne indiuiduū in quo est natura singularis tūc erit cōpositius ipa natura. Dico ꝙ cōpositio pōt intelligi ꝓpe ꝓut ē ex re actuali ꝛ potētiali: vel minꝰ ꝓprie ꝓut est ex realitate actuali ꝛ potētiali in eadē re. primo mō nō est indiuiduū cōpositū respectu nature specifice: qꝛ nullā rem addit neqꝫ materiam neqꝫ formā neqꝫ cōpositū. Scd̄o mō est necessario cōpositū: qꝛ ista realitas a qua sumitur differentia specifica est potētialis respectu illius realitatis a q̄ accipit differētia indiuidualis: sicut si essent res et res nō em̄ realitas specifica ex se habet vnde ꝑ identitatē includat illam indiuidualem: sed tm̄ aliquod tertiū includit ambo ista ꝑ identitatem: et hec est talis compositio qualis non potest stare cum simplicitate diuina. Illa em̄ non tm̄ nō compatit compositionem rei actualis et potētialis: sed neqꝫ realitatis actualis cū potentiali. Comparando em̄ quodcūqꝫ essentiale in diuinis ad quodcūqꝫ essentiale est formaliter infinitū. Et ideo ex se habet vnde ꝑ identitatē includat qd̄cūqꝫ qd̄ potest secū esse. Sed in proposito neqꝫ entitas specifica includit per identitatem entitatē indiuidualē nec econuerso: sed tm̄ aliqd̄ tertiū cuius ista ambo sunt q̄si ꝑ se ꝑtes includit ambo ista ꝑ identitatem: ꝛ hoc de primo articulo.

¶ Quantū ad secundū articulum videtur ꝙ scd̄a diuisio vnius non sit bene assignata: vel quia est eadem cū prima vl̄ alia. Non eadem quia esset insufficiens: cum prima habeat quīqꝫ membra: ꝛ ista quattuor tm̄: nec est alia: quia duo membra huiꝰ diuisionis coincidūt cū duobꝰ alteriꝰ diuisionis scz vnū genere et vnū specie. Cōtra pℏs in lr̄a. ¶ Respōdeo ad hanc questionē ſm Sco. in. v. libro dico duo: Primum est: ꝙ ista diuisio est ſm intentiones logicas et fundamenta in theologia. Prima autē diuisio est ſm fundamenta realia: et ideo modi secūde diuisionis fundantur super modos pͥme diuisionis eodem modo quo intentiōes fundantur in rebus: ꝛ ideo prima diuisio dicitur realis et secūda logica. ¶ Secundum dictum est ad sufficientiam secunde diuisionis declarandā: que sic haberi potest: quia intellectus intelligens

aliquid sub ratiōe vnius aut intelligit il lud sub ratione incōmunicabilis aut sub ratione cōmunicabilis aut p̄dicabilis. Si primo modo sic est primus modus: sc3 vnum numero. si scōo modo: aut est cōicabile p̄dicabile de pluribus differētibus numero ꝛ tunc est vnitas speciei: aut de pluribus differentib⁹ specie: ꝛ sic est vnitas generis. Ultra aūt vnitatem istā vel similē: qd̄ dico ꝓpꝛ vnitatē entis qd̄ nō est ꝓprie necspēs nec genus. nō est inuenire aliquē vnū ꝯceptum p̄dicabilem de pluribus p̄dicatione quidditatiua: tn̄ cōparādo vnū cōceptū cōsimilē alteri conceptui cōsimili vel similiter se habendo respectu suorum inferiorū in p̄dicādo in quid de eis inuenitur vnitas ꝓportionis: et sic est diuisio sufficiens. ¶ Sed contra primum dictuz instat: qꝛ hec diuisio scd̄a datur fm̄ logicas intentiones seu fm̄ fundamenta intentionalia: ergo quot essent fundamenta intentionalia: tot essent vnitates ꝛ ecōuerso: sed hoc ē falsum: qꝛ plura sunt fundamēta intentionalia q̄ quattuor: sc3 genus: species: differentia: ꝓpriū et accidens: Preterea si sic: iste vnitates erunt nihil qd̄ videt̄ falsum: probatio consequētie: quia omne ens minus ente rationis est omnino non ens: sed passio fundata in ente rationis est minus ente rationis: qꝛ omnis passio ē minoris entitatis q̄ subiectum: ꝗ iste vnitates fundate sup fundamenta intentionalia erunt non ens et nihil. ¶ Contra secundum dictum arguitur: quia repugnat p̄mo dicto: quia duo membra non sunt accepta fm̄ fundamenta intentionalia: vnum est quantum ad primum modum fm̄ quē3 dicit̄ vnum numero cuius materia est vna: s3 materia non est ens ratiōis: sed ens reale. Scd̄m mēbrum est quantū ad quartum modum ꝙ aliqua est ꝓportio nullo intellectu existente: quia similiter se habent octo ad quattuor et sex ad tria: ergo vnitas ꝓportionis nō causatur ab intellectu: sed iste rationes nō cogunt. ¶ Ad primum respondet̄ ꝙ ista diuisio vnius datur fm̄ ꝙ vnitas intentionalis fundatur in quocunq; ꝯsiderato vt q̄d: sed p̄dicabilia in quid non sunt nisi duo enumerata: alia autem de quibus instatur predicant̄ in quale .s. differentia proprium ꝛ accidens. ¶ Ad secundum dicendum ꝙ sicut est dare gradum in entibus realibus sic est dare in entibus rationis: et ideo maior est falsa. non enim oportet ꝙ quicquid est minus ente rationis sit non ens et nihil: quia l3 illa res rationis que subijcitur alteri rei rationis sit magis res aliquo modo nō tamē sequit̄ ex hoc ꝙ res fūdata sit nihil ꝛc. ¶ Ad aliud cōtra scd̄m dictū exponit̄ p̄mū mēbrū de quo instat̄ sic: ꝙ vnum numero dicit̄ qd̄ nō p̄dicatur de pluribus ꝛ hec est vnitas singularis: ꝛ sic fundamentum vnius ē singulare quod est fundamentū intentionale: ꝓbatio hui⁹: qꝛ vniuersale et singulare referūtur adinuicē: sed vniuersale est intentionale: ergo ꝛ singulare: quia simul sunt natura. Res autem prime intentionis ꝛ secūde non sunt simul natura. Cōfirmat̄ illa expositio ꝑ illud quod habetur .iij. huius vnum numero dicere aut singulare nihil differt. Illa autem notificatio vni⁹ numero quam ponit hic Aristo. videlicet ꝙ illa sunt vnum numero quoꝝ materia est vna nō est diffinitio ꝓprie loq̄ndo vnitatis numeralis cum ens secūde intentionis qualis est vnitas ista nō diffiniatur ꝑ ens prime intentionis cuiusmodi est materia etiā accepta ꝓ differētia indiuiduali. S3 illa notificatio est q̄dam descriptio seu circūlocutio ꝑ cōuertibilia. Nam omne vnū habet tale3 materiam vnam ꝛ econuerso. ¶ Ad aliud de proportione dicendum ꝙ duplex potest esse ꝓportio. Uno modo fm̄ fundamenta realia sicut in numeris. Alio modo fm̄ fundamenta intentionalia sicut ē predicari ꝛ subijci. prima potest esse sine intellectu et de ista arguit ratio. Secūda non potest esse sine intellectu cum p̄dicari ꝛ subijci pertineant ad actum intellectus ꝛ d̄ ista loquitur hic ph̄s: quia

predicata habent proportionem hanc in predicando in quid de contentis sub ipsis. ¶ Ad primum dicitur q secunda diuisio est alia a prima: nec coincidunt: quia vnitas diuisa primo est realis: sed diuisa scdo est intentionalis: et similiter se habent fundamenta correspondenter et sic vnum specie et vnum genere non coincidunt nec conueniunt hic et ibi. ¶ Ad cuius euidentiam est sciendum q sicut iam dictum est in primo libro et amplius dicetur in septimo: ois vnitas causata ab intellectu habet vnitatem in re a qua originatur: sicut ignis generat ignem qui e idem sibi specie etiam nullo intellectu existente: et pro tanto conceditur ista generatio vnica esse: et ex illa vnitate in re mouetur intellectus ad inuestigandum vnitatem intentionalem: et hec vnitas realis est in membris diuisionis prime. Unitas autem rationis que fundatur in illa vnitate est in secunda diuisione. Licet autem vnum primo modo dictum sit vniuocum in se quo ad suos modos: et similiter vnum scdo modo dictum quo ad suos modos: tamen vnum secundo modo diuisum equiuoce dicitur ab vno primo diuiso. Sicut enim enti reali et enti rationis nihil est commune reale: vt dictum est. iiij. huius: sic vnitati reali et vnitati intentionali nihil e coe vniuocum.

Ens dicit hoc quidem

fm accidens aliud vo fm se. ¶ Hic phs ostendit quot modis dicitur ens. Et primo modo dicit q ens dicitur dupliciter scz per se et per accidens. ¶ Circa qd sciendum q illa diuisio non est eadem cum ista diuisione qua diuiditur ens in substantiam et accidens qd ex hoc patet: quia ipse postmodum ens fm se diuidit in decem pdicamenta quorum nouem sunt de genere accidentis: ens igitur substantia dicitur et accidens fm absolutam entis considerationem: sicut albedo in se considerata dicitur accidens et homo dicitur substantia. Diuisio autem entis ibi fm se et fm accidens attenditur fm q aliquid predicatur de aliquo per se vel per accidens. ¶ Dicit autem Aristo. q ens fm accidens dicitur tripliciter. Uno modo quando accidens predicatur de subiecto vt homo est albus. Scdo modo fm q subiectum predicatur de accidente: vt album est homo. Tertio modo fm q accidens pdicatur de accidente: vt musicus est albus. In istis autem tribus modis entis per accidens patz q ens per accidens est aggregatum ex rebus diuersorum generum. ¶ Diuidit vlterius ens in decem pdicamenta de quorum distinctione dicetur in ca. de ad aliquid. ¶ Diuidit consequenter phs ens in ens in potentia et in actu sicut frumentum dum est in herba est ens in potentia: dum autem est perfectum est ens in actu. ¶ Deinde ostendit Aristo. quot modis dicitur substantia quorum pro nunc duo sufficiant: vno modo enim substantia dicitur prout substat accidentibus: et sic e pdicamentum distinctum ab accidentibus. Alio modo sumitur pro qualibet rei essentia seu quidditate: et sic non est predicamentum distinctum ab alijs.

Eadem vero dicunt.

Postq phs distinxit nomina que signant subiecta huius scientie: distinguit nomina que signant partes eorum: et primo signat nomina que signant partes vnius. Unde dicit q partes vnius sunt idez quod est vnum in substantia et simile quod est vnum in qualitate et equale quod est vnum in quantitate. Sic econuerso partes multitudinis sunt diuersum: dissimile et inequale. Dicit autem q identitas e vnitas vel vnio quedam: et hoc dupliciter: quia vel ex eo q illa que dicunt esse idem sunt plura fm esse: sed tamen dicunt idez inquantum in aliquo vno conueniunt vt in genere vel specie: et talis identitas e relatio realis. Alio modo quia sunt vnum fm esse: sed intellectus vtitur eo vt pluribus ad hoc q relationez intelligat. Nam non potest relatio intelligi nisi inter duo extrema: sicut cum dicitur aliquod esse idem sibiipsi: tunc enim intellectus vtitur eo qd est vnum fm rem vt duobus alis eiusdem ad seipm relationem designa-

re nō posset. Unde ptz q cū ad relatio-nē realē requirat q extrema sint realiter distincta relatio identitatis eiusdem ad se non est realis sed rationis tm̄.

Diuersa vero rc.

¶ Tractat insuper Aristo. d diuerso et differenti. Circa qd notandū q diuersa et differentia aliquando sumunt large et sic vnum sumitur pro reliquo. Sicut enī dicimus diuersa genere specie vl' diuersa numero sic r differētia nūero specie vel genere. Alio modo sumunt stricte r sic differunt adinuicē: illa enī que i nullo quidditatiue conueniūt vt vltime differentie dicunt primo diuersa non tamen dicuntur differētia: quia vt hic dicit phs differentia sunt aliqua idem entia: id est i aliquo ɔueniētia: vt hō equus que licet differant p rationale r irrationale conueniūt tamen in aīali. ¶ Quia vero opposita cōtinent sub differenti vl' diuerso: ideo Aristo. ponit quattuor species oppositionis. quarū sufficientia potest sic haberi: quia opposita vel ponūt se esse vel excludunt se. Si primo modo sic sunt relatiua que ratione mutue dependentie simul sunt r non sunt nec pñt esse sine inuicem. Si scdo modo vl' vtrūq extremum ponit aliquid vl' nihil. Si vtrūq ponit aliquid sic sunt cōtraria q sub eodem genere dicunt duas naturas positiuas maxime distātes. Si hoc vtrūq nō est aliquid positiuū sed alterum negatiuum: vl' est negatio simpliciter r sic sunt cōtradictorie: vel est negatio i subiecto determinato r apto nato: r sic sunt priuatiue opposita. ¶ Quia autē dicit insup phus q duo accidētia differentia tm̄ nūero nō pñt esse in eodem subiecto: ideo ad hui9 declarationē pono tres cōclusiōes. ¶ Prima ɔclusio est ista: nō includit ɔtradictionē duo accidētia intentionalia differentia solū nūero in eodem subiecto: hec ɔclusio sic ostendit: qr i eadē pte medij r in eodē oculo sunt m'te species eiusdē speciei q differūt solū numero: ergo duo accidentia intētionalia solū numero differētia esse in eodē nō includit cōtradictionē: ɔsequētia ē euidēs qr hmōi accidētia sunt quedā entia intētionalia sm cōmunē modū loquēdi: añs cedēs pbat: qr si ponant multa alba in medio: oculus in quocunq puncto medij existens pōt videre ipsa: q pōt habere species ipsoz r distincte videt ea: ergo habet distinctas species. Silr in virtute imaginatiua sunt due species eiusdem speciei. qd pbat p eandē rōnē. Respōdet q nō in eadem parte medij sunt species illius albi r huius: r silr dicit d oculo quia sunt in diuersa parte oculi. ¶ Contra ponat hic vnū album tm̄ sez ouum: species istius erūt in toto medio illuminato q̄tum durat virtus eius: ponatur etiā aliud albū tunc species eius erit in eadē pte medij cū specie alterius albi: vel sequit q illud aliud nō videbit ab oculo disposito cū sin te nō possit gignere speciē suā qd ē manifeste ɔtra sensum. ¶ Diceres q gignēdo speciē suaz corrūpit speciē alteri9 albi. Cōtra pono q sit debilius illo aut ergo erit sil' spēs eius cū specie alteri9 aut corrūpet vt dicie: sed nō potest corrūpere cū sit debilius ex hypotesi: r sic ptz q ille spēs plures erunt in eadē pte medij. Similiter pbat q sint in eadē parte organi oculi: vel fantasie: qr si nō organū visus vel fantasie cū sit paruū q̄ntitate cito eēt occupatū spēb9 puta duab9 vel pluribus: et tunc non posset sentire de nouo aliquod obiectum p̄sentatū cū species recipi non possent in organo visus vel fantasie. Sz illud ɔsequēs est manifeste cōtra sensuz ergo r illud: ex q sequit q est falsum rc. ¶ Scda cōclusio sit hec: Nō ē impossibile duo accidentia relatiua realia differentia solū numero esse in eodē subiecto hoc ostendit sic: vnus pater habet multos filios: ergo in eodē sunt multe relationes reales puta plures paternitates que sunt eiusdem speciei. probatio consequentie: quia pater p hanc paternitatē nō refert ad omnes filios: qr cuz destructo hoc filio: destruat hec paternitas: si

per eandem et alium filium refertur existēte alio filio esset hec paternitas: quia relationes mutue simul sunt et nō sunt: ergo hec paternitas simul erit et non erit quod est contradictio manifesta.

¶ Tertia conclusio sit ista: impossibile est duo accidentia realia educta de potētia materie p motum naturalem differētia solū numero esse in eodem: hoc ostendit sic: motus non est nisi in mobili sicut dispositio opposita forme introducende vt ɔtraria vel media: qꝛ ois motus ē inter cōtraria vel media ex. v. phisicoꝝ. Sed si agens inueniat in mobili forma eiusdē speciei: forme ab eo inducēde nō inuenit ipm sub dispositiōe opposita: ergo nō mouet ipm simpliciter inducens aliam formā: sed augebit formā p̄existētem in mobili. ẜm hāc cōclusionē intelligit pħus auctoritatem predictam.

Priora et posteriora

dicunt. Post q̄ Aristo. distinxit noīa q̄ signāt ptes vni⁹: hic distinguit noīa significantia ordinē scꝫ prius ꝛ posteri⁹. vnū eñ quedā ordinē importat eo q̄ vnum esse est principiū esse: vt dictū est prius. Et circa hoc duo facit. Primo assignat cōmunē rationem prioris ꝛ posterioris. Scḋo distinguit diuersos modos prioris ꝛ posterioris. Dicit ḡ q̄ signatio prioris dependet a signatiōe principij. nam principiuꝫ in quocunqꝫ genere est illud qḋ est p̄mū in genere illo siue sit primuꝫ ẜm locū siue pfectionē vel tempus ꝛ sic de alijs. Prim⁹ ḡ dicit̄ illud qḋ ē ppinqui⁹ alicui determinato p̄ncipio. ¶ Ad cui⁹ euidentiā sciendū q̄ illa diffinitio prioris aliter cōuenit prioribus essentialiter ordinatis aliter accidentaliter ordinatis. Nā in essentialiter ordinatis ē vera dependētia posterius ad primuꝫ simpliciter. Nō aūt sic est in accidentaliter ordinatis: sꝫ accadit huic reuolutiōi celi q̄ alia p̄cesserit. Nā potuisset fuisse etiā p impossibile q̄ p̄ma non fuisset: igitur in essentialiter ordinatis dicit̄ prius respectu alicuius primi simpliciter a quo vno p̄mo sunt ꝛ depēdent oīa. Sꝫ in accidētaliter ordinatis nō est prius respectu alicui⁹ p̄mi simpliciter: sed p cōparatiōnē ad aliqḋ primū nō simpliciter sed ẜm quid: vt respectu illi⁹ qḋ ponit̄ eē p̄mū. Unde cum ptes tpis sunt accidentaliter ordinate: vt dictum est: dato q̄ tps esset eternuꝫ in tpe nō esset p̄mū simpliciter sed ẜm quid: ita q̄ prius in tpe et primū sunt ex signatione nostra. ¶ Secundo modo dicendū de modis prioritatis. Circa qḋ sciendū q̄ q̄nqꝫ modi prioritatis a pħis ꝛ theologis repꝛiuntur scꝫ prioritas tēporis: situs: nature: pfectionis ꝛ originis. Prioritas tpis est q̄ vnū est pri⁹ alio ẜm tēpus: vt adam est prior noe. Prioritas aūt situs est qua vnū precedit aliud ẜm prioritatem localē. Prioritas ꝟo nature: est a qua nō cōuertitur cōsequētia subsistēdi. Est aūt cōsequētia subsistendi q̄n arguit̄ de est scḋo adiacēte ad est scḋm adiacēs. Dicit̄ aūt ē scḋm adiacens q̄n nō ponit̄ p̄dicatū in ppositione vt homo est. Dicitur ꝟo est tertium adiacens quādo ponit̄ predicatū vt homo est albus. Sic igit̄ animal est pri⁹ natura homine: quia bene sequitur homo est: ergo animal est: et non econuerso: et pars toto. Item alio modo pri⁹ natura dicitur q̄n cōuertit̄ ɔsequētia subsistendi ꝛ vnū est causa alteri⁹ vt subiectū est pri⁹ passiōe natura: qꝛ est quasi causa passionis cuꝫ passio pullulet a principio subiecti. ¶ Et si arguat̄ q̄ vnū relatiuū esset prius natura suo correlatiuo: vt pater filio cū sit eius causa: ꝛ cōuertat̄ consequētia subsistendi. Respōdeo q̄ ẜtuꝫ ad absoluta nō sunt correlatiua. Tertio modo prius natura alio pōt dici illḋ qḋ p̄supponit̄ ei: ꝛ sic actus intelligēdi pōt dici pri⁹ natura actu voluntatis: qꝛ ẜm Augustinū nihil volitū nisi cognitum. Quarto mō prius natura potest dici prius naturali intelligētia: sicut ecōtra exponit̄ cōmuniter de relatiuis q̄ sunt simul natura: id est naturali intelligētia. Prioritas perfectionis dꝛ qua vnum est prius alio ẜm pfectionē: vt substātia est

prior accidēte. ¶ Pri⁹ origine dr quod denoiat ab origine actiua: sed posterius origine dicit qd denoiat ab origine passiua. vnde pducēs generans et mouēs sunt prius producto generato et moto: Est autē modus prioritatis originis qn due origines actiue ꝛ passiue duoꝝ productorum sunt adinuicē ordinate sic ꝙ vna necessario psupponit alteri: vt originatio lucis: tam actiua ꝛ passiua: prior est ꝙ orinaginatio caloris. Nam sol prius origine illuminat ꝙ calefaciat aerē: ꝛ pri⁹ vnā ptē aeris ꝙ aliā: ppt ordinē naturalē effectuū. Hec aūt prioritas pōt dici aliquo mō pioritas nature. Tertio modo aliqd dicit prius origine qd est a se ꝛ posteri⁹ qd est ab alio: ꝛ sic quod est omnino ipro ductū: sicut pater dicit pri⁹ origine: filius aūt q est pductus a patre dicit posterior origine. ¶ Notandū ergo ꝙ in vno instāti seu signo tpis vel nature pbt cē multa signa origis sicut multe illumiatiōes qꝛ vna por est origine alia vt dictū ē. Mēsurat vno istāti tpis.

Potestas dicit hoc q̄dem sm pncipiū mot⁹ aut mutatōis in diuerso inqtū diuersus. Postꝙ pbs distinxit noīa significātia ptē vni⁹: distinguit noīa significātia ptē entis. Et quia ens diuidit p actū ꝛ potentiā: ponit plures modos hui⁹ noīs potētia. Pro nūc aūt pnt assignari septē genera potētiaꝝ Est eīn potētia actiua: passiua: obeditiua: mathematica: logica: subiectiua: obiectiua. Potētia actiua dr q̄ est pncipiū trāsmutādi aliud inqtū aliud. Potētia passiua est principium transmutandi ab alio inquantū aliud. Potentia obeditiua dicit illa q̄ correspōdet potentie infinite ipsius dei q̄ omīs creatura ē in obediētia dei ꝛ ei subijcit. Potētia mathematica est potētia trāssumptiue sumpta sicut dicim⁹ ꝙ linea pōt duci i quadratū p hanc similitudinē: qꝛ sicut ex eo ꝙ est in potētia fit id qd est i actu ita ex ductu alicui⁹ linee in seipsam resultat q̄dratum: sicut diceremus ꝙ ternari⁹ potest duci in nouenariū: quia nouenari⁹ consurgit ex ductu ternarij in seipm: nā ter tria sunt nouem. Potentia logica accipitur p non repugnātia terminorum: sicut dicim⁹ ꝙ hō pōt esse aīal: talis aūt potētia nō est abijciens actū sed est cum actu vt patet. Potentia subiectiua dicit qua aliqd potest esse subiectū forme substantialis vl accidētalis: sic eīn materia dicit esse in potētia subiectiua. Obiectiua vo potētia dicit q̄ aliquid dr pducibile sicut quidditas rose nō existētis dr esse in potentia obiectiua eo ꝙ ipsa rosa potest pduci. Ista aūt potētialitas non fundat in aliquo esse simpliciter siue eē essentie: quia nō est dare esse essentie sine esse existentie: vt dicit Sco. j. di. scdi sen. et. xxxvj. pmi sen. sed fundat in esse cognito: ita ꝙ esse cognitū cōcomitatur potētialitas ad esse simplr: lꝫ formaliter eē cognitū n̄ sit eē potētiale qꝛ eē cognitū est esse i actu smqd. Esse vo potētiale ē esse i potētia ad eē simplr. hec ille.

Quantū vo dicit qd. Quia ens nō solū diuidit in potentiā et actū: sed etiā in decē pdicamēta. Postꝙ Aristo. distinxit hoc nomē potētia: hic incipit distinguere noīa que assignāt. x. predicamēta. Et primo nomē quantitatis: deinde nomen qualitatis: ꝛ tertio modos ad aliqd. Alia vo predicamēta ptermittit: qꝛ sunt determinata ad aliquod genus rerum naturaliū: vt ptꝫ pcipue de agere ꝛ pati de vbi et quando. ¶ Circa primū ponit pmo rationem q̄ntitatis dicēs: ꝙ q̄tum dr qd est diuisibile in aliqua: p cui⁹ euidētia pono tres cōclusiones: prima conclusio sit ista: diuisibilitas nō est essentialis ratio quātitatis: hoc ostēdit sic: nullus respect⁹ formalis est eēntial rō alicui⁹ absoluti: sed diuisibilitas ē respectus formal qꝛ dicit q̄ndā aptitudinē ad diuisionē: g nō erit eēntial rō q̄ntitatl q̄ ē ens absolutū: maior ptꝫ ex. iiij. hui⁹: vbi pbs dicit posito ꝙ oīa apparētia eēnt vera ducit ad hoc incōueniēs ꝙ tūc formalit oīa eēnt ad

aliqd. ¶ Sȝ cōtra istā ꝯclusionē instat:
Nā alia rō ſm quā ē distinctio specifica
videt eē eēntial generi: ſȝ diuisibilitas
ē hmōi: vt ptȝ ꝟ ī lr̃a vbi ſm vnū modū
diuisibilitatꝭ ⁊ ſm alterꝫ ⁊ diuersū mo-
dū elicit pħs diuersas spēs q̄ntitatis.
Rn̄sio ꝙ diffinitio aliqn̄ fit ꝑ dr̃nas ꝓ-
prie sūptas: aliqn̄ ꝑ passiōes circūloquē
tes dr̃nas eēntiales q̄ sūt ignote nobis.
Exēplū pmi: aīal diuidit ꝑ rōnale ⁊ ir-
rōnale. Exēplū scdi: ens dr̄ ꝑ potētiā et
actū q̄ nō sunt dr̄ne ſȝ magꝭ passiōes: sic
est ī ꝓposito. ¶ Scda ꝯclusio sit ista: di
uisibilitas ē ꝓpa passio q̄ntitatꝭ: pȝ q: in
est ꝑ se ⁊ pmo q̄ntitati ⁊ oībꝫ alijs ꝑ rōnē
ei⁹. Substātia eī̄ corpea nō ē diuisibil
nisi ꝑ q̄ntitatē. Vn̄ ista q̄ntitas diuisi-
bil est ꝑ se scdo mō sicē ista color ē visibil
Sicē eī̄ visibilitas ē respect⁹ qdā ī colo
re ꝑ respectū ad visuȝ sic diuisibilitas ē
respect⁹ qdā in q̄ntitate ⁊ dicit aptitudi
nē ad diuisionē. Notificatio igit pħi de
ipa q̄ntitate hic posita ē notificatio ꝑ ꝓ-
priā ⁊ primā passionē ei⁹: ⁊ ꝓpe nō est
diffinitio. ¶ Tertia ꝯclusio ē ista: diuisi
bilitas ē pma passio q̄titatꝭ. ¶ Ad cui⁹
euidētiā sciēdū ꝙ q̄titatꝭ assignāt a pħo
q̄ttuor passiōes: pma est diuisibilitas ī
ptes eiusdē rōis. scda ē esse finitū vel in
finitū ⁊ hec ꝑsuppōit pmā. Nā ꝙ ē fini-
tū vel infinitū ꝑsupponit aliqd qd debet
finiri: ⁊ id necessario intelligit diuisibi-
le. tertia est eq̄le vel ineq̄le q̄ ꝯsequit vl
ꝑsupponit scdaȝ: q̄rta est rō mēsure que
etiā ꝑsupponit tertiā: q: oīs mensura ꝓ-
intelligit esse eq̄lis vel ineq̄lis mēsura-
to: q: eī̄ est eq̄le vel ineq̄le iō mensurat
nō ecōuerso. Ex his ptȝ ordo istaꝝ passi
onū q̄ntitatis. pme due cōpetūt q̄ntita-
ti in se sed alie due ꝑ respectū ad aliō pa
tet de se: de pma habet hic in lr̃a et. iij.
phisicoꝝ ca. de infinito. de scda aūt. j.
phisicoꝝ vbi dr̄ ꝙ finitū ⁊ infinitū con-
gruit q̄ntitati: de tertia habet in ꝑdica-
mētis vbi dr̄ ꝙ inest q̄ntitati ſm eā eq̄-
le vl ineq̄le dici: de quarta habet. x. hu
ius. ¶ Consequenter ponit pħs species
q̄ntitatis inter quas pme sunt due scȝ

multitudo siue numer⁹ vel magnitudo.
Diffinit aūt multitudo sic: mltitudo est
qd est diuisibile ſm potētiā in ptes non
ꝯtinuas. Magnitudo aūt est qd est diui
sibile in ptes cōtinuas qd quidē ꝯtingit
tripliciter: ⁊ ſm hoc sumunt tres spēs q̄n
titatis cōtinue siue magnitudis. Nam
si sit diuisibile ſm vnā tm̄ dimēsionē in
ptes ꝯtinuas erit lōgitudo. Si aūt ī du
as latitudo: si in tres ꝓfunditas. Dicit
aūt vlteri⁹ ꝙ mltitudo finita dr̄ nūer⁹:
lōgitudo aūt finita dr̄ linea: latitudo su-
ꝑficies: ꝓfunditas ꝟo finita dr̄ corpus.
¶ Quia ꝟo ptes linee copulant ad pū-
ctū. Notādū ſm nicolaū boneti ī ꝑdica-
mētis ꝙ duplex ē pūct⁹ ī linea scȝ ī actu
⁊ potētia. Punct⁹ in actu ē pūct⁹ lineā
terminās distinguēs ⁊ separās sicē diffe-
rētia distinguit vnā speciē ab alia. Pun
ctus in potētia ē punct⁹ ꝯtinuās ptes li
nee adinuicē: q: int̄ duas ptes sp̄ ē pun-
ctus in potētia medius: ⁊ iste punct⁹ in
potētia nō ē in fine linee nec in pncipio
sed in tota linea ꝑ totū. Dicit aūt in po-
tētia vt potētia opponit actui distinguē
di ⁊ separādi nō aūt actui essendi: q: ve
re est aliqd positiuū existēs extra nihil:
sicut ptes linee habētes suā entitatē in
linea: ⁊ sic apparet quō ptes linee copu
lant ad pūctū nō in actu: q: ille ē tm̄ ī fi-
ne linee vel in pncipio ſȝ in potentia: q:
ille est int̄ q̄slibet ptes linee ꝯtinue non
vn⁹ nūero ſȝ plures: nō in actu ſȝ poten
tia: q̄ ꝑ actionē diuidētis cōtinuū redu-
cunt ad actū. Si aūt realitas puncti nō
remaneret in ꝯtinuo difficile eēt videre
quō pūct⁹ ꝯtinuat lineā ⁊ copulat ptes
linee. ¶ Et si arguat ꝙ tūc ptes linee ī
linea se habebūt ꝯsequēter exquo reali-
tates eoꝝ manēt in cōtinuo. Respōdet
ꝙ nō sequit: quia non sunt ibi in actu: ſȝ
in potentia: ⁊ sunt vn⁹ punctus ꝑ caren
tiam diuisionis: vn̄ cōtinua dicunt quo-
rū vltima sunt vnū scȝ ꝑ indiuisionē: hec
boneti. De hoc dicit Sco. di. xij. quar-
ti ꝙ ptes ꝯtinue in potētia dicunt fieri
in actu qn̄ ptes indistincte reducunt ad
actum distinctū. ¶ Distiguit insuꝑ mo-

dos quātitatis p se ꝛ hoc dupliciꝫ: q̄daȝ
eñ signāt p modū substātie vel subiecti
sicut linea vel supficies: qđlibet eñ illo-
rū substātialiter est q̄tum cum quātitas
ponaꝫ in eius diffinitiōe. Nam linea est
quantitas ꝯtinua fm longitudinē diuisi
bilis finita ꝛ sic de alijs. Quedaȝ vo p
se ptinent ad genus q̄titatis ꝛ signanꝫ
p modū passiōis vel habitꝰ talis substā-
tie: sicut multū vel paucū signāꝫ vt passi
ones numeri: pductū ꝛ breue vt passio-
nes linee: latū ꝛ strictū vt passiōes supfi
ciei: pfundū ꝛ altuȝ passiones corporis.
Quedā etiaȝ sunt q̄ cuiuslibet quātitatis
cōtinue passiōes sunt sicut magnū ꝛ par
uū maius ꝛ minus. ¶ Deinde distīguit
phs modos q̄ntitatis p accidēs: ꝛ ponit
duos modos quoꝝ vnus est: quoꝝ aliq̄
dicunꝫ p accidēs ex hoc solo q sunt acci
dentia alicuius quātitatis: sicut albū et
musicū. Per hoc q sunt accidentia ali-
cuius subiecti qđ est q̄tum. Alio modo
dicuntur aliqua quāta p accidens ex eo
q sunt quāta p aliud inquātum scȝ diui
dunꝫ ad diuisionē alicuiꝰ quātitatis: vt
tps ꝛ motus. Motus eñ diuidiꝫ ad di-
uisionē magnitudinis in qua fit motus
nō aūt ad diuisionē eius qđ mouetꝫ. Tē
pus vo diuiditur ad diuisionem motus
¶ Circa p̄missa posset dubitari cur lo-
cus nō numeratur intꝰ species q̄ntitatis
cū sit quid diuisibile. Rn̄deꝫ q locꝰ nō
est in genere q̄ntitatis. Tū qꝛ nō est di
uisibilis nisi p accidens scȝ ad diuisionē
supficiei. Nam locꝰ materialiter est ipa
supficies. Tū qꝛ est vnū p accidēs cōple
xū ex supficie ꝛ ꝯtēto sub supficie: vt ptȝ
iiij. phoꝝ. ¶ Cōtra in p̄dicamētis poni
tur inter species quātitatis. Rn̄deo q
que phs dicit in p̄dicamētis nō sunt oīa
vera: nec loquiꝫ hic de loco fm intētio-
nē ppriā: sȝ famose fm opinionē aliorū.

Ad aliq̄d dicunꝫ alia p

se. Hic determīat phs de ad aliquid. et
p̄mo ponit modos eoꝝ q̄ sunt ad aliq̄d.
Circa qđ notandū q licet relatiōes ha-
beāt distinctiōes specificas fm suas p-
prias differētias sicut alia: sed tñ qꝛ sunt
nobis ignote accipimꝰ distinctiōes eaꝝ
p fundamenta p q̄ circūloquimur hmōi
differētias specificas q̄ forte ppter caꝝ
modicā entitatē latent nos ita q ex fun
damentis innotescit nobis distinctio ea
rū relationū siue effectiue siue materiali
ter: ita q ista distinctio fit p extrinseca.
Licet aūt fundamēta sint ī diuersis ge-
neralissimis: nō tñ oportet relatiōes sic
differre. Nō eñ oportet esse tantā diffe
rentiā intꝰ distincta quāta est intꝰ distin-
guētia: qꝛ due specialissime distinguunꝫ
nō tñ se totis: qꝛ ꝯueniūt in genere: ꝛ tñ
differētie specifice p q̄s spēs distinguun
tur: distinguunꝫ se totis. Silr in ppposi-
to fundamenta pn̄t distingui genere: tñ
relatiōes erūt eiusdem generis. Distin-
guit ḡ phs modos relationū fm diuer-
sa fundamēta: quoꝝ p̄mꝰ est qui fundaꝫ
sup numeꝝ ꝛ sup vnū. Sup numeꝝ q̄dē
fm cōparationē numeri ad numerū vel
fm cōparationē numeri ad vnuȝ: vt du-
plū ad dimidiū: triplū ad tertiā partem
multiplex ad submultiplex: cōtinens ad
cōtentū: ꝛ sic de alijs pportionibus nu-
meralibus. Accipiꝫ aūt hic cōtinēs pro
eo q excedit aliud fm q̄ntitatē. Omne
eñ excedēs fm q̄ntitatē cōtinet in se il-
lud qđ excediꝫ. Est eñ hoc ꝛ adhuc am
plius sicut q̄nq ꝯtinet in se q̄tuor: ꝛ tri
cubitū cōtinet in se bicubituȝ: qꝛ vo oīs
mēsuratio q̄ est in q̄ntitatibꝰ cōtinuis a-
liquo mō deriuaꝫ a numero: ideo relati-
ones q̄ sunt fm q̄ntitates cōtinuas etiaȝ
attribuunꝫ numero. Item qꝛ vnū est p̄n
cipiū numeri: ideo relatiōes p̄mi modi
habēt etiā fundari sup vnū. Vn̄ relatio
identitatis fundaꝫ sup vnū in substātia:
equalitas sup vnū in quantitate: simili-
tudo vo sup vnū in qualitate. ¶ Circa
qđ notādū q cuȝ vnū repiaꝫ in omī gn̄e
sicut ens: identitas pōt fundari ī substā-
tia cuiuslibet generis: ꝛ similiter equali
tas ꝛ similitudo. Unde substātia pōt su-
mi dupliciter: vno mō vt est res determi-
nati generis. alio mō p essentia rei que
est cōis omī generi vt dictū ē priꝰ. Silr

qualitas pōt sumi put ē res determiati generis: vel p qualitate eēntiali que ē cōis omi generi eo mō quo dīfitia speci fica dr qualitas a pho i hoc. v. ca. de q̄litate. Similiter quātitas pōt sumi vel vt res est determinati generis q̄ pōt di ci quātitas mobilis: vel p quātitate pfe ctionis que est gradus essentialis rei: et sic ptinet omi generi. Accipiendo igit ista pamo mō vt dicunt res determina ti generis: sic idētitas fundat sup vnū in substātia et nō sup vnū in alijs generi bus. Similiter intelligendū est de simi litudine et equalitate. Sed accipiendo ista secūdo mō: sic idētitas potest funda ri sup vnū i substātia cuiuslibet generis et similiter equalitas et similitudo. Hoc eni mō omē ens omi enti compatū: est idē vel diuersum: simile vel dissimile: equale vel inequale. Patet ergo quō mō primū fundamentū primi modi rela tiuorū est ratio numeri et vnitatis. Se cūdus modus relatiuorū fundat super potentiā actiuā vel passiuā: sicut calefa ctiuū dicit ad calefactibile: et pater ad filiū: et calefaciēs ad calefactū. Circa qd dicit Scotus. xij. q. quotlibe. q p hus nō intendit hic dicere q actio et passio sunt proxima fundamenta relationū: quia relatio nō manet pprio fundamen to nō manēte. Manet autē relatio se cūdi modi etiā nō manēte ppria actio ne vel passione: sicut aliquis manet pa ter nō manēte generatione. Intelligit ergo fundari nō tanq̄ supra fundamen tum vel rationē fundādi proximā: sed supra dispositionē mediā inter funda mentū et ipsam relationē: ipsa autē po tentia actiua et passiua est fundamentū immediatū. ¶ Contra hunc modū rela tiuorū arguitur sic: quia relatiuū nō est fundamentū relationis: sed potētia acti ua et passiua referūtur: ergo relatio nō fundat super potentiā actiuā et passiuā. Probatur maior: quia relatiuū cum sit relatiuū relatione esset processus i infi nitū in relationibus: si relatio supra rela tionē fundaret. Minor patet: quia potē tia actiua refert ad passiuā. Rn̄. dicen dū q maior est dubia: quia relatio vide tur posse fundari super aliā relationē: et p consequēs supra relatiuū sicut pporti onalitas supra pportionē: nec tunc erit processus in infinitū: quia erit deuenire ad aliquā primā relationē: cuius funda mentū nō erit alia relatio: et nec per cō sequēs relatiuū. Aliter potest dici data maiore: q potentia actiua et passiua pos sunt sumi dupliciter. Uno modo circū scripta relatione potētionalitatis. Alio mō includēdo ipsam. Primo modo nō sunt relatiua actu: et vt sic fundāt relati ones secūdi modi. Secūdo mō sunt re latiua actu: et tunc nō fundant: sed sunt aliquid compositū ex fundamēto et rela tione. ¶ Tercius modus relatiuorū fundatur super mensurabile et mensu ram: vt scientia refertur ad scibile. Sci entia eni mensuratur a scibili: nō quidē fm mensurā quantitatiuā: quia ista per tinet ad primū modū: sed fm mensura tionē essentie et veritatis. Actus eni in telligēdi est aptus natus mensurari: id est actualiter depēdere in entitate et co gnoscibilitate ab obiecto participando ipsum obiectū sicut similitudo id cuius est. Nō quidē similitudo p cōmunicati onē eiusdē forme: sed similitudo p imi tationē sicut ydeati ad ydeā. Iste igit modus potest fundari super res diuer sorū generū pro quāto quelibet res cu iuslibet generis est intelligibilis et sen sibilis potēs mensurare sensum vel sciē tiam. Fundatur etiam supra ydeam in mente diuina inquātū est mēsura et per fectio ydeati. Potest etiā fundari super res cuiuslibet generis pro quanto i om ni genere est vnū primū quod est mēsu ra omniū illius generis. Mēsura qui dem nō quantitatiua sed perfectionis: vt albedo in genere colorū. Scdm eni q colores magis accedunt ad albedinē sunt perfectiores: fm vo q recedūt ab albedine sunt imperfectiores. Patet er go quomō hi tres modi differūt fm di uersa fundamēta. Item differūt in hoc

quia vt dicit Arist. i primis duob' mo dis ē mutua depēdētia realis: vt pr̄ re fert realiter ad filiū: ⁊ ecōuerso duplū ad dimidiū. In hoc aūt nō: qꝛ licet sciē tia referat ad scibile: qꝛ nō ē sciētia nisi respectu alicui' scibilis: nō tñ ecōuerso: potest eñi scibile vel rosa esse absqꝫ eo ꝙ sit sciētia de eo: ⁊ iō scibile nō refert ad scientiā nisi relatiōe rōnis. De hoc no ta illud qđ dictū ē. iiij. ca. ij. phisi. In hoc tercio mō est omnis relatio q̄ est in ter deū ⁊ creaturā. Creatura eñi refer tur realiter ad deū: deus autē nō refert ad creaturā nisi relatione rōnis. ¶ Si arguat ɔtra p̄dicta: ꝙ tercu' mod' nō di stinguit a scđo: qꝛ sensus ⁊ sensibile refe runt ſm potentiā actiuā ⁊ passiuam: qꝛ sensibile est motiuū sensus: ex. ij. de aīa ⁊ sic ptinet ad scđm modū. Ponunt au tē hic relatiua tercij modi: g̃ tercius nō distinguit a scđo. Preterea sciētia est p se i genere qualitatis: g̃ nō refert ad sci bile: vt hic in lr̄a. Cōsequētia patet: qꝛ quale cū sit ens absolutū nō depēdet ad aliud ſm se. ¶ Ad pmū respōdeo ꝙ sen sus est equiuocus adꝑpsam naturalē po tentiā sensitiuā: ⁊ ad ipm actū sentiēdū sensus. Primo mō fundat relationē se cūdi modi: ⁊ sic pcedit ratio: sic eñi sen sus est potētia passiua. Sensus autem scđo mō fundat relationē tercij modi. Silr intelligendū est de intellectu: ⁊ sic sensus mēsurat' sensibili ⁊ itellect' itelli gibili. Pro rñsione autē ad scđm dicit doc. iiij. q. quotlibe. ꝙ relatio pōt du pliciter se hr̄e ad absolutū. Uno mō cō tingenter ⁊ p accñs sicut similitudo ad albedinē: pōt eñi esse albedo sine simili tudine. Alio mō necessario sicut relatio creature ad deū. Nō eñi pōt esse creatu ra sine relatiōe dependētie ad deū ɔser uantē eā in esse. Licet aūt talis relatio sit eadē realiter fundamēto seu absoluto nō tñ pōt quōqꝫ relatio eēntialit' icludi i absoluto: qꝛ tūc illud eēt eēntialit' ad se ⁊ essentialit' ad alterū: nec absolutū ⁊ re spect' pñt essentialit' includi in aliq̄ p se vno vni' generis. Ex q̄ sequit ꝙ act' co gnoscēdi vel nō erit p se vnū vni' gen e ris: vel nō p se icludat illa duo. Videt g̃ ꝙ talis actus nō sit essentialiter respe ctiu': licet habeat relationē necessario ɔsequentē. Vel si dicat ꝙ ē quoddā to tū includēs illa duo: tūc nō erit aliquid p se vnū. Hinc patet illud Aristo. i p̄di camētis: Nihil phibet idē i plurib' ge nerib' enūciari: qđ nō est intelligendū de aliquo p se vnū. Et ſm hoc pōt intel ligi dictū Auerrois. vij phi. Dignū ē ꝙ scia ē de p̄dicamēto ad aliqđ ⁊ de q̄ litate: qđ forte verū ē q̄tū ad illud qđ for mali' ē i significatōe nois impositi ambo bus vel illi toti p accñs: qđ ē absolutū sub respectu. Ex hoc forte etiā pōt intel ligi illud. v. meta. ꝙ aliqua dicunt ad aliqđ ſm gen': vt medicina (qꝛ ipsi' ge nus ē scia) videt esse eorū q̄ ad aliquid. Nomen forte speciei imponit ad signifi candū pcise qualitatem: ⁊ pꝑter hoc nō dicit ad pprium correlatiuū. Nomen au tem generis nō imponit pcise ad signifi candū genus siue qualitatē: sꝫ ad signi ficandū ipsam sub regula. ¶ Ex p̄dicti etis patet respōsio ad argumentū. Re spectus eñi scientie ad scibile ē i genere relatiōis: fundamentū vo illius ē in ge nere qualitatis. Patet etiā vlterius ꝙ ad distinctionē p̄dicamētorū nō necessa rio requirit distinctio realis: sꝫ sufficit di stinctio formalis. Relatio eñi sciētie vl' actus cognoscēdi ad scibile est idē reali ter cū fundamēto: cū ipm necessario cō sequat vt dictū est: ⁊ tamen sunt i diuer sis p̄dicamentis. ¶ Dicit cōsequenter phs: ꝙ idem relatiuū nō potest referri ad plura: quia tūc idē bis diceret. i. dif finiret: quia cū esse relatiui sit ad aliud: ita ꝙ relatiuum habet diffiniri p suum correlatiuū. Si idē referret ad plura ha beret plures diffinitiōes essentiales qđ est impossibile. Unū dicit ꝙ intellect'. i. intellectio nō refert ad intelligibile et ad intelligentē: qđ est intelligendū ſm candē relationē: hoc tñ nō obstāte pōt referri ad vtrunqꝫ alia ⁊ alia relatione. Intellectio eñi refert ad itelligibile vt

mensuratū ad mensurā: ⁊ refert ad intelligentē vt pductū ad pducentē vel accñs ad subiectū. ¶ Ad euidentiā p̄dicto℞ notandū q aliquid ꝯuenire alicui pōt eē duplr. vno mō p se pmo: alio mō p se nō pmo. Illud cōuenit alicui p se pmo qd̄ cōpetit ei p suā ppriā rōnem specificā. Sꝫ illud cōpetit alicui p se nō pmo qd̄ cōpetit ei p cām in se: nō tñ p ppriā rōem specificā. Et hinc est q illud qd̄ inest p se pmo inest adequate: nō autē illud qd̄ inest p se nō pmo. Exēplū pmi: hr̄e tres angulos inest triāgulo. Exemplū scd̄i: hr̄e tres angulos inest ysoschelo. Intēdit aūt hic pħs q idē nō potest referri ad plura p se pmo: qꝛ tunc idē bis diffiniret vt dictū est: hoc tñ nō obstāte idē potest referri ad plura p se nō pmo. Duplū eñ nō refert ad dimidiū p se pmo vt ad ppriū correlatiuū. Quia vō multiplex qd̄ est gen⁹ ad duplum: refert per se pmo ad submultiplex vt ad pprium correlatiuū: ideo duplū refert ad submultiplex p se nō pmo sicut ad correlatiuū sui generis: quia ad qdcūq refert genus p se pmo: refert spēs p se nō pmo. ¶ Si arguat ꝯtra p̄dicta q idē per se pmo potest referri ad diuersa: qꝛ idē ꝯtinēs p se pmo refertur ad plura ꝯtēta: ⁊ idem pater ad plures filios. Respōdeo q continens licet idem sit materialiter ⁊ subiectiue in cōparatione ad plura contenta ad que refertur per se pmo: est tamē plura ꝯtinētia formaliter: quia ppriis et distinctis relationibus continētie refertur ad qd̄libet isto℞. Sic idē pater alia paternitate refert ad vnuꝫ filium ⁊ alia ad alium. ¶ Notandū autēꝫ q differt dicere fundamentū relationis ⁊ subiectū. Fūdamentū eñ relationis dicit illud i qd̄ relatio imediate fūdat: puta silitudo i albedine. Subiectū aūt dicit illud i q fūdat mediāte primo fūdamēto: puta silitudo i hoie mediāte albedie. Fūdamētū aūt p se refert: albedo eñ p se ē silis: sꝫ subiectū p accidens refert: ideo homo p accidens dicit similis vel duplus.

¶ Circa hoc capitulum de ad aliquid notandum: q relatio est nomen equiuocum ad relationem realem ⁊ relationem rationis: sicut ens ad ens reale: et ens rationis. Et ideo ens rationis non est in genere: cū predicamenta sint entia realia.

Ad relationem autēꝫ realē tria requirunt fm Sco. di. xxxi. primi senten. ⁊ vj. q. quotlibeto℞. Primo q extrema sint realia. s. fundamentū et terminus. Secundo q sint realiter distincta. Et tercio q ex natura extremorū sequat talis relatio absq opatiōe alicuius potentie compantis vnū extremū alteri. Relatio aūt rationis ē fabricata p aliquā potentiā compantē vnuꝫ ad aliud: vt vniuersalitas est relatio rationis causata p intellectū compantem vnū superius ad multa inferiora. Et si illud superius immediate comparet ad singularia dicit spēs que ē nomē ipsius ad significādū hmōi respectū rōnis. Si vō illud cōmune nō imediate cōpetur ad singularia: dicit genus primuꝫ vel subalternū: ⁊ sic semp ascendēdo vsq ad primū gen⁹ generalissimū. s. ens: ⁊ imo vsq ad ens quod est primū vniuersale cōmunissimū: ⁊ tales relationes rationis sunt intētiones secūde de quibus est consideratio logica: ⁊ generalit̄ omnis relatio in qua deest aliqua triū conditionū predicta℞ est relatio rationis. Propter primū oppositio cōtradictoria est relatio rationis: qꝛ vnū ꝯtradictoriorum nihil ponit. Propter secundā relatio eiusdē ad se ē rōnis: qꝛ nō sunt ibi extrema realit̄ distīcta. Propter terciā relatio dei ad creaturā ē rōnis: qꝛ est per intellectū compantē deū ⁊ creaturam. ¶ Notandū insuper q relatio realis ē duplex. s. fm esse et fm dici. Relatiua fm esse dicuntur illa que in sua essentia includunt respectū ad aliud: vt duplus ⁊ dimidium. Relatiua vō fm dici sunt illa que non includunt essentialiter respectum ad aliud. Licet eñ talia alio℞

dicanf: et sint in predicamento ad aliqd: nō tamē fm esse suū s3 per respectū sun datū in sua essentia: vt scientia refertur ad scibile. Item notādū q licet relatio semper requirat terminū: aliter tamen est in relatione actuali et aptitudinali. Relatio eñ actualis requirit terminu3 in actu. Relatio vo aptitudinalis tan- tū requirit terminū in aptitudine: sicut risibilitas est ad actū ridendi qui est in potentia: licet nō sit in actuali existētia ¶ Ulterius notandū q queda3 sunt re lationes equiparantie et quedā disqui- parantie. Relatio eqparantie est illa q fm eandē ratione fundamenti est, i sup posito qd refertur: et in supposito ad qd refertur: vt dicit Scotus. xix. dist. pri- mi sentē. Sicut similitudo requirit ean dem rationē albedinis in hoc et in illo. Relatio aute3 disquiparantie nō sic re- quirit eandē rationem fundamēti: vt pa ternitas et filiatio: quorum vna fundat in potentia actiua generādi: aliud vero in passiua.

Perfectum vero dici-

tur vnu3 etc. Postq phus distinxit no- mina que signāt causas et subiecta et par tes subiecto huius sciētie: hic incipit determinare ea que se habent per mo- dū passionū. Et primo ponit plures mo dos huius nomīs perfectū: quoru3 duo pronūc sufficiāt. Perfectū vno mō dici citur illud cui nihil omnino deficit per- fectionis: et hoc mō ptinet soli deo i quo est pfectissima bonitas cui nihil deest d omnibus perfectionibus in singulis ge- neribus inuētis. Alio mō aliqd d: pfe ctū i aliquo genere cui nihil deest eorū q ad pfectionē illi⁹ generis ptinēt: sicut aliqs dicif pfect⁹ medic⁹ qn nihil ei de- est qd ptinet ad speciē, ppie vtut. Se cundū aūt hūc modū trāslatiue vtimur noīe pfecti et boni i malis: vt aliqs dici tur pfect⁹ latro qn i nullo deficit ab eo qd competit ei inquātū talis.

Terminus dicitur qd

est cuiuslibet vltimu3. Quia perfectū ē qdammō quid terminatū et completū: ideo distinguit hic Aristo. hoc nomen terminus. Qd quide3 nomē potest su- mi dupliciter ad psens. Uno mō eñ su- mitur terminus pro fine cuiuslibet rei. Alio mō sumif p diffinitiōe quidditati ua rei que dicif terminus: quia ē termi nus cognitiōis Incipit eñ cognitio rei ab aliquibus signis exterioribus quibus peruenif ad cognoscendū rei diffinitio nē: quo cū peruētū fuerit habeb. pfecta cognitio de re.

Dispositio dicitur ha

bitus. Hic ponit multiplicē modū hu- ius nominis dispositio. Circa qd notā- dū: q dispositio notat quedā ordinē p- tiu3: qd potest esse tripliciter. Uno mō fm ordinē partiū in loco: et illo mō dis- positio siue situs est quoddā predicamē tum: qd quidem distinguitur a predica mento vbi: quia vbi dicit tm respectu3 loci ad locatū. Positio vero siue sit⁹ vl- tra hoc dicit ordinē partiū i loco. Aliū eñ ordinē habēt partes ad locatū quā- do homo sedet q qn stat vel iacet. Et il lo mō sedere et stare et hmoi ponūtur in hoc predicamento. Alio mō ordo parti um attēditur fm virtutē: et sic dispositio pertinet ad primā speciē qualitatis. Il le eñ qui habet vtutē vel scientiā par- tim siue imperfecte dicif habere dispo- sitione3. Tercio mō sumitur dispositio siue situs fm ordinē partiū in toto: et sic est differētia quātitatis. Quedam eñ quātitas ē habēs positionē vt linea: su perficies: alia nō habēs: vt numerus.

Priuatio dicitur vno

mō. Quia priuatio dicit negationē ha bitus vel perfectionis: ideo ponit con- sequēter modos priuationis: de quib⁹ quattuor, p nūc sufficiāt. Primo eñ mō dicitur priuatio qn ab aliquo nō habe- tur id qd natu3 est haberi: lic3 illud qd i pso caret nō sit natum ipsum habere: si cut plāta dicitur priuari oculis: q: ocu-

li nati sunt haberi: nō tamē a plāta. Secūdo mō aliquid dicit̄ priuari: eo q̄ natū est habere aut s̄m se aut s̄m gen⁹ suū. Scdm̄ se: sicut homo cecus dicit̄ priuari visu quē natus ē habere s̄m se. Talpa autem dicit̄ priuari visu: nō quia ipa s̄m se sit nata habere visum: s̄ȝ quia genus eius. s. animal est natū habere visū. Tercio mō aliquid dicit̄ priuari aliquo si nō habet ipm̄ qn̄ ⁊ vbi natū est ipsum habere: ⁊ sic de alijs circumstantijs: vn̄ cattus nō dicit̄ cecus añ nonū die: quia tūc nō est natū habere visum. Quarto mō aliquid dicit̄ priuari eo q̄ ei auferť per violentiā.

Ex aliquo esse dicitur

vno quidē mō ⁊c̄. Quia totū ⁊ p̄fectuȝ quodammō sunt idē: ⁊ ex partibus constituit̄ totū: ideo hic Arist. ostēdit quot modis dicit̄ esse aliquid ex aliquo: quorū duo p̄ nūc sufficiant. Aliquod eīn dicit̄ esse ex aliquo inquantū ista p̄positio ex: importat nō tm̄ ordinē s̄ȝ etiā causalitatē: sicut domus dicit̄ esse ex lapidib⁹ tanq̄ ex materia: et edificatore tanq̄ ex efficiente. Secūdo mō aliquid dicit̄ ex aliquo inq̄tū ly ex: importat solum ordinē: siue sit ordo tēporis siue motus. Et sic aliqd̄ dicit̄ fieri ex aliquo post quod fit: sicut nox fit ex die. i. post diem: ⁊ album ex nigro.

Explicit quintus liber Metaphisice.
Sequitur sextus liber.

Rinci pia ⁊ cause q̄runt̄ entium: palaȝ. Postq̄ ph̄s in. v. li. determinauit intētiōes nominū q̄ i vniuo sciētie ɔsideratōe cadūt hic determinat de rebus quas ɔsiderat hec sciētia vt d̄ ente ⁊ de his que ɔsequunt̄ ad ens. Et primo ostēdit quomō hec sciētia habeat determinare de ente: secundo incipit de ente determinare i septimo. Prima adhuc in duas. In p̄ma eīn ostēdit modū tractādi de entib⁹ q̄ cōpetit huic sciē p̄ d̄ñaȝ ad alias sciētias. In secūda remouet ɔsiderationē hui⁹ sciētie circa ens aliquibus modis dictū: ibi: S̄ȝ qm̄ ens simpliciter. Quo ad p̄mū dicit: q̄ licet hec sciētia ɔueniat cū alijs: q: habet ɔsiderare principia ⁊ causas entiū sicut alie sciētie habēt ɔsiderare principia sui subiecti. Tamē hec scientia differt ab alijs dupliciter. Prima d̄ñtia ē q: nulla alia sciētia tractat de ente i cōi nisi ista. Scd̄a aūt d̄ñtia ostendit ex diuisione sciētiaȝ. Diuidit eīn ph̄s sciām in cōi realē. s. in practicā ⁊ speculatiuā. Practicā v̄o diuidit i actiuā ⁊ factiuā. Actiua eīn dirigit in opatiōnē imanentē: vt ē sciā moralis. Factiua v̄o i opationē trāseuntē: vt sunt artes mechanice. Speculatiuā v̄o siue theoricā diuidit in phisicā: mathematicā ⁊ metaphisicā. Phisica eīn ɔsiderat mobilia ⁊ insepabilia a materia in vniuersali. Cuȝ q: de singularibus nō ē sciā. Mathematica aūt ɔsiderat immobilia et sepabilia s̄m rōnē: licet talia nō sint imobilia ⁊ separata a materia s̄m reȝ. Metaphisica v̄o ɔsiderat imobilia ⁊ sepabilia a materia s̄m rē: cuiusmodi sunt deus et intelligētie: ⁊ sic patet distinctio hui⁹ sciētie ab alijs. ¶ Ad euidentiā diuisionis sciētie in practicā ⁊ speculatiuam: nos

tandũ ſm q pōt elici ex dictis doc. ſub-
ti. in ꝓlogo pmi ſen. q practicũ ⁊ ſpecu
latiuũ pñt dupliciter ſumi. Uno mō vt
practicũ ſumat ꝓ eſſe aptitudinalit̃ dire
ctiuo ſeu ꝓ ipſo duplici reſpectu aptitu-
dinali: de quo dictũ ẽ in .j. hui⁹ Specu
latiuũ võ ſumat ꝓ negatione illius du-
plicis reſpectus vel extenſibilitatis ad
praxim. Alio modo poteſt ſumi practi-
cũ vel practibilitas ꝓ ratione ſeu ꝯditi-
one quadã intrinſeca ipſi noticie: q̃ qui-
dẽ eſt ſibi ratio fundãdi talẽ reſpectũ vl'
aptitudinẽ. Speculatiuũ ſeu ſpeculabi-
litas ꝓ illa ratione intrinſeca ꝑ quã re
pugnat tali noticie aptitudo ſeu r̃ſpect⁹
aptitudinalis ꝑdict⁹. Impoſſibile ẽ eñi
aliquã aptitudinẽ conuenire vni: et re
pugnare alteri nature niſi ratione ali-
cuius conditionis intrinſece. Speculati-
uũ ergo ⁊ practicũ primo modo nõ ſunt
differentie eſſentiales in cõmuni: quod
probatur ſic: Nullus reſpectus formali
ter vel negatio reſpectus eſt differẽtia
eſſentialis alicuius abſoluti: ſed ſciẽtia
eſt quoddã ens abſolutum quia quali-
tas. Practicũ autem primo modo dicit
reſpectũ formaliter: ⁊ ſpeculatiuũ nega
tionẽ eius: ergo practicũ ⁊ ſpeculatiuũ
primo modo nõ ſunt differẽtie ſcientie ĩ
cõmuni. Si queras: quid ergo ſũt. Di-
cendũ ergo q ſunt quedã paſſiones diſ
iũcte ſcientie in cõmuni eodẽ modo quo
dicimus par ⁊ impar eſſe paſſiones nu-
meri: ſicut eñi omis numerus eſt par vl'
impar: ſic omis ſciẽtia eſt ſpeculatiua vl'
practica. Practicũ võ ⁊ ſpeculatiuũ ſe-
cundo mõ dicta ſunt differentie eſſentia
les in cõmuni. Quod perſuadeo ſic: Il
la que faciunt differre eſſentialiter ſpeci
es cõtentas ſub genere ſunt differentie
eſſentiales eius: ſed practicũ ⁊ ſpecula
tiuũ ſecũdo mõ dicta ſunt huiuſmodi: er
go ⁊c̃. Minor probatur: quia ex quo ſci
entia ſpeculatiua ⁊ practica ſunt due ſpe
cies cõtente ſub ſcientia in cõmuni vt
ſub genere: oportet dare differẽtias eſſen
tiales per quas diſtinguunt. Iſtas vo-
co conditiones ſeu rationes eax̃ intriſe

cas: ꝑ quas ꝯuenit duplex reſpect⁹ vni
⁊ repugnet alteri. ¶ Notãdũ inſuꝑ q
licet practicũ ⁊ ſpeculatiuũ poſſint diſti
gui a fine: qr vt habet .ij. hui⁹: finis ſpe
culatiue eſt ſcire: practice võ op⁹. Habi
tus tamẽ eſt practicus per naturam in-
trinſecã noticie vt per cauſam formalẽ:
quia omẽ formaliter tale eſt tale per ali
quod tale intrinſecũ. Q ergo habitus
practic⁹ habeat talẽ reſpectũ ad praxim
dirigendã: hoc eſt formaliter ꝑ naturã
intrinſecã noticie: quã naturã habẽ ab
obiecto vt a cauſa extrinſeca: ⁊ ſic prior
diſtinctio practici ⁊ ſpeculatiui ẽ ab ob
iectis ſeu ſubiectis: quod ꝓbat ꝑ phm ĩ
lr̃a diſtinguentem huiõi ſciẽtias penes
obiecta vel ſubiecta. Itẽ per eundẽ .vj.
ethicox̃: diſtinguentẽ ratiõatiuũ: id ẽ
habitũ practicũ a ſcientifico ſiue ſpecula
tiuo penes obiectũ neceſſariũ ⁊ ꝯtinẽs:
quod quidẽ eſt intelligendũ nõ quia cir
ca obiectũ neceſſariũ poſſit eſſe ſcientia
practica: quia theologia que eſt de deo
eſt practica: cũ ſit directiua in dilectio
nẽ dei. Finis eñi legis (ſm aplm) ẽ di
lectio: ſed ſciẽtia practica dicit eſſe circa
obiectũ ꝯtingẽs: id eſt circa obiectũ cir
ca quod ꝯtingenter poteſt elici operatiõ
vt circa deũ poteſt elici vel nõ elici ei⁹
dilectio: quia poſſumus eũ diligere vel
nõ diligere. Practica ergo a ſpeculati-
ua diſtinguitur: ⁊ habet primo ſuũ eſſe
practicũ ab obiecto: quod probatur tali
ratione: quia ſcientia dicit practica pro
pter extenſionẽ aptitudinalẽ ad opus:
vt dictũ eſt .j. huius. Tũc ſic nũq apti-
tudo cõuenit vni nature ⁊ repugnat al-
teri: niſi ꝓpter aliquod abſolutũ intrin
ſecũ in iſta natura: quia eñi hec natura
talis eſt: igit ſibi cõpetit vel nõ cõpetit
aptitudo: igit ꝑſupponit ĩ illa ſciẽtia ali
quã ꝯditionẽ intrinſecã per quam ꝯue
nit ſibi aptitudo talis. Iſta autem ſcien
tie ꝯditio in ſe eſt ab aliqua eius cauſa ꝑ
ori. Prime aũt cauſe eius ſũt intellect⁹
⁊ obiectũ: ergo practicũ eſſe ꝯuenit ſciẽ
tie ab obiecto vel ab intellectu: hoc aũt
nõ ꝯuenit ſibi ab intellectu: quia tũc om

nis noticia esset practica: ergo ꝯuenit ei ab obiecto. ¶ Cōtra: q: finis ē causa p̄ma ſm Auic. vi. meta. ergo a fine potest esse scientia talis nature vt ei ꝯueniat talis aptitudo. Respō. finis nō ē causa nisi inquantū desideratus et amatus mouet efficiens ad agendū: aptitudo ergo dicta ꝯuenit sciētie: siue sit finis amatus siue nō: quia potest esse in intellectu dicta scientia: qualitercūq; voluntas se habeat. Exempli gratia: Scientia scribendi potest esse in anima: siue volūtas amet opus siue nō. Talis ergo aptitudo nō competit scientie a fine tanq̄ a finali causa: quia nihil inest ab aliqua causa quod inest etiā causa illa nō causante Scientia igit̄ dicit̄ practica ab obiecto: ita q̄ impossibile est circa idē obiectum esse scientiā practicā ꝛ speculatiuam.

¶ Si dicas q̄ medicina diuidit̄ in practicā ꝛ speculatiuā: ꝛ tamē ipsa est de aliquo eodē subiecto: puta de sanitate vel corpe sanabili. ¶ Pro rñsione dicendū q̄ quando accipit̄ aliquod mediū inter duo extrema: quāto pl᷑ recedit ab vno extremo: tāto plus accedit ad aliud extremū. Nūc autē scientia pure practica ꝛ pure speculatiua: que. s. practica ē natura imediate esse ꝯformis praxi eliciēde que est particularis practica: sunt q̄dā extrema inter que est scientia media practica vniuersalis: que. s. nō est apta nata esse ꝯformis immediate praxi eliciende: ꝛ ideo pōt dici aliquo mō speculatiua respectu sciētie practice particularis: que immediate dirigit ī praxim eliciendā: ꝛ ita potest poni ars speculatiua respectu habitus experti: quia ars tanq̄ vniuersalior habitus nō ita immediate dirigit: sicut bene apparet. j. huius. Artifex eñ frequēter errabit: expt᷑ aūt nō errabit. Sic ī ꝓposito pōt distingui medicina in theoricā seu speculatiuam: que. s. est de vniuersalibus causis ꝛ curis: ꝛ in practicā que est de ꝑticularib᷑ et ꝓpinquis praxi: tñ ſm veritatem illa vniuersalis que respectiue dicit̄ speculatiua est practica simpliciter: quia ꝟtualiter includit particularē practicā: ꝛ est directiua praxis: licet mediate. De hoc nota ea que dicta sunt vlti. ca. iij. ꝺ anima. Iuxta aūt diuisionē trimēbrē scientie speculatiue prius positā: ideꝫ doctor inquirit in hoc sexto p̄mo de scientiarū distinctione: scd̄o de Aristo. intentione

Quantū ad primū dicit: q̄ cū habitus intellectus sit quedaꝫ qualitas generata ex frequēti ꝯsideratione vel ex vnica ꝑfecta inclinās quādoq; ad ꝯsimilē ꝯsiderationē respectu cōplexi speculandi pōt poni duplex habitus. Un᷑ ꝓprius qui formaliter inclinat ad speculationē eius tāq̄ naturalis similitudo ex ei᷑ ꝯsideratiōe derelicta. Alius ponit habit᷑ q̄ ꝟtualiter inclinat ad speculationē alterius: in quo tale cōplexū ꝟtualr̄ ꝯtinet. Primo mō sunt tot sciētie distīcte spē quot sunt scibilia illo mō: quod sic ꝓbat̄: Habitus innotescūt ꝑ actus: sed respectu diuersarū ꝯclusionū sunt diuersi actus sciendi distincti spē: ergo ꝛ habitus spē distincti. Minor ꝓbat̄: q: actus sciendi circa diuersas ꝯclusiones sūt distincti pl᷑ q̄ numero: ergo spē. Cōseq̄ntia patꝫ: q: dr̄ña maior dr̄ña nūerali est dr̄ña specifica vl' maior specifica: ꝓbatō añcedētis: q: si nō: tūc plres act᷑ sciendi circa diuersas ꝯclusiōes nō pl᷑ distiguerent̄ q̄ act᷑ sciēdi circa eādē ꝯclusioneꝫ freq̄nter elicit᷑. Pꝫ ḡ q̄ ſm eūdē modū tot erūt scie spē distīcte q̄t sūt demōstrabiles ꝯclusiones. Scia eñ ē habit᷑ ꝯclusionis demōstrate: ex. j. posterioꝝ. Scd̄o aūt mō pōt esse vn᷑ habit᷑ respectu multoꝝ complexoꝝ. Cū eñ ꝯclusiones sint in diuersis principijs ꝟtualr̄ ꝛ principia sint ꝟtualiter ī subiecto: q̄a termin᷑ subiect᷑ includit p̄dicatū in primis p̄ncipijs: ꝛ hoc vel essentialr̄ si sūt ꝑ se p̄mo mō: vel ꝟtualr̄ si sūt ꝑ se scd̄o mō. Quia in q̄tū sic ē: sequit̄ q̄ ī subiecto incōplexo quidditatiue cognito virtualiter ꝯtineant̄ p̄ncipia ꝛ ꝯclusiones ꝺ tali subiecto: ꝛ sic tota noticia q̄ ꝺ subiecto illo nata est haberi ꝛ etiā vlteri᷑ que nata est haberi ꝺ alijs ꝑ rōnē eius

siue sint inferiora contenta sub ipsa siue sint aliqua attributa ad ipm vt ad pmū oīa virtualiter ptinētur i illo subiecto. ita q habit9 q̄ inclinat formaliter ad speculandū tale subiectū fm ratione3 quiditatiuā incllat etiā virtualiter ad oīa cōplexa pdicta. S3 primo ad cognoscendū ipa de subiecto ipo: p se aūt non primo ad cognoscendū de alijs p rationes eius: 7 ita respectu omniū istoꝝ ē vnus habitus virtualiter. Prima ergo distinctio scientiarū fm conclusiones scitas potest poni esse fm spēs specialissimas. S3 ista que est fm virtualiter continere potest poni distinctio fm genera prima sic intelligēdo q in vna noticia subiecti oēs scientie primo mō dicte virtualiter contēte sunt vnius generis tm̄. S3 noticia continens est vna specie sicut et subiectū eius. Et hoc mō potest intelligi illud. j. posterioꝝ: q vna scientia est vnius generis subiecti: que sc3 est vna vel vnitate specifica vel vnitate generis pximi mō pceexposito. Ultra scientiā secundo mō dictā est vnitas scientie minor que est respectu multoꝝ terminoꝝ 7 complexoꝝ ad que nō incliat virtualiter vnus habitus subiecti: nec primo nec per se: vt dicebatur in secundo mō: s3 tm̄ in potentia 7 in vniuersali: sicut est habitus inclinās formaliter ad ɔsiderandū ppria inferioꝝ de ipsis tm̄ i vniuersali: que. s. scienda sunt p ppriae rōnes inferioꝝ: 7 nō p naturā cōmunis. Ista ē vnitas mīma: et pōt dici vnitas generis remoti intelligēdo sili m̄ vt ē expositū est in secūdo mō de scientia virtualiter que in se est vna specie: s3 scientie oēs in ista contente mō pdicto sūt vna genere remoto. ¶ Quantū ad scđm dico tria: pmū ē q loquit ibi d scia speculatiua reali. s. q̄ ɔsiderat intētiones pmas abstractas a singlarib9 reb9 7 dictas de illi i q̄d: p hoc excludit logica q̄ ē de scđis intētionib9: q̄ de nulla re pme intētionis pdicat in q̄d. Scđm dictū ē q loquit pbs hic de scia speculatiua stricte sumpta: que. s. ex natura rei 7 subiecti ordinatur ad scire tm̄ tāq̄ ad finē: 7 nūq̄ ordinat ad scire directiuū in aliqua opatōe que nō ē essentialiter speculatio: p qđ excludit practica vl'is q̄ est largo mō speculatiua dicta eo mō q̄ medicina vl'is theorica nominat. Terciū dictū est: q pbus loquit hic de scientia speculatiua possibili acquiri ab homie lumine naturali intellectus. s. ex principijs cognitis via sensus: quia nostra cognitio orit a sensu. j. posterioꝝ: p qđ excludit speclatiua cognitio de substātijs sepatis q̄tū ad ppria ipsarū: vt dicetur infra. Scientia ergo speculatiua cū triplici determinatione pdicta sufficiēter hic diuidit a pbo in partes tres: sic itelligendo q illa diuisio est primaria q̄ sc3 est in diuidentia ptenta immediate sub diuiso: quod sic patet: quia talis diuisio nō potest esse in scientias habentes vnitatē primo mō: quia iste sunt specialissime species 7 remotissime a diuiso: quare oportet q sit in habentes vnitatē secūdo aut tercio mō: sed istarum vnitatū vtraq̄ correspōdet vnitati subiecti virtualiter ptinētis totā scientiā: vt dictū est supra: ergo sequit q fm distinctionē taliū subiectoꝝ: oportet esse distinctione3 talium scientiarū. Hanc ɔclusionem sic expositam probo sic: Subiecta prima p prie speculabilia 7 realia: de quib9 possunt sciri aliqua via sensus sunt tria tm̄: ergo tm̄ sūt tres scientie speculatiue reales 7 pprie scibiles naturaliter via sensus. Cōseq̄ns est euidēs ex pdictis. Añs ceđo, pbat sic: q: ab oībus speciebus cōib9 potest abstrahi vnū cōe qđ est ens habēs pprias passiōnes: ex. iiij. huius: vt sunt omnia transcendentia: puta bonum: vnū: verū: actus 7 potētia 7c. ergo de ente est aliqua scientia possibilis q̄ntum ad tales passiones: et etiam necessaria: quia cognitio nostra pcedit a cōmunibus ad ppria: ex primo phisicoꝝ. Ens aūt est subiectū reale: q: pdicat de rebus in q̄d: 7 est subiectum speculabile pprie: q: circa ens inquātū ens nō ē nata eē speculatio aliqua directiua i ali

qua opatiõe q̃ ſit vere praxis alteri⁹ ge-
neris a ſpeculatione. Item paſſiões ei⁹
pñt oſtẽdi de ipſo ex principijs cognitis
via ſenſus: habem⁹ ergo vnũ ſubiectum
primũ qd̄ habet oẽs coditiões p̄dictas:
et ſic patʒ prima ps añcedẽtis. Ulterius
qꝛ habitus in vniuerſali nõ eſt reſpectu
ꝓprioꝝ niſi in potentia tñ: et ſm quid:
et ad hoc ꝙ intellectus circa aliqua ſpe
culabilia pficiaꝛ oportet deſcendere infe
rius ⁊ querere ſubiecta ſpecialia. ¶ No
tandũ ergo p̄mo ꝙ ſub ente occurrũt p̄-
mo decẽ genera generaliſſima de q̇bus
ex pricipijs notis via ſenſus nõ ſunt de-
monſtrabiles alique paſſiões q̄ tranſcẽ
dentes: et ideo nullũ illorũ eſt ſubiectuʒ
alterius ſcientie q̄ metaphiſice. Ulte-
rius ſi oportet diuidere ad inueſtigan-
dũ ſubiectum alicuius ſcientie: nõ opor-
tet procedere diuidendo aliquod genus
accidentis: quia quodlibet iſtorũ ⁊ ques-
libet ſpecies cuiuſlibet iſtoꝝ in aliq̄ ſpe-
cie ſubſtãtie mediate vel immediate vir
tualiter continetur. Et ita ſi quodcũq̃
iſtorũ poneret pro ſubiecto: licʒ forte ha
beret aliquam paſſionem de ſe ſcibilem
nõ tñ eſſet primũ ſubiectuʒ: quare nõ ac
cipitur prima diſtinctio ſciẽtiaꝝ penes
aliquod iſtorum. Oportet igiꝛ diuide-
re ſubſtantiam precise vt ſubiect[illegible]
mũ habeatur alteri⁹ ſciẽtie a metap[illegible]ſi
ca: diuiſa aũt ſubſtantia p corporeã ⁊ in-
corporeaʒ alterũ membrũ ſcʒ incorporeũ
ponitur pertinere ad metaphiſicã: cui⁹
ratio eſt: qꝛ ſi ſubſtãtia incorporea habe
at paſſiones ſibi primo inherentes non
tamẽ nobis ſcibiles via ſenſus: ſʒ ſic ſunt
note de ipſa ſole paſſiones entis. Uñ ve
rum eſt ꝙ illa ſubſtantia eſt ſubiectũ re-
ſpectu ſcientie ſpeculatiue poſſibilis in-
tellectui potenti in cognitionẽ ipſarum
ſub ꝓpria ratione ſed nõ nobis. Reſtat
igitur ſubſtantia corporea cui abſolute
conſiderate ineſt primo quantitas cõti-
nua: ⁊ ſm aliq̄s diſcreta ⁊ mediante q̄n
titate oĩa q̃ conſequunꝛ q̄ntitatẽ vt ſunt
relationes fundate ſup qñãtitatẽ: ⁊ qua
litates quarte ſpeciei: ⁊ iſte paſſiões ſũt
de ipſa cognoſcibiles ex principijs no-
tis via ſenſus: ergo ipſa eſt vel poteſt eẽ
ſubiectum ſcientie ſpeculatiue poſſibilis
nobis ⁊ alteri⁹ a metaphiſica: ⁊ hec vo-
catur mathematica: que q̄uis dicaꝛ eſſe
de quanto ſiue quantitate ideo eſt: quia
mathematica nõ multũ comparat quan
titatem ad ſubſtantiã corporeã: ſʒ poſte-
riores paſſiones ad quãtitatẽ que eſt pri
ma paſſio ſubſtantie corporee. Et qꝛ iſta
nota eſt ineſſe ſubiecto ⁊ ideo ſupponiꝛ
vt formalis ratio ſubiecti poſterioꝝ paſ-
ſionũ: tñ ſm rei veritatem primũ ſubie-
ctũ virtute continens oĩa: eſt ſubſtantia
corporea: ⁊ ſic patet alia ps añcedentis.
Ulteri⁹ eadẽ ſubſtãtia corporea nõ con-
tracta ad inferi⁹: ſed alio mõ cõſiderata
inq̄tum ſcʒ habet formam que eſt prin-
cipiũ determinate operationis ⁊ mot⁹ ⁊ q̄
etis habet multas paſſiones ſic ſibi inhe
rentes ⁊ ſcibiles p viam ſenſus: Ergo q̄
ad iſtas paſſiões eſt alia ſpeculatiua ter
tia q̃ diciꝛ phiſica ſiue naturaꝛ: ⁊ ſic patʒ
tertia pars antecedentis. Preter iſtas
tres nõ põt inueniri aliqua ſciẽtia ſpecu
latiua que nõ cõtineaꝛ ſub aliqua iſtaꝝ:
puta ſi ſit de aliqua ſubſtantia inferiori:
vel in aliqua iſtaruʒ includatur: puta ſi
ſit de aliquo accidẽte: ꝗ tñ ſunt iſte tres
diuidentes primo ſcientiam ſpeculatiuã
penes tria ſubiecta habentia conditões
ſuperius expreſſas: ⁊ ſic patet totũ ante-
cedens. ſic igitur ad queſtioneʒ. ¶ No
tandũ inſup ꝙ nõ eſt incõueniẽs tracta
ri de eodeʒ in pluribus ſcientijs: ſm tñ
aliam ⁊ aliam rationem: vt metaphiſica
tractat de q̄ntitate inq̄tuʒ eſt ps entis:
et habet rationẽ entis: phiſica aũt vt po
teſt eſſe ſubiectũ mot⁹: mathematica aũt
ſub preciſa ratione quantitatis.

Sed qm̄ ens ſimpliciꝛ

Hic oſtendit Ariſto. de q̇b⁹ entib⁹ hec
ſcientia p̄ncipaliter tractare intendat.
Et primo oſtẽdit ꝙ nõ tractat d̄ ente p
accidens: Scd̄o ꝙ nec de ente ꝙ ẽ ideʒ
qd̄ veꝝ ibi: Qd̄ aũt vt verũ ens. Circa
p̄mũ dicit ꝙ cũ d̄ ente p accidẽs nõ poſ-

sit esse aliqua scia: metaphisica nō erit d̄
ente p accidēs. ¶ Ad cuius euidentiā
Sco. ponit hic aliquas distinctiões: de-
inde ostendit aliquas conclusiones. De
primo sit ista prima distinctio: q̄ ens p
accidens dicitur dupliciter: vno modo
vt ly p accidens priuat pseitatē in enti-
tate s̄m se: et sic aggregatū ex rebus di
uersoꝝ generū d̄r ens p accidens siue no
minet̄ vno noīe vt albū qd̄ importat sub
iectū cū accidēte siue noīet̄ diuersis no-
minib⁹ vt ꝗtum album: musicū album.
Alio modo vt ly p accidens priuat per-
seitatē rei nō in se sed in cōparatione ad
aliquā causam p̄ter cui⁹ intentionē eue-
nit vt casuale vel fortuitum. ¶ Scd̄a di
stinctio sit ista: q̄ scia pōt distingui vel
s̄m vnitatē speciei specialissime vel ge-
neris intermedij ꝛ ꝓpinqui: vel etiā ge
neris remoti sicut di. tū ē ca. p̄cedenti.
¶ Tertia distinctio sit ista: q̄ aliq̄d pōt
sciri dupliciter vel absolute vel redupli
catiue. Quantū ad scd̄m sit ista p̄ma cō
clusio: de ente p accidens primo mō ac-
cipiendo nō potest esse scientia p se vna
vnitate speciei. Ista ostendit̄ sic: vnius
scibilis isto modo est p se vna causa: s; ta
le ens p accidens nō pōt esse vna per se
causa: ꝗ ꝛc. ꝓbatio minoris. q: cu; tale
ens nō sit aliquod vnū ens p se nō pote-
rit p se eē cā alicuius vni⁹ passiōis: ꝛ iō
de tali nihil demōstrat̄ nisi p alteꝝ cōce
ptū que; includit: ꝛ ideo illi cōceptui p
se inest tale demonstratū: nō aūt toti cō-
posito nisi p accidēs: ꝗ scia vna specie q̄
sc; est ꝯclusionis demōstrate nō est p se
nisi de altero ꝯceptu in tali ente cōple-
xo incluso. ¶ Scd̄a ꝯclusio sit ista: q̄ de
ente per accidēs p̄mo mō dicto pōt esse
scientia vna vnitate generis proximi vl̄
remoti. hoc ostendit̄ sic: Unius intelli-
gibilis plures passiones virtualiter con
tinentis potest esse vna scientia vnitate
generis ꝓximi vel remoti: sed ens p ac-
cidēs primo mō est hmōi: ꝗ ꝛc. ꝓbatio
minoris: q: tale ens est aliq̄ mō vnū in-
telligibile sc; vnico actu q̄ est p se ei⁹ vt
obiecti licet nō sit p se vn⁹: nō cū ita un

possibile ē hominē albū vnico actu intel
ligendi concipi sicut hominē ꝛ asinum:
nec tū ita simplici ꝛ p se vno actu conci-
piendi ꝯcipitur homo albus sicut homo
Tali ergo enti natus est correspondere
habitus ex talibus actibus generat⁹: li
cet talis habitus nō sit vn⁹ sicut ille qui
esset alteri⁹ partis tm̄. ¶ Confirmatur:
q: sciētia subalterna est de ente per acci
dens p̄mo mō vt patet tam inducendo
in ꝑspectiua: musica ꝛ astronomia: q: de
linea visuali multa ꝓbat ꝑspectiu⁹ que
p solā rationē linee nō insunt alioquin ꝑ
spectiua esset pura geometria. Silr̄ ostē
dit multa q̄ p solā rationē visualitatis nō
insunt: al's esset pura naturalis: ꝗ q̄cq̄d
est subiecti ei⁹ includit ambo: que qui-
dē nō sunt nisi vnū p accidens. Tum q:
quelibet talis sciētia subalternat̄ duab⁹
vtriusq; eīn ꝯclusiões ꝯtinent̄ in ea pro
p̄ncipijs: qd̄ nō eēt nisi ei⁹ subiectū sub-
iecta includeret ambaꝝ. ¶ Sequuntur
alie due conclusiões que sunt de ente p
accidens secūdo mō dicte. ¶ Prima est
hec: de ente p accidens scd̄o mō redupli
tiue sc; in q̄tū est ens p accidens nō pōt
esse scia. hoc pt; p Aristo. q: oē illud
de quo est scia: vel est semp vel frequen-
ter: sed ens p accidēs nō est hmōi: ꝗ ꝛc.
minor pt;: q: ens p accn̄s scd̄o mō d̄r p
accidēs per cōparationē ad aliquā cau
sa; p̄ter cui⁹ intentionē euenit q̄nq;: nō
tū semp nec frequēter. Et iō vt sic tale
ens per accidens nō est scibile. ¶ Scd̄a
ꝯclusio sit ista: De ente p accidens scd̄o
mō dicto nō reduplicatiue sed absolute
sumpto potest esse scientia: hoc ostendit̄
sic: Omne illud qd̄ habet causam deter
minatā a qua euenit semper vel frequē-
ter est scibile per illā: sed ens p accidēs
scd̄o mō nō in q̄tū ens p accidēs s; abso
lute sumptum est hmōi ergo ꝛc. proba-
tio minoris: licet enim ex comparatiōe
solis ad zodiacum nō possit sciri q̄ pluat
sub cane: q: vt sic nō habet̄ causa pluuie
tū ex cōpatiōe alteri⁹ planete ad solē vl̄
ad aliū planetā: vl̄ ad stellas fixas: vl̄ ex
cōparatione multoꝝ simul pn̄t sciri q̄ sunt

cōcurrētia ꝛ sunt causa plures vt in plu ribus:ꝛ sic generalit᷑ etiā in alijs.nullū est em̄ ens ꝑ accidēs respectu alicui⁹ qꝺ non sit ꝑ se effectus respectu alterius vł aliorum concurrentium.

Qꝺ aūt vt veruȝ ens. Dic Aristo.de ente determīat qꝺ signi ficat ꝟitatē ꝓpositionis. Circa qꝺ duo facit. primo determinat qualiter dicat᷑ hmōi ens:scꝺo mō remouet ipam a pn̄ cipali cōsideratiōe huius scīe. ¶ Quo ad pmū dicit ꝙ ens qꝺdā ē quasi veꝝ id est ꝙ nihil aliud signat nisi veritatē. Cum em̄ interrogam⁹ si hō est aīal res spōdet᷑ ꝙ ē:ꝑ qꝺ signat᷑ ꝓpositionē pre missam esse verā:ꝛ eodem mō nō ens si gnat quasi falsum.cū em̄ rn̄det᷑ nō est:si gnificat ꝙ ꝓposita oro sit falsa:hoc igit᷑ ens ꝯsistit circa cōpositionē ꝛ diuisionē siue affirmationē ꝛ negationē. Quo ad secūdū excludit hmōi ens a pncipali cō sideratiōe hui⁹ doctrine dicēs:ꝙ cōpo sitio ꝛ diuisio in quib⁹ est verū ꝛ falsum est ī mēte ꝛ nō in reb⁹:cōsistit em̄ in qua dā cōparatione duorum conceptorum si ue illa duo sint idem fm̄ rem siue diuer sa. Utitur em̄ intellectus quādoq₃ vno vt duobus cōpositionem formans: sicut cuȝ dicit᷑ homo est homo. Ex quo patet ꝙ talis cōpositio est solū in intellectu et non in rebus. Tale ergo ens cuȝ sit ens rationis excludit᷑ a ratione metaphisice que est sciētia realis. ¶ Ad cuius euidē tiam fm̄ Sco.in hoc.vj.ponā aliquas distinctiones. Secundo ostendam ali quas conclusiones. De pmo sit ista pri ma distinctio:ꝙ veritas est duplex:ꝙ q̄ dam est in rebus ꝛ quedaȝ in intellectu ¶ Scꝺa distinctio est ista: ꝙ ꝟitas ī re bus sumit᷑ dupl̄r:vno mō fm̄ se ꝛ absolu te fm̄ rē.alio mō ꝑ cōparationē ad cogno scibilitatē ꝛ intelligibilitatē. Primo su mit᷑ tripl̄r:vno mō vt dicit absolute con formitatē ꝓducti ad ꝓducēs. Alio mō determīate vt dicit ꝯformitatē ꝓducti ad ꝓducēs fm̄ imitatiōnē. Alio mō vt vltra istā imitationē addit adequationē

primus modus istoꝝ triū licet videatur esse cōis scꝺo ꝛ tertio:tn̄ si respect⁹ veri īponat᷑ ad significādū qꝺcūq₃ istoꝝ triū fm̄ ꝓpriā rōnē est equiuocū. Scꝺs aūt modus inuenit᷑ ī creatura que imitat᷑ ex emplar diuinū vel creatū a quo ꝓducit᷑ cui aliq̄ mō assimilat᷑. Terti⁹ modus in uenit᷑ in filio dei q̄ est veritas in quo est summa silitudo ad pmū ꝓducēs fm̄ Au gusti.hec em̄ est cōformitaȝ cū adequa tione. ¶ Scꝺo aūt mō pncipali vt scȝ ē veritas in rebus ꝑ cōpatiōnē ad intelle ctuȝ dicit᷑ res vera tripliciter. Uno mō qꝛ q̄tuȝ est de se est manifestatiua cuicū q₃ intellectui potēti manifestationeȝ cog noscere. Alio mō qꝛ ē assimilatiua in tellect⁹ sibi assimulabilis: puta mediāte actu vel aliq̄ specie q̄ nō ē nisi intellect⁹ creati. Alio modo qꝛ facta manifestatio ne vel assimilatione res est in intellectu sicut cognitū in cognoscēte. Et sciendū ꝙ ille scꝺs ternari⁹ distinguit᷑ a primo: qꝛ siīitudo ꝓducti ad ꝓducēte ꝛ intelle cti intelligēte ē alia ꝛ alia:lȝ idē sit qn̄q₃ ꝓducens ꝛ intelligēs. ¶ Tertia distin ctio sit ista:ꝙ veritas in intellectu ē du plex fm̄ duplicē ei⁹ opationē: fm̄ quaꝝ vtrāq₃ natus est conformari obiecto vt mēsuratū mēsure.v.huius ca.ad aliq̄d. vna ꝟitas dicit᷑ cōplexa alia incōplexa. veritas incōplexa est habitudo cōformi tatis vel similitudinis act⁹ simplicis ad obiectū simplex intelligibile: ꝟitas āt cō plexa ad obiectū cōplexuȝ.vel fm̄ alios veritas cōplexa est cōformitas inter sub iectū ꝛ pꝺicatū. Est aūt differētia int᷑ ve ritatē cōplexā ꝛ incōplexā:qꝛ ꝟitati in cōplexe nō oppōit᷑ falsitas ȝ ignorātia tm̄:ꝛ sic intelligit᷑ illud.iij.de aīa. Q intellectus circa qꝺ qꝺ est: est semp ve rus:qꝺ est intelligendū pcise circa cōce ptū simpliciter simplicē. Naȝ intellect⁹ simplex circa cōceptū nō simpliciter sim plicē:lȝ nō possit esse formalit᷑ falsus:tn̄ pōt esse virtualiter falsus appꝛhendēdo aliquid sub determinatione sibi nō cōpe tente.vnde.v.huius ca.ꝺ falso dicitur: Q est aliqua rō in se falsa ꝛ tn̄ illa ratio

in se falsa est intelligibilis in simplici ap
phensione. Scdē aūt vitati scʒ cōplexe
opponit ignorantia puatiue ꝛ falsitas con
trarie qñ scʒ vniunt i intellectu q̄ in re
nō sunt vnita. ¶ Dubiū tn̄ ē an hec veri
tas ꝛ illa sit relatio realis vel rōnis. De
veritate incōplexa videt dicendū: ꝙ cū
sit in tertio mō relatiuoꝝ ꝙ sit realis ex
pte opatiōis: qꝛ opatio depēdet ad obie
ctū vt mēsuratū ad mēsurā: sʒ est rōtiōis
ex pte obiecti. Tū qꝛ obiectū vt sic hʒ eē
distractū: qꝛ eē cognitū distrahit ab ente
Tū qꝛ ē mēsura q̄ nō depēdet essentiali
ter ab opatiōe mēsurata. ¶ De veritate
cōplexa dicēdū ē eodē mō: si illa sit ipsa
opatiōis ꝯformitas ad obiectū vt pdictū
est. Si aūt fm aliā viā sit cōformitas in-
ter pdicatū ꝛ subiectū: tūc circa vtrunqꝫ
erit relatio rōnis: qꝛ extrema vt sic sunt
entia rōnis supra q̄ fundat hmōi ꝯformi
tas. Si aūt dect vtraqꝫ opinio: rñdendū
est sic vel sic vt ptʒ ex dictis. ¶ De scdō
pncipali sit ista pma cōclusio: Veritas i
intellectu fm opationē cōplexā nō ē de
cōsideratiōe metaphisice. Ratio hui⁹ ē
qꝛ talis vitas vel ē relatio realis vel so
lū rōnis fm duas opiniones. Si ē real
ptinet ad librū de aīa vbi agit de poten
tijs ꝛ actib⁹ aīe. Ex nā eīn act⁹ intelle-
ctus cognoscit quō ē fundamentū talis
relatiōis. Si vo est relatio rōnis fm a-
liā opinionē tūc ptinet ad ꝯsiderationē
logici cui⁹ est ꝯsiderare possibile ꝛ ipos
sibile alios modos cōponentiū. Sic di-
cenduʒ de vitate incōplexa intellectus.
¶ Scda ꝯclusio sit ista: Veritas in reb⁹
pmo mō sumpta scʒ p cōparationē ad p
ducētē ptinet ad cōsiderationē metaphi
sici. hoc ostēdit sic: Illud verū reale qd
nō cōtrahit ens ad motū nec ad q̄ntū pti
net ad ꝯsiderationē metaphisici: sʒ verū
reale pmo mō dictū ē hmōi: g̃ ꝛc. pba-
tio minoris: qꝛ vt ptʒ ex pdictis: tale ve-
rū repit in diuis vbi nec ē mot⁹ nec q̄n-
titas. ¶ Tertia ꝯclusio sit ista: Verū re-
ale sumptū p cōparationē ad cognoscentē p-
mo mō istoꝝ triū ptinet ad cōsideratio-
nē metaphisici: pbatio hui⁹: qꝛ tale ve-
rū ꝯuertit cū ente: g̃ ptinet ad metaphi
sicū sicut ꝛ ens cū q̄ couertit: añs patet:
qꝛ omne ens q̄ntū est de se est manifesta-
tiuū sui cuicūqꝫ intellectui potēti cogno
scere. ¶ Quarta cōclusio sit ista: Veruʒ
reale sumptū p cōparationē ad cognoscē
tem scdō ꝛ tertio istoꝝ modoꝝ triū non
ptinet ad metaphisicū. rō de scdō mō ē:
qꝛ tale veꝝ cōtrahit ad actū determina-
tū nec couertit cū ente ptʒ: g̃ nō ptinet
ad metaphisicū qui considerat de ente:
ratio aūt p tertio mō est: qꝛ tale veruʒ ē
diminutū ꝛ ens logicū: et ideo pprie vt
sic excludit a metaphisico: ꝯuertit tn̄ cū
ente aliqualiter: qꝛ logic⁹ cōsiderat oīa
aliqualiter vt metaphisicus: sed modus
cōsiderationis est alius scilicet per quid
reale: ꝛ p intentionē secundā sicut ē cō-
uertibilitas entis simpliciter ꝛ diminuti
qꝛ neutrū alterū excedit in cōmunitate
qꝛ quicq̄d est simpliciter ens pōt eē ens
diminutū: quatenus omne ens pōt esse
cognitū vel intellectū. Si arguat cōtra
predicta ꝙ verū qd est in cōpositione et
diuisiōe nō debeat separari a considera
tione metaphisici: qꝛ a quo non excludit
ꝯsideratio cause nec effectus: sed ista ve
ritas in intellectu est effect⁹ entitati re-
alis: iuxta illud i pdicamētis. Ab eo ꝙ
res est vel nō est dicit oratio vera vl fal
sa. ¶ Respondeo: maior ē vera de causa
totali nō aūt sic est in pposito: qꝛ res nō
est causa totalis hui⁹ veritatis: sʒ requi
ritur intellectus cōponēs pdicatū cum
subiecto. ¶ Impugnat etiaʒ hic doctor
ponens veruʒ obiectum esse intellectus
qꝛ intellectus nō solū intelligit veꝝ sub
ratione veri: sed etiā bonum sub ratiōe
boni cum ponat differentiam inter illa.

Explicit liber se- xt⁹ metaphisice.

Incipit liber. VII. metaphi.

Ns di-
citur multipliciter. Postq̃ Arist. remouit a pncipali hui⁹ cõsideratione scie ens p accidẽs ꝛ ens qd̃ significat verũ: hic incipit determinare de ente p se qd̃ est extra aĩam de q̃ est pncipalis cõsideratio hui⁹ scie. Diuidit aũt ista ps ĩ duas ptes: qꝛ in pma determinat de ente inq̃tum ens. Scd̃o de pmis principijs entis in. xi. et. xij. hui⁹. Quo ad pmũ pmo determinat d̃ ente fm q̃ diuidit in. x. pdicamenta. Circa qd̃ duo facit. Primo enim ostẽdit q̃ ad determinãdũ de ente put in decẽ pdicamenta diuidit opoꝛtet determiare de sola substãtia. Scd̃o incipit determiare de substãtia ibi: Dicit aũt substãtia. Intendit aũt in pma pte talem rõnẽ ponere: Illud qd̃ est primũ inter entia quasi ens simplicit ꝛ nõ fm qd̃: sufficienter demõstrat naturam entis: ſ; substantia est hmõi: g̃ sufficit ad cognoscendã naturã entis determinare de substantia. ¶ Ad declarationẽ aũt minoꝛis duo facit: primo eñ ostẽdit q̃ substãtia sit pmũ ens. scd̃o ostẽdit quõ dicat primũ. Circa primũ vtitur tali rõne: Illud qd̃ est ppter se ꝛ simpliciter ĩ vnoq; genere est pri⁹ eo qd̃ est ppter aliud ꝛ fm qd̃: ſ; substãtia est ens simpl'r ꝛ ppter seipam: omĩa aũt genera alia a substãtia sunt entia fm quid ꝛ ppter substantiã: sunt eñ entia eo qd̃ taliter entis. i. eo q̃ hñt aliquam habitudinẽ ad substantiã. vñ nõ est possibile aliqd̃ eoꝝ separari a substantia: g̃ substãtia est pma inter oĩa entia. Deinde ostẽdit quõ est pmũ ens dicẽs: q̃ substãtia est pmũ ens fm tp̃s fm diffinitionẽ: ꝛ fm cognitionẽ. ¶ Ad euidentiã p dictoꝝ videndũ ẽ fm mentẽ Sco. hic ꝛ xij. di. q̃rtisexti. de inherẽtia accidẽt ad substantiã. Deinde de illa triplici pmitate. q̃ ad pmũ primo pmittã aliq̃s distinctiões. scd̃o ostendã aliq̃s ɔclusiões sit g̃ ista pma distinctio: cũ hoc nomẽ accidẽs sit vnũ cõcretũ: iõ põt dupliciter sumi: sicut vnũq̃dlibet concretũ. Uno mõ p p se significato nomis qd̃ est respect⁹ quẽ accidẽs naturaliter impoꝛtat p se q̃ est ipsa accidẽtalitas siue accidẽtia. Qd̃ videt esse sinonimũ cũ hoc qd̃ est inherẽtia. Alio mõ põt sumi p illo substracto qd̃ denotat hoc ɔcretũ accidẽs qd̃ est aliqd̃ ens nouẽ pdicamentoꝝ siue sit absolutũ siue respectiuũ puta q̃ntitas q̃litas ꝛc. ¶ Scd̃a distinctio sit ista: q̃ inherẽtia est duplex scʒ actualis ꝛ aptitudinal'. Inherẽtia actualis est ipa vnio accidẽt' existẽtis cũ subiecto existẽte. Inherẽtia aũt aptitudinalis est ipa dependentia siue essentialis oꝛdo accidẽtis ad subiectũ. Prima inherentia non semp inest actu. Scd̃a xo semp inest siue subiecto existẽte siue nõ existẽte. ¶ Tunc sit hec pma cõclusio de inherẽtia. Neutra inherentia est de essentia siue de ɔceptu q̃dditatiuo accidẽtis scd̃o mõ sumpti scʒ accipiendo accidẽs p eo qd̃ hoc noĩe denotat: siue sit ens absolutuʒ siue respectiuum. Hãc ostendo q̃tum ad primã partẽ specialiter sic: Nullus respect⁹ ẽ de essentia absoluti: ſ; vtraq; inherẽtia est formalit' respectus: g̃ ꝛc. maioꝛ patʒ p pħm. iiij. huius cõtra opinionẽ de veritate apparentiũ. ¶ Preterea q̃tum ad vtrãq; ptem simul pbat sic: qꝛ fundamẽtũ respectus est aliqd̃ pter respectũ qꝛ nihil fundãt seipm: Uñ fm Augustinũ. vij. d̃ trinitate. omne qd̃ relatiue d̃r est aliqd̃ preter relationẽ: g̃ inherẽtia nõ erit d̃ essentia accidentis in q̃ fundat. ¶ Scd̃a conclusio sit ista: Inherẽtia scd̃a scʒ aptitudinalis ẽ eadẽ realiter accidẽti scd̃o mõ sumpto siue sit absolutũ siue respectiuũ. pbat: qꝛ nulla aptitudo naturalis alicuius entis distiguit realiter ab illo ente: ſ; inherentia aptitudinalis est q̃dã aptitudo nãlis talis accidẽtis: g̃ ꝛc. Preterea passiões entis dicte de inferioꝛib⁹ nõ di

dicit aliud ab ente in eis: sed esse in se ens et esse inherens: sunt quedam passiones entis di- cte de inferioribus scilicet de substantia et acci- dente: ergo nec esse in se ens dicit aliud a sub- stantia: nec esse inherens dicit aliud ab ac- cidente. probatio minoris quia esse in se ens: et esse inherens pro eodem accipiendo sicut esse pri- us et posterius. Prius autem et posterius divi- dunt ens ut passiones. ¶ Tertia conclusio sit ista: Inherentia actualis non est idem reali ter accidenti secundo modo dicto quod est absolu- tum et per consequens non est de essentia eius: hoc osten dit sic: impossibile est quod idem remaneat rea liter et corrumpatur: alias sic esset et non esset: quod est oppositum primi principij. Sed manente et existente accidente absoluto: non manet in- herentia actualis: ergo etc. minor patet in sacro altaris ubi accidentia separata existunt sine inherentia actuali: alias si inherentia actua lis maneret ibi maneret etiam substantia panis quod est falsum. ¶ Sed contra istam terti- am conclusionem instatur primo auctoritate philosophi in littera dicentis: quod non est possibile aliquod accidentium separari a subiecto. Item boecius dicit quod acci dentis esse est inesse. Preterea arguitur tali ratione: Respectus accidentis ad subiectum non est minus idem accidenti quam respectus creatu re ad deum est idem creature: sed ille est idem creature realiter: cum creatura non possit esse absque hoc quod dependeat ab eo conser- vante eam in esse: ergo respectus accidentis ad subiectum qui est inherentia est idem rea- liter accidenti: maior patet: quia creatura non diffinitur per essentiam divinam additam in sua diffinitione: quia tunc nullam haberet diffini tionem in suo genere cum deus sit extra ge nus. Accidens ergo propter respectum ad sub iectum necessario diffinitur per subiectum: ut di cit in hoc. vij. igitur ille respectus acciden- tis ad subiectum non minus est idem sibi quam respectus creature ad deum. ¶ Responsio ad primum: dicendum quod philosophus diceret accidens non posse esse sine subiecto: quia ponunt ordi nem causarum simpliciter necessarium: ut di ctum est. viij. phisicorum ca. ultimo: ita quod pri ma causa non potest causare causatum cause se cunde sine causa secunda: subiectum autem habet ali- quam causalitatem respectu accidentis loquen- do de ordine naturali causarum: sic habet enim respe ctu eius ut materia in qua: quia scilicet habet sustenta- re accidens. Nos autem non ponimus huiusmodi or dinem causarum simpliciter necessarium: quia ergo devia- mus a philosophis in antecedente oportet etiam quod de- viemus in consequente. Ad boecium dicendum: quod intelligit quod accidens habet a natura sua quod in- sit aptitudinaliter non autem est necessarium actu aliter. ¶ Ad aliud nego maiorem: et cum pro batur per relationem creature ad deum dico quod non est simile: identitas enim respectus ad fun damentum non est ratio quod terminus respectus vel dependentie cadat in diffinitione fundamen- ti dependentis: quia tunc deus magis ponere tur in diffinitione cuiuscumque creati quam substan tia in diffinitione accidentis: sed causa est quia nulla forma potest habere conceptum perfectum quiddi tativum et quietativum nisi cointelligatur illud cuius est forma. Diffinitio autem exprimit con- ceptum perfectum diffiniti: et ideo quantumlibet essen tialia forme exprimantur sine eo cuius est: et quid- ditas eius indicaretur ponendo eius genus et differentiam: tamen non est conceptus perfectus quietans intellectum: et ideo nec diffinitiuus metaphisi ce loquendo: sed bene est logice: tamen enim illud quod est in se quoddam corpus subsistens si conci piatur in se intellectus quiescit ibi non requirens aliud cointelligere: et hoc quidem verum est non tantum de forma accidentali: sed etiam de substan- tiali. unde in diffinitione anime ponitur corpus: anima enim est actus corporis organici: ut habetur in lib. de anima. ¶ Quarta conclusio est ista: Inherentia actualis est eadem realiter acci- denti respectivo secundo modo sumpto. hoc osten- ditur sic: Illa relatio est realiter eadem funda mento sine quo fundamentum esse includit con tradictionem: sed inherentia accidenti respec- tivi est huiusmodi etc. probatio minoris: quia re- spectus est essentialiter habitudo inter duo ex- trema: et ideo sicut tollere terminum ad quem ipsius respectus est destruere respectum. Ita tollere illud cuius est respectus est tollere re- spectum: et destruere rationem respectus: et per con sequens contradictio est respectum non inhere- re: quia enim respectus est respectus: ideo sequitur ne- cessario esse subiectum vel fundamentum cui actualiter inhereret: hec magis diffuse tractatur in iiij. sententiarum ubi. d. 10. pro nunc leviter transeo.

¶ Quantū ad scđm ď illa triplici pmi-
tate subiecti respectu accidentis. Et pri
mo q̄ ad hoc q̄ suba đr prior tpe oīm ac-
cidēte. Dico q̄ tps nō accipit hic vt dif
finit .iij. phisicoꝝ seu ꝑ q̄cūqꝫ duratiōe
vel mēsura extrinseca successiua alia ab
essentia rei: qꝛ tūc suba posset p̄cedere il
lā cū sit sibi accidēs: ꝛ sic p̄cederet illam
tpe vel duratiōe: ꝛ tūc eēt tps añ tēp9:
et sic in infinitū. Pri9 ḡ tpe hic dicit: vt
pꝫ ex lr̄a qđ pōt separatum eē sine alio: et
aliud nō sine ipo: et isto mō oīs substā
tia est prior oī accidente vno mō: alio
mō nō. ¶ Ubi notandū q̄ esse pri9 tpe
vt dictū est posse hr̄e actualē existentiā
priorē alio sine alio q̄tuꝫ est de se: ita scꝫ
q̄ sibi nō repugnat ex eo q̄ in nullo de-
pēdet ab illo: ꝛ tale pri9 satis pōt dici p̄-
us natura. Nihil eñ est pri9 natura qđ
nō sit pri9 ꝛ tpe illo etiā mō: q̄ aūt aliqđ
possit p̄cedere aliud illo mō pōt dupli-
ter esse: vn omō qꝛ nō dependet ab illo:
alio mō qꝛ nō ē cā necessaria illi9 ¶ Ad
ꝓpositū dico: q̄ suba cōpata ad accidē-
tia sepabilia ē p̄or tpe vtroqꝫ mō: cōpa-
ta aūt ad accñs isepabile puta ad ꝓpriā
passionē ē sepabil ꝛ prior vno mō: qꝛ scꝫ
nō depēdet: ꝛ nō alio mō scꝫ inq̄tū ē cā
qꝛ hꝫ cām necessariā respectu passiōis:
nō ē sepabil illo mō scꝫ inq̄tū ē cā tal' ac
cidētꝫ. Primo igit mō ē sepabil mō p̄-
exposito: ꝛ vt sic nō repugnat sibi existe
re sine q̄cūqꝫ accñte. De scđa p̄mitate
q̄ scꝫ suba ē prior accñte diffinitiōe. Sci
endū q̄ hoc ē intelligendū qꝛ in diffini-
tione cuiuslibet accñtis necesse est poni
subam cui9 rō posita ē in p̄cedēti articu
lo. ¶ De tertia ꝟo p̄mitate q̄. s. suba est
prior oī accñte cognitiōe. Pono duas
ꝯclusiōes q̄ꝝ p̄ma ē: q̄ suba nō est p̄mū
oīm entiū cognitione p̄mitate gñis oīs:
qꝛ oīs cognitio nr̄a orit a sensu: sensibi-
lia sunt accidētia ꝛ nō suba: ḡ accñs pri9
cognoscit q̄ suba: Itē dicit .j. de aīa q̄
accñā maximā ptē ꝯferūt ad cognoscen-
dū qđ q̄d est: ḡ accñā pri9 cognoscūt q̄
substātia que habet maxime qđ q̄d ē vt
habet in hoc septimo. ¶ Secūda cōclu-
sio sit ista: primū ens oīm entiū cogniti-
one primitate ꝑfectionis est substantia:
hoc ostendit sic: qꝛ cognitio ipius quod
q̄d est: est ꝑfectissima: vt i hoc septimo.
hoc ḡ qđ habet maxime qđ q̄d est: ē ma
xime cognoscibile: sed substātia habet ꝑ
fectissimū qđ q̄d est: ergo substātia ē ꝑfe
ctissimū cognoscibile: maior pꝫ quia de
his q̄ nō habēt simpliciter qđ quid est: vt
sunt accidētia est ꝑfectissima eoꝝ cogni-
tio quādo cognoscit quid sunt eo modo
quo habent quid: hec est ratio phi i lit-
tera. ¶ Contra predicta arguit: qꝛ acci
dentia sunt priora etiam primitate ꝑfe-
ctionis: qꝛ cognoscibile id cognoscitur:
qꝛ species eius est in cognoscente: sed in
intellectu est species accidentis nō sub-
stantie: ḡ accidēs ꝑfectius cognoscitur:
maior patet de se: sed prima ps minoris
scꝫ affirmatiue ꝓbat: qꝛ intellect9 agēs
est abstractiuus eoꝝ que sunt i fantasia
et species accidentiū sunt in ꝟtute fanta
stica: ergo ꝛc̄. ꝓbatio secūde ptis mino-
ris scꝫ negatiue: qꝛ nihil est i intellectu
quin prius fuerit in sensu: si igitur spēs
substantie esset in intellectu prius fuis-
set in sensu: ꝛ sic substantia posset cogno-
sci a sensu: qđ ē manifeste falsum: qꝛ om-
nia sensibilia sunt accidētia puta quāti-
tas q̄litas ꝛc̄. Respondeo q̄ substantia
est perfectius cognoscibile simpliciter: ꝛ
tñ a nobis aliquid aliud pōt ꝑfecti9 co-
gnosci fm ꝓportionē cognoscibilitatis
sue nec ista repugnāt. Exemplū: species
alicui9 albi remissi ꝑfecti9 mihi repsen-
tat ipm album cui9 est spēs q̄ spēs solis
ipsi oculo aquile ipsum solem: et magis
video albū fm ꝓportionem visibilitatis
mee q̄ aquila solē fm ꝓportionē cogno
scibilitatis sue. Licet sol simpl'r sit perfe-
ctius visibile q̄ tale album. Ad formaꝫ
ergo cū dicit: illud ꝑfecti9 cognoscit cu
ius spēs ē in intellectu. Dico q̄ veꝝ est
fm ꝓportionē cognoscibilitatis sue ꝛ tñ
hoc nō obstāte substātia de se est ꝑfecti9
cognoscibile ꝛ i se ꝛ in nobis si possem9
ad illam ptingere in vita ista. Preposi-
tio ergo phi est intelligenda q̄ substan-

tia est primo cognoscibile primitate pfectionis simpliciter in se licet nō a nobis.

Dicit aūt substantia.
Postq̄ phs ostēdit q̄ pncipalis intētio huiꝰ scie est cōsiderare de substātia: hic incipit de ea determinare. Et pmo dicit q̄ ē determinādū d̄ pma suba: cū sit ma xime suba: vt p3 ī pdicamētis: quā q̄dē diuidit in materiā ⁊ formā ⁊ cōpositū: q̄ quidē diuisio nō est generis ī species s3 alicuius analogice pdicati qd̄ de his de quibꝰ dicit pdicat p prius ⁊ posterius: tam eñ cōpositū q̄ materia q̄ forma dicit pticularis substātia: s3 nō eodē ordine. Vñ dicit q̄ forma ē prior materia et composito ⁊ magis ens vtroq̄. Q̄ eñ forma sit prior et magis ens q̄ materia ostēdit: q2 materia est ens in potētia: forma aūt est actꝰ materie: actus aūt ē prior potētia prioritate pfectiōis: vt patet. ix. huiꝰ. Q̄ etiā forma sit prior composito: q2 ps est prior natura toto ⁊ pncipiū pncipiato: materia aūt ⁊ forma sunt partes et pncipia intrinseca cōpositi. Dicit aūt forma magis ens cōposito q̄ non sit ens pfectiꝰ: cōpositū eñ ē pfectius q̄ sit forma cū includat formā ⁊ materiā. S3 dr magis ens fm pncipalitatē et independentiā: q2 entitas principij pncipalior qd̄ est forma est independēs respectu eē pncipiati quod est compositum.

Et primo dicemus de eo quidē logice. Quia ho vt dictū ē in v. huius. Substātia vno mō dicit q̄d est. i. quidditas et essentia rei: iō inq̄rit phs de quidditatibꝰ rerum sensibiliū. primo p rationes logicas in hoc. vij. secūdo p pncipia substantiaꝝ sensibiliū in octauo. ¶ Circa primū notādū q̄ vt dictū est in. vj. huiꝰ. hec scia h3 quandam affinitatē cū logica ꝑpter vtriusq̄ cōitatem: ⁊ ideo primo phs logice determiat de quidditatibꝰ rerū inuestigādo q̄ q̄d est seu diffinitionē q̄dditatiuā ex mō pdicādi: hoc eñ ad logicā ꝑprie ptinet. Ostendit ḡ ea q̄ spectāt ad q̄dditatē rei dicēs: q̄ illa q̄ predicant de aliq̄ p accidēs nō ptinēt ad qd̄ q̄d est eius. hoc eñ intelligimus p qd̄ quid est alicuiꝰ quod cōueniēter pōt respōderi ad questionē3 factā de eo q̄d est. Cū ḡ querit q̄d est hō nō pōt ɔuenienter respōderi q̄ est albus vel niger: illa ḡ que pdicant p accidēs de aliq̄ nō spectāt ad eiꝰ diffinitionē q̄dditatiuā. Item ea q̄ dicunt p se scḋo mō d̄ aliq̄ subiecto nō ptinēt ad qd̄ q̄d ē eiꝰ: vt color ad qd̄ q̄d ē superficiei: qd̄ ꝓbat: q2 aliud ē qd̄ q̄d ē subiecti ⁊ passiōis. Si eñ subiectū ⁊ passio essent quidditatiue idem ⁊ formaliter cū idē subiectū habeat plures passiones eadē3 esset q̄dditas oīm passionū inter se: q2 q̄ vni ⁊ eidē sūt eadē: inter se sunt eadē: ⁊ sic erit eadem q̄dditas coloris asperitatis ⁊ lenitatis q̄ sunt passiōes superficiei. Illa ḡ ptinent ad qd̄ q̄d est alicuiꝰ q̄ pdicant de eo in primo mō dicēdi p se: vt genꝰ ⁊ differētia. Deinde ostēdit q̄ est q̄ q̄d ē dicēs: q̄ sola spēs habet q̄ q̄d est icu diffinitionē q̄dditatiuā cū sola spēs habeat genus et differētias. Alia aūt pñt hr̄e diffinitionē q̄d nōis siue rationē3 declarantē q̄d p nomē importat: vt si hoc nomen phia notificet p hoc nomē sapiētia: vel ad exponendū hoc nomen phus accipiat hec oratio amator sapiētie: ⁊ sic pñt notificari entia p accidēs: vt hō albus: vl' albū: vt dicēdo q̄ albū est res hñs albedinē. Talia eñ p se nō habēt diffinitionē q̄dditatiuā cū nō sint in genere s3 significāt res diuersoꝝ generū. Inest aūt q̄ quid est per priꝰ substātie q̄ accñtibus sicut ens p priꝰ dicit de substātia q̄ d̄ accidēte. vñ substātia h3 q̄d simplr: accidēs autē nō nisi fm q̄d: sicut aliq̄ dicunt logice de nō ente loquētes: Nō ens est ens: nō q̄ nō ens sit simplr: s3 q2 est nō ens: ⁊ sic dicimꝰ q̄ nō scibile ē scibile fm q̄d: q2 d̄ nō scibili hoc scire possumꝰ q̄ nō scitur: sic accñs nō h3 q̄d simpliciter s3 fm q̄d. ¶ Deinde ponit Aristo. quandā distinctionē accidētiū dicēs: q̄ q̄dā sunt simplicia ⁊ q̄dā copulata. Simplicia sunt illa q̄ nō hñt subiectū determinatū vt cō

cauitas q̄ nō tm̄ reperit̄ i naso ſ3 etiā alibi. Copulata vō dicūt̄ q̄ habēt ſubiectū determinatū: vt ſimitas q̄ ē naſi curuitas. Alteri⁹ oñdit ari. quō ſe hēat qd̄ qd̄ eſt ad id cui⁹ eſt di. ꝙ i dict; ſm ſe ide3 ē ꝙ q̇d ē cū eo cui⁹ ē: nō aūt i dictis ꝑ accñs. Ad cui⁹ euidētiā p̄mo ponā ſm mente3 Sco. ali ꝗs diſtinctōes: ſcd̄o aliq̄s ꝯcluſiōes. ¶ Quātū ad primū ſit hec prima diſtinctio: ꝙ ſicut forma p̄t ſumi dupl'r: ſic ⁊ mā: vt dictū ē l. v. hui⁹. c. iij. ſ. forma ꝑtis ⁊ forma toti⁹: ⁊ ſil'r mā ꝑtis et mā toti⁹. Scd̄a diſtinctio ē ꝙ q̄dā ſunt entia ꝑ ſe ⁊ q̄dā ꝑ accñs: vt dictū ē i eodē. v. c. viij. Tercia diſtinctio ē ꝙ q̄dā hñt ꝙ q̇d ē primo ⁊ per ſe: vt hō ⁊ q̄lib3 ſpēs. Nā ſpecies dicunt̄ hr̄e ꝙ q̇d ē primo ⁊ per ſe: ex hoc ꝙ q̇dditas per nihil aliud cōpetit eis: ſed alijs. ſ. indiuiduis ꝯuenit ꝑ ip̄as. Quedā em̄ hñt q̇dditatē ꝑ ſe ſ3 nō primo: vt hic hō ſingularis abſtrahēs ab exñtia ⁊ tp̄e: ⁊ tale indiuiduū ꝑ ſe eſt i genere: q2 nō includit res diuerſoꝝ generꝝ: tñ q2 h3 q̇dditate3 per aliud. ſ. per ſpē3 quā ꝑticipat: iō nō h3 primo per ſe ꝙ q̇d ē. Quedā aūt hñt ꝙ q̇d eſt nō per ſe nec primo ſ3 ꝑ accñs: vt hic hō exñs ⁊ ens in tp̄e: q2 tale īdiuiduū includit aliqd̄ ne: ñs ⁊ extra rōe3 q̇dditatis. ſ. exñtiā ⁊ eſſe i tp̄e: ⁊ alias ꝯditōes mālcs q̄ tollūt vnitatē ꝑ ſe enti;. ¶ Alteri⁹ ſi hō albus h3 ali q̄lit̄ ꝙ q̇d eſt: h3 ip̄m magi; per accñs q̄ hic hō exñs: q2 hō alb⁹ eſt magi; ens ꝑ accñs q̄ hic hō q̄ includit exñtiā3: q2 albedo eſt vē ⁊ ꝓp̄e accñs: exñtia aūt nō eſt ꝓprie accñs eēntie niſi ꝓut accñs alicubi large dr̄ q̄cq̇d ſc3 nō eſt formalit̄ idē illi. ¶ De ſecūdo ſit iſta prima ꝯcluſio: In dict; ſm ſe idē ē ꝙ q̇d eſt cū eo cui⁹ eſt. Hoc p3 ꝑ. p. in lr̄a: q2 ſingulū nō videt̄ aliud a ſui ſubā ſ3 ꝙ q̇d eſt: eſt ſuba cuiuſlibet extēdēdo ſubam ad om̄e genus entiū: vt ſumit̄ ꝓ eſſentia cuiuſlibet rei. ¶ Secūda ꝯcluſio ſit iſta: In dictis per accñs nō eſt idē ꝙ q̇d cu3 eo cui⁹ eſt. hoc oñdit̄ ſic: Qd̄ nō h3 ꝙ q̇d eſt nō h3 ꝙ quid eſt idē ſibi ſ3 ens per accñs nō h3 ꝙ q̇d ē cū ſignificet res diuerſoꝝ generꝝ: ḡ ⁊c. Sj ꝯ arguit̄: q2. iij. de aīa dr̄ ꝙ nō eſt idē magnitudo ⁊ magnitudinis eē: et aliud eſt caro ⁊ carnis eſſe: ſ3 per magnitudinis eſſe intelligit̄ ꝙ q̇d eſt magnitudis: ſil'r ⁊ de carne: ḡ in dictis etiā ſm ſe nō eſt idē ꝙ q̇d ē cū eo cui⁹ eſt. Itē in hoc. vij dr̄: ꝙ in ꝯceptis cū mā nō eſt ide3 ꝙ q̇d eſt cū eo cui⁹ eſt: ſed oīa nālia ꝯcipiūtur cū mā: ḡ ⁊c. Itē ſi ſic: ḡ ꝙ q̇d eſt: ē gnābile ⁊ corruptibile ſicut illud cuius eſt: ꝯñs ē falſū: ḡ ⁊ añs. Cōſeq̄ntia p3: q2 ſi ſunt idē: ſequit̄ ꝙ ſimul generant̄ ⁊ corrūpunt̄. Falſitas ꝯñtis p3 ex ca. ſeq̄nti vbi dr̄ ꝙ nec ꝙ q̇d ē generat̄ nec ſpēs. ¶ Ad p̄mū dicēdū ꝙ carnis eē accipit̄ ꝓ q̇dditate: ⁊ caro ꝓ carne hñte mā3 indiuidualē quod ē ꝑticulare. Vult ḡ. p. ꝙ ip̄m ꝙ q̇d ē carnis in ſpē nō eſt idem ipi indiuiduo ꝑ ſe ⁊ primo: ſicut nec ip̄3 indiuiduū h3 per ſe primo ꝙ q̇d eſt: ē tñ idē ſibi per ſe nō primo. Ad ſcd̄m dr̄ ꝙ p. accipit mā3 ꝓ dr̄ña indiuiduali cū dicit ꝙ in ꝯceptis cū mā ⁊c. ⁊ ſic ꝯcedo ꝙ in talibus nō ſūt idē ꝑ ſe primo mō ꝑ ſe poſito: ⁊ tūc minor ratōis nō ſumit̄ ſub maiori: ſ3 eq̄uocat̄ de mā vt p3. Ad. iij. ꝯcedo ꝯñtiā: ſi id cui⁹ ē ſit gnābile ⁊ corruptibile: qñ em̄3 forma generat̄: gnāt̄ ꝙ q̇d eſt eius ꝑ ſe: tñ q̇d ē hoīs vt hō eſt ſpēs nō generat̄ ꝑ ſe ſicut nec ip̄a ſpēs: ⁊ hec ē intētio ph̄i. vñ ſeq̄nti ca. dicit ꝯ Platonē: ꝙ nō generat̄ domui eē vl' domus eſſe: ſed huius q2 particularis.

Eoꝝ autē q̄ fiūt hec⁊

Poſtq̄. p. oñdit ꝙ q̇d ē nō eſt aliud ab eodē cui⁹ ē: h intēdit oñdere ꝙ q̇dditates ⁊ forme exñtes in iſtis ſenſib⁹ nō generant̄ ab aliq̄b⁹ formis extra mā3 exñ ſecā: ſ3 a formis q̄ ſunt in mā. Ad cuius euidētiā notādū ꝙ Plato ſicut ei imponit Ariſ. poſuit reſpectu cuiuſlibet ſpēi eſſe quādā ideā vel ſubam ſeꝑatā a motu ⁊ ab accñtib⁹ ꝑ accñs nihil habētē in ſe niſi naturā ſeꝑatā; ſpecificā perfecta3 q̄tū poſſet eē ꝑfecta ⁊ forte hñtē paſſiones ſpēi: alioq̄n de ip̄a nihil ſciret̄: qua3

quidē posuit esse singularē ꝛ incorruptibilē ꝛ eiusdē generis cū corruptibilib⁹ esseq; formaliter vl'e: ita ꝙ per idētitatē ꝑdicet̄ de corruptibilib⁹ ꝑdicatiōe dicēte: hoc est hoc. Fuit aūt motus ad ponendū hm̄oi ideas triplici ratiōe. Tū ꝑpter formalē entitatē rer̄: q: oēe qd̓ est tale ꝑ participationē reducit̄ ad aliqd̓ tale ꝑ essentiā: alioq̄n tale ꝑ ꝑticipationē eēt ꝑmū tale. Sʒ singulare est tale ꝑ ꝑticipationē: vt h' hō ꝑ participationē homis: alioq̄n hō nō plurificaret̄ ī istis īferiorib⁹: ꝙ hō vl'is ē hō ꝑ eēntiā: et ꝑ ꝯñs ē ī reb⁹. Tū scd̓o ꝑpter sciam que est tm̄ de necessarijs: singularia autē sunt corruptibilia. Tū ꝑpter generationē: q: ſm Platonē generās ꝑticulare nō sufficit. ¶ Si sic posuerit plato rerū q̄dditates ꝑ se existētes vt ei īponit̄ male ponit. Tū q: corruptibile ꝛ īcorruptibile nō sunt eiusdē generis seu nature: vt oñdit phs̄. x. hui⁹. Tū q: illud qd̓ dicit ꝙ tal' idea ꝑdicet̄ de hoc corruptibili ꝑdicat iōe dicēte hoc ē hoc: statī videt̄ includere ꝯdictionē. s. ꝙ idē nūero sit q̄dditas multor̄ diuersor̄: ꝛ sit extra ipa: q: alit̄ nō esset incorruptibilis. Tū q: nō est ponēda pluralitas sine necessitate. j. phisi. Nō apparet ꝙ aliqua necessitas ponēdi hm̄oi ideas: pmo ꝑpter rer̄ entitatē: vt videbat̄ ꝑbare ꝑma et⁹ rō: hic eñ hō ē hō ꝑ ꝑticipatōēʒ homis: nō quideʒ hoīs sepati seu hm̄oi idee: sʒ ꝑ ꝑticipationē nature humane: que est vna vnitate sibi ꝑpria in singularibus: vt videbit̄. v. ca. huius septimi. Nec secūdo apparet necessitas ꝑpt̄ rerū scientiā: quia de rebus corruptibilibus possumus habere scientiā cognoscēdo earū quidditates abstractas per intellectū: de quibus potest ꝑbari necesse ꝯclusiones. Nec tercio apparet necessitas ꝑpter rer̄ generationeʒ: quia generatio vniuoca potest saluari sine talibus ideis. Compositū eñ particulare generat vniuoce: et magis est illa generatio vniuoca ꝙ esset compositi gn̄ati ex idea Si autē Plato posuit quidditates rerū seu ideas nō per se exñtes: sʒ ī mēte diuina vt ponit Aug. tūc bñ posuit: essentia eñ diuina ē exemplar repñtatiuū oīm. Q' aūt sic posuerit plato ꝑt ꝑsuaderi ex vbis Aug. vij. ꝯfessionū dicentis se reperisse in q̄busdā libris platonicꝭ quasi oīa q̄ habēt̄ in illo euāgelio Joh. In ꝑncipio e. v. demptis hꝭ q̄ spectāt ad tēporalē vbi diuini generationē: ꝛ inī cetera recitat se ibidē repisse illā anctē Joh. qd̓ factū est in ipo vita erat. que sic exponit̄ a mgr̄o Nicolao de lyra: Qd̓ factū est in re extra: pri⁹ erat in vbo per ideā: que est idē ꝙ essentia diuina ꝛ vita intellectualis. Ex quo luculenter apparet Platonē posuisse ideas in mente diuina. Quia vo. p. in hoc ca. ponit q̄tuor ꝑpositiōes satis vtiles: iō circa earū explanationeʒ ē aliqualit̄ imorandū. Prima est ꝙ eadē fiunt cū spermate ꝛ sine spermate. Ad cuius euidentiā dicit Sco. ij. di. primi sen. vbi diffusius tractat hanc materiā. Est vna opinio Auicēne: vt ei imponit Cōmētator. iiij. phisicorū: ꝙ oīa aīalia generabilia per ꝑpagationē ex semine eadeʒ specie: pñt per putrefactionē sine semine generari q̄ opinio cōmuniter nō tenet̄: quia tunc animalia perfecta vt homo: equus ꝛc. possent ex putrefactiōe sine spermate generari: quod videt̄ absurdū de homine ꝛ ꝯtra fidē. Alia est opinio ī extremo q̄ ē cōmētatoris: ꝙ. s. eadē specie nō generant̄ ex spermate ꝛ sine spmate. ¶ Sed ꝯtra hanc opinionē arguitur per Augustinū dicentē oppositū. iij. de trinitate. Cuius ratio ibidē est: quia generatum per putrefactionē ꝑpagat alia iterum ꝑpagātia: ꝛ tūc sunt vniuoca generata a se: ergo ꝑpagata ꝛ generata per putrefactionē sunt vniuoca ꝛ eiusdē speciei. Añcedēs patet in apibus ꝛ muribus ꝛ plātis. ¶ Est ergo tercia opinio ipius doc. quā teneo. s. ꝙ ꝑpagata ꝛ generata per putrefactionē sūt eiusdē speciei. Uñ nō teneo vniuersaliter cū Auicēna: ꝙ oīa animalia pñt vtroq; mō generari. Nihil eñ generabile vniuo-

te põt generari equioce: nisi sit ita impfe ctũ ꝙ cã equioca siue vniuoca sufficiat ad eiꝰ generationẽ: et iõ impfecta entia vt sũt plãte ⁊ q̃dã aĩalia pñt generari vtro ꝙ mõ. s. vniuoce et equiuoce: perfecta aũt nõ. ¶ Scđa ppositio quã ponit hic Arist. ẽ: ꝙ compositũ ex materia ⁊ forma tm̃ generaꝭ per se: forma ꝟo nõ generaꝭ per se sed per accidẽs. s. ad generationẽ totius cuiꝰ est ps. Pro cuiꝰ declaratiõe hic pono p̄mo aliquas distinctiones: secũdo ponã aliquas ꝯclusiões Quantũ ad primũ sit ista prima distinctio: ꝙ generatio potest cõpari ad duo scꝫ ad subiectũ in quo est: ⁊ ad qđ transmutaꝭ: ⁊ ad terminũ ad quẽ ⁊ qui pducitꝭ. ¶ Secũda distictio sit ista: ꝙ terminare aliq̃d põt esse dupliciter: sicut agere. s. vel in rõne quo vel in rõne quod. Exemplũ de agere: homo intelligit vt quod: sed intellectus hoĩs vt q̃. Sic in pposito cõpositũ terminat vt quod ẽ forma terminat vt quo: qꝛ. s. est illud q̃ compositũ est formaliter siue substãtaliter siue accidẽtaliter: ⁊ ideo est terminus formalis q̃. ¶ Tercia distinctio ẽ ista: ꝙ sicut. vij. phisicoꝝ dictũ ẽ. j. ca. Primo sumitur dupliciter a pħo. Uno mõ vt distinguitur contra partẽ: ⁊ sic p̄mo inest aliquid alicui quod ĩest ei ꝟm totũ. Sicut eñ homo primo sanaꝭ: sic quelibet eius pars sanatur. Alio mõ accipitur primo vt dicit causalitatẽ precisam: vt homo est risibilis: primo qꝛ habet in se causam precisam ⁊ adequatam talis passionis. s. suã formã seu dr̃ĩam specificaꝫ: prima primitas sit a: secunda ꝟo b. ¶ Quantũ ad scđm articulũ prima ꝯclusio sit ista: Materia generaꝭ et corrumpiꝭ subiectiue. pbaꝭ: qꝛ pħs. v. phicoꝝ pbãs ꝙ generatio nõ ẽ motꝰ: sic arguit: Qđ generaꝭ nõ ẽ: qđ moueꝭ ẽ: ergo generatio non est motus: quero p quo accipitur in maiori ly quod generatur: nõ p termino: quia tũc minor esset falsa: qꝛ sicut terminꝰ generatiõis nõ ẽ sic nec terminꝰ ẽ motꝰ: g̃ accipiꝭ p subiecto: sꝫ subiectũ generatiõis ẽ materia: g̃ materia generaꝭ. Scđa ꝯclusio: Materia nec generaꝭ nec corrũpiꝭ terminatiue. qđ pbo sic: Om̃e qđ naturaliꝭ generaꝭ vel corrũpiꝭ terminatiue hꝫ materiã ptẽ sui: sꝫ mã nõ p̄t hr̃e mãꝫ partem sui: g̃ ⁊c̃. Maior ptꝫ hic in lr̃a ⁊. j. phisi. qꝛ mã ẽ ex q̃ fit res cũ isit. Cõfirmaꝭ: qꝛ illud qđ supponiꝭ in om̃i actiõe naturali: ⁊ ad quod stat resolutio omnis generatiõis ⁊ corruptiõis ĩpossibile ẽ generari ⁊ corrũpi: sed materia est hmõi: qꝛ ip̃a supponiꝭ in om̃i actione naturali j. phisicoꝝ: ⁊ ad ip̃am stat resolutio oĩm generabiliũ ⁊ corruptibiliũ. j. de generatione: g̃ impossibile est ip̃am generari ⁊ corrumpi: sic intelligiꝭ dictũ Aristo. j. phisicoꝝ: vbi dicit ꝙ mã est ingenerabilis ⁊ ĩcorruptibilis: ex hoc tamẽ nõ sequiꝭ q̃n hm̃ sit creabilis ⁊ adnihilabilis virtute diuina. Tercia ꝯclusio: Forma nullo mõ est terminus generationis per se p̄mo. hoc ostẽdiꝭ sic: qꝛ om̃e illud qđ generaꝭ p se vt terminꝰ generatur ex materia q̃ ẽ pars sui: vt dictũ ẽ p̄ius: sed forma nõ habet materiã ptẽ sui: g̃ forma nõ ẽ terminꝰ generatiõis p se p̄mo: hec est ratio pħi in lr̃a. Quarta ꝯclusio sit ista: Forma est terminus formalis generationis quo. Probatio huius: Illud quo formaliter ẽ ⁊ existit terminus generationis p se primo ẽ terminus formalis quo generatiõis: sꝫ forma ẽ hmõi: ptꝫ: g̃ ⁊c̃. Quinta ꝯclusio: Cõpositũ ex materia ⁊ forma nõ generaꝭ p se primo primitate a: hoc ostẽdiꝭ sic: Illud nõ inest alicui tali primitate qđ sibi inest tm̃ ꝟm partẽ: vt patet ex p̄mo articulo: sꝫ generatio inest composito rõne forme: nihil eñ cõpositi realiter hꝫ esse post nõ esse nisi forma sola: g̃ compositũ nõ generaꝭ per se primo a. Sexta conclusio sit ista: Compositũ ex materia et forma generaꝭ per se primo p̄mitate b. hoc ostẽdiꝭ sic: Illud inest alicui per se primo b: quod inest sibi p cãm p̄cisaꝫ q̃ ẽ aliq̃d eius. qđ patet ex p̄mo articulo: sed generari ĩest cõposito hoc mõ: g̃ ⁊c̃. Minor patet: qꝛ gnãri inest composito

p formā ppriā q̄ ē q̄:sicut risibile iest bo mi p formā ppriā q̄ ē q̄ aliqd ei⁹. Tercia ppō pbi hic posita ē q̄ a nā fiūt in q̄ rūcūq̄ m̄ā est aliqua ps forme: q̄ sic mouet m̄ām sicut moueret ab extrinseco. ¶ Ad cui⁹ euidētiā dicit doc. sub. hic ⁊ xviij. di. ij. sen. q̄ ē vna opinio q̄ ponit q̄ in m̄ā rex corpaliū est aliqua ps forme generāde coagens ad cōpositi generationē. quod pbat dupliciter via. Prima sumit ex pte vitāde creatiōis i generatione nāli. secūda sumit ex pte saluāde nālitat. Ex prima via arguit sic: Si nihil preexistit in m̄ā quod in formā nālit trāsmutetur: g̃ pductio forme nālis nō erit gnātio sed creatio: pn̄s ē falsū: g̃ ⁊ añs. Cōsequētia p3: q: creatio ē de nihilo factio. Ex secūda via arguit sic: Si nihil forme in materia preexistit: g̃ generatio forme naturalis nō erit natural. Consequēs ē falsū: g̃ ⁊ añs. pbatio pn̄tie. Tū per auctē pbi iā allegatā: vic3 q̄ a natura fiūt in q̄rūcūq̄ ⁊c. Tū q: oīs gnātio nālis h3 principiū intrinsecum nāle: q: natura est principiū mot⁹ ⁊ q̄etis. ij. pbi cor: ⁊ p hoc differūt naturalia ab artificialibus ⁊ etiā a violentis: vt ibidē dr. ¶ Sed cōtra arguit sic: Si in m̄ā esset ps forme preexistēs: g̃ vel erit eadē respectu diuersa⁊ forma⁊ specifica⁊: aut singulis formis specificis correspondēt diuerse partes preexistētes in m̄ā. Si dr p̄mū: g̃ idē primū erit pars forme aq̄ ⁊ ignis: ⁊ sic forme erūt cōposite ex diuersis q: ex quo illud ē idē oīb⁹: i illo nō p̄nt differre: ⁊ per aliqd differūt: g̃ sūt cōposite: ⁊ nō sūt simplices: quod falsū ē. Si dr secūdū: vic3 q̄ singulis singule partes corrñdent: ⁊ sic vel tm̄ vna ea⁊ informat materiā ⁊ nō alie: ⁊ tunc ille erūt p se existētes: ⁊ sic erūt forme naturales sine materia: quod ē impossibile per naturā: vel oēs informāt materiā: ⁊ tūc ista m̄ā erit simul informata diuersis formis spē differentib⁹: quod est falsū. Dicendū g̃ q̄ in materia nō est ponēda aliqua pars forme coeua m̄āe: seu aliquid trāsmutabile in formā: s3 ibi ponēda est rō seminalis: q̄ quidē nō ponit in hīs q̄ pducūt sibi silia immediate: vt ignis pducit ignē de aq̄. Dicit em̄ p. hic i l̄ra: q̄ sicut dom⁹ fit ab extrinseco: sic etiā ignis. Itē nō ponit in hīs q̄ generant ex putrefactiōe: q: ibi fit alteratio ab agente extrinseco: sed hm̄oi rō seminalis ponit in genit̄ ex semine. Est aūt rō seminalis q̄dā vis intrinseca i semine: q̄ q̄dē vel ē forma sub̄alis semis vel q̄litas ea3 pn̄s q̄ ē via ascēdendi ad formā pfectā. Hec aūt nō ponit vt sit pncipiū actiuū3 gnātiōis attingēs terminū formalē generatiōis q̄ ē ipa forma: nullū em̄ impfecti⁹ pt esse pncipiū sufficiēs pducēdi pfecti⁹: s3 rō seminalis ē q̄d imperfecti⁹ re generāda: g̃ ⁊c. Maior p3: q: oīe pncipiū pductiuū vel est vniuocū vl' equiuocū. Quicq̄d eo⁊ dr vel ē eq̄ pfectū vel pfecti⁹ termio pducto. Si q̄rat a q̄ illa forma pducat. R. i gnātīe mediāte semile ⁊ maxime p ppagationē vt sūt aīalia oportet recurrere ad p̄mā x̄tutē diuinā: ⁊ dico q̄ a deo illa immediate pducit: pbatio: q: nō a semine vel rōne seminali: vt osñū ē: nec a pre: q: eo mortuo pt filius gnāri: nec a forma vel x̄tute celi: q: est imperfectior q̄ forma aiāti: q: sm̄ Aug. xj. de ci. dei: Oīe viuēs ē pstāti⁹ nō viuēte: pponunt viuētia nō viuētib⁹: nec pducit ab intelligētia vel angelo: q: agūt mediāte motu celi: si g̃ celū nō pōt: nec angel⁹ mediāte motu celi: relinquit g̃ q̄ d⁹. Cōtra: g̃ oēs iste forme creantur ex quo īmediate a deo pducunt. R. si dr pseq̄ns nihil videt sēq̄ impossibile. Uel alit̄ pōt negari pn̄tia: et falsitas hui⁹ pseq̄ntie patebit rñdēdo ad p̄mū argumētū p opin iōc. De forma aūt alio⁊ ab aīalib⁹ aliter ē dicēdū. s hīs em̄ nō ocludit rō facta vt p3. Rō igit seminalis nō ponit pncipiū actiuū3 respectu termini formal' gnātiōis: s3 nūq̄ agit ad alterationē p̄uiā vel pcedentē terminū gnātiōis. Dicēdū q̄ nō agit sicut sufficiens actiuū: q: x̄tus actiua vniformis n̄ pt causare effectū difformē i passū vniformi: s3 x̄tus semis ē vniformis: p3 ⁊ m̄ā

stur: ergo et virtus seminis non potest efficere tantam difformitatem quanta apparet in organis animalium: et per consequens nec alterare ad tantam difformitatem. Maior patet: quia difformitas effectus accipitur ex difformitate agentis vel passi. Quid ergo. Dico quod virtus que facit tantam difformitatem organicam in corpore animalis: oportet quod sit agens difforme: et illud est actio difformis influentie celestis: potest tamen poni ratio seminalis non sufficienter sed aliqualiter concausativa ad alterationem previam: et hoc in animalibus in quibus semen unius agit in semen alterius et in aliis etiam forte. Ad argumenta alterius opinionis: ad primum de creatione nego consequentiam. Ad probationem cum dicitur: quod creatio est de nihilo factio. Respondeo quod de nihilo potest dicere habitudinem subiecti vel termini: si dicat habitudinem termini: sic non distinguitur creatio a generatione naturali: quia utraque productio est de nihilo ut termino. Si autem dicat habitudinem subiecti: sic est tantum creatio et non generatio naturalis. Creatio enim est productio de nihilo id est nihilo presupposito: ita quod excludit omnem causalitatem cuiuscunque cause tam materialis quam formalis quam etiam efficientis creati concausantis ipsi creanti: licet enim quod concurrat ut posterius: puta si res creata suscipiatur in aliquo susceptibili: oppositum autem huius semper accidit in naturali actione: quia ibi exigitur subiectum et materia concausans que est in potentia naturali ad formam: habens inclinationem ad eam tanquam carens ea: et apta nata recipere eam naturaliter. unde si per impossibile forma naturalis produceretur a natura non concurrente materia: nec transmutata per naturam: omnis talis productio esset creatio. Unde notandum quod creatio est productio inter ens et nihil simpliciter: sed generatio inter ens et privationem que privatio et si nihil sit formaliter: tamen presupponit aptitudinem et inclinationem naturalem in subiecto aliquo modo concausante: non sic autem creatio. Ex hoc autem cessat instantia de gratia et anima intellectiva: quia ad illarum productionem non concurrit aliqua causa concausans ipsi producenti: cum iste forme non educantur de potentia materie. Unde et deus potest eas sine susceptivo producere: et tunc patet quod nihil sibi coageret nunc etiam prius ex natura rei producuntur a deo: et in secundo signo nature uniuntur cuilibet suo supposito vel susceptivo. scilicet gratia aie: et aia intellectiva corpori. Patet ergo quod agens naturale non creat: et eadem ratione nec annihilat: eo quod producat formam: non presupposito aliquid in materia quod in formam naturaliter transmutetur. ¶ Ad secundum cum infertur quod generatio forme naturalis non est naturalis: nego consequentiam. Naturalitas enim motus vel mutationis naturalis est accipienda ex parte principii passivi inexistentis ipsi motivo quod quidem principium passivum in naturalibus habet inclinationem naturalem ad formam unde non solis generatio naturalis habet in se principium activum. Ad primum hic in littera dicendum quod loquitur de parte forme non formaliter sed virtualiter eodem modo quo dicit calorem esse partem sanitatis: hoc modo ratio seminalis potest dici pars forme generande: licet formaliter nihil sit illius forme. Ad illa que adducuntur de .ii. phisi. dictum est in ca. i. ¶ Quarta propositio quam hic ponit philosophus: quam etiam ponit .xi. huius est: quod omnis productio vel inductio forme potest dici univoca. Ad cuius evidentiam sciendum: quod cum productio univoca requirat necessario aliquo modo similitudinem forme inter producens et productum: ideo sit ista prima distinctio: quod similitudo ista est duplex: quedam formalis et quedam virtualis. Primo modo est quando agens habet in se formaliter formam quam producit: ut cum homo generat hominem et equus equum. Secundo modo quando agens habet in se tantum virtualiter formam quam producit et non formaliter: ut cum sol generet calorem in medio. Secunda distinctio sit ista: quod similitudo formalis est duplex quedam secundum speciem specialissimam: quedam secundum aliquid commune. Exemplum primi ut cum homo generat hominem: exemplum secundi: ut cum equus generat mulum: quilibet forte est aliquid genus commune: puta iumentum vel aliquod tale in quo conveniunt: ut dicit Aris. in hoc. vii. Tertia distinctio sit ista: quod similitudo secundum speciem specialissimam quedam est in forma et in modo essendi forme: quedam in forma solum et non in modo essendi. exemplum primi: homo generans ho

minē.exemplum secūdi:artifex ꝓducēs
arcā:quia licȝ forma sit in vtroqȝ: tamē
in artifice existit ſm modū intētionalē:
ī arca vero existit ſm modum realē. Di
ctum igitur pħi intelligitur ꝙ quelibet
ꝓductio cuiuscūqȝ forme est vniuoca:ac
cipiēdo vniuocationē large ſm aliqueȝ
dictoꝝ graduū : ſȝ stricte accipiēdo illa
solū est vniuoca ī qua ē siſitudo inter ge
nerās ⁊ genitum in forma ⁊ in mō essen
di forme.

Quoniā vero diffini-

tio. Hic intēdit pħus ostēdere ex quib⁹
ꝯstituatꝰ ꝙ quid erat esse seu diffinitio.
Ad cui⁹ euidentiā inquirendum est de
quattuor que pħs tāgit in hoc ca.et se
quētib⁹:videlicet de ptib⁹ positis ī diffi
nitiōe:de singulariū cognitione:de ꝯce
ptus generis ⁊ spēi distinctiōe: ⁊ de dif
ferētie inferioris inclusione. Quo ad ṗ
mū notandū: ꝙ ſm Scotū.xxij.dis. ter
cij.sen. vbi diffuse tractat hāc materiā.
Est vna opinio ponēs ꝙ in rebus mate
rialibus materia nō est pars quiddita
tis specifice.quod ꝓbatꝰ Tū quia.v.hu
ius dicitꝰ: ꝙ omes ptes diffinitiōis sunt
forme. Itē.ij.de anima ⁊ alibi frequen
ter pħs nominat formā qđ quid est rei.
Itē in hoc.vij.dicitꝰ: ꝙ anima ē substā
tia animati ⁊ speciꝭ: ⁊ ꝙ quid erat esse
ergo nō materia. Itē arguitꝰ tali rōne:
Qđ quid ē: ē per se principiū cognoscē
di illud cuius ē:vt dicitꝰ in hoc.vij. sed
materia nō est principiū cognoscēdi rē:
qꝛ de se ē ignota:vt dicitꝰ paꝝ post:ergo
materia nō pertinet ad quidditatē rei:
Sed dicta opinio nō placȝ dicto docto
ri.est enī ꝯtra pħm hic dicenteȝ: ꝙ ma
teria est ps speciei:speciē aūt dico ꝙ q̇d
erat esse. Item.viij.huius dicitꝰ contra
Platonē: ꝙ omīs diffinitio habet q̇d ⁊
quale:⁊ hoc oportet esse vt materiaȝ:il
lud vero vt formā. ¶ Pro cuius declara
tione sciendū: ꝙ pħs hic loquitꝰ equoce
de illis tribꝰ.s. materia:specie et simul
toto. Spēs autē tripliciter sumitꝰ. Vno
mō ꝓ forma q̄ ē altera ps intrinseca cō

posIti. Alio mō dꝛ spēs ipā rei q̇dditas
et forma toti⁹ :puta humanitas:de qua
specie hic dicit. Spēm aūt dico ꝙ quid
erat esse: ⁊ ꝙ mā ē ps spēi. Alio mō ac
cipitꝰ spēs ꝓ vlī abstracto quod distīgui
tur ꝯtra pticulare:cui⁹ ſm Aris.ē ṗmo
ꝙ q̇d ē:soli⁹ enī spēi ē diffinitio ṗmo ⁊ p
se. Mā insup q̄ est altera ps cōpositi tri
pliciter accipitꝰ. Vno mō vt nō ꝯtracta
p aliud sibi aduenīēs: ⁊ solum absolute
seu vlr accepta:vt est ṗncipiū potētiale
illius cui⁹ est: ⁊ sic ptinet ad q̇dditatem
specificā reꝝ materialiū. Alio mō acci
pitꝰ mā nō in vlī vt pri⁹:sed vt ꝯtracta p
indiuiduitateȝ. Alio mō accipitꝰ magis
ꝯtracte:vt cōtrahitꝰ p accidēs vt mātia
ꝯtracta ad exn̄tiā. Tercia distinctio est
ꝙ simul totum accipitꝰ ꝓ cōposito:aliq̄n
vlr:vñ dicitꝰ infra: ꝙ ip̄m vle cōposituȝ
ex mā ⁊ forma vniuersalitꝰ acceptū est si
mul totū:vt hō equ⁹. Aliq̄n simul totū
accipitꝰ ꝓ indiuiduo subē: ⁊ hoc duplici
ter. vno mō large:ꝓut.s. indiuiduum
substātie abstrahit ab exn̄tia ⁊ tpe:et p
ꝯñs indiuiduū sic acceptū p se ē ī p̄dica
mēto. Omē ei qđ ē ī p̄dicamēto abstra
hit ab exn̄tia: ⁊ tale indiuiduū nihil in
cludit ī sua rōne q̄re sibi repugnet susci
pere p̄dicationē nature ⁊ ipsi⁹ ꝙ q̇d est
Qđ q̇d ē enī hoīs p̄dicatꝰ de hoc hoīe:
licet nō ṗmo.vñ talia indiuidua ñ gene
rantꝰ nec corrūpūtꝰ. Alio mō accipitꝰ sīꝰ
totū ⁊ indiuiduū s. bē stricte ꝓut īcludit
exn̄tiaȝ ⁊ tp̄s :vt hic hō exn̄s ⁊ h lapis
exn̄s: ⁊ talia sunt q̄ p se generantꝰ ⁊ cor
rumpuntꝰ: ⁊ de talib⁹ vt hic dicit Arist.
nō est sciētia nec diffinitio ꝓprie:qꝛ ip̄is
abeuntib⁹ seu recedētib⁹ aut abstractis a
sensu:ignotū ē vtꝝ sint an nō sint:eoꝝ
tn̄ ī absentia pōt eē opinio. ¶ His p̄mis
sis pono tres ꝯclusiones. Prima cōclu
sio sit ista: Materia nō ꝯtracta q̄ est ps
potētialis absolute accepta: ⁊ vlr perti
net ad q̇dditatē specificā rei materialis
Hoc patet auctoritatib⁹ pħi p̄allegatis. Iteȝ
tali rōne: qꝛ res materiales in sua essen
tia includūt causas intrinsecas:videliȝ
materiā ⁊ formā:ergo in caꝝ diffinitiōe dȝ

poni mã: ɔña p3: q2 diffinitio ĩdicat to tã essentiã diffiniti. ¶ Scda ɔclusio sit ista: Mã ɔtracta p indiuiduationẽ ptinet ad q̃dditatẽ sit toti⁹: qđ ẽ ĩdiuiduu3 sube distinctũ ɔ vlẽ. hoc oñdit sic: Singulariũ sunt cause singulares. iiij. huius ʒ mã et forma sunt cause intrinsece rei: ğ indiuidui erũt cause indiuidue: mã ğ indiuidua ẽ cã intrinseca et q̃dditatiua indiuidui sube sic accepti. ¶ Tercia cõclusio sit ista: Mã ɔtracta p exñtiã ptinet ad q̃dditate3 simul totius exñtis eo mõ. s. ğ põt hre q̃dditatẽ: q2 vt dictũ ẽ nõ h3 q̃dditatẽ p se ⁊ ṗpẽ: ʒ large et p accñs: pbat ɔclo: q2 pncipia eentialia cõpositi exñtis sũt exñtia: nõ eñi ẽ intelligibile q ex nõ exñtib⁹ cõponat intrĩsece aliqđ exñs: ʒ mã ẽ pncipiũ eentiale rei: ğ cõpositi exñtis erit mã existens. Ex p̃dictis itaq3 pt3 q ʒ mã ɔtracta q̃s quo mõ nõ sit de rõne q̃dditatis specifice: tñ mã accepta abstracto mõ ⁊ in vlĩ est de eius essentia ⁊ quidditate. ¶ Ad auctes in oppositũ: ad primũ cu3 d2: q oẽs ptes diffõnis sunt forme: dicẽdũ q nõ sũt forme sibi inuicẽ cõpate: sed respectu diffiniti: q2 de ipõ formalit seu q̃ddi tatiue p̃dicate: est eñi q̃dditas forma toti⁹ ⁊ nõ ptis: iõ ea q spectãt ad q̃dditatẽ dicũt formalit ⁊ quidditatiue p̃dicari. Ois igit realitas specifica cõstituit ĩ eẽ formali: q2 ĩ eẽ q̃dditatiuo. Vña aũt ĩdiuidualis ɔstituit tñ in eẽ mãli seu ɔcto cũ nõ sit entitas q̃dditatiua: qđ pbatur ex hoc: q2 quecunq3 entitas q̃dditatiua limitata cõis ẽ multis: nec repugnat sibi dici de multis quoɋ qḋlibet est ipm: talis aũt nõ ẽ ɔña ĩdiuidualis: vt ostẽdit idẽ doc. di. xxj. ij. sen. Ad aliud. ij. de aĩa q forma ẽ q q̃d erat eẽ: dicẽdu3 q hoc d2 appropate: eo q forma ẽ pncipalior cã ⁊ cõpletiua diffinitiõis et q̃dditatis: nõ q̃n materia ɔcurrat. Ad terciũ q aĩa ẽ suba aĩati: dicẽdũ q. p. accipit suba3 ⁊ q q̃d erat esse p notiori pte diffõis ⁊ nõ p tota diffõe: qđ p3 p ipsu3 glosantẽ: ait eñi: ⁊ nõ ẽ aĩa aĩal ⁊c. Sic igit nõ vult q aĩa sit aĩal: sic nec ẽ diffinitio aĩalis ʒ pncipalis pe: iõ dicit sic ẽ dicẽdũ: sic aũt nõ ita q vno mõ ẽ diffõ alio mõ nõ. Ad rõe3 dõm q mĩor ẽ falsa: cognitio eñi materie reqrit ad cognitionẽ rei mãlis: cũ ad cognitiõe3 cuiuslibet rei reqrat cognitio oĩm cãɋ. Vñ tñ mã ignota: q2 nõ ẽ potissima rõ cognoscẽdi illud cui⁹ ẽ. Forma eñi cu3 sit magis ens q materia: ita magis causat entitatẽ ⁊ cognoscibilitatẽ rei q materia: q2 etiã materia nõ h3 esse naturalit nisi p formã causantẽ esse in effectu: iõ etia3 forma facit cognoscere materiã: tñ vtrũ q3 postea ẽ cã cognoscẽdi cõpositũ. Aliter dicit q phs loquitur de cognitione scientifica ⁊ de materia cõtracta ad esse existentie: illa quidẽ est ignota scientifice: ⁊ causat ɔtingẽtiã reɋ: iõ nõ facit cognitionẽ scientificã. Sed si abstrahant a sensu illa quoɋ ẽ talis materia: nõ ẽ de eis nisi opinio vt dictũ ẽ. ¶ Quãtu3 ad scđm dictũ hic tãgendũ. s. de singularium cognitiõe: q2 hic dicit phs q de singularib⁹ nõ ẽ sciẽtia nec diffinitio ṗpẽ: q2 ipis abeuntib⁹ a sensu nõ ẽ palã vtrũ sint an nõ: ⁊. ij. de anima: q sensus ẽ singulariũ: intellectus vniuersaliũ: idcirco videndu3 si singularia possint cognosci nõ tñ a sensu ʒ etiã intellectu. Ad cui⁹ euidẽtiã dicit hic Sco. de intelligibilitate singulariũ possum⁹ loq̃ vl' metaphisice. s. si sint de se intelligibilia vel aniastice vic3 si sint intelligibilia p compationẽ ad intellectũ nostrũ: quod quide3 ptinet ad librũ de anima. ¶ De primo pono vnã ɔclusionẽ. Singulare q̃libet mõ sumptu3 siue vt abstrahit ab exñtia siue vt includit exñtiã ⁊ alia accidẽtia ẽ per se intelligibile de natura sua. Hoc ostendit sic: Singulare est verũ ens: ğ est p se intelligibile: ɔña patet: q2 intelligibilitas absolute sequit entitatẽ: cu3 ens sit obiectũ intellectus ex natura potentie: vt dictũ est. iij. de aĩa: ʒ pbatio añtis: q2 singulare includit totam entitatẽ quidditatiuã supioɋ: includit etiã vltra hoc dñtiã indiuidualẽ vel exñtiam vel aliqđ accñs quoɋ neutrũ dimi

nuit: sed addit ad entitatẽ: ergo ad intelligibilitatẽ. De secũdo. s. de cognitiõe singularis p cõparationẽ ad intellectũ nostrũ pono tres ɔclusiões. Prima ɔclusio: singulare ẽ a nobis intelligibile pro statu isto saltẽ cognitiõe abstractiua. Probatur: qr cognoscẽs ɔꝛ̃ntiã extremoꝝ cogñscit extrema ɔꝛ̃ntia: qr cũ ɔꝛ̃ña sit q̃dam relatio: nõ põt cognosci nisi cognitis extremis: sꝫ intellect⁹ nr̃ cognoscit ɔꝛ̃ñaꝫ inter vle ꝛ singulare. Patꝫ ergo ꝙ cogñscit vtrũqꝫ extremũ: sic arguit Ari. ij. de aĩa de sensu cõi. Preterea intellect⁹ nõ ĩponit noĩa reb⁹ quas ignorat: sꝫ intellect⁹ imponit noĩa singularib⁹ quib⁹ etiaꝫ attribuit intẽtiões: puta singulare indiuiduũ: ꝛ sic de alijs. De his etiã facit ꝓpositiões ꝛ oppositiones ꝛ hm̃oi: q̃ oĩa ptinẽt ad intellectũ: ergo ĩtellect⁹ nr̃ nõ ignorat singularia. Secũda ɔclusio: Intellect⁹ nr̃ ꝓ statu isto nõ p se intelligit singulare sub ꝓpria ratiõe singularitatis: nec sensus sentit. Hoc oñdit̃ sic: Oĩs potentia p se cognoscẽs aliqđ obiectum sub ꝓpria rõne põt ipm cogñscere ꝛ ab alijs distĩguere circũscpto oĩ alio ipo solo remanẽte: sꝫ nec intellect⁹ nr̃ nec sensus ẽ hm̃oi respectu singulariũ: ergo ꝛc̃. Maior ẽ euidẽs: sꝫ minor ꝓbat̃: qr si hec albedo p diuinã potẽtiã ponat̃ in eodẽ loco cũ illa albedine: manet q̃dẽ hec ꝛ hec albedo: qr illa nõ ẽ hec: ꝛ tñ sensus nunq̃ distingueret duas numero eẽ has albedines si sint eq̃ intẽse. Silr̃ nõ distingueret inter duo singularia circũscpta distĩctiõe accidẽtali q̃ ẽ p locũ: figurã ꝛ huiusmodi: puta si eẽnt ĩ eodẽ loco ꝛ simul tpe: ꝛ haberẽt eãdẽ figuram ꝛ magnitudinẽ ꝛ eãdẽ colorem: talia eñ tã intellect⁹ q̃ sensus iudicaret eẽ vnũ. Ptꝫ etiã: qr sensus nõ discernit diuersitatẽ radiorũ solariũ: licꝫ cõiter ponãt̃ ɔtinue variari ĩ medio. Rõ hui⁹ m⁹ori assignat̃: qr potẽtia cognitiua ĩ nob̃ cogñscit reꝫ nõ ƀm suã absolutã cogñscibilitatẽ: inq̃tũ. s. ĩ se ẽ manifesta: sꝫ solũ inq̃tũ ẽ potẽtie motiua: qr potẽtie cognitiue ꝓ statu isto mouẽt̃ ab obiectis: sꝫ nã singularis nõ mouet ƀm gradũ singularitatis. Singularitas eñ se hꝫ solũ vt rõ sine q̃ nõ: sicut dictũ ẽ. j. hu⁹. ¶ Tercia ɔclusio Intellect⁹ nr̃ ꝓ statu intelligit singulare reflectendo ad fãtasmata ƀm. p. iij. de aĩa: qđ sic exponit̃: qr sicut natura in agẽdo nõ per se intẽdit vle: qr tũc generato corpe qđ est vli⁹ q̃ aĩal vel hõ: nõ ꝓcederet ad gnãtionẽ aĩalis vel hoĩs: nec intẽdit pmo indiuiduũ signatũ: qr tũc generato vno tali puta sorte cessaret actio nature: qđ est falsum: sed intẽdit pmo ꝓducere naturã in aliq̃ supposito: ꝛ hoc ẽ indiuiduum vagũ. Silr̃ ĩ ꝓposito spẽs in fãtasia ad quaꝫ se ɔuertit intellect⁹: pmo repñtat singulare vagũ ĩ qđ fert̃ pmo cognitio intellect⁹: qđ pꝫ: q: qñqꝫ ĩtelligim⁹ aliquod singulare ignorãdo ĩ q̃ spẽ sit: ꝛ ĩ hoc pmo signo ĩ ipa fãtasia est ɔfusum subã cuꝫ accidẽtib⁹: vel multa accidẽtia se ɔtrahẽtia mutuo. Secũdo repñsentat naturã absolute: qñ. s. intellect⁹ abstrahit vle: ꝛ fert̃ in naturã p̃ se: nõ ɔsiderãdo eius singularitateꝫ. Tercio reflectẽdo ɔsiderationẽ nature ad circũstantias signatas: vt. s. intelligat singulare: id est naturã que ẽ hec nõ inquãtũ hec: sed cũ accidẽtibus ꝓprijs determĩat talem naturã per tales circũstantias: puta quod ẽ hic ꝛ nũc: ꝛ cum tali figura et colore ꝛ hm̃oi: ita q̃ illius reflectiõis terminus a quo ꝛ terminus ad quẽ: est q̃d cõfusum ꝛ in medio est distinctũ. ¶ Ad pƀm in lr̃a iã dictũ ẽ ꝙ loquit̃ de singulari vt existẽs: ꝛ de tali verũ ẽ ꝙ nõ est scĩa ꝓp̃e nec diffõ. Scĩa eñ ẽ obiecti ƀm ꝙ abstrahit ab exñtia actuali: alioquin scĩa possꝫ qñqꝫ eẽ qñqꝫ nõ eẽ: ꝛ ita ñ eẽt ppetua: sꝫ corrupta re corrũpet̃ scĩa illius rei qđ falsũ ẽ. Hoc tñ nõ obstãte talia singularia põt ĩtelligi ab intellectu nr̃o ꝛ ẽ de illis opi. vt dictũ ẽ Singlare vo qđ abstrahit ab exñtia ẽ ꝓprie diffinibile ꝛ scibile scĩa spẽi ꝛ p se: licet nõ primo vt dictũ est. Ad aliud de. ij. de aĩa ꝛ ad oẽs auctoritates ɔsiles. Dicendũ ꝙ sensus est singulariũ cũ p̃cisione: qr nõ est vliũ: intellect⁹ autẽ est vtriusqꝫ. De hoc

eni nota ea que dicta sunt pmo huiꝰ ꝛc. ¶ Ad tertiū ꝙ hic tāgit phs scȝ de distinctiōe ꝯceptꝰ gn̄is a cōceptu spēi dic̄ idē doc. in hoc. vij. ꝙ est vna opinio: ponēs ꝙ cōceptꝰ gn̄is nō ē aliꝰ a cōceptu spēi: que mouet̄ ex eo quod dicit phus infra ꝙ genꝰ nihil est p̄ter eas q̄ sunt generis spēs. Item qꝛ al's genꝰ non p̄dicaret̄ de spē. ꝯn̄s ē falsum: ģ ꝛ an̄s: ꝓbatio consequētie: qꝛ tūc genꝰ esset ꝑs spēi. Sȝ ꝑs formalit̄ nō p̄dicat̄ de toto: ģ nec genus de spē: vn̄ isti dicūt ꝙ genus et dr̄ia seu spēs differūt solū penes modos seu rationes cōcipiendi eundē ꝯceptū q̄ sūt rōes determīatiōis ꝛ determinabilis: ita ꝙ rō generis est determīabilis ꝛ rō differētie seu specie ē rō determinātie: sȝ ista opinio nō est vera fm doc. qđ ꝓbat̄: qꝛ cōceptus generis est aliꝰ a cōceptu differentie: ģ est aliꝰ a cōceptu spēi sicut partialis a totali: qꝛ spēs essentialit̄ ꝛ formaliter includit cōceptꝰ generis ꝛ differētie: ꝛ sic cōceptꝰ generis ē aliꝰ a ꝯceptu spēi nō totalit̄ sȝ partialiter: ꝓbat̄ an̄s: qꝛ differētia nō ꝑticipat genꝰ nec econuerso: sunt eni oīno alteriꝰ rōnis: vn̄ cōceptus gn̄is est ita alius a cōceptu differentie qđ est pmo diuersus ab ea in nullo cōueniēs: cū genꝰ includat differētias supiores nō aūt differentia vt statim ostēdet̄. ¶ Et si queras q̄d determinate cōcipiat̄ ꝑ genꝰ ꝛ differentiā. Respōdetur ꝙ ꝑ differētiā cōcipit̄ vltimꝰ actus q̄ spēs est illud qđ non est cōpletiue: ꝛ ꝑ genꝰ cōcipit̄ potētiale respectu illiꝰ actꝰ vltimi: hoc declarat̄ sic: qꝛ fm phum in hoc. vij. dʒ ꝙ sicut rō. i. diffinitio se habet ad rē sic ꝑtes rōnis ad ꝑtes rei: in specie aūt que ꝓprie diffinit̄ nō sunt nisi due ꝑtes essentiales scȝ actꝰ vltimꝰ quo spēs est id qđ ē ꝛ potētiale respectu illiꝰ actus vltimi. Differētia ģ vltima specifica a q̄ est vnitas rei ꝛ diffinitiōis completiue includit ꝑ se p̄cise de suo ꝑ se intellectu actū vltimū in re q̄ est cā vnitatis rei cōpleta: genꝰ aūt ꝓximū p̄cise includit ꝑ se ꝓpriū potētiale respectu illiꝰ actꝰ: ne aūt habeamꝰ ponere ꝯceptꝰ generis ꝛ dr̄ie ēē fictiōes oꝑtet ꝙ illis correspōdeāt aliq̄ in re distincta ex rei natura circūscripta omi oꝑatiōe itellectꝰ: sȝ talis dr̄ia hʒ gradum fm ꝙ genus et dr̄ia pn̄t sumi ab alia ꝛ alia re si sint diuerse forme: puta in homīe ita ꝙ ab vna sumat̄ genꝰ: et ab alia dr̄ia: vl' pn̄t sumi ab alia ꝛ ab alia realitate: puta si sit spēs simplex vt albedo: pmo mō dʒ dr̄ia realis: scd̄o mō dr̄ia formal': vtraqȝ tn̄ ex nā rei. ¶ Ad primū in oppositū dico ꝙ illa auctoritas allegata trūcat̄: vn̄ addit ī fine illius aut si ē: est q̄dē vt mā: ꝛ hec ꝑs disiūctiue ē vera vt declaratū est. ¶ Ad scdm nego ꝯn̄am: ad ꝓbationē ꝯcedo ꝙ cōceptꝰ gn̄is ē ꝑtialis: ꝑs aūt lȝ nō p̄dicetur ꝑ modū ꝑtis tn̄ significata denoīatiue p̄dicet̄ de spē: ꝛ vt sic signat totū vel partē ꝑ modū totiꝰ: vt ait Auiceñ. i. v. meta. In abstracto aūt vltima abstractione nō p̄dicat̄: vn̄ illa ē falsa hō est aīalitas. ¶ Cōtra qꝛ p̄dicatio denoīatiua excludit p̄dicationē ī q̄d: sȝ genꝰ p̄dicat̄ đ spē in q̄d: ģ ꝛc. Rn̄sio duplex ē denoīatio: vna subiecti ab accn̄te: alia totius a ꝑte essentiali: pma īpedit p̄dicationē in q̄d: scd̄a aūt n̄ excludit: talis ē denoīatio spēi a gn̄e: genꝰ eni ꝑ se est ꝑs eēntialis spēi. ¶ Quantū ad q̄rtū ꝙ tāgit h̄ phs scȝ đ eo ꝙ īcludit dr̄ia inferior dicit idē doc. ꝙ ē q̄dā opinio ponēs ꝙ dr̄ia gn̄is inferioris includit formalr̄ dr̄iam supiorē: Tū qꝛ p̄dicat̄ de ea ī abstracto ꝛ ꝑ se pmo mō: dicit eni hic p. ꝙ fissio pedū ē q̄dā pedalitas: Tū qꝛ hic dʒ ꝙ dr̄ia vltima seu finalis ē tota sub̄a rei: qđ nō esset nisi īcluderet alias p̄cedētes: al'r nō eēt tota sub̄a rei: Tū qꝛ hic dʒ ꝙ in sub̄a nō est ordo sȝ si inferior nō includit supiorē erit ordo q̄ vna erit prior altera posterior ¶ Sed cōtra hāc opinionē arguit̄: qꝛ si sic erit ꝓcessus infinitꝰ in dr̄ijs: ꝯn̄s est falsum: ģ ꝛ an̄s: ꝓbatio ꝯn̄e: qꝛ si dr̄ie inferiores includerēt supiorē: ģ essent differētes: qꝛ dr̄ia sunt ad aliq̄d idē eēntia In aliq̄ ģ cōuenirēt scȝ ī dr̄ia supiori et differrēt differētijs: ꝛ tūc vltra querā đ illis differētijs: vtrū nō includāt differē

tiã supio:ẽ q̃re vel ꝓcedit in infinitum: vel stabit ad aliq̃s q̃ in nullo conueniũt: nec includũt aliqđ cõe. Itẽ ſm pħm hic in lr̃a oĩs diffinitio dat p gen⁹ primũ et differẽtias intermedias vſq ad vltimã: vel p gen⁹ ꝓximũ: ꝛ differentiã vltimã specificã. Si pmo mõ sequit̃ ꝯtra te nugatio: q: tũc differẽtia intermedia poneret in diffinitiõe: ꝛ vltima includit oẽs intmedias vt dicit: g̃ dr̃ia intmedia dicet bis: semel in se ꝛ semel in dr̃ia vltia. Scđo mõ sequit̃ adhuc idẽ: q: gen⁹ primũ includit suã dr̃iam ꝯstitutiuã: ꝛ vltima dr̃ia includit ca3 silr̃ vt dictũ: g̃ bis dicet: puta dicẽdo aĩal rõnale: q: sensibile: q: sensibile includit in aĩali qđ constituit ꝛ in rõnali pte: g̃ bis dicet. ¶ Dicẽdũ est g̃ q dr̃ia inferio: nõ includit formaliter dr̃iam supio:ẽ. ¶ Ad argumẽta in oppositũ: Et pmo ad illđ pħi dicẽtis q fissio pedũ ẽ quedã pedalitas. Dico q illa auctoritas ẽ intelligẽda nõ pdicatiue ʒ diuisiue. Nõ eñi plus vult pħs nisi q dr̃ia supio: diuidat in inferiores: qđ pʒ p eũ in lr̃a. Dicit eñi q in diffinitionib⁹ in qb⁹ sunt multe drñe optet nõ solũ diuidi gen⁹ in drñias: ʒ etiã diuidi drñtiã pma3 in scđam q̃ sc3 sit dr̃ia p se ꝛ non p accñs: sicut si aliq̃s velit bñ diuidere hñs pedes nõ dicet aliud alatũ aliud nõ alatũ: q: iste nõ sunt drñtie p se hñtis pedes vt sic: ʒ debet dicere aliud est habẽs pedes fissos ꝛ aliud nõ fissos: q: fissum ꝛ nõ fissum sunt drñtie pedis p se. Et iõ dicit q fissio ẽ q̃dã pedalitas .i. est differẽtia p se diuisiua hñtis pedes. Nota tñ q h̃ dicit pħs vbi nõ pñt assignari differentie p se: q: plerũq sũt nob ignote optet assignare differẽtias accñtales q̃ sunt q̃dã signa differẽtiarũ essentialiũ. Ad scđm reducit̃ contra ipm qđ dicit q dr̃ia ẽ tota suba rei: cum eñi diffinitio indicãs eẽntiã rei nõ solu3 includit drñam ʒ etiã gen⁹ ꝛ ꝯcept⁹ generis sit ali⁹ a ꝯceptu drñtie vt visu3 ẽ: sequit̃ q drñtia nõ dicat totã subam rei. Dicẽdum g̃ q pħs nõ intẽdit dicere q drñtia vltia sit tota suba rei: nisi cõpletiue vt dictũ ẽ pri⁹. Ad tertiũ reducit̃ etiam ꝯtra ipm: cũ eñi in suba sit mã ꝛ forma: ꝛ forma sit magi eẽs q̃ mã: seq̃t q i suba erit ordo prioris et posterioris ſm pfectionẽ. ¶ Dictũ g̃ pħi ẽ intelligẽdu3 q i suba nõ ẽ ordo .i. in his q̃ ptinẽt ad rõnẽ subalẽ: talis q ali⁹ ꝛ ali⁹ ordo tollat ꝛ faciat nugationẽ: vñ ꝛ p⁹ dic q si ẽ nugatio addẽdo drñtiã poꝛẽ posteriori qđ pari rõne erit ecõuerso. hec mã tractat a doc. subti. xj. di. q̃rti sniaꝝ. q. iij.

Q̃m vo de substãtia.

Postq̃ pħs determiauit de suba ſm q suba dr̃ qđ q̃d ẽ: hic detmiat de suba ſm q vl'e a q̃busdã dr̃ suba: sicut eñi dictũ ẽ i hoc. vij. ca. iij. q plato ponebat ideas eẽ substãtias separatas a sensibilib⁹ q̃s dicebat esse vl'ia ꝛ pdicari d̃ idiuiduis spécieꝝ pdicatiõe dicẽte hoc ẽ hoc. pħus g̃ arguit hic q nõ est talia dare vl'ia in re. ¶ Ad cui⁹ euidẽtiã notãdum ſm Scotũ: et. iij. di. scđi sniaꝝ: q pħs nõ intẽdit hic negare q̃n vl'e sit aliq̃d in re imo oppositũ est de mẽte ei⁹: ʒ intẽdit q nõ sit aliq̃d in re eo mõ q̃ ponebat plato: et hoc solũ pbãt rõnes ei⁹. Ad declarationẽ aũt quõ vl'ia sunt in reb⁹ ꝛ quõ nõ Primo ponã distinctiões: deinde aliq̃s ꝯclusiões. ¶ De pmo sit illa pma distinctio: q duplex ẽ intẽtio pma sc3 ꝛ scđa: Uoco aute3 primam intentionem ipsam rem positam in esse cognito seu intellecto: et dicit̃ prima intentio: q: res dicit̃ intẽtio nõ quocũq res ʒ intellecta ꝛ cognita: voco aũt intẽtionẽ scđa3 q̃ndã relationẽ seu cõpationẽ intellect⁹ seu opationem q̃ intellect⁹ cõparat vnã prima3 intentionẽ vel vnũ pmo intellectũ ad aliud pmo intellectũ. Exẽplũ intellectus intelligẽs hoie3 ꝛ aĩal comparãs vnum ad aliud ſm rõnẽ pdicabilis ꝛ subijcibilis: q̃ cõpatio ex pte aĩalis dr̃ gen⁹: et ex pte hoĩs dr̃ spẽs: ꝛ sic ſm diuersas comparatiões format intellect⁹ diuersas secũdas intentiões puta generis spẽi indiuidui ꝛ hmõi. ita q oĩs scđa intẽtio est formaliter relatio rõnis. ¶ Scđa disti-

ctio sit hec: q' vl'e cū sit vnū cōcretū pōt
accipi dupliciter: vno mō p p se signifi-
cato qđ ē vniuersalitas ꝛ scđa intētio: q̄
sc3 est q̄dā relatio rōnis in p̄dicabili ad
illud de q̄ ē p̄dicabile ꝛ hñt respectū ra
tiōis: significat hoc nomē vl'e in ꝯcreto
sicut ꝛ vniuersalitas in abstracto. Alio
mō accipit vl'e p illo qđ denoiat ab illa
intentione vniuersalitatis qđ ē aliq̄ res
p̄me intētionis: q2 scđe intētiones appli
cant p̄mis: ꝛ hoc scđo mō p̄t adhuc ac
cipi dupl'r. vno mō p illo qđ ē q̄si subie
ctū remotū denoiatū ab itētiōe: ꝛ sic nā
dr absolute vl'e q̄ten9 ñ ē de se hec: ꝛ ita
ñ repugt sibi ex se dici de multis: ꝛ nā sic
accepta ē indeterminata p̄uatiue seu nega
tiue. Alio mō p̄t accipi p subiecto p̄piq̄
qđ ē ipa nā indeterminata ꝯtie: vt. s. ꝯiun-
cta indeterminatiōi actuali q̄si habitui cō
trario: ꝛ hoc mō nō ē vl'e nisi nā sit actu
indeterminata: ita q' sit vnū intelligibile
nūero dicibile de oī supposito: ꝛ hoc est
cōplete vl'e. ¶ Tercia distinctio sit hec
q' eē i intellectu ꝯtingit dupl'r. vno mō
subiectiue vt spēs act9 ꝛ habit9 sūt in aīa
alio mō obiectiue sicut mō loquimur: ꝛ
hoc mō dupl'r: vno mō habitualit' ꝛ p̄-
mo q̄n dicz ē ibi p spē3 manētē i intelle
ctu imediate motiuā ad itellectiōz. alio
mō actualiter ꝛ scđario: puta q̄n iā actu
mouet ꝛ intelligit: scđs mod9 infert pri
mū: nō ecōuerso: pt3 de se ¶ De secūdo
sit ista p̄ma ꝯclo: Vl'e sūptū p̄mo mō. s.
p intētiōe nihil ē in reb9 s3 in intellectu
tm̄. hoc ondit sic: q2 pu2 ens rōis nihil
ē in reb9 extra: s3 vl'e sic acceptū ē hmōi
vt p3 ex p̄dictis: g ꝛc. vñ ista cōparatio q̄
ē intētio secūda nō ē nisi obiectiue in in
tellectu cōpāte. ¶ Scđa ꝯclusio sit ista
Vl'e sūptū scđo mō. s. p subiecto remo-
to intētiōis ē v'e aliq̄d in reb9: hoc pbat
sic: q2 hoc qđ circūscripto omi actu itel
lectus vere ē: est vere aliq̄d in reb9: sed
vl'e sic sumptū ē hmōi: q2 circūscpto omi
actu intellect9 nā lapidis q̄ ē ex se nō est
determiāta: s3 īdeterminata negatiue v'e
est: g ꝛc. Itē qđ q̄d ē absolute sūptū ē ve
ra res: q2 ē p̄ncipiū ꝛ cā vt hic dicit pho

s3 ipm qđ q̄d ē absolute sūptu3 ē vniuer-
sale: tale eni vniuersale exprimit p diffini
tionē ꝛ includit in ea eēntialit' ꝛ p se: vt
sic ꝯsideratur a metaphisico: g ꝛc. ¶ S3 dō
ista nā sic accepta ꝛ indifferēte q̄ l3 ñ pos
sit eē sine singularib9 tm̄ de se nō ē hec:
pōt dubitari an habeat aliquā vnitate3
realē saltē minorē vnitate nūerali: q2 cer
tū ē q' nō ē vna vnitate nūerali cū q̄ po-
nit nō eē hec. Rñsio q' sic, ppt' qđ sit ter
tia ꝯclusio: Uniuersale scđo mō sumptū
ē vnū aliq̄ vnitate reali minore vnitate
nūerali: q̄ q̄dē vnitas est ei9 passio. pba
tur: q2 simile ꝛ eq̄le fundant sup vnū ex
q̄nto hui9 in ca. de ad aliq̄d: s3 nullo in-
tellectu exñte est realis similitudo albi
ad albū s'm albedinē: g aliq̄ realitas est
p̄ximū fundamētū illi9 relatiōis realis
q2 relatio realis nō fundat sup ens rōis
formalit'. Nō ē aūt hec vnitas nūeralis
pt3: q2 hoc albū ꝛ illđ nō sunt vnū nume
ro: q2 nihil vnū nūero ē idē sibi ipsi: g ē
aliq̄ alia vnitas realis. Preterea: si ois
vnitas realis ꝛ nūeralis: ois diuersitas
realis erit nūeralis: ꝯñs ē falsū: g ꝛ añs
pbatio ꝯñe: q2 vnū ꝛ multa idē ꝛ diuer
sum sūt opposita ex. x. hui9. Et totiēs dr
vnū oppositoꝝ q̄t modis reliquū ex. j. to
picoꝝ: ꝛ sic si tm̄ est vnitas realis nume-
ralis tm̄ erit diuersitas numeralis rea-
lis: et sic tantum differt sortes a platone
q̄tum differt a brunello: ꝛ sic intellect9
non posset abstrahere a sorte ꝛ platone:
aliquod cōe magis q̄ a sorte ꝛ brunello:
et tunc quodlibet vniuersale est purum
figmentum quod est absurdū. ¶ Quar
ta cōclusio sit ista: Uniuersale tertio mo
do sumptū sc3 qđ est indeterminatū: con
trarie s'm illud qđ ē in reb9: pbatio hu-
ius: quia relatio addita nature quod est
eē in itellectu habitualiter habet funda
ri in re: sed natura s'm illud quod est in
re habet istam relatione3: ergo illud qđ
est vniuersale est in re. vñ potest dici q'
vniuersale ē in re sic intelligēdo q' eadē
nā q̄ ē in existētia determinata p gdū sin-
gularitatē est indeterminata in intellectu
obiectiue: ꝛ vt h3 hāc relationem ad ins

tellectũ vt ad cognoscẽs ẽ indetermĩata
ↄtrarie ĩdetmĩatõe sibi data ꝑ itellectũ
ꝛ sic ẽ cõpletũ vl'e. ¶ Quīta ↄclo sit ista
Uniuersale hoc tertio mõ sũptũ ẽ in itel
lectu habitualr' õ necessitate: ꝓbat: qꝛ si
vl'e actu tm̄ eẽt ĩ re ꝛ ñ ĩ itellectu: tũc in
tellect⁹ agẽs supflueret: itellect⁹ em̄ a-
gẽs fm cõmẽtat. zẽ facit vl'itatẽ in reb⁹
Itẽ tale vl'e ẽ vnũ itelligibile nũero dici
bile õ q̃lib; supposito ita ꝙ intellect⁹ at
tribuẽdo ipm diuersis singularib⁹ attri
buit idẽ obiectũ nũero pluries cõceptũ
vt p̃dicatũ plurib⁹ subiectis dicẽdo hoc
est hoc: vt dictũ ẽ. Sꝫ ĩpossibile ẽ ꝙ ali-
q̃d idẽ oĩno ĩ re existẽs sit idẽ intelligibi
le nũero: et sic attribuat diuersis: lꝫ em̄
alicui existẽti ĩ re nõ repugnat eẽ in ali-
q̃ alia singularitate ab illa in q̃ ẽ: nõ tñ
illud vere dici põt de q̃libet inferiori ni
si ꝑ intellectũ abstrahẽtẽ ꝛ p̃dicãtẽ illõ
de multis: g̃ zẽ. ¶ Si arguat ↄtra p̃di
cta signãter cõtra scd̃am tertiã ꝛ q̃rtam
cõclusionẽ: ꝙ vl'e nõ sit aliq̃d ĩ re: qꝛ sic
logica q̃ ẽ de vl'i eẽt scia real qd̃ ẽ falsuꝫ.
Rñsio: ꝙ logic⁹ nõ cõsiderat res ꝑ se ni
si q̃ten⁹ fundãt scd̃as intẽtiões q̃s logi-
cus ꝑ se cõsiderat: ꝛ rõne hui⁹ nõ dr ar-
tifex real' sꝫ rõnal' vel intẽtional'. de hac
mã vide ea q̃ dicta sũt p̃mo hui⁹. ¶ Po
stremo q̃ ad hũc septimũ videdũ ẽ d plũ
litate formaꝝ vt em̄ dic̃ Sco. ĩ hoc. vij.
ꝛ. xj. di. q̃rti sen̄. ẽ q̃dã opinio tenẽs seu
ponẽs ꝙ ĩ q̃cũq; viuo seu aĩato ñ optet
ponere nisi vnã formã scꝫ aĩaꝫ: q̃ q̃dẽ est
vna realr': sꝫ plr̃es v̾tualiter cõtinẽs for-
mã mixti ꝛ plr̃es ꝑfectões fm q̃s ↄstituit
diuersa organa q̃ sũt p̃ncipia ĩꝑfecta di-
uersaꝝ oꝑationũ. Et arguit ꝓ hac opi-
nione ꝑ pħm di. ĩ hoc. vij. ꝙ man⁹ mor
tua nõ ẽ man⁹ nisi eq̃uoce: ex q̃ videt ꝙ
man⁹ nõ hꝫ aliquã formã ꝓpriã. Itẽ ar
guit sic: Nõ ẽ ponẽda sine necitate: sꝫ in
ꝓposito nõ est necessitas ponẽdi plr̃es ta
les formas cũ vna ꝑfecta possit q̃cq̃d ille
plures q̃ꝝ illa ẽ v̾tualr' ↄtẽtiua. Itẽ ex
plurib⁹ distinct' nũero nõ fit vnũ nũero
ptꝫ g̃ multo min⁹ ex duob⁹ distinctis et
specie vel plrib⁹ q̃ magl' drñt. ¶ Prete-
rea ex duob⁹ existẽtib⁹ actu nõ fit vnum
fm Ari. ex hoc. vij. sꝫ plures forme sũt
plura in actu: qꝛ forma ẽẽntialr' est act⁹.
aĩal aũt ẽ aliqd̃ vnũ: g̃ nõ põt cõstare ex
plurib⁹ ꝑtib⁹ habẽtibus plures formas
¶ Preterea vni⁹ entis est vnũ esse: vnũ
esse ẽ ab vna forma: g̃ vni⁹ entis est vna
forma. Sꝫ ista opinio nõ ẽ vera: ꝛ ꝓbat
sic: qꝛ aĩa sepata remanet corp⁹ sine no-
ua gñatiõe: g̃ ĩ corpe ẽ forma corpeitat'
cũ materia nõ possit eẽ nãlr' sine forma.
Silr' ps aĩalis vt manus põt separi ab
aĩali sine gñatõe: sꝫ nõ manet ĩ actu post
sepationẽ ꝑ formã toti⁹: ptꝫ g̃ ꝑ formam
ꝓpriã quã habebat pri⁹. ¶ Dicendũ g̃
ꝙ in q̃libet viuo p̃ter formaꝫ aĩati ẽ alia
forma corpeitatis vl' mixti ꝛ p̃ter has q̃
sunt cõmunes toti aĩali vl' viuo sunt alie
ꝑtiales specifice distincte tot q̃t organa
distincta. ¶ Ad rõnes in oppositũ: ad p̃
mũ dicendũ ꝙ man⁹ põt cõsiderari du-
pliciter: vel man⁹ vt man⁹: vel man⁹ vt
est organũ officiale ad exequẽdũ op⁹ vi-
te: sic de oculo ꝛ alijs silr': si p̃mo mõ sic
dico ꝙ est manus vniuoce q̃diu manet
sub forma man⁹. si scd̃o mõ sic ẽ man⁹ eq̃
uoce: qꝛ sine aĩa nõ põt exercere op⁹ vi-
te sicut nec oculus videre: ꝛ sic intelligit
phs ꝛ nihil ↄtra nos. ¶ Ad scd̃m ptꝫ ne
cessitas ex argumẽto cõtra opinionẽ: qꝛ
ps sepata nõ põt esse sine forma ꝓpria.
¶ Ad tertiũ cũ dr ꝙ ex plurib⁹ distinct'
zẽ. nego ↄñam: qꝛ q̃nto aliq̃ sunt magl'
vnũ identitatis vnitate tanto min⁹ sunt
nata vniri ad ↄstituẽdũ vnũ ꝑ se: exẽplũ
albũ ꝛ nigrũ sunt magl' vnũ q̃ꝫ materia
et forma q̃ sunt oĩno alterius rõnis: sed
tñ ex materia ꝛ forma fit vnũ ꝑ se nõ aũt
ex albo ꝛ nigro lꝫ sint idẽ genere ꝓxĩo.
¶ Ad quartũ cũ dr: ꝙ ex duob⁹ entib⁹
actu zẽ. Dico ꝙ verũ est qñ sunt in acti
bus vltimatis ꝛ nõ carẽt ꝑfectiori actu-
alitate: sed sic nõ est in ꝓposito: qꝛ oĩa
p̃cedentia sunt in potentia respectu com
munis ꝛ perfectioris. ¶ Ad vltimũ cuꝫ
dicit: vnius entis est vnuꝫ esse. Dico ꝙ
verũ est totale ꝛ cõpletiuũ scꝫ esse totius
cõpositi: ꝛ tale est principaliter ꝑ vnam

formā scʒ vltimo aduenientē omībꝰ pce dentibꝰ: ꝛ hoc mō totū cōpositū diuidit in duas ptes essentiales scʒ in actū vltimū ꝛ potentiā ꝓpriā illiꝰ q̄ includit materiā pmā cū omībꝰ formis p̄cedentibꝰ sʒ ex hoc nō sequit̄ q̄n sint plures forme partiales dantes plura esse partialia nō tñ specifice ꝯstituētes illud cōpositū: sed tāq̄ quedā inclusa i potētiali illiꝰ cōpositi. hāc materiā tractat diffuse idē doc. vbi. s̄. q. iij. arť. ij. fo. j. Finit liber. vij

Incipit liber octauus.

Ex dictis nāq̄ syllogisare optet ꝛ colligentes. Postq̄ Aristo. in. vij. determinauit de q̄ꝺ q̄d est seu de eēntia reꝝ sensibiliuʒ p rationes logicas: hic ꝯn̄r determīat fm p̄ncipia reꝝ sensibiliū q̄ sunt materia ꝛ forma: ostēdēdo quō in diffinitionibꝰ optet q̄ vnum sit vt mā aliō vt forma. Genꝰ em̄ se habet vt materia: differētia v̄o vt forma: de quo sufficiāt q̄ dicta sunt. vij. huiꝰ: vñ i hoc viij. tm̄ pscrutabor de q̄ttuor dictis que hic tāgit pħs. ¶ Primū est q̄ diffinitiones seu forme reꝝ se hñt sicut numeri: si em̄ aliq̄d addat̄ seu subtrahat̄ alicui numero etiā si sit illud minimū nō erit idē numerꝰ fm speciē: minimū em̄ in numeris ē vnitas: q̄ si addat̄ ternario: surget q̄ternarius q̄ est alia spēs numeri: sic in diffinitionibꝰ q̄cūq̄ addito vel ablato ē alia diffinitio vel alia natura speciei: si em̄ ad diffinitionē aīalis q̄ est substantia anīata sensibilis addas rōnale cōstituis speciē hoīs. Si autē abstrahis sensibile ꝯstituis speciē plante: q: vltima differētia dat speciē. ¶ Ad cuiꝰ euidētiā notādū q̄ est quedā opinio ponēs q̄ i quiditate formaꝝ naturaliū suscipientiū magis ꝛ minꝰ nō est dare gradus intrinsecos fm q̄s ipse suscipiāt magis ꝛ minus et habet ortū cuʒ ex eo q̄ð dictū q̄ forme sunt sicut numeri: ꝛ sic numerꝰ stat i indiuisibili ita q̄ sibi nihil pōt addi vł diminui q̄n mutet speciē: sic est de forma ꝛ p ꝯn̄s nō habet gradus: Tum quia ille gradus additus vel ptinet ad quidditatem specificam vel nō: si sic: ḡ albedo remissa nō erit pfecte in specie albedinis: q̄ð est falsuʒ: Si nō: ḡ albedo intēsa erit vnū p accidēs: q: includit gradū qui nō ptinet ad ciꝰ essentiā: Sʒ illa opinio nō est vera: īpossibile em̄ ē aliquā formā cōmunicare se alicui fm magis ꝛ minꝰ: nisi in sua essentia habeat gradus: alioq̄n fm eundē gradū participaret̄ a q̄cunq̄ supposito: sed forma tal' cōicat̄ alicui fm magis ꝛ minus vt supponit̄: ergo in sua essentia habet gradus. ¶ Pro cuiꝰ declaratione fm mentē Sco. xvij. di. pmi nlaꝝ. q. iiij. pmo aliq̄s ꝯclusiones declarabo. Scḋo ad dubiū aliter respōdebo

Quantū ad pmū sit hec pma conclusio: Approximatio vel remotio a suo cōtrario nō est causa suscipiēdi magꝭ ꝛ minꝰ. pbat̄: Tū q: candē virtutē pñt aliq̄ diuersi participare fm magis ꝛ minꝰ non participando aliq̄d de vitio ꝯtrario puta tēperantiā vel iusticiā: Tum q: i statu innocentie fuisset fm magis ꝛ minus gratia in diuersis: ꝛ ē modo, de facto in beatis vbi tñ nullū fuisset cōtrariū nec ē de facto in beatis. ¶ Scḋa cōclusio est ista: Nulla forma suscipit magis ꝛ minꝰ fm dispositionez subiecti: vel fm esse in subiecto ciꝰ essentia remanēte imutata. pbat̄: q: habito termino fm rationeʒ q̄ terminꝰ est cessat motꝰ q: habitibꝰ p̄sentibꝰ cessat oīs motꝰ ꝛ generatio: ex. j. ꝺ generatiōe: sed p te in p̄ncipio calefactionis habet̄ caloꝛ fm rōnē q̄ terminꝰ est scʒ fm esse pfectuʒ: ḡ in p̄ncipio cessabit ille motus q̄ð est absurdū dicere. pbat̄: q: omne q̄ð mouet̄ habet aliq̄d ꝺ termino a q̄ et aliq̄d de termino ad quē: ex. v. phisicoꝝ: ḡ in p̄ncipio calefactiōis i ipo calefactibili est aliq̄d ꝺ essentia caloris: si ḡ essentia caloris nō suscipit magis et

min⁹ in pͥncipio erit calor pfectissimus ſm quē modū est termin⁹ motus: ꝫ cͨ. ¶ Tertia conclusio sit ista: ꝙ radicatio maior vel minor forme ī materia nō ē cā suscipiēdi magis ⁊ min⁹ hoc ostēdit sic: qꝛ illa radicatio vel ē aliqͩ aliud distinctū a forma radicata vel nō. si nō: habet ꝓpositū: qꝛ cū illa radicatio sit maior et minor: ergo ⁊ forma: si aliquid est distinctuȝ vel ē forma absoluta vel respectiua si absoluta habet ꝓpositū. Silr si respectiua habet ꝓpositū: qꝛ magis ⁊ min⁹ in forma respectiua orit ex magis ⁊ min⁹ ī absoluta. ¶ Quātū ad scḋm articulū: pͥmo aliq̄ pͥmittent: scḋo ṽitas ex his dubij ostendet. ¶ De pͥmo sciēdū ꝙ qͩdditas ē duplex: quedā est specifica quedaȝ indiuidua. Circa qḋ notādū ꝙ in hac albedine ē tria ꝯsiderare: pͥmo naturā specificā: scḋo gradū indiuidualē q̇ est tantitas cēntie indiuidui: tertio ḋriaȝ i· diuidualē q̄ indiuidua albedo est hec: scḋo qꝛ gradus arguit q̄ntitatē aliquā: iō notādū ꝙ triplex ē q̄ntitas scȝ q̄ntitas molis vel dimēsionalis: ⁊ q̄ntitas pfectiōis q̄ respicit eē rei: ⁊ q̄ntitas ṽtualis q̄ respicit agere: ⁊ forte scḋa incidit cū tertia qten⁹ agere dat intelligere eē. ¶ Tertio videndū qͩd sint isti gradus formarꝫ: de qͩb⁹ nūc ē sermo: vñ assigno talē descriptionē: Gradus forme ḋ q̄ nūc est sermo ē portio pfectional' forme specifice extra ei⁹ ꝯceptū qͩdditatiuū ip̄am formam specificā infra suū ꝯceptū essentialit' includēs inclusa realiter intra cōceptū indiuidui. ista descriptio satꝭ ē euidēs intuenti. ¶ Quarto videndum est quales sunt isti gradus. Circa qḋ sciendūȝ ꝙ gradus qͩdā sunt essentiarꝫ: quidā ṽo formarꝫ: qͩdā pfectiōi vnitiue ꝯtentarꝫ ī aliq̄ vno: ⁊ hoc vltimo mō intelligo grad⁹ de quib⁹ nūc q̄rit. Ex his ꝯcludit ꝙ diuersitas horꝫ graduū nō diuersificat speciē cū sint portiōes eiusdē forme specifice: ita ꝙ forma specifica ē indiuisibil' q̄ntū ad gradū specificū: diuisibilis ṽo q̄ntū ad gradū pfectionalem: ita ꝙ pluralitas illorꝫ graduū nō est positiue intra cōceptū specificū forme specifice: sȝ solū pmissiue: sȝ ē intra ꝯceptū indiuiduorꝫ positiue ita ꝙ indiuiduū cōstitutū ex forma specifica ⁊ ꝓprietate indiuiduali ꝯtinet vnitiue illos gradus. ¶ De scḋo dico ꝙ forma suscipiēs magis ⁊ minus hȝ intri̇sece dictos gradus. Dico etiā ꝙ precisa rō suscipiēdi magis et min⁹ est latitudo graduū in forma: siue qḋ ideȝ ē illimitatio forme q̄ pticipat. ꝓbatio hui⁹: Tuȝ ex improbatiōe oīm opinionū pͥcedētiū nec videt alia via ꝓbabil' restare q̄ ista: Tū p simpliciuȝ supra pͥdicamēta ca. de q̄litate vbi recitat multas opiniones de causa suscipiēdi magꝭ ⁊ min⁹: ⁊ īprobatꝭ eis plurib⁹ cōmendat opinionē architedicētis sic: q̄litas eē q: infinitatē q̄ndā pticipat: iō ſm rōnem ei⁹ est ꝙ suscipiat magꝭ ⁊ min⁹. ¶ Ad pͥmū ī oppositū dicendū ꝙ phs loquit de forma seu de qͩdditate inq̄tū exp̄mit p diffinitionē: hec est quidditas specifica ⁊ vt sic abstrahit ab oīn gradu vt dictū ē: vt ptȝ ī clemētis. ¶ Ad scḋm dicit ꝙ iste gradus nō ptinet ad qͩdditatē specificā vt dictūȝ ē: ⁊ cū dꝛ ꝙ forma intensa erit vnuȝ p accidēs nō sequit: qꝛ iste gradus et si non sit de essentia spēi: tñ ē ḋ essentia indiuidui vt dictū est. ¶ Scḋm dictū ē phi in lr̄a ꝙ in generatiōe et corruptiōe simplicit' oꝑtet ꝙ fiat resolutio vsqȝ ad materiam pͥmā. Pro q̄ sciēdū ꝙ ista resolutio vsqȝ ad materiā pͥmā hȝ fieri statim vl' nō statim. Statim qͩdē in habētib⁹ vnā formā tm̄. Nō statim ī hñtib⁹ plures formas. vt in hoīe in q̄ sepata vltima forma specifica ⁊ corrupto hoīe: puta in morte remanet materia sub forma incōpleta corporis q̄ nō ē in aliq̄ spē spālissima sȝ est nāliter in ꝯtinuo fluxu vsqȝ ad materiā pͥmā anteq̄ de materia illa aliqͩd specifice distinctū generet: q̄ corruptiōe prius ordine nature cōpleta introducit ab agente nāli aliq̄ forma specifica puta forma vermis vl' plāte. ¶ Sȝ ꝯtra qꝛ vni⁹ corruptio ē generatio alteri⁹: sȝ hō ī morte corrūpit: ꝫ statim aliqͩd generat. ¶ Respōdeo ꝙ hō nō corrūpit in morte corru

ptiōe vltima scꝫ q̄ntū ad oīe illd qd ē a-
liq̄d eiꝰ: sꝫ adhuc remanet aliq̄ forma q̄
fuit de essentia eiꝰ. Perfecta aūt corru-
ptiōe necessario aliq̄d generabit̄: q2 mā
nāliter nō existit sine forma: ⁊ sic corru-
ptio vniꝰ ē generatio alteriꝰ ⁊ ecōuerso
sꝫ in hn̄tibꝰ vnā solā formā nō oꝑtet tn̄
expectare: sꝫ corrupto aere statim gene-
rat̄ ignis: si ignis debeat generari ita q̄
in eodē instāti tp̄is desinat eē forma ae-
ris: ⁊ ī eiꝰ materia induciť forma ignis.
¶ Tertiū dictū pħi in hoc. viij. ē q̄ ac-
cidētia nō hn̄t materiā ex q̄ sed in qua.
¶ Ad cuiꝰ euidētiā d̄ mēte Sco. ī hoc
viij. p̄mo p̄mittā vnā distinctionē: scd̄o
ostendā duplicē ꝯclusionē. ¶ De p̄mo
sit ista distinctio: q̄ cōpositio q̄ est ex nā
rei circūscripta illa q̄ ē rōnis ē duplex:
q̄dā rei ⁊ rei: ⁊ hec cōpositio pōt dici re-
alis ⁊ essential̄. Alia ē realitatis ⁊ reali-
tatis: ⁊ hec cōpositio d̄r s̄m rōnes rea-
les ⁊ s̄m formalitates. Uoco āt cōpositi-
onē rei ⁊ rei illā q̄ ē ex aliq̄bꝰ q̄ꝝ separatio
mutua nō includit repugnātiā in termi-
nis: qualis ē cōpositio substātie ex mā ⁊
forma vel ex subiecto vel accidente. Uo-
co aūt cōpositionē realitatis ⁊ realitatis: q̄
est ex aliq̄bꝰ q̄ꝝ separatio includit ꝯtradi-
ctionē ꝓpť eoꝝ realē idētitatē: ⁊ tn̄ vnū
nō est aliud formaliter: ita q̄ includat̄ ī
alio ī p̄mo mō dicēdi ꝑ se ita q̄ pn̄t esse
obiecta distincta formalit̄: ⁊ distincta cō-
ceptibilia distīcte termināntia actū intel-
lectꝰ q̄lis est cōpositio q̄ ē ex gn̄e ⁊ diffe-
rentia vbi etiā spēs est realiter simplex.
¶ De scd̄o sit ista p̄ma ꝯclusio: Accn̄s ē
forma simplex simplicitate opposita pri-
me cōpositiōi. hoc ptꝫ auc̄te pħi iā alle-
gata. ptꝫ etiā ꝑ auctorē sex p̄ncipioꝝ di-
centē q̄ forma ē simplici essentia ꝯsistēs
¶ Scd̄a ꝯclusio sit hec: Accn̄s nō ē for-
ma simplex simplicitate opposita scd̄e cō-
positiōi: sꝫ ē cōpositū ex realitate gn̄is et
differētie. ꝓbat̄: q2 simpl'r simplex a q̄cū-
q̄ distinguit̄ ē p̄mo diuersū: ⁊ nō diffe-
rēs: sed accn̄a nō sunt hm̄ōi g̃ ⁊c̄. maior
ptꝫ sꝫ minor ꝓbat̄: q2 albedo ⁊ nigredo
realit̄ d̄nt ꝑ differētias ꝓprias: ⁊ reali-
ter cōueniūt in gn̄e puta in colore: g̃ sūt
differētes ⁊ nō p̄mo diuerse. ¶ Quar-
tū dictū pħi ē q̄ ex mā ⁊ forma cōstituit̄
vnū ꝑ se. Ad cuiꝰ euidentiā sciendū s̄m
Sco. in hoc. viij. q̄ sicut vnū in cōi im-
mediate ꝯsequit̄ ens in cōi: ita q̄ hec ꝓ-
positio ens est vnū: q2 īmediata: q2 nul-
lū est nobis notiꝰ mediū ad hoc demon-
strādū. vt dictū fuit in. iiij. huiꝰ: ita singu-
la entia s̄m ꝓprios gradus entitatis cō-
sequit̄ īmediate ꝓpria vnitas: nec ē alia
rō diuerse vnitatis nisi alia entitas quā
consequit̄ illa vnitas. Exēplū: simplicia
sunt vnū ⁊ cōposita sunt vnū: tn̄ aliter ⁊
aliter: q2 alia ⁊ alia est eoꝝ entitas: sicut
igit̄ oīno simplex se toto ē ens ⁊ vnū: ita
cōpositū est ens ⁊ vnū ex p̄ncipijs essen-
tialibꝰ cuiusmodi sūt mā ⁊ forma: q̄ sola
nā sunt aliqd ens ꝑ se ꝯstituere. Un̄ cō-
positū talē ꝑ se vnū ꝓpria vnitate alteri-
us rōnis ab vnitate simplicis sicut ⁊ eiꝰ
entitas ē altera ab illiꝰ entitate: g̃ si q̄ri-
tur q̄re ex materia ⁊ forma ē vnū per se.
Dicēdū ē cū pħo q2 hec ē potētia scꝫ mā
illud xo actꝰ scꝫ forma. ¶ Si autē q̄ras
q̄re nō sit vnū ꝑ se ex accidēte ⁊ subiecto
sicut ex materia ⁊ forma: cū tn̄ subiectuꝫ
sit vt potētia ⁊ accn̄s sicut actus. Dicen-
dū q̄ sicut in generabili nō est cā quare
ens est sic vnū: ita nec ē causa q̄re ex istis
ꝑtibꝰ fit hoc vnū: nisi q2 sunt tales ꝑtes:
ex materia eīn ⁊ forma fit vnū ꝑ se: q2 for-
ma substātialis ē talis actꝰ: ⁊ materia ta-
le potētiale. Ex subiecto aūt ⁊ accidente
fit vnū ꝑ accn̄s: q2 accn̄s ē talis actꝰ: et
subiectū tale potētiale: ita q̄ actꝰ ⁊ potē-
tia intelligunt̄ ꝓportionaliter vniri si ꝑ
se ꝑ se: ꝑ accidēs ꝑ accidēs: vn̄ iste ꝓpo-
sitiōes sunt ꝑ se p̄mo mō note: ⁊ huiꝰ nō
est q̄renda aliq̄ causa intrinseca q̄re scꝫ
ex actu ⁊ potētia fiat vnū sed solū extrin-
seca scꝫ agens sicut pħs dicit in lr̄a.

Explicit liber octa-
uus metaphisice.

Incipit liber nonus.

E pri-
mo q̄dē igit̄ en-
te ⁊ ad qḋ om̄es
alie ca. ¶ Post-
q̄ phs determi-
nauit ḋ ente ſm
q̄ diuidit̄ p .x. p̄
dicamēta: hic ḋe-
termīat ḋ eo ſm
q̄ diuidit̄ p potētiā ⁊ actū: de q̄ sufficiāt
ea que dicta sunt .v. hui⁹. vñ hic solū tā
gam vnū dictū phi. Ponit hic phs diffe
rentiā int̄ potētias rōnales ⁊ irrōnales
q̄z videlicet ille sunt oppositoꝝ iste vero
vni⁹ oppositi tm̄. ¶ Ad cui⁹ euidentiā
ſm mētē Sco. in hoc .ix. tenebo cū phō
differentiā p̄dictā eē bñ assignatā. Pri-
mo exponit̄ quō intelligenda sit ista dif-
ferētia. Scḋo inq̄ret̄ de cā hui⁹ differē-
tie. ¶ Quātū ad p̄mū dico tria. p̄mū di
ctū ē q̄ illa d̄ria ē itelligēda de potētijs
actiuis tm̄ vt sit sensus: q̄ potētia actiua
irrōnal' cuicūq̄ cōpet̄ siue actiōi quē eli
cit siue t̄mīo quē ꝑducit sic ē illi⁹ vni⁹
qḋ manēte eadem nā nō pōt esse alteri⁹
actiua q̄ ei⁹ cui⁹ ē ex se actiua. Frigidi-
tas eīm manēs frigiditas nō pōt esse pro
ductiua caloris nec elicitiua calefactōis
p se: licet faciat aliq̄d q̄ facto aliq̄d aliud
pōt magꝭ calefacere puta cū stringit po
ros ne calor interi⁹ diffundat̄ ⁊ exalet: ⁊
ita calor vnit⁹ magꝭ calefacit: frigus tm̄
nunq̄ calefacit directe. Silr̄ potētia rō
nal' sic ē actiua oppositoꝝ siue sint ꝯtra-
ria siue ꝯtradictoria q̄ manēs nā vna q̄n-
tū ē ḋ se ē sufficiēs elicitiua oppositaꝝ a-
ctionū ⁊ sufficiēs ꝑductiuū oppositoꝝ ꝑ
ductoꝝ si ē oppositoꝝ ꝑductoꝝ. Scḋm
dictū ē q̄ illa d̄ria sic itelligēda ē: vt ptꝫ
ex p̄dicto dicto: q̄ potētia rōnalis sit op
positoꝝ actuum seu actiōis ⁊ negatiōis
eo .s. q̄ possit agere ⁊ nō agere. Tertiū
dictū est q̄ potētia actiua nō est hic acci
pienda ꝑ relatiōe potētie q̄ ē ad opposi-
tos effect⁹: sꝫ ꝑ fundamēto respect⁹ qḋ
est p̄ncipiū actiōis. ¶ Quantū ad scḋm
articulū. p̄mo videndū ē de illa differētia
in se. scḋo de intētione phi circa ipam.
¶ De primo sciēdū ē q̄ p̄ma distinctio
potētie actiue ē ſm diuersū modū elici
endi actionē. Q̄ eīm potētia agat circa
obiectū hoc vel illḋ sꝫ aliq̄ mō distiguat
vel ostēdat distinctionē potētiaꝝ: nō tm̄
īmediate. Nō eīm potētia cōpat̄ ad sub-
iectū vel obiectū circa qḋ opat̄ nisi me-
diante opatiōe quā elicit hoc vl' illo mō
Iste aūt modus eliciēdi ꝑpriā opationē
nō pōt esse in genere nisi dupl'r: q̄z potē
tia actiua aut est determīata de se ad a-
gendū ita q̄ q̄tū ē ex se nō pōt nō agere
q̄n nō impedit̄ ab extrinseco: aut nō ē ex
se determīata: sed potest agere hūc actū
vel oppositum: potest etiā agere vel nō
agere. Prima potentia dicit̄ cōmuniter
natura. scḋa volūtas: vnde prima di-
uisio p̄ncipioꝝ actiuoꝝ est in naturā et
volūtatē seu ꝑpositum sicut patet ex .ij.
phisicoꝝ. Si querit̄ causa hui⁹ differen
tie: q̄re sic natura tm̄ ē vni⁹ determīate
id est cuiuscūq̄ vel quorūcunq̄ ē deter-
minate ex se est illi⁹ vel illoꝝ voluntas:
aut ē oppositoꝝ indetermīate. ¶ Dicē-
dū q̄ nulla est causa hui⁹: sicut eīm effe-
ctus īmediat⁹ cōpat̄ ad causā īmediatā
ex se ē p̄mo sine causa media alioq̄n iret̄
in infinitū: ita causa actiua īmediate vi-
detur se hr̄e īmediate ad suā actionē in-
q̄tū illā ellicit: nec est dare aliā causam
q̄re sic elicit nisi q̄z ē tal' causa: sicut eīm
calidū calefacit q̄z calidum: sic voluntas
vult ⁊ nō vult q̄z tal' potētia. ¶ Sꝫ hic ē
vnū dubiū q̄n volūtas reducit̄ ad actū:
si est indeterminata ex se ad agendū vel
nō agēdū. Respōdeo: duplex ē indeter-
minatio: quedā ē insufficiētie siue ex po-
tētialitate ⁊ ḋfectu actualitatꝭ: sicut ma-
teria nō hñs formā ē indeterminata ad
actū forme. Alia ē indetermīatio supa-
būdantie sufficiētie q̄ est ex illimitatiōe
actualitatis vel simplicit' vel q̄dāmodo.
Primo mō idetmīatū ñ reducit̄ ad actū
nisi pri⁹ determīet̄ ab alio ad formā. se-
cūdo mō indeterminatū pōt se determi-

nare. Si em̄ hoc posset habendo actū li
mitatū: m̄lto mag᷑ pōt habēdo actū illi
mitatū: q᷑ tūc nō careret aliquo: qđ fuit
simpliciter ꝑncipiū agēdi: alioqn deus ꝗ
est sūme ideterminat᷒ ad quācūq; actio
nē in determinatiōe illimitatiōis nō pos
set aliqđ agere: qđ est falsū. Indetermi-
natio aūt q̄ ē in volūtate nō est materia/
lis nec imꝑfectiōis inq̄tū ipa est actiua
sed est excellētie ꝛ potētie aliq̄liter illimi
tate nō alligate ad determinatū actū: iō
pōt seipam determinare. De secūdo vi-
det᷑ h̄ dubiū quō ea q̄ dicta sūt faciūt ad
intentionē philosophi: q᷑ ipe nō ponit diffe-
rentiā inter naturā ꝛ volūtatē: sed inter
potētiā rōnalē ꝛ irrationalē. ꝑ rōnalē so/
lū intelligēs intellectū vel scientiā: vt pa
tet in lr̄a. Rn̄deo q̄ itellect᷒ ꝛ volūtas
possūt cōpari vel ad act᷒ ꝓprios q̄s eli/
ciūt: vel ad actus aliaꝝ potentiaꝝ inferi
orū in q̄bus habēt aliquā causalitatem:
puta intellect᷒ ostēdendo ꝛ dirigēdo: vo
lūtas inclināđo ꝛ imꝑando. Et patet q̄
ꝑma cōparatio est essentialior. Primo mo
do intellectus cadit sub natura. Est em̄
determinat᷒ ex se ad intelligēdū ꝛ nō ha
bet in potestate sua intelligere ꝛ nō itel/
ligere: assentire ꝛ non assentire ꝓposito.
Voluntas aūt opposito mō se habet ad
actū ꝓpriū eliciendū vel nō eliciendum.
Et ꝓpter hoc in diuinis ponūtur due ꝓ
ductiōes. Vna ꝑ modū nature: cui᷒ ꝑn
cipiū est intellect᷒: ita q̄ intellect᷒ est idē
ꝑncipiū cū natura. Alia ꝓductio ponit᷑
in diuinis ꝑ modū volūtatis: loquēdo ḡ
sic intellect᷒ cadit ꝛ ponit᷑ sub potētia ir
rationali. Nihil em̄ est formaliter liberꝝ
nisi volūtas. Scđm hāc ergo ꝑmā cōpa
tionē nō loquit᷑ hic p. de intellectu. Se/
cūda autē cōparatio videt᷑ q̄si accidētalis:
q᷑ ille potētie nō cōꝑant᷑ ad actus aliaꝝ
potētiaꝝ nisi mediantib᷒ actib᷒ ꝓpriis: vt
videt᷑. qui q̄dē act᷒ ꝓpriū sūt priores il
lis aliis actib᷒: ꝛ hoc mō intellect᷒ nunq̄
est ꝑncipiū alicui᷒ operationis exterioris
sine volūtate cōcurrēte ꝛ determinante
intellectuꝫ: ꝛ hoc mō loquit᷑ hic p. de in
tellectu ꝛ alibi frequēter. Vn̄ de volun
tate vel nūq̄ vel paꝝ loquit᷑ Arꝭ. put di
stinguit᷑ ab intellectu: ꝛ loquit᷑ de intelle
ctu practico q̄ est ꝑncipiū operationū exte
rioꝝ dirigēdo potētias exequētes vbi sꝑ
cōcurrit volūtas ip. rās executionē ope/
ris. Vn̄ p. aliqn̄ distinguit naturā ↄtra
artē: aliqn̄ ↄtra intellectū: aliqn̄ ↄtra vo
luntatē ꝛ ꝓpositū. Qđ patet q̄ ꝑ omīa
illa intelligit vnū ꝑncipiū in actiōibus:
q᷑ ad op᷒ artis cōcurrūt ista tria intelli
gentia vnū ꝑncipiū ꝑfectū artificialiuꝫ.
Ex quo patet q̄ potētia rōnalis dupliciter
ter sumi pōt scꝫ cōplete ꝛ incōplete. In/
cōpleta quidē potētia rōnalis est intelle
ctus vel ars vt p̄cedūt volūtatē: ꝛ de ta/
li videt᷑ hic loq̄ p. cū dicit q̄ oportet ipm
determinari ꝑ volūtatē aut ꝑ ꝓheresim:
q᷑ scꝫ respectu extrinseci nō pōt aliqđ ni
si determinet᷑ ꝑ volūtatē aliūde ad com/
pletā. Volūtas em̄ determiatiua intel/
lectus est potētia rōnalis cōpleta: vel sal
tē cōcurrit ad cōpletā: ꝛ sic verū est potē
tiā rōnalē esse oppositoꝝ. ¶ Sed contra
p̄dicta arguit᷑: Primo cōtra illud qđ di/
cit p. q̄ potētia rōnalis est ad opposita:
q᷑ si sic: ergo pōt simul agere opposita.
Cōsequēs est falsū: vt videt᷑ hic in litte/
ra: ergo ꝛ antecedēs. ꝓbatio cōsequētie:
q᷑ habēs potentiā potest in illud cui᷒ est
potētia illa: ergo habēs potentiā ad op
posita potest simul opposita. ¶ Secun/
do arguit᷑ ↄtra illud quo dicit q̄ poten/
tia irrationalis est tm̄ vni᷒ oppositi: q̄a
forma solis ē potētia irrationalis. Qđ
patet: sed forma solis est oppositorū: er/
go potētia irrationalis erit oppositorū:
et nō vni᷒ tm̄. Minor patꝫ: q᷑ sol pōt in
oppositos effect᷒: dissoluit em̄ glacieꝫ ꝛ
cōstringit lutū. Cōfirmat᷑: q᷑ in hoc no/
no dicit᷑: q̄ omīs potētia est ↄtradictio/
nis. Et declarat hoc p. etiā in potentiis
actiuis. ¶ Ad ꝑmū nego ↄsequētiā: po/
tentia em̄ rōnalis cuiusmodi est volun/
tas est ↄtrarioꝝ nō simul fiendaꝝ: sꝫ po/
test se determinare ad alterutrū opposi
toꝝ. ¶ Ad ꝓbationē dicendū sicut p. di
cit ꝛ respōdet in littera q̄ habens poten
tiam rationalem non habet potentiam

faciendi opposita simul: licet habeāt potentiā simul ad opposita. Unde ibi est simultas potentie: nō potentie simultatis. ¶ Cōtra. In isto nūc in quo est vnū oppositū quero an aliud possit in eodez esse an nō. Si sic habet͛ ppositum vt videtur: quia opposita simul sunt: si nō potentia illa in hoc nūc nō est nisi vni⁹ oppositi. Respōdeo q͛ in eodem nunc potest agere ad opposita: nō in sensu cōpositiōis: sed in sensu diuisionis: quia sicut cōtingenter se habet ad vnū: ita ad reliquū: sicut in eodem nūc quo sortes sedet iā pōt nō sedere in sensu diuisionis: quia cōtingenter sedet: igit͛ nō sequit͛ q͛ possit in opposita simul. ¶ Ad secundū dicendū: q͛ forma solis sicut quecūq͛ forma naturalis si est illimitata: ꝛ ṗncipiū oppositoꝝ in diuersis materijs: sicut est illoꝝ determinate: sicut illa forma que ē vnius est illius determinate: q꞉ nō est in potestate sua alterutrū illoꝝ agere p̄sente passio receptiuo huius forme ꝛ illius: sicut nec si esset vnus tm̄. Uñ sol p̄sente passiuo liquefactibili sic liquefacit qḋ ñ pōt nō liquefacere. Similiter se etiā habet p̄sente passo cōstringibili. Potentia aūt rationalis puta volūtas agens siue circa illud nō est ṗncipiū ex se determinatū: sed est potestatiue determīatiuū sui ad alterutrū: ita q͛ circa quodlibet pōt agere ꝛ nō agere. ¶ Ad cōfirmatione dico q͛ omēs potentie passiue sunt ex se cōtradictiōis: actiue aūt sicut hic dicit philosophus nō ex se: sed quasi per accidēs ꝛ aliunde quatenus passiuū potest adesse vel abesse: sed hoc accidit potētie actiue: quia si sit irratiōalis necessario agit p̄sente passo ꝛ remoto omni impedimēto: nō aūt sic rationalis potentia ꝛc̄.

Explicit liber nonus metaphisice

Incipit decimus metaphisice.

Unum v͛o dicit͛ multis modis ꝛc̄. ¶ Postq͛ phs in nono determinauit de ente ſm q͛ diuiditur per potentiā ꝛ actum: hic cōsequēter determinat de vno quod cōuertit͛ cum ente. Et ṗmo determinat de vno ſm se: deinde per cōparationem ad multa. Circa primū dimisso vno per accidens ponit quattuoꝛ modos vni⁹ per se. Primus modus est ſm quē continuū dicit͛ vnū. Aliquid autem dicit͛ cōtinuū multipliciter. Uno mō per artē vel violentiam: vt in his que cōtinuātur clauo vel collo vel aliquo vinculo. Alio mō p naturā: ꝛ hoc dupliciter: quia vel ipsum est vniforme vt linea recta vel circularis vel nō est totū vniforme: sicut due linee cōstituentes angulū in quo cōtinuātur. Dicit autem q͛ inter hos modos continuū dicitur magis vnū quod est vniforme: vt linea recta vel circularis. Naz talis linea oportet q͛ habeat vnū motum. Nō eīm pōt esse q͛ vna pars eius moueatur ꝛ alia quiescat: sed tota simul et vno motu moueatur: ita q͛ eius motus ē vn⁹ ꝛ īdiuisibilis loco ꝛ tempore. Loco quidem: quia versus quācunq͛ partem loci mouetur vna pars cōtinui ꝛ alia. Tempore v͛o: quia quādo mouet͛ vna ꝛ alia: sed in duobus cōtinuis cōstituentibus angulum: hoc nō cōtingit. Possum⁹ eīm imaginari q͛ vna linea q̄escat: ꝛ alia moueatur ei appropinquans: ꝛ minorē angulum cōstituens. Aut ab ea elongata ꝛ cōstituens angulū maiorem. ¶ Uel etiā possumus imaginari q͛ vtrūq͛ moueat͛ in diuersas partes: ꝛ ideo dicit q͛ illḋ cōtinuū est magis vnum cuius motus est indiuisibilioꝛ ꝛ magis simplex. ¶ Secūdus modus vnius ſm quem aliquod totum habens aliquā formam vel speciez dicitur vnū: sicut animal dicitur vnum: ita q͛ hoc vnum vltra vnitatem quātitas

tis addit vnitatem que est ex forma s̄m
quam aliq̄d est totum z speciem habēs.
¶ Tertius modus quo aliquid dicitur
vnū est quo aliquod apprehenditur in
diuisibili apprehensione: z hoc duplici
ter. Primo em̄ ip̄m singulare est vnu3 z
indiuisibile q̄d nō pōt predicari de mul
tis. Secundo ṗo vniuersale: vt species
dicitur vnum nō q̄ dicat vnam natura3
numero in multis: sed quia intellect⁹ ap
prehendit vt vnū idem in quo om̄ia sin
gularia cōueniunt. Reducit aute3 Ari
stoteles hos quattuor modos ad vnam
rationem vnius. Nam ṗprie vnū est ens
indiuisibile: sed in p̄mis duobus modis
dicitur vnū: quia motus est indiuisibil'.
In alijs ṗo duobus quia app̄hensio est
indiuisibilis. Ex hac autem ratiōe vni⁹
quia sc3 est indiuisibile ostendit Aristo
teles q̄ ei cōpetit ratio mensure. Mēsu
ra nihil aliud est nisi id quo quātitas rei
cognoscit. Illud autem q̄d est mensura
seu per q̄d quantitas rei cognoscit: opor
tet q̄ sit minimu3 z indiuisibile seu sim
pliciter vt vnitas: vel s̄m q̄d siue s̄m ali
quā indiuisibilitatem s̄m q̄ placuit au
ctori instituentiū tale quid pro mēsura:
sicut est mensura pedalis. Q3 autē mē
sura oporteat eē aliquid indiuisibile ostē
dit: quia hec est certa a qua non pōt ali
quid auferri vel addi: z ideo numer⁹ est
certissima mensura: quia vnū quod ē p̄n
cipiū numeri: est om̄ino indiuisibile nul
lam additionē vel subtractionē suscipi
ens manet vnū. Sed mēsure gener̄ q̄n
titatis imitant hoc vnū q̄d est indiuisi
bile accipientes aliquid minimū ṗ men
sura s̄m q̄d possibile est: quia si acciperēt
aliq̄d magnū: vt puta stadiū in longitu
dinibus z talentū in ponderibus lateret
si aliud modicū subtraheret vel addere
tur: z hoc manifestat ph̄us in velocitate
motuū. Homines enī mensurant mot⁹
suos s̄m motū p̄mi mobilis: sc3 motū di
urnu3 qui est motus simplex seu vnifor
mis z velocissimus habens minimu3 de
tempore. ¶ Consequēter ostendit ph̄us
q̄ ratio mensure p̄mo inest quātitati di
screte siue numero: z maxime vnitati: q̄d
probat: quia quantitas rei cognoscit per
vnum aut numer3. Per vnū quidem cu3
dicimus vnū stadiū vel vnū pede3. Per
numer3 ṗo sicut dicimus tria stadia vel
tres pedes. ¶ Ulterius autem numer⁹
cognoscitur per vnū: eo q̄ vnitas aliquo
tiens sumpta quemlibet numer3 reddit:
Unde relinquitur q̄ ratio mensure pri
mo inest vni. ¶ Deinde ostendit q̄ ratio
mensure deriuat a numero z vno ad ali
as quantitates: quia sicut vnum quod ē
mensura numeri quod ē indiuisibile: ita
in om̄ibus generibus quantitatis aliq̄d
vnū indiuisibile s̄m quid ē mēsura z p̄n
cipium sicut in mensuratiōe linearū vtū
tur homies quasi indiuisibili mēsura pe
dis. ¶ Insuper dicit q̄ circa mēsuras cō
siderandum est: q̄ metrum vel mensura
debet habere quandā conuenientiā cu3
mensurato: sicut longitudo est mensura
longitudinū: z latitudo latitudinum: et
vnitas numerorum qui est ex vnitatib⁹
componūtur. ¶ Consequenter ostendit
qualiter mensura transfertur ad quedā
similitudinarie dicens: q̄ cum sit dictu3
q̄ mensura est qua quantitas rei cogno
scitur nos dicimus scientiā esse mensurā
rerum scibilium: et sensum rerum sensi
bilium: quia scientia cognoscimus scibi
lia: z sensu sensibilia. Sed hoc est simili
tudinarie: quia s̄m rei veritatem sciētia
z sensus magis mensurantur q̄3 mensu
rent. Non enim quia nos aliquid scim⁹
aut sentimus ideo sic est in rerum natu
ra. Sed quia sic est in rerum natura: iō
vere scimus vel sentimus. Unde in sci
endo z sentiendo sic mensuramur ṗ res
que extra nos sunt: sicut mensuramur
quanti sumus in corpore per mensuram
cubitalem extra nos existentem corpori
nostro applicatam: ita q̄ sicut cubit⁹ ex
terius appositus est mensura corpora
lis nostri: ita res scite vel per sensum ap
prehense sunt mensura per quas potest
sciri: vtrum vere cognoscimus aliquid ṗ
sensum vel per intellectum. ¶ Ad euidē
tiā hui⁹ sciēdū: q̄ duplex est sciētia: q̄da3

speculatiua quedã practica. Practica ē duplex vt dictū fuit sexto huius. Que/ dã enim practica est ordinatiua ipsius ope rarij: z hec ē practica vniuersalis. Que dam est operatiua immediata: et hec est practica pticularis: loquēdo de scientia speculatiua z practica. pmo mō ipm sci/ bile mensurat scientiā p quāto talis sciē tia causatur a rebus: sed loquēdo de sciē tia operatiua ipm scibile habet rationē mensurabilitatis: z ipa scientia rationē mēsure ex eo q artificialia causanē a sciē tia practica: qz vnūquodqz artificialium fm hoc perfectū est: qz est ad similitudi/ nē artis: z hoc mō se habent oīa natu/ ralia ad scientiā dei sicut artificialia ad scientiā nostraz: qz scientia dei est causa rerū: ita q scientia dei est mensura natu raliū. ¶ Deinde mouet Arz. quoddam dubiū: videlicet verū vnū sit substantia aliqua per se subsistens eodē modo quo ponebant platonici. Ad qd respōdet q nō: qz sicut dictū est in septimo hui⁹: nul la vnū potest esse substātia: que scz sit p se subsistens. Deinde dicit q cum ens et vnū reperianē in oīni genere: z vnū habe at rationē mensure oportet q in oīni ge nere sit metrū z mensura omniū illi⁹ ge neris: vt in genere colorū albedo est mē/ sura cū sit pmū in colorib⁹. Qd probat quia colores medij generanē ex albo z ni/ gro: z ista sūt posteriores. Nigrū etiam est posterius albo: cū in nigro sit modi/ cū de luce que facit colores. ¶ Ad cui⁹ euidentiā sciendū q duplex est mensura Quedā mensurans per replicationē: si/ cut pars aliquotiens sumpta reddit to/ tū: z hoc pprie spectat ad genus quanti tatis. Alia est mensura fm perfectionē: z ista reperiē in oīni genere: z de hac loq tur hic: sic enim albedo est mensura colo/ rū: quia fm q colores magis accedūtur ad albedinē sūt perfectiores: z fm q ma gis recedūt ab albedine sunt imperfectio/ res. Similiter homo est mēsura in gene/ re animaliū: z sic de alijs. ¶ Notandum insuper q phs hic dicit z i de sensu z sen/ sato: q colores medij generanē ex albo z nigro: nō intendit q media cōtrariorū sint vere cōposita ex extremis: quia hu/ iusmodi sunt forme simplices. Vt enim dicit auctor sex principiorū: forma est cō positioni cōtingens simplici z inuariabi/ li essentia cōsistens. Scdm ergo Scotū 15. di. secūdi sententiaz: philosophus ac cipit cōpositionē pro quadā cōuenientia z quasi continentia virtuali: quia scilicz media magis cōueniūt cum extremis q extrema inter se eodē mō quo mixtū di citur cōpositioni ex elementis nō q ma/ neant in mixto fm esse: nec intensum nec remissum: sed q quodlibet mixtum ha/ bet maiorem couenientiā cū elementis q elemente inter se. Unde z forme elemen torū dicūtur virtualiter manere in for/ ma mixti: vt dictum est in primo libro d generatione.

Opponūtur autez vnū z multa zc. ¶ Hic determinat Aristote les de vno per cōparationē ad multitu/ dinē. Circa quod duo facit. Primo enim determinat de vno z multitudine: secun do de cōtrarietate eo q consequiē multi tudinē. ¶ Circa primū dicit q vnum et multa opponūtur cōtrarie. ¶ Circa qd notandū: q licet vnū z multa se habeāt sicut indiuisibile z diuisibile que videm/ tur opponi fm priuationē z habitum: ta/ men hoc nō obstante vnū z multa oppo nūtur cōtrarie. Oppositio enim que est fm priuationē z principiū quodāmodo oppositionis que fm cōtrarietatez. Vn de vocatur ē philosopho in hoc decimo prima cōtrarietas. semper enim vnum con/ trariorū est priuatio alterius: sed nō pri uatio pura cū vtraqz sit aliquid positi/ uū. Licet ergo vnitas dicat negationez vel puationē diuisionis: tamen vnum et multa opponūtur cōtrarie: quia vnū vl/ tra hoc dicit aliquid positiuū vt dictuz est quarto huius. ¶ Sed hic oritur vnū dubium. Videtur enim impossibile q vnū z multa opponantur cōtrarie: quia vnū constituit multitudinem: vnū autem cō trariorū nō cōstituit aliud: sed destruit.

X

¶ Ad hoc dicendū q cum cōtraria diffe runt ſm formam: ſe habent enī vt forme maxime diſtantes: vt ſtatim dicet: ideo cum dicimus aliqua eſſe contraria accipiendum eſt vtrūq; coꝝ ſm q habet formam: nō autem ſm q eſt pars habentis formam. Corpus enī ſm q abſq; aīa accipitur vt formā habens: opponitur animali: vt inanimatū animato. Sed ſm q accipitur vt pars animalis: z vt iforma tū anima non opponitur animali: ſed eſt eius pars materialis. Sic etiā videmus in numeris. Nam quaternarius cōſideratus ſm ſe z ſm ſuam ꝓpriā formam ē diuerſa ſpecies a quinario. Si ꝟo conſideratur vt includit in quinario z ē pars ipſius: ſic nō diſtinguitur ſpecie ab eo. ¶ Ad ꝓpoſitum: ſimiliter dico q vnū in ſe acceptū vt habens ſuam ꝓpriā formam opponitur multitudini: quia ſic nō eſt multa nec ecōuerſo. Si ꝟo vnum cōſideraf vt quoddam incompletū: z prout includitur in multitudine: z vt eſt eiꝰ pars: ſic nō opponitur ei. ¶ Quo ad ſecundū in quo phs determinat de cōtrarietate notandum: q ſicut idē ſimile eq̄le conſequūtur vnū: idē enī eſt vnū in ſubſtantia ſimile vnum qualitate equale vnū in quantitate. Sic diuerſum diſſimile z inequale cōſequūtur multitudinem. Et quia contrarietatis eſt quedaꝫ differentia ſeu diuerſitas: ideo hic de cōtrarietate tractat dicens: q cōtrarie ſūt forme que ſub eodem genere a ſe diſtāt. ¶ Ad cuius euidentiā dicit Ariſtoteles cum ea que differunt genere nō ſunt cōparabilia ad inuicem vt dictū eſt ſeptimo phiſicoꝝ: ideo nō eſt accipere in illis magis z minus differre: z per cōſequens nec maxime: ideo in differentibus genere non eſt maxima differentia. Quo ad illa ꝟo que differunt ſpecie oportet maximā differentiā eſſe inter cōtraria: quia generatiōes mutue fiunt ex contrarijs: ſicut ex vltimis: licet enim mediū generetur ex extremo vel ex medio z econuerſo vt pallidum ex nigro vel ex rubio: nō tamen huiuſmodi generatiōes ſunt ex duobus quaſi vltimis. Cuꝫ enim generatio ex nigro procedit ad palliduꝫ: adhuc vlterius poteſt procedere aliquod magis differens: ſed cum iam peruenerit ad album nō poteſt vlterius magis procedere ad aliquod magis differens a nigro: z ſic ibi eſt ſtatus ſicut in vltimo. Et ꝓpter hoc dicit q generationes fiūt ex cōtrarijs ſicut ex vltimis: ſed manifeſtum eſt q differentia extremoꝝ ſemper ē maxima: ergo ſequitur q inter ea que differunt ſpecie differentia contrarioꝝ ē maxima. Et hoc infert phs q nō contingit plura eſſe contraria vni: quia cū contrarietas ſit maxima z quaſi perfecta differentia quaſi vltimoꝝ: vnius auteꝫ diſtātie non poſſunt eſſe plura vltima q̄ duo Sic enī videmus q vniꝰ recte linee ſūt duo puncta extrema: nec iterū vltimo ē vlteriꝰ aliquid. Unde impoſſibile ſi cōtrarietas eſt vna maxima diſtātia q vni contrarioꝝ contrarientur aliqua duo quaſi vltima. ¶ Deinde oſtēdit Ariſtoteles modos quibus aliqua dicunf contraria ſeu priuatiue oppoſita. Aliq̄ enī dicūtur contraria quia habent in ſe contraria: vt ignis z aqua. Alia ꝟo qꝛ actu faciunt contraria: vt calefaciens z frigefaciens. Alia ꝟo quia ſunt virtualiter actiua talium: vt calefactiuuꝫ z frigefactiuū. Quedam ꝟo quia ſunt actiones vel paſſiones contrarioꝝ: vt calefieri et frigefieri. Aut per hoc q ſunt abiectiones dictoꝝ: vt corruptio caliditatis et frigiditatis. ¶ Conſequenter cōparat Ariſtoteles contrarietatem ad alias oppoſitiones dicens: q cum ſint quattuor genera oppoſitōis: vt dictum eſt quinto huius. Primū eſt contradictio. Cuiꝰ ratio eſt: quia cōtradictio includitur in oībus alijs tanq̄ primus z ſimpliciſſimꝰ. Oppoſita enī ſm quodcūq; genus oppoſitionis impoſſibile eſt ſimul exiſtere: Quo quidem contingit ex hoc q alteꝝ oppoſitoꝝ habet negationē alterius d ratione ſui: ſicut de ratione ceci eſt q ſit non videns. Et de ratiōe nigri q ſit non albū: z de ratiōe filij q ſit nō pater eiꝰ cu

ius est filius. Cōtrarietas tamē z cōtradictio nō sunt omīmode idem: quia i cōtradictione nō est aliquod mediū: vt dictum est quarto huius. Contingit autē inter cōtraria esse aliquod medium. Itē priuatio z cōtradictio nō sunt idem absolute: quia licet priuatio sit quedā cōtradictio inqtū vnū priuatiue oppositoz sit negatio alteri⁹: tamē priuatio ppzie sumpta supponit subiectū aptum natū. Cōtradictio aūt de sui rōne nec ponit existētiā subiecti: nec aptitudinē in subiecto. Unū ei extremoz ɔtradictōis verificat de ente z de nō ente: vt aīal nō videt: et nō ens nō videt. ¶ Notandū aūt loquēdo de priuatione φ phus hic dicit φ generatiōes fiunt non solum ex forma seu habitu forme ad priuationē: sed etiā econuerso ex priuatiōe forme z speciei ad habitū. ¶ Ad cuius euidentiā sciendū: φ priuatio est duplex: Quedā que habz immediatū ordinē ad subiectū: nec respicit subiectū mediante forma. Exemplum. Tenebra respicit mediū isto modo imediate: qz si nūqȝ fuisset ibi lux: esset tamē tenebrosum: vt in Genesi: quādo nondū erat lux fuerūt tenebre: z de isto modo intelligit auctoritas phi. Sicut eīm h mo do est transitus ab habitu ad priuationē: sic potest esse ecōuerso. Aer eīm de lucido fit tenebrosus: z de tenebroso lucidus. Alia est priuatio que habet ordinē ad subiectū: nō tamen nisi mediante forma quatenus est quedā corruptio illius forme. Exemplū. Cecitas respicit obiectum hoēm mediante visu: z mors corpus mediante vita. Nō sic aūt est de priuatiōe pmo mō dicta: qz dato φ aer nūqȝ fuisset luminosus: nihilominus esset tenebrosus: z de illa intelligit illud qd habet in pdicamentis: φ a priuatiōe in habitū nō fit regressus: scz naturaliter loquēdo. Aliter pōt dici z forte melius: φ quedam est priuatio cuius habitus est a principio intrinseco vel innato cuiusmodi est cecitas: qz visus est a pncipio intrinseco. Alia est priuatio cui⁹ habit⁹ est a pncipio extrinseco: vt tenebra in medio. De prima intelligit Aristoteles in pdicamētis: nō de secūda. ¶ Ulterius dicit phs φ licet nō in omī genere sit contrarietas specierum: in omī tamē genere est cōtrarietas differentiaz. Oēs eīm differēt ie diuisi generis diuidendo vsqȝ ad indiuidua sunt differētie cōtrarie: eum vna eaz nō tm dicat priuationem alterius: sed ponat aliud positiuū. Irrationale eīm non tm priuat vel negat differentiā sibi oppositā scz rationale: sz vltra hoc ponit aliqd positiuū: cum ex ipa z genere habeat cōstitui aliquas species. De hoc nota ea que dicta sunt secūdo capitulo qnti phisicorū. ¶ Postremo dicit Aristoteles in hoc decimo φ corruptibile z incorruptibile differunt genere. ¶ Pro quo notandum φ duplex est genus scz phisicū z logicū: Primū gen⁹ dicit subijcibile siue materia siue subiectū. Unde illa dicūtur idē genere illo modo quecūqȝ habēt idē subiectum vel materiā cōmunē circa quam possunt habere transmutationē mutuā z que nō habēt nō sūt idē genere hoc modo. De hoc genere dicit phs in hoc decimo. Genere quidē differūt quozū nō est cōmunis materia: nec generatio adinuicem: z de tali genere loquit phs hic quādo dicit φ corruptibile z incorruptibile differant genere. Incorruptibilia enim vel nō habent materiā fm phm vt videt dicere octauo huius: vel si habent: nō tamen talē φ possint cū corruptibilib⁹ habere mutuā transmutationē: qz iam nō essent incorruptibilia. Secundū aūt genus scz logicū z pdicabile est aliqd cōe qd est pdicabile de pluribꝫ in quid differentibꝫ specie. Uñ illa dicunt idē genere isto mō qcūqȝ sub aliq tali cōi ɔtinentur pdicabili de ipis in qd: z de tali genere nō intēdit phs. Substātia eīm corporea z icorporea se habēt vt corruptibile z icorruptibile: z tñ habēt aliqd cōe pdicabile in qd: scz substantiā z intelligēdo de icorruptibili creato z finito ad excludēdū pmū ens qd rōne sue illimitationis est extra genus omino cum omē i genere existens sit limitatū z finitū.

Quod quidem sapientia. De substantia quidem theorica rc.

¶ Postq̃ phus in libris p̃cedentibus determinauit de ente inq̃tum ens: hic cõsequenter intendit determinare de p̃ncipijs z causis entium: scilicet substantijs separatis a materia: siue de deo z alijs intelligentijs. ¶ Circa qđ p̃mo recolligit ea que dicta sũt tam i isto libro q̃ in libro phisico z vtilia ad cognitionẽ substantiaz separataz. Secũdo d̃ ipsis substantijs inquirit circa medietatem duodecimi libri. De p̃mo sufficiant que dicta sũt in p̃cedenti. Quo ad secũdũ p̃o p̃mo ostendit esse aliquã substantiã sempiternã in materialẽ z immobilẽ. Secũdo inquirit de eius vnitate z pluralitate: z tertio de eius operatitione. ¶ Circa p̃mũ arguit sic: Motus celi ẽ eternus: ergo est dare aliquã substantiã sempiternã mouentẽ celum. Probaf antecedens: quia tempus nunq̃ incepit nec desinet: ergo nec motus celi cum temp⁹ sit eius passio. Q₃ autem tempus nũq̃ incepit nec desinet p̃batur: quia si tẽpus aliquãdo incepit: aut aliquãdo desinet: seq̃tur q̃ prius fuit non esse temporis q̃ tempus: sed hoc nõ potest esse vt videt: quia nõ est possibile esse prius z posterius nisi sit tempus cum nihil sit aliud tẽpus q̃ numerus priorũ z posterioz: z sic seq̃tur q̃ tempus fuerit anteq̃ esse iciperet z q̃ sit postq̃ esse desierit. ¶ Sed sciendum q̃ hec ratio philosophi non est demonstratiua: nõ eñ si ponimus tempus quãdoq̃ incepisse oportet ponere prius nisi imaginatũ: sicut cum dicimus: extra celum nõ est corp⁹: li extra nõ est nisi qđ imaginatũ. Sicut igitur extra celũ non oportet ponere locũ: q̃uis extra videaf locũ significare: ita nõ est necessariũ q̃ tẽpus sit prius q̃ incipiat: nec postq̃ desinet: z licet p̃us z posterius videantur tẽpus significare. Sed q̃uis [illegible] phi losophi p̃bantes sempiternitatẽ motus z temporis nõ sint demonstratiue: tamẽ ea que p̃banf de immaterialitate prime substantie ex necessitate cõsequũtur: q̃a si nõ fuerit motus eternus: necesse est q̃ fuerit p̃ductus in esse ab aliquo p̃existente: z si hoc nõ fuerit eternũ: oportet iterũ q̃ sit p̃ductũ ab aliquo: z cũ nõ sit p̃cessus in infinitũ in causis seu mouẽtib⁹ et motis: vt in secũdo p̃batũ est: necesse est ponere aliquã substantiã sempiternã et sũme necessariã: z per cõsequens immaterialem: ita q̃ eius substantia sit actus quia si in eius substantia admisceref materia seu potentialitas aliqua contingeret iam nõ esse: z sic non ess₃ sempiterna z sũme necessaria. Est ergo immaterialis z penitus immutabilis. Cum autẽ₃ talis substantia sit immobilis et sit mouens non motum: oportet q̃ moueat: sicut intelligibile z desiderabile: talia eñ mouent nõ mota: vt patet tertio de anima. Dicitur autem primũ mouens mouere sicut appetibile: quia motus celi ẽ p̃pter ip̃m tanq̃ p̃pter finem causatus ab aliquo mouente proximo quod mouet p̃pter p̃mũ mouens immobile vt assimulet se ei i causando: z explicet i actũ id qđ est in virtute in p̃mo mouẽte. Nõ eñ est motus celi p̃pter generationẽ vel corruptionẽ inferiorũ vt p̃pter finem cũ finis sit nobilior eo qđ ẽ ad finẽ₃. Quia p̃o delectatio sequif operationẽ actualem alicui⁹ intelligẽt̃ z desiderãt̃: vt p₃ ex x. ethicoz: iõ seq̃f q̃ in illa itelligẽtia q̃ itelligif p̃mũ mouẽs qđ ẽ p̃mũ itelligibile: z optima sb̃stãtia ẽ maxia delectatio. Et quia p̃pt vnũ q̃dq̃ tale: ip̃m magis seq̃f q̃ q̃cq̃d diuinũ z nobile: sicut ẽ itelligere z delectari repif in itellectu attigẽte: mlt̃o magis ĩueniaf in intelligibili p̃mo qđ attingif: z ideo cõsideratio q̃ ipse de⁹ seip̃m intelligit ẽ delectabilissima z optima. ¶ Circa secundũ inquirit p̃hs de pluralitate substãtiaz immaterialiũ seu intelligentiarũ: z ponit numerũ eaz s̃m numez motuũ orbiũ celestiũ. ¶ Iuxta qđ notandũ q̃ quidã posuerũt p̃lm

dixisse intelligentias omnes esse virtutꝫ infinite ꝛ quosdā deos: sed hoc fm Scotum in quodlibetꝫ et male eimponit: nulli eīm auctori imponenda videtur eē falsa sententia nisi habeatur expresse ex dictis eius. Sed angelum seu intelligentiam esse ens infinitum ꝛ a se siue deuꝫ nō solum esse falsuꝫ: sed etiam valde absurdum esse videt: nec legitur in littera eius expresse: immo oppositum patet per dicta eius quare nō est ei imponēdū. Qd autem oppositum sit de intentione ei⁹: patet in hoc duodecimo: quia inferi⁹ capitulo vltimo cōcedit oīa entia habere inter se ordinem ꝛ etiam magis ordinēm essentialem ad vnum primū. Sꝫ infinitum intensiue nō potest ordinari alicui alteri essentialiter: nec sicut ad finem quia bonum infinitum nō est ꝑpter alterum: nec vt principiatū: quia ipsū habet virtutem actiuam infinitam: ꝛ tamē fm Aristotelē in fine hui⁹ duodecimi. Entia nolunt male disponi: nec bonū pluralitas principatuū: vnus ergo princeps: ꝛ per cōsequens nō erunt plura infinita quia tunc nō essent ordinata isto modo. Qꝫ autēꝫ entia nolint male disponi patet ex hoc ꝙ vnumquodqꝫ est optime dispositiōis in natura sua. Unde mlto magis oportet hꝫ existimari in toto vniuerso. Item ꝑbatur illud ex mente Aristotelis octauo phisicorū: vbi ꝑbat ꝙ mouens potentie infinite nō potest immediate mouere celum: ergo celum mouetur ab aliquo mouente immediate finito: et illud est intelligētia propria motrix: ergo quelibet intelligentia alia a prima ē finita: ꝛ per cōsequens nō deus. De intētione ergo Aristotelis est ꝙ oēs intelligentie alie a prima sunt finite: ꝛ a pma producte ꝛ causate: licet ab eterno sicut ꝛ corpora celestia. Hoc idem vult Auicēna nono metaphisice capitulo decimo Ubi vult ꝙ oīs intelligentia est causata a prima: licet fm quendā ordinem. Dicit eīm ꝙ pma intelligentia causat secundā: secunda autem intelligendo primaꝫ causat tertiā: ꝛ sic deinceps. Et forte in hoc explicat phm de modo et ordie productionis: quia Aristoteles non explicauit. Uel si dicatur Aristotelēꝫ posuisse omnē intelligentiā immediate a pma productam: tunc licet Auicenna cōtradicat sibi qꝫtum ad ordinem quē ponit: tamen in ꝓposito cōcordat: ꝙ scꝫ intelligentia sit causata: ꝛ per cōsequēs nō deus: nec potētie infinite. ¶ Circa vero tertiū scꝫ circa operationē prime intelligentie mouet Aristoteles quedā dubia Primū est vtruꝫ intellectio pme intelligentie sit idem cum essentia sua? Et respondet ꝙ sic: qd ꝑbat: quia si non: ergo prima nō erit optima substantia: conſequens est falsum: ergo ꝛ antecedēs: Cōsequentia ꝑbatur: quia per intelligere ē venerabile et honorabile. Qd declarat sic: quia omnis entis in actu pmo. Ultima perfectio est in actu secundo: quo cōiungitur optimo maxime si sit actiuum ꝛ nō tm factiuū: sed primū mouens ē natura intellectualis: ꝛ per consequens est actiuū: ergo vltima eius perfectio est in actu secundo. Si ergo ille actus nō est eius substantia: sequitur ꝙ eius substantia nō erit optima: qꝛ aliqd aliō erit suū optimū cui cōiūget per illū actū secūdū ¶ Secūdū dubiū est: an intellectus primi mouētis intelligat aliqd a se? Ad qd respōdet ꝙ nō: quia si sic: ergo aliqd aliud est nobilius eo: cōsequēs est falsū: qꝛ ipm est dignissimū ꝛ honorabilissimū: cōsequētia ꝑbat: quia oīe mouens vt sic ē nobilius moto. Obiectū autem est mouens potentiā. ¶ Circa qd notandū: ꝙ phs nō vult simpliciter negare quin deus intelligat alia ō se: sed qd nihil aliud a deo habeat rationē motiui: nec ꝑficientis respectu intellectus diuini: ꝛ hoc modo intelligit phs ꝙ intellect⁹ pmi nō sic intelligit aliud a se: qꝛ tūc vilesceret: tn̄ hoc nō obstāte itelligit oīa alia a se: in telligēdo eētiā in q̄ ꝟtualr ꝛ eminētissime cōtinent: ꝛ itellectui suo clarissime ꝑsentant. Qd sic ꝑbat: cū eīm ipse sit suū intelligere: ipe est aūt ens dignissimū et potētissimū necesse est ꝙ suū intelligere

sit pfectissimũ: pfectissime ḡ intelligit se ipm quanto aũt aliqd principiũ pfecti⁹ intelligit tanto magis intelligunt in eo effect⁹ eius. Nã principiata cõtinent in virtute principij. Cum ḡ a primo principio qd est de⁹ depẽdeat celũ z tota terra manifestũ est q de⁹ cognoscendo seipsum omia alia cognoscit. ¶ Tertiũ dubiũ est: qz supra dictũ est q principium mouens mouet: sicut bonũ z appetibile. Bonũ aũt qd est finis alicui⁹ dupliciť dr. est eĩm finis extrinsec⁹ ab eo qd ē ad finem: sicut si dicam⁹ locũ esse finẽ quod mouet fm locũ. Est etiã finis itra: sicut forma est finis generatiõis omis. forma aũt alicui⁹ toti⁹ qd est vnũ p ordinatio ñem quandã ptiũ est ordo ipsi⁹. vñ relinquit q sit bonũ ei⁹. Querit ḡ. p. vtrum natura toti⁹ vniuersi habeat bonũ z optimũ. i. finẽ pprĩũ quasi aliqd separatũ a se: vl habeat bonũ z optimũ in ordine suarũ ptium p modũ q̃ bonũ alicui⁹ rei naturalis est sua forma. ¶ Ad qd respõdet q vniuersum vtroq mõ hz bonũ z finẽ. Est eĩm aliqd bonũ separatũ qd est principiũ mouens ex quo depẽdet celũ z tota natura: sicut ex fine z bono appetibili: vt supra ostensum est: z qz oĩa q̃rũ vn⁹ est finis oportet q in ordine ad finẽ cõicent. Necesse ē etiã q in ptib⁹ vniuersi ordo aliqs inueniat: z sic vniuersũ hz bonũ separatũ z bonũ ordinis sicut videmus in exercitu. Nã bonũ exercit⁹ est z in ipso ordine exercit⁹ z in duce q̃ ipsi exercitui p̄sidet: sed magis est bonũ i duce q̃ in ordine: qz finis ē potior his que sunt ad finẽ. Ordo aũt exercit⁹ est ppť bonũ ducis ad implendũ ducis voluntatẽ in victorie cõsecutionẽ: nõ aũt econuerso bonũ ducis est ppter bonuz ordinis. Et qz rõ eorũ que sunt ad finem sumit ex fine: ideo necesse est q nõ solum ordo exercitus sit ppter ducem: sz etiaz q a duce sit ordo exercitus ita etiam bonũ separatũ qd est primũ mouens ē melius bonũ bono ordinis qd est in vniuerso. Totus eĩm ordo vniuersi est ppter p̄mũ mouentẽ vt scz explicet in vniuerso ordinato illud qd est in intellectu z voluntate primi mouentis. Et sic oportet q a p̄mo mouẽte sit tota ordinatio vniuersi. ¶ Ex predictis pz quõ ad metaphisicum spectat cognitio dei z substantiarũ separatarũ. ostendit eĩm hic. p. de deo solas passiones entis. passiones eĩm entis simplices sunt vnũ verum bonuz. passiones aũt disiuncte sunt finitũ z infinitum. necessariũ z contingens. pri⁹ et posterius: actus z potẽtia zc. ¶ De deo autem ostendit metaphisicus passiones entis simplices pbando de deo vnitatẽ qz est vnus princeps. Item veritatem z bonitatem: qz est primũ intelligibile et appetibile. Item passionum disiunctarum ostendit nobilius diuidens eidem competere in summo pbãdo quomodo est ens primũ z pfectissimũ infinitũ summe necessariũ z actualissimũ cũ ei⁹ substantia sit prim⁹ actus sine mixtione cuiuscunq potentialitatis z cum sit suuz intelligere.

¶ Finitur ergo cõsideratio metaphisica in deo benedicto cui est honor z glĩa per infinita seculorum secula: compilatũ p Reuerendũ magistrũ fratrem Nicolaum de orbello ordinis minorũ de obseruantia fm viam scoti.

Sequunt libri ethicor: fm viã doctoris subtilis scoti.

Prologꝰ in ethicā incipit feliciter.

Extractis compendiose sm̄ mentem doctoris subtilis Sco. duabus ptibus sciētie speculatiue scʒ rōnali ⁊ reali diuina gratia opilante de scia practica libet breuiter aliquid fari: de cuiꝰ distinctione a scientia speculatiua satʒ dictū est primo ⁊ sexto metaphisice: iō circa hec nō est ad p̄sens immorandū. Diuidit aūt scientia practica sm̄ aristo. 6. metaphisice in actiuā: que est directiua circa agibilia seu opatiōes immanentes Et in factiuam q̄ est circa factibilia seu operationes transeuntes cuiusmodi sūt artes mechanice. ¶ Actiua ꝟo ē duplex quedā em̄ est supernaturaliter reuelata scʒ theologia que dirigit in dilectionē dei ⁊ primi. Alia aūt est naturaliter acquisita scʒ scientia moralis q̄ dirigit in actus virtutum: ⁊ de hac est presens intentio. ¶ De cuiꝰ obiecto primo est inq̄rendū. Circa qđ sciendū ꝙ sm̄ cōmētatorē. 1. ethicoꝝ Scientia moralis est de homine quo ad animā: medicinalis quo ad corpus. qđ sic declarat sco. in ꝓlogo p̄mi sen. Homo igit̄ ponit̄ obiectum seu subiectū moralis scientie vel medicine: ꝓ eo ꝙ ꝯtinet ꝟtualit̄ oēs veritates talis scientie. Nā corpꝰ humanū continet virtualiter ratione sanitatis. Ideo em̄ sanitas hominis est talis q2 corpus humanū est talit̄ cōplexionatū. Silr̄ aīa hominis cōtinet virtualiter rationē felicitatis naturalis: sicut patet primo ethicoꝝ: vbi ex rōne anime cōcludit̄ ratio felicitatis naturalis hois que est finis vltimus scientie moralis lʒ eius finis primus sit dirigere in actus virtutū q̄ vlterius ordinant̄ ad felicitatē naturalē: et sine quibꝫ nō pōt esse ꝑfecta felicitas: vt videt̄ in sequentibꝫ. Homo igit̄ est p̄mū subiectū scientie moralis quo ad aīaʒ Hoc aūt competit sibi nō rōe partʒ sensitiue in qua cōmunicamꝰ cum brutis: sʒ rōne partis intellectiue que est libera et dominat̄ suis operationibꝫ: q2 ei homo habet intellectū ⁊ voluntatē per que potest attingere substantias separatas in quarū speculatiōe consistit felicitas naturalis sm̄ arist. p̄mo huiꝰ. Ideo hō potest esse felix: quia etiā pars intellectiua vt includit intellectū cum voluntate est principiū liberū: vt declaratū fuit diffuse nono metaphisice. Vn̄ liberum arbitrium dicit̄ facultas voluntatis ⁊ rōnis ideo pōt virtuose operari: moderando passiones appetitꝰ sensitiui qui non ducit sed ducit̄ sm̄ Io. dam̄. idem nō dn̄at̄ sue operationi qđ est ducere: sʒ respectu sue actiōis determinat̄ ab agente ad certam operationē: ⁊ hoc ē duci. Patet ita ꝙ hō ꝙ vt liber est subiectū sciētie moralis. Cōfirmat̄: illud ē subiectū in q̄libet scientia cuiꝰ ꝓꝓetates ꝓbant̄ in illa sciā ex primo posterioꝝ: sed de homine libero in morali scientia ꝓbant̄ passiōes in ipsa considerare: ergo est ibi subiectum Minor patet discurrendo ꝑ libros ethicorum in quibꝫ ꝓbat̄ hominē posse fieri felicem in propria operatione: virtuosū vel studiosum ꝑ assuefactionē: ⁊ natum esse ad virtutes. ¶ Sed cōtra p̄dicta arguit̄ ⁊ videt̄ ꝙ operatio humana sit subiectum in hac scientia: q2 illud est subiectum in qualibet scientia circa qđ versatur consideratio scientie: sed moralis scientia inquirit de actibus humanis sm̄ ph̄m in p̄mo ethicorum: ergo operatio humana erit hic subiectū. ¶ Confirmatur quia ista scientia dicit̄ moral' a more. Sunt aūt mores actꝰ cōsuetudinarij hoim ex quibus frequentatis generātur habitꝰ virtutū. ¶ Rn̄deo ꝙ hec sciētia dr̄ eē de actibꝫ humanis nō tanq̄ de primo eius subiecto: sed tanq̄ de passionibꝫ vel effectibꝫ sui subiecti. q2 ꝟo de cōditionibꝫ subiectoꝝ scientiarū multa dicta sunt in p̄mo ph̄icoꝝ ⁊ p̄mo metaphisice: ideo magis succincte ꝑtranseo.

¶ Diuidit̄ aūt scientia moralis sm̄ Eustachiū ⁊ algazelū in ethicā ⁊ yconomi/

cam z politicā. Ethica agit de moribꝰ
hoim in cōi. yconomica v̄o de modo vi/
uendi domestico. Politica v̄o de modo
viuendi ciuili. ¶ Monastica v̄o q̄ ē de
modo viuendi solitario nō tradiť ab ari
sto. in aliquo libro particulari q2 docu/
menta in ethicis generaliter tradita suf
ficiūt ꝑ regimīe istiꝰ solitarie vite. Hinc
est ꝙ ab aliq̄b3 ethica dr̄ monastica: qd̄
dictum pōt verificari sumendo ꝑtem ꝑ
toto ꝑ sinodochen sicut z moralis z phi
losopho vocať ciuilis vł politica: que ta
men est pars moralis scientie. Si autē
ethica diceretť monastica quasi agens so
lum de modo viuendi solitario illud di
ctum esset falsum cum in libris ethicoꝝ.
agať de multis virtutib3 necessarijs hoī
ciuiliter viuenti: vt de iusticia: pruden/
tia: fortitudine: magnificentia: liberali/
tate: amicicia: quare nō agit ꝑcise de mo
ribus hominis solitarie viuentis. Diciť
aūt ethica ab ethis qd̄ ē mos z ycos qd̄
est sciētia quasi scientia de morib3. Mo
nastica diciť a monos qd̄ est vnū. yconomica
v̄o ab ycon qd̄ est imago z norma
qd̄ est regula: q2 docet regulare familiā
in qua sunt filij principales q̄ sunt ima/
go parentum. Politica v̄o dicitur a polis
id est ciuitas.

Ca. II.

Omnis ars Iste liber ethicorū diuidiť in ꝓhemiū z tractatū. In ꝓhemio aris. tria facit. pmo
em̄ docet quis sit huius scientie finis et
fructus. scdo quis ꝓcedendi modꝰ. ter/
tio quis auditor idoneus. Quantū ad
primū premittit ꝙ omnis ars z oīs do/
ctrina z electio z actus appetit quoddā
bonū finale: qd̄ sic ꝓbat: q2 antiqui cōiť
loquētes dixerūt bonū esse qd̄ oia appe/
tunt: ḡ cum ista quattuor sunt de nūe/
ro oīm sequiť ꝙ appetunt quoddā fina/
le bonū. ¶ Ad illiꝰ euidentiā notandū:
ꝙ ars in ꝓposito sumiť ꝓ habitu practi
co: ars em̄ vt distinguiť a scientia ꝓprie
est habitus practicꝰ l3 vnū sepe sumať
ꝓ reliquo. Doctrina aūt sumiť ꝓ habi/
tu speculatiuo. Electio v̄o sumiť ꝓ actu
voluntatis elicito. Actus aūt ꝓ impera
to. Unde electio non sumiť hic stricte si
cut in tertio ethicoꝝ ꝓ volitione eorum
que sunt ad finem sed sumiť large vt ex/
tendiť nō solu3 ad ea que sunt ad finem
sed z ad ipsum finem. Numeranť aute3
hic ista quattuor sc3 ars doctria electio
z actus: quia hec sciētia versať circa ope
rationes humanas vt dictū est. Duo au
tem sunt principia actuū humanarū sc3
intellectus z voluntas. Intellectꝰ v̄o est
duplex sc3 practicus qui ꝑficiť per habi
tum practicū qui hic diciť ars z specula
tiuus qui perficitur ꝑ habitū speculati/
uū qui hic dicitur doctrina. In volunta
te v̄o est electio z executio que omnia or
dinanť ad aliqd̄ bonū sicut in finē. Re/
cte ergo diciť omnis ars z omnis doctri
na z electio z actus appetunt bonū. Itē
notandū ꝙ triplex est appetitꝰ in rebus
Quidā est appetitꝰ naturalis qui est in
clinatio vel tendentia q̄dam: q̄ vnaque
q3 res naturaliter inclinať z tendit in su
um finem vel ꝑfectionem. Appetitꝰ aūt
animalis diciť qui consequiť sensum s̄m
quē quilibet sensus inclinať z tendit in
obiectum conueniens z fugit discōueni
ens. Sed appetitꝰ rōnalis diciť ipsa vo
luntas cōsequēs ip̄m intellectū sicut sen
sitiuꝰ consequiť sensum. Et differūt isti
appetitus adinuicem quia appetitꝰ rō/
nalis est formaliter liber: non sic anima
lis vel naturalis. Secundo q2 appetitꝰ
naturalis in plus se habet q3 alij. Nam
vbicunq3 reperiunť z ille z non econuer
so. vnde appetitus sensitiuus z intellecti
uus vt sunt quedam natura habent ap
petitum naturalem seu inclinationē et
tendentiam qua tendūt in suum finem
z perfectionem. Tertio quia appetitus
ratiōalis z animalis in suis actibus pre
supponunt priorem actum alterius po/
tentie cognitiue: puta voluntas pre/
supponit actum intellectus z appetitus
sensitiuus actum sensus. Appetitꝰ au
tē naturalis nullum actū alicuꝰ potētie.

presupponit in appetente vt appetitus quo graue appetit centrū. Quarto qz appetit⁹ rōnalis z sensitiu⁹ aliqn̄ sumū-tur p potentia: aliqn̄ p actu ab ipa elicito: nō aūt appetit⁹ naturalis sz est quedā tendētia cōsequēs naturā rei nō differens realiter ab ipsa natura rei. Appetit⁹ aūt in pposito sumit p appetitu naturali. Itē notandū q bonū sumit hꝛ cō munissime p qlibet pfectiōe cōueniente rei siue sit pfectio intrinseca eēntialis aut accñtalis ipam rem formaliter pficiens siue extrinseca sicut act⁹ tendit in obiectū sibi cōueniens: z ordinat ad habitū q ex ipo generat. Habit⁹ vo inclinat ad cōsiles act⁹. Omia g bonū appetūt: id est omia naturaliter tendūt ad suā pfectionē z in finē ad quā ordinant. Quia aūt doctrine z artes ordinant ad aliqs fines bonos: vt dic. ū est: ponit cōsēter aristo. drñam inter istos fines. qz qdam fines aliquarū artiū sunt sole operationes: vt musice cantare: quidā vo fines sunt quedā opa opata remanentia post operationes: vt post opationē que est edificare remanet op⁹ operārīs. s. dom⁹. Dicit igit q in his artib⁹ z negotijs in qb⁹ preter operationes sunt aliq opa operata meliora sunt opera ipsis operatiōib⁹: sicut etiā artes sunt varie: sic sunt earū fines distincti: vt medicinalis finis ē sanitas: z nauifactiue nauigatio: z militaris victoria: zc̄. Finis etiā scientiaꝝ sūt in pfectione inequales: fines em̄ scientiarū architectonicarū q si alijs principantur sunt meliores seu pfectiores finibus sciētiaꝝ sub architectonicarū seu famulantiū: cū fines scientiarū seu artiū famulantiū ordinent in finē superiorū: sicut finis frenifactiue q est facere frena: ordinat i artē equestrē que vtit frenofacto z ipsi frenifactiue pncipat ei pcipiēdo. Quia em̄ eqster p.⁹ cognoscit vsuz z finem instrumenti: iō precipit instrumentū effici de tali materia z in tali forma ¶ Dicit vlteri⁹ ar. q hmōi finiū vn⁹ est optim⁹. Probat. Cū em̄ nō sit pcessus in infinitū in finib⁹: qz tunc desiderium naturale quo omēs hoīes tendūt in vltimū finē esset frustra: sequitur q erit aliqs vltimus finis q nō ordinat ad aliquē vlteriorē: sed alij fines ordinant in ipm: ille igit est optim⁹. Hui⁹ aūt finis cognitio est multū vtilis vite humane. valet nanq ad directionē operationum humanarū in ipsum sicut oportet sagittarium cognoscere signū ad qō vult sagittam suā dirigere A fine em̄ sumitur ratio eoꝝ que sunt ad finem: finisq cognitus allicit ad bene operandū. Exemplum deus qui est finis in quē omia ordinant est summe bonus: ideo est super omnia diligend⁹: z sic omia sunt pper ipsum contemnenda. Ad hunc igitur finem assequendū est virtuose operandū: z ab illicitis continendū. ¶ Patet itaq ex predictis q inter fines doctrinarū et artiū est aliquis finis optimus qui ē bonum humanum. ¶ His ergo premissis pbat aristoteles q iste finis est consideratus z intentus in hac scientia: qz scientie principalissime z maxime architectonice est intendere finem optimū: vt euidenter patet ex predictis: sed ciuilis est huiusmodi: ergo finis optimus est in ipsa intentus Probatur minor: quia scientie architectonice est alias ordinare z ipsis precipere. hoc aūt facit ciuilis ordinando quō alie sciētie debent doceri qn tum ad loca z tempora in quibus est ipsis intendendū z qles disciplinas vnusquisq debet addiscere. Videmus etiā z preciosissimas artes esse sub ciuili z i ipsam ordinari. s. militarem yconomicam z rethoricam. Ars em̄ militaris ordinatur ad pacem z securitatē ciuiū ab hostibus. Persuasiones etiā rethorice: z debita dispensio cōgregationis domestice multū confert ad ciuiū cōcordiā z tranquillitatem. Unde hec scientia omnib⁹ scientijs vtit practicis determinādo in quib⁹ ciues debent occupari: z a qb⁹ ipsos opteat abstinere. ¶ Eius etiā finis ē bonū cōe qō est meli⁹ bono particulari: quanto em̄ bonū est cōmuni⁹ tanto ē diuini⁹: cū maiorē habeat assilatōz cū ipo

deo qui est p̄ncipiū z finis omniū bonoꝝ.
¶ Circa p̄dicta notandū q̄ lȝ scia mora
lis cui⁹ scia ciuilis est ps sit p̄ferēda oib⁹
practicꝫ humanit⁹ adinuentꝫ fm aristo.
vt ex p̄dictꝫ pꝫ nō tñ scie practice diui/
nit⁹ reuelate cuiusmodi ē theologia de
qua arꝫ. nullā habuit noticiā. Hec em̄
est alijs dignioꝛ z nobilioꝛ: tū qꝛ de no/
bilioꝛi subiecto. s. de ipso deo: tū qꝛ z ip/
sa moralis scientia ordinaꝛ in theologiā
Vñ fm sco. di. 36. tertij sniarū virtutes
morales disponunt ad charitatē z felici
tas naturalis ad sup naturalē que est fi/
nis theologie facultatē nature humane
excedēs. Est igiꝛ multo pfectioꝛ scia mo
rali cui⁹ finis ē felicitas naturaꝛ. ¶ Et
notandū q̄ hunc finē naturaliter attin/
gibilē aliter intendit ethica: aliꝛ yconoꝛ
mica: aliꝛ politica: qꝛ ethica intendit ip/
sum p considerationē vlem vt est bonuꝫ
humanū vni⁹ psone vl' societatis dome/
stice vel cōitatis ciuil'. yconomica ꝟo vt
est bonū societatis domestice. Politi/
ca aūt vt est bonū toti⁹ gentis vl' ciuita
tis. Itē q̄ duplex est opatio scie mora/
lis qdā em̄ est opatio q̄ elicit: que est con
sideratio actualis moraliū habens nan/
q̄ habitū scie moralis faciliter z prom/
pte pōt cōsiderare moralia. Alia autēꝫ
opatio q̄ dirigit q̄ est opatio ꝟtutꝫ. Nā
scientia moralis dirigit in opatiōes vir/
tutū: hec aūt opatio est spēalis finis sci/
entie moralis q̄ vlteri⁹ ordinaꝛ ad felici
tatē naturalē seu includiꝛ in ipsa. patet
itaq̄ qs sit hui⁹ scientie finis z fructus.
¶ Consequenter ostendit ari. qs sit ei⁹
pcedendi modus: z dicit q̄ debet esse fi/
guralis seu verisil'is aut exēplarꝫ z gros
sus: qd̄ pbaꝛ qꝛ in qualibet scia sufficit
veritatē ostendere: fm modū cōuenien/
tē materie. Videm⁹ em̄ q̄ subtili⁹ opus
pōt fieri de ferro vl' ere q̄ de ligno vl' la
pide. Sꝫ materie hui⁹ scientie cōuenit
mod⁹ tradendi figuraꝛ z grossus: ḡ suf
ficit grosse z figuraliꝛ hanc noticiā ostē/
dere. minoꝛ pꝫ qꝛ illa circa que est hec
scia sunt variabilia: sicut sunt act⁹ hūa
ni quoꝝ quidā ab aliquib⁹ reputanꝛ iu/
stiꝛ z decentes: qdam ꝟo ipis cōsil'es repu
tanꝛ indecentes: fm drñam locoꝝ tem/
poꝝ z patriarū. Sic qdā ppter corpo/
ris fortitudines z diuitias pfecerūt: alij
ꝟo de sua fortitudine z diuitijs cōfiden
tes defecerunt. Circa aūt variabilia nō
est ita possibile p demōstratōes oīno cer
tas pcedere sic̄ circa inuariabilia ¶ Est
ḡ tradēda hec scia grosse z figuraliꝛ hoc
pꝫ: qꝛ bona z iusta de q̄bus tractat hec
scia tantū hñt in se errorē vt ea que sunt
bona aliqñ videanꝛ mala: vt dictū ē de
fortitudine z diuitijs. Illa etiā que sūt
de se iusta videnꝛ multis lege sola p̄cipi/
ente z phibente esse iusta. ¶ Ubi notan
dū q̄ aliqua sunt de natura sua iusta vl'
iniusta: vt diligere deū de se est iustū: lȝ
sup hoc nullū fuisset datū p̄ceptū: ipsuꝫ
aūt odire de se ē iniustū. Aliqua ꝟo nō
sunt iniusta vel mala nisi qꝛ phibita vt
bis comedere in die qd̄ phibeꝛ tpe ieiu/
nioꝝ. Dicit itaq̄ arist. q̄ illa q̄ de natu/
ra sua sunt iusta videnꝛ lege sola esse iu/
sta. Exemplū hui⁹ posset poni de forni/
catione simplici q̄ est soluti: cū soluta: q̄
videꝛ tñ multꝫ esse mala qꝛ phibita qd̄
tñ est falsum: vt em̄ dicit sco. 26. dist. 4.
sniarū s. indissolubilitas copule matri/
monialis est euidenter cōsona legi natu
re vagaq̄ cōiunctio maris cū femina est
ꝯtra rectā rōnē: tū qꝛ est cōtra bonū pro
lis: tū qꝛ est ꝯtra bonū ciuitatis. Primū
pbaꝛ: qꝛ tūc ples nō religiose educarenꝛ
tū ex pte parētū: qꝛ nō haberēt determi/
natā noticiā sue plis saltē pater z ita nō
est sollicit⁹ sue pli debitā impendere di/
sciplinā: nec econuerso ples patri debitā
reuerētiā z timorem filia'ē: ppter qd̄ fi
lius magis obedit patri z ab eo facilius
est disciplinabilis q̄ ab alio. Scdm̄ vi/
delꝫ q̄ talis cōiunctio sit cōtra bonū ci/
uitatis pꝫ: qꝛ amicicia est vt plurimuꝫ
ex determinata ppinq̄tate in gradu cer
to: sed tunc nulla esset ppinq̄tas certa q̄
esset causa amicicie. ¶ Sufficit igitur vt
pꝫ ex p̄missis hanc sciam grosse z figu/
raliter ostendere nec auditoꝛ hui⁹ scien/
tie debet certas z euidentes demonstra

tiones expetere: sed psuasioib⁹ ds cōtētari cū nō debeat discipul⁹ a magistro ī q̄cunq̧ scia maiorē rōnē inqrere q̄ natura illi⁹ pmittit: hoc em esset q̄rere impossibile. Peccatū nāq̧ videt par esse si discipul⁹ mathematic⁹ magistrū psuadentē acceptet sola psuasione cōtentus: z discipul⁹ rethoricue a magistro demōstrationes requirat nō cōtent⁹ psuasiōe ¶ In hac igit scia pcedit arist. grosse z figuralit ppositū suū aliqñ ex sēsib⁹ ostendendo: aliqñ etiā hoim cōia dicta adducendo: ac etiā ex noim significatione intentū suū declarando: vt pz in quarto hui⁹ vbi agit de magnificentia z in alijs varijs locis. ¶ Ulteri⁹ declarat arist. q̄s sit hui⁹ scie auditor ydone⁹: z dicit pmo q vnusquisq̧ bene iudicat de his q̄ nouit: nemo ẏo pōt recte iudicare de his q̄ nō nouit. Ex quo infert q iuuenis non est ppri⁹ auditor ethice cum nō habeat noticiā experimētalē actuū humanorū de quibus hec scia tractat: z sic de ipsis bñ iudicare nō poterit: oportet aūt auditorē alicui⁹ sciētie sic se habere q possit iudicare de his que audit vt bene dicta recipiat z male dicta abijciat. ¶ Dicit etiam q secutor passionū est hui⁹ scie inutilis auditor: qz passiōes sequendo nō pōt finē eius attingere: cū ei⁹ finis nō sit scire sed bene opari. ¶ Circa qd notandū q lz hec scia nō sit vtilis illis q̄ suas passiones sequūt: qz hmōi passiōib⁹ inherendo hui⁹ scie finē nō pñt assequi: posset tñ finaliter ipsis esse vtilis: si ex ei⁹ auditu puocarent ad bonū psequendū z moderādum hmōi passiōes: hoc etiā mō pōt esse vtilis iuuenib⁹: nihil etiā phibet si aliqs esset iuuenis etate z senex moribꝫ senex sic fuerunt aliqui sancti deo a pueritia dedicati quin esset ydoneus huius scientie auditor: sicut z senex etate z iuuenis moribus nō pōt sic viuendo hui⁹ scientie finem assequi. ¶ Unde dicit arist. pñr q hec scientia est multū vtilis sm rectā rōnem viuentib⁹ z opationes suas regulātib⁹: qz tñ sūt pauci tales iuuenes q̄ sint assuefacti in opatōib⁹ ẏtuosis: iō arist. loqns de his que vt in pluribus accidunt dicit q iuuenis non est proprius huius scientie auditor.

Incipit tractat⁹ secūd⁹

Capitulū. III.

Dicam⁹ autem.

¶ Posito prohemio subdit arist. tractatū q̄ diuidit in decē libros: qz autē vt dictum est in hoc libro agit de hoīe quo ad aīam q̄ nata ē pfici p virtutes: ideo pmo agit de fine virtutis in generali in pmo libro. finis em in moralib⁹ hꝫ cōem rōem pncipij: vt infra dicet. In scdo de ei⁹ generatiōe z multiplici dispositiōe. In tertio de causis et principijs virtutū. In quarto de varijs spēb⁹ virtutū. In quinto de iusticia In sexto de virtutib⁹ intellectualib⁹. In septimo de virtutū gradib⁹. In octauo d̄ amicicia quantū ad ei⁹ species: In nono de ipsa quantū ad ei⁹ pprietates. In decimo agit de fine ẏtutum in speciali. ¶ Quantū ad primū psupponit arist. ex phemio q omis cognitio z electio bonū aliqd desiderat: z q cognitio ciuilis intendit ad summū bonū humanū qd ē finis oim opatoꝝ ab hoīe. Uocat āt. p. vt dictū est pri⁹: scientiā moralē ciuilem denominando totū a pte p sinodochen. ¶ His psuppositis inquirit de hui⁹ fine: scꝫ de felicitate pmittendo opinionē antiquoꝝ: z dicit q in hoc plurimi z excellētes pueniūt q felicitas dz summū bonū z q cōsistit in bñ viuere z bene operari: Cōueniūt g̃ in qd noīe felicitat⁹ seu in fine virtutis in vlī apphenso: sz in apphensiōe felicitatis in pticulari est drñtia seu discordia: sapientes em q̄ spūalibus cōtemplandis sunt dediti dicunt illd sumū bonū psistere in quodā p se bono qd est causa alijs essendi bona. ¶ Quia autē populares sola sensibilia attendūt id credūt illud summū bonū seu vitā bonā esse in reb⁹ p sensum apphensis. Popu

lariũ ꝙ inter se est dr̃ia qꝛ quidã dicũt esse felicitatẽ in diuitijs vt auari: quidã in voluptatib⁹ corporalib⁹ vt intemperati. Et quidã in honorib⁹ vt ambitiosi Eiusdẽ etiã ad scipm in diuersis statib⁹ positũ est drĩa. Egrotans eñ felicitatẽ putat eẽ sanitatẽ qꝺ nõ putauerat sanus existens. Mendicans aũt diuitias: qꝺ nõ putauerat diues existens. Sic et multi reputant felicitatẽ in eo quo egẽt seu qꝺ maxime desiderant. ¶ Pro ipso/rũ ratione bariũ opinionũ: dicit arist. ꝙ nõ videt vtile oĩs istas opiniones discutere: sꝫ illã solã que hꝫ aliquã pbabilitatẽ Procedendũ qꝫ est a notiorib⁹ nobis: cũ g opationes sint notiores habitib⁹ oportet auditorẽ hui⁹ scientie excitari in bonis opationib⁹. ¶ Et qꝛ inquirit de felicitate naturali que consistit in bonis h⁹ vite: dicit triplicẽ esse vitã excellentẽ scꝫ voluptuosam: ciuilẽ ꝛ cõtemplatiuã. voluptuosa est subiecta passionib⁹: ciuilis moderat passiones. cõtemplatiua est sine passionib⁹. Finis voluptuose est voluptas corporis. finis ciuilis est exercitiũ virtuose opatiõis. cõtemplatiue specula/tio veritatis. Est aũt voluptuosa vituperabil ꝛ obprobriosa. vñ dicit arist. ꝙ voluptatib⁹ dediti videnť esse bestiales pecudũ vitam eligendo. Inuoluptatibus igit nõ est felicitas naturalis hominis: cũ voluptates sint hoĩb⁹ ꝛ brutis cões. ¶ Q᷑ aũt felicitas nõ sit in huius mundi honorib⁹ declarat arist. Pro ꝗ pmittit ꝙ excellentes viri ꝛ magnarũ rerũ operarij honorẽ putãt esse felicitatẽ ꝗrũ motiuũ fuit qꝛ fere finis ciuilis vite est honor. Et notanť dicit fere: qꝛ ſm rei veritatẽ honor nõ est finis vite ciuilis: sed ſm aliquorũ iudiciũ ꝛ apparentiã: fere nanqꝫ est additio diminuens. ¶ Hãc ꝗ opinionẽ sic̄ improbat qꝛ bonũ illꝺ qꝺ dr felicitas est ppriũ felici ꝛ de difficili amissibile: sed honor nõ est hmõi: qꝛ nõ est in ipso honorato: sꝫ magis in honorantib⁹: ex quorũ voluntate dependet. ꝗ honor nõ est felicitas. ¶ Circa qꝺ notãdũ ꝙ felicitas est duplex: quedã extrinseca ipsi felici scꝫ obiectũ qꝺ p operationem attingit: ꝛ talis nõ est in felici formaliter. Alia est intrinseca que est operatio p quã obiectum beatificũ attingitur sicut deus attingit a beatis p actum intellectus ꝛ voluntatis: ꝛ talis est propria beato ꝛ est formaliter in ipso: et de hac intelligit ratio phi. ¶ Scđo pbat ꝙ felicitas nõ sit in honorib⁹: qꝛ aliquid est melius honore: ꝗ in honore nõ est felicitas: pña est nota qꝛ felicitas est summa pfectio: vt ptꝫ ex pcedentib⁹: antecedens pbat: qꝛ virtus est melior honore: cum honor desidereť pꝑ virtutis apparentiã: multi nanqꝫ honorẽ appetunt vt bonos ꝭ ipsos credant ꝛ ceteris boni appareant: vñ a prudentib⁹ maliciose ꝗrunt honorari: vt honor p tales exhibitus certi⁹ perhibeat testimoniũ eorũ virtuti. Scđm eñ tuliũ honor ẽ exhibitio reuerentie in testimoniũ virtutis. virtus igit melior est honore: ꝛ sic honor nõ est finis ciuilis vite. Sequit aũt ex hoc: alij qui forsan dicerent virtutẽ esse finẽ vite ciuilis: ad hoc excludendũ dicit ꝙ felicitas nõ est cõis vigilanti ꝛ dormienti cũ cõsistat in operatione: virtus eñ põt eẽ in dormiente ꝛ nõ in opante: virt⁹ ꝗ nõ est finis vite ciuilis: sed vsus seu operatio virtutis. De hac ꝛ de vita contẽplatiua diceť in sequentib⁹. ¶ Ulteri⁹ probat arist. ꝙ felicitas nõ sit in diuitijs: qꝛ felicitas cũ sit bonũ pꝑ se nõ querit alteri⁹ gratia. Diuitie aũt ꝗ sunt bonũ vtile queruntur propter aliud: vt proptẽ vite necessitatem vel voluptatem: ergo in his non consistit felicitas. ¶ Item felicitas non cõsistit in corporali voluptate que desiderat propter se: ꝗ a fortiori nec in diuitijs que sepe queruntť pꝑ voluptatẽ. ¶ Consequenter aristo. improbat opinionem platonis. Circa qꝺ notandum ꝙ platonici posuerunt felicitatem consistere in quodam p se bono qꝺ est ydea omniũ bonorum cui⁹ participatione omnia alia sunt bona: hanc autem opinionem improbat arist. qꝛ ꝙ de moralib⁹ agens videbat nõ moraliter age-

re magistrū suū platonē impugnādo: iō se excusat de veritatē eē pferendā humane familiaritati. vñ dicit q ambob9. s. veritate z platone existētib9 amicis sanctum est. i. virtuosum z iustū pbonorare veritatē. ¶ Arguit igit ar. cōtra platonem pluribus rōnib9 quarū vna est talis: quorūcunq vna est ydea cōis eoꝝ est vnū pdicamentū cōe: sꝫ bonoꝝ nō est vnū cōe pdicamentū: g nec vna cōis ydea: maior pꝫ q plato ponebat ydeas i spēb9 athomis q scꝫ pdicant de solis idiuiduis. Illa aūt q sunt vnū specie: nō sūt in diuersis pdicamentꝫ. vñ dicebat ydeam hoīs esse substantiā sepatā a motu z accidentib9 p accñs nihil habentē in spē nisi naturā specificā quā dicit esse hominē p se: z sic de ydea equi asini z aliarū specierū vt dictū est septimo metaphisice: minor dꝫ de qlibet pdicamēto z de qlibet ente: pbat q bonū cū sit conuertibile cū ente vt de9 dꝫ bon9 z substantia bona: z virtutes q sunt qlitates bone: z sic de reb9 aliorū pdicamentoꝝ: pꝫ g q nō oīm bonoꝝ est vnū pdicamētū cōe. Itē arguit sic: quorū est vna ratio specifica est vna cōis ydea: sed boni z p se boni est vna rō specifica sicut hoīs z p se hoīs: ergo boni z p se boni erit vna ydea que dꝫ p se bona. Silr arguit q illis duob9 p se bonis est vna rō cōis z p cōñs tertia ydea: z sup illas similiter inducā quartā: z sic in infinitis. ¶ Et si diceret q bonū z p se bonum nō sunt vnius specifice rōnis: quia vnū est ppetuū reliquū aūt non. ¶ Cōtra hoc dicit: q hoc non tollit vnitatem rōnis q albedo vnius anni nō est magꝫ albedo in specie albedinis q albedo vnius diei: z ideo duratio non variat spēm. ¶ Dicit vlterius arist. q pbabili9 dixerunt pithagorici ponentes vnū summū bonū in coordinatione z in nūero maiorum minorū q platonici q posuerūt illud summū bonū cōe z ptic patiōꝫ in oībus bonis. ¶ Ad euidētiā pdictorū notādū q si plato posuerit ydeas esse qditates rerū p se existentiū: ipsisq cōes cōmunitate seu vlitate predicationis: vt ei imponit male posuit. Si vo posuerit in esse diuina: vt Aug9. tūc nō esset impugnand9. ¶ Unde sicut forme artificiales habent duplex esse scꝫ vnū in actu fm q sunt in materia: z alterū in potentia actiua: fm qd sūt in mente artificis. sic forme naturales habent duplex esse. scꝫ vnū in proprio genere: z alterū in primo motore: cum em oīa operet nō naturali necessitate: sꝫ libera volūtate optet q habeat apud se formas exēplares omniū operandorū que dicunt ydee ab ydos qd est forma: sunt nanq forme exemplares z rationes seu quiditates rerū incōmutabiles: Hee aūt ydee lꝫ sint plures fm ratione sunt tñ vna fm rem. Nempe ydea per quā deus omnia creata cognoscit z operat nihil aliō est q diuina essentia inquantū est exemplar rerum forma que q eminēter cōtinet omnes res est rō ipsas cognoscendi ad cui9 imitationē non vniformē sed multiformem pducuntur omnia subsistentia. deus nanq est causa finalis efficiens z exemplaris omniū cui9 pfectionem simplicem imitant creature ex sua imperfectione fm modū differētē z impfectū. Quedam em fm esse solū vt lapides: alie fm esse z viuere: vt arbores z bruta: alie fm intelligere vt rōnales creature: ipsa ergo diuina essentia accepta ab intellectu suo vt exemplar eternū diuersarū rerꝫ pducendarū fm diuersum imitationis gradum q9uis sit vna fm esse tñ aliquādo dicit plures ydee propter pluralitatē illoꝝ quoꝝ est similitudo seu exēplar Vñ licet ratio eterna qua conditus est homo et qua conditus est equus sit vna fm rem: est tamen alia z alia fm rōnem iuxta varietatem quiditatū cognitarꝫ Vñ ipe quiditates rerū habētes esse cognitū dicunt ydee: vt lapis cognit9 pōt dici ydea lapidis fm sco. 35. dist. 1. snīarū. ¶ Ad propositū itaq reuertendum si plato ponens felicitatem consistere in quodā per se bono qd est ydea oīm bonorum cuius participatiōe omnia alia sunt bona intelligat p illud p se bonum

ipam diuinā essentiā q̄ est essentialit̄ bo
na q̄ est ydea z exemplar omnis boni: q̄
quidē est cōis seu vlis nō in predicādo:
sed in causando: qz vi ʒ om̄e ens z om̄e
bonū eminenter z virtualiter cōtinēt cu
ius pticipatione omnia alia sunt bona:
nō quidē sicut indiuidua q̄ pticipāt na/
turā specificam: sed sicut effect⁹ pticipat
suā cām ipam imitando z pfectiones in
ipsa eminenter cōtentas ptialiter seu im
perfecte recipiēdo. Si sic intelligat vtiq̄
q bene dicit z conformiter dictis theo/
logorū. In visione nanq z fruitione ip
sius diuine essentie cōsistit felicitas ho/
minis naturalis naturale accipiēdo nō
p naturaliter attingibili: sʒ p illo ad qd
adipiscendū natura ipm ordinat ¶ Q,
aūt sic intellexerit plato videtur sentire
Aug. vn in pncipio. x. de ciuitate dei sic
ait. Elegim⁹ eni platonicos oim phoꝝ
merito nobilissimos ꝑpterea qz sapere
potuerūt in mortalē ac rōnalem vl intel
lectualē hois animā nisi pticipato lumi
ne ipsius dei a quo z ipa z mund⁹ fact⁹ ē
beatā esse non posse: ita illud qd oēs ho/
mines appetūt. i. vitā beatā q̄q̄ isti asse
cuturū negant q̄ nō vni illi optimo q̄ est
immutabilis de⁹ puritate casti amoris
adheserit. Item. x. de ciui. hec itaq cau
sa est cur istos ceteris pferam⁹ qz cū alij
phi ingenia sua cōtinuerint in requiren
dis rerum causis: z quisnā est mod⁹ do/
cendi atq viuendi. Isti deo cognito re/
pererunt vbi esset z causa cōstitute vni/
uersitatꝫ z lux pcipiende veritatꝫ z fons
bibende felicitatis.

Caplm. IIII.

Ursus redeam⁹

r ¶ Postq̄ arist. improbauit
varias opiniones de bono
humano qd dr felicitas. Hic pñter tra/
ctat de ipsa determinatiue inqrendo p̄/
mo felicitatis descriptionē. Circa qd p̄/
mittit q bonū appetibile est triplex. qd/
dam eni est appetibile ꝑpter aliud vt di
uitie. quoddā aūt est appetibile ppt se z
ꝑpter aliud vt voluptates: honores et
ṽtutes: que lʒ ppt se possint appeti: pos/
sunt z appeti ꝑpter aliud: talia nāq ap
petim⁹ ꝑpter felicitatē existimantes per
ipsa fieri felices. quoddā ṽo est appetibi
le ꝑpter se tm̄ vt felicitas q̄ est finale bo
num hois: cum nō ordinet ad aliud quā
tum est de se: sed alia ad ipm. Ex quo pa
tet q est bonū sufficiens excludens indi
gentiā z bonū pfectū excludens impfe/
ctionē quo cōplete habito bn̄ est habēti
¶ His p̄missis rūdit aris. q felicitas cō
sistit in opatione hois inquantū homo.
Et arguit sic: sicut statuificus z quilibʒ
artifex vt talis artifex se habet ad suuʒ
finale bonū: sic homo vt hō se hʒ ad suū
sed finale bonū cuiuslibet artificꝫ inq̄n
tum hmōi est in opatione sibi ꝑpria: er/
go felicitas q̄ est finale bonū hois erit in
opatione hois inquantū homo. Q, au
tē homo inquantū hō habeat opatiōeʒ
sibi ꝑpriā pbat arguendo p locū a mio/
ri ad mai⁹: qz textor et coriari⁹ z alij ar/
tifices qm̄ opant̄ fm artem habent ope
rationes ꝑprias inquantū sunt tales ar
tifices: g̃ homo inquantū hō q̄ opat̄ fm
naturā habebit ꝑpriam operationē al's
homo esset anial ociosum in natura qd
dicere est inconueniens ¶ Itē arguit sic
singule ptes hois habent opatiōes sibi
ꝑprias vt ocul⁹ videre zc. ergo hō vt hō
habebit suā ꝑpriā opationē. Hec autē
opatio nō est fm ptem vegetatiuā qz il/
la etiā cōuenit plantis. nec fm ptem sen
sitiuā: qz illa couenit animalibꝫ brutis:
erit igit̄ fm ptem anie rōnalē. Dicit̄ aūt
rōnale dupliciter vno mō de habente pn/
cipaliter rōem cuiusmodi est intellect⁹.
Alio mō de illo qd est bene psuasibile p
rōnem: cuiusmodi est voluntas qui p in
tellectū dirigit̄. Felicitas igit̄ q̄ est bonū
humanū cōsistit in ꝑpria opatione hois
q̄ est fm ptem aie rationalē q̄ est opatio
hois vt homo: cū aūt sit eadē opatio ho
minis vt hō z studiosi seu virtuosi hois
Felicitas que est opatio hominis: vt hō
erit operatio fm virtutem: qz ṽo felici/
tas est optimū bonū humanū illa ope/

ratio in qua consistit erit sm optimā vir
tutem: que aūt sit illa operatio declara/
bitur in .x. vbi de felicitate tractabit in
speciali distinguendo inter politicam z
contemplatiuā felicitatē: hic aūt de ipa
agit in cōmuni. ¶ Rursus dicit arist. ꝙ
talis opatio in qua cōsistit felicitas de/
bet esse ꝑfecta z cōtinuari ꝓ magna par/
te vite. qđ ꝓbat: q2 sicut vna hyrūdo nō
facit ver: sic nec hominē felicē facit vna
dies. ¶ Sed contra predicta arguitur
q2 arist. in ꝑcedentibꝫ arguendo contra
platonem dicit ꝙ diuturnitas non vari
at rationē boni: q2 albedo vnius anni nō
est magis albedo ꝙ̄ albedo vnius diei:
hic aūt dicit ꝙ diuturnitas includit i fe/
licitate que est optimū bonū. R n̄đ. ꝙ ꝑ
fectio summa pōt intelligi dupliciť: vel
intensiue vel extensiue. Si felicitas igi/
tur sumat ꝓ ꝑfectione intensiue solū: sic
nō includit diuturnitatem. Si ꝓ'o su/
mat pro perfectione intensiue z extensi/
ue sumpta sic ipsam includit. Unde li
cet albedo vnius anni non sit ꝑfectior al/
bedine intensiue vnius diei: est tamē ꝑfe
ctior extensiue z sic intelligit dictū aris.
in secundo topicoꝝ. Qđ bonū quanto
diuturnius tanto melius. Sꝫ contra h
occurrit aliud dubiū: q2 ex hoc videt se/
qui ꝙ felicitas non cōsistat in operatio/
ne virtutis: sed in habitu ꝟtuoso: cū ha/
bitus sit diuturnior. Respondet ꝙ con
siderationes phi in libro topicoꝝ nō te
nent in illis que plures habent drn̄tias
sed in his que solū vnam habent drn̄am
quā cōsiderat. Unde ꝑmo topicoꝝ di/
cit ꝙ non cōsiderat in multis distantibus
bonū: ergo quanto diuturnius bonum
tanto melius: verū est ceteris paribus. In
ꝓposito autem cetera nō sunt paria: q2
habitus z actus non tantum differūt ꝑ
permanentius vel diuturnius z minus di
uturnum. Hec sm Scotum disti. 49.
quarti sententiarū. Ex predictis ꝑz de
scriptio felicitatis scꝫ ꝙ felicitas est ope
ratio hominis sm optimā virtutē in vi
ta perfecta. ¶ Consequenter declarat
aristo. descriptionem felicitatis bñ assi/
gnatam ex eo ꝙ cum ipsa aliqualiter cō
sonant ea que dicta sunt ab alijs de feli
citate quod est signum z probabile ar/
gumentum ꝙ ipsa sit bene assignata.
¶ Circa qđ premittit ꝙ bonoꝝ quedā
sunt bona interiora: z horum quedā sūt
bona anime vt scientie z virtutes: que/
dam sunt bona corporis: vt sanitas vel
pulchritudo. Alia aūt sunt bona exte/
riora sicut diuitie z honores cū ista diffi
nitione itaꝗ data cōueniunt ea que a sa
pientibꝫ dicunt: ponentibꝫ felicitatē con
sistere in bonis anime q̄ sunt principalis
sima bona. Hoc patet: q2 opatiōes ani/
me in quibus consistit felicitas vt dictū
est ad anime bona pertinent. Huic etiā
sententie concordat ꝙ omnes cōmuniter
dicūt ꝙ bene viuere est esse felicem: q2 fe
re nihil aliud esse videt vita bona ꝙ̄ bo
na operatio. Cum predicta etiam diffi/
nitione conueniunt illi qui posuerunt fe
licitatem esse virtutem. q2 operatio sm
virtutem est aliquid pertinens ad virtu
tem. Uerūtamen melius dicit ꝙ sit ope
ratio sm virtutem: sicut enim melior est
vsus possessionis ꝙ̄ ipa possessio: ita me
lior est vsus seu operatio sm virtutē ꝙ̄
ipsa virtus: per hanc nanꝗ premiū acq/
ritur. ¶ Et ponit aristot. exemplum: q2
agonisantes in olimpiadibus coronant
non autem non agonisantes licet sint vi
ri fortissimi: sic z virtute vtentes prefe/
runtur virtutē habentibꝫ z non ea vten
tibus. ¶ Circa quod notandū ꝙ olim/
pia dicitur ab olimpo monte qui est gre
cia. Et dicit ab oloy quod est totum: z e.
phos quod est lux vel ignis: quasi totus
lucidus vel igneus. Unde et celum ali/
quando dicit olimpus iuxta illius mon
tis celsitudinem. In illo autē monte an
tiquitus a quinquennio in quinquenni
um fiebant celebritates solennes z ludi
exercitatiui humanarū viriū z vocabā/
tur olimpiades in quibus victores pre/
miabant. Ab his igit philosophus tra/
xit exemplum. ¶ Fuerunt etiam aliqui
dicentes ꝙ felicitas est virtus cum dele
ctatione qui etiam cum vera diffinitio/

ne concordant: qr vnicuiqz est delectabi le illd quod diligit. Cũ ergo virtuosus diligat opera virtuosa sequif q opera/ tio virtuosa sit sibi delectabilis: que qui dem delectatio potior est aliis delectati onib9 quia est magis naturalis cum sit partis rationalis q est nobilior pars ho minis p quã constituif homo in specie. Unde virtuosus nõ indiget extrinseca voluptate cũ habeat delectationem in/ trinsecam in operatiõe virtutis q̃ ē plu/ rimum delectabilis pulchra z bona: qđ patet maxime p iudicium sapiētis z vir tuosi viri: qui operationes virtuosas iu dicat esse maxime delectabiles. ¶ Ubi notandũ q l3 voluptates carnales sint magis impetuose propter passiones ab obiectis sensibilib9 illatas sensibus z in clinationem appetitus sensitiui. Spiri/ tuales tamē sunt delectabiliores l3 mũ/ dani carnalibus dediti oppositum iudi cant: sed iudiciũ ipsorũ est falsum: quia fm Augustinũ. Acetum delectationis carnalis quo sunt repleti non sinit mel suauitatẽ spiritualis degustare. Unde ait apostolus. Animalis homo non per cipit ea que dei sunt. Per oppositũ aũt veraciter iudicãt homines virtuosi qui habent rectum sensum circa operatões virtuosas. Unde ait psalmista. Quã dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Judicio igitur virtuosorũ qui sunt experti delicias spirituales cre dendum est. ¶ Consequenter declarat aristo. quomodo cum predicta diffiniti one conueniunt illi qui ponunt felicita tem diuitias l3 nanqz felicitas non pñ/ cipaliter consistat in ipsis sed in operati one virtutis secundario tamen ipis in/ diget. ¶ Pro quo notandũ q exteriora bona que dicuntur bona fortune aliter requiruntur ad felicitatem politicã ali/ ter ad contemplatiuam. Ad felicitatez nanqz vite contemplatiue talia non re/ quiruntur vltra necessariam sustentati/ onem vite: immo prosperitas tempora/ lis contemplationi prestat impedimen/ tũ. Hinc est q phi diuitias z mũdi blã dicias contemnebant vt philosophie va carent. Talia tamen faciũt ad quendã ornatum z pulchritudinez politice vite actiue. vnde reddif homo ciuiliter viuēs contemptibilis in oculis aliorum si sit pauper ignobilis aut si pessimos filios aut amicos habet.

De causa felicitatis Capitulũ. V.

Hde et querif.

I Hic cõsequenter inquirit arist. vñ causetur in nobis felicitas: an vic3 pueniat a causa diuina an humana vel a casu et fortuna. Ad qđ dicit si est aliqđ deorũ donũ hoib9 rõnabile est illud eē felicita/ tem cum felicitas sit summũ omniũ bo/ norum humanorũ. Si aũt felicitas nõ sit donum a deo missum: sed proueniat ab homine per studiu3 z exercitium vir tutis: nihilominus videtur esse aliqđ di uinissimũ cum sit premiũ z finis virtutẽ ¶ Circa quod notandu3 q nõ dicif ali/ quid diuinum solum qr immediate fit a deo: sed quasi nos deo assimilat in quo est excellentia sanctitatis. Per virtutes aũt in quarũ opatione cõsistit felicitas deo assimilamur. Loquif aũt dubie ari stot. fm Scotũ in plogo pmi sniaɀ: qr naturali rõne ad veram felicitatē natu/ re humane non potuit pertingere. Per hanc nanqz tantũ puenit ad noticiã feli citatis naturalis que habef in hac vita que cõsistit in operatione virtutis z spe culatione veritatis: que quidē est a deo principaliter z secundario ab hoĩe: esse aũt aliquã felicitatē ratiõe naturali nõ conclusit. ¶ Licet aũt arist. dicat ĩ duo/ decimo metaphisice esse vnũ deũ pñci/ pem vniuersi q̃ est virtutis infinite: hic tamen substantias separatas vocat de/ os nõ p virtutis infinitatem s3 p eterne beatitudinis pticipationē. z q̃s qz demo/ nes a q̃busdã dij nũcupenf. fm tñ aug. in. 8. de ci. dei. Platonici ponentes vnũ

deum summū ceterorum deorum opificē. Appellat deos spiritus celestes eterna beatitudine pfruentes. Demones vero spūs eterne miserie subiugatos: vnde ibi recitat apuleium platonicū dicentem demones esse genere animalia: corpore aerea: mente ronalia: animo passiua: duratiōe eterna. Ipsorum nempe miseria innuit per hoc q animo passiua dicunt. ¶ Declarat vlterius aristo. q felicitas habet esse a causa humana cū p disciplinā z studium possit inesse omnib' non orbatis ad virtutē. i. nō habētib' impedimentū ad operandū opa virtutis: vt p malā cōsuetudinem: vel p nature defectū cuiusmōi sūt naturaliter stulti. Q aūt felicitas nō sit a casu vl' fortuna pbat: q2 cum sit maximū oim virtutū esset valde pnitiosum si a fortuna hoib' adueniret: multomagis nanq alia humana bona esset a fortuna z cessaret studiū humanū circa humana bona exequenda: qd cēt periculosissimū. ¶ Ex predictis infert ari. q nullū irrationale anial pōt esse felix: q2 cum rōe careat nō pōt cōicare in operatione virtutis: nec etiā pueri q2 pp̄ter defectū etatis nōdū habent pfectū vsum rōnis vt possint operari opera virtuosa z si aliqñ dicant boni hoc ē pp̄ter spem future pfectiōis que ex aliquib' indicijs ab eis pcipitur. Ideo nō sunt ptunc felices: q2 felicitas z indiget virtute pfecta z vita pfecta: vt dictum est. ¶ Inquirit vlterius arist. vtrū aliquis sit felix cum viuat? Circa qd dicit solon q felicitas non pōt haberi in hac vita sed solū post mortem: cum hec vita sit multis miserijs z transmutationib' fortune subiecta: sepe nanq accidit vt illi qui exteriorib' bonis abundant incidunt in maximas calamitates. Iste solon leges dedit athenienśibus: z numerat inter septem sapientes ab augustino. xviij. de ciu. dei. ¶ In oppositum vero dicit aristo. q homo pōt esse felix in hac vita non obstantibus infortunijs: quia in his bonis exteriorib' non cōsistit principaliter felicitas: vt dictum est in precedentib'. sed in operatione s'm virtutem que non variat per huius vite infortunia: cum virtutes sint habitus permanentissimi: sunt enim stabiliores scientijs demonstratiuis: cum s'm eas homines cōtinue operent: z hec videtur esse causa vt nō fiat circa ipsas obliuio: sed felix est in virtute perfect': ergo semper poterit operari ea que sunt virtutis: z sic optime fert omnes fortunas z in omnibus se prudenter habebit nec in infortunijs succumbet: z ita faciliter non transmutabitur de felicitate in miseriam: sed erit sicut tetragonus sine vituperio.

Ubi notandū q Tetragonus dicitur corpus cubicluū: qd videlicet habz sex superficies: octo angulos z duodecim latera. tale aūt corpus qualitercunq iaceatur: z super quodcunq latus ceciderit semper fixe stabit: z in eadem altitudine permanebit: sic homo virtuosus nec eleuatur in prosperis nec deijcitur in aduersis: z sic est sine vituperio sicut corpus vndiq quadratum.

¶ Dicit itaq arist. q cum operationes virtuose habeat dominium in felicitate: quia in ipsis principaliter consistit felicitas non sequit propterea q beatus fiat miser propter infortuniam: q2 fortunis sibi datis bene vtetur: sicut pertinet ad coriarium: q s'm data sibi coria faciat calciamenta: z sic de alijs artificib'. Prudenter etiam se habebit circa fortunam filiorum vel quorumcunq amicorum qui conferunt homini z in malū et in bonum. Amicabile nāq est de bono amici gaudere: vel de malo vt de pprio dolere. Huiusmodi autem fortune amicorū aliter conferunt viuis z aliter mortuis: sicut aliter conferunt ea que in tragedijs recitantur z que fiunt in presentia. ¶ Ubi notandum q in theatris in quibus erant loca ludorum recitabant virorum illustrium gesta preclara z eorum preconia z premia: vt ex hoc animētur audientes ad similia: z hec recitatio dicebatur cōmedia. Unde cōmedia di/

citur a comos quod est villa: z odos qđ est cantus quasi cantus villarū. Recitabant etiam hominū gesta mala z turpia z eorum obprobria vt ex hoc animarentur audientes ad canendum talia: z hec recitatā dicit tragedia a tragos grece qđ est hircus latine qz tragedus post tragediam recipiebat hircum p munere officij sui. sicut ergo in tragedijs minus tangebant audientes gesta olim preterita q presentia: sic min9 tangunt mortui q viui ex amicorū fortunis quia illi sunt vt olim preteriti: isti po vt olim presentes. Unde dicit arist. q aliud videntur conferre defunctis bone operatiões z infortunia amicorum non tamen taliter q felices faciant miseros: vl miseros faciant felices: de quo magis habet videri in. 4to sentē. ¶ Ex predictis patet q felicitas naturalit acqsita de qua loquit aristo. potest haberi in hac vita nō obstantibz huius vite infortunijs: nō tamen potest hic adipisci vera z perfecta felicitas omnem penalitatē excludens: que nec etiam potest ratiōe naturali inuestigari sed ad eius noticiaz habendā: supernaturalis illustratio necessaria est. Fuit tamen vera felicitas aliquib9 gentilibus celit9 inspirata: sicut beato iob: sic etiam plato habuit noticiā de verbo dei in eterna generatione humanū intellectum transcendente fm Aug. in octauo libro confessi. Aliqui etiam gentiles temporalem eius incarnationem sancti spiritus instinctu cognouerunt. Unde tempore Constantini fuit repertum cuiusdam gentilis sepulchrum laminā habens auream in qua erat scriptū: christ9 nascetur ex virgine z credo in eum. Sic sibilla eritbrea prenunciauit christū filium dei mundum saluaturū fidelesq et incredulos in carne resumpta iudicaturum fm Augustinū. xviij. de ciui. dei. c. xxiij. Fuit aūt Sibilla circa tēpus regis ezechie regnante romolo qui ciuitatem romanam edificauit. Hoc etiam modo potuit ortum habere phorum opinio: de anime rationalis immortalitate que ratione naturali non potest demonstrari: lz pbabiliter possit persuaderi. Non em omia dicta a phis pbant rōne naturali sed persuasione vel vulgari opinione pcedentium fm Sco. 43. dist. quarti sententiarum. q. 2.

Ca. VI.

Eterminatis āt.

¶ Hic arist. agit de felicitatis dignitate z ei9 dependentia a virtute inquirens vtrum sit bonuz laudabile vel honorabile. ¶ Ad cui9 euidentiā sciendum q laus consistit in solis signis verborum. Honor aūt in quibuscunq signis exterioribus: z sic laus in honore includitur. ¶ Item notandū q laus z honor aliquando sumunt large pro testificatione cuiuscunq excellētie vel exhibitione reuerentie: z sic sepe vnum sumit pro reliquo: z sic laudant z honorantur non tm̄ bona propter aliū: sed etiaz bona propter se. Unde de deo q est summū bonū dic Psalmista. Magnus domin9 z laudabilis nimis. Alio modo sumunt stricte z sic laus est testificatio excellentie in ordine ad aliud: et fit solum in verbis vt di. tum est. ¶ Honor aūt est exhibitio reuerentie in testimonium excellentie absolute: z pōt fieri in verbis z factis vt inclinationib9 munerum oblationibus: imaginū institutionibus z alijs signis. Accipiēdo igitur laudem proprie dicit Arist. q felicitas non est bonum laudabile qđ est bonum propter aliud: Laus est enim virtutis in ordine ad operatiōem: quia per eam sumus operatores bonorum: z hoc tam in virtutibus anime q in virtutib9 corporum: vt aliquis laudatur fm virtutē corporis quia est fortis ad pugnanduz z agilis ad currendum. Cum ergo felicitas sit bonum perfectū propter se non est bonū laudabile sed honorabile seu beatificabile. optimoz em̄ non est laus sed aliquod melius laude: z sic deos dicimus beatos z optimos viros in qbus

est quedam participatio diuinitatis ali quid melius laudis attribuentes eis ¶ Probat etiam q felicitas sit bonum honorabile: q2 est principiū cui⁹ gratia cetera oīa operamur: z sic ē quasi quod/ dam diuinū. Nam deus est principium z causa omnis boni. Honor aūt debit⁹ deo z sanctis distinguit a theologis in latriam: z perduliā z duliam. Latria est honor soli deo debit⁹ actu exteriori vel interiori in p̄stationē sui dominij. yper/ dulia est excellentiua reuerentia exhibi ta creature: z debetur humanitati chri/ sti z purissime matri ei⁹. Dulia ho alqs sanctis. de quo in tertio sniaꝝ. ¶ Dein/ de agit phs de felicitatis depēdētia ad virtutē ostendens q inquirens de felici tate debet p̄scrutari de virtute cum in diffinitione felicitatis ponat virt⁹. Est eñ operatio hominis fm virtutē. vnde ciuilis scientia cuius finis est humana felicitas circa virtutis studium videtur maxime insudare. Intēdit eñ ciues bo nos facere z legibus obedientes: sed cō/ sideratio politice ad presentem scientiā pertinet: quia in hac scia tradunt p2in/ cipia politice. Ex quo patet q cōsidera tio de virtute pertinet ad p̄sentē scien tiam. ¶ Quia ho felicitas est operatio anime inquirendum est de virtute anīe z non de virtute corp9is: z sic inquirēdū est de ipsa anima qd p̄bat arist. a simili q2 sicut medicus oculoꝝ z alioꝝ mem/ broꝝ corporis habet agnoscere de cor/ pore: sic ista scientia tanq̄ medicina ani ma. Si ho in hac scia considerat de ani me habet p̄siderare de anima p̄pter vir tutes est tantū de ipsa considerandū in quantū sufficit ad beatitudinē z ad vir tutes. Amplior aūt consideratio ei⁹ spe ctat magis ad naturalē phm. ¶ Dicit ergo aristo. q quedam pars seu partia/ lis perfectio anime est rationalis z que/ dam irrationalis. Irrōnalis aūt est du plex: quedam enim nullo modo partici/ pat rationem sicut plantatiua vel vege/ tatiua que inuenit in plantis z in embri onibus: z in omnibus que nutriuntur. Cum autem hec sit cōmunis hominib9 z brutis z plantis ideo non est humana ¶ Ad euidentiam predictoꝝ fm alexan drum de hal. in prima pte secundi sentē tiarū. q embrio non habet animaz se in/ formantem: quia tunc in homine essent plures anime: cuius oppositū tenet au/ gustinus in libro de ecclesiastic̄ dogma tibus. Sed dicitur hic anima vegetati/ ua esse in embrione: quia habet animaz operantē aliquo modo in ipso. i. operatio nem anime. In decisione enim seminis a generante delinquitur virtus in semi ne que inualescit z vigoratur a virtute corporis animati ipsam continent per quā fiunt in eo operationes vegetatiue vt alimento vti z augmentari. Unde se men decisum in matrice vertitur in san/ guinem z sanguis in embrionem. Em/ brio autem habet figurā quandā masse carnis que est in p̄pinqua dispositione ad figuras membroꝝ.

Sed contra p̄dicta ar/ guitur sic. Embrio viuit ergo habet ani mam se informantē. Consequentia est nota quia animatū et viuens ad seinui/ cem paria sunt: vt habet in libro de mo/ tu cordis. Probat antecedens per Ari/ stotelem. xvi. de animalibus dicentem: q omne conceptum viuit sicut viuūt ar bores: z vocat conceptum semen relictū in matrice a generante. ¶ Item in libro de motu cordis dicit q eque est viuens z adolescens. ¶ Rñ. ad primū q viuere non sumitur ibi proprie prout viuere di citur illud quod habet animam formaz sui z perfectionem. Si ho embrio sic vi ueret: tunc esset corpus animatū: z p cō/ sequens esset planta vel animal quod est falsum. Sed potest dici viuere extenso nomine vite ex influentia quam recipit a corpore continente viuificato ab ani/ ma se informante. Eo modo possunt po ma dici viuere ex influentia quam reci/ piunt a planta cui contigua sunt que vi uificatur ab anima vegetatiua. ¶ Ad se cundum dicitur q embrio aliquādo no

mine extenso dicitur fetus formatus et
organisatꝰ et hoc modo eque est viuens
embrio ⁊ adolescens.

Declarat vlteriꝰ aristo
teles quō ipsa anima vegetatiua cuius
potentia sunt nutritiua augmentatiua
⁊ generatiua non est humana: ⁊ hoc sic:
fm operationē illiꝰ quod dicitur huma
num homo dicit̄ bonus vel malus: felix
vel miser: sed fm operatiōem nutritiue
homo non dicit̄ talis quia tunc hō esset
maxime in somno talis in quo potentia
nutritiua exercet maxime operationē.
In somno aūt homo nō dicit̄ felix. Un/
de cōmuniter dicit̄ ꝙ felices nō differūt
a miseris fm dimidiū vite sue siue scd̄m
somnū. In somno nanqꝫ quiescit a sua
operatione illa pars anime fm quā ho/
mo dicit̄ bonus vel malus. Contingit
tamen per accidens ꝙ bonus ⁊ malꝰ in
somno differunt ꝓpter differentiā que
fuit in vigilando inquantum videlicet
quidē motus vigilantium ꝑtranseunt
ad dormientes. Ea enī que homo cogi/
tat vigilādo sepe occurrūt fantasie dor/
mientis. ⁊ ideo dicit aristote. ꝙ meliora
sunt fantasmata studiosorū seu virtuo/
sorū ꝙ̄ quorumlibet aliorū. ¶ Ad eui/
dentiā predictorū notandum ꝙ ꝑ statu
isto est connexio intellectꝰ cum virtute
fantastica ita ꝙ intellectus nō pōt suā
operationē exercere nisi fantasia cōcur/
rat fantasiando seu imaginando. Hinc
est ꝙ leso vel impedito organo fantasie
vt patet in freneticis: intellectus impe/
dit̄ a sua operatione. Quia igit̄ in som
nis virtutes sensitiue interiores sūt im/
pedite ꝓpter fumositatem ciborū ascen
dentium ad cerebrum virtute calorꝫ ip
sos in stomacho decoquentis. Ideo in/
tellectꝰ tunc non pōt recte decernere q̄re
nec meretur nec demeretur homo ex his
que accidunt in somnis: sꝫ consensus vo
luntatis precedens vl̄ subsequens som/
num imputat̄ ad meritū vel demeritū.
Sepe tn̄ ea que accidūt in somnis sunt
seq̄uele eorum que in vigilia precesserūt
quia igit̄ hec pars anime est expers hu/
mane virtutis quō sit ꝓpria hois est ad
presens relinquenda. ¶ Notandū ꝙ in
somno nedum ligant̄ sensus interiores:
sed etiā exteriores. cuiꝰ causa est: qz va/
pores ꝑ calorē cordis ad cerebrū eleua/
ti ꝓpter frigiditatē cerebri ingrossant̄ ⁊
descendunt: in quo descensu obstruunt
vias ⁊ meatus venarū per quas spiritꝰ
sensitiui a sensu cōmuni tāqꝫ a fonte de
riuant̄ ad sensus exteriores. In somno
aūt cōtingunt somnia nō tm̄ conformia
dispositioni anime sicut studiosus som/
niat studiosa sed etiā cōplexioni corpo
ris: vt flegmatici somniant de aquis vel
fluuijs. Colerici de igne Sanguinei de
aere: vt ꝙ volāt vel aliquid simile agāt.
Melancolici ꝓ de terra. Accidūt etiā
quandoqꝫ somnia ministeria angelorū
seu illusione demonū. Somniamꝰ etiā
nō solū illa que sperāmꝰ vel operamur
in vigilia p̄cedenti: sed etiam illa que lō
go tempore non occurrerunt nostre co/
gitationi. cuius rō est: qz species talium
vel cōsimiliū reseruant̄ in fantasia: ⁊ iō
sensus cōmunis q̄ habet iudicare de ob
iectis sensuum particulariū cuiꝰ vsus li
gatur in somno iudicat de fantasmate
sibi p̄sentato ꝙ sit res cuiꝰ est fantasma.
¶ Dicit consequēter arist. ꝙ est alia ps
anime que lꝫ sit irrationalis est tn̄ aliq̄li
ter particeps rationis. hec aūt pars ani
me est appetitꝰ sensitiuus: ⁊ ꝙ hec pars
irrationalis sit in homine declarat ari/
stoteles ex conuenientia ⁊ differentia cō
tinentis ⁊ incontinentis. Conueniūt eī
in hoc ꝙ vterqꝫ habet rōnem laudabilē
In vtroqꝫ etiam est appetitus qui con/
trariatur rōni scilꝫ appetitus sensitiuꝰ.
¶ Differunt autē quia incontinens vin
citur huiusmodi appetitum sequendo
passione desiderij ⁊ concupiscentie adue
niente. Non autem continens: quia ap/
petitus sensitiuus continētis obedit ra
tioni: ⁊ ideo licꝫ sit de se irrationalis. di
cit̄ tamen aliqualiter cōmunicans in ra
tione. Exemplū huius ponit aristot. in
corporibꝫ. sicut enī videmꝰ ꝙ particule

corporis dissolute ex infirmitate vel ebrietate in hominibus eligentes ipsas moueread dexteram sepe feruntur ad sinistrā Sicut nanque ebrij contra electionē voluntatis crucem faciunt de tibijs. Ita licet ratio incontinentis preeligeret abstinendum. Uerumtamen passione appetitus sensitiui fertur in oppositum.
¶ Licet autē hec pars seu potentia anime obediat rationi ɔtinentis: est tamen magis subiecta in homine sobrio z temperato propter maiorem asuefactionē in operibus virtuosis. ¶ Ex predictis infert philosophus q irrationale videtur esse duplex. Quoddam nullo modo in ratione participans vel communicans: puta planta: z sic de alijs. Alterum aūt in ratione participans: vt concupiscibile: z vniuersaliter omne appetibile siue sit appetitus sensitiuus: siue appetitus intellectiu9 que dicit participare rationem scdm quod est exaudibilis vel obedientiabilis rationi suadenti: deprecanti z increpanti ad modum patris z amicorum admonentium.

Dicit consequenter q

si vellemus illam pticulam que aliqualiter participat rōnem dicere rōnalem: tunc rationale erit simplex: Quoddaz enim habens rōem principaliter siue in seipso quod dicitur rationale per essentiam. Aliud autē sicut exaudibile z persuasibile a ratione quod dicitur rationale per participationē: z fm hanc differentiam sumitur distinctio virtutis: qz quedam sunt intellectuales: vt sapiētia intellectus z prudentia. Alie autem morales: vt sobrietas z liberalitas.
¶ Ex ista littera mouentur quidaz ad ponendum virtutes morales in appetitu sensitiuo eo q diuidit philosoph9 virtutes morales ab intellectualibus scdm diuisionem partis rationalis per essentiam z rationalis per participationem: que pars dicitur appetitus sensitiuus: Quia sicut virtutes intellectuales sūt in intellectu: sic morales sunt in illo appetitu que est ob ē dientiabilis rationi. ¶ Item ad hoc adducitur commentator qui hunc passum exponens seu declarans dicit q sunt in eo quod est medium inter partem plantatiuā z rationalem: z talis non est voluntas. ¶ Itez alia ratione: quia in eodem sunt virtutes moderantes z passiones moderate: sed passiones sunt in appetitu sensitiuo ergo z virtutes ipsarum moderantes.
¶ Hanc opinionem impugnat doctor subtilis Scotus. 33. distin. tertij sententiarum ponens virtutes morales in voluntate. Quod probat sic. Uirtus est habitus electiuus: secundo huius. Electio autem est actus partis rationalis seu appetitus intellectiu9 ex sexto hui9 sed habitus cū potentie illi9 cui9 est per se illius operatio: igitur habitus moralis per se est ipsi9 voluntatis. Confirmatur quia cum habit9 moralis pficiat habentem z ipsum reddat facilē ad rōnem meritoriam debet poni in illa potentia que est principium actus meritorij cui9 est voluntas.

Ad argumentum. Ad

primū dico q. p. nō distinguit virtutes morales ab intellectualibus fm distinctionem intellect9 z appetitus sensitiui cum iusticia fm ipm in qnto libro ethicorū: nec sit in intellectu nec in appetitu sensitiuo ¶ Item inquirens rōnes felicitatis in precedētib9 excludit partem sensitiuam: quia in ista non est operatio hominis fm q homo que est operatio fm virtutes morales.

Alteri9 diuidit partē rationalē

in intellectum z psuasibile a ratione cui9 est volūtas. Distinguit ergo phus in pposito virtutes morales ab intellectualib9 fm diuisionem intellectus z appetitus vlr sumptis. hoc pz ex littera pcedenti vbi dicit q est quoddā irrationale in rōne cōicans vt cōcupiscibile z vniuersaliter omne appetibile q aliqualiter participat rōnem fm qd est ei exaudibile vel obediētiabile. Nō sequi

tur igitur ex textu philosophi q virtutes morales in appetitu sensitiuo. ¶ Notandū est autē circa pdicta q phs aliquando accipit psuasibile per rationē seu obedientiabile rationi pro voluntate. Aliquādo p appetitu sensitiuo: volūtas tamen que est libera magis, pprie pōt dici psuasibilis a ratiōe. Appetitus vero sensitiuus: quia nō est liber nō est, pprie per suasibilis: sed obedientialis: quia subditur imperio voluntatis que est rationalis per essentiā: nō autē appetitus sensitiuus: sed per participationē tm̄. Sicut autē obedientiale rationi sumit dupliciter: sic rationale per essentiam. Uno modo stricte z pmo: z sic cōpetit soluz intellectui qui intelligit et ratiocinat. Alio modo nō pmo sed large: z sic cōpetit voluntati: que licet sit rationalis per participationē in q̄tum est psuasibilis z dirigibilis ab intellectu: dicit tamen esse rationalis p essentiā in q̄tū imparat intellectui. Uñ potest intellectū conuertere vt cōferat de hac materia vel de illa. Dicitur etiā rationalis p essentiā: quia nunq̄ inuenit sine ratiōe: nō sic de appetitu sensitiuo qui est etiā in brutis ratione carentibus: z ideo est tm̄ rationalis p participationē. ¶ Ex pdictis patet q volūtas est quoddā mediū inter sensum z intellectum qd aliquādo dicitur ratio aliquando psuasibile a ratōe: z sic mediū nūc nominat ab vno extremo: nūc ab alio. ¶ Ad auctoritatē cōmentatoris dico q in appetitu sensitiuo pōt poni aliquis habit⁹ ad hoc vt delectat moueat ad obediēdū rationi: z iste habit⁹ licet nō sit, pprie virtus: quia nō est habitus electiuus nec inclinans ad electionē: potest tamen cōcedi aliquo modo esse virtus: quia inclinat ad ea que sunt cōsona rationi recte. In parte nāq̄ corporis potest esse virtus et habit⁹ sicut in manu scriptoris z pictoris. Patet sic: manus inexercitata est inhabilis ad cytharisandū: exercitata autē abilis que abilitas poni esse quedā virtus: quia est quedā qualitas abilitās ad opus virtutis. Hoc etiā potest concedi in irrationali: sicut in equo qui est abilitatus ad quosdā actus ad quos ē assuefactus: nō autē inuenit talis abilitas in inanimatis: quia ex cōsuetudine non facilius tendit sursum lapis. Hec autem qualitas minus perfecte habet rationē virtutis q̄ illa que est in voluntate inclinans ad electionē vt dictū est. Et p hoc potest responderi ad omēs auctoritates que adducerent in hac materia. ¶ Ad tertiū dico q nō est necesse virtus moderantes z passiones moderatas esse in eodem: voluntas eñ potest moderare passiones appetitus sensitiui multipliciter. Uno modo referendo illam delectationē ad finem cōsonū rationi recte. Itē imperādo psecutionē vel fugā: fit naq̄ passionis moderatio fugiendo qd natū esset immediate delectari: potest etiā delinquere voluntas ex imperio aliquē habitum in appetitu sensitiuo inclinante appetitū ad ea que sunt consona rationi recte: vt dictū est in pcedentibus.

Explicit liber primus ethicorum.

Incipit liber secūdus ethicorum.

Ca. I.

Duplici autem virtute zc. ¶ Postq̄ Aristoteles determinauit d fine virtutis: sc3 de felicitate in pmo libro: hic cōsequenter determinat de his que sūt ad finem: sc3 de virtutibus. Et pmo determinat de virtutibus in generali: deinde i speciali. Quo ad pmu determinat de virtutis generatiōe z corruptiōe z multiplici eius cōditione in hoc secūdo libro. ¶ Circa qd dicit q cum sit duplex virtus. s. intellectualis z moralis. Intellectualis virtus vt plurimū generat z augetur ex doctrina

z ideo indiget experimēto z tēpore. Moralis aūt virtus fit ex cōsuetudine. Unde dicitur moralis a more: id est ab actibus cōsuetudinarijs: licet etiā ex actib⁹ cōsuetudinarijs generent vitia sicut virtutes: mos tamen ꝓprie sumitur in bonū pro actib⁹ virtuosis. Unde etiā ipse virtutes acquisite ex huiusmodi actib⁹ aliquando dicunt mores. Mos etiā aliquando sumitur pro iure consuetudinario qd obtinet vim ex actibus consuetudinarijs multitudinis hominū. ¶ Notandū insup ꝙ experientia vno modo sumitur proprie pro frequenti acceptione in multis singularibus: z talis experientia generatur ex multis memorijs: vt cū homo recordat ꝙ hec medicina contulit sorti z platoni tali infirmitate laborātibus z multis alijs inde generatur experimentū. Alio modo experimentū sumitur large pro aliqua sensibili apphensione. Experientia pmo modo sumpta in aliquibus actibus z scientijs reperit: vt in phisica z medicina: nō tamen requiritur in omibus. Unde in mathematicis nō requiritur talis experientia: sed experiētia secūdo modo sumpta: sine ipa eīm nō possunt termini cōcipi: cum omis nostra cognitio ortum habeat a sensu. Iuuat etiā vt citius assentiatur cōplexioni principiorū vel conclusionū. Sic z sepe doctores ꝓponūt discipulis quedā sensibilia signa per que exprimitur applicatio pncipiorū ad cōclusiones: z sic ex experimentis generat ars: vt diffuse declaratū fuit pmo methaphisice. ¶ Notandū vlterius: ꝙ mos z experientia in hoc cōueniunt in vtrobiqꝫ est actuū frequentatio: z sic aliquādo vnū sumit ꝓ reliquo: differt tamen: quia mos est respectu operationū propriaꝝ ex quib⁹ virtutes generant in operāte. Experientia vo non solum est in opatiōibus ꝓprijs: sed etiā in alijs vt in operibus nature: ex quorū cōsideratiōe generant scientie. ¶ Itē notandū circa eandē operationē potest cōcurrere expimentū quo generat scientia cū vsu z cōsuetudine qua generat virt⁹.

Verbi gratia: cū aliqs cytarisat: audit z ꝑcipit ꝙ taliter mouendo manū facit bonā consonanciā: aliter vo dissonantiā z ex ista auditiōe multotiens facta et in memoria redacta fit experientia ꝑ quā vltimo generatur scientia: z sic operatio cytharisandi in tali experimento nō est nisi obiectum. Ex tali autē operatione generatur per se aliqua abilitas in ptute motiua per quā manus est obediēs voluntati que large pōt dici virt⁹ vt dictū est capitulo pcedenti: z sic patet ꝙ circa eandem operationē pōt generari vn⁹ habitus in parte intellectiua sm ꝙ illa operatio est cognita. In virtute autē motiua sm ꝙ est exercitata: z sic potest dici de virtute morali genita in volūtate ex frequenti electiōe. Patet itaqꝫ ex premissis quō experimentū valet ad generationē virtutis intellectualis: mos vo seu consuetudo ad generationē moralis. ¶ Ex pdictis infert Aristoteles ꝙ nulla moralis virt⁹ inest nobis a natura. Qd patet duplici ratione. Primo sic. Nihil potest assuesci ad oppositū eius qd sibi inest a natura. Unde cū lapis naturaliter feratur deorsum quātūcūqꝫ sursum ꝓijciatur nullo modo assuescit sursum moueri: sed homo potest assuesci ad oppositum virtutis: puta ad vitiū: ergo virt⁹ homini nō inest a natura. ¶ Itē arguitur sic: Omniū illorū que insunt nobis a natura: prius inest nobis potētia ꝙ operatio: hoc patet in sensibus. Nō enim ex hoc ꝙ multotiens vidimus z audiuim⁹ accepimus sensum visus z auditus: sed econuerso ex hoc ꝙ habemus hos sensus vtimur eis sepius. Sed operādo opera virtuosa accepimus virtutes: vt operando tēperata z fortia fiunt homines temperati z fortes. Uñ ad hoc fertur intentio boni legislatoris: vt assuefaciēdo ciues ad opera virtutū faciat eos bonos. Aliter autē facientes peccant in legislatione: ergo huiusmodi virtutes non sunt nobis a natura: nec tamē insunt contra naturā: quia licet anima a principio sue creatiōis sit nuda virtutibus: habet tal

men aptitudinē naturalem ad virtutes
z perficiunť in nobis per consuetudinez
ex operibus virtuosis causatis ab aīa ꝗ̄ā
ꝗ̄ a causa prima: a deo ꝓo vt a pncipali
causa. ¶ Circa qđ notandū: ꝙ licet ꝟtu
tes morales nō insint nobis a natura: vt
dictum est: dicunť tamen inesse homini
ꝟm naturā: quia natura vniuscuiusqꝫ rei
potissime est forma ꝟm quā speciem sor/
titur. Homo autem in specie cōstituiť ꝑ
animā rationalem: et ideo illud qđ ē ꝟm
rationē est ꝟm naturā hominis inꝗ̄tum
homo: et sic ꝟtutes dicunť inesse homini
ꝟm naturaz inꝗ̄tū in voluntate est qui/
dam naturalis appetitus boni qđ est ꝟm
rationē. Ecōtra ꝓo vitiū est contra ordi
nē rationis: ideo est contra naturam ho
minis inꝗ̄tum homo ꝟm Aug. de libe/
ro arbitrio. Vñ in ratiōe hominis insūt
quedā principia naturaliter cognita tā
scibiliū ꝗ̄ agendorū que sunt quedaz se
minalia intellectualiū virtutū z moraliū.
Sic nāqꝫ ponitur sinderesis esse quidā
habitus principiorꝫ in intellectu quib⁹ ī
tellectus ex ratione terminorꝫ ꝟtute sui
luminis naturalis acquiescit per quā vo
luntas stimulať ad bonum: z remurmu
rat malo: vt habet videri secūdo senten/
tiarū. ¶ Deinde dicit Aristoteles: ꝙ si/
cut virtutes ex bonis operibus generā/
tur: sic ex malis corrumpunť: sicut ex be
ne cytharisare fiūt bone cythariste: et ex
male cytharisare fiunt male: quare opor
tet studiū adhibere quales operationes
faciat homo: quia ꝟm differentiā opera/
tionū cōsequūtur habitus differētes ꝓ/
pter qđ nō parū differt ꝙ aliquis statim
a iuuentute assuescat bene vel male ope
rari: quia ex assuefactiōe bonorū operū
efficitur virtuosus: et sic iuuenes exerci/
tati in operib⁹ bonis delectabiliter ope/
ranť in senectute. Assueti autē male age
re vix z cum magna difficultate a vitijs
abstinent. ¶ Ad euidentiā predictorum
notandum: ꝙ vnum contrariū corrum/
puntur per suū cōtrariū. Unde duplex
est contrarietas quedā formalis sicut se
habent calor z frigus habitus vitiosus
z habitus virtuosus. Alia est contrarie/
tas virtualis sicut sol virtualiter cōtra/
riatur opposito sui effect⁹: scz frigidita/
ti que opponiť calori causato a sole. Sic
operatio vitiosa virtualiter opponiť ꝟ/
tuti que formaliter opponiť habitui vi/
tioso qui est effectus operatiōis vitiose.
Quia igiť ex actib⁹ vitiosis causanť ha
bitus vitiosi. Hinc est ꝙ per ipas corrū
pūtur virtutes: nō tamen per vnū actuz
peccati corrumpiť habitus virtutis acq̄/
site sicut nec per vnū actū generať habi
tus vitiosus. Secus est de habitu chari
tatis a deo infuse qui corrumpiť demeri
torie per vnuz actum peccati mortalis.
Cuz homo nō simul possit esse dei ami/
cus z inimicus. Efficitur nāqꝫ homo dī
amicus per gratiā z charitatez que sunt
idem realiter. Idem eñ absolutuz diciť
gratia inꝗ̄tum facit hominē gratū z ac
ceptum: sed dicitur charitas inꝗ̄tum fa
cit deū charū z dilectū homini ꝟm Sco
tum. 27. di. secundi sententiarū. Est au
tem duplex gratia: Quedā gratuz faci
ens que est idem cum charitate: et solis
bonis conuenit vt dictum est. Alia dici
tur gratia gratis data que datur bonis
z malis: vt sermo sapiētie vel gratia sa/
nitatū: z sic de alijs. Licet autem omnis
gratia detur a deo gratis: tamē illa q̄ nō
facit hominē gratū deo retinet nomē cō
mune. Alia ꝓo que addit aliq̄d ad ipam
cū faciat hominē dignū vita eterna ha/
bet nomen speciale: z sic diciť gratia gra/
tū faciens: licet etiā bona naturalia z su
pernaturalia possint dici gratie cū a do
sine meritis conferanť: dona tamē super
naturalia sibi nomē gratie speciali⁹ ven
dicant. ¶ Cōsequēter dicit Arist. ꝙ ad
hāc sciētiā ptinet ꝯsiderare q̄les sūt opa
tiōes et q̄o⁹ ꝟtutes morales causanť: qđ
ꝓbať sic: qꝛ in oī sciētia practica necesse
est cognoscere q̄les sint opatiōes ꝑ quas
pōt deuenire ad finē illi⁹ scie: sꝫ hec scia
ē practica cū ei⁹ finis nō sit scire sꝫ opari.
Scrutamur nāqꝫ q̄d sit ꝟtus nō vt scia
mus: sed vt boni efficiamur. Et ꝗ̄ hic ē
inq̄rendū de opationib⁹ ex q̄b⁹ ꝟtutes

pducūtur: hoc autem est inquirendum nō certitudinaliter vt dictum est in precedentibus: sed ver. similiter seu exēplariter: sermones eīm sunt expetendi seu inquirendi sm materiam subiectaꝫ. ¶ Dicit eīm Aristoteles ꝙ virtutes aut mediate generanť seu augmentať: sed corrumpūtur ex superabundantia ꝛ defectu: vnde opationes generatiue virtutis sunt medie inter superabundantiaꝫ ꝛ defectum. Qd declarat exemplariter per ea q̄ accidunt circa corpus. Naꝫ virtutes corporis sunt nobis manifestiores virtutibus anime. Videm⁹ eīm ꝙ fortitudo corporis corrumpiť ex superabundātib9 gimnasijs seu exercitijs ꝛ ex cop defectu p nimiū cū laborē debilitatur virtus corporis ꝛ ex defectu exercitij membra efficiūtur inabilia ad laborandū. Similiť etiam sanitas corporis corrumpiť ex abundantia cibi ꝛ etiaꝫ ex eius defectu. Sed si aliquis sm debitā mensuraꝫ vtatur cibis ꝛ debitis exercitijs fiet in eo fortitudo corporalis. ꝛ sanitas augebiť, ꝛ cōseruabiť. Sic est in virtutibus anime et in fortitudine ꝛ tēperantia ꝛ in alijs virtutibus. Ille eīm qui oīa timet ꝛ fugit et nihil sustinet terribilium efficietur timidus: ꝛ similiter qui nihil timet: sꝫ ad omnia vadit intrepidus efficietur audax: ꝛ sic fortitudo eorū dicit a superabundantia ꝛ defectu ꝛ a mediate saluať: et sic de alijs virtutibus. Dicit etiā ꝙ ex virtutibus fit genitis producunť similes actiones: sicut eīm ex assuetudine sustinēdi terribilia efficimur fortes sicut quando facti sumus fortes maxime possumus talia sustinere. Similiter recedendo a voluptate efficimur tēperati: ꝛ quādo facti sumus tēperati: de facili a voluptate abstinemus. Vtrū autem virtutes vel vicia sint i nobis generate cognoscere possumus per delectationeꝫ ex operatioib⁹ consequentē. Unde cū aliquis gaudet ī hoc ꝙ recedit a voluptatibus corporib9 signū est ꝙ in eo virtus est tēperantie: si in hoc tristatur signū est ꝙ nō est temperatus. ¶ Deinde pbat Aristoteles virtutem esse circa delectationē ꝛ tristiciasꝫ: quia videmus ꝙ ppter concupiscentiā ꝛ delectationē operamur mala: ppter tristiciā autem quā timemus in laboribus bonestis ꝛ virtuosis recedim⁹ ab ipsis: et ideo oportet volenteꝫ fieri virtuosum statim a iuuentute aliqualiť manuduci vt gaudeat ꝛ tristeť de quib⁹ oportet. Hec eīm est recta disciplina iuuenum vt eis p bonis opibus delectatio tribuať: ꝛ p malis inferatur tristicia. Item omīs virtus moralis est circa actus vel passiōes: sed delectatio ꝛ tristicia ad omes alias passiones consequiť: ergo virtus moralis ē circa delectatiōes vel tristicias. Huiusmodi eīm passiones per virtutes habent moderari: vnde stoyci virtutes dicunt esse q̄dam impassibilitates et quietes qd non est simplic ter verum vt verba videntur sonare cū passiones aliquando cadant ī hominibus virtuosis. Homines eīm virtuosi tristanť de infortunijs suis et amicorū ꝛ letantur in psperitatibus ipoꝝ. Sed virtutes possunt dici quedam impassibilitates: quia virtuosi in huiusmodi passiōibus nō succūbunt: sed ab ipsis faciliter tolerantur: nec eīm nimiuꝫ gaudent in prosperis: nec in aduersis excessiue tristantur. Virtutes itaqꝫ nō excludunt omnes passiones: sed solum inordinatas q̄ sunt vt nō oportet: et sic de alijs circūstantijs. ¶ Circa pdicta notanduꝫ ꝙ pronitas seu inclinatio seu concupiscētia naturalis quam habemus ad peccādum multa sortitur nomina sm theologos. Dicitur enim lex carnis vel mēbrorum: quia ipsis membris infligitur merito peccati. Dicitur etiam tyrannus: qa violeter dominatur in membris aliquibus. Dicitur etiam fomes: quia fouet et nutrit peccatū in anima mediante carne. Item dicitur stimulus carnis: quia carnem stimulat ad peccatum. Diciť etiam libido a libendo: oīe eīm quod male libet libido potest dici: licet nāqꝫ libido specialiter sumatur pro peccato carnis: generaliter tamen sumitur pro omi appetitu deordinato. ¶ Item arguit Ar.

q ars z virtus sunt circa difficile: sed re sistere delectatiõibus est difficile: sũt eĩ nobis cõtẽporanee siue a principio vite: vt patet in puero q̃ cõcito lac degustat: delectaẛ. Vñ vt ait Eraclitus: difficili/ us est pugnare cõtra voluptates q̃ con tra iram: ideo indigemus ꝟtutibus q̃ re leuant nos circa delectatiões. Patet ita q̃ esse virtutẽ circa delectatiões z tristi cias. ¶ Mouet vlteri⁹ Aristoteles vnũ dubiũ circa p̃dicta: q2 dictũ est q̃ ex ope rari iusta fit aliq̃s iustus: z ex opari tem perata fit aliquis tẽperat⁹: ideo põt du/ bitari quõ aliq̃s põt opari iusta vel tem perata anteq̃ sit iustus vel tẽperat⁹: qui eñ operaẛ tẽperata videẛ esse tẽperatus Q̃ð sic pbat: null⁹ opatur grãmatica/ lia nisi sit grãmatic⁹: ergo a simili: null⁹ opatur tẽperata nisi sit tẽperatus. Di/ cendũ q̃ ad hoc rñdet Aristoteles: p̃mo negãdo illud: aliq̃s nõ z c̃. Aliq̃s em be/ ne põt opari opa artis anteq̃ habeat ar tem: vt q̃s põt dicere aliquã orationem cõgruã anteq̃ habeat artẽ grãmatice: z hoc vel a casu vel ab exemplar alioꝝ lo/ quetiũ: Sic aliq̃s p̃t opari tẽperata an teq̃ habeat habitũ temperantie: z sic de alijs ꝟtutibus. ¶ Deinde dicit Arẜ. q̃ nõ est simile de artib9 z ꝟtutibus: q2 ope ra que fiũt ẜm artẽ habẽt in se bonitatẽ: z nõ requirũt bonitatẽ in faciente. Non sic de opibus virtutũ in q̃bus tria sũt at tẽdenda. Primo q̃ operãs sit sciens ita q̃ nõ opeẛ ex ignorãtia. Secundo q̃ ope tur ex electiõe ꝓpter bonitatẽ opis ꝟtuo si nõ ꝓpter lucrũ: timorẽ aut vanaz glo/ riã. Tertio q̃ opetur ꝯstãter z imobiliẛ ita q̃ sit p̃atus opari cum fuerit oportu nũ: hec aũt nõ requirũẛ ad opa artis: ita eñ põt fieri bona domus intentiõe ma/ la sicut bona. Vñ ad opus artẜ sufficit p̃mũ scꝫ q̃ operãs sit sciens: q̃ð tamẽ pa rũ ꝓdest ad opus virtutis: q̃ð est intelli gendũ in opatiõe alioꝝ modoꝝ z de sci/ re in vniuersali cuiusmodi est inhabenti bus habitũ sciẽtie moralis. Scire tñ ĩ particulari multũ ꝯfert sicut est inhabẽ tibus habitũ prudentie generatũ intel lectu ex frequenter dictaminib9: sicut in voluntate generaẛ virtus moralis ex fre quẽtibus electiõibus. Est autẽ dictare determinate apprehẽdere quid eligẽdũ. Jlle ergo q̃ nõ habet habitũ iustitie vel tẽperantie põt opari iusta vel tẽperata: dũ tamẽ opatiões eius sint tales quales sunt ille quas operaẛ iustus vel tẽpera/ tus ẜm triplicẽ modũ p̃dictũ. ¶ Conse/ quẽter increpat phs illos q̃ existimãt se effici virtuosos solũ de virtutib9 ratioci nando. Tales eñ sunt similes laborãti bus seu infirmis p̃cepta medicoꝝ audiẽ tibus z nihil d̃ ip̃is facientib9. Vñ sicut isti nõ possũt bene disponi corpaliter: sic nec alij sp̃ũaliter. ¶ Ex p̃dictis patet q̃ habit⁹ virtutũ moraliũ generanẛ ex fre/ quẽtibus opatiõibus: sic z habitus ꝟtu tũ intellectualiũ generanẛ ex frequẽtib⁹ cõsideratiõibus. Licet aũt habitus ali/ cuius cõclusionis posset generari in itel lectu possibili ex vnica cõsideratiõe vt in mathematicis in q̃bus nõ requiriẛ expe rientia plixi tpis: rõne tamẽ viriũ sensiti uaꝝ interioꝝ que cõcurrũt cũ virtute in tellectiua necessariũ ẽ easdẽ cõsideratio/ nes pluries reiterari vt aliud firmiẛ me morie imp̃maẛ. Scðm nãq̃ Sco. dist. 3. p̃mi sentẽtiaꝝ species nõ ita cõseruãtur in potẽtijs sensitiuis interiorib9: sicut in intellectu possibili a quo species intelli/ gibiles nõ videnẛ deleri sicut sensibilis. Nam species sensibilis ita est in organo q̃ð põt deleri p cõtrariũ sicut patꝫ p phi losophũ in libro d̃ memoria z reminiscẽ/ tia: vbi dicit q̃ senes z pueri iuuenes sũt male reminiscitiui ꝓpter abundantiam humorũ: non sic deleẛ species intelligibi lis. Hinc est q̃ intellect⁹ diciẛ locus spe cierũ tertio de aĩa inꝯtum habet huius modi species ꝯseruare: sicut locus habꝫ saluare locatũ. Vñ dicit idem. 45. dist. quarti sententiaꝝ: q̃ Arẜ. nõ diceret be/ ne anĩal male memoratiuũ: quia intelle/ ctus eius bene vel male conseruat speciẽ alicuius p̃us intellecti: sed quia eius me moria sensitiua que cõcurrit cum intel/ lectiua ad recordatiõnẽ intellectiuam si

cut phantasma ad intellectionē est bene vl' male receptiua ꝓpt diuersitatē organi.

Ca. II.

Est hoc autē zc. ¶ Postq Aristo. inuestigauit de ꝟtutis generatiōe z corruptione: hic cōsequēter inquirit de eius diffinitione: z pmo quid sit genus ꝟtutis. Circa qd dicit: ꝙ in aia sunt tria. s. passiōes: potētie z habitus: quoꝝ alteꝝ necesse est eē virtutē: quid aūt sint passiōes declarat exemplificādo in multis passiōib' cuiusmodi sunt concupiscentia: ira: timor: audacia: inuidia: zelus: misericordia: et sic de alijs. Potētie ꝟo sunt fm quas possumus pati passiōes huiusmodi: puta potētia cōcupiscibilis fm quā possum' cōcupiscere: Potētia aūt irascibil' fm quā possumus irasci. Habitus ꝟo dicuntur illa fm que nos habemus ad passiones bene vel male: sicut fm aliquē habitū habemus nos ad irasci male si hoc fiat fm suꝑabundantiā vel defectū: bene ꝟo si ħ fiat medio modo. ¶ Obmissis passionibus naturalib': que sc3 nō appꝛhensionez ꝓsupponūt sensus vel intellect' cuiusmodi sunt passiōes vegetatiue ptis que fuit exclusa a proposito in pmo libro. De passiōibus animalibus que videlicet sequūtur appꝛhensionez sensus vel intellectus est pscrutādū. ¶ Circa qd notādū: ꝙ passio i ꝓposito est mot' nō spōtane' in appetitu ꝓueniēs ex appꝛhensiōe boni vel mali. Dicūt aūt passiōes aie affectiones inq̄tū sūt iclinatiōes quedā ad actū interiorē vel exteriorē. Vn affectio dicitur quasi adfactio: id est ad actū iclinatio. Dicunt etiā affectiōes: q2 sunt in vi affectiua. Licet autē reperiant passiōes z in appetitu sensitiuo z intellectiuo maxime tamē ponūtur in appetitu sensitiuo. Nō solū sequele operationē virtutis appꝛhensiue dicunt passiōes: sed etiā act' eliciti ab ipō appetitu sensitiuo inq̄tu3 habent transmutationē corporalē annexam ꝙmaxime iuxta cor: et quia huiusmodi appetitus nō ducit: sed ducit: id ē nō dominat sue opatiōi: sed determinat z inclinat ab obiecto ad suā operationē: nō sic in voluntate que est libera: z ideo nō necessitat simpliciter: quia potest nolle vel velle: necessitat tamen necessitate ɔsequētie: quia si nolit qđ euenit tristat: z sic patit. ¶ Notandū vlterius fm communē opinionē in vi cōcupiscibili ponūtur sex passiones. z in irascibili q̄nq: ad quas oēs alie possūt reduci. In concupiscibili nāq ponūtur amor z odiū: desideriū: fuga: gaudiū z tristicia. Obiectū eñ concupiscibilis ponit delectabile seu cōueniens aut malū tristabile seu disconueniens simpliciter sūptis. Ab obiecto ergo cōuenienti appꝛhēso causat in appetitu amor seu quedā cōplacentia ipsius obiecti ad quā passionē sequit desideriū vel cōcupiscentia obiecti: nō habiti. In appetitu tamē sensitiuo magis proprie dicit motus ille cōcupiscētia z i appetitu intellectiuo dicit desideriū: habito aūt ipō obiecto cōsequit passio delectationis vel gaudij que est quedā quies in ipō obiecto. Delectatio tamē mag3 proprie dicit in appetitu sensitiuo: gaudiu3 aūt in intellectiuo. ¶ Malū aūt disconueniens seu tristabile appꝛhensu3 causat passionē odij que est quedā displicentia vel abominatio ipius ad quā passionez sequit fuga vel recusatio ipius. Ipm autē malū habitū seu incursum causat passionē doloris vel tristicie. Et licet dolor z tristicia sepe sumant pro eodem: dolor tamen ꝓprie ponitur in appetitu sensitiuo: tristicia ꝟo in intellectiuo. Est autē tristicia de his que nobis nolentibus accidunt. Consequitur gaudium et tristicia fm Aristoteleʒ in hoc secundo nō solum passiones concupiscibilis: sed etiaʒ irascibilis: ipsasq terminant z finiūt vt gaudium sequitur audaciam post consecutionē victorie et iram post consecutionem vindicte. In vi ꝟo irascibili ponun

II

tur paſſiões ſcz ſpes z deſperatio:timoꝛ:
audacia z ira. Obiectū nāq3 iraſcibilis
ponit bonū vel malū nō ſimpliciter: ſed
arduū ſeu de difficili attingibile vel ſu/
perabile. Jpm itaq3 bonū arduum app̄
henſum vt poſſibile adipiſci cauſat paſ/
ſionem ſpei que dicit quendā3 conatum
ſeu eleuationē animi ad ipm cōſequēdū:
z ſic facit appetitū3 aſſurgere ad huiuſ/
modi bonū obtinendū. Apprehenſū vō
vt impoſſibile adipiſci cauſat paſſione3
deſperatiōis faciendo appetitu3 cadere
ꝑpter exceſſum ſue arduitatis z difficul
tatis. Malum autē arduū vt app̄henſū
poſſibile ſuperari impmit audacia3 per
quā appetitus ſurgit ad huiuſmodi ma
lum repellendū: ipm vō malū apprehē/
ſum vt impoſſibile ſuperari impmit paſ
ſionē timoꝛis que ē quedā reſilitio a ma
lo arduo. Jra autem eſt appetitus vin/
dicte. Scotus vo. 34. tertij ſententiarū
ſic diſtinguit vim iraſcibilē z cōcupiſci/
bilem. Cōcupiſcibilis em̄ reſpicit illud
qđ eſt pmo appetibile vel fugibile: qđ. ſ.
natum eſt ex ſe eſſe cōueniens vel diſcon
ueniēs: ita q nullo alio poſito circa ipm
ſola facta app̄henſiōe natus eſt ſeq actꝰ
delectandi vel triſtandi: fugiendi vel ꝑ
ſequendi ꝯtum ex parte eiuſ. Talia nō
reſpicit iraſcibilis ꝑ obiectis. Eſt enim
circa appetibilia vel fugibilia quaſi ſe/
cundario z quaſi ꝑpter prima. Actꝰ nā
q3 iraſcibilis eſt iraſci. ¶ Jraſci aūt ſm
phm ſecundo rhetoꝛice eſt appetere vin
dictam. Obiectū igitur eiꝰ eſt vindica/
bile vel offendens. Jſtud offendens nō
dicit qđ ſtatim eſt diſcōueniens cōcupi/
ſcibili: ſed qđ impedit illud qđ eſt primo
cōueniens: puta ſi cibus eſt pmo cōueni/
ens appetitui guſtatiuo animalis: et iō
primo cōcupiſcitur ꝓhibens cibum vel
remouens offendit animal cōcupiſcens:
licet offendens eſt obiectū iraſcibilis cir
ca qđ iraſcibilis habet quoddā nolle nō
quidem ꝓprie refugientis ſicut concupi
ſcibilis nolens refugit: ſed magis repel/
lentis: ſi autem nō actu repellatur ē do/
loꝛ vel triſticia ipius iraſcibilis. Nō ſūt
autē idem doloꝛ iraſcibilis z cōcupiſcibi
lis. Doloꝛ enim ꝯcupiſcibilis fit cū alia
immutatōe ex parte oꝛgani in parte ſen/
ſitiua q3 iraſcibilis. Cocupiſcibilis qui/
dem cu3 reſtrictione ſicut delectatio op/
poſita eſt cu3 dilatatione. Doloꝛ autem
iraſcibilis cum calefactione q̄ eſt accē/
ſus ſanguinis circa coꝛ. Et ex hoc patet
q iraſcibile z cōcupiſcibile in parte ſenſi
tiua habent diuerſa oꝛgana.

¶ Poſſunt etiā poni iraſcibilis z cōcupi
ſcibilis in rationali parte ſcz in volunta
te: nō tamen eſt tanta diſtinctio illoꝛum
in voluntate ſicut in appetitu ſenſitiuo:
quia volūtas nō eſt potentia oꝛganica:
ſed ſicut ratio diſtinguitur in poꝛtione3
ſuperioꝛē z inferioꝛē per cōparationem
ad diuerſa obiecta: et tamen ſimpliciter
eſt eadem potentia: ſic eadem potentia ē
operatiua circa pmo z ſecundo delecta/
bilia z triſtia. Dicit igitur q non eſt ibi
diſtinctio niſi ex parte obiectoꝛū in que
tendit volūtati eſt aliud pmo delectabi/
le: puta bonū vel qđ eſt ei cōueniens ſm
ſe: vel qđ eſt ei cōueniens ſm appetitum
ſenſitiuū cui coniungitur in eodem ſup/
poſito. Poteſt etiam voluntas habere
obiectum offendens: z ſm ratione rectā
z ꝯ rōnē rectā z reſpicere illđ actu repul
ſiuo z impatiuo. ¶ Notādū inſup circa
pmiſſa q ad paſſioes priꝰ poſitas redu/
cuntur omnes alie paſſiones appetitus
ſenſitiui vel intellectiui: puta iuidia: ze/
lus: miſericoꝛdia: que hic enumerantur
a philoſopho continentur ſub triſticia:
cuius ſex ſpecies aſſignantur ſcz achos:
accidia: nemeſ: inuidia: zelus et miſeri/
coꝛdia. Eſt autem achos ſeu anguſtia
triſticia prouenienſ ex apprehenſione ꝓ
prij infoꝛtunij. Et dicitur ab a quod eſt
ſine: et chos quod eſt vox: quaſi ſine vo-
ce. Accidia vō eſt triſticia proueniēs ex
app̄henſione proprij laboꝛis: impoꝛtat
nāq3 tedium quoddam operandi. Ne/
meſ autem eſt triſticia de bonis illoꝛu3
qui ſunt indigni. Jnuidia vero eſt tri/
ſticia de bonis alterius quod eſtimatur

vt malum propriũ ꝗ̃trum est diminuti-
uũ ꝓprie glorie vel excellentie. Si autẽ
quis tristet de bono alterius inꝗ̃tum ex
eo sibi imminẽt periculũ alicuius nocu/
menti vt de exaltatõe inimici timens ab
eo ledi: talis tristicia nõ est inuidia sꝫ ti/
moris effect⁹ ꝭm Aristotelẽ secũdo rhe/
torice. zelus licet posset sumi pluribꝫ mo
dis sicut emulatio que vno mõ sumit ꝑ
inflatiõe vel indignatiõe. Alio mõ ꝑ ar/
dore amoris in bonũ vel in malũ. Ter/
tio mõ ꝑ inuidia. Quarto mõ ꝑ imita-
tiõe. Versus. Emulor inflat: amat inui
det ꝛ imitat. Proprie tñ zelus ꝭm phm
secũdo rhetorice est tristicia de bono al/
terius: nõ ex eo ꝙ ipe habet bonũ: sed qꝛ
nobis deest bonũ qđ ipe habꝫ. Minima
aũt est tristicia de alteri⁹ miseria. Simi
liter possent alie passiões reduci ad p̄di/
ctas de q̃ alias videbit. ¶ Probat vlte-
rius phs ꝙ virtutes ꝛ malicie nõ sũt pas
siões: qꝛ ꝭm virtutes dicimur boni ꝛ ꝭm
malicias oppositas dicimur mali: sꝫ ꝭm
passiões nõ dicimur nec boni nec mali: ḡ
passiones nec sunt virtutes nec malicie.
Itẽ ꝭm ꝟtutes laudamur: ꝭm malicias
ꝟo vituperamur oppositas: sed ꝭm pas/
siones nec laudamur nec vituperamur:
ergo ꝟtutes ꝛ malicie nõ sunt passiões.
¶ Pro quo notandũ ꝙ passiões absolu/
te sumpte nõ sunt laudabiles nec vitupe
rabiles: sed in ordine ad rõnem. Nõ em̃
aliq̃s laudat vel vituperat ex hoc ꝙ ab/
solute timet vel irascit: sed qꝛ ꝭm rõnem
irascitur laudat: si ꝟo p̄ter rationẽ vitu
perat. Sic inuidia inꝗ̃tuꝫ est passio vel
pena nõ est peccatũ ꝭm Alexandrũ in se
cũdo sententiaꝝ: sed ratiõe actus culpa/
bilis adiũcti qui est velle bonũ alterius
diminui vel auferri. Vñ penes hũc actũ
q̃ est volũtari⁹ determinat esse peccatũ.
Est aũt peccatũ mortale cũ opponatur
charitati que est vita anime quando est
plenus cõsensus voluntatis: ꝛ hoc in ad
ultis: nõ autẽ in pueris qui nõ habẽt vsũ
rationis. In adultis est etiã tm̃ veniale
peccatũ in primo motu: vt quãdo ali/
quis mouet ex quadã surreptiõe ad do/
lendum de aliquo bono alterius.

¶ De inuidia aũt quinq̃ nascũtur filie
ꝭm Grego. 31. moraliũ: scꝫ odiũ: susurra
tio: detractio: exaltatio in aduersis ꝓxi/
mi: ꝛ afflictio in prosperis: que sic disti/
guũtur ab Alexãdro. Ois em̃ inuidia
aut ẽ in affectu aut in sermõe aut in ope
re. Si in affectu: sic est odiũ. Odire em̃
ꝓximũ est affectare eius malũ: ꝛ hoc du
pliciter: qꝛ si sit affectio mali pene ꝓpter
vindictã habendaꝫ: sic odium ꝑtinet ad
iram. Est em̃ ira inueterata. Si aũt sit
affectio mali damni: sic pertinet ad inui
diã: qꝛ em̃ inuidus de bono proximi tri/
stat ad hanc tristiciã tollendã mouetur
ad desiderandũ ꝙ ꝓxim⁹ careat illo bo/
no. Si aũt sit inuidia in sermone occul/
to bonũ ꝓximi diminuẽdo aut ei⁹ famã
denigrando: ꝛ sic est susurratio. Aut in
sermone publico: ꝛ sic est detractio. Si
aũt sit in opere: aut erit respectu aduer-
sitatis ꝓximi quã ꝓcurat: ꝛ sic est exulta
tio in aduersis ꝓximi: aut est respectu ꝓ/
speritatis: ꝛ sic est afflictio in ꝓsperis: qñ
videlicet ꝓspera ꝓueniũt ꝓximo contra
conatũ inuidantis ea impedire intent̃.
Licet autẽ inuidia oriatur ex inani glo/
ria: tñ h̃ nõ obstante ponit vnũ de vitiis
capitalibus. Nõ em̃ cõtra rationẽ vitii
capitalis ꝙ ipm ex alio oriatur: sed ꝙ nõ
habeat aliquã principalẽ rationeꝫ ꝓdu/
cendi ex se multa genera peccatoꝝ. Ipa
etiã vitia capitalia videnť esse leuiora ꝗ̃
alia que ex eis oriunť. Vñ Greg. 31. mo
raliũ ꝑmo vitia decepte mẽti quasi sub
quadã ratiõe se ingerũt: sed que ꝯsequũ
tur dũ mentẽ ad omnẽ insaniã ꝑtrahũt:
q̃si bestiali clamore mẽtẽ cõfũdũt. Pec
cata em̃ capitalia sũt peccãdi occasiões
ꝭm Sco. 6. di. 2. sententiaꝝ. ¶ Insup ꝓ
bat Aristoteles alia ratiõe ꝟtutes nõ eẽ
passiões: qꝛ ꝟtutes sũt electiões vel non
sine electione: sed passiões adueniũt no-
bis sine electiõe: vt aliquando mouet ad
irã vel timorẽ nõ sponte: ergo ꝟtutes nõ
sũt passiones. ¶ Deinde ꝓbat ꝙ ꝟtutes
nõ sũt potentie: qꝛ ꝭm potentias nõ dici
mur boni vel mali. Nõ em̃ dicit aliquis
bonus: qꝛ põt facere bonũ: sꝫ ꝭm ꝟtutes
dicimur boni: ergo virtutes nõ sũt pote

cie. Jtē qꝛ potētie insūt nobis a natura: nō aūt ꝟtutes: vt dictū est in p̄cedētib⁹. Cū igiᷓ ꝟtus moralis non sit passio nec potētia relinquiᷓ ꝙ est habit⁹ ſm p̄cedē tē diuisionē. Patꝫ itaqꝫ qd sit ꝓximū genus ꝟtutꝫ. virt⁹ em̄ est habit⁹. Jnsup in qrit de differētijs ꝟtutū. Circa qđ p̄mo dicit ꝙ ꝟtus pficit habentē: ꝛ op⁹ ei⁹ bonū reddit: sicut ꝟtus equi facit equū bonū ꝛ facit eū bñ oꝑari: vt velociter currere ꝛ suauiter ferre: sic ꝟtus moralis facit hoīem bonum ꝛ facit ip̄m ꝓmpte ꝛ delectabiliter oꝑari bona. Ex h̄ pōt colligi p̄ma differētia ꝟtutis: videlicet ꝙ ꝟtus est habit⁹ electiu⁹. Bonitas em̄ humane oꝑatiōis ꝯsistit in electiōe volūtatis: formaliter igiᷓ illa est habit⁹ electiu⁹ q̄ op⁹ hoīs bonū reddit. Jnuestigat cōsequēter Arꝫ. aliā differētiā ꝟtutꝫ quō virtus ꝯsistit in medio. Ad cui⁹ euidentiaꝫ p̄mittit ꝙ in q̄libꝫ diuisibili est reperire plus ꝛ min⁹ ꝛ eq̄le. Eq̄le aūt est mediuꝫ inᷓ pl⁹ ꝛ min⁹: siue inter abūdātiā ꝛ defectū. Hmōi em̄ mediū ē duplex. s. ſm reꝫ ꝛ q̄ ad nos. Mediū ſm rē est qđ eq̄liᷓ distat ab vtroqꝫ extremoꝝ: ꝛ tale sumiᷓ ſm ꝓportionē arithmeticā q̄ attēdiᷓ ſm excessus idētitatē: sicut sex mediū inᷓ decēꝫ ꝛ duo. vtrobiqꝫ em̄ est idētitas excessus. Mediū q̄ ad nos attēdiᷓ ſm determinationē recte rōnis: nō aūt attēdiᷓ ſm idētitatē excessus: ꝛ iō nō est assumendū ſm eque distātiā ab extremis. Nō em̄ si comedē decē mēsuras est multū: ꝛ comedere duas mēsuras est paucū. Debet ꝓpᷓ hoc magister q̄ ordinat de cibo alicui⁹ p̄cipere ꝙ comedat sex: qꝛ hoc est multū i cōpatiōe ad vnū: ꝛ paucuꝫ in cōpatiōe q̄ ad aliū. Esset em̄ paucū in cōpatiōe ad milonē: de q̄ narrat Solin⁹: ꝙ comedebat vnū bouē in die: sed h̄ esset multū illi q̄ habꝫ vincere in aliq̄ exercitio corporali vel spūali. ¶ His p̄missis ꝓbat Arꝫ. ꝙ ꝟt⁹ est cōiecturatrix medij siue ꝯsistit in medio: intelligēdo nō de medio rei: sꝫ đ medio q̄ ad nos. Probaᷓ: qꝛ ars est cōiecturatrix medij: ḡ ꝛ ꝟtus moralis. Patet ꝯsequētia ꝑ locū a maiori: qꝛ ꝟt⁹ moralis est certior ꝛ melior arte siue natura cui⁹ est ꝑfectio. Probaᷓ antecedēs: qꝛ cū aliq̄s artifex facit aliqđ op⁹: attendit ꝙ sic faciat ꝙ nihil oporteat addere vel diminuere qđ est tenere mediū. Sic itaqꝫ ꝟtus moralis est cōiecturatrix medij: cōsistit em̄ circa passiōes ꝛ oꝑatiōes in q̄bus inueniᷓ suꝑabūdātia: mediū ꝛ defectus: ꝛ ꝯtingit timere ꝛ audere: delectari ꝛ tristari magis ꝛ min⁹ q̄ꝫ oportet: q̄ꝫ vtrūqꝫ nō bñ fit. Sed si hec accidāt quādo oportet ꝛ cui⁹ grā oportꝫ: ꝛ quō ꝛ ad q̄s hoīes oportet: ꝛ in q̄bus reb⁹ oportꝫ: tūc erit mediū in passioib⁹: ꝛ sic ibi erit ꝟtus. Suꝑabundātia nāqꝫ est vitiosa et defect⁹ vituꝑabilis vel culpabilis. Ad virtutē aūt q̄ mediū respicit ꝛ oꝑatur ꝑtinēt laus q̄ opponiᷓ vituperio: ꝛ rectitudo q̄ opponiᷓ ꝑuersitati vitiose. Vñ peccatū formaliᷓ ſm Sco. secūdi sen. di. 35. q. v. est p̄uatio seu carētia rectitudinis i actu secūda q̄ deberet inesse. Materiale ꝟo in peccato est act⁹ positiu⁹ substrat⁹ respectu cui⁹ volūtas est causa efficiēs: sed respectu formalis in pc̄ō ē causa deficiēs: qꝛ nō dat debitā rectitudinē actui cōformādo se regule suꝑiori cui deberet se cōformare. ¶ Est aūt duplex peccatū scꝫ mortale ꝛ veniale. Peccatū mortale ſm Augꝫ. ꝯtra Faustū est dictū factuꝫ vel cōcupitū cōtra legē dei. Dictū factū vel cōcupitū poniᷓ ꝑ materiali: sed ꝯtra legē dei poniᷓ ꝑ formali: hui⁹ pc̄i pena est mors eterna. Peccatū aūt veniale nō est directe ꝯtra legē dei: fit em̄ cuꝫ hō nō seruit deo meliori mō q̄ pōt: vt faciendo aliq̄ retractatiua ab vltimo fine. Trāseunte aūt actu pc̄i remanet reat⁹ seu obligatio q̄ diciᷓ offensa respectu dei vindicare volentis: macula aūt respectu aīe deformate: culpa ꝟo ꝑ cōpatiōnē ad volūtatē q̄ culpabilis reddiᷓ: nō se ꝯformādo recte rōni. Peccatū aūt diciᷓ vitiū ꝓpter carentiā ꝟtutꝫ q̄ est ꝑfectio ꝯueniēs nature hūane: de q̄ Aug⁹. de li. ar. qđ ꝑfectiōi nature deesse cognouerꝫ: id voca vitiū. Q3 etiā ꝟtus ꝯsistat in medio ꝓbat Arꝫ. ratiōe: qꝛ illi⁹ est ꝟtus moralis cōiecturatrix ꝙ difficulter attingit cuꝫ virtus sit circa difficile: sꝫ tenere mediū

est difficile: q virtus moralis coniecturatrix est medij. Secundo probat: quia medium non potest attingi nisi per unam viam: sed aliquis potest recedere a medio per multas vias: sicut difficile est sagittanti attingere signum facile vero diuertere a signo: sic difficile est recte agere: facile vero peccare. Unde secundum pictagoricos peccatum dicitur pertinere ad infinitum: bonum autem ad finitum: per quod intelligitur quod recte agere conuenit solum uno modo: videlicet omnes circumstantias obseruando: sed male agere conuenit multis modis. Committitur enim peccatum omnes circumstantias obmittendo vel unam duas vel plures. ¶ Ex predictis infert Arist. diuisionem virtutis dicens: quod virtus est habitus electiuus immediate consistens quo ad nos determinata ratione: et vt vtique sapiens determinabit. Est namque virtus medietas duarum maliciarum quae habet inuenire medium per rationem et eligere per voluntatem: et sic consistit immediate per conformitatem ad determinationem rationis: quia non contingit rationem esse rectam aut erroneam: et electio recta presupponit rectam rationem. Ponitur in diffinitione virtutis vt vtique sap. i. prudens determinabit: scilicet mediante habitu prudentie inclinante intellectum ad recte agendum: licet autem virtus sit medietas quedam circa duas malicias quantum ad substantiam actus debite circumstantionati vt dictum est: tamen virtus quantum ad bonitatem attributam actui habet rationem extremi respectu cuiuslibet extremitatis vitiose cum bonum et malum opponantur. ¶ Consequenter Arist. remouet quoddam dubium: aliquis enim posset dubitare vtrum cuiuslibet passionis et operationis esset medium? Ad quod respondet quod non. Unde dicit quod quedam sunt que statim nominata conuoluta sunt malo: quia scilicet in suo nomine implicant maliciam. Et ponit exemplum in passionibus: vt gaudium in malo et inuidia. In operationibus vero adulterium furtum homicidium. Omnia ei hec et similia secundum se mala sunt et non solum corum superabundantie et defectus. Unde circa hec non contingit aliquem recte se habere qualitercumque operetur: sed per hec faciens peccat. Nam bonitas et malicia in talibus non attenditur secundum aliquas circumstantias: sed qualitercumque aliquid horum fiat peccatum est: hoc intelligendum est si a voluntate procedant. Operatio enim non est bona vel mala moraliter nisi sit voluntaria. Unde a voluntate est primo ratio bonitatis moralis secundum Sco. circa finem secundi sen. Actus enim voluntatis dicitur moralis: quia libere elicitus a voluntate: et hoc est commune actui bono et malo: nec enim est laudabilis nec vituperabilis: nisi sit a voluntate. Presupposita autem hec bonitate et bonitate entitatiua seu naturali que competit cuilibet enti inquantum ens est triplex bonitas moralis secundum eundem. 7. di. secundi sen. scilicet bonitas ex genere: bonitas virtuosa siue circumstantialis et bonitas meritoria seu gratuita. Prima bonitas scilicet ex genere competit volitioni ex hoc quod transit super obiectum conueniens actui tali secundum dictamen recte rationis et non solum: quia conueniens actui naturaliter sicut sol conuenit visioni: et potest dici ex genere: quia est quasi morale respectu omnis boni vlterioris in genere moris. talis namque actus est potentialis seu formabilis per quamcumque aliam circumstantiam moralem. Secunda bonitas conuenit volitioni ex eo quod ipsa elicitur a voluntate cum omnibus circumstantijs dictatis a recta ratione debere sibi competere bonum: est enim ex causa integra secundum Dionysium. de diui. no. et illud est quasi bonum in specie moris: quia iam omnes differentias morales contrahens ex genere. Tertia bonitas conuenit volitioni ex eo quod presupposita bonitate predicta elicitur conformiter principio merendi quod est gratia vel charitas. Exemplum primi: velle dare elemosynam. Exemplum secundi dare elemosynam paupi de bono proprio vbi et quando oportet propter amorem dei. Exemplum tertij si hoc fit non tamen ex inclinatione naturali sicut potest facere peccator et non penitens ex pietate naturali: sed mediante habitu charitatis vel gratie. Huic triplici bonitati opponitur triplex malicia. Prima quidem est malicia ex genere quando videlicet actus transit super obiectum disconueniens recte dictamini rationis: puta si odire transit super deum. Secunda malicia est ex aliqua circumstantia deordinante actum: licet transeat super obiectum conueniens secundum rationem actui. Tertia est malicia que est demeritoria priuatiue ex carentia charitatis vel gratie.

Capi. III.

Ribus aũt ⁊c̃.

r ¶ Postq̃ Arſ. inueſtigauit
v̄tutis diuiſionẽ: hic ↄ ſequẽ
ter agit de ei⁹ oppoſitiõe ⁊ quõ hõ põt fi
eri v̄tuoſus. ¶ Circa qd̕ p̄mo dicit q̄ tri
bus diſpoſitioibꝫ exiſtẽtibꝫ. ſ. duabꝫ mali
ciis: q̄ꜝ vna ẽ ſm ſupabũdantiã: ⁊ altera
ſm defectũ ⁊ v̄tute q̄ immediate ↄſiſtit
oẽs oibꝫ aliq̄lr̃ opponũt. Q₃ em̃ exẽpla
vitioſa opponant̃ ↄ̄rie adinuicẽ p₃ cum
maxime a ſe diſtẽt. q̄ aũt habit⁹ v̄tutis
oppõat̃ extremis habitibꝫ vitioſis ꝓbat
Sicut em̃ eq̄le qd̕ ẽ mediũ iter magnu₃
⁊ pũũ in cõpatiõe ad magnũ eſt pũũ: ⁊ i
copatiõe ad pũũ ẽ magnũ: ita medij ha-
bit⁹ tã in opatiõibꝫ q̄ in paſſiõibꝫ cõpa-
ti ad ſupabũdãtias ſe habẽt vt deficien
tes: cõpati v̄o ad effect⁹ ſe habẽt vt ſupa
bũdãtes: ſicut fortꝫ cõpat⁹ ad timidũ vi
det̃ eẽ audax: cõpat⁹ v̄o ad audacẽ videt̃
eſſe timid⁹: ſic ẽ de liberali cõpato ad ꝓ-
digum ⁊ auaꝝ: ⁊ ideo vterq̄ extremitatẽ
tenens exiſtimat mediũ quaſi ſibi oppo-
ſitum propter qd̕ timidus fortem appel
lat audacem quẽ audax timidũ eẽ dicit.
¶ Arguit̃ q̄ tñ vnũ vni oppõit̃ ex. x. me-
taph. R̃n̄⁹ q̄ eidẽ nõ opponũt̃ plura ſm
idẽ ſ₃ bñ ſm diuerſa. ¶ Deīde dic̃ Arſ.
q̄ maior eſt ↄ̄rietas vitioꝝ extremoꝝ ad
iuicẽ q̄ medij ad extrema: cũ ipoꝝ ſit di-
ſtãtia maior: puta medij cũ extremis eſt
aliq̄ ſilr̃tudo ſic̃ fortꝫ ad audacẽ ⁊ libera
lis ad ꝓdigũ: ſ₃ extremoꝝ adiuicẽ pluri
ma ẽ diſſilr̃tudo. eſt aũt itelligẽdũ d̕ ipis
habitib⁹ q̄tũ ad ſb̄ſtãtiã coꝝ ↄſideratꝫ
q̄ ſũt diſpoſitiões ad bñ ⁊ male agendũ:
vt p₃ ex p̄cedẽti. Si v̄o ↄſiderent̃ v̄t⁹ ⁊
extrema vitioſa q̄tũ ad rõnẽ bonitatis
attributã v̄tuti ⁊ rõnẽ malicie attributã
vitijs: ſic maior ẽ oppoſitio v̄tutis ad ex-
trema q̄ extremoꝝ adinuicem cũ ipa ex
trema ↄueniãt in rõne malicie in cõi: nõ
aũt v̄t⁹. Licet aũt ipa vitia nõ opponãt̃
ſm rõnẽ malicie in cõi: opponũt̃ tñ ſm ſu
as rõnes ſp̄ales: puta ſm ſupabũdãtiã
⁊ defectũ. ¶ Oñdit iſup ph̄us q̄ vnũ ex
tremũ magꝫ opponit̃ medio v̄tutꝫ q̄ ali
ud. Q₃ em̃ ẽ min⁹ ſil̃e v̄tuti: magꝫ ei op

ponit̃ ſic̃ ſimilior ẽ fortitudini audacia
q̄ timiditas: et iõ timiditas magꝫ ↄ̄riat̃
fortitudini q̄ audacia. Illa nãq̄ q̄ ab i-
uicẽ magꝫ diſtãt: magꝫ adiuicẽ opponũt̃
⁊ iſta oppõ ſumit̃ ex natura vitioꝝ ⁊ v̄tu
tis. Alia v̄o oppõ q̄ ad nos: ⁊ ſm h̄ illud
vitiũ ẽ magꝫ ↄ̄riũ v̄tuti ad qd̕ vehemẽ-
ti⁹ iclinamur. ¶ Ind̕ rit vlteri⁹ p. quõ hõ
valeat effici v̄tuoſus. Circa qd̕ dic̃ q̄ h̄
ẽ valde difficile ꝑpt̃ difficultatẽ repien-
di modũ. Videm⁹ em̃ h̄ vl'r accidere q̄
accipe mediũ ẽ valde difficile: declinare
aũt a medio ẽ facile. Nã accipe mediu₃ ĩ
circulo nõ ẽ cuiuſlib₃: ſ₃ ſciẽtꝫ tm̃ geome
triã. Declinare aũt a cẽtro ẽ facile. Sci
re iraſci ẽ facile: ſ₃ q̄ aliq̄s iraſcat̃ q̄tum
oportet ⁊ vbi ⁊ qñ ⁊ ꝑpt̃ qd̕ eſt difficile.
¶ Ponit aũt Arſ triplex documẽtũ per
qd̕ ꝑuenire põt hõ ad v̄tutꝫ mediũ. Pri
mũ documẽtũ ẽ q̄ q̄ vult ad v̄tutẽ ꝑue-
nire: recedere debet q̄ntũ valet ab extre-
mo qd̕ magꝫ ↄ̄riat̃ v̄tuti. Sic̃ ſi aliquis
vult ꝑuenire ad mediũ fortitudinis: de-
bet maxĩe ſtudiũ adhibere q̄ recedit a ti
miditate q̄ magꝫ ↄ̄riat̃ fortitudini q̄ au
dacia. Scd̕m documẽtũ ẽ q̄ ille q̄ vult
effici v̄tuoſus d₃ attẽdere q̄d ſit illd̕ ad
qd̕ appetit⁹ ſu⁹ maxĩe iclinat̃ qd̕ põt co
gnoſcere ex delectatiõe ⁊ triſticia q̄ acci-
dũt circa ipm: q̄ cognito d₃ ſtudiũ adhi
bere vt ab hmõi vitio ad qd̕ ſe ꝓnu₃ ꝑci-
pit q̄ntũ voluerit recedat ad aliud extre
mũ aliq̄lr̃ declinãdo: ⁊ ſic tãdem ad me-
diũ ꝑueniet: ſic̃ volẽte dirigere ligna di-
ſtorta torquẽt ea in aliã ꝑtẽ: ⁊ ſic finalr̃
reducũt̃ ad rectũ. Tertiũ documẽtũ eſt
q̄ delectabilia q̄ aiam ad peccãdũ allici
unt ſũt fugiẽda ⁊ abijciẽda ſic̃ ſupiores
plebis troiane dixerũt helenã eẽ abijcien-
dã q̄ erat occaſio deſtructiõis ciuitatis
ſue: ⁊ ſic poterim⁹ mediũ adipiſci qd̕ eſt
valde difficile vt dictũ ẽ. Quapropt̃ cir
ca h̄ ẽ iſudãdũ: modic⁹ tñ receſſus a me-
dio v̄tutꝫ nõ ẽ vitupabil̃: qd̕ p₃ a ſili: q2
nõ ſolũ laudam⁹ illos q̄ mediũ pũctuali
ter attigũt: ſ₃ etiã q̄ d̕ ꝓpinq̄ ad ipm ac-
cedũt. ¶ Explicit liber ſecun
dus ethicoꝝ. Sequitur tertius.

Irtute vtiqꝫ ⁊c.

¶ Postq̃ Ar̃ſ. in ſecūdo libro determinauit de generatiōe v̄tutis ⁊ de multiplici diſtinctiōe ei⁹: hic ↄſeq̄nter determiat de p̄ncipijs ⁊ cauſis v̄tutꝫ. Et p̄mo agit de volūtario ⁊ inuolūtario. Q, aūt de his habeat determinare moralis p̄hs ꝓbat: q2 cū v̄t⁹ moralis ſit circa paſſiones ⁊ opatiōes in q̄bꝫ fiūt laudes ⁊ vituṗia ſi ſint volūtarie ⁊ fit venia: ſi ſint inuoluntarie ſeq̄r q̄ eoꝝ ↄſideratio ptinet ad moralē. Utile em̄ eſt legiſlatoribꝫ de his cōſiderare vt ſtatuāt honores bn̄ agētib⁹ ⁊ penas peccātibꝫ. ¶ Deīde diuidit Ariſtoteles inuolūtariū. Quoddā em̄ eſt inuolūtariū ꝑ violentiā: ⁊ aliud ꝑ ignorātiā. Inuolūtariū ꝑ violentiā dr̄ cui⁹ p̄ncipiū eſt extra: ita q̄ opans vel patiēs nihil ↄfert ad actionē ꝑ ꝓpriū appetitum: puta ſi aliq̄s poteſtatē habens aut ſpiritus vel vētus aliquē alicubi duxerit ſeu violēter ꝓiecerit. ¶ Circa qđ notādū q̄ vbi ē talis coactio q̄ pōt dici coactio abſoluta: nō q̄dē volūtatꝫ q̄ nō pōt cogi: ſꝫ aliaꝝ potētiaꝝ patiens totaliter excuſat a pctō: vt ſi ꝓbo violēter corrūpat. vel ſi tyrān⁹ violenter manū chriſtiani moueat thura demonibꝫ offerre faciendo. De his aūt q̄ fiūt metu vel timore mortꝫ vel alioꝝ maloꝝ q̄bꝫ nō eſt coactio abſoluta ſꝫ ↄditionata. Mouet Ar̃ſ. dubiū vtrū ſit volūtaria vel inuolūtaria: vt ſi q̄s iuſſu tyrāni ad euadēdū mortē aliquē interficiat: vel ſi tpe tēpeſtatis ꝓ vita ſaluanda merces ī mare ꝓijciat q̄s nō eſſet alr̃s ꝓiectur⁹. Ad qđ rn̄det: q̄ licet talia ſint mixta ex volūtario ⁊ inuolūtario: magꝫ tn̄ ſūt dicēda voluntaria. Qđ ꝓbat: q2 opatio eſt talis iudicāda q̄lis eſt in tēpore q̄ q̄s operat. Cū aūt quis ꝓijcit merces in mare: illa ꝓiectio ꝓ tūc eſt volūtaria: cū volūtas imper talē ꝓiectionē: ⁊ ſic eſt p̄ncipiū mouēdi ptes organicas. Addit aūt Ar̃ſ. q̄ talia forſan ſūt ſimplicit̄ inuolūtaria: q2 null⁹ eligeret aliq̄d taliū ſm ſeipm̄ in q̄ videt̄ p̄hs loq̄ duble. Circa qđ notādū q̄ talia poſſūt dici ſimpliciter volūtaria: ſumēdo li ſimpliciter diuerſimode. Ut em̄ pōt elici ex primo de generatiōe: ſimplicit̄ pōt triplicit̄ ſumi. Uno mō idē eſt q̄ vl'r: ⁊ ſic ens ſimplicit̄ ſūptū dr̄ ens vl'r ſūptū. Alio mō ſimplicit̄ tātū valet ſicut ꝑ ſe vel ſolitarie: ⁊ ſic ſubſtātia q̄ ē ens ꝑ ſe ſtās dr̄ ens ſimplicit̄. Tertio mō ſimplicit̄ idē eſt q̄ actualit̄: ⁊ ſic ens ſimplicit̄ dr̄ ens ī actu. Ad ꝓpoſitū igit̄ dico q̄ ſi ſimplicit̄ ſumat̄ ſecūdo mō: talia ſūt ſimplicit̄ iuolūtaria: q2 null⁹ eligeret aliqđ taliū ſm ſe ⁊ ſolitarie acceptū ſine alio adiuncto: puta ſine timore ⁊ ſine ꝑiculo mali magꝫ inuolūtarij. Sumēdo ꝟo ſimpl'r tertio modo. ſ. actualit̄: talia ſūt ſimplicit̄ volūtaria: ꝓijciēs em̄ merces ſimplicit̄ ⁊ actualit̄ vult ꝓijcere: q2 in nullo coact⁹: vtitur em̄ vi motiua: illa em̄ eſt in ptāte ei⁹ ī ꝑiculo ſicut alr̃s. Qđ ex h̄ ptꝫ: q2 voluntas pōt ita inordinate merces amare q̄ nollet eas ꝓijcere in tali ꝑiculo euadēdo: et h̄ mō dicit Ar̃ſ. q̄ talia ſūt magꝫ volūtaria q̄ȝ inuolūtaria: ⁊ ſic pn̄t dici volūtaria ſimplicit̄ ⁊ iuolūtaria ſm q̄d: cū vnū qđ eſt maxime dicat̄ eſſe ſimplicit̄ ſm q̄ eſt in actu: talia aūt q̄ ꝑ metū agunt̄: ſm h̄ ſunt in actu ſm qđ fiunt ⁊ ſunt ſimplicit̄ ⁊ abſolute voluntaria. ſ. ſm qđ actu agunt̄: ſꝫ ſunt iuolūtaria ſub cōditiōe: ſi videlicet talis met⁹ non imineret. De q̄ vide. 15. di. 3. ſen. Sco. et. 6. q. p̄me ꝑtis 2. 2. Tho. Dicit vlteri⁹ q̄ in aliq̄bꝫ opatiōibꝫ ꝓpt̄ metū factꝫ nō meret̄ hō laudē ſꝫ ↄcedit̄ ſolū ſibi venia: ⁊ q̄ ad h̄ pōt poni exēplū de illo q̄ ꝓpt̄ metū dicit aliqđ mēdaciū officioſuꝫ abſq3 iuramēto: talis nāq3 de cōi lege ſoluꝫ venialit̄ peccat: vt cōiter dicūt doctores theologi. Quedā ꝟo opatiōes ſm p̄hm ſunt adeo male q̄ ad eas faciēdas nl'la ſufficiēs exactio adhiberi pōt. q̄ aūt ſunt hmōi opatiōes: difficile ē iudicare vt ipē dicit: h̄ tn̄ ē determinatū ꝑ doctores theologos cōiter aſſerētes: q̄ ꝓpt̄ mortꝫ metū vel ad ꝑiculuꝫ euadēdū nō debet hō mortalit̄ peccare: mādatū diuinū trāſgrediēdo; nec etiā ꝓ

tota creatura cõseruãda fm Anselmũ. ¶ Impugnat ꝯseqnter Arſ. illos q̄ po/nebãt ea q̄ fiunt ꝑpter ꝯcupiſcentiã vel exteriora bona nõ esse voluntaria oñdẽs h̄ esse falsũ mltiplici rõne. Et pmo quia oẽs q̄ operanť inuolũtarie seu violentia operanť cũ tristicia: ſʒ illi q̄ opanť ꝑpter aliqđ bonũ sibi delectabile opanť cũ de lectatiõe: ḡ nõ violẽter nec inuolũtarie Itẽ ridiculosũ est ac risione dignũ accu sare exteriora bona animũ mouentia et nõ seipm accusare: qñ aliqs ꝑmittit se a talib⁹ superari: cũ volũtas nostra q̄ est libe ra nõ necessario moueať a talib⁹ appeti/bilib⁹. Ridiculũ etiam est φ hõ dicat se ipm esse causam bonoꝝ ꝛ virtuosoꝝ ope rũ. Bona ꝟo delectabilia turpiũ et ma/laꝝ opationũ inꝗtũ alliciũt mẽtẽ ad cõ/cupiſcentiã cũ ꝯtrarie opatiões reducãť ad eandẽ potentiã rõnalẽ q̄ est ad oppo sita ex nono metaph. Licet eĩ passiões ꝯcupiſcẽtie seu ire sint mot⁹ nõ ſpõtanei Opatiões tñ ꝯseqntes sũt volũtarie cũ a voluntate ꝑcedãt q̄ possent hmõi pas/siones nõ sequi. ¶ Quãtũ ad inuolũta/riũ ꝑ ignorantiã notãdũ pmo φ inuolũ tariũ ꝑ eodẽ sumũtur. Nolũtariũ autẽ ꝛ volũtariũ dicũt duos actus positiuos volũtatſ ꝛ oppositos: põt eĩ voluntas elicere actũ nolendi ꝛ actũ volẽdi respe/ctu eiuſdẽ obiecti: vt volẽdo vel nolendo scribere. Põt etiã manere suspẽsa nec eli gẽdo hũc nec illũ: ꝛ tũc volũtas nec dici tur nolens nec volens: ſʒ dicť nõ volẽs: ꝛ sic solũ fit negatio volitionis ei⁹ absꝗ positiõe oppositi. Hoc ꝓsupposito scien dũ φ fm Arſ. inuoluntariũ ꝑpť ignorã tiã dicť op⁹ factũ ꝑpť ignorãtiã debita rũ circũstãtiaꝝ: sic volũtati repugnãs φ ad ipm sequiť tristicia ꝛ penitudo: cũ au tẽ tristicia fm Augſ. sit de his q̄ nob̄ no lẽtib⁹ accidũt. Op⁹ ꝑpť ignorantiã fa/ctũ ad qđ nõ sequiť tristicia nõ dicť inuo luntariũ: q̄ eĩ nõ tristať de eo qđ opat⁹ est postꝗ id cognouit nõ põt dici φ con tra voluntatẽ id fecerit. Hoc etiã dr̄ no lũtariũ cũ ꝑpť ignorantiã fuerit factuʒ. Sʒ tale op⁹ bñ põt dici nõ voluntariuʒ ex eo φ talis opat⁹ ẽ nõ volẽs: vt si aliqs credẽs recipe stannũ recipet argentum. Prʒ itaqꝫ φ nõ oẽ qđ fit ꝑpť ignorantiã ẽ inuoluntariũ. ¶ Dic vlteri⁹ Arſ. φ aliđ est ignorãter opari: ꝛ aliud ꝑpť ignoran tiã. Ebri⁹ eĩ vel irat⁹ opa ť qđẽ ignorã ter: q: ſeʒ ignorãtia cõcomitať ei⁹ opati/onẽ: ſʒ nõ operať ꝑpť ignorãtiaʒ: ſʒ ꝑpť ebrietatẽ vel irã: cũ ignorãtia nõ sit cau sa sue male opatiõis: ſʒ se hʒ tm̃ vt conco mitãs: sic etiã oĩs mal⁹ est ignorãs: qđ ẽ h̄ mõ itelligendũ: q: oẽm electionẽ mali cõcomitať aliq̃ ignorãtia: licet eĩ mal⁹ hõ sciat adulteriũ esse malũ in vli: cũ tñ elegit adulterari estimat ꝓ tũc sibi esse bonũ adulterari passiõe ꝯcupiſcẽtie seu malicia ipm excecãdo ꝑ quã tolliť ꝯside ratio actualis in ꝑticulari agibili. Uo/lũtas nãqꝫ mala excecat auertẽdo intel/lectũ a dictamie recto agẽdoꝝ ꝛ ipm ad alia cõuertẽdo: iuxta illud Daniel. xiij. de duob⁹ iudicib⁹ malis dr̄: Auerterunt oclos suos vt nõ itueren ť celũ nec recor/darenť iudicioꝝ iustoꝝ. Sic igiť ẽ scĩ/ens in vli vt is q̄ habitũ habʒ scie mora lis est ignorãs in ꝑticulari ꝯcupiſcentia vel malicia ipediẽte itellectũ ne applicz cognitionẽ quã hʒ in vli ad ꝑticlare agi bile. Un̄ dicit Arſ. infra ca. đ volũtate φ sic ifirmitas corrũpit iudiciũ gustus. Dulcia eĩ ifirmis videť amara: sic ma/licia corrũpit iudiciũ intellect⁹: ꝛ sic ini qs mala videnť esse bona. Et h̄ est qđ di cit. 6. huius: φ ꝯcupiſcẽtia delectatiõis corrũpit estimationẽ prudentie: de q̄ ibi magis dicť. ¶ Notãdũ circa ꝓmissa φ ignorãtia ꝑ se h̄rẽ ad volũtatẽ vno mõ ꝯseqnter: alio mõ añcedẽter. Cõseqnter seu cõcomitãter se hʒ ignorãtia ad volũ tatẽ in ꝗtũ ipa ignorãtia est volũtaria: ꝛ h̄ dupliciť. Uno mõ cũ act⁹ volũtatſ fer tur in ignorantiã: sicũ aliqs vult igno rare vt ñ retrahať a pctõ: ſʒ liberi⁹ absꝗ remorsu peccet: ꝛ hec dr̄ ignorantia affe ctata que nõ excusat pctm̃: ſʒ aggrauat. Alio mõ cuʒ aliqs nõ actu ꝯsiderat qđ ꝯsiderare põt ꝛ debʒ: q̄ est ignorãtia ma le electiõis ex passiõe vel malicia ꝓuenil/

ens: siue qz nõ curat acq̃rere noticiaz iu/
riuz vniuersaliũ: q̃ q̃s scire tenet̃: z hoc p̱
negligenciã q̃ dr̃ ignorancia crassa vel su
pina. Cũ aũt ignorãcia his modis sit vo
lũtaria nõ põt causare simplicit̃ iuolun
tariũ: z iõ nõ excusat a pctõ totalit̃. An/
tecedent̃ aũt se habz ad voluntatẽ igno
rancia q̃n nõ est voluntaria: z tñ est cau/
sa volendi q̃ hõ al's nõ vellet. sicut cum
hõ ignorat aliquã circumstanciã act⁹: z
ex hoc aliud agit qd̃ nõ faceret si sciret:
z talis ignorãcia causat inuoluntarium
simplicit̃: z sic a pctõ excusat qñ est inui/
cibilis: puta qz adhibet̃ debita diligẽcia
ad noticiã circũstanciaꝶ act⁹ exerciti: li/
cet aũt ip̃a opato exercita durãte igno/
rãcia sit voluntaria cũ a voluntate ip̃a/
ret̃: reputat̃ tñ iuoluntaria: qz ignoran/
cia p̱ quã causat̃ est inuoluntaria: nec ex
eret̃ talis opatio p̃sente sciẽcia. Et ideo
ad talẽ operationẽ ignorãcia cessante: se
quit̃ tristicia. ¶ Enumerat deinde Ar̃s.
hmõi circũstancias opatiõis moralis q̃
sunt octo. Cõsiderandũ em̃ est in opera
tiõe morali q̃s operat̃ q̃tũ ad agẽs prin
cipale. Secũdo q̃d operat̃. Tercio cir/
ca quã materiã vel obiectũ. Quarto in
q̃ loco. Quinto q̃ tpe. Sexto q̃ istrumẽ
to. Septimo cur operat̃: q̃ ad causam fi
nalem. Octauo quõ operat̃: an scz intẽ/
se vel remisse: z hec est circũstãcia forme.
Pñt aũt hmõi circũstancie haberi p̱ hũc
v̄sum. Quis q̃d vbi circa cur q̃ quõ q̃n.
¶ Ulteri⁹ dicit Ar̃s. q̃ nõ pñt omes ille
circumstancie totalit̃ ignorari nisi hõ fu
erit fatu⁹ vel insan⁹. Manifestũ em̃ ẽ q̃
nõ põt opans ignorare q̃s operet̃: qz tũc
ignoraret seip̃m: põt tñ ignorare q̃d opa
tur: vt si aliq̃s sagittator volens oñdere
alicui q̃lit̃ sit sagittandũ: emittat telum
nesciens se illud emittere. Põt etiã igno
rare circa q̃d operet̃: vt si aliq̃s pugnan/
do p̱ re publica credẽs hostẽ interficere
occidit filiũ suũ. Põt etiã esse ignorãcia
finis: vt si medic⁹ dans alicui medicinã
vt sanet̃: ip̃m perimat. Põt etiã essẽ igno
rancia modi: vt si aliq̃s existimans se le/
uiter ducere: manuz fortit̃ p̱cuciat. Põt
etiaz esse ignorancia tp̃is: vt si aliq̃s car/
nes die veneris comedat: credens se esse
in die iouis vel mercurij: z sic põt exẽpli
ficari de vbi z alijs circũstãcijs. Ille igit̃
videt̃ iuolũtari⁹ opari q̃ ignorat aliquã
p̃dictaꝶ circumstanciaꝶ: z sic meret̃ veni
am: p̃cipue si sit ignorancia in p̃ncipalis/
simis circumstancijs cuiusmõi sunt finis
z obiectũ circa q̃d. Et sic ptz quõ ignorã
cia causat inuoluntariũ. ¶ His p̃missis
declarat ph̃s q̃d sit voluntariũ di. Uo/
lũtariũ est illud cui⁹ p̃ncipiũ est in ipso
sciente singularia in q̃b⁹ ẽ opatio. Hoc
ptz ex p̃ceden̄. Cũ em̃ i voluntariũ sit il/
lud qd̃ fit per violenciã vel per ignoran
ciã: sequit̃ q̃ voluntariũ qd̃ ei opponit̃ sit
in ip̃o operante: p̱ qd̃ excludit̃ violencia.
ita tñ q̃ ip̃e operãs sciat p̱ticulares circũ
stancias: p̱ qd̃ excludit̃ ignorancia. Licz
aũt voluntariũ ꝯueniat cũ agente natu/
rali: qz vtrũq3 agit per virtutẽ p̃ncipij in
trinseci: differt tñ ab eo: qz agens volun/
tariũ agit ꝓpter finẽ a se cognitũ: agens
autem naturale ꝓpter finem nõ a se sed
a causa superiori cognitũ.

De electiõe Ca. II.

D Eterminatis au
tem. ¶ Postq̃ ph̃s determina
uit de volũtario: hic ꝯsequẽ/
ter determiat de electiõe. Q, aũt sit de
ip̃a determinãdũ ptz: qz v̄tutes z vicia d̃
q̃bus ꝯsiderat̃ in hac scia magis sunt ex
electiõe interiori q̃ ex opatiõe exteriori.
¶ Declarat ꝯseq̃nter Ar̃s. gen̄ electio/
nis dicens: q̃ oĩs electio est voluntaria:
sz nõ ecõuerso. Uolũtariũ em̃ est in pl⁹
vt gen⁹ est cõmuni⁹ specie sua. Qd̃ patet
qz pueri z alia aĩalia cõicant in volun/
tario in q̃b⁹ nõ est electio sicut etiã ea q̃
repente facim⁹ vel dicim⁹ volũtaria q̃dẽ
sunt: z tñ nõ sunt s̃m electionẽ. ¶ Circa
qd̃ notãdũ q̃ bruta aĩalia nõ cõicant in
voluntario ꝓprie sumpto. Uolũtarium
em̃ dr̃ a volũtate q̃ est appetitus intelle
ctiuus ex tercio de aĩa: z domiat̃ sue opa
tioni: nec necessario sequit̃ passiões appe
titus sensitiui: sed põt agere z nõ agere.
Bruta nõ habẽt hmõi appetitũ: cõicant

tñ involũtario large sumpto ingtũ habent in se appetitũ sensitiuũ q est principiũ intrinsecũ sue operatiõis cum aliq cognitiõe finis: sz ista cognitio ẽ imperfecta. Uñ apprehendẽdo finẽ nõ deliberant: sed subito ferunt in ipm: nec dominãtur sue operatiõi: sz necessario sequũt passiões appetit⁹ sensitiui: z si sint passiões contrarie cuiusmodi sunt concupiscentia z timor se quãtur passionẽ fortiorẽ: nõ sic homĩes. ¶ Habito aũt qd sit electio fm gen⁹: in quirit qd sit fm speciẽ: qz pro oẽs operatiões bone vel male moralit' procedunt ab intellectu vel appetitu: q quidẽ appetit⁹ ẽ duplex. s. intellectiu⁹ z sensitiu⁹. Appetit⁹ aũt sensitiu⁹ diuidit' in concupiscibilẽ z irascibilẽ. Aliq possent imagiari q electio esset concupiscentia vel ira q ad appetitũ sensitiuũ: vel q esset voluntas q ad appetitũ intellectiuuz: vel q esset opinio q ad ipm itellectũ: iõ ad h excludẽdũ ostẽdit pmo q electio nõ est concupiscẽtia vel ira qz ista duo cõiter inueniunt' in aĩalibus brutis in qb⁹ nõ est electio vt dictuz est. Item si electio esset concupiscentia: qcũqz operaret' p electionez: operaret' p concupiscentiã z econuerso qđ est falsũ. Nã incõtinẽs operat' fm concupiscẽtiã z nõ fm electionẽ: continens pro per electionẽ z nõ fm concupiscentiã: g electio nõ est concupiscentia. O3 etiã electio nõ sit ira ptz vlteri⁹ qz cũ electio nõ sit concupiscentia nec erit ira: electio nãqz fit cum deliberatiõe: in ira aũt est minor deliberatio q̃ in cõcupiscentia propter velocẽ ire impetuz. O3 aũt electio nõ sit voluntas q̃uis eam proping videat' volũtati esse, pbat: qz electio nõ est d ipossibilib: imo si qs dicat se eligere aliqđ ipossibile videt' esse stult⁹. voluntas autez dĩ esse de ipossibilib: puta de imortalitate. Põt em aliqs velle effici imortalis: g electio nõ est idẽ qđ volũtas. ¶ Circa qđ notandũ q volũtas aliqñ sumit' p potẽtia: aliqñ p actu illi⁹ potẽtie: vt dictũ est in pmo hui⁹: qcũqz mõ sumat' electio est ppinq volũtati: qz oĩs electio est act⁹ voluntatis: licet nõ econuerso: vt in seqntib videbit'. ¶ Insuper notãdũ fm Sco. 6. di. secundi sen. q electio põt sumi dupliciť. Uno mõ strictę p volitiõe efficaci: q qs nitit' consed possitũ: z de hac dicit Ar3. q nõ ẽ ipossibiliũ: z h mõ pm⁹ angel⁹ nõ appetijt eqlitatez dei ex electiõe. Alio mõ põt sumi magis large p pfecta volitiõe seqnte apphẽsionẽ plenã itellect⁹ nõ ex surreptiõe: et tal' bñ est ipossibiliũ: et sic bñ potuit lucifer peccare ex electiõe. Probat vlteri⁹ Ar3. alia rõne q electio nõ est idẽ q volũtas: qz volũtas est etiã de his q̃ fiunt p aliũ: electionez aũt solũ de his q̃ fiunt p ipm. Preterea volũtas magis est finis. Electio autẽ eoz q̃ sunt ad finẽ: puta sani esse volum⁹: eligim⁹ aũt p q̃ sani esse poterim⁹. ¶ Circa qđ notandũ q licet volũtas nõ tm sit finis: sz etiã eoz q̃ sũt ad finẽ: dĩ tñ magis esse finis: qz est bonũ ppter se appetibile alia nõ. Itẽ notãdũ q licet electio proprie sumpta nõ sit finis electio tñ large sumpta p qcũqz actu elicito a voluntate nõ solũ est eoz q̃ sunt ad finẽ. sz etiã ipius finis. Et sic dicit Ar3. pmo hui⁹: felicitatẽ esse eligibilẽ: z h mõ oĩne appetibile a voluntate est eligibile. Deinde pbat Ar3. q electio non est opinio capiẽdo opinionẽ generalit': qz opinio ẽ tã circa possibilia q ipossibilia tã necessaria q̃ contingẽtia: sz electio ẽ soluz circa possibilia p nos fieri. Itẽ opinio z electõ diuidũt' diuers' differẽtijs. Opinio eñi diuidit' p vez z falsuz. Electio aũt p bonũ z malũ. Probat etiã q electio non sit opinio pticularit' sũpta de illis q̃ sc3 sũt agibilia a nob: qz eligẽdo talia dicimur boni vel mali: nõ aũt opinãdo. Cui⁹ causa est: qz electio est act⁹ voluntat3. Bonitas autẽ vel malicia volũtat3 est simplicit' bonitas vl' malicia hoĩs. Bõitas autẽ vel malicia itellect⁹ ad quaz ptinet opinio nõ est bonitas vel malicia hominis nisi fm qd: z sic eligẽdo bonum dicimur boni: z eligẽdo mala dicimur mali: nõ aũt opinãdo. ¶ Cõcludit itaqz Ar3. ex pdictis qd sit electio fm speciẽ: cuz eñi nõ sit aliquod predictoz: oportet dicere q sit quoddã voluntariũ preconsiliatũ.

Est em̄ actꝰ voluntatꝭ seq̄ns actum rō/
nis ꝯsiliātis ⁊ ꝯferētis: ⁊ h̄ videt̄ assigna
re nomē electiōis. Est nāq̄ electio pluri
bus ppositis vnius p̄ alijs acceptio
qđ nō est sine ꝯsilio seu deliberatiōe rō/
nis ꝯferētꝭ de ipoꝝ valore ⁊ vtilitate. qꝛ
ꝓ in rōne electiōis icludit̄ ꝯsiliū: iō ꝯse
q̄nter Arꝭ. determiat de ꝯsilio. Et p̄mo
q̄rit de obiecto ꝯsilij: an scꝫ cōsiliū sit de
oībꝫ vel de q̄busdā. Ad qđ dicit q̄ nō ē
de oībꝫ. Nō em̄ est ꝯsiliabile de illo de q̄
ꝯsiliat̄ isipiēs vel isanꝰ: sꝫ de q̄ ꝯsiliāt̄ ha
bēs itellectū recte dispositū. Cōsiliū eti
am nō est de necessarijs nec de ipossibili
bus: qꝛ talia nō cadūt sb̄ nr̄a p̄tāte. Nō
est etiā ꝯsiliādū de effectibꝫ naturalibꝫ q̄
vt plurimū eodē mō fiunt: vt siccitas in
estate: ⁊ imbres in hyeme. Nec est ꝯsiliā
dū de casualibꝫ ⁊ fortuitꝭ: cū talia p̄ter i/
tētionē accidāt. Nō etiā est ꝯsiliāduꝫ de
oībꝫ rebꝫ hūanis: puta de ꝯuersatiōe po
puloꝝ lōge a nob̄ distātiū: qꝛ nō sb̄iacēt
nr̄e p̄tāti. Sꝫ ꝯsiliādū est em̄ de opabi/
libꝫ q̄ in nr̄a p̄tāte existūt: ⁊ h̄ qn̄ in hmōi
opatiōibꝫ accidit dubiū. Circa aūt illa
q̄ de se sunt certa: nō oportet ꝯsiliari: cu
iusmodi sunt q̄dā artes d̄ se euidētes: vt
est scīa scribēdi: nō em̄ dubitamꝰ q̄lit̄ sit
scribēdū. Circa ꝓo opatiōes artiū q̄ de
se nō sūt sufficiētes sꝫ indigēt aliaꝝ dire/
ctiōe est ꝯsiliādū cuiusmōi est ars medi/
cine. Vn̄ f̄m Sco. 14. di. secūdi sen. Ne
cessariū est q̄ bonꝰ medicꝰ habeat sciaꝫ
astronomie. Eadē em̄ medicina q̄ i vno
īficit tp̄e: i alio liberaret tp̄e: sꝫ itaq̄ f̄m
q̄ artes sūt magꝭ vel minꝰ: certe est ma/
gis vel minꝰ ꝯsiliādū. Cōsiliādū etiā est
de his q̄ sepiꝰ accidūt qn̄ icertū est q̄lit̄
ꝯtingāt ⁊ de rebꝫ magnis, ꝓpt̄ qđ assumi
mus nob̄ ad ꝯsiliāduꝫ alios q̄si nō credē
tes nos esse sufficiētes ad discernēdū q̄d
oporteat nos facere. ¶ Deide Arꝭ. dat
modū ꝯsiliādi dicēs: q̄ in ꝯsilio oportet
p̄supponere finē: nō em̄ ꝯsiliamur de fi/
nibꝫ: sꝫ de his q̄ sunt ad finē. Medicꝰ nā
q̄ nō ꝯsiliat̄ si inducet sanitatē sꝫ quō sa
nabit: neq̄ rhetor si ꝑsuadeat: neq̄ poli
ticꝰ q̄ hꝫ regere ciuitatē ꝯsiliat̄ de facien
do pace: sꝫ de medijs ꝑ creāde pacꝭ: ideo
supposito fine oportet ꝯsiliātes attēdere
q̄lit̄ ⁊ ꝑ q̄ media possint ꝯseq̄ finē suū: et
si ꝑ plura possint ad finē ꝯuenire ꝑ qđ il
lo meliꝰ ⁊ faciliꝰ ꝯuenire possint: si aūt ꝑ
vnū mediū ꝯueniat̄ ad finē ꝑ illđ ad illuꝫ
finē ꝯuenire ꝓcurēt: ⁊ si illđ nō habetur
ꝓmptu oportet inq̄rere vlteriꝰ ꝑ qđ pos
sit haberi ⁊ sil̄r de illo q̄usq̄ ꝯueniat̄ ad
causam q̄ occurrerit p̄ma in opando: ⁊ ē
vltima i iuētiōe ꝯsilij. Ille igit̄ q̄ ꝯsiliat̄
cū seipo ꝯferēs vel cū alijs videt̄ q̄rere ⁊
resoluere dicto mō ꝓcedēdo a fine ad ea
q̄ sunt ad finē. Ex p̄missis ꝯcludit Arꝭ.
diuisionē ꝯsilij eiꝰ genꝰ ⁊ differentiā assi
gnādo. Est em̄ ꝯsiliuꝫ q̄stio seu inq̄sitio
resolutoria de opabilibꝫ a nob̄: vbi poni
tur q̄stio ꝑ genere: reliq̄ ꝓo ꝑ differētia.
Nā oē ꝯsilium est q̄stio cuꝫ q̄stio sit du/
bitabilis ꝓpositio. Nullꝰ q̄ꝫ cōsiliet̄ in/
his q̄ nō dubitabit: sꝫ nō oīs q̄stio est cō/
silium: sꝫ q̄stio resolutoria q̄ fit ꝓcedēdo
a fine q̄ est vltimꝰ in generatione ad ea q̄
sunt ad finē q̄ sunt p̄ora in generatione:
vltimuꝫ nāq̄ in resolutiōe est p̄mū i ge
neratiōe: vt pōt exēplificari in resolutiōe
domꝰ. ¶ Cōtra p̄dicta arguit̄: ⁊ videt̄ q̄
in inq̄sitiōe ꝯsilij ꝓcedens a fine ad ea q̄
sunt ad finē nō sit q̄stio resolutoria: qꝛ i
speculabilibꝫ ꝓbant̄ ꝯclusiōes resoluen
do a ꝯclusiōibꝫ ad p̄ncipia: ⁊ tandē deue
niēdo ad p̄ma p̄ncipia idemōstrabilia: ḡ
ꝓcedēdo ab his q̄ sunt ad finē ad ip̄m fi/
nē erit ꝓcessus resolutoriꝰ ⁊ nō econuerso.
Probat̄ ꝯseq̄ntia: qꝛ finis hꝫ rōnē p̄nci/
pij i opabilibꝫ ex p̄mo huiꝰ: ⁊ sic ea q̄ sūt
ad finē habēt rōnē ꝯclusiōis. R̄ndeo q̄
ꝓcessus a ꝯclusiōe ad p̄ncipia est ꝓcessus
resolutoriꝰ qn̄ ipa p̄ncipia q̄ sunt p̄ora i
cognitiōe: sunt etiā p̄ora in esse. Vn̄ hic
dicit Arꝭ. q̄ vltimuꝫ in resolutiōe est p̄/
muꝫ in generatiōe. Licet ḡ finis hꝫ rōnē
p̄ncipij ⁊ sit p̄or in cognitiōe: qꝛ tn̄ est po
sterior in esse ⁊ in generatione: ideo pro/
cedēdo a fine ad ea que sunt ad fineꝫ est
q̄stio resolutoria ⁊ nō econuerso. Sic er
go patꝫ q̄ inquisitio cōsilij est q̄stio reso
lutoria. Est aūt tal̄ inq̄sitio circa mediū

p nos opabilē vt pz ex pcedēn. Vñ dic phūr arif. q si in tali pcessu cōsiliātes inueniāt aliqd ipossibile puta si finis acq̄rend⁹ indigeat magnis iumptib⁹ z pecunijs p sui acquisitiōe vltra facultatē cōsiliantiū dimittūt totū negociū q̄si desperantes. Si aūt qd inuentū ē p cōsiliū sit possibile statim incipiūt opari z h̄ est signū q cōsiliū tūc est circa materiā per nos opari possibilē: z sic pz diffinitio cōsilij. ¶ Possibile aūt dr aliqd opanti sm arif. nō sm ppriā potentiā sz sm potētiā amicoz: q: illa possum⁹ q̄ p alios possumus dū intuitu nr̄o h̄ faciūt. Terminatur aūt cōsiliū q̄n inquisitio puenit ad illud qd statim ē in ptāte nr̄a vt faciam⁹ z sic in cōsilio est stat⁹. ¶ Pro q̄ notandū q sicut finis hz rōnē pncipij ita illud qd agit ppt̄ finē hz rōnē cōclusionis. vñ illd qd pmo agēdū occurrit hz rōnē vltime cōclusiōis ad quā inq̄sitio terminat.

¶ Sz cōtra pdicta arguit z videt q ī inquisitiōe cōsilij nō sit stat⁹: sz q hmōi inquisitio pcedat in infinitū: q: inquisitio cōsilij v̄saf circa singularia in q̄b⁹ ē opatio: sz singularia sunt infinita: ḡ inq̄sitio cōsilij est infinita: z sic nō erit ibi status. ¶ R̄ndet q singularia nō sunt infinita actu sz potētia tm: nisi aūt phibet cōsilium potētia infinitis etiā sm q in infinitis pñt occurrere aliq̄ cōsilio requirēda. ¶ Ex pdictis infert. p. dionē electionis cū em eligibile sit desiderabile z cōsiliabile eoz q̄ sunt in nr̄a ptāte sequit p locū a cōiugatis q electio nihil aliō sit q̄ desideriū eoz q̄ sunt in nr̄a ptāte ex cōsilij determinatiōe pueniens. Cōsiliū nāq z electio sunt circa eandē materiā q: circa ea que sunt ad finē: sz cōsiliū pcedit z electio sequit cū em cōsiliabile est actu iudicatū statim pōt digi. ¶ Insuper determinat arif. de volūtate vbi dicit q illud qd est p se bonū ē simplr volibile: sz p respectū ad hūc vel ad illū ē volibile illud qd ei videt bonū esse. Volūtas nāq virtuosi q̄ in oib⁹ recte iudicat fert in id qd ē bonū sm v̄itatē. voluntas v̄o vicio si in id qd est bonū sm apparentiā sicut illeq̄ hz gustū bñ dispositū recte iudicat de dulcedine z amaritudine ciboz: habētes aūt gustū infectū dulcia iudicāt esse amara. Sic vnicuiq̄ videt bonū illud qd est cōueniens suo habitui: habitui aūt v̄tutis cōueniūt illa q̄ sm veritate sūt bona cū cōformet recte rōni vt pz ex ei⁹ diffinitiōe. z iō studiosus seu v̄tuosus in singulis opabilib⁹ recte discernit q̄si mensura existens z regula oīm opabiliū humanoz: praui aūt excecant ppter passionē z malū habitū iō volūtas eoz nō fert in simplr bonū sz in bonū apparens sicut auaro maximū bonū videtur esse diuicie. ¶ Circa pdicta notādū q lz passio z habit⁹ mal⁹ corūpant iudiciū rōnis plus tñ corrumpit a malo habitu q̄ a passiōe. Homini em male agēti ex passiōe videt sic esse agendū nō simpliciter sz sm qd z p tunc: hoi v̄o practicanti ex malo habitu videt sic esse agendum semp habita oportunitate.

xistēte. Ca. III

¶ Postq̄ arif. determinauit de pncipijs v̄tutū sz de electione: cōsilio z voluntate. hic phūr determinat de ipis p applicationē ad v̄tutes z vicia oñdendo v̄tutes z vicia esse in potestate nr̄a: qd pbat rōe z signo. Rōne sic quoz principia sunt in ptāte nr̄a ipa sunt in ptāte nostra: sz principia v̄tutū z malitiarū sunt in ptāte nr̄a: ḡ ipe virtutes z malicie erūt in ptāte nr̄a minor hui⁹ rōnis pbat: q: v̄tutes z malitie generant ex electionib⁹ z opationib⁹ bonis z malis vt dictū est scdo hui⁹. Electiones aūt z opatiōes bone vl̄ male cū sint volūtarie sunt in ptāte nostra. volūtas em q̄ ē libera pōt bñ vl̄ male opari z eligere bonū vel malū opari z nō operari. ¶ Q, etiā virtutes z vicia sint in ptāte nostra pbat arist. a signo q: patres familiaes legislatores puniūt malos vt eos a pctō retrahāt z bonos honorāt vt eos magis ad bonū puocēt qd nō fieret nisi essem⁹ dñi opationū nr̄arū tā bonoz q̄ malarū. Null⁹ ei puocat aliquē ad ope

randū ea q̄ nō sunt in potestate ei⁹. vnd̄
null⁹ suadet alicui vt in estate nō calefi/
at vel ꝙ subtractis cibis nō esuriat qꝛ ta
lis suasio est inutilis cū talia non sint in
nr̄a ptāte. ¶ Hui⁹ etiā signū est ꝙ legis/
latoꝛes non solū puniunt scienter delin
quentes sꝫ etiā ignoꝛanter qn̄ videlꝫ ta/
les sunt cause hm̄oi ignoꝛantie. Qd̄ cō
tingit dupliciṫ vno mō faciendo aliq̄d
ad qd̄ sequiṫ ignoꝛantia vt ptꝫ de illo q̄
se inebꝛiat ꝑ qd̄ reddiṫ ignoꝛans tal' eīn
est causa sue ignoꝛantie cū si vellet pos/
set cauere ab ebꝛietate.s.ad quaꝫ sequiṫ
ignoꝛantia. vn̄ talis mereṫ duplices icre
pationes.ꝑmo quidē qꝛ se inebꝛiat:scd̄o
qꝛ ex ebꝛietate aliqd̄ pctm̄ cōmisit Alio
mō hō est causa sue ignoꝛātie qn̄ negli
git scire nō q̄dē difficilia sicut sunt iuris
subtilitates q̄s nō oēs scire tenenṫ: sed
cōmunia legis statuta ad quoꝝ noticiā
oēs obliganṫ: vt ꝙ nō est furandū vl' me
chādū. ¶ Circa p̄dicta notādū ſm tho.
2.2. ꝙ aliq̄s pōt tripliciṫ inebꝛiari: vno
mō ꝙ nesciat potū esse imoderatū ꝛ ine/
bꝛiare potentē puta ꝙ ignoꝛat vini foꝛ/
titudinē: ꝛ sic ebꝛietas pōt esse sine pctō:
vt ptꝫ de ebꝛietate noe in Gen̄. 9. Alio
mō sic ꝙ aliq̄s ꝑcipiat esse immoderatū
nō tn̄ estimat inebꝛiare potētē ꝛ sic ebꝛie
tas pōt esse cū veniali. Tertio mō p̄t cō
tingere ꝙ aliquis aduertit potū esse im/
moderatū ꝛ inebꝛiantē ꝛ tn̄ magis vult
ebꝛietatē incurrere q̄ꝫ a potu abstinere:
talis moꝛtaliṫ peccat cū sciens ꝛ volens
se sensu rōnis priuet ꝑiculoqꝫ se peccan/
di cōmittens. Grauiter etiā peccat q̄ sci
enter aliū inebꝛiare ꝓcurat. Notanduꝫ
insuꝑ ꝙ qn̄ aliq̄s ebꝛietatē sine pctō in/
currit tūc talis ebꝛietas totaliter excu/
sat culpā sequentē: ꝛ h̄ mō excusaṫ loth
de incestu filiarū suarū ſm tho. Alij tn̄
aliter dicunt. Nō aūt sic excusat ebꝛie/
tas qn̄ est culpabilis ꝛ de tali intelligiṫ
arist. vicꝫ ꝙ ebꝛi⁹ duplices mereṫ incre/
patiōes. ¶ Ex p̄dictis ptꝫ ꝙ ꝟtutes ꝛ vi
cia sunt in ptāte nr̄a cū ip̄e oꝑatiōes ex
q̄bus generanṫ sint in ptāte nr̄a. Est āt
ita euidēs ꝙ ex frequentibꝫ actibꝫ gene/
ranṫ habit⁹ ꝙ illi q̄ hoc ignoꝛant videnṫ
pene insensibiles seu carentes sensu ſm
arist. Quia g̃ ip̄e oꝑatiōes sunt volun/
tarie sequiṫ etiā ꝙ habit⁹ boni vel mali
sunt voluntarij. Nam si aliq̄s vellet ali
quā cām ex q̄ scit sequi talē effectū sequi
tur etiā ꝙ velit ip̄m effectū ꝛ lꝫ nō velit
ip̄m effectū ſm se: vult tn̄ ip̄m ex cōseq̄n/
ti. Sic peccās ꝑelegit actū malū cū pec
cato q̄ꝫ carere illo actu ꝛ pctō. Hoīes igi
tur voluntarie male oꝑantes sunt causa
maloꝝ habituū sicut hoīes in comesati/
onibꝫ ꝛ potatiōibꝫ degentes sunt cā sue
incōtinentie. ¶ Circa p̄dicta notanduꝫ
ꝙ ꝟtutes moꝛales q̄ naturaliter acq̄run
tur dicunṫ esse in hoīs ptāte nō ꝙ hō se
solo sine diuino auxilio ꝯcurrente possit
illas acq̄rere: qꝛ teste sapiente nemo pōt
esse cōtinens nisi de⁹ dederit: vbi ꝑ illud
dare intelligiṫ influētia dei generalis ꝑ
quā oꝑaṫ principal'r in oib⁹ bonis operi
bus nr̄is ita ꝙ sine ea nullū penit⁹ bonū
oꝑari possem⁹: sꝫ dicunṫ in hoīs esse ptā/
te qꝛ possunt acq̄ri ex oꝑibꝫ absqꝫ infusi/
one alicui⁹ habit⁹ gratuitiꝫ concurrente
ip̄o gratuito auxilio dei q̄ est liberalissi
mus ꝛ dat oībꝫ affluenter q̄ q̄dem ad h̄
cōcurrit vt cā superioꝛ ꝛ pꝛincipalis: hō
ꝟo vt causa secūdaria ꝛ inferioꝛ nō autē
sic est de virtutibꝫ theologicꝫ scꝫ fide: spe
ꝛ charitate: q̄ ad sui ꝑfectionē nate sunt
a deo infundi ſm sco. 26. di: tertij sniaꝝ
Virtutes aūt moꝛales non est necesse a
deo infundi: sꝫ possunt esse ꝑfecte i gene/
re suo absqꝫ infusione charitatis vl' gra
tie lꝫ nō simpliciter cū sine illa nō ducāt
ad finē vltimū virtutū: vt idē doc. dicit
36. di. eiusdē tertij. ¶ Deinde dicit arꝭ.
ꝙ lꝫ generatio habit⁹ viciosi sit volūta/
ria: habit⁹ tn̄ iam generati nō totaliter
subiacent nr̄e voluntati. Post q̄ꝫ eīn hō
factus est iniust⁹ nō statim cū voluerit
efficieṫ iustus: sicut lꝫ aliq̄s possit volun
tarie incidere in egritudinē immodera/
to cibo ꝛ potu vtendo ꝛ medicis nō obe
diēdo Post q̄ꝫ tn̄ i egritudinē inciderit
nō est in ptāte eius nō egrotare. Sicut
ꝛ ille q̄ ꝓijcit lapidē pōt nō ꝓijcere nō tn̄

est in eius ptāte qñ placeit ipm resumere ¶ Circa qđ notandū q̄ lȝ sit d fficile ei q̄ est asuetus male agere bñ opari q2 du rū ē asueta relinquere: lȝ etiā hō nō pos/ sit p liberum arbitriū a culpa resurgere absq3 gratia gratū faciente nō tñ ē sim/ pliciter impossibile. Cū em̄ liberū arbi/ triū a deo motū conaꝛ surgere a pctō: de us ei gratiā suā liberaliter elargiꝛ atq3 infundit. Simili mō ḡ arist. tenet q̄ sic nō statim cū voluerit efficieꝛ sanus sed paulatim. Sic hō ex̄ñs viciosus nō sta/ tim cū voluerit efficieꝛ virtuosus: sȝ per pl'a bona opa z frequētes pugnas ɔtra vicia In qb9 lȝ sit magna difficl'tas ma xime in principio ɔuersiōis in ipa tñ dif ficultate mereꝛ hō magnū p̄miū. ¶ Cō/ firmat vlteri9 arist. habit9 pcedere a vo luntate cū ppter hmōi hoīes vituperen tur z nō ppter ea q̄ a natura accidūt ce/ co em̄ nato null9 iuste improperat: sȝ be ne pōt improperari q̄ ex nimia vini po/ tatiōe vl' alia incōtinētia cecitatē icurrit

Capitulum. IIII.

Q uoniāquidē igi tur medietas. ¶ Postq̄ phs egit de principijs ꝟtutū hic cōsequēter agit de multiplici specie vir/ tutis. Et primo de fortitudine q̄ ē circa passiōes appetit9 irascibilis respiciētes humane vite corruptiua dicens: q̄ forti tudo est medietas circa timores z auda cias vi3 timorē cohibendo z audaciam moderando. timor aūt z audacia sūt cir/ ca terribile. timem9 em̄ terribilia ex quo pōt inferri q̄ materia circa quā seu ob/ iectū fortitudinis est terribile: qđ ex hoc ptȝ q2 vnaqueq3 ꝟtus moderans passio nes hȝ p obiecto obiectū illaꝝ passionū cū virtus ordinet appetitū circa illđ cir ca qđ passiones deordinant illū. Dein/ de dicit q̄ hec terribilia simpliciter seu vl'r loquendo sunt q̄libet mala cui9 si/ gnū est q̄ antiqui diffiniūt timorē eē ex/ pectationē mali: hmōi aūt mala q̄ time/ mus sūt multiplicia vt mala opinio seu infamia iopia egritudo inimicicia morꝛ

Et sumiꝛ hic expectatio p motu appeti tus respectu mali futuri ab ipso resilien do qđ malū apphendiꝛ esse difficile vel impossibile euadi vel superari. ¶ Dicit ɔñr arist. q̄ fortitudo nō videꝛ esse circa timorē oīm malorū: nā fortis laudaꝛ ex eo q̄ nō timet sed quedā sunt q̄ opꝫ ti/ mere z si timeanꝛ bonū ē: si aūt nō time/ anꝛ malū est: vt ptȝ de infamia quā q̄ ti/ met laudaꝛ sicut decēs z verecūd9 q̄ ꝟo infamiā nō timet vituperaꝛ sicut inuere cund9: ḡ ptȝ q̄ fortitudo nō est circa ti/ morē taliū maloꝝ. Sil'r etiā nō ē circa timorē paupꝫtatꝫ seu egritudis aut ini/ micicie: sȝ est circa timorē mortis q̄ ē ma ximū terribiliū qđ sic pbaꝛ. Ille q̄ nul/ lus magꝫ sustinet picula est z opaꝛ circa maxima terribilia: sed null9 magꝫ susti/ net picula q̄3 fortis: ḡ p fortitudinē for/ tis opaꝛ circa maxima terribilia. ¶ Cir ca qđ notandū q̄ lȝ fortitudo bñ se ha/ beat in oīb9 aduersis tolerandis: non tñ ex tolerantia quorūlibet aduersoꝝ reputaꝛ hō simpl'r fortis: sed in hȝ qđ to/ leratꝫ maxima mala Ex alijs aūt dꝛ ali quis fortis sm quid. ¶ Q, ꝟo mors sit maximū terribiliū pbat. p. q2 est termi/ nus seu finis vite p̄senꝫ z nihil videꝛ eē mortuis neq3 bonū neq3 malū. Qđ ex/ poniꝛ vno mō q̄ lȝ arist. aliqñ videaꝛ po nere aīe imortalitatē de hac tñ ñ habuit plenā noticiā nec hoc rōne naturali cō/ clusit: z iō circa hoc qñq3 videꝛ dubie lo qui. Alio mō exponi pōt referendo lyꝟi deꝛ nō ad opinionē suā sed ad opinionē vulgi paganoꝝ. vel ly videꝛ pōt referri ad cognitionē sensitiuā hoc est: nō vide tur sm sensum inesse mortuis bonū vel malū. ¶ Est aūt sm arist. fortitudo p̄n/ cipaliter circa piculū mortꝫ i bello. vbi notādū q̄ cū fortitudo sit virt9 ɔfirmās aīm hoīs cōtra maxima picula mortis: ad cui9 rōem ptinet q̄ sp tēdat in bonū: ɔñs est vt homo pericula mortis nō re/ fugiat ppter aliqđ bonum psequendū. Pericula autem mortis que est ex egri/ tudine vel tempestate maris vel in cur/ su latronia z hoc de similibus nō videnꝛ

directe alicui iminere et h' q' psequat' aliquod bonum: sed picula mortis que est in bellando directe imminet homini ppter aliquod bonum. Unde duplex est iustum bellum quod dam est comune p quod pax rei publice conservatur. Aliud periculare vt cum quis non recedit a iusto iudicio vel a veritate vite timore gladii inimici: vel cum quis p fide certando moritur sicut de martiribus dicitur in epistola ad ephe. q' fortes facti sunt in bello: vtroque modo bellum sumendo fortitudo pprie est circa pericula mortis que est in bello. Circa aut alia picula cuiuscunque mortis fortis hn se h3 p virtutem fortitudinis puta cum aliquis non refugit amico infirmanti obsequi ppter timorem mortifere infectionis: vel cum non refugit iterum armari ad piu exercitium psequendum ppter timorem naufragii vel latronum. Manifestatur maxime virtus fortitudinis in repentinis fm arist. quia cum aliquis absque pmeditatione facit ea que sunt virtutis cum necessitas iminet ppter repentina picula manifeste apparet fortitudo in ei' animo habitualiter confirmata. Habitus enim agit in modum nature.

¶ Deinde determinat arist. de actu fortitudinis z viciorum ei oppositorum dicens: q' fortis timet terribilia ea declinando vt oportet z qn oportet z quod oportet z gratia cuius oportet: z sic de aliis circumstantiis: z fm q' recta ro dictat ea sustinet in ipsis imobiliter z constanter sistendo z audet ipsa viriliter aggrediendo. Ille aut qui est impauidus ita q' nihil timet terribilium puta nec terremotum nec maris inundationem z huiusmodi pot dici insan' vel sine sensu doloris. quia circa terribilia supabundat z audacter aggrediendo vltra q' recta ratio dictat audax dicitur. Is vero qui deficit in audendo z supabundat in timendo vocatur timidus: quia timet que non oportet timere z eo modo quo non oportet z sic de aliis circumstantiis. fortis vero medium tenet in audendo z timendo: fortis enim non obstupescit ppter timorem sz est bone spei siue fiducie.

¶ Circa quod notandum q' ad fortitudinem ptinet timor moderat' fm ronem scz q' homo timeat quod oportet z qn oportet vt dictum est. hic aut mod' ronis corrumpi pot z p excessum z p defectum vnde sicut timiditas opponitur fortitudini p excessum timoris scz qn homo timet quod non oportet z sic de aliis circumstantiis: ita etiam in pauidis opponitur ei p defectum timoris inquantum scz non timet aliquis quod oportet timere. Vicium aut audacie opponitur ei fm excessum in aggrediendo: vnde non est inconueniens q' fortitudo fm diuersa habeat diuersa extrema. ¶ Consequenter ponit aristo. drnam inter fortem z audacem. nam audaces ante picula velociter z ardenter ad ipsa commouentur ex impetu passionis pter ronem rectam: qn aut sunt in ipsis periculis discedunt. fortes vero qn sunt in ipsis periculis sunt acres z acuti sz priusque ad ipsa pericula veniant sunt quieti z mites. Est itaque fortitudo medietas circa ausibilia z terribilia ppter bonum virtutis vel ppter fugam turpis act' aggredi aut picula mortem inferentia ppter fugam inopie vel augustie puenientis ex magna cupiditate rei que haberi non pot vel ppter fugam alteri' cuiuscunque tristicie non est op' fortitudinis sed poti' timidi z mollis deiectu seu imbecillis animi cuiusmodi sunt desperantes de deo de seipsis z amicis. ¶ Notandum tamen circa pdicta q' bonum seu finis virtutis fortitudinis est duplex. s. propinquus z vltim'. Finis ppinquus est operatio virtuosa de qua dicit arist. q' forti fortitudo est bonum finis. Finis aut remot' est bonum comune: vt de' seu beatitudo.

¶ Agit insup arist. de fortitudinibus metaphisicis quarum prima est fortitudo politica vel ciuilis per quam ciues sustinent pericula ad vitandum increpationes z obprobria que fm leges inferuntur timidis z adipiscendum honores que fm leges eas dee forti' exhibentur fm quam fortitudinem inueniuntur in ciuilibus viri fortitudinis quales fuerunt: sicut narrat homer' in bello troiano: Diomedes ex parte grecorum z hector ex parte troianorum: hec aut fortitudo que fit propter verecundiam vitandam et propter honorem acquirendum que est signum z testimonium virtutis maxime

assimilatvere fortitudini q̄ ordinatī bo
nū opatiōisvirtuose. ¶ Scd̄s mod⁹ me
taphorice fortitudis est fortitudo q̄ di/
cit militaris q̄ puenit ex expientia. Mi/
lites eñ in bellis sunt fortes: pmo qz ex/
perti sunt multa q̄ ibi fiunt terribilia si
cut strepit⁹ armatoꝝ armoꝝ: hinnitus
equorū: vociferandi pugnatoꝝ: qñ tñ in
expertis piculosa videnť qz nesciūt q̄lia
sunt. Scd̄o qz ppter expientiā q̄ bñ sci/
unt vti armis possunt alios ledere z ab
eis nō ledi. Differt aūt hec fortitudo a
fortitudine politica z ꝟtuosa: qz milites
stipendiarij periculo imminente fugiūt
ciuib̄ q̄ bonū cōe diligunt remanentib̄
z ibidē morientib̄ z hoc iō: qz vitā suaz
quā exponūt discrimini cōmutant ad p/
ua lucra sicut ad stipendia vł ad predā
Terti⁹ mod⁹ est fortitudo p irā: hoies
eñ attribuūt fortitudini ea q̄ p irā vel
furorē fiūt: vbi est quedā similitudo for/
titudinis inquātū furor inducit ad ag/
grediendū maxima picula: ibi tñ nō ē ve
ra fortitudo: qz tales nō opanť pper bo
nū virtutis sz ppter passionē p quā ap/
petūt vindictā: sicut nec in adulteris est
vera fortitudo q̄ ppter passionē cōcupi/
scentie multa picula aggrediunť: lz vero
furor nō sit fortitudo furor tñ coopatur
fortib⁹. ¶ Pro quo notandū q̄ ira mo/
derata s̄m rōnem subdiť impio rōnis: z
ideo hō pōt vti p suo arbitrio: nō aūt
ira immoderata: lz aūt fortitudo habe/
at duos act⁹. s. sustinere z aggredi non
tñ assumit iram ad actū sustinēdi qz hz
actū sola rō p se: sz ad actū aggrediendi
ad quē vtiť appetitu sensitiuo vt instru
mento z magis assumit irā q̄ alias pas
siones qz ad irā ptinet insilire ad rē con
tristantē z sic directe coopať fortitudini
in aggrediendo nō sic cōcupiscentia q̄ lz
qñq̄ coadiuuet ad aggrediēdū magna
picula: hoc tñ est p accidens inquantuz
aliq̄s. s. poti⁹ vult in picula incidere q̄
delectabili carere. Scd̄m aūt ppriā rō/
nem tendit in bonū delectabile cui p se
repugnat aggressio piculorū. Quart⁹
mod⁹ q̄ is q̄ plura euasit pericula: ppť
hoc pericula se exponit sperans iterū se
euasuꝝ. Quint⁹ mod⁹ cū quis ignorās
periculū se exponit piculis. ¶ Dicit con
sequenter aris. q̄ lz fortitudo sit circa ti
mores z audacias magis tñ est circa ter
ribilia q̄ sūt obiectū timoris q̄ circa au/
sibilia q̄ sunt obiectū audacie qz diffici/
lius est sustinere q̄ aggredi qd̄ pbat ari
sto. qz difficilius est sustinere q̄ a dele/
ctationib̄ abstinere: aggrediens aūt ter
ribilia apprehendit ea vt sunt delecta/
bilia ob spem victorie seu alicui⁹ glie vł
lesionis inimici obtinende qz aūt diffici
lius est nō repellere offendens q̄ repel/
lere. iō patia q̄ disponit ad sustinenduz
terribilia est nobilissima fortitudo: s̄m
Sco. iuxta illud poeticū. Nobile vin/
cendi genus est patia. nō sic nobilis est
habitus disponens ad moderate repel/
lendū repellenda q̄ potest dici bellicosi
tas lz aūt fortis in actu suo delecteť i or
dine ad finē quē attingit: debiliter tñ p
pter circūstantias tristicias: mors eñ p
cutiēs z vulnera sunt dolorosa fortī q̄/
uis hec ipse voluntarie sustineat ppter
assequendū virtutis bonū z ppter vitan
dum turpitudinē viciosam. ¶ Circa qd̄
notandū q̄ lz sensibilis dolor corpis faci
at q̄si nō sentire delectationē virtutꝫ da
tur tñ aliqñ ita supabundans gracia a
deo q̄ fortius aleuat aīam ad diuina in
quib̄ delectať q̄ a corpalib̄ penis affici
atur. Hinc est q̄ sancti martires cū ma/
gna leticia sustinebant magnissima tor/
menta. Vñ beat⁹ laurenti⁹ dixit q̄ car/
bones nō ardorē sed refrigeriū presta/
bant sibi. ¶ Notādū insup q̄ fortitudo
cōiter a doctorib̄ cōnumerať inter q̄tu
or virtutes cardinales: que sunt prudē
tia: iusticia: fortitudo: temperātia. Iste
aūt quattuor virtutes inter ꝟtutes mo
rales: scz excludendo virtutes theologi
cales que sunt spes: fides: z charitas: di/
cunť cardinales siue principales: quia si
cut ostiū vertiť i cardine suo sic tota bo
nitas vite humane q̄ ad virtutes ex acti
bus consuetudinarijs acquisitas in his
quattuor virtutibus versať. Sūt eī s̄m

·sco.34.di.tertiū similiarū quedā genera in termedia seu subalterna sub quibꝰ alie spēs virtutū moraliū cōtinenť. Que sic possunt distingui: virtus nāqꝫ moralis perficit hominem vel quantum ad intellectum vel quantū ad affectuꝫ. Si quo ad intellectū sic est prudentia que dirigit intellectū circa agibilia. Si quantū ad affectū hoc est dupliciter vel quia in ordie ad alterū: ꝛ sic ē iusticia. vel q̄ ad se ipm: et h̄ dupliciť quia aut disponendo vim irascibilē et sic est fortitudo: aut vi cōcupiscibi'ē ꝛ sic est tpātia. ¶ Et notādū ꝙ prudencia est virtꝰ intellectualis ꝛ moralis. Intellectual'ꝗꝛ ꝑfectū intellectū: moralis ꝗꝛ dirigit in opatiōes ṽtutū nō sic de alijs habitibꝰ intellectualibꝫ

Capitulū. V.

Est hec de tpantia. Postqꝫ arist. determinauit de fortitudine q̄ est circa passiones appetitꝰ irascibil: hic pn̄r determinat de tpantia q̄ moderať passiones appetitꝰ cōcupiscibilis. Et pmo de materia seu obiecto tpantie Est em̄ circa delectationes ꝛ tristicias nō q̄dē q̄ ꝓueniūt a susceptiōe ṽberū vel vulnerū: sed ex cōcupiscētia seu absentia delectationū. ¶ Ad declarādū aūt circa q̄s delectationes est tpantia destinguit arist. duplices delectatiōes .s. aīales ꝛ corpales. Delectatiōes aīales dicunť non ab aīali sꝫ ab aīa: sunt em̄ q̄ cōsequunť opationē aīe nihil patiente corpe vt amatiuus honorū vl' disciplie gaudet ipis habitis ꝑpter solā mentꝫ appꝛehēsione. Corporales ṽo delectatiōes dicunť q̄ consequunť opatiōes aīe ꝛ corpe aliq̄d patiente vt sūt delectatiōes tactꝰ ꝛ gustꝰ q̄ sūt passiones appetitꝰ sensitiui cōiuncti organo: ꝛ fiūt cū imutatiōe ꝛ alteratione corpis. Delectatiōes aūt aīales sť in appetitu intellectiuo ꝛ tales sūt in triplici differentia. Quedā sunt menti delectabilia ex honestate vt honoꝛ ṽtꝰ disciplina ꝛ scia ꝛ circa tales delectatiōes nō ē tpantia. Quedā sūt menti delectabilia ex nouitate vt rumores fabule ꝛ q̄cūqꝫ mira in q̄bꝫ recitantis aliq̄ dies suos expendūt ꝛ tales nō dicunť intpati sꝫ garruli. Quedā aūt sť mēti delectabilia ex vtilitatis vt pecunie amici ꝛ circa talia nō est tpantia sꝫ circa delectatiōes corporales. ¶ Deinde dicit arist. ꝙ lꝫ tpantia sit circa delectatiōes corpales nō tn̄ circa oēs. Hi em̄ q̄ delectanť i his q̄ ꝑ visum appꝛehendunť vt i coloribꝫ figuris et scripturꝫ nō ꝑpť hoc dicunť tpati vel intpati. Nec etiā hi q̄ delectanť in his q̄ ꝑ auditū appꝛehendunť cuiusmodi sūt melodie: seu ꝑ olfactū vt sūt odores rosaꝝ in talibꝰ em̄ nō est tpantia vl' intpantia ſm se sed tm̄ ꝑ accidens in ordine ad gustū vl' tactū ꝛ q̄ ad hoc tpantia moderať hm̄oi delectabilia. Tpati em̄ ē abstinere ab auditu ṽboꝝ seculariū ꝛ visu vanitatis mulierū ꝛ odore vngentoꝝ q̄bꝰ vngunť ꝗꝛ talia sūt incentiua cōcupiscētie cū ꝑ talia habeať memoria mulieruꝫ: sꝫ aūt tpantia ꝛ intpantia habeāt fieri circa delectatiōes gustꝰ ꝛ tactꝰ hn̄t tn̄ maxime fieri circa delectatiōes tactꝰ ꝗꝛ intpati circa tactū magꝫ delectanť qꝫ circa gustū. Gustꝰ nanqꝫ ꝑꝑꝛie est discretiuus saporis ꝛ hoc modo vtunť gustu illi q̄ ꝓbant vina vl' cū cōdiūt pulmentaꝛ in h̄ nō multū delectanť: tales em̄ nec tēperati nec intpati dicunť: sꝫ coꝝ delectatio maxime cōsistit in sūptiōe cibi ꝛ potus ꝛ in venereis actibꝫ vn̄ maxime delectanť in tactu ꝛ gustu vt ē q̄dā tactꝰ ꝑpť q̄d orat philopenꝰ noīe ꝙ guttur eiꝰ longius qꝫ guttur gruis fieret vt cibꝰ in eiꝰ gutture diutiꝰ remaneret. Ex quo patꝫ ꝙ talis nō delectabať in gustu multū. q̄ nō viget in gutture sꝫ in lingua: sꝫ magꝫ delectabať i tactu. Ex p̄dictꝫ infert aristo. ꝙ intpantia ē multū exprobrabilis cū nō sit circa delectatiōes cōuenientes hoibꝫ inquantū hoīes sunt sꝫ inquantū aīalia cuiusmodi sūt delectatiōes tactꝰ q̄ est cōis oibus aīalibꝫ: ꝛ iō tales in q̄bꝫ porci ꝛ canes nobiscū cōicāt tanqꝫ maxime bona q̄rere videť esse maxime bestiale. ꝛ inde est ꝙ vicia intpantie maximaꝫ

turpitudinē habēt qꝛ hō ꝑ ea bestijs assimilat̾ ꝓpter qd̾ ex hmōi vicijs maxime reddit̾ hō infamis ꝛ vituꝑabil̾. ¶ Circa p̄dicta notandū ꝙ tꝑantia pōt sumi dupliciter: vno mō stricte ꝛ sic est tm̄ circa delectatiōes gust⁹ ꝛ tact⁹. Alio mō large ꝛ sic est vna de numero quattuoꝛ virtutū cardinaliū ꝛ sic est circa cōcupiscibilia: vn̄ hoc mō andronic⁹ in moꝛalib⁹ suis dicit humilitatē ad tꝑantiā ꝑtinere. De q̄ dicit scot⁹. 34. dist. tertij s̄marū ꝙ p̄ma cōcupiscibilia vident̾ esse duo. s. bonū honestū ꝛ delectabile. vtile aūt nō pt esse primū motiuū ad cōcupiscendū: qꝛ nō cōcupiscit̾ nisi in oꝛdine ad alterū sic̄ diuitie ꝯcupiscunt̾ ꝓpter honoꝛes vl̾ delectatiōes. Q̄ꝺ si loquamur de diuitijs inquantū sunt pulchre siue inquantū sūt bonū delectabile sic primo possunt cōcupisci sicut aliqd̾ pulchrū visibile. Pria ḡ ꝯcupiscibilia a natura rōnali sunt honoꝛ ꝛ delectatio stricte sumpte: igit̾ p̄me spēs tꝑantie q̄ moderant̾ circa sibi cōcupiscibilia erūt due vna circa honoꝛes. s. humilitas: alia circa voluptates q̄ virtus tenet nomē generꝫ ꝛ q̄t pn̄t esse voluptates distincte ad q̄s volūtas inclinat̾ tot pn̄t eē spēs ipi tꝑantie: puta vna circa gustabilia pōt poni cōtinentia large sumendo: lꝫ alit̾ sumat̾ in septimo h⁹ vt ibidē videbit̾ vel abstinētia vl̾ sobrietas: ꝓprie tn̄ loquēdo abstinētia ē circa cibū ꝛ sobrietas circa potū. Circa autē tangibilia ponit̾ castitas moderat̾ vero tꝑantia nō solū voluptates sensuū quibus cōdelectat̾ voluntas cōiūcta sꝫ etiā voluptates ꝓprias ipi volūtati vt volūtas est quō volūtas angeli pōt appetere bonū delectabile: lꝫ nō habeat appetitū sensitiuū. Q̄, aūt iste tꝑantie distiguātur ꝓbat̾: qꝛ vna pōt esse sine alia: pōt eī aliq̄s esse tꝑat⁹ circa sensibilia ꝛ intꝑat⁹ circa speculabilia puta si voluntas sua sūme delectat̾ in aliquo speculabili cui⁹ speculatio nō est s̄m se ita vtilis sic̄ speculatio alteri⁹: hec aūt delectatio s̄m se est immoderata cū sit inoꝛdinata.

Ca. VI.

Concupiscētiarū ꝛc. ¶ Hic arꝫ. de actib⁹ tꝑantie ꝛ viciorꝫ oppositorꝫ vbi p̄mo dicit ꝙ cōcupiscentiarꝫ q̄dā sūt cōes ꝛ naturales ꝛ q̄dā sūt ꝓprie ꝛ opposite ad cōes. Cōcupiscētie cōes dicunt̾ q̄ sequnt̾ naturā generꝫ vl̾ spēi sicut oīs hō cōcupiscit cibū ꝛ potū ad subueniēdū indigētie nature hūane ꝛ lectū ad ꝗescēdū: ꝓprie aūt sūt q̄ nō sūt eedē apud oēs vt ē ꝯcupia cibi p̄ciosi vl̾ delicati ꝛ tales vident̾ magis ex ꝓpria adiuētiōe q̄̄ ex inclinatiōe nature vl̾is: nihil tn̄ ꝓhibet in his esse aliqd̾ naturale ꝑtinens ad naturā indiuidui lꝫ nō ꝑtineat ad naturā generꝫ vl̾ spēi. Diuersis nāq̄ diuersa delectabilia sūt s̄m varietatē cōplexiōis eorꝫ. Dicit igit̾ ar. s. ꝙ circa cōcupiscētias cōmunes pauci peccāt nec cōtingit in ipis peccare nisi vno mō. s. excedēdo in cibo ꝛ potu vltra īdigētiā nature. vn̄ illi q̄ in h̄ multū excedūt vētrē suū adiplēdo dicunt̾ castimargi q̄si castitatē mergētes ꝑ excessum cibi ꝛ pot⁹. Et tales hoīes sūt bestiales q̄ solū adhibēt curā ad vētris repletōꝫ. Circa cōcupias ṽo ꝓpias multi multipl̾r peccāt s̄m varias circūstātias vt sumēdo q̄ nō opꝫ q̄lit̾ nō opꝫ ꝛ sic de alijs circūstātijs. Q̄ꝛ aūt itꝑat⁹ multū ꝯcupiscit iō tristat̾ ī eorꝫ absētia. Tēꝑat⁹ aūt ī absentia taliū nō multū tristat̾ cū appetat nisi quō opꝫ ꝛ s̄m mēsurā recte rōis: vn̄ circa p̄dicta medio mō se hꝫ. ¶ Ad euidentiā p̄dictorꝫ circa gulā ꝛ luxuriā q̄ opponunt̾ tēꝑerātie ꝑ excessum est aliqualit̾ īmoꝛandū. Cōsistit aūt hoc viciū ī cōcupiā inoꝛdiata cibi ꝛ pot⁹ ꝛ ē aliqn̄ pctm̄ moꝛtale aliqn̄ ṽo veniale. Est em̄ pctm̄ moꝛtale s̄m tho. 2. 2. qn̄ delectatiōi gule inheret hō tanq̄̄ fini ꝓpt̾ quā deū ꝯtēpnit pat⁹. s. ꝯtra p̄cepta ei⁹ agere vt delectatōꝫ hmōi adipiscat̾. Si ṽo in vitio gule tm̄ sit inoꝛdinatio cōcupiscētie s̄m ea q̄ sunt ad finē: vtpote qꝛ nimis cōcupiscit delectatōes ciboꝛum nō tn̄ ita ꝙ propter hoc aliq̄d faceret contra legem dei est peccatū veniale. ¶ Sunt aūt quinq̄ species gule

fm Grego. y. Pre ppⁱe laute nimis ar/denter studiose. Inordinatio eñ ꝯcupiscentie vno mõ fit tpe determinatũ pueniẽdo ⁊ q̃ ad h̃ ponit ppⁱe. scdo lautos cibos. i. pciosos q̃rẽdo. tertio nimis edẽdo. quarto modũ determinatũ nõ fuando s; ardenter comedẽdo. q̃nto cibos nimis accurate vł studiose pparatos pe/tendo. Ponit etiã bula viciũ capitale cũ ex ipsa alia vicia oriant q̃ ei⁹ filie dicunt sc; inepta leticia: scurrilitas: immundicia multiloquiũ. ebetudo mẽtis circa intelligentiã. Et ponũt a grego. xxxi. moraliũ. Possũt etiã p hũc ṽsum memorie cõmendari. Let⁹ ebetudo ṽbosus scur. ⁊ immũ. Sicut eñ abstinẽtia cõfert ad sapie lucẽ iuxta illud eccłiastes. Propo sui abstinere a vino carnẽ meã vt transferrẽ animũ meũ ad sapientiã. Sic imoderata sumptio cibi ⁊ pot⁹ causat mentis ebetudinẽ actũ rõnis obfuscãdo ppł cibo; fumositates cerebrũ pturbãtes: ⁊ ppter hoc ponit filie gule ebetudo. Et q; ad deordinationẽ intellect⁹ sequit deordinatio affect⁹ iõ ꝯñter ex gula orit in affectu inepta leticia qua volum⁹ delectari in gesticulatiõe corpis vł musicis instrumentis ⁊ aliis exerib⁹ carnis. Ju/xta illud Exo. 31. Sedit pplus manducare ⁊ bibere ⁊ surrexerũt ludere. Per gulam etiã ꝯtingit peccare in verbis ⁊ hoc vł rõne supfluitatis qđ ptinet ad multiloquiũ vel rõne inhonestat; qđ pertinet ad scurrilitatẽ. Ex pte aũt operis ponitur imundicia q̃ põt attendi fm inordinatã emissionẽ q̃rũcunq; supfluitatũ vt p vomitũ vł eructuationẽ fetidã: vł specialit quãtũ ad emissionẽ seminis. Vñ sup illo ad ephe. 5. Fornicatio aũt ⁊ oĩs immũdicia: ⁊ dicit gł. i. incõtinens pertinens ad libidinẽ quocũq; mõ. Luxuria nanq; orit ex gula qđ nõ est cõtra rõem capitalis vicii oriri ex alio vt dictũ ẽ tractando de pctõ inuidie scdo hui⁹: l; aũt vomit⁹ de se nõ sit pctm̃ s; pcti sequela tũ cẽt ex cõsilio medicine possit pcurari in remediũ alicui⁹ languoris. viciosum tamẽ est q̃ qs huic necessitati se subdat p immoderãtiã cibi ⁊ pot⁹. Et si arguit q̃ greg. pouit scurrilitatẽ inter filias luxurie: g̃ nõ debet poni inter filias gule. Rñ. q̃ nõ est incouenienś idẽ viciũ a diuersis viciis oriri. Vñ scurrilitas pcedit ex actu gule ⁊ ex vomite luxurie ⁊ sic põt ad vtrunq; viciũ ptinere: sic cecitas mentis vel ebetudo orit ab vtroq; vicio ¶ Notandũ circa pdicta q̃ in multiloquio cõiter est venialis culpa dicẽdo. s. verba supflua ⁊ ociosa q̃ nec psunt nec obsunt: de his eñ in die iudicii est ratio reddenda: vt ait saluator in euangelio. Si aũt aliquis ṽbis supfluis ⁊ de se inutilib; ad remotionẽ tristicie ⁊ cõseruationẽ amicicie: hoc põt esse sine quacũq; culpa siue veniali siue mortali. Quãtũ ad scurribilia seu turpia; inhonesta ṽba põt esse culpa venialis. si ex lubricitate lingue pueniat. Si ṽo talia pferantur ppter puocare ad libidinẽ veniałẽ: ⁊ sic est venialis culpa. Si ṽo ad mortalem culpã tunc erit mortalis culpa. Idẽ potest dici de tactis a osculis q̃ q̃dem sunt mortalia si ex libidine pcedunt sic mortalit peccaret q̃ daret elemosinã ad aliquẽ inducendã heresim rõne intentiõis corrupte. Possent autẽ fieri sine pctõ si fierent sine libidine vł ppter consuetudinẽ patrie vel ppł aliquã rõnabilẽ causam. ¶ De gesticulatione aũt q̃ fit in ludis ⁊ choreis dicet q̃ñ aget ð eutropolia ¶ Quantũ aũt ad peccatũ luxurie notandũ vt ait aug⁹. de bono cõiugali q̃ ẽ cibus ad salutẽ hominis hoc est cõcubitus ad salutẽ humani gener;. Sicut autẽ vsus cibo; põt eẽ absq; pctõ si fiat debito modo ⁊ ordine fm q̃ cõpetit saluti corpis. Sic vsus venereo; põt esse absq; pctõ si fiant fm debitũ ordinẽ rõnis ad finẽ humane generatõis. Cũ aũt debitus ordo rõnis pter mittit huiusmodi pctm̃ cõmittit. ¶ Et si arguit q̃ quilibꝫ potest licite vti eo qđ suũ est: sed in actu venereo homo non vtitur nisi eo q̃ suuꝫ est. s. proprio corpore maxime si solutus ad solutam accedat. Rñdet q̃ deus est principalis dominus corporis sibi igit

facim⁹ iniuriā corpe nr̄o cōtra volunta
tem ei⁹ vtendo templū eius maculādo.
Unde ait apl's: Empti em̄ estis precio
magno glorificate ꝛ portate deū in cor-
pore vestro. Luxurie aūt assignanť sex
species.s.simplex fornicatio ꝛ est qñ so/
lutus cū soluta exercet actū venereū qđ
est cōtra debitā ꝓlis educationē. Adul
teriū aūt fit accedendo ad alienū thorū
siue ad ꝑsonam alteri matrimonialiť co
pulatā:require in principio primi. In/
cestus ṽo cōsistit in abusu mulierū con/
sanguinitate vł affinitate iūctarū. Stu
prum est virginū defloratio vtendo pro
prie noīe stupri lȝ aliq̄ mag̃ large sumāt
Rapt⁹ aūt fit ꝑ violentiā violenter de
domo patris educēdo ꝓprie ħ noiē vten
do. Large aūt extendiť ꝑ violētā corru
ptionē aliarū feminarū ꝗ maxime vidu
arū:ꝛ viciū cōtra naturā fit vtendo actu
venereo alr̄ q̄ȝ in vase muliebri per na//
turā ad hoc instituto. Aliq̄ etiā ponunt
sacrilegiū inter species luxurie qđ qui-
dem cōmittitur ad ꝑsonā ꝑ votū conti-
nentie deo desp̄osatā accedendo: ꝛ pōt
reduci ad adulteriū. Extendiť tamē sa/
crilegiū large loquēdo ad lesionē cuius/
cunq̄ȝ rei sacrate. Uersus. Dat for. ad
in.stu.cū luxuria sacrilege rapt̃ȝ. ¶ In/
sup notandū q̄ nō solū act⁹ venere⁹ est
peccatū mortale sed etiā cōcupiscentia.
Inhibeť nanq̄ȝ Exo.xx. vbi diciť:nō de-
siderabis vxorē ꝓximi tui:nō seruū:non
ancillā:nō ouem:nō asinū: ꝛ vniuersa q̄
illius sunt:vbi inhibenť luxuria ꝛ auari
cia in affectu.vnde ꝑ hoc inhibeť concu-
piscentia que est assensus voluntatis in
opus.nō aūt quicq̄ȝ appetit⁹ vegetabilis
procedens a corruptione originalis cul
pe. Nec etiā concupiscentia q̄ est appeti
tus vegetabilis ꝓcedens a mouente sen
sualitate:tales eīm cōcupiscētie nō erāt
ꝓhibēde ne essent in nobis cū hoc sit no
bis impossibilis sȝ ꝓhibeť ne sequamur
eas:fm id sapien. Post cōcupiscētias tu
as ne eas. Ire quidē est opus consenti-
re. Nō tm̄ etiā cōsensus volūtatis i op⁹
est mortale peccatū sȝ etiā cōsensus mo/
rosus in delectationē illi⁹ nephariū act⁹
Poniť cōmuniter a doctorib⁹ esse culpa
mortalis qñ scȝ voluntas diu immorať
in hmōi delectationē consentiendo. Ta
lis em̄ videť consentire in hoc q̄ affect⁹
suus sit inclinatus ad fornicationē et se
exponit periculo talem delectationē nō
repellendo. Nō aūt sic se exponit peri-
culo qui ꝯsentit in delectationē peccati
venialis cuiusmodi est verbuȝ ociosum
cum actus ꝯsequens nō sit peccatū mor
tale. Per sacramentū ṽo matrimoniū ex
cusatur actus venere⁹ a peccato. ¶ Ubi
notandū q̄ actus matrimonialis aliqñ
fit sine pctō:aliqñ cum peccato veniali:
aliqñ cū mortali. Si em̄ act⁹ cōiugalis
fiat vt debitum reddať vel ꝓles ad cul/
tum dei ꝓcreetur ibi nullum est pecca//
tum quin poti⁹ ille actus est meritori⁹
in eo q: est in gratia. Si aūt ad actū cō
iugalē moueat libido nō etiā est pecca/
tum fm Alexandrū si fiat causa fornica
tionis vitande. Si aūt ad actū cōiugalē
moueat libido sistens infra fines matri-
moniū ita scȝ q̄ nullo modo vellet ad nō
suam accedere sic est peccatū veniale fm
cōmuniorē opinionē. Si ṽo moueat li/
bido efferens vltra matrimoniū fines:pu
ta si vir tam ardenter vxorem amaret q̄
etiam ipsam cognosceret si eius vxor nō
esset:tunc est pctm̄ mortale:ꝛ sic intelli/
giť illud qđ habeť.32.q.4. Ergo ardē/
tior amator ꝓprie vxoris adulter ē. Ul/
terius cōmittiť peccatū mortale in actu
cōiugali tempore menstruoꝝ sciēter exi-
gendo.exigere eī ꝓhibet lex Leuiť. Ad
mulierem que patiť menstrua ne accede
qđ intelligendum est vbi mulier huius/
modi menstrua patiť naturaliter ꝛ tem
pore determinato. Secus esset si inna-
turaliter patereť vt sunt alique que diu
ꝛ perpetue ex infirmitate sanguinis flu/
xum patiunť:tūc ei liceret exigere ꝛ red/
dere. Ubi ṽo talia menstrua sunt natu
ralia nō licet exigere nec reddere fm ali
quos:cui opinioni videť adherere Sco
tus. Aliq̄ ṽo benigni⁹ loquentes dicunt
q̄ licet nō liceat exigere licet tū reddere

Vñ dicit bonauentura: ꝙ valde duruȝ
est ꝙ mulier viro instanter petenti non
reddit debitũ vbi non manifeste appa/
ret aliqua infirmitas vl' necessitas. Cui
cõcoꝛdat Tho. ⁊ petr⁹ de Tarentasia.
Debet tñ mulier se aliquo mõ difficileȝ
exhibere aliquã excusatõnẽ ꝑtendendo
vel infirmitatẽ allegando. Si vir petat
ignoꝛanter: vel precibus ⁊ monitis si pe
tat scienter. finaliter ꝟo si vir nõ desistat
dȝ debitũ reddere ad euitandũ viri scã/
dalũ seu odij vel foꝛnicatiõis aut alicu/
ius coꝛruptiõis damnabilis periculum
Rõ aũt ꝓhibitionis talis cõcubit⁹ exi/
gendi est ꝓpter notabile ꝑiudiciũ pꝛo/
lis: tunc em̃ ꝓpter materie coꝛruptionẽ
concipiunt' lepꝛosi claudi ceci ⁊ mẽbꝛis
damnati. Vñ tales in lege mosaica la/
pidabant'. Leuit. 20. Si ꝟo querat' an
lȝ exigere tpe ⁊ reddere tpe sacro? Rñ/
detur ꝙ dies festi ⁊ ieiunioꝛũ sunt insti
tuti ꝓpter mentis eleuationẽ a carnali
bus ad spiritualia. In actu ꝟo ꝯiugali
mens deprimit' a spiritualib⁹ ad carna/
lia. ⁊ iõ cõgrue ab ecclesia institutũ ẽ ꝙ
cõiuges tũc abstineãt ab illo actu ꝙ in/
tendit ecclesia disuadere nõ pꝛohibere.
Iuxta illŏ ꝑmo Coꝛin. 7. Nolite frau/
dare inuicẽ nisi ex cõsensu ad temp⁹ vt
vacetꝭ orationi. Illis igit' dieb⁹ ab actu
hmõi abstinendũ est de cõgruitate non
de necessitate pctĩ moꝛtalis euitãdi sm
Sco. Pe. Tho. Boñ. ⁊ Rich. Licet ãt
exigens debitũ hmõi tempoꝛe ꝓpt' car/
nis delectationẽ adimplendã nõ peccet
moꝛtaliter peccat tamẽ venialiter ⁊ gra
uius ꝗ̃ alio tempoꝛe. In culpa nãqȝ ve
niali est maioꝛ ⁊ minoꝛ grauitas sicut ⁊
in moꝛtali. Iuxta illud aplĩ dicentẽ ꝙ q̇
dam supedificãt lignũ fenũ ⁊ stipulã qŏ
de venialibus est intelligendũ sm Au/
gustinũ: ⁊ habet'. xxv. distincti. Omnes
Esset tñ culpa moꝛtalis si aliqͥs hoc cre
dens esse ꝓhibitũ nihilomin⁹ illuȝ actũ
exerceret: qꝛ talis faceret ꝯtra ꝯscientiã
cuiusmodi fuit illa mulier quam refert
Gregoꝛi⁹ li. dyalo. a demone arreptam
¶ Itẽ si q̃rat' an i sacro loco lȝ exigere vl'
reddere debitũ? Rñdet' ꝙ Rich. ⁊ sco.
ꝙ nõ ꝓpt' pollutionẽ loci sacri nisi ꝑ lon
gũ temp⁹ eẽt necessitas eos ibidẽ mane
re. Si ꝟo querat' an licet exigere vl' red
dere tpe impꝛ̃gnatiõis? Dicit' cõiter ꝙ sic
sicut ⁊ ante cũ talis act⁹ nõ tm̃ sit in offi
ciũ ꝓpagande ꝓlis sed etiã in remedium
qŏ est intelligendũ nisi ex hoc pꝛobabili
ter ꝑsumeret' de periculo part⁹: tunc em̃
exigens ⁊ reddens moꝛtaliter peccarẽt.
¶ Sȝ quid de muliere q̃ peperit? Rñ/
det' ꝙ tunc est abstinendũ quousqȝ mu/
lier sit purificata ab illis coꝛruptiõibus
seu quibusdã menstruis q̃ sunt in mulie
ribus aliquãto tpe post ꝑtũ. Debẽt eti/
am abstinere vsqȝ ad temp⁹ purificatio
nis ab ecclesia determinatũ: nõ tñ de ne/
cessitate: sm Rich. ⁊ rodoncñ. vñ iura
in cõtrariũ intelligunt' nõ de debito ne/
cessitatis sed congruitatis ⁊ honestatis.
¶ Si aũt querat' an vir cognoscens vxo
rem mõ nõ naturaliter assueto an peccet
moꝛtaliter? Rñdet' ꝙ si fiat in non vase
ad hoc istituto nõ dubiũ qn peccet moꝛ
taliter ⁊ grauiter. Si aũt in vase natu/
rali hoc facit hoc põt cõtingere quadru
pliciť sm Al. m. 4. qꝛ vel lateraliter vxo
rem cognoscendo vl' stando aut sedẽdo
seu retroꝛsum ad ipam accedendo ⁊ nul
lũ hoꝝ sm se est moꝛtale peccatũ debito
vase seruato: lȝ posset esse signũ cõcupi
scentie moꝛtalis. vt ait Albert⁹ cui ad/
hereo quo ad tres pꝛimos modos: sȝ de
quarto est magnũ dubiũ inter doc. quo
rũ quidã dicunt illud eẽ moꝛtale: alij nõ
vt Thomas in quarto ⁊ Rodoneñ. glo
satoꝛ rerũ. quib⁹ magis adhereo dicunt
si hoc fiat ꝓpter maioꝛẽ voluptatẽ que/
rendum est pctm̃ moꝛtale. Si autẽ fiat
pꝛopter ventris pinguedinem vel mu/
lieris impꝛegnationem seu timoꝛem fe
tus suffocatiõis nõ est peccatũ moꝛtale.
Si etiã mulier supergrediat' viro abu/
tendo dicũt quidã vt Arestan⁹ ꝙ est pec
catũ moꝛtale cũ ibi frustret' intentio na
ture. Sȝ in hoc casu videt' mihi esse di/
stinguendũ vt in casu ꝑceden̄. si em̃ hoc
fiat ꝓpter viri infirmitatẽ nõ videt' esse

pctm̄ mortale nec in hoc frustraret̄ intē tio nature. Noui em̄ quandā mulierem sic a viro cōtracto z galitico cognitā cō/cepisse. Matrimoniū etiā nō solū ē in officiū plis sed etiā in remediū fornicationis. ¶ Deinde cū luxuria sit pctm̄ capi/tale ex ipa multa vicia oriunt̄ que ei⁹ fi/lie dicunt̄. Vn̄ Gregori⁹ asserit octo filias luxurie que sunt mentis cecitas: incō sideratio: incōstantia: p̄cipitatio: amor sui: odiū dei. amor presentis seculi: hor/ror siue desperatō futuri. ꝟ. Cec. in. p̄c. incōstans. despes. affec. amat. Nō autē numeri sic asserit̄. Peccatū nanq̄ qd̄ generat̄ ex luxuria aut est s̄m deordinationē rationalis aut irascibilis aut cōcupi/scibilis. Scd̄m āt deordinatōnē rōnal̄ duo sūt pctā: q̄r vnū s̄m deordinatōez respectu celestiū ɔtēplatiuoꝝ: z sic ponit̄ cecitas mentis. Deditis em̄ carnis opi/bus desipiunt spūalia quib⁹ recte iudi/care nō valent. Quātū ad deordinationem respectu inferiorū agendoꝝ ponit̄ incōsideratio. Scd̄m ꝟo deordinationē respectu irascibilis duo vicia generant̄ Aliqn̄ em̄ h̄z inordinatiōem in patiēdo z dicit̄ incōstantia: q̄ statū in bono impedit ꝓpt̄ aduersa cōtraria voluptati carnis q̄ nolum⁹ sustinere. Aliqn̄ ꝟo h̄z in/ordinationē in aggrediendo ex impetu passionis siue regula rōnis z d̄r p̄cipitatio: Scd̄m aūt deordinationē vis cōcu/piscibilis generant̄ quattuor pctā quorū duo respiciūt affectū rei p̄ntis q̄ pōt cōtingere dupliciter. Vno mō s̄m amorem nimiū: z s̄m hoc dicit̄ amor sui: z in/telligit̄ de amore sue carnis ad quā lu/xuria maxime inclinat animā. Nō autē intelligit̄ de amore sui large sūpto q̄ homo diligit se inordinate plus q̄ⱥ debet: talis em̄ amor est fundamentū ciuitat̄ dya. s̄m Aug. Alio mō affectio rei pre/sentis pōt contingere s̄m detestationem ei⁹ qd̄ sūme est amandū: z s̄m hoc ponit̄ odiū dei. q̄r em̄ aīa ꝑ luxuriā maxime accedit ad suū inferi⁹. s. ad carnē ideo recedit a suo superiori. s. a deo ipsum odiē do nolendo scz deum esse vel eius iusticiam inquantum scz apprehendit̄ pecca/torum prohibitor z penarū inflictor qd̄ est graue valde peccatū. Quo ad affe/ctionem autem rei future vis concupi/scibilis dupliciter deordinat̄. Vno mo/do respectu boni mutabilis z sic dicitur affect⁹ presentis seculi: homo nanq̄ de/sideriis carnis innitens desiderat in eis ꝑmanere vt eis fruat̄. Respectu ꝟo boni futuri incōmutabilis ponit̄ despera/tio futuri seculi: vite nanq̄ carnali insi/stentes sepissime de vita eterna desperāt

Ca. VII.

Eficientes.

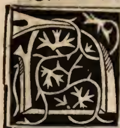
¶ Hic agit ph̄s ɔ̄rter de in/sensibilitate q̄ ē viciū opposi/tum temperantie ꝑ defectū qd̄ in paucꝭ inuenit̄. Raro nāq̄ inuēit̄ q̄ aliq̄ circa delectatiōes deficiant vt in eis min⁹ gaudeant q̄ⱥ requirit̄ ad corporis sanitatē. ¶ Pro quo notandū q̄ illud qd̄ cōtrariatur ordini naturali est viciosum: natu/raliter aūt delectationē apposuit ī ope/rationib⁹ necessariis ad vitam hoīs Et ideo naturalis ordo requirit q̄ hō intā/tum delectatiōibus vtat̄ quantū neces/sarium est saluti humane: vel quātū ad conseruationē indiuidui: vel quantū ad cōseruationē speciei. Si quis ḡ tm̄ delectationes refugeret q̄ p̄termitteret ea q̄ sunt necessaria ad cōseruationē nature peccaret q̄si ordini naturali repugnans z hoc ad viciū insensibilitatis ꝑtinet: vn̄ ille d̄r insensibilis seu agrestis q̄ abstinet ab oīb⁹ delectatiōib⁹ preter rectā rōem quasi delectatiōes ꝑ se abhorrens. Ab/stinere tn̄ a delectatiōib⁹ s̄m dictamē re/cte rōis ꝓpter finem debitū vt faciūt virgines z cōtinentes a carnalib⁹ se abstrahentes vt spūalibus z cōtemplatiōi di/uine dulcedinis liberi⁹ vacent nō est vi/ciosum s̄z laudabile z meritoriū ac deo acceptum. ¶ Si arguat̄ q̄ virginitas recedit a medio ab oīb⁹ delectationib⁹ ve/nereis abstinendo: ḡ est viciosa z nō vir/tuosa. ꝓbatur cōsequentia: quia virtus cōsistit in medio ex secundo hui⁹. Rn̄.

q3 licet ipso abstineat ab omni delectatione venerea tamen tenet mediū qr facit fm dictamen recte rationis fm quas sumitur mediū virtutis z nō fm quantitatē rei: vt dictū est secundo hui⁹. vñ de magnanimo dicit̄. 4. hui⁹ q est in magnitudine extremus eo aūt vt oportet medius. Mediū aūt in quo cōsistit ptus virginitatis pōt sic declarari. Uirginitas ē habitus electiuus pfecte integritatis corporis ab actibus venereis ꝑpetue abstinendo. Uelle autem frangere illā integritatem absq necessitate z nolle frangere pro necessitate sunt duo extrema inter que mediat nolle frangere sine necesse: z hoc modo virginalis habitus est electiuus hui⁹ integritatis z non aliter Excellentia aūt virginitatis patet exēplo christi qui matrem virginē elegit et virginitatē seruauit. Preferturq matrimonio sicut bonum anime prefertur bono corporis. quapropter vt habetur Mathei. 13. de virginib⁹ debet̄ fructus centesim⁹. viduis sexagesimus. z matrimonio cōiunctis tricesim⁹. Unde cyprianus in libro de virginitate ait. Uirginitas est flos ecclesiastici germinis: decus z ornamētū gratie spiritual: dei imago: illustrio z portio. Gregori⁹ z ambrosius. Pulchritudinē quis potest maiorem estimare decore virginitatis q̄ amatur a rege: pbat̄ a iudice: dedicat̄ domino: consecrat̄ deo. Sed videt̄ q virginitas nō sit preferenda castitati cōiugali ꝑ augustinū in libro de bono coniugali dicentem q nō est impar meritū continentie in Johanne q̄ nullas ē expertus nuptias z in abraam qui filios generauit: ꝑpter qd meritū nō solū pensatur ex genere actus sed ex animo operantis habuit aūt animū sic dispositū q paratus esset virginitatē seruare si esset tempori suo congruū: z ideo meritū cōtinentie coniugalis in ipso equat̄ merito continentie virginalis in iohanne respectu premij substantialis. Sic cōiugat⁹ potest adequari virgini si haberet animū magis paratū ad virginitatē seruandā si sibi liceret q̄ ille qui actu est virgo. Contingit etiā q cōiugati z vidue possent equari in merito virginib⁹ per alia opa excellentiarū virtutū: vt pz de beato petro z maria magdalena. ¶ Cōparat vlterius aristo. intemperantiā ad timiditatē dicens q intemperantia mag̃ habet de voluntario q̄ timiditas: qr intemperat⁹ agit ꝑpter delectationē quā cōcupiscit. Timid⁹ aūt ꝑpter tristiciā quā fugit: delectatio aūt sequit̄ voluntatē z tristicia inuoluntatē vt supra dictū est: quare intemperantia magis habet de voluntario q̄ timiditas vel timor: licet aūt timor sit nomen passionis z timiditas nomen vicij: aliqñ tamen sumitur vnum ꝑ reliquo. Ex hoc infert aristot. q viciū intēpatie est magis exprobrabilius q̄ viciū timiditatis cū plus habeat de voluntario. Qd ex hoc patet: qr tanto aliquod viciū est exprobrabili⁹ quanto facili⁹ vitari potest: sed facili⁹ est vitare intemperantiā q̄ timiditatē. facile eñ est assuescere bñ operari circa illa circa que ē intemperantia: qr cōsuetudo abstinendi in talibus nullum habet periculū: in vicio aūt timiditatis econtrario occurrunt pericula bellica q̄ aggredi est periculosum. ¶ Insup comparat aristo. intemperantiā ad peccata puerorū dicens q si puer turpia agens dimittat̄ agere fm suam insipientiā magis in eo insipientia crescit. Sic si homo cōcupiscentie satisfacit magis cōcupiscentia crescit z dominat̄. Insatiabilis eñ ē delectationis appetit⁹ z cōcupiscentie operatio auget conatū: sicut ergo opter q puer viuat fm ꝑcepta pedagogi sic opz q vis cōcupiscibilis cōformet̄ recte roni, vt videlicet cōcupiscat q̄ oportet z ꝑut recta ratio dictat.

Explicit liber tertius

Incipit Quartus.

Quart⁹ liber ethicoꝝ

Deinceps dicam⁹ de liberalitate: ꝛc̃. Postq̃ arist. determinauit de tẽperantia: hic cõsequenter intendit de liberalitate fm cõiorem opinionẽ. lȝ aliq̃ incipiant a precedentib⁹ ibi. Om̃igiẽ medietas. Magister aũt in hoc q̃rto primo determinauit de virtutib⁹ que sunt circa exteriora bona cuiusmodi sũt diuitie ꝛ honores: ꝛ primo de liberalitate sic eam diffiniendo. ¶ Est aũt liberalitas medietas circa pecunias: liberalis nanq̃ laudaẽ circa dationẽ ꝛ acceptionem pecuniarũ: magis autẽ in datione. Dicunẽ ꝑo hic pecunie oĩa quorũ dignitas seu valor nummismate seu denario mensuraẽ: vt dicit aristo. Et est sumptum nomẽ pecunie a pecoribus: qꝛ eĩ possessio antiquoꝝ erat i pecorib⁹: ideo totũ qꝺ homines possident in terra pecunia vocaẽ fm arist. in libro de doctrina christiana. Cũ aũt diuitie sint bonũ vtile contingit bene ꝛ male vti pecunijs seu diuitijs: virtuosus autẽ optime vtiẽ qui habet circa singula virtutes. Quia ergo liberalitas est virt⁹ moderans passiones circa pecunias liberalis optime vtitur pecunijs mediũ in ipsis tenendo dando si quib⁹ oportet ꝛ accipiendo vñ oportet ꝛ alias circumstantias obseruãdo. ¶ Circa predicta notandũ q̃ obiectum seu materia virtutem ꝛ viciorum est duplex scȝ mediatata ꝛ immediata: obiectum immedietatis sunt passiones per virtutes moderata: Obiectum autem medietatis sunt obiecta huiusmodi passionũ: ꝛ illo modo liberalitas ꝛ illiberalitas sunt circa pecunias ꝛ obiecta mediata: circa passiones ꝑo timoris ꝛ concupiscentie sunt sicut circa obiecta immediata. Illiberalis eĩ immediate concupiscit pecunias: timetq̃ illas exponere ꝛ ipsis tandem carere: quas passiones liberalitas scit moderare. ¶ Assignantur igitur a philosopho multe liberalitatis proprietas: quarum prima est q̃ liberalis magis est dare quibus oportet q̃ accipere vnde oportet vl' nõ accipere vnde non oportet: quod ex hoc manifeste patet: quia liberalitas est medietas circa vsum pecunie: vt pri⁹ declaratum est. Usus autem pecuniaꝝ est sumptus seu expense ꝛ datio ipsarum. Acceptio autem seu custodia ipsaruȝ magis dicitur esse possessio q̃ vsus. Liberalis ergo magis est dare q̃ accipere. ¶ Itez virtutis magis est benefacere q̃ bene pati: et potius bene operari q̃ turpiter seu scandalose non operari: Sed dare est bene facere vel operari: ꝛ recipere bene est pati vel sustinere: ergo liberaẽ magis est dare quibus oportet q̃ accipere a quibus oportet. Quapropter laus ꝛ glia magis est exhibenda dati q̃ accipienti. Unde circa dationẽ seu expositionem pecuniarum homines communiter laudantur de liberalitate ꝛ diliguntur. Circa ꝑo acceptionem non laudanẽ de liberalitate neq̃ diligũtur sed de iustitia. Qui eĩ non accipit vnde nõ oportet sed accipit vnde oportet laudaẽ qꝛ ꝓximo suo nõ infert nocumentũ seu damnum: ergo vt prius dixi liberalis magis est dare quib⁹ oportet q̃ accipere vnde oportet: vl' non accipere vñ nõ oportet.

Secũda proprietas liberalis est q̃ delectabiliẽ ꝛ bono animo dat illud qꝺ dat: vel saltẽ sine tristicia. Operationes eĩ virtuose sunt delectabiles ꝛ acceptabiles ab omnibus.

Tertia proprietas liberalis est hec q̃ si contingat aliquãdo q̃ aliquid expendat absq̃ boni finis intentione ꝛ quidem tristabitur moderate tamen quia virtutis est non solum delectari in bonis operibus sed etiaȝ tristari si in operando a virtute deficiat: semper tamen in delectatione ꝛ tristicia debita moderamine seruata. In omnibus aũt

bis considerandus est tribuentis stat⁹: potest nanq; liberalior esse qui minora tribuit q̄ qui maiora si possessio dantis minora excedat suum statum. Unde si habens mille libras tribuat viginti Et si habens centum tribuat decem liberalior est is q̄ tribuit minus q̄ qui plus. ¶ Deinde tractat Aristoteles de vicijs oppositis.s. de prodigalitate ꝛ illiberalitate dicens ꝙ huiusmodi vicia sūt superabundantie ꝛ defectus in susceptione ꝛ datiōe pecuniarum. Illiberalitas eīm deficit in dando superabundat autem in accipiendo: hoc tamen est in paruis pecunijs: sicut magnificētia ē in magnis pecunijs. Prodigalitas autem superabundat in dando ꝛ non in accipiendo. Unde prodigus dicit quasi perdit⁹ perdendo nanq; et consumendo indebite ꝛ inutiliter bona quibus deberet sustentari esse suum perdit. Peccat autē prodigus non obseruando debitas circumstantias sc̄dm dictamen recte rationis in dationibus: vt quia dat plus q̄ eius facultas requirit et non in eo fine quo deberet dare. Dat enim vl' ex quadam concupiscentia dandi vel ad complementum sue voluntatis. Dat etiam quibus non cōuenit dare: vt lenonibus histrionibus ioculatoribus adulatoribus ꝛ sic de cōsimilibus.

Ubi notandum ꝙ si aliquis daret omnia que possideret pauperibus vt se per religionis ingressum totaliter diuinis obsequijs manciparet nō est censendus prodigus quia ei⁹ datio recta rōne regularetur. Dicuntur autē histriones ioculatores seu gesticulatores qui diuersos gestus hominū sciūt representare: quibus si ludis licitis vtantur iustum est dare mercedē ministerij eorum tribuendo ꝛ hoc moderate: q̄ vero superflue sua in tales consumunt vl' etiam sustentant histriones qui vtunt' verbis vel factis seu ludis turpibus aut illicitis vel in p̄ximi nocumentum vergentibus tales pro certo peccant eos in peccatis fouentes: s̄m Thomam in sum/ma. q.1.c.18. argumento tertio. ¶ Comparat vlterius prodigum ad illiberalē dicens ꝙ prodigus minus malus est q̄ illiberalis primo quia citius curabilis est a suo vicio dupliciter. Uno modo quidem ex paupertate que consequitur communiter eius superfluam dationē Alio modo ab etate quia quanto mag' quis accedit ad senectutē tanto mag' fit promptior ad retinendū ꝛ tardus ad danduꝫ Cuius ratio est hec quia quanto homo magis senescit: tanto magis deficit ꝛ pluribus se de die in diem indigere cōspicit Est etiam p̄digus minus malus q̄ illiberalis q2 magis conuenit cum liberali Prodigus eīm libenter dat ꝛ nō libenter accipit quod etiam facit liberalis. Neutrum autē facit illiberalis. Prodig⁹ etiam multis prodest ꝛ multos diligit. Illiberalis autem nullum diligit neq; etiam semetip̄m cum nō sit ausus que sunt sibi necessaria expendere.

Capitulum. II.

Illiberalitas ꝛc.

¶ Hic ponit aristoteles modos illiberalitatis. Ad cuius euidentiam Sciendum ꝙ illiberalitas ꝛ auaricia possunt capi dupliciter scꝫ stricte ꝛ large. Cū enim liberalitas proprie statuat mēsuram in pecunijs ꝛ maxime seu principaliter quo ad sumptus ꝛ dationem ipsarum s̄m vrbanam condecentiā Iusticia vero statuit mensuram in pecunijs sc̄dm rationem debiti. Ideo illiberalitas proprie sumpta que opponitur liberalitati attenditur in defectu decentis acceptionis pecuniarum ꝛ largitione ꝛ expensione decentis ipsarū. ¶ Auaricia autem proprie sicut loquitur philosophus in hoc consistit. In acquisitione ꝛ conseruatione indebita ꝛ illicita pecuniarum surripiendo vel detinendo bona aliena: ꝛ sic auaricia opponitur iusticie: vt dicit Aristoteles. large autem sumendo tunc vnum potest sumi pro reli/

quo. Unde illiberalitas z auaricia hoc modo dicitur esse immoderatus amor seu dilectio habendi: et potest esse vl' peccatum veniale vel mortale. Si ei amor diuitiarum z bonorum temporalium sit tantus q preferetur charitati: vt si propter amorem diuitiarum aliquis nō vereatur facere contra amorem dei z proximi: puta alienum iniuste surripiēdo seu detinendo seu ad hoc voluntatem deliberatam habēdo: z sic erit peccatū mortale. Si autem inordinatio amoris in hoc sistat vt si homo quāuis superflue z inaniter diuitias z bona temporalia cōgreget non tamen propter ipsas vellet aliquod malū perpetrare seu facere cōtra deum preceptorem suum z proximū z illo modo capiendo auariciam est tm pctm veniale z de facili curabile.

Contra predicta arguitur

z videtur q auaricia non sit peccatum aliquod: z hoc potest probari sic: quia illa que naturaliter adueniunt nō sunt peccata: amor diuitiarum est huius modi: ergo zc. Minor est euidens z maxime hoc videmus contingere in senibus vt dictum est in predentibus. Item ad hue alia ratione potest hoc probari sic: amare illud per quod vita hominis cōseruatur non est peccatum: sed per diuitias vita hominis conseruatur: ergo ipsas amare nō est peccatum. ¶ Responsio. Ad primum dicendū q inclinationes naturaliter sunt regulande per rationem que tenet principatum in natura humana: z ideo amor diuitiarū siue bonorum temporalium siue in iuuenibus siue in senibus est per rectam rationem regulandus: vt si non inordinate ament eas indebite acquirendo vel conseruando.

¶ Ad secundum est ita dicendum q amare illud per quod vita hominis conseruatur non est de se malum nec peccatum: z ideo vsus diuitiarum de se nō est malus sed amor inordinatus et illicit⁹: z talis ad auariciam spectat.

¶ Assignat itaq aristoteles duos modos seu species auaricie quā illiberalitatem vocat. Aliquis enim est auarus duppliciter: Vel quia deficit in dando vel quia excedit in accipiēdo. is qui deficit in dando si parum dat dicitur parcus: si nihil dat dicitur tenax. Excedit ho aliquis in accipiendo multipliciter z h sic. vel de turpibus lucrando vt lenones q de meretricio viuunt. vel quia lucratur de eo quod gratis concedere deberet sicut vsurarij: vel ab amicis cum quib⁹ comedit vl' bibit: sicut sunt aleatores z huiusmodi: aut mortuos spoliādo: q quondam seu pristinis temporib⁹ magno apparatu consueuerunt sepulture tradi: seu viuis fraudem: violētiam: seu iniuriam inferendo: vt latrones: spoliatores: zc. omnes isti sunt illiberales. Sūt nāq turpes lucratores q gratia parui lucri tam nepharios actus exercent quapropter obprobria merito sustinent: ac maximis se exponunt periculis: vt quotidie videmus. Illi aūt q magna nō vnq oportet seu que non oportet accipiūt di cunt z sunt tiranni ciuitates spoliantes z sacra predantes non proprie dicunt illiberales sed magis perniciosi impij z iniusti: z hoc ideo quia illiberalitas ppie est in paruis pecunijs.

¶ Cum autem auaricia sit peccatū capitale ideo ex ipsa multa vicia oriuntur sm Gregorium que eius filie dicunt scilicet proditio: fraus: fallacia: periuria: violentia: inquietudo: z cōtra misericordia z obduratio. Unde versus. Prodiīc fraus fal. per violans: obdurans et inqui. Quia nanq auaricia est superfluus amor diuitiarū: auarus in duob⁹ excedit. Primo enim superabundat in recipiendo z ex hac pte oritur ex auaricia obduratio contra misericordiam q: scz cor eius nunq emollitur vt de diuitijs suis subueniat miseris ac pauperib⁹ in eorum necessitatibus Et ad obdurationem potest reduci vsura.

¶ Usurarius enim cor ita durum habz qꝫ de mutuo eorum que dare deberet lucrum querit omni quo potest modo. Secundo ad auariciam pertinet superhabundare in accipiēdo: ꝛ sic auaricia potest accipi vel cōsiderari dupliciter. Uno modo scilicet quod est in affectu: ꝛ sic ex auaricia oritur inquietudo magna in quantum ingerit huiusmodi sollicitudinem ꝛ curam superfluam ac minime necessariam. Auarus enim teste Sapiēte non implebitur pecunia. Alio modo potest considerare in effectu: ꝛ sic inquirendo alienum vtitur quandoqꝫ vi qꝺ pertinet ad violentias vel rapinas: quandoqꝫ autem deceptiue vel dolo: qui quidem si fiant in verbo erit fallacia quantum ad simplex verbum: periurium autem si addatur confirmatio iuramenti. Si autem dolus committitur in opere tunc aut quantum ad personas: ꝛ sic est proditio: vt patet euidenter de iuda: q̄ per auariciam proditiōem cōmiserit in christum eius preceptorem ꝛc̄. Quantum ꝟo ad res erit fraus vel furtum.

Notandum insuper qꝫ aliud est peccatum habere species ꝛ aliud filias: licet aliquando species et filie in idem cōmunicant: species enim vicij capitalis ad idem pertinent genus. Filie ꝟo plerūqꝫ ad aliud genus cum vnū vicium ex alio oriatur: ꝛ vicium oppositum vni virtuti oritur ex vicio opposito alteri virtuti: sicut odiū dei quod opponitur charitati oritur ex luxuria que opponitur castitati ꝛ periuriū quod opponitur religiōi oritur ex auaricia. Idem tamen aliquando potest poni filia ꝛ species eisdem vicij sicut fraus vel furtum est filia auaricie cum ex ipsa oriatur: ꝛ est eius species: cum sub ipsa contineatur.

¶ Quia vero in precedentibus fuit tactum de vsuris et alijs propterea circa illa est aliqualiter insistendum. Et p̄mo de vsura. Cōmittitur enim vsura in cōtractu mutui. Mutuare ꝟo proprie dicit translationē dominij. Est enī nūmismatis pro nūmismate in dominium datio sm̄ Sco. xv. distinc. quarti sententiarum. Extenditur tamen mutuū a doctoribus ad ea quorum vsus est ipsorꝫ cōsumptio vt esibilia ꝛ potabilia: vel distractio vt pecunia. Est igitur vsura sm̄ Sanfridum. Quicquid sorti accidit in transitiue precedente vel pacto. licꝫ autem sors potest sumi pro sortilegio euētu vel fortuna: hic tamen sumitur pro capitali.

Notandum qꝫ sola spe vel expectatione committitur vicium vsure: extra de vsuris. caplo consuluit. quod est intelligendum cum sit mutuum principaliter causa lucri vel emolimenti: ita qꝫ talis alias non esset mutuaturus. Si autem mutuatur non principaliter ad mutuandum propter lucrum sed ob charitatem et dilectionem secundario tamen sperat de aliqua retributione non committitur vsura.

¶ Est autem vsura peccatum mortale cum sit contra ius diuinum. Unde ait Psalmista. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo ꝛc̄. Postea qui pecuniam suam ꝛc̄. quasi diceret: si dederit pecuniam ad vsuram non habitabit in tabernaculo dei. Hanc multum abhorrere debet quilibet christianus cum etiaꝫ gentilib⁹ tempore Aristotelis esset turpis et obprobriosa: vt patet ex precedentibus.

Circa vsuras possunt alique oriri dubitationes. Et primo an sit semper vsura vti pignore pro debito sibi obligato? Respondetur scd̄m thomam qꝫ si quis pro pecunia sibi mutuata obliget rem aliquam cuius vsus precio estimari potest debꝫ ille qui mutuauit computare vsus rei in estimatiōe ei⁹ quod mutuauit: alioquin idem est ac si pecuniam reciperet ꝓ mutuo qꝺ est vsura nisi forte esset talis res cui⁹ vsus sine precio soleat ꝯcedi int amicos: sicut ptꝫ de libro accōmodato. Quid si vendidi

p̄dium tali conditione adiecta: vt quandocuq̄ʒ soluat preciū a me vel ab herede meo rehabeam prediū ego vel heres' meus vel vsq̄ʒ ad tot vel tot annos possim rehabere soluto precio nunq̄ʒ est vsurarius contractus. Respondet ſm Raymundū q̄ nō: sed emptor facit fruct⁹ suos sine periculo vsure: licet venditor iuxta vēditiōis formā postea recuperet p̄diū: r hoc intelligas nisi in fraudē vsurarum facta fuerit talis venditio qđ presumi potest ex eo qđ est modicū preciū respectu valor̄ rei vel ex eo q̄ aliquid per soluitur vltra sūmam receptaʒ: puta fuit venditū pro centum: r est in pacto q̄ si rescindit venditio reddant. C. xx. Extra ꝺ pigno. illo vos. ꝯcordat Hostieñ. r Raymū. ¶ Ulterius circa predicta notandū q̄ sunt aliqui casus in quibus vltra capitale licet aliquid recipere quorum vnus est ratione pene conuentionalis: dum tamen nō fiat in fraudeʒ vsurarū. Uerbi gratia: indigeo pecunia mea ad mercandū r cōcedo tibi eam vsq̄ʒ ad certum diem adijciens penam conditionalem q̄ nisi tali die soluas: quia multū damnificabor solues tantū vltra hec pena adiecta licita est: quia licet me seruare indemnē puniendo eū cum quo sic cōtraho. Signū autē quod nō fit in fraudem vsuraꝝ ſm Sco. quando creditor magis vellet die p̄fixo pecuniaʒ sibi solui q̄ʒ in crastino cuʒ pena adiecta. Et ꝯ oppositū fit in fraudē vsurarum quādo vult potius diem transiri q̄ʒ pecuniā in ipo die solui. ¶ Alius casus est ꝓpter interesse siue vitationē damni: debitor eīm ex cuius non solutione creditor notabiliter damnificatur tenetur de iusticia satisfacere creditori: r licet ille creditor nō haberet contra eum actionē in foro exteriori: vtpote quando non sunt pacta vel munimenta: tamen in foro cōscientie debitor tenetur vltra sortem ad interesse: r sic de alijs casibus. ¶ De secundo auteʒ. scilicet alee ludo sciendū: q̄ talis ludus proprie dicitur ludus taxilloꝝ: large tamen sumitur pro om̄i ludo qui innititur fortune viribus. Prohibetur ꝓo talis ludus a iure ciuili r a iure canonico: ne sc̄ʒ fiat in pecunia: seu ex cupiditate. Jure quidem ciuili. ff. de aleatoribus. Et in auctentica de sanctis episcopis. ℞. interdicimus. Jure auteʒ canonico prohibetur. 35. dist. episcopis. vbi sic habetur. Episcopus aut presbyter aut diaconus alee aut ebrietati deseruiēs aut desinat aut certe damnetur. Subdiaconus autem aut lector aut cantor similia faciēs aut desinat aut cōmunione priuetur similiter r laicus.

Notandum etiaʒ q̄ deseruire consuetudine importat: qui igit' tali ludo ex cupiditate deseruit seu ī cōsuetudinē ducit: mortaliter peccat: cū tales pene nō sunt imponende nisi pro graui crimine. 11. q. 3. nemo. et ca. nullus. secus autem esset si quis aliquādo nō ex cupiditate: sed ꝓpter recreationē seu causa tediȷ vel tristiciā effugandi luderet: hͦ modo ludere non est ꝓhibitum ſm Richardum. 15. di. quarti sententiaꝝ: et in quodlibe. Uñ. ff. de alea. l. vltima: talis ludus cōceditur ꝓ cōmuni cōuiuio faciēdo: r ille qui hoc modo ī illo ludo lucratur nō tenet' ad restitutionē: maxime qñ ille qui amittit notabiliter nō damnificatur: sed in re modica per comparationem ad ipsum. Qđ ꝓpter hoc dico: q̄ aliquid esset modicū diuiti qđ esset multum pauperi. Sed de illo qui lucrat' ludo taxilloꝝ eodem modo quo est prohibitus: dicit quideʒ: q̄ tenetur ad restitutionē: quod ꝓbatur dupliciť. Uno modo quia non tm̄ ꝓhiberet ille ludus: sed etiam acquisitio lucri per talem ludum vt. ff. de aleat'. l. vltima. Unde ſm leges potest repeti vsq̄ʒ ad quinquaginta annos illud quod amittit' in ludo alearuʒ: ergo ille qui per talem lucratur restituere tenetur. ¶ Item vt dicit Ar̄. in precedentibus aleator est illiberalis: sed illiberalis est qui retinet danda: ergo illđ quo homo lucratur per ludum alearuʒ nō est retinendū: sed dandū: sed ista opi/

nis videtur mihi nimis dura. ¶ Ad argumenta autem dicitur. Ad primum dicit Richard(us): ꝙ procedit de illis que sub sunt legibus imperialib(us). De huiusmodi dicit Thomas in summa. q. 32. ar. 10 ꝙ ius ciuile nõ obligat omnes: sed eos tñ qui sunt his legibus subiecti. Et iterum per dissuetudinẽ abrogari potest: ⁊ ideo nõ ligat in illis locis in quibus viget cõtraria consuetudo. Scotus vero in quarto sententiarũ di. 15. dicit: ꝙ illa lex allegata non ligat nisi illos qui viuendo politice sunt sub lege imperiali q̃ forte nulli sunt hodie: quia vbi precipue illa lex consueuit habere locum municipalia p(ro)iudicant. ¶ Ad secundũ dicitur: ꝙ nõ solum dicitur illiberalis qui retinet danda: sed etiam qui turpiter lucratur: ⁊ sic potest aleator illiberalis dici qui lucratur his cum quibus comedit ⁊ bibit: nõ autem omnis qui turpiter lucratur: tenetur ad restitutionem eorum que sic lucratur: vt patet de meretrice que tamen mortaliter peccat meretricando. Nota tamen ꝙ illi qui ludo fraudem committunt: vel qui lucratur ab his qui rem suam alienare non possunt seu rebus suis prouidere: vt sũt pupilli furiosi: ceci: surdi p(er)petuo morbo languidi: ⁊ sic de aliis Qui etiam alios ex cupiditate lucrandi per vim aut per nimiam importunitatẽ vel dolose ad ludum trahunt tenentur ad restitutionẽ s(ecundu)m cõmunem opinionem doctorum. Talium nam retentio videtur esse illicita ex iure diuino s(ecundu)m Tho.

Ca. III.

Videtur vtiq(ue) ⁊c.

¶ Superi(us) determinauit Aristoteles de liberalitate: hic cõsequenter de magnificentia: ⁊ primo manifestat eius materiã in generali dicẽs: ꝙ magnificentia videtur esse circa pecunias circa quas est liberalitas: vt visum est supra. Quapropter conuenientiam harum virtutum in materia videtur esse rationabile: ꝙ postq(uam) actum est de vna agatur de alia etiã. ¶ Deinde etiam manifestat materiã magnificentie in speciali dicens: ꝙ he virtutes se habent differẽter circa pecunias: quia liberalitas se extendit ad omnes operationes que sũt in pecuniis siue sint magne siue sint parue siue sint acceptationes siue dationes siue expense. Magnificentia autem nõ est nisi circa sumptuosas operationes. Est enim circa magnitudinem sumptũ in ordine ad aliquod magnum peragendum ⁊ hoc significat nomen eius. Unde magnificentia dicitur quasi magni efficientia: ⁊ in hoc superexcellit magnificus liberalem. Ex hoc infert Aristoteles: ꝙ omnis magnificus est liberalis: sed non econuerso.

Notandum ad euidentiam predictorũ: ꝙ virtus habeat aliam difficultatem ex ipso genere rei circa q(uo)d est: ⁊ aliam difficultatem ex magnitudine ipsius rei. Et ideo circa vsus pecunie oportet esse duas virtutes: quarum vna scilicet liberalitas respicit cõmunẽ vsum pecunie: alia vero scilicet magnificẽtia respicit magnum in pecunie vsum. Unde vsus pecunie pertinet ad liberalitatem inq(uan)tum moderatur eius inordinatũ affectum: ad magnificentiam vero in ordine ad aliquod magnum faciendum: sic liberalis dat vt recte ⁊ decẽter pecunia vtatur: magnificus vero vt aliquid magnum operetur.

Declarat consequẽter Aristoteles quomodo magnificẽtia mediretatem ⁊ medium tenet in magnis sũptibus dicens: ꝙ magnificus similis est scienti. Nam sicut artifex sapiens cognoscit proportionem expensarum ⁊ eius in quo fiunt expense: sic ⁊ magnificus proportionẽ debitã debet attẽdere inter suas expensas ⁊ ea in q(ui)bus expendit. Unde ibi est attendenda dignitas persone expendentis ⁊ genus operis. Sumptus namq(ue) non dicitur magnus per respectum

ad legē qui est magnus ꝑ comparationē ad comitem vel baronem: nec sunt idem sumptus fiendi in constructione dom⁹ regie ꝛ persone priuate. Debet etiā ma/gnificus huiusmodi sumptus facere ꝓ/pter bonū finem: ꝛ quomodo ꝛ quando oportet: ꝛ sic de alijs circumstātijs: et sic in magnis sumptibus tenebit mediū re/gule recte rationis. Debet etiam magis attendere ad bonitatem ꝛ decentiam sui operis q̄ ad quantitatem expensaꝝ ope/ris: et ideo prompte ꝛ delectabiliter de/bet expendere sine inutili computatiōe: qđ ptꝫ ad pusificos. Cū etiā magnificen/tia ꝑncipalit̄ respicit magnitudinē opis magnitudinē ꝟo sumptus nō respiciat nisi in ordine ad magnitudinem operis non ab equali sumptu magnificus faci/et opus magis sumptum admirabile q̄ quicūq; non magnificus. ¶ Quia vero magnificentia respicit sumptus in ordi/ne ad aliquod magnū. Cōsequenter ex/primit Aristoteles que sunt illa magna circa que intendit magnificus dicens: ꝙ talia sunt multiplicia. Quedam enim sunt que pertinent ad honorem diuinū: vt edificatio temploꝝ ꝛ sacrificia que in ipsis fiunt. Quedam ꝟo ad bonū com/mune: puta ꝙ aliquis ad illud quod est vtile toti ciuitati pclare ꝛ magnifice lar/giatur: ꝛ in his perficiendis est conditio attendenda operātis fm eius possessio/nes et diuitias. Et ideo dicit Aristote/les ꝙ inops ꝛ pauper non erit magnifi/cus: quia non habet: vnde multa possit decenter consumere: ꝛ talia temptando reputabitur insipiens.

Circa quod notanduꝫ: ꝙ Aristoteles non negat quin pauper effici possit magnificus: licet enim pau/per careat pecunijs cum virtus sit habi/tus electiuus ex frequentibus electioni/bus operum magnificorum si facultas adesset poterit in eo generari habit⁹ ma/gnificentie. Sed vult dicere Aristote/les ꝙ nō generabitur in eo talis habit⁹ per operationes exteriores cuꝫ ei desint pecunie ad tales sumptus faciēdos: nec etiam nisi raro generabitur per actus i/teriores: quia homo non frequenter eli/cit de communi cursu actus volitionis circa ea que sibi videntur impossibilia. Ut enim dicit Augustin⁹. Illud quod non videtur alicui possibile: aut nō aut tenuiter vult. Et iō notanter dicit Ari/stoteles ꝙ inops non erit magnificus ꝓ/pter rationes supradictas: non tamē ne/gat quin possit esse. Est autem magnifi/centia maxime circa predicta scilicet di/uina ꝛ communia negocia.

Deinde dicit Aristote/les ꝙ potest etiam esse circa propria vel circa illa que semel accidunt: sicut sunt nuptie vel circa illa q̄ sunt diuturne du/rationis vt in edificijs domorū ꝛ castro/rum: ꝛ circa illa non est magnificentia: ita sicut in premissis: quia magnific⁹ nō est in seipso sumptuosus: sꝫ maxime cir/ca communia ꝛ diuina.

Ulterius dicit Aristote/les ꝙ in singulis generibus rerum nobi/lium ꝛ honorabiliuꝫ opus decens illi rei faciet: non enim congruit facere ideꝫ ad honorem dei et ad honorē hominis: nec idem pro templo ꝛ pro sepulchro. Dicit insuper ꝙ differt magnum in opere ꝛ in sumptu quia spera: id est pila si fiat pul/cherrima habet quidem magnitudineꝫ ꝛ magnificentiam pueris doni in ope/re: non tamen in sumptu: quia precium non est sumptuosum: immo paruū: et si precium daretur puero nobili illud esseꝫ donuꝫ illiberabile: ꝛ per consequens nō magnificentie: quare non semper sequit̄ magnitudinem operū magnitudo sum/ptuum. Sic multum interest inter dare iocalia magnifica ꝛ ipsorum preciū: vbi enim precium est modicum iocalia pote/rūt esse pciosa et magnifica: qꝛ rara vel noua vel numerabilia. ¶ Consequēter dicit Aristo. de vitijs magnificētie oppo/sitis que sunt duo scꝫ banausia ꝛ puificē/tia. Est aūt banausia idē qđ incendiuꝫ.

Unde ille qui superabūdat in magnis sumptibus dicitur banausus quasi i for nacis incendio bona sua cōsūmens: qui quidem excedit magnificentiā non sem/per in absoluta sumptuū quantitate: sz quia nō expendit fm debitā proportio/nem: nec fm debitas circumstantias: vt is qui facit nuptialia z conuiuia histori onibus aut purpura viam qua transitu rus est tegit: z omnia talia peragit: non ꝓpter bonū finem: sed ꝓpter diuitiaruz ostensionez ex his existimans admirari. Talis etiā vbi oportet multa exponere pauca expēdit: vbi vo pauca oportet ex pendere: multa consumit. ¶ Paruific⁹ vo circa om̄ia deficit: cuius sunt tres ꝓ prietates: Quarū prima est: ꝙ quādoqꝫ licet magnos sumptos: faciat tamen ꝓ modico totuz perdit. Secunda ꝙ quic/quid facit cum quadam tarditate expē/dit. Tertia: ꝙ semper tēdit qualiter mi/nimū posset expendere. Hinc est ꝙ quic quid expendit facit cuz tristicia semper existimans maiora facere ꝙ̄ oporteat: li cet autem ista duo contrarientur virtu ti cum a medio recedant: non tamen sūt obprobriosa cum non inferant proximo nocumentū: nec sint in se multū turpia.

Ca. IIII.

Magnanimitas autem zc. ¶ Post ꝙ̄ Aristoteles determinauit de virtutib⁹ ex/istentibus circa diuitias: hic determinat de magnanimitate que est circa honores Circa quod primo ex ratione magnani mitatis inuestigat eius materiam dicēs ꝙ apparet aliquid ex nomine magnani/mitatis quod consistit circa magna: vn/de magnanimitas dicitur quasi ad ma/gna animositas. Ad videndum ergo cir ca qualia sit magna dicit ꝙ nihil differt loq̄ de magnanimitate z ꝺ magnanimo qꝫ vnū p aliud daī itelligi: magnanim⁹ q dign⁹ existēs dignificat seipm magnis siue dignuz facit ad magna videlicet ad magna honore digna tendendo z se tali/bus exponendo: puta ad statum vel offi ciū magnum: cuius administratio virtu te indiget per maxima seu ad opus ma/gnum z difficile: vt si quis cum pericula mortis constanter assurgat ad redargu endum vitia principium magnificentie. Tunc eīm virtus dignificatur: magnifi catur: ornatur z augef. Ille vo qui nō est dign⁹ magnis z seipm reputat dignū z ad illa conatur nō est magnanim⁹: sed insipiens vel stultus: z talis dicitur ca/ymus vel ventosus seu p̄sumptuosus. Il le vo qui est dignus paruis: z his contē/tus seipm paruis dignificat potest dici tē/peratus accipiendo temperantiā large: id est animo moderatus. Talis autē nō est magnanimus cum non habet animi magnitudinem. Et super hoc dat exem plum Aristoteles de pulchritudine que nō est nisi in magno corpore: ꝙ̄uis enim homines parui possunt esse homies for/mosi qui a decenter lineati seu conuenie/ti figura formati z cōmensurati fm hu/manorū z membrorū debitam proporti onē: tamen proprie non possunt dici pul chri: quia pulchritudo vltra predicta re quirit in corpore magnitudinem. Sic magnanimitatꝫ vltra moruz moderatio nem que dicit quandam animi formosi/tatem requirit animi magnitudinem. ¶ Deinde remouet Aristoteles quod/dam dubium. Potest enim quis dubita re ꝙ magnanimitas non sit virtus: cum virtus cōsistit in medio: magnanimitas autez est circa maxima. Ad quod respō/detur ꝙ licet magnanimitas cōsistat cir ca extremū fm quantitatem rei inꝙ̄tuz est circa magna: tamen est in medio fm rationem: quia ad illa magna magis tē/dit magnanimus vt oportet: z fm ꝙ re/cta ratio dictat. Unde dicit ꝙ magna/nimus magnitudine quidez est extrem⁹ sed vt oportet medius. Est nāqꝫ medi/us inter caymum qui seipsuz dignificat plus ꝙ̄ oportet: z se pusillanimez qui se dignificat min⁹ ꝙ̄ oportet. Ex p̄missis

infert Aristoteles materiā circa quam
versatur magnanimitas:cuz eñ magna
nimus magnis seipm dignificet:dignus
existens conueniens est ꝙ maxime maxi
mis se dignificet :maximū aūt inter hec
bona exteriora quibus virtuosus est di/
gnus est honor:qđ ex hoc patet:qꝛ illud
est maximū qđ deo ab oībus debeẜ:et ꝙ
in optimis est pmū. Tale aūt est honor
qui est quedam virtutis testificatio ma
gnanimitas:igitur circa honores ꝛ i ho
norationes versaẜ quibus magnanimꝰ vi
dentur optime ꝛ vt oportet. ¶ Circa qđ
notandū ꝙ magnanimus si honoreẜ nō
extollitur:ꝛ si inhonoreẜ:nō frangiẜ. nō
eñ tendit ad magna ꝛ ad honorabilia ꝓ
pter sui exaltationē:sed ad dei gloriā ac
sui ꝛ ꝓximoꝝ in bonū ꝓmotionē. Vñ si
velit honorē famā vel laudē ad hoc vult
vt deus glorificetur in ipo: vel vt bonū
aspicientis que ex hoc animaẜ ad ipsum
imitandū:aut vt bonū honorantis vt si
faciat debitū suū. Sed cōtra pdicta ar
guiẜ dupliciter. Et p:no videtur ꝙ ma/
gnanimitas nō sit virtus:quia nulla vir
tus opponiẜ alteri virtuti:sed magnani
mitas opponiẜ humilitati:quia magna/
nimus seipm reputat dignū magnitudi
nis:humilis ꝟo seipm paruipendit:ergo
magnanimitas nō est virtus. Item vi/
detur ꝙ magnanimitas nō sit circa ho
nores:quia cuz magnanimitas sit virtꝰ
moralis:oportet ꝙ sit circa passiões vel
operatiões:nō est autē circa operatões:
quia sic esset pars iusticie:ergo circa pas
siones honor nō est passio:ergo magna
nimitas nō est circa honores. Respōde
tur ad pmū ꝙ magnanimitas nō oppo/
nitur humilitati:licet eñ videanẜ tende
re in cōtraria:hoc tamē ẜm diuersas cō/
siderationes. Magnanimitas eñ facit
ꝙ aliquis se dignificet magnis ẜm cōsi/
derationem donoꝝ que possidet ex deo:
humilitas autē facit ꝙ homo seipm par
uipendat ẜm ꝯsiderationē ꝓprij defectꝰ
que cōpetit ex īfirmitate nature. ¶ Ad
secundū dico ꝙ licet honor nō sit passio:
est tamen alicuius passiōis obiectuz:scꝫ
spei que tēdit in bonū arduū:ꝛ ideo ma/
gnanimitas ē quidē imediate circa pas/
sionē spei:mediate autez circa honorē si
cut circa obiectū spei:sicut fortitudo est
circa pericula mortis inqꝫtū sunt obie/
ctum timoris ꝛ audacie. Qꝫ autez ma/
gnanimitas imediate modereẜ spem et
desperationē ꝓbatur:quia oīs virtus
imediate moderaẜ illas passiōes ꝑ quas
immediate itur invitia opposita illi:sed
per spem excessiuā immediate itur in p/
sumptionem:excessus nāqꝫ spei facit ho
minē tendere ad illud qđ est supra eiꝰ fa
cultatē ꝛ sufficientiā. Per desperationē
etiā immediate itur in pusillanimitatez
cū desperatio facit hominē discedere ab
opibus bonis ad quas est sufficiens ꝛ di
gnus:hec autē vitia sunt imediate oppo/
sita magnanimitati quare ipa imedia/
te moderaẜ spem ꝛ desperationē. ¶ De/
inde Arꝫ. declarat quō magnanimitas
se habeat ad alias virtutes dicens:ꝙ cū
magnanimus magnis seipm dignificet:
dignus existens:oportet ꝙ sit vere bonꝰ
ita ꝙ oēs virtutes habeat:alꝛ eñ non
esset magnis bonis dignus:ꝛ sic nō esset
dignꝰ honore qui est pmiū ꝟtutis. Nul/
lus eñ prauus est honore dignus. Itez
ille habitus includit esse magnū in oīi
virtute qui est ornatus virtutis :sed ma
gnanimitas est hmōi:cū ceteras ꝟtutes
maiores faciat:quare ipa importat ꝛ in/
cludit esse magnū in oīi virtute. ¶ No
tandū tamē ꝙ licet magnanimitas pre/
supponat alias virtutes ꝛ ad magnani/
mū ꝑtineat esse magnū in qualibet ꝟtu/
te:magnanimitas tamen est ꝟtus specia
lis:cum distinguaẜ per Arist. a ceteris.
Cōfirmatur:quia illa ꝟtus est specialis
ꝛ nō generalis que ponit moduz ratiōis
circa determinatā materiaz:sed magna/
nimitas est hmōi:quia circa honores:er
go est ꝟtus specialis ẜm se considerata.
Quia ꝟo honor est cuiuslibet ꝟtutis p
miū:ideo ex ꝯsequenti ratione sue mate
rie respicit oēs ꝟtutes in ꝯtrum nāqꝫ tē
dit ad ea que sunt digna magno honore
intendit magna operari in qualibet vir

tute: licet etiã quelibet ꝟtus habeat quẽdam decorem seu ornatũ ex sua specie superaddit: tamẽ alius ornatus ex ipa magnitudine operis virtuosi ꝑ magnanimitatẽ que omnes virtutes maiores facit. Hinc est ꝙ ad magnanimitatẽ pertinet actus aliaꝝ ꝟtutũ nõ ſm eam rationem qua sunt actus illaꝝ virtutũ: sed inquãtũ habent rationẽ cuiusdã excellentie: ⁊ sic dicit Arĩ. ꝙ ad magnanimũ ꝑtinet non fugere cõmouentẽ: qđ est actus humilitatis vel prudẽtie neqꝫ facere iniusta: qđ est actꝰ iusticie: ⁊ sic de alijs. Unde magnanimus nullius gratie turpia operabit: cũ nihil sit sibi magnanimũ ĩ his bonis extrinsecis cuiusmodi sunt honores potentatus ⁊ diuitie. ¶ Concludit igit Arĩ. ex p̄dictis ꝙ difficile est hominẽ eẽ magnanimũ: cuꝫ nullus sit magnanimꝰ nisi habeat omnes alias virtutes qđ est valde difficile. Deinde ostendit quõ magnanimus circa ꝓpriã materiaꝫ operat dicens: ꝙ si ei magni exhibeant honores in ip̄is delectabit moderate attẽdens ꝙ nullus honor exhibitus est cõdignũ premiũ virtutis. Notandũ p̄miũ condigni virtutis est vltimus finis: honor aũt ab homine exhibitus est quoddã p̄miũ virtutis accidentale qđ est quedã ip̄ius virtutis testificatio: honor nãqꝫ non est premiũ ꝟtutis quo ad ip̄m virtuosuꝫ: vt scꝫ hoc ꝓ p̄mio expetere debeat: sed ꝓ p̄mio expetit beatitudineꝫ que est finis virtutis. Dicit aũt esse p̄miũ virtutis ex parte aliarũ que nõ habent aliqđ maius qđ virtuoso retribuãt ꝙꝫ honorẽ qui ex hoc ip̄o habet magnitudineꝫ ꝙ ꝑhibet testimoniũ virtuti. Si etiã magnanimus inhonoret hoc paruipendet: attendens inhonorationẽ sibi iniuste fieri. In minoribus ãt bonis circa q̃ magnanimitas nõ principaliter sꝫ secũdario habet esse: cuiusmodi sunt diuitie ⁊ alia bona fortũa delectabit moderate: neqꝫ em̄ superflue gaudebit si sit bene fortunatus: neqꝫ superflue tristabit si ĩ fortunia patiat: hoc autẽ sequit ex p̄missis. Si em̄ in honoreꝫ qđ est bonũ maximũ inter hec bona extrinseca: nõ superflue delectat: sed ipsũ honorẽ ꝑuuꝫ existimat: multo magis cetera bona paruipendet: nec in eis superflue gaudebit. ¶ Deinde ponit Arĩ. q̃ndam similitudinẽ inter habentes bona fortune cuiusmodi sunt potestatus ⁊ diuitie ⁊ magnanimũ: quia vterqꝫ alios despiciũt ⁊ ꝯtemnũt: differũt tamen: qꝛ habẽtes em̄ bona fortune: alios iniuste cõtemnũt: puta pauperes seu virtuosos viros existimãtes seip̄os superexcellere: et hoc ideo: quia sine ꝟtute nõ est facile moderate ferre bonas fortunas seu resistere passiõibus per bonas fortunas inductis ⁊ eis bene vti. Magnanimus ꝟo q̃s ꝯtemnit: iuste cõtemnit. ¶ Circa qđ notandũ ꝙ cõtemptus quo magnanimus aliquos cõtemnit: nõ ꝓuenit ex inflatione superbie: cũ magnanimitas p̄supponat humilitatẽ sicut ⁊ ceteras ꝟtutes vt dictũ est in p̄cedẽtibus. Unñ sancti viri ⁊ per magnanimitatẽ quosdã cõtemnũt: ⁊ per humilitatẽ alios honorant: per magnanimitatẽ nãqꝫ alios cõtemnũt ſm ꝙ deficiunt a donis dei sic ꝙ non tm̄ ipsos appreciant: ꝙ ꝓ eis aliquid indecens et iniustis faciant: vt patet de martyribus minas hominũ cõtemnẽtibus: per humilitatẽ ꝟo alios honorãt ⁊ superiores estimant: inquãtũ aliqđ in eis de donis dei respiciunt. Unñ in psalmo dicit de viro iusto. Ad nihilũ deductus est in cõspectu eius malignus qđ ꝑtinet ad contemptũ magnanimi. Timentes autẽ dñm glorificant qđ ꝑtinet ad honorẽ humilis.

Capi. V.

Non est autẽ ⁊c̃.

n ¶ Hic ꝯseq̃nter ponit Arĩ. ꝓprietates magnanimi. Et p̄mo penes ꝑicula dicẽs: ꝙ magnanimꝰ nõ exponit se ꝑiculis ꝓ paruis rebꝫ cum ip̄as modico ap̄pciatur: sed ꝓ magnis rebus defendẽdis vel assequẽdis: vt ꝓ fide ꝓ iusticia ⁊ republica: ⁊ in talibus nõ ꝑcit vite: magis em̄ elegit moriendo cõsequi magna bona ꝙꝫ his viuendo carere.

¶Deinde ponit proprietates magnani
mi quo ad exteriora beneficia dicens: ꝙ
magnanimus promptus est ad benefaciē
dū alijs: sed verecundatur ab alijs benefi/
cia accipere: quia benefacere est excellen
tis et beneficiari est excessi: magnanim⁹
aūt semꝑ ad hoc intendit vt excedat ali
os: ⁊ hoc in bono. ¶Est etiā memor da/
torū beneficiorū ⁊ immemor acceptoruꝫ
Cuius ratio est nō ꝙ velit esse ingratus
beneficij accepti quin potius est gratissi
mus retributor: studet em̄ vt maiora re/
tribuat ꝙ̄ acceptat: nec etiā ꝙ velit ina/
niter gloriari suꝑ dato beneficio: pl⁹ em̄
diligit bonuꝫ opus ꝙ̄ honorem operis:
sed ratio huius est: quia cum in virtute
vellet excellere vult ⁊ in memoria habe/
re qualiter excellat. Ex his sequitur ꝙ ma
gnanimus delectabiliter audit se bñ fe/
cisse alijs. Indelectabiliter aūt audit se
recepisse ab eis. Per cōparationē autē ad
honores sumitur alia eius ꝓprietas que est
ꝙ ad magnanimū pertinet vt se magna
nimū ⁊ honorabileꝫ exhibeat ad illos q̄
sunt in dignitate ⁊ excellentia cōstituti:
sed ad mediocres mediocre. Cui⁹ ratio
est: quia virtus semꝑ nititur ad id qđ ē dif
ficile ⁊ honorabile. Excellere aūt bonos
viros ⁊ magnanimos ē difficile ⁊ hono/
rabile: sed mediocres excellere est facile
⁊ nō multū honorabile: videlicet a simi/
li de illo qui cōtra imbecilles se fortē ex/
hibet ⁊ viros robustos aggredi non au/
det: ꝓbet aūt se magnanimus magnum
apud magnos nō in ordine ad reueren/
tiā recipiendā: sed in ordine ad magnas
operatōes peragendū. ¶Deinde ponit
Aristo. ꝓprietates magnanimi per com
parationē ad humanos actus: Quaruꝫ
ꝓma est: ꝙ magnanimus est piger ⁊ ocio
sus qđ est intelligendū nō realiter ſꝫ ap/
parenter: quia scꝫ nō se ingerit multꝭ ne
gocijs: sed solum insistit illis qui ꝑtinēt
ad aliquod magnuꝫ: quia ꝓo magna nō
nō sunt taꝫ frequentia sicut parua: ideo
videtur esse ociosus seu paucoꝝ operatiu⁹
Secunda ꝓprietas: ꝙ magnanimus in
amore vel odio nō est latens vel occult⁹
sed patens et manifestus: latere nāqꝫ in
amore vel odio est hominis timidi cuius
modi nō est magnanimus: ⁊ ideo non ti/
met dicta sua vel facta propalare.
¶Si arguitur: ꝙ hec ꝓprietas magna/
nimi nō sit bona: quia ex tali ꝓpalatione
dictorū vel factorū possunt aliqui scan/
dalizari. Respondetur: ꝙ dicta vel fa/
cta magnanimi que est in virtutib⁹ per/
fectus nō sunt talia ꝙ ex his debeat ali/
quis offendi: ⁊ ideo nō debet timere ipa
propalare: cum illa ꝓpalatione nō pre/
beat actiue scādalū. ¶Ad cui⁹ euidētiā
sciendū: ꝙ scādalū est duplex: scꝫ actiuū
⁊ passiuū. Scandalum actiuū est dictū
vel factum minus rectū ꝓbens alicui oc
casionē ruine. Et dicitur minus rectū illđ
quod est de se malū: vel quod habet spe/
ciem ⁊ similitudinē mali. Scandalū pas
siuū est: cum quis ex dicto vel facto alte
rius cadit in peccato veniali vł mortali.

Item notandum ꝙ scā
dalum actiuū est occasio peccandi alte/
ri dupliciter: scilicet per se ⁊ per accidēs
Per se quidem quādo aliquis suo malo
ꝟbo vel facto intēdit aliū in pctm̄ indu
cere. Et si q̄dā itēdit inducere ad peccā/
dū mortalitur ē pctm̄ mortale. Per se etiā
aliq̄s ꝓximū scādalizat: licet nō intēdat
eū inducere ad pctm̄ qñ ipm factū de se
est tale ꝙ de sui rōne habꝫ: vt sit inducti
uū ad peccādū: puta cū aliquis publice
peccat. Per accidēs aūt factū vel dictuꝫ
vni⁹ est alteri occasio peccādi qñ ꝑter in
tentionē opantꝭ ⁊ ꝑter ꝯditionē opis ali
q̄s male disposit⁹ ex hmōi ope iducitur ad
peccādū: puta cū aliq̄s iuidet bōis alio
rū: ⁊ tūc his q̄ facit hmōi actū nō dat oc/
casionē ꝙ̄ tū i se: ſꝫ ali⁹ sumit: vñ ē ibi oc
casio accepta nō data: posset tñ hmōi scā
dalū esse peccatū veniale: puta cū aliq̄s
cōmittit actū q̄ nō est ſm se peccatū: sed
habet speciē mali cū aliqua leui idiscre/
tione: potest etiā esse mortale: puta cum
aliq̄s sic ꝯtēnit salutē ꝓximi: vt ꝓ ea ser/
uāda nō ꝑtermittat facere qđ libuerit si
bi. Itē notandū ꝙ licet ea que sūt de ne

cessitate salutis nō sunt ꝑtermittēda ꝓ/
pter scandalū: qꝛ nullus debet mortalit̄
peccare ꝓpter malū alterius vitanduꝫ.
Illa tamen que nō sunt de necessitate sa/
lutis sunt aliquādo occultanda vel dif/
ferenda ꝓpter scandalū pusilloꝝ qđ ꝓ/
cedit ex infirmitate vel ignorantia et nō
ex malicia euitandū: ꝓpter qđ etiā sunt
omittenda opera que sunt in differentia
ex genere: vt carnes comedere: vinum bi
bere: tēporalia acquirere. Ita ꝙ si ꝓba/
biliter videaꝛ ꝙ in ꝓximis scandalisetur
mortaliter: omissio est in ꝓcepto si veni/
aliter in ꝯsilio quousqꝫ ratione reddita
hmōi scandalū cesset: postq̄ aūt est debi
te ostensū ꝓximo ꝙ inde nō debet scāda/
lizari nō teneꝛ hō talia omittere: ꝛ si extin
de scādalizeꝛ: illud erit ex malicia. Scā
dalum autē qđ ꝓcedit ex malicia: est cō
tēnendū. Est enī scandalū phariseoruꝫ
qui scandalizabanꝛ de doctrina christi:
de quibus dicit dn̄s: Sinite eos quia ceci
sunt. Unde ꝓpter tale scandalū nō sūt
spūalia vel tēporalia omittēda: hoc enī
noceret bono cōmuni: dareꝛ malis occa
sio malignandi vel rapiendi s̄m Tho. ꝛ
Richardū. Tertia ꝓprietas est: ꝙ ma/
gis curat de veritate q̄ de hmōi opiniōe
ꝛ ideo ꝓpter hoīm famam nō recedit ab
eo qđ eum facere decet semꝑ que veraci/
ter loquiꝛ: nisi forsan aliqua falsa ironi/
ce ꝓferat. Ex hoc inferri pōt ꝙ magna/
nimus parū curat de honoribꝫ vite pre/
sentis. Cū enī magnanimus parū curat
de hominū opinionibꝫ: sequiꝛ ꝙ etiā pa/
rū curat de p̄sentis seculi honore. Pro/
baꝛ ꝯclusio: quia honor naturaliter or/
dinaꝛ ad generandū opinionē ex tali si/
gno quale ē honor: vt scꝫ nos opinemur
vel alij opinenꝛ nos esse virtuosos: vt ha
beꝛ p̄mo huius. Opinio aūt alioꝝ vt ad
gloriā nostrā ordinata est ꝯtēnenda ma
gis q̄ appetenda per honorē mundanū
Cuius causa est: quia honor est fallax si
gnū ꝟtutis cum posset impendi nō solū
homini ꝟtuoso: sed etiam inuirtuoso. er
go honor ad huiusmodi opi. generandā
ordinatus est ꝯtēnendus. Opinio etiaꝫ
nostra per tale signū genita est simplici/
ter ꝯtēnenda: dicente poeta: Plus alijs
de te q̄ tu tibi credere noli: Pōt tamen
magnanimus honorē recte appetere nō
ad suā exaltationē: sed ad dei gloriā ꝛ ꝓ/
ximi vtilitatē: vt dictum est in p̄cedētibꝫ
¶ Demū ponit Aristo. ꝓprietates ma/
gnanimi que sumunꝛ in ordine ad ipsius
dispositionē: Quaꝝ p̄ma est: ꝙ ipse nō ē
ꝓmptus ad admirandū. Cuius ratio ē
quia admiratio ꝓuenit ex his que repu/
tanꝛ magna. Magnanimo aūt nihil est
magni inter ea que exteriꝰ occurrere pos
sunt: cuꝫ sua p̄ncipaliter circa interiora
versenꝛ. Secūda ꝓprietas est: ꝙ ipse nō
recordaꝛ de malo ꝙ aliquādo passus est
qꝛ tale nō reputat magnū: ꝛ ideo ad ip̄m
nō ꝑtinet de illo recordari: sed magꝫ ip̄m
despicere. Tertia ꝓprietas est: ꝙ ip̄e nō
est humanilogus: quia nec de seipso: nec
de quolibet alio homine libēter loquiꝛ:
semꝑ nāqꝫ intētus ad diuina que sūt ma
xime bona: indignū estimat de rebus hu
manis loquendo verba cōsumere. Un/
de nō est sibi cura vt laudeꝛ: neqꝫ ꝙ alij
vituperenꝛ: quapropter de alijs nō male
loquiꝛ: nec etiā de inimicis nō ꝓpter iniu
riā ab eis illatā repellendū. Quarta ꝓ
prietas est: ꝙ si sibi desinit necessaria ad
vitā: nō multū conqueritur vel murmu
rat: neqꝫ multū deꝓcatur vt sibi exhibe/
antur: hoc enī pertinet ad eū qui studet
circa necessaria vite acquirenda plus q̄
circa virtutē: cuiusmodi non est magna/
nimus. Quinta ꝓprietas est: ꝙ magna/
nimus est grauis in motu ꝛ in voce. Mo
tus enī eius est grauis siue lentus et tar
dus ꝛ nō velox: quia circa pauca stūdet:
vox ꝟo eius est grauis: ꝛ locutio eius sta
bilis ꝛ solida nō acuta clamorosa vel cō
tentiosa: qꝛ nihil magnū existimat: acu/
mine aūt vocis aut cōtentio fiūt ꝓpter
bonū extrinsecū qđ reputat esse magnū.

Ca. VI.

Eficiētes autez

¶ Hic agit Arist. de virtutibus

d

oppositis magnanimitati:scȝ de pusillanimitate que ei opponit̄ p defectū: ꝛ presumptionē que ei opponit̄ per excessum. Circa qđ p̄mo dicit ꝙ pusillanim⁹ ꝛ caymus siue p̄sumptuosus nō videntur esse mali: malicia scȝ nociua primo: quia nō sunt malefactores: vterꝙ tamē illoꝝ est malus: ꝛ peccat inq̄tuȝ recedit a medio virtut̄. Pusillanimus em̄ priuat seipm ꝛ indignificat bonis quibus dignus est per pusillanimitateȝ ab opibus v̄tuosis discedendo p que recusat tendere in id qđ est sue potentie cōmēsuratū: hoc autem puenit ex ignorātia sue cōditionis: quē ignorātia causat̄ ex pigricia cōsiderandi suā facultatē seu abilitatē ad virtutē quā habet ex gratuitis donis cōditionis naturalib⁹ ꝛ supnaturalib⁹. Caymi v̄o seu p̄sumptuosi seipos ignorātes nō quidē p pigriciā sed p insipientiam ꝛ stulticiā conātur ad quedā magna ꝛ honorabilia suā facultatē excedētia quib⁹ indigni sunt. Hmōi sunt illi qui ignari ꝛ insufficientes existentes pcurant se ad doctoratū assumi: qui sepe redarguunt̄ ꝛ cōfundunt̄: nō valentes exercere ea ad que fuerūt assumpti: puta legēdo vel disputando. Tales etiā seipsos ostentant vestibus p̄ciosis ornando pompose incedēdo: bonasꝙ fortunas suas manifestādo: vt p hoc appareāt hominibus honorandi. Opponit̄ autēȝ magis pusillanimis magnanimus q̄ caymus. Magnanimus em̄ ꝛ caymus cōueniūt in conatu ad opa magna q̄uis diuersimode. quia magnanimus appetit ꝛ conat̄ vt dign⁹. Est etiaȝ pusillanimus deterior caymo fm̄ Arſ: q: deterius est ab opere qđ sufficiēter est in hominis potestate desperare: ꝛ desp̄ando discedere q̄ ad bonū op⁹ qđ excedit hominis facultateȝ conari et assurgere: hoc em̄ est ad bonū tēdere: q̄uis indiscrete: et illud est a bono fugere: ꝛ seipm̄ inutilē reddere. Sȝ desperatio est pusillanimis. Conat⁹ aūt iste est caymi: quare pusillanim⁹ deterior ē caymo.

¶ Quia v̄o p̄sumptio ad supbiā ptinet circa ip̄aȝ est aliqualiter insistendū. Est aūt supbia amor ꝓprie excellētie: qđ quidē est vel de amore inordinato. Supbus nāꝙ vult supgredi sup illud qđ est: ꝛ super illud qđ recta rō dictat. Hoc aūt cōtingit q̄druplicer: ꝛ fm̄ hoc sumūt̄ q̄ttuor species supbie fm̄ Grego. Prima ē ꝙ qs gloriat̄ ꝛ extollit̄ de bono qđ habet et ita se gerit affectu vel effectu: ac si haberet illud bonū a se contra illud qđ dicit Apl's: Quid habes qđ nō accepisti: si accepisti: cur ergo gloriaris quasi nō acceperis. Ex tali aūt amore inordinato ꝓprie excellentie: sequit̄ quedā excecatio intellectus qua supbus estimat illđ bonū habere a se: seꝙ esse totalē ei⁹ causam. Vera nāꝙ estimatio corrumpit̄ in pticulari agibili ꝓpter affectionē deordinatā: sicut ille q̄ fornicat̄ estimat p tūc sibi bonuȝ esse fornicari: licet sciat in vniuersali fornicari esse malū. Ad hanc speciē ptinet igratitudo. Ingratus em̄ dicit̄ qui nō recognoscit beneficiuȝ acceptū. Vn̄ quasi p̄ncipiū boni se repurat: eo ꝙ nō retorquet beneficiū in illo a quo recepit. Secūda species supbie est cum qs extollit̄ de bono qđ habet ac si datū sibi desup fuisset ꝓ meritis suis: ex q̄ sequitur excecatio intellectus vt dictū est i p̄ma specie: ita ꝙ supb⁹ credit se eē causaȝ p̄ncipalem boni qđ habet: deum v̄o secūdariā. Licet em̄ sancti multa a deo obtineant per meritoria opera: horuȝ tamen deus est causa p̄ncipalis: ꝛ homo secūdaria. Tertia species est: cum quis extollitur iactando se habere bonū qđ non habet: hoc autē fit dupliciter. Vno modo q̄tū ad interiorē cordis arrogantiam q̄ homo false se existimat illđ habere: ꝛ sic iactantia vel arrogātia ponit̄ tertia species superbie. Alio modo q̄tum ad exteriorem actuȝ quo quis falsa sibi attribuit qđ nō habet: ꝛ sic iactantia ponit̄ ſtlia inanis glorie. Quarta species est cū quis despectis cet̄ris singulariter appetit videri habere qđ nō hȝ. Supb⁹ em̄ alios contēnit seu viles ꝛ inutiles reputat: appetitꝙ illos in comparatione sui ab alijs contēni. Unde versus. A se me/

ritis arrogat z sua spernens. ¶ Notādū īsuper q̄ pma filia supbie est inanis glo/ ria. Superbus nāq3 appetit inordinate propriā excellentiā: puta volēdo se effer re sup alios seu p̄esse ad alioꝝ dep̄ssionē. Inani gloriosus aūt vult ipius excellen/ tie manifestationē. Unde appetitus ex/ cellentie mouet ad inanem gloriā: et sic oritur ex superbia. Et q̄uis ambitio p/ prie sit appetitus inordinatus honorū z inanis gloria appetitus laudis: vtraq3 tamen noīe inanis glorie potest designa ri. Scdm enī Amb. gloria est clara cū laude noticia. Ex hoc enī q̄ aliquis lau datur vel ei honor vel reuerētia exhibe/ tur ex hoc reddit' clarus in noticia alio/ rū: ita q̄ bonitas eius deuenit in aliorū noticiam z approbationē. Nomine etiā ambitionis aliquādo intelligitur super bia z inanis gloria. Unde Augustinus super Johannē. Ambitio humane lau/ dis appetit de se estimare qd̄ nō habet z sup alios se efferre: primū pertinet ad in anem gloriā: secundū ho ad superbiam: honor autē z gloria seu fama pōt appeti sine peccato in q̄tum est vtilis ad hono rem dei: vt sc3 deus ab hominib9 glorifi/ cetur: vel ad hoc q̄ homines p̄ficiant ex bono qd̄ in alio cognoscunt: verbūq3 di uinū p ipsum seminatū non contemnant seu ex hoc q̄ homo ex bonis que in se co/ gnoscit p testimoniū laudis aliene stude/ at in eis p̄seuerare z ad meliora p̄ficere: z fm hoc debet homo curam habere de bono nomine: iuxta sententiā Sapien/ tis. Luceretq3 in virtuosis operibus co/ ram hominib9: nō tamen in hominū lau de inaniter delectari ac exinde tumesce/ re vel inflari. ¶ Ulterius notandum q̄ inanis gloria potest contrari charita/ ti z dilectioni dei dupliciter. Uno mo/ do rōne materie de qua quis gloriat': pu ta cū gloriat' de aliquo q̄ p̄trariat' diui/ ne reuerētie seu bonū tpale de quo glo/ riat' deo p̄ferēdo. Alio mō ex parte ipsi9 gloriantis qui intentionē suā refert ad gloriā tanq3 ad vltimū finē ad ipam or/ dinādo virtutis opera z p qua p̄sequē/ da nō p̄termittat' facere etiā ea q̄ sūt cō/ tra deū: z sic est peccm̄ mortale fm Tho. 2.2. Si autē amor humane glorie q̄uis sit inanis: nō tamen repugnat charitati nec q̄tū ad id d̄ quo est gloria: nec q̄tū ad intentionē gloriā querētis nō est pec catū mortale sed veniale. Unde inanis gloria significat' p puluerē: de quo dicit' Matth. x. Marci. vi. Luce. ix. apostol. Excutite puluerē de pedib9 vestrīs. Qd̄ exponens Grego. ait. Predicatio vix si/ ne aliqua pulueris mixtiōe transit. Nā p̄dicans aut ad indignationē trahit' si cō temnat' aut ad quātulācūq3 gloriā si ab auditorib9 honorat': s3 apostoli nō cade/ bant a p̄fectiōe p̄pter hmōi inanem glo riā: ergo inanis gloria est aliquādo veni ale peccatū z nō mortale. Deinde sciēdū q̄ ex superbia mediāte inani gloria pma eius filia nascunt' septem filie. Inaniter enī glorians appetit laudē p̄pter appa/ rentē excellentiā: hoc autē fit p̄pter ap/ parentē excellentiā potētie p̄bitat3 aut sapientie. Si p̄pter apparentē excellen tiā potentie vel dignitatis generat ex se duo vitia. s. inobedientiā p quā nō vult subiacere supiori: ne videat' potestatis minoris: ad quā sequit' rebellio qua re pugnat correctioni z iactātia qua se ost/ tat p̄bitatis vel potestatis maioꝝ hbis vel factis: p̄prie tamē ostentatio est ī fa/ cto z iactātia in verbo. Propter aūt ap/ parentē excellentiā p̄bitatis generat ex se ypocrisim qua simulatiōe sanctitatis appetit videri p̄bus z bonus q̄ pōt dici singularitas eo q̄ cōmuni vita relicta as sumit vitā priuatā z singularē in verbis factis gestibus et habitib9. Propter ho apparentē excellentiā sapientie generat ex se quattuor vitia. Nitit' enī homo ex/ cellentiā suā manifestare vno modo q̄ti rum ad intellectū: z sic est ptinacia per quā homo nimis innitit' sue sententie no lens cedere sentētie meliori. Alio modo q̄tum ad volūtatē: z sic est discordia dū nō vult a p̄pria voluntate discedere: vt alijs p̄cordet. Tertiū q̄tū ad locutionē z sic est cōtentio dum aliquis clamorose

cōtra aliquē litigat. Quarto ꝗ̄tum ad operationē nouitatū ꝑ̄sumptio qua sup̄ vires oīa temptat vt sapiens appareat. Licet autē cōtentio ꝛ discordia oriant̄ q̄dāmodo ex ira: nō tamen nisi cū adiunctiōe inanis glorie: ꝓ hoc scꝫ ꝙ aliq̄s gloriosum sibi reputat vt non cedat verbis vel voluntati aliorū. Huiusmōi autē filie patēt per versus. Ni. conten. ꝛ ypo. iactās noua. ꝑtina. dis glo. ¶ Circa discordiā que opponit̄ cōcordie notandum ſm Tho. 2. 2. ꝙ aliquando est peccatū mortale: vt cū quis scienter ꝛ ex intentōe dissentit a bono diuino ꝛ bono ꝓximo. Vñ ad Gal. v. Dissentiōes discordie ponūt̄ inter opera carnis de q̄bus illic subdit̄ ꝙ qui talia agunt: regnū dei nō cōsequētur: ꝓ̄mi tamē mot⁹ huius discordie sūt peccata venialia. Est etiā discordia peccatū veniale si p̄ter intentionē fiat: vt cū intentio aliquoꝝ est ad aliq̄d bonū pertinens ad honorē dei vel vtilitatē ꝓximi sed vnus estimat hoc esse bonū ꝛ ali⁹ nō: vt inter barnabā ꝛ Paulū Actꝫ. xv. ꝙ ꝑtinebat ad humanū defectū: licet hoc fieret ex diuina ꝓuidentia propter vtilitatem cōsequentē ordinatā: hoc aūt mō discordia nō est peccatū mortale: nec repugnat charitati nisi fiat cū errore circa necessaria ad salutē vel cū nimia ꝑtinacia. ¶ Notandū: ꝙ seditio vel scisma sub discordia cōtinetur. Vtrūqꝫ enī est discordia nō vnius ad vnū: sed partiūꝫ multitudinis adinuicē. Unde seditiosus dicitur qui discordiā excitat nō quācūqꝫ: sꝫ inter partes alicuius multitudinis: peccatū autē seditiōis est nō solū in eo q̄ discordiā seminat qui dicit̄ susurro: sed etiam in eis qui inordinate adinuicem dissentiūt. Differt autē seditio a scismate: quia scisma opponit̄ sp̄uali vnitati multitudinis: scꝫ vnitati ecclesiastice. Seditio aūt opponit̄ vnitati seculari vel tꝑali. Seditio etiā importat preparationē ad pugnā corporalem: non autē scisma. Quia ꝓ̄o seditio opponit̄ iusticie et cōmuni bono: ideo ex suo genere est peccatuꝫ mortale: ꝛ p̄ncipaliter ꝑtinet ad eos qui seditionem ꝓcurāt: secūdario ꝓ̄o ad eos qui ip̄os sequūtur perturbātes bonū cōmune: illi ꝓ̄o qui bonū cōmune defendūt resistentes eis nō sunt dicendi seditiosi sicut regimen tyrannicuꝫ perturbātes: magis aūt tyrānus seditiosus est cuius regimen ordinat̄ ad ꝓpriū bonum multitudinis detrimento. ¶ De cōtētione sciendum: ꝙ cōtentio ſm Ambro. est impugnatio veritatis cū cōfidentia clamorū. Et ponitur cōfidentia clamoris: vt circumstantia aggrauans. Generaliter nāqꝫ ɔ̄tentio potest dici impugnatio veritatis in sermōe causa vincendi: licet enī nō sit ibi clamor indebitus. Nomen enī cōtētiōis dicit motū in cōtraria tendentiū: ꝛ pōt fieri causa malignitatꝫ: vt si quis velit iniuste vincere: vel animos audientiū in fide vel in moribus s̄buertere: ꝛ sic est peccatū mortale ſm Alexādrū. 2. sentētiaꝝ. Si autē hec nō fiant ex quadā leuitate in his in quibus nō ē periculū: tunc nō diceret̄ peccatū mortale. Si aūt fiat ɔ̄tentio causa eruditiōis vl̄ exercitatiōis aut correctiōis vel ad īpugnationē falsitatis: modo tñ inordinato erit peccatū veniale. Similiter si fiat ex quadā titullatiōe glorie vel honoris: vt dicit̄ in euāgelio: ꝙ facta est cōtentio inter christi discipulos quis eoruꝫ videret̄ esse maior. ¶ Demū agit Aristoteles de quadā virtute innominata que est circa paruos vl̄ mediocres honores que se habet ad magnanimitatē sicut liberalitas ad magnificentiā. Sicut nāqꝫ liberalitas cōcernit pecuniā ꝛ vsum bonū pecuniē nō cōcernendo magnitudinē pecunie vel opis inde sequentis quā respicit magnificētia: sic nec v̄tus cōcernit debituꝫ vsū honoris in opibus v̄tuosis: nō cōcernēdo ip̄oꝝ magnitudīeꝫ quā respicit magnanimitas. Extrema aūt hui⁹ v̄tutꝫ dicūtur philotimia ꝛ aphilotimia quoruꝫ vtrūqꝫ ē vituperabile. Philotimia enī ē vituperabilis q̄ ē amor honorꝫ q̄n nō oportꝫ ꝛ quō nō opꝫ. Et dī a philos ꝙ ē amor ꝛ tios ꝙ ē honor q̄si amor honorꝫ īdebit⁹ ꝛ īordiat⁹. Aphilotimia āt ē vituperabil̄.

Dicitur nãq; ab a quod est sine: quasi si
ne amore honoris. Vituperãdus est em̃
qui non eligit honorari in bonis: puta si
talis honor cedat in gloriã dei ⁊ salutez
proximi. Quia ꝟo mediũ comparatuz
ad vnum extremũ habet rationem alte/
rius extremi: sicut fustuz albo compara
tum habet ratione nigri. Sic hec virtꝰ
innominata potest nominari ab vtroq;
extremorũ per comparacionez ad aliud
illorum.

Ca. VII.

Mansuetudo ⁊c̃.

¶ Postq̃ Aristo. determinauit
de virtutibus que sũt circa ex
teriora bona: hic cõsequẽter agit de mã/
suetudine que est circa exteriora mala.
Est autem mansuetudo quedam virtꝰ
medians circa iras: quod quidez mediũ
licet proprie sumptũ sit innominatũ: si/
gnificatur tamen nomine mansuetudi/
nis: q̃uis hic mãsuetudo ẜm proprieta/
tem significatiõis magis declinet ad de
fectum. Dicitur enim aliquis mansuetꝰ
ex eo ꝙ non irascitur quasi manu assue/
tus ad similitudinẽ bestiaruz que iracũ
diam deponũt manibus hominũ assue/
ti ad obediẽdũ ipsis sine murmure. Su
mendo tamen mansuetudinem vt in ꝓ
posito sumitur ille dicitur mansuetus q̇
irascitur quibus oportet ⁊ de quibus et
quando ⁊ quomodo oportet irasci: cuiꝰ
quidem rationis iudiciũ nõ ira contra/
bat. Unde homo querit vindictam seu
penaz aut punitionẽ proximorũ: sed est
iniurie remissiuus ⁊ condonatiuus. Vi/
tium autem huic virtuti oppositum per
defectũ dicitur inirascibilis que est duz
homo nõ irascitur in quibꝰ oportet ira/
sci ⁊ quando oportet: ⁊ sic de alijs circũ/
stantijs. Talis em̃ defectus est vitupe/
rabilis: ⁊ videtur ad quandã insipienti/
am pertinere. Cũ em̃ ira causeť ex tristi
cia: tristicia autẽ ex sensu nocumenti: is
qui non irascitur: nec videtur de his que
sũt nociua dolere nec ea sentire: talis au
tem videtur insipiens cum etiam ira sit
appetitus vindicte is qui nõ irascitur d̾
quibus oportet: non vindicat nec punit
ea que deberet punire in se ⁊ in alijs: ⁊ sic
nõ videtur esse iustus. Vitiũ ꝟo opposi
tum mansuetudini per superabundan/
tiã dicitur iracundia: quia ira ex cuiꝰ ex/
cessu diciť iracũdia: ⁊ est passio quedam:
sepe tamen vnũ sumiť ꝓ reliquo. Fit au
tem hmõi vitiũ nõ obseruando debitas
circũstantias: puta irascẽdo personis q̇/
bus nõ oportet ⁊ ex causis ꝓpter q̃s non
oportet: ⁊ velocius ⁊ citiꝰ q̃ oportet vbi
nõ oportet ⁊ maiori tempore q̃ oportet
nõ tamen hec om̃ia simul insunt eidez ꝑ
sone: quia malũ seip̃m destruit destruen
do subiectũ suũ: quia est contra naturaz
subiecti: ⁊ ideo si sit integrũ fit importa/
bile: sicut si in corpore quis haberet om/
nes malicias ⁊ dolores vniꝰ membri sta/
tim extingueretť. ¶ Deinde ponit Ariẜ.
tres species iracundie ꝑ comparationez
ad homines que irascunť: quidã em̃ pro
causa leui de facili irascitur quorum ira
velociter quietať: quia nãq; tales irã su/
am ꝑ aliqua signa manifestant: ira exte/
rius exalante quiescũt: ⁊ tales dicũť acu
ti. Alij ꝟo in ira diutius ꝑmanent: ⁊ hoc
dupliciter. Quidã nãq; habent irã per
manentẽ ratiõe tristicie quã interius te/
nent clausam: ⁊ quia nõ prorũpũt ad ex/
teriora iracundie signa nõ possunt per/
suaderi ab alijs: nec a seip̃is recedũt ab
ira nisi pro diuturnitate temporis tristi
cia aboletur: ⁊ sic deficit ira: ⁊ tales dicũ
tur amari: quia sibi et amicis sunt mole
stissimi. Alij ꝟo habent iram ꝑmanentẽ
ꝓpter vehemens desideriũ vindicte: et
ideo nõ quiescũt ꝓpter tp̃is diuturnita
tem: sed ꝑ punitionẽ ⁊ cruciatũ illorum
quos oderũt: ⁊ tales dicunť difficiles: q̄
difficile est ip̃is cõuiuere: iraq; eorum de
difficili potest quietari. ¶ Ad euiden/
tiã p̃dictoꝝ notãduz ẜm Tho. 2. 2. ꝙ ira
vt dictũ est nominat quandã passionez:
passio autẽ appetitus sensitiui intantuz
est bona inq̃tum ratiõe regulatur: inq̃/
tum aũt ordinẽ ratiõis excludit est ma/

la. Ordo aūt ratiōis in ira pōt attendi. q̄tū ad duo. Primo quidē q̄tū ad appetibile in qd tendit qd est vindicta. Unde si aliquis appetat q fm ordinē rationis fiat vindicta, ppter videlicet vitioꝝ correctionē ꝛ iusticie ꝯseruationē: vel saltem ppter peccātiū cohibitionē ꝛ alioꝝ quietē est laudabilis ira appetitus ꝛ vocatur ira p zelū. Si aliquis appetat q fiat vindicta qualitercūq cōtra ordinem ratiōis: puta si appetat puniri eū qui nō meruit: vel etiā nō fm legitimū ordinē: vel quia vult a se expetere vindictā nō a deo vel a iudice sub eo cōstituto: vel nō ppter debitū finem: quia appetit vindictā ppter malum eius qui puniend⁹ est ꝛ ibi quiescit: tunc erit appetitus ire viciosus: ꝛ nominat ira per viciū: ꝛ fit cum aliquis appetit iniustam vindictā. Ira de suo genere est peccatū mortale ex pte appetibilis: quia cōtrariat charitati ꝛ iusticie: pōt tamē cōtingere q talis appetitus sit peccatū veniale: cū motus ire preuenit iudiciū ratiōis: ita q nō est ibi ratiōis ꝯsensus: vel si aliquis appetat i aliquo modico se vindicare qd quasi est reputandū: ita q etiā si actu inferat nō esset peccatū mortale: puta si aliquis paꝝ trahat aliquē puerū p capillos vel aliqd hmōi. Alio mō attendit ordo rōnis circa irā q̄tū ad modū irascendi: vt videlicet motus ire nō immoderate feruescat: nec interius nec exterius. Si nāq talis motus sit inordinatus nimis ardēter interius irascēdo vel nimis exterius signa ire manifestando nō erit sine veniali peccato qd tūc esset mortale si ex vehementia ire aliquis excideret a dei ꝛ pximi dilectiōe. ¶ Qꝫ aūt ira aliquādo sit peccatū mortale patet p illud qd habetur Math. v. Omis qui irascit fratri suo: reus erit iudicio. Qui aūt dixerit fratri suo racha: reus erit cōsilio: q̄ vo dixerit fratri suo fatue: reus erit gehenne ignis. Ubi dicit Glo. q per illa tria que ibi tāgunt: scꝫ iudiciū: cōciliū: gehennā: diuerse mansiones in eterna dānatiōe p modo peccati exprimuntur. Uñ ibi ponūt tres gradus ire qui non ptinent ad diuersas ire species: sed accipiunt fm pcessus humani actus: vbi pmū aliquid cōcipit in corde. Et q̄tū ad hoc dicit: Omis qui irascit fratri suo: ꝛ loquit ibi dñs de motu ire quo quis deliberate p cōsensū rationis appetit pximi occisionē vel quācūq eius grauē lesionē. Secūdus gradus ē cū per aliqua signa exteriora: talis ira manifestat: ꝛ q̄tū ad h dicit: Qui dixerit fri suo racha: qd ē interiectio irascētis per qd intelligit inordinata ꝛ confusa locutio ire interioris exp̄ssiua. Terti⁹ gradus est quādo peccatū interius cōceptū ad effectū pducit. Est aūt effect⁹ ire nocumentū alteri⁹ sub ratiōe vindicte: minimū aūt nocumentū est qd fit solo vbo cū scꝫ aliqs pꝛumpit in verba iniuriosa: ꝛ quo ad hoc dicit: Qui dicit fratri suo fatue. Et sic patet q secundū addit supra pmū: ꝛ tertiū supra vtrūq. Unde cū pmū est peccatū mortale in casu in q̄ loquit dñs vt dictū ē: multo mag aliaꝛ ꝛ ideo singulis eoꝝ ponūtur correspondentia aliqua ptinentia ad cōdemnationē: sed in pmo ponit iudiciū qd minus ē quia vt ait Aug⁹. In iudicio adhuc defensiōis locus datur. In secundo ponit cōciliū quo iudices inter se cōferūt quid oporteat. In tertio ponit gehenna ignis que est certa dānatio. Est aūt ira viciū capitale: cuius sex filie a Grego. assignātur: scꝫ rixa: mētis tumor: cōtumelia: clamor: indignatio: blasphemia. Ira nāq pōt tripliciter ꝯsiderari. Uno mō fm q est in corde: ꝛ sic ex ira nascunt duo vitia vnū quidē ex psona lesus ꝯtra quā aliqs irascit quaꝫ reputat indignū vt sibi tale qd fecerit: ꝛ sic ponit indignatio: vel fm Alexandrū. Indignatio sumit p voluntate qua alios p signa molestie cōtristari desideramus: idcirco eis subtrahim⁹ locutionē ꝛ societatē. Aliud aūt vitium est ex pte sui ipsius: ingētū scꝫ excogitādo diuersas vias vidicte talib⁹ excogitationib⁹ animū replet: ꝛ sic ponit tumor mētis: qui licet aliunde p inflāmatiōe supbie accipiat: nō tamen in pposito: sed sui

mitur ꝑ quodã conatu siue audacia ho/
minis intemptãtis vindictam. Alio mõ
cõsideratur ira fm qd est in ore: ꝛ sic ex ira
duplex ꝓcedit indignatio. Una quidez
fm ꝙ homo in mõ loquendi iram suã de
mõstrat: sicut dictũ est de eo qui dicit fra
tri suo racha: ꝛ sic ponitur clamor ꝑ quem
intelligitur inordinata ꝛ cõfusa locutio
vt pfertur. Alia aũt est inordinatio fm
quã aliquis ꝓrumpit in verba iniuriosa
que quidẽ si sunt cõtra deũ erit blasphe/
mia attribuẽdo deo qd nõ est ei attribu
endũ: vel negãdo ab eo qd est ei attribu
endũ. Blasphemia etiã sanctoꝝ redun
dat in deuz. Si vero ↄtra ꝓximũ: ꝛ sic est
cõtumelia. Tertio mõ sumitur ira fm ꝙ ꝓ
cedit vsqꝫ in factũ: ꝛ sic ex ira oriuntur rixe
ꝑ quas intelliguntur oĩa nocumẽta que
facto ꝓximis inferuntur ex ira. ¶ Odium
aũt nõ numeratur a Grego. inter filias ire
quia odiũ vt ꝑtinet ad irã est ipa ira inue
terata: ꝛ pertinet ad tertiaz speciem ire.
Quia vero ira querit in manifesto vindi/
ctam inferre: vt phs dicit in secũdo rhe/
torice: ideo detractio que est i occulto ꝑ
cõparationẽ ad illũ cui detrahitur: etiaz
si corã multis alijs fiat nõ est filia ire: si/
cut cõtumelia: sed magis inuidie quo ni
titur qualitercũqꝫ minuere gloriaz ꝓximi:
nec tamen sequitur ex hoc ꝙ detractio sit
grauior ꝙ̃ cõtumelia: quia ex minori vi/
tio potest oriri maius peccatum sicut ex
ira oritur homicidium ꝛ blasphemia.
¶ Circa cõtumeliã notandũ: ꝙ cõtume
lia importat dehonorationẽ alicuius: et
ꝓprie in verbis: dicẽdo scz ꝓximo verba
turpia ꝛ iniuriosa ad detrimentũ sui ho
noris vel reuerentie sibi ab alijs exhibẽ/
de. Est aũt cõtumelia maior si quis di/
cat alicui defectũ suũ corã multis ꝙ̃ sibi
solũ. Large etiã cõsistit cõtumelia in fa
ctis in ꝙ̃tũ facta habẽt vim verboꝝ in si
gnificando. ¶ Notandũ etiã ꝙ cũ vitiũ
ↄtumelia ꝛ improperiũ sumũtur sepe ꝓ eo
dem: cũ vitiũ tamẽ fit generaliter expri/
mẽdo defectũ culpe ꝛ pene. Cõtumelia
aũt magis respicit culpã. Improperiuz
vero fit cũ qs iniuriose alteri ad memoriã
reducit auxiliũ qd cõtulit ei necessitatez
patiẽti. ¶ Sciendũ vlterius ꝙ si inten/
tio ꝓferentis verba cõuitij vel contume
lie ad hoc fantur: vt per verba que ꝓfert
honorẽ alteri⁹ auferat: sic ẽ peccatũ mor
tale fm Tho. nõ min⁹ ꝙ̃ furtũ vel rapi/
na. Nõ eñ hõ minus amat suũ honorez
ꝙ̃ rem possessam: sic dr Matth. v. Qui
dixerit fratri suo fatue: reus erit gehẽne
ignis. Si autẽ aliqs talia verba ꝓferat
ꝓpter correctionẽ vel aliqd hmõi põt eẽ
sine peccato vel cũ peccato veniali. Unñ
si ꝓferatur: cũ vitiũ nõ multũ dehonestans
ex aliqua animi bonitate vel ex leui ira
absqꝫ firmo ꝓposito aliquẽ dehonestan/
dũ: puta cũ aliqs intẽdit aliquã ꝑ hmõi
verbũ leniter cõtristari erit veniale pec/
catũ: licet aũt teneamur hũc animũ ha/
bere paratũ ad cõtumelias tolerandas
si expediens fuerit: qñqꝫ tñ oportet vt cõ
tumeliã illatã repellam⁹ ad repmendũ
audaciã ei⁹ q̃ ↄtumeliã infert ne de cete
ro talia attẽptat: aut ꝓpter bonũ multo
rũ q̃ꝝ ꝓfect⁹ impeditur ꝑ ↄtumelias nobis
illatas. Insuꝑ notandũ ꝙ licet cõtume-
lia ꝛ detractio in hoc cõueniãt ꝙ ꝑ vtrũ-
qꝫ leditur ꝓxim⁹ in ꝟbis: differũt tñ dupli
citer. Uno mõ ꝙ̃tũ ad modũ ꝓponendi
verbũ. Cõtumeliosus eñ in faciẽ cõtra
hoiem loquitur: detractor vero eo absente ꝛ
ignorante. Alio mõ ꝙ̃tũ ad nocumẽtuz
illatũ. Cõtumeliosus eñ derogat hono
rẽ. Cũ nãqꝫ aliqs manifeste ꝟba contra
aliũ ꝓfert videtur eũ ꝑuipẽdere. Unñ ibi ex
hoc ipso exhonoratur. Detractor aũt dero/
gat fame: qr nãqꝫ detractor ꝓfert ꝟba ↄ
aliquẽ eo absente: nõ aũt pñte videtur eũ
vereri magꝭ ꝙ̃ ꝑuipẽdere. Unñ non dire/
cte detrimẽtũ infert honori: sz fame: i ꝙ̃/
tũ scz eos q̃ audiũt quãtũ in ipo est facit
malã opinionẽ habere de eo ↄtra quẽ lo
quitur. Hoc eñ itẽdere videtur ꝛ ad h conatur
detrahens vt eis ꝟbis credatur. Diminuit
aũt famã alteri⁹ qñqꝫ directe: qñqꝫ indi/
recte. Directe qdẽ q̃druplicitur. Uno mõ
qñ falsũ iponit alteri. Secũdo qñ pctm
ꝓximi adauget suis ꝟbis. Tertio qñ oc
cultũ reuelat. Quarto qñ illud qd ẽ bo

nō dicit mala intētione factū. Indirecte aūt vel negādo bonū alteri⁹ vel malicio se redicēdo. Predict⁊ q̄z ꝯgruit rō noīs. Detrahere eīm est de aliq̄ sūma ptez tra here: sic detractor prē capit de sūma bo ni qd̄ ē in opinione hoim. Detractio au tē est pctm̄ mortale q̄n q̄s de aliq̄ oblōqr vt ei⁹ famā denigret: auferre nāq̄ famā alicui denigrare valde graue est: q: iter res tpales videt esse fama pciosior: p cu ius defectū hō ipedit a mult⁊ bn̄ agēdū Propt qd̄ dr̄ Eccl. 41. Curā habe d bo no noie: hoc eīm magis pmanebit tibi q̄ mille thesauri magni ⁊ pciosi: ꝯtingit tn̄ q̄nq̄ q aliq̄s dicat aliq̄ vba p q̄ dirimit fama alicu⁹ nō ex intētiōe vel aio nocē di: sed ex animi leuitate vel ex lapsu lin gue: ⁊ tūc est veniale pctm̄: posset tn̄ esse mortale si vbū platū esset adeo graue q notabiliter famā pximi lederet: ⁊ pcipue i his q̄ ptinēt ad honestatē vite fm̄ Tho mā: ⁊ tenet hō ad restitutionez fame fm̄ possibilitatē sicut ad restitutionē cuiusli bet rei ablat: puta dicendo bona de il lo cui detraxit corā his q̄b⁹ verba detra ctoria ptulit: ⁊ ostēdēdo se deliquisse fm̄ Alexandrū: fm̄ vo Sco. 15. di. qrti sen tētiaꝶ aliq̄s pōt duplicit aliū infamare. Uno mō falsū crimē iponēdo. Alio mō vez crimē sibi occultū in publico ppone do nō seruato ordine iuris. Prim⁹ tenet dictū suū retractare ita publice sicut im posuit. Secūd⁹ nō debet retractare: q̄a mētiret: sed debet ei sub aliis vbis famā restituere: vt dicēdo: nō credat⁊ his q̄ di xi vobis nec reputet⁊ eū esse talē: q: mul timulta loquūtur q̄ nō sūt vera. ¶ Et si q̄rat: aliq̄s dicat crimē aliqd̄ de aliq̄ au diuisse: nō tn̄ tanq̄ sibi certū: an talis te neat famā restituere? Rn̄det q nō: q: si ne assertiōe h̄ dicat ex natura talis act⁹ ipi nō tollit famā: nec p ei⁹ dicto haben da est opinio mala de alio: q: teste Sa piente: Qui cito credit: leuis est corde. Uerūtn̄ talia recitare est piculosū ppt pusilloꝶ ac leui credētiū scandaluz. Et si aio ipm̄ grauit ledēdi h̄ facit: mortalit peccat. Sec⁹ ē si ex incōsideratiōe vel ex lubricitate lingue h̄ faciat. ¶ Notandū q is q̄ audit detractionē si inducat eum ad trahēdū vel saltē placeat ei detractio ppter odiū ei⁹ cui detrahit nō min⁹ pec cat q̄ detrahens fm̄ Tho. Uñ Bern. Detrahere aut detrahētē audire q̄d ho rū dānabili⁹ nō facile dixerim: sec⁹ esset si ex timore vel negligētia vel verecūdia quadā amittat repellere detrahentē: nō oportet autē semp aliq̄s resistere detra ctori arguēdo eū de falsitate: maxime si sciat verū esse qd̄ dr̄: sed oportet cū vbis arguere de hoc q peccat ei detrahendo: vel saltē ostēdere q ei detractio displice at p tristiciā faciei: q: vt ait Sapiēs. Uē tus aq̄lo dissipat pluuias ⁊ facies trist⁊ linguā detrahentē. Et licet susurro ⁊ de tractor ꝯueniāt i hoc q vterq̄ dicat ma lū de pximo in ei⁹ absencia: differūt tn̄ i fine: q: detractor itēdit denigrare famā pximi: susurro aūt intēdit amiciciā sepa re discordiā seminādo: ⁊ iō talia mala p fert de pximo q̄ possūt cōtra ipm̄ cōmo uere animū audientis. Et dicit susurro fm̄ Isido. in libro ethymologiaꝶ a sono locutiōis q̄ secrete in aure alicuius loq̄t. Dicit etiaz bilinguis. Qñ eīm amicicia fit inter duos nitit susurro et vtraq̄ pte amiciciā rūpere: et iō duabꝫ linguis vtit ad duos vni di. malū de alio. Uñ Sa piens ait. Maledictus susurro et bilin guis: multos eīm turbat pacē habentes Quia vo amicus inter exteriora bona pmeminet: teste sapiente nāq̄ amico fide li nulla ē compatio. Uñ ⁊ optima fama que per detractionē tollitur ad hoc ma xime necessaria est: vt homo ad amiciciā idoneus habeatur: ideo susurratio ē ma ius peccatū q̄ detractio: cum per ipsam maius nocumentuz pximo inferat. Est etiam maius peccatū q̄ contumelia: q̄a amic⁹ est melior q̄ honor: ⁊ amari q̄ ho norari: vt dicit phus in octauo huius. Ad ꝯtumeliā q̄z ⁊ detractionē potest de risio reduci: cōmunicant eīm in materia: nullus eīm irridet nisi de turpibꝫ ex q̄b⁹ hō erubescit: hmōi aūt sunt pctā q̄si ali cui in facie dicunt: ptinēt ad ꝯtumeliaz.

Si ho dicitur in eius absentia ptinent ad detractionē vel susurrationē: distinguūtur tamē hic peccata ex fine quē intendit cōtra aliū loquēs: Conuitiās em̄ intendit honorē deprimere: detractor famā tollere vel diminuere: susurro discordiā seminare: derisor ho intendit erubescenciā illius qui irridet. ¶ Est autē erubescentia timor dehonorationis fm Damascenū: z pōt derisio aliquādo esse peccatū veniale: aliquādo mortale. Est em̄ veniale peccatū cū quis ex aliqua leuitate de alio deridet: nō volens pter h ei malū. Uel cu defectū alicuius psone: q fm se paruus est ponit in ludū vel risu. Si ho aliquis de alio irrideat ipm animo puipendendo: z eū tam vilem estimādo: vt de eius malo nō sit curandū: sed sit q̄ si pro ludo tenendū: sic derisio est peccatū mortale fm Tho. Tanto autē est illusio grauior: quāto maior reuerētia debetur psone que illuditur. Unde illusio iustor est grauis z multu nociua: quia p hoc homines impediunt a bonis peragendis. Illusio ho parentū est grauior cū filij maxime ipis obligent. Illusio autē dei z eorū que ad deū ptinent est grauissima. Et si arguas: Nō omis irrisio que vergit iniuriā dei sit mortalis: quia tūc quilibet qui recidiuat in aliqd peccatū veniale de quo penituit peccaret mortaliter. Dicit em̄ Isidor⁹ q irrisor est z nō penitēs q adhuc agit qd penitet. Respondeo q talis dicit irrisor nō q expsse deū irrideat: sed quasi interptatiue inqtum sc per modum irridentis se habet. ¶ Ulterius sciendū q maledictio aliqñ sumitur p detractiōe. Maledicere nāq idē est q de alio malū dicere. Uñ aliqñ detractores maledici dicunt. Maledici dicūtur etiā qñq blasphemi qui in iniurijs diuinis cōplacēt. Aliter tamē maledictio sumit p vocali dictione seu vocali expssiōe mali q aliqs proximo desiderat tale malū sibi impcando. Quia aūt velle alterius malu fm se repugnat charitati qua diligimus primū eius bonū volēdo: ideo talis maledictio fm gen⁹ suū est peccatū mortale. Et tanto grauius: quanto psona cui maledicimus magis amare ac reuereri tenemur. Uñ dicitur Leuit. xx. Qui maledixerit patri vel matri morte moriet. Cōtingit tamē verbū maledictiōis platū esse peccatū veniale vel pter paruitatē mali qd qs alteri maledicēdo impcatur vel pter affectum eius qui pfert maledictiōis verba dū ex leui motu vel ex ludo aut surreptione aliqua talia verba pfert: q peccata verbo maxime ex affectu pensant. Illi autē qui pmis maledicūt seu impcantur mala nō inqtū mala: sed sub ratiōe boni nō peccant sicut pphete male peccatorib⁹ impcant cōformādo voluntate suā diuine voluntati iuste eos punietis: possunt tamē huiusmodi impcationes p modū pnūciatiōis intelligi. ¶ Circa rixas autē sciendū q pprie rixe sunt quādo aliqui ex ira se pcutiunt. vt dicit glossa ad Gal. v. Est aūt rixa peccatū mortale fm Tho. in eo qui alteru inuadit iniuste. In eo ho qui se defendit pōt esse sine peccato mortali: z quādoq cu peccato veniali: z quandoq cū mortali fm diuersos mot⁹ animi z diuersos modos se defendendi. Nā si solo animo repellēdi iniuriā illatā z cū debita moderatiōe se defendit nō est peccatū cū pprie nō potest dici rixa ex parte eius. Si ho cum animo vindicte vel odij vel cum excessu debite moderatiōis se defendit semp est peccatum: sed veniale quidē quando leuis motus odij vel vindicte se immiscet: vel cū nō in multis excedit moderat defensionem. Mortale autē quando effrenato animo in impugnantē isurgit ad eū occidendū: vel grauiter eū ledendu. Illi ho qui publica potestate principis vel iudicis aliquos inuadunt nō dicunt rixarij neq peccant: sed illi qui publice ptāti resistunt se inordinate defendēdo.

De affabilitate

Capitulum. VIII. De colloquijs

¶ Hic arist. determinat de virtutib⁹ q̃ disponūt hoīes in mutuo ꝛ decenti conuictu. Et primo q̃ ad act⁹ seriosos: ꝛ secundo q̃ ad act⁹ ludicros. In actib⁹ aūt seriosis est duo cōsiderare scʒ delectatio nē ꝛ veritatē. Et ideo primo agit de virtute q̃ est circa delectatiōes ꝛ tristicias ī actib⁹ seriosis p quā hō gratiose ꝛ delectabiliter alijs couiuit in ꝟbis ꝛ factꝭ cōmunicando. Dicit arist. ꝙ lʒ hec virt⁹ sit ꝓprie innoīata pōt tn̄ dici amicicia ꝓpt quandā silitudinē quā hʒ cū ipsa ī actu exteriori. Nā sicut amicicia facit amicū delectabilit viuere cū amato: sic ista virtus facit hoīem decenter habere se ad illos qb⁹ cōuersat. Differunt tn̄ qꝛ amicicia pncipaliter cōsistit in affectu amorꝭ ꝛ dilectiōis de q̃ dicet in octauo h⁹. hec aūt virtus in exteriorib⁹ verbis vl factꝭ in quib⁹ decenter se hʒ hō p inclinationē talis habit⁹ nō p affectū amoris specialis: sʒ quodā generali amore q̃ oīs hō naturaliter omni homini est amic⁹. Iuxta qꝺ dicit sapiens ꝙ oē anial diligit sibi simile. Vn̄ p hanc virtutē nō solū cōuiuit homo delectabilit ad amicos sʒ ad oēs tam notos q̃ ignotos. Alit tn̄ se hʒ ad hoēs ad illos aliter ad magnos: ꝛ aliter ad mediocres: licet ad oēs decēter se habeat. hec aūt virt⁹ lʒ innoīata grecis sit a latinis tn̄ cōmuni⁹ affabilitas noiat. Licet aūt ad hāc virtutē ptineat exteriorū motuū ꝛ gestuū moderatio inquantū p exteriores mot⁹ ordinamur alios. Maxime tn̄ hec virtus attendit in colloquijs. Affabil nanqꝫ loquit oīb⁹ vt opꝫ ꝛ lʒ quantū est de se intendat sine tristiciaꝛ delectabilit alijs ꝯuiuere Aliqn̄ tamen magis eligit illū cū quo loquit contristare q̃ delectationē ei inducere nō ꝙ ꝓximi tristicia sibi placeat in se cōsiderata sed in ordine ad bonū qꝺ exinde cōsequit cuiusmodi est ꝓximi correctio. Vn̄ paulus corin. ait: Si contristaui vos in epistola nō me penitet et sequit gaudeo nō quia cōtristati estis sʒ quia cōtristati estis ad pniam. ¶ Cōsequenter tractat arist. de vicijs oppositꝭ affabilitati dicens ꝙ ille qui excedit modū in delectādo alios verbis vl factis si hoc faciat sola intentiōe delectandi vocat placidus. Si aūt hoc faciat intentiōe alicui⁹ lucri cōsequendi vocat blanditor siue adulator. Cōiter tn̄ nomē adulatōnis solet attribui oīb⁹ q̃ supra debitū modū virtutis alios delectāt. Is ꝟo q̃ oīb⁹ dictis ꝛ factis ꝓximoꝝ cōtradicit ipos nō verens cōtristare discol⁹ seu litigiosus vocat. ¶ Ad euidentiā pdictoꝝ notādū ꝙ adulatio qn̄qꝫ contrariat charitati: vno mō rōne materie puta cū qs laudat alicui⁹ peccatū hoc em̄ cōtrariat charitati dei cōtra cui⁹ iusticiā hō loquit ꝛ etiā dilectioni ꝓximi quē in pctō fouet. vn̄ est pctm̄ mortale ꝫm Tho. iuxta illꝺ Esa. v. Ve qui dicunt malū bonū. Alio mō rōne intentiōis puta cū aliquis adulat alicui ad hoc ꝙ fraudulent ei noceat vel corpaliter vl spūaliter ꝛ hoc etiā ē pctm̄ mortale de quo sapiens. Meliora st vulnera diligencis q̃ fraudulenta odientꝭ oscula. Si autē aliqs ex sola auiditate delectandi alios vel etiam ad vitandū aliqꝺ malū vl ad aliqꝺ cōsequendū ī necessitate alicui adulatus fuerit nō ē contra charitatē: vn̄ nō est pctm̄ mortale sʒ veniale. Si ꝟo aliqs velit aliquem delectare laudando vt eū cōsolet ne in tribulatiōib⁹ deficiat vl in bono ꝓficere studeat hoc ad pdictā virtutē ptinet.

Capitulu. IX. Circa eadem

¶ Postq̃ arist. egit de affabilitate q̃ est circa delectationes ꝛ tristicias in cōicatione sermonū ꝛ rerū. hic agit de virtute veritatis circa candē cōicationē facta vbi primo dicit veritas est media int iactantiā ꝛ yroniā. Iactator em̄ est simulatiu⁹ glioꝝ sibi nō iexistētiū ꝛ maiorū q̃ existūt Eyron ꝟo negat bona q̃ habet ꝛ minora q̃ asserit. Medi⁹ ꝟo borū verax existens cōfitet vita ꝛ sermone

bona in co existentia nec maiora nec minora asserens. Sz videt q veritas nō sit virt⁹ qz confiteri ea que sunt circa se nō est bonū nec laudabile neq in bonis qz vt ait sapiens: laudet te alien⁹ z non os tuū. Nec in malis: qz contra quosdā dicit Esaias. Peccatū suū sicut zodoma predicauerunt: g veritas non est virtus ¶ Respondeo cōfiteri id quod est contra se inquantū est cōfessio veri est bonū ex genere sed hoc non sufficit ad hoc vt sit actus virtutis sed requirit vlteri⁹ vt debitis circūstantijs vestiat: que si nō obseruent erit actus viciosus: z fm hoc viciosum est q aliquis sine causa debita se laudet. ¶ Et similiter q aliquis peccatū suum publicet siue se laudando vl q̄litercunq inutiliter manifestando.

¶ Deinde dicit arist. q iactator z eyron conueniunt in hoc qz cōtingit ista facere aliqn̄ gratia alteri⁹ rei: puta glorie honoris vel timoris. Aliqn̄ ꝟo nullius alteri⁹ gratia sz soli⁹ operis in quo aliqs delectat qz habitus facit delectabiliter opari. Unde vnusquisq qualis est fm habitū talia dicit z opat: z hoc si fm habitū opet: si fm naturam aut alia causa opet nequaq̄ fm illum habituz opabit. Est aūt verax laudabilis. Alij ꝟo. s. iactator z eyron sūt vituperabiles cū ambo sint mendaces. Mendaciū em̄ est vituperabile cū sit fm se malū. Uerax aūt asserit veritatē nō solū in iudicijs sz in q̄cunq materia mēdaciū tanq turpe verens z abhorrens. Et si aliqn̄ declinet aliqualiter a medio ꝑpter ignorantiā vl ꝑpter aliā causam magis declinat ad dicendū min⁹ de bonis q habeat q ad dicendū plusq existant. ¶ Circa qd notādū q declinare in min⁹ a veritate cōtingit dupliciter: vno mō affirmando: puta cū aliquis bonū qd in se est asserit nō tū totuz manifestat qd fit sine p̄iudicio veritatis. vnde hoc mō hec virt⁹ declinat in min⁹. Alio mō pōt aliquis declinare in min⁹ negādo sibi inesse qd inest z sic nō ꝑtinet ad hāc virtutē declinare in min⁹: qz hoc esset mentiri: tale tū mendaciū ē min⁹ malū q cū qs iactat se habere qd non habet: q em̄ de se maiora q sint asserunt sunt alijs onerosi q̄si alios excellere volentes. ¶ Circa predicta notandū q veritas de q nūc ē sermo differt a veritate vite iusticie z doctrine. ꝟitas vite est fm quā aliqs recte viuit ꝑ cōformitatē ad legē diuinā. Et talis est cōis cuilibet virtuti. veritas iusticie vno mō dicit fm q quis seruat rectitudinē in iudicijs q̄ sunt ad alterū z talis nō ꝑtinet ad veritatem de qua loquimur sicut nec veritas vite. Alio mō veritas iusticie dicit fm q aliquis ex debito iusticie in iudicio verū testificat z hec nō ꝑtinet directe ad hanc virtutē que p̄cise fm habitū veracitatis inclinat ad veruz nulla alia cōsideratione habita. veritas ꝟo doctrine cōsistit in quadā manifestatione eoz de quib⁹ est scientia. Un̄ nō ꝑtinet directe ad veritatē de q̄ est sermo q̄ est habitus quo aliqs z vitaz ꝟbo se talē qualis est demonstrat. Quia tū vera cognoscibilia inquantū sunt a nobis cognita circa nos sunt z ad nos ꝑtinent ꝑ hoc veritas doctrine pōt ad hāc ꝟtutē ꝑtinere z quecunq veritas alia q̄ qs manifestat verbo vl facto ea q̄ cognoscit. ¶ Quia ꝟo mendaciū opponit veritati: ideo circa illud est aliqualiter immorādū. Est aūt mentiri cōtra mentē ire. De quo august. in lib. cōtra mendaciū dicit: q ille mentit qui falsum denunciat cā fallēdi. Si quis igit dicat falsum credens verū dicere nō mentit cū nec intendat falsum exprimere nec ꝑximū decipe. Per oppositū aūt si qs intendens dicere falsuz dicat verū mentit cū ꝑximū intendit fallere z aliter ore exprimere q habeat i mente. ¶ Diuiditur quoq mendaciū multipliciter. vno modo fm ipsius mendacij rationem z sic diuiditur ab aristotele in mendacium qd transcendit in maius veritatem qd pertinet ad iactantiam. Et in mendaciū quod desinit a veritate in minus quod pertinet ad eyroniam. Et est hec diuisio per se ipsius mendacij qz mendacium inquantū huiusmodi oppo

nitur veritati. Veritas autem est equa
litas quedam cui per se opponitur maius
z minus. Alio modo potest diuidi men
dacium inquantũ habet rationẽ culpe:
fm ea que aggrauant vel diminuũt cul
pam mendacij. Sic diuiditur in pernicio
sum: iocosum z officiosum ad que possũt
reduci octo genera mendaciorũ: posita
ab Augustino in libro cõtra mendaciũ
Aggrauatur nanq̃ culpa mẽdacij si quis
mentiatur in alteri⁹ nocumentũ siue sit cõ
tra deũ vt in doctrina fidei z morũ. Si
ue sit cõtra ꝓximũ in ꝑsona fama seu re/
bus z tale est pctm̃ mortale. ¶ Demum
ꝓo culpa mẽdacij si ordinetur ad aliqd
bonũ: vel ergo ad bonũ delectabile z sic
est mendacium iocosum vel ad bonũ vti
le: z sic est mendacium officiosum: cũ qs
scʒ mentitur pro salute corporis vel bo/
nis spiritualibus aut temporalibus cõ/
seruandis: z hec duo sunt peccata venia
lia. Essent autem mortalia si quis ex hu
iusmodi videret ꝓbabiliter scandalũ oriri
nec tamem desineret talia mendacia ꝓ/
ferre z hoc si talis esset in statu perfectio
nis acquirende vt religiosi: vel exercen/
de vt prelati: siue in quouis alio statu.
Fuerunt tamen quidam simpliciter opi
nionũ dicentes huiusmodi mẽdacia esse
pctã mortalia in viris perfectis inniten
tes glose August. sup illud: perdes om/
nes qui loquuntur mendacium. Non con
uenit perfecto ꝓvita alterius seruanda
mentiri nedum vitã alteri⁹ seruat aiaʒ
suam perdat: Item Augustin⁹ in lib.
contra mendaciũ perfectorũ p̃ceptũ est
non mentiri. Sed hec opinio nõ est ve/
ra fm Tho. Rich. z Sco. cum ꝑfect⁹
non obligetur ad veritatẽ seruandã in vo/
to vel iuramento plus q̃ quicũq; ꝓ ali⁹
christianus. Verba autem Augustini
intelliguntur in casu in quo recta ratio
dictaret ꝙ vnicus act⁹ mendacij vel fre/
quentatus esset scandalosus seu occasio
ruine mortalis audientibus quod ali/
quando plus potest contingere in viris
perfectis q̃ in alijs qr imꝑfecti aliqñ ma
gis scandalizantur de mendacijs talluʒ.

q̃ aliorum q̃ maxime si mentiantur ex/
ercendo actus qui competunt sibi ratio
ne status perfectionis: puta iudicare: p̃
dicare. Ex hoc enim possʒ perire aucto
ritas doctoris ecclesie in docendo z vti/
litas populi audientis. Si enim prela/
tus predicans vel iudicãs admisceat ali
quod mendacium iocosum poterit du/
bitari de quocunq; alio dicto ab eo si//
cut de illo. Quod intelligit Scotus si
nõ percipiatur illud mẽdacium esse di/
ctum remotum ab actu docendi vel iu/
dicandi. Dum nanq; aliquis sedet ad iu
dicandum potest aliquam truffam ad/
miscere que ex modo loquendi scitur nõ
esse de iudicio. ¶ Aliter etiã possunt au
ctoritates allegate exponi. Prima expo
nitur ab alexandro in tertio sententiaꝝ
ꝙ viro perfecto non conuenit mentiri ꝓ
vita alterius seruanda non ꝙ semꝑ mẽ/
tiendo peccet mortaliter sed quia men/
tiendo peccat peccato veniali quod di/
sponit ad mortale per quod homo per/
dit animã suaʒ. De secunda dicit Tho
mas in scda scde: ꝙ Augustinus loquitur
dubitatiue. Unde premittit nisi forte il
la vt perfectorum.

Ulterius notandũ ꝙ
sicut mẽdaciũ cõsistit in verbis sic simu
latio vl' fictio in factis quod quidem fit
cum aliquis ꝑ signa factorũ vel rerũ ali
quid de se significat cõtrariũ eius quod
in eo est. Unde fict⁹ dicitur q̃ aliud pretẽ/
dit exterius q̃ habeat interius z si fiat
ad aliud significandũ non est mendaci/
um: sicut nec figuratiue locutiones fm
Augustinũ in libro de questionib⁹ euã/
gelij. In figuratiuis enim locutionib⁹
figuratur quedam res: non vt assertur
ita esse sed proponitur vt figura alteri⁹
quod volum⁹ asserere: sic dominus fin/
xit se longius ire discipulis euntibus in
emaus componendo scʒ motũ suũ qua/
si volentis longi⁹ ad designandũ ꝙ lon/
ge erant a fide eorum.
¶ Continetur autẽ ypocrisis sub simu
latione. ypocrisis enim quedam simula

tio est nō aūt ois simulatio sed solum il la qua quis simulat psonā alteri⁹ sic cū petōr simulat psonam de q̄ dicit sco.38. dist. tertiū sniaꝫ ꝙ fit vno mō simulādo p argumēta ꝓbabilia a signo: puta p genuflexiones adoratiōes ꝛ deuotiōes aliqua bona sibi inesse que nō insunt Alio mō ostendendo mala nō inesse q̄ sibi insunt ꝛ hoc p signa opposita illis vt si aliquis luxuriosus audiēs loqui de mulieribus spuat in signū castitatis quasi luxuriā execrando: ex his mōis frequenter ypocrisis est mortalis ſm ipm. Si aliqs simulet malū nō inesse qḋ inest nō ostendendo signa q̄ cōiter cōsueuerūt se qui illa mala talis nō peccaret: sꝫ p oppositū peccaret talia signa ostendendo: qꝛ sic videret̄ peccatū suū pdicare ꝛ publicare. Tho. aūt de ypocrisi dicit ꝙ in ypocrisi duo sunt scꝫ defectus sanctitatis ꝛ simulatio ipsi⁹. Si ḡ ypocrita dicatur ille cui⁹ intentio fert̄ in vtrunqꝫ: vt si aliqs non curet sanctitatē habere: sed solū sanct⁹ apparere: sicut cōsueuit accipi in sacra scriptura sicut manifestū ē ꝙ est petm̄ mortale: null⁹ eīm priuat̄ sctitate totaliter nisi p peccatū mortale. Si dicat̄ aūt ypocrita ille q̄ intendit simulare sanctitatē a qua deficit p peccatū mortale tūc q̄uis sit in petō mortali ex quo priuat̄ sanctitate tn̄ nō semp ipsa simulatio est ei petm̄ mortale: sꝫ qñqꝫ veniale: qḋ cōcernendū est ex fine q̄ si repugnet charitati dei vel ꝓximi erit peccatū mortale: puta cū simulat sanctitatē vt falsam doctrinā disseminet vł adipiscat̄ eccliasticā dignitatē indign⁹ existēs: vel quecunqꝫ alia tp̄alia boua in q̄bꝫ finem cōstituit. Si ꝓ finis intent⁹ nō repugnet charitati erit petm̄ veniale: puta cū aliquis in ipsa fictione delectat̄ de qua dicit arist. in hoc quarto ꝙ mag⁹ videt̄ van⁹ q̄ʒ mal⁹. Eadē eīm ratio est de mendacio ꝛ simulatiōe. Cōtingit tn̄ aliqñ ꝙ aliqs fingit pfectionē sanctitatꝭ q̄ nō est de necessitate salutis ꝛ talis simulatio non semp est peccatū mortale: nec semꝑ est cum peccato mortali.

Jactantia ¶ Deinde agit arist. de iactantia que opponit̄ veritati p excessum dicens ꝙ iactantia fit trib⁹ modis. vno mō qñ aliqs fingit de se que nō sunt vel maiora q̄ʒ sīt nō ꝑpter aliquem aliū finem sꝫ tm̄ qꝛ in ipsa fictione vel mendacio delectat̄: ꝛ talis assimilat̄ prauo eo ꝙ gaudet in mendacio. sꝫ tn̄ talis magis dicit̄ vanus q̄ʒ malus. Dicit̄ q̄dem vanus qꝛ gaudet in mendacio qḋ est q̄d vanum: nō tn̄ dicit̄ malus qꝛ non intendit aliquē malū finē puta damnū vel detrimentū ꝓximi. Secundo mō contingit ꝙ aliquis se iactat ꝑpter appetitū glorie vel honoris ꝛ talis nō est multū vituperabilis: qꝛ honor ꝛ gloria quandā affinitatē habent cum rebus honestꝭ ꝑpter quas homines laudant̄ ꝛ in honore habent̄. Tertio modo contingit ꝙ iactet se aliquis ꝑpter lucrū pecunie vel alterius ꝙ pecunia mensurari vel estimari potest: ꝛ talis tanto est vitiosior quāto ꝑpter min⁹ bonū se iactādo mentit̄: talis aūt fingit ea ex q̄bꝫ lucrari pōt: puta ꝙ sit medic⁹ sapiens vel diuin⁹. ¶ Circa predicta notando ꝙ iactantia ꝓprie videtur importare ꝙ homo supra se verbis extollat licet autem possit esse in factis: illa eī que homo vult longe iactare in altum eleuat ꝛ licet aliquando oriatur ex auaricia vt dictū est quia tamen frequentius orit̄ ex superbia vel inani gloria: ideo eius filia ponitur. Ex hoc nanqꝫ ꝙ aliquis per arrogantiam que est species superbie supra seipsum eleuatur interius sequitur plerūqꝫ ꝙ exterius maiora quedaꝫ de se iactet. Tendit etiaꝫ plerunqꝫ iactator dicendo ꝙ gloriam cosequat̄ p suā iactantiam: ꝛ ideo ex inani gloria oritur scḋm rationem finis. ¶ Item notandū ꝙ iactātia dupliciter potest cōsiderari. vno modo ſm se prout est mēdaciū quoddā: et sic quandoqꝫ est peccatum mortale: quandoqꝫ veniale ſm Thomā. Mortale quideꝫ cum aliquis iactanter de se profert quod est contra gloriā dei: sicut ex persona regis Tiri: Ezechiel. xxvij.

Eleuatū est cor tuū ⁊ dixisti deꝰ ego sū. vel etiā cōtra charitatē pximi sicut cum aliqs iactādo seipm prumpit in ptume/lias alioꝝ sicut habet in euāgelio d pharisco q dixit:nō sum sicut ceteri hoīes raptores:iniusti:adulteri:velut etiā h publicanꝰ. Qnqꝫ etiā bn̄ est pctm̄ veniale qn̄ scꝫ aliqs de se talia narrat q nō st cō/tra deū neqꝫ cōtra pximū. Alio mō pōt cōsiderari fm suā cām vl appetitū lucri aut inanis glie:⁊ sic si pcedat ex supbia vel inani glia q sit pctm̄ mortale etiā ipsa iactātia erit pctm̄ mortale alioquin erit pctm̄ veiale. Sꝫ qn̄ aliqs prumpit in iactantiā ppter appetitū lucri h videtur iam ptinere ad pximi deceptionē et dānū:⁊ io talis iactātia mag est pecca/tū mortale. Vn̄ phs dicit q turpior est q se iactat causa lucri q causa glē vl honoris nō tn̄ est semp peccatū mortale qꝛ pōt esse tale lucrū ex quo nō damnificat ¶ Tractat pn̄r arist. de yronia dicens q yrones q minora de se dicunt q sint videntur grossiores fm mores q iactatores:qꝛ tales lꝫ non videantur dicere causa lucri sꝫ ad fugiendū tumorē seu eleuationē ⁊ ne sint alijs molesti seipis pferēdo ⁊ tales maxime negāt illa q sunt gloriosa in eis sicut socrates fecit dicens se nō esse sapientē fm phm:id est amatorē sapientie. Sūt tn̄ aliq yrones peiores pcedentibꝫ qui facientꝰ ptendūt de se minora vt aliqn̄ de ipsis opinentur maiora vt illi q assumunt habitū despectū vt videantur hoibꝰ esse sancti et pfecti. Et talis yronia videt esse quedā iactātia ppter qd de beato Aug. legit q neqꝫ vestes nimis preciosas neqꝫ nimis abiectas habere voluit qꝛ in vtroqꝫ homines suam gliam querunt. ¶ Contra predicta pōt argui q yronia non sit pctm̄ qꝛ fugere supbiā nō est pctm̄ sꝫ aliqui minora de seipis dicunt ad fugiendū supbiā:g tales nō peccant. ¶ Rn̄deo q minora de se asserere ⁊ maiora negare cōtingit dupliciter:vno mō in decipiendo:⁊ sic per/tinet ad hoc viciū qꝛ vt dicit Augꝰ sup iohannē nō ita caueri debet arrogantia vt veritas relinquat ⁊ sic fugere super/biā est peccatū:cū omē mendaciū sit peccatū fm Augꝰ. Alio mō sine mendacio dum scꝫ aliqua maiora q sunt in seipsis reticent ⁊ quedā minora q in se recognoscunt detegunt ⁊ hoc de se nō est pctm̄:sꝫ pōt ptinere ad humilitatē:⁊ sic fuge/re superbiā nō est pctm̄ nec ptinet ad h viciū. ¶ Notandū q est qdā figura grāmaticalis q dr yronia:⁊ fit cū aliquis dicit vnū intendit exprimere contrariū vt si dicat aliquis alicui. O q bonꝰ puer intendens ipm esse prauū significare vl exprimere ⁊ in hoc nō est mendaciū sicut nec in alijs figuratis locutionibꝫ:⁊ de h pōt intelligi illud qd dicit arist. de magnanimo q qnqꝫ aliq falsa yronice loquit. Et dicit ab yron grece qd est eleuatio latine quia fit sepe cū eleuatione vultus vel sermonis:et scribit cōiter sine e. Viciū po oppositū veritati de quo hic agit arist. scribit p e ⁊ y. Vn̄ pōt dici ab e qd est extra ⁊ yron qd est eleuatio quasi extra eleuationē qꝛ plerunqꝫ eyrones mentiuntur negando maiora que in ipsis sunt ad eleuationē fugiendā vt dictum est. ¶ Quia po exterior ornatꝰ ad iactātiam ptinet fm Aug. in lib. de sermone dn̄i in monte. ¶ Notandū q vt dic tho. in.2.2. si mulier pciosis se ornet vt p hoc viro suo placeat ne labatur cōtemptum in adulteriū potest hoc facere absqꝫ peccato. Ille po mulieres que viros nō habent nec volunt habere ⁊ sūt in statu nō habendi non possunt absqꝫ peccato appetere placere viroꝝ aspectibus ad con/cupiscendū qꝛ hoc est dare eis occasionē peccandi. Et si quidē hac intentione se ornent vt alios puocent ad cōcupiscen/dū peccāt mortaliter. Si aūt ex quadā leuitate vel vanitate propter quandam iactantiā nō est semp pctm̄ mortale sed qnqꝫ veniale:sicut et iā ipa iactantia vt pꝫ ex pcedentibꝫ:⁊ eadē rō est quantuꝫ ad h de virꝫ. Possunt etiā licite ⁊ viri et mulieres se preciosis ornare vt cōseruēt decētiā sui statꝰ fm psuetudinē eoꝝ qui bus cōuiuunt. Statusqꝫ ⁊ personarū.

ſuarū cōditionū:in ſupabundantia tñ ⁊
ſupfluitate taliū cōtingit peccatū talib
pter cōſuetudinē patrie vtēdo ſeu ex in/
oꝛdinato affectu vt dictū eſt. Predictis
cōcoꝛdat a'exander in ſcđo ſniaꝝ. Mu/
lieres etiā ſe coloꝛantes ſeu aliq̄ figmen
ta ad apparentē pulchꝛitudinē adhibē/
tes licet peccēt nō tñ moꝛtaliter niſi hoc
fiat ꝑpter laſciuiā vl' in dei ↄtemptū in
quo caſu intelligēde ſunt ſanctoꝝ aucto
ritates de hac materia. Sciendū eſt eti
am ꝙ aliud eſt fingere pulchꝛitudinem
nō habitā ⁊ aliud eſt occultare turpitu/
dinē ex aliqua cauſa ꝓuenientē puta ex
egritudine vel aliquo hmōi:hoc eñ ē li/
citū. Artifices etiā facientes oꝛnamēta
ſeu alia artis opa q̄b poſſunt hoīes bñ
⁊ male vti nō peccant niſi foꝛte inueniē/
do aliqua ſupflua ⁊ vicioſa. Nō ſic autē
de illis q̄b hoīes bñ vti non poſſunt:qꝛ
talia faciendo peccarent:vtpote p̄bētes
aliis occaſionē peccandi:puta ſi aliquis
fabꝛicaret aliqua ad cultum idolatrie
pertinentia ſm Thomam.

Ca. X.

Exiſtēte aūt requie.
¶ Hic determinat de eutrope/
lia que moderaꝛ delectatiōes q̄
fiūt in ludo. Eſt eñ lud⁹ neceſſari⁹ ad
tollendū tediū ⁊ fatigatōꝫ ⁊ ad pñtꝫ vite
fragilis recreationē. Et qꝛ pōt bñ ⁊ ma
le fieri:iō circa ludū poniꝛ virt⁹ eutrope
lie moderans inter duo extrema ſcꝫ bo
molochū ſe in ludo exceſſiue habentē et
agreſtem nullo mō ludere volētē. ¶ Di
ciꝛ aūt eutropelia ab eu: qđ eſt bonū et
tropos qđ eſt verſio qꝛ eutropelus bene
cōuertit dicta ⁊ facta hoīm in ſolatium
Et lꝫ in ludo vtaꝛ aliqñ verbis viciȷ vel
deriſionis hīs tñ bñ ⁊ decēter vtiꝛ vt di/
cit ariſt. ſic nanq̄ talia ꝓfert ꝙ ex hmōi
audientes nō cōtriſtanꝛ nec ex modo di
cendi nec ex intentiōe dicentis. Vñ ta/
lia nō ſunt vicia foꝛmaliter:ſꝫ tm̄ mate/
rialiter:cū in hmōi nō intēdat alicui⁹ in
honoꝛationē cōfuſionē vl' obpꝛobꝛiū: ſꝫ
aſſiſtentiū riſum moderatū ⁊ gratioſuꝫ
ſolatiūq̄ nulli onēroſum verbis ⁊ factis
iocoſis tam ſui q̄ alioꝛū diſciplinate et
moderate ſeu pꝛudenter vtendo. ¶ De
inde agit ariſ. de bomolochꝰ qui ī ludo
excedit dicēs ꝙ bomoloch⁹ eſt alqs one/
roſus. Inſidiaꝛ nanq̄ ṽbis ⁊ factis coꝝ
cū q̄b cōuerſaꝛ totaliꝛ nitens aliq̄d ca/
pere qđ poſſit in riſum cōuertere nec cu/
rat ſi aliq̄ inde cōtriſtenꝛ dū tñ alios fa/
ciat ridere. Iꝫ aūt ſit impoꝛtun⁹ truſatoꝛ
⁊ luſoꝛ:eſt tñ min⁹ mal⁹ deriſoꝛe:qꝛ deri
ſoꝛ deridet ex aīo ⁊ intentiōe intendens
alioꝝ cōfuſionē:hic aūt iocoſe ad riſum
⁊ ſolatiū. ¶ Agreſtis ṽo videꝛ abomina
ri ludū q̄ ad vitā humanā neceſſari⁹ eſt:
vnde deficit in dicendo ⁊ audiēdo: neq̄
eñ dicit aliqđ ridiculū. i. truſam vl' ver
bū riſu dignū:ſꝫ talia dicentib eſt mole
ſtus ⁊ in oībus q̄ dicunꝛ eſt triſtꝫ. ¶ Ad
euidentiā p̄dictoꝝ notandū ꝙ riſus ali/
qñ ꝓuenit ex naturali diſpoſitione hoīs
ſic etiā ꝙ hō inuoluntarie ridet aliqñ et
tūc nec eſt bon⁹ nec mal⁹ moꝛaliter at/
teſtaꝛ tñ bonitati naturali. Aliqñ ṽo ꝓ/
uenit ex voluntate oꝛdinata dandi vel
recipiēdi ſolatiū ad vite recreationē ⁊ fa
ſtidiū euitandū ⁊ ſic ꝑtinet ad virtuteꝫ
Aliqñ ṽo ꝓuenit ex inoꝛdinata laſciuia
⁊ ſic eſt vicioſus. Et de tali dicit ſapiēs
Riſum reputaui erroꝛē ⁊ gaudio dixi
quid fruſtra decipis Eccl's. 2. ¶ Notā/
dū inſup ꝙ ſm Tho. in exceſſu ludi. 2.
2. aliqñ cōtingit eē pctm̄ moꝛtale. Uno
mō vtendo turpib ṽbis vl' factꝫ ſeu hīs
q̄ vergunt in ꝓximi nocumentū. Alio
mō ſm defectū debitarū circūſtantiarū
puta cū aliqui vtunꝛ ludo vl' in tempo/
rib⁹ vl' in locis indebitis ac etiā p̄ter cō
uenientiā negociȷ vl' ꝑſone ⁊ hoc quidem
qñq̄ pōt eſſe pctm̄ moꝛtale ꝑpter vehe/
mentiā affect⁹ ad ludū cui⁹ delectatiōeꝫ
p̄ponit aliq̄s delectatiōi dei ita ꝙ cōtra
p̄ceptū dei vl' eccl'ie talib ludis vti non
refugiat. Qñq̄ aūt eſt pctm̄ veniale pu
ta cum aliq̄s nō tm̄ afficiꝛ ad ludū qđ ꝓ
pter hoc vellet aliquid cōtra deū comit
tere. ¶ De ludo aūt ſeu ioculatione aut
geſticulatiōe hiſtronali nota ca q̄ dicta

sunt.1.c.hui⁹quarti·¶ De ludo ꝓo alee
in.2.c. De saltatiõe ꝓo seu ioculatione
corꝛali. Notãdũ ꝙ põt licita vel illicita
iuxta q̃ ea dicta sunt de ludo in genera
li. Ad maiorẽ ꝓo expõsitionẽ sciendũ ẜm
albertũ ĩ quarto di.xvi.ꝙ corea ꝛ hmõi
ludi siue fiant cantu seu musicis instru/
mentꝭ ẜm se nõ sũt mali qꝛ possũt bñ fie
ri puta si fiant cũ debitis circũstãtijs vt
tpe debito.s. gaudij sicẽ ĩ nuptijs vl'tpe
victorie vel tpe liberatiõis hoĩs vel pri/
me vel aduentu hoĩs de terra longinq̄ꝛ
cũ honestꝭ psonis de q̃bꝫ nõ oriaꝛ psum/.
ptio mali ꝛ sic cũ alijs debitis circũstan/
tijs. Possunt etiã esse mali ex circũstãtia
vt si fiant tpe tristicie vl'pnie aut a pso/
nis ecclesiasticꝭ seu cũ cãtilenis turpib⁹.
ꝛ illicitis ꝛ p̃cipue si fiant mala intentõe
vicꝫ ad ꝓuocandũ libidinẽ. Predictꝭ cõ
cordat alex. in scdo dicens ꝙ saltatio vl'
ioculatio põt esse causa exercitij ꝛ ẜm mo/
do ad artẽ ptinet ꝛ est indifferẽs ad me/
ritũ vel demeritũ. Si aũt fiat ex spũali
iocũditate mentis ibi meritũ cõsistit et
hoc modo saltauit dauid corã archa fe/
deris dñi ꝛ lusit in signũ iocunditatꝭ spi
ritualis. Põt etiã fieri ad tollendũ fasti
diũ seu ad nature recreationẽ ꝛ sic perti
net ad virtutẽ cõsuetudinalẽ vel moꝛa/
lẽ q̃ dicit eutropolta. põt etiaꝫ venire ex
mentis lasciuia:ꝛ tũc aliqñ est pctm̃ ve/
niale aliqñ mortale. Est nanqꝫ ibi veni/
ale pctm̃ si ĩmoderata vel inepta leticia
ex q̃ originẽ duxit nõ p̃feraꝛ in cõmuta/
bili bono:sꝫ fiat ꝯuersio ad cõmutabile
bonũ citra deũ. Si ꝓo fiat in cõtemptũ
dñi vl'p̃feratur in cõmutabili bono erit
ibi peccatũ mortale:ꝛ de saltatione ꝛ io
culatione ꝛ risu hoc mõ sumpto intelli/
giꝛ illud luce sexto: ve vob̃ q̃ rideris. Ve
eñ cõminationẽ pene eterne significat q̄
ꝓ peccato mortali debeꝛ. hec alexander:
intelligo aũt ibi esse cõtemptũ dei si fiat
ad se vel alios ꝓuocandũ ad libidinem
adulterij vel fornicatiõis que repugnãt
diuinis mandatis. est etiam ibi contem
ptus dei si aliquis sic afficereꝛ huiusmo
di ludo ꝙ non curaret ab illo abstinere

etiam si sciret illud esse contra diuina vl'
eclesiastica mãdata ꝛ hoc modo sumẽ
do ꝯtẽptũ non solũ pctm̃ veniale sꝫ etiã
actus in se indifferens ad bonũ vel ma/
lum. Si fieret ex cõtemptu dei esset pec
catũ mortale. Et põt intelligi illud ver
bum Augustini qd̃ habeꝛ disti. xxv. Q.
criminis. Nullum est adeo veniale pec/
catum qd̃ non fiat mortale dum placet
Hoc est si sic placeret alicui talis actus
ꝙ non desineret illum cõmittere etiam
si sciret ipsum esse cõtra diuinũ manda/
tum. hoc etiam modo cõsuetudo venia/
liũ occasionaliter inducit ĩ mortale pec
catum non ꝙ multitudo venialiũ equi/
ualeat vni mortali; ꝑpter enim numero
sitatẽ indiuiduorꝫ non variaꝛ spẽs. vnde
mille venialia nõ faciũt vnum mortale.
Sꝫ plerunqꝫ ꝯsuetudo inducit libidinẽ
ꝛ cõtemptũ. Hic libidinem voco impro
bam voluntatẽ faciendi qd̃ placet ꝛ li/
bet deo cõtempto: hoc itaqꝫ modo ꝯsue
tudo venialiũ d.sponit ad mortale pec/
catum: teste eñ sapiente: q̃ minima sper
nit paulatim decidet.

Capitulũ. XI.

DE verecundia ꝛ c.

¶ Hic tractat aristot. de qua/
dam passione laudabili scꝫ ve/
recundia. Circa qd̃ primo dicit ꝙ vere/
cundia non est virtus: quod ꝓbaꝛ: quia
virtus est habitus electiuus ex secundo
hui⁹: sed verecundia nõ est habitus sed
passio quedam: ergo verecundia non est
virtus: minor ꝓbaꝛ: tum qꝛ verecundia
diffiniꝛ ꝑ passionẽ timoris. est eñ timor
ingloriationis ꝛ cõfusionis: tum qꝛ non
fit ex electione: est enim motus nõ spon/
taneus fitqꝫ cum quadã transmutatio/
ne corporis. Unde dicit Aristoteles ꝙ
sicut timor qui accidit in periculis eue/
nit cum vult⁹ palliditate ita verecũdia
cũ rubore. Cui⁹ diuersitatis rõ põt assi
gnari qꝛ natura sanguinẽ trãsmittit ad
locũ vbi sentit esse defectũ: sedes aũt vi/
te p̃ncipalꝛ est in corde: ꝛ ideo qñ immi/

nec periculū vite sanguinē retrahit ad cor, ppter qđ exteriora pallescunt. Honor aūt ⁊ cōfusio in exteriorib⁹ est ⁊ ideo quando imminet timor cōfusionis sanguine recurrente ad exteriora facies hominis rubescit. ¶ Deinde ostendit aris. q verecundia magis cōuenit etati iuuenili q̄ senili qꝛ iuuenes plurimū ſm passiones viuentes proni sunt ad peccādū, ppter verecundiā ab ope turpiū ,phibentur. Et iō specialiter decet iuuenes esse verecundos ⁊ in eis maxime ē verecūdia laudabilis nō sic de senib⁹ in quib⁹ corporū passiones nihil aut parū vigoris habent. Et iō cessante etatis feruore nihil putamus eos turpidinis opari. Sic nec spectat verecundia ad hoīes studiosos seu virtuosos. Cū enī in ipis p virtutē sint passiones reducte ad mediū non operantur turpia ex q̄bus verecundari debeant. ¶ Circa pdicta notandū q lꝫ senes ⁊ virtuosi verecūdia careāt supradicta modo sūt tñ ita dispositi q in eis accideret aliqđ turpe de hoc verecundarentur. Et iō dicit arist. q verecūdia est ex suppositiōe studiosi hoc est dicere q verecundia ptinet ad virtuosum ex suppositiōe alicui⁹ turpis sibi inexistentis.

Explicit quartus Incipit quintus liber ethicorum.

E iusticia ¶ Postq̄ in pcedentib⁹ determinatū est de virtutib⁹ q̄ sunt circa cōmunicationes sermonū ⁊ operū in cōuictu q̄ ad cōdecentiā honestatis hic agit de iusticia que est circa opationes q̄ sūt ad alterū quo ad equalitatē ⁊ debitū necessitatis. Dicit igit arist. de iusticia ⁊ iniusticia est attendendū ⁊ circa quales sint opatiōes ⁊ diffinit iusticiā dicens: q iusticia est habit⁹ q̄ hoīes sunt opatiui iustorū ⁊ opant ⁊ volunt iusta. ¶ Ad cui⁹ euidētiā notandū q iustū dr a iure. Jn de iusta dicunt iuris statuta seu pcepta Dicit aūt iusticia habit⁹ opatiu⁹ iustorū inquātū inclinat ad opandū iusta q̄ sūt obiecta opatōnū ad q̄s iusticia inclinat Ponit aūt in hac diffinitiōe opant ad designandū actū impatū a volūtate q̄ mediante habitu iusticie pducit ponit etiam volūt iusta: ad designādū ipam volūtatē q̄ est subiectū iusticie ⁊ volitionē q̄ est act⁹ elicit⁹ volūtatis. Ex his patet q diffinitio iusticie est assignata cōueniēter: q̄libet nanq̄ forma cōueniēt diffinit p suū gen⁹ cuiusmōi ē habit⁹ respectu iusticie ⁊ p suā differentiā: ⁊ iō ponit opatiu⁹ iustorū in diffinitiōe: etiā forme cōueniēt ponit ei⁹ act⁹ ⁊ obiectū: qꝛ habit⁹ innotescūt p act⁹: ⁊ act⁹ p obiecta. Ponit etiā ei⁹ subiectū vt ptꝫ in .7. metaphisice. Patet igit diffinitio iusticie. Per oppositū iniusticia est habit⁹ p quē hoīes inclinant ad opa iniusta ⁊ ipsa volunt ⁊ opant. Quia pō vnū cōtrariorū est rō cognoscēdi alterū: ⁊ quotiēs dicit vnū oppositorū totiens dr reliquū. Per diffinitionem iniusticie diffinitio ⁊ differentia iusticie innotescet. ¶ Dicit igit arist. q iniust⁹ dr aliqs trib⁹ modis. vno mō dr iniust⁹ aliqs illegalis. s. q̄ facit cōtra legē. Scđo mō iniust⁹ dr auar⁹ qui pl⁹ vult habere de bonis fortune sicut sunt bona exteriora quā debeat orans ⁊ optās talia hēc q̄ tñ nō sunt appetenda sꝫ illa q̄ st bona ſm se. Tertio mō dr aliqs iniust⁹ ineq̄lis q̄ scꝫ vult min⁹ habere de malis vt de laborib⁹: expensis ⁊ huiusmōi. Et isti tres modi reducunt ad duos scꝫ ad illegalē ⁊ ineq̄lē. Nā ineq̄litati opponit magꝭ ⁊ min⁹. ⁊ iō tam auarus q̄ ali⁹ dr ineq̄lis. per oppositū ꝫ est. q̄dā iusticia legalis ⁊ q̄dā iusticia eq̄lis. ¶ Deinde agit aris. de iusticia legali cuius legalia seu legis pcepta sunt remota materia seu mediata. opatiōes pō circa ipsa sunt materia ,ppinqua vel immediata. Dicit aristo. aūt q legalia seu ca-

que lex ꝑcipit sunt iusta cū scz sint insti/tuta sm dictamen recte rōnis Uñ talia legalia sunt quorūlibet ꝟtutū opa. Lex em precipit opa fortitudinis puta aciez nō relinqre ⁊ arma nō abijcere. Et opa tempantie vt nō mechari: ⁊ opa māsueti vt non pcutere: ⁊ sic de alijs: q̄ qdem sūt factiua ⁊ conseruatiua felicitatis polici ce. Legis nanqꝫ latores legalia statuen tes in his q̄ ꝑcipiūt studiose considerāt ea q̄ cōueniunt cōitati ⁊ optimatib; siue viris preclarꝫ ⁊ primis q̄ habent vt opti mi in ciuitate seu dñis ⁊ ꝑncipib; cōita/tem regentib;. Ex his pꝫ q̄ ⁊ qualis sit iusticia virt⁹ legal. est em virt⁹ legalis ꝑfecta nō simpliciter vl' q̄litercunqꝫ sꝫ ꝑ/fecta ad alterū: ⁊ iō dr virtutū ꝑclarissi/ma ita q nec hesperus nec lucifer sic est admirabilis. ¶ Ubi notandū q hespe/rus vl' lucifer est eadē stella q̄ alio noīe dr ven⁹ q̄ inter cetera sydera clari⁹ ⁊ gau denti⁹ refulget maxime in motu: q̄ qdez motu diurno aliqñ solē antecedit de ma ne: ⁊ ex hoc vocat lucifer. Aliqñ ꝟo ipm sequit de sero: ⁊ ex hoc vocat hesperus. ¶ Probat insup arist. ꝑfectionē iusticie qꝛ ipa est oīs virtus: qm vsus oīs virtu/tis includit in ea cū cōponat hoīem non solū ad seipm sed etiā ad alterū ex q̄ pa tet ei⁹ ꝑfectio. Qd cōfirmat ꝟbo Bina tis q̄ fuit vn⁹ de septem sapientib;. Di/cit em q principat⁹ virū ondit eē .s. ꝑfe/ctū vl' imꝑfectū. Principat⁹ em cōsistit in cōicatiōe ad alterū: ⁊ hoc idē vlterius ꝓbat: qꝛ sicut ille est pessim⁹ q̄ vtit mali cia ad sez ad alios: sic ille est optimus q̄ virtute ad se ⁊ ad alios vtit. hoc aūt fit mediante iusticia. vñ cōcludit aristo. q iusticia nō est ps virtutis sꝫ tota virtus neqꝫ iniusticia cōtraria est ps malicie sꝫ tota malicia. ¶ Ad euidentiā notandū q est quedā opinio ponens iusticiā lega lem nō esse ꝑtialem habitū sꝫ eē aggre/gationē omniū virtutū. Alia ꝟo opinio dicit iusticiam legalē esse habitū ꝑtialē distinctū ab habitib; aliaꝝ virtutū inni tens verbis phi tertio polit. dicentis q non est simpliciter eadē virtus boni ve/ri ⁊ boni ciuilis. Uirt⁹ em boni ciuilis sm illā opinionē est iusticia legalis per quā aliqd ordinat ad bonū cōe q̄ nō est eadē cum alijs virtutib;. Et dr tota vir tus ⁊ virtus cōis nō sm ꝑdicationē sed sm virtutē ⁊ causalitatē inquantū ordi nat actus oīm virtutū ad bonū cōe sicut charitas ordinat actus oīm virtutū ad bonū diuinū ⁊ sm hanc vl' illā opinionē varie posset exponi textus.

Ca. II.

Q Uerimus autem

¶ Hic agit aris. de iusticia ꝑticulari seu equali: de qua determinare est ei⁹ princi palis intencio. Et ꝓbat hmōi iusticiam esse ꝑticularē ex iniusticia sibi opposita Cū em inueniat q̄dā iniusticia ꝑticula ris sine alijs malicijs: sequit etiaz q erit ꝑticularis iusticia sibi opposita Q, au tē sit aliq̄ ꝑticularis iniusticia sine alijs malicijs ꝓbat ꝑ exempla: dicēs q ille q̄ operat sꝫ malicias alias ab auaricia in iuste agit nō tñ auare: sicut ille q̄ in bel/lo iusto abijcit clipeum ꝓpter timorem vel qui dicit alicui obprobriū ꝓpter irā vel qui nō operuit ꝓximū indigentē ꝓ/pter illiberalitatē: ⁊ sic reperiunt alie in iusticie sine auaricia que est specialis in iusticia. Econtra aūt qñqꝫ peccat aliqs ꝑ auariciam aliena tollendo non tñ sm alias malicias. Item arguit sic. Illa in iusticia est ꝑticularis ab alijs distincta que in eodem actu distinguit ab omni alia malicia: sed iniusticia auaricie ē hu iusmodi. Si em aliqs mechat ꝓpter cō/cupiscentiā suā excellendā censet luxuri osus: si aūt mechat ꝓpter lucrū tal' erit auarus. ⁊ sic in eodē genere act⁹ ꝓpter in/tentiones finiū diuersoꝝ distinguit hec iniusticia ab alijs. Concludit itaqꝫ arꝫ. q est quedā iusticia equalis que se habꝫ ad iusticiā legalem sicut pars ad totuz. Dicitqꝫ q de legali iusticia nō intendit eo q est circa omniū ꝟtutū opa. de q̄bus satis dictū est in precedentib;. ¶ Diui/dit ergo iusticiā equalē per quā reddit

vnicuiq3 qđ suū est in duas spēs sc3 ī iu
sticiā distributiuā ⁊ ī iusticiā cōmutati/
uā. Justicia distributiua ↄsistit ī distri/
butiōe bonorū pecuniarū vł aliorū q̄rū/
cūq3 pticulariū hoib9 cōlcantib9 vrba/
nitate q̄ sc3 habēt aliqđ cōe distribuen/
dū singulis. In q̄ distributiōe est iusti/
cia si seruetᷣ equalitas distribuendo sin/
gulis sm ꝓportiones dignitatum seu la
borū suorū. Si ꝟo sit ibi inequalitas erit
iniusticia. Cōsistit etiā in distributione
que fit a singulis ꝓ cōi vtilitate. Justi/
cia aūt cōmutatiua fit in cōmutatiōib9
in quib9 est translatio ab vna pte in aliā
Justicia distributiua respicit habitudi
nem q̄ fit a cōi in singl'os. Cōmutatiua
ꝟo habitudinē inter ptem ⁊ ptem. Dicit
aūt arist. ꝙ cōmutatiue sūt due ptes: q2
quedā sunt cōmutatiōes volūtarie ⁊ q'/
dam inuolūtarie. Cōmutatiōes volūta
rie sunt in q̄b9 requiritᷣ voluntatis cōsen
sus vtriusq3 ptis: vt emptio venditio fi/
deiussio cōductio: ⁊ sic de sīilib9. Est āt
fideiussio cū quis cōstituit se debitorē ꝓ
alio illo deficiente. Cōcessio ꝟo gratui/
te vsusfrei in reb9 q̄ aliqđ fructificant di
citᷣ vsufruct9. In reb9 aūt nō fructifican
tib9 dr̄ mutuū vł cōmodatū: vt vasa. Et
tñ differūt mutuū ⁊ cōmodatū si ꝓprie
sumantᷣ. Mutuū em̄ ↄsistit in his reb9
q̄ dantᷣ ad pond9 numeri ⁊ mensurā: vt
pecunia: granū: vinū ⁊ oleū: ⁊ ille res q̄
sic dantᷣ in dominiū accipientiū transfe/
runtᷣ ⁊ non eedē sed alie eiusdē qualitat3
⁊ generis reddunᷣ. Vñ dicitᷣ mutuū q̄si
de meo fit tuū. Cōmodatū ꝟo est qđ ali
cui traditᷣ nō vt sit suum sed vt eo vtatᷣ
⁊ ab eo idem restituatᷣ. In hoc aūt cōue
niunt q2 vtraq3 de natura sua vult esse
gratuita. Vñ si in mutuo plus exigitur
vsura cōmittitᷣ: vt dictū est in preceden̄.
In cōmodato ꝟo si quid exigatᷣ statim
desinit esse cōmodatū ⁊ in aliā3 speciem
cōtract9 transit. Si em̄ ꝓ ipsa re cōmo
data exigatᷣ pecunia tunc est venditio ⁊
emptio. Si ꝟo res alia tunc est ꝑmuta/
tio. Si ꝟo ꝓ vsu rei cōmodate exigitᷣ pe
cunia sic est locatio vel cōductio. Est au
tem locator qui vsum rei sue concedit ꝓ
pecunia vt dando domū ad habitandū
Cōductor ꝟo q̄ ip̄a3 rem data pecunia
recipit. ¶ Deinde diuidit aristo. cōmu/
tationes inuoluntarias sm ꝙ duo cau/
sant inuoluntariū sc3 ignorantia ⁊ vio/
lentia: vt dictū est tertio huius. Cōmu/
tationes inuoluntarie quedam occulte
ille sc3 que sunt inuoluntarie ꝑ ignoran
tiā alterius partis cuiusmodi sūt furtū
⁊ cōtrectatio rei aliene ignorāte ⁊ inui/
to dño. Mechia id ē adulteriū qñ vxor
cōtrectatᷣ viro ignorante. Veneficiū id
est veneni administratio: serui seductio
callida ꝑsuasio vt recedat a dño suo do
lo: occisio: vt si quis nesciat quis sagittā
interficientē emiserit ⁊ falsum testimoni
um. Alie ꝟo sūt violēte: vt incarceratio
parens: interfectio: rapina parentū: or/
batio seu occisio: membrorū mutilatio:
accusatio siue manifesta criminis impo
sitio: iniuriatio: puta derisio vel vitupe
ratio. ¶ Notandū etiā ꝙ adulteriū pōt
accipi dupliciter: vno mō sub precisa ha
bitudine viri ⁊ mulieris q̄ adinuicē cō/
miscentᷣ sic ptinet ad intēperantiā. Alio
modo sub habitudie adulterij ad cuim
cui9 vxore abutitᷣ: ⁊ sic est species iniusti
cie: q2 adulter cōtrectat rem alienam in
uito dño: q2 mulier potestatē corpis nō
habet. Ip̄a etiā mulier in hoc facit iniu
sticiā viro suo. Si aūt hoc fieret de con
sensu viri tunc talis mechia ess3 simplex
luxuria ⁊ non iniusticia. ¶ Notandum
insuper ꝙ iusticia vt ponitur vna de q̄t/
tuor cardinalibus virtutibus sumitur
magis large sm Scotum. 34. distin. 3.
sen. q̄3 hic sumatᷣ ab Arist. Justicia em̄
primo mō non dicit vnū aliquē habitū
sed est quoddam genus intermediū re/
spectu multarum specierum iusticie di/
sponentium hominē circa operationes
que sunt ad alterum: non tantū sm de/
bitum ⁊ equalitatem sed etiā sm cōde/
centiam ⁊ inequalitatē: Sic aūt pōt di/
uidi iusticia hoc mō sumpta: q2 vł dispo
nit hoiem in ordine ad honorem vł cul/
tum diuinū: ⁊ sic iusticie species est reli/

gio vel latria que est virtus inclinãs ad honorem soli deo impendendũ in protestationem summi dominij. Sumit̃ etiã latria aliquando pro ipso actu reuerencie interioris vel exterioris ad quem hec virtus inclinat. Est aũt hec virtus moralis ⁊ non theorica: q̃ non respicit deũ immediate pro obiecto sed honorem ei impendenduz. Si ꝓo iusticia disponat hominem in ordine ad primum hoc fit dupliciter: vno modo comunicãdo se alteri q̃ntũ potest: ⁊ sic est amicicia. Alio modo cõmunicando sua: ⁊ hoc duplicit̃ Uno modo cõmunicando inter ista ad côuictũ necessariũ: ⁊ sic iusticie spẽs sũt p̃sidencia ⁊ obediencia. Presidencia est virtꝰ disponens p̃latos seu p̃sidentes ad recte regendum subditos. Obediencia ꝓo disponit subditos ad parẽdũ iussis superiorũ ⁊ ad ipsos reuerendũ. et alio nomine dicitur obsernancia. hoc etiam modo sub iusticia continetur veritas et affabilitas disponentes hoies quoslibz in mutuo ⁊ decenti conuictu. Si ꝓo disponat ad communicandũ extrinseca h̃ est dupliciter: q̃ vel s̃m debitum ⁊ equalitatẽ: sic est iusticia de qua hic agit aristo. que diuidit̃ in cõmutatiuã ⁊ distributiuam. Si ꝓo s̃m condecentiã ⁊ inequalitatẽ sic sub iusticia continentur liberalitas ⁊ pietas. licz aũt pietas sumatur proprie pro cultu ⁊ obsequio parentis ⁊ patrie: large tamen extendit̃ ad q̄libet opera misericordie. Aliq̃n etiam sumitur pro religiõe: licet aũt religiosi dici possint omnes qui vnũ deum colunt: specialiter tamen dicunt̃ qui vitã suã totam deo dedicantes a mundanis negocijs se abstrahũt. Diciturq̧ religio a relegando q̃ ptinentia ad diuinum cultũ sunt in corde frequent̃ reuoluẽda Quãuis autem filiorum ad parentes sit debitum necessitatis: est tamen ibi inequalitas cum non possit ipsis reddi condignum: et sic ad pietatem erga parentes exercendam est debitum legale cum inequalitate: ⁊ dicit̃ debitum legale ad qđ reddẽdum aliquis lege astringitur. est etiam tale debitũ ad opera pietatis sũpte pro misericordia quando vrget necessitas q̧ maxime extrema. Ad liberalitatem autem est tantũ debitũ morale quod quis debetur ex quadam cõdecentia ⁊ honestate virtutis. Sumendo istã iusticiam large eodem modo quo sumitur a Scoto scz put disponit ad operationes q̃ sunt circa alterũ debito legali vel morali siue sit ibi equalitas siue inequalitas possunt eius varie specie assignari. Thomas autem ⁊ Rich. iusticiam magis stricte accipientes eodem modo quo sumitur ab Aristotele: prout. s. ratio iusticie cõsistit in hoc q̧ alteri reddatur quod ei debet̃: s̃m equalitatem et debito legali dicunt ptes iusticie a Tullio assignatas scz religionem: pietatem ⁊ obseruantiam veritatis gratiam ⁊ vindicationem non esse eius species seu partes subiectiuas sed partes potentiales. et similiter dicendum est de amicicia que ponitur pars iusticie a Macrobio Et de liberalitate quam Andronicus inter partes iusticie enumerat: que dicuntur partes potentiales iusticie: quia in aliquo cum iusticia conuenientiam habent: sed tamen ad plenam iusticiam non attingunt. Conueniunt quidem inquantum disponũt ad operationes que sunt circa alterum non tamen sunt species eius cum ratio generis includatur in specie. Ratio autem iusticie hoc modo sumpte non includitur in ipis. vnde deficiunt a perfecta rõne iusticie. Quedam enim illarum deficiũt a rõne equalitatis: quia per illas nõ redditur equale: vt patet de pietate erga parentes et de religione erga deum quibus non potest reddi condignum ¶ Patet etiaz de obseruantia que reddit hominẽ virtuosum in dignitate supra se constitutũ honorem sed non reddit equale: quia virtuti perfecte non fiet dignꝰ honor quanto huius. Alie ꝓo deficiunt a ratione debiti legalis: vt dictũ ẽ de liberalitate. Patet etiam in gratitudine per quã fit recompensatio beneficiorũ: ⁊ in vindica

tione qua fit repulsio maleficiorū motu
ꝓprio: nō tñ ꝯtra legē nec ꝓpter maluꝫ
ipsoꝝ sed ad eoꝝ cohibitionē ⁊ suam de
fensionē ⁊ tutelaꝫ. Vindicatio aūt q̄ fit
auctoritate publice potestatꝫ fm sniaꝫ
iudicis ꝑtinet ad iusticiam cōmutatiuā.
Patet etiā in veritate ꝑ quā hō se talem
exhibet primo in verbis ⁊ factis q̄lis est
qđ nō debet ꝓprimo ex aliqua legꝫ neces
sitate sed ex quadā moꝝ honestate. Sic
igitur fm diuersam iusticie acceptionē de
ea varie loquuntur doctores. ¶ Sciendū
vlteri⁹ ꝙ licet iusticia ꝑ se sit circa oꝑati
ones que sunt ad alterū ex ꝯsequenti tñ
est circa passiones q̄s moderatur ꝑ q̄s pos
set rectitudo operationū impediri. Vñ
dicit arist. ꝙ iusticia est circa delectatio
nem que est a lucro. ¶ Insuꝑ notanduꝫ
ꝙ iusticie generalis ponuntur due ꝑtes in
tegrales. s. declinare a malo ⁊ facere bo
num: quoꝝ primū respicit p̄cepta nega
tiua quib⁹ opponitur peccatū transgressio
nis ꝓprie sumpte. Secundū vero respicit
p̄cepta legis affirmatiua quib⁹ opponi
tur peccatum omissionis. Transgressio
tamen large sumpta extenditur ad om
nia legis precepta.

Ca. III.

Quia aute et iniu-
stus inequalis ⁊c̄. ¶ Hic agit arꝫ. de me
dio iusticie: ⁊ primo ad iusticiā distribu
tiuā: dicens ꝙ mediū iniusticia distribu
tiua est equale inter plus ⁊ min⁹ fm pro
portionem geometricā. ¶ Circa qđ no
tandū ꝙ fm euclidiū libro geometrie ꝓ
portionalitas est similitudo ꝓportionū
Et hoc dupliciter: vl' fm identitatē pro
portionis vl' fm identitatē excessus. Si
sit identitas vel equalitas ꝓportionis:
sic dicitur ꝓportionalitas geometrica: vt
sicut se habet sex ad quattuor sic duode
cim ad octo. In iusticia aūt distributi
ua mediū ē equale fm ꝓportionalitatē
geometricā: q⁊ in distributione bonorū
ciuitatis debet attendi equalitas ꝓpor
tionis: ita ꝙ talis ꝓportio debet esse p̄-
mij ad premiū qualis est ꝓportio meriti
ad meritū Verbi gratia. sint duo homi
nes quoꝝ vnus laborauit vno die alius
vero duob⁹. si primo detur vna libra: alteri
vero due libre seruatur equalitas ꝓportio
nis: sicut eñ laboris vni⁹ ad laborem al
terius est ꝓportio dupla: sic etiā premij
ad premiū. ¶ Deinde tractat aristo. de
medio iusticie cōmutatiue: Circa qđ di
cit ꝙ sicut iusticia distributiua est dire
ctiua in distributionibus bonoꝝ cōmu
niū fm ꝓportionem geometricā: sic iusti
cia cōmutatiua est directiua in cōmuta
tionibus tam voluntarijs q̄ȝ inuolunta
rijs fm ꝓportionalitatem arismeticam
ita ꝙ ibi sumitur medium fm identitateꝫ
seu equalitatem excessus vl' quantitatꝫ
⁊ nō fm equalitatem ꝓportionis: qđ ex
hoc ꝑꝫ: q⁊ in ea nō ꝯsideratur differentia
cōditio ꝑsonarū seu ꝓportio sicut in iu
sticia distributiua. nihil eñ differt si bo
nus ꝑ furtum priuat vel rapinā aliquē
malum re sua vel econuerso. Neq̄ȝ etiā
differt si bonus vel malus cōmisit adul
terium sed lex attendit solū ad differen
tiam nocumenti: vt scꝫ qui plus nocuit
plus recompenset cuiuscunq̄ȝ conditio
nis sit. Vnde iudex qui est minister le
gis intendit vt illud iniustū quo vn⁹ ali
um lesit in ꝑsona: fama vel rebus: vbi ē
quedam inequalitas reducat ad equali
tatem fm ipam quātitatē rerum nō fm
ꝓportionem differentiarū ꝑsonaꝝ. Ver
bi gratia: sit vnus qui ꝑcutiat vel occi
dat: alter vero ꝑcutiatur: diuersa ē hec actio
⁊ passio in inequalia: q⁊ scꝫ ꝑcutiens vel
occidens habet plus de estimato bono
inquantū scꝫ implet voluntatem suam:
⁊ ita videtur esse in lucro. ille aūt q̄ vulne
ratur ⁊ occiditur habet plus de malo inquā
tum scꝫ priuatur incolumitate vl' vita con
tra suā voluntatē: ⁊ ita videtur esse quasi ī
damno. iudex aūt temptat hec adequa
re inquantū scꝫ subtrahit aliqđ vulne
ranti vel occidit cōtra suā voluntatē et
exhibet in cōmodū vel honorē vulnera
ti vel occisi: ⁊ inde est ꝙ qñ hoīes dubi
tant refugiūt ad iudicē tanq̄ȝ ad quoda

dā iustū animatū ¶ Circa qđ notandū ꝙ iudex đr iustū aīatū: qꝛ ei⁹ mens to-
taliter a iusticia possidet: debetq̄ habe-
re iura in anima sua scripta. Vñ iudex đr
quasi ius dicens qđ est ei⁹ act⁹: sicut ꝛ iu-
diciū qđ ſm primā nois impositionē im-
portat diffinitionē seu determinationē
iusti siue iuris. Vñ iudiciū idē est qđ iu-
risdictio: extra de ꝓborum signi. c. for⁹.
et sic iudicium est actus iudicis vt sen-
tentiam pronunciantis ſm regulas iu-
ris: ꝛ est act⁹ prudentie vt regulātis ei⁹
intellectū ꝛ actus iusticie vt inclinantis
ꝛ disponentis iudicꝫ affectū ad recte iu-
dicandū seu ad eligendū id qđ recta rō
dictat ꝛ determinat: de q̄ dicit p̄s. Quo
adusq̄ iusticia cōuertat̃ in iudiciū. Li-
cet aūt nomen iudicij sit p̄mo impositū
ad significandū rectā determinatiōem
iustorū: vt dictū est. Ampliatū tñ est ad
significandū rectā determinationē in q̄-
buscunq̄ reb⁹ tam in speculatiuis q̄ȝ in
practicis. Licet etiā act⁹ iusticie ꝑtineat
ad quēlibet iustū: qꝛ tñ iusticia p̄ncipa-
liori mō ē in iudice q̄ȝ i subdito: ideo de-
terminare vl' diffinire q̄d iustū est ad il-
lū ꝑtinet principaliori mō. Vñ ꝛ sua dif
finitio est auctoritas qđ nō esset diffini-
tio ꝓlata ex ore subditi. Nō oꝑtet autē
ꝙ quicunq̄ act⁹ iusticie sit cuiuscūq̄ iu-
sti est tñ vn⁹ act⁹ iusticie q̄ cuilibet iusto
cōuenit. s. velle seruare rectitudinē debi-
tā in oꝑationib⁹ exteriorib⁹ q̄ sūt ad alte-
rū. Vñ amb. in p̄mo de officꝫ. Iusticia
est q̄ vnicuiq̄ qđ suū est tribuit: alienū
nō vendicat: vtilitatē ꝓpriā negligit vt
cōmunē vtilitatē custodiat. ¶ Alteri⁹
agit Arist. de ꝯtrapasso seu pena talio-
nis. Circa qđ fuit opinio pithagorico-
rū dicentiū ꝯtrapassum ꝙ scꝫ dicit eq̄lē
recompensationē passiōis ad actionem
p̄cedētē esse vl'r iustū. Dicebāt em̄ ꝙ vni
cuiq̄ fit iusta punitio si patiat̃ ea q̄ ipse
fecit alteri. Hanc opinionē iprobat ari-
sto. Licet em̄ cōtra passum aliqñ sit iu-
stū tñ nō sp̄ vl' vl'r. In distributiua em̄
iusticia locū nō hꝫ in q̄ attendit̃ eq̄litas
ſm ꝓportionē rerū ad ꝑsonas vt dictum

est: nō aūt ſꝫ ꝓportionē rei ad rē vl' pas-
sionis ad passionē: vñ đr ꝯtrapassū. Nō
etiā sp̄ requirit̃ vl' sufficit ad eq̄litatē iu-
sticie cōmutatiue. Nō em̄ sp̄ ē recta vin-
dicta vt sp̄ aliq̄s patiat̃ qđ fecit: qꝛ talis
vindicta q̄nq̄ a vera iusticia declinaret.
Nā si aliquis in p̄ncipatu cōstitut⁹ per-
cusserit aliquā ꝑsonā p̄uatā nō req̄rit ve-
ra iusticia ꝙ p̄nceps repcutiat̃. Econtra
ꝓ si aliq̄s ꝑcusserit p̄ncipē oꝑtet nō so-
lū ꝙ taliter repcutiat̃ sꝫ etiā graui⁹ puni-
atur. Cui⁹ rō est: qꝛ cū p̄nceps sit ꝑsona
publica is q̄ p̄ncipē ꝑcutit quodāmodo
totā rēpublicā offendit: ꝛ iō graui⁹ ē pu-
niend⁹ tanq̄ȝ cōmittens crimē lese maie-
statis. Illa aūt lex Exo. xxi. oculū ꝓ ocu-
lo reddendū intelligit̃ in ꝑsonis eiusdē
dignitatis. Item si aliq̄s inuolūtarie so-
ciū vulneraret: alter ꝓ volūtari⁹ ꝛ cum
deliberatiōe nō oꝑtet ꝙ de iure isti duo
equaliter puniant̃ sic ꝙ q̄sq̄ patiat̃ i se
qđ fecerit alteri: qꝛ multū differt oꝑari
bona vl' mala volūtarie vl' inuolūtarie
¶ Sꝫ circa p̄dicta posset dubitari quia
arist. in p̄cedē. dicit ꝙ i iusticia cōmuta-
tiua nō attendit̃ differētia ꝑsonaꝝ sicut in
distributiua sꝫ solū drña nocumenti: h̄
aūt dicit oppositū: qꝛ pl⁹ punit̃ q̄ ꝑcussit
p̄ncipē q̄ȝ q̄ ꝑcussit ꝑsonā priuatā. Ad h̄
rñdet̃ dupliciṫ. vno mō ꝙ cōditio ꝑsone
in iusticia distributiua attēdit̃ ſm se: in
cōmutatiua ꝓ nō ſm se sꝫ ſm hoc qđ ꝑ
hmōi res diuersificat̃: qꝛ in actiōib⁹ ꝛ pas-
sionib⁹ ꝯditio ꝑsone facit ad q̄ntitatem
rei. maior em̄ est iniuria si ꝑcutiat̃ prin-
ceps q̄ȝ si ꝑcutiat̃ p̄uata ꝑsona. Alio mō
rñdet̃ ꝙ i iusticia cōmutatiua possum⁹
cōsiderare satisfactionē damni vl' puni-
tionē delicti. drūt nanq̄ hec ad inuicem
Verbi gratia: si q̄s furaret̃ calicē conse-
cratū de ecclesia cōsecrata: ꝛ alter inue-
niat a casu tm̄ de argento ad valorē cali-
cis qđ mercatori trāseūti ceciderat: ābo
debēt cogi ad eq̄lē satisfactionē ꝛ restitu-
tionē sed nō ad equalē punitionē. Phs
aūt excludit ꝑsonarū drñam in satisfa-
ctione ꝛ breuit̃ in oīi actiōe ꝑtis ad ꝑtē
ꝛ includit in punitiōe seu in habitudine

ptis ad iudicē. ¶ Cōsequēter ondit arist. cōpassium esse iustū in cōmutatiōibꝫ voluntarijs. Unde est ciuitatū et ciuiū in ipsis habitanciū cōmanentia ex mutua ipsoꝝ cōmunitate in hoc scꝫ ꝙ est cōtra facere ꝓportionaliter puta beneficianti bñficiū ꝓportionabiliter rependendo. In quoꝝ etiā cōmutatiōibꝫ est attendē da hincinde equalitas nō nō ſm quantitatē molis sꝫ ſm quantitatē valoris: vt patet in cōmutatiōe edificatoris domū cōmutantꝫ cū sotularibꝫ coriarij. Et qꝛ raro fit immediata cōmutatio īter rem ꝛ rem: qꝛ hoīes nō sꝑ indigēt rebus ad inuicē qs habēt. vt is ꝗ supabūdat vino ꝓ tunc nō indiget frumento qđ hꝫ ille ꝗ indiget vino. Una etiā res aliam excedit in valore: iō vt ſm q̄ndā ꝓpositā cōmensurationē adequaꝛ passio actioni in cōmutatōibꝫ inuentū est nūmisma vł denariꝰ ꝑ que mensuranꝛ preciat aliū rerū Verbi gratia. ꝯsiderat domificator q̄t nūmismata valet domꝰ: ꝛ coriariꝰ quot nūmismata valet vnū par sotulariū: qꝫ bus consideratis coriariꝰ dat domificatori tot calciamenta quot ſm iusticiā et equalitatē valet domꝰ. ¶ Nūmisma aūt est mensura ꝑ legē ab hoībꝫ constituta. Unde dr̄ a nomos qđ est lex ꝛ mensura quasi legis mensura: ꝛ sic nūmisma ē mēsura legalis Est etiā alia mensura naturalis scꝫ humana indigentia q̄ dr̄ naturalis: nō qꝛ res apprecieꝛ ſm dignitatē nature sue: sed ſm ꝙ referꝛ ad humanā indigentiā vel humanū vsum: qꝛ scꝫ hō naturaliter indiget talibꝫ rebꝫ. Uñ vna musca inquantū aīal in ordine nature melior est toto auro mūdi: sed in ordine necessitatꝫ humane est ecōuerso. ꝛ ꝓpter hoc in rebꝫ ꝑcia imponunꝛ ſm ꝙ eis homines indigent ad vsum. ¶ Ex ꝑdictis infert arist. quō iusticia sit mediꝰ habitꝰ dicēs ꝙ manifestū ē ex ꝑcedētibꝫ ꝙ actꝰ iusticie est mediū inter iustū facere ꝛ iniustū pati: quoꝝ alteꝝ scꝫ iniustū facere est plꝰ habere de bonis puta ꝺ pecunijs vel honoribꝫ ꝛ minꝰ de malꝰ. s. laboribus ꝛ expensis ꝙ̄ sit debitū. Et alterū. s. iniustū pati est minus habere de bonis et plꝰ habere de malꝰ: cū. s. aliqͥs priuaꝛ eo qđ sibi debeꝛ. Et qꝛ habitꝰ cognoscitꝛ ꝑ actꝰ: infert vlteriꝰ ꝙ iusticia est medietas quedā siue habitꝰ electiuꝰ immediate consistens: ꝛ in hoc cōuenit cū alijs virtutibꝫ moralibꝫ. Dicit tñ ꝙ hoc nō ē ſm eundē modū cum alijs ꝟtutibꝫ: qꝛ. s. quelibet alia ꝟtus est mediū duarū malicia est sicut liberalitas inter ꝓdigalitatem ꝛ auariciam. Iusticia aūt nō est mediū inter duas malicias: sꝫ dr̄ esse medietas qꝛ est mediū inquantū scꝫ ꝓducit actū ꝗ est medius inť iustū facere ꝛ iniustum pati ꝛ hoc faciendo equalitatē qđ ē medium inter plus ꝛ minus dando sibi et ꝓximo de vtili ꝛ nociuo equaliter ſm ꝓportionabilitatē: ꝛ sic iusticia nō est mediū inter duas malicias sed inter duas iustificationes quarū vna est malicia. s. iniustū facere: alia ꝟo nō sed potiꝰ pena scꝫ iniustum pati.

Ca. IIII.

Oportet autem

¶ In precedentibꝫ determinauit arꝫ. de medio iusticie: hic ꝯñter determinat de eiꝰ obiecto. sꝫ de iusto pollitico qđ ē ius seruandi debitū ordinē inter ciues liberos ꝛ equales sub eadē ꝑtāte cōstitutos Uñ ſm arist. cōsistit in quadā cōmunicatiōe q̄ ordinaꝛ ad hoc ꝙ sit ꝑ se sufficiētia eoꝝ q̄ ad vitā humanā ꝑtinent: ꝛ taꝉ est cōmunitas ciuitatꝫ in q debēt oīa inueniri q̄ sufficiūt humane vite. Licꝫ aūt cōitas yconomica ordineꝛ ad hūane vite cōseruatiōꝫ: nō tñ ad hunc effectū ꝗ ē ꝑ se sufficientia vite: qꝛ q̄uis vna domꝰ posset aliq̄liter sustentare humanā vitā nō tñ sufficientē vitā qualē decet hoīes rōne vtentes. ¶ Consistit nanqꝫ in hoībꝰ liberis ꝛ equalibꝫ ꝑsonis. In liberis quidem qꝛ dñoꝝ ad seruos nō est iustū pollitcū sꝫ dominatiuū. In ꝑsonis ꝟo eq̄libꝫ nō quidē in diuitijs nec in alijs cōditionibꝰ ad libertatē ciuilē accessorijs sꝫ eq̄libus in libertate q̄rū vna alteri nō ſbdiꝛ sicut filiꝰ patri: vł vxor viro: inter quos

V

est iustū paternū aut vxoriciū. Q₃ aūt
polliticū iustū sit in liberis z equalib₉ p
bat arist. qz tale iustū erit in illis ad q̄s
lex daf cū lex ad illos se extendat in q̄b₉
pōt esse iusticia z iniusticia: lex āt nō daf
pncipalr p seruis q̄ cohibenf a dn̄is ne-
cꝫ p filijs q̄ cohibenf a parentib₉ sꝫ p li/
beris et equalib₉: ḡ in talib₉ est ppꝛie iu
stū polliticū. Q₃ vo iustū polliticū nō
sit ppꝛie dictū ad seruū vl' patris ad fili
um aut viri ad vxorē: pbaf: qz iusticia ē
virt₉ ad alterū: z iniusticia ē malicia ad
alterū z nō ad aliq̄d ipi₉: sꝫ seru₉ est ali/
quid dn̄i: qz ei₉ possessio: z vxor est aliq̄d
viri cū nō habeat ptātem corpis sꝫ vir: z
filius quousqꝫ fuerit magnus z separa/
tus a patre p mancipationem est quasi
quedā res patris: ḡ ipoꝝ ad inuicem nō
est ppꝛie iusticia sed large vl' similitudi/
narie. ¶ Diuidit ɔn̄ter aristo. iustū siue
ius polliticū in naturale: legale z positi
uum. Ubi notandū q̄ ius polliticū vel
ciuile pōt sumi dupliciter. Uno mō q̄d
est a secularib₉ hoīb₉ cōstitutū: vt a ciui
tate vel principe ciuitatis: z sic nō sumif
hic: sed est ps iuris legalis distincta con
tra ius canonicū: vt videbif in sequenti
bus. Alio mō sumif p iure q̄ vtunf ho/
mines in ciuitatib₉: z sic sumif in pposi-
to: vtunf em̄ ciues eo iusto q̄d naturalr
menti humane indidit: z eo q̄d est posi/
tum lege. ¶ Declarat ḡ arist. q̄d est ius
naturale dicens: q̄ naturale ē illō q̄ vbi
qꝫ hꝫ eādē vim: potētiā seu virtutē: et nō
cōsistit in videri z nō videri. i. nō oriť ex
aliq̄ opiniōe hūana sꝫ ex nāa. Uñ no/
tādū q̄ tale ius hꝫ vim añ oēm legē posi
tiuā z añ oēm cōsuetudinē introductā.
Hꝫ ei vim ex naturali iudicio rōis. Sic
nāqꝫ in speculatiuis sunt quedā princi/
pia naturaliter cognita ex quibus va/
rie inferunf conclusiones: vt omne totū
est maius sua parte. Sic in operatiuis
vt deum non esse odiendū sed super om
nia diligendum: primo non esse iniuste
nocendum: z sic de alijs. Unde aposto/
lus. Cum gentes que legem non habēt
naturaliter que legis sunt faciunt. hu/
iusmodi legem non habentes ipsi sibi st
lex habētes opus legis scriptum in cor/
dibus suis. ¶ Jus legale seu positiuum
est quod accipit vim ex lege posita: z ta
le nō est idem apud oīs sicut nec men-
sura vini. ¶ Circa q̄d notandū q̄ ius le
gale pōt diuidi sm̄ diuisionē condentiū
leges. Lex aūt condif a deo z ab homie:
lex dei facit ius diuinū: z lex hois ius hu
manū. Continet autem ius diuinū tria
genera preceptoꝝ scꝫ moralia: iudicia/
lia z cerimonialia.

Ubi notandū: q̄ mos
aliquando sumif p cōsuetudine aliquā
do p naturali inclinatiōe. Moralia igiť
ad que est aliqua inclinatio naturaľ spe
ctant ad ius naturale: qz multū sūt con
formia recto dictamini rationis: Suffi
cienter aūt ius nature explicitū ē in de-
cem p̄ceptis decalogi ppter obnubila-
tione intellectus humani: vt pꝫ Exodi
xx. ad que oīa p̄cepta moralia reduci
possunt. Precepta iudicialia sunt q̄ ad
decisionē causarum z ad iusticiā int' ho/
mines conseruandā sunt instituta. Pre
cepta vo cerimonialia sunt illa p q̄ de-
terminanf ea que spectāt ad cultum, di/
uinum vt sunt sacrificia z oblationes z
fuerunt instituta in figuram futuroꝝ.
¶ Jus humanum diuidif in canonicū z
ciuile: ius canonicū est ius ecclesiasticū
quod scꝫ fuit a sanctis patribus institu
tum. Unde dicitur a canon quod est re
gula: qz in eo continentur regule sancto
rū patrū: z diuiditur in decretum z de/
cretales. Decretū vo diuidif in tres par
tes. Prima vocanf distinctiones que est
distincta per particulas centum z vnaꝫ
quarū quelibet vocatur distinctio: z ha
bet quelibet distinctio capiťa z plures
paragrophos Quando igiť allegaf ali
quid de illa prima parte debent allega
ri distinctiōes. Alia pars diciť cause eo
q̄ est distincta in causas. 36. quarū que
libet plures questiones habet. Habet
autem. 33. causa questiones quinqꝫ qua
rum tertia questio habet. 7. distinctiōes

in quibo tractaf de penitentia. Un̄ illa q̄stio tertia intitulaf de penitentia. Q̄n ergo vis allegare quotā cause z quotā questionis tacere debes cām vocando q̄stionē sic de pe. dist. 2. subintelligif cau/sa q̄one. v. tali ca. vl' paragrapho. Q̄n p̄o aliq̄d allegaf aliud de illa q̄one q̄ in/titulaf de pnia dz noiari distinctio cum sua quota dicendo sic: de peni. dis. i. ca. tali vl' paragra. Tertia p̄o pars hui⁹ li bri intitulaf de cōsecratione: z habet q̄n q̄ distinctiōes. vnde q̄n aliquid allegaf de hac p̄te debz noiari distinctio cū sua quota dicendo sic: de cōsecratiōe dist. ca li. c. vel paragrapho. ¶ Decretales aūt diuidunf in quinq̄ libros: q̄liber aūt li/ber habet plures rubricas siue titulos in q̄b⁹ p̄mittif materia de q̄ tractaf ī ca/pitulis subsequentib⁹. Q̄n g̃ allegabis aliq̄d de decretalib⁹ nō allegab libzū s; titulū z capl'm. z si sint in capl'o p̄tes pa ragrophū allegabis z capl'm z sic: extra de cōsuetu. ca. tali. ¶ Post cōpilationez aūt quinq̄ libroz p̄dictoz elapsis mul/tis annis cōpilati sunt alij duo libri sc; sextus z septim⁹ in quib⁹ q̄daz plura de eisdē materijs z sub eisdē rubricis cū q̄n q̄ libris p̄cedentib⁹ apponunf. ¶ Jus p̄o ciuile diuidif i quattuoz p̄tes. s. Co/dicem: Digestū: Autenticū: z Institu/tū: de quib⁹ supsedeo ¶ Circa tn̄ decem p̄cepta decalogi ius naturale explican/tia aliqualiter est insistendū. Uersus. Unū crede deū zc̄. Quoz tria p̄ma ad honozem dei z dilectionē ozdinanf. alia septem ad dilectionē p̄ximi ozdinantur z p̄tinent ad secundam tabulā.

Primū: Non habebis

deos alienos: in quo inhibef omis ydo/latria p̄ quā honoz soli deo debit⁹ exhi/bef creature: z sic in hoc p̄cepto p̄hibenf p̄phane pactiones demonū siue sint ad ludificationē sensuū: vt faciūt histriōes seu ad inuestigationē futuroz seu occul toz vt faciūt diuini aut quouis alio mō Solus aūt deus qui est summū bonū z omnium rerū principiū humaniq̄ gene ris reparatoz est toto cozde colendus: z super omnia diligend⁹: ad ipsumq̄ ē in necessitatibus recurrendum: non ad di/uinos aut soztilegos sibi falso nomē dei vsurpantes.

Secundū p̄ceptū Non

assumes nomen dei tui in vanū. Circa qđ notādū f̄m Sco. in tertio sen. q̄ no/men dei in vanū assumif cū q̄s iurat nō solū inutiliter s; etiā irreuerenter ad du cendo sc; deū in testimoniū falsitatē seu mendacij in quo fit deo irreuerentia. ta/lis nanq̄ dat intelligere vl' q̄ de⁹ v̄ita/tē nō cognoscit vl' q̄ v̄itatē testificari no luit. z iō sic ex deliberatiōe piurās moz/taliter peccat. Si aūt quis indeliberate piurat quotiensciq̄ piurat nō peccat moztaliter s; bn̄ venialiter: puta cū q̄s nō aduertit se iurare vel falsum esse qđ iurat. ¶ Notandū q̄ due sunt sp̄es iura menti. s. assertoziū z p̄missoziū. Juramē tū assertoziū est quando iuratur aliq̄d de p̄senti vel de preterito sicut esse vel non esse: sic fuisse vel non fuisse. Pro/missozium p̄o est cum quis iurat se ali/quid daturū vel facturum: aut non da/turum vel facturū. ¶ Notandū etiam ad hoc q̄ iuramentū sit licitum requirū tur tres conditiones que ponunf Hie/remie quarto. Jurabis in veritate: iusti cia z iudicio. Prima cōditio veritatē q̄ debet esse in cōscientia iurantē vt ita ee credat sicut iurat vt in iuramento asser tozio z ita facere p̄ponat vt in iuramen/to p̄missozio. vnde iurans aliquid cui⁹ oppositū mag' credit seu qđ eiū sibi du/bium moztaliter peccat f̄m Scotū. Si aūt queraf in iuramēto assertozio: vtrū piurans necessitate cōpulsus p̄ vita: fa/ma vel rebus seruandis peccet moztali ter. Dicūt cōmuniter doctozes q̄ sic: l; cū talis excusef a tanto: q2 met⁹ attenu at culpam: nō tn̄ a toto: quia voluntas cogi non potest. extra de his q̄ vi. c. sa/crū. Un̄ potius debet aliquis oīa ma la tolerare q̄ falsū iurare: nec etiā excu saf a moztali pctō q̄ iocose piurat: q2 nō.

vitat diuinā irreuerentiā fm Tho. in. 2. 2. In iuramento aūt ꝓmissorio sciendū: ꝙ nō excusat a mortali iuramentū non cōplēs etiā coact⁹ iurās: z h̄ si iuramētū fuerit respectu rei illicite. Excipiuntū alibi casus vt in matrimonio: vbi datio debet esse libera ꝓpt rōnē datiōis z disso lubilitatē: his aūt q̄ dolose iurat: sic vide licet ꝙ ꝑ illa ꝟba obligare se nō intēdit licet in foro dei q̄ iudicat fm secreta cōscientie nō obligetur fm Bonauē. z Sco. qz se noluit obligare: cū ꝟba fm Grego. deseruiāt intētioi: z de⁹ talia verba iudicat q̄lia ex intimis ꝓferunt. Tn̄ qz dolose iurat z nomē dei in vanū assūpsit statim in ip̄o actu periuriū cōmisit. Vn̄ ex illo iuramēto iudicat dign⁹ apud deum pena eterna z sanū ꝯsiliū ꝙ iuramentū in q̄ ꝓximū decipe intēdebat ipleat. Secūda ꝯditio iuramēti est iusticia q̄ debz esse ex ꝑte ei⁹ qđ iurat: vt vicz sit licitū. Vn̄ q̄ scient iurat qđ est manifeste illicitū z ꝯ diuinū p̄ceptū: mortalit peccat iurādo z iterū iuramentū seruando. ¶ Ad cui⁹ planiorē euidentiā sciendū fm Richardū: ꝙ nullū iuramētū derogās charitati obligat iurantē ad seruādū id qđ iurat: z qz oīa p̄cepta z ꝯsilia diuia ordinant ad charitatē: qz teste Aplo: Finis p̄cepti ē charitas: nullū iuramētū est obligatoriū qđ derogat alicui p̄cepto diuino vel ꝯsilio: qz etiā q̄dlibz pctm̄ mortale derogat p̄cepto diuino: qz est ꝯ aliqđ p̄ceptū diuinū: z etiā pctm̄ veniale inq̄tū ē dispositio ad mortale: iō nullū iuramētū de faciēdo aliqđ pctm̄ mortale vel veniale est obligatoriū. Quia etiā diuina ꝯsilia sunt de bonis opib⁹ superogatiōis z perfectiōis: iō nullū iuramētū de nō faciendo aliqđ bonū opus supererogatiōis vel de faciēdo ꝯtrariū bōis opibus supererogatiōis obligat: nec etiā iuramentū de nō faciēdo ea q̄ meli⁹ est facere q̄ nō facere vel ecōtra: iō iurās ꝙ nō teneat aliquē in suo seruitio q̄ al's meli⁹ essz tenere q̄ nō tenere: vel ꝙ nō loquat cū ꝓximo cū q̄ al's meli⁹ esset loq̄ q̄ non loq̄: vel ꝙ nō faciat sibi subuentionē vel ꝯsolationē tp̄alē vel sp̄ualē q̄ al's meli⁹ esset facere q̄ nō facere: vel ꝙ nō visitabit eū in domo sua q̄ al's meli⁹ esset visitare q̄ nō visitare: z sic de silib⁹ nō obligat ad seruādū qđ iurat. De oib⁹ eīn talib⁹ intelligit illđ qđ habet. 22. q. 4. sen In mal' p̄missis rescide fidē: z i turpi voto muta decretū: qđ incaute vouisti: nō facias. Et eadē. q. 12. Si aliq̄d forte incauti⁹ nos iurasse ꝯtingeret qđ seruatū ꝓgat in peiorē exitū: illđ salubri cōsilio mutandū nouerim⁹: ꝓpter tn̄ reuerētiā diuini nōis inuocati z ad punitionem temeritatis sic iurātiū: z ꝓpt reuerētiā eorū q̄ p̄sunt nō est ꝯ q̄libet talia iuramēta ꝓpa auctoritate veniendū: sed ē ad superiorē recurrendū q̄ maxime. Vbi dubitat: vtrū iuramētū obseruatuz ꝓgat in peiorē exitū. Tertia ꝯditio ē ꝙ iudiciuz ad recte nāq̄ iurādū exigit iudicium discretiōis: ne scz fiat iuramentū sine causa rōnali: vt ꝓ ꝟitate ꝯfirmāda seu testificāda. Vn̄ licet fm Tho. in tertio sent. z Bonauē. in expositiōe lr̄e veniale sit iurare cōi sermone aliqđ licitū sine causa: puta ꝑ deū cras ibo ad eccl'az vel comedā carnes. 15. di. pagra. criminis. A talibus tn̄ est abstinēdū: qz freq̄ntia iurādi est ꝑiculosa: ex ip̄a q̄ppe sepe labimur in ꝑiuriū. Ecci. xxiij. Iuratiōi nō assuescat os tuū: multi eīn casus in ea: z iō cōsulit deus vt sermo noster sit est z nō.

Tertiū: Memēto vt di. zc.

¶ Notādū ꝙ h̄ p̄ceptuz ꝑtim ē morale: ꝑtim cerimoniale. Morale q̄dē qz homini p̄cipit vt deputet aliqđ tp̄s vite sue ad vacandū diuinis obsequijs: h̄ eīn dictat ratio naturalis. Est aūt cerimoniale q̄tū ad determinationē tp̄is. s. diei septime in q̄ de⁹ req̄euit: nouas species facere cessauit: ꝑ quod allegorice designatur christi quies i sepulchro q̄ fuit septima dies. Quia igit obseruatio sabbati erat figura aduenientē ꝟitate debuit cessare. Et etiā ꝓpter exclusionē erroris ne scz forsan aliq̄s crederet ꝙ adhuc obligatio ad cerimonias veterū legis mane

ret. Nec tamē tñ si aliq̄s ob reuerētiā dei
z ꝟginis gloriose in die sabbati cesset ab
opib9 manualib9 vacādo spūalib9 nō pec
cat imo meret. Uñ fm Rodoneñ. glosa
torē: Raymū. votū de feriādo in sabba
to nō est simpliciť irritādū vel necessario
cōmutādū nisi vouēs suspectus sit ꝙ iu'
daizare velit. Sic debet intelligi illd de
cōse. di. iij. ꝑuenit: vbi ꝑuersi esse asserunť
ꝓhibētes in die sabbati manualiť labo/
rare sicut antichristi putatores populū
christū iudaizare cogentes. Qd est itel/
ligēdū de his q̄ die sabbati opari ꝓhibēt
ꝑ h̄ innuere conātes christianos ad ceri/
monias iudeoꝝ obligari: vt pꝫ satꝫ ex lit
tera. Fuit aūt obseruatio sabbati in pri
mā diē septimane cōmutata: Tū ꝓpter
memoriā creatiōis mūdi: qꝛ illa die crea
uit de9 celū z terrā: Tū ꝓpť reuerentiā
resurrectiōis christi. In illa eīm die chri/
stus resurrexit et ob hoc vocata est dies
illa dies dñica ꝓpter resurrectiōis domi
ni memoriā. Est igiť die dñica ac ceterꝫ
dieb9 festiuis ꝑ ecclīam institutis cessan/
dū ab oī oꝑe seruili. Leuitꝫ. 23. Omē op9
seruile nō facietis in eo. ¶ Circa qd no/
tandū ꝙ opus seruile ad p̄sens sumiť du
pliciť. Uno mō ꝓ corꝑali oꝑe. Cū enim
corp9 debeat seruiliť subdi z aīa desuꝑ
sedere sicut libera: iō opera corꝑalia pos
sunt dici oꝑa seruilia. Alio mō op9 ser/
le sumiť pro pctō mortali: iuxta Joh. ij.
Qui facit pctm̄: seru9 est peccati. De p̄/
mo oꝑe sciendū ꝙ dieb9 festiuis vacādū
est ab omī oꝑe corꝑali ordinato sicut ad
ꝓximū z ꝓpriū finē ad tpale bonū ꝓpriū
corꝑis: vt a mechanicꝫ agriculturꝫ z hu
iusmōi. Quia ꝟo opus qd est materiali
ter suile si ordineť vt ad finē ꝓximū ad
bonū aīe spūale magꝫ est bonū liberale
q̄ȝ seruile. Jō in hmōi dieb9 scholares le'
ctiōes suas z fmōes possunt scribere fm
Rich. z Rodoneñ. qꝛ talia oꝑa q̄ȝtū ad
suū finē ꝓximū sunt liberalia: nō licet tñ
aliq̄d grāde d q̄terno in q̄ternū trasferi/
bere vt ait Rodoñ. puta in scꝑtura ma
iorē ꝑtē diei īmorādo. Scdm etiā Tho.
op9 corꝑale ꝑtinēs siue ad salutē corꝑis
ꝓpriū vel ꝓximi siue ad vitādū dānū im
minēs exterioris rei nō est ꝯ obseruātiaꝫ
diei sabbati. Uñ dieb9 festiuis licite pos
sunt fieri ea q̄ necessitas vrget vel pietas
suadet. extra de ferijs. cū q̄. t9. Suadet
aūt pietas necessitatib9 pauperꝫ subueni
re. Uñ fm Rodo. in festis laborari pōt
ad op9 pauperꝫ: puta agros eoꝝ arādo:
vel alio mō disponēdo: z ꝓpť h̄ nō omit/
tať audiri missa: possūt etiaꝫ sibi opari q̄
necessitas vrgat. Uñ Rodo. Si iacēti/
bus sagetib9 in agris ac fenis in pratꝫ tē
pestas imineat: aut pluuia q̄ multū cor/
rūperet: talia a solo sepata dñi illaꝝ p̄nt
indēpnitati sue p̄cauere. Carnifices eti
am z pistores q̄ in festis p̄parāt ea q̄ ven
dere debēt in crastino i mercato vel i sta
tionib9 suis: z ceteri q̄ p̄parāt victualia i
festis: si nō poterūt in die p̄cedēti cōmo/
de p̄pare aut p̄pata sine ꝑiculo reserua/
re mortaliť nō peccāt. No est etiā dicen/
dū ꝙ ꝓpter op9 h̄ mortaliť peccēt. Per
hmōi etiā necessitatē sūt excusabiles ve
ctores merciū z vinoꝝ ad nūdinas et ad
loca remota: cū sine graui incōmodo nō
possent in festis vacare abeundo z q̄dri/
gādo. Sꝫ nūq̄d mortaliter peccāt q̄ ad
mercata vadūt in dominica z in alijs fe/
stis z q̄ȝmaxime in p̄cipuis fiūt. Respō
sio est Rodo. ꝙ si aliq̄s h̄ faciat aliq̄n ꝓ
sua necessitate: non peccat mortaliť. Si
aūt h̄ faciat ex iꝓroba cupiditate lucrā/
di vt faciūt aliq̄ mercatores q̄ ꝓpter fre
q̄ētata mercata z nūdinas vix aut nun
q̄ȝ ecclīas intrāt: mortaliť peccāt: Mer/
cata aūt q̄ fiunt de vectualib9 cōpetenti
bus ipis festis: nō sunt illicita aut facile
ꝓhibēda: dū tñ ꝓpter h̄ nō dimittūt au/
dire diuina officia. Quid de barberijs
aut vectorib9 ꝑegrinoꝝ in suis vehiculis
seu iumentis: aut de ferratorib9 equoꝝ?
Respōdet Rodo. ꝙ credit eos excusa/
ri posse si hec faciant p̄ncipaliť ꝓpter ne
cessitates eoꝝ q̄bus opatiōes hmōi faci/
unt: illi aūt q̄ faciūt in hmōi festꝫ barbā
sibi radi z eq̄s ferrari sūt excusabiles si
suꝑ his nō potuerūt ante sibi cōmode ꝓ
uideri. Uiatores ꝟo vel cursores nō au

det Rodo. cōdēnare:cū etiā in lege mosaica in q̄ festa cū maiori districtiōe obseruabant liceret p mille passus itinerare: qd dr iter sabbati. Act. i. ¶ De secūdo respōdet: q2 mag⁹ impedit hō a diuinis p op⁹ peccati q̄ p op⁹ corpale: iō pl⁹ peccat. Aug⁹. Meli⁹ faceret iudeus i agro suo 7c. In dieb⁹ igit festiuis nō deb3 hō concupiscētie vel ocio vacare: nec tēpus irrecuperabile amittere: sed a peccatis abstinere et sacris opibus intēdere: vtpote diuine laudi: elemosynaz largitioni: peccatoz purgatiōi: 7 sacre meditationi.

Quartū: patrē 7 matrē

7c. ¶ Pater pōt dupliciter sumi hic: sc3 p carnali q̄ est pncipiū in esse nature 7 p spirituali q̄ est pncipiū in esse gr̄e: 7 vterq̄ hoc pcepto honorari iubetur. Honoz aūt fm Hiero. in scptura: nō tā in salutatiōib⁹ 7 hbis q̄ in collatiōib⁹ numerū sentit. Patri ergo carnali exhibēda ē reuerētia: ab ei⁹ offensa pcauēdo: ei assurgēdo: obediendo eū: in necessarijs sustentando. Sic 7 spūalis est reuerēdus: et sibi tō necessarijs puidēdū. Matth. x. Dignus est mercēnari⁹ mercede sua 7c.

Quintū: Nō occides.

¶ Explicite phibet ois occisio: implicite vo ois inuidia 7 ira: supra in secūdo libro de inuidia: in q̄rto de ira: nō phibet iusta: sed iniusta sc3 cū deest iusta causa iustus ordo aut iustus anim⁹. Deest iusta causa cū aliq̄s sine merito occiditur. Ordo cū occidit ille q̄ nō est legis minister. Deest iustus anim⁹ cum index occidit libidine vindicte nō amore iustitie.

Sextū: Nō adulterab.

¶ Aug⁹. Nō solū inhibet adulteriū: sed generalit illoz mēbroz ois illegitimus vsus 7 gula implicite q̄ est dispositio ad luxuriā: de q̄bus in tertio libro.

Septimū: Nō furtū facies.

¶ Nō tm̄ furtū pp̄e sūptū: s3 etiam cōiter sūptū qd est ois vsurpatio illicita rei aliene fm Aug⁹. siue p vsurā: rapinā siue fraudē. Fit aūt fraus cōmaxie i mercatiōib⁹: vēdēdo. s. 7 emēdo: l3 nāq3 mercatores moderatū lucrū recipe possint d suis mercib⁹ ad sustētatōe3 suā 7 suoz: q2 q̄lib3 fuiēs reipublice d honesto 7 vtili ope pciū suo labori sollicitudini industrie 7 piculis corpis iuste pōt accipe fm Sco. 15. di. 4. sen. Ille tn̄ q̄ vēdēdo vel emendo defraudat primū suū: notabile dānū ei iferēdo: tenet recōpēsare ei q̄ dānificat⁹ est fm Can. Et generalit q̄cq̄ iniuste detinet alienū: tenet restituere si possit: al's pctm̄ nō dimittit 7c. Exēplū de resti. spo. sepe pringit. Paz interest q̄ ad piculū aīe int iniuste detinere 7 inuadere alienū: q̄ aūt nō habet vn satisfaciat: pponat se satisfactuz dū fortūa vberior sibi arriserit.

Octauū.

¶ Inhibet oē mēdaciū puiciosū: sup de vitate.

Nono et decimo.

Prohibētur luxuria 7 auaricia q̄ ad affectū: in nono phibet psensus rōnis i carnale op⁹. de luxuria i fine tertij libri: in decimo phibet volūtas deliberata iniuste accipiēdi 7 detinēdi alienū de auaricia ī pncipio q̄rti.

Astoz aūt. Ca. V

¶ Hic agit de mō agēdi iustū 7 iniustū. Circa qd pmittit quō differūt iniustificatio 7 iniustū di. q iniustuz ē aliq̄ res q̄ est p iusticiā vel naturalē vel legalē siē furtū: s3 qn̄ aliq̄s h exercet vel opat: puta furādo: hec opatio vocat iniustificatio q̄si iniusti factio: 7 simplr iusticatio d2 qn̄ aliq̄s opat iustū. ¶ Deinde dicit q tūc aliq̄s est iniust⁹ qn̄ id iniustū qd facit: voluntarie facit. Et silr ille iustus q̄ volūtarie opat iustū. Si aūt aliq̄s iuolūtarie opet nec iust⁹ nec iniust⁹ q̄ ad h d2. Est aūt aliq̄d iuolūtariū p ignorātiā 7 p violētiā: vt dictū ē sup. iij. hui⁹.

¶ His pmissis dicit q aliquis tripliciter facit vel operatur iniustū fm q pringit triplr inferri alicui nocumētū. Uno modo ex ignorantia iuris vel facti: puta

circũstantiarum requisitarum ad operationẽ de quibus dictũ est tertio hui⁹: vt si aliquis putãs percutere hostem: percutiat patrem: et sic de aliis: et tale pctm̃ est dignũ venia ꝺ quo nota q dicta sunt ibi. Secũdo mõ cõmit. l'pctm̃ et fit iniustũ ex passiõe vel infirmitate seu inclinatiõe appetit⁹ sensitiui: puta ex subito motu ire. Tertio aliquis operatur iniustũ ex electiõe et plena deliberatiõe: et talis dr̃ peccare ex malicia. Dicit aũt pctm̃ ex certa malicia fm sco. 43. di. 2. sen. quãdo voluntas ex libertate sua absq errore in rõne et absq passione in appetitu sensitiuo peccat. Ibi em̃ ẽ plenissima rõ peccati: qz nihil aliud a voluntate alliciens eã ad malum. Vñ tale peccatũ est ipius voluntatis fm se ex libertate sua: nõ cõdelectando appetitui sensitiuo: neq ex errore rõnis. Peccatũ siquidẽ ex passione vel impotentia dicit appropriate esse ɔtra patrem: qz ei attribuit potentia. Peccatũ aũt ex ignorãtia ɔtra filiũ cui appropriat sapientia. Peccatũ ex malicia ɔtra spiritum sanctũ cui appropriat bonitas. Nõ dicit aũt peccatũ ex malicia ex eo q voluntas peccans tendat in malũ inquãtũ malũ: qz fm Dionysiũ de diui. no. nullus operat malum aspiciens: sed qz est in plena malicia inquantum voluntas ex plena libertate sine actione extrinseca elicit malũ velle.

Ca. VI.

De epieikeya.

Hic Ari. determiat ꝺ iusto epickeyes qꝺ est ius directiuũ iusti legalis. Circa qꝺ notandũ: q humani actus de quibus leges dant in singularibus cõsistunt: que sunt ɔtingentia et infinitis modis variari possunt: et ideo nõ fuit possibile vniuersaliter leges regulas institui que nullo casu paterent instantiam. Vñ legislatores attendentes ea q̄ vt in pluribus accidunt: leges statuerunt in quibus non legis verba tm̃: sed legislatores mens est obseruãda. et ideo i aliquo casu particulariter nõ est iustum verba legis obseruare. Est ergo necessaria directio iusti legalis in quibusdã casib⁹ que directio fit per ius epickeys qꝺ se habet vt species respectu iusti generaliter sumpti. Omne em̃ ius epickeys: sic epikeya vel equitas est quedã iusticia que est habitus electiuus talis iusti iclinãs magis ad pene minorationẽ quam ad ipius pene rigorem: quã quidem habens dicit vir epickeys q est electiuus et operatiu⁹ huiusmodi iusti. Verbi grã. In quadam ciuitate statutũ fuit sub pene capitis q peregrini nõ ascenderent muros ciuitatis: ne scilicet possint ciuitatis dominiũ vsurpare. Hostib⁹ aũt irruentib⁹ peregrini ascendunt muros vt defenderẽt ciuitatem ab hostib⁹: quos tñ nõ est dignũ capite puniri. Est em̃ hoc ɔtra ius naturale q benefactorib⁹ pro p̃mio pena reddat. Et iõ fm ius naturale oportet dirigere ius legale quamuis aũt lex patiat instantiã: nihilominus tñ iuste posita est. Et defectus nõ ẽ ex parte legis vel legislatoris: sed ex parte materie legis vel ex parte actuũ humanorum q infinitis modis variari possint vt dictum est. Sic etiã in natura de cõi lege hoies nascunt cũ quinq digitis: ɔtingit tñ quãdoq q nascunt cũ plurib⁹: quandoq pauciorib⁹: qꝺ tamen nõ est ex defectu nature vel ṽtutis naturalis: sz ex superabũdãtia materie vel defectu. Dicit cõsequenter Aristo. q licet hominis ad seipsum non sit proprie iusticia: quia iusticia disponit ad alterum vt dictum est: hominis tamen ad se est iusticia methaphorice vel similitudinarie dicta: inquantũ diuersitas potentiarum anime assimilat diuersitati personarum: quarum vna alteri dominat: sicut rõ dñat appetitui sensitiuo.

Explicit quint⁹ liber. Ethicorum

Incipit liber sextus.

Uia vo
extitimus ꝛc.
¶ In p̄cedēti/
bus libris egit
Arꝫ. de ꝟtuti
bus ꝑficiētibꝰ
affectū: hic cō/
sequēter agit
de ꝟtutibꝫ ꝑfi/
cientibꝫ itellectū dicēs: ꝙ cū in p̄cedētibꝫ
dictū fuit ꝟtutes morales ꝯsistere i me/
dio ſm ꝙ recta rō determinat: iō vidēdū
est de ꝟtutibꝫ ipam rōnē ꝑficientibꝫ. Di
uidit aūt Arꝫ. ptē aīe rōnē habētē i duo
scientificū qḋ est circa necessaria ꝛ ratio
cinatiuū seu ꝯsiliatiuū qḋ est circa ꝯtin
gentia de qbꝫ est ꝯsiliū. Qꝫ aūt he ptes
aīe sint distincte ꝓbat: qꝛ necessariū ꝛ cō
tingēs sūt altera genere: ḡ erit distinctio
ptiū aīe huius obiecta distincta respicie
tiū. ¶ Circa qḋ notandū: ꝙ scientificuꝫ
ꝛ rōcinatiuuꝫ dicunt due pticule aīe: nō
ꝙ sint due potētie aīe ex natura rei disti
cte: sꝫ qꝛ sunt vna potētia ſm diuersa of
ficia ptica: q̄ pōt etiā dici due ptes ꝓpter
aptitudinē quā habet ad recipiendū di
stinctos habitus genere differētes cuius
modi sunt habitꝰ speculatiuus ꝛ habitꝰ
practicus. Exēplū huiꝰ pōt adduci i di
stinctiōe aīe ſm portionē supiorē ꝛ infe/
riorē vbi nō est distinctio nisi ſm officia
ſm Augꝫ. Idē em̄ intellectus inq̄ntum
versat circa eterna dī portio supior: ꝛ in/
q̄ntū ꝯsiderat iferiora dī portio iferior.
Sic etiā eadē volūtas diligēdo deū pti
net ad supiorē portionē rōnis ꝛ diligen/
do ꝓximū ad iferiorē. ¶ Et si arguat: ꝙ
potentie habeāt distingui ꝑ obiecta: ne/
cessariū aūt ꝛ ꝯtingens sūt obiecta gene
re distincta. Rn̄deo ꝙ licet hmōi obiecta
ptialia distinguant: ꝯueniūt tn̄ i vna rō
ne obiecti. s. in rōne entꝫ qḋ ē obiectū ad
eq̄tū potētie itellectiue: nō oportet autē
potentiā distingui ꝓpt distinctionē ptia
lē obiectoꝝ sb eodē obiecto adeq̄to ꝯtē/
toꝝ. ¶ Circa qḋ notādū ꝙ ens ponit ob
iectū itellectus nō solū ſm Sco. sed etiā
ſm Tho. i pma pte. 79. q. ar. 9. de q̄ di/
cit Sco. 14. q. q̄dli. ꝙ obiectū pmuꝫ na
turale pōt itelligi dupliciť. Uno mō ad
qḋ potentia naturaliť iclinat: ꝛ sic ens ē
obiectū itellectꝰ creati ſm suā totā cōita
teꝫ: put scꝫ se extendit ad oē positiuū qḋ
nō est nihil siue sit ens reale siue rōnis cū
oē tale sit intelligibile. Alio mō accipit
obiectū pmū naturale qḋ potētia natu
raliť pōt attigere ſm ꝯcursū causaꝝ na
turaliū: ꝛ h̄ est ens limitatū. Intellectus
em̄ nr̄ separꝰ a corpe pōt naturaliť cog/
scere oē ens limitatū: nō aūt ens illimita
tū: vt deū sb ꝓpria rōne diuinitatꝫ. Ob/
iectū tn̄ naturaliť attingibile ꝛ adeq̄tuꝫ
itellectui nr̄o ꝓ statu isto est q̄dditas rei
materialis vel sensibilis itelligēdo nō so
lū de ꝓpo sensibili: sꝫ etiā de icluso essen
tialiť vel ꝟtualiť in sensibilibꝫ. ¶ Deinde
dicit Arꝫ. ꝙ inq̄rendū est q̄s est optimꝰ
habitus vtriusq̧ ptꝫ p̄fate. s. scientifice ꝛ
rōnatiue: qꝛ habitus cuiuslibꝫ potentie
est optima dispositio ad opꝰ ꝓpriū illiꝰ:
ꝛ qꝛ habitus inotescūt ꝑ actꝰ. Primo vi
dēdū ē q̄d est opꝰ finale vtriusq̧. ¶ Ad
cuiꝰ euidentiā p̄mittit ꝙ tria sunt in aīa
q̄ videnť esse pncipiū ꝓpe opatiōis. s. sen
sus itellectꝰ ꝛ appetitus. Sēsus aūt nul
lius opis pōt eē pncipiū: eo scꝫ mō vt do
mineť sue opatiōi: qꝛ sic bruta haberent
dominiū sui actꝰ qḋ est manifeste falsuꝫ:
nō em̄ ducūt sꝫ ducūť ipetu passionū ap
petitꝰ sensitiui. Relinquiť ḡ ꝙ alia duo
sint pncipia actuū hūanoꝝ. Intellectus
aūt in iudicādo hꝫ duos actꝰ. s. affirma/
tionē q̄ ꝯsentit vero: ꝛ negationē q̄ dissen
tit falso qbꝫ correspōdēt ꝓportionabiliť
duo i appetitu. s. ꝓsecutio q̄ appetitꝰ ten
dit i bonū q̄ corrn̄det affirmatōi: ꝛ fuga
q̄ recedit a malo que corrn̄det negatiōi.
Et qn̄ illa sic ꝯcordāt vt qḋ rō vere affir
mat appetitꝰ recte ꝓseq̄ť: ꝛ qḋ ille negat:
ille fugit: tūc est electio studiosa ꝛ bona
ꝛ sic bonū itellectus practici nō est verū
simpliciť: sꝫ veꝝ ꝯfesse. i. ꝯformiter se ha
bens appetitui recto. Et itelligiť hic cō/

formi᷑ actiue ꝛ nõ passiue: qꝛ ītellectus
nõ ꝯforma᷑ appetitui: ſꝫ appetit⁹ ad hoc
ꝙ ſit rectus debet ꝯformari recto dicta/
mini rõnis. Bonū aūt ꝛ malū ſpeculati
ui ītellectus eſt verū ꝛ falſuꝫ ſimpliciter.
Patꝫ itaq ꝙ opus ꝓpriū tā ītellect⁹ pra
ctici ꝙ̃ ſpeculatiui eſt ꝟitas ꝛ in h̄ coue/
niūt. Differūt aūt: qꝛ ītellect⁹ ſpeculati
uus ꝯſiſtit ī cognitiõe ꝟitatꝫ: nõ aūt pra
cticus: qꝛ noticia ꝓ̃ctica ē directiua act⁹
voluntatꝫ tā eliciti ab ea ꝙ̃ etiā impati.
Vñ practicū dr̃ a praxis grecū qḋ ē opa
tio latine. ¶ Deinde dicit Arꝫ. ꝙ pꝛnci/
piū actus impati .ſ. a volūtate eſt electio
ipius volūtatis ſe determinātꝫ: q̄ qdem
electio eſt pꝛncipiū nõ cui⁹ grā .i. finale: ſꝫ
vñ mot⁹ .i. pꝛncipiū effectiuū. Principiū
aūt electiõis eſt ipa voluntas ꝛ rõ q̄ grā
alicuius .i. rõ ꝓ̃ctica q̄ ſpecula᷑ ꝓpt opa/
ri. Intellect⁹ eñ nõ qdē ſpeculatiu⁹: ſed
ꝓ̃cticus ꝛ volūtas ſunt vnū pꝛncipiū opa
biliū: vt dictū eſt .ix. metaph. declarādo
quõ potentie rõnales ſunt ad oppoſita.
Ex h̄ īfert ꝙ electio nõ eſt ſine ītellectu
ꝛ appetitu et habitu morali: qꝛ bona ac/
tio nõ eſt ſine more .i. ſine habitu morali
q̄ reqri᷑ cū volūtate vt ꝓmpte ꝛ delecta
bilit᷑ eligat id qḋ recta rõ dictat. Quia
ꝟo habitus ꝓ̃cticus diuidi᷑ in actiuū q̄ ē
directiu⁹ opationū īmanētiuꝫ cuiuſmõi
ſunt actus ꝟtutū: ꝛ in factiuū q̄ eſt circa
opatiões trāſeūtes. Iō cōpat Arꝫ. mētē
actiuā mēti factiue dicēs: ꝙ mēs ipa ſim
plicit᷑ ſūpta ſine appetitu cuiuſmõi ē mē᷑
ſpecl̄atiua nihil mouet ad pſeq̄ndū vl̄ fu
giēdū: ſꝫ mēs ꝓ̃ctica: hec aūt ꝓ̃ctica acti/
ua .ſ. pꝛncipal̄r mēti factiue: factiua nāq
ſb᷑uit actiue. Factiões eñ q̄ ſūt opatio
nes trāſeūtes ordinā᷑ in actionē q̄ ē opa
tio īmanēs ſicut oīa ordinan᷑ in vltimū
finē q̄ eſt ꝟtuoſe ꝛ felicit᷑ opari: ꝛ ſic actio
ipa eſt finis. ¶ Infert vlteri⁹ Arꝫ. ex ꝓ̃di
ctis ꝙ electio eſt ītellect⁹ appetitiuus vel
appetitus ītellectiu⁹: ꝛ hec ſecūda ps di/
ſiunctiue eſt vera. Eſt eñ electio actio ap
petit⁹ ſm qḋ dirigi᷑ ab ītellectu. ¶ Cō/
ſeq̄nter dicit Arꝫ. ꝙ electio nõ eſt de pte
rito ſꝫ de futuro: q̄ eñ vult opari nõ ꝯſi/
lia᷑ de ꝓ̃terito ſꝫ de futuro ꝯtingenti qḋ
nõdū eſt factū. Illud aūt qḋ eſt factū n̄
ꝯtingit nõ fieri .i. nõ factū fuiſſe ꝓpt qḋ
recte dicit agaton ꝙ h̄ ſolo ꝓ̃ua᷑ deus ī/
genita facere q̄ facta ſunt .i. facere vt illa
q̄ facta ſunt nõ fuerint facta. ¶ Conclu
dit itaq Arꝫ. ex ꝓ̃dictꝫ ꝙ ꝟitas eſt opus
tā intellectus practici ꝙ̃ ſpeculatiui: licꝫ
aliter ꝛ aliter vt dictū eſt. Ex q̄ infert ꝙ
illi habitus ſunt ꝟtutis vtriuſq ptis in
tellectus ſm q̄s ꝯtingit verū dicere qḋ ē
bonuꝫ intellectiue ptis. ¶ Circa tñ ꝓ̃di/
cta ſciendū: ꝙ ſcientificū pōt capi dupli
cit᷑. Vno mõ large: alio mõ ſtricte. Sci
entificū large ſumptū ſumi᷑ ꝓ ītellectu
īcōplexū verſa᷑ circa neceſſaria ſiue illa or
dinen᷑ ad ſcire ſiue ad opari: ꝛ ſic ſcienti
ficū eſt in plus ꝙ̃ rõnatiuū. Reperi᷑ eñ
ſcientificū h̄ mõ ſumptū nõ ſolū in intel
lectu vel habitu ſpeculatiuo: ſꝫ etiam in
practico: qꝛ actus q̄ ꝯtingenter elici᷑: ne/
ceſſario concludi᷑ ſic debere elici vt recte
elicia᷑ ſm Sco. in ꝓlogo pꝛmi ſen. vt the
orica q̄ eſt ſciētia practica dirigit in dile
ctionē dei q̄ poteſt ꝯtingenter elici: quia
poſſumus deū diligere vel non diligere.
Ad hoc tamen vt ille actus recte elicia᷑
oportet ꝙ deus diliga᷑ ꝓpter ſe ꝛ ſuper
oīa: qḋ ſic pōt neceſſario cōcludi. O ē
ſummū bonū eſt ꝓpter ſe ꝛ ſuper omnia
diligendū: deus eſt ſummū bonuꝫ: ergo
deus eſt ꝓpter ſe ꝛ ſuper oīa diligēd⁹.
Et hoc mõ habitus practic⁹ pōt dici ha
bitus ſcientificus. Rationatiuū aūt ſi/
ue cōſiliatiuū reperi᷑ ſolū in habitu pra
ctico. Scientificū ꝟo ſtricte ſumptuꝫ ꝓ
habitu ſpeculatiuo qui ordina᷑ ad ſcire
ꝛ nõ ad operari nõ coincidit cū rationa/
tiuo vel practico q̄ ordina᷑ ad operari:
ſed illa ex oppoſito diſtingui᷑. ¶ Notā/
dū inſup ſm Sco. in ꝓlogo pꝛmi ſenten/
tiaꝝ ꝙ praxis a qua ſcientia dici᷑ practi
ca eſt actus alterius potentie ꝙ̃ intelle/
ctus naturaliter poſterior intellectione
natus ꝯformiter elici intellectioni recte
ad hoc vt ſit rectu᷑. Operatio eñ a qua
ſcientia dici᷑ practica eſt actus elicitus
ſeu ꝓductus a voluntate que eſt altera

potentia ab intellectu vel actus impera tus ab eadem: sicut volūtas imperat pe dibus vt gradiant̃ ⁊ huiusmodi: ⁊ talis operatio est naturaliter posterior intel/ lectiōe. Actus em̄ voluntatis seq̄t actū intellectus: quia s̄m Aug. Nihil est vo litum nisi p̄us cognitū. Talis etiā act⁹ est natus cōformiter elici intellectiōi re/ cte ad hoc vt sit rectus. Operatio enim que dicit̃ praxis potest recte ⁊ non recte elici siue bene ⁊ male fieri respectu cuius ponat̃ noticia practica directiua. Ad h̄ aūt vt recte eliciat̃ oportet q̄ cōformetur dictamini recte rōnis. De hac materia sat̄ p̄z p̄mo ⁊ sexto metaph. io trāseo.

Ca. II.

Sunt vtiq̄ ⁊c. ¶ Supra egit Aristote. de vir tute intellectuali in generali: h̄ autē in speciali diuidendo ipam in q̄nq̄ membra sc̄z scientiā: artem: prudentiā: i̅tellectū ⁊ sapientiā. Hi em̄ habitus cu̅ sint habitus veridici siue s̄m quos aīa dicit verum debent poni virtutes intel/ lectuales: cū v̄itas sit bonū intellectiue p̄tis ex capitulo p̄cedenti: non sic de opi nione ⁊ suspitiōe: q̄ s̄m tales habit⁹ nos cōtingit dicere falsum. Vn̄ per opinio/ nē que generaliter per syllogismū diale/ cticū fit ad heres vni parti cū formidine de opposito. ¶ Et p̄mo de scientia inq̄/ rendo eius obiectū dicens: q̄ cū oporte/ at eū qui adgenerat sibi vel alteri scien/ tiā certificare se vel alter̄ ⁊ nō se q̄ solas similitudines que p̄babilitatē ⁊ nō certi tudinē inducāt: q̄ om̄es q̄ estimam⁹ nos aliq̄d simpliciter scire suspicamur id q̄d scimus nō p̄tingere ⁊ nō posse se alit̃ ha/ bere: Seq̄t̃ q̄ oē scibile est necessarium ⁊ eternū ingenitū ⁊ incorruptibile. ¶ Cir ca q̄d notādū: q̄ eternū vel necessariū su mit̃ dupliciter. s. p̄p̄e ⁊ siliitudinarie. Eter nū p̄p̄ie dr̄ q̄d habet existentiā sine p̄n/ cipio ⁊ sine fine: ⁊ hoc mō solus de⁹ ē eter nus: ⁊ sic nō sumit̃ in p̄posito: q̄ nō solū habemus scientiā de deo: s̄z etiā de natu ris rer̄ creatar̄: Eternū v̄o siliitudinarie dr̄ q̄d immutabilit̃ est ver̄: ⁊ sic oē scibile ē eternū ⁊ necessariū: q̄ nō solū de deo est: sed etiā de creatur̄ formant̃ rōnes ⁊ p̄o positiōes imutabilis v̄itatis: q̄ q̄dē non sūt necessarie in essendo: sed in significan do p̄pter necessariā habitudinē p̄dicati cū subiecto. Illud etiā de q̄ habet̃ scien/ tia dicit̃ ingenitū ⁊ incorruptibile: q̄ est de q̄dditatib⁹ rer̄ que abstrahūt ab exi/ stentia actuali quātū est de se: ⁊ io per se sunt ingenite ⁊ icorruptibiles: licet p̄ ac cidens corrūpant̃ ⁊ generent̃ ad genera/ tionē ⁊ corruptionē singulariū in quib⁹ existunt. ¶ Tradit cōsequēter Ar. ori/ ginē scientie dicēs: q̄ scientia habet̃ ex p̄/ cognitis. Est aūt sciētia habitus demō/ stratiuus per demōstrationē acquisit⁹. Procedit aūt demōstratio ex p̄mis scili cet ex p̄ncipiis seu p̄positiōib⁹ imediatis ⁊ per se notis: vt habet̃ in libro posterio/ rū que sunt priores ⁊ notiores p̄clusione causeq̄ ipius p̄clusiōis. ¶ Vlteri⁹ agit Ar. de arte. Est aūt ars circa p̄tingen/ tia per q̄d differt a scientia que est circa necessaria que nō dirigūt in operationē p̄tingenter eliciendā. Cōtingentiū aūt queda sunt factibilia ⁊ queda agibilia. Et differunt factibile ⁊ agibile s̄m diffe rentiā que est inter factionē que est ope/ ratio trāsiens ⁊ actionē q̄ est operatio ī minēs de q̄bus tertio phisi. Dic̄ igit̃ Ar. q̄ ars est habit⁹ factiuus cū rōne vera ⁊ q̄ est veridice directiu⁹ circa op̄ationes trāseuntes: sicut ars edificatoria dirigit ad domor̄ p̄structionē: ⁊ per hoc differt ars a p̄rudētia q̄ est circa agibilia vt sta/ tim dicet̃. Differt aūt ars a natura: q̄a natura est p̄ncipiū in eo in quo est. Ars autē est p̄ncipiū mot⁹ nō in op̄ante s̄z in op̄ato formā in materiā iducēdo. ¶ No tandū tn̄ q̄ licet ars p̄p̄ie sūpta eo mō q̄ sumit̃ hic nō est scīa s̄z ars habit⁹ practi/ cus ⁊ scīa habit⁹ speculatiu⁹. Ars tamē large sūpta vt sumit̃ a tullio in sua rhe/ torica q̄ est collectio multor̄ p̄ceptor̄ seu regular̄ ad eundē finem tendētiū be ne est scientia: hoc modo enim se extēdit

ad habitū practicū z speculatiuū. Cōse
q̄nter determiat Arſ. de prudētia. Cir
ca qđ p̄mittit q̄ ille dr̄ prudēs q̄ bñ pōt
ꝯsiliari circa totū bñ viuere hoīs. Cōsi
liū aūt est de cōtingētib⁹ q̄ sunt in ptāte
nr̄a. Ex quo seq̄r q̄ prudentia nō est sci
entia que est circa necessaria: non est eti
am prudētia ars: quia ars ordinatur ad
factū z prudentia ad actionē que sūt ad
īuicē differētia. Qđ pbat: qr aliqđ ali
ud a factiōe est finis ei⁹: qr scz factio est
ad aliquē t̄minū pductū in passo: z iō dr̄
actio trāsiens sicut p edificationez pdu
cit domus: sz actiōis nō sp est finis aliqđ
ad alteꝝ ab ipa: nō eñ est necessario ad
aliquē terminū pductū: z iō dr̄ actio im
manens. Ex his ꝯcludit Arſ. q̄ pruden
tia est habit⁹ electiuus cū rōne vera cir
ca hoīs bona z mala. Dr̄ aūt habit⁹ acti
uus: qr est habitus directiuus s̄m dicta
men recte rōnis circa opatiōes imanētes
cuiusmōi sunt opatōes ꝟtutū q̄ maxime
ꝯsistūt in opatiōe volūtatis in q̄ pncipa
lit̄ ꝯsistit bonitas z malicia moralis. Te
ste eñ Augſ. pctm̄ adeo est voluntariū:
q̄ si nō esset voluntarium nō esset pctm̄.
¶ Deinde dicit Arſ. q̄ tꝑantia saluat p
uidentialē estimationē quā itꝑantia cor
rūpit. Delectabile eñ amatū z triste odi
tū: licet nō corrūpūt estimationez q̄ neqꝫ
hꝫ ordinē ad ipam: vt q̄ triangulos ha
bet tres angulos eq̄les duob⁹ rectis cor
rūpunt tñ eā q̄ est circa opabile. Cui⁹ rō
est: qr pncipia rōnū q̄ fiūt de opabilibus
sumunt̄ a fine cuius gr̄a sunt opanda: i
tellectui aūt q̄ ad iudiciū corrupto p de
lectationē vel tristiciā nō apparebit cōfe
stim pncipiū sumendū ex fine: nec appa
rebit q̄ oporteat gr̄a huius finis elicere
z opari: vt declarabit̄ in fine huius libri.
¶ Insup cōpat prudentiā ad artē dicēs
q̄ ille q̄ peccat circa artē volens z spōte
eligibilior est illo q̄ peccat nolens z inui
te: qr iste peccat ex defectu artꝭ: pm⁹ aūt
nō: z iō iste est deterior artifex: circa pru
dentiā ꝟo ē ecōuerso. Nā q̄ peccat i mo
ralib⁹ ex ignorātia vel inuite: est dignus
venia: q̄ ꝟo volūtarie peccat: est punien
dus. Est etiā prudētia ꝟtus q̄dam z nō
ars: qr scz prudentia nō solū ē ꝟtus itel
lectualis sicut ars: sz etiā moralis inq̄ētū
dirigit ī opatiōes ꝟtutū moraliū. ¶ De
inde dicit q̄ licet sbiectū prudētie sit pꝰs
aīe opatiua q̄ est circa ꝯtingēs: nō tñ est
solū cū rōne: qr cuiuslibet habit⁹ q̄ est so
lū cū rōne pōt esse obliuio: sz prudentie
nō pōt esse obliuio: igit̄ nō est solū cū rō
ne: sz etiā cū appetitu. ¶ Ad euidentiā p
dictoꝝ notādū: q̄ habitus dat̄ obliuiōi
ppt̄ ociū vel cessationē ab ope talis ha
bitus. Talis aūt cessatio nō pōt supue
nire prudentie: cū p ipam tota vita hūa
na regi habeat: z iō pus corrūpit̄ prudē
tia p iprudentiā q̄ꝫ supueniat obliuio p
cessationē. Et loq̄r Arſ. hic de prudētia
in genere sūpta siue in vl̄i respectu oīm
ꝟtutꝫ q̄ nō pōt esse in intellectu sine ꝟtu
te morali in appetitu: vt in seq̄ntib⁹ vide
bit̄. ¶ Notādū insup: q̄ vt ibi dicet̄ in oī
ꝟtute morali: req̄rit̄ prudētia in intelle
ctu regulatiua: z habit⁹ ꝟtutꝫ ī volūtate
vt pmpte z facilit̄ eligat id qđ rō recta
dictat z detm̄iat eē eligēdū. Habit⁹ au
tē ꝟtutꝫ generat̄ ex freq̄ntib⁹ electiōib⁹:
vt habitus castitatis ex freq̄nter eligere
ꝯtinere. Prudentia ꝟo generat̄ ex freq̄n
tib⁹ dictaminib⁹. i. ex freq̄nter detm̄iate
apphendere h̄ esse agendū: licet aūt scia
moralis sit habitus actiuus cū rōne ve
ra sic prudētia: tñ in h̄ differūt s̄m Sco.
in plogo pmi sent̄. q̄ sicut ars se hꝫ circa
factibilia ad habitū expti: ita se hꝫ scien
tia moralis circa agibilia ad habitū pru
dētie: qr habit⁹ artꝫ z scie moral̄ q̄si sūt
remoti ad agendū qr vl̄es: sz habit⁹ pru
dentie z expti: qr geniti sūt ex actib⁹ sunt
pticulares z ppinq̄ ad dirigēdū. ¶ Agit
vlteri⁹ Arſ. de itellectu. Est aūt intelle
ctus habitus pncipioꝝ syllogismi demō
stratiui p quē adgenerat̄ scia: Qđ sic p
bat Arſ. qr habit⁹ pncipioꝝ est vel scia
vel ars vel prudētia vel sapia vel itelle
ctus. Sz nō est scia: qr oē scibile ē demō
strabile. Principiū aūt demōstratiōis n̄
est demōstratio: qr tūc esset pcessus in ifi
nitū ex pmo posterioꝝ. Qꝫ etiam nō sit

ars nec prudentia ꝓbat̃:qꝛ illa sũt circa
ꝯtingẽtia: ꝑncipiũ aũt demõstratiõis est
necessariũ ꝑmo posterioꝝ. Q, etiã non
sit sapiã ꝓbat̃:qꝛ ad sapiẽtẽ ꝑtinet vt ha
beat demõstrationẽ ƌ ꝑmis causis entiũ
Relinqtur igit̃ ꝙ habit⁹ ꝑncipioꝝ sit in
tellect⁹:nõ qdẽ ꝓut itellect⁹ est q̃dã po/
tentia aĩe:ſʒ talis cognitio dĩ itellectus
eo ꝙ itellect⁹ statim assentit ꝑncipijs co
gnitis terminis. Licet aũt aliq̃ ꝓpões
cõtingentes sint ꝑ se note ꝛ imediate: vt
volũtas vult calidũ calefacit:ꝛ sic ƌ alijs
Et cognitio taliũ ꝑncipioꝝ large posset
dici itellect⁹:nõ tñ ꝓꝑe:qꝛ vt pꝫ ex ꝑce/
deñ. Intellect⁹ in ꝓposito dĩ habit⁹ ꝑn
cipioꝝ demõstratiõis q̃ sunt necessaria.
Premisse nãqꝫ syllogismi demonstratiui
debent esse necesse ex primo poste. Licet
eñ ꝯclusio necessaria bñ syllogiset̃ ex ꝑ/
missis nõ necessarijs:sicut verũ ex falsis:
nõ eñ demonstratiue. ¶ Demũ tractat
Ari̇̃. de sapiã. Circa qḋ ꝑmo dicit ꝙ sa/
pientia accipit̃ dupliciṫ. Uno mõ ꝓ vlti
ma ꝑfectiõe cuiuslibet artꝫ:ꝛ sic sapiã di
cit̃ ꝟtus artꝫ.i.vltimũ de potẽtia in adi/
piscẽdo ꝛ attingẽdo certitudinẽ artꝫ i sũ
mo:ꝛ h̃ mõ nõ dĩ aliq̃s sapiẽs simpliciṫ:
ſʒ ꝑticulariṫ:puta sapiens lathom⁹ vel
barbitõsor:ꝛ sic nõ sumit̃ in ꝓposito: sed
sumit̃ ꝓ noticia speculatiua ꝑmaꝝ cau/
saꝝ ꝛ ꝑncipioꝝ oĩm entiũ cuiusmodi est
habit⁹ metaphisice q̃ est circa ꝑma ꝑnci
pia entiũ siue incõplexa:vt sunt de⁹ ꝛ in
telligẽtia:siue cõplexa vt sũt cõia ꝑnci
pia: de qƀ ait metaphisica rões termi/
noꝝ notificãdo:vt q̃d est totũ q̃d est ꝑs:
ꝛ sic de alijs vt dictũ est q̃rto metaph. et
talis habit⁹ facit hoĩem simpliciṫ sapiẽ/
tẽ:cui⁹ est oĩa scire in vniuersali scꝫ ꝛ ſm
rõnẽ entꝫ:vt habet̃ ꝑmo metaph. Est au
tẽ sapiã certissima vt dictũ est ibidẽ. Pri
mo qꝛ tractat ƌ cõmunissimis. Uñ sicut
sapiã ꝑticulariṫ sũpta est cognitio certis
sima in q̃libet arte ꝑticulari:ita q̃ est sim
pliciter sapiã ẽ maxĩe certitudinis. Cer
titudo etiã sapiẽ pꝫ secũdo ex h̃:qꝛ ẽ cir
ca ꝑmas causas q̃ de natura sua sũt ꝑfe/
ctissime cognoscibiles. Ex ꝑdictꝫ infert
ꝙ cũ sapiẽtis nõ sit solũ scire ꝯclusiones
q̃ oriunt̃ ex ꝑncipijs ſʒ etiã ipã ꝑncipia:
sequit̃ ꝙ sapiã est itellect⁹ ꝛ sciã:ꝛ sic sapi
entia q̃dãmõ vtrũqꝫ icludit. Differt tñ
sapiã a sciã:qꝛ sapiã ẽ circa causas altis/
simas:nõ sic sciã. Differt aũt ab intelle/
ctu:qꝛ licet inq̃rat de cõiƀ ꝑncipijs:non
tñ de ꝓꝑijs ꝑncipijs sciẽtiaꝝ ꝑticulariũ
Infert ꝯseq̃nter Arꝫ. ꝙ sapiã est caput
omniũ habituũ itellectualiũ:cũ sit circa
optima ꝛ nobilissima entia cuiusmõi sũt
de⁹ ꝛ intelligẽtie. Uñ dicit ꝙ icõueniẽs
ẽ ꝙ si q̃s existimet sciaꝫ polliticã vel pru
dentiã esse nobilissimã:cũ h̃ circa cui⁹ cõ
siderationẽ versat̃ nõ sit optimũ ꝛ nobi/
lissimũ oĩm entiũ:qꝛ igit̃ habit⁹ q̃ est de
honorabilissimo subiecto est nobili⁹ ex ꝑ
mo de aĩa:sequit̃ ꝙ sapiã erit habit⁹ no/
bilissim⁹ int̃ habit⁹ itellectuales. ¶ De
inde dicit sapiãꝫ differre a prudẽtia:q̃a
sapiã est circa vniuersalia:prudẽtia aũt
cũ sit actiua nõ est solũ circa vniuersalia
ſʒ etiã circa singularia circa q̃ sunt actio
nes. Uñ si aliq̃s medic⁹ sciat in vniuersa
li ꝙ carnes leues sũt sane ꝛ digestibiles:
talis nõ inducit sanitatẽ ex illa vniuersa
li noticia:ſʒ his q̃ scit in ꝑticulari carnes
volatiliũ esse leues ꝛ sanas de facili sani/
tatem inducet.

Arit. Ca. III.

¶ Post q̃ꝫ phs in ꝑceden. deter
minauit de qnqꝫ habitiƀ itelle
ctualiƀ:hic ꝯseq̃nter determiat de ꝑti/
bus prudẽtie. Et ꝑmo de ei⁹ ꝑtiƀ subie
ctiuis q̃ sũt prudẽtia pollitica q̃ ordiat
hoĩem ad bonũ cõe ciuitatꝫ:et prudẽtia
yconomica q̃ ordiat ad bonũ cõe dom⁹
vel familie:ꝛ prudẽtia q̃ ordiat ad bonũ
ꝓpriũ q̃ retinet nomẽ cõe:qꝛ talis mani/
feste videt̃ esse prudentia:ꝛ põt dici pru/
dentia ꝑsonalis vel monastica. Dic aũt
ꝙ polliticaꝛ prudẽtia sunt idẽ habitus:
licet ipis nõ sit idẽ esse: h̃ cõiter exponit̃
nõ ꝙ pollitica sit idẽ habit⁹ ſm substan/
tiã cuiuslibet prudẽtie q̃ ordinant̃ ad bo
nũ cõe:ſʒ prudẽtie q̃ ordinat̃ ad bonũ q̃
est idẽ habit⁹ cũ pollitica ſʒ rẽ: ſʒ differẽt

ſm rõnẽ:qꝛ ille habit⁹ dꝛ prudẽtia ꝓut eſt recta ro reꝝ agibiliũ:ꝛ dꝛ pollitica.ſ. in ordine ad bonũ cõe. ¶ Deide diuidit prudentiã polliticã in duas ꝑtes:ſcꝫ ĩ architectoricã ñ dꝛ legiſpoſitiua: q̃ ſcꝫ ꝑficit ꝛ reddit ꝑncipẽ bonum ꝑ quã ſm rectã rõnẽ ponit leges bñ viuẽdi cũ ciuibꝫ: ſicut architectoꝛ ponit leges oꝑandi ſuis manuartificibꝫ. Alia eſt prudẽtia q̃ ẽ legis executiue circa negocia ciuitatꝫ: īs q̃ a ciuitate dꝛ pollitica vel ciuilis. Ad hãc ꝑtinet ſentẽtia q̃ eſt applicatio rõnis vlis ad aliud ꝑticulare oꝑabile:tales autẽ leges poſitas in ciuitatibꝫ exeq̃ndas. dicunt ciuiliter ꝯuerſari. ¶ Deinde dic̃ Arꝫ. ꝙ prudentia eſt ꝯſiliatiua ſeu inq̃ſitiua ꝛ iudicatiua ſm ꝙ ſumũt due partes prudentie.ſ.eubulia q̃ ꝑtinet ad ꝯſiliũ:ꝛ ſineſ q̃ ꝑtinet ad iudiciũ. ¶ Conſeq̃nter excludit quendã errorẽ ꝓuenientẽ ex opiniõe coꝝ q̃ iordinatũ amorẽ habẽt ad ſeipſos:et ex h̃ exiſtimãt ꝙ illi ſoli ſint prudẽtes q̃ ꝓprijs negocijs intẽdũt: dicẽtes polliticos nõ eẽ prudẽtes:ſꝫ ſuperuacuis rebꝫ itẽdentes:ꝛ aliq̃d oꝑantes pl⁹ q̃ȝ ad eos ſpectet. Hũc errorẽ excludit Arꝫ. dicẽs ꝙ ꝓpriũ bonũ vniuſcuiuſ q̃ȝ ſingularis ꝑſone nõ põt eſſe ſine recta diſpenſatiõe dom⁹ ſeu vrbanitate ſeu recta diſpenſatõe ciuitatis:ſicut nec bonũ ꝑtis ſine bono toti⁹:ꝛ ſic intẽdentes bono cõi ꝓꝓo bono itẽdũt. ¶ Ulteri⁹ manifeſtat q̃ddã qꝺ ſuꝑ dictũ eſt.ſ.ꝙ prudẽtia nõ ſolũ eſt circa vniuerſalia:ſꝫ etiã circa ſingularia dicẽs:ꝙ ſignuꝫ hui⁹ eſt: qꝛ iuuenes faciliꝰ pñt effici mathematici:nõ aũt prudẽtes:qꝛ prudentia eſt circa ſingularia q̃ cognoſcũt ꝑ expientiã ad quã req̃rit tpis lõgitudo:cuiuſmõi ſunt act⁹ hũani:q̃ȝ nõ habẽt iuuenes expientiã. Sic etiã dicit ꝙ citius pñt effici mathematici q̃ȝ phiſici vel ſapiẽtes vel metaphiſici. Cui⁹ cauſa eſt:qꝛ mathematicalia nõ tranſcendũt imaginationẽ:nec req̃rũt expientiã. Phiſicalia aũt licet nõ excedãt ſenſũ ꝛ imaginationẽ: req̃rũt tñ expientiã:cũ nõ abſtrahãt a motu et materia ſenſibili:ſicut mathematicalia:expientia aũt eſt ſenſibiliũ:ꝛ iõ dicit Arꝫ. ꝙ ꝑncipia mathematicalia cognoſcũt ꝑ expientiã. Methaphiſicalia ꝟo trãſcendũt ſenſũ ꝛ imaginationẽ:ꝛ req̃rũt validũ itellectũ. Uñ dicit ꝙ iuuenes hec ſcꝫ metaphiſicalia nõ credũt.i. nõ attingũt mẽte:licet ea dicãt eſſe. Ex q̃ patẽter innuit ꝙ habita logica q̃ docet modũ ſciẽdi ꝑmo iuuenes ſũt ibuẽdi in mathematica: deĩde ĩ phiſica:q̃rto ĩ ethica:ꝛ poſt modũ in metaphiſica. ¶ Probat ulterius prudẽtiã eſſe circa ſingularia ex h̃ ꝙ eſt habit⁹ ꝯſiliatiuus. In ꝯſiliãdo autẽ ꝯtingit dupliciꝰ peccare. Uno mõ circa vniuerſale vbi fundaꝰ maioꝛ ſyllogiſmi practici:vt dicẽdo oẽs aque põderoſe ſũt praue. Alio mõ circa ſingulare vbi fundaꝰ minoꝛ:puta aq̃ hui⁹ fontꝫ eſt ponderoſa. Eſt igiꝰ prudẽtia alio mõ ſingulare qꝺ eſt extremũ oꝑabile:qꝛ ad ip̃a ſingularia q̃ ſũt circa oꝑatões applicat prudens vniuerſalia ꝑncipia agendoꝝ.

Oportet Ca. IIII

¶ Sup̃ determiauit Ariſt. de ꝑtibꝫ ſubiectiuis prudentie: h̃ determinat de eubulia:ſineſi ꝛ gnome q̃ pñt dici ꝑtes q̃ſi itegrales prudentie:qa habent q̃ndã ſilitudinẽ cũ ꝑtibꝫ itegralibꝫ inq̃ȝtũ req̃rũt ad ꝑfectũ actũ prudẽtie. Eſt em̃ prudentia ꝯſiliatiua ꝛ iudicatiua:eubulia aũt ꝑtinet ad ꝯſiliũ. Sineſis ꝟo ꝛ gnome ꝑtinẽt ad iudiciũ. Poſſũt etiã dici ꝑtes potẽtiales prudẽtie:qꝛ nõ attigũt ad cõpletã rõnẽ prudẽtie cuius eſt nõ tm̃ ꝯſiliari ꝛ iudicare:ſꝫ etiã ꝑcipere vt iſra videbiꝰ:licet cõcurrãt ad q̃ſdã ei⁹ act⁹ ſecũdarios. Dicit aũt Arꝫ. ꝙ eubulia nõ eſt ſcĩa: qꝛ habẽtes ſcientiaꝫ nõ iã q̃rũt ꝺ illis q̃ ſciũt:eubulia aũt cũ ſit q̃ddã ꝯſiliũ eſt cũ inq̃ſitiõe. Oẽ enim ꝯſiliũ eſt cũ inq̃ſitiõe:oẽ em̃ ꝯſiliũ ẽ queſtio q̃dã ꝛ nõ ecõuerſo. ¶ Deinde oñdit ꝙ eubulia nõ eſt cuſtochia nec ſollertia. Circa qꝺ notandũ:ꝙ ſollertia vel cuſtochia eſt q̃dã abilitas ad velociꝰ inueniẽdũ mediũ ad ꝯcluſionẽ iferẽdã: Sollertia dꝛ tñ generaliter in oĩ materia:cuſtochia ꝟo in materia morali. Uñ dic̃ Arꝫ.

q custodia est quedã sollertia. Qz autez eubulia non sit custodia, pbat: qz custodia est coiecturatio velox z sine inqsitio ne rõnis: eubulia õo est psiliatio cũ inqsitiõe. Ad bñ nãq psiliãdũ nõ solũ reqrit excogitatio coz q sũt ad finē: sz reqritur tpus pgruũ: vt vicz nõ nec sit nimis velox vel pcipitãs nec nimis tard in cõsilijs. Ulterius dicit q eubulia nõ est opinio: qz opinio licet nõ sit certa: determinat se tñ ad vnã ptem: eubulia õo ad nullã partē declinat. Opinio aũt est alicuius enũciatio: eubulia aũt nõ est enũciatio sed inqsitio. Quia õo ille q male psiliat dr peccare in psiliãdo: q autē bñ psiliat dr recte psiliari: z talis est eubul õ eubulia est rectitudo qdã cõsilij. Un dr ab eu qd est bonũ: z bolis qd est cõsiliũ: z sic ad pfecte sciendũ qd est eubulia oportet scire qd est psiliũ: z circa qd sit: de q dictũ est in tertio. Deinde dic: q eubulia est rectitudo psilij pprie sũpta q scz est ad finē bonũ: sz nõ est rectitudo psilij metaphisice sumpta: q scz est i malum finē: sic icõtinēs dr recte psiliari qñ p suã rõnē iuenit viã efficacit ducētē i finē malũ: puta adulteriũ. Est etiã eubulia rectitudo psilij in finē bonũ p viã bonã: sic el nõ recte syllogizaret q pclusiõz ē verã p falsũ syllogismũ pcluderet: sic ñ est eubulia fm quãalias adipiscit finem quē nõ oportet: z nõ p viã p quã oportet puta si qs furet vt paupi subueniat. Cũ q prudētia sit bñ psiliari: oportet q eubulia simplicit dicta sit rectitudo psilij in ordine ad illũ finē circa quē verã estimatione habet prudētia simplicit dicta q est circa totũ bñ viuere hois. Illa eñ q dirigit ad aliquē finē pticularē nõ est eubulia simplicit dicta sed eubulia qdã. Ex pdict pz q eubulia ē rectitudo psilij ad finē bonũ simplr p vias congruẽs z tpe pseqnti. Determiat pseqnt Aristot. de sinesi. Circa qd dicit q sinet fm quã dicim aliqs esse sinetos. i. sensatos nõ est totalit idē q scia vel opinio: qz cũ null scit q nõ habeat scientiã vel opinionē si sinet esset scia vel opinio: tunc oẽs hoies essent sensati: qd pz esse falsũ. Deinde cõpat sinesim ad prudentiã dicens q licet sint circa idez: qz vtraq est circa psiliatiua: differũt tñ: qz sinet est solũ iudicatiua: prudētia õo est pceptiua.

Ad cui euidentiã notãdũ: q vt dictũ est i pcedeñ. Prudētia est recta rõ rerũ agibiliũ. Un oportet q ille sit pcipuus act prudētie q est act pcipu rõnis agibiliũ. Circa qd sunt tres act: qz pmus est psiliari qd ptinet ad inuētionē. Nã psiliari ē qrere: vt sup habitũ est. Secũdus act est iudicare de medijs inuentis an scz sint vtilia ad vltimũ finē pseqndũ z qd illoz sit vtili. Terti act est pcipere: q qdē act psistit in applicatiõe psiliatoz z iudicatoz ad opandũ: z hic est pncipalis act prudētie. Un dicit Arĩs. q prudentia est pceptiua vt pcedat ad actũ: qz finis ei est determinare qd oportet agere vel nõ. Cõsiliari aũt qd ptinet ad eubuliã: z iudicare qd ptinet ad sinesim sunt act secũdarij prudētie. Exemplũ: vt aliqs põt p eubuliã inqrere z per sinesim iudicare q hoies ad psecutionē vltimi finis debēt ab illicit voluptatib abstinere. Et demũ intellect prudent hãc cognitionē ad op applicãdo pcipit voluntati fugã voluptatũ z psecutionē virtutũ: z sic regulat vol untatē dictando seu determinãdo q oportet eas sic opari si finē vltimũ velit cõseq. Istd aũt pcipe ē stimulare volũtatē ad bonũ qd a theologic vocat sinderizare. Est eñ sinderis habit pncipioꝝ pcticoꝝ in intellectu: vt puta deo est obediēdũ: pximo nõ est iniuste nocēdũ: vt dictũ est in pcedeñ. Intellect igit prudent applicãdo hmõi pncipia ad pticulare agibile stimulat voluntatē ad bonũ z facit eã remurmurare p malũ. Per pdicta aũt nõ põt pcludi intellectũ esse nobiliorē volũtate: qz itellectus ñ absolute pcipit volũtati cũ volũtas sit libra z possit ñ agere: sz pcipit p modũ cause subseruient ipam volũtatē dirigēdo: sicut puer luminis portitor dño suo subfuit. Ecõtra aũt volũtas absolute pcipit intellectui vt itelligat p modũ

cause supioris: ita ꝙ nō pōt itellect⁹ resistere volūtati. Vñ patet volūtatē nobiliorē esse itellectu. Hinc ē ꝙ habitu charitatis informaᵗ q̄ alijs virtutib⁹ supeminet. ¶ Agit vlteri⁹ Arʒ. de gnome q̄ ē rectitudo iudicij in his in q̄b⁹ oportet a cōmuni lege recedere. Ad cui⁹ euidentiaʒ sciendū: ꝙ sicut in appetitu hūano debeᵗ esse iusticia q̄ dr̄ iusticia cōis q̄ est iurʒ cōmunis electiua: qd̄ q̄dē ius dr̄ ius legale ꝛ habet locū vt in plurib⁹: licet deficiat ī q̄busdā paucis casib⁹: ꝛ cū hoc debet esse alia iusticia iuris singularis: et epieykes electiua qd̄ est directiuū iuris legalis: ꝛ illa virtus dr̄ epiekeya: vt dictū est in quīto hui⁹. Sic etiā in intellectu est q̄dā noticia iurʒ cōis discretiua q̄ dr̄ Sineᵗ: habens locū vt in plurib⁹: ꝛ cuʒ hac est alia noticia iurʒ epieykes ꝛ singularʒ discretiua q̄ dr̄ gnome: habens locū vt in pauciorib⁹. ¶ Deinde cōpat Arʒ. habit⁹ p̄dictos adinuicē dicens: ꝙ oēs habit⁹ p̄fati sunt in idē tendētes. Oēs enī tēdūt circa singularia extrema ꝛ singularia opabilia. Eubulia inq̄rendo sineᵗ ꝛ gnome iudicādo ꝛ prudētie p̄cipiēdo. Idē etiā dicit de intellectu: q2 sī est extremorū in vtraqꝫ pte accipiēdo extrema siue l surſuʒ ascendendo: vt sunt vniuersalia: siue deorsum: vt sunt singularia. Extrema q̄dē vltima sunt ꝑpositiōes p̄me ꝛ imediate q̄ cognoscunᵗ cognitʒ terminis: q̄ruʒ q̄dā sunt de necessarijs: vt in sciētijs speculatiuis: ꝛ q̄dā de ꝯtingentib⁹: vt in practicis: q2 intellect⁹ est extremoꝝ siue vniuersaliū siue singulariū. Ex h̄ īfert Aristotiles ꝙ est p̄ncipiū ꝛ finis: ꝛ loquiᵗ de intellectu practico; pcedendo enī ab vniuersalib⁹ ad singularia intellect⁹ vniuersaliū est p̄ncipiū ꝛ intellect⁹ singulariū est finis: ꝛ hic ꝑcessus est cū descēdimus a p̄ncipijs moralis scie ad opa prudētie ꝑ syllogismū prudentialē in q̄ etiā mīor est singularʒ. Procedēdo vero a singularibus ad vniuersalia intellect⁹ singulariū est p̄ncipiū ꝛ intellect⁹ vniuersaliū est finis: ꝛ hic pcessus est cū colligimus p̄ncipia moralis sciētie ex expiētia operuʒ hūanoꝝ. Vñ dicit Arʒ. ꝙ oportet benᵉ opantē habere sensū singulariū: hic aūᵗ sensus est intellectiuus a q̄ hoīes dicunᵗ sensati: de q̄ dicit Aug⁹ 11. de ciui. dei. ꝙ anim⁹ rectissime dr̄ sensus: vel pōt sens⁹ sumi ꝑ vi cognitiua q̄ dr̄ vis expimentatiua q̄ ab Arʒ. vocaᵗ intellect⁹ passiu⁹ in libro de aīa. Dr̄ etiā rō pticularʒ: q̄a est collatiua intētionū indiuidualiū. ¶ Demū dat Arʒ. q̄ddā documentū dicēs: ꝙ in disciplina moraliuʒ nō min⁹ oportet attēdere ad opa viroꝝ senioꝝ ꝛ expertorū q̄ꝫ ad determinatiōes scholasticoꝝ: quia enī ex longa tēpoꝝ expientia habent vsū intellectualē seu rectū iudiciuʒ de opib⁹ hūanis: iō optime vidēt p̄ncipia ꝛ regulas actuū hūanoꝝ. ¶ Ad euidentiā p̄dictoꝝ notandū: ꝙ eubulia sineᵗ ꝛ gnome ponunᵗ a q̄busdā habit⁹ distincti a prudentia: ꝑ q̄ opinione facit illud qd̄ dicit Arʒ. ꝙ sunt habit⁹ in idē tendētes. Alij vero dicūt ꝙ ponere tot habit⁹ videᵗ superfluū: cū ꝯsiliari qd̄ ptinet ad eubuliaʒ: ꝛ iudicare qd̄ ptinet ad sinesim: et gnome sint actus prudētie q̄ est habit⁹ ꝯsiliatiuus ꝛ iudicatiu⁹ s̄m Arʒ. vt dictū est in p̄cedeñ. Dicunᵗ aūt esse habit⁹: q2 sūt q̄dā abilitates naturales: dicente Arʒ. ꝙ naturalia videnᵗ esse hec: sed ꝙ videm⁹ esse aliq̄s naturaliᵗ aptos eē ad recte cōsiliāduʒ: alios ad iudicādū: alios vero ad p̄cipiendū sibi ꝛ alijs: q̄ q̄dem abilitates naturales habent cōplementū ab habitū prudentie inclinantē itellectuʒ ad huiusmōi act⁹: q̄ q̄dē vt dispōit ad oīa opa p̄dicta dr̄ prudētia. Ad hos tres modos act⁹ prudentie pñt reduci ptes prudētie q̄ a q̄busdā varie assignāᵗ. A Tullio eᵗ ponunᵗ memoria: intelligētia ꝛ prudentia. A Macrobio aūt ponunᵗ rō itellectus circūspectio: puidētia: docilitas et cautio. Ab alijs vero solertas seu custochia. Ad p̄mū enī actū prudētie ptinet q̄ est ꝯsiliari custochia docilitas memoria ꝛ rō. Cōsiliari nāqꝫ est q̄ddaʒ q̄rere. Ad bñ aūt q̄rere reqriᵗ ptās inueniēdi: q̄ si habeaᵗ ex ꝑpria sagacitate pōt dici sollertia: vel custochia q̄ licet ꝑ se sumēt

rio termios differūt abinuicē z ab eubuliave dictū est in p̄cedē. large tñ possūt sumi p eodē scȝ p idoneitate inueniendi mediū in agibilib. Si vo habeat p alienā eruditionē p̄supponit docilitas: vt scȝ bō sit bñ susceptibilis disciplinē docume̅ta alioꝝ nō ꝯtenendo. Req̄rit etiā retentio inuētoꝝ ad qd̄ facit memoria ac collatio inuētoꝝ in inquisitiōe ꝯsilij ex quibusdā ad alia p̄cedēdo qd̄ est rōnis op⁹. ¶ Ad secūdū vo actū prudētie q̄ ē recte iudicare ptinet intellect⁹ seu intelligentia q̄ est sana estimatio finis ppter queȝ oportet hic z nunc opari: a q̄ q̄dē fine sumūtur p̄ncipia ad ea q̄ sūt ad finē. Req̄ritur etiā circūscriptio oīm circūstātiaꝝ q̄ debent opinioni. Secundo req̄rit cautio seu cautela q̄ est discretio bonoꝝ z maloꝝ possibiliū euenire actui seu opatiōi. ¶ Ad tertiū aūt actū prudētie q̄ est p̄cipe ptinet puidētia p quā aliud futurū p̄spicit vt caueat vel effectui mācipetur. Est em̄ causa applicādi ad op⁹ ꝯsiliata z iudicata. ¶ Numerant etiam a q̄dā int̄ ptes prudētie dialectica: rhetorica z phisica qd̄ a beato Thoma dupliciter exponit. Uno mō q ibi sumit prudētia large fm q includit sciam speculatiuā: z sic ptes ei⁹ ponūt dialectica rhetorica z phisica fm tres modos p̄cedēdi i scientijs: q̄ꝝ vn⁹ est p demōstrationē ad sciētiā causandā: z ptinet ad phisicā vt sb phisica intelligāt oēs scie demōstratiue. Ali⁹ mod⁹ est ex pbabilib ad opinionē faciēdā: qd̄ ptinet ad dialecticā. Terti⁹ mod⁹ est ex q̄busdā ꝯiecturis ad suspitionē īducēdā vel aliq̄lit psuadēdū: z ptinet ad rhetoricā. Alio mō exponit sumēdo expientiā p̄pe ad quā hec tria ptinēt inq̄tū ratiocinat īterdū ex necessarijs ex pbabilib: z īterdū ex q̄busdā ꝯiecturis.

Dubitauit Ca. V

¶ In p̄cedētib determinauit Ar. de ptib prudētie z ei⁹ ꝯnexiōe: hic ꝯseq̄nter determinat de vtilitate sapie z prudētie z ei⁹ ꝯnexiōe cū vtutib moralib. Utilitatē aūt sapientie z prudētie ōndit remouēdo dubitatiōeȝ q̄ ꝯiter ex rōnib aliq̄ oꝛit: dicētiū istas vtutes esse inutiles ad felicitatē. Q̄d sic pbāt p̄mo de sapia: Felicitas est opatio fm vtutē. Illa g vt⁹ q̄ nō est ꝯsideratiua alicui⁹ būane opatiōis inutilis est ad felicitatē: talis aūt ē sapia: ꝯsiderat em̄ causas altissimas z p̄ncipia p̄ma circa q̄ nulla opatio videt esse: g sapia ē inutilis hoi. Secūdo pbāt h̄ de prudētia: qz habit⁹ ad bñ opari vtilis reddit nos bene opatiuos: prudentia aūt nō est hmōi: qz hō opat opa vtuosa ex eo q habet habitū vtutis: z nō qz cognoscit illa. Prudētia aūt solū cognoscit opabilia: g prudētia nō est vtilis ad bñ opari. ¶ Has rōnes soluit Ar. p̄mo generalit dicens: q sapia z prudētia sūt vtiles posito q nullā haberēt opationē circa felicitatē eo q sūt p̄fectiōes aīe. ¶ Deinde soluit illud in speciali qd̄ obijcit de sapia dicēs: q sapientia maxime facit ad felicitatē: cū sit p̄ncipiū ꝯtēplatiōis in q̄ maxime ꝯsistit felicitas. Q̄ aūt obijcit de prudentia soluit dicēs: q ad op⁹ vtutis req̄runt duo. Unū ex pte appetit⁹ scȝ recta intētio in finē quā facit vt⁹ moralis iclinās volūtatē ad rectā electionē eoꝝ q̄ sūt ad finē fm dictamē recte rōnis: vt scȝ operetur vtuose ppt operū bonitatē z vltimi finis assecutionē. Q̄ȝ em̄ metu: ignorantia vel intentiōe mala opa iusta faciunt nō operant iuste nec studiose. Requiritur etiā ad op⁹ vtutis aliud ex pte intellect⁹. s. sana estimatio agendoꝝ i pticulari qd̄ facit prudentia q̄ est regulatiua volūtatis. ¶ Ōndit etiā Ar. vtilitateȝ prudentie cōpando ip̄am ad naturalē industriā dicēs: q in intellectu est q̄dā naturalis potētia q̄ vocat demotica vel naturalis idustria q̄ est q̄dā aptitudo itellectus ad p̄mpte exeq̄uēdū: qd̄ hō itendit opari q̄ q̄dē est indeterminata ad bonuȝ z malū. Uñ respectu mali finis est vituperabilis: z vocat astutia q̄ est q̄dā calliditas p quā mali hoies sciūt adipisci finem puerse intentū. Si vo intentio ad quā p̄ficiendā intēdit sit bona est lauda

bilis et efficitur talis potentia per prudentiam: et idcirco prudentia est necessaria ad opus virtuosum: ut determinat praefati potentiam ad bonum. ¶ Consequenter agit Aristoteles de connexione prudentiae cum virtutibus moralibus. Et primo ostendit prudentiam non esse sine virtute morali: quia prudentiales syllogismi qui sunt de operabilibus habent principium sumptum a fine: puta quia finis est talis. s. bonus vel optimus oportet sic operari. Hoc autem non potest veraciter apparere nisi homini bono per virtutem. Pervertit enim malicia estimationem prudentiae et mentiri facit circa practica principia: quare impossibile est qualiscumque sit prudens nisi sit bonus per virtutem. ¶ Sed contra hoc arguitur sic: In intellectu potest esse rectum dictamen de operabilibus absque hoc quod voluntas eligat cum voluntas sit libera: ergo in intellectu potest generari habitus prudentiae: licet in voluntate non sit habitus virtutis moralis. Consequentia patet: quia prudentia generatur ex huiusmodi dictaminibus. ¶ Ad evidentiam huius notandum secundum Sco. 36. 3. sent. quod sicut ars respicit factibilia: ita et prudentia agibilia: nec est maior connexio virtutum agibilium ut respiciantur ab uno habitu quam factibilium: sicut ergo diversa factibilia requirunt diversas artes proprias: ita diversa agibilia prudentias aliquas proprias: et sic respectu diversarum virtutum moralium possunt esse plures particulares prudentiae: licet sit una prudentia simpliciter seu universaliter sumpta respectu omnium virtutum moralium. Argumentum igitur bene probat quod prudentia particularis respectu unius virtutis potest esse sine alia. Philosophus enim dicit quod est impossibile hominem esse prudentem nisi sit bonus: loquitur de prudentia simpliciter sumpta. Nullus enim potest esse simpliciter prudens respectu omnis virtutis nisi sit bonus. Excecat namque malicia intellectum dupliciter. s. privative et positive. Privative quidem avertendo intellectum a recta consideratione: voluntas enim eligens oppositum alicuius recte dictari non permittit intellectum diu stare in illo recto dictamine: sed avertit ad considerandum aliquid aliud impertinens ut sine displicentia et conscientiae remorsu operetur quod sibi libet. Positive autem excecat: quia sicut voluntas recte eligens finem: puta castitatem vel beatitudinem precipit intellectui considerare illa que sunt necessaria ad illum finem ex quibus considerationibus generatur habitus prudentiae: ita voluntas prestituens sibi malum finem imperat intellectui considerare media vel rationes apparentes ad consequendum illum finem: puta ad delectabilia persequenda et terribilia fugienda: ex quibus considerationibus generatur habitus imprudentiae seu stulticiae: que directe opponitur habitui prudentiae: et est error in agibilibus: licet non circa speculationem: et sic voluntas mala excecat non quidem faciendo errare intellectum circa prima principia practica in se considerata cum sint nota ex terminis: sed faciendo intellectum habere habitum considerandi omnia media ad malum finem impediendo ipsum a consideratione principiorum: et ne frequenter applicet ipsa principia practica ad particulare agibile: et sic non potest generari habitus prudentiae simpliciter sumpte ex dictaminibus intellectus: licet generetur aliqua particularis prudentia respectu alicuius virtutis. Hoc modo intelligitur quod dicit philosophus quod malicia mentiri facit circa principia practica. ¶ Ulterius probat virtutes morales non esse sine prudentia. Circa quod premittit quod virtus moralis in appetitu simpliciter se habet ad aliquam naturalem potentiam: sicut prudentia in intellectu se habet ad demoticam que habet quandam similitudinem ad ipsam: licet non sint idem ut patet ex precedenti. Quod autem sit talis naturalis potentia in appetitu probatur: quia videtur in omnibus hominibus inexistere singulos mores aliqualiter per naturam: quia confestim a nativitate videmur esse iusti temperati et fortes: et sic de aliis virtutibus secundum exigentiam naturalis inclinationis in quolibet personam: ideo videtur quod habemus quandam potentiam in nobis ignotam ad perfectiones virtutum moralium. ¶ Circa quod notandum: quod naturalis inclinatio ad virtutes communis est omnibus in appetitu intellectivo: que quidem est inchoativa virtutis. Virtus autem est complementum illius naturalis inclinationis: quia per naturalem potentiam operari possumus: sed non possumus operari optime. Per virtutem vero superadditam naturali inclinationi possumus operari optime: et hoc modo per

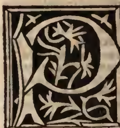
tus ē vltima dispositio ad bñ et optime
opari:sicut potentia est pͥmuz de ṽtute.
Jtē notādum q̄ ista naturalis iclinatio
ad bonū:licet sit cōis oibꝰ:nō tñ eq̄liter
Iest oibꝰ:q2 q̄dā sūt magꝫ vel minꝰ proni
ad bonū:z ſm h̄ sūt magꝫ vel minꝰ pni
ad malū:Pronitas q̄z ad malū ortū ha/
bet ex varia corꝑis dispositōe ſm quam
aliq̄ sūt pniores ad luxuriā:alij ad irā:
z sic de alijs. Deinde dicit Arꝫ. q̄ vltra
has ṽtutes naturales oportet habere ṽ
tutes pͥncipales.s.morales:tales em̄ vir
tutes naturales insūt nobis mō irratio/
nali i q̄ cōicāt nobiscū pueri z bestie ſm
q̄ndā silitudinē:sic leo naturalit̄ fortꝫ ē
z liberalis. Talis aūt habitꝰ existentes
sine rōne videnł eē nociui:sicut nāq̄ cor
pus aliq̄d carēs visu:puta hō cecꝰ si mo
ueał velocꝰ fortius ledit̄:sic si aliq̄s ha/
bēs fortē iclinationē ad opꝰ ṽtutis non
adhibeat discretionē rōis accidit ei gra/
uis lesio:vt si hō fortꝫ sine rōne expecta/
ret quecūq̄ terribilia:de facili mortalit̄
lederet. Sūt ḡ necessarij habitꝰ ṽtutuz
moraliū q̄ iclināt volūtatē ad recte ope/
rādū ſm ꝯformitatē ad rectā rōnē. Cō/
cludit ḡ Arꝫ. q̄ sic in pte itellectiua sūt
due species. Una in innata scꝫ demoti/
ca:z alia acq̄sita.s.prudētia:sic in pte ap
petitiua est ṽtus naturalis et moralis.
¶ His pͥmissis ostidit ṽtutes morales n̄
posse esse sine prudētia pͥmo testimonio
Socratis dicētis. Uirtutes esse prudē/
tias in q̄ vno mō dicebant recte:alio mō
nō recte. Peccabat em̄ dicēdo oēs virtu/
tes esse prudentias:recte tn̄ dicebat asse
rēdo q̄ nō ꝯtingit ipas sine prudētia eē.
Hoc etiaz pbat testimonio cōitatis: q̄a
oēs recte diffinientes ṽtutē apponūt ſm
rectā rōnez:ꝑ qđ innuit̄ ṽtutes morales
nō esse sine prudētia q̄ est recta rō reruz
agibiliū. Et siq̄dē ṽtꝰ nō solū ſm rectaz
rōnē alienā:sed cū recta rōne ꝓpa. Agit
ꝯseq̄nter Arꝫ. de cōnexiōe ṽtutū mora/
liū int̄ se q̄ ſm Sco. nō sūt sic cōnexe q̄n
vna possit esse ꝑfecta sine alia: Qđ ptꝫ:
q2 vnꝰ hō plꝰ naturaliter iclinał ad vnā
virtutē q̄ȝ ad aliā:z sic poterit exercita/
ri circa oꝑa vnius ṽtutis:z nō circa ope
ra alterius:z sic generabitł vna ṽtus mo
ralis z nō alia. Et h̄ est qđ dicit Arꝫ. q̄
idem nō est optime natꝰ ad oēs:quare
hāc q̄dē sciuit:id ē acq̄siuit: hāc ad quaꝫ
nō est optime natꝰ neq̄q̄ȝ assumēs:z licet
etiā possit esse vna virtꝰ ꝑfecta sine alia
nō tñ ꝑfecte ducit ad finē virtutū:nec ꝑ/
fecte ꝯseruał sine alia:nec hō est perfecte
moralis nec simplicit̄ bonus nisi habeat
oēs:z hoc ē qđ dicit Arꝫ. ſm quas ali/
quis dicit̄ simpliciter bonus nō cōtingit
separari:simul em̄ prudētie vni existenti
inerūt oēs. Et loquit̄ de prudētia vna
nō in specie sed in genere:sicut em̄ tēpe/
rātia:licet sit vna virtꝰ:est tamen genus
intermediū respectu multaꝝ specieruz:
sic etiā prudentia quā q̄dē habens habꝫ
oēs virtutes. Un̄ de hac prudentia di
cit Arꝫ. in pͥcedeñ. q̄ impossibile ē q̄ hō
sit prudens nisi sit bonꝰ. ¶ Demū remo
uet Arꝫ. q̄ddā dubiū de operatiōe sapi/
entie z prudentie. Aliquis em̄ posset du
bitare:an prudētia esset principalior seu
dignior sapientia. quia pͥcipit sapientie:
sicut dicebatur de ciuili doctrina in pro
hemio huius libri. Dicendum q̄ prudē/
tia non est principalior seu dignior sapi
entia. Quod patet:quia non est melio/
ris particule anime:pertinet enim pru/
dentia ad intellectū practicum z sapien
tia ad speculatiuū:nec pͥcipit sapientie:
sed bene propter ipam pͥcipiendo:scꝫ ali
qua facienda ꝓpter sapientiā acquiren/
dā. Unde non sequit̄ ex hoc q̄ sit digni/
or ipa sapientia:non enim ars medicine:
que pͥcipit aliqua ferenda ꝓpter sanita/
tē ꝓpter h̄ melior est sanitate:nec lex po
sitiua que pͥcipit cultū diuinū in ciuita/
te ꝓpter hoc pͥncipał deo. ¶ Ad euiden/
tiā pͥdictoꝝ notandū:q̄ pars speculati
ua anime ponitur ab Aristo. dignior p/
te practica: quia ponit quendā habituz
speculatiuū:scilicꝫ habitū sapientie me/
taphisicalis circa finē vltimū: non autē
practicū:vt dicit Scotus in prologo pͥ/
mi sen. Nō em̄ ponit aliquā scientiā esse
ꝯformē praxi volūtatꝫ circa vltimū finē

q̄ de⁹ est: q2 nō ponit voluntatē circa fi/
nem habere praxim:s3 q̄si q̄ndā simplicē
motionē naturalem. Si tñ posuisset ali
quā praxim circa finē3: nō negasset vtvi
der sciam practica3 respectu illi⁹ praxis
esse nobiliorē speculatiua scia circa idē3
cū nobilitatis sit in scia ordiari ad actū
nobilioris potentie cuiusmodi est actus
volūtat3 que est regina in regno aīe: nos
aūt ponim⁹ esse praxim circa finē3 nobi/
liorē oī speculatiua cuiusmōi est theolo
gia dirigēs nos in dei dilectionē3. ¶ No
tādū insup q̄ licet sapia sit dignior pru/
dentia z ꝟtutib⁹ moralib⁹ fm Ar3. Tū3
q2 est de digniori obiecto sc3 deo. Tū q2
est finis ꝟtutū moraliū q̄ ordinant i bea
titudinē naturalē3 q̄ cōsistit in actu me/
taphisicali: seu speculatiōe substātiaꝝ se
parataꝝ: vt sc3 passiōib⁹ p ꝟtutes mora/
les sedatis quietemur in speculatione il
laꝝ. Virtutes tñ morales sūt nobis vti
liores sapiā metaphisicali p se sūpta z ī/
cludēte solā cognitionē3: q2 ꝓpinquius
nos disponūt ad charitatē p quā habet
beatitudo eterna. Nec est icōueniēs ali/
qua min⁹ nobiliora esse nobis vtiliora.
Licet em̄ sentētia de natura sua sint no
biliora nō sentientib⁹: q̄dā tñ nō sentien/
tia q̄busdā sentiētib⁹ p̄ferūt ꝗtū ad vsū
ꝓ nr̄a vtilitate fm Aug3. 11. de ciui. dei.
Quis em̄ nō in domo sua panē habere:
q̄3 pulices mallet? Si ꝓo sapiētia iuxta
modū suū includat nō tm̄ cognitionē in
tellect⁹: sed etiā saporem z dilectionē3 af
fectus: tūc nō solū est nobilior: s3 etiā vti
lior ꝟtutib⁹ moralib⁹: de q̄ dicet. x. hui⁹.

Explicit liber sextus.

Sequitur septimus liber Ethicorum.

Incipit liber septim⁹.

Ost hoc
āt zc. ¶ Post
cōsūmationē3
moraliū z itel
lectualiū ꝟtu
tū: agit ꝯñter.
Ar3. de ptib⁹
ptinētib⁹ ad ꝟ
tutē. Et p̄mo
de q̄dā gradū
ꝟtutū q̄ dr̄ cōtinētia. Ad cui⁹ euidentiā
p̄mittit ꝗfugiēdoꝝ circa mores tres sūt
species seu mōi. s. icōtinētia: malicia z be
stialitas: q̄b⁹ opponūt ꝯtinētia: ꝟt⁹ z ꝟt⁹
heroyca. ¶ Pro q̄ notādū q̄ in oī genere
bonitat3 z malicie est triplex grad⁹. s. di
spositio: pfectio z excessus: q̄ tres grad⁹
p p̄dicta designant. Prim⁹ i vitio dr̄ icō
tinētia: vt cū q̄s icipit pgredi in vitia: pu
ta cū hō passiōe domināte incidit in for/
nicationē. Scd̄s g̅d⁹ dr̄ malicia: cu3 sc3
ex malis opib⁹ est habit⁹ vitij generat⁹:
nō tñ excedēdo limites cōis malicie hoim.
Hui⁹ aūt grad⁹ dr̄ pfectio bonū ad ma
la trāsferēdo: sic hō habituat⁹ ad furan/
dū dr̄ pfect⁹ latro. Terti⁹ g̅d⁹ dr̄ besti/
alitas cū q̄s ita excedit modū hūanū i vi
tio q̄ efficit silis bestijs: ita q̄ iudiciū rō/
nis q̄si i eo videt esse extinctū: vt si q̄s cō
uertat se ad cibū vel luxuriā inaturalē:
sic in ꝟtutib⁹. Prim⁹ g̅d⁹ est cōtinētia q̄
dispositio ad ꝟtutem: vt cū q̄s resistēdo
passiōib⁹ recte opat: licet cū aliq̄li tristi/
cia ppt passionē nōdū sedatā. Scd̄s gra
dus est cū q̄s h3 habitū ꝟtuosū p quē de
lectabilit opat: nō tñ excedēdo cōem mo
dū bonitat3 hūane. Terti⁹ g̅d⁹ ē cū q̄s
in ꝟtute est ita excellēs q̄ excedit modū
hūanū seu cōem: ita q̄ videt tot⁹ angeli/
cus vel diuin⁹: z talis ꝟtus q̄ sic in sum/
mo gradu pfectiōis habet dicitur heroy
ca. Heroycus nāq3 dicitur ab heros: id
est dn̄s potens vel sapiēs. Vñ dn̄i potē
tes z illustres dicunt heroes per qd̄ desi
gnatur gradus in ꝟtute superexcellēs.

Isti aũt tres grad⁹ possunt ad numerũ qternariũ applicari diuidẽdo pmũ gradũ in duos.s.in initiũ virtut; qđ pōt dici pseuerantia ⁊ in pgressum vel pfectũ q̃ dr cōtinentia.hec nanq̧ in h.7.lib. cōparanť ad inuicẽ sicut resistẽs ad fugans Ad rōnem em̃ pseuerantie sufficit q̧ aliqs se teneat cōtra impellens.Uñ pseuerare nihil aliud est q̃3 cōtra ipellens stare:Sȝ cōtinentia dr ab eo qđ est fugare Istud em̃ ppzie cōtinem⁹ qđ in nr̃a potestate tenem⁹ vł̃ habem⁹:vñ ille dr cōtinens q̃ supfluas delectatiões refrenat ⁊ cohibet:puta tẽptatiões repellẽdo:lȝ cũ laboze ⁊ sic ad cōtinentẽ ptinet vincere. Ad pseuerantẽ sufficit q̧ a tristicijs nō vincať. Et hoc mō heinric⁹ ponit quatuoz grad⁹ in omi ṽtuti morali: vt recitat Sco.36.dis.tertij sent. Quoz pm⁹ vocať pseuerantia:scđs cōtinentia.tertius tpantia:quart⁹ ṽtus heroyca.Et sumiť tpantia p omni habitu ṽtuoso per quẽ passiones cōtpanť:sedanť ⁊ ad medium reducunť. No ponit aũt arist.in pncipio hui⁹ septimi nisi tres grad⁹ virtutis vł̃ vicij:eo q̧ nōdũ distinxerat inť pseuerantiã ⁊ cōtinentiã q̃ aliq̃ mō videntur eẽ idẽ:⁊ sic pter eoz cōuenientiam possunt ad eundẽ gradũ reduci:tũ etiaȝ qz vtrunq̧ est dispositio ad ṽtutẽ. Deinde dat exemplũ de virtute heroyca adducens humeꝝ poetã referentẽ priamũ regẽ troye dixisse de hectoze filio suo q̧ erat valde bon⁹ vltra cōem hoim bonitatẽ:sic q̧ nō videbať fieri moraľ fili⁹ sed dei:vnde bene poterat dici vir heroyc⁹ ⁊ diuin⁹. Circa qđ notãdũ q̧ iste hectoz fuit pater franconis q̃ qđe franco cōgregauit sibi comitiuã magnã militũ ⁊ hominũ strennuoꝝ q̃ tandẽ a francone pncipe dicti sť franci. Hi aũt dimissa troia venerũt in gallicã q̃ nũc dicitur francia ex noĩe habitatoꝝ suoꝝ:⁊ ipsi a noĩe regionis habitate dicunť gallici:vñ cōstat q̧ reges francie descendũt de stirpe illi⁹ hectoris viri heroyci. ¶ Cōsequenter probat arist. virtutẽ heroycã esse bestialitati oppositã cũ se habeat sicut supexcellẽtia virtutis:⁊ vicij ⁊ sic opponunť dũ maxime a se distent. Signũ aũt hui⁹ est:qz sicut virtus heroyca raro inuenit in hominib⁹ sic nec bestialitas Ulteri⁹ dicit arist.q̧ de virtute ⁊ malicia satis dictũ est in libris p̄cedentib⁹. De bestialitate aũt aliquid diceť inferi⁹ ⁊ de continentia ⁊ incontinentia.

Capitulũ.II.

Quomodo incōtinẽs facit contra scientiam.

Primũ quidem ⁊c̃ ¶ Hic inquirit arist.an incontinens possit opari ɔtra sciam Ad cui⁹ euidentiã sciendũ q̧ incōtinẽs dicit ille q̃ pter ɔcupiscẽtiã appetit⁹ in agẽdis egrediť a iudicio rōnis agendo scȝ cōtra illud qđ scit esse faciendũ. Socrates aũt dicebat h̄ esse nō posse cũ appetit⁹ sensitiu⁹ qui ẽ iferioz rōne nō posset impare rōni q̃ est superioz ⁊ sic nō videť q̧ aliq̃s agat ɔ sciaȝ ⁊ rōeȝ quare nō erit aliq̃s icontinẽs fm diffinitionẽ icōtinẽt; assignatã sȝ q̃libet male opãs opabiť p ignorãtiã. Sȝ ĩ oppositũ hui⁹ est experiẽtia .Maĩfeste em̃ videm⁹ q̧ aliq̃ opanť illud qđ sciũt eẽ malũ. ¶ Pro cuius declaratiõe pmittit aris. q̧ dupľr dr aliq̃s scire. Uno mō fm habitũ nō vtendo hmõi habitu. Alio mō fm actũ putacũ sciẽs vtiť sua scia ɔsiderãdo ea q̃ sunt illi⁹ scie. Et isti duo mõi multũ differũt q̃tum ad hoc q̧ aliq̃s agat cōtra illud qđ speculať: videť durũ aliq̃b⁹ nō sic de illo q̃ nō ɔsiderat actu lȝ habeat habitũ ṽbi grã:si nauta sciẽs vitã turã ⁊ piculũ. Si dũ venit ad passũ piculosũ nō ɔsiderat actu ñ ẽ miꝝ si piclitet. ¶ Cōsequẽť pōit aris. aliã distictionẽ dicẽs:q̧ duo sť mõi pponũ q̃b⁹ vtiť practica scȝ vł̃is et singularis. nihil aũt phibet q̃n habens habitũ vtriusq̧ ⁊ ẽt ɔsiderãs actu vniuersale sȝ nō pticulare opeť ɔ sciam :⁊ h̄ ideo:qz opatiões sť circa singularia: ṽbi grã:si nauta pdict⁹ sciat ĩ vł̃i fugiẽdum

esse piculū ⁊ actū cōsideret: sciat etiā in pticulari i tali passu esse piculū ⁊ iter eu tū si nō cōsideret actu se eē in illo passu cū ibi fuerit nihil phibet q̄n ibi periclitet ꝑpt inaduertentiā singl'aris. ¶ Ad declaratione aūt hui⁹ distinctiōis dicit ꝙ vl'e dupliciter accipit. Uno mō put in se ꝯsideraf vt si dicaf omi hoi ꝯferūt sic ca. Alio mō put ē in re singl'ari: vt si dicaf iste ē hō: vl' talis cib⁹ est sic⁹. vñ pōt cōtingere ꝙ aliqs sciat in actu ⁊ in habitu vl'e s̄m se cōsideratū ⁊ nō ꝯgnoscat in actu vl' in habitu vl'e cōsideratū in h̄ singulari. ¶ Ulteri⁹ ponit aris. aliā distinctionē di. ꝙ habit⁹ in q̄busdā hoīb⁹ ē solut⁹ vt statim possit exire in actū. In alijs est ligat⁹: vt p₃ in dormiente: amēte ⁊ ebrioso in q̄b⁹ corpis dispositio phibet vsum rōnis: ⁊ hoc mō sunt dispositi hoīes cū sunt in passiōib⁹: videm⁹ eī corpus trāsmutari ꝑpt passiōes ire ⁊ cōcupiscētie cū ex his calescit ⁊ q̄nq̄ intantū crescūt hmōi passiōes ꝙ quosdā in insaniā deducūt. vñ tales habēt habitū practicū in singl'arib⁹ ligatū. Et si tales dicūt ore verū circa singl'aria nō tñ corde: nō eñ sentiūt q̄ dicūt: vt p₃ in ebriosis ⁊ furiosis q̄ q̄nq̄ ꝓferūt. s. demōstrationes ⁊ verba empedoclis: q̄ sc₃ ꝓferūt q̄ nō intelligūt cuiusmodi erāt v̄ba empedoclis q̄ erāt difficilia ad intelligēdū: q̄ metrice phiam suā dicit cōposuisse. Ponit etiā exemplū de puer₃ q̄ multas pulchras oratiōes ꝓferūt: sciūt aūt nequaquā q̄ sc₃ nō intelligūt q̄ dicunt. ¶ Inquirit insup cām quare habit⁹ practic⁹ in incōtinēte est ligat⁹: vbi dicit: ꝙ si in practicis fiat vna rō ex vl'i ꝓpositiōe et singl'ari tūc nō solū sequit ꝯclusio sicut in speculatiuis: s₃ etiā opatio: puta oīne dulce est gustandū: hoc vinū ē dulce: ḡ est gustandū: facta aūt hac rōne est necessariū potentē ⁊ nō phibitū hec opari qd̄ est verū si talis habeat volitionē efficacē que sc₃ nitaf illud exequi: tūc nāq̄ volūtas ꝑcipit alijs potētijs vt hoc operenf. No aūt si nō sit volūtas efficax vt docet expientia ⁊ tactū fuit in sexto hui⁹

Si aūt sub ꝓpositiōe vl'i nō sumaf minor singulari₃ nō sequif ꝯclusio nec opatio sic est incōtinēte: volūtas eñ in incōtinente tracta ⁊ electa a cōcupiscētia nō ꝑmittit intellectū applicare cognitiōes quā h₃ in vl'i ad singularia: ⁊ sic incontinens h₃ habitū practicū in singularib⁹ ligatū. Ubi gratia. Incōtinēs s̄m rectā rōnem format hāc ꝓpositiōnē: oīne delectabile est ꝓsequēdū: volūtas aūt incontinent₃ ꝑpt passiōnē cōcupiscētie insurgentē auertit intellectū ne sumat sb̄ prima ꝓpositiōe: puta nūc tp̄us est indebitū: q̄ est temp⁹ ieiunij: s₃ cōuertit ipsum ad sumendū sb̄ alia ꝓpōne hāc minorē iste cib⁹ est delectabilis: ⁊ sic sequif cōclusio ⁊ opatio viciosa ⁊ nō aūt opatio fruct₃ abstinentie. Ex p̄dictis p₃ quō incōtinens egredif a iudicio recte rōis. ¶ Pt₃ etiā ad argumētū socrat₃. appetit⁹ eī sensitiu⁹ nō impat rōni vt p̄supponebat ei⁹ argumentū: s₃ voluntas mota ⁊ inclinata ab appetitu sensitiuo. Deinde dicit aristo. ꝙ ignorātia incōtinent₃ soluif trāseunte passiōe sicut in dormiente vl' ebrioso transeunte somno vel ebrietate.

Capitulū. III

Utrum autem

¶ Hic inquirit arist. de materia cōtinētie ⁊ incōtinētie. Circa qd̄ p̄mittit ꝙ delectabiliū quedā sūt ad humanā vitā: vt delectabilia gust⁹ ad cōseruationē indiuidui. Et alia delectabilia q̄ nō sūt necessaria s₃ sūt seipo delectabilia vt victoria honor ⁊ diuitie. Ubi notandū ꝙ l₃ diuitie sint eligibiles ꝓpter alterū inq̄ntū ordinanf ad honorē ⁊ corpis necessitatē vt habef p̄mo hui⁹. Sūt tñ etia₃ eligibiles ꝓpter se inq̄ntū possunt habere rōnē ornat⁹ decoris ⁊ pulchritudinis Delectatiōes aūt gust⁹ ⁊ tact⁹ l₃ a pluribus ꝓpter se eliganf eo ꝙ i ipis quiescit appetit⁹: nō tñ sunt ꝓpter se eligibiles: s₃ ꝓpter cōseruationē spēi vl' indiuidui. Tū q̄ impediūt vsum rōnis vt dicef infra. Tū q̄ sūt exprobrabiles cū sint no

bis z brutis cões: de q̄ vide tertio b⁹ ca.
de tyrantia. ¶ His p̄missis dicit ari3. q il
li q̄ pter recta rōnem excedūt in delecta
tiōib⁹ necessarij sunt simplr z ppzie incō
tinentes. Qui aūt excedūt in delectati
onib⁹ fm se eligibilib⁹ nō sunt simplicit
incōtinentes s3 fm q̄dz silitudinarie. vñ
nō dicunt incōtinētes simplicit s3 incōti
nentes lucri vl' honoris. Cui⁹ signū est
qz incōtinentia vitupat nō solū vt pctm̄
sed vt malicia quedā. Incōtinētia autē
ire: honor3 vl' lucri vitupat vt pctm̄ tm̄
¶ Circa qd̄ notandū: q incōtinētia de/
lectabiliū tactus est pctm̄ duplici rōne
Uno mō ex eo q incōtinens recedit ab
eo qd̄ est fm rectā rōe3 Alio mō ex eo q
se imergit quibusdā turpib⁹ delectatio
nib⁹. Et iō dicit aris. q incōtinētia vitu/
perat nō solū vt pctm̄ s3 vt malicia q̄dā
Incōtinentia p̄o eoz q̄ fm se vident eli/
gibilia est pctm̄ tm̄ vna rōne: ex eo sc3 q
incōtinens nō seruat debitū modū rōis
in cōcupiscencia rerū p se appetendarū
z iō dicit aris. q talis incōtinētia vitupe
rat vt pctm̄ tm̄. Est igit incōtinētia sim
pliciter z ppzie circa delectatiōes gust⁹
z tactus: fm q̄d aūt circa alios sensus.
¶ Cōsequenter cōpat incōtinētiā ad be
stialitatē dicens q l3 bestialitates silitu
dinarie vl' large possint dici incōtinētes
nō tñ simplicit seu ppzie: qz bestialitas
est ois supabūdās malicia z insipientia
z timiditas z intēperantia z crudelitas
Ubi notandū q incōtinentia z bestiali
tas nō sunt ppzie idē z simpliciter: qz in
cōtinentia dicit primū gradū malicie vt
dictū fuit in principio hui⁹ libri: z iō be
stialitas ibi sumpta dicit eē ois supabū
dans malicia in q̄libet genere vicij. Vñ
hic exemplificat in vicijs oppositis q̄ttu
oz virtutib⁹ cardinalib⁹: vt insipiētia op
ponit prudentie: timiditas fortitudini:
intēperantia temperantie: z crudelitas
pietati seu iusticie z sic bestialitas est ex
cessus in omni generi vicij: vt si quis sic
ita crudel' q mulieres pregnantes scin/
dat: vel ita intemperat⁹ vt delectatiōes
innaturales querat: puta carnes puero-
rū deuorando seu vicio zodomitico vten
do. ¶ Notādū insup q licet bestialitas
si proueniat ex malicia seu consuetudi/
ne sit damnabilis. Bestialitas tñ egri/
tudinalis est excusabilis vt si aliqui ha
beant modicū de rationis vsu vel ppter
egritudinē vl' potentiaz organicarū in/
dispositionē. ¶ Ulteri⁹ cōpat incōtinē
tiā ppzie dictā ad incōtinentiā ire: dicēs
q incōtinentia ire est min⁹ turpis: qd̄ p
bat quattuoz rōnib⁹: quarū prima ē ta/
lis. Illa incontinētia est minus turpis
que audit aliqualiter rōnem q̄ illa que
nullo modo: sed incontinentia ire aliq̄li
ter audit rationē: incontinentia aūt con
cupiscentiarū tact⁹ non audit: g incon/
tinentia est minus turpis. minoz pbat
qz ira audit aliqualiter rōnem inquan/
tū irat⁹ quodāmodo rōcinat q iniuriā/
tem opter impugnare z ppter iniuriā in
ferre vindictā: impfecte aūt audit rōem
quia nō attendit rectū iudiciū rōnis cir
ca quantitatē z modū vindicte ppt na/
turalem caliditatē z velocitatē cholere.
Vñ iracund⁹ est similis seruis qui sunt
nimis veloces q̄ anteq̄ audiāt totū qd̄
eis d' currūt ad exequendū: z sic sequit
q peccent in executione mandati qd̄ nō
pfecte audierunt. Est etia3 similis cani
bus q̄ ad primū sonū pulsantis ad osti/
um latrant anteq̄ attendant si ille qui
pulsat ad ostium sit de familiaribus vl'
amicis. Cōcupiscentia p̄o statim qd̄ ap
prehendit delectabile mouet ad pseq̄n/
dum id absq3 alio syllogismo rōnis z sic
est turpioz. Circa qd̄ notandū q cōcu
piscentia dicit esse sine rōne non q aufe
rat vsum rationis sed qz in nullo pcedit
fm iudicium rōnis: z quo ad hoc incon/
tinentia pzoprie dicta turpioz est incon
tinentia ire. Secūda ratio est tal'. Ira
est magis naturalis z sibi difficili⁹ resisti
tur q̄ concupiscentijs excessiuis tactus
que non sunt necessarie: ergo incontinē/
tes fm iram sunt magis venia digni q̄
incontinentes fm tactum: pbat antece/
dens: qz incōtinentia ire magis videt se
qui originē naturalem q̄ cōcupiscentia.

Ad qđ adducit exẽplũ de quodã q̃ patrẽ pcutiens amico rephendẽti eũ rñdit dicens: q̃ pater ei⁹ pcusserat patrẽ suũ z au⁹ ei⁹ pcusserat suũ z oñdens filiũ suum: Iste inq̃t cũ fact⁹ fuit vir etiã pcutiet me: hoc ei cõnaturale est generi nostro. Cõsequẽti aũt tpe tract⁹ p pedes a filio suo iã facto viro qñ venit ad ostium iussit q̃ quiesceret allegans q̃ patrẽ suũ alias vltra nõ traxerat. Cõtra hãc rõnem arguit̃ q̃ secũdo bul⁹ dr: q̃ difficili⁹ est pugnare cõtra voluptatẽ q̃̃ contra iram vt ait Eraclit⁹: qz voluptates insunt nob̃ a pncipio vite. ¶ Rñdet̃ q̃ difficili⁹ est assidue pugnare cõtra voluptatẽ q̃̃ cõtra iram: qz cõcupiscẽtia est magis cõtinua: z sic loquit̃ in scđo dicẽs voluptates esse nobis cõtpaneas: sz ad horã difficili⁹ est resistere ire ppter ei⁹ impetũ: z sic loquit̃ in pposito. ¶ Tertio ratio est talis. Is q̃ insidiãdo nocet iniustior est q̃̃ qui potenť offendit: quia cũ hoc q̃ nocet etiã decipit: sz cõcupiscẽtia latenter subintrando nocet nõ autẽ ira sz subito z cũ quodã impetu. Unde incontinentia ire min⁹ turpis est: q̃ aũt ɔcupiscentia sit insidiatrix pbat p hoc q̃ qdam devenere loquentes appellant eã cipzigenã dolosam z ei⁹ corrigiã siue sonã dicunt esse variã. Ven⁹ eñ fuit regina cipri q̃ p luxuriã viros decipiebat: z dr cipzigena quasi in cipzo genita per quã signat̃ concupiscentia cui⁹ corrigia dicit̃ esse varia. qz cõcupiscentia diuersi mode mẽtes ligat: tenditq̃ in bonũ delectabile qđ apparet esse bonũ: z tñ in veritate est malũ. Et ad hoc adducit aristo. Omerũ poetam dicens q̃ deceptio id ẽ cõcupiscentia furata est intellectuz spisse .i. valide seu profunde sapientis. ¶ Quarta rõ est hec: q̃ irat⁹ quodãmõ inuolũtarie z cũ tristicia ledit nõ q̃ tristet̃ de vindicta sz de iniuria sibi illata. Cõcupiscens ṽo totaliter peccat volũtarie z cũ delectatiõe: quare incõtinẽtia cõcupiscentie turpior est q̃̃ incõtinẽtia ire. ¶ Ad euidentiã pdictoꝝ notanduz q̃ peccatũ incõtinentie põt dupliciť cõsiderari. Uno mõ ex pte passionis ex q̃ rõ superat̃: z sic incõtinentia concupiscentie est turpior q̃̃ incontinentia ire: quia motus cõcupiscẽtie habet maiorem inordinationẽ q̃̃ mot⁹ ire pter quattuor que hic ph̃s tangit: q̃ scz motus ire mag̃ pticipat rõem magis q̃̃ sequit̃ corporis cõplexionẽ pter velocitatẽ mot⁹ cholere iram incendentis: tum qz ira inquirit manifeste opari: sz cõcupiscẽtia q̃rit latebras z dolose subintrat: tũ qz cõcupiscens delectabiliter opat̃. Irat⁹ autem quasi quadã tristicia pcedente coactus. Alio mõ petĩ incõtinentie põt cõsiderari quãtũ ad malũ qđ q̃s incidit a rõne discedens: z sic incõtinentia ire est vt in plurimũ grauior: qz pducit hominẽ ad mai⁹ peccatũ .s. homicidiũ qđ est grau⁹ adulterio: ad qđ pducit incõtinẽtia cõcupiscentie. Incõtinentie etiã cõcupiscentie dicit̃ turpior inquãtũ ẽ maioris infamie lz nõ semp sit maioris culpe. Est aũt maioris infamie: qz circa delectationes cões nobis z brutis multũ peruertentes vsum rõnis recte vt patet supra quarto. c. 4.

Ca. IIII.

Circa eas

¶ Hic cõparat arist. cõtinentiã z incontinẽtiã ad pseuerãtiã z maliciã tpantiã z intpantiã q̃ sunt circa eandẽ materiã. Sũt eñ circa delectatiões gust⁹ z tact⁹ lz large possint ad alia extẽdi. Dicit ita q̃ q̃ circa hmõi cõcupiscentias delectationũ z fugas tristiciaꝝ ɔtingit nos habere dupliciť. Aliqñ eñ ab ipsis vincimur z sic dicimur incõtinẽtes z molles. Aliqñ ṽo ipis resistim⁹ ac ipas supam⁹ z sic dicimur pseuerãtes z ɔtinẽtes. Differũt aũt cõtinẽtia z incõtinẽtia a pseuerãtia z mollicie: qz cõtinẽtia z incõtinentia sũt circa delectatiões: pseuerantia aũt z mollicies circa tristicias causatas a carẽtia hmõi delectabiliũ. Perseuerantia eñ in h̃ cõsistit q̃ aliq̃s nõ recedit a bono ppť diuturnã tolerantiã difficiliũ z la-

boriosoꝝ: sicut est tristicia carētie dele / ctabiliū in eo q̄ vehementer afficit circa hec cuiusmodi est q̄ nō h3 ꝑfectā virtutē modificantē has passiōes: huic aūt oppe nit mollities. Mollis ei dr̄ q̄ de facili re cedit a bono ꝑpt tristicias causatas ex defectu delectationū q̄si cedens debili moueti. Vn̄ molle dr̄ qd̄ de facili cedit tangenti. ¶ Et notandū ꝙ l3 ꝑseueran / tia nō sit v.rt⁹ eo mō quo loquit aristo. in hoc septimo sicut nec cōtinentia q̄ est eligibilioꝛ ipsa vt infra dicet. Si tn̄ su / mat ꝑseuerātia ꝑ habitu q̄ q̄s eligit diu turnitatē sustinere in q̄buscunq̄ operi / bus sic est virt⁹. Sumit etiā aliq̄n ꝑseue rantia ꝑ actu hmōi ꝟtutis vsq̄ ad moꝛ tē durante. Et hoc mō dicit Aug. in li. de ꝑseuerantia ꝙ null⁹ pōt dici ꝑseuerā tiā habere q̄diu viuat nisi ꝑseueret vsq̄ ad moꝛtē. ¶ Deinde oñdit quō differūt intpat⁹ ab incōtinenti ꝛ molli. Primo q̄dem q2 incōtinens nō ꝓsequit delecta / tiones ex electiōe s3 ex vi ꝛ impetu passi ōnis. Silr̄ mollis ducit ex timoꝛe tristi / cie quā intendit euadere q̄ sequit a cōcu piscentia inquantū sc3 priuat re cōcupi / ta. S3 intpat⁹ ꝑ electionē ꝓsequit nō ne cessitatis delectiones ꝛ fugit tristicias. Ex quo infert ꝙ nō est penitiu⁹ ꝛ sic est insanabilis: q2. s. vix pōt sanari. Ad eu / ius euidentiā notandū ꝙ arist. nō vult simplr̄ negare q̄n intpat⁹ tristet aliq̄n d̄ pcto cōmisso cū dicat nono hui⁹ ꝙ pra / ui penitudine replent: s3 vult dicere ꝙ n̄ ita vere nec ita de facili penitet sicut in / cōtinēs: q2 in eo q̄ est intpat⁹ volūtas in clinat ad peccandū ex ꝓpria electiōe vt dictū est. hec aūt electio ꝓcedit ex habi tu ex cōsuetudine acq̄sito. In eo aūt q̄ ē incōtinens volūtas inclinat ad peccan / dū ex aliqua passione. Et q2 passio cito transit: habitus aūt est qualitas de diffi cili mobil: inde est ꝙ incōtinens statim penitet transeunte passiōe qd̄ nō accidit de intpato q̄nimo gaudet se peccasse: eo ꝙ opatio pcti facta est ꝑ habitū cōnatu ralis. Vn̄ de talib⁹ dicit sapiēs. Letant cū malefecerint ꝛ exultant in reb⁹ pessi / mis. Ex q̄ pt3 ꝙ intpat⁹ est multo peioꝛ q̄ incōtinēs. Qd̄ etiā ꝓbat. p. q2 ille oi / no est deterioꝛ q̄ opat aliq̄d turpe nō cō / cupiscens vl̄ quiete. i. remisse ꝯcupiscēs ꝛ qui nō irat⁹ ꝑcutit q̄ q̄ irat⁹: q2 sc3 ta / lis peccat ex malicia volūtatis cū nihil vl̄ parū habeat in appetitu sensitiuo qd̄ ipm alliciat ad peccandū: q̄d em̄ tal' fa / ceret si vehementes passiōes haberet: hu iusmōi aūt ē intpat⁹ q̄re est deterioꝛ in / cōtinente: vn̄ incōtinencia assimilat egri tudini curabili: itpantia ꝟo incurabili. ¶ Itē malū latens est piculosi⁹ q̄ malū manifestū: q2 malū manifestū pōt meli⁹ curari q̄ latens. Intpantia aūt est ma / lū latens: q2 malicia coꝛrūpit principiū in actiōib⁹ auertēdo sc3 intellectū a cōsi deratiōe finis ꝛ principioꝝ agibiliū que sumunt a fine ꝛ sic intēpat⁹ sp existimat oppere pn̄s delectabile ꝓsequi. volūtas em̄ mala excecat priuatiue ꝛ positiue: vt dictū est sexto hui⁹. Incōtinens aūt nō sic estimat nisi passiōe insurgēt: vn̄ extra passiones existens gerit illicitas cōcupi scentias in ꝓposito nō sequi Et sic dicit arist. ꝙ nō est simplr̄ prau⁹ q2 in eo sal / uat optimū principiū inquantū. s. h3 re ctā estimationē de fine nec credit coꝛpa / les delectatiōes esse q̄rendas ꝓpt se tanq̄ finis nisi forte i pticulari dū agit. ¶ Ex ꝓdictis pt3 ꝙ incōtinētia ꝛ intpantia se habēt vt dispositio ꝛ habit⁹. Cōpat vl / teri⁹ cōtinētiā ad incōtinētiā dicēs. Cō tinēs est rōni imansiu⁹ ꝛ nō ē ab ea egres siu⁹: q2 sc3 ꝓpter passiōes nō recedit ab eo qd̄ pri⁹ fm̄ rectā rōnē elegerat. Incō tinens aūt passiōe insurgente non rema net recte rōni nec recte electioni Et hoc mō dr̄ agere cōtra electionē: vn̄ est aliq̄li ter prau⁹ l3 nō simplr̄ sicut intpat⁹ qui peccat ex electione ¶ Circa ꝑdicta notā dū fm̄ Tho. i pma scd̄e: ꝙ ille q̄ peccat ex passione peccat eligens l3 nō ex electi one: q2 electio non est in eo pmū ꝑpeccati principiū: sed inducit a passiōe ad eligē dū illud qd̄ extra passionē existens non eligeret. Itē notādū ꝙ malicia aliq̄n su mit ꝑ habitu malo: aliq̄n ꝟo ꝑ electione

mali: habēs aūt habitū malū nō sp peccat ex habitu cū aliqñ peccet ex passione vel ignorātia. Itē notandū q lz ois peccans ex habitu peccet ex electione cū eligat malū vt habeat bonū cōueniēs fm habitū: sine tñ habitu nō pōt volūtas ex se ipsa ad malū moueri: z sic ex electōe peccare absq inordinatiōe intellect⁹ vl' sensus ¶ Insup cōpat incōtinētiā ad pseuerantiā. Ø. q pseuerare ē sustinere pugnā sed nō cōtra pugnare. Cōtinere ṽo cōsistit in hoc qd est cōtra pugnare z supare: z iō cōpanf sicut illud cui⁹ esse ɔsistit in nō vinci qd ptinet ad pseuerantiā: et illud qd cōsistit in vincere qd ptinet ad cōtinentiā z iō cōtinentia est eligibilior pseuerātia. ¶ Deinde compat incōtinētiā ad mollicē q ɔueniūt in hoc q lz in cōtinens z mollis eligant illicitas cōcupiscentias nō sequi vtereq tñ aduenien te passione succūbit. Differūt tñ: qz incōtinentia est circa delectatiōes z mollicies circa tristicias causatas ex defectu delectationū vt dictū ē. Et qz voluptas forti⁹ mouet attrahendo ad malū q̄ tristicia de carentia voluptatis retrahēdo a bono: qz carentia est pur⁹ defect⁹. hinc est q incōtinens magis ṗprie dicif vinci qz scz pl⁹ conaf imanere electioni cōtra passiōes pugnando. Mollis ṽo dr deficere eo q sine magno conatu ab electiōe recedit. Talis etiā dr delicat⁹. Delitia eñ est quedā mollicies z sic est eius species. Mollicies nanq refugit inordinate oēm tristiciā: sz delicia tristiciā labor ṗprie refugit vt in illo patet q vestimentum suum trahit p lutū ad euitandum tristiciā laboris existentis in vestimenti leuatiōe. Vñ talis mollis seu delicatus dicif. ¶ Cōsequenter dicit aristo. q nō oēs hoīes succūbentes delectatiōibus vel tristicijs dicunf incōtinentes vl' molles sz solū illi q vincunf a passionib⁹ q̄s multi separant. Vinci eñ a fortib⁹ z superexcellentib⁹ delectationib⁹ et tristicijs nō est admirabile sz magis cōdonabile vel dignū venia dum tamen hō nitaf cōtra hmōi passiōes pugnare z nō statim cedat vt si quis nitaf a risu cōtinere non tñ valeat. ¶ Deinde ponit duas spēs incōtinentie: quarū vna dr irrefrenatio q̄ est in his que supueniente cōcupiscentia sine aliquo cōsilio statim eam sequif cuiusmodi sunt cholerici ṗpter velocitatē cholere: z melancolici q ṗpter terrestrē cōplexionē vehement inflammanf: sicut terra accensa vehementer ardet. Si autem tales cōsiliarenf nō ducerenf a passione: sicut illi q futurā pugnā puidentes seipsos ṗtitulāt seu stimulant rōem suā exercendo ad resistendū cōcupiscentie si ab alijs pri⁹ stimulanf nō mouenf nec vincunf. Alia aūt species dr debilitas q̄ est in his q supueniente cōcupiscētia cōsiliant: postea tñ passiōe vincunf: qz debiliter inherent cōsiliatis ṗpt mollicıem cōplexionis vt cōtingit in flegmaticis z mulierib⁹ q ṗprie nō dicunf incōtinentes: qz de facili vincunf ṗpter fragilitatē cōplexiōis. Vñ vt in plurib⁹ nō ducunt sed ducunf de facili passiōes sequendo. ¶ Insup compat arist. cōtinentiā ad tpantiā dicens: q cū cōtinentia ē vehementia passionū z nō cū tpantia: p ipam eñ ad mediū reducunf: z sic continentia z tpantia se habent sicut disposicio z habit⁹. ¶ Circa qd notandū q cōtinentia pōt sumi tripl'r. Vno modo ṗprie vt scz importat resistenciā rōnis ad cōcupiscentias prauas q̄ sunt in homie vehementes: z sic sumif in ṗposito: hoc modo temperantia est melior qz p ipsaz appetit⁹ sensitiuus est rōni subiect⁹ z q̄si a rōne domit⁹: nō aūt p continentiam Unde cōtinentia h mō nō est virt⁹ sz dispositio ad virtutē. Scdo mō cōtinētia sumif put importat cessationē ab omni delectatione venerea: z sic se extendit ad cōtinentiā virginalē: z est melior tēperātia sumpta cōmunit: sicut virginitas melior est castitate matrimoniali z hoc mō dicit sapiens q nō est digna pōderatio anie cōtinentis in genere scz castitatis: qz fecunditas carnis q̄ querif in matrimonio nō adequaf cōtinentie virginali vl' viduali. Tertio mō sumif ṗ oi absti

nentia a reb⁹ illicit̄ꝫ ꝛ sic etiā d̄r ꝙ om̄is
ponderatio nō est digna anie cōtinent̄ꝫ
quia non respicit estimationem ponde/
ris auri vel argenti.

Ca. V.

DE delectatiōe ꝛc̄.

¶ Quia virtutes morales sunt circa de
lectatiōes ꝛ tristicias: agit ɔ̄sr arist. de
delectatiōe. Circa q̄d p̄mittit quandaꝫ
distinctionē boni dicens ꝙ bonū est du/
plex: quoddā est bonū simpl'r vt illd̄ q̄d
est bonū oibus eandē naturā p̄ticipan/
tib⁹: puta prudenter viuere est bonū oī/
bus hoib⁹. Aliud est bonū s̄m quid q̄d
scꝫ est bonū alicui vt sumere medicinaꝫ
est bonū infirmo. ¶ Demū declarat q̄d
est delectatio dicens ꝙ est operatio non
formaliter sed causaliter. est eñ delecta
tio passio cōsequens opationē nō impe/
ditā p̄ quā potencia iungit' suo obiecto:
ɔiunctio nanq̄ ɔuenientis cū eo cui cō
uenit est delectabile. Et d̄r habit⁹ q̄ est
s̄m naturā. i. habit⁹ natural' vel habit⁹
q̄ est cōson⁹ nature cuiusmodi sunt ha/
bit⁹ virtuosi. Opatiōes eñ virtuose s̄t
maxime delectabiles qñ ɔsequunt' habi
tus generatos. Nō sic de opatiōib⁹ p̄ce
dentib⁹ ex quib⁹ habit⁹ generant': q̄ꝛ ple
runq̄ habent tristiciā admixtā: vñ non
sunt simpl'r delectabiles sed s̄m q̄d. De
lectatiōes etiā corp̄ales lꝫ sint bone s̄m
q̄d nō t̄n simpl'r cum impediāt vsum rō
nis vt dictū est in p̄cedentib⁹. ¶ Insup
ostēdit aliquā delectationē esse optimā
q̄ꝛ omnia appetunt ꝛ p̄sequunt' delecta
tionem nō solum bestie sed etiam hoies
q̄d est signum esse aliquā delectationeꝫ
optimā: q̄ꝛ fama non oino perdit' quam
multi populi famant. Nec obstat ꝙ nō
om̄s appetunt eandē delectationē: q̄ꝛ lꝫ
non omnes hoies appetent eandē dele/
ctationem appetitu sensitiuo vel intelle
ctiuo t̄n appetunt eandem appetitu na
turali. Natura eñ inclinat in eandē de
lectationē sicut in optimā scꝫ in contem
plationē summi boni. Vñ dicit arist. ꝙ
om̄s habent naturaliter in seipis quod/

dam diuinū scꝫ inclinationē naturalem
in beatitudine a deo sibiipsis inditam.
¶ Consequenter dicit aristo. ꝙ quedaꝫ
delectationes sunt valde eligibiles scilꝫ
bone: vt delectationes que sunt in ope/
ratiōe virtutū. Alie aūt non: vt sunt cor
porales: que sibi vendicauerunt nomen
delectationis q̄ꝛ sunt magis cognite ab
hominibus ꝛ ampli⁹ ab eis queruntur
que licꝫ sint bone s̄m quid ꝛ vsq̄ ad ali
quē gradū vel mensurā debitā vt p̄ꝫ in
delectatiōe somni cibi ꝛ potus: excessus
tamen ꝛ sup̄abundantia est vituperabi
lis ꝛ fugiendus. ¶ Vlteri⁹ assignat rō/
nem quare corporales delectationes vi
dent' eligibiliores lꝫ nō sint: q̄ꝛ sunt me/
dicine quedam ad repellendū tristiciaꝫ
Cum eñ hoies omnē tristiciaꝫ fugiant
indigent delectatione ad ipsam repellē/
dam. Et q̄ꝛ hoies solum sensibus inhe/
rentes delectatiōes spūales nō habent:
nec experiunt': iō ad corp̄ales se ɔuertūt
que ipsis vident' vera bona: tum q̄ꝛ al's
non percipiunt: tum q̄ꝛ mensurant' non
solum ex sui natura sed etiam econtra/
rio q̄d expellunt ꝛ p̄pterea querunt' val
de: quia apparent posite iuxta suum cō
trariū. Sicut delectatio pot⁹ magꝫ ap
paret si fuerit sitis: et iō illi q̄ querūt de
lectationē potus preparant sibi sitim p̄
comestionē salsorū. ¶ Deinde declarat
quō tristicie q̄ p̄ delectationē repellunt'
ɔueniunt hoib⁹ multipliciter: anial eñ
vigilans est in laborib⁹ p̄pter corp̄is cō/
motionē ꝛ potentiarū organicarū ope/
rationem. Labor eñ est contristatiu⁹ in
iuuenibus: aut p̄pter augmentationem
maxime fiunt comotiones spirituum et
humorū vt etiam accidit vinolentis: et
ideo p̄pter huiusmodi laborē iuuentus
plurimū queri: delectationē Melanco
lici etiā q̄ꝛ corpus mordet' continue ꝛ cō
sumit' patiturq̄ corrosionē p̄pter malā
eorū complexionē: ideo habent frequen
ter appetitum delectationis per quam
hmōi tristitia repellatur. Et inde est ꝙ
plerunq̄ fiunt intemperati ꝛ praui Ex
pellit aūt delectatio si sit fortis nō solū

tristidã cõtrariã sed etiã ptingẽtẽ puta delectatio cibi nõ solũ expellit tristidaz famis sed etiã aliã si fortis fuerit: qz scz totã aie intẽtiõne ad se trahit. ¶ Circa pdicta notandũ q p tristicia effuganda expedit aliqñ recurrere ad remediũ delectationũ: qd fieri bñ põt z male. Male qdem recurrendo ad delectatiões nociuas siue supabundãtes z superfluas voluptates corpales. Bñ do recurrẽdo ad necessarias delectatiões seu ad mẽtales de qbz ait sapiens. Q, nõ est delectamẽtũ sup cordis gaudiũ. De hmõi aũt delectatiõibz spualibz dicit pñter arist. q nullã habẽt supabundãtiã q scz sit vicio sa cũ de natura sua z bz se sint bone. Et fundaf hoc dictũ in illa cõsideratiõe topica. Si simpliciter ad simpliciterz magis ad mag z maximũ ad maximũ q bz veritatẽ in his q fm se sũt talia z nõ fm accidens: qz cũ intelligere fm se ẽ bonũ magis intelligere est magis bonũ: z maxime intelligere est maximũ bonũ. Nõ sic aũt in his q sunt fm accidens. Nõ ei si bibere est bonũ: magis bibere est magis bonũ: qz bibere nõ est bonũ simpliciter fm se sz fm accidens inquãtũ. s. est remediũ ad tristiciaz sitis effugandam. ¶ Cõsequenter dicit arist. q nullũ idez obiectũ est sp homini delectabile. Cuius rõ est: qz natura nr̃a nõ est simplex sz ex multis cõposita. s. ex corpe z aia: z sic ex vno in aliud transmutabilis: z illud qd ẽ naturale fm vnã ptem est pter naturale fm aliã: sicut cõtemplari ẽ naturale boi ex pte intellectus: sz est pter naturale ex pte potentiarũ organicarũ q laborãt in cõtemplãdo: z iõ cõteplatio nõ ẽ semp delectabilis. vñ hoibz est delectabilis trãsmutatio pter defectũ nature q non pt semp in eadẽ dispositiõe cõsistere. ¶ Per oppositũ aũt qz deus est simplex z imutabilis sp gaudet vna z simplici delectatione quã scz bz in cõtemplatiõe suipius q est sibi delectabilissima. Delectatio ei q est absqz mutatiõe maior est q illa q est in motu: est cũ in fieri iõ impfecta: q autem est in quiete est in esse pfecto. Et notandũ q deus est ita simplex q nec est cõpositus nec alteri cõponibilis: nõ sic aũt creatura vt mag bz videri in libris sententiarum in primo. dist. 8. q. 1.

Incipit octaus li. ethi.

Ost hec autẽ. ¶ In pcedẽti lib. egit arist. de cõtinẽtia q est quodda impfectissimũ genere virtutis. hic pñr determinat de amicicia q est virtutis effectus. Q, aũt ad moralẽ de ipa cõsiderare ptineat pbat multipliciter primo qz amicicia est quedã virtus vel cũ virtute. ¶ Ubi notandũ q amicicia est virtus inquãtũ est habitus electius dispo nens hoiem ad cõicandũ se primo inqñtũ põt fm Sco. di. 34. tertij sen. Est etiam cũ virtute inquantũ virtus moralis est causa amicicie vere. Perfecta ẽm amicicia nõ est nisi bonoz z in virtute similiũ vt videbis in cõsequentibz. Iterz arguit aristo. q moralis phia dz determinare de his q sunt necessaria bonitati vite humane. hmõi aũt est amicicia: qd ex h ptz qz nullus eligeret viuere sine amicis lz haberet oia alia bona exteriora. Illis ẽm q maxime possident vt sũt diuites ptãtes et principatus hñtes maxime videnf amici necessarij: primo quidẽ ad vsũ bonorũ bonoz: q est ẽm vtilitas bonoz fortune si possidentes ex his nulli benefaciat Bñficiũ aũt maxime z laudabilr fit ad amicos. Scdo ad pseruationẽ taliũ bonoz q nõ possunt cõseruari sine amicis: qz bona fortuna qnto est maior tãto minus secura. Etiã etiã in paupertate et reliquis infortunijs sunt vtiles amici qz sunt eoz singulare refugiũ. Sũt etiã necessarij oĩ etati: iuuenibz qdẽ vt p amicos cohibeanf a pctõ: supioribz do ad famulatũ. adultis aũt ad bonas actiões

exequendas. Vn⁹ em̄ amic⁹ aliq̄n auxi/liat in exteriori actiōe et itellectuali opa tiōe dū vn⁹ videt qđ ali⁹ videre nō valet Itez videm⁹ q generātis ad genitū est naturaꝪ amicicia nō solū in hoīb⁹ ſ3 etiam in aliis aīalib⁹. Laudam⁹ etiā hoīes humanos q̄ ſꝪ apti ad ſocietatē familiaritatē. Per amiciciā etiā videnꝪ ciuitates cōſeruari. vn̄ legiſlatores mag⁹ ſtudent ad cōſeruandam amiciciā ꝛ cocordiam q̄ iuſticie rigorē. i. penis nāq̄ inferendis q̄ñq̄ iuſticia omittiꝪ ne diſſenſio oriaꝪ. et omnibus exn̄tibus amicꝪ ñ eſt neceſſaria cuſtodia ꝓpe dicta: q2 habet oia q̄ſi coia. Juſti aūt indigēt amicicia adinuicē. Laudam⁹ etiā amatores amicorūz quibuſdā videnꝪ eſſe idē viri boni et amici. ¶ Jndrit p̄ns ariſ. diffinitionē amicicie ex ei⁹ obiecto qđ ē amabile Circa qđ dic̄ q amabile ē triplex. ſ. aut bonū aut dlectabile aut vtile. Eſt ât vtile ambile ꝓpꝪ aliđ. Bonū aūt ꝛ delectabile ꝓpꝪ ſe ſūt amabilia vt finis. Ad cui⁹ euidentiā ſciendū q p bonū itelligit hic ariſ. bonū honeſtū: licet eni amabile ſit idem qđ bonū: ſitq̄ triplex amabile ſeu bonū ſ3 honeſtū delectabile ꝛ vtile: bonū tn̄ honeſtū dicꝪ bonū ſimpliciꝪ et ſi/ne determiatiōe: eo q eſt ꝓpꝪ ſe amabile appetitui rōnali cū ſit in ſe bonū cuiuſmodi ſunt virtutes. DiſtinguunꝪ autem iſta tria bona ſm rationem tantū3. Nam honeſtū dicꝪ aliud ſm qđ habet quandā excellentiā dignā honore ꝓpter ſpūalē pulchritudinē ſeu decorē: Delectabile aūt inquantū quietat appetitū. Vtile ṽo iq̄ntū refeꝛꝪ ad aliđ cuiuſmōi ſūt diuitie. nō aūt drñt ſubiecto. Idem eni puta virtus eſt bonū honeſtū: quia honor eſt premiū ṽtutis: et eſt bonū delectabile q2 i ei⁹ opatione quieſcit appetit⁹ itellectiu⁹: ꝛ eſt bonū vtile iq̄ntū3 ordinaꝪ ad felicitatē. ¶ Et notandū q in plurib⁹ eſt delectabile q̄ honeſtū vel vtile: q2 oīe honeſtū ꝛ vtile eſt aliq̄lter delectabile ſ3 nō ecōuerſo. vt p3 d corporali voluptate q̄ eſt delectabiꝪ ſ3 non honeſta. Et licꝫ ſit ꝓpꝪ ſe appetibiꝪ ap

petitu ſenſitiuo: nō tn̄ appetitu ratiōali vēdicauit tn̄ ſibi nomē delectatōis quia mag⁹ ab hoīb⁹ cognoſciꝪ: vt dictū eſt in fine ſeptimi hui⁹. Notandū iſuper q2 l3 honeſtū ad multa extēdaꝪ ꝓpꝛie tamen loq̄ndo i idē refeꝛꝪ cū ṽtute. Vñ a tullio i q̄ttuor ptes diuidiꝪ ꝑncipales ſecū do rethorice. Honeſtas aūt ſm Iſo. dicꝪ q̄ſi honoꝝ ſtat⁹. honor aūt maxie debeꝪ homib⁹ ꝓpꝪ ṽtutis excellentiā. honeſtū eſt etiā ſm Tulliū qđ ſua vi nos allicit ꝛ ſua dignitate trahit. Et aug⁹ dicit i libro 83. queſtionū: Honeſtatem voco itelligibilē pulchritudinē. Et ſub dit poſtea q mlta ſꝪ pulchra viſibilia q̄ min⁹ ꝓpꝛie honeſta appellanꝪ. Cū igiꝪ ṽt⁹ habeat quādā ſpūalē decorē p quā reddiꝪ appetibiꝪ non imerito nomē honeſti ſibi vēdicauit. ¶ Vbi vlterius notandū q ad rōnē3 pulchri ſiue decori cō currit claritas ꝛ debita ꝓportio. Vñ dc Dyoñ. de diuis noib⁹: q de⁹ dr pulcher ſiē vniuerſoꝝ cōſonātie ꝛ claritatꝪ cā: q̄re pulchritudo corpis i h̄ ꝯſiſtit q hō habeat mēbra corpis bñ ꝓportiōata: ſ3 ſpūale rōnis claritatē. h̄ aūt ſit p ṽtutē q̄ ſm rōnē3 moderaꝪ honores hūanos. q2 ḡ ṽtus eſt decor ſpūaꝪ imerito retinet nomen honeſti. ¶ Itē notandū q l3 ſint aliq̄ excellētiora ṽtute ꝛ mag⁹ honorāda vt de⁹ ꝛ btitudo q̄ ſūt ṽtutis finis: q2 tn̄ hmōi nō ſunt nobis ita nota ſiē ṽtutes ſ3 quas q̄tidie opamur: ideo ṽtus ſibi mag⁹ vēdicat nomē honeſti. TráfferꝪ q̄ nomē honeſti ad exteriorē ꝓſperitatē cuiuſmōi ſūt nobilitas potētia honor ꝛ diuitie q̄tū ita coadiuuāt ad opatiōes virtutꝪ. Vñ ſapiēs ait paupꝛtas ꝛ honeſtas. i. diuitie a deo ſūt ſeu inquantū excellencia diuitiarū facit hoīem honore dignū ſm vulgi opinionē. ¶ Deinde dicit ariſto. q vnuſq̄ſq̄ videꝪ amare nō illud qđ bonū eſt ſimpl'r: ſ3 illđ qđ eſt bonū vꝪ apparens bonū. ¶ Probat vlterius q amicicia nō eſt ad inaniata: q2 ad amicicia reqriꝪ reamatio amatꝪ ad amātem: ſ3 inanimatoꝝ nō ē reamatio: ḡ ad ipa nō eſt amicicia. Itē omi animato ex

amicicia volum⁹ bonū illius gratia: et tales sic amantes dicunt beniuoli: sȝ in animatis nō volum⁹ ipsoꝝ grā: ḡ ad illa nō est amicicia ꝓbat minorē qꝛ ridiculū est dicere ꝙ aliquis velit bonū vino ipi⁹ gratia. Sȝ si aliqs vult vinū saluari: saluari vult hoc vt habeat ipm vinū. Unde talis nō amat vinū amore amicicie sȝ cōcupiscētie. ¶ Dicit insup ꝙ oportet ꝙ amicicia sit beniuolētia in cōtra passis vt .s. sit amor mutu⁹ amati ad amātē. Oportet etiā ꝙ ista beniuolentia nō sit latens Aliqui eñ q nunq̄ se viderunt possunt habere mutuā beniuolētiā ex auditu bonitatis vtriusq̄: sȝ isti ꝓprie non dicunt amici cū eoꝝ beniuolētia sit oculta. Patet igit ex predictis ꝙ amicicia est mutua ꝛ manifesta beniuolentia ꝓpt aliqd trium predictorū amabiliū.

Capitulū. II.

Exiunt autem

¶ Inuestigata amicicie diffinitōe: agit ꝯñr de eis speciebꝫ: dicens tres esse spēs amicicie ſm numerū amabiliū. s. amicicia ꝓpter bonū: amicicia ꝓpter delectabile: ꝛ amicicia ꝓpter vtile. In vnaquaq̄ haꝝ saluat rō amicicie: ꝛ ſm hec tria possunt hoīes velle sibi bona ad inuicē puta si amant se ꝓpter ỽtutē volūt sibi bona virtutis: si ꝓpter vtilitatē volunt sibi bonū vtile. ꝛ sic de alijs. Deinde dicit ꝙ amicicia que est ꝓpt delectabile et amicicia q̄ est ꝓpt vtile nō st vere amicicie sȝ ſm accñs: qꝛ in talibꝫ vn⁹ nō amat alteꝝ ſm se ipm sȝ ſm ꝙ ab ipso accipit cōmodū vel delectationē. vñ tales amicicie sunt de facile solubiles: qꝛ cessante cōmodo vl delectatōe q̄ erat cā amicicie cessat talis amicicia. ¶ Insup dicit ꝙ amicicia vtilis est maxie i senibꝫ: qꝛ non querūt delectabile qꝛ i eis deficit calor naturalis: sȝ querunt vtile scȝ ꝓpt nature defectū et experientiā penuriarū quas passi sūt. Amicicia aūt delectabilis maxime ē in iuuenib⁹ q ducunt a passionibꝫ ¶ Agit ꝯñr de amicicia honesti dicēs ꝙ amicicia bonoꝝ ꝛ ſm virtutē siliū est perfecta: qꝛ isti volūt sibi bona ſm ꝙ sūt boni ꝛ ꝓpter seipsos ꝛ nō ſm accñs. Perfectio etiā h⁹ amicicie ptȝ: qꝛ sibi nihil deesse eoꝝ q̄ ad verā amiciciā requiruntur In illa eñ cōiungunt oēs rōes amandi: cum illud qd ſm se est bonū puta virtus sit delectabile ꝛ vtile: vt ptȝ ex p̄cedentib⁹ Illi etiā q sunt simplr boni sūt sibiīnuicē vtiles ꝛ delectabiles ꝓpter similitudinē virtuosarū actionū q̄ multū cōfert ad amiciciā. Uñ amicicia est q̄dā silitudo. Est aūt hec amicicia rara int hoīes: tum qꝛ rari sunt homines virtuosi tum qꝛ talis amicicia indiget longo tpe vt mutua ꝯsuetudine vn⁹ appareat alteri dign⁹ amari. Est etiā hec amicicia intransmutabilis ꝛ diuturna: tū qꝛ ỽtus que est causa ei⁹ est habit⁹ ꝑmanens: tū qꝛ in amicicia bonoꝝ non reperit aliqd qd cōtrariet amicicie. Nō eñ nō credit faciliter malū de illo quē multo tpe ꝓbauit ꝛ nunq̄ inuenit aliqd iniustū facientē. Nō sic de alijs amicicijs q̄ nō st vere amicicie sȝ tm̄ similitudinarie. Unde ſm tales amicicias nō sunt hoīes dicendi amici. Tales tñ vocamus amicos sequendo ꝯsuetudinē hoīm cōiter loquētium q tales ꝯsueuerūt amicos appellare. Sūt aūt he amicicie ſm silitudinē qꝛ vna est ꝓpt delectabile: alia est ꝓpt vtile: quoꝝ vtrunq̄ inest vere amicicie. ¶ Cōsiderat ꝯsequenter Arist. de amicicia per compatiōnē ad ꝓprium actum vbi dicit ꝙ sicut in alijs ỽtutibus quidam dicunt virtuosi ſm habitū ꝛ quidā ſm operationē: ita etiā in amicicia quidam dicunt amici inquantū ad inuicem cū delectatione ꝯuiuunt ꝛ sibiīnuicē benefaciunt. Quidam ỽo nō opant actu opera amicicie sed tñ sunt dispositi ſm habitū inclinantē ad hmōi opa: sicut patet de amicis dormientibꝫ vel localit separatis. Loca eñ nō dissoluūt amiciciā simpliciter sȝ opationē amicicie. Est eñ amicicia habit⁹ de difficili mobilis: pōt tñ deficere ꝓpter defectū actus: vt patet in his que a se nimis distant. Diuturna eñ sepatio facit obliuionē amicicie precedentis. Sic etiā amicicia deficit quā

do vn⁹ alteri nō colloquitᷣ nec conuiuit:
vt patet in hominib⁹ seueris alios in ver
bis cōtristantib⁹ cū quib⁹ vix pōt homo
diutius cōuiuere: ꝛ sic ꝑpter defectū cō/
uict⁹ deficit amicicia. nihil em̄ sic ē ꝓpri
um amicoꝝ sicut delectabiliᷣ cōuiuere.
Unde seueri ꝛ senes lꝫ sint quibusdā be
niuoli ꝛ benefici: nō tñ ita cito efficiuntᷣ
amici sicut iuuenes: qꝛ nō ita delectabi/
liter cōuiuūt. Declarat rursus quō ami
cicia bonorū est maxime amicicia quia
sunt amabiles ꝛ delectabiles: tū qꝛ sunt
boni in se: tū qꝛ sunt boni amicis. Re/
adamatio etiā bonoꝝ est ex electione ꝓ
cedente ab habitu amicicie. Non aūt ex
passione ꝯm quā optam⁹ alijs bona no/
stri gratia ꝛ nō gratia sui. Est etiā ipso
rū amor cū quadā equalitate bonū eq̄le
sibi retribuendo. Vñ amicicia est quedaꝫ
equalitas retributōis. In ipā em̄ aliqñ
fit recōpensatio delectabilis ꝓ delecta/
bili: vel vtilis ꝓ vtili aut vtilᷣ ꝓ delecta/
bili. ¶ Notandū ꝙ iusticia ē equalitas
circa reddere: amicicia ꝟo circa tribuere
ꝛ retribuere. ¶ Deinde dicit ꝙ difficile
est habere plres amicos ꝯm ꝑfectā amici
ciā: qꝛ in ipsa oportet ex assuetudine ex/
perientiā accipe de amico: hoc aūt ē val
de difficile in multis. In alijs ꝟo duab⁹
amicicijs scꝫ vtilis ꝛ delectabilis nō sic
est difficile: qꝛ ibi nō sic requiritᷣ experiē/
tia longi tp̄is sꝫ sufficit vt in pauco tp̄e
sibi inuicem subministrent delectationē
vel vtilitatē. ¶ Cōsequenter dicit ꝙ ho
mines in potestatib⁹ cōstituti querunt
amicos delectabiles puta histriones seu
ioculatores ad delectatiōꝫ: ꝛ amicos vti
les puta astutos hoīes ad negocia sua
cauta exequēda. Nō sic aūt querūt ami/
cos virtuosos. Hos tñ qñq₃ querūt ip/
sis tanq₃ meliorib⁹ deferendo existiman
tes tm̄ ab ipis excedi in virtute quantū
in illos excedūt in potestate.

Ca. III.

Altera autem

¶ Hic cōsiderat aristo. de amicicia que
cōsistit inter ꝑsonas inequales: vbi dicit
ꝙ ꝑter p̄dictas amicicias q̄ in eq̄litate
cōsistūt inueniuntᷣ quedā amicicie in q/
bus vna ꝑsona excedit aliā: sicut est ami
cicia patris ad filiū: senioris ad iuniorē:
viri ad vxorē: ꝛ generalr̄ om̄is imperan
tis ad imꝑatū. Drūt autēꝫ hmōi amici/
cie. Uno mō ꝯm diuersas relatiōes sup/
habūdātie. Alia est eī relatio p̄ris ad fi/
liū ꝛ dñi ad seruū. Alio mō ꝯm diuersā
relatōem supexcedētis ad supexcessum:
vt p̄ris ad filiū ꝛ filij ad patrē. Aliō em̄
op⁹ est patris ad filiū ꝛ ecōuerso. Alia
em̄ rōne pater amat filiū ꝛ fili⁹ patrē: ꝛ
sic cū sint varia motiua huiusmōi ami/
ciciarum: sequitᷣ ꝙ amatiōes actuales ꝛ
amicicie habituales erūt alie. ¶ Dein/
de docet quō hmōi amicicie ꝯseruentur
dicēs cū filij retribuūt parentib⁹ illō qō
oꝑtet generantib⁹ dari: puta subiectio/
nē obsequiū ꝛ reuerentiā. Parentes aūt
retribuūt filijs qō oꝑtet ipis dare: puta
educationē seu nutrimentū ꝛ disciplinā
tūc eorū amicicia fiet mā̄siua et epiekes
id ē ꝟtuosa. ꝛ sic ō viro ꝛ vxore aliq̄sq₃ di
cendū ē cōformiter. Et in hac amicicia
est seruāda q̄dā analogia seu q̄dā equa
litas ꝓportiōis vt scꝫ melior vtilior vel
excellētior pl⁹ ametᷣ ali⁹ aūt min⁹: ita ꝙ
ꝯm excessus ꝑsone ad ꝑsonā sit excessus
amoris ad amorē: ꝛ sic lꝫ nō sit ibi equa
litas amoris ꝯm quantitatē: erit tñ ꝯm
ꝓportionē. ¶ Deinde dicit ꝙ si sit mul/
ta distantia amicoꝝ in virtute vl' poten
tia nō est dignū dicere amiciciā eē inter
illos vt inter hoīem ꝛ deū: pauperē ꝛ re/
gem: stultū ꝛ sapientissimū vl' ꝟtuosissi/
mū. ¶ Circa qō notandū ꝙ lꝫ inter deū
ꝛ hoīem nō sit amicicia stricte sumpta q̄
in q̄dā equalitate ꝯsistit de q̄ hic loquitᷣ
arist. cū nō sit eq̄tio amoris humani ad
deū. Est em̄ amicicia charitatꝭ q̄ est ha
bit⁹ ꝑfectionis: amicicia de q̄ hic loquitᷣ
arꝭ. q quidē habit⁹ inclinat ad diligēdū
deū sup oia cū sit summū bonū Deinde
querit vtrū hō amico velit maxima bo/
na vt ꝙ habeat diuinā excellētiā ꝑcipa
tiue? Ad qō dicit ꝙ forte amic⁹ nō vult
amico oia bōa qꝛ cū pl⁹ se diligat q₃ ami

cū nō vult sibi maximū bonū. Hinc est
ꝙ multi hodie nolūt amicos suos esse se
paratos ab hac mortali vita ꝛ esse bea /
tos in eterna vita nō ꝓpt̃ amicoꝝ dam /
nū sed ꝓpter ꝓpriū. ¶ Compat vlteri⁹
aristo. amari ad honorari que maxime
debent̃ melioribus ꝛ excellentibꝫ: dicens
ꝙ amari videt̃ ꝓpinquū ei qđ est hono/
rari. Per vtrunqꝫ em̄ ostendit̃ esse aliqđ
bonū in illo q̄ amat̃ vl' honorat̃. Meli⁹
tn̄ est amari q̄ȝ honorari q̄ꝛ amicicia ſm
seipam est eligibilis ꝛ hoīes gaudent in
amari ſm seipm. Multi em̄ desiderant
honorē nō ſm seipm sꝫ ſm accñs. Qui/
dā em̄ desiderant honorari a potentibꝫ
ex hoc sperātes se aliq̄d ab eis acceptu/
ros. Alij aūt appetunt honorari a sapiē
tibꝫ ꝛ virtuosis vt habeāt firmā opinio/
nē de ꝓpria bonitate: iō gaudēt tali ho/
nore credētes dicentiū ꝛ honorantiū iu/
dicio. ¶ Insup dicit ꝙ virt⁹ amicicie cō
sistit magis in amare q̄ȝ amari: q̄ꝛ ama /
re est act⁹ ad quē inclinat virt⁹ amicicie
Est nanqꝫ amare velle alteri bonū. Vñ
magis amici laudant̃ ex eo ꝙ amant q̄ȝ
ex eo ꝙ amant̃. vnusquisqꝫ em̄ laudatur
ſm ꝓpriam virtutem.

Ca. IIII.

Videtur autem

¶ Hic ꝯñter ostendit amiciciā cōsistere
in cōicatione: qđ ꝓbat: q̄ꝛ circa eadē sūt
iusticia ꝛ amicicia: Vñ ḡ iusticia cōsistit
in cōicatione: sequit̃ ꝙ amicicia cōsistit
in cōicatione. Hoc etiā ꝓbat ex cōi vsu
loquentiū: cōsueuerūt em̄ hoīes appel/
lare amicos eos q̄ ſm aliquā cōicationē
sibi cōicant: sicut eos q̄ simul militāt: et
sic de alijs cōicationibꝫ: quare videt̃ tm̄
esse amicicia inter aliquos quantū sibi
cōicant. Hoc etiā ꝓbat ex cōi ꝓuerbio.
Dicit̃ em̄ cōit̃ ꝙ bona amicoꝝ sunt cōia
quare amicicia consistit in cōicatione: ꝛ
sic opꝫ ꝙ ſm diuersas cōicatiōes sunt
diuerse amicicie. Videm⁹ em̄ ꝙ fratribꝫ
ꝛ ꝑsonis cōiunctis ꝛ cōnutritis sūt om̄ia
cōia: vt dom⁹ mensa ꝛ hmōi. Alijs autē
amicis sint q̄dā discreta ꝛ quibusdā plra
ꝛ quibusdā pauciora: ꝛ ſm hoc amicici/
arū quedā sunt maiores ꝛ q̄dā sūt mino
res. Inter em̄ magis cōicantes sunt ma
iores amicicie: sic etiā ſꝫ diuersas cōica/
tiones sunt diuerse iusticie vel iniusticie
Aliud est em̄ parentū ad filios ꝛ fratrū
ad inuicē: ꝛ aliđ est iustū int̃ cōnutritos
ꝛ cōciues. Justa etiā ꝛ iniusta augmen/
tationē accipiūt ꝑ esse ad amicos: puta
ꝓuare pecunijs sociū cōnutritū est duri
us ꝛ iniusti⁹ q̄ȝ priuare aliū ciuē ꝛ nō iu
uare frēm est durior iniuria q̄ȝ nō iuua /
re extraneū: vt ꝑcutere patrē q̄ȝ quecun/
qꝫ aliū. Q, aūt simul augent̃ amicicia
ꝛ iusticia ꝓcedit ex hoc ꝙ in eisdem exi/
stūt coexistendo in q̄dā eq̄litate vni⁹ ad
alterū. ¶ Deinde ꝓbat ꝙ oēs cōicatōes
reducunt̃ ad cōicatiōeꝫ politicā vel ciui
lem. Sicut nāqꝫ cōicatio ciuilis est ad
vtilitatē cōem ordinata sic ꝛ alie cōica /
tiōes ꝑticulares ordinant̃ ad q̄dā ꝑticu/
laria cōmoda: vt cōicatio simul mercan
tiū ordinat̃ ad pecuniā acquirendā ꝓ vi
te sustentatione. Et cōicatio psallentiū
in choro ꝛ instrumentꝫ musicis vtentiū
ordinat̃ ad delectiōeꝫ vt scꝫ hoīes i sacri
ficio diuino delectabil'r detineant̃: ꝛ sic
oēs cōicatōes ꝑticulares q̄ ordinant̃ ad
partiale ꝯferens cōtinent̃ sb̄ ciuili q̄ or/
dinat̃ ad ꝯferēs ꝯñe ꝑ totā vitā: sicut ꝑs
cōtinet̃ sb̄ toto. Quia igit̃ oīs amicicia
cōsistit in cōicatiōe ꝛ oīs cōicatio redu/
cit̃ ad ciuilē: ſm distinctionē spērū cōica
tiōis ciuil' est sumenda distinctio spēruꝫ
amicicie ¶ Assignat aūt tres spēs cōica
tōis ciuil. s. regnū qđ ē ꝑncipat⁹ vni⁹ ad
cōe ꝯferēs. Aristocracia q̄ ē principat⁹
paucoꝝ: ꝛ dꝛ ab ares qđ est ṽt⁹ ꝛ archia
qđ est principat⁹ q̄si ṽtuosoꝝ ꝑncipat⁹
Tercia spēs q̄ꝛ timocracia q̄ est princi/
pat⁹ pluriū: ꝛ dꝛ a timos qđ est p̄ciū ꝛ ar
chia qđ est ꝑncipat⁹ q̄si se appciātiū ꝑn
cipatibꝫ siue diuites sint siue paupes no
biles aut ignobiles: ꝛ hec cōi noīe vocat̃
politica eo ꝙ cōis ē diuitibꝫ ꝛ paupibus
Inter has aūt ciuilitates est optima ci/
uilitas regni vbi vn⁹ principat̃: sic ei. 12.
metaphice ponit̃ vn⁹ ꝑnceps vniuersi.

Pessima aũt. l. min⁹ bona ẽ timocracia q̃ magꝫ recedit ab vnitate. Ex q̃ sequit̃ q̃ aristocracia ẽ media in q̃ pauci optimi p̃ncipant̃ quoꝝ tñ nõ ẽ tanta ptãs ad bñ agenduꝫ sicut vni⁹ optimi habentis plenitudinẽ ptãtis. Sicut aũt sũt tres politie ita sunt tres earũ corruptiones. nam ciuilitas regni corrumpit̃ p tirannidẽ q̃ cõueniũt in hoc q̃ ambe sunt monarchie seu principat⁹ vni⁹. Sꝫ dr̃ñt: qꝛ tirann⁹ intendit in suo regimine qδ ẽ sibi vtile: rex ṽo qδ est vtile subditis: nullus eñ rex q̃ nõ est p se sufficiẽs ad regẽdũ vt si sit excellens in oib⁹ bonis talis aũt nullo indiget. ꝛ ideo nõ intendit ad vtilitatẽ suã sed subditoꝝ. Cũ aũt regnũ sit optima politia tyrãnis erit pessima: qꝛ pessimũ opponit̃ optimo: tyrannis aũt nihil aliud est q̃ prauitas monarchie. Vñ qñ rex fit malus fit tyrannus. Scδa ṽo politia q̃ dꝛ aristocracia corrũpit̃ p eligarchiã q̃ est p̃ncipat⁹ paucoꝝ q bona ciuitatis ꝑpt̃ maliciã nõ debite distribuũt sꝫ sibi ꝛ amicis suis vsurpãt. Tercia ṽo politia q̃ dꝛ timocracia corrũpit̃ p democraciã q̃ est p̃ncipatus multitudinis sicut timocracia. Differt aũt: qꝛ in timocracia intẽdit cõe bonum diuitũ ꝛ pauperũ. i democracia ṽo pauperũ tm̃. hec aũt est minima ꝑuersitas: qꝛ diuites facilius pñt sustinere grauamina q̃ pauꝑes. ¶ Deinde ponit similitudinẽ dictarũ ciuilitatũ in cõicatiõe yconomica. Nã cõicatio q̃ est p̃ris ad filiũ hꝫ silitudinẽ regni: qꝛ p̃r hꝫ curã filioꝝ sicut rex subditoꝝ. Hinc est q̃ omerus appellat iouẽ p̃reꝫ ꝑpt̃ regiã ptãtẽ. Tyrãnidi aũt assilat̃ cõicatio patrũ ad filios in perside vbi p̃res vtunt̃ filiis q̃si suis: ꝛ talis p̃ncipat⁹ nõ est rectus: quia differentiũ debẽt esse p̃ncipat⁹ differentes: sꝫ filii ꝛ serui differũt: g̃ eoꝝ p̃ncipat⁹ debẽt esse drñtes. Principat⁹ aũt dñoꝝ ad seruos videt̃ esse rect⁹ dũ tñ serui iure sĩt serui. Aristocracie ṽo assilat̃ principat⁹ q̃ vir ꝛ vxor principant̃ in domo: qꝛ vir hꝫ curã circa ea q̃ ptinent ad virũ ꝓm suã dignitatẽ ꝛ dimittit vxori ea q̃ ptinent ad illã: puta p̃ncipari ancillis. et muliebribꝰ officiis. Qñ aũt vir vult oĩa disponere ꝛ nullũ dñiũ dimittit vxori: h̾ nõ est ꝓm dignitatẽ neqꝫ ꝓm qδ melius. Et silr̃ qñ vxores totalit̃ p̃ncipant̃ eo q̃ ipse forte sunt heredes: qꝛ tũc principatus nõ fit ꝓm virtutẽ sꝫ ꝑpter diuitias ꝛ potẽtiã. vñ assimilat̃ eligarcie. ¶ Timocracie ṽo assimilat̃ p̃ncipatus q̃ fratres dñant̃ in domo eo q̃ frẽs sunt eq̃les nisi multũ differrẽt in etate: tũc eñ nõ esset fraterna amicicia sꝫ quasi paterna. Democracie ṽo assimilat̃ cõicatio illoꝝ qui sũt sine dñio habitationũ sꝫ sicut ꝯsocii in hospicio cõmorant̃: ibi eĩ oẽs eq̃les sẽ ꝛ si aliqs ꝑficiat̃ ad expensas faciendas.

Capitulũ. V.

Secundum vnamquãqꝫ

¶ Postq̃ Arist. distinxit spẽs cõicationis politice: h̾ ꝯñter assignat spẽs amicicie ꝓm spẽs politice di. q̃ ꝓm vnãquãqꝫ vrbanitatẽ siue ciuilitatẽ aut politiã accipit̃ qdã spẽs amicicie. nã p̃mo int̃ regẽ ꝛ subditos est amicicia ꝓm supabundãtiã bñficii. Si eñ rex sit bon⁹ bñfacit subditis curãqꝫ hꝫ ipoꝝ vñ bñ opent̃ sic pastoꝛ ouiũ. Huic aũt regali amicicie assimilat̃ amicicia paterna. Drñt tñ ꝓm magnitudinẽ bñficioꝝ: q̃uis eñ bñficiũ regis sit maximũ inq̃ntũ respicit totã cõitatẽ: tñ p cõpatione ad vnã ꝑsonã bñficium patr̃ ẽ mai⁹. Nã p̃r filio ẽ cã trium maximoꝝ bonoꝝ. dat eĩ sibi eẽ: nutrimẽtũ ꝛ eruditionẽ. Q̃ꝫ hec amicicia sit similis amicicie regali pꝫ: qꝛ sicut subditi sunt in ptãte regꝫ ita filii in ptãte patris ꝛ nepos in ptãte aui. Itẽ hmõi amicicie ꝯsistũt in quodã superexcessu vni⁹ ad alterũ. in vno extremo superexcedente aliud extremũ ꝑpter qδ sicut regens honorat̃ a sбditis ꝛ nõ ecõtra: sic parentes a filiis lꝫ p̃res filios nõ dñt honorare: ꝛ ex hoc ẽ q̃ nõ est idẽ iustũ ex vtraqꝫ pte scꝫ vt rex idẽ faciat subdito qδ subdit⁹ regi pat̃ filio qδ fili⁹ p̃ri: sꝫ vterqꝫ faciat alteri qδ est dignũ. Sicut amicicia int̃ eos

ꝯsideraꝛ ꝙ vnꝰ amet alterū ſm ꝙ dignū
eſt. Amicicia ṽo q̄ inter virū ꝛ vxore eſt
eſt ſil'is illi q̄ eſt in ariſtocracia q̄ ē p̄nci/
patꝰ paucoꝝ ṽtuoſoꝝ. Et q꞉ tales ſunt
aliis meliores: iō eis plꝰ tribuiꝛ de bono
inq̄ntū aliis p̄feruntꝛ: ſic ꝛ vir vxori p̄ficiꝛ
lꝫ nō debeat ſurripe q̄ ſunt vxorꝫ. Ami/
cicia aūt fratꝝ aſſimilaꝛ amicicie q̄ ē ſm
timocraciā in q̄ ciues cōiꝛ ſūt eq̄les ī p̄n
cipando. In politiis aūt prauis ꝛ corru
ptis ſicut in tirannide eligarcia ꝛ demo
cracia ſicut eſt parū de iuſticia ita ꝛ pa/
rū de amicicia maxime in tirannide cuꝫ
amicicia ꝯſiſtat in cōicatōe. Tirannus
aūt bonū cōe nō intēdit ſꝫ ꝓpriū. ¶ Ul/
teriꝰ agit de amicicia in ſpeali ꝯgnata ꝛ
ꝯiugali. Eſt aūt amicicia ꝯgnata ī ha/
bētibꝫ idētitatē carnis ꝛ ſanguinis vt ē
amicicia fratrū ꝛ ꝯſanguineoꝝ. Depen/
det ūꝫ omīs amicicia talꝛ ex patna ſic ex
p̄ncipio: ꝛ ideo p̄mo dicendū eſt de ipſa
Sciendū ē igiꝛ ꝙ parētes plꝰ diligūt fi/
lios q̄ꝫ diligantꝛ ab eis Pmo q꞉ diligūt fi
lios eo ꝙ ſt aliq̄d ipoꝝ: ex ſemine em̄ pa
rentū filii ꝓcreantꝛ. Filii aūt diligūt pa/
rētes inquātū habēt eē ab eis. Un̄ ami/
cicia parentū ad filios eſt ꝓpinquiſſima
dilectōi q̄ q̄s diligit ſeipm̄. Scđo q꞉ pa
rētes magꝫ ſciūt filios eē ſuos q̄ꝫ ecouer
ſo. Tercio q꞉ dilectio q̄nto diuturnior
tanto fortior. Dilectio aūt pentū ē diu/
turnior cū diligāt filios ſtatim vt ſt ge/
niti ꝛ nō ecōuerſo. ¶ Circa p̄dicta notā
dū ꝙ gradꝰ dilectiōis diſtingui p̄t vꝛ ſm
intēſionē dilectōis vꝛ ſm ordinē boni q̄d
q̄s aliq̄n exoptat. Pmo mō hō magꝫ dili
git filiū q̄ꝫ patrē q꞉ maiori affectiōe. In
tenſio em̄ dilectōis ꝓuenit ex pte ſbiecti
diligētꝫ: ſic intēſio velocitatꝫ motꝰ ex di
ſpōe mobilꝛ ꝛ virtute mouentꝫ ꝛ ſic intē/
ſiori dilectōe diligiꝛ magꝫ ꝯiūctꝰ: hmōi
aūt eſt filiꝰ cū aliq̄d ſit patrꝫ vt dictū eſt
Scđo āt mō hō magꝫ dꝫ diligere patrē
q̄ꝫ filiū volēdo ſibi. ſ. maiꝰ bonū cū ſit eiꝰ
p̄ncipiū: ꝛ ſic hꝫ rōem eminētioris boni
ꝛ deo ſilioris. Et hinc ē ꝙ p̄ri debeꝛ ſub
iectio reuerētie nō aūt filio. Hec aūt di
ſtinctio graduū dilectōis euidenter ptꝫ

in celeſti patria: vbi lꝫ vnꝰ velit maioreꝫ
btitudinē hr̄e ṽgini q̄ꝫ ſibi. Quilibꝫ eī
beatꝰ vult vnūquēq̄ꝫ habere q̄d ſibi de/
beꝛ ſm diuinā iuſticiā ꝓpꝛ p̄fectā ꝯfor/
mitatē volūtatꝫ humane ad diuinaꝫ nō
tn̄ maiori affectiōe. Cū eī q̄libet pꝰ deū
plꝰ teneꝛ ſe diligere q̄ꝫ aliū plꝰ vult ſibi
btitudinē q̄ꝫ alteri ꝛ plꝰ de ſua gaudet:
ſꝫ Sco. 5. di. 4. ſen. ¶ Cōſeq̄nt d̄r arꝫ.
manifeſtū ē ex p̄dictꝫ q̄re matres plꝰ di/
ligūt filios q̄ꝫ p̄res: q꞉ magꝫ ſciūt a ſe eē
genitos ꝛ de ſua ſb̄a q̄ꝫ patres. Priꝰ etiā
matres ex victu ꝯcipiūt amorꝫ affectuꝫ
q̄ꝫ p̄res. Amicicia ṽo fratrū ex h̄ oriꝛ ꝙ
ex eiſdē naſcuntꝛ pentibꝫ. Idētitas eī fili
orū ad parētes facit quodāmō ipos ideꝫ
intꝛ ſe. Hinc ē ꝙ frēs dicuntꝛ eē idē ſm̄ ſā
guinē ꝛ radicē. Ad eoꝝ etiā amiciciā fa/
cit ꝙ ſt inuicē cōnutriti ꝛ ꝓpinq̄ ſm eta
tē. hoīes eī ꝯnutriti naturalr ſe diligūt
Ad h̄ etiā facꝛ ꝙ plerūq̄ꝫ ſt vniꝰ morꝫ q̄d
ꝯtingit ex generatiōe: q꞉ ab eiſdē geniti
ꝛ ſic ſepe ſt eiuſdē cōplexiōis. Hoc etiaꝫ
accidit ex cōformi nutritiōe ꝛ eruditiōe:
q꞉ ſimul nutriti et diſciplinati. Cauſaꝛ
etiā eoꝝ amicicia ex h̄ ꝙ vnꝰ aliū multo
tp̄e ꝓbauit. Alii ṽo ꝯſāguinei ſm ꝙ ma
gis vꝛ minꝰ appropinq̄nt plꝰ vꝛ minꝰ ſe
diligūt. ¶ Ulteriꝰ agit arꝫ. de amicicia
ꝯiugali di. ꝙ amicicia viri ꝛ vxorꝫ videꝛ
eſſe naturalꝛ: q̄d ſic ptꝫ: q꞉ hō ē naturalr
aīal ciuile ꝗ̄mlto magꝫ ꝯiugale. Pro/
baꝛ ꝯn̄a: ea q̄ ſt p̄ora ꝛ neceſſaria magꝫ vi
denꝛ ad naturā ptinere: ſocietas aūt do
meſtica ad quā ptinet cōiūctio viri ꝛ vxo
ris ē p̄or q̄ꝫ ſocietas ciuilꝛ ſic ꝑs ē p̄or to
to ꝛ magꝫ neceſſaria: q꞉ n̄ tm̄ ordinaꝛ ad
ꝯſeruatoꝫ indiuidui ſꝫ etiā ſpēi. Prete/
rea ꝓcreatio filioꝝ ꝓpꝛ quā ordinata ē
cōiūctio viri ꝛ vxoris ē cōis hoībꝫ ꝛ aliis
aīalibꝫ: ꝛ ita nō tm̄ ſequiꝛ naturā ſpēi ſꝫ
etiā generꝫ. Itē in aliis aīalibꝫ ordina/
ta eſt cōiūctio marꝫ ꝛ femine ſolū ad ꝓ/
creationē filioꝝ: ſꝫ ī hoībꝫ nō ſolū ꝓpꝛ h̄
ſꝫ ꝓpꝛ ea q̄ ſt neceſſaria ad vitā hūanā: q̄
dā em̄ ſt opa ptinentia ad virū ꝛ q̄dā ad
vxorē. Ex q̄bꝫ ptꝫ ꝙ ꝯiugalꝛ amicicia eſt
homini naturalr. In hac aūt amicicia h̄

solū recipit amicicia delectabilis q̄ ad victū z vtilis q̄ ad sufficientiā vite domestice s3 etiā honesti si vir z vxor sint virtuosi. Conseruatur aūt hec amicicia maxime ꝓpter filios: eo ꝙ sūt cōe bonū viri z vxoris. Tūc aūt recte cōuiuunt cū vterq; cōseruat alteri qđ iustum est.

TRibꝰ aūt Ca. VI

¶ Hic agit ꝯñr arist. de q̄relis vel q̄rimonijs. Circa qđ pmittit ꝙ tres sūt spēs amicicie: vt supra pt3 sc3 honesti: delectabilis: z vtilis: z ſm vnam quāq; eaꝝ p̄nt amici eē eq̄les vl' inequales: vt in amicicia q̄ ē ſm virtutē p̄nt fieri amici illi q̄ sūt equalr boni vl' melior et minꝰ bonꝰ z sic de alijs. His p̄missis dicit ꝙ accusatiōes z vituperatiōes maxime fīt in amicicia q̄ est ꝓpt vtile: i alijs aūt nō ita sepe fiūt. Nā illi q̄ sunt amici ꝓpt virtutē ꝓmpti sīt ad sibi inuicē bñfaciēdū Illi etiā q̄ sīt amici ꝓpter delectationez mutuā societate gaudēt z vterq; h3 qđ querit. s. delectatōnē: ꝙ si vnꝰ ab alio delectatōnē nō recipiat ridiculū ē ꝙ alter eorū accuset illū q̄ delectatiōnē exhib3 cū in sua p̄ñtē habeat cū illo nō cōmorari ¶ Notandū tñ ꝙ hoc mō locū non h3 in matrimonio cū ſm legē euāgelicā nō liceat viro vxorē dimittere excepta cā fornicatiōis: z tñ sepe ꝯtingit ꝙ vnꝰ ꝯiugū nō est alteri delectabilis imo valde ꝯtristabilis. Est ḡ cōsiliū patient' ferre postq; interuenerit obligatio cōiugalis In amicicia aūt vtilis maxime fiūt q̄rele: q2 illi q̄ se amant ꝓpter vtilitatē existimāt ꝙ minꝰ recipiāt q̄; eis cōuenit: z iō cōq̄runt. Econtra aūt bñfactores dicunt ꝙ nō p̄nt ad danda tanta sufficere q̄ntū indigent illi q̄ ab eis bñficia recipiūt. Ad tolerādas ꝓo q̄relas q̄ inter amicos oriri possūt ꝯgruit potentē retribuere ſm dignitatē eoꝝ q̄ recipit: z hoc sponte antecq; requirat. Impotentē aūt hominez nullꝰ dignū putabit ad restitutionē induci vl' cogi Is etiā q̄ nō vult retribuere nō d3 ab alio recipe. Quantū ꝓo ad ꝑsonas ineq̄les dicit aristo. ꝙ vterq; opt3 aliq̄d plꝰ dare nō tñ de eodē bono s3 maiori z superexcellēti plꝰ d3 tribui de bono re: q2 bonor est ꝓpria retributio ꝓ opibꝰ virtutis z ꝓ bñficijs p̄stitis in qbꝰ excedūt maiores. minori ꝓo z indigenti plꝰ deb3 dari de lucro: q2 ꝑ lucrū p̄stat auxiliū ꝯtra indigentiā quā patiunt' inferiores. In hmōi aūt retributione amicicia nō requirit retributionē equalent3 sed eiꝰ qđ est possibile. Nō ei pot in om̄ibus bñficijs retribui cōdignꝰ amor: sicut patet in bonorib9 q̄ exhibent' deo z gentibꝰ qbꝰ nullꝰ pōt reddere condignum zc̄.

Incipit nonꝰ li. ethico.

Hominibꝰ zc̄. ¶ In hoc nono monet arist. alias difficultates circa amiciciam occurrentes z primo p̄mittit ꝙ sicut in amicicia virtuosoꝝ q̄ ꝓpter seip̄os se diligūt facienda est retributio respiciēdo ad affectū: cū ei p̄ncipale virtutis sit in electiōe z affectu: in retributiōe hmōi magis attendendꝰ ē dantis vl' retribuent3 affectꝰ q̄; census. Sic etiam in cōicatiōe phīe q̄ ē int' mgr̄m z discipulū: q2 dignitas phīe nō pt mēsurari r' pecunia: nec pōt discipulꝰ equalēs p̄ciū mgr̄o reddere. sicut deo z parentibꝰ nō pt ꝯdignū reddi: vt pt3 s̄. Retribuendū ē igit' illđ qđ ē volūtati mgroꝝ sufficiēs z facultati discipłoꝝ possibile. Deinde inq̄rit an magis sit bñfactori retribuendū vl' amico dandū. Ad qđ r̄ndet ꝙ vt in pl'ibꝰ magis debet hō retribuere grām bñfactori q̄; dare amico: si vtrūq; fieri nō pōt. Sic etiā magis d3 reddi mutuū q̄; aliquid grat3 dandū amico. Habet aūt hec regula instantiā si datio excedat in bonitate vl' necessitate retributionē. exēplū aliq̄s q̄ aliqñ me liberauit a vinculis nunc a latronibꝰ captus est. Silr pater meus ab alijs vinctꝰ tenet' in carcere: si tñ vnum illorum liberare possim magis necessariū est z meliꝰ ē sibi

uenire patri q̄ꝫ alteri. Sic etiā meli⁹ est
dare studioso q̄ꝫ illi retribuerere q̄ ex re/
tributione mal⁹ efficit᷑: vt si ioculator ex
hibuit alicui delectationē nō est ei retri/
buēdū si ꝑ hoc ī malicia fouere᷑. ¶ Cō/
sequenter inquirit vtrū oīa sint p̄ri attri
buenda sibi obediēdo vl' opteat laboran
tē in infirmitate magꝫ obedire medico
vl' bellicoso duci. ¶ Ad qḋ r̄ndet᷑ ꝙ non
oīa sūt oīb⁹ attribuenda: nec ꝑ ꝯn̄s p̄ri
quēadmodū ioui f̄m ritū paganicū sa/
crificant᷑ omīa: sꝫ dijs diuersis sūt diuer
sa sacrificia. Sic varijs hoīb⁹ sunt attri
buenda sibi cōgruentia f̄m varietatem
cōditionū ꝛ statuū. Sic em̄ cognati ad
perlamenta ꝛ actiōes nuptiarū cōuocā/
tur ꝓpt᷑ generꝫ cōitatem ad qḋ saluan/
dū nuptie ordinant᷑. Sic videbit᷑ ꝯgru/
um filijs magis ꝓuidere parētib⁹ de nu
trimento q̄ꝫ sibijpsis: eo ꝙ fuerunt ipsis
cā eēndi ꝑ generationē. vn̄ dꝫ eis bono/
rē sicut dijs nō tn̄ oēm honorē. Ubi no/
tandū ꝙ deit parentū ē aliq̄ sil'itudo in
ordine ad filios: qꝛ ab vtrisqꝫ sūt p̄nci/
pati. Differunt tn̄: qꝛ a deo vt cā p̄ma: a
parētib⁹ ꝟo vt a cā scd̄a: vn̄ nō debet᷑ eis
cult⁹ latrie q̄ est honor soli deo debit⁹ in
ꝓtestationē summi dominij: nec etiā ho/
nor q̄ interest sapientꝫ vl' ducis exercit⁹
vel senis. Aliquē em̄ honorare ipm̄ exal
tando ꝛ nos erga ipm̄ ꝑuificando cōtin
git multipl'r. Uno mō ꝓpt᷑ magnitudi/
nē etatis: ꝛ sic senes honoram⁹ ꝑ assurre
ctionē ꝛ inclinationē. Alio mō ꝓpt᷑ ma/
gnitudinē ꝓtātis: ꝛ sic honorē impendi/
mus duci vl' p̄ncipi. Cui ē obediendū in
his q̄ ad op⁹ ciuile ꝛ ad bonū cōe spectāt
Alio mō ꝓpter virtutis magnitudinē: ꝛ
sic honor impendit᷑ sapienti. Alio mō ꝓ
pter esse ꝛ educationē: ꝛ sic parentes ho
norare debemus ꝛ ipsis obedire in his q̄
ad disciplinā ꝛ vitā domesticā spectant.
¶ Deinde dicit aris. ꝙ temptandū ē at/
tribuere illḋ qḋ est ꝓpriū vnicuiqꝫ qḋ ī
quibusdā facile ē iudicare ꝛ in q̄busdaꝫ
difficile. est em̄ facile iudicare de talib⁹
in his q̄ sᷓt vni⁹ generꝫ: puta ꝙ magis sb
ueniendū est magis ꝯsanguineo int᷑ diu/
os ꝯsanguineos: magis sapiēti inter diu
os sapiētes. Sed difficile ē iudicare de
drn̄tib⁹ sicut inter sapientē ꝛ ꝯsanguine/
um: tn̄ ꝓpter difficultatē nō optet rece/
dere ab hmōi ꝯsideratiōe sꝫ determina/
re f̄m ꝙ est possibile. ¶ Circa qḋ notan
dū ꝙ lꝫ melior sit magis diligend⁹ mi/
nus bono: et magis ꝯiunct⁹ min⁹ ꝯiun/
cto tā affectu q̄ꝫ effectu ceterꝫ paribus.
Parentes tn̄ min⁹ bonos pl⁹ debem⁹ di
ligere q̄ꝫ extraneos meliores: ꝛ magis sa
lutē ipoꝝ ꝓcurare: cū em̄ hō habeat esse
a parentib⁹ nō dꝫ magis aliquē diligere
q̄ꝫ patrē suū q̄ntūcūqꝫ excedat eū in bo
nitate. Richard⁹ excipit bonitatē p̄ri/
uilegiatā christi ꝛ beate marie q̄ magis
debet diligi q̄ꝫ pater vl' mater: qꝛ ꝑ eorū
bonitatē ꝓuenit nobis magis bonū q̄ꝫ
ꝑ parentes. Si etiā p̄r me⁹ sit mal⁹ licꝫ
facta ei⁹ q̄ꝫ diu est in peccato nō debeam
approbare: debeo tn̄ magis diligere ꝛ ꝓ
curare ei⁹ salutē q̄ꝫ extranei meliorꝫ. pro
statu ꝟo in quo sunt debeo velle maius
bonū extraneo meliori: qꝛ hoc requirit
iusticia dei. Quia tn̄ dū sum⁹ in via po/
test bonitas augeri. debemus optare ꝙ
nobis cōiuncti ꝑueniant ad mai⁹ meri/
tū: ꝛ ꝑ ꝯn̄s ad mai⁹ p̄miū. ¶ Notandūꝫ
insuꝑ ꝙ vn⁹ hō pōt aliū intantū excede
re in bonitate ꝛ ita parū excedi ab eo in
ꝓpinquitate ad diligentē ꝙ mag' debe
ret diligere extraneū meliorē q̄ꝫ minus
bonū ꝓpinquiorē: puta si tm̄ sibi attine
at in q̄rto vl' in q̄nto gradu. Sil'r vnus
ita parū excedere posset aliū in bonita/
te ꝛ ita excedi in ꝓpinquitate vt magis
deberet diligere min⁹ bonū. ¶ Si ꝯtra
p̄dicta arguat᷑ ꝙ se hō in diligendo con/
formare dꝫ volūtati diuine: sꝫ de⁹ sꝑ di/
ligit meliorē: ergo hō magꝫ dꝫ diligere me/
liorē q̄ꝫ sibi cōiunctiorē. Rn̄det᷑ ꝙ hō de
bet se cōformare voluntati diuine nō sꝑ
volendo qḋ ipse vult sed qḋ vult homi/
nem velle: ꝛ ideo q̄ꝫuis de⁹ magis dili/
gat maius bonū qꝛ nulla est ꝓpinq̄tas
ad deū nisi ꝑ bonitateꝫ: non tn̄ vult me
ex maiori affectu diligere extraneū meli
orē q̄ꝫ meū patrē. Un. I. ad thimot h. 5.

Si qs suorum et maxime domesticorum curam non habet fidem negavit: et est infideli deterior. ¶ Consequenter querit arist. si quis acceperet ad amicitiam virtuosam ut bonus et postea fiat malus an amplius sit amandus. Ad quod respondetur quod non est hoc modo possibile amicitiam remanere: quia amicicia honesti non est amabile omne obiectum sed tantummodo bonum: sed in eo qui est factus malus non est bonum virtutis quare non est amabilis hac amicicia. Item cum amicus sit similis amico: similitudo enim est causa amicicie si inter bonum et malum diu conservaretur amicicia: bonus homo assimilaretur homini pravo. Si tamen homo malus sit de facili sanabilis non est amicicia dissolvenda sed est adiuvandus ad recuperandum bonum morem magis quam ad recupandum substantiam temporalem cum sit melior. ¶ Inquirit insuper si unus permanet in statu contracte amicicie et alius fiat epikes seu magis virtuosus: utrum utatur alio tamquam amico. Ad quod respondetur quod si fiat magna distantia virtutis non remanebit amicicia puta in amicitiis que contrahuntur a pueritia si unus maneret puer secundum mores: alter vero fiat vir optimus: quia tales non complacebunt nec contristabuntur in eisdem: et sic non erit mutuus illorum convictus qui maxime requiritur ad amicitiam: ut dictum est in precedentibus. In dissoluta tamen amicicia non oportet quod homo taliter se habeat cum eo qui fuit sicut cum aliquin nunquam fuit. sicut enim homo se debet magis exhibere amicis quam extraneis: sic et his qui aliquando fuerunt amici de preterita amicicia recedendo nisi propter superabundantiam malicie facta fuit dissolutio amicicie tunc in talibus nulla est familiaritas ostendenda.

Capitulum .II.

Amicabilia autem

¶ Hic inquirit arist. de effectibus amicicie per respectum ad virtuosum et viciosum. Ubi premittit quod amicabilia .i. effectus seu opera quibus aliquis utitur ad amicos et quibus determinantur et distinguuntur amicicie videntur processisse ex his que operatur homo ad seipsum. Tunc enim videtur homo unus amicus alteri si ea dem agit ad amicum que ageret ad se. Huius autem amicicie sunt tria opera .s. beneficentia benivolentia et concordia. De beneficentia patet: quia ille dicitur amicus qui vult et operatur bonum secundum virtutem existentia vel saltem bona sibi apparentia alicui primo gratia ipsius primi Hoc autem ad beneficentiam pertinet. Est enim beneficentia appetitus bonorum ad primum efficax et liberalis. Quod etiam benivolentia sit opus amicicie ostendit: quia ille dicitur amicus qui vult amicum esse et vivere illius gratia: sicut matres volunt quod sui filii sint et vivant hoc autem ad benivolentiam pertinet. De concordia vero probatur: quia ille dicitur amicus alicui qui eidem convivit eadem eligendo et de eodem condolendo et gaudendo quod ad concordiam pertinet. ¶ Deinde declarat hos tres effectus amicicie inesse homini virtuoso respectu suiipsius. Et primo de beneficentia: quia ipse maxime sibi vult bona virtutis que sunt vera hominis bona et laborat ad ipsa obtinenda: et hoc facit gratia sui ipsius: quia gratia intellectiue partis que est principalis pars in homine et virtutibus moralibus et intellectualibus perficitur. Hec autem pars intellectiua videtur esse homo non quod anima intellectiua vere vel proprie sit homo sed quia principalis pars hominis. Quod etiam benivolentia insit homini virtuoso in ordine ad ipsum patet: quia ipse vult vivere et conservari in esse maxime quantum ad illam partem cui inest sapientia scilicet secundum partem intellectiuam per quam deo assimilamur qui est incommutabilis. Quod etiam sibi insit concordia patet: quia maxime vult convivere sibiipsi ad cor revertendo delectabiliter ad memoriam reducendo bona que operatus est et boni operandi in futuro spem habendo theorematibus .i. veris et utilibus considerationibus quantum ad presens habendo. Idem est etiam omni parti eius triste et delectabile: quia pars sensitiua in eo est adeo rationi subiecta quod eius motus sequitur aut saltem non vehementer renititur: et quia semper secundum rationem agit ideo est impenitibilis: quia scilicet non agit aliquid de quo penitere debeat. Sic itaque virtuoso inest concordia ad seipsum aliaque amicicie opera. Cum igitur hec amicabilia in

ſint virtuoſo in ordine ad ſeipm: ſequiť
ꝙ ei inerunt in habitudine ad amicu: qꝛ
amicꝰ eſt aliꝰ inquantū ſcꝫ afficiť ad ami
cum: ſicut ad ſeipſum.
¶ Deinde diť vtrū hoīs ad ſeipꝫ ſit ami
cicia nō eſt ad pñs determinādū. Ubi
notandū ꝙ ſicut iuſticia ꝓprie non ē ad
ſeipm ſed ad alterū: vt dictū eſt in quin/
to huiꝰ ſic nec amicicia. Sunt nanqꝫ cir
ca eadem vt dictū eſt priꝰ: qꝛ vtrunqꝫ ꝓ
prie eſt ad alterum: Large tñ ſumendo
amiciciā hominis ad ſeipm eſt amicicia
cum amicabilia que ſunt ad alterum ve
niāt ex his que ſunt ad ſeipſum. Unde
ſm legē pcipiť homini diligere ꝓximuꝫ
ſicut ſeipſum. ¶ Cōſequenter oſtendit
ariſt. ꝙ effectꝰ amicicie nō cōueniūt vi/
cioſo. Mali em̄ nō habent beneficentiā
ad ſeipos cū operenť ſibi nociua: ac pro
pter timiditatē laboris ꝛ accidiā pmit//
tant operari ea que ſunt ſibi vtilia. Nō
etiā habet beniuolentiā: quibꝫ em̄ corūꝫ
eſt ſua vita tedioſa: nolūtqꝫ ſe eſſe ꝛ viue
re ꝓpter ſcelera ſua cognoſcētes ſe aliȷ̄s
eſſe exoſos ita ꝙ aliqñ ſeipſos interimūt
triſticiā quā patiunť ꝑ hoc euadere cu/
pientes. Nō habent etiam concordiam
ad ſeipſos cū delectabiliter ſibiȷ̄pſis nō
conuiuant ꝓpter recordationē maloruꝫ
precedentiū per eos cōmiſſorū ꝛ preſum
ptionem ſeu timorem futurorū. Unde
ſeipſos fugiūt queruntqꝫ cum quibus
cōmorentur vt ſic malorū ſuoꝝ obliui/
ſcanť. Eorum etiam anima contra ſeip/
ſam in quadam cōtentione cōſiſtit dum
pars ſenſitiua rationi repugnat ꝛ ſic ſm
diuerſas partes ad diuerſa trahitur: et
qđ vni eſt delectabile alteri eſt triſtabi/
le. Et lꝫ nō ſimul perfecte triſtenť ꝛ de/
lectenť: tamen parum poſt delectationē
triſtať de hocipſo quod delectatus eſt.
Praui em̄ penitudine replenť: quia paſ/
ſione aut impetu malo ceſſante: cogno/
ſcentes ſm rationem ſe male egiſſe do/
lent: ꝛ ſic praui nō ſe habent amicabili/
ter ad ſeipſos propter hoc ꝙ non habēt
in ſe aliquod amabile. ¶ Ad cuius eui/
dentiam notandū ꝙ lꝫ prauus ex habi/
tu malo peccās gaudeat de hoc ꝙ ex ha
bitu operatur qꝫdiu habitu vtiť. Quia
tamen pōt habitu nō vti ꝛ per rationē
que nō totaliter corrupta ē aliquid ali/
ud meditari: poteſt contingere ꝙ non
vtens habitu doleat de hoc qđ per ha/
bitum commiſit. Plerunqꝫ tn̄ tales pe/
nitent de peccato: nō qꝛ eis peccatū ſm
ſe diſpliceat ſed ꝓpter aliquod aliud in
cōmodū qđ ex peccato incurrunt: qꝛ eti
am ſm Boeť. Penitētia eſt ordinatiua
culpe: omnē culpam cōcomitať aliqua
pena. Uñ Aug. Juſſiſti dñe ꝛ ita eſt ꝙ
pena ſit ſibi omnis peccator. Nō em̄ eſt
dedecus culpe ſine decore iuſticie: non
ſolū aūt omne peccatū cōſequiť aliq̄ pe/
na: immo etiaꝫ ipm peccatū eſt maxime
pena voluntati rōnali cū ſit contra eius
inclinationē naturalē qđ facit deꝰ petm̄
nō valens ſufferre: vt dicit ſco. in .2. ſen.
hinc eſt ꝙ damnati ꝑpetue erūt in pena
qꝛ ꝑpetuo erunt in culpa: vt dicit idem
46. diſ. q̄rti ſen. Ex predictꝫ infert ariſ.
cū ſic ſe habere ſit valde miſerū. Uehe/
menter ſtudere debemꝰ ad fugā malicie
ꝛ ꝓſecutionē ꝟtutis: qꝛ homo ꝑ virtuteꝫ
amicabiliter ſe habebit ad ſeipm ꝛ deīn
de alteri amicꝰ fiet. ¶ Quia ꝟo in pce/
dentibꝫ fuit facta mentio de accidia: iō
ſm damaſce. eſt q̄dā triſticia aggrauās
q̄ ſcꝫ ita deprimit animū hoīs vt nihil ei
agere libeat. Uñ accidia iportat quod/
dā tedium operandi. ¶ Eſt aūt accidia
mala ſm ſe qꝛ eſt triſticia de bono ſpūa
li ꝛ ſm effectum: dum ſic hoīem aggra/
uat vt eum totaliter a bono retrahat: q̄
quidem eſt peccatum veniale dum ē in/
choatio peccati in ſenſualitate non ptin
gens vſqꝫ ad conſenſum rōnis. Si ꝟo ꝑ
tingat vſqꝫ ad conſenſum rōnis conſen/
tientis in fugam horrorem ꝛ deteſtatio/
nem boni diuini erit peccatum mortale
in his ſcꝫ que imminent ex neceſſitate ꝓ
pter deum facienda: nō aūt in operibꝫ vir
tutū q̄ homo facere nō teneť. Poniť au/
tem accidia viciū capitale a grego. xxxi.
moraliū vbi ſex eius filie aſſignanť ſcilꝫ
malicia: rancor: puſillanimitaſ: deſpera

tio:torpor circa p̄cepta:euagatio mētis
circa illicita. Uers⁹. Despe.pus.torpor
mal.rācor:mēte vagansq̄3. Est aūt mali
cia machinatio mali ꝯ hoīes ad spūalia
īducētes:⁊ ħ in aīo. Rācor aūt in signo:
pusillanimitas est fuga ꝯsilioꝝ:⁊ torpor
est fuga p̄ceptoꝝ ad quā ptinet ociū vigi
lādo:somnolencia dormiēdo vel pusilla
nimitas:timor aggressus opis laboriosi
torpor aūt pgressoꝛ. Ad vagationē aūt
mētꝭ ptinet ꝟbositas:q̄ꝫtū ad locutionē
inq̄etudo q̄ ad mot⁹ mēbroꝝ deordina-
tionē:⁊ instabilitas q̄ ad locoꝝ ⁊ ꝑpositi
mutationē. Quia aūt indesperatio nūe
raꝛ int pctā q̄ sūt in spm̄sctm.xij. Corꝫ.

¶ Ad cui⁹ euidentiā notādū:ꝙ licet oē
pctm̄ ex malicia vel habitu malo posset
dici in spm̄sctm̄ cui appropriaꝛ bonitas:
ꝓprie tn̄ est pctm̄ ex sola malicia vel ele/
ctiōe ꝓcedēs ꝯ aliquē effectū spūisancto
appropriatū specialiꝛ ⁊ directe retrahētē
ab electo amore pcti cuiuscūq̄3. Isti aūt
effect⁹ sūt sex. Prim⁹ est spes de diuina
misericordia ꝯ quē directe ⁊ ꝑ se ē despe-
ratio:q̄ q̄dē nō est discredere possibilita/
tē remissiōis pctōꝝ:ħ eñ ad ifidelitatē3
ptinet:s3 cū q̄s estimat suā iniq̄tatē tātā
eē ꝙ nō sperat se vnq̄3 illa digne posse pe
nitere ꝙ misericordia bonitatꝭ diuine il
lā remitteret iniq̄tatē. Secūd⁹ effectus
est timor de diuina iusticia ꝯ quē est di/
recte p̄sūptio:nō q̄dē q̄ q̄s de ꝓprijs me-
ritis p̄sumit:quia hoc ptinet ad super/
biā:s3 cū q̄s ita p̄sumit de dei misericor-
dia ꝙ ꝯtēnit ei⁹ iusticiā. Terti⁹ effect⁹ ē
cognitio ꝟitatis fidei ⁊ moꝝ ꝯ quē dire-
cte est impugnatio ꝟitatꝭ agnite:cū sc3
īpugnaꝛ ꝟitas nō ex passiōe verecūdie.
Talis eñ ꝟitatꝭ īpugnatio licet sit pec-
catū:nō tn̄ in spm̄sctm. Sed cū ꝟitas fi
dei ⁊ moꝝ ex sola malicia ⁊ volūtatꝭ ele-
ctiōe ipugnaꝛ:vt si q̄s odit deū rōne iu-
sticie ⁊ ex ħ delectaꝛ in cōtumelijs dei et
ꝟitatis ꝯfutatiōe. Quart⁹ effect⁹ ē au/
xiliū diuie grē ꝯ quā directe est inuiden
tia grē supne:qđ pōt ꝯtingere dupliciꝛ.
Uno mō cū q̄s inuidet grē ꝓximi repu/
tās bonū ꝓximi esse diminutionē3 ꝓprij

boni:⁊ sic ptinet ad pctm̄ inuidie:nec est
pctm̄ in spm̄sctm̄. Infirmitas eñ se imi
scet cū tali electione. Alio mō ex odio di
uini honoris vel vniōis mēbroꝝ ecclesie:
⁊ ħ est pctm̄ in spm̄sctm̄. Quit⁹ effect⁹
ē dolor pcti cōmissi seu detestatio cuius/
cūq̄3 rei inq̄ꝫtū est ꝯ reuerentiā deo debi
tā ꝯ qđ est directe ꝑpositū nūq̄3 peniten
di a pctō:⁊ dr̄ finalis ipenitētia. Sext⁹
effect⁹ est ꝑpositū abstinendi a pctō fu/
turo seu respuitio cuiuscūq̄3 transitorie
delectatiōis q̄ auferret eternā ꝯ quā di/
recte est obstinatio q̄ est ꝑpositū firmū3
adherendi trāsitorijs delectatiōib⁹ pctō
rū i futuro. Uersus. Inuidet ipug. ob/
sti.p̄.des.finaliꝛ ipe. Dr̄ aūt ħ pctm̄ irre
missibile:nō q̄n possit remitti si inde pe/
nitētia agaꝛ:q2 fm̄ Augꝫ.in li.retracta.
de q̄cūq̄3 pessimo i hac vita ꝯstituto nō
est desperādū:s3 dr̄ irremissibile:q2 ꝺ dif
ficili pōt remitti:eo ꝙ directe ⁊ ꝑ se exclu
dit effect⁹ spūsscti req̄sitos ad digne pe/
nitendū. Q3 aūt dicit christ⁹ in euange
lio ꝙ nō remitteꝛ hic nec i futuro:intelli
giꝛ fm̄ Augꝫ.de illo pctō in q̄ q̄s finaliꝛ
moriꝛ sine penitētia:talis eñ ipenitētia
diciꝛ spūs blasphemie.

Ca. III.

Beniuolentia.

B¶ Hic agit Arꝫ.ꝺ effectib⁹ ami
cicie fm̄ se:⁊ p̄mo de beniuolen/
tia dicens:ꝙ beniuolētia nō est amicicia
q2 amicicia est nō est ad ignotos:beniuo
lentia aūt pōt esse latens ⁊ ad illos q̄ nū
q̄3 se viderūt:vt dictū ē i p̄ncipio octaui
Probat isup ꝙ beniuolentia nō sit ama
tio. Ubi notādū:ꝙ amatio pōt sumi ꝑ
passiōe amorꝭ:vel ꝑ amore q̄ est act⁹ eli
cit⁹ volūtatꝭ. Nō est autē beniuolentia
passio amoris cū sit act⁹ q̄ volūtas vult
bonū ꝓximo:nec etia3 amor vel amatio
sūpta ꝑ actu volūtatꝭ:q2 licet tā beniuo
lentia q̄3 amatio sint act⁹ q̄ volum⁹ bo-
nū ꝓximo:amatio tn̄ aliq̄d addit vltra
beniuolentiā:iportat eñ q̄ndā vnione3
fm̄ affectū amātꝭ ad amatū inq̄ꝫtū sc3
amans estimat amatū q̄dāmō vt vnū si

bi. Includit etiā ītētionē ꝛ ꝓpositū agē
di ꝛ opandi ꝓ bono ꝛ salute amati. Be/
niuolētia aūt dicī tm̄ actū simplicē volū/
tatꝫ q̄ volum⁹ sine tali vniōe effect⁹ ꝛ in
tentiōe amādi ꝓ amato. Verbi grā: ho/
mines videntes agonistas .i. pugiles in
agone vel certamie pugnātes sūt aliqn̄
beniuoli vni pti pl⁹ volētes bonū illi⁹ q̄ꝫ
alteri⁹: ꝓ his tn̄ ꝓ qb⁹ sūt beniuoli: nec
coopabunť nec etiā magna tristicia tur/
babunť si aliq̄ miseria affligant. Dicit
itaqꝫ Arꝫ. ꝙ beniuolentia est ṗncipium
amicicie .i. ṗmuꝫ reqsitū ad amiciciā q̄ p
diuturnitatē poterit effici amicicia. Est
ḡ beniuolentia ṗncipiū amicicie: non tn̄
oīs: qꝛ nec ei⁹ q̄ est ꝓpť vtilitatē: nec eius
q̄ est ꝓpť delectationē: sꝫ ꝓpť ṽtutē. Si
nāqꝫ aliqs de aliq̄ velit ꝙ bn̄ se habeat
ꝓpť spem quā habet vt p illum in bonis
abūdet nō dr̄ esse beniuol⁹ ad illū: sꝫ ma
gis ad seipm: In amicicia tn̄ vtili pōt eē
beniuolentia cū beneficiat⁹ retribuit be
nefactori suo: q̄ qdē nō ferť sup expecta/
tionē: sꝫ sup iustā retributioneꝫ vtilis iā
accepti. Conseqnter agit de alio effectu
amicicie .s. de ꝯcordia q̄ ē ꝯsensus diuer/
soꝝ cordiū seu volūtatū in vnū. Dicī au
tē ꝙ ꝯcordia nō est vnitas opiniōis vt q
dā dixerūt: qꝛ illi q se nō cognoscūt bene
pn̄t esse eiusdē opiniōis: inť q̄s tn̄ nō ē cō
cordia: vt patꝫ in scientijs speculatiuis.
Ubi notādū ꝙ nullū amicabile pōt esse
ad alteꝝ totaliť ignotuꝫ q̄ꝫuis possit esse
ad alteꝝ ignorātē sicī beniuolentia: null⁹
eīm est beniuol⁹ ad alteꝝ nisi eū nouerit
visu vel auditu vel fama. Cū aūt cōcor/
dia sit d̾ nūero amicabiliū nō pōt esse ad
eos q penit⁹ se ignorāt: licet tales possint
esse eiusdē opiniōis. Dicit igiť Arꝫ. ꝙ cō
cordia nō est ꝯsensus opiniōis sꝫ volūta
tū: vn̄ ciues ꝯcordare dicūť q eadē eligūt
ꝛ opanť. Nō est aūt circa q̄cūqꝫ opabilia
sꝫ circa ea q̄ habēt aliquā magnitudinē:
qꝛ n̄ tolliť ꝯcordia amicoꝝ ex h̄ ꝙ dissen
tiūt in aliqb⁹ minimis. Deinde dicī ꝙ cō/
cordia videť esse amicicia politica cuꝫ sit
circa ea q̄ veniūt ad cōicatiōnē hūane vi
te: ꝛ sūt ad ciuitatē ꝯferētia. Un̄ ciuita/
tes ꝛ ciues ꝯcordes dicunť adinuicē ha/
bere amiciciā. ¶ Ubi notādū: ꝙ amici/
cia politica nō est simpliciť amicicia: cū
nō icludat oīa amicabilia ꝯseqncia ami
ciciā simpliciť ꝛ ꝓprie dicta: nec est possi
bile hoiem hr̄e talē amiciciā ad oēs ho/
mines vni⁹ ciuitatꝫ: licet posset hr̄e ami/
ciciā politicā seu pacē ꝛ trāqllitatē ī ne/
gocijs cōib⁹ cū oib⁹ ꝯcordādo. ¶ Ulteri
us dicit ꝙ talis amicicia maxie iueniť in
hoib⁹ ṽtuosis: q̄rū volūtates manēt fixe
in eisdeꝫ delectatiōib⁹ ꝛ bonis opatiōib⁹
sm qd̄ est hoi possibile. Hoies ṽo praui
paꝝ pn̄t cū seipis vel alijs ꝯcordare: q̄a
pl⁹ volūt habere de bonis ꝛ vtilib⁹ q̄ꝫ si/
bi ꝯueniat: ꝛ min⁹ de laborib⁹ ꝛ tribula
tiōib⁹ ꝛ grauaminib⁹: seqꝫ exonerādo ali
is grauamia iponūt ex qb⁹ ꝯtētiōes ꝛ di
scordie oriuntur. Insuper agit de ter/
tio actu vel effectu amicicie .s. de benefi/
centia q̄ nihil aliud īportat nisi alicui fa
cere bonū voluntarie. Circa qd̄ q̄rit an
benefactores pl⁹ amēt bn̄ficiatos q̄ꝫ ecō/
uerso? ¶ Ad qd̄ r̄ndet: ꝙ bn̄factores vi/
denť magꝫ diligere bn̄ficiatos: qd̄ ꝓbat
pluribus rōnib⁹. Prima: ꝙ bn̄ficiat⁹ est q̄/
si qddā op⁹ bn̄factoris: sicī pariēs ī actu
est q̄dāmō ipm op⁹ facientis. Un̄ ꝯsue/
uit dici de aliq̄: hic est factura talis. Na/
turale aūt est cuilibet ꝙ diligat op⁹ suū:
sicut videm⁹ ꝙ poete diligunt poemata
sua: sicut pentes filios: ꝛ h̄ iō: qꝛ vnūqdqꝫ
diligit suū esse: sum⁹ aūt in actu in vi/
uere ꝛ opari. ¶ Ubi notādum: ꝙ viuere
pōt capi dupliciter. Uno mō ꝓ actuali
tate ꝛ esse viuētis. Alio mō ꝓ opatiōe p
quā demōstrať vita. Un̄ sm opa vite di/
stinguūtur grad⁹ viuētiū .ij. de aīa. Itē
arguit sic: Difficili⁹ est bn̄ficia ipendere
q̄ꝫ recipe. Ea ṽo in qb⁹ laboram⁹ magis
diligim⁹ q̄ꝫ ea q̄ nobis de facili ꝓueniūt
Bn̄factores igiť magis diligūt bn̄ficia/
tos q̄ꝫ ecōuerso. ¶ Circa ṗdicta notādū
ꝙ licet bn̄factores videanť pl⁹ diligere
bn̄ficiatos vt dicit Arꝫ. bn̄ficiati tn̄ pl⁹
obliganť ad dilectionē suoꝝ bn̄factoruꝫ
q̄ꝫ bn̄ficiatorū ab ipis: grauī⁹ eīm peccat
q bn̄factorē nō diligit q̄ꝫ si illuꝫ diligere

desinat cui hacten⁹ bñfecit. Licet ergo amor bñfactor ad bñficiatos sit magis spōtane⁹ et habeat maiorē pinqtitudinē ppt maiorē cōiūctionē cū ipo cū sit aliqd ei⁹. Amor tñ bñficiati ad bñfactorez est magis debit⁹ cū habeat rōnē amoris boni in. ꝗtū est pncipiū boni in bñficiato.

Ca. IIII.

Dubitatur autem. ¶ Hic inqrit Ar. vtrū hō debeat maxime seipm amare. et arguit q nō: Tū qz hoies seipos amantes cōiter rephendant: cui ɔsonat qd ait Apls: In nouissimis diebꝫ erūt hoies se ipos amātes cupidi: elati etc. Tū qz homines maxime se amātes oia faciūt ppt vtilitatē ppriā qd ad prauū ptinere videt. In oppositū arguit: qz cōiter dr q amicor est vna aia: et q cor sūt oia cōia et q amic⁹ se habet ad amicū sicut genu ad tibiā q habēt maximā ppinqtatē: ex q dat intelligi q amicicia in qdaz vnitate ɔsistit: vnitas aūt ē maxime ad seipm: et sic videt q hō debeat seipm maxie diligere. ¶ Pro respōsiōe dicit Ar. q amare seipm ɔtingit dupliciter. Uno mō qtum ad bona corpalia cuiusmodi sūt honores diuitie et delitie his adherendo tāq optimis bonis ac ppt hoc spūalia cōtenendo: et talis amor est obprobriosus: cū hoc mō pferat ps irrōnalis pti rōnali. Et de hoc amore pcedūt rōnes ad pmā ptē. Alio mō cōtingit amare seipm qd ad bona spūalia: studēdo se exercere in opibus vtutum q sūt maxima bona: et talis amor est laudabilis. Et hō sic se amans pōt ɔgrue dici maxime amare seipm: qa amat id qd est in eo pncipale. s. ptē rōnalē. Sic em dicit ciuitas esse id qd est pncipalissimū i ea: vñ id qd faciūt rectores ciuitatis dicit tota ciuitas facere. Et de hoc amore pcedūt rōnes in oppositum. Ad illud aūt qd adducebat p pte alia: q hoies maxime se amātes: oia faciūt ppter vtilitatē ppriā. Dicit q h nō habz vitatē i hoibꝫ spūalit amātibꝫ. Uirtuosus nāq multa facit grā amicor q etiaz si oporteat eum mori: nō deseret amicuz Pecunias vo et honores: ac oia bona exteriora bona pp̄ter q hoies pugnāt ɔtēnet ppter amicū. Per hec aūt omia pcurat sibi bonū honestū magis eligēs p paucū tps multū delectari in magno ope vtutis q p magnū tps mediocrit delectari in mediocribꝫ opibꝫ vtutis: ac excellenter bñ viuere p vnū annū q p multos annos mediocriter: pl⁹ diligēs vnā magnā actionē et bonā q multas bonas et puas Exemplū hui⁹ habem⁹ in beatis martyribꝫ penas acerbissimas vsq ad mortez alacriter p christo amico dulcissimo sustinētibꝫ: q in modico tpis spacio tantaz gliam meruerūt qntā alij multi in quingentis annis. Vñ dr Sco. in. 2. sentē. q pl⁹ valet vnū intensū meritū q centum milia remissa. Sic bti angeli in modica morula maximā gliam acqsierūt. ¶ Inquirit ɔsequēter vtrū felix idigeat amicis: et loquit de felicitate q pōt naturalit haberi i hac vita. ¶ Circa qd dicit q felix nō indiget amicis ppt vtile: vt scz cōferāt sibi bona exteriora: qz talia bona i existūt felici sufficient. Itē nō idigz amicis ppt delectabile nisi paz incqtū scz in ɔuersatiōe hūana necesse est vti qnq ludicris ad quietē. Q, aūt patrū indigēt talibꝫ amicis pbat: qz vita felicis sz sē ē delectabil': iō nō idiget supinducta delectatiōe. Deide pbat q felix idiget amicis ppter vtutē: qz felicitas ɔsistit in opatiōe vtutis. Opatio vo habet esse in fieri et nō in facto esse sicut dom⁹. Nō est autez facile q hō solitari⁹ ɔtinue opet. Solitaria em vita est difficilis: sz h erit facile et delectabile cū amicis vtuosis cōmorādo: ipisq cōuiuendo sm cōicationez sermonū et mētis ɔfederationē: vtuosamq opationē: hoc em mō hoies sibi debēt pprie cōuiuere sm vitā q est hoi ppa: non aūt sm h qsit pascāt sic ɔuiuūt pecora.

Ca. V.

Utrū aūt. ¶ Hic ɔsequēter qrit: vtruz hō debeat sibi facere multitudinē amicor? Circa qd dicit q nō expedit in amicicia vtili: quia si hō habeat multos

bi. Includit etiã ītētionē z ꝓpositū agē
di z opandi ꝓ bono z salute amati. Be/
niuolētia aūt dic̄ tm̄ actū simplicē volū/
tatꝫ q̄ volum⁹ sine tali vniōe effect⁹ z in
tentiōe amãdi ꝓ amato. Verbi grã: ho/
mines videntes agonistas .i. pugiles in
agone vel certamie pugnãtes sūt aliqñ
beniuoli vni pti pl⁹ volētes bonū illi⁹ q̄
alteri⁹: ꝓ his tñ ꝓ qb⁹ sūt beniuoli: nec
coopabunt nec etiã magna tristicia tur/
babunt si aliq̄ miseria affligant. Dicit
itaqꝫ Arꝫ. q̄ beniuolentia est pncipium
amicicie .i. pmuz reqsitū ad amiciciã q̄ p
diuturnitatē poterit effici amicicia. Est
ḡ beniuolencia pncipiū amicicie: non tñ
oīs: qꝛ nec ei⁹ q̄ est ꝓpt vtilitatē: nec eius
q̄ est ꝓpt delectationē: sꝫ ꝓpt virtutē. Si
nãqꝫ aliqs de aliq̄ velit q̄ bñ se habeat
ꝓpt spem quã habet vt p illum in bonis
abūdet nō dr̄ esse beniuol⁹ ad illū: sꝫ ma
gis ad seipm: In amicicia tñ vtili pōt eē
beniuolentia cū beneficiat⁹ retribuit be
nefactori suo: q̄ qdē nō fert sup expecta/
tionē: sꝫ sup iustã retributionez vtilis iã
accepti. Consequēter agit de alio effectu
amicicie .s. de ↄcordia q̄ ē ↄsensus diuer/
soꝝ cordiū seu volūtatū in vnū. Dic̄ au
tē q̄ ↄcordia nō est vnitas opiniōis vt q̄
dã dixerūt: qꝛ illi q̄ se nō cognoscūt bene
pñt esse eiusdē opiniōis: int q̄s tñ nō ē cō
cordia: vt patꝫ in scientijs speculatiuis.
Ubi notãdū q̄ nullū amicabile pōt esse
ad alteꝝ totalit ignotuz q̄uis possit esse
ad alteꝝ ignorãte sic̄ beniuolentia: null⁹
em̄ est beniuol⁹ ad alteꝝ nisi eū nouerit
visu vel auditu vel fama. Cū aūt cōcor/
dia sit d̄ nūero amicabiliū nō pōt esse ad
eos q̄ penit⁹ se ignorãt: licet tales possint
esse eiusdē opiniōis. Dicit igit Arꝫ. q̄ cō
cordia nō est ↄsensus opiniōis sꝫ volūta
tū: vñ ciues ↄcordare dicūt q̄ eadē eligūt
z opant. Nō est aūt circa q̄cūqꝫ opabilia
sꝫ circa ea q̄ habēt aliquã magnitudinē:
qꝛ ñ tollit ↄcordia amicoꝝ ex h̄ q̄ dissen
tiūt in aliqb minimis. Deinde dic̄ q̄ cō/
cordia videt esse amicicia politica cuz sit
circa ea q̄ veniūt ad cōicationē hūane vi
te: z sūt ad ciuitatē ↄferētia. Vñ ciuita/
tes z ciues ↄcordes dicunt adinuicē ha/
bere amiciciã. ¶ Ubi notãdū: q̄ amici/
cia politica nō est simplicit amicicia: cū
nō icludat oia amicabilia ↄseq̄ncia ami
ciciã simplicit z ꝓprie dicta: nec est possi
bile hoiem hr̄e talē amiciciã ad oēs ho/
mines vni⁹ ciuitatꝫ: licet posset hr̄e ami/
ciciã politicã seu pacē z trãqllitatē i ne/
gocijs cōib cū oib ↄcordãdo. ¶ Ulteri
us dicit q̄ talis amicicia maxie iuenit in
hoib virtuosis: qrū volūtates manēt fixe
in eisdez delectatiōib z bonis opatiōib
scdm qd est hoi possibile. Hoies vo praui
paꝝ pñt cū seipis vel alijs ↄcordare: qa
pl⁹ volūt habere de bonis z vtilib q̄ si/
bi ↄueniat: z min⁹ de laborib z tribula
tiōib z grauaminib: seqꝫ exonerãdo ali
is grauamia iponūt ex qb ↄtētiōes z di
scordie oriuntur. Insuper agit de ter/
tio actu vel effectu amicicie .s. de benefi/
centia q̄ nihil aliud ipoꝛtat nisi alicui fa
cere bonū voluntarie. Circa qd q̄rit an
benefactores pl⁹ amēt bñficiatos q̄ ecō/
uerso? ¶ Ad qd rñdet: q̄ bñfactores vi/
dent magꝫ diligere bñficiatos: qd ꝓbat
plurib rōnib. Prima: q̄ bñficiat⁹ est q̄/
si qddã op⁹ bñfactoris: sic̄ patiēs i actu
est qdãmō ipm op⁹ facientis. Vñ ↄsue/
uit dici de aliq̄: hic est factura talis. Na/
turale aūt est cuilibet q̄ diligat op⁹ suū:
sicut videm⁹ q̄ poete diligunt poemata
sua: sicut pentes filios: z h̄ iō: qꝛ vnūqdq̄
q̄ diligit suū esse: sum⁹ aūt in actu in vi/
uere z opari. ¶ Ubi notãdum: q̄ viuere
pōt capi dupliciter. Uno mō ꝓ actuali
tate z esse viuētis. Alio mō ꝓ opatiōe p
quã demōstrat vita. Vñ scdm opa vite di/
stinguūtur grad⁹ viuētiū .ij. de aia. Itē
arguit sic: Difficili⁹ est bñficia ipendere
q̄ recipe. Ea vo in qb laboram⁹ magis
diligim⁹ q̄ ea q̄ nobis de facili ↄueniūt
Bñfactores igit magis diligūt bñficia/
tos q̄ ecōuerso. ¶ Circa pdicta notãdū
q̄ licet bñfactores videant pl⁹ diligere
bñficiatos vt dicit Arꝫ. bñficiati tñ pl⁹
obligant ad dilectionē suoꝝ bñfactoruz
q̄ bñficiatoꝝ ab ipis: graui⁹ em̄ peccat
q̄ bñfactorē nō diligit q̄ si illuz diligere

desinat cui hactenus bñfecit. Licet ergo
amor bñfactoꝝ ad bñficiatos sit magis
spōtaneus ꝛ habeat maiorē ꝓmptitudinē
ꝑpt maiorē ꝯiūctionē cū ipo cū sit aliqd
eius. Amor tñ bñficiati ad bñfactorez est
magis debitus cū habeat rōnē amoris bo/
ni in ꝗtū est pncipiū boni in bñficiato.

Ca. IIII.

Dubitatur autem.
¶ Hic inqrit Arist. vtrū hō de
beat maxime seipm amare. et
arguit ꝙ nō: Tū qꝛ hoies seipos aman/
tes cōiter reꝑhendantur: cui ꝯsonat qd ait
Apls: In nouissimis diebꝫ erūt hoies se
ipos amātes cupidi: elati ꝛc̄. Tū qꝛ ho/
mines maxime se amātes oia faciūt ꝑpt
vtilitatē ꝓpriā qd ad prauū ꝑtinere vi/
detur. In oppositū arguit: qꝛ cōiter dr̄ ꝙ
amicoꝝ est vna aia: ꝛ ꝙ eoꝝ sūt oia cōia
ꝛ ꝙ amicus se habet ad amicū sicut genu
ad tibiā q̄ habēt maximā ꝓpinqtatē: ex
q̄ datur intelligi ꝙ amicicia in q̄daz vnita
te ꝯsistit: vnitas aūt ē maxime ad seipm:
ꝛ sic videtur ꝙ hō debeat seipm maxīe dili
gere. ¶ Pro respōsiōe dicit Arist. ꝙ ama/
re seipm ꝯtingit dupliciter. Uno mō q̄
tum ad bona corꝑalia cuiusmodi sūt ho
nores diuitie ꝛ delitie his adherendo tā
q̄ optimis bonis ac ꝑpt hoc spūalia cō/
temnendo: ꝛ talis amor est obprobriosus:
cū hoc mō p̄feratur ꝑs irrōnalis ꝑti rōnali
Et de hoc amore ꝓcedūt rōnes ad p̄mā
ꝑtē. Alio mō cōtingit amare seipm q̄ ad
bona spūalia: studēdo se exercere in opi/
bus vtutum q̄ sūt maxima bona: ꝛ talis
amor est laudabilis. Et hō sic se amans
pōt ꝯgrue dici maxime amare seipm: qa
amat id qd est in eo pncipale. s. ꝑtē rōna
lē. Sic em̄ dicitur ciuitas esse id qd est pn/
cipalissimū ī ea: vñ id qd faciūt rectores
ciuitatis dicitur tota ciuitas facere. Et de
hoc amore ꝓcedūt rōnes in oppositum.
Ad illud aūt qd adducebatur ꝓ ꝑte alia:
ꝙ hoies maxime se amātes: oia faciūt ꝓ
pter vtilitatē ꝓpriā. Dicit ꝙ h̄ nō habz
veritatē ī hoibꝫ spūaliter amātibꝫ. Uirtuo/
sus nāqꝫ multa facit gr̄a amicoꝝ q̄ etiaz
si oporteat eum mori: nō deseret amicuz
Pecunias vero ꝛ honores: ac oia bona ex/
teriora bona ꝓpter q̄ hoies pugnāt ꝯtē
net ꝓpter amicū. Per hec aūt omia ꝓcu
rat sibi bonū honestū magis eligēs ꝑ pau
cū tp̄s multū delectari in magno oꝑe v/
tutis q̄ ꝑ magnū tp̄s mediocriter delecta
ri in mediocribꝫ oꝑibꝫ vtutis: ac excellen/
ter bñ viuere ꝑ vnū annū q̄ ꝑ multos an/
nos mediocriter: plus diligēs vnā magnā
actionē ꝛ bonā q̄ multas bonas ꝛ ꝑuas
Exemplū huius habemus in beatis marty/
ribꝫ penas acerbissimas vsqꝫ ad mortez
alacriter ꝓ christo amico dulcissimo su/
stinētibꝫ: q̄ in modico tp̄is spacio tantaz
gl'iam meruerūt q̄ntā alij multi in quin
gentis annis. Uñ dr̄ Sco. in. 2. sentē. ꝙ
plus valet vnū intensū meritū q̄ centum
milia remissa. Sic boni angeli in modica
morula maximā gl'iam acqsierūt. ¶ In/
quirit ꝯsequēter vtrū felix idigeat ami/
cis: ꝛ loquitur de felicitate q̄ pōt naturaliter
haberi ī hac vita. ¶ Circa qd dicit ꝙ fe/
lix nō indiget amicis ꝑpt vtile: vt scz cō
ferāt sibi bona exteriora: qꝛ talia bona ī
existūt felici sufficienter. Itē nō idigz ami
cis ꝑ pt delectabile nisi paꝝ inq̄tū scz in
ꝯuersatiōe hūana necesse est vti q̄nqꝫ lu/
dicris ad quietē. Q₃ aūt parū indigēt
talibꝫ amicis ꝓbat: qꝛ vita felicis s₃ se ē de
lectabilis: iō nō idiget suꝑinducta delecta
tiōe. Deīde ꝓbat ꝙ felix idiget amicis ꝓ
pter vtutē: qꝛ felicitas ꝯsistit in oꝑatiōe
vtutis. Oꝑatio vero habet esse in fieri et
nō in facto esse sicut domus. Nō est autez
facile ꝙ hō solitarius ꝯtinue oꝑetur. Soli/
taria em̄ vita est difficilis: s₃ h̄ erit facile
ꝛ delectabile cū amicis vtuosis cōmorā/
do: ipisqꝫ cōuiuendo s̄m cōicationez ser/
monū ꝛ mētis ꝯfederationē: vtuosamqꝫ
oꝑationē: hoc em̄ mō hoies sibi debēt ꝓ
prie cōuiuere s̄m vitā q̄ est hoi ꝓꝑa: non
aūt s̄m h̄ q̄siter pascātur sic ꝯuiuūt pecora.

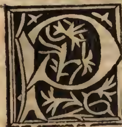
Utrū aūt. Ca. V.

¶ Hic ꝯseq̄nter q̄rit: vtruz hō
debeat sibi facere multitudinē
amicoꝝ? Circa qd dicit ꝙ nō expedit in
amicicia vtili: quia si hō habeat multos

amicos a quib⁹ recipiat obsequia: opor/
tet etiã ꝙ multis obsequat̃ qđ est valde
laboriosum ⁊ impeditiuũ bene viuendi:
qui enĩ superflue negocijs alioꝝ intẽdit
a debita cura ipsius elongat̃. Similiter
etiã in amicicia delectabili sufficiũt pau
ci amici: sicut sufficit modicum salis ad
delectamentũ cibi. In amicicia etiã vir
tuosa nõ oportet ꝙ sit immensa multitu
do amicoꝝ: sed debet esse quedaʒ multi/
tudo determinata: Qđ patet: quia non
est possibile ꝙ homo cõuiuat moderate
multitudini amicoruʒ seipm̃ illis distri/
buendo: difficile etiaʒ est congaudere et
condolere familiariter multis: quorum
aliqui gaudent ⁊ alij tristant̃: hec tamen
requirunt̃ ad perfectã amiciciã. Non est
ergo congruũ querere esse amicissimum
multis: sed tot quot possunt sufficere ad
cõuictum: quia perfecta amicicia in qua
dam superabundantia amoris consistit
que nõ potest cõseruari nisi ad vnuʒ vel
ad valde paucos. Amicicia tamen poli/
tica que videt̃ esse idem ꝙ concordia vir
tuosus potest esse amic⁹ multis ipĩs cõ/
cordando in his que ad vitam politicaʒ
spectant: eisq̃ʒ in licitis cõplacẽdo. Ami
cicia aũt ꝓpter virtutẽ ⁊ ꝓpter ipos ama
tos nõ est ad multos vt visum est: sed in
uenire aliquos paucos tales amicos vir
tuosos est valde amabile: quia scʒ valde
raro inueniri possunt. ¶ Deinde inqui/
rit: vtrum homo magis indigeat amicꝭ
ĩ bonis fortunijs vel infortunijs seu ma
lis fortunijs: vbi dicit ꝙ in ambob⁹ req̃/
runt̃ amici. Est tamen magis necessariũ
habere amicos in infortunijs ꝓ vita su/
stentãda q̃ʒ in bonis fortunijs. ꝓpter qđ
tunc est opus amicis vtilibus. Sed ĩ bo
nis fortunijs melius est pro vita felicitã
da: quia ꝓpter hoc homines bene fortu
nati querũt viros epickes ⁊ bonos eo ꝙ
eligibilius est cuʒ eis conuersari q̃ʒ cum
alijs. Est aũt p̃sentia amicorũ delectabi
lis et in bonis fortunijs ⁊ ĩfortunijs. De
infortunijs patʒ: q² hoĩes in tristicia existẽ
tes alleuiationẽ quandã sentiunt ex pre
sentia amicorũ eis condolentiũ: tũ quia
p̃sentia amicoꝝ est delectabilis ⁊ maxi/
me homini infortunato: quia ex visione
⁊ sermone amici consolat̃. Cum etiaʒ q²
dum videt eũ sibi condolere in eius ami
cicia quã experitur delectatur: ⁊ quo ad
hoc eius tristicia minorat̃. Sustinẽt enĩ
amici ꝙ per modicaʒ amicoꝝ tristiciam
sua tristicia subleuet̃: non tamen de ipsa
tristicia delectantur: sed est ipĩs materia
meroris. Vñ homines viriles nullo mo
do sustinent ꝙ amici eoꝝ ꝓpter ipos con
tristent̃ nisi auxilium qđ ab ipĩs sibi pre
betur superexcedat tristiciã. Est etiam
p̃sentia amicoꝝ delectabilis ĩ bonis for/
tunijs: quia delectabile est amico vide/
re amicũ suũ in proprijs bonis delectari
⁊ cum eo conuersari. Ex p̃missis ostẽdit
Aristoteles ꝙ homo prompte debet vo
care amicos ad suas bonas fortunas vt
eas amico cõmunicet. Et per contrariũ
quasi cum quadam pigricia debet ipos
vocare ad sua infortunia. Debet enĩ eis
de suis malis minus q̃ʒ potest tradere.
Sunt tamen tunc vocandi quando cuʒ
pauca turbatione possunt magnũ auxi/
lium p̃bere. ¶ Dat insuper aliud docu/
mentũ ꝙ scʒ amic⁹ ad amicũ in infortu
nijs existentem etiã non vocatus prom/
pte debet accedere: quia ad amicũ perti
net benefacere amico: maxime in necessi/
tate posito. In bonis etiaʒ fortunijs ac
cedere debet prompte ad ei cooperãduʒ
qđ necesse fuit. Sed tarde debet venire
ad recipienduʒ beneficia: ne se reddat ei
onerosum ⁊c̃. ¶ Deinde dicit Aristo. ꝙ
eligibilissimũ est amicũ conuiuere: qđ ꝓ
bat tripliciter. Primo: quia amicicia cõ
sistit in cõmunicatiõe: sed amici maxime
cõmunicãt in conuictu. Secundo: quia
homo se habet ad amicũ sicut ad seipm̃:
ergo cũ sit homini delectabile sentire se
ipsum esse: erit etiã hoc delectabile ami/
co: quod quidem fit in mutuo conuictu.
Tertio: quia experimento videm⁹ ꝙ ho
mines volunt cuʒ suis amicis conuersa/
ri sm̃ actioneʒ in qua principaliter dele/
ctant̃: quã reputant suã esse: ⁊ cuius gra
tia eligunt viuere quasi ad hoc totaʒ vi

tāſuā ordinātes: puta ꝙ ſimul ludēdo:
alij ꝓo venādo: alij aūt ſunt philoſophā/
do: ⁊ ſic ꝯuiuere ē eligibiliſſimū amicis.
Ex h̄ īfert ꝙ amicicia prauoꝝ ē mala: q̄ꝛ
ipis cōicātes efficiūtᷣ eis ſiles de malo in
pei⁹ ꝓcedēdo: ecōtra ꝓo amicicia ꝟtuo-
ſoꝝ eſt bona: q̄ꝛ ipſis cōuiuētes accipiūt
exēplū ꝟtuoſi opis ⁊ coꝝ colloquijs effi/
ciuntᷣ meliores. ¶ Juxta p̄dicta notan-
dū: ꝙ duplex eſt hoīs vita. Quedā exte
rioꝛ ſm naturā ſenſibilē ⁊ corpalē: et ſm
hāc nō eſt nobis cōicatio cū deo ⁊ angel.
Alia eſt vita ſpūalis ſm mentē que ꝯſi/
ſtit in ꝯſideratōe ⁊ degustatiōe ſpūaliū:
q̄ tāto magis reddūt nob̄ placētia quā/
to magis ea cogitam⁹: ⁊ ſm hāc ē nob̄ cō
nict⁹ ⁊ ꝯuerſatio cū deo ⁊ angelis: iuxta
illō Apli: Noſtra cōuerſatio eſt in celis:
⁊ h̄ mediāte habitu charitatꝫ infuſe q̄ ē
q̄daꝫ amicicia: iuxta illud qō dicit dn̄s.
Jā nō dicā vos ſuos ſꝫ amicos. Eſt em̄
q̄dā amicicia honeſti q̄ diligim⁹ deū ſup
oīa cū ſit ſūmū bonū: licet autē amicicia
nō ſit niſi ad ꝟtuoſū ſicut ad principalē
ꝑſonā. Ubi etiā eſt readamatio: intuitu
tn̄ ei⁹ ſepe diligūtᷣ ad eū: attinētes etiā
ſi nō ſint ꝟtuoſi: ⁊ tanta pōt eſſe dilectio
amici ꝙ ꝓpᷣ ipm amantᷣ ad ipm ꝑtinētes
etiā ſi nos offendāt: et ſic ex charitate di
ligim⁹ pctōres ⁊ inimicos nr̄os ꝓpᷣ deū
ad quē p̄ncipalitᷣ habetᷣ amicicia charita
tꝫ q̄s diligim⁹ nō īq̄tū mali: ſꝫ īq̄tū ſūt
ab ipō deo ad imaginē ei⁹ cōditi: necꝫ ei
deū ſup oīa diligit q̄ nō vult eū ab alijs
cōdiligi ſi ſibi placeat coꝝ dilectio.

Incipit liber decimus.

Oſt h̄ aūt ¶ In h̄ decimo
cōplet Ariſ. tra/
ctatū de fine ꝟtu
tis in p̄mo libro
inchoatū: agēdo
ſcꝫ de felicitate i
ſpeciali. Et quia
delectatio eſt an/
nexa ipſi felicita/
ti que eſt finis ꝟtutis de ipſa agit primo
Ariſto. ꝓbādo ꝙ nō eſt motus: quia mo
tus nō poteſt eſſe in inſtanti: ſed delecta/
tio poteſt eſſe in inſtanti ſicut ⁊ viſio: er/
go delectatio nō eſt mot⁹. ¶ Deinde di-
cit ꝙ delectatio eſt perfectio operis. Ui
demus em̄ ꝙ operatio perfecta eſt dele/
ctabilis: perfectiſſima ꝓo eſt delectabi/
liſſima. Eſt aūt operatio perfecta q̄ eſt
potentie bene diſpoſite et reſpectu obie/
cti perfectiſſimi: vt viſus bene diſpoſit⁹
reſpectu pulcherrimi viſibilis: vel ītelle
ctus reſpectu intelligibilis. Operatio
ꝓo perfectiſſima eſt potentie optime di/
ſpoſite reſpectu eius quod eſt potentiſſi
mūꝫ inter ea que ſubiacent virtuti talis
operantis. ¶ Ulterius declarat quō de
lectatio perficit operationem dicens: ꝙ
delectatio non perficit operationeꝫ per
modum agentis ſicut potentia vel obie
ctum: nec etiam ſicut habitus vel forma
que ineſt ſeu forma ꝯſtituens intrinſece
operatiōis eſſentiaꝫ: ſed ſicut forma aut
finis quidā ſuperueniēs eſſentie iam cō/
ſtitute. Sicut pulchritudo ſuperuenit
iuuenibus non vt exiſtens de eſſentia iu
uentutis. Durat autē delectatio in ope
q̄diu ſenſus vel intellect⁹ ſpeculans vel
diſcernēs ⁊ obiectū ſunt in debita diſpo
ſitiōe. Cui⁹ rō eſt: quia q̄diu in actiuo
⁊ paſſiuo manet eadē diſpoſitio ⁊ eadem
habitudo adinuicē manet idem effectus
Si ergo bona diſpoſitio potētie cogni/
tiue ⁊ obiecti ē cauſa delectabilis ea du/
rante durabit delectatio. Ex quo infert
ꝙ delectatio hūana nō pōt eſſe ꝯtinua:
q̄ꝛ delectatio ſequitᷣ operationeꝫ: nec ab ea
ſeparatᷣ: hō aūt nō pōt ꝯtinue opari q̄ fati/
gatᷣ corpe fatigato: q̄re nec delectatio pt
ſp ꝯtinuari. Ex hoc etiam patꝫ q̄re noua
magis delectent q̄ poſteriora: q̄ꝛ videli/
cet mēs circa talia ꝓpᷣ admirationē intē
ſe iclinatᷣ: ⁊ ita circa talia vehemēter opa
tur: ſicut patꝫ in his q̄ ſtudioſe inſpiciunt
aliq̄d qō p⁹ nō viderūt: poſtea aūt negli
gūt illō aſpicere ⁊ ſic delectatio minuitᷣ.
Ex p̄miſſis etiā patet ꝙ omēs appetūt
delectationē: q̄ꝛ omēs appetunt viuere ⁊

vita aūt ꝯsistit in operatione: delectatio ꝟo est perfectio operis vt dictū est. Insuper agit de differentia delectationū: dicens: ꝙ sicut operatiões differunt specie: sic ⁊ delectatiões que sunt eoꝝ perfectiones: cū perfectibiliū specie differentiū sunt ꝓprie perfectiões specie differētes. Sicut alia est delectatio hoīs: alia equi: alia asini: Vñ dicit Eraclit⁹ ꝙ asinus magis delectaꝛ in feno ꝙ̄ in auro. Hoc etiā patet: quia vnaqueqꝫ operatio per ꝓpriā delectationē augeꝛ: quia magis mēs in eo detineꝛ in quo delectatur. Si ergo operatiões que augenꝛ a delectatiōibus differūt specie: oportet ꝙ etiam ipse delectationes specie differant. Hoc etiā vlterius apparet ex eo ꝙ q̄dā opatiões īpediūtur: ⁊ totaliter corrūpūtur ꝑ delectatiões extraneas. Videmus eñ ꝙ quādo vehementer delectamur in aliquo nihil aliud possumus operari: vt amatores fistulaꝝ quādo audiūt aliquē fistulantē nō attendūt sermonib⁹ qui eis ab alijs dicunꝛ. Vñ septimo huius diciꝛ ꝙ ꝯcupiscentia furata est intellectū spisse seu valde aut ꝓfunde sapientis. Quapropter qui vult spiritualia degustare: debet a carnalib⁹ delectationib⁹ abstinere. ¶ Deinde ponit differentiā delectationū ſm bonitatē ⁊ maliciā dicens: ꝙ si operatiões sint bone: etiā delectationes ꝯsequētes erūt bone: ⁊ si sint male operatiões: ita ⁊ delectatiões. Si ꝟo sint operatiões neutre: sic erūt delectatiões. Q, aūt delectatiões sequanꝛ bonitatē ⁊ maliciā operationū ꝓbat arguendo a minori ad maius: quia cōcupiscentie bonoꝝ opeꝝ sunt bone ⁊ laudabiles: cōcupiscētie ꝟo prauoꝝ sunt praue ⁊ vituperabiles: ergo ⁊ delectatiões: cū cōcupiscentie ꝑcedant ⁊ tp̄e ⁊ natura ip̄as operatiões: ⁊ sic ab ip̄is sunt distincte ⁊ separate: nō aūt delectatiões: immo sic sunt cōiuncte cū operibus qd̄ videꝛ quibusdā ꝙ idem sit operatio et delectatio. nō tamen sunt om̄ino idem: licet nō separenꝛ abinuicē. Ad qd̄ pōt adduci exemplū d̄ subiecto ⁊ ꝓpria passiōe: intellectu ⁊ voluntate.

Deinde dicit ꝙ sicut differūt sensus ab inuicē ⁊ ab intellectu in puritate: sic etiā operatiões ⁊ delectationes ꝯsequentes: Visus eñ auditus ⁊ olfatus sunt puriores ⁊ immaterialiores ꝙ̄ tactus et gustus: cū sentiant obiectū per mediū extraneū: tactus ꝟo ⁊ gustus per medium coniunctū. Sic etiā intellectus ⁊ eius operatio sunt puriores operationes sensus. Nō solum aūt in his que sunt diuersarū specierū differunt delectatiões: sed etiā in hominib⁹ qui sunt eiusdē speciei. Vnde aliqua sunt quibusdā delectabilia que alijs sunt tristia: ⁊ hoc ſm ꝙ aliq̄ sunt bene dispositi ſm rationē ⁊ alij male: sicut accidit de febricitāte habēte gustum infectū: ⁊ sano qui habet gustū bene dispositū. In operatiōibus tamen et delectatiōibus humanis standū est iudicio hominis virtuosi: quia virtus est regula ⁊ mensura cognitiōis seu discretionis ſm quā recte iudicaꝛ de om̄ibus reb⁹ humanis. Et homo bonus inq̄ꝫtū talis seu virtuosus ē regula humanoꝝ actuū cum in talibus recte iudicet. Vnde illa sunt vere delectabilia q̄b⁹ ꝟtuosus gaudet. Si aūt illa que sunt tristia alijs virtuoso appareant delectabilia nō est mirum: hoc eñ accidit ꝓpter multas corruptiões morū ex quibus peruertiꝛ rō ⁊ appetitus.

Dictis ⁊c̄. Ca. II

¶ Hic agit Aristo. de felicitate que est finis omniū virtutū. Et p̄mo dicit ꝙ nō est habitus: q2 tunc dormiens per totam vitā suā esset felix: hoc aūt est incōueniens vt patet ex p̄mo huius: ergo ponenda est in operatione. Operationū aūt quedā sunt bone ⁊ eligibiles ꝓpter aliud: quedā ꝟo ꝓpter se ipsas. Cū aūt de rōne felicitatis ꝙ sit per se sufficiēs ⁊ nō indigeat aliquo alio oportet ꝙ sit opatio eligibilis ꝓpter se: cuiusmodi sūt opatiões ꝟtutū cū sint ꝑsone bone ⁊ honeste. ¶ Deinde dicit ꝙ videꝛ aliquib⁹ ꝙ felicitas cōsistit in opatiōib⁹ que sūt in ludo: eo ꝙ talib⁹ itēdūt

X

hoīes in pītātibꝫ ꝯstituti q̄s hoīes repu/
tāt esse felices: sꝫ istud nō ꝯcludit: qꝛ ꝟtꝰ
moralis ꝛ ītellectalꝭ q̄ sūt ꝑncipia bona/
rū opationū nō ꝯsistit ī h̄ ꝙ aliq̄s sit po
tēs: ꝛ iō nō oportet ꝙ opatiōes q̄bꝫ potē/
tes ītēdūt sint optime: sꝫ ille sūt optime
ꝛ delectabiles q̄ iudicāꝭ a ꝟtuoso q̄ est re
gula actuū hūanoꝝ: vt dictū est ī p̄cedē.
Q̄ aūt felicitas nō ꝯsistat in ludo p̄ꝫ:
qꝛ cū felicitas sit vltimꝰ finis: tūc hō fa/
ceret oīa ꝓpꝭ ludū: ꝛ sic hō ītenderet spe
culationi ꝓpter ludū: qđ dicere videtur
stultū ꝛ puerile. Sꝫ ecōtrario ludēdū ē
ad horaꝫ vt postea hō diligētiꝰ studeat:
qꝛ in ludo est q̄dā requies aīe: hoīes aūt
cū ñ possint ꝯtinue laborare īdigēt req̄e
¶ Cōcludit ḡ Arꝭ. ꝙ cū felicitas sit sū/
mū bonū hoīs: oportet ꝙ ī optimis ꝯsi/
stat. Meliora aūt sūt studiosa ridiculꝭ.
¶ Ubi notādū: ꝙ opꝰ dr̄ studiosū ꝛ seri
osū q̄ñ est factū cū rōne ꝛ cū applicatiōe
ad ipm: seu rōnis serie ordinatū. Opus
aūt ridiculosū est opꝰ risu dignū seu tru
faticū: ꝛ sic ꝯgrue dicꝭ Arꝭ. ꝙ seriosa sūt
meliora ridiculis. ¶ Deinde dicit ꝙ cuꝫ
felicitas ꝯsistat in opatiōe q̄ est s̄m ꝟtu/
tē: rōnale est ꝙ sit s̄m optimā ꝟtutē cuꝫ
sit optimū inꝭ hūana bona: ꝛ sic erit opa
tio eiꝰ qđ est in hoīe optimū: siue illđ sit
ītellectꝰ siue aliqđ aliud: puta volūtas:
qđ vtiq̄ꝫ s̄m naturā videꝭ ꝑncipari ꝛ do
minari: ꝛ ītelligētiā habere de bonis di/
uinis: siue illud sit q̄d diuinū: siue coꝝ q̄
sūt in nobꝫ diuinissimū huiꝰ inq̄ꝫtuꝫ opa
tio s̄m ꝟtutē ei ꝓpriā est ꝑfecta felicitas
¶ Circa p̄dicta notādū ꝙ ꝑ parteꝫ hoīs
optimā ītelligit Arꝭ. ꝑtē aīe ītellectiuā
īcludētē ītellectū ꝛ volūtatē q̄ distiguiꝭ
ꝯ ꝑtē sensitiuaꝫ cui ꝑncipaꝭ ꝛ dñaꝭ: Qđ
ex h̄ p̄ꝫ: qꝛ solꝰ ītellectꝰ vt distinguiꝭ ꝯ
volūtatē nō dñaꝭ viribꝫ īferioribꝫ. Infor
maꝭ autē hec ꝑs ꝟtute optima. s. habitu
sapīe ꝑ quā vacat diuīe ꝯtēplatiōi. Est
aūt hec ꝟtꝰ ꝓp̄e aīe ītellectiue vt distin
guiꝭ ꝯ sensitiuā: nō sic de ꝟtutibꝫ morali
bus: q̄ licet sint ī appetitu ītellectiuo: tñ
s̄m ipas regūꝭ vires sensitiue ꝛ corꝑales
Per habitū aūt sapīe tēdit aīa directe ī

deū ꝯtēplādū actu ītellectꝰ ꝛ volūtatis.
Uñ s̄m Sco. 49. di. q̄rti sen. ph̄s cōiꝭ ñ
distixit ītellectū a volūtate ī rōe ꝑncipij
opatiui ī opatiōe ad extra. Uñ aliq̄ñ di/
stinguit naturā ꝯ artē: aliq̄ñ ꝯ ītellectū
aliq̄ñ ꝯ volūtatē ꝛ ꝓpositū. Per hec oīa
ītelligēs vnū ꝑncipiū artificialiū ex illis
tribꝫ ītegratū. Silꝭr nec ī opatiōe ad in/
tra respectu finis. Uñ speculationē sa/
pīētie de q̄ nūc loq̄ꝭ nō distinguit a dile/
ctiōe: sꝫ dilectio in illa īcludiꝭ: qđ q̄dē si
expꝑsse nō asserat saltē tñ non negat: ꝛ sic
sapīa videꝭ īcludere supꝑmū habitū acq̄si
tū ītellectꝰ: ꝛ supꝑmū habitū acq̄situ volū
tatis. Sicut aūt supꝑmꝰ habitꝰ volūtatꝭ
īfusus: puta charitas a deo īfusa excedit
supꝑmū īfusū ītellectꝰ: sic supꝑmꝰ habitus
acq̄sitꝰ volūtatꝭ supꝑmū acq̄situ ītellectꝰ
vt adinuicē distinguūꝭ: magꝭ aūt expꝑsse
loq̄ꝭ Arꝭ in ꝓposito de speculatiōe q̄ꝫ de
dilectiōe tū q̄ꝫ de notiori. Itē notādū s̄m
cōmētatorē eustratiū ꝙ Arꝭ. ꝯsueuit oēs
vires naturales vocare diuias inq̄ꝫtum
sūt s̄m diuinā sapīam regulariꝭ ordiate
inꝭ q̄s ꝑs ītellectiua dr̄ diuinissima tā q̄ꝫ
alijs excellētior. ¶ Cōseq̄nter oñdit feli/
citatē ꝯsistere ī speculatiōe ꝟitatꝭ pluri
bus rōnibꝫ. Prima inꝭ oēs opatiōes hu/
manas ꝯtinuatissima ē speculatio ꝟita/
tis. Expimur ꝙ ꝯtinue magꝭ possumus
speculari q̄ꝫ opari: ḡ in ipa ꝯsistit felici/
tas q̄ ē maxie ꝯtinua ꝛ ꝑmanēs. Preterea
felicitas ꝯsistit in opatiōe delectabilissi/
ma: ḡ ꝯsistit ī speculatiōe ꝟitatꝭ. Proba
tur ꝯseq̄ntia: qꝛ oīm opationuꝫ q̄ sūt s̄m
ꝟtutē delectabilissima est opatio illa q̄ ē
s̄m sapīaꝫ: q̄ q̄dē est speculatiua. Videꝭ
eñ ph̄ia hr̄e delectatiōes admirabiles ī
ꝯtēplatiōe sapīe vt fatenꝭ antiq̄ ph̄i: tū
ꝓpꝭ sui puritatē: qꝛ est circa res īmateri
ales: tū ꝓpꝭ firmitatē. qꝛ circa res incor/
ruptibiles: hmōi q̄ꝫ delectatiōes nō p̄ñt
ꝑ penitudinē īfirmari: sicut delectatiōes
p̄uoꝝ q̄ replenꝭ penitudine. Licet autēꝫ
ph̄ia sit delectabilis q̄rētibꝫ seu addiscē/
tibꝫ ꝛ sciētibus: est tamen delectabilior
scientibus qui ꝯtēplāꝭ ꝟitate iā cognitā
ꝛ iuētā. ¶ Itē ad felicitatē req̄riꝭ ꝙ sit ꝑ:

se sufficiēs: sȝ ꝑ se sufficiētia maxime inue/
nit in speculatiua opatiōe. Nō eñ indi/
get ꝯtēplatiuus nisi his q̄ sūt necessaria
ad hūanā vitā: habētes ꝟo morales vir/
tutes que ꝑficiūt vitā actiuā idigēt aliis
circa q̄s opent̄: vt ptȝ in fortitudine iusti
cia ꝛ aliis ꝟtutibꝰ moralibꝰ: q̄nto aūt ali
q̄s fuerit ꝑfectior i sapia: tāto magꝭ solꝰ
existēs ꝯtēplari ꝟitatē poterit. Preterea
in speculatiōe ꝟitatꝭ est vacatio a curis
secłaribꝰ ꝛ laboribꝰ seu tumultibꝰ corpa
libꝰ: ꝗ in ea ꝯsistit felicitas. Probaꝛ ꝯña:
qꝛ int̄ ea q̄ felici attribuūꝛ vnū est ꝙ non
laboret: sȝ sit in pace et q̄ete: h̄ aūt repiꝛ
in vita speculatiua seu ꝯtēplatiua q̄ntū
possibile est naturaliꝛ inesse hoi mortalē
vitā agēti. Nō repiꝛ aūt tal' reqes i vita
ciuili ꝛ actiua ꝺm ꝟtutes morales: sed ta
lis ē multū labor: osa: vt ptȝ i actibꝰ for/
titudinis. Ptȝ itaq̄ ꝙ felicitas naturaꝛ
ꝯsistit in speculatiōe ꝟitatꝭ: dū tñ assit
vite diuinitas seu vita ꝑfecta. ¶ Circa
p̄dicta notādū ꝙ vacare vno mō tm̄ va/
let sicut itendere: sicut gulosi dicūꝛ vaca
re cōmesatōibꝰ: ꝛ sic nō accipiꝛ hic. Alio
mō idē est ꝙ cessare vel q̄escere a corpali
labore sicut dicit Augꝰ. ꝙ martha labo
rabat ꝛ maria vacabat: ꝛ sic sumiꝛ i ꝓpo
sito. Ulteriꝰ dicit Arꝭ. ꝙ felicitas sup̄/
dicta melior est q̄ꝫ vita q̄ est ꝺm hoiēȝ: qđ
ex h̄ ptȝ: qꝛ hō est cōpositꝰ ex corpe ꝛ aia
qꝛ vita in h̄ ꝯsistit: qꝛ ꝺm rōnē ordiat ac/
tiōes sensitiuas ꝛ corpales. Hō igiꝛ va/
cās ꝯtēplatiōi ꝟitatꝭ nō viuit ꝺm qđ hō
seu vita hūana: sȝ ꝺm aliqđ diuinū est in
ipo scȝ ꝺm ptē itellectiuā ꝑ quā naturaȝ
itelligētiaꝝ pticipat in q̄bꝰ iueniꝛ sola in
tellectiua natura. Uñ tal' vita cōpaꝛ ad
vitā moralē sic vita diuia ad humanaȝ.
Deide hortaꝛ nos ad hāc vitā ꝛ felicita
tē: dicēs: ꝙ hō mortalis ꝓ posse debet la/
borare ꝙ viuat hac vita: qꝛ sic viuēdo vi
uit ꝺm optimū coꝝ q̄ sūt in ipo: qđ lȝ sit
mobile ꝑuū: qꝛ scȝ caret q̄ntitate corpea
p̄ciositate: tñ excedit oīa q̄ sūt in hoie: et
sic talis vita ē delectabilissima cū sit ꝺm
optimū coꝝ q̄ sūt in hoie. Itē cū ps itel/
lectiua sit ordiatiua ꝛ electiua hūane vi

te: icōueniēs est ꝙ ipa met nō eligat vitā
suippiꝰ: sȝ alicuiꝰ alteriꝰ ptꝭ: q̄re eligēdū
est viuere vita speculatiua ꝛ ꝯtēplatiua
hec aūt vita est maxime ꝓpa hoi nō ꝺm
qđ est cōpositꝰ: sȝ ꝺm illud qđ est p̄ncipa
le in ipo. Cōseq̄nter cōpat felicitatē spe/
culatiuā ad felicitatē politicā q̄ est ꝺm ꝟ
tutes morales quaꝝ rectitudo sumiꝛ ꝺm
prudētiā dicēs: ꝙ ille q̄ viuit vita specu
latiua ē maxime felix cū viuat ꝺm id qđ
est p̄ncipale ꝛ optimū in ipo. s. ꝺm itelle/
ctū. Felicitas q̄ est tm̄ ꝺm ꝟtutes mora/
les ē felicitas secūdaria ꝛ iꝑfecta. Est eñ
felicitas hois ꝺm qđ hō ē cōpositꝰ ex cor
pore ꝛ aia. Qđ ex h̄ ptȝ: qꝛ ꝺm prudētiā
ꝛ ꝟtutes morales modificanꝛ passiōes q̄
sūt cōes aie ꝛ corpi: puta ira: ꝯcupiscētia
Et hmōi ꝟtutes etiaȝ morales sūt circa
opationē totiꝰ ꝯiūcti cuiusmōi sūt cōmu
tatiōes ꝛ necessitatū subuētiōes. Prete/
rea arguit sic: Illa vita seu felicitas ē ꝑ/
fectior q̄ ē ꝑ se magꝭ sufficiēs: sȝ vita spe
culatiua est hmōi: ꝗ est potior q̄ꝫ moraꝛ.
Probaꝛ mior: qꝛ speculatiua paucioribꝰ
idiget q̄ꝫ morales p̄ncipaliꝛ ꝯsistāt i ele/
ctiōe: ad eaꝝ tñ ꝑfectionē ꝛ exercitiū req̄
runꝛ opatiōes exteriores ꝓpt' q̄s exercē/
das politicꝰ viuēs vita actiua multꝭ idi
get: vt liberalis idiget pecūia ad libera/
liꝛ dādū. Et iustū ad reddenduȝ ꝓximo
qđ suū est: ꝛ sic de aliis: talibꝰ aūt nō idi/
get speclatiuꝰ: sȝ sepe sūt ipedimēta spe/
culatōis. Uñ nō indiget his nisi ad sub
ueniēdū eiꝰ necessitatibꝰ ꝛ ꝯuersandū hu
maniꝛ cū his q̄bꝰ cōuiuit. Itē arguit sic.
Illa felicitas est ꝑfectissima q̄ ē felicita/
ti diuie simillima: sȝ speculatiua ē hmōi
cū dii sint felices in speculatōe ꝛ nō i mo
rali actiōe: q̄re vita hois speculatiua est
felicissima: ꝓbat maiorē: qꝛ oēs phi suspi
cati sūt deos esse bonos ꝛ viuere: ꝛ ꝑ ꝯse
quēs opatōes morales. Si eñ dixerimꝰ
eos opari opa iusta: puta cōmutare de/
posita reddere ridiculū apparebit: vł qđ
sustineāt picula qđ ptinet ad fortitudi/
nē: seu ꝙ sint casti ꝛ ꝑaci erit magꝭ laus
onerosa q̄ꝫ deo ꝗta cū careāt gustu ꝛ ta/
ctu: ꝛ sic ū p̄nt hr̄e ꝑuas ꝯcupiscētias de